

BÜYÜK
İSLÂM İLMİHALİ
Lûgat İlaveti

ÖMER NASUHİ BİLMEN

Büyük

İSLÂM İLMİHALİ

İ'tikada, İbadetlere, Kerahiyet ve İstihsana, Ahlâka,
Siyeri Enbiyaya ait olmak üzere on kitaptan
müteşekkildir.

Lûgat İlavelidir

Müellifi :

Fatih Dersiâmlarından
Emekli Diyanet İşleri Reisi

ÖMER NASUHİ BİLMEN

BİLMEN
basım ve
YAYINECI

P.K. 30 Fatih - İSTANBUL

Çemberlitaş Palas D.10 Çemberlitaş İstanbul
Tel : 527 36 50 - 527 33 12

HER HAKKI MAHFUZDUR.

Muhterem okuyucu,

"Büyük İslâm İlmihali" yarım asra yaklaşan bir zaman içinde milyonlarca müslüman vatandaşımıza hizmet etmiş, yurt içinde olduğu kadar yurt dışında, bilhassa Avrupa'daki müslüman kardeşlerimizin elinden düşmeyen bir kaynak kitap olmuştur.

Yazılışı Elli Seneye yaklaşan bir eserin, dilde değişiklik dolayısıyla ve dinî konulardaki istilahların (terimlerin) anlaşılmasındaki zorluklar göz önüne alarak son kısmına bir lügatçe eklenmiş bulunmaktadır. Bu lügatcede eserde anlaşılması zor kelimeleri bulacaksınız.

Ayrıca İlmî bir hey'et tarafından aslı bozulmadan, eserin metnine sadık kalınarak anlaşılması zor kelime ve deyimlerin yanlarına parantez içinde bugünkü dildeki karşılıkları yazılarak bir "Büyük İslâm İlmihali" hazırlanmıştır.

Bilhassa genç neslin, müslüman Türk evladının kolayca anlayabileceği bu eserde çok faydeli olacaktır.

Ömer Nasuhi Bilmen hazretlerinin hayattaki tek evladı olarak bu hizmeti yapmak ve bu heyete yardımcı olmak görevini yaptığım için bahtiyarım.

Muvaffakiyet, Cenabı haktan, beğeni siz muhterem okurlara aittir.

Ahmet Selim Bilmen
1986

© Bu eserin her hakkı
Ahmet Selim Bilmen'e aittir.

Dizgi - Basılı
Günlük Tic. Gaz. Teslişleri
5273312 - 5273650

ÖNSÖZ

Müslümanlar için her hususta bilgi sahibi olmak bir vazifedir. Din hususunda bilgi ise (İlmihal) adını alarak en birinci vazifeyi teşkil eder.

Her müslüman için en büyük bir vecibedir ki, mensub olduğu mukaddes islâm dini hakkında kâfi derecede bilgi sahibi olsun, bu bilgisine göre dini vazifelerini yapsın, dinî hayatını tanzim etsin.

Zaten bütün insanlığın bir manevî ruhu mesabesinde olan dinden, din bilgisinden hiçbir kimse müstağni olamaz. En eski zamanlardan beri gerek ip tidaî kavimlerden ve gerek medenî, müterakkî milletlerden hiç biri yoktur ki dine bağlı bulunmuş olmasın.

İnsanların hakikî rahatları, saadetleri ilâhî bir din sayesinde tecelli eder, düşünceli şahsiyetlerin ruhları, vicdanları ancak böyle bir din sayesinde huzursuzluktan kurtulur, sükûnet bulur. Beşeriyetin yaradılışındaki yüksek gaye, ancak böyle bir dine sarılmakla husule gelir. O halde uyanık bir ruha, temiz bir vicdana malik olan hangi insandır ki, kendisini böyle hakikî bir dine ihtiyaçtan azade görebilsin? Kendi şahsiyetini, istikbalini, saadetini korumak isteyen hangi bir insandır ki, böyle ulvî bir dinin i'tikada, nezafete, ibadete, helâl ve harama, ahlâka dair olan kutsal hükümleri hakkında muhtaç olduğu bilgileri elde etmek istemesin? O mübarek dinin zuhuruna, i'tilâsına, her tarafa yayılmasına velhasıl feyizli tarihine ait bir şeyler öğrenip bellemek arzusunda bulunmasın?

Hiç şüphe yok ki kendi varlıklarını kaybetmeyen uyanık fertler, cemiyetler öteden beri bu ihtiyacı, bu arzuyu kendi ruhlarında duymuş, dinî eserleri aramaya, bunları bulup okumağa lüzum görmüşlerdir.

İnsanların bu fitrî temayüllerinden, bu ruhî ihtiyaçlarından dolayıdır ki, her asırda din âlimleri tarafından binlerce dinî eserler yazılmıştır. Ancak her zamanın; her muhitin haline, kabiliyetine göre bu gibi eserlerde birer yenilik göstermek, mahiyetleri daima mahfuz bulunacak olan dinî meseleleri mümkün olduğu kadar herkesin anlayabileceği bir tarzda yazmak, bunların bir kısım hikmetlerini, faydelerini sade bir üslup ile göstermeğe çalışmak ta pek lâzımdır.

Malûmdur ki islâm dininin ihtiva ettiği hükümler başlıca şu dört kısma ayrılır:

- 1 – İ'tikada ait hükümler,
- 2 – İbadetlere, muamelelere ait hükümler,
- 3 – Helâla, harama, mübah ile mekruha ait hükümler,
- 4 – Ahlâka ait hükümler,

Bu dört kısım hükümler hakkında pek mufassal, mükemmel kitaplar yazılmış olduğu gibi; pek muhtasar, basit kitaplar da yazılmıştır. Maamafih bu dört kısımdan her biri çok kere başka başka bir kitap halinde yazılmış, bu dört kısmı bir araya toplayan eserler nisbeten az bulunmuştur.

Biz esasen mufassal eserlerden müstağni olamayız. Fakat öyle uzun uzadıya yazılmış eserleri okumaya, onlardan kendisi için en lâzımlı olan meseleleri ayırt etmeye de herkesin gücü yetmez, ne meslekî, ne de vakti müsait bulunmaz. Pek kısa yazılmış eserler ise ihtiyacı yeter derecede karşılayamaz, maksadı temin edemez. Hele bu gibi eserler pek kapalı ibarelerle yazılmış bulunursa istenilen faidelerin elde edilmesi büsbütün güçleşir.

Muhtelif mesleklere ayrılmış olan dindaşlarımızın dinî ihtiyaçlarını kâfi derecede karşılayabilecek bir ilmihal kitabı yazılmasına birçok zatlar tarafından lüzum gösterilmek te ve bu hususta âcizlerine müracaat edilmek te idi. Binaenaleyh mukaddes dinimizin i'tikada, nezafete, ibadete, kerahiyet ve istihsane, ahlâka dair başlıca hükümlerine ve bir kısım büyük peygamberlerin mübarek siretleriyle islâm dininin tarihçesine ait ve on kitaptan müteşekkil olmak üzere oldukça büyük bir ilmihal kitabı yazmayı bir vazife bildim. Allâh Tealâ Hazretlerinden yardımlar dileyerek bu vazifeyi ifaya başladım, en muteber, en kıymetli din kitaplarımıza müracaat ettim, ibadetler kısmını daha uzunca yazmağa çalıştım; o kerîm feyyazın lutuf ve inayetile vücuda gelen bu esere (Büyük İslâm İlmihali) adını verdim.

Eğer bu eserim, dindaşlarımın istifadelerine hizmet ederek hakkımda hayırlı dualarını celbe vesile olursa nâciz kalemimi tebrik ederim. Bütün yazılarıyla yalnız Hak Tealâ Hazretlerinin rızasını kazanmak isteyen âciz bir yazar için bundan büyük mükâfat da olmaz. Tevfik Allâh Tealâdandır.

Fatih dersiamlarından
Erzurumlu Ömer Nasuhi Bilmen

BİRİNCİ KİTAP

İ'TİKAT HAKKINDADIR

İÇİNDEKİLER: Hakikî bir dinin mahiyeti ve başlıca dinler. / Hakikî bir dinin vasıfları ve faideleri. / İslâm dininin umumiyeti ve mes'ut neticeleri. / İman ve İslâmın mahiyetleri. / İman ve İslâmın şartları. / Allah Tealâya ve sıfatlarına iman. / Peygamberlerine iman. / Peygamberlere olan ihtiyaç. / Semavî kitaplara iman. / Semavî kitaplara olan ihtiyaç. / Kur'ânın nasıl bir kitabı ilâhî olduğu. / Kur'anın muhtevi olduğu hakikatler. / Meleklerle iman. / Meleklerin varlığındaki hikmet. / Ahirete iman. / Kıyametin mahiyeti ve mukaddimatı. / Ahirete aid hâdiseler. / Ahiretin varlığında ve ebediyetindeki hikmet. / Kaza ve kadere iman. / Kaza ve kader, insanların mes'uliyetine mâni değildir. / İ'tikadda ehli sünnetin imamları.

Hakikî bir dinin mahiyeti ve başlıca dinler:

1 – Hakikî bir din. Allah Tealâ Hazretlerinin bir kanunudur ve bir takım hükümlerin, hakikatlerin mukaddes bir mecmuasıdır ki, bunu Peygamberleri vasıtalarıyla insanlara lûtf ve ihsan buyurmuştur. Bu kanun, insanları hayre götürür; insanlar, bu ilâhî kanunun hükümlerine kendi güzel ihtiyarlarıyla riayet ettikçe doğru yolu bulmuş, hidayet üzere bulunmuş olurlar, dünyada da, ahirette de selâmete, saadete kavuşurlar.

2 – Dinler başlıca üç kısma ayrılır;

Birincisi: Hakikî dinlerdir. Bunlar yukarıdaki tarife muvafık olan, yani: Allah Tealâ tarafından konulup peygamberler vasıtasile insanlara bildirilmiş olan dinlerdir. Bunlara (İlâhî ve Semâvî) dinler de denir.

Semavî dinler, esas itibarile birdirler, hepsi de esasca müttehit olup aralarında yalnız bazı ibadetler, muameleler bakımından bir fark bulunmuştur.

Hazreti Ademden Hazreti İsa'ya kadar olan bütün mübarek Peygamberlerin insanlara bildirmiş oldukları dinler, esasen müttehit, Vahdeti İlahîye akidesine müstenit iken bunlar sonradan bozulmuş, asılları kaybolmuş olmakla Hak Teala Hazretleri en son ve en büyük Peygamberi olan Hazreti Muhammedi (Sallallahü aleyhi ve sellem) bütün insanlara Peygamber olarak göndermiş, onun vasıtasıyla de hakikî dinlerin en sonu ve en mükemmeli olan İslâm dinini kullarına ihsan buyurmuştur. Binaenaleyh bugün yeryüzünde hakikî ve ebedî din, ancak İslâm dinidir.

İkincisi: Muharref dinlerdir. Bunlar yukarıda da işaret olunduğu üzere asılları bakımından birer hakikî din iken sonradan bozulmuş, İlahî mahiyetlerini kaybetmiş olan dinlerdir.

Üçüncüsü: Bâtil dinlerdir. Bunlar, asılları bakımından da hakikî bir din ile ilgili olmayan dinlerdir. Bunlar bir takım milletlerin kendilerine din namile uydurmuş, ortaya atmış oldukları şeylerdir. Bunlarda akla, hikmet ve maslahata uygun bazı hükümler bulunsa bile bunlar, asıl mahiyetleri, özlükleri, İlahî olmak şerefinden mahrum bulunduğundan hiç bir veçhile dine mahsus kudsiyeti hâiz olamazlar. Mecusilerin ve putlara tapan sair milletlerin dinleri bu cümledendir.

Hakikî bir dinin vasıfları ve faideleri:

3 - Hakikî bir dinin mümeyyiz vasıfları, yani: kendisini sair dinlerden müstesna, mümtaz bulunduran sıfatları pek çoktur. Ezcümle hakikî bir din, insanlara yalnız bir Allahın varlığını bildirir, yalnız bir Allaha tapılmasını emreder, bütün kâinatın Allah Tealadan başka yaratıcısı olmadığını haber verir; bütün peygamberlere, Semavî Kitaplara bilâistisna inanılmasını ister, ebedî bir hayatın, bir ahiret gününün varlığını anlatır; insanları bir dairede birleştirir, aralarında bir kardeşlik vücade getirir; aralarında esasen bir müsavat bulunduğunu gösterir; insanların arasında yalnız takva, Allah'tan korkmak, faziletle ittisaf itibarile bir fark bulunduğunu beyan eder, hasılı her veçhile akla, hikmete uygun olur, insanların necatına, saadetine vesile bulunur.

İşte bütün bu vasıfları tamamen haiz olan din, bugün yer yüzünde İslâm dininden başka değildir.

4 - Hakikî bir dinin faidelerine gelince bu faideler pek çok ve pek mühimdir. Böyle bir din sayesinde insanların erişecekleri faideleri, saadetleri tasvire hiç bir kalem kadir değildir. Ancak şunu arzedelim ki, İnsan, hakikî bir din sayesinde kendisinin ne için yaratılmış olduğunu öğrenir, kendisini yaratan, büyüten, nice nimetlere eriştiren mukaddes mabudunu bilir, beşeriyetin peygamber denilen kudsi simalarını tanır, onların güzel huylarıyla hayatını aydınlatmaya çalışır, insanlığa lâayık bir yaşayış ile yaşar, ölünce de sonsuz bir saadete erişmiş olur.

Şunu da arzedelim ki; Hakikî bir din, insana metanet verir, insanı hayata hazırlar, insanı en düşünceli, en kederli günlerinde müteselli eder, insanın müstakbel hayatını siyanet etmiş olur.

Bir kere düşünelim, şüphesiz yok ki insan bu dünya âlemine atılmış bir mahlûktur, insan bu âlemdeki sair birçok varlıkların yanında bir zerre mesabesinde kalmaktadır. İnsan bir çok ihtiyaçlar içinde çırpınmaktadır, hilkatin bir çok kuvvetleri karşısında pek âciz bir durumda kalmaktadır. Sonra da daha açılmadan solan çiçekler gibi rengini, letafetini bütün varlığını kaybederek ölüp gitmektedir. O halde insanlık, yalnız bu fanî varlıktan ibaret olsa insanlar kadar hallerine acıyacak bir mahlûk bulunamaz.

Demek ki insan için bu maddî, fanî hayat bakımından tam bir huzur, tam bir bahtiyarlık mütasavver değildir.

Fakat diğer bir bakımdan pek bahtiyardır, pek mes'uttur. Çünkü hakikî bir dine sarıldıkça kalben müsterihtir, ebedî bir saadete namzettir, bu fanî varlığın zevali, kendisini hiç te endişeye düşürmez. O, bir ebedî varlığın kendisini kucaklayacağından emindir. O zevale yüz tutmıyacak bir mevkie kavuşmakla bahtiyar olacağına kanîdir.

İşte bütün bunlar, hakikî bir dinin insanlık âlemine temin edeceği faydeler cümlesindedir.

İnsan, ancak böyle bir din, böyle ilâhî bir kanaat sayesinde ki, hayatını tanzim eder, muazzam mabuduna seve seve ibadette bulunur, hukuka riayetkâr olur, ebedî mükâfat neşvesile yurduna, yurttaşlarına, bütün insanlığa hizmet etmek ister, cemiyetin pek kıymetli bir uzvu bulunur.

Velhasıl: İnsanlığa bu ulvî ruhu veren, bu güzel yaşayış tarzını öğreten hakikî bir dinden başka değildir.

İslâm dininin umumiyeti ve mes'ut neticeleri:

5 — İslâm dini, hakikî dinlerin en sonu ve en mükemmelidir. Bu mübarek din, yalnız bir kavme, bir asra mahsus değildir, belki bütün insanlara ve bütün asırlara ait umumî, fıtrî bir dindir. İnsanların yaratılışlarına, yaşayışlarına tamamiyle uygundur. Bu muazzam din, bir necat ve felâh yoludur, bir selâmet ve saadet kaynağıdır. Ve mukaddes Mabudumuzun razı olduğu yegâne dinden ibarettir. (ان الدين عند الله الاسلام)

6 — İslâm dininin zuhur ve yayılma tarihleri gözönüne getirilirse, o çağlardaki milletlerin halleri nazara alınrsa bu yüksek dinin ne mesut neticelere sebep olduğu, insanlık âleminde ne kadar hayırlı, ne kadar takdise lâyık bir inkilâp vücuduna getirmiş bulunduğu pek güzel anlaşılır.

Malûmdur ki, İslâmiyetin zuhurundan evvel bütün yeryüzü din bakımından büyük bir cehalet içinde kalmıştı. Hakikî dinler sönmüş, ilâhî ilim ve irfan güneşi batmış, bütün ufukları bir zulmet kaplamıştı. İnsanlar yalnız kendi hırsları uğrunda çalışıyor, çarpışıyor, birbirini esir ediyorlardı. Ceziretularab ahali ise bütün bütün cehalet içinde kalmıştı, ellerile yaptıkları putlara tapıyorlardı da bu hareketlerinden hiç sıkılmıyorlardı, kendi kız çocuklarını diri diri kumlara gömerek öldürüyorlardı da hiç bir acı duymuyorlardı, asırlardanberi başka milletlerin hâkimiyeti altında zilletle yaşıyorlardı da bundan hiç üzülmüyorlardı, hasılı hiç bir yerde güzel itikattan, güzel ahlâktan, güzel amellerden, duygulardan eser kalmamıştı.

Fakat vaktaki İslâm güneşi doğmağa başladı, derhal âlemin bir çok tarafları aydınlandı, insaniyet âlemi haktan, adaletten, müsavat ile kardeşlikten haberdar oldu. Putların, insanların ayaklarına eğilip tapınan başlar, kâinatın ortaktan, benzerden münezzehten olan haliki için secdelere kapanmak şerefine erdi; ruhiar yükseldi, diller Hak Tealânın zikriyle bezendi. Gözler büyük yaratıcımızın be'â' eserlerini temaşadan mütehasıl uyanıklık nurları içinde kaldı.

Velhasıl: Dini İslâm sayesinde hakikî bir medeniyet, nezih bir insaniyet, pek faydeli bir terakki ve en mes'ut bir inkılâp vücude geldi. Artık insanlık âlemi bu mukaddes dine sarıldıkça şüphe yok ki daima yükselecektir.

İman ile islâmın mahiyeti:

7 – İman, lûgatta birşeye inanmak, bir şeyi tasdik etmek "bu şey böyledir, şöyledir" diye hüküm vermektir.

İstılâhda: "Allah Tealânın dinini kalb ile kabul etmek, yani: "Resul-üllahın (S.A.) bildirdiği şeyleri kat'î surette kalben tasdik eylemek"dir.

İman, asıl bu tasdikten ibarettir. Fakat böyle inanılıp kalb ile samimî surette tasdik edilen şeyleri, bir mani yok ise dil ile ikrar etmek, bunların hakkında şahadette bulunmak da lâzımdır. Çünkü bir kimse Allah Tealâyı vesair iman edilecek şeyleri kalben tasdik ettiği halde lisanile ikrar eylemezse hali insanlarca meçhul kalır, onun Müslüman olduğuna hükmedilemez.

İman hususunda bu tasdik ve ikrar ile beraber namaz gibi oruç gibi güzel ameller de lâzımdır. Çünkü biz bu ameller ile mükellefiz. Bunlar bizim birer vazifemizdir. Bu ameller, imana kuvvet verir, imanın kalbdeki nurunu artırır, insanı azaptan kurtarır, Allah Tealânın lutuflarına, inayetlerine erdirir.

8 – İslâm tabirine gelince bu da lûgat itibarile itaat, inkiyat, bir şeye teslimiyet manalarınındır. İstılâhta ise: "Allah Tealâ'ya itaat etmek, Peygamber efendimizin din namına bildirmiş olduğu şeyleri kalb ile, lisan ile kabul ve tahsin eylemek"dir.

Bir de İslâm, din manasına gelir.

9 – Hakikî bir din ile islâm arasında esasen bir fark yoktur. Her hakikî din, islâmdır. Her islâm da hakikî bir dindir ki buna "Müslümanlık" da denir.

Allah Tealânın dinine sadece din denildiği gibi millet, şeriat, islâm ve dini islâm da denir. Bununla beraber islâm tabiri bazen güzel ameller manasında, bazen de iman manasında kullanılır. Nitekim şeriat da dini hükümlerin yalnız ibadetlere ve nikâh gibi, alım, satım gibi muamelelere aid kısmına itlak olunur.

İman ile islâmın şartları:

10 – İslâm dininde "Allah Tealâyı meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe, kaza ve kadere" iman etmek birer esastır. Bunları bilip tasdik etmek imanın başlıca şartıdır. Bu cihettendir ki "İmanın şartları altı-

dır" denir. Bunlar müslümanlıkta kat'î surette sabittir. Bunlar, "zaruriyâtı diniyye" dendir; bunlara inanılması, dinde zaruridir, elzemdir. Bunlar tasdik edilmedikçe iman tahakkuk etmez. Böyle zaruriyâtı diniyeden olan herhangi bir şeyi inkâr etmek ise – Allah saklasın – İnsanı derhal dinden mahrum bırakır.

Biz bu husustaki imanımızı: (Amentü billâhi...) kavli şerifini okumakla daima izhar ve isbat etmiş oluyoruz.

Bunu okuyan müslüman demiş oluyor ki: "Ben Allah Tealâya ve onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaderin – yani: takdir edilmiş şeylerin – hayır olsun, şer olsun, Allah Tealâdan olduğuna inandım, öldükten sonra dirilip mahşer yerine gitmekte muhakkaktır, ben şahâdet ederim ki, Allah Tealâdan başka Tanrı yoktur, ve yine şahâdet ederim ki, Hazreti Muhammed (S.A.) Allah Tealânın kuludur, ve Peygamberidir." (1)

11 – İslâmın şartlarına gelince bunlar da beştir. Peygamber efendimizin bir hadisi şerifleri şu mealdedir: "Dini islâm beş şey üzerine kurulmuştur, biri kelimeyi şahâdettir, diğerleri de namaz kılmak, zekât vermek, hac etmek ve ramazanı şerif orucunu tutmaktır." (2)

İşte bu beş şey, islâmın şartıdır. Bu şartlara riayet eden bir insan, islâm şerefine ermiş, müslüman ünvanını kazanmış olur.

(Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdehu ve resulühu) kavli şerifi kelimeyi şahadettir. (Lâ ilâhe illallah Muhammedün resulüllah) kavli şerifi de kelimeyi tevhiddir. Biz ou mübarek kelimeleri daima okuruz.

Allah Tealâya ve sıfatlarına iman:

12 – Yukarıda da yazıldığı veçhile imanın başlıca altı şartı, altı temeli vardır. Birincisi, Allah Tealâya iman etmektir. Şöyle ki: "Allah Tealâ" diye mukaddes ismini zikrettiğimiz bir Hâlık âzımüşşan vardır, onun zâtı ehadiyyeti bütün kemâl sıfatlarıyla muttasıftır, bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Bütün âlemleri yoktan var eden odur, onun büyüklüğüne, kudret ve azametini nihayet yoktur. Bizleri ve bizim gördüğümüz, görmediğimiz, göremeyeceğimiz nice binlerce âlemleri yaratıp yaşatan, besleyen ancak odur.

Allah Tealânın "Rahman, Rahim, Halik, Razzak, Hakim, Rabb, Mübdî, Aziz, Gaffar, Cebbar, Tevab, Hak gibi daha bir çok mukaddes isimleri ve pek muazzam sıfatları vardır. Bilhassa (Vücut) sıfatile muttasıftır, bundan başka mübarek sıfatları iki kısma ayrılır. Bir kısmı (Sıfatı selbiyye) dir ki: (Kıdem, beka, havâise muhalefet, kıyam, bizzat vahdaniye) den ibaret olmak üzere beştir.

(۱) آمنت بالله و ملائكته و كنهه . ورسله و اليوم الآخر و بالقدر خيره و شره من الله تعالى

و البت بعد الموت حق اشهد ان لاله الا الله و اشهد ان محمدا عبده ورسوله .

(۲) تحمدا لاسلام على خمس شهادة ان لاله الا الله و ان محمدا رسول الله و اقام الصلاة و ايتاء

الزكاة و الحج و صوم رمضان .

Diğer kısmı da (Sıfatı zâtiyye) ve (Sıfatı sübutiyye) dir ki (Hayat, İlim, İrade, Kudret, Semi,Basar, Kelâm, Tekvin) den ibaret olarak sekizdir. Bu kutsî sıfatların hepsine birden (Sıfatı kemâliye) de denir.

İşte biz böyle kemal sıfatlarıyla muttasıf olan bir Allahü Azimüşşanın varlığına ve bütün bu ulvî sıfatlarına iman ederiz. Bu mukaddes sıfatlara dair biraz malûmat vereceğiz.

13 - Vücut, Allah Tealânın varlığı demektir. Filhakika Allah Tealâ vardır ve en büyük varlık ona mahsustur. Onun varlığı her şeyden daha ziyade zahirdir. Çünkü Allah Tealâ olmasaydı hiç bir şey var olmazdı. Gerek bizim ve gerek her hangi bir şeyin varlığı, Hak Tealânın varlığına bir şahittir.

Biz biliyoruz ki, bu âlemdeki şeylerden hiç biri kendi kendine var olacak bir mahiyette değildir. Bunlardan hiç biri ne kendi kendine var olabilir, ne de kendi kendine yok olabilir. Başka bir deyiş ile hiç bir mümkün şey, kendi kendine yokluktan varlığa gelemez, varlıktan yokluğa gidemez. Ve hiç bir mahlûk ne bir zerreyi var edebilir, ne de bir zerreyi yok edebilir. Halbuki içinde yaşadığımız bu dünya ile beraber nihayetsiz âlemler vücutte gelmiş, biri biri ardınca vücutte gelmekte bulunmuştur. Nice şeyler de var iken yok olmuştur.

Binaenaleyh bütün bunları var eden, yok eden kuvvet ve hikmet sahibi bir Hâlikî zışanın varlığından asla şüphe edilemez.

14 - Allah Tealânın varlığını isbat için ilmikelâmda ve felsefe kitaplarında pek çok deliller yazılmıştır. Biz bunların bir kısmını (Muvazzah İlmî Kelâm Dersleri) adındaki eserimizde yazmış bulunuyoruz. Şimdi burada bizim için yalnız: (ان في خلق السموات...) ayeti celilesini okuyup yüksek mealini düşünmek kâfidir. (1)

Bu âyeti kerime güzelce düşünülürse Allah Tealânın varlığına, büyüklüğüne dair yüzbinlerce delil, gözönünde belirmeye başlar. Bizim bu eserimiz şüphe yok ki bunları açıklamaya yetişmez. Ancak hey'et, arziyyat, hayvanat, nebatat, meadin, ruhiyat, teşrih gibi ilimlerin verdiği malûmatı, gözönüne getirenler, bu âyeti celilenin işaret ettiği delillere pek güzel akıl erdirebilirler. Biz burada şunu söyleyelim ki: Her selim akıl sahibi düşündükçe Allah Tealânın varlığını tasdiğe mecbur olur.

İşte: "şüphe yok ki, göklerin ve yerin yaradılışında, gece ile gündüzün ard arda gelişinde, uzayıp kısalmasında selim akıllara sahip olanlar için Hak Tealânın varlığına ve onun kudret ve hikmetinin kemaline ait - deliller, alâmetler vardır." Mealinde olan yukarıdaki âyeti kerime bunu haber veriyor. Bunu takib eden: (الذين يذكرون الله) ayeti kerimesi de temiz, selim akıl sahiplerinin, Hak Tealâyı her halde zikreden, ve gökler ile yerin yaradılışında tefekküre dalan, yarabbi! bunları boş yere yaratmadın... diyen mütefekkir kimselerden ibaret olduğunu bildiriyor. -

Bütün bu âyetler, islâm dininde aklın, tefekkürün ne kadar kıymetli

olduğunu da göstermiş oluyor. Hattâ bir hadisi şerifte de (لا عبادة كالتفكير) tefekkür gibi ibadet yoktur) buyurulmuştur.

Filhakika müslümanlıkta aklın, düşüncenin büyük mevkii vardır. İslâm dini tamamen akla, hikmete muvafıktır, hiç bir muhakemeden, tenkidten pervası yoktur, islâmiyet mütefekkir insanların dinidir.

İşte bu mütefekkir insanlar , gökleri, yerleri, geceleri, gündüzleri düşünürler, fezada parıldayan ve her biri güneşten binlerce kerre daha büyük olan bir çok nuranî yıldızların ihtişamını tefekkür ederler, yeryüzündeki yüzbinlerce canlı, cansız bedfaları gözönüne alırlar. Lâtif gündüzlerin, ruhanî gecelerin ne kadar muttarit, muntazam bir fitrat kanununa tâbi olarak birbirini takip edip durduğunu mülâhazada bulunurlar , bütün bu düşünceler, tefekkürler neticesinde bunlara bu varlığı, bu intizamı vermiş olan Allah Tealâyı bir vecd ve şevk ile tasdike mecbur olurlar.

Hattâ böyle büyük varlıkları değil, bir zerreden bile küçük olduğu halde büyük bir duygu ile, hayatını müdafaa endişesiyle hareket eden bir mikrobu, yine bir zerreden küçük olduğu halde sinesi bir kuvvet hazinesi bulunan bir atomcağızı düşünmek bile aklı başında olan bir insan için bu kâinatın âlim, hakîm olan hâlıkını tasdike kâfidir.

Bütün bu garip, bedî'î, muntazam varlıklar, birer tesadüf eseri midir?. Bütün bunlar bilgiden hikmetten mahrum, belki de mevhum bir tabiatın mahsulü müdür?. Hâşâ. Böyle bir şey'e hiçbir âkil , hiçbir mütefekkir kail olmaz.

15— Tekrar ederiz ki Hak Tealânın varlığını, büyüklüğünü anlayıp itiraf etmek için : (ان في خلق السموات ...) âyeti celilesini güzelce tefekkür kâfidir. Bunun içindir ki, Resulî Ekrem (S.A.) Efendimiz: (ويل لمن قرأها ولم يشكر) (ويل لمن قرأها ولم يشكر) buyurmuştur. Yani: Yazık o kimseye ki bu âyetleri okur da bunlarda tefek küre dalmaz!.

Etmekte şu levhai tabiat,
Bilmem nasıl eylemekte inkâr,
Her sahada parlayan bedayi',
Mağlup oluyor havai nefse,
Dünyaya perestiş eyleyenler,
Bir faide bahşeder mi heyhat!

Bir halika pek açık şahadet,
Hallâkı hakîmi ehli gaflet?..
Eyler bizi intibaha dâvet,
Hayfa ki, zavallı ademiyyet,
Nâdim olacaklar en nihayet,
Vaktinde edilmeyen nedamet.

16— Kıdem: Ezeliyyet, yani : evveli olmamak sıfatıdır. Evveli olmaya- na kadîm denir, sonradan olana da hâdis denilir. Allah Tealâ kıdem sıfatile de muttasıftır. Çünkü ezelîdir, kadîmdir, varlığının evveli yoktur. Onun evveline asla yokluk geçmemiştir . Onun varlığı yanında milyonlarca sene, bir saniyelik bir müddet bile sayılmaz ; kezalik : Gördüğümüz âlemler, milyarlarca seneden beri mevcut bulunsa bile yine Hak Tealânın ezeliyeti yanında bir saniyelik bir hayata mâlik olamaz.

Hâsılı Allah Tealâ kadîmdir, sonradan var olan, hâşâ Allah olamaz. Allah Tealâdan başka her ne var ise onlar da hâdistir; çünkü Allah Tealânın kudretile yaratılmışlardır. Artık şüphe yok ki yaratılanlar, yaradana mahsus olan kadîm sıfatını haiz olamazlar. (كان الله ولم يكن معه شيء)

17– Beka ; ebediyet, yani : Sonu bulunmamak sıfatıdır. Sonu olana fanî, sonu olmıyana da bakî denir.

Allah Tealâ beka sıfatile de muttasıftır. Çünkü ebedîdir, bakîdir, varlığının asla sonu yoktur, onun yok olacağı bir zaman düşünülemez.

Mükevvenat dediğimiz bütün varlıklar. Allahın kudretile var olmuşlardır. Bunlar yine Allahın kudretile yok olur, tekrar yine var olabilirler, binlerce değişikliklere uğrayabilirler. Fakat Allah Tealâ bakîdir, fenadan, değişmekten münezzehtir. Zira o başkasının eseri kudreti değildir ki onun kudretile fenaya gidebilsin veya tegayyüre uğrasın. Bilâkis sair bütün varlıklar, onun kudretinin birer eseridir. Artık Hak Tealâda fena ve zeval nasıl tasavvur olunabilir. (و يبق وجه ربك ذو الجلال والاكرام)

18– Havadise muhalefet ; sonradan var olmuş şeylerden ayrı olmak sıfatıdır. Allah Tealâ havadise muhalefet sıfatile de muttasıftır. Çünkü Allah Tealâ yaratılmış şeylerden hiç birine bir veçhile benzemez. Hepsine muhaliftir. Hatırlara ne gelirse gelsin allah Tealâ onlardan mutlâka başkadır.

Mükevvenat, mümkinat dediğimiz şeyler, hâdistirler, değişirler, başkalaşırlar, birbirine benzeyebilirler ve nihayet yok olurlar. Bütün bu fanî varlıkların cinslerini nevilerini, şekillerini gözönüne alınız, bunların arasında insanları, melekleri de düşününüz, bunlardan hiç biri Allah Tealâyâ hâşa, benzemez ve hiçbirisinde ulûhiyetten, mâbudiyetten hâşâ, bir hisse, bir cüz'iyet bulunamaz. Hiç yaratılan, yok olmaya mahkûm bulunmuş olan âciz, fanî şeyler, yaratan, fenadan berf bulunan Allahü Azimüşşana benzeyebilir mi?. Hiç o kadîm, hakîm, Halîka ortak olabilir mi?.. Böyle bir şeye kail olanlar, kendi fanî varlıklarını hâşâ, Allahlığa kadar yükseltmek , Allah Tealâyı da kendileri gibi naciz bir mahlûk derecesine indirmeğe cüret küstahlığında bulunmuş olurlar.

İnsanların ve sair mahlûkların bir çok ihtiyaçları vardır. Bunlar mekân, zamana, yeyip içmeye, gelip gitmeğe, doğup doğurmaya vesaireye muhtaç bulunurlar. Allah Tealâ ise bütün bu ihtiyaçlardan münezzehtir. Onun Arş, Kürsî, yedi tabakaya ayrılmış sema ve saire denilen nice âlemleri vardır. Fakat o, bunlardan hiçbirine muhtaç değildir. Bunlar yok iken o yine var idi.

Artık şüphe yok ki muhtaç olan, yaratılmış şeylerin fanî sıfatlarıyla sıfatlanan bir zat, hâşâ, Allah olamaz. Mukaddes dinimiz, bizleri bu gibi yanlış düşüncelerden, akidelerden kesin surette men etmektedir.

(ایس کتابہ شی، و هو السميع البصير)

19– Kıyam bizatihi ; varlığı, durması kendi zatıyla olmak mânasında bir sıfattır. Bu sıfat da Allah Tealâyâ mahsustur. Şöyle ki, Hak Tealânın ezeli ve ebedî olan varlığı kendi zatıyla kaimdir, kendi varlığı hüviyetinin, kendi mukaddes zâtının muktezasıdır. Asla başkasından değildir. Bunun içindir ki, Allah Tealâyâ (Vacibülvücud) denir. Onun varlığı, başka bir var edene ihtiyaçtan münezzehtir. Allah Tealâyı hâşâ, var eden bir var olsa idi, işte Allah o var eden olmuş olurdu. Binaenaleyh : "Allahı kim var etti?" diye bir suale asla mahal yoktur. Çünkü Allah bizatihi kaimdir, kadîmdir,

başkasının var edeceği bir hüviyette değildir. Böyle olmasaydı ne kâinat vücut bulurdu, ne de başka bir şey. Bu hakikat kabul edilmeyince içinde yaşadığımız âlemin varlığını izaha da asla imkân bulunamaz. Mümkinat dediğimiz yaratılmış şeyler ise hem var, hem de yok olmaya müstenit olduğu içindir ki bir var ediciye muhtaç bulunmuştur.

Velhasıl: Allah Tealâyı var eden bir var asla tasavvur olunamaz ve ondan başka yaratıcı bir zat da mevcut bulunamaz. (هل من خالق غير الله)

20– Vahdaniyet: Birlik, infirad, benzeri olmamak, artmaktan, ayrılmaktan, eksilmekten berî olmak gibi mânaları ifade eden bir sıfattır. Bu sıfatla muttasıf olana vâhid denir ki, nazarî olmayan, tecezziden, tekessürden beri bulunan zat demektir. Bu sıfat da Allah Tealâya mahsustur. Şöyle ki : Allah Tealâ zâtında, ulûhiyetinde, mâbudiyetinde ve sair bütün sıfatlarında birdir. Ortaktan, benzerden münezzehtir, kendisinde artmak, eksilmek, cüz'lere ayrılmak, başka şeyler ile birleşmek gibi haller asla bulunamaz.

Evet.. Allah Tealâ her veçhile birdir, her nasıl düşünülürse düşünülün, temiz bir akıl, hikmet âşına bir ruh, bir Allahtan başka Tanrı bulunduğu kail olamaz, başkasının ulûhiyetle, mâbudiyetle ittisafına imkân veremez.

Filhakika iki veya daha ziyade Allahın varlığı, kat'î deliller ile reddedilmiş bulunmaktadır. Şu gördüğümüz kâinatın varlığı, devamı, intizamı bütün Allah Tealânın birliğine şahittir.

Allah Tealâ, zatında, ulûhiyetinde, mâbudiyetinde bir olduğu gibi yaratıcı olmasında da birdir. Yaratılmaya yok edilmeye kabiliyetli olan ; bu cihetle mümkün adını alan her hangi bir şeyi var eden, yok eden ancak Allah Tealâdır, ondan başka yaratıcı yoktur.

Mümkinatı böyle bizzat yaratmaya, yaşatmaya,yok etmeye kadir olmayan bir zat ise Allah olamaz. Bunun içindir ki ikinci bir Allahın varlığına aslâ imkân yoktur. Çünkü mefruz iki Allahtan biri mümkünatı müstakilen yaratmaya kadir ise diğeri zait olmuş olmaz mı? Bil'akis müstakilen yaratmaya kadir değilse âciz bulunmuş olmaz mı? Zait veya âciz bulunan bir zat ise nasıl Allah olabilir?..

Binaenaleyh Allah Tealânın her veçhile birliğinde hiç bir selim akıl sahibi tereddüt edemez. Müteaddit hâlikların, mâbutların varlığına inanan milletler ise akla, hikmete aykırı bir inancın zebunu olmuş, ve hakikat bakımından büyük bir cehalet içinde kalmışlardır. (ابن الملك اليوم لله الواحد القهار)

21– Hayat: Dirilik demektir. Allah Tealâ, kendi zâtı ahadiyetine mahsus bir hayat sıfatı ile muttasıftır. Bu, Hak Tealânın ilim ile, irade ile, kudret ile ittisafına has bir sıfattır. Hayatı olmayan bir şey, bilmekten, dilemekten, bir şey yapabilmekten mahrum bulunur, bu mahrumiyet ise büyük bir nakîsadır.

Evet.. Bu sıfatlardan mahrum olan bir şey, kendi kendine hiç bir eser vücade getiremez. Hele bilgi, düşünce, dileme, güç sahibi olan varlıkları yaratmaya asla kabiliyetli bulunamaz. Çünkü hiçbir eser müessirinde bulunmayan bu gibi vasıfları hâiz olamaz. Bunun içindir ki tabiat denilip ilim ile, irade ile, kudretle muttasıf olmayan ve varlığı eşya ile kaim tasav-

var olunup bu eşya haricinde bir varlığı bulunmayan şuursuz bir varlık, bir yaratıcı sıfatını asla haiz görülemez. Hususile böyle bir varlık, akla, iradeye, kudrete mâlik milyarlarca mahlûkatın mucidi hiç bir veçhile olamaz.

Binaenaleyh kâinatın yaratıcısı olan Allah Tealânın hayat ile muttasıf bir hayyı kayyum olduğunda asla şüphe yoktur. (هو الحي القيوم)

22— İlim; bilmek, idrâk etmek sıfatıdır. Allah Tealâ ilim sıfatile de muttasıftır. Ve onun ilmi, mahlûkatın ilmi gibi basit, mahdud olmayıp bütün kâinatı muhittir. Evet...Şüphe yok ki Allah Tealâ , her şeyi bilir, onun bilmesinden bir zerre bile kurtulamaz. Ve hiç bir ferd, kendi hareketini , kendi düşüncesini Allah Tealâdan saklayamaz. Çünkü böyle bir şeyi bilmeyen, her hareketten, her düşünceden haberi bulunmayan bir zat, Allah olamaz, bu kadar bediâları vücutte getiremez, bu kadar mahlûkatı idare edemez.

Allah Tealânın böyle her şeyi bildiğini güzelce düşünüp tasdik eden bir insan şüphe yok ki dâima uyanık bulunur, her işini, her hareketini bir edep dairesinde tanzim eder, fena sözler söylemez, fena şeyler düşünmez, hiç bir kimse hakkına sarkıntılık etmez, hiçbir kimsenin görüp bilmeyeceği bir yerde bile Allahın buyruklarına aykırı bir iş yapmaz. Çünkü kendisinin bütün yaptıklarını, yapacaklarını Allah Tealânın bildiğine imanı vardır. (الا يعلم من خلق وهو اللطيف الخبير)

23— İrade, diyebilmek, ihtiyar edebilmek sıfatıdır. Allah Tealâ, irade sıfatile muttasıftır ve onun iradesi ezeldir. Allah Tealâ, yaratacağı şeyleri, bu irade sıfatile kendi hikmetine göre birer veçhe tahsis buyurur ve onun irade buyurduğu şey mutlâka olur, irade buyurmadıkça hiç bir şey vücutte gelemmez, getirelemez.

Allah Tealâ, bütün bu kâinatı ezeli olan iradesi veçhile yaratmıştır. Yaradılmış şeylerin binlerce, milyonlarca cinslere, nevilere, sıfatlara ayrılmış olması, muhtelif hassaları, sıfatları hâiz bulunması, meselâ bir topraktan, bir sudan, bir havadan istifade eden sayısız ağaçların, ekinlerin, çiçeklerin , meyvelerin başka başka şekillerde, renklerde, tatlarda vücutte gelmesi bütün ezeli bir iradenin neticesinden başka değildir.

İşte bütün bunlar, Allahımızın irade sıfatile muttasıf olduğuna birer şahittir. Allah Tealâ hakkında mecburiyet tasavvur olunamaz, hiç bir şeyi var etmeğe veya yok etmeğe hâşâ mecbur değildir. Mecburiyet, bir acz halidir. Allah Tealânın şanına, azametine asla yakışmaz. (فقال لما يريد)

24— Kudret, zenginlik, zor, hayat sahiplerine mahsus kuvvet mânasında bir sıfattır. Ezeli, ebedî tam bir kudret Allah Tealâyâ mahsustur. Allah Tealâ, her mümkün dilediği tasarrufa kadir, her mümkün şeyi yaratmaya,yok etmeğe muktedirdir. Onun kudretine nihayet yoktur. Bu muazzam kâinat, onun kudretine pek parlak,pek kuvvetli bir şahittir.

Allah Tealâ dilerse bir saniye içinde binlerce âlemi yoktan var eder ve dilerse binlerce âlemi bir anda büsbütün yok eder. Çünkü herhangi mümkün bir şeyde böyle dilediği veçhile tasarrufa kadir olmayan bir zat, kâinatın Allahı olamaz.

Allahü Âzîmüŝŝamn bu büyük kudretini güzelce düşünen bir mü'min, onun azameti önünde eğilir, onun kudretinden titrer, onun mukaddes emirlerini, nehiyelerini yerine getirmeğe çalışır durur. (و هو على كل شيء قدير)

25 – Semi', işitmek kuvvetidir. Allah Tealâ semi' = işitme sıfatile de muttasıftır. Onun işitip bilmesi, başkalarının işitip bilmeleri gibi noksan, mahdut değildir. Hak Tealâ Hazretleri, herşeyi işitir, en gizli sesler, hareketler onun işitmesinden kurtulamaz. Bahusus kullarının dualarını, zikirlerini, gizli âşikâr niyazlarını, münacatlarını işitir, kabul eder, mükâfatlandırır.

Allah Tealânın böyle her şeyi bilip işitir olduğuna iman eden uyanık bir insan, şüphe yok ki, daima güzel konuşur, daima Hak Tealâyı zikre tevhid ve tebcile çalışır. Her işini, her sözünü güzelce yoluna kor.

(والله سميع عليم)

26– Basar, göz ve görme kuvveti demektir. Allah Tealâ, kendi şanına lâyık bir veçhile basar = görmek sıfatile de muttasıftır. Şöyle ki :

Hak Tealâ Hazretleri, her şeyi görür ve bazı şeyleri görmesi diğer şeyleri görmesine asla mani olamaz ve onun görmesinden hiç bir zerre gizli kalamaz , meselâ: En karanlık gecelerde en ufak karıncaların ve daha küçük mahlûkların kıvıltılarını, yürümelerini, bütün vaziyetlerini görür, bilir.

Şüphe yok ki, görüp bilmeden mahrumiyet, büyük bir noksanlıktır, böyle noksanlıklar içinde bulunan kör kuvvetler, duymaz bilmez varlıklar asla tanrılık, yaratıcılık vasfını hâiz olamazlar. Allahü Azîmüşşan ise bütün noksanlardan münezzehtir, bütün kemâl sıfatlarile muttasıftır.

Kalbi iman dolu bir insan, Allah Tealânın daima kendisini görüp gözetmekte olduğunu bilir, düşünür, durumunu düzeltir, edebe aykırı hiç bir harekette bulunmaz, melekler gibi temiz bir hayata sahip olmaya çalışır durur.

(واعلموا ان الله بما تعملون بصير)

27– Kelâm, bir mânâyı ifade eden, bir maksadı anlatan söz demektir. Allah Tealâ, kelâm sıfatını da hâizdir. Onun kelâmı, harften, savtten münezzehtir, kadîmdir.

Hak Tealâ, kendi kadîm kelâmını dilediği zaman kendi şânına lâyık bir veçhile meleklerine bildirir, işittirir, anlatır.

Allah Tealânın Peygamberlerine dilediği şeyleri vahy ve ilham etmiş olması da bu kelâm sıfatının bir tecellisi demektir. Bu kelâm sıfatiledir ki, semavî kitaplar zuhur etmiş, ve bahusus "Kelâmı kadim" denilen Kur'anı mübin peygamberimize nâzil olup insanlık için asırlardan beri bir hidayet rehberi bulunmuştur.

(منهم من كلم الله و رفع بعضهم درجات)

28– Tekvin, var etmek, icat etmek mânâsınadır. Bu da Allah Tealâya mahsus bir sıfattır. Hak Tealâ tekvin sıfatile dilediği herhangi bir şeyi yok iken var eder, veya var iken yok eder.

Allah Tealânın bu âlemleri yaratıp yok etmesi ve bahusus kullarını yaratması, yaşatması, beslemesi sonra da öldürüp başka bir âleme götürmesi bütün bu tekvin sıfatının birer tecellisi demektir.

(انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون)

29– Allahımızın mukaddes sıfatlarına dair verdiğimiz malûmata bir hülâsa olmak üzere şunu da tekrar arzedelim ki : Hak Tealânın varlığı, birliği, kudret ve azameti, ezeliyet ve ebediyeti ve sair ulvî sıfatları her şeyden daha açıkçadır, bunları inkâra, düşünüp tasdik etmemeğe asla mecal yoktur

Bir kerre düşünelim, bu kâinatta hiç bir zerrenin kendiliğinden var, kendiliğinden yok olamayacağını ve yine hiç bir zerrenin kendiliğinden kıvılcıktan duramayacağını ilim ve fen haber vermiyor mu? Halbuki biz milyonlarca âlemin, milyonlarca parlak ecramın varlığını, hareket ve sü-kûnunu görüp biliyoruz. Artık bunları var eden ezeli, ebedî bir Allahın varlığında nasıl şüphe edilebilir?..

Biz yine biliyoruz ki, bilgisi olmayan, iradesi, kudreti bulunmayan bir şeyin, bir gayeye, birer hikmete müteveccih ve bedi'lâtif bir takım eserleri var etmesi muhaldir. Halbuki biz bu âlemde her neye bakacak olsak onun bir gayeye, bir hikmet ve maslahata yüz tutmuş olduğunu görürüz.

Evet.. Herhangi bir küreden en küçük bir zerreye kadar bakılınca onların öyle gelişi güzel, tesadüf eseri olmadığı görülüyor, onların abes yere yaratılmamış olduğu anlaşılıyor, her birinde fevkalâde bir letafet, bir san'at eseri, bir irade ve ihtiyar nişanesi görülmüş oluyor.

Artık bu kadar faydeli bediaların ilim, kudret, hikmet sahibi olan ka-dîm bir halîka muhtaç olmadığına kim kail olabilir?.

Biz bütün bu afakî varlıklardan nazarlarımızı alalım da kendi nefsimi-ze, kendi vicdanımıza müracaat edelim, vücudumuzun bütün zerrelere, hücre-leri, vicdanımızın bütün duyguları, sanîhaları şâni pek azim bir Allahın, biz-leri yaratan, yaşatan, merzuk eden bir Hâlikın varlığına daima şahadet edip durmuyor mu?..

O halde hiç şüphe yok ki kimse kendi insanlığını gaip etmedikçe ülu-hiyet fikrinden, Allaha iman akidesinden asla mahrum bulunamaz.

Peygamberlere iman:

(هَلْ مِنْ خَالِقِ غَيْرِ اللَّهِ رِزْقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ .)

30– Bütün peygamberlere îman etmek müslümanlıkta bir esastır. Peygamber, lûgatta bir haberi getirip bildiren kimse demektir. Din ıstılahınca: Allah Tealânın kullarına dinini bildirmek için memur ettiği pek muhterem insanlardan her birine "Peygamber" denilmiştir ki, bu zatlar Allahü-azimüşşanın birer elçisi demektir. Bu zatların Hak Tealâ tarafından böyle peygamber gönderilmiş oldukları, kendi şahsiyetlerinde görülen büyüklükle ve açıklamaya muvaffak oldukları bir takım mucizeler ile sabit olmuştur.

31– Mu'cize ; Başkalarının vücude getiremeyecekleri harikulâde şeylerdir ki, bir peygamberin doğruluğuna şahadet için onun tarafından Hak Tealânın kudretiyle vücude getirilir.

32– Keramet, bir kısım harikulâde şeylerdir ki, Allah Tealânın kudretile evliya denilen kulları tarafından vücude getirilir. Bunlar da o velîlerin tâbi bulunmuş oldukları peygamber için birer mucize sayılır. Çünkü o peygamber hakikaten peygamber olmasaydı, kendisine tâbi olanlardan böyle kerametler zuhur edemezdi.

33— Meunet, istidraç: Peygamberlik iddiasına kalkışmayan bazı alelâde kimselerden zuhur eden ve harikulâde bir halde görülen bir takım hâdiselerdir ki, kendilerinin büyüklüğüne delâlet etmez ve hiç bir vakit mucize veya keramet derecesine varamaz

Fakat yalan yere peygamberlik dâvasına kalkışan kimselerden ne mucize, ne keramet, ne de sâir harikalar zuhur etmez.

Öyle yalancı şahısların mucize, veya hârika diye meydana koyacakları şeyler, şüphe yok ki ya bir göz bağcılığıdır veya bazı ilmî düsturlara dayanan bir san'at eseridir. Bunların mahiyetleri derhal meydana çıkar, bunları başkaları da daha mükemmel bir surette yapıp gösterebilir.

Yalan yere peygamberlik iddiasında bulunmuş olanların ne gibi âkibetlere uğradıkları, yalancılıklarının nasıl meydana çıktığı tarihçe malûmdur.

34— Peygambere, (nebî) de denir. Maamafih yeni bir kitap ile, yeni bir şeriat ile bir ümmete peygamber gönderilmiş olan zâta nebî, peygamber denildiği gibi (Resûl), (Mürsel) de denir. Yeni bir kitap, ve yeni bir şeriat ile gönderilmeyip de kendisinden evvelki bir peygamberin kitabını ve şeriatını ümmetine bildirmeğe memur olmuş olan zata da yalnız nebî veya peygamber denilir, resûl ve mürsel denilemez. Nebinin cem'i: Enbiyadır, resûlün cem'i : Rûsûl, mürsel'in cem'i : de Mürselîndir.

35— Allah Tealânın ilk peygamberi Hazreti Adem Aleyhisselâmdır. Son ve en büyük peygamberi de bizim sevgili peygamberimiz Hazreti Muhammed âleyhisselâmdır. Bu cihetle Peygamber-Efendimize (Hâtemül'enbiya) denilmiştir. Bunların arasında sayıları ancak Allah Tealânın bildiği daha birçok peygamberler gelip geçmiştir ; fakat bunlardan mübarek adları Kur'anı Mübînde beyan olunan, ancak şu yirmi beş peygamberi zışandır: Âdem, İdris, Nuh, Hut, Salih, İbrahim, Lût, İsmail, İshak, Yakub, Yûsuf, Eyyüb, Şüayb, Musa, Harun, Davud, Süleyman, İlyas, İlyesa, Zülkifl, Yünüs, Zekerriyya, Yahya, İsa, Muhammed. (عليهم الصلاة والسلام)

Bunlardan başka Kuran-ı kerîmde kendilerine dair malûmat verilen Üzeyr, Lokman, Zülkarneyn adında üç zat daha vardır ki, bunların birer Peygamber mi, yoksa birer velî mi olduğunda ihtilâf vardır. Bunların da pek büyük zatlar olduğunda şüphe yoktur.

Bu muhterem Peygamberlere dair kitabımızın onuncu bölümünde malûmat verilecektir.

36— Peygamberler, her türlü güzel sıfatları hâizdirler. Onlardan her birinin vücudu bir kemal, bir hidayet, bir ulviyet nümunesidir, bhusus kendilerinde sîdk, emanet, fetanet, ismet, tebliği şeriat vasıfları da herhalde mevcuttur. Şöyleki :

(1) Peygamberler, sadıktırlar, her hususta doğru sözlüdürler, kendilerinden asla yalan sadir olmaz.

(2) Peygamberler, emindirler, gerek peygamberlik hususunda ve gerek sair hususlarda her türlü i'timadı hâizdirler. Kendilerinde asla hainlik bulunmaz.

(3) Peygamberler, son derece fatm, âkil ve kuvvetli reye, fevkalâde bir zekâyâ malik bulunmuşlardır. Onlarda gaflet, yüksek duygulardan, melekelerden mahrumiyet düşünülemez.

(4) Peygamberler, ma'sumdurlar, onlar son derece iffet ve ismet sahibidirler, onlar gizli, aşikâr her türlü günahlardan , ve seciyenin adiliğini gösterecek bayağı hallerden tamamen beridirler.

(5) Peygamberler, emrolundukları şeriat hükümlerini ümmetlerine olduğu gibi bildirmişlerdir. Şeriat ahkâmından herhangi birini saklamış, veya unutmış olmaları asla düşünülemez. Öyle bir şey, peygamberlik şanına yakışmaz, onların peygamber gönderilmelerindeki hikmete, iradeyi ilâhîye uygun düşmez.

Velhasıl : Bütün Peygamberler, şu yazdığımız beş vasfı tamamen hâiz bulunmuşlardır. Çünkü bu yüksek hasletleri hâiz olmayan kimseler, milletleri aydınlatacak, onlara rehber olacak bir durumda bulunmuş olamazlar. Artık bütün peygamberleri bu veçhile bilip tasdik etmek bizim için bir veci-bedir.

37— Peygamberlerin insanları irşat ve islâh için Hak Tealâ tarafından memur edilmiş oldukları güzelce düşünülünce onlara îman etmenin lüzumu, ehemmiyeti kendiliğinden anlaşılabilir olur.

Filhakika peygamberlere îman etmek, onların pek yüksek vasıflarını, seciyelerini bilip tasdik etmek, tebcile koşmak bizim için en kat'î bir veci-bedir.

Peygamberlere îman etmeyen kimse, Allah Tealâyâ da îman etmemiş olur. Çünkü Hak Tealâyâ kabul edeceği veçhile îman etmenin yolunu insanlara bildiren ancak Peygamberlerdir. Kendi naçiz akıllarını bu hususta rehber edinmek isteyenler, Hakka eremezler, dalâlette kalırlar. Allah Tealânın Peygamberlere îman edilmesi hakkındaki emirlerine de aykırı hareket etmiş olacakları cihetle bu bakımdan da hidayetden mahrum kalmış olurlar.

Hattâ Peygamberlerden yalnız birine îman etmemek, hepsini inkâr etmek gibidir ki, insanı îmandan mahrum bırakır. Bahusus Allahımızın en son ve en büyük Peygamberi olan Hazreti Muhammed'in (S.A.) tarihî hayatı gün gibi parlak bir surette ve bütün milletlerce bugün malûm bulunmaktadır. Artık bugün hiçbir millet, din hususundaki cehaletinden dolayı mâzur sayılamaz. Bugün her millet için en birinci vazifedir ki o büyük Peygamberin dinini kabul etsin, onun Peygamberliğini, yüksekliğini tasdik ederek gösterdiği doğru yola gitsin. Bu vazife ne zaman hakkile ifa edilirse, insanlık âlemi o zaman kurtulur, o zaman hakikî medeniyete, bitmez, tükenmez bir saadete erişmiş olur.

(ان الارض يرشها عبادى الصالحون)

Peygamberlere olan ihtiyaç :

38— Malûmdur ki, Allah Tealâ, kendisinin mukaddes varlığını, birliğini bilmeleri için ve kendisine ibadet ve taatta bulunmaları için insanları ya-

ratmış, onları sair birçok yaratılmışlar arasında akıl ile, fikir ile mümtaz kılmıştır. Binaenaleyh bir insan, kendi aklını, fikrini güzel kullandığı takdirde, kendisini yaratan, kendisine düşünme kabiliyetini veren bir hâlikın varlığını sezer, kendisinin ve kendi çevresini kaplamış olan varlıkların öyle gelişi güzel kendiliklerinden var olmamış olduğunu anlar, bu cihetle kendisinde bir ülûhiyet düşüncesi uyanır, bir muazzam yaratıcının eseri olduğuna hükmedebilir.

Fakat o büyük hâlikı şânına lâyük bir veçhile bilemez, onun rızasına uygun olan ibadetlerin nelerden ibaret olacağını kestiremez, kendi yaratılışındaki hikmetin neden ibaret bulunduğunu anlayamaz, insanların birbirine karşı olan haklarını, vazifelerini lâyükile tayin edemez; nihayet yaratılışına aykırı yürür de haberi olmaz, vahşette, cehalette kalır da farkına varamaz, ebedî saadetten mahrum olur da bunu evvelce anlayıp yüreği sızlamaz.

Nitekim peygamberlerin vücutlarından haberi olmayan veya peygamberlerin bildirdikleri hakikatleri bozup değiştiren bir nice milletler; sapıtmış, insanlığa yakışmıyacak bir duruma gelmiş, aralarında her türlü vahşicesine haller türemiş, insanlara, ağaçlara, taşlara tapınıp durmakta bulunmuşlardır.

İşte insanları bu gibi çirkin, korkunç hallerden kurtarmak, insanlara dinî ve dünyevî vazifelerini öğretmek, kendilerine uyanları dünyada da, ahirette de selâmete, saadete erdirmek için birer ilâhî rehber olan peygamberlere ihtiyaç vardır.

Binaenaleyh Allah Tealâ, kendi fazl ve keremile insanlara peygamberler göndermiş ve bu veçhile insanlar hakkında "Hücceti ilâhîye" si tamam olmuş, artık kimsenin "ne yapayım, Allahu bilemedim. Allaha dair bilgi edinemedim," demeye mecali kalmamıştır.

39— Peygamberlerin en büyüğü ve en sonu — evvelce de söylediğimiz veçhile — bizim peygamberimiz Hazreti Muhammed (Aleyhisselâtu Vesselâm) dır.

Evet.. Hazreti Muhammed (S.A.) bütün yeryüzündeki milletlerin kıyamete kadar en son Peygamberidir. Onun yaymış olduğu din, bütün insanlara aittir, onun bildirdiği islâm dini, en umumî, en fitrî ve her zaman için hikmet ve maslahata uygun, ebedî bir dindir. O mübarek Peygamberin kitabı, onun bütün talimatı hiçbir tebeddüle uğramaksızın kıyamete kadar mahfuzdur.

Velhasıl : Beşeriyet, öteden beri peygamberlere muhtaç bulunmuştur. Peygamberlere uymaksızın Hakkı bilip Hakka ereceğini iddia eden bir gafil soralım ki : Eğer peygamberlerin vücutlarından habersiz bulunan bir muhitte yetişmiş olsa idi, kendisinde ülûhiyet fikri bihakkın parlayabilecek mi idi?. Dinî ve dünyevî vazifelerini takdir ve tayin edebilecek mi idi? Kendi vicdanında yüksek hakikatlara karşı bir incizap bulunabilecek mi idi?.

Zavallı adam! Kendi ruhunda sönük sönük parıldamaya başlayan bazı ulvî fikirlerin kendisine nereden geldiğini hiç düşünmemektedir. En basit fenlerde, en kolay işlerde bile üstada, rehberine muhtaç olan biçare insanlar,

nasıl olur da ilâhî bir ilimde, en mühim bir mevzuda, gayb âlemine ait hakikatlerde bir rehber ihtiyaçtan kendilerini müstağni görebilir?

Doğrusu budur ki, peygamberlere olan lüzumu, ihtiyacı hiç bir hakikî mütefekkir inkâr edemez.

(وان من امة الا خلافيها نذير)

Semavî kitaplara îman :

40 – Allah Tealâ Hazretleri, insanlara yine insanlardan peygamberler göndermiş olduğu gibi, bu peygamberlerden bir kısmı vasıtasiyle de insanlara kendi iradelerini, emirlerini, nehiyelerini, hikmetlerini birer kitap ile bildirmiştir.

Bu kitaplardan bir kısmına (Suhuf) denir ki bir kaç sahifelik kitaplardır. Dördüncü de büyük kitaplardır. Şöyle ki: On sahife Hazreti Adem'e, elli sahife Hazreti Şit'e, otuz sahife Hazreti İdris'e, on sahife Hazreti İbrahim'e verilmiş olduğu rivayet olunmaktadır. Büyük kitaplara gelince, bunların tarihçe birincisi, Hazreti Musa'ya verilmiş olan Tevrat'tır. İkincisi Hazreti Davud'a verilen Zebur'dur. Üçüncüsü, Hazreti İsa'ya verilmiş olan İncil'dir. Dördüncüsü de bizim Peygamberimize verilmiş olan Kur'anı Kerîmdir.

Bu kitapları Allah Tealâ peygamberlerine vahy etmiştir. Yani, bunları ya Cibrîli Emin namındaki melek vasıtasıyla bildirmiş veya sair bir veçhile ilham ve ihsan buyurmuştur. Bu kitaplara (Kütübü İlâhiye) denildiği gibi hâiz oldukları yükseklikten dolayı (Kütübü Semaviye) ve Cibrîli Emin vasıtasıyla indirilmiş oldukları cihetle de (Kütübü Münzele) adı verilir.

41 – Allah Tealanın bütün kitaplarına îman etmek bizim için farzdır. Biz bugün başka milletlerin ellerinde bulunan ve Semavî oldukları iddia edilen kitapların birer kitabı ilâhî olduğuna değil, lâalettayin Semavî kitapların Peygamberlere ihsan buyurulmuş olduğuna îman ederiz. Ve yalnız Kur'anı Kerîmin zamanımıza kadar tamamen mahfuz bir Kitab'ı İlâhî olduğunu ve bütün semavî kitapların esaslarını daha mükemmel bir halde cami' bulunduğunu bilip inanırız.

Bütün Semavî kitaplar, insanlar için birer rahmet, birer mukaddes rehber bulunmuştur. Binaenaleyh bunların hepsine îman ile mükellefiz. Bu kitaplardan herhangi birisini inkâr, hepsini inkâr demektir. Hakikî bir mümin odur ki, Allah Tealanın bütün kitaplarına inanır ve Hak Tealanın insanlara son kitabı olan Kur'anı azime sarılır, onun hükümlerine riayet etmeğe çalışır.

42 – Bugün semavî kitaplar, yeryüzünde tamamen mevcut değildir. Aradan asırlar geçmiş, bir çok milletler tarihe karışmış olduğundan bu kitaplardan bir çoğu büsbütün kaybolmuş, bir kısmı da pek ziyade değiştirmelere uğratılıp aradan kalkmış, yerlerini bir takım tarihî kitaplar tutmuştur.

Meselâ : Bugün elde bulunan Tevrat, Zebur, İncil nüshalarından hiç biri Allah Tealanın Musa, Davut, İsa aleyhimüsselâma vermiş olduğu kitapların aynı değildir. Ancak Kur'anı Kerîmdir ki, ayniyeti bakımından tamamen mahfuz bulunmaktadır, bir kelimesi bile tebdile uğramamıştır.

43— Kur'anı Kerîmin bütün âyetleri, daha başlangıcında bizzat Hazreti Peygamber tarafından ezberlenmiş olduğu gibi, birçok sahabeî kiram tarafından da ezberlenmiş, yazılmış idi. Resûlullahın ahirete irtihalini müteakip, Hazreti Ebubekir tarafından bütün ashabı kiramın huzurunda bu kitabı ilâhînin bir nüshası yazdırılarak muhafaza edilmiş, Hazreti Osmanın hilâfeti zamanında da bu nüshadan müteaddit nüshalar yazdırılarak büyük islâm merkezlerine birer nüsha gönderilmiş, bunlardan her birine (Mushafı şerif) adı verilmiştir. Bilâhare bütün mushaflar bunlara göre aynen yazıla gelmiştir.

Evet...Her asırda yüzbinlerce Mushafı şerif yazılmış, Kur'anı Kerîmi tamamen hıfz eden yüzbinlerce zevat yetişmiştir ki, bu mazhariyet semavî kitaplar arasında yalnız Kur'anı mübîne mahsustur. Bu da hükmet muktezasıdır. Çünkü sair semavî kitaplar, muayyen birer kavme, muayyen birer zamana mahsus olmak üzere peygamberlere verilmişti. Kur'anı Kerîm ise, bütün insanlık âlemine ve bütün asırlara mahsus olmak üzere peygamberimize verilmiştir. Binaenaleyh bu kitabı kerîmin hıfzı ilâhîde olması, hikmeti sübhaniye iktizasından bulunmuştur.

44— Kur'anı Kerîmin bir âyeti bile tebdile uğramayıp tamamen mahfuz bir halde bulunması öyle bir hakikattir ki, bunu bir takım insafılı müsteşrikler de tasdik etmektedirler. Hilâfını iddia edenler var ise, bunlar, Müslümanlık aleyhine propaganda yapan siyasî gayeler takip eden bir takım mutaassıp ecnebilerden başkası değildir.

Bugün Kur'anı Azîmin her lisanca müteaddit tercümeleri vardır. Ezcümle Türkçe, Farişce, Hintçe tercümeler olduğu gibi, Lâtince, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusca, Felemenkçe, Çince, Ceva, Bingale, Malay lisanlarınca da birçok tercümeleri mevcuttur.

Velhasıl : Bugün Kur'anı Mübînin yüksek ilâhî hitabeleri, bütün beşeriyetin kulaklarına çarpıp durmaktadır. Bütün beşeriyeti bir kardeşlik, bir selâmet ve saadet dairesinde toplanmağa davet etmektedir.

(وما هو الاذکر للعالمین)

Semavî kitaplara olan ihtiyaç:

45— Varlıklarıyla beşeriyet âlemine şeref vermiş olan peygamberler, pek mühim olan nübüvvet ve risalet vazifesini yerine getirebilmek için kendilerine Hak Tealâ tarafından talimat verilmiş olması lâzımdır. İşte bu ilâhî talimat, peygamberlere semavî kitaplar vasıtasile verilmiştir.

Semavî kitaplar, Hak Tealânın insanlar hakkında birer kudsî kanunudur. Allah Tealâ, insanlara haklarını, vazifelerini bu kanunlar vasıtasile bildirmiştir. Peygamberlerin dünyadaki hayatları muvakkattir, onların ümmetlerine bildirdikleri ilâhî hükümlerin devamı ancak bu kitaplar sayesinde kabül olabilmıştır. Eğer bu kitaplar olmasaydı, insanlar kendi yaradılışlarındaki hikmetten, kendilerinin uhdelerine düşen vazifelerden, kendileri için hazırlanmış olan ahiret nimetlerinden habersiz kalırlardı, kendi hayatlarını tanzim edecek ilâhî düsturlardan mahrum bulunurlardı. Bahusus kutsî âyetleri okumak, onlar ile ibadet etmek, onlardan öğüt almak, onlar ile

hakikatı anlayıp bir takım vâhi nazariyelerden kurtulmak şerefinden, bahtiyarlığından uzak kalmış olurlardı.

İşte semavî kitaplara bu gibi yüksek gayelerden, hikmetlerden dolayı insanlık âleminin pek ziyade ihtiyacı bulunmuş ve bu ihtiyacı karşılamak için bu mübarek kitaplar insanlara ihsan buyurulmuştur.

Kur'anı Kerîm'in nasıl bir kitabı ilâhî olduğu:

46— Kur'anı Kerîm, yukarıda da söylediğimiz gibi, Allah Tealânın yeryüzüne şeref veren en son ve en mukaddes bir kitabıdır. Bu öyle bir kitaptır ki, insanlar, ancak bunun gösterdiği yola gittikleri takdirde Hakka ererler, saadete kavuşurlar, aralarında her türlü içtimaî nezahet, terakki parlamaya başlar ve umumî bir kardeşlik, bir dostluk, bir tesanüt teessüs eder.

Kur'anı Kerîm, bir kitaptır ki onun mânası da, nazmı da Allahtandır; Hak Tealânın vahyi iledir, vahye vasıta olan Cibrîli Eminin peygamberlerimize gelip bildirmesidir.

Binaenaleyh Kur'anı azimin manâsile amel edilir, o Müslümanların bir ebedî kanunudur. Mübarek nazmı da bir ibadet olmak üzere okunur, kendisiyle teberrük edilir ve Kur'anın mânası ancak bu ilâhî nazm sayesinde bihakkin anlaşılabilir, ruhlara tesir eder, bununla hakkın rızası kazanılır.

47— Kur'anı mübin, hiç bir kitaba benzemez, bunun mânasını bir kimse değiştiremez, nazımının yerine de başka bir lâfz konulamaz ve hiç bir tercüme Kur'an hükmünü alamaz.

Kur'anı azîm, ebedî bir mucizedir, bunun fesahatına belâgatına nihayet yoktur. Hiç bir âlim, hiç bir edip bunun benzerini yazamaz, hattâ en kısa bir sûresinin bir mislini vücude getiremez.

Kur'anı Kerîm, bu hususta asırlardan beri bütün âleme meydan okumaktadır. Fakat kendi fesahatlerine, belâgetlerine güvenen nice kudretli âlimler, edipler onun böyle bir kısa sûresini bile tanzîrden âciz kalmışlar, aczlerini itiraf da etmişlerdir. Bu da Kur'anın bir mucize, bir ilâhî kitap olduğuna ebedî bir delildir.

48— Kur'anı Hakîmin ruhlar üzerindeki tesirine gelince buna da hiç nihayet yoktur. Kur'anın âyetlerini güzelce anlayarak okuyup dinleyen temiz kalpli bir insan, gaşy olur, dimağında nice yüksek duygular uyanır, ruhu maneviyat âlemine yükselir, gözlerinden manevî bir zevkin tesîrile berrak yaşlar serpilmeğe başlar

Bir bahar mevsiminde yağın faideli yağmurlar ve açılan parlak bir güneşin ziyaları, kurumaya mahkûm bulunmayan otlar, ağaçlar, çiçekler üzerinde ne gibi tesirler yaparsa Kur'anı Kerîmin lâhutî hitabeleri de uyanık ruhlar üzerinde onlardan bin kat daha güzel tesirler yapar, gönüllere yeni bir hayat, yeni bir inşirah verir. Hasılı insanı dünyasından da, ahîyetinden de haberdar eder, ebedî bir varlığa, bir saadete kavuşturur.

Kur'anı Mübînin ihtiva ettiği hakikatler:

49– Kur'anın insanlara bildirdiği emirler ve tavsiye ettiği hikmetler, hakikatler pek çoktur. Bunlar başlıca i'tikada, ibadete, muamelâta, ahlâka, kâinattaki bedialara, bir takım ibret alınacak vakalara ve saireye aittir. Bunları şu veçhile hülâsa edebiliriz :

(1)– Kur'anı mübîn, insanlara Hak Tealânın varlığını, birliğini, büyüklüğünü, hikmet ve kutsiyetini bildirir. Bir veçh ile ki, onun yanında ilâhî felsefe erbabının en parlak sözleri pek sönük kalır.

(2)– Kur'anı Hakîm, insanları ilme, irfana, tefekküre davet eder, insanları gaflet içinde yaşamaktan meneder, insanlara Hak Tealânın hikmetine, kudretine şahadet eden bedîî eserlere bakmalarını emir ve tavsiye bu yurur.

(3)– Kur'anı azîm, insanlara gönderilmiş olan Peygamberlerin bir kısmına dair malûmat verir. Onların yüksek vazifelerini nasıl başardıklarını ve bu vazifeler uğrunda ne kadar fedakârlıkta bulunmuş olduklarını bildirir, bütün insanların Hâtemül enbiya Hazretlerine tabi olmalarını emreder.

(4)– Kur'anı mübîn, geçmiş ümmetlere ait en ibretli hâdiseleri, tarihî vakaları bildirir, insanları ibret almaya davet eder, günahkâr kavimlerin pek korkunç âkibetlerini haber verir.

(5)– Kur'anı Kerîm, insanlara daima uyanık bir ruha sahip olup Haktan gafil olmamalarını emreder, nefislerinin havasına uyarak diyanetten, faziletten mahrum kalmamalarını tavsiye eder, maddî menfaatlere, dünyevî lezzetlere dalıp da manevî zevklerden, ahiret nimetlerinden mahrum kalmanın ne büyük bir felâket olacağını bildirir.

(6)– Kur'anı mübîn, Müslümanlara dînlerine salâbet göstermelerini ve daima Hakkı müdafaa etmelerini tavsiye eder, düşmanlarına karşı daima kuvvetli bulunmalarını, her türlü müdafaa vasıtalarını hazırlamaya çalışmalarını ihtar eder.İcabı halinde cihad meydanlarına atılmalarını, yurtlarını, maddî ve manevî varlıklarını can ile, mal ile korumaya gayret etmelerini emreder.

(7)– Kur'anı Hakîm ; medenî, içtimâî hayatın bir intizam, bir sükûn içinde cereyanı için lâzım gelen esasları, hükümleri bildirir, insanlardan bir takım haklara, vazifelere riayet etmelerini ister.

(8)– Kur'anı azîm, gerek fertlerin ve gerek cemiyetlerin selâmetleri için insanlara adalet, istikamet, tevazu, meveddet, şefkat, ihsan, afv, edebe riayet, müsavata riayet gibi yüksek hasletleri tavsiye eder. İnsanları zulümden, hiyanetten, kibirden, cimrilikten, intikam duygularından, yürek katı-

lığandan, fuşşiyat denilen , kötü yürüyüşlerden, akli, malı, sıhhatı bozan içkilerden katf surette men eder, yapılması, yiyilip içilmesi helâl olup olmayan şeyleri bildirir.

(9)– Kur'anı Hakîm, Allah Tealânın bu âlemde vaz'etmiş olduğu fitret, hilkat kanunlarını kimsenin değiştiremeyeceğini anlatır, herkesin bu kanunlara göre hareketini tanzim etmesi lâzım geleceğine işaret eder. İnsanlara kendi çalışmalarının semeresinden başka bir şey hâsıl olamayacağını hatırlatır, insanları çalışmaya, gayret ve faaliyete teşvik eder.

(10)– Kur'anı Mübin, Hak Tealânın "yapınız, yapmayınız" diye vuku bulan emirlerini, nehilerini kabul ve mucebince hareket eden îman sahipleri için mukadder olan dünyevî, uhrevî muvaffakiyetleri, nimetleri, müjdelere, îmansız vicdanlar için de hazırlanmış bulunan kötü âkibetleri, cehennem azaplarını ihtar eder, bütün bu ulvi beyanatile insanları yaradılışlarındaki yüksek gayeden haberdar ederek o gayeye sevk etmek ister.

Velhasıl : Kur'anı mu'ciz beyan, daha böyle nice hikmetleri, hakikatları camidir, beşeriyet âlemi ne kadar yükselirse yükselsin hiç bir vakit, Kur'anın ulvî talimatından müstağni bulunamaz. Bu talimata muhalif şeyler ise haddizatında yükselme değil, bir alçalmadır.

(الم ذلك الكتاب لاروب في هدى للمتقين)

Meleklerle iman:

50– Melekler ruh gibi lâtif, nuranî, mahiyetleri Allah Tealâca malûm, yaradılmış bir kısım kuvvetli varlıklardır. Meleklerin bir kısmı daima ibadette, zikr'ü fikir ile uğraşır. Bir kısmı da yerde, göklerde bir hayli vazifeler ile meşgul bulunur.

Melekler, yemekten, içmekten, evlenmekten, doğup doğurmaktan beridirler. Muhtelif şekillere girmeğe kadirler. Hak Tealânın emirlerine asla isyan etmezler, vazifelerini emir oldukları veçhile yaparlar, kıyame kadar bir kutsiyet içinde yaşar, manevî bir zevk ile vakit geçirirler.

51– Biz, meleklerin varlığına îman etmekle mükellefiz. Onların varlığı haddi zatında mümkündür, bilfiil var oldukları ise bütün peygamberler, ve semavî kitaplar tarafından bildirilmiştir. Artık melekleri inkâr etmek, peygamberleri, kitapları inkâr demek olacağından asla caiz olamaz. Bundan dolayıdır ki meleklerin varlığına öteden beri bütün milletler îman edegelmişlerdir. Binaenaleyh meleklerle îman etmek bizim dinimizce de bir esastır.

52– Evet.. Meleklerin varlığını bütün peygamberler ve bütün ilâhî kitaplar haber vermişlerdir. Bu âlemde bizim bildiğimiz, bilmediğimiz nice binlerce gizli, aşikâr mahlûkat vardır. Mevcudiyetleri bugün keşfedilmiş veya henüz keşfedilmemiş nice binlerce kuvvetler mevcuttur. Hattâ (cin) denilen akıl ve şuura malik, gözlerden gizli bir takım mahlûkatın vücudunu da bize peygamberler ve kitaplar haber vermişlerdir ki, bunların bir takımı mü'min, bir takımı da kâfirdir.

Akla, şüura, kuvvet ve kudrete malik varlıkların yalnız insanlardan ibaret olduğunu iddia etmek, kâinatın genişliğini, bu kâinatı yaratanın kudret ve âzametini güzelce düşünmemekten ileri gelir. Her hangi bir şey, mücerret görülmediğinden dolayı inkâr edilemez; nitekim kendi ruhumuzu, kendi vicdanımızı göremediğimiz halde bunları inkâr edemeyiz.

Bu kâinatın büyüklüğüne nazaran zerre mesabesinde bulunan yeryüzünde cinsleri, neveleri sayılamıyacak kadar çok olan canlı varlıklar yaşamak ta iken başka âlemlerde, başka nuranî kürelerde akıl ve şüura malik, mahiyetleri bizim mahiyetimize muhalif bir takım mahlûkatın bulunmadığı nasıl iddia edilebilir.

Meleklerin varlığındaki hikmet:

53— Meleklerin varlığındaki hikmeti ancak Allah Tealâ tamamen bilir. Biz şu kadar biliriz ki, Hak Tealâ, kudretine, hikmetine nihayet olmayan bir haliktir, nice bin âlem yaratmıştır, kendi varlığını bilip kendisine ibadet ve itaatta bulunmak için cinleri, insanları yarattığı gibi melekleri de yaratılmıştır. Ve bunları da âlemde bir takım vazifeler ile muvazzaf kılmıştır. Ta ki bu âlem, güzel bir nizam üzere devam etsin. Her zerrede Halik Tealânın büyüklüğü göze çarpsın, her hâdise o büyük yaratıcının varlığına hikmetine şahit bulunsun ve insan kendisinin daima ulvî, hâfî kuvvetler tarafından göz altında bulunduğunu düşünerek uyanık bir halde yaşasın.

54— Cebrail, Mikâil, Azrail, İsrail, adında dört melek vardır ki, bunlar meleklerin en büyüklerindedir... Bunların yanlarında bir çok melekler daha vardır. Cebrail (Cibril) aleyhisselâm, Cenabı Hakkın kitaplarını peygamberlere getirip tebliğ etmeğe memur bulunmuştur. Mikâil aleyhisselâm, bu âlemde bir kısım hadiselerin ; meselâ rüzgârların, yağmurların, ekinlerin, vesairenin meydana gelmesine memurdur. Azrail aleyhisselâm insanların ölecekleri zaman ruhlarını almaya memurdur. İsrail aleyhisselâm da kıyamet gününün vücutta gelmesi ve bütün insanların öldükten sonra tekrar dirilmeleri hususlarına memur bulunmuştur. Bunların kendilerine mahsus kimbilir daha nice yüksek vazifeleri de vardır.

(Hafeze) (Kiramen Kâtibin) denilen melekler de vardır ki, bunlardan her insanın yanında iki melek bulunur, biri insanın güzel amellerini, diğeri de çirkin amellerini yazar, o insanın amel defterini vücutta getirirler.

İşte her şeyi muhakkak bir hikmete mebni yaratmış olan Allah Tealâ hazretleri, melekleri de bu gibi vazifeleri görmek, ve kendisinin adaletini ve kâinattaki hâkimiyet ve mabûdiyetini tecelli ettirmek gibi bir çok hikmetlerden dolayı yaratmıştır.

(ان ربك هو الخلاق العظيم)

Ahirete îman:

55— Ahiret, bu dünyadan sonraki nihayetsiz âlemdir. Şöyle ki : Allah Tealâ, içinde yaşadığımız bu dünyayı ve üzerindeki bütün varlıkları muvakkat bir zaman için yaratmıştır. Bir gün olacaktır ki, ne bu dünyadan, ne de üzerindeki yaradılmış şeylerden bir eser kalacak, belki Hak Tealânın takdir ettiği o gün gelince bütün insanlar, bütün canlı cansız mahlûklar mahvo-

lacaktır. Bütün dağlar, taşlar, yerler, gökler, parçalanacak bu âlem bambaşka bir âlem kesilecektir. Bu bir (kıyamet) dir. Bundan sonra yine Allahımızın takdir buyurmuş olduğu gün gelince bütün insanlar yeniden hayat bulacak hepsi de (Mahşer) denilen pek geniş, düz bir sahada toplanacak, yeni bir hayat başlayacaktır ki, bu da (umumî haşr) dir.

İşte bu yeni hayatın başlayacağı günden itibaren bitmez, tükenmez bir halde devam edecek olan âleme de (Ahiret âlemi) denir ki, buna inanmak da müslümanlıkta bir esastır.

56— Ahiretin vukuu, Kur'anı mübînin âyetleriyle, Peygamber Efendimizin hadisleriyle, bütün ümmetin icmaı ile sabittir. Sâir bütün peygamberler de bu hakikati ümmetlerine haber vermişlerdir. Binaenaleyh ahirete îman, pek büyük bir vazifedir, bütün dinlerce pek mühim bir akidedir.

Kudretine nihayet bulunmayan Allah Tealâya göre ahiret hayatını, müstakbel âlemi vücade getirmek pek kolay bir şeydir. Alemleri yoktan var eden, bahusus insanları bir çok kuvvetler ile yaratıp kendilerine hayat veren muazzam hallâkımız için bu âlemleri, bu insanları yok ettikten sonra tekrar yaratmak müşkil bir şey midir? Bir şeyi bidayetden var eden bilâhère tekrar var edemez mi? Bunları tekrar var edemeyen zaten Allahı olabilir mi? Hayır, hayır, Allah Tealâ, o büyük yaratıcıdır ki, nice bin âlemleri yoktan var etmiştir, nice bin âlemleri de yeniden yaratmaya kadirdir.

Bir kere hey'et ilmîne bakalım, bir fezada, nihayetsiz bir boşlukta dolaşıp duran, vakit vakit parlayan yüz binlerce nur ve ziya âlemini düşünelim. Artık şüphe yok ki bütün bu muhteşem varlıkları yaratmış olan Allah Tealâ ahiret âlemini de yaratmaya, meydana getirmeye kadirdir.

57— Lehülhamd biz müslümanlar, ahiret gününe, ahiret hayatına, Cennet ile Cehennem'in el'an mevcut olduğuna da îman ederiz. Bu îmandır ki, bizleri salâha götürür, bizim ruhumuzu yükseltir, bizi saadete erdirir. Bu îmandan mahrumiyet ise insanı şaşırır, sapıklığa düşürür, her türlü fenalığa sürükler, dünyada da ahirette de bedbaht eder.

Kıyametin mahiyeti ve mukaddimatı:

58— Ahiret âlemi başlamadan evvel — yukarıda da işaret ettiğimiz gibi— bütün insanların ve dünyanın başına bir kıyamet kopacaktır. Bu kıyametin kopmasını : (Nefha' ulâ — birinci üfürme) denilen bir hâdis'e vücade getirecektir.

Şöyle ki: İsrâfil aleyhisselâm (Sûr) denilen ve mahiyeti Allah Tealâca malûm bulunan bir sada vasıtasına üfürecek, bundan çıkacak müthiş bir ses ile bütün sanî hayat sahipleri yerlere serilip ölecek, her şey altüst olacaktır.

59— Malûmdur ki, ara sıra yer sarsıntıları, su tufanları, yanardağların parlaması, yıldırımların düşmesi, yerlerin çökmesi gibi bir takım hâdiseler sebebiyle yer yüzünde ne korkunç, ne müthiş felâketler vücade gelmektedir. Bunlardan her biri Allah Tealânın kudretinin azametinin bir nişanesidir. İşte yeryüzünde, göklerde bir umumî kıyametin kopması da keyfiyeti bizce

meçhul olan pek korkunç bir nefha, bir gürültü sebeble olacaktır. Ve buna kimbilir, hatır ve hayale gelmiyen daha nice müthiş hâdiseler de, hâileler de yoldaş bulunacaktır. Bütün âlemlerdeki düzen, ancak Allah Tealânın bir eseridir, onun kudretinin bir âlâmetidir. Hak Tealâ Hazretleri bu nizamı ve intizamı bir an için olsun ortadan her hangi bir sebeple kaldırıncı bütün varlıklar derhal alt üst olur, ne umumî cazibeden, ne de ecrâm arasındaki münasebet ve rabıttan eser kalır, ne de bir yaradılmışın yaşayabilmesine imkân bulunur.

İşte bu, bir umumî kıyamettir. Bunun kopacağı zamanı, ancak Allah Tealâ bilir.

60– Kıyametin mukaddimatına gelince, bunlar da : (Eşratı saat = Kıyamet alâmetleri) denilen bazı yolsuz, garip, harikulâde hâdiselerdir ki, bunların vücade geleceği de Peygamber Efendimiz tarafından haber verilmiştir. Başlıcaları şunlardır :

(1)– Din hususunda bilgisizliğin her tarafa yayılması, sarhoşluk veren şeylerin içilmesi, zina gibi fuhşiyatın çoğalması, öldürme hâdiselerinin artması. Bunlar ilk alâmetlerdir ; bunlara :(Alâmeti sugra) denir.

(2)– Bir dühan (duman) in zuhuru ki müminleri nezleye tutulmuş bir hale getirecek, kâfirleri de sarhoş gibi yapacaktır.

(3)– Deccal adında bir şahsın türeyip Tanrılık dâvasında bulunması, sonra kaybolup gitmesi.

(4)– Ye'cüc ve Mec'üc adında iki kabilenin yer yüzünde yayılarak bir müddet fesada çalışması.

(5)– Hazreti İsa'nın gökten inip bir müddet Peygamberimizin şeria-tiyle amel etmesi.

(6)– "Dabbetülar" adında canlı bir mahlûkun yerden çıkarak nasa karşı sözler söylemesi.

(7)– Yemen tarafından dehşetli bir ateşin zuhuriyle etrafa yayılması.

(8)– Doğuda, batıda ve Ceziretülarapta birer (hasef) vukuu, yani, birer yer parçasının batması.

(9)– Güneşin muvakkaten batı tarafından doğması.

Bunlara da (alâmeti kübra = büyük alâmetler) denilir.

Bütün bu hâdiseler, Allah Tealânın kudretine göre asla muhal sayılmaz. İçinde yaşadığımız âlemdaki hâdiselerin her biri haddizatında bir hilkat garibesi, bir kudret nişanesi, bir harika nümunesidir, artık kıyamet

alâmetleri denilen bir kısım hâdiseleri hangi mütefekkir insan muhal görebilir?..

Vaktile vücutlarına asla inkân verilmeyen bir nice fevkalâde şeyler, vakit vakit meydana çıkmıyor mu? İnsanların zekâları, san'atları sayesinde böyle bir takım bediâlar, garibeler vücutta geldiği halde Halikımızın büyük kudretile artık nelerin vücutta gelebileceğini düşünmelidir.

(وما ذلك على الله بعزيز)

Ahirete ait hâdiseler:

61— Kıyamet koştuktan bir müddet sonra da Allah Tealânın emrile (nefhai saniye = ikinci bir nefha) vuku bulacak, bu nefha üzerine bütün insanlar yeniden hayat bularak yattıkları, buldukları yerden kalkacak, mahşer meydanında toplanacaklardır.

Bir insanın bedeni yüzbinlerce parçaya ayrılrsa, her tarafa savrulsa, çürüyüp büsbütün mahvolsa yine bunlar Allah Tealânın ilminden, kudretinden hariç kalmış olamaz. Hak Tealâ bunları dilediği zaman kudretile bir araya toplar, yeniden diriltir, dilediği akibete kavuşturur.

İnsanların böyle yeniden hayat bulmalarına (haşri ecsad) denir ki, ruhlarının cesetlerine yeniden girmesile husule gelecektir.

62— Malûmdur ki, ruhlar, birer emri ilâhîdir, mahiyetleri insanlarca meçhuldür, insan ölünce ruhu muvakkaten başka bir âleme gider, orada amelîne göre ya rahat yaşar, veya azap görür. O âleme (Alemi berzah) denir ki, dünya ile ahiretten başka bir âlemdir. Yaşayışla ölüm arasında uyku âlemi nasılsa dünya ile ahiret arasında berzah âlemi de o gibi bir varlıktır. Bunun mahiyetini ancak Allah Tealâ bilir.

İşte ruhlar, ölümden, ebedî surette fena bulmaktan kurtulmuş oldukları için ahiret başlayınca her ruh, kendi sahibinin kudreti ilâhiye ile teşekkül edecek olan bedenine tekrar taallûk eder. Onunla birleşir, birlikte mahşere gider ki, bu haddizatında cismanî ve ruhanî haşirden başka değildir.

63— Mahşerde her mükellef insan, sual ve cevaba tabi olacak, defteri âmali kendisine verilecek, dünyadaki amelleri mizana vurulacak, mü'minlerin bir kısmı peygamberlerin vesair büyük zatların şefaathine nâil olacak, her kişi "Sırat" denilen köprüden geçmek mecburiyetinde kalacak, insanların bir kısmı sıratından geçerek Cennete girecek, bir kısmı da bundan geçemeyip Cehenneme düşecektir Şöyle ki:

(1)—Sual ve cevap, ahiret gününde Allah Tealâ tarafından mükellef mahlûkatın sorguya çekilmesidir. Mahşerde büyük bir adalet mahkemesi kurulacak, herkesden dünyadaki yaptıkları sorulacak, ona göre hakkında karar verilecektir.

Hattâ insan ölünce kabrinde de (münker, nekir) denilen melekler tarafından sorguya çekilecek, "Rabbim kimdir? Peygamberin kimdir? Dinin nedir? Kıblen neresidir?" diye sual olunacaktır ki, buna (suali kabir) denir.

(2)—Defteri âmâl, her insanın dünyada iyi ve kötü bütün işledikleri yazılmış olan defteridir. Melekler tarafından yazılmış olan bu defter, ahiret-

te sahibine verilecek, "Al kitabımı oku!" denilecek, hiç bir şey gizli kalmıyacaktır.

(3)– Mizan, mahşerde herkesin amellerini tartmaya mahsus bir adalet mikyasıdır ki, bununla amellerin iyi ve kötü miktarı anlaşılmış olur.

(4)– Sırat, Cehennem'in üzerine kurulmuş, üzerinden geçilmesi pek zor bulunan bir köprüdür ki, bunun üzerinden Allah Tealânın muhterem kulları pek kolaylıkla, hattâ bir kısmı birer berki hâfız = göz kamaştırıcı şimşek gibi geçip Cennete gireceklerdir. Kâfirler ile afva mazhar olmayan bir kısım mü'minler de geçemeyip Cehenneme düşeceklerdir.

(5)– Cennet, hatır ve hayale gelmeyen maddi ve manevî nimetleri câmi fenadan berî, elyevm mevcut ve sekiz tabakaya ayrılmış bir mükâfat âlemidir ki, bulunduğu yeri ancak Allah Tealâ bilir.

Mü'minler, Cennette pek büyük nimetlere ereceklerdir, hususile Allah Tealâyı mekândan, zamandan münezze ve şanı ulûhiyetine lâayık bir veçhile vakit vakit görmek şerefine nâil olacaklardır ki, buna "Rüyetullah" denir. İman sahipleri bu nimete nâil oldukça cennetin sair bütün nimetlerini, zevklerini unutacaklar, en büyük, en ulvî, en ruhanî bir zevke dalacaklardır. Artık bunun üstünde bir nimet düşünülemez.

(6)– Cehennem, bilûmum kâfirler ile bazı günahkâr mü'minler için yaratılmış, yedi derekeye, aşağı tabakaya bölünmüş bir azap kaynağıdır. Burada kâfirler ebedî surette kalarak muazzep olacaklardır. Günahkâr mü'minler ise bir müddet azap gördükten sonra af olunarak cennete konulacaklardır. Cehennem'in bulunduğu yeri de ancak Allah Tealâ bilir.

(7)– Havzı Kevser, Mahşer günü Allah Tealâ tarafından peygamberimize ihsan buyurulacak olan gayet büyük bir havuzdur ki, bunun pek tatlı, berrak suyundan mü'minler içecek, mahşerin dehşetinden ileri gelen hararetlerini gidereceklerdir.

(8)– Şefaate, ahiret günü bir kısım günahkâr mü'minlerin afvedilmeleri ve itaatli mü'minlerin de yüksek mertebelere ermeleri için peygamberimizin ve sair büyük zatların Allah Tealâdan niyaz ve istirhamda bulunmalarıdır.

Ahirette bütün insanlara ait muhakeme ve muhasebenin bir an evvel yapılması için en büyük şefaatte bulunacak zat, bizim peygamberimiz efendimizdir. Onun bu şefaatine: Şefaati uzma denir. Ve onun böylece hâiz olduğu yüksek makama, imtiyaza da (Makamı Mahmud) denir.

Bütün bu saydığımız şeylerin hakikatini, tafsilâtını künhiyle, tamamile bilmek ancak Allah Tealâyı mahsustur. Bunların varlıkları, var olabilmeleri Allah Tealânın kudretini, hikmetini düşünüp sezebilen kimseler için asla muhal, uzak görülemez. Lehülhamd biz bunların hepsine inanıp i'tikad etmiş bulunmaktayız.

(وكان الله على كل شيء مقتدرا)

Ahiretin varlığında ve ebediyetindeki hikmet:

64— Malûmdur ki, Allah Tealâ Hazretleri ezelîdir, ebedîdir, kudreti de nihayetsizdir, ve her fiilinde bir nice hikmetler vardır, onun yaratıcılık sıfatı her zaman tecelli edecektir onun yarattığı ve yaratacağı varlıkların bir kısmı devam edip duracaktır, kimbilir bu içinde bulunduğumuz alemin ne kadar asırlardan önce yaratmıştır, sonra da bu âlemde bir takım ibadetler ile, vazifeler ile mükellef olmak üzere insanları mümtaz bir sınıf olarak vücade getirmiştir.

Bütün bu insanlar, ve sair bir nice yaratılmış şeyler, boş yere mi yaratılmıştır?. Muvakkat bir zaman için yaşayıp da sonra, büsbütün mahvolsunlar diye mi bu kadar mükemmel surette vücade getirilmişlerdir? . Hayır, hayır.. Böyle bir iddiaya insanın vicdanı isyan eder, buna her zerrede görülen hikmet eseri muarız bulunur.

65— Şüphe yok ki, insanlar bu dünyaya bir imtihan için getirilmiştir, bu âlemdeki güzel veya çirkin amellerin neticelerine başka bir âlemde ebedî surette kavuşmak için yaratılmıştır. Bu dünyada herkes, yaptığı işlerin mükâfatını yeter derecede görmemektedir. Nice salih, muhterem insanlar, mağdur bir halde yaşarlar. Nice sapık, azgın kimseler de refah içinde yaşayarak kötü yürüyüşlerinin cezasını görmezler.

Binaenaleyh adaleti ilâhîyenin kemaliyle tecelli edeceği bir âlem lâzımdır ki, herkes orada amellerinin tam karşılığına kavuşsun, ve Allah Tealânın yaratıcılık sıfatı kendisini daima göstere.

66— Şunu da düşünmelidir ki, bu dünyada insanlar ve sair mükellef mahlûklar iki kısma ayrılmıştır : Bir kısmı uhdesine düşen vazifeleri ifa etmekte, Hakkın varlığına zeval bulmaz bir kanaatle sarılmış bulunmaktadır Binaenaleyh bunların mükâfatları da ahiret hayatında ebedî olacaktır.

Diğer bir kısmı ise, vazifelerini suistimal etmiş, Hâlikını unutmuş, kendi hevesine tapınmakta bulunmuş , gittiği dalâlet yolunun doğruluğuna lâyezal bir kanaatle gönül bağlamış, milyarlarca sene yaşayacak olsa, kendi inancını, kendi inkârını terketmemek azminde bulunmuştur. Binaenaleyh bunların cezaları da kendi kanaatları gibi daimî olacak, bunlar ahirette ebedî bir azaba tutulacaklardır.

Şunu da ilâve edelim ki, Allah Tealânın indinde güzel iman, o kadar büyük makbul bir şeydir ki, onun mukabili bir lûtfi ilâhî olarak ebedî bir mükâfattır. Hakkı inkâr, bâtıla tapınmak da o kadar büyük bir cinayettir ki, bunun mukabili de daimî bir azaptan başka değildir.

(ان الا براراني نعم وان التجار اني جحيم)

Kaza ve kadere îman:

67— Malûmdur ki, Allah Tealâdan başka yaratıcı yoktur. Bu kâinatta her ne vücade gelirse, mutlâka Hak Tealânın bilmesile, dilemesile, yaratmasile vücade gelir. Binaenaleyh herhangi bir şeyin muayyen bir veçhile vücade gelmesini Cenabı Hakkın ezelde dilemiş olmasına (kader) denir. Ve Hak

Tealânın böylece dilemiş olduğu herhangi bir şeyi zamanı gelince meydana getirmesine (kaza) denilir.

Meselâ : Her hangi bir insanın filân günde vücutta gelmesini Hak Tealânın ezelde dilemiş olması bir kaddedir. O insanın bu takdir edilmiş günde vücutta getirilmesi de bir kazadır, bir halk ve icattır. Maamafih bu kaza tabiri, takdir, hüküm mânasına da gelir.

68— Kaza ile kadere îman da müslümanlarca büyük bir esastır. Bunlara inanmak, Allah Tealâyâ îman cümlesindedir. Hak Tealânın varlığını, birliğini bilen, onun kâinatta müstakilen hâkim olduğuna inanan bir insan için kazaya, kadere îman etmemek kabil olamaz. Hangi mümkün bir şeydir ki, Allah Tealâ takdir ettiği halde vücutta gelmesin? Ve hangi bir şeydir ki, Hak Tealâ dilemediği halde vücutta gelebilsin?.

Binaenaleyh biz Allahımızın kazasına, kaderine de inanırız. Ve bu kaza ve kadere razı oluruz. Bu bizim bir îman borcumuzdur. Fakat kendi irademizin, kendi kesbimizin neticesi olmak üzere Cenabı hakkın yaratıp vücutta getirdiği bazı şeyler vardır ki, bunlar Allahımızın rızasına muhalif olduğu cihetle bizim bunlara razı olmamız lâzım ve caiz olamaz. Bunlara (Makzi) denir.

Meselâ: Bir insan bir günah işlemek ister, iradesini, kudretini o günah tarafına sarfeder. Allah Tealâ da dilerse bu günahı o insanın arzusuna göre vücutta getirir. İşte bu günah, Hak Tealânın rızasına muhalif olduğundan buna razı olamayız. Bunun içindir ki, "Kazaya rıza, makziye rızayı icap etmez" denir.

69— Kaza ve kadere îmanın faidesine gelince : Şüphe yok ki, insan bu îman sayesinde Allahın hâlikiyetini, hâkimiyetini tanımış olur, bu sayede ruhu kuvvet bulur, seciyesi yükselir, hayata büyük bir metanetle atılır, muvaffakiyetten muvaffakiyete erer. Çünkü Allah Tealânın kaza ve kaderine razı olan bir insan. hiç bir şeyden yılmaz, sebeplere sarılmayı da kaza ve kader muktezası olarak bilir, bir işte bir muvaffakiyetsizliğe uğrayacak olsa. "Bunda da kim bilir, Hakkın ne gibi gizli hikmetleri vardır," diye düşünür. Allahın kazasına razı olur, ye'se düşmez, azmine fütur getirmez, heyecana kapılmaz, sükûnetli, müteselli bir kalb ile hayat sahasındaki çalışmasına devam eder durur.

(ومن يتوكل على الله فهو حسبه)

Kaza ve kader insanların mes'uliyetine mâni değildir:

70— Kaza ve kader, insanların iradelerine, kudretlerine ve çalışıp kazandıkları şeylerden mes'ul olmalarına mâni ve münafi değildir.

Şöyle ki : Allah Tealâ, insanlara bir kudret, bir ihtiyar vermiştir. Bir insan kendi kudretini, ihtiyarını bir işe sarfeder, buna : (Kesb) denir. Hak Tealâ da dilerse o işi o insanın isteğine göre yaratır. Bu da bir kazadır, bir halktır. Binaenaleyh insanın bu kesbi, kendi ihtiyarile, kendi iradei cüz'iyesiyle olduğundan bunun mahiyetine göre mes'ul olması lâzım gelir. Yoksa : "Ne yapayım, kader böyle imiş" diye kendisini mes'uliyetten azade sayamaz

Maamafih bir insan, bir işi yapacağı zaman kaderin nasıl olduğunu bilemez, kendi düşüncesine, arzusuna göre hareket eder. Artık nasıl zuhur e-

deceğini evvelce bilmediği bir kadere kendi işini isnad ederek kendisini bunun mes'uliyetinden beri görmeğe hakkı olamaz.

71— Bir insanın kendisini her türlü kudretten, ihtiyardan mahrum görmesi bir "Cebr akidesi" dir ki, asla doğru değildir. Bizim işlerimizden bir kısmı, bizim ihtiyarımıza bağlıdır. Meselâ, Ellerimiz bazan bir sıtma sebebiyle titrer, bazan da bunları kendimiz titretiriz. Şimdi bu iki titretiş arasında fark yok mudur? Elbette vardır. İşte birinci titreyiş cebrîdir. İkinci titreyiş ise ihtiyarîdir.

Cebr iddiasında bulunan, çok kerre bu iddialarını kendileri bozarlar. Meselâ bir kimse ; kendilerine bir tokat vursa, hemen kızar, mukabeleye kalkışırlar. Halbuki kendi iddialarına göre o kimseyi mazur görmeleri lâzım gelirdi. Çünkü onun bu tokadı vurma, bu iddiaya nazaran bir kader icabıdır, o kimse bu hususta mecburdur, mes'uliyetten beridir.

Bir de cebr iddiasına kalkışanların kendi inanışlarına nazaran güzel amellerinden dolayı Allah Tealâdan bir mükâfat beklememeleri lâzımdır. Zira o ameller de bir kader neticesidir, onları da yaratan Allah Tealâdır. Kötü amellerinin mes'uliyetini kabul etmedikleri halde iyi amellerinden mükâfat beklemeye ne hakları olabilir?.

Bil'akis insanın kendisindeki kudrete, ihtiyara büyük bir kıymet verip her işini müstakilen kendisinin başardığına, vücutte getirdiğine kail olması da : (Kaderiye mezhebi) ne sapmaktır ki, bu da doğru değildir. Bu halde insan, kendisini bir nevi' yaratıcı sanmış, Allahımıza mahsus olan bir sıfatı takınmaya cür'et göstermiş olur.

Velhasıl : İnsan kâsibdir, kazanır. Allah Tealâ da hâlikdir, yaratır. Bu dünya bir imtihan âlemdir. Hak Tealâ insanlara lihikmetin bir kudret, bir istitaat vermiştir. Bundan dolayı da insanı mükellef ve mes'ul tutmuştur. İnsan, Mâ'budu keriminin bir atıyyesi olan bu kudretini hayra sarf ederse hayra erer, şerre sarfederse şerre düşer.

Binaenaleyh insanların vazifeleri, kendi hayatlarını kurtarmak, kendilerine pek nuranî bir istikbal temin etmek için gerek dünyaya ve gerek ahirete ait işlerini güzelce yapmaya çalışmaktır. Yoksa : "Kaza ve kader ne ise, o zuhura gelir" diye bu çalışmayı terk etmek câiz olamaz, İslâm dini atalete, meskenete cevaz vermez.

(ليس للانسان الا ما سعى)

İ'tikadda ehli sünnetin imamları: (1)

72— Kendilerine (Ehli sünnet ve cemaat) ve (Fırkai nâciye) adı verilen müslümanların i'tikatları, şu yukarıdan beri yazdığımız veçhiledir. Malûmdur ki, Peygamber Efendimiz ile görüşüp ona İman etmiş olan zatlara (Ashabı kiram), (Ashabı güzîn) denir, ashabı kiramı görüp onlardan feyz almış olan müslümanlara (Tabiîn) namı verilmiştir.

Ashabı güzîn ile tabiîne, (Selefi salihîn) denilir. Bunlar, ehli sünnet ve cemaatin ilk rehberleridir. Bunlar peygamberimizin yolunu hakkile takip

(1) İ'tikat, inanmak dinî esasları, hükümleri kalben tasdik etmektir İnanana Mutekid; inanılan şeylerden her birine: Akide, cemine de : Akaid, ve Mu'tekadat denir. Şüphesiz, tereddütsüz, doğru bir i'tikada güzel i'tikad; bu nun hilâfına da çirkin i'tikad denilir.

etmiş, islâmiyeti her tarafa yaymaya çalışmış, İslâm birliğini, İslâm camiasını kuvvetlendirmiş, bid'atlardan, yani: Din namına sonradan türemiş, dine aykırı bulunmuş şeylerden berî bulunmuşlardır.

73— Ehli sünnetin i'tikat hususunda büyük üstadları, büyük imamları vardır. Bunlardan her biri, selefi salihîn mezhebi üzere yürümüş, İslâm âleminde yüz gösteren muhtelif ceryanlara, felsefî nazariyelere karşı hak ve hakikatî müdafaaya çalışmış, İslâm akaidinin ne kadar saf, ne kadar doğru olduğunu yeni yeni deliller ile, mütalealar ile isbat etmiştir.

İşte bu büyük mücahit âlimlerden biri İmamı Matüridî, diğeri de İmamı Eş'arîdir.

74— İmamı Ebu Mansur Muhammed Matüridî (280) tarihlerinde doğmuş, (333) tarihinde Semerkant'da vefat etmiştir. Mensup olduğu Matürit, Buhara ilçelerinden biridir. Kendisi Hanefî mezhebinde idi. Pek kıymetli tefsiri, şesair eserleri vardır. Bizim, i'tikatta imamımızdır. Hanefî mezhebinde bulunan Müslümanların en büyük kısmı i'tikatta Ebu Mansurı Matüridîye tabidir.

75— İmam Ebulhasan Aliyül Eş'arî (260) tarihinde Basra'da doğmuş, (324) tarihinde Bağdat'da vefat etmiştir. Büyük dedesi ashabî güzînden Ebu Musel Eş'arîdir.

Ebulhasenil Eş'ari şafiî mezhebinde idi. Ehli sünnet i'tikadına pek çok hizmet etmiştir. Pek değerli eserleri vardır. Mâlikiler ile Şafîilerin hemen ekserisi, hanefîlerin bir kısmı ve Hanbelî mezhebindeki müslümanların bir kısım fuzalası i'tikat mes'elelerinde Ebulhasenil Eş'ariye tabidirler.

76— İmamı Matüridî ile imamı Eş'arî arasında esas itibarile ihtilâf yoktur. Her ikisi de selefi salihîn meslekini takibetmiştir, ikisi de hak üzeredir. Ancak ikinci derecede bulunan, furuattan sayılan birkaç tali mes'elede ihtilâfları vardır. Fakat bunların başlıcaları da lâfzî, zahirî bir ihtilâftan başka değildir.

Binaenaleyh bugün müslümanların en büyük kısmı, i'tikatça ya İmamı Matüridîye veya imamı Eş'ariye tabi bulunmaktadır.

Allah Tealâ Hazretleri Hepsinden razı olsun, amîn.

(والعاقبة للمتقين)

MUKADDİME

Dünyanın her tarafına yayılmış olan milyonlarca Müslüman, İslâm tarihinin ilk asırlardan zamanımıza kadar ibadetler hususunda ve muamelât ile ukubat gibi İslâm hukukunu teşkil eden mes'eleler hususunda, dört büyük müçtehidten birinin mezhebine tâbi olagelmışlerdir. Bu dört müçtehid, şu zatlardır :

1— İmamı A'zam, Ebû Hanife : adı Nu'mandır, babasının adı da Sâbit'dir. Hicri (80) tarihinde Kûfe'de doğmuş, (150) tarihinde Bağdat'da vefat etmiştir. Rahmetullahi Aleyh.

Sâbit, İmamı Ali Hazretlerine hizmet etmiş, nesli hakkında onun duasını almıştır.

İmamı A'zamın validesi, Sâbit'in vefatından sonra İmam Caferi Sadık ile evlenmiş, İmamı A'zam da bu muhterem zatın yanında yetişmiştir. Ashabı kiramdan birkaç zatı görmüş olmak şerefini de hâizdir.

İmamı A'zama tâbi olanlardan her birine Hanefi veya Hanefiyyül' mezhep denir. Biz Türkler ve sair irklara mensup bir çok müslümanlar bu büyük müçtehidin mezhebine tâbi bulunmaktayız. Binaenaleyh amelde imamınız, İmamı A'zamdır.

İmam Ebu Hanife Hazretleri, bütün ehli sünnet tarafından tebcil edilen dört büyük müçtehidin birincisidir. İmamı A'zam denilince yalnız kendisi hatıra gelir. İlmi, zekâsı, ahlâkı, zühd-ü takvası fevkalâde idi. İctihadındaki yükseklik, mezhebindeki kolaylık ve mükemmeliyet bütün müslümanlarca müsellimdir.

İmamı A'zamın talebesi arasında da muktedir müçtehidler yetişmiş, fakat hepsi de esas bakımından üstadlarına tâbi bulunmuş, hepsi de Hanefî fukahâsından sayılmıştır. Bunların en meşhurları İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed, İmam Züfer gibi zatlardır.

İmam Ebû Yusuf, Yakub ibni İbrahim El-ensarîdir. Dedesi Sa'd, ashabı kiramdandır. Kendisi (113) tarihinde Kûfe'de doğmuş, (182) veya (192) tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir. Rahmetullahialeh. Hârünürreşidin kazıkuzatı bulunmuştu.

İmam Muhammed, Haseni Şeybaninin oğludur ; babası Şamlıdır, kendisi (135) tarihinde Vasıt'da doğmuş, Kûfe'de yetişmiş, (189) tarihinde Rey şehrinde vefat etmiştir. Rahmetullahialeh. Din ilimlerine dair doksan dokuz kitap te'lif ettiği rivayet olunuyor. El-Mebcut, El-Ziyadat, El-Camiüssağir, El-Camiüssağir, El-Siyerülkebir, El-Siyerüssağir bu cümledendir. Bu kitaplardaki mes'elelere "Zahirür rivaye" denir. Bunlara da zahirül rivaye kitapları denilir.

Hanefî mezhebinde en muteber olan rivayetler de bunlardır. İmam Malikten hadis okumuştur.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammede (İnameyn) denir.

İmam Züfer, İsfahanda, Basrada valilik etmiş olan Hüzeyl adında bir zatın oğludur. İmam A'zamın kendisine büyük teveccühleri vardı. (110) tarihinde doğmuş, (158) tarihinde Basrada vefat etmiştir. Rahmetullahialeh.

İlmihalimizin ibadetlere dair ihtiva ettiği mes'eleler, bütün İmamı A'zamın mezhebine göre yazılmıştır. Maahaza bazı esaslı mes'elelerde sair müçtehitlerin mezheplerine de işaret olunmuştur.

Mezhebi Hanefîdeki ihtilâflı mes'elelerde evvelâ İmamı A'zâmın, sonra İmam Yusüfün, sonra İmamı Muhammedin, daha sonra da İmam Züfer'in kavli, içtihadı ihtiyar edilerek o veçhile amel olunur. Bu bir esastır. Bundan yalnız bazı mes'eleler müstesnadır. Sırası gelince tasrih edilecektir.

2— İmam Malik İbni Enes, (93) tarihinde Medinei Münevverede doğmuş, (179) tarihinde Medinei tahirede vefat etmiştir. Rahmetullahialeyh.

İmam Malik Müslümanların vücutlarına bihakken iftihar ettikleri dört büyük müçtehidin ikincisidir. Pek yüksek bir ilme, parlak bir zekâyâ, büyük bir zühd ve takvaya malik idi. Mezhebi vaktile Endülüse, bütün Mağrip ülkesine yayılmıştı. Bugün de Fas, Sudan, Trablusgarp, Cezayir, Yemen taraflarında câdir.

3— İmam Muhammed ibn İdris El-Şafî, (150) tarihinde Askalanda, veya Şam beldelerinden Gazzede doğmuş, (204) tarihinde Mısırdâ vefat etmiştir. Rahmetullahialeyh.

İmam Şafî, nesebece Kureyşîdir, büyük dedesi Şafî', gençliğinde Resûli Ekrem (Sallallahü aleyhi vesellem) efendimize mülâki olmak şerefine ermişti, onun babası Sâbit de Bedir gazvesinde islâmiyeti kabul etmiş, muhterem bir sahabîdir.

İmam Şafî, dört büyük müçtehidin üçüncüsüdür. Pek büyük bir âlimdir, pek büyük bir müfessir ve muhaddistir. Tıp ilminde, şîr ve edebde de ihtisası var idi. Mezhebi şarka, garba yayılmıştır.

4— İmam Ahmed ibni Muhammed ibni Hanbelî. Şeyban kabilesine mensûbdur. Aslen Mervezli'dir, (164) tarihinde Bağdat'ta doğmuş, (241) tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir. Rahmetullahialeyh.

İmam Ahmed de pek büyük bir âlimdir, dört büyük müçtehidin dördüncüsüdür. Hadis ilmindeki ihatası da fevkalâdedir. Ezberinde bir milyon hadisi şerif bulunduğu rivayet olunuyor. "Müsned" adındaki kitabı, otuz bin hadisten müteşekkildir. Kuhistanînin ifadesine göre elli bin yedi yüz hadisi muhtevidir. Zühd-ü takvası, yüksek seciyesi, her türlü medhin fevkindedir. Mezhebi, Necd ülkesine ve İslâm âleminin sair bazı parçalarına yayılmıştır.

Bu dört kudretli, mübarek imamın mezhepleri kitap, sünnet, icmaî ümmet ve kıyası fukaha üzerine kurulmuştur.

Kitaptan maksat, Kur'anı mübindir. Sünnetten maksat, Peygamberimizin mübarek sözleri, işleri ve görüp de men'etmeksizin sükût buyurmuş olduğu şeylerdir. Peygamber Efendimizin evvelce men'etmemiş olduğu bir şeyi görüp de ona karşı sükût buyurmaları o şeyin meşru olduğunu gösterir.

İcmaî ümmetten maksat, bir asırda bulunan bütün müçtehitlerin bir hâdisenin şer'î hükmü hakkında ittifak etmeleridir. Resuli Ekrem Efendimiz : "ümmetim da'âlet üzerine toplanmaz" buyurmuştur. Bir hadisi şerifte de : "Müslümanların güzel gördüğü bir şey Allah indinde de güzeldir." buyurulmuştur. Binaenaleyh müslümanların dini varlıklarını temsil eden bütün müçtehitlerin bir mes'ele hakkında aynı rey ve kanaatta bulunmaları o mes'ele hakkında şer'an muteber bir delildir, bir hüccettir.

Kıyası fukahaya gelince bundan maksat da : Bir hâdisenin kitap ile sünnet ile veya icmaî ümmet ile sâbit olan hükmünü aynı illete, aynı sebebe,

aynı hikmete mebnî o hâdisenin tam benzerinde de izhar etmekten ibarettir. Bu ikinci hâdise hakkındaki hüküm de güzelce düşünülünce anlaşılır ki, yine kitap ile veya sünnet ile veya icma'ile sâbit bulunmuştur. Müçtehit ise yaptığı kıyas ile bu hükmü yeniden izhar etmiş, meydana çıkarmış oluyor.

Kıyası fukaha, bir içtihat mes'alesidir. Bunun meşruiyeti, memduhiyeti ise şer'an sâbittir (فاعتبروا يا أولى الابصار) emri Kur'anisi buna delildir. Resûli Ekrem Efendimiz, ümmetinin fukahası için böyle bir içtihadı caiz görmüş, tahsin buyurmuştur.

Nitekim sahabe kiramdan Muaz ibni Cemel (Radiyahü anh) Yemene kadı tayin olunmuştu. Peygamber Efendimizin : Ya Muaz! ne ile hüküm edersin?" Sualine "Kitap ile hüküm edeceğim, onda bulamazsam sünnet ile hüküm edeceğim, onda da bulamazsam içtihadımla hüküm edeceğim" diye cevap vermekle Resûli Ekrem Hazretleri : "Allah Tealâya hamdolsun ki Resûlünün elçisini Resûlünün razı olduğu şeye muvaffak buyurmuş" diye memnuniyetini izhar etmişti.

* Binaenaleyh selâhiyetli zatların kıyas yolu ile içtihatla bulunmaları da şer'an pek memduh bulunmaktadır.

Kitap, sünnet, içma' ümmet ile kıyası fukahaya. (Edillei erbaa) (Usuli erbaa) denir. Bütün müçtehitlerin cumhuru bu dört delili kabul etmiş, bütün yüksek müçtehitler, şer'î hükümleri bu dört delilden birine veya bir kaçına istinat ettirmiştir. Artık bu delillerin hepsini de kabul etmek bir vecibedir. Bu deliller insanların haklarını, vazifelerini bildiren islâm hukukunun inkişafını temine mahsus birer ulvî feyz ve hikmet menbaıdır. Müslümanların dinî hayatı bu dört feyizli hikmet ve maslahat kaynağından asla müstağni olamaz.

Yukarıda mübarek adlarını yazdığımız dört büyük imam, müslümanlar hakkında bir rahmeti ilâhîyedir. Bunlar edillei erbaadan dinî hükümleri çıkarmış, müslümanlara takip edecekleri yolu açıkça göstermişlerdir. Artık bunlardan herhangiisinin mezhebine uyan bir müslüman, hak ile bir mezhebe intisap etmiş, Peygamberimizin yolunda bulunmuş olur.

Bu pek muhterem müçtehitlerin hepsi de dinî meselelerin esasında müttefikler. Aralarında bir ayrılık yoktur. Ancak ikinci derece bulunan bir kısım fer'î meselelerde ihtilâf etmişlerdir. Fakat güzelce incelenirse görülür ki, bunların bir çoğu da zahirî bir ihtilâftan başka değildir. Çünkü bu mes'elelerin bir çoğunda bu mübarek zatlardan biri bir azimet ve takva yolunu, diğeri de bir ruhsat ve müsaade yolunu ihtiyar etmiş, bu suretle ümmeti merhumenin önünde geniş bir rahmet sahası açık bulunmuştur. İşte (اختلاف ابي رحمة) = ümmetimin ihtilâfı bir rahmettir hadisi şerifi ile buna işaret buyurulmuştur.

Evet..Düşünmeli ki, müslümanlıkta ibadetlere, muamelelere ve saireye ait ne kadar çok mes'eleler vardır. Bunların hükümlerini, Kur'anı mübin ile ahadisi nebevîyeden ve ümmetin icmaından bulup meydana çıkarmak öyle her müslüman için kolay bir şey değildir. Bu pek büyük bir ihûsas işidir.

İşte bu yüksek müçtehitler, bu vazifevi mücerret Hak Tealânın rızası

için yapmış, müslümanlara lâzım olan bütün mes'eleleri açıkça bildirmiş, her asırda milyonlarca ehli islâma rehber olmuşlardır. Artık bu muhterem zatların islâm milleti için ne büyük hizmetlerde bulunmuş olduğunda, bunların her türlü şükranı lââyık bulunduğunda kim şüphe edebilir.

Bu kıymetli âlimler, büyük bir sâlâbet ve seciye ile ve pek güzel bir niyet ile içtihat sahasında çalıştıkları içindir ki, isabet ettikleri mes'elelerden dolayı ikişer kat, isabet edemedikleri mes'elelerden dolayı da birer kat sevaba nâil olmuşlardır.

Şunu da ilâve edelim ki, bu dört müçtenidi â'zama ait dört mezhepten her birinin müntesipleri, kendi mezheplerinin daha doğru, daha isabetli, sünnete, maslahata daha muvafık ve daha elverişli olduğuna kâil bulunur. Aksi takdirde o mezhebi ihtiyar etmelerinin hikmeti kalmaz.

Fakat bundan dolayı diğer mezheplerin kadrini azaltmak da akıllardan geçmez, bu dört mezhebin dördüne de hürmet ederler. Bu hürmet, ehli sünnetin şiarıdır.

Malûmdur ki, islâm hukukunu ihtiva eden ilme, "fıkıh" denir. Fıkıh, lûgatta bir şeyi hakkile, künhile bilmek mânâsıdır. İbadetlere, muamelelere, cezalara dair dinî hükümleri bildiren ilme, söylediğimiz gibi (ilmi fıkıh) adı verilmiştir ki, yazdığımız (İlmihal) bu ilmi fıkıhın bir şubesi demektir.

Dinî hükümleri mufassal delillerden, yani : Yukarıda yazdığımız Edillei erbaadan anlayıp çıkarmaya muktedir olan islâm âlimlerinden her birine (fakih) cemine de (fukaha) denir. Müçtehitler ise fukahanın en yüksek tabakasını teşkil ederler.

Dinî hükümleri tayin ve beyan etmek selâhiyeti, bu kudretli fukahaya aittir. Hafızalarında binlerce hadisi şerif, binlerce ilmî mes'ele bulunmuş olan bir nice munsif âlimler, dinî hükümleri tayin hususunda sözü fukahaya bırakmış, bu pek ince, müşkül vazifeyi ifa için kendilerinde selâhiyet görmemişlerdir.

Filhakika mübarek isimlerle sahifelerimizi tezyin etmiş olduğumuz dört büyük İmmandan, muhterem müçtehitten her birine tâbi olan zatlar arasında öyle ihatalı, mütefennin, kudretli âlimler vardır ki, her biri ilim ve irfan harikası iken içtihadı cür'et göstermemiş, bu eimmei arbaadan birine intisabı kendisi için bir şeref bilmiştir.

Artık mahdud bilgili kimselerin kendilerinde böyle bir selâhiyet görmeye nasıl hakları olabilir?

Evet. İtiraf etmeliyiz ki biz, şerî meselelerin, hâdiselerin hükümlerini öteden beri âmmenin kabulüne mazhar olmuş olan o büyük müçtehitlerden öğrenmek mecburiyetindeyiz. İctihad iktidarını hâiz olmayan kimselerin dinî meseleler hakkında – müçtehitlerin mezheplerine aykırı olarak – kendi anlayışlarına göre hükmetmeleri, kendi düşüncelerine göre cevap vermeleri indallah pek büyük mes'uliyete sebep olacaktır. Böylece bir kimse, vereceği cevapta isabet etse bile, bilmeksizin cevap vermiş olacağı cihetle, yine mesuliyetten kurtulamaz. Nitekim bir hadisi şerif : "Sizin ateşe atılmaya en cüretkârınız, fetvaya, yani : Şerî meselelere dair cevap vermeğe en ziyade cüret göstereninizdir" meâlindedir.

Bir kere düşünelim, bir kimse meselâ tıbbî,riyaziyeye veya hey'et ilmine dair bilgisi olmadığı takdirde bunlara ait söz söylemeye, yazı yazmaya cesaret edemez. Cesaret edecek olursa büyük hatalara düşmüş, kendisini teşhir etmiş olur. Artık bu ilimlerden daha geniş ve ehemmiyeti, mes'uliyeti daha büyük olan dinî ilimlere dair, kâfi derecede malûmatı olmayan kimselerin söz söylemeye, cevap vermeğe cür'et göstermeleri nasıl doğru olabilir? Böyle bir cür'et büyük mesuliyetleri celb etmez mi?

Yine bunun gibi insanların yapmış oldukları kanun maddelerini bilmeyen kimselerin bu maddeler hakkında gelişi güzel söz söylemeleri, bunların nelerden ibaret olduğunu ve nasıl tatbik edileceğini tayine kalkışmaları asla doğru görülemez. O halde bir kanunu ilâhî olan dinin yüksek hükümleri hakkında lâyükile bilgileri bulunmayan kimselerin söz söylemeğe, cevap vermeğe kalkışmaları nasıl doğru olabilir?. İnsan bunun manevî mesuliyetini düşünerek titremelidir. Maddî menfaatler, yüz gösterecek olan mesuliyetlere asla tekabül edemez.

Eğer dinî hususlarda herkes, ammenin kabulüne mazhar olmuş bulunan muhterem bir müçtehide tâbi olmaz da kendi düşüncesine göre söz söyleyecek olursa halk dinin ulvî mahiyetini gaip etmiş, büyük bir dalâlet içinde kalmış olur. Nitekim böyle zulmetli bir hal, geçmiş ümmetlerden bir çoğunun başına gelmiştir.

İşte bunun içindir ki, islâm milleti, böyle bir dalâlete düşmemek için öteden beri dört muazzam müçtehitten birine tâbi olmuş, onu rehber ittihaz etmiş, o sayede manevî mes'uliyetten kurtulmak çaresini elde edebilmiştir.

Velhasıl : Bu dört müçtehidin büyüklüğünde onlara mensup dört mezhebin hakkıyetinde cumhuru müsliminin ittifakı vardır. Bu dört mezhepten başkasına uyulmaması hakkında da yine ammei müslimânın âdeta bir ittifakı mün'akit olmuştur. Çünkü bu dört mezhebi tesis eden dört müçtehitden her biri, asrı saadete yakın bir zamanda yetişmiş, büyük bir ilim ile, güzel ameller ile, fevkalâde bir zekâ ile muttasıf bulunmuş, eserleri zamanımıza kadar mahfuz kalmış, asırlardan beri bütün müslümanların teveccühlerine nâil olmuşlardır. Artık bu sayede müslümanların arasında fazla ihtilâf kapısı kapanmış, tam salâhiyet sahibi olmayanların içtihadı kalkışmalarına meydan kalmamıştır.

"Ara sıra yüz gösterecek bazı hâdiselerin, mes'elelerin hükümlerini tayin hususunda ise bu dört müçtehitten birinin takip etmiş olduğu esasa, vaz'u iltizam etmiş bulunduğu usule müracaat kâfidir. Bunlara tevfikan dinî ilimlerde iktidarları, faziletleri müsellemler olan zatlar tarafından bu gibi hâdiselerin, mes'elelerin hükümleri hal tayin edilebilir.

Bu muhterem dört müçtehide: (Eimmei erbaa), imamı A'zamdan başka üçüne de (Eimmei selâse) denir. Allah Tealâ Hazretleri hepsinden razı olsun.Amîn.

İKİNCİ KİTAP TAHARETLER VE SULAR HAKKINDADIR

İÇİNDEKİLER : Müslümanlıkta ibadetler, taharetler, bir kısım dinî tabirler mutlak ve mukayyet suların nevileri ve hükümleri. Su artıkları hakkındaki hükümler. Kuyular hakkındaki hükümler. Şeran temiz sayılan ve sayılmayan şeyler ve hükümleri. Tathir = temizleme yolları. Özür sahiplerine dair bazı meseleler Özüün hükmü. Kadınlara mahsus hayız ve nifas halleri. Kadın âdetlerine ait meseleler. Lohusalık haline ait meseleler. Bunlara dair bazı hükümler. İstihaza haline ait meseleler.

Abdestin mahiyeti, abdestin farzları, sünnetleri, âdabı. Abdestin sıhhatına mâni olmayan şeyler. abdest duaları. Mestler üzerine mesh verilmesi, meshin cevazındaki şartlar, mesh müddeti, sargı üzerine mesh, meshi bozan şeyler.

Gusül ve guslü icap eden haller, guslün farzları , sünnetleri, vasıfları. Gusl etmeleri icap edenlere haram veya mekruh olan şeyler.

Teyemmümün mahiyeti, teyemmümün sünnetleri ve şartları, teyemmümü mübah kılıp kılmayan haller, teyemmümü bozan haller.

Müslümanlıkta İbadetler, Taharetler:

1— İslâm dini, Hak Tealâya ibadetten, itaattan, teslimiyetten ibaret en ulvî bir dindir. Bu mukaddes din, insanların Allah Tealâyı bilmek, ona ibadet ve taatta bulunmak için yaratılmış olduklarını bildirmektedir.

Muazzam islâm dini, insanları yükseltir, insanları melekler kadar temiz bir hayata erdirir, insanların ruhlarını en ruhanî duygular ile aydınlatır. Bütün kâinatın mukaddes halikına ubudiyette bulunmalarını emreder.

Kadım, kerim mabudumuzun manevî huzuruna kabul edilmek insan için ne büyük bir nimet, ne yüksek bir şereftir. İşte ibadet ve tâat, insana, bu nimeti, bu şerefi temin eder.

Uyanık bir ruhun inşirahı, sağlam düşünceli bir insanın kalben huzuru, hakikî bir neşveye, bir saadete nâiliyeti ancak Hak Tealâya ibadet sayesinde elde edilir.

İbadet ve tâat zevkinden mahrum olanlar, kendi yaratılışlarındaki hikmetten gafil bulunan biçarelerdir.

Hak Tealâya kullukta bulunmayanlar, borçlu oldukları şükran vazifesini terk etmiş, ebedî hayatlarını tehlikeye bırakmış zavallı kimselerdir.

Hiç şüphe yok ki insanların refahı, selâmeti, hakikî varlığı Hak Tealâya güzel niyetle samimî bir kalb ile ibadet ve taatta bulunmakla kaimdir. İbadetlerin bir kısmı ise taharet ve nezafete mütevakkıftır.

2— Müslümanlık, taharet ve nezafete büyük bir ehemmiyet vermiştir. Taharet ki, maddî ve manevî surette temizlik demektir, bir kısım ibadetlerin şartıdır, mukaddimesidir, anahtarıdır. Temizlik bulunmadıkça bu ibadetler yerine getirilemez, temizlik bulunmadıkça insan., Hak Tealânın manevî huzuruna giremez. Nitekim bir hadisi şerifte : "Nezafet imandandır" buyurulmuştur. (1). Diğer bir hadisi şerifte de : "Namazın anahtarı, temizliktir" buyurulmuştur.(2)

Aynı zamanda temizlik, sıhhata sebeptir, rızık artmasına vesiledir. Nitekim "Temizliğe devam et ki rızıkına genişlik verilsin " diye buyurulmuştur. (3)

Velhasıl : Ehliyet ve salâhiyet sahibi olan her insan bir takım ibadetlerle, taharetlerle dînen muvazzaftır. Bir takım şeyleri yapmakla, bir takım şeyleri de terk etmekle mükelleftir. Bunlara dair ilmihalimizde oldukça malûmat verilecektir.

Ancak dinî kitaplarda, yazılarda, konuşmalarda çok kere tekerrür eden bir takım tabirler vardır ki, ilk evvel bunların mânalarını bilmek lâzımdır. Binaenaleyh evvelâ bunların lûgat ve ıstılâh mânalarını yazacağız.

Bir kısım dinî tabirler:

3— İbadet ; lûgatta kullukta bulunmak demektir. Şeriat istihalinca "yapılmasında sevap olup güzel niyete mukarın bulunan herhangi bir ameldir ki, Hak Tealâya ta'zim etmek için yapılır. Namaz kılmak, oruç tutmak gibi.

4— Tâat : Emri tutmak, emre imtisal etmek demektir ki, buna itaat da denir. Şer'an tâat : Yapılmasından dolayı sevap bulunan herhangi bir ameldir, gerek niyete mukarın olsun ve gerek olmasın. Kur'anı kerîmi okumak gibi, Hak Tealânın emirlerini gönül isteğile yerine getirmek birer tâattır.

5— Kurbet : Yakınlık demektir. Şer'an : "Hak Tealâya manevî bir halde yakınlığa sebep olan herhangi bir güzel ameldir. Sadakalar, nafîle kılınan namazlar gibi.

6— Niyet : Kasd mânasınadır ki, kalbin bir şeye azmi, yönelmesi

(۱) النظافة من الإيمان (۲) منتج الصلاة الطهور (۳) دم على الطهارة يوسع عليك الرزق

demektir. Şer'an "Yapılan bir vazife ile Hak Tealâya taatda bulunmayı ve ona mânen takarrup etmeyi kasd" etmekten ibarettir.

Bir amelin bir ibadet olabilmesi için böyle bir niyete ihtiyaç vardır. Meselâ : Biz namazlarımızı yalnız Allah Tealânın emrine itaat etmek, rızasını kazanmak için kılarız. İşte bu, ramaz hakkında bir niyettir. Yoksa mücerret başkalarına göstermek veya öğretmek veya bedence istifade etmek için namaz tarzında yapılacak vaziyetler, bir ibadet mahiyetinde bulunmuş olmaz. Niyete mukarın olan bir taharet, meselâ bir abdest de bir ibadettir.

7— Teklif : Bir kimseye meşakkatli bir şeyi emir ve ilzam etmektir. İstılahta : Şeriati İslâmiyenin "ehliyet ve salâhiyet sahibi olan" insanlara bir takım şeyleri yapmalarını, bir takım şeyleri de terk etmelerini emir ve ilzam buyurmasından ibarettir. Bunlar ile böylece dînen memur ve muvazaf olan bir insana da "mükellef" denir. Cem'i "mükellefn"dir.

İnsanlar, ehliyetleri, kudretleri nisbetinde mükellef olurlar. Akil ve balığ olan kimsenin ehliyeti tam olacağından mükellefiyeti de o nisbette tam bulunur.

8— Akl : Ruhun bir kuvvetidir ki, insan onun vasıtasile bilgi sahibi olur. İyi ile kötüyü ayırır, eşyanın hakikatlarını sezebilir.

Diğer bir tarife göre akl, bir ruhanî nurdur ki insana yürüyeceği yolu aydınlatır, insanı haktan, hakikattan haberdar eder. Bu ruhî kuvveti haiz olan kimseye "âkil" denir. Bundan mahrum olana da "mecnun" denilir.

9— Bülûğ : Muayyen çağa yetişmek, muayyen vasıfları hâiz olmak demektir. Muayyen vasıfları hâiz olan veya muayyen yaşta bulunan kimseye "balığ, balığa" denir. Şöyle ki : İhtilâm olan, yani : Uykuda gördüğü bir rüyadan dolayı kendisine yıkanmak lâzım gelen bir erkek balığdır. Evlendiği takdirde çocuk yapabilecek genç bir erkek de balığdır.

Balığ veya balığa olma yaşının başlangıcı, bir erkek çocuk için tam on iki ve bir kız çocuk için de tam dokuz yaştır. Bu yaşların sonu da her ikisinde tam onbeş yaştır.

Böyle on beş yaşını bitirmiş olduğu halde kendisinde ihtilâm gibi, gebelik gibi bülûğ eseri belirmeyen kimse, hükmen bâliğ sayılır.

10— Hüküm: Karar, icap, iktiza, nüfuz, âmiriyet, güzel akibet mânalarında kullanılır. İstilahda : Bir şeyin üzerine terettüp eden eser demektir. Mükelleflerin fiillerine taallük eden dîni hükümlerden her birine "hükmi şer'î" denir. Cem'i Ahkâmı şer'îyedir.

Meselâ : Zekât farzdır, sirkat haramdır denilmesi birer hüküm şer'îdir.

11— Ef'ali mükellefin : Mükellef insanların yaptıkları işlerdir ki: Farz, vacip, sünnet, müstehap, helâl, mübah, mekruh, haram, sahih, fasit, batıl gibi kısımlara ayrılır.

12— Farz : Yapılması dînen kat'î surette lâzım gelen her hangi bir vazifedir ki, farzı kat'î ve farzı zannî kısımlarına ayrıldığı gibi farzı âyn, ve farzı kifaye kısımlarına da ayrılır.

13— Farzı kat'î : Muhakkak şer'î bir delil ile sâbit olan, ya'ni : Ya

kur'anı mübinin sarıh bir âyetile veya peygamberimizin hadisi şerif denilen sarıh, sâbit bir mübarek söz ile yapılması kat'iyen bildirilmiş olan vazifedir. Namaz, zekât gibi.

14— Farzı zannî : müçtehitlerce kat'î bir delile yakın derecede kuvvetli görülen zannî bir delil ile sâbit olan vazifedir ki, amel hususunda farzı kat'î kuvvetinde bulunur. Buna "Farzı amelî" de denir.

Maamafih böyle bir şeye delilinin zannî olmasından dolayı "Vâcip" adı da verilir . Bu halde farzı amelî, farz nevilerinin zaifi, vâcip nevilerinin de kuvvetlisi bulunmuş olur. Nitekim abdeste mutlâka başa meshetmek, bir farzı kat'idir, başın dörtte biri miktarına meshetmek ise bir farzı amelîdir.

15— Farzı ayn : Mükelleflerden her birinin yapması lâzım gelen farzdır. Beş vakitteki namazlar gibi.

16— Farzı kifaye ; mükelleflerden bazılarının yapmalarile diğerlerinden sakıt olan, yani: Onlar için yapmak mecburiyeti kalmayan farzlardır. Cenaze namazı gibi.

Farzların yapılmasında büyük sevaplar vardır. Özürsüz yere yapılmaması da azabı ilâhîye sebeptir. Farzı kifayeyi müslümanlardan bir kısmı yapmadığı takdirde bundan haberleri olup bunu yapmaya muktedir bulunan bütün Müslümanlar, Allah Tealâ indinde mes'ul, günahkâr olurlar.

Bir farzı kat'iyi inkâr, küfürdür. Bir farzı amelîyi inkâr da bid'attır, günahı müstelzimidir. Bütün bunlar, farzların hükmüdür. Farzın cem'i : Feraizdir.

17— Vâcib : Yapılması şer'an kat'î derecede bir delil ile sâbit olmakla beraber herhalde pek kuvvetli bir delil ile sâbit bulunan şeydir. Vitir ve bayram namazları gibi.

Vâciblerin yapılmasında sevap , terk edilmesinde de azap vardır. İnkâr edilmesi bid'attır, ma'siyettir. Bunlar da vâciblerin hükmüdür. "Vecibe" tabiri bazen farz, bazen de lâzım, vâcib yerinde istimal edilir. Cem'i : Vecaip'dir.

18— Sünnet : Resûli Ekrem (S.A.) efendimizin farz olmayarak yapmış oldukları şeydir. "Sünneti müekke" ve "Sünneti gayri müekke" kısımlarına ayrılır. Sünneti seniyenin bir mânası da mukaddimedede geçmiştir. Sünnetin cem'i : Sünen'dir.

19— Sünneti müekke : Peygamber efendimizin devam edip pek az terk buyurmuş oldukları sünnettir. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri gibi.

İslâm dininde pek mültezem olan ezan, ikamet, cemaata devam gibi sünnetlere : "sünneti hüda" denir ki, bunlar da birer sünneti müekkededir.

20— Sünneti gayri müekke : Fahri âlem efendimizin ibadet maksadıyla ara sıra yapmış oldukları şeydir. Yatsı ve ikinci namazlarının ilk sünneti gibi.

Resuli Ekrem efendimizin yiyip içmeleri, giyinip kuşanmaları, oturup kalkmaları gibi sireti nebeviyelerine ait şeylere de "sünneti zevaid" adı verilmiştir ki, bunlar da birer sünneti gayri müekke demektir.

Sünneti müekke ve sünneti hüda denilen sünnetlerin yapılmasında sevap, amden terk edilmesinde de azap değilse de itap vardır. Gayri müekke ve zevaid denilen sünnetlerin yapılması ise pek güzeldir, sevgili, muazzez peygamberimize uymanın bir alâmeti olduğundan sevaba ve o kutsî peygamberimizin şefaatine bir vesiledir. Fark terk edilmesi levmi müstelzim görülmemektedir. Bunlar da sünnetlerin hükmüdür.

Sahabei güzinin siretlerine, takip ettikleri zühd ve takva yollarına da biz Hanefilerce "Sünnet" denir.

21— Müstehap : Lûgatte sevilmiş şey demektir. İstilahta "Resûli Zîşan Efendimizin bazen yapıp bazan terk buyurmuş oldukları şeydir." Kuşluk namazı gibi. Bu, bir nev'i sünneti gayri müekke de demektir.

Peygamber efendimiz, müstehap denilen şeyleri sevip ihtiyar buyurmuştur. Selefî Salihîn de bunları seve seve işlemiş, bunların yapılmasını din kardeşlerine tavsiye etmiş, bu hususta tergiip ve teşvikte bulunmuşlardır. Müstehaplara, mendup, fazilet, nafîle, tatavvu', edep namı da verilir. Şöyle ki: Müstehap olan bir şeye, sevabı çok olup işlenmesi matlup olmasından dolayı mendup, fazilet denir. Farz ile vâcip üzerine ilâve olarak yapıldığı için de nafl = nafîle denir. Kat'î bir emre dayanmaksızın sadece teberru suretile yapıldığı için de tetavvu' namı verilir. Güzel ve memduh bir haslet olması dolayısıyla de edep denilmiştir. Cem'i âdabdır. Edep için bu eserin ahlâk kısmına da müracaat. Müstehab'ın yapılmasında sevap vardır. Yapılmamasında ise itap, levmi, ve tenzihen olsun kerahat yoktur. Bunlar da müstehapların hükmüdür.

"Şafîf ve hanbelî fukahasına göre sünnetler ile müstehaplar, menduplar birdir ; herhangi bir sünnete müstehap veya mendup da denir."

22— Helâl : Şer'an câiz görülen herhangi bir şeydir ki, yapılmasından, istimal edilmesinden dolayı itap lâzım gelmez.

Helâlm her türlü şaibeden beri, saf, temiz, kısmına "tıyb" ve "tayyip" denir.

23— Mubah : Yapılması da, yapılmaması da şer'an câiz bulunan şeydir ki, yapılmasında sevap, terk edilmesinde de günah yoktur. Herhangi helâl bir taamı veya meyveyi yiyip yememek gibi.

24— Mekruh : Lûgatta sevilmeyip kerih, nâhoş görülen şey demektir. İstilâhda : "Nehy ve men' edildiği sâbit olmakla beraber hilâfına da muarız bir amare görülen şeydir ki, yapılması doğru görülmeyip terk edilmesi herhalde iyi görülür."

25— Kerahet : Esasen bir şeyi fena görmek, bir şeye razı olmamak mânâsındadır. Şer'an : "Terk edilmesi her halde iyi olan bir şeyin terk edilmeyip, yapılması" demektir ki, iki kısma ayrılır. Birisi "Kerahati tahrimiyye" dir ki, harama yakın olan kerahattır. Diğeri de "Kerahati tenzihiyye" dir ki helâle yakın bulunan kerahattır.

Bu İmamı A'zam ile İmam Ebû Yusûf'a göredir. İmam Muhammed'e göre kerahati tahrimiyye ile mekruh olan bir şey haram kabilindendir. Yani : Haram gibi ahiret azabını müstelzim olur. Kerahati tenzihiyye ile mekruh olan bir şey ise bilittifak helâle yakındır. Bunun yapılması, azabı müstelzim olmaz. Fakat terk edilmesi oldukça sevaba vesile olur.

Fıkıh kitaplarında mutlak surette kullanılan "kerahat" tâbirinden çok kere kerahati tahrimiye kastedilir. Nitekim ileride görülecektir.

26– Haram: Yapılması, kullanılması, yiyilip içilmesi şer'î şerifte kat'î bir delil ile men'edilmiş olan her hangi bir şeydir ki, "haram liaynihî" ve "haram liğayrihî" kısımlarına ayrılır.

27– Liaynihî haram: Haddizatında herkese karşı haram olan şeydir. Lâşe, şarap, akan kan gibi.

28– Liğayrihî haram : Haddizatında helâl olup, başkasının hakkından dolayı haram olan şeydir ki, sahibinin meşru' surette izni bulunmadıkça ondan başkaları için istifade caiz olmaz. Komşularımıza, vatandaşlarımıza ait olan herhangi kıymetli bir mal veya bir taam gibi.

Haram olan şeylere "Muharremât" denir. Haramın terkinden dolayı sevap, yapılmasından dolayı da azap vardır. Haram olduğu ittifak ile kat'iyen sâbit olan bir şeyi helâl saymak ise insanı îmandan mahrum eder. Bunlar da haramın hükmüdür.

29– Sahîh. Rükünlerini, şartlarını câmi olan herhangi bir ibadet veya muameledir. Meselâ. Farzlarına, vâciplerine riayet edilerek kılınan bir namaz, sahîhtir.

30– Câiz: Yapılması şer'an memnu bulunmayan şey demektir. Bazan sahîh yerinde, bazan da mübah yerinde kullanılır.

Bazı muameleler, dünya ahkâmı bakımından sahîh olduğu halde ahiret ahkâmı bakımından câiz olmaz. Cum'a namaziyle mükellef bir kimsenin Cum'a ezanı okunurken yaptığı alım satım muamelesi gibi. Böyle bir muamele sahîhtir, nâfizdir. Fakat manevî mes'uliyeti müstelzim olduğu için câiz değildir.

31– Fasid : Aslen sahîh olup vasfan sahîh olmayan , yani kendi nefsinde meşrû iken gayri meşrû bir şeye mukareneti sebebiyle meşrûiyetten çıkan şeydir. İbadet hususunda fasid ile batıl bir hükümdedir.

Meşru olan bir ameli bozup iptal eden şeye de "Müfsid" denir. Kasden vukuu azaba sebep ise de sehven vukuu sebep değildir. Namaz içinde gülmek gibi ki, esasen salih olan namazı ifsad eder.

32– Bâtil : Rükünlerini veya şartlarını tamamen veya kısmen câmi olmayan her hangi bir ibadet veya muameledir. Bir özür bulunmaksızın taharetsiz kılınan namaz gibi.

33– Taharet : Lûgatte nezafet, temizlik demektir. Şeran taharet, habes, necaset denilen maddeten pis şeylerin veya hades denilen şer'î bir maninin zevâlinde ibarettir. Temiz olan şeye "Tâhir" temizleyici şeye "Tahîr" ve "Mutahhir" temizlemeye de "Tathîr" denir.

Taharetler, Tahareti suğrâ ve Tahareti kübrâ, yani küçük temizlik, büyük temizlik diye ikiye ayrılır.

34– Tahareti suğrâ : Abdestsizlik denilen hali gidermek suretiyle olan temizliktir. Abdest almak gibi.

35– Tahareti kübrâ: Cünüplük ve hayz-u nifas denilen hallerden çıkmak, için ağza, buruna su alıp bütün vücudu yıkamak suretiyle yapılan temizliktir ki, buna "Gusül, İğtisal, Boy abdesti" de denir.

36– Hades: Bazı ibadetlerin yapılmasına şer'an mâni olan ve necaseti hükmiyye sayılan bir haldir. Hadesi asgar, Hadesi ekber kısımlarına ayrılır.

37— Hadesi asgar : Tahareti suğra ile, meselâ yalnız abdest ile zâil olan taharetsizlik halidir. Bevl etmek ve ağız, burun gibi bir uzuvdan kan gelmek sebebiyle vücade gelen hades gibi.

38— Hadesi ekber : Tahareti kübrâ ile, yani : Ağız, burnu ve bütün bedeni yıkamakla giderilen taharetsizlik halidir. Bu da cünüplükten ve hayiz, nifas denilen ârizalardan ileri gelir. Nitekim ileride tafsilâtı görülecektir.

39— Habes : Maddeten temiz olmayan, nâpâk denilen herhangi bir şeydir. Buna "Necis" ve "Necaseti hakikiyye" de denir. Şöyle ki : Esasen veya ârizi olarak temiz bulunmayan bir maddeye : "Necis" "Necaset" denir. Cem'i : Encas'tır. Meselâ Sidik esasen necis olduğu gibi sidikli bir لباس da necistir, yani pistir, murdardır.

Esasen murdar olan şeye "Neces" de denilir.

Hakikî Necasetler, namazda ma'fûv olan miktarlarına nazaran : "Necaseti hafife", "Necaseti galize = mugallâza" kısımlarına ayrıldığı gibi akıcı olup olmamaları itibariyle "mayi" ve "câmid" kısımlarına ve görülüp görülmemeleri bakımından da "Necaseti mer'iyye" ve "Necaseti gayri mer'iyye" kısımlarına ayrılır.

40— Necaseti hafife : Pis olduğuna dair hakkında : başka bir delil ile muarız olmak üzere : şer'î bir delil mevcut olan şeydir. Bu kabil necasetler, bir delile göre murdar görülmekte ise de diğer bir delile göre murdar sayılmamak lâzım gelmektedir. Eti yenen hayvanların bevilleri gibi.

41— Necaseti galiza : Pisliği hakkında şer'î bir delil mevcut olup hilâfına başka delil bulunmayan şeydir. Lâşe gibi.

42— Necaseti mer'iyye : Hacmi olan veya kuruduktan sonra görülen herhangi bir pis maddedir. Akmış kanlar gibi.

43— Necaseti gayri mer'iyye : Câmid bir hacmi olmayan veya bulaştığı yerde kuruduktan sonra görülmeyen herhangi murdar bir maddedir. Sidik gibi.

Velhasıl gerek hakikaten ve gerek hükmen temiz olmayan şeyler, bazı ibadetlerin yapılmasına mânidir ; bunları usulü dairesinde temizlemek lâzımdır. Temizlik hususunda en ziyade kullanılan şey ise sudur.

Binaenaleyh hangi şeylerin temiz olup olmadığını ve temiz olmayanların nasıl temizleneceğini bilmek her müslüman için lâzımdır. Bu hususlara dair şer'î şerif bakımından sırasıyla bilgi verilecektir.

Suların kısımları:

44— Sular şer'an iki kısımdır. Biri, mutlak sulardır ki, su denildiği zaman yalnız bir kısım hatıra gelir, bunlar yaratıldıkları vasıf üzere duran yağmur, kar suları, deniz , göl, ırmak, pınar, kuyu sularıdır. Bunlardan her birine "Mâi mutlak" denir.

Diğeri mukayyet sulardır ki, her hangi bir maddenin karışmasıyla yaratılmış oldukları halden çıkmış ve hususî bir ad almış olan sulardır. Gül suları, çiçek suları, asma, üzüm, et suları gibi. Bunlardan her birine de "Mâi mukayyet" denilir.

45— Mukayyet sular, biri aslî, diğeri de gayri aslî, olmak üzere iki türdür. Aslî olanlar: Kavun, karpuz, asma ve gül suları ve emsalidir. Gayri aslî

olanlar da esasen mutlak su iken bir ârızaya mebni mukayyet olan sulardır. İçine düşen yaprakların çürümeleriyle tabiatı olan rikkat ve seyelân =incelik ve akıcılık halini kaybederek bozulan bir su gibi.

46— İçinde nohut, mercimek gibi temiz bir şeyin pişmesile rikkat ve seyelânına hâle gelmiş bir su da mukayyed bir su sayılır.

Kezalik :İçine karışan mukayyed bir su ile üç vasfından, yani : Renk, koku ve tadından birini veya ikisini kaybeden mutlak bir su da mukayyed olmuş olur. Şöyle ki : Bir mutlak suya sūd gibi renk ve tattan ibaret iki vasfı olan veya karpuz suyu gibi tattan ibaret bir vasfı bulunan bir mayi karışıp kendisinde bu vasıflardan yalnız biri zahir olsa veyahut sirke gibi renk ile tad ve kokudan ibaret üç vasfı bulunan bir mayi' karışıp da bu vasıflardan ikisi belirse artık o mutlak su, mukayyed olmuş olur.

47— Bir mutlak su ; yosun tutmakla veya dura dura rengi, kokusu bozulmakla veya içine tadını değiştirmeyecek miktarda sabun, zağferan, toprak veya yaprak gibi temiz ve cāmîd şeyler düşmekle veya içinde mısır, nohut gibi şeyler ıslatılmakla mutlak olmaktan çıkmaz. Vele ki, rengi, rayıhası ve lezzeti bozulmuş olsun. Şu kadar var ki, böyle bir sebeple tabiatını kaybetmiş, yani : İnceliği, akıcılığı kalmamış olursa artık bir mutlak su olmaktan çıkmış olur.

Mutlak suların nevileri ve hükümleri :

48— Mutlak sular, "Tahir ve mutahhir = Temiz ve temizleyici" olup olmamak bakımından şöylece beş nevi'dir:

(1)— Temiz ve temizleyici ve kerahetten berf sulardır. Üç vasfı, yani : Rengi, tadı ve kokusu bozulmamış ve kendisinde kerahati mucip bir şey bulunmamış olan her hangi mutlak bir su, bu nev'e dahildir. Bu su, hem içilir, hem taamlarda kullanılır, hem de kendisile her türlü temizlik yapılabilir.

(2)— Temiz ve temizleyici olmakla beraber mekruh olan sulardır. Ev kedisi gibi ehli bir hayvanın veya çaylak, doğan gibi yırtıcı bir kuşun veya evlerden eksik olmayan , fareler gibi haşeratın kendisinden içmiş olduğu mutlak bir su gibi. Başka bir su var iken bu türlü suları içmek, taamda veya taharette kullanmak tenzihen mekruhtur.

(3)— Temiz olduğu halde temizleyici olmayan sulardır. Bunlar, bir hadesi = bir necaseti hükmiyeyi gidermek, farzı yerine getirmek veya sevap kazanmak için insanın bedeninde veya bir uzvunda kullanılan sulardır. Bunlardan her birine "Mâi müstamel = kullanılmış su" denir.

Meselâ Abdestsiz olan bir müslümanın tamam abdestine veya bir uzvunda ve cünüp bulunan bir müslümanın bütün bedeninde kullandığı su, bu kabildendir.

Abdesti olan bir müslümanın sevap niyetile başka bir mecliste veya bir ibadet yaptıktan sonra aynı mecliste tekrar abdest aldığı su da böyledir.

Kezalik: Yemeklerden evvel ve sonra Peygamberimizin sünnetine riayet maksadiyle el yıkamakta kullanılan sular da böyledir.

Binaenaleyh bu müstamel sular, her ne kadar temiz olup maddê necasetleri giderebilirse de hükmi necasetleri gidermez, yani bunlar ile ne abdest almabilir, ne de gusl edilebilir.

Mâi müstamelin böyle tâhir olup mutahhir olmaması İmam Muhammede göredir. Fetva da bu veçhiledir. İmamî A'zam ile İmam Ebû Yusufa göre bu su, tahir de değildir, pis sayılır.

(İmamî Malik ile İmam Şafînin bir kavline göre bu müsta'mel sular, hem temiz hem de temizleyicidir, fakat tekrar kullanılmaları mekruhtur.)

(4)– Temiz olmayan sulardır. İçine necaset düştüğü yakinen veya galip bir zan ile bilinen az miktardaki sular gibi. Bunlar necaset hükmündedir.

İçine düşen necasetten dolayı rengi veya tadı veya kokusu bozulmuş olan ve "Havzı kebir" denilen büyük sular ile akıcı sular da bu hükmündedir. Şöyle ki: Rakid, yani: Akmayan durgun bir suyun sathına bakılır, eğer sathı yüz arşın murabbama müsavi ise "Havzı kebir" adını alır. Bu su, dört köşeli ise her dil'i on arşın, değirmi bir halde ise çevresi tam otuz altı arşın bulunur. Bundan az olunca "Havzı sağir = Küçük havuz" olmuş olur.

Cari, yani : Akar sulara gelince bunlar da az çok olsun havzı kebir halindedir. Binaenaleyh böyle bir su içine düşen bir necasetle üç vafından biri bozulmadıkça temizlik ve temizleyici vasfını kaybetmiş olmaz. Bunların derinliğine bakılmaz. Avuç ile alınan sudan dolayı dibinin açılmaz olması, büyük havuz için yetişir, bir suyun akıcı sayılması için de bir saman çöpünü olsun alıp götürmesi kifayet eder.

(5)– Meşkûk sulardır. Bunlar, ehli merkeplerin veya bunlardan doğmuş olan katırların artığı olan sulardan ibarettir. Böyle bir su temiz ise de, bunun hadesi = necaseti hükmiyeyi gidermeğe kâfi olup olmamasında şekkedilmiştir. Buna dair ileride tafsilât vardır.

49– Bir kimsenin abdestli olduğu halde mücerret, serinlik veya başkasına öğretmek için abdest aldığı su ; hem temiz, hem de temizleyicidir.

Kezalik : Bir kimsenin abdest almasını müteakip aynı mecliste daha abdesti bozulmadan ve bir ibadet yapmadan tekrar abdestini tazelediği su da böyledir. İçinde temiz bir kabin veya çamaşırın yıkandığı su da böyledir. Çünkü bunlar ile ne maddi ne de hükmi bir temizlik yapılmış değildir. Şu kadar var ki, bu gibi kullanılmış sulardan tabiat nefret eder ve sıhhi bakımdan da bunların zararlı bir hale gelmiş olmaları melhuz bulunur. Artık bir zaruret bulunmadıkça bu gibi sular içilmez, yemeklerde kullanılmaz ve bunlar ile tekrar abdest veya boy abdesti de yapılmaz.

50 – Bir mutlak suya müstamel bir su karıştığı takdirde, bakılır: Eğer asıl su, karışan sudan iki misli fazla ise, onunla necaseti hükmiye giderilebilir. Bilâkis karışan su, iki misli ise, giderilemez. Birbirine müsavi ise, yine asıl su, ihtiyaten mağlup sayılır ; abdestte, gusulde kullanılmaz.

Mukayyed suların hükümleri:

51– Yukarıda da işaret olunduğu üzere mutlak sular, bir ârıza bulunmayınca içilir, taamda ve maddî nezafette kullanılır, kendileriyle abdest alınır, gusl edilir, yani : Hakikî ve hükmi kirler giderilir. Mukayyed sular ise böyle değildir. Bunlar ile abdest ve boy abdesti alınmaz, yani : Bunlar ile

necaseti hükmiye giderilemez. Çünkü şer'î şerif, o gibi temizlikler için mutlak suları tayin buyurmuştur. Fakat mukayyet suların bir kısmı içilebilir, yemeklerde kullanılabilir. Bunların yağlı ve lüzucetli olmayıp sıklıkla akıp gidecek bir halde bulunan kısmile maddeten temiz olmayan şeyler, yani: Hakikî necasetler giderilebilir.

52- İçlerine düşen bazı şeylerden dolayı mutlak sular, temizliklerini kaybedeceği gibi, mukayyed sular da kaybeder. O halde bunların hiç biri ne hükmi ve ne de hakikî necasetleri gidermek için kullanılmaz. Nitekim ileride bildirilecektir.

Su artıkları hakkında hükümler:

53- Az ve durgun su artıkları şu kısımlara ayrılır.

(1) Temiz ve temizleyici ve kerahetten hâli olan artıklardır. Bunlar ; ağızları temiz olan bilimum insanların, deve, sığır, koyun gibi eti yenen ehli hayvanların, atların ve attan veya inekten doğmuş katırların ve etleri yenen vahşi hayvanlar ile kuşların artıklarıdır. Binaenaleyh bunlar hem içilebilir, hem de temizlikte kullanılabilir.

Ağızları temiz olmıyanların artıkları ise, temiz değildir. Ağız dolusu kusan veya şarap içen kimsenin kusması veya içmesi akabinde içtiği suyun artığı gibi.

(2) Kullanılmaları mekruh olan artıklardır. Bunlar : Kedilerin, tavukların, atmaca, şahin,doğan, çaylak, kartal gibi yırtıcı kuşların, pislik yemekten çekinmeyen koyun, keçi gibi hayvanların artıklarıdır.

Başka su varken bunların içilmesi ve taharette kullanılması tenzihen mekruhtur. Fakat başka su bulunmayınca, bunlar içilebilir ve bunlar ile temizlik yapılabilir. Bunlar var iken teyemmüm yapılması câiz olmaz.

(3) Kullanılmaları meşkûk olan artıklardır. Bunlar, ehli merkepelerin ve bunlardan doğmuş katırların artıklarıdır...Bunlar ile başka su bulunmadığı takdirde hem abdest alınır, hem de ihtiyaten teyemmüm yapılır.

Meşkûk bir su ile meşkûk olmıyan bir su birbirine karışacak olsa tartıca galibine göre hükmlenir. Müsavi olunca yine ihtiyaten teyemmüm de yapılır.

(4) Necis = murdar sayılan artıklardır. Bunlar : Köpek, kurd, arslan, kaplan, hıncır gibi yırtıcı hayvanların, vahşi kedilerin artıklarıdır. Bunlar; ne taharette kullanılır, ne de bir zaruret bulunmadıkça içilir.

54- Terler ve lûablar, yani : Salyalar, ağızdan akan sular, hüküm itibarıyla artıklar gibidir.Binaenaleyh artığı temiz olanın terleri , salyaları da temizdir. Artığı mekrûh veya meşkûk olanın terleri, salyaları da mekrûh veya meşkûktur.

Artıkları temiz olmıyanların terleri, salyaları da temiz değildir.

İmamî A'zama göre atların terleri, salyaları temiz olduğu gibi merkepeler ile katırların terleri, salyaları da temizdir.

55- Bir yerde bulunan kaplardan bir çoğunda temiz, bir azında da temiz olmayan sular bulunsa, taharriye = araştırmaya lüzum görülür. Yani,

hangilerinin temiz olduğu, galip rey ile tayin edilir ; artık onlardan içilir ve abdest alınarak gusledilir. Çünkü hüküm, galibe göredir. Fakat temiz olmayanlar çok veya temiz olanlara müsavi ise, içmek ve yemekte kullanılmak için araştırma yapılabilir, amma abdest ve gusl için araştırma lâzım gelmez. Bu sular, döküldükten veya hayvanları suvarmak için birbirine karıştırıldıktan sonra teyemmüm yapılır.

Kuyular hakkındaki hükümler:

56–Kuyular, suları ne kadar çok olursa olsun, sathları yüz arşın mu-rabbama baliğ olmadıkça veyahut daima akıp giden bir su yolu üzerinde bulunmadıkça küçük havuz hükmündedirler. Binaenaleyh içlerine düşecek şeylerden dolayı haklarında aşağıdaki hükümler cereyan eder.

57– İnsanın veya eti yenen koyun, deve gibi bir hayvanın içine düşüp diri olarak çıktığı kuyu suyu pis olmaz. Meğer ki üzerlerinde necaset bulunduğu bilinsin.

Kezalik: Katır'ın, merkebin ve atmaca, şahin, çaylak gibi yırtıcı bir kuşun ve köpeklerin, kurd, kaplan gibi canavarların içine düşüp diri olarak çıktıkları sular da pis olamaz. Meğer ki ağızlarının salyası suya dokunmuş olsun. O takdirde o su, bu salyanın hükmüne tâbi olur. Her hayvanın salyası ise artığı hükmündedir. Nitekim evvelce bildirilmiştir.

58– Bir kuyunun içine fare, serçe veya bu cüssede sair bir hayvan düşüp ölse, henüz şişmemiş olunca bu hayvan çıkarıldıktan sonra yirmi kova su çekilir, bu vâciptir. Bu kadar su çıkarılmadıkça kuyunun suyu temiz olmaz. Bu kuyudan otuz kova su çıkarılması ise, müstehaptır.

59– Bir kuyunun içinde kedi, tavuk, givercin veya bu cüssede sair bir hayvan düşüp ölse de daha şişmeden çıkarılrsa, o kuyudan kırk kova su çıkarılır ; bu vâciptir. Elli veya altmış kova çıkarılması ise, müstehaptır.

60– Bir kuyunun suyuna velev ki bir katre kan veya şarap veya sidik gibi bir mayi'karışsa, veya içine bir hınzır düşse veya koyun, keçi gibi cüssesi büyük bir hayvan düşüp ölse veya serçe, fare gibi cüssesi küçük bir hayvan düşüp ölmekle beraber şişmiş veya dağılmış veya tüyleri dökülmüş bulunsa, o kuyunun bütün suyunu – bir kova dolduracak kadar – kalmayınca kadar çıkarmak icabeder. Şu kadar var ki, kuyunun suyu çok olup mütema-diyen kaynamakta bulunursa, iki yüz kova çıkarmakla iktifa olunabilir; bu vâciptir. Üç yüz kova çıkarılması ise müstehaptır. Hattâ ihtiyata mebni kuyunun bütün suyu takdir edilmeli, o kadar su çıkarılmalıdır. Meselâ :İçin-de beş yüz kova su bulunduğu takdir edilirse, o kadar su çıkarmaya çalışılmalıdır. Bazı zatlara göre fetva da bu cihettedir.

61– Bir kedi köpektен veya bir fare kediden veya bir koyun kurddan korkup kaçarken ölmeksizin kuyuya düşse, kuyunun bütün suyu murdar olmuş sayılır. Çünkü bunların bu halde işemeleri kuvvetle melhûzdur. Fakat müftabilh görülen, diğer bir kavle göre, bu halde kuyu pis olmuş sayılmaz. Bu hal, zarûrete mebni ma'füvdür.

62— Tavuktan çıkan taze bir yumurtanın ve henüz doğan bir kuzunun içine düştüğü su pis. olmaz. Meğer ki üzerinde necaset bulunduğu bilinsin.

63— Bir kuyu, içine düşen deve, koyun, keçi, at, katır, merkep, sığır, manda tersleriyle — muhtar olan kavle göre — pis olmaz. Bu terslerin yaş veya kırık olmasıyla kuru ve sağlam olması arasında fark yoktur. Çünkü bunlardan korunmak pek müşküldür, bahusus kırlardaki kuyularda. Şu kadar var ki, bunlar adete nazaran çok görülürse veya her kovaya en az bir iki tanesi tesadüf ederse, o zaman su temizliğini kaybetmiş olur.

Maamafih bu hususta daha mu'temed görülen bir kavle göre, zaruret nazara alınır. Şöyle ki : Bunlardan evlerdeki kuyuları korumak mütaassır= güç olmadığından bunlar o kuyuların suyunu temizlikten çıkartır, fakat kırlardaki kuyuları korumak güç olduğundan onları temizlikten çıkarmaz.

64— Tavuk, kaz, ördek hayvanlarının tersleri suyu bozar. Binaenaleyh içine düştükleri kuyunun bütün suyunu çıkarmak lâzım gelir. Çünkü bunlar necaseti galizadır.

65— Güvercin, serçe kuşu gibi eti yenen kuşların tersleri kuyulardaki ve kaplardaki suyu bozmaz. Eti yenmeyen kuşların tersleri de suyu bozmaz. (İmamı Şafii'ye göre bunlar suları bozarlar.)

66— İmamı A'zam ile İmam Ebu Yusüftan bir rivayete göre, yırtıcı kuşların tersleri kuyuları bozmaz. Çünkü bunlardan kuyuları korumak güçtür. Miktarları çok olmadıkça, elbiseyi pis etmiş olmaz. Ve evsafını taşıyıp etmedikçe çok olan suları da murdar etmez. Fakat kaplardaki suları bozar. Zira bunları korumak mümkündür.

67— Bir kuyuda lâşeden başka bir necaset görülse, o kuyunun suyu bu necasetin görüldüğü vakitten itibaren pis sayılır. Artık ondan abdest ve saire alınmaz. Fare veya kedi ölüsü gibi bir lâşe görüldüğü takdirde ise, bakılır : Eğer düştüğü vakit malûm ise, o vakitten itibaren kuyunun suyu pis olmuş olur. Fakat lâşenin düştüğü vakit bilinmezse o kuyu, lâşe şişmiş veya dağılmış veya tüyleri dökülmüş ise, üç gün ve üç geceden itibaren : bilakis şişmemiş, dağılmamış, tüyleri de dökülmemiş ise, ihtiyaten bir gün bir geceden itibaren murdar sayılır. Binaenaleyh o müddetler içindeki abdestler gusüller sahih olmamış olur. Bunlar ile kılınmış namazların iadesi lâzım gelir. Ve bu su ile yıkanmış necasetli çamaşırları tekrar yıkamak icabeder. Fakat bu su ile necasetli olmayan çamaşırlar yıkanmış ise, onları tekrar yıkamak lâzım gelmez. Bütün bunlar ''yakın, şek ile zâil olmaz'' kaidesine dayanmaktadır.

Bu mes'ele, İmamı A'zama göredir. İmameyne göre, eğer bu lâşenin ne vakit düştüğü inceleme neticesinde anlaşılmazsa, görüldüğü zamandan itibaren kuyunun pis olduğuna hükmedilir. Ondan evvel kılınan namazlar iade ve yıkanılan çamaşırları tekrar yıkamak lâzım gelmez. İhtimal ki, o lâşe, dışarıdan bir rüzgâr ile veya sair bir sebeple kuyuya henüz düşmüştür. ''Hâdis olan bir emrin en yakın vakte izafesi'' ise asıldır.

68— Pisenmiş bir kuyunun suları, çekilip kaybolduktan sonra tekrar gelmeğe başlasa, artık temizlenmiş bulunur. Çünkü bu suretle çekilip kaybolan bir necaset geri gelmez.

69— Kuyularda kullanılacak kovalar, orta büyüklükteki kovalardır ki, bazı zatlara göre (1400) dirhem su alacak bir miktarda bulunur. Bu kovaların tam ağızlarına kadar dolması lâzım gelmez. Bu kuyudan şer'an muayyen miktar su çekilince kuyunun suyu da, taşları ve çamurları da, kova da, ip de, kovayı çekenin elleri de temizlenmiş olur. Çünkü bunlar, temizlikçe kuyunun temizliğine tâbidirler. Bir kuyudan muayyen bir miktar suyu bir günde çekmek de icabetmez. Başka günlerde de çekilebilir.

70— Balıklar, çekirgeler, kurbağalar, sinekler, küçük yılanlar, akrepler, su köpekleri ve su hınzırları gibi akıcı kanı bulunmayan bir hayvanın suda veya sair bir mayi içinde ölmesi, onu temizlikten çıkarmaz. Binaenaleyh öyle bir su ile abdest alınabilir.

71— İçine az çok necaset düşen az bir su, hemen temizlikten çıkar. Fakat bir su ; bir necasete, meselâ bir lâşeye, yani suda yaşamayan demevî bir hayvan ölüsüne dokununca hemen pis olur mu? Bu hususta esere bakılır. Şöyle ki: Bir suyun tamamı veya ekserisi bir lâşeye veya pis bir yer üzerine uğrasa, meselâ olukta bulunan bir necasetin üzerinden akıp gitse, pis olmuş olur. Meğer ki bu suyun üzerine uğradığı necaset, tamamen dağılıp eseri görülmez bir hale gelmiş bulunsun. O takdirde bu su murdar sayılmaz.

Kezalik: Bir suyun az bir miktarı böyle bir necasete uğrasa, yine temizliğini kaybetmiş sayılmaz. Meğer ki kendisinde mülâki olduğu necasetin eseri belirmiş olsun.

72— Bir kuyu ile abdesthane arası, necasetin eseri olan renk, tad ve kokudan biri kuyunun suyuna nüfuz etmiyecek derecede uzak olunca, o kuyunun suyu pis olmuş olmaz. Fakat bunlardan biri suya nüfuz ederse, kuyu pis olmuş olur. Velew ki abdesthane ile arasında beş on arşın uzaklık bulunsun.

Şer'an temiz sayılan şeyler:

73— Esasen bütün yer yüzü, bütün madenler, bütün sular, bütün otlar, ağaçlar, çiçekler, meyveler, hınzırdan başka bütün hayvanların dış bedenleri —murdar bir şeye mukarin olmadıkça: temizdirler. Meselâ: Diri köpeğin, filin tüyleri, derileri temizdir. Bunlara dokunan su da temizdir. Binaenaleyh bunların dokunması elbisenin temizliğine mâni olmaz. Hınzırın kılları da badana yapmak, ayakkabı dikmek hususunda — bir zarurete mebni — kullanılabilir. Bununla yapılan badana veya dikilen bir ayakkabı pis sayılmaz.

Kezalik : Bir su kovası, hınzır kıllarından yapılmış bir fırça ile boyanmış ve bu boya kuruyarak suyundan eser kalmamış olunca, temiz sayılır. Artık bu kova ile kuyudan su çıkarılabilir. Hattâ bu kıldan az bir miktarı, içine düşdüğü bir suyu da bozmaz. Bu, İmam Muhammede göredir. Muhtar olan da budur. İmam Ebu Yusuf'a göre bu kıllar, içine düşdüğü suyu bozar. Çünkü bu kılların istimali bir zarurete mebni câiz görülmüştür. Su içine düşmesi ise, bu zaruret dışındadır. Bunların fırça olarak kullanılması da hoş görülmemektedir. Bunların yerine başka kullanılacak şey bulunduğu takdirde kullanılmamaları, şüphe yok ki evleviyette kalır.

Şunu da ilâve edelim ki, bir şeyin temiz sayılması, her halde yiyilip içilmesinin helâl olmasını iktiza etmez. Bir nice zehirli sular veya sarhoşluk veren otlar, madenler vardır ki, temiz oldukları halde yiyilmeleri ve içilmeleri haram bulunmaktadır.

(Malikilere göre her diri mahlûkun, köpek ve hıncır da olsa, bedeni temizdir.)

74– Boğazlanan hayvanların hıncır müstesna olmak üzere derileri, ciğer, yürek, dalak, kanları ve damarlarında, etleri içinde kalıp akmayan sair kanları temizdir. Bu boğazlanma, ezher olan kavle göre, şer'i bir surette olmalıdır.

Bit, pire, tahta kurusu kanları da böyledir.

75– Su içinde yaşayıp su içinde ölen balıklar ve sair hayvanlar temizdir. Maamafih bu hayvanlardan bir kısmının yiyilmesi haramdır. Sekizinci kitaba müracaat.

76– Hıncırdan başka hayvanların, içine kan sirayet etmiyen uzuvları, ölmeleriyle pis olmuş olmaz. Binaenaleyh bunların boynuzları, tırnakları, yağdan beri olan kemikleri, kırılmış olan kılları, tüyleri, dibagat edilmiş derileri temizdir. Sinirleri ise, sahih olan kavle göre, temiz değildir. Çünkü bunlarda müteallim olacak kadar bir hayat bulunmuştur.

77– Misk kedisi temizdir. Yenmesi helâldir. Miskin göbeği de temizdir Zibad denilen yağ da temizdir.

78– Henüz ot otlamamış kuzuların kursakları temizdir. Bunlar, gerek boğazlanmış olsunlar ve gerek olmasınlar. Binaenaleyh bunlardan peynir mayası yapılabilir.

79– Tavuktan ölmesini müteakip çıkan yumurta temizdir, yenebilir. Ölmüş bir koyunun memesinden çıkan süt de temizdir. Bu süt, İmamı A'zama göre içilebilir, fakat İmameyne göre bu, esasen temiz ise de, memenin pis olmasından dolayı murdar olduğundan içilmez.

80– Kokmuş et, ekşimiş yemek, acımuş yağ, kokup kurtlanmış et veya peynir bu yüzden temizliğini kaybetmiş olmaz. Fakat bunların –sıhate muzır oldukları takdirde – yiyilmeleri muvafık değildir.

81– Ev kedilerinin sidiği, dokunduğu kapları ve içerilerindeki suları pis eder. Bunlardan giyilecek şeyler müstesnadır, onları zarurete mebni –bağışlanmış – pis sayılmaz.

Kezalik : Farelerin sidiği de suları temizlikten çıkarır, fakat yiyilecek ve giyilecek şeylere az miktarda dokunan sidikleri, tersleri, tatları belirmezince affedilmiştir. Çünkü bundan korunmak müşküldür.

Diğer bir kavle göre kedinin de, farenin de sidiği hem suları, hem de elbiseyi ifsad eder, ihtiyata riayet etmelidir.

82– İğne ucu veya iğnenin iplik geçirilecek deliği kadar ufak olan sidik serpintileri bedende, libasta ve mekânda afdolunmuştur. Fakat suda mâ fiv değildir, içine düşeceği az ve rakid bir suyu bozar. Çünkü bundan suyu korumak kabildir.

83— Akar veya durgun bir suya bir necasetin düşmesinden serpilmiş katreler temizdir. Meğer ki kendisinde necaset eseri belirsin.

84— Helâdan, ahırdan, hamamdan çıkan buhar katreleri temiz sayılır. Fakat necaset sayılan bir şeyden istikrar suretile çıkarılmış mayiler temiz değildir.

85— Caddelerin gerek sert ve gerek gevşek olan çamurları, gübreden hâli olmasa da temiz sayılır. Binaenaleyh bunlardan elbiseye dokunan miktar, namazın sıhhatine mani olmaz, meğer ki bütün necaset olduğu biline.

86— Cenaze yıkantısı temizdir. Meğer ki ölünün üzerinde necaset bulunmuş olsun, o halde yıkantısı da necis olur. Yalnız gasl ile uğraşıldığı esnada serpintiler, kaçınmanın güçlüğüne mebni bağışlanmıştır.

87— Necaset yıkantısı da necistir. Temizlenmesi üç defa ile takdir edilmiş şeylerden dördüncü defası temiz olmuş olur.

88— Pis yerlerden esip gelen bir rüzgârın dokunduğu libaslar, kumaşlar pis olmaz. Meğer ki kendilerinde pisliğin eseri belirsin.

89— Yalnız sıkılmakla damlayacak derecede yağ bulunan pis bir bohçaya sarılmış olan bir elbise, bir kumaş pis olmuş olmaz. Meğer ki üzerinde necaset eseri belirsin.

Kezalik : Pis fakat kuru bir yere serilmiş olan şey, bir çamaşır ; üzerinde necaset eseri görülmedikçe pis olmuş sayılmaz, velev ki serildiği yer yaşarmış olsun.

90— Bir kimse, pis olan bir yatak veya yer üzerinde yatıp uyumakla temizliğini kaybetmiş sayılmaz. Meğer ki terinden veya ayağındaki bir yaşıktan dolayı o pisliğin eseri, üstünde veya bedeninde görülsün, o takdirde bunları yıkamak lâzım gelir.

91— Keçi, koyun gibi hayvanların memesine bulaşmış olan tersi, sağılan südü murdar eder. Fakat süt sağılırken içine düşen ve mâyi bir halde bulunmayan bir iki ters tanesi, dağılmadan ve sütte eser bırakmadan hemen çıkarılırsa, sütün temizliğine zarar vermez. Bu miktar bağışlanmıştır. Çünkü bundan korunmak güçtür.

Şer'an temiz sayılmayan şeyler:

92— Maddeleri i'tibariyle şer'an temiz sayılmayan şeyler, namazın sıhhatine mani olacak miktarları bakımından galiz ve hafif kısımlara ayrılır. Galiz olanlar şunlardır :

(1) İnsanlara aid sidikler, tersler, menîler, bevilden sonra gelen "vedî" adındaki mâyiler, mülâabe zamanında tenasül uzuvlarından çıkıp "mezî" denilen rutubetler, ağız dolusu kusuntular, her hangi bir uzuvdan çıkıp akan kanlar, vücutlarından kesilip düşen et ve deri parçaları.

Kadınlara mahsus âdet, lohusalık ve istihâze hallerindeki kanlar da bu cümledendir.

(Şafiîler ile Hanbelilere göre menî temizdir.)

(2) Eti yenmeyen hayvanların sidikleri ağızlarının salyaları, kuşlardan madasının tersleri ve bütün hayvanların akan kanları.

Yarasa kuşunun bevlile tersi, sakınmak müteazzir olduğu cihetle temiz sayılır.

(3) Eti yenilen hayvanlardan tavukların, kazların, ördeklerin tersleri.

(4) Lâşeler, yani : Karada yaşayıp boğazlanmaksızın ölen veya şer'î şerife uygun olmaksızın boğazlanan kanlı hayvanlar ve bunların dibağat edilmemiş derileri. Bu hayvanlara 'Meyte' denir. Kaz, ördek ölüleri de böyledir.

(Maliklere göre meytenin eti gibi cildi, kemiği, sinirleri de temiz değildir. Kılları, yünleri, tüyleri ise temizdir. Şafiilere göre meytenin bütün eczası hattâ kılları, tüyleri, yünleri, tırnakları da temiz değildir. Çünkü bunların hepsine hayat hulûl eder.)

(5) Biliittifak şarap ve râcih olan kavle göre sarhoşluk veren sair bütün mayiler. Çünkü bunların hepsi de akla, sıhhate muzırdır, hepsi de şer'an memnû'dur. Bunlardan kaçınmak şâri'i mübince matluptur, zecir ve tenfir hükmü de bunu müstelzimidir. Bahusus ibadetlerde ihtiyata, taharet ve nezafete riayet edilmesi pek müstelzimidir. İbadetlerin tam bir temizlik ve emri ilâhîye tam bir imtisal halinde yapılması bir vecbbedir.

(Şafiî mezhebine göre de müskir olan bütün mayiler az olsun, çok olsun temiz değildir.)

Temiz olmayan şeylerin hafifleri de şunlardır :

(1) Atların ve etleri yenen koyun ve geyik gibi ehlî ve vahşî hayvanların sidikleri, bunların tersleri, İmamı A'zama göre galîza, İmameyne göre haffedir. Fetvâ da İmameyn kavline göredir. Katırlar ile merkeplerin tersleri hakkında da bu ihtilâf vardır.

(2) Etleri yenmeyen hayvanlardan atmaca, çaylak, kartal gibi havada tersliyen kuşların tersleri.

(3) Her hayvanın karaciğerine bağlı olup "öd" denilen kesesi ve kirişi kendisinin tersi, gübresi hükmündedir. Meselâ: Koyunun gübresi haffife olduğu gibi kirişi, öd kesesi de haffedir.

Temiz olmayan şeylerin hükümleri:

93- Temiz olmayan şeyler : Gerek galîz ve gerek haff kısından olan, maddî şeyleri mülevves etmek, meselâ az bir suyun temizliğini gidermek hususunda müsavîdirler. Pâk olmayan şeyler, bu bakımdan galîza ve haffife kısımlarına ayrılmaz. Ancak namazın sıhhatine manî olup olmamak i'tibariyle bu kısımlara ayrılır ve haklarında aşağıdaki hükümler cereyan eder.

94- Necaseti galîza sayılan bir şey'in : Câmîd ise bir miskaldan, yani yirmi kırattan, mâyi ise el ayası sahasından geniş mikdarı, giderilmesi kabil olunca namazın sıhhatine mani' olur. Bu miktarlar ise necaseti kalîledir, namazın sıhhatine mani' olmaz, ma'fûv sayılır.

Binaenaleyh namaz kılan kimsenin libasında veya namaz için ayağını bastığı yerde, bir miskalden biraz fazla câmid necaseti galıza bulunsa, namazı sahîh olmaz. Secde ettiği yere gelince, bu hususta İmamı A'zandan iki rivayet vardır. İmamı Muhammedin rivayetine göre, burada da bir miskalden fazla necaseti galıza bulunsa, namaz fâsîd olur. İmam Ebû Yusufun rivayetine göre fâsîd olmaz.

95— Necaseti hafifeye gelince : Bunun da bulaştığı bedeninin veya libasının dörtte bir bölümünden az miktarı, namaza mani' olmaz, ma'fûv sayılır. Bundan ziyadesi izalesine kudret mevcut olunca namazın sıhhatine mani' olur.

Kezalik : Bir meste bulaşan böyle bir necaset, topuklardan aşağı olan kısmının dörtte birinden az ise bağışlanır. Fazla ise bağışlanmaz. Namaza mani' olur.

İmam Ebû Yusuf'a göre enine, boyuna yalnız bir karış miktarı bulaşması ma'fûvdür. Bedenin veya libasının bundan fazla miktarına bulaşması ma'fûv değildir.

Maahaza imkân bulunduğu takdirde, gerek bedeninin ve gerek libası ile yerin temiz olmayan en az bir şeyden bile beri bulunmasını te'mine çalışmak efdaldır. Temiz olmayan bir şeyin ma'fûv denilen az miktarı ile namaz kılınması bilküllüye affedilmiş değildir, belki tahrîmen mekruhtur, bunu gidermeden namaza başlamamalıdır.

Tathîr = Temizleme yolları :

96— Temiz olmayan şeyleri temizlemek için, mahiyetlerine göre muhtelif yollar vardır. Bunların başlıcası su ile yıkamak ve kaynatmakla temizlemektir. Diğerleri de silmek, kazımak, ovalamak ve saire ile temizlemektir. Bunları sırasıyla yazıyoruz :

(1) Su ile yıkamak yolu ile tathîr = temizleme :

Hades denilen ve bir necaseti hükmiyyeden ibaret bulunan abdestsizlik, cünüplük ile hayız ve nifas halleri, her vechile temiz olan mutlak sular ile giderilir. Su bulunmadığı takdirde teyemmüm yapılır. Nitekim ileride izah edilecektir.

Hubûs denilen ve bir necaseti hakikiyyeden ibaret bulunan şeyler de temiz olan mutlak ve mukayyed sular ile temizlenir.

Meselâ: Maddî bir necaset : Yağmur, dere, deniz sularıyla giderilebileceği gibi çiçek sularıyla, meyvelerden, sebzelerden çıkacak sular ile, içinde nohut, mercimek gibi şeyler ıslatılmış olan sular ile de giderilebilir. Fakat temiz olmayan sular ile ve yağlı, lüzûcetli mayi'ler ile ve içine karışan herhangi bir şeyden dolayı tabiatını, yâni inceliğini, akışımını kaybetmiş sular ile necaset giderilemez.

Mer'î olan (görülen) necasetler, eserleri, yâni : Cüsseleri, renkleri, kokuları gidinceye kadar su ile yıkamakla temiz olur. Bir kerre yıkamakla ta-

mamen zâil olursa bir daha yıkamak — essah olan kavle göre — her halde lâzım gelmez. Bulaştığı şeyden rengi zâil olmayacak bir halde bulunursa o şey, kendisinden bembeyaz su akıncıya kadar yıkanır, murdar boya ile boyanmış kumaşlar, kaplar gibi.

Mer'i olmıyan necasetler ile bulaşmış olan şey bir kap içinde üç def'a yıkanarak her def'asında sıkılmakla temiz olur. Sıkmak hususunda yıkayanın kuvvetine i'tibar olunur. Son sıkışında hiç su damlamayacak derecede sıkılmak lâzımdır. Bunun neticesinde hem yıkanan şey, hem yıkayanın eli, hem de kullanılan kap temizlenmiş olur.

Başka başka kaplarda, teknelerde yıkanınca birinci kap üç def'a, ikinci kap iki def'a , üçüncü kap da bir def'a yıkanmakla temizlenmiş olur.

Bir kelbin yaladığı bir kap da üç def'a yıkanmakla pâk olur. Maamafih böyle bir pis şeyin koku, tadı büsbütün kalmamalıdır. Meğer ki kokusunun tamamen giderilmesi pek güç olsun, o halde bu koku eserin kalması bağışlanmış olur.

Pis olan bir şeyi su ile yıkamak hususunda akar su ile durgun su ve bir kap içinde yıkamakla kap içinde yıkamamak müsavidir. Elverir ki, su sâfi bir hale gelmiş olsun. Bu hususta sıcak su veya sabun ile saire kullanılması , güçlükten hali olmadığı cihetle, her halde icap etmez.

Keçe ve saire gibi sıkılmaları mümkün olmayan pis şeyler, kap içinde üç def'a yıkanır ve her yıkayışda suyu süzülüp damlalar kesilinceye kadar bırakılırsa temizlenmiş olur. Fazla kurumasına haçet yoktur. Böyle bir şey akar su içinde veya üzerine sular dökülmek suretiyle yıkanırsa kendisinde necasetin eseri kalmayınca temizlenmiş olur. Ayrıca sıkılmasına, kurutulmasına, tekrar tekrar suya sokulmasına lüzum kalmaz.

Murdar bir kına ile boyanmış bir uzuv üç kere yıkanmakla temiz olur. Kınanın uzuvda kalan rengi zarar vermez. Ve bir uzva dokunan kan gibi bir madde üç kere yalayıp tükürmekle eseri zâil olsa hem o uzuv, hem de yalayanın ağzı temiz olur.

Topraktan yapılıp ateşte pişirilmiş olan kaplar, pis olunca her defasında damlalar kesilmek üzere üç kere yıkanılıp kötü kokusunun tamamen giderilmesiyle temizlenir. Bir kavle göre bu kapların yenisi ateşte alazlanmakla pâk olur.

Tahtadan veya topraktan yapılmış yeni kaplar, pis olunca üç defa yıkanır ve her defasında kurutulur, pislğin rengi, rayıhası tamamen gidince pâk olur. Çünkü bunların o pis şeyi emmiş olmaları melluzdur.

İçine murdar bir şey düşmüş olan mayi'halindeki bir yemek veya zeytinyağı, bir kap içinde üç defa üzerine su dökülüp çalkalandıktan sonra alınmakla temizlenmiş olur.

Temiz olmayan bir su içinde kalıp şişmiş olan buğday, arpa gibi şeyler üç def'a suda ıslatılır, suyu çekilip de şişkinliği gidince temizlenmiş olur.

Görülmeyen bir necaset, bedenın veya çamaşırın hangi tarafına dokunmuş olduğu unutulsa veya neresine dokunduğunda şüphe edilse o bedenın

veya çamaşırın bir tarafı yıkanınca – muhtar olan kavle göre – her tarafı temiz olmuş sayılır. Fakat tamamını yıkamak ihtiyata daha uygundur.

Üzerinde necaset veya meni bulunan kimse, bunun ne zaman bulaştığını tayin edemezse necasette son abdest bozduğu ve menide son uyku uyuduğu vakitten itibaren kılmış olduğu namazları yeniden kılar.

Bir çeşmenin su boruları teneccüs etmiş olsa içinden akacak pâk su ile necasetin eseri kalmayıp temizlendiğine kanaat hasıl olunca pâk olmuş olur.

(2) : Su ile kaynatılmak yolu ile temizleme :

İçine temiz olmayan bir şey karışan ve sathı yüz arşın murabbaından eksik bulunan süt, pekmez, bal gibi mayi' şeyler temiz su ile üç def'a asıl kendi miktarlarında kalıncaya kadar kaynatılmakla temiz olur. Çünkü bu halde o temiz olmayan şeyin mahiyetinde bir değişiklik vücade gelir.

Usulen boğazlanmış, fakat bağırsakları çıkarılmamış olduğu halde, tüylerini yolmak için, kaynar suya atılmış olan tavuk ve emsali, asla temizlenemez. Çünkü pis suyu içine almış olur. Binaenaleyh böyle bir hayvanı kestikten sonra üzerinde bulunan akar kanını ve içini çıkarıp yıkamalı, ondan sonra sıcak suya atmalıdır.

İşkembe dahi yıkamadan pek kaynar suya atılırsa bir daha temiz olmaz. Fakat daha kaynar bir hale gelmemiş bir suya atılırsa bilâhare yalnız yıkamakla temizlenir. Daha kaynar suyu içine çekmeden çıkarıldığı takdirde de hüküm böyledir, yalnız yıkamakla pâk olur.

(3): Ateşe sokmak yolu ile temizleme :

Kendisine pis bir su ile su verilmiş bir bıçağın içi de dışı da murdar olmuş olur. Bu halde dışı yıkanmakla veya temiz bir şey ile silinmekle temiz olur, artık onunla et, karpuz gibi şeyler kesilebilir. Fakat bununla içi temiz olmayacağından üzerinde bulunan kimsenin namazı sahih olmaz, içerisinde temiz olması ise ateşe sokularak kendisine temiz su ile üç def'a veya bir defa su verilmekle olur.

Pis çamurdan yapılmış olan desti, bardak gibi şeyler, ateşte pişip kendisinde necaset eseri kalmayınca temizlenmiş olur.

Boğazlanmış bir hayvanın kellesi veya her hangi bir maden parçası üzerindeki kanlar, ateşe konulup da yanar giderse temiz olur.

Kendilerine pis yaşlık dokunmuş olan fırınlar, tennûrlar, içlerinde yanan ateş ile temizlenmiş olurlar, artık kendilerinde ekmek pişirilebilir.

(4) : Silmek yolu ile temizleme :

Bıçak, cam, abanos, cilâlı tahta, düz mermer ve tepsi gibi şeyler, yaş veya kuru bir necis ile kirlenir de yaş bir bez ile veya sünger ile veya toprak ile veya yaprak gibi bir şey ile, o necisin eseri kalmadığına zannı galip hasıl

olacak derecede, silinirse temizlenmiş olur. Binaenaleyh kana bulaşmış, sonra da temiz bir bez ile veya toprak ile tamamen silinmiş bir bıçağın veya kılıcın üstte bulunması namazın sıhhatine mani' olmaz.

(5) : Kazımak ve ovalamak yolu ile temizleme :

Mest ve kundura gibi necaseti emmeyecek ayakkabılar, kendilerine hayvan tersi gibi görünür bir necaset dokunduğu halde su ile temizleneceği gibi bıçak misilli bir şey ile kazınmakla da, yere sürülmekle de temizlenebilir. Fakat sidik gibi görünmeyen necaseti her halde yıkamak lâzımdır. Nitekim elbiseye veya bedene dokunan necaseti de kazımak toprağa sürmek kâfi değildir, yıkamak lâzım gelir.

İnsanların kurumuş olan menileri, ovalamak ile temizlenebilir, velev ki, dokunduğu libas, astarlı bulunsun. Fakat yaş olan meniye her halde su ile yıkamak lâzımdır. Maahaza elbiseye dokunmuş olan kuru bir meni, ovalamakla temizlendikten sonra o elbise ile namaz kılınabilirse de yeri tekrar ıslansa — esah olan kavle göre — murdarlık avdet eder, yeniden kurutup ovalamak veya yıkamak lâzım gelir.

Don bir halde bulunan bir yağ, kendisine dokunmuş olan pis maddenin oyulup çıkarılmasile temizlenmiş olur.

Murdar olmuş bir çukur veya kuyu, necasetin sirayet etmediğine zannı galip hasıl olacak bir mahalle kadar her tarafından kazınmasile temizlenmiş olur.

(6) : Kurumak, toprak sermek yolu ile temizlemek :

Yer yüzü ve yer yüzünde sâbit bulunan her hangi bir şey, pis olunca kurumakla temizlenir. Şöyle ki : Bir yer parçası : Güneş, rüzgâr veya ateş ile kuruyup üzerindeki pislüğün eseri kalmayacak olsa pâk olmuş olur. Binaenaleyh üzerinde namaz kılınabilir. Şu kadar var ki, bununla teyemmüm câiz olmaz. Çünkü böyle bir yer temiz ise de temizleyici değildir.

Yerde sâbit bulunan ot, ağaç, döşenmiş taş, tuğla, kiremit gibi şeyler de kendilerine bulaşan necasetin eseri kalmamak üzere kurumakla temizlenmiş olur. Fakat yerde sâbit olmayıp koparılmış veya çıkarılmış olan otlar, ağaçlar, taşlar, tuğlalar, kerpiçler ve saire kendilerinde necasetten eser kalmadığına dair zanni galip hasıl oluncaya kadar yıkanmakla temizlenir, kurumaları kâfi değildir. Şu kadar var ki, cilalı olmayıp sert, katı, huşunetli olan taşlar, yerden ayrılmış olsalar da kurumakla temiz olurlar. Değirmen taşları gibi, çünkü bunlar pislüğü içlerine çekip aldıkları cihetle yeryüzü hükmündedirler.

Pis olan bir yeryüzü, necasetin eseri gidinceye kadar üzerine su akıtmakla veya necasetin kokusu alınmayacak derecede üzerine temiz toprak sermekle temizlenir.

(7) : Suyun cereyanı veya kaybolması yolu ile temizlenme :

İçine necaset düşmüş olan küçük bir su, meselâ : Alelâde bir havuz, veya su dolu bir hamam kurnası, bir tarafından veya üstündeki musluktan su gelip üzerinden az çok akıp gitmekle temiz olur. Elverir ki, necaset eseri belli olmasın. Bu, bir akar su demektir. Fakat bu gelen suyun, altındaki bir delikten çıkıp gitmesi kâfi değildir.

Murdar olmuş bir kuyunun suyu çekilip kaybolunca temizlenmiş olur. Artık sonradan gelen suyu pis olmaz. Çünkü giden murdarlık geri dönmez.

(8) : İstihale = Değişilmek yolu ile temizleme :

Temiz olmayan bir şey, başka bir mahiyet alınca temiz olur. Meselâ Bir merkep veya bir hınzır, diri veya ölü olarak tuzlaya düşüp de tuz kesilse temizlenmiş olur.

Kezalik: Pis bir madde, meselâ ; bir yığın gübre toprak kesilse, bir tezek yanıp kül olsa, bir şarap sirkeye veya misk ahusunun kanı misk'e dönerek değişse temiz olur.

Pis bir yer, alt üst edilmekle, pis bir zeytin yağı sabun haline getirilmekle temizlenmiş olur.

Bir şıra veya bir şarap, içine her hangi murdar bir şey düşüp dağıldıktan sonra sirke yapılmakla temizlenmiş olmaz. Fare düştüğü takdirde de böyledir.

Kezalik : Murdar bir süt, peynir yapılmakla, veya pis bir buğday öğüdülmekle veya unundan ekme yapılmakla ve murdar bir susamdan yağ çıkarılmakla temiz olmaz. Çünkü bunlarda istihale yoktur.

(9) Bazı tasarruflar yolu ile temizleme :

Harmanda döğülen buğday, arpa gibi bir şey'in muayyen olmayan bir miktarı hayvanın kaşanmasıyla murdar olduktan sonra ondan o murdar olan kısma müsavi veya zait bir miktar her ne suretle elden çıkarılmış olsa hem bu miktar, hem de mütebaki kısım temiz sayılır. Çünkü bunun umumî hey'etinde temizlik asıldır, muhakkaktır. Temiz olmayan miktarın hangi kısımda kaldığı ise meçhuldür, meşkûktur. Binaenaleyh asıl olan taharet, şek ile zâil olmaz.

Böyle bir buğday vesaire bölüşülmekle veya kısmen yıkanılmakla da temizlenmiş olur.

Yarısndan az ve gayri muayyen bir miktarı pis olmuş bulunan bir pamuk tamamen atılınca temizlenmiş olur. Fazla miktarda olursa temizlenmez.

(10) Boğazlama veya dibagat yolu ile temizleme:

Hınzırdan başka herhangi bir hayvanın derisi, meşru surette boğaz-

lanmasile temiz olur. Binaenaleyh böyle bir derinin üzerinde namaz kılınabilir. Etine gelince eğer yenmesi helâl olan hayvanlardan ise eti de temiz olur. Fakat eti yenmez hayvanlardan ise – müftebih olan kavle göre – eti temiz olmaz. Bu halde bundan bir miskal miktarı bir kimsenin üzerinde bulunsa, namazın sıhhatine mani' olur. Maahaza boğazlanmasiyle eti temiz olsa da yine yenilemez. Çünkü her temiz olanın mutlaka yenmesi helâl olmak iktiza etmez.

Hınırdan başka her hangi hayvanın derisi, dibagatle de temiz olur.

Dibagat, iki türlüdür. Birisi: "Hakiki dibagat"dır ki, şap, mazi, tuz ve emsali şeyler ile yapılır. Bu suretle deriler, postekiler kokmaktan, rutubetten kurtulur. Diğeri de: "Hükmî dibagat"dır ki, derilere, postekilere toprak serpmekle, onları güneşe, havaya, rüzgâra karşı bırakmakla yapılır. İşte bu iki suretten birile dibagat gören bir deri, temizlenmiş olur. Binaenaleyh bunun üzerinde namaz kılınabilir, bunun üzerine almış giyinmiş olan kimsenin namazı sahih olur.

Dibagatle postekilerden necasetli rutubet, zail olur. Hınzır derisi ise büsbütün pistir, bundan yalnız rutubetin zevali kâfi değildir.

İnsan derisi, hürmet ve kerametinden dolayı dibagat edilemez, bu deri dibagatle temiz olsa da asla kullanılmaz.

Ecnebi ülkesinde murdar bir şey ile dibagat edildikleri bilinen deriler ile, üç def'a yıkanmadıkça, namaz kılınamaz. Bu hususta şüphe edilir ve bir güçlüğü sebep olmaz ise yine ihtiyaten yıkamak efdaldır.

(11) İstinca ve istibra yolu ile temizleme:

Kan, meni, sidik, gait gibi şeylerin çıktıkları mahalleri temizlemek lâzımdır ki, buna "İstinca" denir. Bu temizleme, avret mahallerini namahrem kimselerin yanlarında açmaksızın, su ile yapılacağı gibi ufak taşlar ile de yapılabilir. Evvelâ taşlar ile sonra da su ile yapılması daha iyidir. Fakat kemik, kireç, kömür, tezek, bez, pamuk veya kâğıt gibi şeyler ile istinca mekruhtur.

Su ile istinca'nın sıhhi faideleri pek çoktur. Buna dair tıp kitaplarında kıymetli malumat vardır.

İstinca mahallini geçip namazın sıhhatine mani' olacak miktardaki bir necaseti yıkamak ise farzdır.

Erkeklerin bevl ettikten sonra sidik eserinin tamamen kesilmesini beklemleri lâzımdır ki, buna da: "İstibra" denir. Bu, nasın âdetlerine, tabiatlerine göre biraz yürümek veya öksürmek veya ayakları biraz kıvıldatmak gibi bir tarzda yapılır. Sidik tamamen kesildiğine kanaat geldikten sonra istinca yapılmalıdır. Çünkü sidik yaşlığının bulunması, sidiğin damlaması gibi abdestin sıhhatine manidir.

İstinca'da temizliğe fazla dikkat edip bevil vesaire eseri bırakmamaya "İstinka" denilir. İstinca'dan sonra ayağa kalkmadan temiz bir bez parçası ile veya sol el ile kurulanıp bedendeki kullanılmış suyu mümkün mertebe azaltmalıdır. Bir hadisi şerifte: "Sidikten pek korununuz, çünkü kabrin bütün azabı ondandır" diye buyurulmuştur. (1)

Binaenaleyh sidikten son derece sakınmalı, taharete dikkat etmelidir. Kadınlara istibra' icap etmez. Onların bir müddet durmaları kâfidir. Ondan sonra istinca' ederek abdest alabilirler.

İstibra ve istincanın bazı adabı vardır. Ezcümle daha halâya girmeden hafifçe: (Bismillâh) deyip "Yarabbi! Ben sana pislikten, pis olmaktan sığınırım" diye dua etmeli, (2) ve halâya evvelâ sol ayağı atarak girmeli, sağ ayağı atarak çıkmalıdır.

Halâda kibleye doğru oturmamalı, kible tarafına arka da çevirmemelidir. Bunlar mekruhtur. Rüzgâra karşı bevletmek ve bir özür bulunmadıkça ayakta bevletmek, karınca vesair haşeret deliklerine ve abdest alınacak veya gusledilecek mahallere bevletmek te kerihdir.

Yol üzerine, mescit civarına, kabristana, durgun ve akar sulara, ırmak kenarlarına, ağaç altlarına, abdest bozmak da kerihdir. Halkın göreceği bir yerde istibra yapılması da âdaba, mürüvete münafidir.

Halâda lâkırdı yapılmamalı, dini, uhrevi şeyler düşünülmemelidir. Avret mahalline ve def'edilen mevadda bakılmamalıdır. Sidiğin içine tükürülmemelidir. Oruçlu olmayan kimse, istinca' ederken ayaklarını birbirinden uzakça tutmalı, kendisini iyice aşağıya salıvermelidir. Bu, fazla temizliğe hizmet edeceği cihetle menduptur.

Özür sahiplerine dair bazı mes'eleler:

97— Abdesti bozup devam eden şeye: "Özür" denir. Cem'i: "A'zar" dır. Özür sahibine erkek ise "Ma'zur", kadın ise "Ma'zure" denilir. Meselâ: Vakit vakit burun kanaması, her hangi uzuvdan bir kanın çıkıp akması, bir ağrıdan dolayı göz sulanması, meme ve kulak gibi bir uzuvdan irin gibi bir mayün çıkması, mesâneden sidik gelmesi, iç gitmesi veya yel çıkması birer özürdür. Binaenaleyh bunların sahipleri mazur veya mazure olmuş olurlar.

98— Her hangi bir özürün muteber olması için bir müddet vardır. Şöyle ki: Bir özür, evvelâ abdest alınıp namaz kılınacak kadar bir müddet kesilmemek üzere tam bir namaz vakti devam etmeli, badehu her namaz vaktinde hiç olmazsa bir kerre daha zuhur edip durmalıdır ki sahibi özürlü sayılsın.

Meselâ: Bir kimsenin burnu bir gün öğle vaktinin evvelinden ahirine kadar, bir abdest ile bir namaza müsait olmamak üzere kanayıp ta bu hal, bunu müteakip her namaz vaktinde bir def'a olsun zuhur edecek olsa o kimse mazur olmuş olur. Fakat böyle bir özür, tam bir namaz vakti içinde bir def'a olsun zuhur etmezse artık kesilmiş, sahibi de mâzur olmaktan çıkmış olur.

Özürün hükmü:

99— Bir özür sahibi, her namaz vakti abdest alır, o vakit içinde aldığı abdest ile — bunu bozacak başka bir şey hâdis olmadıkça — dilediği kadar farz, nafîle namaz kılabilir. Hattâ kazaya kalmış namazlarını da kılabilir. Vitr ile bayram ve cenaze namazlarını da kılabilir. Velez ki, o özür zuhur edip dursun.

(۱) استذموا عن البول فان عامة عذاب القبر منه (۲) بسم الله اللهم انى اعوذ بك من الخبث والخبائث

Meselâ: Bir mazur, sabah namazı için tam vaktinde abdest alsa bu abdest, sabah namazı vaktinin çıkmasına kadar devam eder. Bu vaktin çıkmasile, ya'ni güneşin doğmasile nihayet bulmuş olur. Artık bu abdest ile başka bir namaz kılınamaz. Meğer ki özrünün muvakkaten kesilmiş olduğu bir anda abdest almış ve henüz özrü zuhur etmeden ve başka bir hades de vaki olmadan vakit çıkmış olsun, bu takdirde vaktin çıkmasile bu abdesti bozulmuş olmaz, tam taharet üzere bulunmuş olur.

Fakat bu mazur, güneşin doğmasından sonra alacağı bir abdest ile öğle vaktinin sonuna kadar dilediği namazları kılabilir, elverir ki, kendisinden başka bir hades zuhur etmesin.

Velhasıl: Özürlü kimselerin abdestleri bir namaz vaktinin girmesile bozulmaz, çıkmasile bozulur. Bu, İmam A'zama göre'dir. Sahih olan da budur.

İmam Ebu Yûsufa göre mazurun abdesti hem namaz vaktinin girmesiyle, hem de çıkmasile bozulur. Binaenaleyh güneş doğduktan sonra aldığı abdest, öğle namazı vaktinin girmesile bozulur. İmamı Züfere göre ise mazurun abdesti namaz vaktinin yalnız girmesile bozulur, çıkmasile bozulmaz. Binaenaleyh mazurun sabah namazı için aldığı bir abdest güneşin doğmasile bozulmaz, belki öğle namazı vaktinin girmesile bozulur.

(İmam Şafii'ye göre mazurun her namaz için ayrıca abdest alması lâzımdır, onun abdesti, kıldığı namazı bitirince nihayet bulmuş olur.)

100— Bir özür sahibi, özrü kesilmiş olduğu halde başka bir hadesten dolayı abdest alıp da badehu müptelâ olduğu özrü yine zuhur etse abdesti bozulmuş olur, yeniden abdest alması lâzım gelir. Çünkü evvelki abdesti bu özürden dolayı değildi.

Fakat özrü münkati olmadığı halde vakit içinde özründen veya sair bir hadesten dolayı abdest alıp da o vakit içinde özrü zuhur etse bu abdesti bozulmaz. Çünkü bu abdest hem özrü, hem de o hades için alınmış sayılır.

101— Özürlü bir kimse özrünün zuhurunu men'e bir suretle kadir olsa, meselâ: Oturarak veya secde yerine İma ederek veya özrü menfezini meşekkatsiz bir halde tıkayarak özrü zuhuruna mâni olabilse artık mazur hükmüne tâbi olmaz. Binaenaleyh abdest alıp sonra özrü zuhur etmiş olduğu haldeki abdestile namaz kılamaz.

102— Özürlü kimsenin çamaşırına özründen neş'et edip bulaşan pis mayiler ve saire, özrü devam ettikçe namazının sıhhatine mani' olmaz. Veleki dirhem miktarından fazla olsun. Fakat bu pis maddeler, çamaşırına tekrar dokunmayacak ise bunların yıkanması icap eder.

Görülüyor ki mübarek İslâm dini, bir kolaylık dinidir, özür sahipleri hakkında da her veçhile kolaylık gösterilmiştir. Artık dini vazifelerini ifa hususunda hiç bir kimse bir mazeret ileri süremez.

Kadınlara mahsus haller:

103— Kadınlara mahsus hayız, nifas ve istihaza halleri vardır, şöyle ki: (Hayız): Bir kadının döl yatağı denilen rahminden bir hastalık veya

çocuk doğurmak sebeble olmaksızın muayyen müddetler içinde gelen kandır. Buna "adet hali" denir. Bu suretle gelen bir kana: "hayız" veya "demi hayz" denildiği gibi bu kan sebeble muayyen bir zaman için ileri gelen şerif bir maniaya da hayız denir. Böyle âdet gören kadına da "hâyız" denilir.

(Nifas): Kadınlardan çocuk doğurmalarını müteakip veya çocuğun kısmı ekserisi çıktığı anda zuhur eden kandır. Böyle bir kadına da "Nüfesa" denir ki, lohusa demektir.

(İstihaza): Rahimden değil de, bir damardan gelip tenasül cihazı yolu ile akan kokusuz bir kandır. Kendisinde bu hal bulunan kadına da "müsta-haza" adı verilir.

Hayız haline ait mes'eleler:

104— Kadınlarm âdet hallerine çok dikkat etmeleri lâzımdır. Çünkü bu haller, kendilerinin bir çok dini yazifelerile ilgilidir. Bu husustaki başlıca mes'eleler şunlardır:

105— Kadınlarm en az dokuz yaşlarında balıga olup âdet görmeğe başlar, elli veya elli beş yaşlarında da "sinni iyas" denilen bir çağa kavuşup âdetten kesilirler. Bu müddetten daha evvel âdetten kesilen kadınlarm da vardır.

(Malikilere göre henüz dokuz yaşına girmemiş bir kızıdan gelen kan, bir illet kandır. Dokuz ile on iki yaşı arasında bulunan bir kızıdan gelen kan, kadınlarm veya doktora gösterilir, hayz olduğuna cezm veya bu hususta şekk ederlerse hayız olmuş olur. Hayz olmadığına cezm ederlerse, bir illet kanı sayılır. On üç yaşını müteceviz bir kadından elli yaşına kadar gelen kan ise, mutlâka hayızdır. Elli yaşını geçmiş bir kadından yetmiş yaşına kadar gelen kan da kadınlarm veya doktora gösterilir, yetmiş yaşına yetişmiş bir kadından gelen kan ise, kat'iyen istihazadır.)

"Şafilere göre, âdetlerin kesilmesi için muayyen müddet yoktur, madem hayat devam edebilir, bu hususta iklim nazara alınır. Çünkü âdet müddeti, beldelerin sıcak ve soğuk olmalarına göre değişir. Şu kadar var ki, âdetlerin altmış iki yaştan sonra kesilmesi galiptir."

(Hanbeflere göre de, iyas müddeti elli sene ile takdir edilmiştir. Bundan sonra gelen kan, kuvvetli de olsa hayız değil, istihazadır.)

106— Âdet müddetinin en azı üç gün, yani yetmiş iki saat, en çoğu da on gün, yani iki yüz kırk saattir. Bu iki müddet arasında görülecek kanlar, âdet kanı sayılır. Bu müddet için kanın devam üzere gelmesi lâzım değildir, arasına kesilebilir. Meselâ: Bir kadın üç gün kan görse de sonra iki gün kan kesilip badehu üç gün daha devam etse, bu sekiz günün mecmuu, âdet gününü teşkil etmiş olur.

(Malikî mezhebine göre, ibadetler bakımından âdetin akalli için bir had) yoktur. Velev bir lâhza görülen bir kan ile de âdet tahakkuk eder. Fakat vefat, boşanma iddetlerine, istibralara nazaran âdetin en az haddi, bir gün veya bir günün bir miktarıdır. Âdetin en çok müddeti ise, gebe olmayan bir müptedie hakkında (yani, yeni âdet görmeğe başlamış bir kadın hakkında) on beş gün olmak üzere takdir edilir.)

107— İki âdet arasındaki temizlik haline "tuhr" hali denir. Bunun müddeti on beş günden az olamaz. Fakat bundan ziyade olabilir. Aylarca, senelerce devam edebilir. Böyle temizlik hali devam eden bir kadına "Mümteddettutuhr" denilir.

(Malikîlerle Hanbelflere göre, bir hayz arasında kanın kesildiği günlere "temizlik günleri: yevmünneka" denir ki, hâyız olan kadın, bu günlerde temiz sayılır, sair temiz kadınların yapacaklarını yapar.

Tuhr'un en az müddeti, Malikîlere göre sekiz veya on veya on yedi gündür. Hanbelilere göre ise, on üç gündür.)

108— Bazı kadınların âdet günleri muayyendir, meselâ: Her ay beş veya yedi veya dokuz gün âdet görürler. Böyle bir kadına "mutade" denir. Bir âdet, bir def'a bir takarrür etmiş sayılabilir. Şöyle ki: Henüz âdet görmeğe başlayan bir kız, ilk def'a olarak meselâ sekiz gün kan, badehu yirmi iki gün temizlik görse, bu veçhile âdeti takarrür etmiş olur. Binaenaleyh, badehu kendisinden bir hastalık neticesi olarak üstemirren kan gelecek olsa, âdeti ve temizlik günlerini her ay o veçhile hesap edilir.

109— Bazı kadınlarda âdet günleri sâbit değildir, daima değişir. Bunlar, meselâ bir ay beş, diğer ayda altı gün âdet görebilirler. Bu halde ihtiyat ile amel lâzım gelir. Şöyle ki: Böyle bir kadın, altıncı gün oldu mu yakınır, namazlarını kılar ve Ramazanı şerife müsadif ise, orucunu tutar. Çünkü bu altıncı gündeki kanın istihaza olması melhuzdur. Fakat bu altıncı gün çıkmadıkça zevciyat muamelesinde bulunamaz, boşanmış ise iddeti bitmiş sayılamaz. Zira bu altıncı gündeki kanın hayız olması da muhtemeldir.

110— Bir âdetin değişmiş olması için, ona muhalif iki âdet görülmelidir. Meselâ: Her ay beş gün âdet gören bir kadın, son iki def'a dört veya altı gün kan görse, âdeti beş günden dört veya altı güne intikâl etmiş olur.

Velhâsıl: Âdet bir def'a ile sâbit, iki def'a ile mütebeddil olabilir. Maahaza İmam Ebû Yûsufa göre âdet, bir def'a ile de değişmiş sayılabilir. Buna "Feshi âdet" de denilmektedir.

111— Mu'tada muhalif olup, on günden ziyade devam etmiyen kanlar âdet kanı sayılır. Bu halde âdet, değişmiş olur. Meselâ: Her ay yedi gün kan gören bir kadın, bilâhare on gün kan görse, hepsi de hayız hali sayılır. Bu takdirde, âdeti, yedi günden on güne intikâl etmiş olur. Fakat mu'taddan fazla gelen kan, mu'tad kan ile beraber on günden fazla olsa, mu'taddan fazla olan miktar hayız değil, istihaza sayılır. Meselâ: Böyle yedi gün kan gören bir kadın, muahharen on bir veya on iki gün kan görmeğe başlasa, bunun mu'tad olan yedi günlüğü hayız, mütebaki dört veya beş günlüğü de istihaze olmuş olur.

Kezalik: Her ay başından itibaren, meselâ: Beş gün âdet gören bir kadın, mutadi veçhile beş gün kan gördüğü gibi bundan iki veya üç veya beş gün mukaddem de kan görmüş olsa, bunların mecmuû âdet sayılır. Fakat bunların mecmuû on günden fazla ederse, yalnız âdeti günlerinde gördüğü kan, hayız olur, mu'taddan ziyade olan günlerdeki kan ise, bir istihaza sayılır.

112— Âdet gören bir kadından bir hastalık neticesi olarak her zaman kan gelecek olsa, hayız ve temizlikteki mu'tadına göre hükmolunur. Meselâ: Her ay başından i'tibaren on gün kan, yirmi gün veya altı aydan noksan olmak üzere şu kadar ay ve günde temizlik görmek üzere âdeti takarrür etmiş bir kadından bilâhare mütemadiyen kan gelecek olsa, yine o vechile her ayın ilk on günü hayız, diğer yirmi günü veya şu kadar ay ile günü de temizlik sayılır. Fakat temizlik müddeti tam altı ay veya daha ziyade bulunmuş olursa, temizlik müddeti altı aydan bir saat noksan olarak kabul edilir ki bu müddet, gebelik müddetinin en az haddi demektir.

Kezalik: Yeni hayız görmeğe başlayan bir kızın âdeti sâbit olmaksızın kanı kesilmeyip devam edecek olursa, her aydan on günü âdetine mahsub edilir, yirmi günü de temizlik müddeti sayılır.

113— Bir hastalık veya ihtimamsız neticesi olarak âdet günlerini unuttuğu olan bir kadına "Mütehayyire" denir. Böyle bir kadının gördüğü akıntı kesilmeyecek olsa, âdeti hakkında zannı galibiyle amel eder. Zannı galibi bulunmayınca, ihtiyat ciheti iltizam edilerek boşanmış ise, iddeti hususunda âdeti on gün, temizlik müddeti de altı aydan bir saat noksan olmak üzere takdir edilir. Diğer bir kavle göre temizlik müddeti iki ay olarak kabul edilir. Namazları, oruçları hakkında ise tafsilât vardır. Bu bâbda en mükemmel izahat "Mebcuti Serahsi" de mevcuttur.

114— Âdet göreceği bir çağa gelen bir kız, ilk def'a görmeğe başladığı kandan dolayı hemen namazını terk, orucunu te'hir eder. Evli ise, zevciyyet muamelesinde bulunmaz. Buna "Mübtedie" denir. Bu kan, üç günden az bir müddette kesilirse, hayız olmadığı anlaşılır; o zaman terkettiği namazlarını kaza etmesi lazım gelir. İmamı A'zamdaki bir kavle göre bu kan, üç gün devam edip de âdet kanı olduğu sâbit olmadıkça namaz terk, oruç te'hir edilmez.

115— Hayız müddeti içinde gelen kan, tamamiyle kesilmedikçe âdet nihayet bulmuş olmaz. Bu kan; siyah, kırmızı, yeşiltrak, veya sarı olabileceği gibi bulanık, toprağımsı bir renkte de bulunabilir. Âdetini bitirmiş bir kadından gelecek akıntı bembeyaz bir renkte bulunur.

116— Bir kadının görmekte olduğu âdetini kocasına karşı inkâr etmesi veya hakikate muhalif olarak âdet gördüğünü iddia etmesi helâl değildir.

Âdet görmekte olduğunu söyleyen bir kadın aff, salih ise sözü kabul olunur, değilse kabul olunmaz. Meğer ki doğru söylediğine bir karine bulunsun. Meselâ: Sözü âdetinin başlayacağı bir zamana müsadif olsun, o halde kabul olunur.

Nifas haline ait mes'eleler:

117— Nifas: Lohusalık halinin en az haddi yoktur, bir gün bile olabilir, en büyük haddi ise kırk gündür. Bundan sonraki kan, nifas değildir. Maahaza bazı kadınlar, çocuk doğurduktan sonra on beş, veya yirmi, yirmi beş gün kadar kan görür, ondan sonra temizlenmiş olurlar. Binaenaleyh onların nifas müddeti, bu kadar olmuş olur, bundan sonra yıkanır namaz kılar, oruç tutarlar.

(Nifasın haddi azamı İmam Malike göre yetmiş, İmam Şafîye göre altmış gündür. Galibi ise kırk gündür.)

118— El, ayak gibi uzuvları belirmiş olan bir çocuğun düşmesiyle nifas hali vücuda gelir ve ekseri on, onbeş gün kadar devam eder. Fakat azası henüz belirmemiş bir düşük ile nifas hali vücuda gelmez. Bunun düşmesiyle görülen kan üç gün devam eder, evvelce de en az on beş gün temizlik hali devam etmiş bulunursa, bir hayiz kanı olmuş olur, böyle olmazsa istihaza sayılır.

119— Hayiz, nifas, istihaza halleri kanın dışarıya çıkmasıyla malûm olur. Binaenaleyh çocuk doğuran kadından bilfarz kan zuhur etmese, imameyne göre nüfesa olmuş olmaz. Binaenaleyh kendisine gusl lâzım gelmez. Oruçlu ise orucu bozulmaz, kendisine yalnız abdest almak lâzım gelir. Fakat imamı A'zama göre ihtiyaten gusl etmesi icabeder.

120— Nifas müddeti içinde görülen temizlik de nifastan sayılır. Meselâ: On gün kan gelip beş gün kesildikten sonra tekrar on gün kan gelecek olsa bu yirmi beş günün hepsi de nifas müddeti sayılır.

(Malikîlere göre bu aradaki temizlik müddeti, yarım ay devam ederse tuhr sayılır, bundan sonra gelen kan, hayizdir. Yarım aydan az devam ederse hepsi de nifas sayılır.)

Şafîflere göre de bu temizlik günleri en az on beş gün devam ederse tuhr sayılır, artık bu günlerden evvelki hal, nifas hali, sonraki hal de bir hayiz hali olmuş olur. Fakat bu temizlik on beş günden az devam ederse hepsi nifas hali sayılır.

(Hanbelîlere göre bu temizlik günleri mutlâka tuhr hali sayılır. Binaenaleyh sair temiz haldeki kadınlara vacip olan şeyler bu nifas gören kadına da bu temizlik günlerinde vacip olur.)

121— Bir kadın, tev'em-zikiz olarak iki çocuk doğurunca nifas müddeti birinci çocuğun doğduğu günden başlar, hesap edilir.

(Malikîlere göre iki çocuk arasında altmış günden az bir müddet geçmiş ise nifas müddeti birinci çocuktan başlar, bundan ziyade bir müddet geçmiş ise her çocuktan dolayı bir nifas müddeti başlar.

Şafîflere göre müddet, ikinci çocuğun doğmasından başlar. Birinci çocuğun doğmasından sonra gelen kan ise eğer âdet zamanına rasgelmiş ise hayiz kanı olmuş olur, rasgelmemiş ise bir illet kanı sayılır.)

Hayiz ve nifas hallerine dair bazı hükümler:

122— Âdet gören veya lohusa bulunan müslüman kadınları hakkında bazı hususi hükümler cereyan eder. Şöyle ki: Böyle bir kadın, namaz kılmaz, şükür secdesinde bile bulunamaz. Oruç tutamaz, Kur'anı kerimden velev bir âyet olsun okuyamaz, dua âyetlerini dua maksadile okuması bundan müstesnadır. Kur'anı kerime veya onun bir levhada veya akçada yazılı tam veya gayri tam bir âyetine el dokunduramaz. Essah olan kavle göre Kur'anın tercümesi hakkında da hüküm böyledir, onu da eline alamaz. Mescitlere giremez, Kâbeyi muazzamayı tavaf edemez, kocasıyla zevciyet mua-

melesinde bulunamaz. Ve kocası kendisinin göbeği altından diz kapakları altına kadar olan uzuvlarından hailsiz olarak — velev şehvetsiz olsun — istimta edemez, bunlar bütün haramdırlar. Hail bulunduğu takdirde ise mücameattan başka bir suretle istifade edebilir.

123— Âdet gören veya lohusa olan bir kadın, bunlara mahsus müddet içinde terkededeceği farz namazları bilâhare kaza etmez. Namazlar, her gün tekerrür ettiği için kendisine şer'i şerif, kolaylık göstermiştir. Fakat terkededeceği ramazanı şerif oruçlarını bilâhare kaza eder.

124— Farz veya nafilâ oruç tutmuş olan bir kadın, böyle oruçlu iken hayız görse veya lohusa olsa o orucu bilâhare kaza eder.

Kezalik: Bir nafilâ namaza başlamış iken kendisinden böyle bir hal zuhur etse bu namazı da sonra kaza eder. Fakat farz namaza başlamış ise bunu kaza etmez. Çünkü bunun kendisine farz olmadığı belirmiş olur.

125— Bir kadın temiz olduğu halde yatıpta uyandığı zaman hayiz görmeğe başlamış olduğunu anlasa, uyandığı zamandan itibaren âdet görmeğe başlamış sayılır. Bilâkis hayizli bir kadın yatıp da uyandığı zaman temiz olmuş olduğunu anlasa —ihtiyaten— uyuduğu zamandan itibaren temizlenmiş sayılır. Binaenaleyh bu iki takdirde de eğer yatsı namazını kılmadan yatmış ve uykuda iken bu namaz vakti geçmiş bulunursa bu namazı kaza etmesi lâzım gelir.

126— Âdet gören veya lohusa bulunan bir kadın, dua âyetlerini, dua maksadiyle okuyabilir, Allah Tealâyı zikir ve tesbih edebilir. Böyle bir kadının pişireceğe yemekler ve içeceği suların artıkları mekrûh değildir. Bunu kocasının yatağına alması, kendisinden başka bir veçhile müstefit olması câizdir.

127— Bir kadının âdeti henüz bitmeden kanın kesilmesine ve yıkanmasına itibar olunmaz. Binaenaleyh âdeti tamam bitmedikçe kendisiyle zevciyet muamelesi yapılamaz. Çünkü âdet müddeti içinde kanın avdeti mümkündür. Fakat kadın, böyle kanın kesilmesi üzerine yıkanmış olunca ihtiyaten namazlarını kılar, orucunu da tutar.

128— Hayız ve nifasın azamî müddetleri geçince zevciyet muamelesi, derhal helâl olur. Fakat bu müddetten evvel kesilmelerile hemen helâl olmaz. Bu takdirde kadın ya yıkanmış olmalıdır, veya üzerinden bir namaz vakti geçmelidir, veya bir özre mebnî teyemmüm edip onunla velev nafilâ olsun bir namaz kılmış bulunmalıdır ki, bu muamele helâl olsun.

129— Hayız ile nifas hususunda zevciyet muamelesi bakımından bir müslümin gayri müslime olan zevcesi de, sahîh olan kavle göre, müslime hükümündedir. Diğer bir kavle göre gayri müslimenin âdeti her ne vakit tamam olursa kendisine müslim olan kocasının mukareneti helâl olur. Yıkanmasını veya bir namaz vakti geçmesini beklemeğe lüzum yoktur.

130— Bir kimse, henüz âdetini bitirmemiş olan zevcesine takarrüp edecek olsa günahkâr olur. Binaenaleyh tevbe ve istiğfar etmesi lâzım gelir. Bununla beraber fakir müslümanlara bir veya yarım dinar miktarı birşey tasadduk etmesi de menduptur. Bir dinar, bir miskal, yani yüz arpa ağırlığında bulunan altın sikkedir.

131— Âdet ve nifas halleri kadınlar için bazı hususlarda bir mazeret teşkil etmektedir. Bu cihetle kendilerine namazın farziyeti teveccüh etmiyor, oruçları da sonraya kalıyor.

Bununla beraber bu halde bulunan bir kadın, ifraz ettiği mayiden dolayı tam bir taharet halinde bulunamaz. Hak Tealânın manevî huzuruna kabul edilebilmek ve mukaddes mabudumuzun mübarek âyetlerini okuyup elde tutabilmek için tam bir taharet ve nezafet halinde bulunmak lâzımdır. Binaenaleyh bu haldeki bir kadın için mamaz kılmak, kur'anı kerîmi okumak, elde tutmak câiz olamaz.

Diğer bir bakımdan da böyle bir kadın, bir nev'i hastadır istirahatata muhtaçtır, ifraz ettiği madde de müteaffındır, bundan selim bir tabiat müteazzi olur. Binaberin bu halde mukarenetin cevazı hikmete uygun bulunamaz.

Bir de bu muvakkat memnuiyet sayesinde insan, nefesine hakim kesilir, nefsinde bir itidal yüz gösterir, bedenî kuvvet, ibzalından kurtulur, sıhhatin, kuvvetin devamına hizmet etmiş olur.

Velhasıl : Şer'î şerifin tayin ettiği hükümlerde kim bilir, daha nice hikmetler, maslahatlar vardır. Bizim vazifemiz ise bu hükümlere riayetten başka değildir . (194) üncü mes'eleye de müracaat.

İstihaza haline ait mes'eleler:

132— Bir kadından üç günden az, on günden fazla gelen bir kan, hayız değil, bir istihazadır, bir illet kanıdır. Gebe olan kadından zuhur eden kan da hayız değil, bir istihazadır.

(İmam Malik ile İmam Şafîye göre gebe olan kadınlar da âdet görebilirler. Binaenaleyh velâdetten evvel gelen kan, hayız sayılır. Maahaza Şafi'lere göre, çocuk tamamen doğduktan sonra gelen kan, nifastır, bundan evvel gelen kan ve çocuk ile beraber gelen kan, nifas değildir. Bu kan, kadın hayızlı bulunmuş ise, âdet kanıdır, hayızlı bulunmamış ise illet kanıdır.

Hambelîlere göre, velâdetle beraber harice çıkan kan ve velâdetten iki veya üç gün evvel talk = doğum ağrısı gibi bir alâmete mukarın olarak gelen kan, nifas sayılır.

133— İstihaza denilen kan, sair uzuvlardan gelen kanlar gibidir. Bununla yalnız abdest bozulur. Devam ederse, sahibi özürlü sayılır. Binaenaleyh hakkında ma'zurlara ait hükümler cereyan eder. Velhasıl : Müstehaza olan bir kadından namaz sakit olmaz, bu kadın, orucunu tehire bırakmaz, kendisile zevciyet muamelesi de haram olmaz.

134— Henüz dokuz yaşına girmemiş kızlardan gelen kan, istihazadır. Bu yaştaki çocuklardan kan gelmesi nadirdir, nadir için ise hüküm yoktur.

135— "Sinni iyas" denilen çağa girip âdetten kesilmiş, iyasına hükmedilmiş, meselâ ; yetmiş yaşına girmiş bir kadından bilâhare gelecek kan, istihazadır. Diğer bir kavle göre, bu kadın eski âdeti veçhile akar kan görürse, âdeti geri dönmüş olur. Fakat az bir yaşlık görmesi adet sayılmaz.

Abdestin mahiyeti:

136– Abdest, muayyen uzuvları usulü veçhile yıkamaktan, meshetmekten ibaret bir temizliktir, bir ibadet ve taattır. Abdeste güzelliğinden, nezafete hizmetinden dolayı "vuzu" adı verilmiştir. Abdestin manevî bir çok faideleri, sevapları olduğu gibi maddeten de pek çok menfaatleri vardır. Vakit vakit abdest alan bir müslüman, temizliğe riayet etmiş, temizliği itiyad ederek kendisini bir çok hastalıklara sebebiyet verecek kirli hallerden kurtarmış olur.

"Abdest üzerine abdest, nur üzerinde nurdur" buyurulmuştur. Bir hadisi nebevî de şu mealdedir : "Her kim emr olduğu gibi abdest alır ve emr olduğu veçhile namaz kılsa, geçmiş günahı yağlıganır, afv olunur." (1).

137– Namaz gibi bir kısım dinî vazifeleri ifa için abdeste lüzum vardır. Bu vazifelerden her birinin yapılması, abdestin bir sebebidir. Abdestsiz bir kimse namaz kılamaz, tavaf edemez, Mushafı şerifi bitişik olmayan bir gilâf içinde bulunmadıkça eline alamaz. Kur'anın tam veya gayri tam bir âyetine bile el süremez. Bunlar haramdır. Fakat Kur'anı Kerîmi ezber olarak veya karşıdan Mushafa bakarak okuyabilir. Abdest ile âkil balığ olan ve suyu istimale kadir bulunan her müslüman, lüzumu halinde mükellef olur.

Abdestin farzları:

138– Abdestin farzları dörttür. Birincisi : Yüzü bir kerre su ile yıkamaktır. İkincisi iki elleri dirsekler ile beraber bir defa yıkamaktır. Üçüncüsü: Ayakları iki topuklar ile beraber bir kere yıkamaktır. Dördüncüsü : Başın dörtte bir miktarına ıslak bir el ile veya başka bir yerde kullanılmadık temiz bir yaşlıkla bir kere mesh etmektir. Şöyle ki :

Yüz denilen uzuv, iki kulak yumuşakları arasındaki mahal ile alında saç bittiği yer ile çene altı arasında bulunan mahalden ibarettir. Sakal baş ile iki kulak arasındaki kılsız yerler de yüzden sayılır. Binaenaleyh, bunları bir kerre yıkamak farzdır.

Sakal, sıkı olunca onun üstünü yıkamak kifayet eder, altındaki derileri yıkamak icap etmez. Fakat seyrek olunca altındaki derileri de yıkamak lâzım gelir.

Dirseklere gelince, bunlara "Mirfak" denir, elleri dirseklere kadar, dirseklerle beraber yıkamak lâzım ise de, dirseklerin yukarılarını yıkamak mecburî değildir. Ayakların iki tarafında olup "Sak = topuk" denilen yüksekçe kemikleri de yıkamak lâzımdır. Fakat bunların yukarısını yıkamak icabetmez.

Baş meshe gelince, başın nasiye denilen ön tarafına meshedilmesi efdaldır. Meshedilen mahal, iki kulağın üstüdür. Bu kısımdaki saçların üye-

(1) من توضأ كما أمرت فغفر له ما تقدم من ذنبه.

rine meshedilmesi kâfidir. Fakat bu kısımdan aşağıya sarkan saçların meshedilmesi kâfidir. Fakat bu kısımdan aşağıya sarkan saçların meshedilmesi kifayet etmez, velev ki bunlar, başın üstünde topuz yapılmış bulunsun.

(Malikîler ile Hanbelîlere göre, başın tamamını meshetmek vaciptir. Şafîlilere göre, en az bir mesh bile kâfidir.)

Abdestin sünnetleri:

139– Abdestin başlıca sünnetleri şunlardır :

(1) Abdeste başlarken evvelâ temiz olan elleri bileklere kadar yıkamak. "Temiz olmayan elleri evvelce yıkamak ise farzdır, ta ki sair uzuvları kirletmesin."

(2) Abdeste "Euzu" ve "besmele" ile başlamak.

"Abdest arasında okunacak besmele ile bu sünnet yerine getirilmiş olmaz."

(Hanbelîlere göre, abdestin başlangıcında besmele okumak vâciptir ; amden terkedilirse abdest bâtil olur, sehven veya cehlen terkedilmesi, abdesti iptal etmez.)

(3) Niyet etmek ; yani abdesti, namaz kılmak veya hadesi gidermek veya Hak Tealânın emrini yerine getirmek kasdiyle almaktır.

Dil ile : "Niyet ettim Allah rızası için abdest almaya" denilmesi müstahsandır. Niyetin vakti, elleri veya yüzü yıkamaya başlamak zamanıdır.

(Malikîler ile Şafîlilere göre, abdestin bidayetinde niyet etmek farzdır. Hanbelîlere göre de, niyet abdestin sıhhatının şartıdır.)

(4) Mazmaza ve istinşak. Şöyle ki : Elleri yıkandıktan sonra evvelâ üç kerre ağıza dolusunca su alınır ki buna : "Mazmaza" denir. Üç kerre de burunun yumuşağına kadar su alınır ki buna da : "istinşak" denilir. Bunların her defasında su yenilenir. Bunlar ile ağız ve burun içerisi yıkanılmış ve kullanılacak suyun tadı, kokusu anlaşılabilir olur.

(5) Mazmaza ve istinşakta mübalâğa etmek. Şöyle ki : Su, mazmazada boğaza iner, istinşakta burnun katı yerine kadar vardırılır. Fakat oruçlu kimseler böyle mübalâğa yapmazlar.

(6) Misvak kullanmak. Şöyle ki : Misvak, arak denilen ağacın dalıdır. Bunun gibi elyaflı olan sair ağaç dallarından da yapılabilir. Misvak, parmak kalınlığında ve kullanılanın karışı boyunda olmalıdır. Sağ ele alınır, serçe parmağının üstünden geçirilir, baş parmakla altından tutulur, ıslatılacak ağız sağ tarafından boşlanır, dişlere enine sürülür, istimali (kullanılması) oruca mani' değildir.

Misvakın pek çok faideleri ve sevabı vardır. Dişleri temizler, ağız kokusunu giderir, sıhata hizmet eder. Bir Hadisi Şerifte : "Misvak, ağız

temizleyici ve Rabbin rızasını celbedicidir," buyurulmuştur. (1). Diğer bir hadisi şerifte de : "Eğer ümmetime zahmet vermeyecek olsa idim, her abdest alırken misvak kullanmalarını emrederdim," buyurulmuştur.(2).

Misvak, bulunmaz veya kullanılması dişleri kanatırsa, yerine parmak kullanılabilir. Şöyle ki: Baş parmak, ağzın sağ tarafına, şahadet parmağı da sol tarafına salınarak üst ve alt dişler uvalanır.

Maahaza misvak, yalnız namazlara mahsus değildir, kullanılması her zaman müstahsendir. Çünkü nezafete hâdimdir ve kıl fırçalar ile yapılan diş temizlenmesine her veçhile faiktir (üstündür.)

Kadınların oruçlu olmadıkları zaman sakız çiğnemeleri, misvak yerine geçer.

(7) Tertibe riayet etmek. Şöyle ki : Abdestte evvelâ yüz, sonra kollar yıkanır. Bادهu başa meshedilir, daha sonra da ayaklar yıkanır ve mestli ise meshedilir. Böyle tertibe riayet edilmezse yine abdest sahih olur, fakat sünnete muhalif düşer.

(Şafililer ile Hanbelîlere göre, abdest uzuvları arasında bu tertibe riayet edilmesi farzdır.)

(8) Abdeste sağ taraflardan başlamak. Yani : Sağ kollar, sol kollar dan evvel, sağ ayaklar da sol ayaklardan evvel yıkanır. Bu sağ tarafın şerefine mebnidir.

(9) Abdest uzuvlarını üçer def'a yıkamak. Bunların birer defası farz, diğer ikişer defası da sünnettir. Üçten fazla, noksan yıkamak ise sünnete muhaliftir. Meğer ki şekki defetmek veya suyun azlığı gibi bir zarurete mebni olsun.

(10) Abdestte elleri veya ayakları yıkamaya parmak uçlarından başlamak.

(11) Abdestte parmakları hilâllamak. Şöyle ki : El parmakları birbirine sokulmak suretiyle hilâllanır. Ayak parmaklarının hilâllanması da el parmaklarından birile yapılır. Sol elin serçe parmağıyla sağ ayağın altından ve serçe parmağın arasından hilâllamaya başlaması ve sıra ile devam edilerek sol ayağın serçe parmağında bitirilmesi müstahsendir. Parmakları akar suya sokmak da hilâllamak yerine geçer.

(12) Abdest suyunu bıyıkların ve kaşların altlarına ve yüzün çevresinden sarkmış bulunan fazla kıllara erişirmek.

(13) Sakalın çeneden aşağıya uzamış kısmını meshetmek ve sık olan sakalı bir avuç su ile alt tarafından el parmaklar ile hilâllamak. Bu İmameynin görevidir. İmamı A'zama göre ise müstehaptır.

(14) Başın tamamını bir su ile meshetmek. Buna ; "Kaplama mesh" denir. Kaplama meshin sünnet veçhile yapılması şöylece dir: Her iki el tamamen ıslatılır, sonra bu iki elin küçük, orta ve adsız parmakları birbirine bitiştirilir. Ve bu ellerin ayaları yukarı kaldırılıp bu bitişik parmaklar,

(۱) السواك مطهرة للثم مرضاة للرب. (۲) لولا ان اشدق على امتي لامرهم بالسواك مع كل وضوء

uç uca gelmek üzere birbirine yaklaştırılır ve bu parmaklar başın ön tarafından enseye kadar çekilir. Sonra da iki elin ayaları başın iki tarafına yapıştırılarak ense tarafından başın önüne kadar çekilir. Bu suretle bütün başın meshi bitmiş olur. Sonra başa değdirilmeyen baş parmakların içile kulakların dışları ve şehadet parmaklarının içile de kulakların içleri meshedilir. Parmakların arkalarile de boyuna mesh verilir.

Bununla beraber başın tamamını her ne suretle kaplama meshetmek de kâfidir.

(Şafiilere göre meshi üç kerre tekrar etmek sünnettir.)

(15) Kulakları meshetmek. Bu mesih, ya'ni: bir su ile yapılacağı gibi yukarıda bildirildiği veçhile de yapılabilir. Serçe parmakları kulak içlerine sokarak kımıldatmalıdır.

(Hanbelilere göre kulaklar ile içlerisini meshetmek farzdır. Çünkü bunlarda da baş haddine dahildir.)

(16) Boynu meshetmek. Şöyle ki : Baş ve kulakları meshettikten sonra iki elin arkalarile ve üçer parmakla yeni bir su almaya muhtaç olmaksızın boyun meshedilir. Boğazı meshetmek bid'attır.

(17) Abdest uzuvları üzerine dökülen su ile iyice uğmak.

(18) Abdest uzuvlarını fasılasız bir halde yıkamak. Yani henüz biri kurumadan diğerini de yıkamaya başlamak. Buna "vilâ" denir. Havanın fazla sıcaklığından dolayı her yıkanan uzvun hemen kuruması bu vilâyî ihlâl etmez.

Bazı zatlara göre vilâdan maksat, abdest alınırken ara yerde abdestten başka bir şey ile uğraşmaktır.

(Malikiler ile Hanbelilere göre dört abdest uzvu arasında fevre, vilâyeye riayet edilmesi, yani : Bunların hemen birbiri peşine yıkanılması farzdır.)

Abdestin âdabı:

140— Abdestin bir çok âdabı vardır. Başlıcaları şunlardır:

(1) Daha vakit girmeden abdest alıp namaza hazır bulunmak. Özürlü sahipleri bundan müstesnadırlar.

(2) Abdest alırken kibleye müteveccih bulunmak.

(3) Abdest alırken yüksekçe bir yerde durmak, tâ ki abdest suları elbiseye dokunmasın.

(4) Abdestte başkasından yardım istememek, meğer ki bir özürden dolayı olsun, bir de başkasının kendi arzusile abdest suyunu hazırlaması veya abdest uzuvlarına dökmesi adabı ihlâl etmez.

(5) Abdest esnasında bir zaruret bulunmadıkça dünya lâkırdısı yapmamak.

(6) Abdestin evvelinden nihayetine kadar niyeti unutmayıp kalbde tutmak ve her uzvu abdest niyetiyle yıkarken besmelei şerifeyi okumak ve her uzvu yıkarken dua etmek, selât-ü selâm getirmek.

(7) Abdest alırken sıkı olmayan parmak yüzüklerini oynatmak, dar olan yüzükleri oynatmak ise her halde lâzımdır tâ ki altı kuru kalmasın.

(8) Abdestte ağza, burna sağ el ile su vermek, sol el ile sümkmek.

(9) Abdestte yüzü yıkarken göz pınarlarını yoklamak, abdest suyunu dirseklerin ve topukların yukarılarına kadar yetiştirmek.

(10) Abdest suyu, israf derecedé fazla ve uzuvlardan damlamıyacak derecede az olmamak. Deniz kenarında olsa bile fazla su sarf etmek kerahetten hali değildir.

(11) Abdest suyu güneşte ısıtılmış olmamak.

(12) Abdest için toprak ibrik kullanmak ve bunu sol tarafta bulundurup kullanırken ağzından değil, kulpundan tutmak, bu ibriği yalnız kendi nefesine tahsis etmemek, bunu boş bırakmayıp diğer bir abdeste hazır olmak üzere dolu bulundurmamak.

(13) Abdest bitince kıbleye karşı şahadet kelimelerini okumak. Bir hadisi şerif şu mealdedir: "Sizden biri, abdest alır ve abdestini eksiksiz olarak tamamlar, sonra da: "Ben şahadet ederim ki, Allah Tealâdan başka mabud yoktur, Hazreti Muhammed de Allahın resulüdür, derse kendisine sekiz cennetin kapıları açılır, dilediği kapıdan cennete girer" (1).

(14) Abdestten artan sudan kıbleye karşı ayakta biraz içerek "Yarabbi! Beni her günah işledikçe tevbe eden ve günahdan kaçınıp tertemiz bulunan salih kullarından kıl. (2)" diye dua etmek.

Şöyle de dua edilebilir : "Yarabbi! Beni kendi şifan ile şifalandır. Kendi devan ile devalandır ve beni korkudan, hastalıklardan, ağrılardan koru (3)".

(15) Abdestin sonunda bir, iki veya üç kerre Kadir surei celilesini okumak.

(16) Abdesten sonra kerahet vakti değilse iki rekât nafîle namaz kılmak. Bu saydığımız şeyler, dinî ve sıhî bakımından bir çok faideleri cami olduğu cihetle abdestin adabından bulunmuşlardır. Abdestin sünnetlerine, edeplerine aykırı olan şeyler ise ya tahrimen veya tenzihen mekruhtur.

Abdestin duaları :

141— Abdeste mahsus, selefi salihînden bizlere kadar gelmiş dualar, vardır, her uzuv yıkanırken kendisine münasip bir dua okunur. Bunlar okunmassa da abdest tamam olur, fakat okunmaları pek güzeldir. Şöyle ki :

(۱) ما منكم من احد يتوضأ فيسبغ الوضوء ثم يقول: اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمداً رسول

الله الا فتحت له ابواب الجنة الثمانية يدخلها من اي باب شاء.

(۲) اللهم اجعلني من التوابين و اجعلني من المتطهرين.

(۳) اللهم اشفي بشفاك وداوئي بدوائك و اعصمني من الوهل والامراض والاولاج.

- (1) Abdest alacak zat abdeste başlarken, «Euzü» ve «Besmele» den sonra: الحمد لله الذي جعل الماء طهوراً وجعل الاسلام نوراً. der. [1]
- (2) Ağzına su alırken: اللهم اسقني من حوض بيبك كأساً لا اظلمأ بعده ابداً der. [2]
- (3) Burnuna su alırken: اللهم لا تحرمني رايحة نعيمك و جناتك der. [3]
- (4) Yüzünü yıkarken: اللهم بيض وجهي بنورك يوم تبيض وجوه و تسود وجوه der. [4]
- (5) Sağ kolunu yıkarken: اللهم اعطني كتابي بيمينى وحاسبني حساباً يسيراً der. [5]
- (6) Sol kolunu yıkarken: اللهم لا تمطى كتابي بشمالى ولا من وراء ظهري der. [6]
- (7) Başına meshederken: اللهم غشني برحمتك وانزل علي من بر كاتك der. [7]
- (8) Kulaklarına meshederken: اللهم اجعلني من الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه der. [8]
- (9) Boynuna meshederken: اللهم اعتق رقبتى من النار der. [9]
- (10) Ayaklarını yıkarken: اللهم ثبت قدمي على الصراط يوم تزل فيه الاقدام der. [10].

- (1) Hamdolsun Allah Tealâya ki suyu temizleyici, islâmî nur kılıdır.
- (2) Yârabbi!..Bana Peygamberinin hav'zı kevserinden öyle bir kâse su ihsan buyur ki ondan sonra aslâ susuzluk duymayayım.
- (3) İlahî!. Beni ni'metlerinin ve cennetlerinin güzel kokularından mahrum bırakma.
- (4) Allahım!. Bazı yüzlerin beyazlanacağı, bazı yüzlerin de kararacağı günde benim yüzümü ak kıl.
- (5) Ya ilâhî!. Bana amel defterimi sağ tarafımdan ver ve benim hesabımı kolay kıl.
- (6) Yârabbi!. Bana kitabımı sol tarafımdan ve arka cihetten verme ve beni şiddetli bir hesap ile sorguya çekme.
- (7) İlahî! Beni rahmetinde yargıla, benim üzerime bereketlerinden indir.
- (8) Yârabbi!. Beni Hak sözü eşidip te en güzeline uyan kullarından et.
- (9) Ya ilâhî!. Benim vücudumu Cehennem ateşinden âzat et.
- (10) Yârabbi!. Bir takım ayakların kayacağı günde, iki ayağımı Sıratı müstakim üzerinde sâbit kıl.

Abdestin vasıfları i' tibariyle neveleri:

142— Abdestler, vasıfları, derece-i lüzumları itibarile şu üç kısma ayrılır:

- (1) Farz olan abdestler, bunlar, abdestli olmayan Müslümanların namaz kılmak, tilâvet secdesinde bulunmak, veya Kur'anı Kerimi ellerile tutmak için alacakları abdestlerdir.
- (2) Vacip olan abdestler. Bunlar, abdestsiz olan müslümanların Kâbe'yi Mükerrerremeyi yalnız tevaf etmek için alacakları abdestlerdir.

(3) Mendup olan abdestlerdir. Bunlar da mücerret taharet üzere bulunmak veya ezber olarak Kur'an okumak, veya ezan okuyup kamet getirmek, veya dinî kitapları tutmak, veya dinî ilimleri okuyup okutmak, veya cenazeyi yıkamak veya ta'kip etmek, yahut hiddet ve gazap ateşini söndürmek için alınacak abdestlerdir. Her hangi bir hatadan sonra alınacak abdest de bu kabildendir. Böyle bir maksatla abdest alındı mı, bununla namaz kılınabilir, Mushaf'ı şerif de ele alınabilir.

Abdestin sıhhatına mani olmayan şeyler:

143– Dudakların âdet üzere yumuldukları zaman, görülmez bir halde kalan kısmını abdestte yıkamak lâzım değildir. Bunların kuru kalması, abdeste zarar vermez. Bunlar ağıza tabidir.

144– İyi olup ta henüz kabuğundan ayrılmamış olan bir çıbanın içini yıkamak lâzım değildir.

145– Şehirlilerin ve köylülerin tırnaklarındaki kirler ve bedenlerinden doğan kirler ve pire, sinek tersleri, abdestin sıhhatına mâni olmaz.

146– Boyacıların tırnaklarında kalan boyalar, zarurete mebni abdestlerine zarar vermez. Fakat bir zarurete müstenit olmayıp tırnakların üzerinde birer ince tabaka teşkil eden ve altlarına suyun gitmesine mâni olan boyalar, abdestin sıhhatine mânidir. Nitekim abdest uzuvlarına yapışmış olan hamur, mum, çapak gibi şeyler de böyledir.

147– Abdest uzuvlarından birinin bir zarurete mebni yıkanmaması veya meshedilmemesi, abdestin sıhhatına mâni olmaz. Meselâ bir yarayı veya ayakta bulunan bir yarığın yerini yıkamak sahibine zarar verirse bunlar meshedilebilir. Mesîh de zarar verirse terkedilir.

Kezalik : Bir yaranın üzerindeki ilâç, yara mahallini aşmış olunca bu aşılmış kısım yıkanır, fakat yıkanılması zarar verirse mesh ile iktifa olunur.

148– Abdest esnasında veya abdestten sonra bir abdest uzuvunun yıkamp yıkanmadığında şüphe edilirse bakılır : Eğer sahibi müvesvis değilse, yani çok kere böyle şüphe etmemekte ise, o uzvunu yıkar. Fakat müvesvis ise yıkamaz, şekketmesine iltifat olunamaz.

149– Abdest aldığı yakın bildiği halde hades vukuunda şüphe eden kimse abdestli sayılır. Bu şüphe abdestine halel vermez. Bilâkis kendisinde abdestine münafi bir şey zuhur ettiğini yakın bildiği halde muahharan abdest alıp almadığında şüphe eden kimse, abdestsiz sayılır, çünkü yakîn, şekk ile zâil olmaz.

150– Abdest uzuvlarından biri veya bir kaç bulunmayan kimse için yalnız mevcut uzuvlarını yıkamak lâzım gelir. Meselâ ayakları kesilmiş olan bir kimseden bunları yıkamak farizesi sakit olmuş olur, bu hal abdestin sıhhatına, tamamîyetine mani olmaz.

Mestler üzerine mesh verilmesi:

151- Ayağa giyilen ve "mest" denilen ve mest hükmünde bulunan şeyler üzerine abdest alınırken mesh edilmesi câzdir. Bu, islâm şariatının göstermiş olduğu bir kolaylıktan ibarettir. Bu meshten maksat, mestlerin üzerine ayakların parmakları ucundan aşık kemiklerini aşmak üzere incikle-re doğru el parmaklarını ıslak ıslak olarak sürmektir.

152- Ayaklara meshin farz miktarı, her ayağın ön tarafına tesadüf eden mestin üzerindeki - el parmaklarının en küçüğü ile üç parmaklık mahaldir. Bu kadar bir mahalde mesh ile bu fariza ifa edilmiş olur.

(Malikilere göre mestlerin bütün üstüne mesh edilmesi lâzımdır. Bu miktarına mesh kâfi değildir. Hanbellilere göre mestlerin üstünün ekser kısmına mesh edilmesi kifayet eder. Şafilerce de mestlerin üstüne velev bir parmak kadar mesh edilmesi de kâfidir.)

153- Mestlerin altına mesh edilmez. Yapılan meshde parmakların açıkça bulunması, meshin el parmaklarla yapılması ve meshin ayak parmaklarını ucundan yukarıya doğru yapılması sünnete uygun bir meshdir. Yoksa mestin üzerine su dökmek, mesti sünger gibi bir şey ile ıslatmak, mestin üstüne enine olarak mesh etmek veya meshe mestin koncundan başlamak da kifayet eder. Şu kadar var ki bunlar sünnete uygun düşmez.

154- Ayakları topuklarla beraber örten çizmeler, potinler, kendileri-le üç mil kadar yürünebilecek derecede kuvvetli, kalın çoraplar ve konçlu aba terlikler, mest hükmündedir. Binaenaleyh bunlar üzerine de mesh yapılabilir.

Meshin cevazındaki şartlar:

155- Bir meshin câiz olması, şu yedi şartın vücuduna bağlıdır :

(1) Mestler, ayağa abdest için ayaklar yıkandıktan sonra giyilmiş olmalıdır. Bir özre mebni ayağa veya sargısına meshedilmiş bulunması da yıkama hükmündedir. Binaenaleyh bu meshden sonra giyilmiş mestler üzerine meshedilebilir.

(2) Mestler ayakları topuklarla beraber her taraftan örtmüş bir halde bulunmalıdır. Topuklardan kısa mestler, potinler ve saire üzerine mesh yapılmaz.

(3) Ayağa giyilmiş mestler ile mutad veçhile en az bir fersah, yani: Üç mil kadar bir yol yürümek kabil olmalıdır. Bir mil ise şer'an : Dört bin mi'marî arşın mesafesidir. Böyle bir arşın ise yirmi dört parmaktır.

(4) Mestlerden her biri, topuktan aşağı kısmında ayak parmaklarının küçükleri nisbetinde üç parmak miktarı delikten sökükten yırtıktan hali bulunmalıdır. Şu kadar var ki, böyle bir noksan, ayak parmaklarının uçlarına tesadüf ederse miktara değil, adede bakılır. Üç parmak görünmedikçe meshe zarar vermez. Kezalik : Mestlerde üç parmak miktarı sökük bulunduğu halde mestlerin kuvvetine mebni yürürken bu sökük açılıp görünmezse

meshe zarar vermez. Bir mestteki yırtıklar cemedilir, iki mestteki yırtıklar cemedilmez. Binaenaleyh bir mestte iki, diğerinde de bir veya iki parmak miktarı yırtık bulursa meshe mani olmaz.

Malikilere göre ayağın en az üçte biri görülecek miktarda bulunmayan bir yırtık, meshi bozmaz. Şafiiiler ile Hanbelîlere göre ise ayakta yıkanması farz olan her hangi bir miktar, mestlerdeki bir yırtıktan görülecek bir halde bulursa mesh bozulmuş olur. Velev ki o miktar, çorap ile veya saire ile örtülmüş bulunsun.)

(5) Mestler, bağısız olarak ayakta durabilecek derecede kalın olmamalıdır.

(6) Mestler, dışarıdan aldığı suyu hemen içine çekerek ayağa kavuşturacak bir halden beri bulunmalıdır.

(7) Her ayağın ön tarafından en az küçük el parmağı kadar mahal mevcut bulunmalıdır.

Binaenaleyh bir veya iki ayağının ön tarafı bulunmayan kimse, mestlerine mesh edemez. Velev ki ökçe tarafları mevcut bulunsun. Çünkü bir ayağı yıkamakla diğerini mesh etmek içtima' edemez. Fakat bir ayağı tamamen mevcut bulunmayan kimse, diğer ayağına giydiği mest üzerine mesh edebilir. Bu halde mesh ile yıkama içtima'etmiş olmaz.

Mesh müddeti:

156— Bir meshin müddeti, mukîm olan kimse için bir gün bir gece, yani yirmi dört saat, müsafir için, yani en az on sekiz saatlik bir mesafeye giden yolcu için üç gün üç gece = yetmiş iki saattir. Bu müddet, hades vukuundan i'tibaren başlar. Meselâ, bir kimse bugün saat birde ayaklarını yıkamak suretiyle abdest alıp mestlerini giyse de kendisinden saat beşte abdestini bozar bir şey zuhur etse bu beşten i'tibaren meshin müddeti devamla başlamış olur, yoksa mestlerini giydiği vakitten başlamış olmaz.

157— Mukîm iken müsafir olan kimse, müsafir müddetine tâbi olur, bu müddeti doldurur. Bil'akis müsafir olan kimse bir gün ve bir gece meshettikten sonra mukîm olsa müddeti bitmiş olur. Binaenaleyh ayaklarını yıkaması lâzım gelir.

158— Mestlerine meshetmek suretiyle abdestli bulunan kimse, mestlerini ayağından çıkarınca yalnız ayaklarını yıkaması lâzım gelir, abdestini tamamen tazelemesi icab etmez. Fakat ayaklarını yıkamak suretiyle abdest alıp mestlerini giyinmiş olan kimse, daha bu abdesti bozulmadan her hangi bir sebeple mestlerini ayağından çıkarsa abdesti bozulmayacağı cihetle ayaklarını tekrar yıkaması lâzım gelmez.

(Malikîlere göre mesh için bir müddet yoktur. Guslü mücip bir şey bulunmadıkça mest üzerine daima meshedilebilir. Şu kadar var ki, Cuma namazını kılacak kimseler için her cuma günü mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkamak mendûbdur. Şafiiiler ile Hanbelîlere göre mübah bir seferde bulunan kimse için mesh müddeti üç gün, üç gecedir. Ma'siyet sayılan bir seferde ise bu müddet bir gün ile bir geceden ibarettir.)

Sargı üzerine mesh:

159– Kırılan veya yarası bulunan bir uzvu yıkamak zarar verdiği takdirde, üzerine bağı olan tahtaya veya bez sargıya abdest ve gusl halinde bir kerre mesh edilir ; bu mesh de zarar verse, terk olunur.

160– Elde, tırnakta ve sair herhangi bir uzuvdaki bir yara üzerine konulan sakız, pamuk gibi şeylerin ve ilâçların üzerine de zaruret halinde birer kerre mesh yapılır. Bunlara sıcak su zarar vermediği takdirde mesh kifayet etmez. Yapılacak meshin sargıyı kaplaması lâzım değildir. Kısmi ekserisine mesh kâfidir.

161– Sargıyı çözmek zarar verdiği takdirde özür mahallinin etrafında sargı altında kalan yerleri yıkamak lâzım gelmez. Bunlardan açık bulunan yerleri mesh etmek kifayet eder.

162– Böyle bir sargı üzerine yapılan mesh, bir müddete tâbi değildir. Özür devam ettikçe üzerine mesh caiz olur. Bu sargının taharet halinde sarılmış olması da lâzım değildir.

163– Bir sargı üzerine mesh yapıldıktan sonra değiştirilse, tekrar mesh lâzım gelmez. Kezalik, bir sargıya mesh yapıldıktan sonra üzerine başka bir sargı daha bağlansa, yeniden meshe lüzum görülmez. Ve henüz özür zâil olmadan sargı açılrsa, mesh bozulmuş olmaz.

164– İki ayaktan birinin üzerine bir özre mebni mesh yapılsa, diğerini yıkamak lâzım gelir. Çünkü bu mesh de yıkamak hükmündedir.

165– Özür büsbütün zâil olunca mesh bozulmuş olur, artık sargıya mesh edilemez.

Meshi bozan şeyler:

166– Abdesti bozan her şey, meshi de bozar. Binaenaleyh, müddet henüz bitmemiş ise yeniden alınacak abdestte mestlere veya sargılara yeniden mesh yapılır. Aşağıdaki hususlardan dolayı da mesh bozulur :

(1) Üzerine mesh edilmiş olan mestin ayaktan çıkması veya çıkarılması. Bu halde abdest mevcut ise, yalnız ayakları yıkamak kifayet eder.

Bir mestin koncuna kadar ayağın ekser kısmının çıkması da tamamen çıkması hükmündedir.

(2) Mesh müddetinin nihayet bulması. Bu halde henüz abdest devam ediyorsa yalnız ayakları yıkamak kâfidir, yeniden tam bir abdest almağa mecburiyet yoktur. Maahaza mesh müddeti nihayet bulunduğu halde mestlerin ayaktan çıkarılması takdirinde, ayakların soğuktan donması gibi bir zarardan korkulursa, yine meshe devam edilir.

Abdesti bozan şeyler:

167– Aşağıdaki şeylerden her biri abdesti bozar :

(1) Önden veya arkadan kan, meni, sidik, gait gibi bir necasetin veya herhangi bir mayiin çıkması, velev ki abdestte, guslde yıkanması farz olan mahalle kadar tecavüz etmesin.

(2) Arka taraftan yel çıkması.

(3) Ağızdan, burundan ve ön ile arkadan başka, herhangi bir uzuvdan mayi halinde kan çıkması. Şöyle ki : Ağızdan çıkan akıcı kan, tükürüğe galip ve müsavi ise abdesti bozar ve illâ bozmaz. Bu, renginden anlaşılır. Sair uzuvlardan çıkan bir kan ise, çıktığı menfezi tecavüz edip yanlarına yayılınca abdesti bozar, yoksa iğne ucu gibi çıkıp ta yerinde kalan bir kan katresi abdeste mani'degildir. El veya parmak ile silinmesi zarar vermez.

Yaradan çıkan irin, sarı su hakkında da hüküm böyledir.

Vücuttaki kabarcıklardan çıkan saff su da, sahih görülen kavle göre kan hükmündedir. Diğer bir kavle göre bu su, abdesti bozmaz. Bu kavle çiçek ve uyuz hastalıklarına tutulanlar için bir genişlik, bir kolaylık vardır. Zaruret halinde bu kavle ile amel edilmesinde bir beis olmadığı, İmamı Hulüvâni'den nakledilmiştir.

(Şafiilere göre, önden ve arkadan başka herhangi bir uzuvdan gelen kan, irin ve sarı su ile abdest bozulmaz.)

(4) Ağız dolusu kusmak. Şöyle ki : Ağızdan kolaylıkla yutulmıyacak derecede taam, su veya safra gibi bir maddenin gelmesi abdesti bozar. Velew ki bunlar bir mecliste azar azar gelip mecmuu ağız dolusuna balığ olsun. Bu İmamı Ebû Yûsufa göredir. İmam Muhammed'e göre bunlar, başka başka meclislerde gelse de, sebepleri bir olunca yine abdesti bozmuş olur.

(5) Az veya çok bayılmak, çıldırmak ve yürüyüşte gayri ihtiyarı bir sallantı vücade getirecek derecede sarhoşluk, velev ki bu sarhoşluk bir ikraha mebni olsun.

(6) Rukûlu ve secdeli bir namazda mükellef olan kimsenin uyanık iken amden veya sehven kakhaha ile, yanında bulunanların işitecekleri derecede gülmesi. Bununla hem abdest, hem de namaz bozulur. Çocuğun veya uyuyanın kakhahası ise, namazını bozarda da abdestini bozmaz. Muhtar olan budur.

(7) Çocuk doğurmak. Velew ki çocuk ile beraber kan zuhur etmesin.

(8) Fâhiş mübaşeret. Şöyle ki : Erkek ile kadının hâilsiz veya pek ince bir hâil ile karınlarını veya münteşir bulunan tenasül uzuvlarını birbirine temas ettirmeleri, abdestlerini bozar, velev ki kendilerinden bir mayi' zuhur etmesin. İmam Muhammed'e göre, bu vaziyette bir rutubet, bir mezf zuhur etmedikçe abdest bozulmuş olmaz.

(9) Erkeğin tenasül uzuvu içine tamamen, yani : Kaybolacak surette tıkatılmış pamuğun bil'âhare dışarıya çıkması veya çıkarılması. Velew ki üzerinde yaşlık bulunmasın. Kezâlik, bu uzva kısmen tıkatılıp kısmen dışarısında kalmış olan pamuğun dışarısına sidiğin sirayet etmiş olması. İçeri kısmındaki yaşlık abdeste zarar vermez. Meğer ki pamuk dışarıya çıkıp düşsün. O halde ona az bir sidiğin sirayeti de abdesti bozar.

(10) Kadının tenasül cihazı içerisine veya dışarısına tıkatılan bez veya pamuğun yaş olarak dışarıya çıkması veya çıkarılması. Şöyle ki :

Bu uzvun dışarı kısmına tıkatılan pamuğun iç tarafı ıslanmış olunca abdest bozulmuş olur, velev ki dışarısına yaşlık geçmiş olmasın. Fakat bu uzvun içeri kısmına tıkatılmış olan pamuğun dışarısına kadar yaşlık geçmedikçe abdest bozulmaz.

(11) Yan yatarak veya bağdaş kurarak veya dirseklere dayanarak veya ayakları oturak yerinin altından bir tarafa uzatarak yahut namaz haricinde secde eder gibi bir vaziyette bulunarak uyumak. Kezalik : Oturup uyuyan kimsenin uyanmaksızın oturağı yerinden tamamen yukarı kalkacak olsa abdesti bozulur, velev ki kendisi yere düşmesin.

(12) Çıplak hayvan üzerinde yokuşa çıkarken uyumak. Fakat düz yerde veya yokuştan aşağıya doğru giderken uyumak, abdesti bozamaz. Nitekim palanlı veya eğerli hayvan üzerinde uyumak da bu hallerin hiç birinde abdeste zarar vermez.

(13) Teyemmüm etmiş kimsenin abdeste müsait suyu görmesi

(14) Özür sahibi olanlar için namaz vaktinin çıkması, (99) uncu meseleye bakınız.

Abdesti bozmayan şeyler:

168– Aşağıdaki şeyler, abdesti bozmazlar:

- (1) Bir hastalıktan dolayı olmaksızın gözden akan su ve ağlama.
- (2) Yara ve emsali içinde görülüp dışarıya çıkmayan kan, irin ve sarı su damlası.
- (3) Bir yaradan kopan deri parçası.
- (4) Mayasıl rütubeti ve parmak aralarındaki pişinti.
- (5) Yarı miktardan az donmuş kana bulaşmış tükürük ve sümük.
- (6) Kulaktan, burundan veya yaradan çıkan kurt. Bu kurt temizdir, üzerindeki yaşlık ise azdır, kendisinde akıcılık kuvveti yoktur.
- (7) Ağız dolusu olmayan kusuntu.
- (8) Baştan inen veya içeriden yükselip çıkan balgam, velev ki ağız dolusu olsun. Çünkü bu, kaypak, lüzucetli olduğundan murdarlığı içine çekmez. Üstündeki rütubeti ise azdır. Bu İmamı A'zam ile İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusufa göre cevften = içeriden gelen ağız dolusu balgam, abdesti bozar.
- (9) Erkeğin veya kadının tenasül organından çıkan kokmuş veya kokmamış yel.
- (10) Arka taraftan rütubetsiz, kokusuz bir halde çıkarılan hukne= kullanılmış ilâç. Maahaza bu halde ihtiyata muvafık olan, abdesti tazelemektir.
- (11) Erkeğin tenasül uzvuna damlatıp bilâhare geri gelen yağ. Bu İmamı A'zama göredir.
- (12) Donmuş aleka = pıhtı halinde kusulan kan parçası.
- (13) Baştan buruna veya kulağa kadar akıp gelen, fakat gusl için temizlenmesi icap edecek bir mahalle kadar akmayan kan.
- (14) Kullanılan misvakte veya ısırılan elma, ayva gibi sert bir meyve üzerinde görülüp akıcılığı bilinmeyen kan eseri.

(15) Pire, kene, sivrisinek, kara sinek gibi haşerattan birinin doluncaya kadar emdiği kan.

Sülüğün doluncaya kadar emip de düştüğü zaman, kendisinden akacak kadar olan kan abdesti bozar.

(16) Saçların tıraş edilmesi bıyıklann kırılması, tırnakların kesilmesi.

(17) Oturağı yere tamamen yerleş tirmek suretiyle oturarak uyumak.

(18) Namazda iken ayakta veya oturarak veya rüku veya secde halinde uyumak.

(19) Namaz haricinde veya cenaze namazında veya tilâvet secdesinde kahkaha ile gülmek .

(Şafiilere göre, namaz içinde de kahkaha ile abdest bozulmaz.)

(20) Tebessüm, yani ne kendisinin, ne de yanında bulunanların işide-miyecekleri derecede gülümseme, bununla abdest bozulmayacağı gibi namaz da bozulmaz. Fakat yalnız kendisinin işideceği derecedeki gülmek, abdesti bozmazsa da, namazı bozar.

(21) Herhangi bir kimsenin vücuduna veya tenasül uzvuna yalnız el ile temasta bulunmak.

(Malikîlere göre, mükellef bir kimse, âdetten müştehat olan bir kadının açık veya hafif bir şey ile örtülü bir uzvuna lezzet kasdile temasta bulunsa abdesti bozulur. Kasde mukarin olmaksızın duyulan bir lezzet de böyledir. Hattâ kadın mahrem olsa bile kendisine telezzüze mukarin olan bir lems ile, el ile dokunma ile abdest bozulur.

"Şafiilere göre herhangi bir yabancı kadının bir uzvuna hiç bir hâl bulunmaksızın temasta bulunmak, abdesti bozar, velev ki bir lezzete mukarin olmasın. Bundan kadının saçları, dişleri ve tırnakları müstesnadır. Bunlara dokunmak, bir telezzüze mukarin olsa da abdesti bozamaz.

"Kezalik: Şafiilere göre bir erkek veya kadın, kendisinin veya başkasının oturağını veya ön tenasül uzvunu hâilsiz olarak elinin içi ile tutsa abdesti bozulur. Malikîler ile Hanbellilere göre de böyledir. Ancak bunlara göre bir kadının kendi tenasül uzvunu tutması abdestini bozamaz.)

Tenbih: Bu gibi, ihtilâflı mes'elelerde ihtiyata riayet edilmesi evlâdır. Meselâ, Haneff mezhebinde bulunan bir kimse kendi mezhebine göre abdesti bozmayıp başka mezheplere nazaran abdesti bozan bir halde bulundu mu – ihtilâftan kurtulmak için – abdest almalıdır. Bu, mendûbdur. Bahusus imam ise.

Gusl ve guslü icap eden haller:

169– Gusl, yıkamak mânasına olduğu gibi gusl, igtisâl de yıkanma mânasındadır. Şer'î şerifte gusl: "Bütün vücudun yıkanmasından= boy abdestinden ibarettir ki, bu bir tahareti kübrâdır. Bunu icap eden ve "Hadesi ekber" adını alan şeyler ise cünüplükten ve hayız ile nifas kanlarının kesilmesinden ibarettir. Cünüplük hali ise: – aşağıda izah edileceği üzere – meninin= nutfenin şehvetle inmesinden ve cinsî mukarenetten husule gelir.

170– Şehvetle yerinden ayrılan ve şehvetle dışarıya atılan bir meniden dolayı gusl lâzım gelir. Şehvetle yerinden ayrılıp şehvet kesildikten sonra dışarıya atılan meniden dolayı da İmamı A'zam ile İmam Muhammed'e göre gusl lâzım gelir. Fakat İmam Ebu Yusuf'a göre lâzım gelmez. Rüyada şehvetle yerinden ayrılan bir nutfenin, tenasül uzvu tutulup şehvet sükun bulduktan sonra dışarıya akıtılması gibi, müsaferet halinde veya kış mevsiminde bulunan kimseler hakkında bu son kavle kolaylık vardır. Bu cihetle bu kavlin müftâbih olduğuna kâil olanlar vardır.

171– Birini el ile tutmak veya birine bakmak neticesinde şehvetle gelip akan bir nutfe de guslü icabeder.

172– Cinsî mukarenet halinde haşefenin, yani: Sünnet mahallinin veya o kadar bir kısmın duhulile, her iki taraf baliğ ve baliğa ise gusül lâzım gelir, nutfe gelsin gelmesin müsavidir. Yalnız biri baliğ ve baliğa ise gusl yalnız ona lâzım gelir, diğerine lâzım gelmez. Şu kadar var ki murahik, yani: Bülûğ çağına yaklaşmış ise yıkanmadıkça namazdan men'edilir. Taharete riayet, namaza devam etmesi için tedbiri icab eder.

Henüz şehvetten mahrum olan bir çocuğun mukareneti ise ne kendisi hakkında, ne de mukarenet ettiği baliğa hakkında guslü icap etmez. Bu bir parmak veya odun parçası kabilindedir ki, bunların önden veya arkadan ithal edilmesi; muhtar olan kavle nazaran nutfe gelmedikçe yıkanmayı müstelzim olmaz. Diğer bir kavle göre bunların ön taraftan istilzaz kasdile ithal edilmesi guslü müstelzim olur. Kezalik: Ölüye, hayvana, hünsâi müşkile, yani: Erkek mi kadın mı olduğunu taayyün etmeyen insana veya emsali mukarenete mahel olmayan herhangi bir çocuğa mukarenet de nütfe gelmedikçe guslü icap etmez. Kezalik: Tenasül uzvunun bez gibi bir şeye sarılarak istimal edilmesi, telezzüz vuku bulmadıkça guslü icabetmez. Fakat telezzüz vuku bulsun bulmasın, ihtiyata uygun olan yıkanmaktır.

173– Uykudan uyanan kimse, yatağında veya çamaşırında veya butlarında bir yaşlık görünce bakılır. Eğer ihtilâm olduğunu, yani: Rüyada cinsî münasebette bulunduğunu hatırlıyorsa kendisine gusl lâzım gelir. O yaşlığın meni veya mezi olduğunu bilsin veya bunlarda şekk etsin müsavidir. Bunda ittifak vardır. Fakat ihtilâm olduğunu hatırlamadığı takdirde o yaşlığın mezi, yâni: Tenasül uzvundan gelmiş akça su olduğunu anlasa veya mezi mi, meni mi diye şekk etse kendisine gusl lâzım gelmeyeceği gibi meni olduğuna kani olsa da yine gusl lâzım gelmez. Çünkü şehvetle gelmiş olduğu malûm değildir.

Bu mes'ele İmam Ebû Yusuf'a göredir. İmamı A'zam ile İmam Muhammede göre bunun mezi olduğuna kani ise gusl lâzım gelmez. Fakat meni olduğuna kani bulunur ve meni mi, mezi mi diye şekk ederse gusl lâzım gelir. İhtiyata muvafık olan da budur, binaenaleyh fetva da bu veçhiledir.

174— Yatağından uyanıp kalkan kimse, ihtilâm olduğunu hatırladığı halde tenasül uzvunda bir yaşlık görse gusl etmesi lâzım gelir. Ayakta veya oturduğu yerde uyuyan kimse, uyanıp da bu uzvunda böyle bir yaşlık görse bakılır. Eğer bu yaşlığın meni olduğuna kanaati var ise veya uyumadan evvel bu uzvu hareketsiz bir halde bulunmuş ise gusl etmesi lâzım gelir. Fakat böyle kanaati bulunmayıp da tenasül uzvu evvelce münteşir bulunmuş ise gusl lâzım gelmez. O yaşlık meziye hamlolunur. Çünkü uzvun intişarı mezinin çıkmasına sebeptir.

175— Sarhoş ve bayılmış olan bir kimse uyanıp ta kendisinde meni bulacak olsa yıkanması lâzım gelir. Mezi bulacak olsa lâzım gelmez.

176— Bevl eden kimseden tenasül uzvu, münteşir olduğu halde meni gelse yıkanması lâzım gelir. Münteşir olmayınca lâzım gelmez. Çünkü intişar şehvetin vücudüne delildir.

177— Bir erkek veya kadın, rüyada ihtilâm olduğu halde nutfe dışarıya çıkmış bulunmassa yıkanması lâzım gelmez. İmam Muhammede göre bu halde kadının ihtiyaten yıkanması icap eder. Çünkü kadından çıkacak mayiin yine kendisine avdet etmesi muhtemeldir.

178— İhtilâm olan veya mukarenette bulunan bir kimse, bevletmeden veya çokça yürümeden veya tekrar uyumadan yıkanıp da sonra kendisinden nutfenin bakiyesi çıkacak olsa tekrar yıkanması lâzım gelir. Fakat bevlettikten veya epeyce yürüdükten veya uyuduktan sonra şehvetsiz olarak gelecek nutfe guslü icabettirmez. Çünkü bu halde o nutfe, yerinden şehvete mukarin olmaksızın ayrılmış bulunur. Kezalik: Bir kadından yıkandıktan sonra kocasının nutfesi çıkacak olsa tekrar yıkanması icabettir.

179— Bir yatakta yatan iki kimse, uyandıktan sonra ihtilâm olduklarını hatırlamadıkları halde yatakta veya nutfe görseler veya kuru nutfe görüp de bu yatakta kendilerinden evvel başkası yatmamış bulunsa da bu nutfenin hangisine ait olduğuna bir alâmet bulunmasa ikisi de ihtiyaten yıkanır.

180— Şehvetle olmayıp da döğülmeden, ağır bir şey kaldırmadan veya yukarıdan aşağıya düşmeden dolayı gelip akan bir meni guslü icab etmez. (İmam Şafîye göre bu halde de gusl lâzım gelir.)

181— Yerinden şehvetle ayrılan bir meni, beden haricine veya harici hükmünde bulunan bir mahalle çıkmadıkça guslü icab etmez.

182— Bâkire hakkında bekâretini izale etmemek suretiyle vuku bulan bir mukarenet, nutfe zuhur etmeyince guslü icab etmez. Çünkü bekâret, sânnet yerlerinin iltikasına mâni olur.

183— Bir gayri müslim: Veya gayri müslime cünüp veya hâyız veya nü-

fesa olduğu halde ihtida etse gusl etmesi farz olur. Hayzı veya nifası nihayet bulmuş olsa da eğer yıkanmamış ise essah olan kavle göre yine gusl icab eder. Fakat temiz olan yani: Yıkanmış bulunan veya henüz cünüp, hâyiz ve nüfesa olmamış olan bir gayri müslim veya gayri müsleme ihtida etse yıkanması mendup olur.

Guslün farzları:

184– Guslün farzları, birer kerre ağız, burnu ve bütün vücudu yıkmaktan ibaret olmak üzere üçtür. Bu farzlar, aşağıda bildirildiği veçhile yapılmak lâzım gelir:

185– Ağıza, buruna bolca su alınmalı, bu hususta abdesteki mazmaza ile istinşaktan daha ziyade bir mubalâğa gösterilmelidir.

186– Vücutta iğne ucu kadar olsun, kuru bir yer kalmamasına dikkat edilecek, kulaklar ve göbek oyuğu yıkanacak, su saçların, sakalların kaşlar ile bıyıkların aralarına ve altlarındaki cilde kadar geçecektir. Velevki bunlar pek sıkı bulunmuş olsun. Binaenaleyh bunların araları ve dipleri kuru kalırsa gusl tamam olmuş olmaz. Şu kadar var ki kadınların aşağıya sarkmış olan saçlarının her halde yıkanılması lâzım değildir. Elverir ki, su bunların diplerine yetişmiş olsun. Erkeklerde ise bir zaruret bulunmadığı cihetle, böyle sarkmış saçların da her tarafını yıkamak icab eder.

187– Kapanmış olan küpe deliklerinin içerisi de yıkanmalıdır. Şöyle ki: Bu deliklerin ıslanmış olduğuna zannı galip hasıl olmalı, böyle bir zan hasıl olmazsa onları el ile uğraşarak ıslatmalıdır. İçlerine su, tekellüf gibi girebilecek bir halde bulunan küpe deliklerini de içlerine su nüfuz edecek bir tarzda el ile ıslatıp yıkamalıdır.

188– Tırnaklar arasında kalan kurumuş çamurların ve göz çapakları gibi şeylerin altını da yıkamalıdır. Bu, lâzımdır. Fakat tırnaklardaki kirler, topraklar ve kınalar gusle mani olmaz. Çünkü bunlar, suyun nüfuzuna mani değildir. Bu hususta köylüler ile şehirliler müsavidir. Sahih olan kavlbudur.

189– Bir özüre mebni sünnet olmamış kimse, gulfesini, yani sünnette kesilecek derinin içerisini de yıkamalıdır. Bu lâzımdır. Meğer ki açılmasında çetinlik bulunsun. Çünkü bu deri, bedenın zahirinden sayılır, buna kadar gelen bir sidik ile abdest bozulur.

190– Dişlerin arasında suyun geçmesine mani olacak derecede sert nohut miktarı bir taam parçası bulunmamalıdır, vücudun, hiç bir yerinde balık derisi veya çiğneyip kurumuş ekmek parçası gibi bir şey de bulunmamalıdır. Çünkü bunların altına su geçmeyince gusl sahîh olmuş olmaz.

191– Birbirine bitişip de aralarına su nüfuz etmeyecek bir halde bulu-

nan parmakları gusl ederken su ile hilâllamalı, içi boş olan göbeğin içini de yıkamalı ve necaset bulunmasa da aşağı avret yerlerini su ile istincade bulunmalıdır. Çünkü bunların da kuru kalmaları guslün sıhhatine mâni olur.

192— Ayaklarda çatlak olup da üzerlerine merhem konulmuş olduğu takdirde bakılır: Eğer zarar vermiyecek ise altlarını yıkamak lâzımdır, zarar verecek ise su ile üzerleri yıkanılır, bu da muzır ise mesh ile iktifa olunur, mesh de muzır ise terkedilir.

193— Ağzını veya burnunu yıkamadığını veya bir uzvunun kuru kalmış olduğunu sonradan anlayan kimsenin yeniden gusl etmesi lâzım gelmez, belki yalnız bu uzuvları yıkaması kifayet eder. Eğer arada farz bir namaz kılmış ise, onu iade etmesi icab eder.

194— Gözlerin içini soğuk ve sıcak su ile yıkamak zararlı ve meşakkatli olduğu için bunu ne abdestte, ne de gusulde yıkamak icab etmez. Vele ki sahibi amâ bulunsun. Hattâ göz, temiz olmayan bir sürme ile sürmelenmiş olsa dahi bunu yıkamak lâzım gelmez. Gözlerin hafifçe kapatılması da abdeste, gusle mani olmaz. Elverir ki, su kirpikler ve pınarlara varmış olsun, bu lâzımdır.

(Malikilere göre de gözlerin ve ağız ile burunun içerisi ve zahir olmayan kulak deliği, bedenın dışarisından sayılmaz. Binaenaleyh bunları abdestte ve gusulde yıkamak farz değildir. Belki sünnettir.) "Bu halde takma gözleri abdest ve gusulde çıkarıp altını yıkamaya lüzum yoktur." Ve bu yıkama zararlı olunca câiz bile olmaz, gözlerin içerisinden maksat göz kapaklarının kapanmasile görülmez hale gelen göz tabakasıdır.

(Hanbelîlere göre ağız ile burunun içleri yüzden sayılır. Bu cihetle abdestte, gusulde yıkanmaları farzdır.)

Guslün sünnetleri:

195— Guslün başlıca sünnetleri şunlardır:

(1) Gusle niyet ile, besmele ile ve misvak ile başlamak.

Bu niyet, guslün sıhhati için şart değildir. Fakat sevaba vesiledir. Taharetin bir ibadet sayılmasına sebeptir.

(Malikiler ve Şafilere göre gusulde niyet, farzdır. Hanbelîlere göre de bu niyet, guslün sıhhatının şartıdır. Binaenaleyh ihtilâftan kurtulmak için hadesi gidermek, namaz gibi ibadetleri yerine getirmek maksadiyle gusl edildiğini, boy abdesti esnasında hatırlamalıdır.)

(2) Gusulde evvelâ elleri, oyluk yerlerini yıkamak, bedende meni ve saire eseri var ise gidermek.

(3) Gusulden evvel sünnet veçhile abdest almak. Şu kadar var ki bir kap içinde veya toprak üzerinde yıkanıldığı takdirde ayakları yıkamayı sonraya bırakmalıdır.

(4) Abdestten sonra evvelâ üç def'a başa, sonra üç def'a sağ omuza,

üç def'a da sol omuza su dökmek ve ilk veya her su döktükçe bedeni, iyice ıslanması için oğuşturmak ve bir kap içinde veya toprak üzerinde yıkanıldığı takdirde oradan çıkarken evvelâ sağ, sonra da sol ayağı yıkamak.

(İmam Malik ve İmam Ebu Yûsuf'tan bir rivayete göre gusülde bedeni delketmek, yani: Uğuşturmak farzdır.)

(5) Gusl suyunda israftan ve taktirden, yani: Pek fazla veya eksik olmasından kaçınmak.

(6) Kimsenin görmeyeceği bir mahalde yıkanmak. Fakat erkekler, erkekten, kadınlar da kadından hali bir yer bulamadıkları takdirde bir köşeye çekilerek ve avret mahallerini peştemal ile örterek yıkanılır. Avret mahallerini açmaları câiz olmadığı gibi yalnız erkeklerin veya erkekler ile kadınlar arasında bulunan kadınlar için de bunların arasında yıkanmak câiz olmaz. Bu halde teyemmüm ederek namazları kılmaları muvafıktır. Çünkü su, hükmen bulunmamış olur.

Kezalik; gerek erkekler ve gerek kadınlar, peştemal gibi bir şey bulamaz da kendi cinsleri arasında avret mahallerini açmağa mecbur kalacakları takdirde guslü te'hir edip namazlarını teyemmüm ile kılarlar. Bil'âhare tenha bir mahal veya peştemal bulunca gusl edip teyemmüm ile kıldıkları namazları iade ederler. Bu hususa hamamlarda pek dikkat etmelidir!.

(7) Tenha bir yerde yıkanıldığı halde de avret mahallini açık bırakmamak, şayet açık bırakılırsa Kible tarafına yönelmemek.

(8) Gusl ederken söz söylememek.

(9) Guslden sonra elbiseyi giyerken çabukça tesettür edivermek.

(10) Guslden sonra bedeni bir havlu ile, bir mendil ile silmek.

(11) Bir kimse, ağzına ve burnuna su almak suretiyle akar bir suya veya büyük bir havuza dalsa veya yağmur altında durup bütün vücudu ıslansa gusl farzasını yerine getirmiş olur. Bu hallerde uzuvlarını kımıldandırsa veya su içinde abdest ile gusle müsait bir müddet durursa sünnete de riayet etmiş olur.

(12) Yukarıda yazılan sünnetlere uygun olmıyan bir gusl, âdabına riayet edilmemiş, kerahatten hâli bulunmamış olur.

Abdestte âdabtan sayılan şeyler, guslde de adabtır. Şu kadar var ki, guslde Kibleye teveccüh edilmez. Meğer ki avret mahalleri peştemal ile kapalı bulunsun.

Abdestte mekruh olan şeyler, guslde de mekruhtur. Bundan başka gusl esnasında dua okumak da mekruhtur.

Bir de guslde bir uzvun suyu ile, damlar bir halde olunca diğer bir uzvu ıslatmak câizdir. Çünkü guslde bütün beden, bir uzuv sayılır. Abdeste ise bu câiz değildir.

Guslün vasıfları:

196— Gusl yapılması, yukarıda "169" uncu mes'eleda beyan olunduğu üzere cünüplükten, ve hayız ile nifas kanlarının kesilmesinden

dolayı bir farızadır. Bazı sebeplerden dolayı da bir sünnet veya müstehab olur. Bunların başlıcaları şunlardır :

- (1) Cum'a ve iki Bayram namazları için yıkanmak.
 - (2) Hac ve Umre için İhrama girerken ve Arefe günü vukuf için yıkanmak.
 - (3) Mekke-i Mükerrremeye veya Medine-i Münevvereye girmek için yıkanmak.
 - (4) Müzdelifede ve Mina'da bulunmak için yıkanmak.
 - (5) Günahdan tevbe için yıkanmak.
 - (6) Husûf, Kûsûf namazları ve yağmur duası için yıkanmak.
 - (7) Kan aldırın, ölü yıkayan veya baygınlıktan ayılan kimse için yıkanmak.
 - (8) Seferden gelen veya yeni elbise giyen kimse için yıkanmak.
 - (9) Berât veya Kadir gecesine eren kimse için yıkanmak.
 - (10) Nâsın toplanacakları yerde hazır olacak kimse için yıkanmak.
 - (11) İstihâze halinden kurtulan kadın için yıkanmak.
 - (12) Cünüplüğünü müteakip âdet görmeğe başlayan bir kadın, dilerse cünüplüğünden dolayı yıkanır, dilerse yıkanmasını âdetinin bitmesine bırakır.
 - (13) Her mukarretenen dolayı yıkanmak. Şöyle ki : Refikasına mukarret eden kimse, henüz yıkanmadan tekrar mukarrette bulunabilir. Fakat arada yıkanması veya abdest alması mendubdur.
 - (14) Daha namaz vakti olmadan yıkanmak. Şöyle ki : Cünüp bir kimsenin yıkanmasını namaz vaktine kadar tehir etmesi bir günah sayılmaz. Fakat daha evvel yıkanması efdaldır.
- Sünnet ve müstahab olan gusüller mücerred nezafet ve ta'zim için yapılır. Bunlardan mazmaza = ağzı çalkalamak ve istinşak = buruna su çekmek her halde icab etmez.
- (Şafilere göre farz olan gusüllerden başkası sünnettir.)

Gusl etmeleri farz olanlara haram veya mekruh olan şeyler:

197— Gusl etmeleri farz olanlara gusl etmeden evvel haram olan şeyler şunlardır :

- (1) Namaz kılmak, Kur'an kasdiyle velev bir âyet mikdarı olsun Kur'an okumak, fakat dua ve senâya dair âyetleri dua ve senâ kasdiyle okumak caizdir. Meselâ, cünüp olan veya adet gören bir kadın, dua maksadiyle Fâtiha sûre-i celilesini okuyabilir.
- Kezalik : Bu halde Kuran âyetlerini çocuklara kelime kelime öğretmek câizdir. Kelime'i şهادeti okumak, tesbih ve tekbirde bulunmak ta câizdir.
- (2) Kur'anı Kerime, velev bir âyet veya yarım âyet olsun el sürmek Mushafı Şerifi el ile tutmak haramdır. Fakat bitişik olmayan bir glâf, bir mahfaza, bir torba veya sandık içinde bulunan bir Mushafı Şerifi tutmak ise câizdir.
- (3) Kâbe-i muazzamayı tavaf etmek ve bir zaruret olmadığı halde bir mescide, bir camii şerife girmek ve içinden geçmek.

Zaruret hali bunda müstesnadır. Meselâ yıkanacak kimsenin hanesinin kapısı mescidin içinde olur da bu kapıyı başka tarafa çevirmesi ve başka ikametgâh bulması kabil olmazsa onun hakkında hanesine gitmek üzere mescide girmek câiz olur.

Mescit içinde yatan bir kimse, ihtilâm olunca harice çıkmak için teyemmüm ile oturur, fakat bununla ne okuyabilir, ne de namaz kılabilir.

(4) Üzerinde Âyeti kerime yazılı bir levhayı, bir akçeyi el ile tutmak.

Gusl etmeleri icap eden kimselere yıkanmadan evvel yapmaları mekruh olan şeyler de şunlardır :

- (1) Dinî kitaplardan herhangi birini el ile tutup okumak.
- (2) Elini ağzını yıkamadan yiyip içmek.
- (3) Elde tutulmayıp yer üzerinde bulunan bir sahifeye, bir levhaya Kur'anı Kerimi yazmak. Bu da İmam Muhammede göre mekruhtur.

Cünüp ile hâyız ve nüfesanın Kur'anı Kerime bakmaları mekruh değildir. Bu el ile tutmak kabilinden sayılmaz.

* İmamı Malike göre cünüp olan Kur'anı azîmi okuyamaz ise de hâyız olan okuyabilir. Çünkü cünüp, derhal yıkanabilir. Hâyız ise böyle değildir, mâ'zurdur.)

Teyemmümün mahiyeti ve farzları :

198— Teyemmüm, lügatta kast mânasındır. Şer'i şerifte "su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanılmasına kudret bulunmadığı takdirde temiz olan toprak cinsinden bir şey ile hadesi gidermek maksadile yapılan bir amelîyedir" Şöyle ki : Abdestsiz olan veya gusl etmesi icap eden bir kimse, iki elini toprak cinsinden temiz bir şeye bir kere vurup bununla yüzünü mesheder. Sonra iki elini bir daha vurup bununla da dirseklerine kadar iki elini mesheder. Ve bu amelîyesi hadesi gidermek veya namaz kılmak veya taharetsiz sahil olmayan sair bir ibadette bulunmak niyetine mukarin olur. İşte teyemmümün mahiyeti bundan ibarettir. O halde teyemmümün farzları da bir niyyet ile iki meshden ibaret bulunmuş olur.

İmam Züfere göre teyemmümde niyyet farz değildir.

199— Teyemmüm, bu ümmetin hasaisindendir. Bu bir kolaylık eseridir. Mukaddes mâ'buduna ibadet edecek bir müslümanın itiyat etmiş olduğu teharettten mahrum bir halde ibadet etmesini temin eder. Bu hususta o müslümanın duyduğu ruhî bir ihtiyacı giderir, insanı fitreti asliyesine döndürerek kendisinde mahviyet, tevazu ; hakka tâ'zîm duygularını canlandırır.

200— Teyemmümün meş'ruiyeti, hicreti Nebeviyyenin beşinci senesindedir. Şöyle ki : Hicreti seniyenin beşinci senesi şabanın ilk günlerinde Huzaa kabilesinin bir oymağı olan "Benî Mustalak" Gazvesinde Resûli Ekrem ile bin kadar İslâm askeri, susuz bir yerde gecelemişlerdi. Sabah namazını kılmak için abdest alacak su bulamadılar. Sabaha yakın : "Yolculuk-

ta bulunup da su bulamazsanız temiz toprak ile teyemmüm ediniz" meâlindeki âyeti kerime nazil oldu. Teyemmüm ile namaz kılmalarına müsaa de olundu. Eshabı kirâm çok sevindi, teyemmüm ederek sabah namazını kıldılar.

Teyemmümün sünnet veçhile yapılması:

201– "Bir teyemmümün sünnete uygun olması için aşağıdaki veçhile yapılması gerekir :

(1) Teyemmüme başlarken Besmele'i Şerifeyi okuyup namaz için teharete niyet etmelidir.

(Hanbelîlere göre Besmele'i şerifeyi okumak vaciptir, bu olmayınca teyemmüm olmaz.)

(2) İki eli parmakları açık olduğu halde temiz bir toprağa vurup ileri geri çekmelidir.

(3) Elleri kaldırıncı bakmalı, eğer fazla tozlanmışsa bunları yan yana getirip birbirine hafifçe vurmali, bu surette tozları silkdikten sonra bunlar ile bütün yüzü meshetmelidir.

(4) Elleri tekrar evvelce vurulduğu yere veya başka temiz bir mahalle vurup toz tutmuşlar ise yine silkmeli, bu def'a sol elin baş parmağını ayırarak diğer parmakların iç taraflarile sağ elin dış taraflarını parmaklarının uçlarından dirseğine kadar meshederek çekmeli, sonra da sağ elin iç tarafına dönerek yine sol elin, serçe parmağıle baş parmağını halka edip, baş parmağı da beraber olmak üzere ayasile sağ elin dirseğinden itibaren iç tarafı bileğine kadar meshetmeli ve baş parmağı daha ileri yürüterek sağ elin baş parmağının üstünü de mesheylemelidir.

(5) Sağ elin iç taraflarile sol elin dış ve iç taraflarını aynı veçhile meshetmelidir.

(6) Teyemmümde beyan olunan tertibe riayet edip evvelâ, yüzü, sonra da kolları meshetmeli ve meshleri arasında fasıla vermemelidir.

Teyemmümün şartları:

202– Teyemmümü mübah kılacak bir özür bulunmamalıdır. Bu özür suyu isti'male hakikaten veya hükmen kudret bulunmamaktadır. Şöyle ki: Su temizlenecek kimsenin bulunduğu yerden en az bir mil yâni dört bin adım uzakta bulunmalıdır. Bu halde su hakikaten bulunmamış sayılır.

Yahut su var ise de yıkandığı takdirde hastalanmaktan, veya hastalığın artmasından veya uzamasından bittetcribe müslim, hâzık bir tabibin beyanına nazaran korkulmalıdır. Bu halde su hükmen bulunmamış sayılır.

(Maliklere göre bu hususta müslim tabibi hâzık bulunmazsa gayri müslim, hâzık tabibin sözü de kifayet eder.)

Yakında bulunan bir suyu elde etmek hususunda nefse, mala, ırz ve emanete ait bir tehlike bulunması veya bulunan bir suyun abdest veya gusle

yetişmemesi, veya bulunan suyun abdesi veya gusle sarfı halinde kendisinin veya arkadaşının veya hayvanın susuzluktan helâk olacağına zannı galip hasıl olması, yahut kuyudan suyu çıkarabilmek için ip ve kova bulunmaması yahut bulunan suyun necaseti izalaya kâfi olup bundan fazla bulunmaması veya bulunan su ile abdest alındığı veya gusl edildiği takdirde bayram veya cenaze namazlarının tamamen geçmesinden korkulması hallerinde de su, hükmen bulunmamış sayılır. Şu kadar var ki, bu namazlara kısmen yetişeceği anlaşılan veya cenazenin velisi olup da namaz için kendisine intizar olunacağını bilen kimse için teyemmüm kifayet etmez.

Kezâlik : Bedeli olan, yani : Kazası mümkün bulunan namazlar için su bulunduğu halde mücerret fevtinden dolayı teyemmüm, câiz olmaz. Cuma ve sair vakit namazları gibi.

203— Niyyet bulunmalıdır. Şöyle ki, teyemmüm edecek kimse, elini teyemmüm edeceği şeye vaz'ederken veya eline dokunan toprak ile yüzünü meshe başlarken bu hareketini hadesten taharet veya namaz kılmak veya taharetsiz yapılması câiz olmayan başka bir ibadeti maksudede bulunmak kastile yapmalıdır. Böyle bir kaste mukarin olmayan bir teyemmüm ile namaz kılınmaz. Velew ki mücerret teyemmüme niyyet edilsin.

Binaenaleyh su bulamayan abdestsiz bir kimse, meselâ yalnız Mushafı Şerifi eline almak veya bir mescidi şerife girmek maksadile teyemmüm etse, bununla namaz kılması sahih olmaz. Çünkü Mushafı Şerifi tutmak, taharete mutavakkıf ise de kendisi bir ibadeti maksude değildir. Maksud olan tilâvettir. Mescide girmek de boy abdesti alması lâzım gelen kimse için Taharete mütevakkıftır, fakat bu da bizzat maksut bir ibadet değildir. Kezâlik abdestsiz kimse için ezber olarak Kur'an okumak, bir ibadet ise de taharete mütevakkıf değildir.

Ezan okumak, ikamette bulunmak, kabirleri ziyaret etmek, ölüyü defn etmek, selâmı reddetmek, veya herhangi hayırlı bir işte bulunmak için yapılan teyemmüm ile de namaz kılınmaz.

204— Teyemmüm her veçhile temiz olan yer cinsinden bir şey ile yapılmalıdır. Şöyle ki ; kendisine pislik dokunmamış olan toprak ile, kum, horasan, alçı gibi yer cinsinden olan bir şeyler ile mermer gibi madenî taşlar ile kiremit , tuğla, yakut, zümrüt, zebercet, kibrit, tutya, mercan ile, nemli veya yanık toprak ile yer cinsinden olmayan bir şey ile karışık olup o şeye galip bulunan toprak ile, müftâbih görülen kavle göre kaya tuzu, ile, ve çamur ile sıvanmış duvar ile teyemmüm olunabilir. Velew ki bunların üzerinde toz bulunmasın.

Fakat kurumadıkça çamur ile teyemmüm yapılamaz. Bu ; İmam Ebu Yûsufa göredir. İmam Â'zama göre vaktin çıkmasından korkulursa çamur ile teyemmüm edilir, elverir ki suyu toprağına galip bulunmasın.

Odukların veya otların yanmalarından husule gelen külleri ile, demir, altın, gümüş gibi eriyip şeklini değiştiren, yumuşayan madenler ile, inciler ile, camlar ile, kumaşlar ve libaslar ile, hayvan postekileri ile teyemmüm yapılamaz. Çünkü bunlar yer cinsinden sayılmazlar. Meğer ki üzerlerinde eserleri belirecek surette toz bulunsun.

Bir de henüz madeninde bulunan altın, gümüş, demir, bakır gibi şeyler ile -- üzerlerindeki topraklardan dolayı -- teyemmüm olunabilir.

(İmam Ebu Yusûf ile İmam Şafîye göre teyemmüm yalnız toprak ile yapılır. İmam Mâlike göre toprak ile, kum ile teyemmüm câiz olduğu gibi otlar ile, ağaçlar ile, kar ile de câiz olur. İmam Ahmed İbni Hambele göre de teyemmüm, yalnız yanmamış, başkasından gasbedilmemiş, tozlu bir halde bulunan temiz bir toprak ile yapılır. Kum ve saire ile yapılamaz.)

205-- Taharete münafi hal, bitmiş olmalıdır. Meselâ : Bir uzuvdan çıkan kan daha kesilmeden abdest alınamiyacağı gibi teyemmüm de yapılamaz.

206-- Meshe mâni' şeyler ciltten giderilmiş olmalıdır. Aksi halde Mesh cilde değil, o mâni'üzerine yapılmış olur. Elde kurumuş kalmış hamur parçası gibi.

207-- Teyemmüm, iki elin iç yüzile iki def'a toprak cinsinden bir şeye konulmakla yapılmalıdır. Ma'mafih bir kimseye niyyet edince başkası vasıtasile de teyemmüm ettirilebilir.

208-- Teyemmüm, iki elin veya bunların yerine kâim olacak bir şeyin tamamile veya ekser kısmile yapılmalıdır. Binaenaleyh iki parmakla yapılacak bir teyemmüm, sahih olmaz. Fakat bir el ile yüz, diğer bir el ile kol da meshedilebilir. Bu halde bir el ile tekrar toprağa vurulup diğer kol da meshedebilir. Eli çolak olup suyu isti'mal edemiyen kimse, yardımcısı yok ise yüzünü ve kollarını yere sürmek suretiyle teyemmüm edebilir. Elleri ve kolları kesilmiş kimse de yalnız yüzünü yere sürerek teyemmüm yapar, yüzünde yara bulursa teyemmüm etmeksizin namazı kılar.

209-- Yüz ile kollar, tamamen meshedilmelidir. Şöyle ki : Yüzün her tarafı, meselâ: Sakal başile kulak araları ve kaşlar ile gözler arası ve burnun her yanı meshedilir. Yüzük ve bilezik gibi şeyler kınıldatılır, parmaklar hilâllanır. Maahaza diğer bir kavle göre bu uzuvların ekser kısmını mesh kâfidir. Dörtte biri nisbetinde meshedilmemesi, teyemmümün sıhhatına mâni' olmaz.

Teyemmümü Mübah kılıp kılmayan bazı haller:

210-- Daha namaz vakti girmeden de teyemmüm yapılabilir. Fakat namazın müstehap vakti geçmeden su bulunmasını zannı galibile ümit eden kimsenin teyemmümü te'hir etmesi menduptur.

(Eimmei selâseye göre bir namaz için vakti girmedikçe teyemmüm yapılamaz. Çünkü teyemmüm zaruretten taharet sayılmıştır. Müstahazanın tahareti gibi vaktinden evvel olunca kifayet etmez.)

211-- Bir mil mesafeden yakında su bulunduğunu zan eden kimsenin zannı cihetine doğru üç dört yüz adım giderek veya birisini göndererek suyu araması lâzımdır. Meğer ki yolda bir düşman, bir tehlike korkusu bulunsun.

212-- Bir kimse su bulup bulunmadığını kendisinden soracak münasip bir şahıs bulunduğu halde ondan sormadan teyemmüm edemez. Şayet

teyemmüm ederek namaz kılsa da sonra bir milden yakın bir yerde suyun mevcudiyeti kendisine haber verilse kıldığı namazı iade etmesi lâzım gelir.

213— Kendisine su verileceği va'd edilen kimse, namazını te'hir eder, velevki kazaya kalmak korkusu bulunsun. Şu kadar var ki, suyu va'd edenin yanında veya bir mil mesafeden az olmak üzere yakınında su bulunmuş olmalıdır.

214— Boy abdesti alması icap eden bir kimse, yalnız uzuvlarının bazısına, yahut yalnız abdestine yetişebilecek su bulsa yine teyemmüm eder, o suyu sarfetmesi lâzım gelmez.

215— Yalnız içilmek için kırlarda, sarnıçlarda hazırlanmış olan ammeye ait sular teyemmüme mani olmaz. Meğer ki çok olup da onunla abdest ve gusl yapılmasına müsaade edilmiş olduğu anlaşılınsın.

216— Hacıların hediye için taşıdıkları zemzem suyu, teyemmüme mâ-nidir. Meğer ki içine en az bir misli gül suyu gibi bir mukayyet su karıştırmış olsun.

217— Cünüplükten dolayı teyemmüm etmiş bir kimseden abdesti bozan bir şey zuhur etse cünüp değil, abdestsiz olmuş olur. Binaenaleyh yalnız abdeste yetecek su bulursa bununla abdest alır, bunu da bulamazsa tekrar teyemmüm eder.

218— Abdest almak veya gusl etmek için başkasının yanında bulunan suyu istemek lâzımdır. Meğer ki su, esirgenecek bir yerde bulunmuş olsun.

219— Abdest alacak veya gusl edecek kimsenin ihtiyacından zâid parası olduğu takdirde değer kıymetiyle veya bu kıymetten biraz fazlasıyla satılan suyu alması lâzımdır. Fakat adî fiatın iki misli para ile suyu almak icap etmez. Bu, fahiş bir fiyattır.

220— Parası olan bir âciz, kendisine ecri mislile abdest aldirtacak kimse bulursa teyemmüm edemez.

221— Başkasının yardımı ile abdest alabilecek kimsenin yardımcısı, kendi kölesi, kendi çocuğu veya kendi ücretli hizmetçisi ise teyemmüm etmesi bilittifak câiz olmaz.

Böyle bir ma'lûl, kendisinden yardım istediği takdirde yardım edecek başka kimseye sahip ise yine teyemmüm edemez. Zevcesi bu kabildendir. Zâhirülmezhep de bu veçhiledir. Fakat İmam A'zamdan bir kavle göre bu takdirde teyemmüm edebilir.

Deniliyor ki, zevç ile zevce, bu hususta birbirine yardım ile mecburî surette mükellef değildir. Binaenaleyh bunlardan biri diğerine bir muin sayılmaz. Şu kadar var ki, birbirine böyle bir yardım vazifesinde bulunmaları, bir mürüvvet eseri olarak müstahsendir. Hattâ bunlardan biri diğerine yardım etmeyi deruhte ettiği takdirde, zahiri rivayete nazaran teyemmüm cihetine gidilemez.

222— Bir yerde mahpus olup da, temiz su ve toprak bulamayan kimse, İmamı A'zam ile İmam Muhammed'e göre namazını sonraya bırakır. İmam Ebu Yüsufa göre bir şey okumaksızın namaz kılar gibi kıyam, rükû, secde vaziyetlerini alır, başka bir tabir ile kendisini namaz kılanlara benzetir, bilâhare kurtulunca kaza eder.

223– Abdest uzuvlarının ekserisinde veya yarısında yarası bulunan kimse, teyemmüm eder. Fakat yarısından azında yarası bulunan kimse, sağlam uzuvlarını yıkar, yaralı uzvunu mesh eder, teyemmüm yapamaz. Gusl hususunda ise vücudun kısmı a'zamı veya nısfı yaralı ise teyemmüm edilir, nıfsından azı yaralı ise sağlam kısım yıkanır, yaralı kısım mesh edilir.

224– Bir teyemmüm ile abdest gibi müteaddit farz ve nafilâ namazlar kılınabilir.

(İmamı Şafîye göre bir teyemmüm ile yalnız bir farz namaz ile müteaddit nafilâ namazlar kılınabilir, ve esah olan kavle göre bir teyemmüm ile bir farz namaz ile beraber cenaze namazları da kılınabilir. Fakat bir teyemmüm ile bir farz namazdan başka kılınmaz.)

Bu ihtilâftan kurtulmak için her farz namaz için yeniden teyemmüm etmek evlâdır.

225– Temiz bir yerden müteaddit kimseler teyemmüm edebilirler. Çünkü yer yüzü el konulmasile müsta'mel olmuş sayılmaz.

Teyemmümü bozan haller:

226– Abdesti bozan veya guslü icap eden haller, teyemmümü de bozar, hükümsüz bırakır. Teyemmümü mübah kılan özrün zevâli de özürden dolayı yapılmış olan teyemmümü bozar.

Binaenaleyh su bulunmadığından veya hastalıktan dolayı yapılmış olan bir teyemmüm, su bulunduğu veya hastalık zâil olduğu anda bozular, nihayet bulur. Su ile abdest alınmadıkça veya gusl edilmeyince namaz kılınmaz.

227– Cünüplükten dolayı yapılan teyemmüm, abdest yerine de geçer. Binaenaleyh araya yeniden bir cünüplük veya abdestsizlik hali geçmedikçe suyu isti'mâle kudret hasıl oluncaya kadar bu teyemmümle müteaddit namazlar kılınabilir. Nitekim su ile yalnız gusl etmiş kimse de bu temizliği devam ettikçe abdestte muhtaç olmaksızın dilediği namazları kılabilir.

228– Bir özür için teyemmüm etmiş olan kimse diğer bir özre tutulsa birinci özrün nihayet bulmasile teyemmümü nihayet bulur. Diğer özrü için tekrar teyemmüm etmesi lâzım gelir.

Meselâ: Su bulunmadığından dolayı teyemmüm etmiş olan kimse henüz su bulmadan abdest almağa mâni' olacak surette hasta olup da bu esnada su bulacak olsa evvelki teyemmümü bitmiş olur, bu hastalıktan dolayı tekrar teyemmüm etmesi lâzım gelir. Çünkü teyemmümün sebebi değişmiştir.

229– Teyemmüm etmiş kimse, namaz içinde iken su bulursa namazı bozulmuş olur, abdest alıp yeniden namaz kılması lâzım gelir. Fakat namaz tamamen kılındıktan sonra suyun bulunması, bu namazın iadesini icap etmez.

NAMAZLAR HAKKINDADIR

İçindekiler : Namazın ehemmiyeti ve fazileti. Namaza dair bazı ta'birler. Namazların nevi'leri ve rek'atleri. Namazların şartları, rükünleri. Namazların vacibeleri, sünnetleri, âdabı. Ezan ve ikamet. İmamet ve cemaat. Kadınların muhazatı. Namazların sureti tatbikiyesi = münferiden ve cemaatle nasıl kılınacağı. Cuma namazı. Cuma namazının vücudunun ve edâsının şartları. Cuma namazına müteallik mes'eleler. Bayram namazları, Teravih namazı. Hastaların namazları.

Seferin mahiyeti, müddeti ve hükümleri.

Edâ ile kazânın mahiyetleri ve kazâ namazları. Müdrik, lâhik, mesbuk hakkındaki mes'eleler. Sehv secdeleri. Tilâvet secdesi, şükür secdesi. Nafile namazlar.

Mekruh vakitler. Namazlarda mekruh olup olmıyan kıraatler. Zelletül-kari. Kur'anı kerîmi öğrenip okumak ve dinlemek vazifeleri. Namazların mekruhları. Namazı bozup bozımıyan şeyler. İskatı salât mes'alesi. Mescidlere âit hükümler.

Cenazeler hakkındaki vecibeler, vazifeler. Cenazelerin gasl edilmeleri, kefenlenmeleri. Cenaze namazları. Cenazeleri teşyi' ve kabre defn. Kabirler ve makberler. Şehidler hakkındaki hükümler.

Namazın ehemmiyet ve fazileti :

(1) Malûmdur ki, Allah Tealâyı tevhd, yani onun varlığını, birliğini bilip tasdik etmek en büyük bir farzadır. Bundan sonra farzların en büyüğü en mühimmi namazdır. Namaz, imanun alâmetidir, kalbin nurudur, ruhun kuvvetidir, mü'minin mi'racıdır. Mü'min, bu sayede Hak Tealânın manevî huzuruna yükselir, Allah Tealâyı münacatta bulunarak manevî kurbiyete erer, mü'min için ne ulvî bir şeref !.

Bütün hakikî dinler, insanlara namaz kılmalarını emr etmiştir. Bizim sevgili Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz de ilk bi'setlerinden i'tibaren namaz kılmakla mükellef bulunmuştu. Şu kadar var ki, bu namaz, biri güneşin doğmasından evvel, diğeri de güneşin batmasından sonra olmak üzere iki vakte münhasır idi. Sonra mi'raç gecesinde beş vakit namaz farz olmuştur. Mi'racı nebevî ise râcîh görülen kavle nazaran Hicreti nebeviyeden on sekiz ay evvel, Receb-i şerifin yirmi yedinci gecesinde vuku bulmuştur.

(2) Kur'anı kerimde, mübarek hadislerde namaza dair bir çok emirler, tavsiyeler vardır ki, bütün bunlar islâm dininde namaza ne kadar büyük bir ehemmiyet verildiğini gösterir. Ezcümle bir âyeti kerîme şu mealdedir: "Resulüm! Sana vah'y olunan kur'an âyetlerini güzelce oku ve namazı erkân ve âdabına riayetle kıl, şüphe yok ki namaz ; edebe, namusa uygun olmıyan şeylerden çirkin görülen işlerden meneder. Her halde Allah Tealânın zikri – her ibadetten – daha büyüktür. Allah Tealâ bütün işlediklerinizi bilir." (1) Namaz ise en büyük zikirdir.

Diğer bir âyeti celîle de şu mealdedir : "Namazı ikame ediniz, yani : Dosdoğru kılınız, zekâtı da veriniz, nefisleriniz için hayırdan her ne şey evvelce göndermiş olursanız onu Allah Tealânın yanında bulursunuz.: asla zayı olmaz – şüphe yok ki, Allah Tealâ yaptığınız şeyleri görür." (2)

Bir hadisi şerifte : "Namaz, dinin direğidir." buyurulmuştur.(3)

Diğer bir hadisi şerifte : "Namaz, kişinin kalbinde bir nurdur, artık sizden dileyen tenevvür etsin, kalbindeki nurunu arttırmaya çalışsın" mealindedir.(4)

İşte bütün bu mübarek âyetler , hadîsler, namazın ne kadar büyük ve Allahımızın nezdi kibriyasında ne kadar makbul, matlub bir ibadet olduğunu göstermeğe kâfidir.

(3) Filhakika namaz, pek mukaddes bir ibadettir. Namazın faziletlerine nihayet yoktur. Namaz ; âkil, balîğ olan her müslüman için muayyen vakitlerde, edası lâzım gelen pek yüksek bir farzadır . Bu mühim farızayı yerine getirenler, Allah Tealânın pek büyük lütuflarına, inayetlerine ereceklerdir. Bunu kasden terk edenler de ikabı pek şiddetli olan Hak Tealânın elim azaplarına müstehik olacaklardır.

Müslümanlar henüz yedi yaşlarına girmiş çocuklarını namaza alıştırmakla mükelleftirler. Bu çocuklara vefleri, namaz kılmalarını emr ve ta'

(1) اقل ما اوحى اليك من الكتاب و اقم الصلاة اذ الصلاة تنهى عن الفحشاء والمنكر
ولذكر الله اكبر والله يعلم ما تصنعون.

(2) و اقيموا الصلاة و آتوا الزكوة و ما تقدم مما لانفسكم من خير تجودوه عند الله ان الله بما
تعلمون بصير.

(3) الصلاة عماد الدين.

(4) صلاة الرجل تور في قلبه فمن شاء . منكم فليتور.

rif ederler. On yaşına girdiği halde namaz kılmayan çocuğun velisi tarafından — üç tokattan ziyade olmamak üzere — el ile hafifçe döğülmesi lâzım gelir.

(4) İnsan bir kerre düşünmeli, her ân Allah Tealânın binlerce ni'metlerine, inayetlerine nâil olmaktadır. Öyle Kerim, Rahim olan mabudu - muzun nihayetsiz âtîfetlerine karşı teşekkürde bulunmak icab etmez mi? İşte insan, namaz yoluyla bu şükran borcunu ödemeğe, ma'budunun lûtuflarını, ni'metlerini nezîh bir lisan ile yad ederek kulluk vazifesini yerine getirmeğe çalışmış olur. Nitekim : "Namaz, şükürün bütün aksamını câmi'dir" denilmiştir. (1)

Bununla beraber namaz, ruhu temizleyen, kalbi aydınlatan, insanı yüksek duygulardan haberdar eden, insanı kötülüklerden alıkoyan, insanı, hayra, tefekküre, tevazua, intizama sevk eyliyen en güzel bir ibadettir.

İnsan namaz vesilesiyle nice günahlardan kurtulacak, Hak Tealânın nice binlerce ihsanlarına, keremlerine kavuşacaktır.

Namaz, manevî hayattan başka maddî hayata da küşayış verir, insanın nezafetine, sıhhatine, muntazam hareketine sebep olur.

(5) Velhasıl ; namazın meşrû'iyetindeki hikmetler, fâideler her türlü düşüncelerin üstündedir. Fakat bir müslüman namazını yalnız Allah Tealânın rızası için kılar, yalnız ma'buduna şükr için, ta'zim için kılar ; bilfarz namazın hiç bir fâidesi tasavvur olunmasa bile yine bunu taabbüdî bir emr bilerek mahza Hâlikının emrine itaat için kılmağa çalışır. Bu kudsi vazifinin yerine hiçbir şeyin kâim olamayacağı kat'i surette bilir, namaza sarf edilecek dakikaları hayatının en neşveli, en saadetli zamanı olmak üzere kabul eder.

Filhakika fanî hayatın zeval bulmıyacak bir çok semereleri ancak namaz sayesinde elde edilir, ve namaza tahsis edilen vakitler, ebediyet âleminin nihayetsiz olan saadet günlerini hazırlamış olur.

Gıptalar olsun bu pek mübarek, bu pek feyizli ibadete lâyikiyle devam edenlere !.

Namaza dair ba'zı ta'birler:

(6) Salât : Namaz demektir. Cem'i "salevât" dır. Salât, lugatde "dua" mânasındır. Şer'î şerifte "bildiğimiz mübarek ibadetten , erkân ve ezkârdan ibarettir." Namaz kılana da "Musallî" denir.

Bir de "Salât" Peygamber efendimiz hakkında ; (Allahümme sallı vesellim alâ seyyidina Muhammedin ve alâ âli seyyidina Muhammet = İlahi! Efendimiz Hazreti Muhammede ve Efendimiz Hazreti Muhammedin âline salât ve selâm buyur " gibi bir tarzda yapılan dua mânasına gelir. Bu salât ve selâmdan maksat ise Resulû Ekrem Efendimizin dünyada da, ahirette de her türlü tazimata nâil olmasını istemekten ve bu vesile ile kendisine olan bağlılığımızı, hürmetlerimizi göstermekten ibarettir.

(7) Tekbir : الله اكبر = Allahü ekber" الصلاة جامعة لاقسام الشكر. (1) demektir.

- (8) Kıyam : Ayakta durmaktır.
- (9) Kıraat : Kur'anı Kerimden bir miktar okumaktır.
- (10) Rukû : Lûgatte eğilmek demektir. Lisânı şeriatıta ; namazda kıraattten sonra eğilerek baş ve arkaya düz bir vaziyet vermektir.
- (11) Kaveme : Rukûdan kıyama kalkıp bir kerre سبحان رب العظيم = Sübhane rabbiyelâzîm diyecek kadar durmaktır.
- (12) Secde : Namaz kılariken eğilerek yüzün bir miktarını Hak Tealâya tazim için yere koymaktır. Birbiri ardınca yapılan iki secdeye "secde-teyn" denir. "Sücut" tabiri de secde etmek ve secdeler manâsına gelir.
- (13) Celse : İki secde arasında bir def'a "Sübhane rabbiyelâzîm" denilecek kadar oturmaktır.
- (14) Ka'de : Namazda teşehhüt için, yani "التحيات لله = Ettehiyyatü lillâhi" yi okumak için oturmaktır. Bir namazda iki def'a oturulursa birincisine "Kadeiulâ = ilk oturuş" ikincisine de "kadei ahire = son oturuş" denir.
- (15) Rek'at : Namazın bölüklerinden her biri demektir. Şöyle ki : Bir namazda kıyam ile rükû ve iki secdenin mecmuu bir rek'attır. Bir namazda iki def'a kıyam ile rükû ve sücut bulunursa o namaz iki rek'atlı bulunmuş olur. Üç veya dört def'a bulunursa namaz da üç veya dört rek'atlı olmuş bulunur.
- (16) Şef' = çift : Namazların her iki rek'atı demektir. Dört rek'atlı bir namazın evvelki iki rek'atına "şefi evvel" diğeri iki rek'atına da "şefi sâni" denir. Üç rek'atlı bir namazın üçüncü rek'atı da bir "şefi sâni" demektir.

Namazların nev'ileri ve rek'atları:

- (17) Namazlar : Farz, vacip, sünnet, müstehap nev'lerine ayrılır. Şöyle ki : Âkil ve baliğ olan her müslümanın günde beş def'a muayyen vakitlerde, muayyen rek'atlar ile kılacağı namazlar, birer farzı ayındır. Cuma namazı da bu cümledendir. Vitir ve bayram namazları da birer vaciptir. Farz namazlardan evvel veya sonra, yahut hem evvel hem de sonra kılınan bir kısım namazlar da birer sünnettir. Teravîh namazı da böyledir. Sair vakitlerde mahza Hak Tealânın rızası için kılınan ve nafil, tatavvu denilen bir kısım namazlar da ya birer sünnet veya müstehaptır. Kuşluk namazı gibi. Bütün bu namazların sahîh olmaları için bir takım şartları, rükünleri vardır ki, bunlara riayet edilmesi de birer farzıdır, bunlar namazların farzlarını teşkil eder. Bunlardan başka namazların bir takım da vacipleri, sünnetleri, edepi vardır.

Namazların bir takım da mekruhları, müfsitleri vardır ki, her namazın bunlardan berî olması lâzım gelir. Binaenaleyh her müslüman için bunları bilip ona göre bu dinî vazifesini yerine getirmeğe çalışmak icap eder.

(18) Namazların rek'atlarına gelince : Sabah namazının iki rek'at sünneti, iki rek'at da farzı vardır. Öğle namazının dört rek'at ilk sünneti, dört rek'at farzı, iki rek'at da son sünneti vardır. İkinci namazının dört rek'at mukaddem sünneti, dört rek'at da farzı vardır. Akşam namazının üç rek'at farzı, iki rek'at da müahhar sünneti vardır. Yatsı namazının dört rek'at ilk sünneti, dört rek'at farzı, iki rek'at da son sünneti vardır.

Cuma namazının dört rek'at ilk sünneti, iki rek'at farzı, dört rek'at da son sünneti, iki rek'at da "sünneti vakit" namile diğer bir sünneti vardır.

Vitir namazı ise üç rek'attan ibarettir. Bayram namazları da ikişer rek'attan ibarettir. Teravih namazı yirmi rek'attır. Diğer nafîle namazlar da en az ikişer rek'attır.

Bütün bunlara dair sırasile tafsilât verilecektir.

Namazların farzları, şartları, rükünleri:

19— Namazların farzları on ikidir. Bunlardan altısı namaza daha başlamadan bulunması lâzım gelen farzlardır ki : 1— Hadesten taharet, 2— Necasetten taharet, 3— Setri avret, 4— Kibleye istikbal, 5— Vakit, 6— Niyetten ibarettir. Bunlara "namazın şartları" denir.

Diğer altısı da namaza başlamadan itibaren bulunması lâzım gelen farzlardır ki :

1— İftitah tekbiri, 2— Kıyam, 3— Kıraat, 4— Rükû, 5— Sücut, 6— Kadei ahireden ibarettir. Bunlara da "namazın rükünleri" denir. Bunlar namazın bünyesini, mahiyetini teşkil ederler.

20— Yukarıdaki on iki farzdan başka namazda "tadili erkân" a riayet edilmesi, İmam Ebu Yûsuf ile Eimmei selâseye göre farz olduğu gibi namazdan bilihtiyar çıkılması da İmamı A'zama göre bir farzdır. Buna : "Huruc bisun'ihî" denir. Bunlar ile namazların rükünleri sekiz olmuş olur. Nitekim bunlar sırasile izah edilecektir.

Hadesten ve necasetten taharet:

21— Namazdan evvel hadesten taharet, necasetten taharet birer şarttır. Bunlar bulunmadıkça namaz sahîh olmaz. Hadesten, yani : Necaseti hükmiye denilip guslü veya abdesti icap eden şeylerden temiz bulunmak lâzım olduğu gibi necaseti hakikiye denilip maddeten pis bulunan şeylerden temiz bulunmak da lâzımdır. Şöyle ki Namaz kılacak kimsenin bedeni ile rubası ve namaz kılacağı yer, temiz olacaktır.

Bu iki şarta dair ikinci kitabın (93 ve 95) cü mes'elelerine bakılmalı.

Setri avret.

22- Namazda avret mahallini örtmek bir şarttır. Şöyle ki :Namazda örtülmesi farz olan, başkalarının bakmaları câiz bulunmayan uzuvlara "avret mahalli" denir. Erkeklerin avret mahalli sayılan uzuvları, göbekleri altından dizleri altına kadar olan mahaldir. Diz kapakları da bu mahalle dahilidir.

Kadınlara gelince : Hürre olanların yüzleriyle ellerinden başka bütün bedenleri avrettir. Yüzleriyle elleri ise ne namazda, ne de bir fitne korkusu bulunmadıkça namaz dışında avret değildir. Ayaklarında ise ihtilâf vardır. Esah görülen kavle nazaran ayakları da avret değildir. Bunlar ile yolda yürümek ihtiyacı vardır. Bu cihetle bunları örtmek bâhusus fakîreler hakkında müşküldür.

Diğer bir kavle göre Hürrenin namazı, ayağının dörtte biri nisbetinde açık bulunması ile bozulur, diğer bir kavle göre de ayakları, namaza nazaran avret mahalli sayılmazsa da namaz haricinde avret mahalli sayılır. Bu ihtilâftan kurtulması için ayaklarını örtmeleri evlâdır. Sahîh olan kavle göre hür kadınların kolları da, kulakları ile salıverilmiş saçları da avrettir.

23- Cariyelere göre avret mahalli, erkekler gibi göbekleri altından dizleri altına kadar olan mahal ile arkaları ve karınlarıdır. Hür kadınların şereflerine ve vaziyetlerine mebni örtmekle mükellef oldukları uzuvları daha ziyadedir. Cariyeler ise hürriyet şerefinden mahrum, efendilerinin hizmetleriyle meşgul olacakları cihetle haklarında daha ziyade genişlik ve ruhsat gösterilmiştir.

24- Avret sayılan uzuvlardan birinin tamamı veya nihayet dörtte biri açık bulunsa namazı bozar, fakat dörtte birinden noksan miktarı açık bulunsa bozamaz. İmam Ebû Yûsuf'a göre avret sayılan bir uzvun en az yarısı açık bulunmadıkça namazı bozamaz.

Mesefâ : Namazda baldırın dörtte birinden noksanı açık bulunsa namaz fâsid olmaz. Kezalik : Bâzı zatlara göre but ile diz kapağı bir uzuv sayılır, artık yalnız diz kapağının açık bulunması ile namaz bozulmaz. Çünkü diz kapağı, bir uzvun dörtte birinden noksandır.

25- Bir uzvun avret olması, - muhtar olan kavle nazaran - başkalarına göredir. Sahibine göre değildir. Başkaları tarafından görülemeyecek bir halde bulunması kâfidir. Binaenaleyh bir kimse namaz kılariken geniş bulunan libasının yakasından avret mahallini göreceksin olsa bununla namazı bozulmaz. Fakat başkası göreceksin olursa bozulur.

26- Bir kimse namaz kılariken kendi sun'u olmaksızın açılan bir avret mahallini derhal örtse namazı bozulmuş olmaz. Fakat kıyam veya rüku gibi bir rüknü ifa edecek kadar bir müddet örtmezse, muhtar olan kavle göre, namazı fâsid olur.

Namazda iken libasa dokunan bir necaseti hemen atıp atmamak hususunda da bu hüküm câridir.

Böyle bir şey, namaz kılanın kendi sun'u ile vuku bulursa namazı derhal bozulur.

Avret mahallerinin birer parçası açılıp da mecmû'u en küçük bir avret uzvunun en az dörtte birine müsavi olsa ve açıklık müddeti bir rüknü edâ edecek kadar devam etse namazın sıhhatine mani' olur. Ve illâ olmaz.

27— Bir kimse temiz libası bulunduğunu ve onu giymeğe kadir olduğu halde giymeyip de karanlık bir gecede çıplak olarak namaz kılacak olsa, namaz bil-icmâ' câiz olmaz.

28— Cildin rengini gösterecek derecede ince olan bir libas ile avret mahalli örtülmüş sayılmaz. Binaenaleyh böyle bir libas ile namaz sahîh olmaz Libasın darlığından dolayı avret mahallinin belli olması, — mezmûm ise de — namazın sıhhatine mâni değildir.

29— Elbise bulacağımı ümid eden çıplak kimse, vaktin çıkmasından korkmadıkça intizarda bulunur. Temiz yer bulacağını ümid eden kimse hakkında da hüküm böyledir.

30— Avret mahallini örtecek bir şey bulamıyan kimse ; oturarak ve ayaklarını Kible tarafına uzatarak imâ ile namazını kılar, efdal olan budur. Çünkü bu vaziyette oldukça kapalı bulunur. Avret mahallinin bir kısmını örtecek bir şey bulunursa istimâl etmek vacib olur. Bu halde en evvel "Avreti gafze denilen ön ve arka taraflar örtülür, sonra erkeklerce butlar, ba' dehû dizler örtülür. Kadınlarca da butlardan sonra karınlar, arkalar ve ba' dehû dizler, daha sonra da diğer uzuvlar örtülür.

Bütün bunlar, namazın her halde edâsı lâzım ve dinen pek mültezim bir fârıza olduğunu göstermektedir.

Kibleye istikbal:

31— Namazlarda Kâbei Muazzamaya yönelmek de bir şarttır. Şöyle ki : "Kâbei Muazzama" Mekkei Mükerrerdeki malûm binadan ibaret değildir. Belki bu binanın yerinden ibarettir. Bu mübarek yerin göklere kadar üst tarafı ve en derinliklerine kadar alt tarafı bütün kible cihetidir. Binaenaleyh Kâbe-i Muazzamanında yanında veya içinde bulunanlar bunun herhangi bir tarafına yönelerek, namazlarını kılabilirler. Hattâ cemaatle namaz kılsalar imam ile cemaatin bir tarafta bulunmaları icap etmez. İmam, Kâbenin bir cihetine, cemaat de diğer cihetlerine teveccüh edebilirler. Elverir ki, imamın bulunduğu tarafa duran cemaat, imamdaki daha ileri bulunmuş olmasın. Diğer cemaatin imamdaki ileri durmuş bulunmaları, imama uymalarına mani' olmaz. İmam ile yüzyüze gelmemeleri kâfidir.

Fakat Kâbei muazzamadan gaip bulunan kimselerin tam Kâbeye müteveccihen namaz kılmaları farz değildir, belki Kâbe cihetine yönelmeleri farzdır, bu kifayet eder.

32— Kâbe ciheti, müsellesat yolu ile tayin edilir, mescitlerin, camilerin mihrapları Kâbe cihetini göstermektedir. Seleften kalma, kadîm bir mihrap mevcut olunca Kâbe cihetini araştırmaya hacet kalmaz, çünkü bu mihraplar usulü dairesinde yapılmıştır.

Maşnk ehalisinin kible tarafı, Hanefilerce tam mağrip cihetidir.

33— Namaz içinde kible etrafına istikbal edilince Kâbeye niyet edilmesi, meselâ "döndürün Kâbeye" denilmesi, — sahîh olan bir kavle göre — lâzım gelmez. Elverir iki kıblenin kâbe olduğu bilinsin. Diğer bir kavle göre lâzım gelir.

34— Bir kimse namazda bir özür bulunmaksızın göğsünü kıbleden çevirse namazı bilittifak bozulur. Yüzünü çevirecek olsa derhal kibleye dönmesi icap eder. Burunla namazı bozulmaz, fakat şiddetli bir kerahatte bulunmuş olur.

35— Bir kimse hasta olup da kible cihetine dönemediği ve kendisini döndürecek kimse bulunmadığı veya hasta olmadığı halde bir düşman veya yırtıcı bir hayvan sebebiyle kible cihetine dönmekten korktuğu takdirde gücü yettiği tarafa doğru namazını kılar, çünkü teklif, kudrete göredir.

36— Yerin çamurundan dolayı hayvan üzerinde namaz kılan kimse, arkadaşlarından ayrılmak korkusu bulunmayınca hayvanı durdurup kibleye yüz tutarak namazını kılar. Fakat yer çamurlu olmayıp da yalnız ıslanmış bulursa hayvan üzerinde farz namaz kılınmaz, yere inişmesi lâzım gelir. Meğer ki, arkadaşlarından uzak kalmak gibi bir tehlike bulunsun.

37— Bir kimse farz bir namazı bir özre mebni yere inemeyip hayvan üzerinde kıldığı takdirde kadir olduğu tarafa yönelerek kılabilir. Fakat kible cihetine doğru yürüyen bir hayvanın üzerindeki kimsenin namazı, o hayvanın kible cihetinden bir rukûn eda edilecek kadar dönmesiyle bozulur.

38— Kible cihetinde şüphe edip de yanında soracak kimse bulunmayan bir zat taharride bulunur. Yani : Bazı delillere, emarelere, yıldızlara nazaran kible cihetini araştırır, kendi kanaatine göre tayin edeceği tarafa doğru namazını kılar. Namazını bitirdikten sonra kible cihetinde hata ettiğini anlasa da artık o namazı iade etmez. Fakat daha namaz içinde iken kible cihetini bilecek olsa o cihete döner, namazını ikmâl eder, yeniden kılması lâzım gelmez. Bu şüphe, gerek şehir içinde ve gerek kırdaki ve gerek karanlık gecede ve gerek gündüzün olsun müsavidir. Böyle bir zat için kapıları çalıp kible cihetini sormak icap etmez.

39— Bir kimse kible cihetinde şüphe edip de yanında kible cihetini bilir bir şahıs bulunduğu halde ondan sormaksızın kendi taharrisine, araştırmasına göre bir tarafa yönelerek namaz kılsa bakılır. Eğer kible cihetine isabet etmiş ise namazı câiz olur ve illâ olmaz. Amâ hakkında da hüküm böyledir.

Bu hususta muhbiri adlin sözü, kendi kanaatine uymasa da onu tutmak icap eder. Çünkü ihbar, araştırmadan âlâdır.

40— Kible cihetinde şüphe eden kimse, taharride bulunmaksızın namaza başlayıp namaz esnasında kibleye isabet etmiş olduğunu anlasa namazını iade eder. Tam bir kanaatla kılacağı mütebaki rek'atları, şüpheli olarak kıldığı rek'atlar üzerine bina etmez. Kuvvetli zayıf üzerine bina edilmez. Fakat namazını bitirdikten sonra anlarsa iade lâzım gelmez. Hepsini bir halde kılınmış olur.

İmam Ebu Yusuf'a göre her iki takdirde de iade lâzım gelmez.

41— Kible cihetinde şüphe eden kimse, araştırdığı halde kanaatine

muhalif bir tarafa yönelerek namazını kılsa sahih olmaz. Velew ki kıbleye isabet etmiş olsun. Binaenaleyh bu namazı iade etmesi lâzım gelir.

İmam Ebû Yûsuf'a göre eğer isabet etmiş ise iade lâzım gelmez.

42— Kible cihetinde ihtilâf eden kimseler, namazlarını münferit bir halde kılarlar. Cemaatla kıldıkları takdirde imamına muhalif kanaatta bulunanın namazı sahih olmaz.

43— Gemi içinde namaz kılan kimse, kadir ise kıbleye teveccüh eder, dilediği cihete namaz kılamaz ve gemi her döndükçe kendisinin kible tarafına yönelmesi lâzım gelir.

44— Bir kimse abdestsiz olduğuna zahip olup namazdan ayrıldıktan sonra abdestli olduğunu hatırlarsa da namazı bozulmuş olur. Velew ki mescitten henüz çıkmamış olsun. Fakat bir kimse, mescitte namaz kılariken kendisinden hades vaki olduğu zannile kibleden ayrılıp da daha mescitten çıkmadan hades vaki olmadığını anlasa, imamı A'zama göre namazı bozulmuş olmaz. Amma mescitten çıktıktan sonra anlasa namazı bilittifak bozulmuş olur. Çünkü mekânın ihtilâfı bir özre mukarin olmayınca namazı ibtal eder.

45— Nafile namazlara gelince bir kimse, nafile bir namazı şehir haricinde bir özre müstenit olmasa da hayvan üzerinde istediği cihete doğru kılabilir. İmam Ebû Yusuf'a göre nafile namaz, şehir dahilinde de kerahatsiz olarak hayvan üzerinde bu veçhile kılınabilir. İmam Muhammede göre ise şehir dahilinde de böyle istenilen cihete kılınmasında kerahet vardır.

Şehir haricinden maksad, müsafirin namazını iki rek'at kılmaya başlayacağı yerden ibarettir. (Müsafirler bahsine müracaat!)

46— Bir kimse kibleden başka bir tarafa bir rek'at namaz kılmış olan bir â'mâyı Kible tarafına çevirip de kendisine uyacak olsa, bakılır : Eğer â'mâ, Kibleyi soracak bir kimse bulunduğu halde sormaksızın namaza başlamış ise ikisinin de namazı sahih olmaz. Ve illâ o kimsenin namazı sahih olmazsa da â'mânın sahih olur.

Müslümanların namaz kılariken yer yüzündeki ma'betlerin en kadîmi ve en mukaddesi olan Kâbei muazzamaya teveccüh eylemeleri ; aralarındaki birliği canlandırmak, intizamı korumak, gönüllerini müşterek bir ibadetin ilâhî neşveleriyle, nurlariyle aydınlatmak gibi hikmetlere dayanmaktadır.

Namaz vakitleri:

47— Farz namazlar ile bunların sünnetleri ve Vitr namaziyle Teravîh ve Bayram namazları için vakit de şarttır. Şöyle ki: Farz namazlar, sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarından ibarettir. Cum'a namazı da öğle namazı yerine kaimdir. Bu namazların muayyen vakitlerini bilmek bir vecibedir. Vakti daha girmeden kılınan bir namaz, muteber değildir. İadesi lâzım gelir. Vakti çıktıktan sonra kılınacak bir farz namaz ise edâ edilmiş olmayıp kaza edilmiş olur. Kaza ise hier veçhile edâ yerine kaim olamaz. Ve bir namazın özürsüz yere kazaya bırakılması, Allah Tealâ yanında büyük mes'uliyeti da'vet eder. Cum'a, bayram ve sünnet namazları ise vakitleri çıkınca kazâ edilemez.

48— Sabah namazının vakti, ikinci fecrin doğmasından güneşin doğmasına kadar olan müddettir. İkinci fecir, sabaha karşı şark ufkundan yayılmaya başlayan beyaz bir aydınlıktan ibarettir. Bununla sabah vakti gerçekten girmiş olur. Bu cihetle buna "Fecri sadık" denir. Mukabili, birinci fecirdir ki, gökte iki tarafı karanlık müstatil bir hat şeklinde beliren bir beyazlıktan ibaret olup az sonra gaip olur, kendisini bir karanlık ta'kip eder, bundan sonra ikinci fecir meydana gelir. Bu birinci fecre, sabahın gerçekten girmesini göstermediği ve yalancı bir aydınlık olduğu için "Fecri kâzib" adı verilmiştir. Bu fecir, gece hükmündedir. Binaenaleyh bununla ne yatsı vakti çıkmış ne de sabah vakti girmiş olur. Hattâ bu esnada yiyip içmek de oruç tutacak kimseye haram olmaz.

49— Sabah namazında isfâr müstehaptır. Yâ'ni : Bu namaz, aydınlığın zuhuriyle ortalığın açılması zamanında kılınmalıdır. Şöyle ki : İkinci fecrin nuru tam zuhur edip gecenin zulmeti açılacağı ve atılan bir okun nereye düştüğünü atanın göreceği bir vakte kadar sabah namazı te'hîr edilmelidir. Bununla beraber kılınacak farzın fesadı anlaşıldığı takdirde onu daha güneş doğmadan sünnet veçhile yeniden kılacak kadar bir vakit de kalmalıdır. Yalnız Kurban Bayramının ilk gününde Müzdelifede bulunacaklar için o günün sabah namazını fecri müteakip daha ortalık karanlık iken kılmak efdaldır. Buna "Tağlîs" denilmektedir. Eimmei selâseye göre tağlîs daima efdaldır.

50— Öğle namazının vakti, güneşin zevalinden i'tibaren başlar ve "Fey'i zevâl" den başka her şeyin gölgesi kendisinin iki misline baliğ olacağı zamana kadar devam eder. Bu zamana "Asri sanî" denir. Bu, İmamı A'zama göredir. İmaneyne ve Eimmei selâseye göre ise her şeyin gölgesi fey'i zevâlden başka kendisinin bir misline baliğ olunca öğle namazı vakti çıkmış, ikinci namazı vakti girmiş olur. Bu zamana da "Asri evvel" denilir.

Bu ihtilâftan kurtulmak için öğle namazını her şeyin gölgesi, fey'i zevâlden başka kendisinin bir misli olacak zamana kadar te'hîr etmemeli, ikinci namazını da her şeyin gölgesi, fey'i zevâlden başka iki misli olmadıkça kılmamalıdır. Başka bir ta'bir ile öğle namazını asri evvelden önce kılmalı, ikinci namazını da asri sanî olmadıkça kılmamalıdır.

Cum'a namazının vakti de tam öğle namazının vakti gibidir. (1)

(1) Bu vakitlerin güzelce anlaşılabilmesi için bazı istilahları izah etmek lâzımdır. Şöyle ki : Gündüze Arapça "Nehar" denir. Nehar iki kısımdır, biri "Nehari şer'i" dir ki; "Fecri sadıktan güneşin gurubuna kadar olan müddettir." Diğeri de "Nehari örff" dir ki; "Güneşin tultundan gurubuna kadar olan müddet" olup nehari şer'iden kısadır.

Öğle namazı güneşin zevalini müteakip başlar. Zeval ise nehari örfünün tam ortasına tesadüf eder. Meselâ: Bir nehari örfü on saat devam etse tam beşte zeval vakti olmuş olur ki, artık güneş, görünüşe nazaran semada yarı yolu kat'etmiş olur. Artık her şeyin gölgesi şimdiye kadar şarktan garbe doğru düşmekte iken bundan sonra garbden şarka doğru düşmeğe başlar. İşte güneşin tam bu yarı yola geldiği anda her şeyin yere düşen gölgesine de "Fey'i zevâl" denir.

51— İkinci namazının vakti, yukarıdaki iki kavle göre öğle namazının vaktinin çıkmasından i'tibaren güneşin batacağı zamana kadardır. Öğle namazını yazın bir az serinlik çökünceye kadar te'hir etmek, kışında ilk vaktinde kılmak müstahaptır. İkinci namazını da güneşin daha tagayyür etmiyeceği saate kadar tehir etmek daima müstahaptır. Bu tegayyürden maksat güneşin kendisine bakan gözleri kamaştıramaz bir hale gelmesidir.

52— Akşam namazının vakti, güneşin batmasından i'tibaren şafakın gaip olacağı zamana kadardır.

Şafak, İmamı A'zama göre akşamleyin ufuktaki kızartıdan sonra vücuda gelen beyazlıktan ibarettir. İmameyn ile Eimmei selâseye ve İmamı A'zamdan diğer bir rivayete göre de ufukta husule gelen kızartıdan başka değildir. Bu kızartı gidince akşam namazının vakti çıkmış olur.

Akşam namazını ilk vaktinde kılmak müstahaptır. Vakti dar olduğundan te'hir edilmesi muvafık olamaz. Ve kızartının gaib olmasına kadar te'hir etmemelidir.

53— Yatsı namazının vakti, yukarıdaki iki kavle göre şafakın gaip olmasından başlar, ikinci fecrin tulûna kadar devam eder, fecir tulû'edince bu vakit bitmiş olur.

Yatsı namazını gecenin üçte birine kadar te'hir, müstahaptır. Gecenin yarısına kadar te'hir mübahdır. Fecrin tulûndan biraz evvele kadar te'hir ise bir özür bulunmadıkça mekruhtur. Çünkü bu halde fevtinden korkulur. Ve ihtilâftan kurtulmak için ufuktaki beyazlık kaybolmadıkça kılınmama-

Fey' esasen dönme mânâsıdır. Gölgede batıdan doğuya doğru dönmeğe başladığı için bu adı almıştır. İmdi tam bu zeval ânında güneşe karşı dikilmiş bir metre uzunluğundaki bir şeyin gölgesini yarım metre farz ediniz, bu bir fey'i zevaldir. Bundan sonra o şeyin gölgesi iki metre daha uzayıp artmış olunca, yâni : Gölgesi iki buçuk metreyi bulunca asrı sanı olmuş, İmamı A'zama göre öğle vakti çıkmış ikinci vakti girmiş Fey'i zevâl, zaman ve mekâna göre uzun, kısa veya hiç belirsiz olabilir.

Şunu da ilâve edelim ki, tam bu zeval anında müsadif olan bir namaz câiz değildir. Bu bir kerahet ve hürmet vaktidir. Fakat bu kerahet, bu ademi cevaz yalnız bu pek cüz'i olan bir âne mi mahsustur, yoksa bundan biraz evvelinden mi başlar ? Bu bapta iki kavil vardır. Bir kavle göre bu hususta nehari örf müteberdir. Binaenaleyh tam zeval vaktine "Vakti istivâ" denir ki, güneş nısfünnehâr dairesi üzerinde bulunup herkesin tam başı üstünde veya o hizaya gelmiş gibi görülür. İşte kerahet zamanı da yalnız bu andan ibaret bulunmuş olur.

Fakat diğer bir kavle göre bu hususta nehari şer'i mu'teberdir. Nehari şer'ide ise vakti istivâ, zevâl vaktinden biraz evvel taayyün eder. Bu halde kerahet zamanı da bu istivâ vaktinden zeval vaktine kadar olan müddetten ibaret bulunmuş. Meselâ : İkinci kânunun (Ocak ayının) birinci günü, fecri sadık'ın tulû ezani saatle 12 saat 50 dakikada olsa güneşin gurubu da 12 de olacağına göre neharişer'inin müddeti 11 saat 10 dakika olmuş olur. Bu günde güneşin tulûu 2 saat 35 dakika olacağından nehari örfinin müddeti de 9 saat 25 dakika bulunmuş olur. Bu halde nehari şer'inin yarısı, ya'ni istivâ zamanı fecirden 5 saat 35 dakika sonra olup güneşin tulûundan 3 saat 50 dakika sonraya müsedif bulunur. Binaenaleyh nehari şer'inin yarısı, zevâl vaktinden 52 dakika evvel olmuş olur. İşte bu 52 dakikalık müddet bir kerahet zamanıdır. Harzem fukahasının kavli bu veçhiledir. Mekruh vakitler bahsine de müracaat.

lıdır. Bulutlu günlerde sabah, öğle, akşam namazlarını biraz te'hîr, ikindi ve yatsı - namazlarını da biraz ta'cil etmek müstehaptır.

54— Vitir namazının vakti, Yatsı namazının vaktidir. Şu kadar var ki, vitir namazı bu bap'taki bir emre mebni yatsı namazından sonra kılınır. Bu, İmamı A'zama göredir. İmameyne göre ise vitirin vakti yatsı namazı kılındıktan sonra başlar. Bu ihtilâf üzerine şöyle bir mesele teferru eder:

Bir kimse, yatsı namazını kıldıktan sonra elbisesini değiştirip başka elbise ile vitri kılsa da evvelki elbisesinin temiz olmadığı anlaşılrsa İmamı A'zama göre yalnız yatsı namazını iade lâzım gelir. İmameyne göre ise her iki namazı da iade icap eder. Çünkü vitir namazı vaktinden evvel kılınmış olur.

Vitir namazını uyanacağına emin olmayan kimse için uyumadan evvel kılmak, uyanacağına emin bulunan kimse için de gecenin sonuna kadar te'hîr etmek eftaldır.

55— Teravih namazının vakti : Muhtar olan bir kavle göre yatsı namazından sonradır, sabah namazının vaktine kadar devam eder, vitirden evvel de sonra da kılınması câizdir. Binaenaleyh yatsı namazı kılınmadan teravih kılınmaz, kılınsa iadesi lâzım gelir.

56— Bayram namazları vakti : Sabahleyin güneş yükselip kerahet vakti çıktığı zamandan itibaren istiva zamanına kadar devam eder.

Ramazân bayramı namazı, bir özre mebni birinci gün istiva zamanından evvel kılınamazsa ikinci gün istiva zamanına kadar kılınır, artık özür, bulunsa da üçüncü gün kılınmaz. Kurban Bayramı namazı ise bir özre mebni birinci gün kılınamazsa ikinci gün kılınır. İkinci gün de bir özre mebni kılınamazsa üçüncü gün istiva zamanına kadar kılınır. Bu namazları bir özür bulunmaksızın böyle ikinci veya üçüncü güne te'hîr etmek ise bir isattır. Bu bayram namazları, istiva zamanından veya zeval vaktinden sonra ise hiç bir halde kılınamaz. Kazaları da câiz değildir.

57— Vaktin müsait olduğunu zannederek sünnete başlamış olan kimse, iki rek'at namaz kıldığı takdirde farzın fevt olacağından korkacak olsa da başlamış olduğu namazı bırakmaz iki rek'atı müteakip teşehhütten sonra selâm verir. Üçüncü rek'atta ise dördüncü rek'atı da kılar, sonra selâm verir. Çünkü böyle başlanmış olan bir namaz, lâzımül' ifa olur.

58— Vakit : Namazın şartı olduğu gibi vucûbunun da sebebidir. Binaenaleyh bir yerde namaz vakitlerinden bir, ikisi tahakkuk etmese o vakitlere ait olan namazlar, o yer ahalisine farz olmamış olur.

Meselâ: Bazı yerlerde senenin bir mevsiminde daha şafak kaybolmadan fecir tulû' ederek sabah namazının vakti girmektedir. Artık bu gibi yerlerde yatsı namazı sakıt bulunmuş olur. Nitekim abdest uzuvlarından bir, ikisini kaybeden kimse için de o uzuvlarını yıkamak mükellefiyeti kalmaz. Bu veçh ile fetva verilmiştir.

Maahaza bazı müdakkik fukahaya göre bu gibi yerlerdeki müslümanlar da tam beş vakit namaz ile mükelleftirler. Buldukları yerde bu namazlardan her hangi birinin vakti taayyün etmezse o namazı kaza halinde kılarlar veya kendilerinin buldukları yere en yakın olup kendisinde namaz vakitleri tamamen taayyün eden bir beldenin vakitlerine göre o namaz için

de bir vakit takdir ederek edasına çalışırlar. Vakıa vakit, namazın bir şartı, bir sebebi, bir alâmetidir. Fakat namazın asıl sebebi hitabı ilâhîdir, niâmı ilâhîyenin tevalîsidir. Bu cihetle bütün müslümanlar, bu beş vakit namazla mükelleftirler. Binaenaleyh bunları kılmaları lâzımdır.

İmamı Şafînin içtihadı da bu veçhiledir, ihtiyata muvafık olanı da budur.

Güneşi uzun müddet batmıyan veya doğmayan yerlerde namaz vakitlerinin böyle takdir edilip edilmeyeceğinden de fukahayı kiramın ihtilâfı vardır. Böyle yerlerde bulunmaları farz edilen müslümanların oruçları, zekâtları hususunda da böyle bir takdir, muvafık görülmektedir.

59— Her gün beş vakitte namaz kılmanın farzıyeti birçok hikmetleri mutazammındır. Biz burada ancak şunu arzedelim ki, insan, sabahleyin âdeta yeni bir hayat bulmuş, zulmetten kurtulup nura kavuşmuş, bir faaliyet meydanına atılmak üzere bulunmuş olur. Bu hayatı, insana veren, insanı bu faaliyete muvaffak edecek olan ise ancak Allah tealâ Hazretleridir. Binaenaleyh insan, bu hayat nimetine şükretmek, bu faaliyete — bir falihayır olmak üzere : mübarek bir ibadetle başlamak için sabah namazını kılmakla mükellef bulunmuştur.

İnsan sabahtan akşama kadar hayat nimetinden müstefit oluyor. Bu müddet içinde muttasıl ve maddî bir faaliyet gösterip duruyor. Bu bir muvaffakiyet eseridir. İşte bu muvaffakiyete şükretmek ve bu faaliyetin ruhları gaffet ve kasvet içinde bırakmasına mâni olmak için de öğle ve ikindi namazları farz bulunmaktadır. Akşamın yaklaşması ile nihayet bulmaya yüz tutan bir günlük yaşayışın, faaliyetin ruhanî, neşveâver bir ibadetle hitama ermesi bir saadet alâmeti bir şükran nişanesi bir ubudiyet vazifesi olacağından bunun için de akşam namazı kılınmaktadır.

İnsan, daha sonra uyku âlemine can atacaktır. Bir nevi' ölüm numunesi olan ve bir bakımdan da bir huzur ve istirahat devresi sayılan bu âleme varmadan evvel bir günlük hayata kudsî bir ibadetle nihayet vermek ; O âleme ilâhî bir zevk ve intibah ile intikâl etmek, hâlikımızın gufranına ilticade bulunmak, bir hüsnü hâtîme nişanesi olacağından bunun için de yatsı namazı kılınmaktadır.

Hasılı : Gerek insanın ve gerek etrafındaki bütün varlıkların hayatında doğmak, büyümek, duraklamak, ihtiyar olmak sonra da ölüp gitmek gibi muhtelif beş safha tecelli etmektedir. Artık bu safhalara mukabil olmak ve insanın maddî varlığı ile, çalışması ile manevî varlığı ve çalışması arasında güzel bir muvazene tesis edebilmek için beş vakitte kılman namazlardan daha yüksek, daha faideli bir çare bulunamaz. Bizleri bu mukaddes ibadetle mükellef olmak şerefine nâil etmiş olan kerâm mabudumuza ne kadar şükre tsek yine azdır.

Namazlara âid niyyetler:

60— Namazlarda niyet de şarttır. Şöyle ki: Niyyet esasen bir azimden, kat'î bir iradeden ibarettir. Kalbin bir şeye karar vermesi bir işin ne için yapıldığını bedaheten düşünmeksizin bilmesi demektir.

Namaz hususunda niyet "Allah Tealâ için hufûs ile namaz kılmayı dilemek ve hangi namazın kılınacağını bilmektir."

Amellerin kıymetleri, sevapları niyetlere göredir. İnsanın niyeti hâlis olmalıdır, insan yapacağı bir ibadeti şuurlu bir halde yapmalıdır. Yapacağı amel ile hakkın rızası gibi yüksek bir gayeyi gözetmeli, gafil bir halde bulunmamalıdır.

61– Niyet kalbe aittir. Bununla beraber, niyyetin kalb ile yapıp dil ile söylenmesi evlâdır. Meselâ bir insan, başlayacağı bir namaza kalb ile niyet edip dil ile bir şey söylemese o namazı yine câiz olur. Fakat kalb ile niyet etmekle beraber "şu vaktin farz veya sünnet namazını kılmaya niyet ettim" demesi daha iyidir. Bu veçhile niyyet, muhtar olan kavle göre müstebahtır.

62– Farz namazlarda ve bayram ile vitir namazlarında bunları tayin etmek lâzımdır. Meselâ: "Bugünkü sabah namazına veya cum'a namazına veya vitir namazına veya bayram namazına" diye niyet edilir. Mutlaka farz namazını kılmaya niyet kâfi değildir, farz namazları bununla tayin edilmiş olmaz. Fakat hangi namaz olduğu tayin edilmeksizin vakit içinde "Bu vaktin farzını kılmaya diye niyet edilmesi kifayet eder, rek'atların miktarını zikre lüzum yoktur. Cum'a namazı bundan müstesnadır. Onu vaktin farzı niyetle kılmak kifayet etmez. Çünkü asil vakit, cum'anın değil, öğle namazıdır.

63– Nafile namazlara gelince bunlar için meselâ: "Şu vaktin ilk sünnetini veya son sünnetini kılmaya niyet ettim" denilir. Maahaza bunlarda mutlaka namaza niyet de kâfidir, o namazı bir müekked veya gayri müekked sünnet olduğunu ve saireyi tayine lüzum yoktur. Şu kadar var ki, teravih namazı için "teravih namazını veya vaktin sünnetini kılmaya niyet ettim" demelidir. İhtiyat olan budur.

64– Cemaata yetişip de imamın farzı mı yoksa teravihi mi kıldırıldığını bilmeyen bir kimse, farza niyet ederek imama uyar. Eğer imam farzı kıldırmakta ise onun da farzı sahîh olur, eğer imam teravihi kıldırılmakta bulunmuş ise onun kılacağı namaz nafîle olur, yatsı namazından evvel kılınmış olacağı cihetle teravihten sayılmaz.

65– Niyetin tekbir zamanına mukarin olması eftaldır. Daha evvel de niyet edilebilir, elverir ki niyet ile tekbir arasında namaza münafi bir iş bulunmuş olmasın.

Meselâ: Bir kimse abdest alırken şu namazı kılmaya niyet etse, sonra yiyip içmek, ve söylemek gibi namaza muhalif bir amelde bulunmadan namaz yerine gelip namaza başlasa namaz sahîh olur. Velez ki bu esnada hatırına o niyet gelmesin.

Fakat tekbirden sonra yapılacak bir niyet ile namaz sahîh olmaz. Muhtar olan budur. Diğer bir kavle göre tekbirden sonra Suphaneke'den veya Eüzüden evvel yapılacak bir niyet ile de namaz caiz olur.

* (İmam Şafîye göre niyyetin tekbire mukarin olması şarttır.)

66– Eda niyetiyle kaza ve kaza niyetiyle eda câizdir.

Meselâ: Bir kimse daha öğle namazının vakti çıkmamıştır zanniyle öğle namazını edaya niyet edip de bilâhare vaktin çıkmış olduğunu anlarsa o namaz, kaza mahiyetinde olarak câiz olur.

67– Bir kimse bir vakit içinde iki farz namaza niyet etse, meselâ: Bir öğle vakti içinde öğle namazı ile ikinci namazına niyette bulunsa bu niyeti, vakti girmiş olan namaz hakkında muteber olur, daha vakti girmemiş olan namaz buna engel olmaz.

68– Bir kimse bir vaktin farzına niyet ederek namaza başlasa da sonra nafîle kılyormuş gibi bir zan ile iknâl etse bu namazı o farzdan ibaret bulunmuş olur. Çünkü namazın sonuna kadar niyetin hatırlanması şart değildir.

69– Bir kimse nafîleye niyet ederek tekbir aldıktan sonra farza niyet ederek tekrar tekbir alsa farza başlamış olur. Aksi de böyledir. Kezâlik; bir kimse meselâ: Öğle namazının farzına niyet ederek bir rek'at kıldıktan sonra ikinci namazının farzına veya bir nafîle namaza niyet ederek tekrar tekbir alsa öğle namazını bozmuş, ikinci niyetine göre namaza başlamış olur.

70– Cemaatle namaz halinde imama uyulduğuna da niyet edilmesi lâzımdır. Meselâ: "Bugünkü öğle namazının farzını kılmaya niyet ettim, uyudum şu imama" denilir. Böyle bir veçhile niyet edilmediği takdirde imama iktida sahîh olmaz. (1)

71– Bir kimse namaza tek başına başlamış iken imama uymaya niyet ederek dilile tekrar tekbir alsa evvelki namazını bozmuş, imama uymuş olur.

72– İmama uyan kimsenin kılacağı namazı tayin etmeksizin yalnız: "İmama uyudum" ve "iktida ettim" diye niyet etmesi, muhtar olan kavle göre kâfi değildir. "İmam ile beraber namaz kılmaya niyet ettim" denilmesi de böyledir.

73– Bir kimse imama iktidaya niyet edip namaza başladığı halde imam henüz namaza başlamamış bulunsa bu iktida, sahîh olmamış olur. Hattâ "Allah" veya "Ekber" lâfzını imam daha bitirmeden kendisi bitirse imama uymuş olamaz. Fakat ikinci def'a olarak tekbir alırsa bununla imama uymuş olur.

(1) Arapça olarak şöyle bir veçhile niyet edilir:

«بوت ان اصلي لله فرض الظهر اداً مقتدياً بهذا الامام»

74— Cemaatin imama uymaya niyeti, imamın "Allahü Ekber" diye namaza başladığından sonra olmalıdır ki, bir namaz kılana uyulmuş olsun ve imamdan evvel tekbir alınmış olmak ihtimali kalmasın, bu İmameynün kavlidir; İmamı A'zama göre cemaatin tekbirleri, imamın tekbirine mukarın olmalıdır. Çünkü bunda ibadete musareat fazileti vardır. O halde niyetin evvelce olması lâzım gelir. Bununla beraber imam, daha Fatihâ Şerifeyi bitirmeden tekbir alıp imama uyan kimse, iftitah tekbirinin sevabına kavuşmuş olur.

75— Kendisine uyulan imamın kim olduğunu bilmek lâzım değildir. Hattâ Zeyd sanılan imamın Amr olduğu anlaşılrsa da vaki' olan iktidaya zarar gelmez. Şu kadar var ki tayin edilerek bizzat Zeyde iktidaya niyet edilmiş olduğu halde imamın başkası olduğu anlaşılrsa iktida sahîh olmamış olur. Çünkü bu, bir mukayyed niyetidir.

76— İmam olan zatın imamete niyet etmesi lâzım değildir. Ancak kendisine kadınların da iktidaları sahîh olmak için imamete niyet eylemesi lâzımdır. Binaenaleyh bir imam: "Ene İmamün limen tebia'ni" "Ben bana uyanlara imamım" diye niyet etse kendisine kadınlar da iktida edebilirler. İmamet bahsine de müracaat.

İftitah Tekbiri:

77— Namaza: "الله اكبر : Allahü ekber" diye başlanır. Bu, bir iftitah tekbiridir. Buna "Tahrime" denir. İftitah tekbiri, Allah Tealâya mahza ta'zim için zikredilecek bir tabir ile yapılır, bununla namaza girilmiş, dışarıdan ilgi kesilmiş olur.

Tahrime, Hanefilerce namazın esasen bir rüknü değil, bir şartıdır, namazdan mukaddemdir. Şu kadar var ki namazın rükünlerine ziyade bitişik olduğu için o da bir rükün sayılmıştır.

Eimmei selâseye göre tahrime de esasen namazın bir rüknüdür, bu ihtilâf üzerine bazı mes'eleler teferru' eder.

78— Namaza başlarken "Allahü ekber" yerinde "Allahül'kebîr" veya "Allahü kebîr" veyahut yalnız "Allah" denilmesi de farz için kâfidir. Bunlarda Allah Tealâya ta'zim ifade eden birer tabirdir. Fakat "Allahümmegfirîlî" "Estağfirüllah" "Euzû billah" "Bismillâh" gibi bir tabir ile namaza başlanamaz. Çünkü bunlar, birer dua kelimesidir yalnız tazimi ifade etmez.

79— Bir elif ziyadesile الله اكبار : Allahü ekbâr" denilmekle namaza başlanmış olmaz. Namaz esnasında böyle denilmesi, eshah olan kavle göre namazı bozar, çünkü mâna değişmiş olur.

"Allah" ismi celilinin elifine med ilâvesile "الله : Allâh" denilmesi de şekki ifade edeceği için namazı bozar.

Ulemâdan Muhammed ibni Mukatil'e göre eğer namaz kılan kimse, med ile ademi meddi ayıramıyacak bir halde ise namazı bozulmaz. Fakat evvelki kavil, esastır. Çünkü böyle bir cehalet, özüre salih değildir.

80— "Allahü ekber" yerinde Farisi kâf ile yani yumuşak kâf ile "Allahü egber" denilse bununla namaza başlanmış olur.

81— İmama uymak üzere ayakta alınan iftitah tekbirinin tamamen kıyam halinde alınması şarttır. Binaenaleyh rükü halinde bulunan bir imama uyan kimse, kıyam halinde "Allah" deyip de "Ekber" lâfzını rükua varduktan sonra diyecek olsa imama uyması sahîh olmaz.

Namazlarda kıyam: Ayakta durmak:

82— Kıyam, -farz ve vacip namazlara nazaran— bir rükündür, bir esastır. Binaenaleyh kıyama iktidarı olan kimsenin kaiden, yani oturarak kılacağı bir farz veya vacip namaz, câiz olmaz. Rükünler, farz olduğundan onlara riayet lâzımdır.

83— Bir hasta ayakta namaz kılmaktan hakikaten veya hükmen âciz bulursa, yani ya ayakta durmaya hiç kadir olmasa veya kadir ise de bundan dolayı hastalığının artmasında veya uzamasından veya şiddetli ağrılar duymasından korkacak olsa namazını oturduğu halde kılar, muktedir ise rükûa ve secdeye varır, çünkü meşakkat kolaylığı celbeder, zaruretler kendi miktarınca takdir olunur.

84— Bir hasta, bir yere dayanmak suretile ayakta namaz kılmaya kadir oldukça farz namazları oturduğu halde kılamaz.

Kezalik: Bir müddet ayakta kılmaya gücü yetince o kadar ayakta durur, sonra oturarak namazını bitirir. Hattâ yalnız iftitah tekbirini ayakta almaya kadir olan kimse, bu tekbiri ayakta alır, sonra oturup namazını kılar, başka türlü yapamaz.

85— Bir hasta, kıyama kadir olduğu halde rükû' ile sucûde yahut yalnız sucûde kadir bulunmazsa namazını ayakta kılması lâzım gelmez. Belki oturup îma ile kılar, efdal olan budur. Fakat imam Zufer ile Eimmei Selâsiye göre namazını ayakta îma ile kılması icap eder. İmadan maksat, namazda başı aşağıya doğru eğivermek suretile yapılan işârettir.

86— Ayakta namaz kıldığı takdirde kıraattan âciz kalacak kimse, namazını oturarak kıraat ile kılar, ayakta kıraata bir miktar kadir olan kimse ise kudreti yetecek miktarı ayakta okur, sonra gerisini de oturarak okur.

87— Rükû' ve sücut ile namaz kıldığı takdirde yarasından kan akacak kimse, namazını ayakta veya oturup îma ile kılar. Ayakta namaz kıldığı takdirde sidiğini tutamıyacak kimse de namazını oturarak rükû' ve sücut ile kılar.

88— Tek başına namaz kıldığı halde kıyama kadir olup cemaat ile kıldığı zaman kadir olamıyan kimse, namaza ayakta başlar, sonra oturur, kud-

reti varsa rükû' için yine ayağa kalkar, rükû' eder, fakat herhalde namazı iade etmesi lâzım gelmez.

89– Oturduğu halde bile rükûa, sücudada kadir olmayan kimse başıyla ima ederek rükû' ve sücudunu yapar, secde için rükû'dan ziyade başını eğerek üzerine secde etmek için yastık gibi bir şey tedarik etmesi muvafık olmaz. Maamafih böyle bir şey üzerine başını koyarak secde edecek olsa câiz olur. Bu halde yerin kuvvetini duyarsa namazını rükû' ve sücudu ile kılmış sayılır, duymazsa îma ile kılmış olur.

90– Oturduğu halde namaza gücü yetmiyen kimse, arkası üzerine yatar, ayaklarını kible tarafına yöneltir, rükû ve sücut için îmada bulunur, başıyla îma yapabilmesi için omuzlarının altına münasip bir şey konulur. Böyle bir hasta, yüzü kibleye yönelmiş olarak sağ yanı üzerine yatıp da îma ile rükû' ve sücutta bulursa namazı yine câiz olur. Fakat kudreti varsa arkası üzerine yatması efdaldır.

91– Oturduğu halde namaz kılabilcek bir hasta, muktedir ise teşehhütte oturulduğu gibi oturur, bu veçhile namazını ikmâl eder, muktedir değilse haline göre bir vaziyet alır.

92– Bir hasta, başıyla îmaya kadir olmasa, namazını sonraya bırakır, kalbi ile veya gözleri ile veya kaşlarıyla îmada bulunmaz. Bu, İmamı A'zama göredir, İmam Ebu Yusûf'a göre bu halde kalbi ile îmada bulunamazsa da gözleriyle, kaşlarıyla îmada bulunur. İmam Züfer ile İmam Şafiye göre kalbi ile de îmada bulunur.

Diğer bir rivayete göre böyle bir hastanın aczi, bir gün ve bir geceden ziyade devam edince bu müddete ait namazları büsbütün sakıt olur. Velez ki akli başında bulunmuş olsun.

93– Bir kimsenin baygınlığı bir gün ile bir geceden az devam ederse bu halde geçen namazlarını kaza eder, fakat bundan çok devam ederse namazları sakıt olur. Bu azlık, çokluk, İmamı A'zama göre saat itibariyle, İmam Muhammede göre de geçen namazların vakitleri itibariyledir. Binaenaleyh İmam Muhammede göre geçmiş olan namazlar, beşten fazla ise sakıt olur ve illâ olmaz. Bu kavi, evvelâ görülmektedir.

Velhasıl: Namaz, tam bir özür bulunmadıkça asla terk ve te'hir edilemez. Aksi takdirde Allahü Azîmüştanın azabı pek şedit, pek korkunçtur. Zâtı rübubiyetine iltica ederiz.

94– Bir özre müstenit olmadıkça farz namazlar, hayvan üzerinde kılınamaz. Bu hususta vitir namazile cenaze namazı ve yerde okunmuş olan secde âyetinden dolayı yapılacak tilâvet secdesi ve kazası lâzım gelen herhangi bir namaz da bu hükümdedir.

İmamı A'zamdaki bir rivayete göre sabah namazının sünneti de bir özür bulunmadıkça hayvan üzerinde kılınamaz.

95– Yürümekte olan bir araba, yürümekte olan bir hayvan hükmündedir. Binaenaleyh bir zaruret bulunmadıkça üzerinde farz, vacip namazlar kılınmaz. Yerinde duran bir araba ise yer üzerindeki bir sedir, bir taht mesabesindedir, üzerinde herhangi bir namaz kılınabilir.

96– Yürümekte bulunan bir gemi içinde bir özür bulunmasa da bütün namazlar oturularak kılınabilir. Fakat ayakta kılınması efdaldır. Bu, İmamı A'zama göredir. İmameyne göre baş dönmesi gibi bir özür bulunmadıkça farz namazlar oturularak kılınmaz. Çünkü kıyam, bir rükündür, bir özür bulunmadıkça terk edilemez. İmamı A'zama göre ise, gemide baş dönmesi galiptir; galip ise muhakkak hükmündedir.

97– Deniz kenarında veya ortasında bağlanıp duran bir gemi, eğer çalkalanmamakta ise yer hükmündedir, içinde ayakta olarak namaz kılınır. Fakat çalkalanıp durmakta ise hayvan hükmünde olur. Binaenaleyh eğer mümkünse içinden çıkarak namazı hariçte kılmak lâzım gelir.

Harekette bulunan bir yolcu tayyaresi de yürümekte bulunan bir gemi mesabesindedir. Bunun da hareketi, tavakkufu yolcunun ellerinde değildir.

98– Yürümekte bulunan bir hayvanın, meselâ devenin üzerindeki mehmilin iki gözü, hayvanın sırtı hükmündedir. Fakat durmakta bulunan bir hayvanın üzerindeki mehmilin gözleri altına yere bitişik olmak üzere bir ağaç dayanıldığı takdirde yer üzerindeki sedir, tahta minderlik hükmünde bulunmuş olur.

99– Hayvan üzerinde namaz kılan kimse, rükû, ve sücudu İma ile yapar; secde için rükûdan ziyade eğilir. Hayvan üzerinde birşey üzerine, meselâ: Hayvanın eğerine baş koyarak secde edilmesi mekruhtur.

100– Sünnet ve müstehab namazlar, bir özür bulunmasa da oturularak kılınabilir. Fakat efdal olan ayakta kılmaktır, bu bapta icma' vardır. Bundan yalnız sabah namazının sünneti, İmamı A'zama göre müstesnadır. Nitekim yukarıda da işaret olunmuştur. Teravih namazını da bir özür bulunmaksızın oturularak kılmak câiz ise de kerahatten hâli değildir.

101– Bir kimsenin ayakta olarak başladığı nafil bir namazı, yorulacak olsa bir yere dayanarak veya oturularak kılması câizdir. Böyle bir özür bulunmadıkça bir yere dayanılmasında veya oturulmasında kerahet vardır.

102– Bir kimse, oturduğu halde başlamış olduğu nafil bir namazı kalkıp ayakta ikmâl edebilir. Bunda ittifak vardır.

Namazlarda kıraat:

103– Namazda kıraat, yani: Namaz kılanın kendi nefsi işidecek derecede lisanile harflerini tashih ederek Kur'anı Kerim âyetlerinden bir miktar

okunması, namazın bir rüknü olarak farzdır. Kendi nefsi bile işitemeyecek derecedeki bir kıraat ise kıraat sayılmaz. Yalnız imama uyan kimse bu kıraattan müstesnadır, nitekim ileride izah edilecektir.

104— Nafile namazlar ile vitrin ve iki rek'atlı farz namazların her rek'atında kıraat, farzdır. Fakat dört veya üç rek'atlı farz namazların lâalet-tayin yalnız iki rek'atlarında kıraat farzdır. Şu kadar vardır ki, kıraatin ilk iki rek'atlarda bulunması vacip görülmüştür. Binaenaleyh bu ilk iki rek'atlarda kıraatin âmden terk edilmesi mekruhtur. Sehven terk edilmesi de sehv secdelerini icap eder. Bu halde farzların diğer rek'atlarında fatiha okunması; muhtar olan kavle göre vâciptir, sehven terk edilmesi sehv secdelerini mucip olur.

Fakat diğer rivayetlere göre farzların bu son, yani üçüncü ve dördüncü rek'atlarında kıraat câiz olduğu gibi tesbih de ve bir veya üç tesbih miktarı sükût da câizdir. Şu kadar var ki, kıraat efdaldır, fatiha ise sünnettir.

105— Namazda kıraatin farz olan miktarına gelince: Bu miktar İmamı A'zama göre kıraat farz olan her rek'atta velev pek kısa olsun bir âyettir, böyle bir âyet okundu mu, bu farz yerine getirilmiş olur. Fakat imameyne ve İmamı A'zamdan diğer bir rivayete göre bu miktar, kısa üç âyet veya böyle üç âyet miktarı uzun bir âyettir. İhtiyata muvafık olan da budur.

Bir harften veya bir kelimededen ibaret olan bir âyetin, mesela " ن " ve " مدهامتان " âyetlerinin okunması ise esahh olan kavle göre bilittifak kifayet etmez. Çünkü bu, bir kıraat sayılmaz.

106— Bir âyeti celileden başkasını okumaya kadir olmayan kimse, o âyeti kerimeyi İmamı A'zama göre bir kere okur, bir rek'atta üç kere tekrar etmez. İmameyne göre tekrar eder. Fakat üç âyet okumaya kadir olan kimsenin bir âyeti üç kere tekrar etmesi İmameyne göre de câiz değildir.

107— "Âyetülkürsi" gibi uzun bir âyetin bir kısmını bir rek'atta, diğer kısmını da diğer rek'atta okumak, esahh olan kavle göre kifayet eder, çünkü bunlar, üçer kısa âyete muadil bulunmuş olur.

Yanlış kıraatların hükümleri için "Zelletülkari" bahsine müracaat!

Namazlarda rükû:

108— Namazlarda rükû' dahi bir rükn olduğundan farzdır, kıraattan sonra eğilerek rükû'a varılır, baş ile arka düz bir istikamette bulunur eller dizlere kadar varır. Şöyle ki: Ayakta namaz kılan kimsenin rükû' için yalnız başını eğmesi kifayet etmez, arkasını da eğerek başile arkası müstakim bir had gibi mutedil bir vaziyet almış bulunur. Bu tam bir rükû'dur. Maahaza namaz kılan, rükû'a vardığında tam bu vaziyette bulunmazsa bakılır, eğer kıyama daha yakın görülürse, rükû'u sahîh olmaz, fakat rükû' vaziyetine yakın görülürse sahîh olur.

109— Oturduğu halde namaz kılan kimse, rükû ederken alnı dizlerine muvazî olacak derecede arkasını eğmelidir.

"Rükû şeklinde kanbur olan kimsenin rükû için başını biraz eğmesi lâzımdır. Kanburluğu rükû sayılmaz.

110— İmama rükû halinde yetişen kimse, ayakta tekbir alıp badehü rükûa gider. Bu tekbiri rükûa yakın bir vaziyette alsa namazı fâsit olur, imama uymuş olamaz.

111— İmama henüz rükûda iken yetişip iktida ederek rükûa varan kimse o rek'atı imam ile kılmış sayılır. Fakat imam rükûda iken tekbir alıp da imam rükûdan kalktıktan sonra rükûa giden kimse, o rek'ata yetişmiş olmaz, belki mesbuk olur, o rek'atı namazın sonunda tek başına kılar.

112— İmama uyan kimse, imamdan evvel rükûa gidip daha imam rükûa gitmeden başını kaldırsa bu rükû'u kifayet etmez. Binaenaleyh bunu imamın rükû'u esnasında iade etmezse namazı fâsit olmuş olur.

İmamdan evvel rükûdan, sücütta başını kaldıran bir muktedi, hemen rükû ve sücud avdet eder ki, imama muhalefeti zâil olsun.

113— İmama rükûda yetişen kimse, iki tekbire muhtaç değildir. "A-lahü ekber" diye namaza başlar ve hemen rükûa gider. Bu bir tekbir ile hem iftitah, hem de rükû tekbirini almış olur. İmamet bahsine de müracaat!

Namazlarda secde:

114— Secde de namazın bir rükûnü olduğundan farzdır. Namaz kılan kimse, rükûdan sonra secdeye varır, rükû vaziyetinden ziyade eğilir, cephesini: alnını, yüzünü, iki ayağını ve iki eli ile iki dizini yere veya yere bitişik bir şey üzerine koyar. Hak Tealâ Hazretlerine ta'zimde bulunur. Bu secde her rek'atta birbiri ardınca iki def'a yapılır.

115— Namazda secde için yere cephe konulduğu halde burun konulmasa secde yine câiz olur. Şu kadar var ki böyle bir secde bir özür bulunmayınca mekruhtur.

Bilâkis burun konulduğu halde cephe konulmasa bakılır, eğer bir özre mebni ise secde bilittifak câiz olur. Bir özüre mebni değilse İmamı A'zama göre maalkerahe câiz olur, İmameyne göre caiz olmaz.

116— Bir özüre mebni olsa da yanak veya çene ile secde yapılamaz. Cephede veya burunda secdeye mâni bir özür bulunsa İma ile secde yapılır.

117— Secdede elleri, dizleri yere koymak her halde farz değildir, belki sünnettir. Ancak İmamı Züfere ve İmamı Şafiî ile İmam Ahmede göre farzdır.

118– İki ayağın veya bir ayağın parmakları yere konulmadıkça secde câiz olmaz. Muhtar olan kavi, budur; bir ayağın yalnız bir parmağını veya ayağın yalnız üstünü yere koymak kifayet etmez.

119– Secde edilecek mevzi, ayakların konulduğu yerden yüksek olunca bakılır, eğer yükseklik yarım arşın, yani on iki parmak miktarı ise secde câiz olur, bundan ziyade ise câiz olmaz.

120– Kalabalığa veya başka bir özüre mebni dizler üzerine secde câizdir. Kezalik: Kalabalığa mebni aynı namazı kılanların birbiri arkasına secde etmeleri de câizdir.

121– Bir kimse, başındaki sarığın bir bükümünü veya sırtındaki bir libasın fazla miktarı üzerine secde edecek olsa bakılır, eğer bunlar, temiz bir şey üzerine konulmuş olur ve sarığın bükümünü de cepheye bitişik bulunursa secde câiz olur ve illâ olmaz. Her halde yerin kuvvetini duymak da lâzımdır. Bu kuvvetin hissedilmesine mani olacak pamuk ve emsâli bir şey üzerine secde edilemez.

122– Atılmış yün, pamuk, saman, kar gibi bir şey üzerine secde edildiği takdirde bakılır, eğer bunlar kesafet peyda edip hacimleri anlaşılırsa secde câiz olur. Fakat bunların içinde yüz kaybolup hacimleri anlaşılmazsa ve böyle şeyin üzerinde yüz aşağıya tam yerleşerek karar bulacak olmazsa secde câiz olmaz.

123– Çuval içinde bulunan buğday, arpa, pirinç, darı gibi hububat üzerine secde yapılabilir. Fakat çuval içinde bulunmayan buğday ve arpa üzerine secde yapılabilirse de darı gibi kaypak şeyler üzerine secde yapılamaz.

124– Ufak bir taş üzerine secde edilemez. Fakat cephenin ekserisi bu taş ile beraber yere temas edecek olursa câiz olur.

125– Yere serilmiş olan herhangi temiz bir şey üzerine secde edilebilir velev ki bir özüre mebni olmasın, velev ki serilmiş bulunduğu yer temiz bulunmasın elverir ki, o yerin pis kokusu veya rengi gibi bir eseri belirmesin. Şu kadar var ki böyle bir şeyin yere serilmesi ya sıcaktan veya soğuktan korunmak veya elbiseyi tozdan, topraktan korumak için olmalıdır. Yoksa mücerret cepheyi topraktan korumak için olursa kerahetten hâli olamaz.

(İmam Malike göre kilim, keçe, posteki gibi yer cinsinden olmayan bir şey üzerine secde edilmesi mekruhtur.)

126– Sıcaktan veya soğuktan korunmak gibi bir özüre mebni temiz yere konulacak iki el üzerine secde edilebilir.

127– Üzerinde namaz kılınacak sergi, temiz bir libas ise yukarı tarafını aşağıya getirip etekleri üzerine secde etmelidir. Çünkü bu, tevazua daha yakındır.

128— Rukû ve sücut rükünlerinin yerine getirilmiş olması için rukû ve sücut denilebilecek kadar bu vaziyetlerde durmak kâfidir. Herhalde üçer def'a tesbih okunacak miktar durmak farz değildir. Fakat bunlarda sünnet miktarının en azı üçer kere tesbih okumaktır. Ortası beş, ekmeli de yedişer tesbih okumaktır. Tek başına namaz kılan, daha çok tesbihte bulunabilir. Fakat imam olan zat, cemaatin rızası bulunmadıkça üçten ziyade tesbihte bulunamaz. Cemaatı usandırmak, kaçırmak muvafık değildir.

Rükuda tesbih : سبحان ربّي العظيم = sübhane rabbiyelazîm (1) ve secde-deki tesbih de : " سبحان ربّي الاعلى = Sübhane rabbiyel a'lâ" dır.(2)

129— Her rek'atta iki secde yapılır. Bunlardan biri kasten terk edilse namaz fâsît olur, sehven terk edilse selâmdan sonra dalî hatırlansa namaza münafî bir şey bulunmamış ise secdeye varılır, ba'dehu son ka'de iade edilecek sehv secdeleri yapılır. Secdei sehv bahsine müracaat!.

130— Secde , namazın en mühim bir rüknüdür. Secde, Allah Tealâya gösterilen tavazuun, ta'zimatin en mükemmel nişanesidir. Bir hadisi şerifde: "kulun rabbisine — yani onun rahmetine — en yakın olduğu hal, secdeye varmış olduğu haldir. Artık — secdede — duayı çokça yapınız" buyurulmuştur. Çünkü secde hali, en ziyade bir tezellül ve kemali kurbiyet haleti olduğundan bir mezinnei icabettir.(3)

Secdesiz bir namaz, namaz değildir. Mabudumuzun manevi huzurunda yerlere kapanarak ta'zimatını arzetmek istemeyen bir insan, kulluk vazifesini terk etmiş, Hak Tealâya kurbiyet şerefinden mahrum kalmış olur.

Namazlarda ka'dei ahire:

131— Namazların sonunda teşehhüt miktarı oturmak da namazın bir farzı, bir rük'nüdür. Buna "Ka'dei ahire" = son oturuş denir. Velew ki kendisinden evvel başka ka'de bulunmasın. Sabah namazında olduğu gibi.

Teşehhüt miktarından maksat ise "Tahiyyatı" okuyacak kadar müdettir : (4)

(1) Pek büyük olan rabbim, her türlü noksanlardan beridir, münezzehtir.

(2) Pek yüce - kudret ve azametle muttasıf - olan rabbimi, bütün noksanlardan tenzih ederim.

(3) اقرب ما يكون العبد من ربه وهو ساجد فاكثروا الدعاء.

(4) التحيات لله و الصلوات والقبليات السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا و على

عباد الله الصالحين. اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمداً عبده ورسوله.

Meâlî : Bütün dualar, senalar — veya bütün mülkler — ve bedenî, malî ibadetler Allah Tealâya muhtastır, — bunlara başkaları müstehik olamaz. — Selâm da ve Allah Tealânın rahmetiyle bereketleri de, ey Peygamberi Alişan!. Sana mahsustur, ve selâm bizlere ve Allah Tealânın salih kullarına olsun. Şahadet ederim ki — yakinen bilirim ki — Allah Tealâdan başka hakikî mabud yoktur. Ve şahadet ederim ki, Hazreti Muhammed, Hak Tealânın kulu'dur ve peygamberidir.

132— Bir kimse iki rek'at sabah namazını kılıp da sonra oturmaksızın üçüncü bir rek'ata kalarak bunun sonunda secde edecek olsu bu namaz, farziyetini gaip edip nafilere dönmüş olur. Binaenaleyh bir rek'at daha ilâve edilerek sonra oturmak lâzım gelir.

Kezalik : Dört rek'atlı bir farz namazının dördüncü rek'atında ve akşam namazının üçüncü rek'atında oturulmayıp da bir rek'at daha kılınarak secdeye varılsa, bu namaz da nafilere tahavvül etmiş olur. Bu halde kılınan namaz, sabah namazı ise, dört rek'atı müteakip hemen selâm verilir. İkinci gibi dört rek'atlı bir namaz ise beşinci rek'ata bir rek'at daha ilâve edilip ba'dehu selâm verilir. Sahîh olan kavle göre bu halde Secdei Sehv lâzım gelmez.

Bu mesele, İmam A zam ile İmam Ebû Yûsufe göredir. İmam Muhammede göre bu namaz esasen namaz olmaktan çıkar.nafile de olmuş olmaz.

133— Bir kimse, namazın sonunda teşehhüt miktarı oturup da ba'dehu namazdaki tilâvet secdesini hatırlıyarak secdeye varsa, namazı fasit olur. Çünkü bu halde son ka'de bulunmamış sayılır. Meğer ki bu tilâvet secdesinden sonra tekrar teşehhüt miktarı otursun.

134— Son ka'denin tamamını uyku içinde geçiren bir kimse, uyandıktan sonra tekrar bir teşehhüt miktarı oturmazsa namazı fasit olur. Çünkü uyku içindeki bir fiil, ihtiyara mukarin olmadığı için mu'teber değildir, bunun vücudile ademi musavidir. Nitekim namazda uyku halinde yapılan kıyam, kıraat rûku gibi fiillerde muteber değildir.

Ta'dili erkâna riayet:

135— Namazlarda ta'dili erkâna riayet İmam Ebû Yûsufa göre bir rûkn olduğundan farzdır. Bundan maksat, namazın kıyam, rûkû, sücut gibi her rûknünü bir sükûnet ile yerine getirmek, bu rûkûnleri yaparken her uzuv, mutmain olup ızdıraptan hali bulunmaktır. Meselâ rûkûndan kıyama kalkarken vücut, dimdik bir hale gelmeli, sükûnet bulmalı, en az bir kere سبحان الله العظيم-Sübhanellehil azîm' diyecek kadar ayakta durup ba'dehu secdeye varmalıdır. Her iki secde arasında da böyle bir tesbih miktarı durmalıdır.

136— Ta'dili erkân, İmamı A'zam ile İmam Muhammede göre vâcipdir. Binaenaleyh birinci kavle göre ta'dili erkâna riayet edilmeksizin kılınan bir namazı iade etmek = yeniden kılmak lâzımdır. İkinci kavle göre ise, bu halde yalnız sehv secdesi lâzım gelir. Fakat böyle bir namazı iade etmek evlâdır. Bununla ihtilâftan kurtulunmuş olur. Nitekim kerahete mukarin olan namazları da iade vâcip görülmüştür.

137— Namazdan manevî bir zevk alan zatlar ; namazda itidale riayet eder, acele etmekten sakınır. Acele etmeyi ta'zime, âdaba münafi görürler.

Hayatın en faideli, en kıymetli saatları, ibadet ile geçen vakitlerdir. Beyhude yere veya fani bir faide uğrunda saatlarını, günlerini sarfeden insanların namaz gibi ulvî bir ibadetten, ebedî bir saadet vesilesinden, lâhutfî bir huzur neşvesinden bir an evvel çıkıp kurtulmaya çalışmaları pek garip pek acınacak bir hal değil midir?.

Namazdan kendi sun'u ile çıkmak:

138— Namaz kılanın, kendi ihtiyarına mukarin olan bir fiil ile namazdan çıkması da İmamı A'zama göre bir rükün olduğundan farzdır. Buna "Huruç bisun'ihî" denir. Fakat bu İmameyne göre farz değildir. Bu ihtilâf üzerine aşağıdaki iki mes'ele teferru eder.

139— Bir kimse, namazın sonunda teşehhüt miktarı oturduktan sonra kasten namaza münafi bir harekette bulunsa, meselâ : Gülse veya konuşsa veya bir şey yiyip içse namazı bilittifak tamam olmuş olur. Fakat kendisinden kaste mukarin olmaksızın bir hades zuhur etse, bu halde İmameyne göre yine namazı tamam olmuş olur. Fakat İmamı A'zama göre tamam olmuş olmaz. Belki hemen abdest alıp kendi ihtiyarıyla namazdan çıkması lâzım gelir ve illâ namazı bâtil olur.

140— Bir kimse, son ka'dede teşehhüt miktarı oturduktan sonra henüz ihtiyarile namazdan çıkmadan namaz vakti çıksa veya başka bir namaz vakti girse namazı İmamayne göre tamamdır, İmamı A'zama göre fâsit olmuş olur. Çünkü bu namaza kendi sun'i ile nihayet vermiş değildir.

Namazların vacipleri :

141— Namazların farzları olduğu gibi bir kısım vâcipleri de vardır, bu vâciplere riayet ile namazın farzları tekmil, noksanları telâfi edilmiş olur. Şöyle ki :

(1) Namaza başlarken yalnız " الله = Allah" ismi Celili gibi sırf ta'zimi ifade eden bir lâfız ile iktifa edilmeyip tekbiri ifade eden bir tabirin bulunması, meselâ "الله اكبر = Allahü ekber" denilmesi vâciptir.

(2) Namazlarda Fatiha Sûre'i Celilesini okumak vâciptir.

* Fatiha'i şerifeyi okumak, eimmei selâseye göre ise farzdır.

(3) Namazlarda farz olan kıraatın ilk iki rek'ata tahsis edilmesi vâciptir.

(4) İlk iki rek'attan her birinde bir def'a Fatiha'i şerife okunup tekrar edilmemek vâciptir.

(5) Fatiha'i şerifeyi, okunacak sair sûrelerden veya âyetlerden evvel okumak vâciptir.

(6) Fatiha'i şerifeye, başka bir sûre veya bir sûre yerine kaim olacak miktar Âyeti Kerîme ilâvesi vâciptir. Şöyle ki : Farz namazların ilk evvelki rek'atlarında Fatihadan sonra diğer bir sûre veya bir sûreye muadil bir miktar Âyeti Kerîme okunması vâcip olduğu gibi, vitir ile nafîle namazların her rek'atında Fatiha ve Fatihadan sonra bir sûre veya bir miktar âyeti kerîme okunması da vâciptir.

* Fatihaya başka bir sûrenin veya âyetin zam ve ilâvesi eimmei selâseye göre sünnettir.

(7) Münferit = Tek başına namaz kılan kimse, sabah, akşam, yatsı namazlarında kıraatı dilerse cehren ve dilerse hafıyyen yapar. Geceleyn kılacağı nafil namazlarda da böylece muhayyerdır. Fakat öğle, ikindi ve gündüzün kılacağı nafil namazlarda hafıyyen okuması vâciptir.

(8) Cemaatle kılınan namazlardan sabah, cuma, bayram, teravîh, vitir namazlarının her rek'atında, akşam, yatsı namazlarının ilk iki rek'atlarında cehren, öğle ve ikindi namazlarının bütün rek'atlarıyla akşam namazının üçüncü ve yatsı namazının da son iki rek'atlarında hafıyyen kıraatta bulunmak vâciptir.

(9) Vitir namazında kunut, yani : Dua okumak ve kunut tekbiri almak vaciptir. Bu İnamı A'zama göredir. İmameyne göre ise bunlar sünnettir.

(10) Kazaya kalan bir namaz, gündüzün cemaatla kılınsa bakılır : Eğer sabah namazı gibi cehren kıraat olunması lâzım gelen bir namaz ise yine cehren kıraat olunur, ve illâ sırren kıraat icap eder. Münferit ise muhayyerdır. Cehren kıraat olunacak bir namazda cehren kıraatte bulunabilir. Bir rivayete göre ise, muhayyer olmayıp gündüz kaza edeceği herhangi bir namaz da hafıyyen okunması vâciptir.

(11) Secdede yalnız cephe ile iktifa edilmeyip alın ile beraber burnun da yere konulması vâciptir.

(12) Üç veya dört rek'atlı namazlardaki birinci ka'de vâciptir.

(13) Namazların her ka'desinde teşehhütte bulunmak, yani tehiyyatı okumak vâciptir.

(14) Namaz içinde okunan secde âyetinden dolayı tilâvet secdesinde bulunmak vâciptir.

(15) Namazda sehven terk edilen vâciplerden dolayı sehv secdelerinde bulunmak vâciptir.

(16) İki bayram namazının üçer ziyade tekbirleri vâciptir. Bu namazlarda birinci rek'atların rükû ve sücut tekbirleri sünnettir. İkinci rek'atlarının rükû tekbirleri ise vâcip olan ziyade tekbirlere mukarın olduğu için vâciptir.

(17) Namazların farzlarında tertibe riayet etmek ve iki farz arasında farz olmayan bir şeyin girmesine meydan vermemek vâciptir. Farz olan kıyamdan sonra, rükû'a, rükûdan sonra secdeye gidilmesi gibi.

(18) Vâciplerden her birini de yerinde ityan edip te'hire bırakmamak vâciptir. Kıraattan sonra bir müddet sehven tefekküre dalıp badehu rükûa varılması gibi.

(19) Namazların nihayetinde selâm vermek, yani : Evvelâ sağ tarafa, sonra da sol tarafa yüz çevirerek " السلام =Esselâm" demek vâcibtir. " عليكم ورحمة الله " = Aleyküm ve rahmetullah" denilmesinin vâcip olduğu ise sarahaten beyan edilmiş değildir. (1). Bir kavle göre sol tarafa selâm verilmesi sünnettir. Namazdan çıkılması ise Ammeye göre yalnız bir selâm ile husule gelir, bununla namaz bitmiş olur. Artık bu selâmı vermiş olana, başkasının iktidası sahîh olmaz. Meşhur olan kâvil budur.

Namazların sünnetleri:

142—Namazların bir kısım da sünnetleri vardır. Bu sünnetler namazların vâciplerini ikmal eder, onlardaki kusurları telâfiye ve fazla sevaba vesile olur. Sünnetlere riayet ve müdavemet Resulullah'a muhabbet nişanesidir. Maamafih bu sünnetleri terk etmek, namazın bozulmasını, iadesini icap etmez. Şu kadar var ki, istihfaf edilmeksizin âmden terk edilmesi bir isâettir, bir mahrumiyettir. Fakat istihfaf edilmesi, yani : Bir sünnetin hak görülmemesi, hikmetten hâli, abes sayılması, neuzü billâh küfürdür. Çünkü sünnet de şer'î hükümlerden, esaslardan biridir.

Namazlardan evvel veya namazların içinde başlıca sünnet olan şeyler, şunlardır :

(1) Beş vakit namaz ile cuma namazı için ezan ve ikamet sünnettir.

Şöyle ki : Vaktinde cemaatle eda olunan her farz namaz için ezan ve ikamet sünnet olduğu gibi, kazaya kalıp cemaatla kılınacak farz namazlar için de sünnettir.

Müteaddit namazlar, cemaatla kaza edileceği takdirde bunlardan yalnız ilk kılınacak namaz için ezan okunur, sonra gerek bu namaz için ve gerek bunun ardınca kılınacak sâir kaza namazları için birer ikamet ile iktifa edilir.

Kendi hanelerinde tek başlarına namaz kılacak erkekler için ezan ile ikamet, müstehaptır. Gerek müsafirler için ve gerekse cemaatla namaz kılacak için ezan ile ikameti terk etmek ise mekruhtur.

Cum'a günü şehirde buldukları halde mazeretlerine mebni cuma namazını kılamayanlara öğle namazını kılariken ezan ve ikamet lâzım gelmez. Kadınlar için de ezan ve ikamet sünnet değildir. Ezan ve ikamet bahsine müracaat!..

(2) İftitah tekbirini alırken ellerin yukarıya kaldırılması sünnettir.

Şöyle ki : Erkekler ellerini baş parmakları kulaklarının yumuşaklarına değecek kadar, kadınlar da ellerini parmaklarının uçları omuzlarına kavuşacak veçhile memelerinin hizasına kadar kaldırıp o vaziyette " الله أكبر = Al-

(1) Selâm ve Allahın rahmeti sizin üzerinize olsun.

lahü ekber" derler. Ellerin içleri kıbleye müteveccih bulunmalıdır. Birbirine müteveccih de bulunabilir.

(Eimmei selâseye göre, erkekler de ellerini yalnız omuzlarının hizasına kadar kaldırırlar.)

(3) Tekbir için eller kalkarken parmakların araları tekellüfsüz olarak biraz açıkça bulunması sünnettir.

(4) İmam olan zatın tekbirleri ve rükudan kıyama kalkarken, (سمع الله من حمده = Semiallahü limenh amideh) cümlesini ve namazın sonunda iki tarafa vereceği selâmı, hacet miktarı cehren yapması sünnet olduğu gibi cemaatin rükûdan kalkarken gizlice: (اللهم ربنا ولك الحمد) Allahümme rabbenalekelhamd) demesi tekbirler ise selâmı gizlice yapması da sünnettir.

Münferit, rükudan kalkarken hem: (اللهم ربنا ولك الحمد) hem de (سمع الله من حمده) der (1)

(5) Namazların evvelinde gizlice : (سبحانك اللهم) okunması bundan sonra fatihadan evvel yine gizlice "euzü besmele" okunması ve diğer rek'atlarda da fatihadan evvel besmelei şerife okunup fatihaların sonunda hafiyen âmin denilmesi sünnettir. Bu hususta imam ile cemaat ve münferit arasında fark yoktur. Şu kadar var ki cemaat fatihai şerifeyi okuyamayacağı cihetle euzü besmele de okumaz.

Âminin mânası "dualarımızı kabul buyur" demektir.

Her rek'atta fatihai şerifeden evvel besmeleyi şerifeyi okumak esahlı sayılan bir kavle göre ise vâciptir. Fatihadan sonra okunacak surelerin evvellerinde besmelei şerife okunmaz. Yalnız İmam Muhammede göre sessizce kılınacak namazlarda bu surelerin iptidasında da besmelei şerife okunur. (2)

(6) Namazda erkeklerin sağ ellerini göbeklerinin altında olarak sol elleri üzerine koymaları, ve baş parmaklarıyla serçe parmaklarını halka şek-

(1) Allah Tealâ kendisine hamd edenin hamdini kabul buyurur. Ey Rabbimiz olan Allahü Azimüşşan hamd de sana mahsustur.

(2) "Sübhaneke" den murad: (سبحانك اللهم و محمدك و تبارك اسمك و تعالی جديك)
(ولا اله غيرك) Sübhaneke Allahümme ve bihamdik ve tebarekesmük ve tealâ ceddük ve lâ ilâhe gayrük cümlesidir.

Mealâ: Ey Allahüm! Seni tesbih ve tenzih eder, sana hamdüsenada bulunurum. Senin mukaddes ismin mübarektir ve senin azamet ve celâlin pek yüksektir, ve senden başka hak mabud yoktur.

Euzü'den maksat da (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) = Euzü billâhi mineşşeytanirracim) demektir ki "Kovulmuş - tarafı ilâhiden tardedilmiş - olan şeytanın şerrinden Allahü Tealâyâ sığınırım" mânasıdır. Bu sığınmaya "teavvüz" denir.

linde bulundurarak bununla sol bileklerini tutup diğer üç parmaklarını kol-ları üzerine uzatmaları, kadınlarda halka etmeksizin sağ elleri göğüsleri üzerinde tam sol elleri üzerine koymaları sünnettir.

(7) Namaz arasındaki tekbirler ile tesmi'ler sünnettir. Yani kıyamdan rükûa, secdelere gidilirken : (الله اكبر = Allahü ekber) denilmesi rükûdan kıyama kalkılırken : (سمع الله لمن حمده = Semiallahü limenhamideh) denilmesi ve secdeden kalkıp yine secdeye giderken : (الله اكبر = Allahü ekber) denilmesi sünnettir.

(8) Rükû ve sücut tesbihleri, yani rükû halinde en az üç kerre (سبحان ربى العظيم = Sübhane rabbiyelazîm) denilmesi, secde halinde de lâakal üç kerre (سبحان ربى الاعلى = Süphane rabbiyalâ'lâ) denilmesi sünnettir.

(9) Rükû halinde erkeklerin ellerile parmakları arası açık olarak dizlerini tutmaları sünnettir. Kadınlar bu halde parmaklarını açıkça bırakmazlar ve dizlerini tutmazlar, elleri dizleri üzerine koymakla iktifa ederler.

(10) Kıyamda bir özür bulunmadığı takdirde iki ayağın arasını dört parmak kadar açık bulundurmamak sünnettir.

(11) Ka'de ile celse hallerinde erkeklerin sol ayaklarını döşeyerek üzerlerine oturmaları ve sağ ayaklarını güçleri nisbetinde kibleye mütevec-cihen dikmeleri, kadınların da sol ayaklarını sağ taraflarına yatık bulundurarak yere oturmaları sünnettir. Bu oturmaya "teverruk" denir.

(12) Rükûda erkeklerin inciklerini dik tutmaları, kadınların da dizle-rini bükük bulundurmaları sünnettir. Bu halde erkeklerin arkaları düz tu-tulmuş, kadınların arkaları ise biraz yukarıya meyilli bulunmuş olur.

(13) Secdeye varılırken evvelâ dizleri, sonra elleri, sonra yüzü yere koymak, secdeden kalkarken de iptida yüzü, sonra da dizlerin üzerine koyarak elleri yerden kaldırmak sünnettir. Meğer ki buna kuâret bulunmasın, o halde el ile yere dayanarak kalkmak câiz olur.

(14) Ka'delerde ve secdeler arasındaki celselerde ellerin kibleye karşı bir halde oyluklar üzerine konulup dizlerin tutulması sünnettir.

(15) Ka'delerdeki teşehhütlerde لا اله الا الله = lâilâhe) denirken sağ elin şahadet parmağı kaldırılıp الا الله = illâllah) denirken indirilmesi sünnettir. Bu halde baş parmak ile orta parmak halka edilip diğer iki par-mak bükülmelidir. Bir çok kimseler, bu sünneti yerinde yapamazlar. Bu cihetle bunun terkedilmesini muvafık görenler vardır.

(16) Farzların, vitir namazının ve müekked sünnetlerin son ka'delerinde, gayri müekked sünnetler ile sair nafilâ namazların da her

ka'desinde tahiyattan sonra Nebiyyi Ekrem Efendimize selâti selâm okumak sünnettir (1).

(17) Bütün namazların son ka'delerinde salât ve selâmdan sonra iki tarafa selâm vermeden evvel dua edilmesi sünnettir. Bu dua, Kur'am Kerf-min mübarek dua âyetlerinden biriyle yapılmalı, veya bunlara benzer bulunmalıdır. Kullardan istenilebilecek şeyler hakkında namazda dua edilmesi. Meselâ : "Yarabbi!. Bana şu kadar para ver" denilmesi câiz görülmemektedir. Namazların sonunda mutad olan *وَمَا آتَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ* (2) Ayeti kerimesinin okunmasıdır. (عذاب النار)

(18) Namazların sonunda selâm verirken yüzün evvelâ sağ, sonra sol tarafa döndürülmesi sünnettir.

(19) Sütre ittihâzı sünnettir. Şöyle ki: Sahrada ve emsalinde namaz kılan kimse, önünden başkasının geçmesi melhuz olunca sağ veya sol kaşı hizasına en az bir arşın boyunda kalın veya ince bir ağaç diker, dikilmesi mümkün olmazsa ağacı boyuna uzatır veya önüne böyle bir tulânî bir çizgi çizer. Enine yarım daire şeklinde bir çizgi çizmesi de câizdir. Direk, sandalya gibi şeyler de sütre vazifesini görür.

Cemaatla kılman namazlarda yalnız imamın önünde sütrenin bulunması kâfidir. Namaz kılanın önünden geçilmesi, edebe münafidir, günahı müstelzimidir, bundan sakınmalıdır. Namaz kılan, önünden geçecek kimseyi men' için: سبحان الله = Sübhanallah' diyebilir, veya elile, veya gözüy-

(1) Bu selâti selâm şu veçhile okunur:

(اللهم صلي على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد كما صليت على سيدنا ابراهيم وعلى آل سيدنا ابراهيم انك حميد مجيد. وبارك على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد كما باركت على سيدنا ابراهيم وعلى آل سيدنا ابراهيم انك حميد مجيد.)

= Allahümme salli alâ seyyidina Muhammedin ve alâ âli seyyidina Muhammed, kema salleyte alâ seyyidina İbrahim ve alâ âli seyyidina İbrahim inneke Hamidiün Mecid. Ve barik alâ seyyidina Muhammedin ve alâ âli seyyidina Muhammed, kema salleyte alâ seyyidina İbrahim ve alâ âli seyyidina İbrahim, inneke Hamidiün Mecid.)

Meâli: Ya ilâhî! Efendimiz - büyüğümüz, veliyyünnimetimiz - Muhammede ve Efendimiz Hazreti Muhammedin âline salât et, onların şeref ve kadrini ilâ buyur. Hazreti İbrahim ve Hazreti İbrahimin âline salât ettiğin gibi. Ve Efendimiz Hazreti Muhammede ve efendimiz Muhammedin âline mübarek kıl, onların feyiz ve bereketini dâim arttır. Hazreti İbrahim ve Hazreti İbrahimin âline mübarek kıldığın gibi. Şüphe yok ki sen Hamidsin, mecidsin, bütün hamd-ü sena, bütün azamet ve celâl sana mahsustur.

(2) Yarabbi. Bize dünyada bir güzellik, ahirette de bir güzellik - bir güzel nimet ve saadet - ver ve bizi ateş azabından koru.

le veyahut başile hafifçe işaret edebilir. Sütrenin bulunması, namaz kılanın cemiyeti hatırına yardım eder, onun gözlerini sütrenin gerisinden menedip kuvvei mütehayyilesinin etrafa dağılmasına mâni olur.

Namazların âdabı:

143— Namazların bir kısım âdabı vardır. Bunlar birer mendup demektir. Bunları terketmek, vakıa itabı icap etmez. Bir isâet sayılmaz, fakat bunlara riayet edilmesi efdaldır, ziyade sevap kazanmaya sebeptir. Şuurlu bir müslüman, namazın ne büyük bir ibadet olduğunu bilir, namaz sayesinde kadim ve rahim olan mabudunun manevî huzurunda bulunduğunu anlar, o mukaddes mabudunun kendisini görüp bildiğini düşünerek son derece edebe riayet eder, zahiren pek mütevazıane bir vaziyet alır, batınan kalbini mümkün mertebe masivadan, süflî düşüncelerden, dünyevî alâkalardan korumaya çalışır, bunun içindir ki: (لا صلاة الا بحضور القلب = namazın kemali ancak kalb huzurindedir) denilmiştir.

Namazların başlıca âdabı şunlardır:

(1) Namazda zahiren ve batınan bir sükûnet, bir huzur, bir haşyet içinde bulunmak.

(2) Üst elbiseyi açık bulundurmuyup düğümlemek ve erkekler için ifti-tah tekbiri alırken ellerini – mevcut ise – yenlerinden dışarıya çıkarmak.

(3) Namaz kılariken kıyamda secde yerine rükûda ayakların üzerine, secdede burnun iki kanadına, ka'dede kucağa, selâmda da sağ ve sol omuz başlarına bakmak.

(4) Rükû ve sücut tesbihlerini tek başına namaz kılan için üçten ziyade yapmak.

(5) İkamet alınırken: (حي على الفلاح = haydin felâha) denildikte imam ile cemaat için ayağa kalkmak.

İmam, mihraba yakın bulunmazsa her saf, imam aralarından geçeceği zaman ayağa kalkar.

(6) İmam için (ند قامت الصلاة = namaz başladı) denildiği anda namaza başlamak. İmam olan zat, bu hareketile müezzin olan zatı tasdik etmiş olur. Maamafih ikamet bittikten sonra namaza başlamasında da bir beis yoktur. Hattâ İmam Ebû Yusuf ile Eimmei selâseye göre muvafık da budur.

İkamet alınırken camie giren kimse, oturur, cemaatla beraber ayağa kalkar. Yoksa ikamet bitmesini ayakta beklemez.

(7) Namazda esnemek halinde ağzı tutmak ve dudakları, dişlerle olsun kapamak kabil olmazsa sağ el ile kapamak öksürüğü ve geçirmeği mümkün merteye gidermek.

Bütün bunlar, müstehsendir. İbadet esnasında yapılması lâzım gelen ta'zimat cümlesindedir.

Ezan ve ikamet:

144— Ezan, lûgatta i'lâm : bildirmek demektir. Şer'î şerifte farz na-

mazlar için muayyen vakitlerde malûm vechile okunan mübarek sözlerden ibarettir. Ezan okuyan zata "muezzin" denir.

Farz namazlar için ezan, yani bu namazların kılınacağını ilân kitap ile sünnet ile sâbittir. Fakat müslümanlığın başlangıcında bildiğimiz vechile ezan okunmazdı, bir aralık namaz vakti olunca الصلاة الصلاة = Esselâte esselâte, namaza namaza) veya (الصلاة جامعة = Esselâtü cemiâtün, namaz toplayıcıdır) yani namaz müslümanların güzel bir cemaat halinde yaşamalarına vasıta, bir takım mehasin ve şükran envamı muhtevidir." diye nida edilmişti. Hicretî nebeviyenin birinci senesinde Medinei Münevverede Mescidi Nebevi inşaatı nihayet bulmuş, ashabı kiram, muntazam bir halde toplanarak cemaatla namaz kılmaya başlamışlardı, işte bu sırada Resûlî Ekrem (Sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz namaz vakitlerinin ilânı hususunda ashabı kiramiyle istişarede bulundu. Nihayet ashabı kiramdan ba'zı zatların aynı surette görmüş oldukları sadık bir rüyaya ve onu müeyyid olan bir vahye mebni bildiğimiz vechile ezan okunmaya başlanmış tır ki bu, erkekler hakkında vâcip kuvvetinde bir sünneti müekkededir. Müslümanlığın en büyük şîârından biridir. Hicretî Nebeviye bahsine de müracaat!

Ezanı Muhammedî vasıtasile halka hem namaz vakitleri ve namazların kılınacağı bildirilmiş oluyor, hem de namazın felâh ve necata sebep olacağı söylenilmiş oluyor, bununla beraber bütün cihana karşı da islâm dininin en mukaddes esasları ilân edilmiş bulunuyor.

Filvaki yer yüzünde namaz vakitleri muhtelif saatlara rastlamaktadır. Bu cihetle hiç bir saat yoktur ki islâm mâbetlerinin yüksek minarelerinden bütün insanıyet âlemine Allah Tealânın varlığı birliği, âzamet, peygamber efendimizin risâleti, namazın felâh ve necata vesile olduğu birer bülent sada ile ilân edilmiş olmasın, ne şereflî bir irşat vazifesi! Ezan ile ikamete dair bir takım hükümler vardır. Şöyle ki:

1— Ezan, şu mübarek kelimelerden ibarettir:

(Allahüekber, Allahüekber, Allahüekber, Allahüekber.

Eşhedü en lâ ilâhe illallah, eşhedü en lâ ilâhe illallah. Eşhedü enne Muhammeden resûlüllâh, eşhedü enne Muhammeden resûlüllâh.

Hayye alassalât, hayye alassalât, Hayye alelfelâh, hayye alelfelâh Allahü ekber, Allahü ekber, lâilâhe illallah.) (1)

(۱) الله اكبر الله اكبر. الله اكبر الله اكبر. اشهد ان لا اله الا الله؛ اشهد ان لا اله الا الله.

اشهد ان محمداً رسول الله، اشهد ان محمداً رسول الله، حي على الصلاة، حي على الصلاة، حي على الفلاح، حي على الفلاح؛ الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله.

Memleketimizde bir müddet şu tercüme okunmuştu: "Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrı uludur. Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrıdan başka yoktur tapacak. Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrıdan başka yoktur tapacak. Şüphesiz bilirim bildiririm Tanrının elçisidir Muhammed, şüphesiz bilirim, bildiririm Tanrının elçisidir Muhammed. Haydin namaza, haydin namaza. Haydin felaha, haydin felâha. Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrıdan başka yoktur tapacak."

Sabah namazlarında iki kere "hayye alâlfelâh – haydin felâha"dan sonra iki kere "Esselâtü hayrün minen nevm – namaz uykuçan hayırlıdır" diye okunur (1).

(2) Erkekler tarafından gerek münferiden ve gerek cemaatle farz namaza başlanacağı sırada ikamet yapılır. Yani mübarek ezan kelimeleri aynen okunur. Şu kadar var ki iki kerre "Hayyealâl felâh"dan sonra "Kadkame tissalâtü kadkame tissalât" (2) denir ki, tercümesi "namaz başladı, namaz başladı" dır.

Bir de ezanda her cümlelerin arası bir sekte ile ayrılır, ikinci cümlelerle ses biraz daha yükseltilir ki buna "teressül ve irtisal" denir. İkamette ise sekte yapılmaz, sürat gösterilir ki buna da "hedr" denilir.

(3) Cumadan başka bir farz için birden ziyade ezan ve hiç bir farz için birden ziyade ikamet meşrû değildir. Binaenaleyh bir camii şerifte ezan ve ikametle vakit namazı mutad veçhile kılındıktan sonra tekrar cemaatle veya münferiden bazı kimselerin kılacakları aynı namaz için ne ezan okunur, ne de ikamet alınır. Vitir, bayram, teravih vesair nâfile namazlarda ikamet yoktur.

(4) Evde veya kırdaki kılınacak farz namazlar için de hem ezan hem de ikamet efdaldır. Maahaza bunlar da yalnız ikamet ile iktifa edilebilir. Fakat ezan ile iktifa mekruhtur.

(5) Bir namaz için daha vakti gelmeden ezan okumak câiz değildir. Böyle bir ezanı iade lâzım gelir. Çünkü bununla vaktin geldiğini haber vermek faydası hasıl olmuş olmaz. Ancak İmam Ebû Yûsuf ile Eimmei selâseye göre yalnız sabah namazı için vaktinden evvel ezan okunması câizdir.

(6) Ezan ile ikamet arasında biraz ayırmak muvafıktır. Şöyle ki: Akşam ezanından sonra üç kısa âyet okunacak kadar bir fasıla verilmeli sonra ikamette bulunmalıdır. Diğer vakitlerde ise her iki rek'atında on iki âyet okunacak iki veya dört rek'at namaz kılınacak kadar bir fasıla verilmelidir.

(7) Ezan ve ikamet vakit namazları için sünnet olduğu gibi kaza namazları için de mesnundur. Çünkü bunlar, vakitlerin değil, namazların sünnetlerindedir.

(1) الصلاة خير من النوم

(2) Bu "Salat" kelimeleri üzerinde durunca "Salâh" diye okunur.

(8) Müteaddit kaza namazları başka başka meclislerde kaza edildiği takdirde her biri için ezan ve ikamet lâzımdır. Bir meclisde kaza edildiği takdirde ise her biri için ayrıca bir ezan ve ikamet efdal ise de ilk kaza edilecek namaz için ezan ve ikamet bulunduğu halde diğerleri için yalnız ikamet de kifayet eder.

(9) İkamet ile namaz arasında yemek, içmek veya yıkanmak gibi bir şey vuku bulsa ikameti iade etmek gerektir. Fakat ikamet alan kimse, ikametten sonra sünnet kılsa veya imam ikametden sonra hazır olsa ikamet iade edilmez.

(10) Müezzin olan zatın sünnete âlim, muttaki olması müste-haptır. Cahillerin, fâsiklerin ezan okumaları mekruhtur.

(11) Sarhoşun, mecnun ile henüz mümeyyiz bulunmayan çocuğun okuyacağı ezanı iade etmek mendup veya vâciptir. Âkil olan bir çocuğun ezan okuması da bir rivayete göre mekruhtur.

(12) Ezanı oturarak okumak mekruhtur. Meğer ki yalnız kendi nefsi için okuyacak olsun. Müsafirden başkası için ezanı râkiben okumak da mekruhtur.

(13) Ezanda telhin yani: Ezan kelimelerini harflerini, câiz sahîh olacak surette okumamak mekruhtur.

(14) Kadınların, ma'tuhların, cünüplerin ezan okumaları veya ikamette bulunmaları mekruhtur. Bunların ikametleri değilse de okudukları ezanlar iade edilmelidir. Çünkü ezanın tekerrürü Cuma gününde olduğu gibi meşrudur.

Abdestsiz kimselerin de ikamette bulunmaları mekruhtur.

(15) Müezzin, cemaatın haline bakmalıdır. Cemaat bir namazın vaktile kılınmasını istediği takdirde hemen ikamette bulunmalı, mahalle reisinin veya emsalinin gelmelerini beklememelidir. Çünkü bunda riya, temellük ve cemaata eziyet vardır.

(16) Müezzin, ezanda ve ikamette ayakta olarak kıbleye yönelir, (حى على الصلاة = haydin namaza) derken sağ tarafta, (حى على الصلاة) felâha derken de sol tarafa döner, minarede ise görülecek lüzuma göre sağ taraftan sol tarafa doğru, dolaşarak okur bitirir ve ezanda sesinin yükselmesine yardım etsin diye iki parmağının uçlarını iki kulağına tıkamış bulunur.

(17) Sesi yükseltmek, güzelleştirmek gibi bir özüre, meşrû bir gayeye mebnî olmaksızın ikamet esnasında tenelnüh= boğazı temizlemek mekruhtur. Ezan ve ikamet esnasında müezzinin söz söylemesi de mekruhtur. Hatta bu esnada kendisine verilecek bir selâmı bile iade etmez.

(18) Ezan okunurken işidenlerin söze nihayet vermeleri, hattâ Kur'an okuyan kimsenin de durup ezanı dinlemesi efdaldır. Diğer bir kavle göre mescit içinde veya kendi hanesinde Kur'an okumakta bulunan kimse, kıratına devam eder, meğer ki kendi mahallesi mescidinde ezan okunur olsun. Maahaza ezan esnasında işidenlerin söz söylemelerinde bir kerahat olmadığı da beyan olunmaktadır.

(19) Ezanı ve ikameti işiden kimsenin bunları kendi kendine müezzin gibi okuması ve ancak "Hayyealesselât, hayyealelfelâh" denirken kendisinin (لا حول ولا قوة الا بالله) =Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh (1) demesi ve sabah ezanında müezzinin: الصلاة خير من النوم =namaz uykudan hayırlıdır" demesine karşı da صدقت وبررت = sadakte ve berirte" yani sadıksın, gerçeksın, doğru söylemiş bulunuyorsun" diye icabette bulunması müstehaptır.

Ezanı işiden kimse, cünüp de olsa bu veçhile icabet eder. Çünkü bu, bir senâdır. Fakat hâiz ile nüfesa icabet etmez. Zira onlardan bir icabeti fi'liyye olan namaz, sakit olduğundan böyle bir icabeti kavliye de sakit bulunur.

(20) Ezanı işiden kimse, ilk (اشهد ان محمداً رسول الله = Şüphesiz bilirim, bildiririm Tanrının elçisidir Muhammedü) denilirken صلى الله عليك يا رسول الله = Sallallahüaleyke yâ resulallâh, der ki, Allah Tealâ sana salât etsin ey Allahın Peygamberi demektir.

İkinci defa (Eşhedü enne Muhammeden..) denilirken فرت عينك يا رسول الله karret ayni bike yâ resulallâh" der ki, gözüm seninle rûşen olsun, mealindedir. Ve bunları derken baş parmaklarının tırnaklarını yahut şahadet parmaklarının uçları içini öperek gözlerine sürer ki, bu bir müstehaptır. Bu ikametle yapılmaz.

(21) Ezanı işiten bir müslüman sonunda اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلاة القائمة آت محمداً الوسيلة والفضيلة والدرجة الرفيعة وابته مقاماً محمداً الذي وعده انك لا تخلف الميعاد" diye dua etmelidir, (2) çünkü böyle dua eden, şefaata hak kazanmış olur. Fahrialem Efendimiz kendisine şefaata edecektir.

(22) Beş vakitte ezan okunduktan sonra (vakti salât) gibi bir ta'bir ile ayrıca nida edilmesine "tesvip=tekrar i'lâm" denir. Görülen tekâsüllere

(1) Günâhdan dönmek, çekinmek, itaata güçlü bulunmak ancak Allah Tealânın koruması ile, yardım ile kabil olur.

(2) Allahümme Rebbe hâzihiddavettittammeti vessealâtilkaimeti âti Muhammedenilvesilete velfazilete vedderezeterrefiate veb'ashü makamen Mahmudenillezi veat-tehü, inneke lâ tuhlifülmiâd.

Meali: Allahım! Ey bu tam dâvetin – yani: Mübarek ezanın – ve kılınmak üzere bulunan namazın mukaddes rabbisi. Peygamberimiz Hazreti Muhammede (S.A.) vesileyi, fazileti ve yüksek dereceyi ihsan et ve onu kendisine va'd buyurmuş olduğun makamı mahmûde eriştir, şüphe yok ki sen vadinden dönmezsın. Vesilenin cennette bir âli makam olduğu, faziletin de yine yüksek bir makam olduğu, makamı Mahmudun da şefaati kübra makamı olduğu beyan olunmaktadır. Böyle bir duada bulunmak, Resûli Ekrem muhabbetin, kuvvetlice bağılılığın bir nişanesidir.

mebni böyle bir ihtar da yapılabilir. Bunu, müteahhirin müstahsen görürlerdir.

Velhasıl: Ezanı Muhammedî, Müslümanlığın en büyük güzelliklerinde biridir. Müezzin olan zat, bütün âleme karşı Hak Tealânın varlığını, birliğini, Resûli Ekrem'in Peygamberliğini ilân eden, bütün insanları felâh ve necate davet eyleyen pek hayırhah bir insan demektir. Bunun içindir ki Peygamber Efendimiz buyurmuştur ki: "Müezzin sesinin yetiştiği yerlere kadar ins, cins ve sair hiç bir şey yoktur ki onu işidip duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin için güzel şahadette bulunmasın."

Diğer bir hadisi şerif de: "Nâsın kıyamette en balâ bülendi müezzinlerdir" mealindedir.

Hazreti Ömer (Radiyallahü anh) 'Eğer üzerimde hilâfet vazifesi olmasaydı müezzinlik yapardım' demiştir. Bütün bunlar, müslümanlıkta hakka hizmetin, kelimetullah'ı i'lânın, hayırhahlığın ne kadar kıymetli, şerefli bir şey olduğunu göstermektedir.

İmamet ve cemaat:

145— Akil, baliğ, hür ve meşakkatsiz bir halde birlikte namaz kılmaya kadir olan erkek, müslümanların toplanıp cemaatle cuma namazını kılmaları farz, sair farz namazlarını kılmaları da bir sünneti müekkededir.

(Cuma namazından başka farz namazların cemaatla kılınması Maliki'lere ve bir kısım Şafilere göre de bir sünneti müekkedededir. İmam Ahmet ibni Hanbel ile Ebû Sevre de Davuti Zahiri ile sair bazı müctehitlere göre de vâciptir. Bu halde bir şahsın tek başına namaz kılması haramdır. İbni Rüşte ve İbni Bişre ve bir kısım Şafilere göre de beldelerde bir farzı kifayedir, her mescidde cemaatle namaz kılınması ise sünnettir, bir kimsenin hassaten şahsına nazaran cemaatle namaz kılması da menduptur.

Hanbeli fukahasının beyanına göre esasen cemaatle namaz, ikamet ve sefer halinde vâcip olup namazın mescidlerde cemaatla kılınması ise mesnundur ki, bununla hem vâcip, hem de sünnet yerine getirilmiş olur.

(Cemaatin farzı ayn olduğuna kail olanlar da vardır.)

146— Müslümanlıkta cemaatle namaz kılmaya büyük bir ehemmiyet verilmiştir. Büyük sevaba ermek ve ihtilâftan kurtulmak için cemaate devam etmelidir. Cemaat ne kadar çok olursa, fazilet de o mertebede ziyade olmuş olur. Cemaatle namaz kılmanın sevabı, münferiden namaz kılmanın sevabından yirmiyedi kat fazladır.(1)

Cemaate devam, islâm şeâirinden, iman alâmetlerindedir. Cemaatle kılınan namaz ile müslümanların birliği, birbirine bağlılığı gösterilmiş olur, müslümanlar arasında bir muhabbet, bir tesânüt duygusu uyanır, bilmiyenler bilenlerden istifade eder. Salih zatların refakatile yapılan ibadetlerin, duaların nezdi ilâhîde kabule karîn olacağı daha ziyade umulur.

(Hadis-i şerif) (١) صلاة الجماعة أفضل صلاة الفرد بسبع وعشرين درجة.

147— Cemaatle kılınan namazda kendisine uyulan zata (imam) denir. Zatin bu vazifesine ve (imamet) denilir. İmama uymaya, yani bir kimse-
nin kendi namazını imamın namazına bağlamasına (iktida), (ittiba) adı veri-
lir. Bu kimseye de (muktedi), (müttebi'), (me'mum) gibi adlar verilmiştir.
Kendi başına namaz kılana da (münferit) denir.

İmam, dinen müte'adabihtir. Resulü Ekrem Efendimiz, sahabeî kiramı-
na imamet etmiştir. Ba'dehu hülefaı Raşidîn dahi imamette bulunmuşlar-
dır. İmametın fazileti, müezzinliğin faziletinden daha ziyadedir. İkisini bir-
den ifa etmekse daha büyük bir fazilettir.

148— İmametın başlıca şartları: İslâm, bülüğ, akıl, zükûret, kıraat,
özürlerden selâmettir. Binaenaleyh bu şartları cami' olmayanlar imam ola-
mazlar. Nitekim aşağıdaki mes'elelerden de anlaşılacaktır.

149— Cemaat arasında imamete en lâıyk olan: Sünnete âlim, yani fa-
kih olandır. Bunda müsavi olsalar kıraati daha güzel olandır. Bunda da müsavi
olsalar ziyade mütteki olan, yani haramdan kaçınandır. Bu üç vasıfta mü-
savi olsalar yaşta büyük olandır. Bunda da müsavi olsalar hilm, rıfk, hayâ
gibi ahlâk i'tibarile daha mükemmel olandır. Bu hususta da müsavi olsalar
yüzce, sonra nesebce, sonra sesce, daha sonra libas bakımından nezâfetçe
güzel olandır. Bunların hepsinde de bilfarz müsavi olsalar, aralarında kur'a
çekilir. Bütün bunlar, imamete verilen kıymet ve ehemmiyetin büyüklüğünü
gösterir. Bunun içindir ki bu vazifeyi vaktile buldukları yerlerde evliya-
yı umur deruhte ederlerdi.

Maahaza cemaat arasında hâne sahibi veya o mahallin muvazzaf ima-
mı bulunursa bunlar tercih olunurlar, velev ki, matlup olan vasıfları tama-
men cami' olmasınlar.

Başkasının hânesinde imam olacak kimse, onun izni ile imamette bu-
lunur. Başkasının hânesinde münferit bir halde namaz kılacak kimse de
hâne sahibinden izin istemelidir, efdal olan budur.

150— Fasık veya bid'at sahibi bir kimsenin imameti tahrimen mekruh-
tur. Çünkü fasık, dinî işlerde lâubalî bulunur, İmam Muhammed ile İmam
Mâlike göre ise bunlara iktida esasen câiz değildir.

Bid'at sahibine, "mübtedi" denir ki i'tikadı, sünnet ve cemaat ehlinin
i'tikadına muhalif bulunan kimse demektir. Bid'at sahibine iktidanın
maalkerahe cevâzı, i'tikadı küfrü müstelzim olmadığı taktirdedir. Eğer küf-
rü müstelzim olursa bu iktida, bütün Hanefiyece de câiz olmaz. Şefaati,
âzabı kabri, hafeze meleklerini inkâr gibi.

151— Kölelerin, gayri meşru evlâdın imametleri mekruhtur. Çünkü
bunlarda cehalet galiptir. Bilgili oldukları takdirde imamette bulunabilirler.

Â'manın imametinde beis yoktur. Fakat görür kimselerin imameti ef-
daldır. Maamafih âmanın imametinde kerahat bulunduğuna kâil olanlar da
vardır. Çünkü ma'zurdur, libasının nezafetine belki ziyade dikkat edemez.

152— Erkekleri kadınlara ve kadınlara âkilin ma'tuha, kari'i Kur'anı'nın ümmiye, ümmünün dilsiz, libası temiz olanın temiz olmayana, avret nahalleri kapalı olanın açık bulunana, salim olanın ma'zura, bir özür sahibinin başka bir özür sahibine iktidası câiz değildir. Fakat özürleri bir olan kimselerin birbirine iktidası câizdir.

153— Kadının kadına imameti maalkerahe caizdir.

Sayet kadınlar kendi aralarında cemaatle namaz kılacak olurlarsa imam olacak kadın, aralarında durur, kendilerine takaddün etmez. Bu takaddün mekruhtur.

154— Abdestte ayaklarını yıkamış olan kimsenin ayaklarına mesh etmiş olan kimseye, ve abdest almış kimsenin teyemmüm etmiş kimseye, ayakta namaz kılanın oturarak namaz kılanı, boyu mustakim olanın rüku derecesinde kanbur olana iktidası câizdir. Son üç surette iktidanın cevazına İmam Muhammet muhaliftir.

155— Farz namaz kılanın nâfile veya başka bir farz namazı kılanı iktidası câiz değildir. Fakat nâfile namaz kılanın farz namaz kılanı iktidası câizdir. Meselâ: Öğle namazını kılmış olan bir kimse, öğle namazını kıldıran bir imama iktida edecek olsa, bu ikinci def'a kılacağı namaz, bir nâfile olarak câiz bulunur.

156— Bir kimsenin kendisini haklı yere kerih gören bir cemaata namaz kıldırması mekruhtur. Fakat kerahatı mucip bir haslet, veya imamete daha ehliyetli bir zat bulunmadığı takdirde, cemaatın kerih görmesine bakılmaz. Çünkü bu takdirde cemaatın kerih görmesi gayri meşrû' bulunmuş olur.

157— Mezhep ihtilâfı iktidaya mani' değildir. Elverir ki imam olan zat, namazın şartlarına, rükünlerine riâyet etsin. Şöyle ki: Müslümanlar, fıkıh bakımından mezhepleri muhalif olsa da esasta müttehit oldukları cihetle birbirine iktida edebilirler. Bu hususta efdal olan, her müslüman kendi mezhebinde bulunan bir imama iktida etmektir. Bu olmayınca diğer mezhepte bulunup namazın farzlarına riayet eden her hangi bir imama iktida edilmesi, münferit bir halde namaz kılmaktan efdaldır.

Şu kadar var ki bir müslim, kendi mezhebine göre namazı bozacak bir şeyin böyle bir imamda mevcudiyetini görüp bilirse ona iktida etmesi sahîh olmaz; bir Hanefînin burnundan kan aktığı halde abdestini yenilemeden imamete geçen bir Şafîiye iktida etmesi gibi.

(Malikîler ile Hanbelîlere göre ise, namazın sıhhati için şart olan şeylerde yalnız imamın mezhebine i'tibar olunur, muktedinin mezhebine bakılmaz. Binaenaleyh bir Malikî ve Hanbelî, başının tamamını meshetmemiş olan Şafîiye ve Hanefîye iktida etse namazı sahîh olmuş olur. Çünkü böyle bir mesh, her ne kadar Malikî ve Hanbelî mezheplerince sahîh değilse de Hanefî ve Şafîî mezheplerince sahîhtir.)

158— İmam olan zat, cemaatı tenfir edecek şeylerden sakınmalıdır. Mesela: Bir imamın kıraatı veya tesbihleri cemaata ağırlık verecek derecede uzatması lâyük değildir. Bu hususta sünnetin en az olan mertebesile iktifa etmelidir. Çünkü bu uzatma cemaatı tenfir eder, bu tenfir ise mekruhtur. Cemaatla kılınacak bir namazın sevabı ziyad edir, bu sevaptan başkalarını mahrum bırakmaya sebebiyet vermek münasip olamaz. Meğer ki cemaat, bu uzatmaya razı olsunlar.

Maamafih cemaatin rükû ve sücut tesbihlerini ve teşehhüdünü sünnet veçhile ikmal etmelerine meydan vermeyecek tarzda imamın isti'cal göstermesi de mekruhtur. Cemaatin yetişmesi için imamın rükûu uzatması da mekruh bulunmaktadır.

159— İmamın kendisine kolay gelen âyetleri, sûreleri okuması vâcipdir. Henüz kuvvetlice hıfz etmemiş olduğu âyetleri okumamalı, cemaatı fetihla muhtaç bırakmamalıdır. Şöyle ki: İmam bir âyette yanılır, hatırlayamazsa bakılır: Eğer sünnet miktarı veya namazın câiz olacağı kadar kıraatte bulunmuş ise hemen rükû'a gitmelidir, yanıldığı yeri cemaatten birinin söylemesi için beklememelidir. Bu miktarı okumamış ise başka bir âyete intikâl etmelidir.

160— İmamın cemaatten en az bir arşın miktarı yüksek veya alçak bir yerde durup namaz kıldırması mekruhtur. Meğer ki kendisiyle beraber cemaatten bir kaç kimse bulunsun.

161— İmam ile muktedinin yerleri hükmen bir olmalıdır. Binaenaleyh aralarında yüksek boylu bir duvar olup imamın görülmesi veya sesinin işidilmesi kabil bulunmasa iktida sahîh olmaz.

Kezalik: İmam ile bir muktedi arasında veya bir muktedi ile öndeki saf arasında uzaklık bulunsa bakılır: Eğer namaz mescit dışarısında kılınıp aradaki mesafe, bir saf bağlanacak miktardan az ise, iktida, sahîh olmuş olur. Fakat bundan ziyade ise sahîh olmaz. Amma namaz mescit içinde kılınmakta ise bu uzaklık her halde iktidanın sıhhatına mani' değildir. Maahaza bazı zevata göre mescit, Beytülmakdis mescidi gibi pek geniş olursa safların ittisali olmaksızın mescidin en uzak bir tarafında durarak imama iktida edilmesi câiz olmaz.

162— İmam râkip, muktedi râcil = yayan bulunsa veya başka hayvanlara veya gemilere râkip bulunsalar, mekânın ihtilâfına mebni iktida sahîh olmaz.

Kezalik : Camide veya başka bir yerde imam ile muktedi arasında kayık geçecek büyüklükte bir ırmak veya araba yürüyecek genişlikte saflardan hâli bir yol bulunsa iktidaya mani' olur.

163— Cemaata kavuşmak için koşu koşu yürümek mekruhtur, ta'zime münafidir. Bu gibi hareketlerden dâima sakınmalıdır.

164– Cemaatin müteaddit olması her halde lâzım değildir. Bir kişi ile de cemaatin fazileti hasıl olur, velev ki iktida eden kişi bir kadın veya mümeyyiz bir çocuk olsun. Binaenaleyh evde maaâile cemaatla kılınan namaz da münferiden kılınan namazdan kat kat efdaldır. Fakat bir özüre müstenid olmaksızın evde cemaatla namaz kılıp camiye gitmemek bid'attan kerahattan halî görülmemektedir. Mescitlerde, camilerde cemaatla kılınan namazların fazileti daha ziyadedir, (146) ncı mes'eleye de müracaat!.

165– Namazda imama uyan, bir kişi ise imamın sağında durur, iki veya daha ziyade ise imamın arkasında dururlar. Kerahatten halî olan budur. Cemaatin imamdan ileri durması ise câiz değildir. Bu hususta secde mevziine değil, ayakların mevziine i'tibar olunur. İmamın ayak topuklarından cemaatin topuklarının ileri olmaması kâfidir.

(İmam Mâlik'e göre cemaatin imamdan ileri durması, mekrûh ise de namazın cevazına mani' değildir.)

166– Muktedi, imama mutabeate niyet etmiş olmalı ve kıldıkları farz namaz müttehit bulunmalıdır. Binaenaleyh bir kimse, bir imama mutabeate niyet etmeksizin uysa veya kendisi meselâ : Öğle namazını kılmak istediği halde imam ikinci namazını kaldırmakta bulunsa iktidası câiz olmaz.

167– İmamın sesi kâfi gelmezse cemaatten biri tarafından iftitah ve in tikâl tekbirleri cehren alınır ve rükûdan kalkarken cehren : (ربنا ولك الحمد) – Rabbena ve lekel hamd) denilir ve cehren selâm verilir. Bu, bir (tebliğ ve ilâm) dir. Şu kadar varki tekbirler alınırken iftitah ve intikâl tekbiri olarak alınmalıdır, mücerret i'lâm için alınmamalıdır. Eğer ilk tekbir ile tahrimeye = namaza başlamaya niyet edilmezse bunu alan, namaza başlamış olamaz. Diğerleri de tesbih, tahmît, intikâl tekbirleri olarak alınmazsa sevaptan mahrumiyeti mucip olur. İmamın sesi kifayet ettiği takdirde ise bu tebliğe hacet kalmıyacağından, bu mekruh olmuş olur. Buna müezzin olan zatlar dikkat etmelidirler !.

168– İmam, birinci selâmı ikinci selâmdan daha yüksek bir ses ile alır ki bu, onun için bir sünnettir. Çünkü cehren selâm alınması cemaate bir i'lâm demektir. Bu i'lâma ihtiyaç ise daha ziyade birinci selâmda görülür.

169– İmam selâm verince muktedi de teşehhüdü bitirmiş ise selâm verir, selâtü selâm ile duayı bitirmek için selâmı te'hir etmez. Teşehhüdü bitirmeden selâm vermesi de câizdir.

170– İmam, namazdan sonra iki tarafa selâm verirken $\text{عليكم} =$ Aleyküm) ta'biriyle hafeze meleklerini ve bütün cemaati kaseder. Cemaattan her biri de sağ tarafına selâm verirken o taraftaki melekler ile cemaati ve o tarafta veya hizasında ise imamı kaseder, sol tarafına selâm verirken de o taraftaki melekler ile cemaati ve o tarafta ise imamı kaseder, onlara selâm vermiş olur. Münferit olanlar da bu selâmlar ile yalnız hafeze meleklerini kasederler.

171. اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال : (Cemaat, selâmdan sonra : اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال) = Allahümme entesselâmü ve minkesselâm, tebarekte ya zelce-

lâli vel'ikrâm)(1) cümlesi okununcaya kadar yerlerinde durur, sonra kalkıp sünneti veya duayı başka münasip bir yerde ikmal ederler. Bundan ziyade yerlerinde durmaları kerahetten hâli değildir. Farzdan sonra saffı bozmaları müstehaptır. Taki sonradan gelenler, bunları hâlâ farzda sanmasınlar.

172— İmam, selâm verince bakılır : Eğer namaz bitmiş ise muhayyerdir. Dilerse sağ tarafına ve dilerse sol tarafına döner. Kibleyi sağ veya sol tarafına alır, o vechile oturur: Ve dilerse çıkıp işine gidebilir. Ve dilerse cemaate istikbal eder. Meğer ki henüz safların birinde karşısına tesadüf eden bir musallî bulunsun, o zaman istikbal etmez. Çünkü namaz kılınm yüzüne karşı oturmak mekruhtur. Fakat namaz bitmeyip kılınacak sünnet bulunursa imam, اللهم انت السلام = Allahümme entesselâm..) denilinceye kadar yerinde durur, sonra kalkar, sağa, sola, ileriye veya geriye çekilerek o sünnet namazını kılar. Eğer kendisini bir şey meşgul etmeyecek ise bu sünneti gidip evinde de kılabilir. Çünkü sünnetlerin evde kılınması efaldır. Şu kadar var ki cemaatin yanlış bir zehabta bulunması melhuz ise sünnetleri eve gitmeden kılmalıdır.

173— Münferitlere gelince bunlar farz namazları kıldıkları yerde durabilirler, sünnetleri de orada kılabilirler. Şu kadar var ki nâfile namazları başka bir tarafa çekilip kılmaları daha güzeldir.

174— Cemaat : İmama kıyam, rüku sücut gibi fi'li rükünlerde ve "Süb-haneke" ile "Tesbihat ve Tahiyyat" gibi zikri hususlarda mutabeat eder. Fakat bir kavlı rükün olan kıraatte mutabeat etmez. Her halde sücut eder. İmamın cehren olan kıraatini dinler.

Bu, İmamı A'zam ile Ebu Yusuf'a göredir. Bu iki zata nazaran cehren okunan namazlarda cemaatin okuması tahrimen mekruh olduğu gibi hafiyen okunan namazlarda da cemaatin okuması böylece mekruhtur. İmam, cemaate riyaset etmektedir. Binaenaleyh imamın kıraati cemaatin de kıraati demektir. Nitekim bir hadisi Şerifte (من كان له امام فقرأته له قرآن) buyurulmuştur. Fakat İmam Muhammed hafiyen okunan namazlarda cemaatin de kıraatte bulunmasını câiz görmüştür.

(İmam Mâlik'e göre gizlice kıraat olunan namazlarda muktedi de gizlice kıraatte bulunur. Bu müstahsendir. İmam Ahmede göre gizlice okunan namazlarda muktedi de gizlice kıraatte bulunur. Bundan başka imamın cehren okuduğunu cemaatten herhangi biri işitmezse kendisi de kıraatte bulunur, bu vâciptir, fakat işitirse kıraatte bulunması câiz olmaz. İmam Şafî'ye göre de gizlice okunan namazlarda muktedi Fatihadan başka âyetler de okur, cehren okunan namazlarda ise muktedinin yalnız Fatihayı gizlice okuması icap eder, meğer ki rek'atin fevtinden korkacak olsun.)

(1) İläîf. Sen selâmsın, bütün noksanlardan berisin, dünya ve ahret selâmeti de senin inayetle hasıldır. Sen mukaddessin, ey celâl ve ikram ile muttasıl olan ma'budum!.

175 – İmam, namaza başlamak için tekbir alırken ellerini kaldırmasa veya (Subhaneke)yi okumasa, veya rüku, sücut tekbirlerini ve bunlardaki tesbihleri veya سمع الله لمن حمده Semi'allahü limen hamideh) demeyi veya (tahiyyat) ile selâmı terk etse, veya teşrik tekbirini almasa cemaat bunları yapar, bu dokuz hususta imama mutabe'at etmez.

İmam Muhammede göre imam, (Sübhanek) yi terkedip Fatihayı okuduktan sonra sureye başlamış olsa artık cemaat de (subhaneke)yi okumaz.

176– İmam Kunut duasını, bayram tekbirlerini, birinci ka'deyi, tilâvet ve sehiv secdelerini terketse cemaat de terkeder. İmam bir secde fazla yapsa veya bayram tekbirlerini eshâbı kiramdan rivayet edilen miktardan ziyade alsın veya cenaze namazında dörtten ziyade tekbir alsın veya sehven beşinci rek'ate kalksa cemaat, bu hususlarda imama mutabeat etmez. Beşinci rek'ate kalktığı takdirde bakılır : Eğer imam, dördüncü rek'atten sonra ka'de yapmış ise cemaat oturarak bekler, imam derhal dönüp teşehhüdü iade etmeksizin selâm verirse cemaat de beraber selâm verir. Fakat beşinci rek'at için de secdeye varırsa cemaat kendi başına selâm verip namazdan çıkar. Şayet imam, dördüncü rek'ati müteakip ka'de yapmamış ise cemaat yine bekler, eğer imam derhal ka'deye dönüp ba'dehu selâm verirse cemaat da beraber selâm verir. Fakat imam, beşinci rek'ati secde ile takyit ederse hepsinin namazı fâsit olmuş olur. Cemaatin münferiden teşehhüdü ve selâmı faide vermez.

177– Vitr namazında cemaat, daha kunut'u bitirmeden imam rüku'a varsa cemaat de varır, meğer ki kunuttan henüz birşey okumamış olsun, o takdirde cemaat, imam ile beraber rükû'u fevt etmiyecek miktar bir şey okur.

178– İmam, kunut'u unutup rüku'a gittiği halde cemaat, ona mutabeat etmemekle inam, başını kaldırıp kunut duasını okuduktan sonra tekrar rüku'a gitmekle cemaat de kendisine tâbi' olsalar cemaatin namazı fâsit olmuş olur.

179– Cemaatle kılınan namazlarda safların muntazam olmasına, aralarında açıklık bulunmamasına dikkat edilir ve imam olan zat, buna nezaret eder ; safların efdalı birinci saftır, sonra sırasile ikinci üçüncü ve sair saflardır. İmama yakın bulunmanın fazileti pek çoktur.

180– Cemaatten birinin saf arkasında yalnızca durup imama uyması mekruhtur. Meğer ki saf arasında, sokulup namaza uyacak bir yer bulunmasın.

181– İmamı rüku halinde bulan kimse kendisine uymak için ilk saflara gideceği takdirde rekati fevt edeceğinden korkarsa son safa durarak imama uyar, saflardan birine iltihak etmeksizin kendi başına yalnızca bir yerde durup iktida etmez. Velew ki rek'at fevt olacak olsun.

182– Namaz kılınan önünden geçmek mekruhtur. Meğer ki önünde sütre gibi veya ağaç veya direk gibi bir hâil bulunsun. Bu mekruhiyet ;

kırlarda, büyük mescitlerde namaz kılanın secde edeceği yerden geçmek halindedir. Çünkü böyle büyük yerlerde namaz kılanın önünden hiç geçilmemesinde meşakkat vardır. Evlerde, küçük mescitlerde ise namaz kılanın mutlâka önünden geçmek ile hasıl olur.

İmamın karşısında bulunan sütte, bir hâil cemaat için de kifayet eder. Nitekim evvelce de beyan olunmuştur.

183— Yüksek veya aşağı bir yerde namaz kılanın önünde geçildiği takdirde bakılır : Eğer geçen kimse ile namaz kılanın bazı uzuvları arasında bir muhazat, bir karşılaşma bulunursa geçen kimse, günahkâr olur ve illâ olmaz. Maamafih bununla hiç bir vakit namaz fâsît olmaz.

Bir kavle göre gecenin aşağı yarısı, namaz kılanın yukarı yarısına muhazî olsa yine kerahat bulunmuş olur. Yerde namaz kılanın önünden ata binmiş bir kimsenin geçmesi gibi.

184— İmam, her nasılsa abdestsiz olarak namaz kıldırılmış olduğunu bilâhare, yani cemaat dağıldıktan sonra anlayacak olsa bunu cemaata imkân dairesinde haber vermesi icap eder. Diğer bir kavle göre icap etmez.

185— Bir imamın, meselâ : Köyde bulunan akrabasını gidip görmek için veya bir musibetten dolayı veya mücerret bir istirahat için senede bir kerre bir hafta kadar imamet hizmetini terk etmesi âdete ve şer'î şerife göre ma'füvdür.

186— Bir mazeret bulunmadıkça cemaate devam etmelidir. Devam edilmesini mübah kılacak mazeretler ise teyemmümü mübah kılacak derecede olan hastalıklardır, meflüciyettir, yürümeye mani' olacak derecedeki ihtiyarlıktır, körlüktür, şiddetli yağmur, çamur, soğuk ve zulmettir, haksız yere bir kimsenin tecavüzüne uğramak korkusudur, yanından ayrıldığı takdirde mutazarrır olacağından korkulan bir hasta bakıcılığında bulunmaktır, hazırlanmış olan bir yolculuk işleriyle uğraşmaktır.

Dinî meseleler ve te'lifât ile uğraşmak, meselâ fikh taallüm ve talim etmek de bu cümledendir. Şu kadar var ki, bu işügal yüzünden cemaati devam üzere terk etmek doğru değildir. Mücerret tekâsül ve tahâvün neticesi olarak cemaati terk edip duran bir kimse ise ta'zire müstahik olur, şahadeti kabul edilmez, İmamın bid'atından dolayı cemaati terk eden kimse ise ta'zire müstahik olmaz. Cemaate devam etmek istediği halde makbul bir öze mebni muntazam surette devamdan mahrum kalan kimse de niyetine göre cemaat sevabına nâil olur.

Kadınların muhazatı:

187— Cemaat, muhtelif zümrelerden ibaret olunca, imamın arkasında evvelâ erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf bağlarlar. Bu tertibe erkekler ile erkek çocukların riayetleri sünnettir, erkekler ile kadınların riayetleri ise farzdır.

Binaenaleyh bir kadın veya müştehat olan bir kız çocuğu bir erkeğin önünde veya tam hizasında aynı namazı cemaatle kılacak olsa erkeğin namazı fâsît olur. Buna : "Muhazatı nisa = kadınların erkeklerle bir hizada bu-

lunması" mes'elesi denir. Bu muhazattan dolayı namazın fâsit olması için şöylece on şart vardır :

(1) İmam olan zat, kadınlar için imamete niyet etmiş bulunmalıdır. Çünkü böyle bir niyet bulunmazsa kadınların imama uymaları sahîh olmaz ki, onların muhazatı erkeklerin namazlarını ifsat edebilsin. Yalnız cenaze namazında bu niyete lüzum yoktur. Bir de bazı zevata göre cuma veya bayram namazlarında da kadınların iktidaları için bu niyet şart değildir.

(2) Erkekten ileri veya onun tam bitişiğinde namaz kılan kadın, mahrem olsun olmasın balığe veya müstehat olmalıdır. Dokuz yaşındaki bir kız, müstehâttir. Sekiz veya yedi yaşında olup semiz bulunan bir kız da müstehât sayılır.

(3) Kadın veya kız, namazı teakkul eder bir halde bulunmalıdır. Binaenaleyh namazın ne olduğunu bilmeyip mücerret cemaata uyan bir mecnunenin muhazatı namazı ifsat etmez.

(4) Muhazat, kıyam veya rükû gibi bir rükûn miktarı devam etmelidir. Bu, İmam Muhammede göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre böyle bir rükûn bilfiil eda edilmiş olmalıdır. Binaenaleyh hemen muhazat bulunmakla namaz fasit olmaz.

(5) Muhazat, rükû ve sücut ile kılınır bir namazda bulunmalıdır. Binaenaleyh cenaze namazında ve tilâvet secdesindeki muhazat bunların sıhhatine mani değildir.

(6) Namaz erkek ile ona muhazi olan kadın arasında tahrim'e itibarile müşterek olmalı, yani kadın ya muhazi olduğu erkeğin iftitah tekbirine kendi iftitah tekbirini bina ederek ona iktida etmiş olmalı veya bu erkek ile beraber tahrimelerini üçüncü bir zatın tahrimesine bina etmiş bulunmalıdırlar. Binaenaleyh erkek ile kadın aynı namazı yan yana durarak tek başlarına kılsalar, veyahut yalnız biri imama uyup diğeri tek başına kılacak olsa namazları fâsit olmaz.

(7) Namaz, erkek ile kadın arasında eda i'tibariyle müşterek olmalıdır. Şöyle ki : Kadın, ya kendisine muhazi olduğu erkeğe veya her ikisi diğeri bir erkeğe iktida etmiş, aynı namazı beraber kılar bulunmuş olmalıdırlar.

Binaenaleyh erkek ile kadın, bir veya birkaç rek'at kılındıktan sonra imama uyup da imamın selâmından sonra kalkarak fevt olan rek'atları kılar-ken aralarında muhazat vücude gelse bununla namaz fasit olmaz. Çünkü bunlara "mesbuk" denir. Mesbuk ise kendi başına kıldığı rek'atlarda münferit sayılır.

(8) Erkek ile kadının yerleri bir olmalıdır.

Binaenaleyh bunlardan biri, meselâ mescidin zemininde, diğeri de en az bir adam boyu yüksek bir mahfilde tam birbirine muhazi bir vaziyette bulunarak cemaatla namaz kılsalar bu muhazat, namazın sıhhatine mani olmaz.

(9) Erkek ile kadının cihetleri müttehit olmalıdır.

Binaenaleyh Kâ'beyi Mükerrermenin içerisinde her biri başka bir cihete yönelerek cemaatle namaz kılarken muhazi bir vaziyette bulunsalar, bu namazı ifsat etmez.

(10) Erkek ile kadının arasında hâil bulunmamalıdır.

Binaenaleyh aralarında direk gibi bir şey veya bir insan sığacak kadar bir açıklık bulunursa muhazat, namazı ifsat etmez.

Velhasıl : Bu on şart , toplanınca muhazat erkeklerin namazını bozar. Söyle ki : İmama uyan kadınlar, erkeklerin saffı önünde bir saf teşkil etseler bütün erkeklerin namazları fâsit olur. Erkeklerin arasında üç kadın bulursa bunların hem sağ ve hem sol yanlarındaki birer erkeğin, hem de arka cihetlerindeki her saftan üç erkeğin namazları fâsit olur. Aradaki kadınlar iki olursa yanlarındaki birer erkek ile arka cihetlerindeki yalnız iki erkeğin namazı fâsit olur, daha arkadakilerin namazlarına birşey olmaz. Aradaki kadın, bir tane olunca sağ ve sol tarafındaki birer erkek ile arka tarafındaki saftan bir erkeğin namazı fâsit olur, başkalarının namazları fâsit olmaz. Namazları fâsit olan erkekler, kadınlar ile diğer erkekler arasında birer hâil mesabesinde bulunmuş olacaklarından artık bu fesat başkalarının namazlarına sirayet etmez.

Erkeklerin namazlarını böyle fesada uğratan, huzurlarını ihlâl eden kadınlar ise şüphe yok ki bundan dolayı günahkâr olmuş. Hak Tealânın azabına lâyık bulunmuş olacaktırlar.

Binaenaleyh böyle fesada sebebiyet vermekten kaçınılmalı, islâm terbiyesine riayet etmeli, yalnız yaşlı kadınlar, cemaate devam edecek olurlarsa mescitlerde kendilerine tahsis edilecek yerlerden ileri geçmemelidirler. Ve illâ bekledikleri sevap, kazanacakları günaha tekâbüle edemez. Zaten alehlîtlak kadınların cemaate devam etmeleri kerahatten hâli görülmemektedir. Kadınların mescitleri, hanelerinin içerisidir. Bir hadisi şerifte : "Kadınların namazlarının en faziletlisi, evlerinin içinde kıldıkları namazlardır." buyurulmuştur. (1) Kadınların namazları ile hanelerini nurlandırmaları, kendileri için pek büyük bir şereftir. Nitekim bir hadisi şerifte de şöyle buyurulmuştur. "İkâmet ettiğiniz yerleri namaz ile, Kur'an okumakla nurlandırınız." (2)

Namazların sureti tatbikiyesi = yalnızca nasıl kılınacağı:

188— Ma'lum olduğu üzere namazlar: Farz, vacip, sünnet, müstehap kısımlarına ayrılmakta ve ikişer, üçer, dörder rek'atli bulunmaktadır. Bu namazlar evvelce yazdığımız farzlarına, vaciplerine sünnetleriyle adâbına riayet edilmek üzere şu veçhile kılınır.

(۱) خير صلات النساء في قعر بيوتهن.

(۲) نور و امتنازلکم بالصلاة و قرآنت القرآن.

(1) Sabah namazları:

Sabah namazının iki rek'at sünnetini kılmak için : Niyet ettim bugünkü sabah namazının sünnetini kılmaya diye niyet edilir ve hemen eller yukarıya kaldırılıp : **الله أكبر** = (Allahüekber) diye tekbir alınır, ba'dehu eller bağlanır **سبحانك اللهم** = Sübhaneke allahümme ve bihamdik ve tebarekesmük, ve tealâ ceddük ve lâ ilâhe gayrük) ile **بسم الله الرحمن الرحيم** ile (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم. بسم الله) ile Fatihayı Şerife okunur. Sonra "Amin" denir ve bir miktar daha Kur'an okunur. (1) akabinde (Allahüekber) diye rükûa varılır, bu halde en az üç kere **سبحان ربنا العظيم** = Sübhane rabbiyel azîm) denir. Sonra **سمع الله لمن حمده** (Semiallâhü limen hamideh) denilerek ayağa kalkılır, ayakta : **الله** (الله) denir (2) ba'dehu (Allahüekber) diye secdeye varılır, secdede de üç kere : **سبحان ربنا العظيم** = Sübhane rabbiyela'lâ) denir, sonra (Allahüekber) denilerek kalkılır, bir tesbih miktarı oturulup yine (Allahüekber) diye ikinci secdeye varılır, bunda da üç kere (Sübhane rabbiyelâ'lâ) denir, bununla bir rek'at bitmiş olur.

Bu ikinci secdeyi müteakip (Allahüekber denilerek ikinci rek'ata kalkılır, tam ayakta yalnız Besmelei Şerife ile Fatiha'i Şerife ve bir miktar daha Kur'an okunur, birinci rek'atta olduğu gibi rükû'a ve sücûda varılır, ikinci secdeden sonra oturulur ki bu bir ka'dedir. Bunda **التحيات لله** = Ettehiyyâtü lil'lâhi) ve **ربنا آتانا الدنيا و بارك... اللهم صلى... و بارك...** ve **السلام عليكم ورحمة الله** Sonra mübarek kelimeleri nihayetlerine kadar okunur. Sonra

Esselâmü aleyküm ve rahmetüllâh diye sağ tarafa, sonra da (Esselâmü aleyküm ve rahmetüllâh) diye sol tarafa yüz çevirerek selâm verilir. Bununla da iki rek'atlı namaz bitmiş olur.(3)

Bütün bu tekbirler, tesmi'ler, kıraatler, hafiyyen, ya'ni yalnız namazı kılan kimsenin kendisi işitebileceği bir sesle gizlice yapılır.

Namazda erkekler ile kadınların ellerini nasıl kaldıracakları nasıl bağlayacakları, rük'û ile secdede ve ka'delerde nasıl bir vaziyet alacakları ise (namazın sünnetleri ve adâbı bahsinde bildirilmiştir.)

* Sabah namazının iki rek'at farzına gelince, bunun için evvelâ – erkeklere mahsus olmak üzere – ikamet alınır, sonra "bugünkü sabah namazının farzını kılmaya" diye niyet edilir, ve eller kaldırılarak **الله أكبر** = Allahüekber) diye namaza başlanır ve sünnetinde bildirildiği üzere kılmıp ikmal edilir. Şu kadar var ki, sabah namazlarının farzlarında Fatihadan sonra biraz fazla Kur'an okunması sünnettir. Bu sünnetin en az mertebesi kırk âyettir. Maahaza üç kısa âyet miktarı okuması da câizdir. Vaktin çık-

(1) Bu miktardan maksat, en az bir sûre veya en az üç kısa âyet, veya üç kısa âyet uzunluğunda bir âyettir. Bu bir miktar tabiri yazılarımızda tekerrür edecektir.

(2) Rükû ile secde arasındaki bu kıyama "kavme" denir ki, bunda eller yanlara salıverilir.

(3) Bu mübarek kelimeler için (169, 177, 178) inci sahifelere müracaat,

masından korkulduğu takdirde az âyet okunur, hattâ : yalnız Fatiha ile veya birkaç âyet ile iktifa edilebilir.

Münferit, bu farzı kılarırken tekbirleri ile "Semiallâhülîmenhamideh" cümlesini ve Fatiha ile zam edeceği âyetleri cehren de okuyabilir.

(2) Öğle namazları:

Öğle namazının ilk dört rek'at sünnetinin evvelki iki rek'atı, tam sabah namazının iki rek'at sünneti gibi kılınır. Şu kadar var ki bunda "bugünkü öğle namazının ilk sünnetine" diye niyet edilir ve bunda ikinci rek'attan sonraki oturuş, son ka'de değil, birinci ka'de olduğundan bu ka'dede yalnız: (Ettehiyyâtü lillâhi..) okunur sonra (Allahüekber) diye ayağa kalkılır, Sübhaneke okunmaksızın yalnız Besmele ile Fatihai Şerife ve bir miktar daha Kur'anı Kerîm okunarak yine yukarıdaki ta'rif veçhile rükû'a secdelere gidilir, ba'dehu dördüncü rek'at için (Allahüekber) denilerek ayağa kalkılır, bunda da yalnız Besmele ile Fatihai Şerife ve bir miktar daha Kur'anı Kerîm okunarak yine ta'rif veçhile rükû'a secdelere varılır ; badehu oturulur ki bu, son ka'dedir. Bunda da (Ettehiyyâtü lillâhi.) ile (Allahümme salî.. Ve barik..) ve (Rabbena âtina..) duası tamamen okunup iki tarafa – yazdığımız veçhile – selâm verilir. Ve böylece bu dört rek'at sünnet kılınmış olur.

* Öğle namazının dört rek'at farzına gelince : Sünnetten sonra namaza muhalif bir şey ile uğraşmadan ayağa kalkılır, ikamet alınır, o günkü öğle namazının farzını edaya niyet edilir, ve eller yukarıya kaldırılarak (Allahüekber) diye tekbir alınır, ilk iki rek'atı, sabah namazının iki rek'at farzı gibi kılınır. Şu kadar var ki bu iki rek'attan sonraki oturuş, birinci ka'de olduğundan bunda yalnız (Ettehiyyâtü lillâhi..) okunur. ba'dehu (Allahüekber) denilerek üçüncü rek'ata kalkılır, yalnız Besmele ile Fatihai Şerife okunarak – ta'rif veçhile – rükû'a secdelere varılır, sonra (Allahüekber) diye dördüncü rek'at için ayağa kalkılır, yine Besmele ile Fatiha sûresi okunarak sükû'a secdelere gidilir. Badehu oturulur ki bu, son ka'dedir. Bunda (Ettehiyyâtü..) ile (Allahümme salî... Ve barik) ve (Rabbena âtina..) duası okunup iki tarafa selâm verilir. Artık farz da kılınmış olur.

Öğlenin farzında okunacak âyetler, sabah namazında okunacak miktardan ekseri az olur.

Öğlenin son iki rek'at sünnetine gelince : Bu da "bugünkü öğle namazının son sünnetini kılmaya " diye niyet edilip tamamen sabah namazının iki rek'at sünneti gibi kılınır. Bu son sünneti, dört rek'at kılmak müstehaptır. O halde ya her iki rek'atte bir selâm verilir, yahut dört rek'atın sonunda selâm verilir. Bu takdirde birinci oturuşta yalnız (Rabbena âtina...) duası okunmaz. Üçüncü rek'at için tekbir alınarak ayağa kalkınca yine (Sübhanekeallahümme...) okunur. Ve bu son iki rek'at de evvelki iki rek'at gibi kılınır.

Münferit, öğle namazının gerek sünnetlerinde gerek farzında tekbirler ile tesmi' ve tahmîdi ve kıraat ile saireyi hafıyyen yapar.

(3) İkinci namazları:

İkinci namazının dört rek'at sünneünün her iki rek'ati, bir şef, ya'ni müstakillen bir namaz gibidir. Binaenaleyh bu dört rek'atin her şef'i tamamen sabah namazının iki rek'at sünneti gibi kılınır. Şöyle ki : Evvelâ o günkü ikinci namazının sünnetini kılmaya niyet edilir, bu namazın ilk iki rek'atı –tarif veçhile – kılınıncaya oturulur, bu bir son ka'de demektir. Bunda (Ettehiyyat...) ile beraber (Allahümme Sallf..Ve barik...) okunur yalnız (Rabbena Atina..) duası okunmaz. Sonra (Allahüekber) diye üçüncü rek'ata kalkılır. (Sübhaneke allahümme.) ile (Eûzü) ve (Besmelei Şerife) den sonra Fatihâ Şerife ve bir miktar daha Kur'anı Kerim okunarak rükû'a ve secdelere varılır. Ba'dehu tekbir ile dördüncü Rek'ata kalkılarak yalnız Besmelei Şerife ile Fatihâ ve bir miktar daha Kur'anı Azim okunur. Sonra yine rükû'a secdelere varılır, Ba'dehu oturulur ki bu da son ka'dedir. Bunda (Ettehiyyat...) ile (Salevatı Şerife) ve (Rabbena Atina..) duası okunarak iki tarafa selâm verilir .

* İkinci namazının farzına gelince : Bu da tamamen öğle namazının farzı gibi kılınır. Yalnız niyet başkalaşır, ya'ni o günkü ikinci namazının farzını edaya niyet edilir.

Münferit, ikinci namazının sünnetini de, farzını da öğle namazı gibi hafiyyen eda eder.

(4) Akşam namazları :

Akşam namazının üç rek'at farzı öğle, ikinci namazlarının ilk üç rek'at farzları gibi kılınır. Şöyle ki : O günün akşam namazının farzını edaya niyet edilip namaza tekbir ile başlanır, yukarıdaki tarif veçhile ilk iki rek'atı kılınarak oturulur. Bu, birinci ka'dedir. Bunda yalnız (Ettehiyyatü lillâhi...) okunur. Ba'dehu üçüncü rek'ata kalkılarak yalnız Besmele ile Fatihâ Şerife okunur, sonra (Allahüekber) denilerek rükû'a, secdelere varılır , Ba'dehu oturulur ki, bu da son ka'dedir. Bunda (Ettehiyyat...) ile (Salevatı Şerife) ve (Rabbena Atina..) duası okunarak iki tarfa selâm verilir.

Akşam namazının farzında vaktin darlığına mebni kısa sûreler okunur.

* Akşam namazının sünnetine gelince : Bu da "Bu akşam namazının sünnetini kılmaya" diye niyet edilip tam sabah namazının sünneti gibi kılınır, bu sünneti altı rek'at olarak kılmak ise müstehabdır. Bu halde her iki rek'atta bir selâm vermeli ve aynı veçhile kılmalıdır. Maahaza dört rek'atında bir selâm verilip ikinci namazının sünneti gibi de kılınabilir. Bu ziyade olan dört rek'ata "Salâtü Eşvabin" adı verilir ki pek sevaptır.

Münferit akşam namazının farzını da sabah namazının farzı gibi cehren kılabilir.

(5) Yatsı namazları:

Yatsı namazının ilk dört rek'at sünneti, tamamen ikindi namazının dört rek'at sünneti gibi kılınır. Dört rek'at farzı da tamamen öğle, ikindi namazlarının farzları gibi eda olunur. İki rek'at son sünnetine gelince bu da tamamen sabah ve akşam namazlarının iki rek'at sünnetleri gibi kılınır. Yalnız niyetler değişmiş, yatsı namazının farzına, sünnetlerine niyet edilmiş olur.

Yatsı namazının son sünneti de dört rek'at olarak kılınabilir. Bu halde tamamen ilk dört rek'atı gibi kılınır. Maahaza iki rek'atta bir selâm vermek suretile de kılınabilir. Bu takdirde her iki rek'atın ka'desinde tahiyat ile Salevatı Şerife ve (Rabbena Âtina...) duası da okunur. Geceleyn kılınan nafîle namazlarda efdal olan da böyle iki rek'atta bir selâm vermektir.

Münferit, yatsı namazının farzını, sabah namazı gibi cehren de kılabilir.

(6) Vitir namazı:

Üç rek'attan ibaret olan Vitir namazı da şöylece kılınır. Evvelâ o günün Vitir namazını kılmaya niyet edilir. Sonra (Allahüekber) denilerek namaza başlanır, (Sübhanekallahümme...) ve Etzü ile Besmelei Şerifeden sonra Fatıha sûresi ve bir miktar daha Kur'anı Kerîm okunarak – tarif veçhile – rükû'a, secdelere varılır, sonra ikinci rek'at'a kalkılıp yalnız Besmele ile Fatıhai Şerife ve bir miktar daha Kur'anı Azim okunarak yine rükû'a, secdelere varılır, Ba'dehu oturulur ki bu, birinci ka'dedir. Bunda yalnız (Ettehiyyatülilâhi...) okunur, ba'dehu (Allahü ekber) denilerek üçüncü rek'ata kalkılır, bunda da yalnız Besmele ile Fatıhai Şerife ve bir miktar daha Kur'anı Kerîm okunarak daha ayakta iken eller kaldırılıp (Allahü ekber) diye tekbir alınır, tekrar eller bağlanıp ayakta Kunut duası okunur, sonra (Allahüekber) diye rükû'a secdelere gidilir, badehu oturulur ki, bu da son ka'dedir. Bunda da bildiğimiz veçhile Tahiyat ile Selevati Şerife ve (Rabbena Atina...) duası okunarak iki tarafa selâm verilir.

İmam Şafîye göre, Vitirde Kunut, Ramazanı Şerifin son nısfına mahsustur. Rükû'dan kalkınca okunur. Şafîilerce Vitir namazının akalli bir rek'at, ekserisi de on bir rek'attır.

189– Vitir namazlarına dair bazı meseleler:

(1) Vitir namazı, yalnız Ramazanı Şerifte cemaatla kılınır. Ve imam olan zat, üç rek'atta da tekbirleri, tesmi'leri, kıraati cehren yapar, Kunut duasını ise – muhtar olan kavle göre – hem imam, hem de cemaat hafiyen okurlar. Ramazanı Şeriften başka günlerde ise Vitiri cemaatla kılmak mekruhtur.

(2) Mesbuk olan kimse, İmam ile beraber Kunutu okur. Yetişememiş olduğu rek'atları kaza edince artık Kunut duasını okumaz. Mesbuk için ileride malûmat verilecektir.

(3) Bir kimse, Vitir namazında şek edip üçüncü rek'atta mı, yoksa, ikinci rek'at da mı olduğunu kestiremese bulunduğu rek'atta Kunutu okur, rükûdan ve secdelerden sonra kalkar, bir rek'at daha kılar, tekrar Kunutu okur. Rükû'dan secdelerden sonra teşehhütte bulunur, selâm ile namazını tamamlar. Şayet birinci rek'atta iken böyle şek eylese üçüncü rek'at olması muhtemel olan her rek'atta Kunut duasını okur.

(4) Vitirden başka namazlarda Kunut duası okunmaz. Yalnız bir fitne, bir beliiye vukuu sıralarında sabah namazlarının farzında Kunut okunabilir.

* İmam Malik ve İmam Şafîye göre her vakit sabah namazlarının farzında rükû'dan sonra kavme halinde kunut duası okunur, bu Kunut, Malikîlere göre müstehab, Şafîilere göre sünnettir.

(5) Sabah namazlarında Kunut duasını okuyan bir Malikî veya Şafîye uyan bir Hanefî, sükut eder, kunutu okumaz. Ezher olan budur. Şayet okuyacak olursa gizlice okur.

(6) Kunut duasını bilmiyen yalnız : (Rabbena Atina...) âyeti kerimesini okuyabilir. Üç kere (اللهم اغفر لي = Allâhümeğfirli) de diyebilir. Üç kerre (بارب = Yareb) demesi de câizdir.(1)

Namazların cemaatle kılınması sureti:

190— Yukarıda verdiğimiz malûmat, münferitler, ya'ni tek başına namaz kılanlar hakkındadır. Cemaat ile namaz kılanlar da şu veçhile harekette bulunurlar :

(1) Mesnun olan Kunut duası şudur :

(اللهم انا نستعينك ونستغفرك ونستهديك ونو^و من بك و نتوب اليك و نتوكل عليك و نثني عليك الخير كله نشكرك و لانكفرك و نخلع و نترك من يفجرک اللهم اياک نعبد و لک نصلى و نسجد و اليک نسمى و نحفد نرجو رحمتک و نخشى عذابک ان عذابک بالكفار ملحق .)

Allahümme inna nesteinüke ve nestagfirüke ve nestehdike ve nü'minü bike ve netübü ileyke ve netevkkelü aleyke ve nüsnü aleykelhayre küllehü neşkürüke ve lâ nekfürüke ve nahleu ve netrükü men yefcürük. Allahümme iyyake na'büdü ve leke nusalli ve nescüdü ve ileyke nes'a ve nahfidü, nercü rahmeteke ve nahşâ azâbeke inne azâbeke bilküffari mülhik.

Meali : İlahî!. Biz muhakkak senden yardım diler, senden mağfiret diler, senden hidayet isteriz. Seni tasdik eder, sana tövbe eder, sana itimat eyleriz. Ve seni bütün hayır ile senada, zikirde bulunur, nimetlerini itiraf ile sana şükür ederiz. Seni inkâr etmeyiz, sana isyan edip duranları hal'ederiz, terk ederiz. Kendilerinden rabitalarımızı keseriz. Ya ilâhî. Biz ancak sana ibadet ederiz ve senin manevî kurbiyetine nailiyet için çalışır, koşarız, senin rahmetini umar, azabından da korkarız, şüphe yok ki senin azabın kâfirlere erişicidir.

(1) Cemaatten her biri imama iktidaya niyet eder, meselâ "Niyet ettim bugünkü sabah namazının farzını edaya, uydum şu imama" diye niyette bulunur. Sonra imam, ellerini kaldırır, cehren (Allahüekber) diye namaza başlar. Cemaat de ellerini kaldırarak hafiyen (Allahüekber) deyip imam ile beraber namaza başlarlar. Hepside (Sübhanekallahümme..) yi gizlice okurlar, sonra cemaat susar. İmam gizlice (Eûzü) ve Besmele okur, kıraatte bulunarak namazı kıldırır.

Şöyle ki : Sabah namazı ile akşam ve yatsı namazlarının ilk ikişer rek'atlarında ve vitir namazının her üç rek'âtinde Fatihai Şerife ile zam edeceği âyetleri cehren, ya'ni cemaatin işitebilecekleri veçhile aşikâr olarak okur, bütün tekbirleri tes'mileri ve selâmları cehren yapar. Akşam namazının üçüncü ve yatsı namazının üçüncü ve dördüncü rek'atlarıyla öğle ve ikindi namazlarının bütün rek'atlerinde tekbirleri, tesmi'leri, selâmları cehren, Sübhanke ile kıraati hafiyen yapar.

(2) İmam, sabah namazının ilk rek'atında okuyacağı âyetleri, ikinci rek'atte okuyacağı âyetlerden ikide bir nisbetinde uzun bulundurmaktadır. Bu bir sünnettir. Bu, cemaatin birinci rek'ata yetişmesine yardım eder.

(3) Cemaat tekbirleri gizlice alırlar. İmam, rükû'dan kalkarken : Cehren $\text{سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ}$ = Semiallahü limen hamideh) ve hafiyen (ربنا ولاك الحمد) Rabbenâ ve lekel'hamd) deyince (1) cemaat da hafiyen yalnız (اللّٰهُمَّ رَبَّنَا وَلَاكَ الْحَمْدُ) yahut ربنا لك الحمد = Rabbenâ lekel hamd) derler. Ve imam ile beraber gizlice rükû'da üçer kere (سبحان ربّي العظيم) secdelerde de, üçer kere (سبحان ربّي الاعلى) derler.

(4) İmam ile cemaat, birinci ka'delerde yalnız Tahiyyatı, ikinci ka'delerde de Tahiyyat ile beraber Salâvatı Şerife ile (Rabbenâ Âtina...) duasını gizlice okurlar. İmam evvelâ sağ tarafa, sonra da sol tarafa cehren selâm verince cemaat de bu veçhile birlikte hafiyen selâm verirler.

İmam, cehren okuduğu Fatihanın sonunda gizlice (آمين = Âmin) diyeceği gibi cemaat de yine gizlice amin derler.

(5) İmam, selâm verdikten sonra müezzin cehren $\text{اللّٰهُمَّ اِنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ}$ = Allahümme entesselâmü ve minkesselam, tebarekteyazelcelâli vel ikram) der, sünnet var ise kılar, bâ'dehu Resûli Ekrem Efendimize Selâtüselâm okunur. Ya müezzin sesle veya imam ile cemaatten her biri gizlice Ayetül Kürsiyi okur, otuz üçer kere (سبحان الله = Sübhanallah), (Elhamdülillâh), (الله اكبر = Allahüekber) derler. Bunların bu adedi, sağ elin parmaklariyle tebsit edileceği gibi tesbih taneleriyle de tesbit edilebilir. Elverir ki bir yanlışlık yapılmazın.

(1) İmam A'zamdan diğer bir rivayete göre imam ربنا ولاك الحمد demez.

(6) Yukarıdaki veçhile otuz üçer kere tesbih, tahmit ve tekbirden sonra müezzîn, sesle لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لِمَلِكٍ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سبحان ربى العلى الاعلى الوهاب Lâ ilâhe illâllâhü vahdehü lâ şerikeleh, lehül-mülkü velehülhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr, sübhane rabbiyel'aliyyil a'lel vahhâb)(1) der, bütün cemaat de iki elleriyle yüzlerini teberrükten mesh ederler.

Tek başlarına namaz kılanlar da bunları okurlar. Bütün bunlar, namazların âdâbından, müstehaplarından bulunmaktadır, bunlara riayet edenler, büyük sevaplara ereceklerdir.

(7) Namazların yukarıdan beri yazdığımız vakitler, rükünler, rek'atlar dairesinde kılınması, Resûlü Ekrem Efendimizden tevâtüren sabit ve bu bapta bin üçyüz şu kadar seneden beri her asırda bütün ümmetin icmâi mün'akit bulunmuştur. Peygamber efendimiz : "Beni nasıl namaz kılar gördünüz ise öylece namaz kılınız" diye emretmiştir. Binaenaleyh Peygamberi Zîşanınızın kılmış olduğu namâzlara muhalif bir namaz, Dini İslâmî nazarında asla mu'teber bir namaz sayılmaz.(1)

Cuma namazı:

191— Cuma müslümanlarca bir bayram günüdür, bu mübarek günde müslümanlar, mâbedlerde toplanırlar, okunacak hutbeleri dinleyerek müstefit olurlar. Hep birlikte Cuma namazını kılarlar, sonra ya başka ibadetlerle meşgul olur, veya birbirini ziyaret ederler, yahut mu'tad işleriyle uğraşmaya tekrar başlarlar.

Bir hadisi şerifte buyuruluyor ki : "Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür. Adem Aleyhisselâm o gün yaratılmış, o gün cennete konulmuş, o gün cennetten çıkarılmıştır. Kıyamet de ancak Cuma gününde kopacaktır." Bütün bu hâdiseler ise bir nice hayırları, hikmetleri camî'dir.(2)

192— Resûlü Ekrem (Sallallahü aleyhi vessellem) Efendimiz, hicreti seniyyeleri esnasında Medinei Münevvereye yakın bulunan "Salim ibni avf" yurdunda "Rânuna" denilen vâdi içerisinde "Benf salim mescidi"nde ilk Cuma hutbesini okumuş, ilk Cuma namazını kıldırılmıştır.

193— Cuma namazının vakti tam öğle namazının vaktidir. Cuma namazı için minarelerde ezan okunur, cami'e gidilince evvelâ : Tam öğle namazının sünneti gibi dört rek'at Cumanın ilk sünneti kılınır, ba'dehu camî'i

(1) Meâlî: Allah Tealâdan başka Hak ma'bud yoktur, O birdir. Onun ortağı yoktur. Mülk onundur, hamd ona mahsustur, O her şeye kemaliyle kadîrdir. Pek yüce, en âli, pek bağışlayıcı olan Rabbim, bütün noksanlardan beridir, kendisini tenzih ve tesbih ederim.

(1) صلوا كما رأيتونى أصلى.

(2) خير يوم طلعت عليه الشمس يوم الجمعة فيه خلق آدم وفيه ادخل الجنة وفيه اخرج ولا

تقوم الساعة الا في يوم الجمعة.

şerif içinde bir ezan daha okunup minberde cemaate karşı bir hutbe irat edilir, bu hutbeyi müteakip ikamet alınarak Cuma'nın iki rek'at farzı cemaatle cehren edâ olunur. Bu farzdan sonra da yine öğlenin ilk dört rek'at sünneti gibi Cumanın son dört rek'at sünneti kılınır bundan sonra da (Zuhriâhîr) adıyla dört rek'at daha namaz kılınır ki, buna dair ileride malûmat verilecektir. Bunu müteakip de "sünneti vakit" niyetile tam sabah namazının sünneti gibi iki rek'at namaz daha kılınır.

194— Şartlarını cami' olan kimseler için iki rek'at Cuma namazı farzı a'yındır. Cuma namazının sair namazlardaki şartlardan başka kendisine mahsus on iki şartı daha vardır. Bunların altısı vücudunun, ya'ni farz olmasının, diğer altısı da edâsının şartlarıdır.

Cumanın vücubunun şartları:

195— Cumanın bir şahsa farz olması için aşağıda yazıldığı veçhile altı şart vardır.

(1) Erkek olmaktır. Binaenaleyh Cuma namazı, erkeklere farz olup kadınlara farz değildir.

(2) Hürriyettir. Binaenaleyh Cuma namazı, kölelere farz değildir. Mukâtep denilen köleler ile kısmen azat edilmiş olan kölelere ise farzdır.

(3) İkamettir. Binaenaleyh şer'an müsafir sayılan kimselere Cuma namazı farz değildir. Müsaferet bahsine müracaat!..

(4) Sıhhatır. Binaenaleyh hasta olup Cuma namazına çıktığı takdirde hastalığının artmasından veya uzamasından korkan kimseye Cuma namazı farz değildir.

Yürümekten âciz bulunan çok yaşlı kimseler de bu hükümedirler. Hastabakıcılığı da bu cümledendir. Şöyle ki : Hasta bakıcısı, camiye gittiği takdirde hastanın zayi olacağından korkulursa kendisine cuma namazı farz olmaz.

(5) Gözlerin selâmetidir. Binaenaleyh Cuma namazı, a'mâ olanlara farz değildir, velev ki kaidleri, ya'ni ellerinden tutup götürecek kimseleri bulunsun, bu İmamı A'zama göredir. İmameyne göre ka'idleri bulunan a'mâlara Cuma namazı farzdır.

(6) Ayakların selâmetidir. Binaenaleyh kötürüm veya ayakları ke-silmiş olan kimselere Cuma namazı farz değildir, velev ki kendilerini yük-
lenecek kimseleri bulunsun.

Düşman korkusu, şiddetli yağmur, ziyade çamur ve emsali de Cuma namazına gidilmemesini mubah kılacak mazeretlerdendir.

Bununla beraber bu altı şartı cami' olmayan bir kimse, meselâ bir ka-dın veya bir a'mâ her ne kadar kendisine Cuma namazı farz değılse de cami-ye gidip cemaatle Cuma namazını kılacak olsa vaktin farzını edâ etmiş olur, artık o günün öğle namazını ayrıca kılmakla mükellef olmaz.

Cumanın edâsının şartları:

196— Cumanın edası için de — aşağıdaki veçhile — altı şart vardır.

(1) Cuma namazını, veliyülemrin veya naibinin kaldırmasıdır. Şöyle ki: Cuma namazını ya en büyük veliyülemr veya onun iznile diğer bir zat kaldırmalıdır. Veliyülemr veya onun mezun edeceği bir zat bulunamıyan bir yerde, meselâ : Dâri harpte cemaatı müsliminin tensibile içlerinden biri Cuma namazını kaldırabilir.

*Hutbe okumaya izin, namaz kaldırmaya da izindir. Aksi de böyledir. Bunlara mezun olan zat, bir özürü olsun olmasın yerine başkasını nâib tâyin edebilir. Velevki böyle nâ'ib tâyin etmesi için kendisine izin verilmiş olmasın. Fakat hatibin huzurunda izni istihsal edilmeksizin başkasının hita - bette bulunması câiz olmaz.

(2) İnziâmdır. Ya'ni muayyen bir yerde, bir mabette müslümanların toplanıp Cuma namazını kılmaları için Veliyülemr tarafından müsaade edilmiş olmalıdır. Muayyen bir cemaat, böyle bir mabedin kapısını kapayarak yalnız kendi başlarına Cuma namazını kılmak isteseler, namaz câiz olmaz. Fakat mâbedin kapısı açık bırakılarak nasın gelmesine izin verildiği halde başkaları gelmese de namazları câiz olur.

(3) Vaktin devamıdır. Şöyle ki: Cuma namazını kılabilmek için öğle vakti henüz devam etmekte olmalıdır. Bu vakit çıktı mı artık Cuma namazı ne eda ve ne de kaza suretile kılınamaz. O günün öğle namazı da kılınmış ise yalnız onu kaza lâzım gelir.

Daha Cuma namazı kılınmakta iken vakit çıkacak olsa yeniden öğle namazını -kaza olarak- kılmak icabeder.

İmam Malîke göre Cuma namazı, öğle vakti çıktıktan sonra da kılınabilir. İmam Ahmedden bir kavle göre de Cuma namazı, zeval vaktinden evvel de kılınabilir.

(4) Cemaat bulunmasıdır. Şöyle ki: Cuma namazı için cemaatin en az miktarı imamdan başka üç kişidir. İmam Ebû Yusuf'a göre imamdan başka iki kişidir.

(İmam Malikten bir rivayete göre otuz, imam Şafii ile İmam Ahmedin zahiri mezhebine göre de kırk kişidir.)

Cemaatin âkil ve erkek olması ve İmam A'zama göre hiç olmazsa birinci secdeye kadar hazır bulunması da şarttır. Binaenaleyh yalnız kadınların veya çocukların veya birinci secdeden evvel dağılan kimselerin huzurile cuma namazı kılınamaz.

Cemaatin huzuru, imameyne göre tahrimeye kadar, imam Züfere göre de ka'dede teşehhüt miktarı duruncaya kadar lâzımdır. Cemaat bundan evvel dağılacak olsa geri kalan bir veya iki kişinin öğle namazını kılması icabeder.

Fakat cemaatin mukim veya hür olmaları şart değildir. Hattâ müsafir veya köle olan bir müslümanın Cuma namazında imameti bile sahihtir.

(5) Cumanın farz olan namazından evvel hutbe okunmasıdır. Şöyle ki: Vaktin girmesinden sonra bir cemaatin huzurunda bir hutbe okunması lâ-

zımdır. Binaenaleyh hutbe okunurken cemaat bulunmayıp da bilâhare namazda bulunacak olsa namazları câiz olmaz.

* Cemaatın hutbeyi işitmeleri şart değildir. Mutlâk hazır bulunmaları kâfidir. Hutbe esnasında bir mükellef erkeğin velev müsafir olsun, bulunması da kâfi görülmektedir.

Cuma hutbesinin rüknü, İmamı A'zama göre zikrullahtan ibarettir. Binaenaleyh hutbe niyetile yalnız (Elhamdü lillah) veya سبحان الله (Sübhanellâh veya: لا اله الا الله = lâilâhe illâllah) denilecek olsa kifayet eder. İmameyne göre ise hutbe denilecek derecede uzunca bir zikirten ibarettir. Bunun da en az mertebesi, tahhiyat miktarı hamd ve selâvat ile müslümanlara duadır.

* Hutbenin vacipleri, hatibin taharet üzere olması, mesturülavre bulunması ve hutbeyi ayakta okumasıdır.

Hutbenin sünnetleri de hutbeyi iki kısma ayırmak. Bunların arasında bir tesbih veya üç âyet okunacak kadar oturmaktır. Bu cihetle buna (iki hutbe) denir. Maahaza bu iki hutbeden her biri hamd'i kelime-i şahadetü, salâtü selâmi muhtevi bulunmalı ve birinci hutbe, bir âyeti kerimenin tilâvetiyle bir nasihatı, ikinci hutbe de ehli İman hakkında duayı ihtiva etmelidir. Ve bu ikinci hutbeden hatibin sesi birinci hutbedekinden dûn bulunmalıdır. Bunlar da hutbenin sünnetlerindedir.

* Her iki hutbeyi de uzatmamak sünnettir, hattâ hutbeyi Tivali mufasaldan, ya'ni "Hücurat" suresile "Buruc" suresine kadar olan surelerin her hangi birinden uzunca okumak, bilhassa kış mevsiminde mekruhtur. Cemaati tenfir muvafık değildir. Cemaatın müstacel işleri olabilir, onları camide fazla tutmak cuma namazlarına devamlarına mani' olacağından mahzurdan hâli olamaz. Hatip olan zat, bunları düşünmelidir, sözlerinin sonu, evvelini unutturacak, kıymetten düşürecek derecede hutbesi uzun bulunmamalıdır. Hutbelerin kısa, fakat cemiyetli, nafi bir tarzda bulunması, hatibin dirayet ve faziletine delildir. Nitekim bir hadisi Şerif şu meâldedir; "Namazının uzun, hutbesinin kısa olması, kişinin fakahatından –derin dini bilgisinden– bir alâmettir, artık namazı cemaate ağır gelmeyecek derecede –uzatınız, hutbeyi de kısaca okuyunuz, şüphe yok ki bazı sözler vardır ki, bir sihir gibi kalbleri teshir eder." İşte hutbeler de belâgatile, yüksek mânasile ruhları kendisine cezbedecek bir halde bulunmalıdırlar.(1)

Eshabı kiramdan rivayet olunuyor ki: Resulî Ekrem Efendimizin namazı da, hutbesi de mutavassıt bir halde olup ifrat ve tefritten, ya'ni pek kısa ve uzun olmadan beri idi. (2)

(1) ان طول صلاة الرجل وقصر خطبته مئنة من فقهه فاطيلوا الصلاة واقصروا الخطبة

وان من البيان سحرًا.

(2) عن جابر بن سمرة قال كنت اصلي مع رسول الله صلااته عليه وسلم فكانت صلاة

قصداً وخطبته قصداً، صحيح مسلم.

*Hatip, ezan okununcaya kadar minberde oturur, sonra ayağa kalkar, gizlice Eûzü okuyarak, âlenen hamdüsenada bulunur, hutbesini cemaate karşı irad eder. Kahren alınmış bir belde de hatip, sol elinde tutacağı bir kılıca dayanarak hutbesini okur, bu vaziyet, islâmın şevketini, islâm mücahitlerinin dayandıkları kuvveti hatırlatır, milletin şehametini arttırır. Hutbe bitince ikamet alınır. Bunlar da hutbenin sünnetleri cümlesindedir.

Hatibin hutbe sünnetlerine riayet etmemesi, veya hutbe esnasında dünya lâkırdılarında bulunması mekruhtur.

(6) Cuma namazının bir belde de veya belde hükmünde bulunan bir yerde eda edilmesidir. Beldeden maksat, vâlisi, hâkimi, yolları, mahalleleri bulunan herhangi bir şehirdir. Bu beldeye bitişik olup asker toplamak, at bağlamak, silâh atmak, cenaze namazı kılmak, ölüleri defnetmek gibi beldenin maslahatları için hazırlanmış olan sahalara da belde mesabesindedir, bunlara "Finai belde" denir.

Binaenaleyh bir belde camilerinde cuma namazı kılınabileceği gibi böyle bir sahada da kılınabilir. Vaktile şehirlerin böyle dışarısında birer « مصلی =namazgâh» bulunurdu, ahali cuma ve bayram günleri de oralarda toplanarak namazlarını kılar, müslümanların vahdetini, kudretini, hakka inkiyadını göstermeye çalışırlardı. Hattâ İmamı A'zama göre bir belde de yalnız bir camii şerifte veya musallada cuma namazı kılınır, müteaddit yerlerde kılınmaz.

Fakat İmamı Muhammede ve İmamı A'zandan diğer bir rivayete göre cuma namazı bir belde de bulunan müteaddit camilerde kılınabilir. Eshah olan da budur. Nitekim amel de bu veçhiledir.

İmam Ebu Yusuf'tan bir kavle göre bir şehirde ancak iki mevzide cuma namazı kılınabilir. Diğer bir kavle göre de aralarında bir ırmak bulunmadıkça iki mevzide bile kılınmaz.

Cuma namazının müteaddit yerlerde kılınması câiz görmeyenlere göre bir belde de kılınan müteaddit cuma namazlarından hangisine daha evvel tekbir alınarak başlanılmış ise o sahih olmuş, diğerleri sahih olmamış olur. İşte böyle bir ihtilâftan kurtulmak içindir ki, cumanın dört rek'at son sünnetinden sonra "Zühri ahîr" adile dört rek'at namaz daha kılınmaktadır. Şöyle ki: "Vaktine yetişip henüz üzerimden sakit olmayan son öğle namazına" diye niyet edilip tam öğle namazının dört rek'at farzı veya dört rek'at sünneti gibi dört rek'at namaz kılınır. Evlâ olan, sünnet veçhile kılınmasıdır. Çünkü eğer cuma namazı sahih olmamış ise bu dört rek'at ile o günün öğle namazı kılınmış olur. Son iki rek'atında fatihaya zam edilen sure veya bir miktar âyeti celile bunun sıhhatine zarar vermez. Ve eğer cuma namazı sahih olmuş ise bu dört rek'at kazaya kalmış bir öğle namazı yerine geçer. Kazaya kalmış böyle bir namaz bulunmayınca da bir nâfile namazı olmuş olur.

Velhasıl: Bu suretle kılınması ihtiyata muvafık olduğundan askeri ulemaca müstahsen görülmüştür. Hattâ Şafii ulemasından birçokları da bunu muvafık görmekte idirler. Çünkü İmam Şafiiye göre de bir belde de ilk

kılınmaya başlanan cuma namazı muteberdir, diğerleri muteber değildir. O halde cuma namazına sonra başlamış olanların öğle namazını kılmaları icab eder.

Maahaza bu, içtihadî bir mesele olduğundan İmam Şafii Hazretleri Bağdatda müteaddit camilerde cuma namazının kılındığını görmüş olduğu halde buna itiraz etmemiştir.

Cuma namazına müteallik bazı mes'eleler:

197— Birçok köylerde Cuma namazı kılınmasına öteden beri izin verilmiş olduğundan beldelerde olduğu gibi köylerde de Cuma namazı kılınmıştır. "Mescitlere ait hükümler bahsine de müracaat!"

198— Bir köylü, cuma günü bir şehre gidip Cuma vaktine kadar orada durmak niyetinde bulursa kendisine Cuma namazı farz olur. Fakat Cuma vaktinden evvel şehirden çıkmaya niyet ederse farz olmaz. Cuma vaktinin girmesinden sonra şehirden çıkmaya niyet ederse —muhtar olan kavle göre— yine Cuma farz olmaz.

199— Cuma günü zeval vaktinden sonra Cuma namazını kılmadan sefere çıkmak mekruhtur. Zeval vaktinden evvel çıkmak ise mekruh değildir.

200— Ma'zur veya mahpus olanların Cuma günü şehirde öğle namazını Cuma namazından evvel veya sonra cemaatla kılmaları mekruhtur. Bunların öğle namazlarını Cuma namazı kıldıktan sonra kılmaları müstehaptır. Çünkü o vakte kadar özürlerinin zevali umulur.

201— Bir kimse, Cuma günü özrü bulunmadığı halde Cuma namazını kılmadan öğle namazını kılacak olsa bu namazı sahih olursa da Cuma namazını terk ettiğinden dolayı günaha girmiş olur. Fakat böyle bir kimse, bilâhare Cuma namazını kılmak için —daha Cuma namazı kılınmadan— camiye yönelse kıldığı öğle namazı batıl, yani nâfileye münkalip olur. Cuma namazına ister yetişsin, ister yetişmesin ve ister gitmeden sarfi nazar etsin ve ister etmesin. Binaenaleyh Cuma namazına gidip yetişmezse o öğle namazını yeniden kılması lâzım gelir.

İmameyne göre gidip Cuma namazına başlamadıkça kılmış olduğu öğle namazı batıl olmaz.

202— Cuma için tekbir almak, yıkanmak, misvak kullanmak, güzel elbiseler giyinmek, güzel kokulu şeyler sürünmek müstehaptır. Minarede ezan okununca da başka şeyler ile uğraşılmayıp hemen camiye gidilmesi vâcibtir.

203— Cuma günü camiye erkence gitmek, Tahiyetülmescid olmak üzere iki rek'at namaz kılmak, Kehf suresini okumak veya dinlemek müstehaptır.

204— Cuma günü camiye giden kimse başkalarına eziyet vermemek ve hutbeye henüz başlanılmış olmamak şartile hatibe yakın yere kadar gidebilir ve illâ bulabildiği yerde oturur. Fakat yer bulamaz, ileri saflarda da boş yer bırakılmış olursa bizzarure bu boş yerlerden birine kadar gidebilir.

205— Hatip minbere çıkınca cemaatin konuşmayıp sükût etmesi, selâm alıp vermemesi, nâfile namaz kılınmaması icap eder. Hattâ hutbede Resulü Ekrem, Sallâlahü aleyhi ve sellem Efendimizin mübarek isimleri zikredilince cemaatin Salâtüselâmda bulunmaksızın yalnız dinlemekle iktifa eylemesi efdaldır. İmam Ebû Yusuf'tan bir kavle göre bu halde gizlice Salâtüselâm okunur.

206— Cumanın başlanılmış ilk sünneti, hatibin minbere çıkması halinde uzatılmaksızın hemen —vâciplerine riayet etmek üzere— ikmal edilmedir.

207— Cuma namazını, hutbeyi okuyan zatın kıldırması evlâdır.

208— Cuma namazı henüz bitmeden imama uyan kimse, bu namazı ikmal eder, velev ki İmama teşehhüde veya secde-i sehıve yetmişmiş olsun. İmam Muhammede göre ikinci rek'atın rükûundan sonra gelip İmama uyan kimse, Cuma namazını değil öğle namazını ikmal eder.

Bayram ve bayram namazları:

209— Bayram, bir ferah ve sürür günü demektir. Arapçası "İyd"dir. Cemi: Ayad gelir. Bayramı tebrikine: Tayid, bayramlaşmaya da Muayede denir.

Resulü Ekrem — Sallâllâhü aleyhi ve sellem — Efendimiz Medine-i Münevvereyi teşrif edince ahalisinin senede iki bayram, eğlence, sevinç günleri olduğunu anlayıp: (Allah Tealâ size o iki bayram günlerine bedel onlardan daha hayırlı iki bayram günleri ihsan buyurmuştur) diye tepşir etmiş, o günlerin İydi fitir ile İydi adha, yani Ramazanı Şerif Bayramı ile Kurban Bayramı günleri olduğunu haber vermiştir.

Bu günlere "İyd" denilmesi, bunların birer ferah ve meserret günü olup avdetleriyle tefe'ül edilmesinden veya bunlarda Allah Tealânın birçok avâidi ihsanı tecelli eylediğinden dolayıdır. Ramazan Bayramı üç, Kurban Bayramı da dört gündür.

210— Kendilerine Cuma namazı farz olan kimselere — Cuma namazının vücup ve eda şartları dairesinde — Ramazan ve Kurban Bayramı namazları vâciptir. Yalnız bayram namazlarında hutbeler, vacip olmak üzere şart değildir. Belki bu namazlardan sonra hutbe okunması bir sünneti seniyyedir.

211— Bayram namazlarının ilk vakti işrak zamanıdır. Yani güneşin görünüşüne nazaran ufuktan bir rümh = mızrak veya iki mızrak boyu kadar

yükselip kerahet zamanı çıktığı andır ki bu andan itibaren istiva veya zeval vaktine kadar kılınması câizdir. (Mekruh vakitler bahsine müracaat!..) (1).

212— Bayram namazları, ikişer rek'attır. Cemaatle cehren kılınır. Ezan ve ikamet bulunmaksızın imam, iki rek'at Ramazan veya Kurban Bayramı namazına, cemaat da böyle iki rek'at bayram namazına imama iktidaya niyet eder. **الله أكبر** = Allahüekber) diye iftitah tekbiri alınır. Eller bağlanır hep birlikte gizlice **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ** = Sübhanekellâhümme) okunur, sonra imam, cehren cemaat de gizlice (Allahüekber) diye üç def'a tekbir alırlar, her tekbirde eller yukarıya kaldırılıp ba'dehu yanlara salıverilir ve her tekbir arasında üç tesbih miktarı durulur. Üçüncü tekbiri müteakip yine eller bağlanır, imam gizlice (Euzü) ve (Besmele) den sonra cehren Fatihai şerife ile bir miktar daha Kur'anı Kerimden okur, cehren (Allahüekber) diyerek —malûm veçhile — rükûa, secdelere gider, cemaat da hafiyyen tekbir alarak imama mütabeat eder. Sonra tekbir alınarak ikinci rek'ata kalkılır, imam gizlice Besmelei şerifeden sonra yine cehren Fatihai şerife ile bir miktar daha Kur'an okur, tekrar üç def'a eller kaldırılarak birinci rek'atta olduğu gibi tekbir alınır, ba'dehu yine imam cehren, cemaat de hafiyyen (Allahüekber) diye tekbir alarak rükûa secdelere varılır, sonra da oturulup **التَّحِيَّاتُ** = Ettehiyyatü), **اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ** = Allahümme salli ve barik) ve (Rabbena âtina...) duası gizlice okunarak iki tarafa selâm ile namaza nihayet verilir.

Bu halde bayram namazlarının her rek'atında üç zait tekbir bulunmuş olur ki bunlar da vâciptir.

* (Hanbeli mezhebine göre birinci rek'atta altı, ikinci rek'atte beş tekbir alınır ve her iki rek'atte tekbirler, kıraatten mukaddem bulunur. İmam Malik ile İmam Şafîye göre de birinci rek'atte yedi, ikinci rek'atte beş tekbir alınır ve tekbirler her iki rek'atte de kıraate takdim edilir.)

213— Hatip, Bayram namazını müteakip minbere çıkar, oturmaksızın hutbeye başlar. Cumada olduğu gibi iki hutbe irat eder, şu kadar var ki bu bayram hutbelerine tekbir ile başlanır, cemaat de bu tekbirlere hafifçe iştirâk eder. Hatip Ramazan bayramı hutbesinde cemaate sadakai fitre ve Kurban bayramı hutbesinde kurban ile teşrik tekbirlerine dair malûmat verir.

Cuma hutbelerinde sünnet olanlar, bayram hutbelerinde de sünnettir. Mekruh olanlar da böyle mekruhtur. Bu bayram hutbelerinin namazdan evvel okunması da caiz olmakla beraber mekruh bulunmuştur.

214— İmam, birinci rek'atte bayram tekbirlerini unutup da Fatihayı kısmen veya tamamen okuduktan sonra hatırlarsa tekbirleri alır. Fatihayı yeniden okur. Fakat Fatihai ile bir miktar daha Kur'an okuduktan sonra hatırlarsa tekbirleri alır, kıraati iade etmez.

215— Bayram namazlarında birinci rek'atin rükûuna varmış olan imama uyan kimse, bu rükûa yetişeceğini zannederse hem iftitah tekbirini, hem de kendi mezhebine göre bayram tekbirlerini ayakta alarak, ba'dehu rükûa varır, rükûun fevtinden korktuğu takdirde ise iftitah tekbirini müteakip rükûa varır. Bayram tekbirlerini rükûda alır, bu tekbirleri alırken ellerini

(1) Mu'tedil'bir mızrak = Söğüt, on iki karış uzunluğundadır.

kaldırmaz, imam kıyama kalkınca kendisi de kalkar, velevki tekbirleri bitirmiş olmasın, imam ile alacağı tekbirlerde imama ittiba' eder, kendi mezhebine uygun olmasa da fazla ve noksan tekbir almaz. Meğer ki imamın aldığı tekbirler, sahabeî kiramdan rivayet edilen miktarı tecavüz etsin, o halde imama ittiba lâzım gelmez.

216— Bayram namazının ikinci rek'atine yetişen kimse, birinci rek'ati kazaya kalkınca evvelâ hafıyyen Besmelei şerifeyi ve Fatihai şerife ile zammedeceği âyeti celileyi okur, sonra yine hafıyyen tekbirleri alır, namazını ikmal eder. Zahirürriyave böyledir. Maahaza bu gibi mesbuk olanlar, kendi kendilerine alacakları tekbirlerin adedinde imama ittiba' etmez, belki kendi mezheplerine göre alırlar.

Bayram namazına hiç yetişmiyen kimse ise kendi başına bayram namazını kılamaz, dilerse dört rek'at nafil namazı kılar. Bu bir kuşluk namazı yerine geçer, büyük sevaba vesîle olur.

* (Şafîilerce bayram namazları sünneti müekkededir. Bir kavle göre de farzı kifayedir, şeairi islâmiyeden ma'duttur. Cemaatle kılınması efdaldır, münferiden de hutbesiz kılınabilir. Binaenaleyh bunu müsafirden de, kadınlar da münferiden kılabilirler. Güneşin tuluğundan zeval vaktine kadar kılınabilir.

Bayram namazları Malikîlere göre de sünneti müekkede ve bir kavle göre de farzı kifayedir. Hanbelî mezhebine göre de farzı kifayedir, imam ile kılmaya muvaffak olamayanın bunu kaza etmesi mesnundur.)

217— Kurban bayramı namazını ta'cil, Ramazan bayram namazını da biraz te'hir etmek müstehaptır. Bayram namazı, cenaze namazına, cenaze namazı da bayram hutbesine takdim edilir.

218— Bayram namazları, bir şehirde umumî bir musallada kılınabileceği gibi müteaddit camilerde de kılınabilir.

219— Bayram günlerinde erken kalkmak, yıkanmak, misvaklanmak, gülyağı gibi temiz, güzel kokulu şeyler sürünmek, giyinmesi mubah libasların herkes halince en güzelini giyinmek, Hak Tealânın nimetlerine şükür için ferah ve sürur göstermek, rastgelecek din kardeşlerine karşı güler yüzlü bulunmak, mümkün mertebe fazla sadaka vermek, Bayram gecelerini ibadetle ihya etmek müstehap, müstahsen bulunmuştur.

220— Ramazan bayramında bayram namazından evvel hurma gibi tatlı bir şey yenilmesi, Kurban bayramında ise namaz kılınmadıkça bir şey yenilmemesi müstehaptır. Esahh olan kavle göre bu hususta kurban kesecek kimse ile kesmiyecek kimse müsavidir. Kurban kesecek kimsonin keseceği kurban etiyle taama başlaması daha muvafıktır. Bununla beraber namazdan evvel bir şey yenilmesinde de bir kerahet yoktur.

221— Kurban kesecek kimse, tırnaklarını ve başının saçlarını kesmeyi te'hir eder. Bu menduptur. Fakat bu te'hir keraheti celbedecek bir müddetle olmamalıdır. Bu müddetin azamî haddi ise kırk gündür.

Efdal olan haftada bir kere tırnakları, bıyıkların fazla kısmını kesmek, zait tüyleri gidermek, yıkanmak suretiyle bedeninin nezafetine bakmaktır.

Hiç olmazsa bunlar on beş günde bir yapılmalıdır. Kırk günden ziyade terkedilmesi ise mazur görülmez.

222— Bayram günü camii şerife bir sükûn ve temkin ile gidilir, namaza giderken Ramazan Bayramında gizlice, kurban bayramında da açıkça tekbir alınması, namazdan sonra da mümkün ise başka bir yoldan ikametgâha dönülmesi menduptur.

223 —Kurban Bayramının birinci gününe "yevmi nehr" diğer üç gününe de "eyyami teşrik" denir. Bu bayramdan evvelki gün ise "yevmi arefe" dir ki, Zilhiccenin dokuzuncu günüdür. Ramazanı Şerif Bayramında arefe yoktur.

Arefe gününün sabah namazından itibaren bayramın dördüncü gününün ikindi namazına kadar yirmi üç farz vakit namazını müteakip bir defa (الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله والله اكبر الله اكبر والله الحمد) = Allahüekber, Allahüekber,

lâilâhe illâllâhü vallâhü ekber, Allahüekber ve lîlâhilhamd) diye tekbir alınır ki, buna da (tekbiri teşrik) denir. Memleketimizde bunun tercümesi bir aralık şu veçhile okunmuştur: Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrıdan başka Tanrı yoktur. Tanrı uludur, Tanrı uludur, hamd ona mahsustur.)

Tekbirlerin bu miktar okunması: İmameynin kavlidir, amel de bu veçhiledir. İmamı A'zama göre bu tekbirler, arefe gününün sabahından ertesi günün ikindisine kadar olan sekiz vakit farz namazını müteakip alınır.

224— Teşrik tekbirleri, fukahanın bir çoğuna göre vâciptir. Sünnet diyenler de vardır. İmameyne göre farz namazlarını kılmakla her mükellef olan kimse için bu tekbirler vâciptir. Bu hususda münferit ile muktedi, müsafir ile mukim, köylü ile şehirli, erkek ile kadın müsavidir. İmamı A'zama göre ise bu tekbirlerin vücubu için ikamet, hürriyet, zükûret ve namazın müstehap veçhile cemaatle kılınan bir farize olması şarttır. Binaenaleyh müsafirlere, kölelere, kadınlara ve münferiden namaz kılan kimselere vâcip değildir. Meğer ki bunlar, üzerlerine tekbir vâcip olup cemaatle farz namazları kılan kimselere mütabaat etsinler. Cuma, Bayram namazı kılınmayan köylerdeki kimselere de vâcip olmaz. Ve Cuma günü öğle namazını kendi aralarında cemaatla kılan özürlü kimselere de vâcip olmaz. Kadınların kendi aralarında cemaatla namaz kılmaları da müstehap veçhile olan cemaattan sayılmaz.

225— Bir senenin teşrik günlerinden birinde terk edilen bir namaz, yine o senenin teşrik günlerinden birinde kaza edilse sonunda teşrik tekbiri alınır, fakat başka günlerde veya başka senenin teşrik günlerinden birinde kaza edilecek olsa teşrik tekbiri alınmaz.

226— Bir namazda sehv secdeleriyle teşrik tekbiri ve telbiye toplanacak olsa, evvelâ sehv secdeleri yapılır, sonra tekbir alınır, sonra da telbiyede bulunulur. Şayet telbiye evvel yapılırsa sehv secdeleri ve teşrik tekbiri sakıt olur. Telbiye için hac bahsine müracaat.

227— Arefe günü nasın bir mevkide toplanarak arafatta bulunan zevatı taklit edercesine bir vaziyet almaları, bir esasa müstenit değildir, hattâ bunu mekruh görenler de vardır.

228– Bayram günlerinde müslümanların birbirini tebrik ve tehniye etmesi, birbirile musafaha yapması, birbirine : غفر الله لنا ولكم = Gaferallâhü lena velekü) yani: Allah Tealâ bizi de sizi de mağfiretine nail buyursun, veya غفر الله تعالى لنا و منكم = Tekabbelâllâhü tealâ minna ve minküm) yani Allah Tealâ bizden ve sizden kabul buyursun gibi bir veçhile duada bulunması da mendupdur.

Teravih namazı:

229– Teravih namazı, Ramazanı şerife mahsus, yirmi rekâttan ibaret olup bir sünneti müekkededir. Bu namaza Resulü Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vessellem Efendimiz ile Hülefayı Raşidin hazarâtı muvazebet buyurmuşlardı. Bu namazın cemaatla kılınması da bir sünneti kifayedir. Binaenaleyh bütün bir mahalle ahalişi cemaatla kılmayı bırakıp evlerinde kılacak olsalar sünneti terk ile isâette bulunmuş olurlar.

230– Teravih namazının her dört rek'atı sonunda, bir miktar oturarak istirahat edildiği için bu dört rek'ata bir "Terviha" denilmiştir. Bir teravih namazında beş terviha vardır. Bu tabir "Tervih" kelimesinden binamerredir. Tervih ise nefsi rahatlandırmak mânasınadır. Cem'i Teravihtir.

231– Mescitlerde teravih namazı cemaatla kılındığı halde bir özrü olmaksızın cemaatı terk ederek bu namazı evinde kılan kimse, günahkâr olmazsa da fazileti terketmiş olur. Hattâ evinde cemaatla kılsa cemaat sevabına nâil olursa da Mescitteki cemaatın faziletine nâil olamaz. Çünkü Mescit'lerin fazileti ziyadedir.

232– Teravih namazını kılacak kimsenin Teravihe veya vaktin sünnetine veya kıyâmı leyle niyet etmesi ihtiyata daha muvafıktır. Mutlak namaza veya nâfileye niyet edilmesi de bir çok fukahaya göre câizdir.

233– Teravih namazını her iki rek'atta bir selâm vermek suretiyle on selâm ile bitirmek efdaldır. Dört rek'atta bir de selâm verilebilir. Sekizde, onda hattâ yirmide bir selâm vermek suretiyle kılmak da câizdir. Fakat bu, kerahattan halî görülmemektedir.

234– Teravih namazı, ikide bir selâm verildiği surette tam akşam namazının iki rek'at sünneti gibi, dört rek'atta bir selâm verildiği takdirde de tam yatsı namazının dört rek'at sünneti gibi kılınır. Cemaatle kılındığı surette cemaat, hem teravihe, hem de imama iktidaya niyet eder, imam da tekbirleri, tesmi'leri, kıraatleri cehren yapar.

235– İmam için Teravih namazının her iki rek'atında müsavi derecede kıraatte bulunmak ve tesmileri müsavi kısımlara ayırıp meselâ iki veya dört rek'atta bir selâm vermek afdaldır. Çünkü böyle yapılması, ruhu düşünceden kurtarır.

236– Teravihin her rek'atında on âyet okunması müstahabdır. Çünkü bu suretle devam edilirse bir ramazanda bir hatim yapılmış olabilir. Böyle

bir def'a hatim ile Teravih namazı kılınması ise bir sünnettir. Bazı zatlara göre bu hatmin yirmi yedinci geceye, yani Leylei kadire müsadif olması müstahabdır.

237– Teravih namazı kıldırarak zâtın güzel sesli olmasından ziyade doğru okuyucu olmasına itina edilmelidir. Güzel ses, kalbi meşgul ederek tefekküre, huşua mani' olabilir. Kıraatinde lâhûn ve hata bulunan bir imamın mescidini bırakarak dürüst okuyan bir imamın bulunduğu mescide gidilmesinde bir beis yoktur.

238– İmamın Teravihde cemaati tenfir edecek mikdar kıraatte bulunması, muvafık değildir. Şu kadar var ki, Fatıhai şerifeden sonra okunacak âyetler, bir süreden veya üç kısa âyet miktarından noksan olmamalıdır. Kadelerde teşehhütten sonra Salâvatı şerife de terk edilmemelidir.

239– Teravih namazını özürsüz yere oturarak kılmak veya uykunun galebe etmiş olduğu bir halde kılmak mekruhtur. İmamın rükûa varmasına kadar oturup ıktıdayı tehire bırakmakta mekruhtur.

240– Teravih namazının bir mikdarı kıldıktan sonra imama uyan kimse, Teravih nihayet bulunca kendisi noksan kalan rek'atları tamamlar, sonra da Vitir namazını kendi başına kılar, evlâ olan budur. Maamafih imam ile beraber Vitri kılıp sonra teravihi ikmal etmesi de câiz görülmüştür.

241– Yatsı namazında cemaati terk etmiş olan kimse, Teravih ve Vitir namazlarında imama uyabilir. Binaenaleyh bir kimse, imam yatsı namazını kıldırıp Teravihe başlamış olduğu esnada mescide gelse evvelâ yatsı namazını kendi başına kılar, sonra Teravih için imama uyar, noksan kalan rek'atları da yine kendi başına kılar. Kezalik : Teravihi imam ile kılmayan Vitri imam ile kılabilir. Sahîh olan kavî böyledir. Fakat imam da cemaat da yatsı namazını cemaatla kılmamış olursa yalnız Teravih namazını cemaatla kılamazlar. Çünkü Teravihin cemaati, farzın cemaatına tâbidir. Teravihin müstakil bir cemaatla kılınması, nâfileler hakkındaki hükmi şer'îye uygundur düşmez.

242– İmam, Teravih namazının meselâ : İlk bir rek'atını müteakip sehven oturup selâm verdikten sonra yeniden iki rek'at kılmadan mütebaki rek'atlarını usulü dairesinde kıldırarak olsa, bir kavle göre namazı câiz olup yalnız o ilk iki rek'atı kaza eder. Diğer bir kavle göre mütebaki namazları da câiz olmaz. Hepsini kaza etmesi lâzım gelir. Çünkü Teravih, bir namazdır, yapılan teşehhüdler, selâmlar yerinde vaki olmamış olur.

243– Teravih, vaktin sünnetidir, yoksa orucun sünneti değildir. Binaenaleyh hasta veya yolcu gibi filhal oruç tutmakla mükellef olmayanlar için de Teravih namazını kılmak sünnettir.

Akşam üstü hayızdan veya nifasdan kurtulan bir islâm kadını veya ihtida eden bir kimse hakkında da o gece Teravih namazını kılmak sünnettir.

Hastaların namazları:

244– Hastalık, mizacın i'tidalini gaip etmesinden husule gelen bir aciz halidir. Hastaya mariz, hastalığa da maraz denir. Marizin cem'i : Merza, ma-

razın cem'i de Emrazdır. Hastalar da akılları başlarında buldukça bir takım şer'î vazifelerle mükelleftirler. Bununla beraber şer'i şerif, onların haklarında bir çok kolaylıklar göstermiştir. Namaz hakkında aşağıdaki mes'eleler veçhile görülen kolaylıklar da bu cümledendir.

245— Bir hasta tâkatine göre namaz kılmakla mükellef olur. Meselâ: Ayakta durmaya asla kadir olmayan veya ayakta durması hastalığın uzamasına veya artmasına sebep olacağı anlaşılan bir hasta, oturarak namazını kılar. Oturmaya da gücü yetmezse kudretine göre yanı üzerine veya arkası üstüne yatarak îma ile namazını kılmaya mezun olur.

246— İma ki, namazda rûku'a ve secdeye işaret olmak üzere başı eğmektir, bu, ayakta yapılabileceği gibi oturularak da yapılabilir. Maahaza bir şeye dayanarak ayakta yapılması mümkün olan bir îma, yatarak yapılmaz, bu câiz değildir.

247— İma ile de namaz kılmaya kadir olmayan bir hastadan bir gün ve bir gecelik ve daha ziyade olan namazları tehhür eder, sonra iyi olunca bunları kaza etmesi lâzım gelir. Diğer bir rivayete göre birgün ve bir geceden ziyade olan namazları büsbütün sakat olur. Velev ki aklı başında bulunmuş olsun.

248— Hastalığına mebni oturduğu halde veya îma ile namaz kılmaya mezun olan kimse, bu hastalığı esnasında kılamamış olduğu namazları sıhhat bulduktan sonra kaza edince oturduğu halde ve îma ile kılamaz. Çünkü özür zail olmuştur. Fakat sıhhat zamanında kazaya bırakmış olduğu namazlarını böyle hastalığı esnasında kaza edecek olsa oturduğu halde veya îma ile kaza edebilir, zira kudretine göre mükellef olur, muktedir olmadığı bir şey kendisinden istenilemez.

—Özür sahipleri için (66) sahifeye de müracaat!.

Seferin mahiyeti ve müddeti:

249— Sefer = Müsaferet ; lûgatta herhangi bir mesafeye gitmektir, mukabili "ikamet" dir. Şer'i şerif bakımından sefer : Muayyen bir mesafeye gitmektir ki, bu, mutedil bir yürüyüş ile üç günlük, yani on sekiz saatlik bir mesafeden ibarettir. Buna "üç merhale" de denir.

Mutedil yürüyüş, yaya yürüyüşüdür ve kfile arasındaki deve yürüyüşüdür. Denizlerde de yelken gemilerile havanın itidalî muteberdir.

İşte karalarda böyle bir yürüyüş ile denizlerde de mutedil bir hava ile ve yelkenli bir gemi ile on sekiz saat sürecek bir mesafe, "müddet-i sefer" sayılır.

Demek ki, bu yolun yalnız gidilecek mesafesi muteberdir, yoksa gidilip dönülmesine ait mesafesi muteber değildir.

250— Vatanında veya o hükümdeki bir yerde oturan kimseye "mukim" buradan çıkıp en az on sekiz saatlik bir mesafeye gitmeye başlamış olan kimseye de şer'an : "müsafir — yolcu " adı verilir.

251— Yolculuk hali esasen meşakkatten hâli olamaz. Bu cihetle şer'î

şerif, yolcular hakkında bazı kolaylıklar göstermiştir. Yolculukta gece gündüz mütemadiyen yola devam edilemez, istirahatata da ihtiyaç görülür, bazı fıkıh kitaplarımızda "sefer müddeti üç gün üç gecedir" denilmesi bu esasa mani' değildir. Bu cihetle bir günlük mutedil yürüyüş, vasatî olmak üzere altı saat olarak kabul edilmiştir. Bazı seferler, meşakkatten hâfî olsa da hüküm ferde değil, cinse göre olacağından sefer hükmü, bütün sefer hallerine şamil bulunmuştur.

252— Fukahadan bazı zatlara göre sefer müddeti, on sekiz fersahlık bir mesafeden ibarettir. Bir fersah : Üç mil, her mil ise "20" dakika sürecek olsa on sekiz fersah (18) saat etmiş olur.

Bir fersah, on iki bin adım, bir mil de dört bin adım sayılmaktadır. Maamafih fersahlar, düz yerler ile dağlık ve derelik yerlere göre değişir, meselâ: Düz bir yerde bir fersah mesafe bir saatta alınabileceği halde dağlık bir yerde böyle bir mesafe bir saatta alınamaz. Binaenaleyh bu hususta fersah, bir mikyas sayılmamalıdır. Şu kadar var ki, fersaha itibar edildiği takdirde bir çok mes'eleler halledilmiş olur.

Meselâ; şömendöfer ile, tayyare ile olan yolculuklarda kat edilecek arazinin kaç fersah olduğu nazara alınır, en az on sekiz fersahlık bir mesafe kat'edilmiş olunca sefer müddeti tahakkuk etmiş, sefer hükmü cereyan etmeğe başlamış olur. Artık seyir vasıtalarının halini nazara almaya ihtiyaç kalmaz.

* Filhakika eimmei selâse de bu fersah cihetini kabul etmişlerdir. Sefer müddeti, İmam Malik ile İmam Ahmede göre "16" fersah, yani "48" mildir. "Bir mil ise altı bin el arşımıdır. Bu halde müddeti sefer, seksen buçuk kilo metre ile yüz kırk metreye müsavi bulunmuş olur."

İmam Şafînin kavli cedfidine göre de "48" mildir. Kadim kavline göre de bir gün bir gecedir.

253— Gidilecek bir yerin hem karadan, hem de denizden yolu bulunsa yolcunun gideceği yola itibar olunur. Binaenaleyh bir beldeye deniz yoluyla meselâ: On iki saatta, kara tarikile de on sekiz saatta gidilecek olsa karadan gidenler müsafir sayılır, denizden gidenler sayılmaz. Bir yerin karadan iki yolu bulunduğu takdirde de hüküm böyledir, yalnız sefer mesafesinde bulunan yoldan gidenler, müsafir bulunmuş olurlar.

254— Müsaferet, tavattun edilen beldenin veya karyenin yola çıkıldığı cihetindeki hanelerinden ayrıldıktan ve en az üç günlük bir yere gidilmesine niyet edildikten itibaren başlar. Binaenaleyh bu haneler tamamen geçilmedikçe ve sefere niyet edilmedikçe sefer hâlî başlamış olamaz.

255— Bir beldenin kenarlarında olup "Finaî Mısır" denilen yerler de beldeden sayılır. Bunlar ekseri bir ok atımından = dört yüz adımdan az bir mesafe teşkil ederler. — Belde ile aralarında tarlalar, bostanlar bulunmadıkça — beldenin mütemmimi bulunurlar. Binaenaleyh bunları da geçmek lâzımdır ki, müsaferet başlamış olsun.

Şehrin dışındaki bağlar, bostanlar ve bekçilere, bostancılara ait meskenler, kulübeler şehirden sayılmaz.

Seferin hükümleri:

256— Yolcular hakkında bir kısım kolaylıklar, ruhsatlar gösterilmiştir. Ezcümle Ramazanı Şerifte müsaferette bulunan için orucunu tehire bırakmak mübahtır. Müsafirlerin mesh müddeti üç gün üç gecedir. Müsafir, dört rek'atlı farz namazlarını ikişer rek'at olarak kılar ki, buna : "kasri salât" denir. Bizce müsafirin böyle namazını kasirde bulunması lâzımdır. Buna muhalif olarak farzları dört rek'at olarak kılmaması mekruhtur. Maama-fih iki rek'at kılıp da teşehhüde bulunduktan sonra iki rek'at daha kılacak olsa farzı eda etmiş, bu son iki rek'atta nâfile olmuş olur. Şu kadar var ki selâmı tehir etmiş olmasından dolayı isâette bulunmuş sayılır. Fakat birinci teşehhüdü terk etse veya evvelki iki rek'atta kıraatta bulunmamış olsa farzı eda etmiş olmaz. Nitekim sabah ve cuma namazlarında da hüküm böyledir. Kasrı salât, hicreti Nebeviyyenin dördüncü senesinde meşru kılınmıştır. Meşruiyeti, kitap ile, sünnet ile, icma ümmet ile sâbittir.

* (İmam Şafîye göre müsafir ; muhayyerdır, dilerse farzları dörder rek'at olarak kılabilir.)

257— Müsafir olan, vatanına avdet edince müsafir olmaktan çıkar, velevki vatanında ikamete niyet etmesin, fakat başka bir beldeye, karyeye gidip mücerret ikamet etmekle müsafir olmaktan çıkmaz, meğer ki orada en az on beş gün ikamete niyet etsin. On beş günden az ikamete niyet etse veya iki yerde, meselâ Mekkei Mükerrreme ile Minada on beş gün ikamete niyet edip yalnız birinde on beş gün durmasa bununla müsaferet hali nihayet bulmuş olmaz.

258— Bir müsafir, bulunduğu yerde on beş gün ikamete niyet etmeyip bugün, yarın çıkıp gideyim derken uzun bir müddet orada oturacak olsa yine müsaferetten çıkmış olmaz, hattâ bir beldeye gidip muayyen bir işi yapmak, ve badehu oradan çıkmak azminde bulunan kimse de bununla mukim olmuş olmaz meğer ki, o işin on beş günden mukaddem yapılıyacağı bilmiş olsun ; o takdirde ikamete niyet etmese de mukim sayılır.

259— Sahrada ikamete niyet sahih değildir. Ancak göçebe halinde olup çadırlarda oturanlar, bir sahrada oturmaya niyet ettikleri ve yanlarında kendilerine ve hayvanlarına en az on beş gün yetecek kadar su ve ot bulunduğu takdirde mukim sayılırlar. Bu hakta bunlar bu yerden kalkıp aralarında da on sekiz saatlik bir mesafe bulunan diğer bir yere gitmeğe niyet etmedikçe mukim olmaktan çıkmazlar.

260— Sefer ve ikamet hallerinde tabiin değil, metbuun niyeti muteberdir. Binaenaleyh asker ; kumandanın, köle ; efendisinin, ecir ; müstecirin, talebe hocasının, mehri muaccelini almış olan kadın, kocasının niyetine göre mukim veya müsafir olmuş olur.

261— Sefer hususunda henüz balığ olmamış kimsenin niyeti muteber değildir. Binaenaleyh böyle bir çocuk hakkında sefer hükümleri cari olmaz. Çünkü sefer hususunda sefer müddet bir mesafeyi kat'etmeğe niyet şart olduğu gibi istiklâl birre'y ile bulug da şarttır.

(Şafillere göre mümeyyiz olan çocuğun sefere niyeti muteberdir, namazını kasredebilir.)

262— Sefer halinde bulunan bir kimse, metbuunun kasdini, nereye kadar gideceğini bilmediği ve sualine cevap da alamadığı takdirde üç günlük bir mesafeye gidinceye kadar namazlarını tamam kılar, ondan sonra kasre başlar. Düşman eline esir düşen bir müslim hakkında da hüküm böyledir.

Herhangi bir sebebe mebni sualin müteazzir olması da suale cevap alınmaması mesabesindedir.

263— Darı harbde askerin ikamete niyeti sahîh değildir. Fakat kendilerine gelip eman ile dehalet eden bir müslimin orada ikamete niyeti sahîhdir.

264— En büyük veliyül'emir de sefer hususunda başkaları gibidir.

Binaenaleyh bir veliyül'emir, sefere niyet etmeksizin memleketi dahilinde bir müddet dolaşacak olsa namazlarını tamam kılar, fakat sefer müddeti dolaşmaya niyet ederse namazlarını kasr eder. Sahîh olan budur. Resulü Ekrem Sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz ve Hulefai Râşidân hazeratı Medinei Münevvereden Mekkei Mükerreremeye gidince dört rek'atlı namazları ikişer rek'at olarak kılarlardı.

265— Namaz vakti devam ettikçe müsaferet ve ikamet itibariyle namazın vasfı tebeddül edebilir, vakit çıkınca da tekarrür etmiş olur. Bunlarda vaktin sonu yani (Allahüekber) demeye müsait bir anın kalmamış olması muteberdir. Bunaenaleyh bir müsafirin namazı, vakit henüz tamamen çıkmadan vatanına avdetiyle veya bir yerde on beş gün ikamete niyet etmesiyle iki rek'attan dört rek'ata tebeddül eder. Fakat namazını henüz kılmadan vakit çıkıp da badehu vatanına avdet veya bir yerde on beş gün ikamete niyet edecek olsa artık bu namazı iki rek'at olarak kaza eder, dört rek'at olarak kaza etmez. Çünkü vaktin çıkmasıyla, vasfı, yani bir müsaferet namazı olması tekarrür etmiş olur.

266— Müsaferet halinde bulunan bir kadın, hâyiz iken gideceği yere üç günden az bir mesafe kaldığı esnada temizlenecek olursa namazlarını tamam olarak kılar.

267— Mukimin kazaya kalan namazları müsaferetiyle ve müsafirin kazaya kalan namazları da ikamete niyet etmesiyle tegayyür etmez. Binaenaleyh bir mukim müsaferet halinde kazaya kalmış namazlarını ikişer rek'at olarak kılacağı gibi, bir müsafir de ikamet zamanında kazaya kalmış namazlarını dörder rek'at olarak kılar.

268— Mukim misafire, müsafir de vakit içinde mukime iktida edebilir. Şöyle ki, bir mukimin vakit içinde olsun olmasın, müsafire uyması sahîhtir. Müsafir iki rek'atı müteakip selâm verince mukim kalkar, —esahî olan kavle göre — kıraatte bulunmaksızın namazını tamamlar, sehvine secde de etmez. Çünkü bu mukim, bir lâhik demektir. (Lâhik bahsine müracaat!) İmam olan müsafirin cemaate hitaben namazdan evvel veya sonra : "Siz namazınızı tamamlayınız, ben müsafirim" demesi müstehaptır.

Müsafire gelince, bu da ancak vakit içinde mukime uyabilir. Bu halde dört rek'atlı bir farz namazını mukim gibi tam olarak kılar. İmama vakit içinde tabeyet etmekle farz namazı iki rek'atten dört rek'ate tegayür etmiş olur. Fakat vaktin haricinde, yani kendisinin müsafir iken kazaya kalmış dört rek'atlı bir namazında mukime iktidası sahîh olmaz. Çünkü böyle kazaya kalmış namazı, evvelce iki rek'at olarak tekarrür etmiştir.

269— Müsafir ile mukim, dört rek'atlı bir namazı kazaya bırakmış olsalar bu namazda müsafir, mukime iktida edemez. Zira bu namaz, müsafir hakkında iki rek'at olarak tekarrür etmiş olur. Binaenaleyh birinci ka'de müsafir hakkında farz olduğu halde, mukim hakkında farz değildir. O halde farz namaz kılan, nâfile namaz kılana uymuş olur ki bu, tecviz edilemez.

270— Müsafir, vakit içinde mukime uyduğu halde namazı bozulsa bunu yine iki rek'at olarak kılar. Çünkü iktida, zâil olmuştur.

271— Yolculuk veya yağmur mazeretiyle iki vakit namazını bir vakitte kılmak câiz değildir. Yalnız Arafatta öğle ile ikindi, Müzdelifede de akşam ile yatsı namazlarını cem'edip cemaatla kılmak câiz bulunmuştur. Hac bahsine müracaat!.

* (Eimmei selâseye göre bir mazerete binaen öğle ve ikindi veya akşam ile yatsı namazlarını takdim veya tehir suretiyle bir vakıta cem' etmek câizdir. Meselâ: Öğle namazı ile ikindi namazı öğle vaktinde kılınabileceği gibi ikindi vaktinde de kılınabilir.)

272— Sefer hükümleri hususunda yolculuğun meşru olup olmaması arasında fark yoktur, binaenaleyh efendisinden kaçmış bir köle, veya haksız yere kocasından kaçmış bir kadın dahi müsafir buldukça muayyen namazlarını ikişer rek'at kılar, orucunu da sonraya bırakabilir.

(Eimmei selâseye göre bu gibi yolcular sefer hakkındaki ruhsatlardan istifade edemezler, onlar bu yoldaki teslihâta lâyık olamazlar.)

Müsafere tin nihayet bulup bulmaması:

273— Vatani asliye dönüp gelmekle yolculuk hali sona erer, velev ki orada ikamete niyet edilmesin. Vatani ikamet ise böyle değildir, orada ikamete niyet lâzımdır.

274— Bir insanın doğup büyüdüğü veya evlenip içinde yaşamak istediği veya içinde barınmak kasd edip başka yere tavattun için gitmek istemediği yer, kendisinin "Vatani aslı"sıdır. Bir kimsenin böyle doğduğu ve evlendiği veya içinde tavattuna karar vermiş olduğu yer olmayıp yalnız içinde en az onbeş gün kalmak istediği yer de kendisi için bir "Vatani ikamet"dir. Elverir ki, o yer, böyle ikamete elverişli bulunsun.

Bir müsafir içinde onbeş günden az oturmak istediği yer de kendisinin bir "Vatani sukna"sıdır ki, buna itibar yoktur. Bununla ne vatani aslı, ne de vatani ikamet, muntekiz = değişmiş, bozulmuş olmaz.

275— Vatani aslı kendi mislile müntakiz olur, vatan ikametle müntakiz olmaz. Şöyle ki: Bir kimse içinde doğup büyüdüğü veya evlendiği yeri terk edip başka bir beldede tavattun etmeğe başlasa artık o evvelki vatani, ikamet hususunda vatani olmaktan çıkar, bilâhara oraya gidecek olsa, en az on beş gün ikamete niyet etmedikçe farz namazlarını dörder rek'at kılması lâzım gelmez.

Fakat vatani aslısinden muvakkat bir zaman için çıkıp başka bir yeri vatani ikamet edindikten sonra vatani aslısine dönse niyete muhtaç olmaksızın mukim olur, namazlarını tamam kılması icap eder.

276— Vatani ikamet, vatani aslı ile ve diğer bir vatani ikametle ve mücerret sefere çıkmakla müntakiz olur, velev ki, aralarında sefer müddeti bulunmasın. Meselâ: Bir kimse, yolculuğu esnasında bir beldede bir ay ikamete niyet edip bu kadar durduktan sonra tekrar yola çıksa veya diğer bir beldeye gidip orada da en az on beş gün oturmaya niyet etse artık evvelki belde vatani ikamet olmaktan çıkmış olur, oraya tekrar dönmekle mukim olmuş olmaz, belki mukim sayılabilmesi için orada tekrar ikamete niyet etmesi lâzım gelir. Fakat vatani ikametinden muvakkat bir iş için ikamet müddeti içinde sefer müddetinden az bir kaç saatlık bir mesafedeki bir yere gidip geri dönmekle vatani ikamet, bozulmuş olmaz.

277— Vatanından çıkıp en az üç günlük bir mesafede bulunan bir yere gitmek isteyen kimse, daha oraya gitmeden yol esnasında bir karyede on beş gün oturmaya niyet etse burası zahirrivayeye nazaran bir vatani ikamet olmuş olur. Diğer bir kavle göre ise olmaz.

278— Vatanından sefer niyetile ayrılıp henüz üç günlük bir mesafe alamadan vatanına dönmek kasdinde bulunan bir yolcu, vatanına daha gelmeden mücerret dönmekle namazlarını itmama başlar, çünkü böyle yolculuğu bozmakla yolculuk terk edilmiş olur.

279— Bir müsafir, içinde ikamet etmek istemediği bir beldede evlenecek olsa bir kavle göre mukim sayılır, diğer bir kavle göre mukim sayılmaz. Evcah olan da budur.

280— İki beldede birer zevcesi olan kimse, bunlardan her hangisinin yanına gidince mukim sayılır. Fakat bunlardan biri vefat edip bulunduğu beldede kendisine ev, bağ, bahçe gibi şeyler kalacak olsa oraya gitmekle mukim sayılmaz. Fakat diğer bir kavle göre orası onun yine vatani sayılacağından mukim olmuş olur.

* (Maliklere göre bir yolcu, gittiği yerde tam dört gün ikamete niyet edip kendisine yirmi vakit namaz farz olacak bulursa mukim sayılır, namazlarını kasredemez. Bu müddete o yere tulû'u fecirden sonra girdiği gün ile oradan çıkacağı gün dahil değildir.

İmam Şafîye göre de bir yerde girip çıkma günlerinden başka tam dört gün ikamete niyet edilmesi, namazları kasretmeğe mani' olur.

Hanbefflere göre de bir yerde –velev ikamete elverişli olmasın – mutlaka ikamete niyet eden veya yirmi namazdan ziyade farz olacak bir müddetle ikamete niyette bulunan kimse, mukim sayılır, namazını kasredermez.)

Eda ile kazanın mahiyyeti ve kaza namazları:

281– Bir namazı vaktinde kılmaya "eda" vaktinden sonra kılmaya da "kaza" denir. Vaktinde kılınan ve kılınacak olan bir namaza "Vaktiyye" veya "salâtu hâzıra" denildiği gibi vaktinde kılınmamış olan bir namaza da "faite" denilir. Cem'i: "Fevait" dir.

282– Vaktinde kılınmamış olan beş vakit farz namazların kazası farzdır. Vitir namazının kazası da vâciptir. Sünnetlere gelince, bir sabah namazının farziyle beraber sünneti fevtedilmiş olunca o günün tulûundan sonra istiva vaktine kadar bu sünnet, farz ile beraber kaza edilir. Tulû'dan evvel, istivadan sonra kaza edilemez. İmam Muhammede göre bu sünnet, yalnız olarak fevtedilmiş olsa yine tulû'dan sonra istiva zamanına kadar kaza edilir.

Bir de öğle namazının iki sünneti, cemaatla farza yetişmek için terk edilecek olsa farzdan sonra son iki rekattan evvel kaza edilir. Fetva bu veçhiledir, taki, vakti içinde iki def'a teahhür etmiş olmasın. Maamafih son iki rek'atten sonra da kaza edilebilir, namazın tertibi iki def'a tebeddül etmemesi için bunu evlâ görenler de vardır.

Cuma namazının ilk dört rek'ati hakkında da bu tekaddüm ve teahhür hükmü caıdır. Terk edilen diğer sünnetlerin kazası lâzım gelmez. Fakat başlandıktan sonra her nasılsa terkedilen bir sünnet – her hangi bir nafîle– namazının kazası icap eder.

Meselâ: Öğlenin son sünnetine başlanılmış iken cenaze namazını fevt etmemek için bu sünnet kat' edilmiş olsa bunu bilâhara kaza lâzım gelir.

283– Bir namazı özürsüz yere kazaya bırakmak bir kebiredir. Bu namaz, kaza edilmekle yerine getirilmiş olur. Fakat bunun tehirinden dolayı husule gelen günahın afvi için tevbe ve istiğfar lâzımdır. Herhangi bir bahane ile bir namazı tehire, kazaya bırakmaktan son derece sakınlıdır. Çünkü bunun günahı pek büyüktür. İnsan gerek ma'buduna ve gerek nâsa olan borçlarını bir an evvel ödemeğe çalışmalıdır, hayatın müddeti makûm!. Borçlarını ödemedi ahirete gidenlerin hallerine ne kadar acınsa azdır.

* Tenbih: Kazaya kalan müteaddit, meselâ altmış yetmiş, senelik namazların muayyen bir günde, meselâ Ramazan şerifin son cumasında kılınacak bir günlük namaz ile kaza edilmiş, afvedilmiş olacağı hakkındaki sözlerin hiç bir kıymeti şer'iyesi yoktur. Bu hususta nakledilen bir hadis, muhadislerin, müdakkik âlimlerimizin beyanatına göre mevzu'dur, esassızdır,

icma'ı ümmete muhaliftir. Çünkü böyle herhangi bir ibadet, senelerce fevtedilmiş olan farzların, vâciplerin yerine kaim olamaz. Böyle bir iddia, farzların, vecbelerin terkedilmesini, muattaliyetini müstelzim olacağından akla, şer'a, hikmete münafidir. Taksir, teshile sebep olamaz. Bu, usulce bir esastır. Maahaza bu hadisi nakledenler, muhaddtsinden değildirler, bu hadisi muharriçlerden birine isnat edilmiş değildirler. Artık bu naklin ne kıymeti olabilir?

Kazaya kalan bir namaz, bizim için lâzımül'ifadır. Biz bunu yerine getirmekle mükellefiz, bunu yapmaz isek azaba müstahik oluruz. Şu kadar var ki, kazaya kalmış olan bir namazı Hak Tealâ hazretleri dilerse afveder ve dilerse afvetmez ve herhangi bir ibadet vesilesiyle sahibine bir çok sevaplar da verebilir. Kimse bu hususlara karışamaz ve kat'i surette hüküm veremez.

Yukarıdaki iddia kazası kat'iyyen icap eden bir namazın ma'kul bir misliye kaza edilmesi hakkındaki farziyeti inkâr demektir ki aslâ câiz olamaz.

Bu mes'ele hakkında Aliyül'kârî merhumun ve sair ulemanın tetkikatı vardır. Aliyül'karînin mevzuatına, Abdurrahim fetvasına ve Mev'izeî Hase-neye müracaat!.

284— Bir kimsenin namazı kazaya kalınca bakılır: Eğer o kimse, sahibi tertip ise bu kaza namazı ile vakit namazları arasında tertibe riayet lâzım gelir. Sahibi tertip değilse bu namazı kaza etmeden diğer namazlarını kılabilir.

285— Bir kimsenin tertip sahibi sayılması için en az altı vakit namazı kazaya kalmamış olmalıdır. Altı vakit namazı kazaya kaldı mı, sahibi tertip olmak vasfını kaybeder, artık onun ne kaza namazları arasında, ne de kaza namazlarıyla vakit namazları arasında tertibe riayet etmesi icap etmez.

286— Kazaya kalan namazlar, hâdis ve kadfme: yeni ve eski adıyla iki kısımdır. Hadise olanlar, yani: Yakın bir zamanda fevtedilmiş bulunanlar, altı vakte baliğ olunca bil'ittifak tertibe riayet lüzumunu iskat eder. Kadfme olan, yani evvelce fevtedilmiş bulunan namazlara gelince bunlar da altı vakte baliğ bulunmuş ise, müftabih olan kavle nazaran tertibe riayet lüzumunu iskat eder.

Meselâ: Bir kimse vaktiyle bir ay namaz kılmayıp bilâhara bunları kaza etmeksizin vaktiyeleri muntazaman kılmaya başlamış iken tekrar bir vakit namazını kazaya bırakacak olsa bu son namazını hatırladığı halde kaza etmeden bunu müteakip olan vaktiyye namazlarını eda edebilir. Böyle bir kimse geçirmiş olduğu namazları tamamen kaza etmedikçe sahibi tertip vasfını kazanamaz. Esahh olan kavil budur.

287— Sahibi tertip olan bir zat, bir farz namazını veya İmamı A'zama göre vâcib olan vitir namazını özürsüz yere veya hayız ve nifas gibi namazı

müskit olacak bir mahiyette olmıyan bir özre mebni vaktinde kılmamış olsa bu namazı ilk vakit namazından evvel kaza etmesi icap eder. Çünkü gerek fevt olan namazların arasında ve gerek bunlar ile vaktiyelerin arasında tertibe riayet, esasen şarttır. Meğer ki kazaya kalan namaz, unutulup, bilâhare hatıra gelmiş olsun, veya vakit darlaşmış veya faiteler çok olup sahibi, tertip olmaktan çıkmış bulunsun.

Meselâ: Tertip sahibi olan bir zat, her nasılsa uykuya dalıp bugünkü gününün sabah namazını kılamamış bulunsa bu sabah namazını bugünkü öğle namazından evvel kaza etmesi lâzım gelir. Bunu hatırladığı halde kaza etmeksizin öğle namazını kılsa bu namaz, İmam Muhammede göre fasit olur. İmam Ebu Yusüfe göre farz olmaktan çıkar, nâfile olur. İmamı A'zama göre ise muvakkaten sahîh olmaz. Şöyle ki: Bundan sonra o sabah namazını kaza etmeden beş vakit namazını daha eda edecek olursa bu altı vaktin hepsi de sahîh olmuş olur. Fakat böyle beş vakit namazını daha kılmadan o sabah namazını kaza ederse arada kılmış olduğu vakit namazları fasit olup yeniden kılınmaları lâzım gelir.

Kezalik: Böyle bir zat, sabah namazını fevt etmiş olduğu halde bunu unutup öğle namazını kılacak olsa bu öğle namazı sahîh olmuş olur.

Kezalik: Bir zat, kazaya kalmış olan yatsı namazını fecirden sonra hatırlayıp vakit ise yalnız sabah namazını kılmaya müsait bulunsa sabah namazını eda eder, yatsı namazını daha evvel kaza etmesi, bu sabah namazının sıhhatına mani' olmaz. Meğer ki faiteyi hatırladığı halde vaktiyeyi pek uzatıp da bu cihetle vaktin daralmasına sebebiyet vermiş olsun, o halde vaktiye câiz olmaz.

288— Faiteler — kazaya kalmış namazlar — müteaddit olup da vakit bunlardan yalnız bir kısmile vaktiyeye müsait bulunsa, esahh olan kavle nazaran tertibe riayet lüzumu sakit olur.

Kezalik: Bir kimsenin vitirden başka altı vakitten ziyade veya altı vakit namazları kazaya kalmış olsa bunları kaza etmeden vakit namazlarını eda etmesi sahîh olur. Çünkü bu halde tertibe riayet edilmesinde külfet vardır.

Faiteler, vitirden başka altı vakit olunca çok, altıdan noksan olunca az sayılır.

(İmam Şafiye göre kazaya kalan namazlar ile vakit namazları arasında tertip şart değildir, belki müstehabdır.)

289— Bir kimse, bir günlük namazlarından birini fevt etmiş olduğu halde bunu bir türlü tayin edemezse bir günlük namazını yeniden kılar. Çünkü bununla kazaya kalan namaz, yakinen kılınmış olur. Diğerleri birer nâfile sayılır.

İki üç veya daha ziyade günlerde birer vakit namazı fevt edilmiş olduğu halde bunların hangi namazlar olduğu tayin edilemediği takdirde de o kadar günün namazları yeniden kılınır.

290— Kazaya kalan namazlar müteaddit olunca bunlara lâlettayin niyet edilmesi lâzım gelmez. Çünkü bunda külfet vardır. Belki kazaya kalmış olan meselâ: İlk veya son, sabah namazını veya öğle namazını kılmaya niyet edilmesi kifayet eder.

291— Bir kimse, ne kadar namazı kazaya kaldığını bilmesee galip olan reyine göre hareket eder. Eğer re'yi çok ise üzerinde kaza namazı kalmadığına kanaat edinceye kadar kaza namazı kılar.

292— Bir kimse, bir namazı kılip kılmadığında şek etse vakti henüz çıkmamış ise yeniden kılar, vakti çıktıktan sonra şek etse üzerine birşey lâzım gelmez. Çünkü farzın sebebi olan vakit çıkmıştır. Bir müslümanın namazını vaktinde kılmış olması ise bir asıldır.

293— Ecnebi yurdunda müslüman olup da cehaletine mebni namazlarını kılmamış olan kimse, bil'ahara islâm yurduna gelip dinî vazifelerini öğrense o namazları kaza etmesi lâzım gelmez. Fakat dâr'ı islâmda bulunan ihtida eden kimse, bu hususta mazur değildir. İhtida ettiği tarihten itibaren namazlarını kılmakla mükellef olur. Çünkü islâm yurdunda cehalet, bir maziret teşkil etmez, herkes dinî vazifelerini ehlinden sorup öğrenebilir.

294— Bir kimse, kaza namazını kılariken cemaatla vakit namazına başlanacak olsa namazını ikmal etmedikçe cemaata iştirâk etmez. Velev ki sahibi tertip olmasın.

295— Müttehit olan kaza namazları, usulü dairesinde cemaat ile de kılınabilir. Cemaat bahsine müracaat!.

296— Kaza namazlarının evde kılınması evlâdır. Çünkü günahları örtüp teşhir etmemek lâzımdır. Böyle teşhir hakka karşı bir cür'et sayılır ve başkaları için kötü bir nümune teşkil edebilir.

297— Bir kadın, meselâ: "Yarınki gün şu kadar namaz kılayım veya oruç tutayım" diye niyet ettiği halde o gün âdet görmeğe başlasa o namazı veya orucu temiz olacağı günlerde kaza eder.

298— Kaza namazlarının muayyen vakitleri yoktur. Üç saahet vakitinden başka istenilen her vakitte kaza namazı kılınabilir.

Meselâ: Kazaya kalmış bir öğle namazı, akşamdan sonra, bir akşam namazı da öğleden evvel veya sonra kılınabilir.

299— Kaza namazlarıyla iştigâl, nâfile namazlar ile iştigâlden evlâdır, ehemdir. Fakat farz namazların müekkedede olsun olmasının sünnetleri bundan müstesnadır. Yani bu sünnetleri terkederek bunların yerine kazaya

niyet edilmesi evlâ değildir. Bilâkis bu sünnetlere niyet edilmesi evlâdır. Hattâ kuşluk, tesbih namazları gibi haklarında a'sar varit olan nâfile namazlar da böyledir. Bunlara da böyle nâfile olarak niyet etmek evlâdır. Çünkü bu sünnetler, farz namazlarını ikmal eder, bunların telâfisi mümkün değildir, kaza namazlarının ise muayyen vakitleri olmadığı için telâfileri mümkündür.

Maahaza namazları kazaya bırakmak bir günahdır. Bu günahdan mümkün merteye kurtulmak için sünnetleri feda etmek münasip olamaz. Böyle bir günahı işleyen kimsenin fazla ibadette bulunarak afvi ilâhiye iltica etmesi icabederken hakkında şefaati nebevîyyenin tecellisine vesile olacak bir kısım mübarek sünnetleri, nâfileleri terketmesi, nasıl muvafık olabilir? Hem bir kısım vaktiyeleri kazaya bırakmak, hem de diğer bir kısım vaktiyeleri kendilerini mükemmel olan sünnetlerden tecrit etmek, iki kat kusur olmaz mı? Bunun hilâfına olan bazı nakiller, muteber değildir, muftabih olan kavle muhaliftir.

Hem sünnetleri, hem de kaza namazlarını kılmaya müsait vakit bulamadıklarını iddia eden bulunursa, bunlar münsifâne bir iddiada bulunmuş sayılmazlar. Beyhude yere en kıymetli vakitlerini zayi' eden insanlar, bilmem böyle bir iddiaya ne yüzle cür'et edebilirler?.

(İskatı salât bahsine de müracaat!.)

Müdrük hakkındaki mes'eleler:

300— Müdrük, imama tamamen uyan, yani namazın evvelinden sonuna kadar fasılasız olarak imama iktida eden, bütün rek'atleri imam ile beraber kılan kimsedir. İmama ilk rek'atın rükû'unda yetişen, o rek'ata yetişmiş ve müdrük adını almış olur.

Namaza imam ile beraber başlamanın fazileti pek büyüktür, bu hususta aşağıdaki meseleler caridir.

301— Bir kimse, tek başına bir farz namaza başladıktan sonra bulunduğu yerde o farz namaz, cemaatla kılınmaya başlansa bakılır: Eğer namaza başladıktan sonra henüz secdeye varmamış ise namazı bırakır. İmama uyar, cemaat sevabını kazanmaya koşar. Bu, müstehaptır. Ve eğer bir kerre secdeye varmış ise nazar olunur: Kıldığı namaz, sabah ve akşam namazı ise yine bırakır, imama uyar. Fakat bunların ikinci rek'atı için secdeye varmış ise artık bırakmaz, ikmal eder, imama mütabaat edemez. Çünkü sabah namazından sonra nâfile kılınamayacağı gibi üç rek'atlı bir namaz da nâfile olarak kılınamaz.

Öğle namazı gibi dört rek'atlı bir farz ise kıldığı bir rek'ata bir rek'at daha ilâve eder, teşehhütte bulunur, selâm verip imama uyar, evvelce kıldığı o iki rek'at, nâfile olmuş olur.

Böyle bir namazın üçüncü rek'atında bulunup da henüz secdesine varmamış ise hemen ayakta veya oturarak selâm vererek namazdan çıkar, ima-

ma uyar, münferiden kıldığı iki rek'at yine bir nâfile olmuş olur. Fakat bu namazın üçüncü rek'atini de secde ile takyit etmiş bulunursa artık bunu ikmal eder, farzı yerine getirmiş olur. Ve bu namaz öğle veya yatsı namazı olduğuna göre badehu imama da iktida edebilir. İmam ile kılacağı namaz da bir nâfile olmuş olur. Fakat ikindi namazı ise iktida edemez. Zira ikindi namazından sonra nâfile kılınması mekruhtur.

302— Nâfile bir namaza başlamış olan bir kimse, yanında cemaatle namaza başlanınca bu nâfileyi iki rek'at olmak üzere kılar, badehu selâm verip cemaate iştirâk eder. Üçüncü rek'ate kalkmış ise onu da dördüncü rek'at ile ikmal etmedikçe namazını kesmez. Bundan cenaze namazı müstesnadır. Şöyle ki: Böyle nâfileye başlamış olan kimse, kılınmaya başlanan bir cenaze namazının fevt olacağından korkarsa kılacağı namazı hemen bırakır, cenaze namazı için imama uyar, sonra nâfileyi kaza eder. Çünkü cenaze namazının telâfisi mümkün değildir.

303— Cemaatle sabah namazına başlanılmış olduğunu gören kimse, cemaate yetişebileceğini zannederse hemen sabah namazının sünnetini kılar ve lüzum görürse "Subhaneke" ile "Euzü"yü ve sure ilâvesini bırakıp yalnız Fatihayi şerife ile rükû ve sücudda birer def'a tesbih ile iktifa edebilir. Ba'dehu imama uyar. Fakat cemaate yetişeceğini hiç zannetmezse sünnete başlamayıp imama uyar, artık bu sünneti kaza edemez. Şayet sünnete başlamış ise ikmal eder, artık bırakmaz.

Amma öğle, ikindi, yatsı namazları böyle değildir. Bunların cemaatle kılınmaya başlanılmış olduğunu gören kimse, bunların sünnetini kılmadan imama iktida eder, sonra öğlenin dört rek'at sünnetini kaza eder, ikindinin sünnetini vaktin kerahatine mebni kaza edemez. Yatsı namazının dört rek'at sünnetini, bir gayri müekket sinnet olduğundan dilerse kaza eder, dilerse kaza etmez.

304— Vaktin veya bilküllüye cemaatin fevt olacağını teyakkun eden kimse, sünnetleri kılmıyacağı gibi kendisinde bulunan bir necaseti kalîleyi de izale ile uğraşamaz. Başka bir cemaat bulabileceğinden emin olan kimsenin ise necaseti kalîleyi gidermeden namaza başlamaması efdaldır. Tâ ki namazı bil'ittifak sahîh olmuş olsun.

(Şafîilere göre namaz, necaseti kalîle ile de fasit olur.)

(59) uncu sahifeye müracaat!..

Lâhik, hakkındaki mes'eleler:

305— Lâhik, namaza imam ile beraber başladığı halde kendisine uyku, gaflet veya cemaatin çokluğundan dolayı bir zahmet veya bir hades ârız olup da namazın tamamını veya bir kısmını imam ile kılamayan kimsedir. Lâhik hakkında aşağıdaki mes'eleler câridir.

306—Lâhik, bilfiil muktedi gibidir. Muktedi imamın arkasında Kur'an okuyamayacağı gibi lâhik da fevt etmiş olduğu rek'atları kendi başına kılmıca kuran okuyamaz, tamamen muktedi gibi hareket eder ve kendi başına kılacağı rek'atlardaki sehvindan dolayı sehiv secdeleri de yapmaz.

307— Lâhik, mümkün ise fevt ettiği rek'atları veya rükünleri kaza eder sonra imama tekrar mütabaat ederek onunla selâm verir.

Meselâ: Bir muktedi, birinci rek'atın kıyamında uyuyup da imamın secdeye vardığı anda uyansa hemen rükûa varır, sonra secdeye vararak imama mütabaat eder.

308— Lâhik, imamına yetişemeyeceğini bildiği takdirde hemen imama mütabaat eder, imam namazdan çıkınca kendisi fevt olan rek'atları veya rükünleri kaza eder.

Meselâ bir muktedi, dördüncü rek'atta iken burnu kanasa saftan ayrılır, namaza münafi olacak bir şey ile uğraşmaksızın hemen abdest alır, mümkün olduğu yerde imama ittiba eder. İmam selâm vermiş olursa kendi başına o dördüncü rek'atı hiç bir şey okumaksızın imamın arkasında kılyormuş gibi ikmal eder. Çünkü lâhik, hükmen imamın arkasında namazını kılmış sayılır.

Kezalik : Bu hâdise üçüncü rek'atta vaki, olsa da imam dördüncü rek'ata başlasa lâhik, abdest alıp evvelâ o üçüncü rek'atı kiraatsız olarak kılar, badehu imama uyar, onunla dördüncü rek'atı kılarak selâm verir. Fakat imamına böyle yetişemeyeceğini bilirse hemen imama ittiba' eder, imam selâm verince kendisi kalkar, üçüncü rek'atı kiraatsız olarak kılar, selâm verir.

İmam sehiv secdelerinde bulunacak olsa lâhik namazını henüz ikmal etmemiş ise onunla beraber bu secdeleri yapmaz, belki namazını ikmal eder, ondan sonra bu sehiv secdelerini yapar.

309— Her lâhikin yukarda bildirildiği veçhile hareket etmesi kolay değildir . Bu cihetle lâhiklerin bu noksan kalan namazlarına yeniden başlamaları daha muvafık görülmüştür.

Mesbuk hakkındaki mes'eleler:

310— Mesbuk, imama namazın başında değil, arasında veya sonunda, meselâ : Bir iki veya üç rek'at kılındıktan sonra veya son ka'dede uyan kimse dir. Mesbuk hakkında aşağıdaki mes'eleler câridir.

311— Mesbuk, kaza edeceği rek'atlarda münferit gibidir. Meselâ : Bir kimse imama sabah namazının ikinci rek'atında uyacak olsa mesbuk olmuş olur. Bu halde tekbir alıp sükût eder, imam ile beraber son ka'dede yalnız "ettehiyyat"ı okur, imam selâm verince kendisi ayağa kalkar, imam

ile kılmamış olduğu ilk rek'atı kılmaya başlar, Sübhaneleden ve (Euzü) ile (Besmele) den sonra Fatihai şerife ile bir miktar daha Kur'anı Kerim okur, usulü üzre rükûa, secdelere gider, badehu oturup (Ettehiyyat) ile (Salevati şerife) yi ve (رَبَّنَا آتِنَا) duasını okuyarak selâm verir.

Akşam namazının ikinci rek'atinde imama uyan kimse de birinci rek'at hakkında bu vechile hareket eder.

312— Mesbuk, akşam namazının son rek'atinde imama uysa (Sübhaneke)yi okur, İmamla beraber o rek'atı kılıp teşehhüde oturur, badehu kalkar, (Sübhaneke) ile (Euzü) ve (Besmele) yi ve Fatihai şerife ile bir miktar daha Kur'anı Kerim okur, rükû ve sücuddan sonra oturur, yalnız (Ettehiyyat)ı okur, sonra (Allahüekber) diyerek ayağa kalkar, yalnız besmele ile Fatihai şerifeyi ve bir miktar daha Kur'anı Kerim okuyarak rükûa ve secdelere varır, badehu son ka'deyi yaparak selâm ile namazdan çıkar. Bu halde üç def'a teşehhütde bulunmuş olur. Maahaza mesbuk, ikinci rek'atın sonunda teşehhütde sehven oturmayacak olsa kendisine sehiv secdeleri lâzım gelmez. Çünkü bu rek'at, minveçhin birinci rek'at mesa-besindedir.

313— Mesbuk, dört rek'atlı namazlardan birinin dördüncü rek'atinde imama uysa imam ile teşehhüde oturduktan sonra kalkar, (Sübhaneke) yi (Euzü) ile (Besmele) yi ve fatiha ile bir miktar daha âyeti kur'aniyeden okur rükû ve sücuddan sonra oturur, yalnız (Ettehiyyat)ı okur. Ba'dehu kalkar, Besmele ile Fatihayı ve bir miktar daha âyeti cefile okuyup rükûa, secdelere varır, oturmaksızın kalkar, yalnız Besmele ve Fatiha ile bir rek'at daha kılarak son ka'deyi yapar, (Ettehiyyat) ile (Salevati şerife) yi ve (رَبَّنَا آتِنَا) duasını okuyup selâm verir.

314— Mesbuk, dört rek'atlı namazların üçüncü rek'atinden itibaren imama uysa onunla beraber son ka'dede yalnız (Ettehiyyatü) yü okur, badehu kalkar, (Sübhaneke) yi ve (Euzü) ile (Besmele) ve Fatiha ile bir miktar daha Kur'anı Kerim okuyup rükûa secdelere varır, badehu kalkar, yalnız Besmeleyi ve Fatiha ile bir miktar daha âyeti Kur'aniyeden okuyarak yine rükûa, secdelere varır, teşehhüde oturur, Ettehiyyat ile Salâvati şerifeyi ve (رَبَّنَا آتِنَا) duasını okuyarak selâm ile namazını bitirir.

315— Mesbuk dört rek'atlı namazların ikinci rek'atinde imama uyacak, olsa, üç rek'ati imam ile beraber kılmış olur, teşehhütten sonra ayağa kalkar Sübhanekeyi ve Euzü ile Besmeleyi ve Fatihai şerife ile zammedeceği âyetleri okur, rükû ve sücude varır, son ka'deyi yaparak namazını selâm ile ikmal eder.

316— İmama rükûda iken uyan kimse, o rükûun ait olduğu rek'ata yetişmiş olur. Fakat imamı secde halinde bulan kimse, hemen secdeye varırsa da bu secdenin ait olduğu rek'atı kılmış sayılmaz. Binaenaleyh o rek'atı yukarıdaki tarifler vechile kaza etmesi lâzım gelir.

317— Mesbuk, imam selâm verdikten sonra (Allahüekber) diyerek ayağa kalkıp noksan kalan rek'atleri ikmal eder. İmam daha selâm vermeden mesbukun kalkıp noksan kalan rek'atleri kaza etmesi muvafık değildir. Meğer ki namaz vaktinin çıkmak üzere bulunması veya önünden nâsın geçmeleri korkusu gibi bir zaruret bulunsun.

Maahaza imam, henüz selâm ile namazdan çıkmamış olunca mesbukun teşehhüt miktarı oturması lâzımdır. Bundan evvel kalkması câiz değildir.

318— İmam, teşehhütten fariğ olmadıkça mesbukun kıyâmı ve kıraatı muteber değildir. Binaenaleyh mesbuk, birinci veya ikinci rek'atî kaza için ayağa kalkar da imamın teşehhüdü bitirdiğinden sonra namaz câiz olacak miktar Kur'an okursa namazı câiz olur, fakat bundan daha az olursa namazı sahîh olmaz.

319— Mesbukun kaza edeceği rek'atlerde başkasına iktidası, başkasının da bu halde mesbuka iktidası câiz değildir. Mesbuk bu hususta münferit sayılmaz. Fakat bir mesbuk, ne kadar rek'at kaza edeceğini unutup da kendisiyle beraber mesbuk bulunan bir kimsenin ne kadar kaza edeceğini mücerred nazarı mülâhazaya alsın bununla namazının sıhhatine bir hâlel gelmez.

320— Mesbuk, namazını yeniden kılmak niyetiyle tekbir alacak olsa evvelki tekbir ile başlamış olduğu namazı bozmuş olur. Münferit ise böyle değildir. Başka bir namaz kılmaya niyet etmedikçe aynı namaza yeniden başlamak niyetiyle alacağı tekbir, bu namazını iptal etmez. Çünkü her iki namaz, münferide nazaran birbirinin aynıdır. Mesbuk ise min veçhin münferit, min veçhin muktedi olduğundan onun hakkında bu aynıyet yoktur.

321— Mesbuk, İmamı A'zama göre de Kurban Bayramında teşrik tekbirlerini imam ile beraber alır, badehu ayağa kalkıp baki rek'atleri ikmal eder. Halbuki imamı müşarünileyhe göre münferit, bu tekbirler ile mükellef değildir. Binaenaleyh mesbuk, bu hususta münferit değil, muktedi mesa-besindedir.

322— Mesbuk, ayağa kalkması sahîh olacak yerde kıyam edip de daha imam selâm vermeden namazını bitirerek selâmda imama uysa namazı fasit olmaz.

323— İmam daha selâm vermeden mesbuk, tahıyyatı okuyup bitirmiş olsa bir kavle göre kelime-i şehadeti tekrar eder, bir kavle göre de sükût eder. Bu hususta sahîh olan, mesbuk'un tahıyyatı yavaş yavaş okumasıdır.

Birinci ka'dede imamdan evvel teşehhüdü bitirmiş olan bir muktedi de sükût eder, teşehhüde bulunmaz.

324— Mesbuk, cehren okunan namazlarda imama uyunca (Sübhanke) yi okumaz, mütebaki rek'atları kazaya kalkınca okur, sahîh olan budur. Nitekim yukarıda da işaret olunmuştur.

325— İmam, sehven beşinci rek'ate kalktığı gibi mesbuk da kendisine tâbi olarak kıyama kalksa bakılır : Eğer imam, dördüncü rek'atte oturmuş ise mesbukun namazı bu kıyam ile fasit olur. Fakat imam, dördüncü rek'atta oturmamış ise beşinci rek'atte secdeye varmadıkça mesbukun namazı fasit olmaz.

326— Bir mesbuk, lâhik de olabilir. Şöyle ki : İmama sonradan uyan kimse, uyku veya hades vukuu gibi bir sebeple rükünlerden veya rek'atlarından bir kaçını imam ile kılamayıp fevt etse hem mesbuk, hem de lâhik olmuş olur. Bu halde evvelâ fevt ettiği şeyleri kıraetsiz olarak kaza eder, sonra mümkün ise geri kalan namazda imama uyar, daha sonra da imama iktidadan evvelki bir veya müteaddit rek'atları kıraatle kaza eyler. Evvelâ bunları kaza edip badehu namaz arasında fevt etmiş olduğu rükünleri veya rek'atları kaza etmesi de câizdir. Fakat bu takdirde meşrû tertibe riayet etmemiş olacağından günahkâr olur.

Sehiv secdelerine müteallik mes'eleler :

327— Sehiv secdeleri, herhalde bir namazın vâciplerinden birini sehven terk veya te'hirden dolayı o namazın sonunda yapılması icap eden iki secde ile teşehhütten ve salevatı şerife ile duadan ibarettir. Şöyle ki, son ka'dede yalnız (ettehiyyat) okunduktan sonra iki tarafa selâm verilir, badehu (Allahüekber) denilerek secdeye varılıp üç kere (Sübhan rabbiyel'alâ) okunur, badehu (Allahüekber) denilerek kalkılır, bir tesbih miktarı celseden sonra tekrar (Allahüekber) diye , ikinci secdeye varılır, yine üç def'a (Sübhan rabbiyel'alâ) okunduktan sonra (Allahüekber) denilerek kalkılır, oturularak (Tehiyyat) ve (Salevat'î şerife) ile (رَّبِّ اَتَا) duası okunup evvelâ sağ tarafa, sonra da sol tarafa selâm verilir.

Yalnız sağ tarafa selâm verildikten sonra sehiv secdelerinin yapılması efdaldır , ihtiyata muvafıktır. Nitekim cemaatle kılınan namazlarda cemaatin yanlışlıkla dağılmasına meydan vermemek için yalnız sağ tarafa selâmdan sonra sücudî sehvin yapılması iltizam edilmiştir.

328— Sehiv secdeleri vâciptir. Malûm olduğu üzere gerek farz ve gerek vâcip veya sünnet olan herhangi bir namazın kıraat,rükû, sücut, gibi farzları, Fatiha, zammı sure, tertibe riayet gibi vâcipleri, ka'delerde Salevatı şerife okunması gibi sünnetleri vardır. Binaenaleyh bunlara riayet lâzımdır ki, bir namaz tekemmül etmiş olsun.

İmdi farz olsun, olmasın herhangi bir namazda bir farzın kasden veya sehven terk edilmesi o namazın iadesini icap eder, bu büyük noksanı telâfi için sehiv secdeleri kâfi değildir.

Bir vâcibin kasden terk veya tehiri ise bir isaettir, bundan dolayı sehiv secdeleri lâzım gelmezse de böyle bir namazı iade etmek muvafıktır. Bir vâcibin sehven terk veya tehir edilmesi ise sehiv secdelerini icabeder. Bu su-

retle o noksan cebir ve telâfi edilmiş olur. Bir sünnetin kasten veya sehven terki ise sehiv secdelerini icabetmez, fakat kasten terkedilmesi, bir kusurdur, sevaptan, faziletten mahrumiyete sebebiyet verir.

*(Sehiv secdeleri, Malîklere göre sünnettir. Şafîilere göre de sünnettir, şu kadar var ki imam, sehiv secdelerinde bulunursa buna uymak cemaat için vâcip olur.)

Hanbelîlere göre bazen vacip, bazen sünnet, bazen de mübah olur. Meselâ: Namazın terkedilen bir sünnetinden dolayı yapılacak sehiv secdeleri mübahdır.

Sehiv secdeleri imam Şafî ile İmam Ahmede göre iki tarafa daha selam verilmeden yapılmalıdır. İmam Mâlik'e göre sehiv, bir ziyade sebebiyle ise sehiv secdeleri selâmdan sonra, bir noksan veya bir noksan ile ziyade sebebiyle ise selâmdan evvel yapılmalıdır. Bu, bir eftaliyet mes'alesidir. Yoksa hepsi de câizdir.)

329— Bir namazın tam bir rûknünü, bir farzını takdim veya tehir etmek, sehiv secdelerini icabeder. Çünkü bu takdim ve tehir vâcibi terk kabilindedir. Kıyamda (Süphanek) den sonra henüz kıraatte bulunmadan rûkûa gidilip ba'dehu hatırlanarak kıyama avdetle kıraat farzının yerine getirilmesi gibi. Bu halde evvelki rûkû muteber olmaz, kıraatten sonra yeniden rûkû yapılır. Böyle avdetle kıraat, ba'ğ'dehu rûkû bulunmadığı takdirde namaz fâsit olur. Çünkü böyle her rek'atta rûkû gibi mükerrer olmayan rûkûnler arasında tertibe riayet edilmesi farzdır.

330— Namazın rek'atlarından birindeki iki secdeden biri, sehven terkedilip ondan sonraki rek'atın veya ka'denin ahirinde hatırlansa bunun tehire uğramasından dolayı namazı iade lâzım gelmez, belki hemen o secde kaza edilir. Eğer son ka'dede iken hatırlansa bu secde yapılır, ba'dehu son ka'de tekrar edilir, ondan sonra da sehiv secdeleri yapılır. Bu halde son rek'atta beş secde ile üç ka'de bulunmuş olur. Çünkü her rek'atta iki secde vardır, böyle mükerrer olan bir rûknün kısmen tehire bırakılması, farzı terk kabilinden olmadığı cihetle iadeyi icabetmez.

Fakat bir rek'attaki iki secdeden ikisi de sehven takdim edilmiş olsa meselâ : Evvelâ iki secde ba'dehu rûkû yapılmış bulunsa bu halde farz olan tertibe riayet için tekrar rûkûa, ba'dehu secdelere gidilir, bu tekrar ve iadeden dolayı da namazın sonunda sehiv secdeleri yapılır.

331— Herhangi bir namazın bir rûknünü tekrar etmek, sehiv secdelerini muciptir. Bir rek'atta iki def'a rûkû, veya üç def'a secde yapılması gibi. Birinci ve ikinci rek'atlarda Fatihanın mükerreren ve mütevaliyen okunması, rûkûda veya secdede veya teşehhüt yerinde Kur'an okunması da böyledir.

Fakat üçüncü veya dördüncü rek'atlarda Fatihanın iki def'a okunması, veya bunlarda Fatiha ile beraber başka bir sûrenin de okunması, yahut yalnız başka bir sûrenin tilâvet olunması sücudi sehvi icabetmez. Çünkü bu takdirde bir vâcip terk veya te'hir edilmiş ve Kur'an meşru olan mevziin gayrinde okunmuş olmaz. Şu kadar var ki, bu halde rek'atlar evvelki rek'atlardan daha uzatılmış ve cemaata ağırlık verilmiş olursa kerahattan hali olmaz.

332— Bir vacibi sehven terk etmek sücudî sehvi icap eder. Birinci ka'deyi veya vitirde kunutu veya bayram namazlarında zâit tekbirleri, yahut birinci veya ikinci ka'delerde Tehiyyatı okumayı terk etmek gibi.

Vitir namazında rükûdan sonra kunut duasının unutulduğu hatırlansa artık okumak üzere kıyama dönülmez, rükûdan sonra okunması da lâzım gelmez. Çünkü mahallî fevt olmuştur. Rükû halinde hatırlandığı takdirde de okunması icap etmez. Sahih olan rivayet böyledir. Maamafih okunsun okunmasın her iki takdirde de sehiv secdeleri lâzım gelir.

Kunut tekbirini unutup almamak, bir kavle göre secdei sehvi icabeder, bir kavle göre icabetmez.

333— Bir vâcibin sehven te'hîr edilmesi de sücudî sehvi müciptir. Birinci veya üçüncü rek'attan sonra biraz oturulması, dördüncü rek'attan sonra beşinci rek'at için ayağa kalkılması, sabah namazının ikinci rek'atından sonra üçüncü bir rek'ata ve akşam namazının üçüncü rek'atından sonra dördüncü bir rek'ata kalkılması gibi.

Birinci ka'dede teşehhüt miktarından fazla oturulup üçüncü rek'ate kıyamın te'hîre bırakılması da böyledir.

334— Bir vâcibin vasfını tağyir, sücudî sehvi müstelzîmdir. İmamın cehren okunacak âyetleri gizlice veya gizlice okunacak âyetleri cehren okuması gibi, bunun haddi, namaz sahih olacak miktar okunmasıdır. Fatihai şerifinin ilk âyetlerini okumak bu cümledendir.

Maahaza yalnız kısa bir âyet miktarı okunması da İmanı A'zama göre bu hükümdedir. İmaneyne göre ise bu hükümde değildir.

Cehrin aşağı mertebesi, başkasının işideceği miktardır, gizlice "hafiyen" okunmanın en aşağı mertebesi de yalnız okuyanın işideceği miktardır.

335— Hafiiyen okunacak yerde Fatihanın ekserisi bir sehiv eseri olarak cehren okunsa mütebakisi yine hafiiyen okunur.

Bil'âkis cehren okunacak bir namazda Fatiha kısmen gizlice okunup da ba'dehu cehren okunacağı hatırlansa Fatiha yeni baştan cehren okunur. Ta ki, bir rek'atta cehir ile mehafetin arası cem'i edilmiş olmasın. Fakat diğer bir kavle göre bu yeniden okunmaz, yalnız mütebakisi cehren okunur.

336— Münferidin cehren veya hafiiyen okunmasından dolayı — zahirürriyayete göre — sücudî sehiv lâzım gelmez. Şu kadar var ki, gizlice okunacak yerde, meselâ : Öğle namazında âlenen okunması kade mukarin olur sa bir isâet sayılır.

Münferidin gündüzün kılınan nafiye namazlarında cehren kıraatte bulunması mekruhtur.

337— İmam, meselâ : Sabah namazında fatiha-i şerifeyi sehven gizlice okuyup sonra hatırlasa zammedeceği süreyi âlenen okur, fatihayı iade etmez.

338— Cemaat halinde cehren kıraat edilecek bir namaza başlamış ve fatihayı hafiiyen okumuş olan bir zata başkası gelip iktida etse, o zat i-

mam olmayı arzu ederse sûreyi âlenen okur, arzu etmezse âlenen okuması lâzım gelmez.

339— Farz bir namazda ikinci rek'attan sonra oturulmayıp da üçüncü rek'ata sehven kıyam için hareket edilince bakılır : Eğer ka'deye yakın ise oturulur, secdei sehiv lâzım gelmez. Fakat kıyama yakın ise kalkılır, badehu sehiv secdeleri yapılır. Çünkü bu halde vâcib olan birinci ka'de terk edilmiş bulunur.

Maahaza zahirürrivayeye göre namaz kılan, henüz tam kıyama doğrulmamış ise ka'deye döner, vâcibi terk etmez. İmam tam doğrulup kalktıktan sonra ka'deye dönerse namazı fasit olur. Zira bu takdirde farz olan kıyam bozulmuş, namazın tertibî büsbütün değiştirilmiş olur. Diğer bir kavle göre bu halde namazı fasit olmaz, kendisi isaette bulunmuş olur, sehiv secdeleri icap eder.

340— Sünnetlerde ikinci rek'atı müteakip oturulup Tehiyat okunmadığı üçüncü rek'atta hatırlansa bakılır. Eğer bu üçüncü rek'at daha secde ile takyit edilmemiş ise oturmaya dönülür. Ve illâ dönülmez. Diğer bir kavle göre secde ile takyit edilmiş olsun olmasın artık oturmaya dönülmez. Her iki takdirde de sehiv secdeleri lâzım gelir.

341— Dört rek'atlı farzlarda ikinci ka'deye oturulmaksızın beşinci rek'ata kalkılacak olsa henüz beşinci rek'at için secde edilmedikçe ka'deye dönülür, teşehhülden sonra selâm verilip sehiv secdeleri yapılır. Çünkü farz olan bir ka'de te'hire bırakılmış, bu te'hir ise vâcibi terk sayılmakta bulunmuştur. Fakat beşinci rek'at için secde yapılmış olursa bu namaz, nâfileye dönmüş bulunur. Artık buna bir rek'at daha ilâve edilir, tam altı rek'atlı bir nâfile namaz kılınmış sayılır. Bu halde —esahh olan kavle göre — sehiv secdeleri lâzım gelmez. Bu mes'ele, İmamı A'zam ile İmam Ebu Yusuf'a göredir : İmam Muhammed'e göre beşinci rek'atın secdesinden baş kaldırılınca namaz, tamamen bâtil olmuş olur.

342— Dört rek'atlı bir farz namazın son ka'desinde selâm verilmeden sehven ayağa kalkılsa hemen ka'deye dönülüp selâm verilir ve sehiv secdeleri yapılır. Fakat beşinci rek'at için secdeye varılmış olunca buna bir rek'at daha ilâve edilir. Bu halde evvelki dört rek'at ile farz tamam olmuş olur. Diğer iki rek'at da nâfile sayılır ve istihsanen sehiv secdeleri de yapılır.

Akşam namazında ikinci ka'deden sonra bir dördüncü rek'ata, sabah namazında da ka'deden sonra bir üçüncü rek'ata kıyam edilmesi de bu hükümdedir.

Binaenaleyh bunlara ilâve edilen ikişer rek'at da nâfile olmuş olur. Bunlar , tam bir kasde mukarin olmaksızın vuku bulduğu için vakit itibarıyla mekruh sayılmaz. Muhtar olan budur.

343— Dört veya üç rek'atlı farz ve vitir namazlarında birinci ka'dede teşehhütten sonra sehven : (اللهم صل على محمد و على آل محمد) denilmesi ve İmamı A'zamdaki bir rivayete göre bu teşehhütten sonra bir harf bile ziyade edilmesi, sehiv secdelerini icap eder. Fakat son ka'delerde teşehhütten sonra Kur'an okunması, dua edilmesi, sehiv secdelerini icap etmez. Çünkü bu ka'de, dua ve sena mahallidir. Kur'an ise dua ve senayı cami'dir.

Namazda ezkârın, duaların ve teşehhüdün, yâni : Tehiyyatın cehren okunması da, sücudi sehvi icap etmez.

344— Farz namazların son üçüncü ve dördüncü rek'atlarında amden sükût edilip fatiha veya sair bir sûre veya bir miktar âyeti celîle okunmaması bir isaettir, sehiv secdelerini icap etmez. Fakat sehven sükût edilip fatihai şerife veya saire okunmaması sehiv secdelerini icap eder.

İmam Ebu Yusuf'a göre her iki takdirde de sücudi sehiv lâzım gelir.

345— Namaz içinde bir rükun eda edilecek kadar tefekküre dalınsa, meselâ : İftitah tekbiri aldım mı, almadım mı diye o kadar düşünülse de sonra tekbir alındığı hatırlansa veya alınmamış olması sanılarak tekrar bir tekbir daha alınsa sücudi sehiv lâzım gelir.

Kezafik : Üç rek'at mı, dört rek'at mı kılındığında tereddüt edilerek düşünülse veya fatiha okunduktan sonra hangi sürenin okunacağı tefekkür edilse yine sehiv secdeleri icap eder. Çünkü bu hallerde vâcib , te'hir edilmiş olur.

Bir rüknü, veya bir vâcibi eda ile beraber esnasında vuku bulacak bir tefekkür, bir düşünce ise sehiv secdelerini müstelzim olmaz. Tam bir kalb huzuru ile namaz kılmak, öyle herkese müyesser olacak bir fazilet değildir.

346— Bir kimse, kıldığı bir namazın rek'atlarında şek etse, bakılır : Eğer bu şek kendisine ömründe ilk ârız olmuş ise o namazı yeniden kılar. Fakat bir kaç def'a ârız olmuş ise araştırır, kanaatine göre hüküm eder, namazı yeniden kılmaya lüzum görülmez. Taharri hususunda kalbin şahadeti kâfidir.

Meselâ : Sabah namazını kılariken bir rek'at mı kıldım, iki rek'at mı diye şek edip de bir rek'at kılmış olduğuna kalben hüküm etse buna ihtiyaten bir rek'at daha ilâve eder, bu baptaki tereddüdünden, düşüncesinden dolayı da sehiv secdeleri yapar. Bil'âkis iki rek'at kılmış olduğuna hüküm ettiği takdirde oturur, teşehhütten ve selâmdan sonra sehiv secdelerini yapar. Hiç birine karar vermediği takdirde de az olanı alır, çünkü az müteyakken-dir. Bu halde bir rek'at daha kılar, şu kadar var ki bu takdirde tereddüt ettiği rek'atın sonunda oturur, badehu kalkıp o bir rek'atı kılar. Zira evvelce iki rek'at kılmış olması muhtemeldir. Bu takdirde de namazın sonunda sehiv secdelerini yapar.

347—Dört rek'atlı bir namaza başlamış olan kimse, kıldığı rek'atın birinci rek'at mı, ikinci rek'at mı, olduğunda şek edip bir tarafı tercih edemezse kendisini bir rek'at kılmış sayar ve her bir rek'atın sonunda ihtiyaten bir kerre teşehhüt miktarı oturur, bu suretle dört def'a ka'de yapılmış olur. Çünkü birinci sayılan rek'atın ikinci ve üçüncü sayılan rek'atın dördüncü rek'at olması ihtimal dahilindedir.

348— Bir kimse kıldığı rek'atın ikinci rek'at mı, üçüncü rek'at mı olduğunda tereddüt etse — sahih olan kavle nazaran — bu rek'atın sonunda oturmaz. Bir tarafı tercih edemezse bunu ikinci rek'at sayar, mütebaki rek'atları da ikmal eder. Bundan akşam namaziyle vitir namazı müstesnadır. Bu tereddüt, bunlardan birinde vuku bulursa oturmak lâzım gelir. Çünkü tereddüt edilen rek'atın üçüncü rek'at olması muhtemeldir. Bu halde teşeh-

hütten sonra bir rek'at daha ilâve edilir. Zira tereddüt edilen rek'atin ikinci rek'at olması melhuzdur. Bunların sonunda da sehiv secdeleri yapılır.

349— Dört rek'atlı namazlarda kılınan rek'atin dördüncü rek'at mı, beşinci rek'at mı olduğunda ve sabah namazında kılınan rek'atin ikinci rek'at mı, üçüncü rek'at mı olduğunda, akşam ile vitir namazlarında da kılınan rek'atin üçüncü rek'at mı, dördüncü rek'at mı olduğunda şek edilse sonunda oturulur, teşehhütten sonra kalkılıp bir rek'at daha kılınır. Çünkü bu rek'atların üçüncü, dördüncü veya beşinci rek'at olması muhtemeldir. O halde ilâve edilen birer rek'at ile zâit olan miktar nafîle olmuş olur. Nihayetinde de sehiv secdeleri yapılır. Bu şek kıyam veya rükû veya rükû'dan kıyam halinde olduğuna göredir.

İlk secde yapıldıktan sonra olursa bilittifak namaz bâtil olur. Çünkü şek edilen rek'atin zâit olup son ka'denin terk edilmiş bulunması muhtemeldir. İlk secde halinde olursa yalnız İmam Muhammed'e göre namaz bâtil olmaz.

350— Namazda fatihadan evvel başka bir sûre, velev bir harf olarak sehven okunsa iade edilerek evvelâ fatihai şerife, sonra da o sûre okunur. Namazın sonunda da sehiv secdeleri yapılır. Bu tertip noksanı rükû halinde bile hatırlansa kıyama avdetle iadesi iltizam edilir. Böyle bir sehiv, galip değildir. Binaenaleyh bunun az miktarı da ma'fûv görülemez. Fakat bir namazda okunan bir sûrenin altındaki sûrede okunulmak istenilirken üstündeki sûre okunsa bundan dolayı sücudî sehiv lâzım gelmez.

351— Bir kimse namazda fatiha okuyup okumadığında şek etse bakılır. Eğer henüz başka sûre okumamış ise fatihayı okur, fakat başka sûre okumuş ise artık fatihayı okumaz. Çünkü sûrenin fatihadan sonra okunması zahirdir. Maamafih bu hususta bir rey ve kanaati var ise ona göre amel eder.

352— Bir kimse ilk rek'atlerde birer sûre okuyup da fatihayı okumamış bulunduğunu secdeye vardıktan sonra hatırlarsa son rek'atlerde fatihayı iade etmez. Çünkü son rek'atlerde zaten fatiha okunacaktır. Bir rek'atte iki fatiha okunması ise meşru değildir. Yalnız Hasan İbni Zeyyade göre son rek'atlerde fatiha kaza edilir.

353— Dört veya üç rek'atlı farz namazların ilk iki rek'atinde fatihadan sonra birer sûre — birer miktar âyeti celile — zammedilmemiş olsa bu sûre üçüncü ve dördüncü rek'atlerde fatihadan sonra zammedilir ve bu namaz, cemaatle kılınan bir akşam veya yatsı namazı ise üçüncü ve dördüncü rek'atlerde hem fatiha, hem de zammedilecek sûre cehren okunur. Çünkü bir kıyamdaki kıraat, birdir. Bunun bazısı hafiyyen, bazısı cehren okunamaz. Yalnız sûrenin cehren okunacağına kail olanlar da vardır. İmam Ebu Yusüf'e göre ikisi de hafiyyen okunur. Çünkü son rek'atlerde gizlice okumak sünnettir. İmam Ebu Yusüf'tan bir rivayete göre de artık son rek'atlerde bu sûre okunmaz, zira bunun mevzii fevt olmuştur. Maamafih her halde sehiv secdeleri yapılır.

354— İmam sehvi, kendi hakkında asaleten, cemaat hakkında da tebaan sücûdi sehvi icap eder. Cemaatten birinin imama uymuş olduğu halindeki sehvi ise ne kendisi, ne de imam hakkında sehiv secdelerini icap etmez.

355— Secdei sehiv halinde bulunan bir imama iktida, sahihtir. Gerek sehiv secdelerinin her hangi birinde ve gerek teşehhüdünde olsun müsavidir.

Muktediye, ikinci secdei sehivde uymuş olunca birinci secdeyi ve teşehhüdünde uymuş olunca her iki secdeyi kaza etmek lâzım gelmez.

356— Mesbuk, imam ile beraber sehiv secdelerini yapar, velevki imamın sehvi mesbukun iktidasından evvel vuku bulmuş olsun. Çünkü imama tâbi'dir.

Mesbuk, henüz imamı selâm vermeden ayağa kalkıp kıraatte ve hattâ rükûda bulunduktan sonra imamı selâm verip sehiv secdelerine varacak olsa mesbuk de hemen bu secdelere iştirâk eder, evvelce yaptığı kıraati ve rükûu aradan kalkar. Bunları yeniden kalkıp yapar.

Maamafih mesbuk, bu secdelerde imamına uymasa namazı fâsıt olmaz. Namazı bitirince bu sehiv secdelerini kendi başına yapar.

Kezalik: Mesbuk, secdeye vardıktan sonra imamı sehiv secdelerini yapacak olsa imamına tâbi' olmaz, namazını bitirir, sonra sehiv secdelerini yapar. Şayet bu halde imama uysa namazı fasıt olur.

357— Mesbukun imamdandan sonra kendi başına kılacağı rek'atlerden birinde sehiv etmesi, hakkında sücûdi sehvi icap eder. Velev ki evvelce imam ile beraber de sehiv secdelerinde bulunmuş olsun. Çünkü bu hususta münferit bulunmuştur.

358— Mesbuk, imam ile beraber sehven selâm verse kendisine sehiv secdeleri lâzım gelmez. Fakat imamın selâmından sonra selâm verecek olsa lâzım gelir. Çünkü birinci halde henüz müktedi, ikinci halde ise münferittir. Muktediye ise kendi sehviden dolayı secde lâzım gelmez.

359— Sücûdi sehiv, bir namazda sehivlerin tekerrürleriyle tekerrür etmez. Binaenaleyh bir kimse, bir namaz içinde iki üç def'a sehivde, gaflette bulunsa bunlar için namazın sonunda yalnız bir def'a sehiv secdelerinde bulunması kifayet eder. Ve sücûdi sehivdeki bir sehiv de başkaca sehiv secdelerini icap etmez.

360— Sücûdi sehiv, kasten veya sehven terkedilse namaza münafi bir hal zahir etmedikçe, meselâ: Konuşulmadıkça yine yapılabilir. Fakat teşehhütten sonra gülmek, söz söylemek gibi namaza aykırı bir hal zahir ederse veya vakti nakıs girerse sücûdi sehiv, sakıt olur. Sabah namazında selâmi müteakip güneşin doğması, ikinci namazında güneşin tegayyür etmesi gibi.

361— Bir imam, sücûdi sehvi terkedecek olsa cemaat da terkeder. Ni-

tekim Cum'a ve Bayram namazlarında fazla izdihamdan dolayı bir karışıklığı mucip olmamak için bu secdeler terkedilmektedir.

362— Sücûdî selivdeki iki secde ile Tahiyyat ve selâm vaciptir. Tahiyattan sonra Salâvatı şerife ile dua okunması ve bu secdelerdeki tekbirler ve secde halindeki tesbihler ve iki secde arasındaki celse de sünnettir.

363— Bir kimse, namazını tam kıldığını yakinen bildiği halde âdil bir kimse, eksik kıldığını haber verse buna iltifat etmez. Fakat iki âdil kimse haber verirse onların haberlerine itibar etmesi lâzımdır. Çünkü bu haber, bir şehadet nisabındadır. Böyle bir haber ise birçok hususlarda muteber, mülzimdir. İmam ile cemaat, ihtilâf ettikleri takdirde imam, teyakkunu var ise cemaatin sözüyle amel etmez ve illâ âmel eder.

Secdei tilâvete müteallik mes'eleler:

264— Kur'anı Kerimin sûrelerinde on dört secde âyeti vardır ki, bunlardan birini okuyan veya işiden her mükellef için bir secde lâzım gelir. Şöyle ki:

Secdei tilâvet niyetiyle eller kaldırılmaksızın (Allahü ekber) denilerek secdeye varılır, secdede üç kerre (سبحان ربنا العظيم) veya bir kerre (سبحان ربنا) (ربنا ان كان وعد ربنا لمفعولا) denilir. Ba'dehu (Allahü ekber) denilerek secdeden kalkılır.

365— Secdei tilâvetin rüknü — Allahü Tealâya ta'zim, tevazu ve secdeden kaçınanlara muhalefet için — cepheyi yere koymaktır. Fakat namaz halinde rükû ve hasta için İma da aynı maksadı mutazammım olduğundan bu secde yerine geçer. Nitekim aşağıda izah edilecektir.

366— Tilâvet secdesine ayaktan inilmesi ve bu secdeden kalkarken ayağa kadar kalkılması ve böyle ayağa kalkarken (غفرانك ربنا واليك المصير) denilmesi müstehaptır. Bu secdeye inilirken ve bundan kalkılırken alınan tekbirler de müstehaptır. Asıl secde ise vaciptir.

* (Eimmei selâseye göre secdei tilâvet, sünnettir.)

367— Tilâvet secdesini yapacak kimsenin hadesten ve necasetten temiz, avret yerleri örtülü, kibleye yönelmiş olması şarttır.

368— Secdei tilâvet, secde âyetini okuyan bir mükellef için vacip olduğu gibi bunu dinleyen bir mükellef için de vaciptir. İster dinlemeyi kast etmiş olsun, ister olmasın, bu secdeyi yapan, sevaba erer, yapmayan da bir vecibeyi terk etmiş olduğundan günaha girer.

369— Mümeyyiz bir çocuğun, cünübün, hâyız ile nüfesanın veya bir sarhoşun veya bir gayri müslimin okuyacağı bir secde âyetini işiden her mü-

kellefe secdei tilâvet vâcip olur. Çünkü bunların bu okuyuşları sahih bir tilâvettir. Müslüman olan bir cünüp veya sarhoş da okuyacağı veya işideceği bir secde âyetinden dolayı secde ile mükellef olur. Temizlik ve uyanıklık —sahv— halinde bu secdeyi yapmaları lâzım gelir.

Fakat hâyız ve nüfesa bulunan bir kadına ne okuyacağı ve ne de işideceği bir secde âyetinden dolayı tilâvet secdesi vâcip olmaz. Çünkü bunlar bu halde namaz ile mükellef değildir.

370— Uyuyanın, mecnunun okuyacakları secde âyetlerinden dolayı işidenlere — esahh olan kavle nazaran — secdei tilâvet lâzım gelmez. Nitekim kendileri de bu secde ile mükellef olmazlar. Zira bunların okumaları ve işitmeleri bir kast ve temyize mukarin değildir. Fakat esahh görülen bir kavle göre kendisine secde âyetini okuduğu haber verilse nâime secdei tilâvet vâcip olur. İhtiyata muvafık olan da budur.

371— Muallem kuşlardan veya aksi sadadan veya sesleri aksettiren fonograf gibi bir âletten işitilen bir secde âyetiyle de secdei tilâvet vâcip olmaz. Fakat diğer sahih görülen bir kavle göre kuşlardan işitilen secde âyetinden dolayı secdei tilâvet lâzım gelir. Zira işitilen kelâmullahtır. İhtiyata muvafık olan da budur.

Radyoya gelince bu, sedayı âkis olmaktan ziyade nâkil sayılmaktadır. Kasde mukarin olarak okunan şeylerin hemen aynı nakletmektedir, bundan işitilen sesler, aksi sada gibi mücerret bir muhakâttan ibaret değildir. Bu cihetle radyo vasıtasıyla işitilen bir secde âyeti celilesinden dolayı secde edilmesi vâcip olsa gerektir. Vâcip olmasa bile secde edilmesinde bir mahzur olmadığından her halde secde edilmesi ihtiyata muvafık, Kur'anî âzime karşı hürmet ve tâzimi müş'irdir.

* (Şafilere göre tilâvetin meşru ve kasde mukarin olması şarttır. Binaenaleyh cünübün kıraatı veya rükû' halindeki bir kıraat, meşru olmadığı cihetle bundan dolayı ne okuyana ve ne de dinleyene secdei tilâvet sünnet olmaz. Kezalik: Sehven vuku bulan veya muallem kuşlardan veya bir âletten işitilen bir tilavetten dolayı da — kasde mukarin olmadığı için — secde edilmesi mesnun değildir.)

372— Secdei tilâvet âyetinin tehecci suretiyle okunmasıyla veya mücerret yazılmasıyla veya telâffuz edilmeksizin mücerret yazısına bakılmasıyla secdei tilâvet lâzım gelmez. Çünkü bu hallerde tilâvet bulunmuş olmaz.

373— Bir secde âyetinin secdeyi gösteren kelimesiyle bunun evvelinden veya âhirinden bir kelime daha beraber okunsa veya dinlense — sahih olan kavle göre — secde lâzım gelir. Diğer bir kavle göre secde âyetinin ekseri okunmadıkça secde vâcip olmaz.

374— Secde âyetini işitmeyen mükellefe, secdei tilâvet vâcip olmaz. Veleki tilâvet bulunduğu mecliste hâzır bulunmuş olsun.

375— Bir secde âyeti, olduğu gibi Arapça okunursa her işiden mükellefe — bunun secde âyeti olduğu haber verilince — secde etmesi, bilittifak vâcip olur. Fakat bir secde âyetinin meselâ: Farisî lisaniyle olan tercümesi okunacak olsa bunu işittiği halde anlamayan kimseye, mücerret haber verilmeyle tilâvet secdesi vâcip olmaz. Bu, imameyne göredir. İmam A'zama göre bunun bir secde âyeti tercümesi olduğu haber verilirse tilâvet secdesi vâcip olur. İmam A'zama bu hususta imameynin kavline rücu ettiği rivayet olunuyor. İtamat da bunun üzerindedir. Fakat bu secde âyetinin tercümesini okuyana secde etmesi bilittifak ihtiyaten vâcip olur. Bunu anlasın anlamasın müsavidir.

376— Bir secde âyeti, hakikaten veya hükmen müttehit olan bir mecliste tekrar okunsa bir kerre secde edilmesi yetişir. Fakat başka başka secde âyetleri okunursa veya meclis hakikaten veya hükmen değişirse her okunan âyet için başka bir secde lâzım gelir.

Muayyen bir yerde, meselâ bir mescidde iki def'a okunan bir secde âyetinin meclisi hakikaten müttelit bulunmuş olur. Örfen bir mekân sayılan yerlerin cüz'leri arasında ittihat da bir ittihadı hükümdür. Meclisin hakikaten tebeddülü de bir odadan diğer bir odaya nakli gibidir. Hükmen tebeddül ise mescit gibi ve bir oda gibi bir yerde secde âyeti okunduktan sonra orada başka bir şeye başlamakla vücude gelir. Secde âyeti okunduktan sonra üç kelime kadar konuşulması veya üç adım kadar yürütülmesi veya bir şeyden üç lokma yenilmesi veya bir sudan üç yudum içilmesi gibi.

Meclisin ihtilâfı, okuyucuya göre kendisinin meclisi değiştirmesiyle, dinleyiciye göre de onun meclisi tebdil etmesiyle husule gelir. Esahh olan budur. Binaenaleyh bir meclis, bir zata göre müttehit olduğu halde diğer zata nazaran tebeddül etmiş olabilir.

377— Secde'i tilâvet hususunda gemi bir oda gibidir. Yürümekte bulunan araba veya hayvan üzerinde ise meclis daima tebeddül etmiş sayılır.

Binaenaleyh araba veya hayvan üzerinde namaz halinde olmaksızın tekerrür eden bir secde âyetinden dolayı tekerrür miktarınca secde'i tilâvet vâcip olur.

378— Tilâvet secdesi için okuyanın takdim edilmesi, dinleyenden de onun arkasında saf tutmaları ve ondan evvel secdeye varmayıp secdeden kalkmamaları müstehaptır. Maahaza buna muhalif olarak buldukları yerde secdeye varmaları ve secdeden daha evvel kalkmaları da mekruh değildir. Çünkü hepsi de münferit sayılır.

379— Secde'i tilâvet için niyet şarttır. Fakat tâ'yin, şart değildir. Binaenaleyh bir kaç secde âyetini okumuş veya dinlemiş olan bir kimse, bun-

ların sayısınca ve secde'i tilâvet niyetiyle secde eder, fakat hangi secdenin hangi secde âyetine ait olduğunu ta'yine muhtaç olmaz. Bu secdeye namaz içinde yalnız kalben niyet edilir. Namaz dışında ise dil ile de niyet edilmesi mesnundur.

380— Tilâvet secdesinin vücubi edası, fevri değildir. Yâ'ni secde âyeti okunur okunmaz hemen secde edilmesi, lâzım gelmez. Bu secde uzun bir müddet sonra da yapılabilir, yine eda olan, kaza sayılmaz. Muhtar olan budur. Şu kadar var ki, bir zaruret bulunmadıkça, te'hiri tenzihen mekruhtur. Namaz içinde ise alel'fev vâciptir, çünkü bu, namazdan bir cüz' olmuştur, namaz haricinde kaza olunamaz. Bunu secde âyeti okunduktan sonra üç âyetten sonraya bırakmamak lâzım gelir. Nitekim bu mes'ele aşağıdaki mes'elelerden, tavazzuh edecektir. İmam Ebu Yüsûf'a göre secdei tilâvet, namazın haricinde de fevren vâciptir.

381— Secde âyeti okununca hemen secde edilmesi mümkün olmadığı takdirde okuyan veya dinleyenlerin (سمعنا واطعنا غفرانك ربنا واليك المصير) demeleri müstehaptır.

382— Secde âyeti, namazda kıyam halinde okununca bakılır: Eğer bundan sonra üç âyetten ziyade okunmazsa vukubulacak rükû veya sücut ile bu tilâvet secdesi de yerine getirilmiş olur. Gerek buna niyet edilmiş olsun ve gerek olmasın. Fakat racih olan kavle göre rükû suretinde secde'i tilâvete niyet lâzımdır. Amma üç âyetten ziyade okunacak ise bu secde âyetinden dolayı hemen müstakillen rükû veya secde edilmesi icap eder. Secde edilmesi efdaldır. Namazın rükû ve sücudiyle bu secde sa'kit olmaz. Yalnız üç âyet okunacağı takdirde ise hilâf vardır. Racih olan, bununla secdenin derhal yapılmış olması, münkati olmaz; namazın rükû ve sücudiyle bu secde eda edilmiş olur.

383— Secde âyetini namaz içinde okuyan kimse, dilerse okuyacağı ayetlerin miktarına bakmaksızın derhal (Allahü ekber) diye secde'i tilâvete varır. Secde'i tilâvet niyetiyle yalnız rükûa varması da kâfidir. Ba'dehu tekrar ayağa kalkar, birkaç âyet daha okur, ondan sonra namazın, rükû'una, secdelerine gider. Namazına devam eder. Eğer bir sûreyi bitirmiş ise diğer bir sûreden birkaç âyet okur. Çünkü secde'i tilâvetten kalkar kalkmaz böyle birkaç âyet okumadan namazın rükû ve sücuduna gidilmesi mekruhtur.

Namazın dışında ise yalnız rükû etmek suretiyle secde'i tilâvet eda edilmiş olmaz. Çünkü secde'i tilâvet bir ta'zimi mahsustur, bir emre imtisal nişanesidir. Bunlar namaz içindeki rükû ile de yapılmış olursa da namazın haricindeki rükû ile yapılmış olamaz.

384— Cemaatle namaz kılındığı takdirde imam olan zat, yukarıdaki meselede beyan olunduğu üzere öyle rükû ile secde'i tilâvete niyet etmeme-

lidir. Çünkü cemaat, bunun farkında olamayacakları cihetle böyle bir niyette bulunmamış olurlar. Binaenaleyh secde'i tilâvet, onlardan sakıt olmaz. O halde imamın selâmından sonra cemaatin secde'i tilâveti yapıp ba'dehu tekrar teşehhütte bulunmaları lâzım gelir. Bunu ise herkes yapamaz.

385— Secde âyeti bir namazda tekerrür etse de esahh olan kavle göre yalnız bir secde'i tilâvet lâzım gelir. Bu tekerrür ise bir rek'atte ve ister başka başka rek'atlerde bulunsun müsavidir. Çünkü meclis, müttehittir.

Bu mes'ele, imam Ebu Yûsûf'e göredir. İmam Muhammed'e göre başka başka rek'atlerde tekerrür ederse tilâvet secdesi de tekerrür etmiş, meclis değişmiş sayılır.

386— İmam, secde âyetini okuyup, secdeye varmakla cemaat, imamın rükûa ve secdeye vardığını sanarak rükûa secdeye varsalar bununla namazları fasit olmaz, fakat bir secde daha yapsalar fasit olur.

387— İmamın Cuma ve Bayram namazlarında ve emsali ve bir hafiy-yen kıraat olunacak namazlarda secde âyetini okuması mekruhtur. Çünkü cemaatin şaşırmasına sebebiyet verebilir. Meğer ki, secde âyeti, kıraatin sonuna, meselâ okunan sürenin âhırına müsadif olsun. O zaman namazın secdeleriyle secde'i tilâvet de eda edilmiş, mahzur bertaraf olmuş olur. Bu halde imama lâyük olan, bu namazın rükû ile secde'i tilâvete niyyet etmemektir. Tâ ki, bu vecibe namazın secdeleriyle bütün cemaat tarafından da eda edilmiş olsun.

388— Mesbuk, ayağa kalktıktan sonra imam, tilâvet secdesini hatırlayarak yapacak olsa bakılır: Eğer mesbuk, henüz secdeye varmamış ise tilâvet secdesi için imama uyar, secdeye varır, ba'dehu ayağa kalkarak kalan namazını tamamlar, eğer imama uymazsa namazı fasit olur, fakat secdeye varmış ise artık imama uymaz. Şayet uyarsa namazı fasit olur.

389— Müsafire iktida eden bir mukim, müsafirin yapacağı secde'i tilâvete iştirâk eder. Sonra kalkıp namazını tamamlar, şayet kendi başına kılacağı rek'atlarda da bir secde âyeti okuyacak olursa bundan dolayı da ayrıca secde etmesi lâzım gelir.

390— Bir kimse namaz kılariken rükû secde veya ka'de halinde secde âyetini okusa veya imama uymuş olduğu halde onun arkasında secde âyetini tilâvet etse ne kendisine, ne de imama, ne de bu imama uyan sair cemaate secde'i tilâvet vâcib olmaz. Çünkü namaz kılanlar, bu halde Kur'an okumaktan men edilmişlerdir, bunların kıraati hükümsüzdür. Fakat bu tilâveti hariçten duyanlara secde'i tilâvet lâzım gelir. Bunlar, gerek başka bir namazda münferit veya müctemi bir halde bulunmuş olsunlar ve gerek olmasınlar. Zira bunlar, o memnuiyet ve mahcuriyet haricinde bulunmuş olurlar.

391— Namaz içinde okunan secde âyetinden dolayı namazdan fariğ olduktan sonra secde edilemez. Çünkü bu secde — yukarıda da işaret olunduğu üzere — namazın bir cüz'ü olmuştur, artık ondan ayrılamaz. Fakat namazda bulunan kimse, namazda bulunmayan bir kimsenin okuduğu secde âyetini işidecek olsa namazını kıldıktan sonra secde eder. Daha namazda iken secde etmesi kifayet etmez. Maahaza secde etse bununla namazı fasit olmaz.

Nitekim namazda okunan bir secde âyetini, hariçten işiten bir mükellef için de namaz haricinde secde etmek lâzım gelir. Şu kadar var ki bu mükellef, o secde âyetini okuyan zata uyar, onunla beraber bu secdeyi yaparsa bu vecibeyi ifa etmiş olur. Şayet o secde yapıldıktan sonra o rek'atde uyarsa bu secdeyi o imam ile beraber hükmen yapmış sayılır. Artık ne namazın içinde ne de dışında ayrıca secde'i tilâvetde bulunması icap etmez.

392— Hasta veya bir arabaya veya hayvana rakip olduğu halde secde âyetini okuyan veya dinleyen bir mükellefin ima suretiyle secde'i tilâvette bulunması câizdir. Fakat bir mükellefin rakip olmadığı halde okuduğu veya dinlediği bir secde âyetinden dolayı bir özürü bulunmadıkça rakip olduğu halde ima ile secde etmesi câiz olmaz.

393— Secde âyetini, hazır olanlar secde için hazırlıklı iseler cehren okumak, hazırlıklı değilseler gizlice okumak müstehaptır. Bunda cemaata karşı bir şefkat vardır.

394— Bir sûreyi celile okunup da içindeki secde âyetinin bırakılması mekruhtur. Çünkü bu, secdeden bir nev'i kaçınmak demektir. Yalnız secde âyetinin okunup da sûredeki diğer âyetlerin okunmamasında ise kerahat yoktur. Fakat müstehap olan — tefdil ve tercih tevehhümünü def' için — secde ayetiyle beraber bir veya birkaç âyetin de okunmasıdır.

395— On dört secde âyetini bir mecliste okuyup her biri için okudukça ayrıca bir secde yapan ve hepsini okuduktan sonra umumuna birden on dört secdede bulunan za'ım dünyevî ve uhrevî mühimmatına, kendisine hüzüün ve keder verecek hususta Allah Tealânın kifayet edeceği rivayet olunmuştur.

396— Namazı bozan şeyler, tilâvet secdesini de bozar. Daha secde'i tilâvetten kalkmadan vuku bulan hades veya konuşma veya kahkaha ile gülme gibi, şu kadar var ki, bu secdedeki kahkaha ile abdest bozulmuş olmaz. Ve kadınların erkeklere muhazatı da bu secdeyi ifsat etmez.

Secdei şükür:

397— Secde'i şükür; yani: Bir ni'metin teveccühünden veya bir nikbet ve musibetin bertaraf olmasından ve benzerlerinden dolayı kibleye yönele-

rek ve tekbir alarak secdeye varmaktan, hamd ile tesbih ve şükürden sonra yine tekbir ile secdeden kalkmaktan ibarettir ki, secde'i tilâvet gibidir. Maamafih secde'i şükür, müstehaptır. Resulü Ekrem, Sallallahü aleyhi vesellem efendimiz ile eshabı güzinden birçokları secde'i şükürde bulunmuşlardır. Ezcümle nebiiyi zişan efendimiz, Ebu Cehilin başını kesilmiş görünce beş def'a secde'i şüküre varmışlardı.

398— Bir nimetin yüz göstermesi, bir müsibetin zail olması gibi bir sebep bulunmaksızın yapılacak şükür secdeleri ne mesnun bir ibadettir, ne de mekruhtur. Fakat namaz bittikten sonra bu vechiyle secde yapılması mekruhtur. Çünkü bunu da namazın vâciplerinden veya sünnetlerinden sanacak kimseler bulunabilir. Böyle bir i'tikada sebebiyet verecek her mübah ise kerahattan hali olamaz.

Salâtu havfe dair bilgi :

399— Salâtu havf: İmamı A'zam ile İmam Muhammed'e göre el'yevm câizdir. İmam Ebu Yusuf'a göre bu cevaz namazı saadete münhasır idi.

Havf namazından maksat, düşmanı veya sel veya harik, yahut büyük bir canavar gibi bir hâile karşısında bulunan bir islâm cemaatının kendilerini idare eden veliyülemi veya diğer muhterem zatı imam edinerek onun arkasında farz bir namazı nevbette kılmalarıdır. Şöyle ki:

Bu cemaattan bir zümre, meselâ: Düşman karşısında durur, bir zümre de gelip imama uyar, iki rek'atlı bir namazın ilk rek'atını, üç veya dört rek'atlı bir namazın da ilk iki rek'atını imam ile beraber kılar, ikinci secdeden veya birinci ka'dede teşehhütten sonra düşman cephesine gider, diğer zümre gelerek imama uyar, onun ile beraber baki kalan rek'atları kılar, tekrar düşman karşısına gider. İmam kendi başına selâm verir, namazdan çıkar. Birinci zümre döner gelir, namazını kiraatsız olarak tamamlar, selâm verir, düşmana karşı gider. Çünkü bu zümre, lâhık bulunmuştur. Sonra ikinci zümre gelir, namazlarını kiraatla ikmal edip düşman cephesine tekrar gider. Zira bunlar da mesbuk bulunmuşlardır. Maamafih bu zümreler buldukları yerde de namazlarını ikmal edebilirler.

400— Resulü Ekrem, Sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, "Zatürrika" "Batnı nahl" "Ufan" "Zikared" vak'alarında havf namazını kıldırmıştır. Sonra eshabı kiram da mecusiler ile yaptıkları harblerde böyle havf namazı kılmışlardır.

Bir cemaatın bu vechiyle namaz kılmaları muhterem bir imama tâbi olmak için münazea ettikleri, tehâlük gösterdikleri takdire göredir. Ve illâ her zümrenin başka bir imama uyarak emniyet halindeki gibi namazlarını kılmaları efdaldır.

401— Havf namazının sıhhati için imama uyan zümrelerin namaz esnasında harp etmemeleri, mevki değiştirmemeleri, gider gelirken hayvana

binmemeleri, hasılı namaza münafi başka bir harekette bulunmamaları lâzımdır. Aksi takdirde inam ile kıldıkları namaz bozulur, namazlarını yeniden kılmaları lâzım gelir.

402— Korkunç bir harb ve sâire halinde bir islâm fırkasının korkuları artar, binmiş oldukları hayvanlardan yere inmekten âciz bulunurlarsa her er, rakip olarak kadir olduğu cihete doğru İma ile namazını kılar, bu da mümkün olmazsa namazlarını te'hire bırakırlar. Nitekim "Hendek" gazvesinde birkaç vakit namaz kazaya bırakılmıştı.

Tatavvu': Nafile Namazlar:

403— Beş vakitteki farz namazların sünnetlerinden başka bir takım nafîle namazlar daha vardır ki, bunlara; "Tatavvu'" namazı denilir. Bunlar müstehab, mendup namazlardır. Bunlar, Allah Tealâya ma'nen yakınlığa sebep olurlar, her birinin kendisine mahsus bir takım faziletleri, sevapları vardır. Başlıcaları şunlardır:

(1) (Tahiyyetül' mescid): Bu, bir müstehab namazdır. Şöyle ki: Bir mescidi şerife mücerret ziyaret veya talim ve taallüm gibi bir maksat için giren bir müslüman, orada nafîle olarak iki rek'at namaz kılar. Bir günde bir kaç def'a girilse bir def'asında böyle bir namaz kılınması kâfidir. Bununla Rabbül'mescit hakkında lâzım gelen tahiyye, yâ'ni, tâzim yerine getirilmiş olur.

Tahiyyetül mescid, bir mescide, bir camii şerife girilince daha oturmadan kılınmalıdır, efdal olan budur. Oturulduktan sonra da kılınabilir. Bir mescide grip de meşguliyetinden veya vaktin kerahati gibi bir sebepten dolayı Tahiyyetül' mescidi yapamıyacak bir müslümanın: (سبحان الله والحمد لله) (سبحان الله والحمد لله) demesi de müstehab görülmüş tür.

Bir mescitte her hangi bir namazı kılmak veya bir mescide farzı eda ve imama iktida niyetiyle girmek de Tahiyyetül mescit yerine kâin olur.

(2) (Abdesti veya gusli müteakip namaz) şöyle ki: Abdest alındıktan veya gusül yapıldıktan sonra vakit müsait ise daha yaşlık kuruyacak kadar bir müddet geçmeden iki rek'at namaz kılınması menduptur. Bu, abdest veya gusül nimetine nâiliyetin bir şükranesidir. Böyle bir taharete nâiliyet için mânen temiz bir 'itikada, maddeten de temiz bir suya mâlik olmak, hem de özürlerden hali, vücut sıhhatını hâiz bulunmak lâzımdır. Artık bu şartları cami' olan bir insanın Hâlık'ına şükür için iki rek'at namaz kılması pek güzel olmaz mı? Maamafih abdesti veya guslü müteakip her hangi bir farz veya sünnet namazın kılınmasıyla de bu şükran vazifesi yapılmış olur.

(3) (Duha : Kuşluk namazı) şöyle ki: Güneş doğup bir miktar yükseldikten sonra istiva vaktine kadar iki veya dört veya sekiz veya on iki rek'at

namaz kılınır ki menduptur. Bu, Resulü Ekrem Efendimizin mübarek fi'liyle sâbittir. Bunun sekiz rek'at kılınması efdaldır. Bunun muhtar olan vakti, gündüzün dörtte biri geçtikten sonradır.

(4) (Teheccüt namazı – Salâtı leyl) şöyle ki: Yatsı namazından sonra daha uyumadan veya bir miktar uyuduktan sonra kılınacak nafil namazına "Sâlatı leyl" : "Gece namazı" denir ki sevabı pek çoktur. Bir miktar uyuduktan sonra kalkılıp kılınırsa "Teheccüt" adını alır. Resulü Ekrem Efendimiz, teheccüt namazına devam buyururlardı. Bu gece namazı iki rek'at- tan sekiz rek'ata kadardır. Her iki rek'atta bir selâm verilmesi efdaldır.

Bir hadisi şerifte: "Her kim geceleyin uyanır, refikasını da uyandırır da iki rek'at namaz kılarırsa Allah Tealâyı çok zikir eden erkekler ile kadınlardan yazılırlar" buyurulmuştur.

Hak Tealâ hazretlerini çok zikir eden erkekler ile kadınlara ise Allah Tealânın büyük bir mağfiret, azâm bir mükâfat hazırlamış olduğu (وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا) âyeti kerime- siyle tebşir olunmaktadır.

Bir kimse, itiyat ettiği bir teheccüt namazını özürsüz yere terk etmemelidir. Amellerin Allah Tealâca en sevimsisi, en devamlısıdır, velev ki az olsun. (1)

(5) (Regaib gecesi namazı) şöyle ki : Recebi şerifin ilk Cuma gecesine "Leylei Regaib" denir. Bazı zatların beyanına göre bu gecede Resulü Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz tecelli'i ef'ale mazhar olup nûri ef'ale müstağrak olmakla Hak Tealâ Hazretlerine şükür için on iki rek' at namaz kılmıştır.

Resulü Ekrem Efendimizin muhterem valideleri rahmine bu Regaib gecesinde şeref vermiş olduğuna dair olan bir rivayet, pek muvafık görülmektedir. Çünkü bu gece ile Vilâdeti Nebviyyeleri arasındaki müddet, bunun hilâfına şahittir. Şu kadar var ki Hazreti Aminenin Fahri Âlem efendimizi hamil olduğuna bu geceden itibaren muttali olmuş olması melhuzdur. Maahaza Leylei Regaib, pek mübarek bir gecedir. Zaten Regaip; nefis, mergup, bahası ağır ve çok atâ ve ihsan mânasına olan "Ragibe'nin" cem'idir. Bu geceyi ibadetle ihyanın sevabı pek çoktur. Fakat bu gecede kılınacak namazın mesnûniyeti, mendubiyeti hakkında kuvvetli bir delil mevcut görülmemektedir. Bu gecede toplanıp Regaip namazını cemaatla kılmanın bir bid'at olduğu tasrih edilmektedir. Zaten teravihten başka hiç bir nafil namazını birbirlerini çağırarak cemaatle kılmak kerahatten hâli değildir. Ancak bir yerde bulunan iki üç zatın bu gibi namazları cemaatle kılmaları câiz görülmüştür.

(6) (Mi'raç gecesi namazı), şöyle ki Recebi şerifin yirmi yedinci gecesine müsadif olan mübarek leylei mi'raçta on iki rek'at nafîle namaz kılınması müstahsen görülmüştür. Her rek'atında fatihai şerîfe ile başka bir sûre okuyarak iki rek'atte bir selâm vermeli, sonra yüz kerre (سبحان الله والحمد لله) لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ demeli, ba'dehu yüz kerre istiğfar ederek, yüz kerre de salâtü selâm okumalıdır.

Gündüzün de oruçlu bulunmalıdır. Bu halde ma'siyete dair olmaksızın yapılacak her duanın kabulü, inayeti ilâhîyeden umulur.

(7) (Berat gecesi namazı), şöyle ki: Şabanı şerifin on beşine tesadüf eden geceye "Leylei Berat" denir, pek mübarek bir gecedir. Leylei beratta mahlûkatın bir sene içindeki rızıklarına, zengin veya fakir, aziz veya zelil olacaklarına, ihya veya imate edileceklerine, ecellerine ve hacıların adetlerine dair tarafı ilâhîden meleklerle malûmat verileceği beyan olunmaktadır.

Velhasıl Berat gecesinde ibadet ve taatta ve nafîle namaz kılmakta bir çok sevaplar vardır. Fakat bu geceye mahsus şekli muayyen, mesnûn bir namaz yoktur. Bu husustaki rivayetler kuvvetli değildir.

Leylei beratta kılınacak namaza "Salâtül'hayır" denilmiştir. Bu namaz bir çok rivayete göre yüz rek'attir. Her rek'atında fatihai şerîfeden sonra on kerre ihlâs suresi okunur.

(8) (Kadir gecesi namazı) şöyle ki : Ramazanı şerifin yirmi yedinci gecesine müsadif olduğu kuvvetle tercih edilen Leylei Kadir, pek mübarek bir gecedir.

Kur'anı Kerîm, bu gecedan itibaren Resulü Ekrem Efendimize nüzule başlamıştır. Bu geceyi ihya etmenin sevabı pek çoktur. Bu gecenin bir anı vardır ki, ona rastlayan bir dua her halde kabul buyrulur. Bu şerefli gecede teravihten sonra bir müddet daha ibadette bulunulması, nâfile namaz kılınması, bu geceyi ihya demektir.

Deniliyor ki : Kadir namazının en azı iki rek'at, ortası yüz rek'at, en çoğu da bin rek'attir. Bu namaz, iki rek'at kılındığı takdirde her rek'atında iki yüz âyeti celîle okunmalı, yüz rek'ate kadar kılındığı takdirde her rek'atında fatihai şerîfeden sonra (İnna enzelnahü) sûresiyle üç kerre de ihlâs sûrei celîlesi okunup her iki rek'atte bir selâm verilmelidir, اللهم انك غفور رحيم (اللهم انك غفور رحيم) Allahümme inneke afüvvün tuhibbül afve fa'fü anni) Yani : "Yarabbi sen afvedicisin, afvı, bağışlamayı seversin, beni af'vet" duası da tekrar edilmelidir.

Bu namazın bu veçhile kılınacağı hakkındaki rivayetler, pek kuvvetli değildir. Asıl maksat, bu geceyi mümkün olduğu kadar ihya etmektir. Bu kutsî gecede elden geldiği kadar sair nâfile namazlar gibi tatavuan namaz kılınabilir. Her halde tekellüften kaçınılması efdaldır.

(9) (Yolculuk namazı), şöyle ki : Bir müslüman bir yolda gideceği veya bir yoldan geldiği zaman iki rek'at namaz kılmalıdır. Bu menduptur. Giderken evde, gelirken mescitte kılmak efdaldır. Peygamber efendimiz, seferden gündüzün kuşluk vakti avdet buyurur, Mescidi Saadete gider, iki

rek'at namaz kılar, orada bir müddet otururlardı. (Sallâllahü tealâ aleyhi vesellem.)

(10) (Tesbih namazı), şöyle ki : Bu, her rek'atında yetmiş beş defa (سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللهُ أَكْبَرُ) diye tekbir alınan dört rek'atlı bir namazdır. Allah Tealânın rızası için nâfile namaza niyet edilerek (Allahü ekber) diye namaza başlanır, Sübhanekeden sonra (15) kerre (Süphanallahî velhamdü lillah....) okunur. Sonra Euzü ile Besmelei şerife ve fatiha ile bir sûrei celîle okunup tekrar (10) kerre (Süphanallah...) okunur. Akabinde rükûa varılır, üç kerre "Sübhane rabbiyel' azîm" den sonra (10) def'a (Süphanallah.) okunarak rükûdan "Semiallahü limenhamideh, Rabbena velekelhamd" denilerek kalkılır, yine (10) def'a (Süphanallah...) okunur, badehu secdeye varılıp üç def'a "Sübhane rabbiyel' âlâ" dan sonra (10) kerre (Süphanallah...) okunur. Secdeden tekbir ile kalkılır, celse halinde yine (10) def'a (Süphanallah...) okunur, ikinci secdeye tekbir ile varılıp üç def'a "Sübhane rabbiyel' âlâ " dan sonra yine (10) kerre (Süphanallah...) okunur ki, bu zâit tesbihlerin mecmuu (75) etmiş olur.

Badehu ikinci rek'ata kalkılır, yine evvelâ (15) kere (Süphanallah..) okunur, sonra yine birinci rek'attaki veçhile hareket edilerek ka'deye varılır. Tahiyyat ve Salevatı şerife okunur. Zait tesbihlerin mecmuu (150) etmiş olur. Badehu selâm vermeden veya selâmı müteakip ayağa kalkılır. Üçüncü dördüncü rek'atlarda tam bu tarif dairesinde kılınır ve böylece her rek'atte yetmiş beş "Süphanallah..." okunmuş olur ki mecmuu (300) eder.

Bu tesbih namazında sehiv vuku bulsa sehiv secdelerinde artık bu tesbihler okunmaz.

Tesbih namazının da sevabı pek çoktur. Bu namaz, her vakit kılınabilir. Hiç olmazsa haftada veya ayda bir def'a bu da olmazsa ömürde bir def'a bunu kılmalıdır.

(11) (Tevbe namazı), şöyle ki : Bir müslüman, hasbelbeşeriye bir günah işlese, bundan peşiman olup derhal tevbe etmesi lâzım gelir. İşte böyle bir kimsenin işlediği günahı tevbe için güzelce abdest aldıktan sonra kır bir yere çıkıp iki rek'at namaz kılması ve o günahı dolaylı mağfireti ilâhiyeyi dilemesi menduptur. Böyle günah işleyip de sonra kalbinde nedamet duyguları beliren, bu günahı bir daha işlememeye azmedip Hak Tealâdan yarlıganmasını dileyen bir müminin mağfirete nâil olacağı bir hadisi şerifte beyan buyurulmuştur.

(12) (Hacet namazı), şöyle ki :Uhrevî veya dünyevî bir haceti olan kimse güzelce abdest alır, yatsı namazından sonra iki veya dört rek'at bir kavle göre on iki rek'at namaz kılar, sonra Hak Tealâ hazretlerine senada, Resulü Ekrem Efendimize salâtü selâmda bulunur, badehu hacet duasını okuyup hacetin husulünü Allah Tealâdan niyaz eder.

Hacet namazının birinci rek'atında Fatihai şerifeden sonra üç kerre Ayetülkürsî, diğer üç rek'atında de birer Fatiha ile, birer def'a ihlâs ve muavvize teyn sûreleri okunması hakkında bir hadisi şerif vardır.

Hacet duası şudur:

اللهم أنى استك توفيق اهل الهدى، واعمال اهل اليقين ومناجحة
اهل التوبة وعزم اهل الصبر وجد اهل الحشية وطلب اهل الرغبة وتعبد اهل الورع وعرفان اهل
العلم حتى اخافك اللهم أنى استك مخافة تجزنى عن ممصيتك حتى اعلم بطاعتك عملاً استحق
برضاك وحتى أنا صمك بالتوبة خوفاً منك وحتى اخلصك النصيحة حباً لك وحتى آوكل عليك
في الامور حسن ظن بك سبحان خالق النور (۱).

(13) (İstihare namazı), şöyle ki: Hakkında bir şeyin hayırlı olup olmadığına dair manevî bir işarete nâil olmak isteyen kimse yatacağı zaman iki rek'at namaz kular, ilk rek'atında (Kâfirun) suresini, ikinci rek'atında da (ihlâs) suresini okur, nihayetinde de istihare duasını okur, sonra da abdestli olarak kibleye yönelerek yatar, rüyada beyaz veya yeşil görülmesi, hayra, siyah veya kırmızı görülmesi de şerre delâlet eder. Bu veçhile istihare namazının yedi gece yapılması ve kalbe ilk lâhik olana bakılması da bir hadisi şerif ile beyan buyurulmuştur.

Resulü Ekrem, Sallallâhü Tealâ Aleyhi Vesellem Efendimiz, eshabı kiramına istihareyi ta'lim buyurlardı. İstihare namazını kılmak müteazzir olunca yalnız duasile iktifa edilir. Haddi zatında meşrû ve hayırlı olan bir şey hakkında yapılacak istihare onun istenilen vakitte yapılıp yapılmaması için yapılabilir. Yoksa bizzat o şey hakkında yapılmaz. Muayyen bir sene de hac yapılıp yapılmaması ve bir mütemerridin bir münkerden nehyedilip edilmemesi gibi. İstihare duası, Resulü Ekrem Efendimizden şu veçhile riwayet olunmuştur :

(1) Allahümme innî es'elüke tevfiķa ehlihüda ve â'mele ehliil yakîn ve münasahate ehliittevbeti ve azme ehliṣṣabri ve cidde ehliil haşyeti ve talebe ehliirrağbeti ve taabbüde ehliil verei' ve irfana ehliil ilmî hattâ ehliike.

Allahümme innî es'elüke mehafeten tahcüzüni an masiyetike hatta'mele bita atike a'melen estehakku bihi rızake ve hatta unasihake bittevbeti havfen minke ve hattâ uhliṣṣa leken nasihate hubben leke ve hattâ etevkekele aleyke, fil'ümürî husne zammın bike Sübhane hâlikan nûr!

Meali : Ya İlahî! Ben senden hidayet ehlinin muvaffakiyetini, yakın erbabının amellerini, tevbekârların hulusunu, sabırlı zatların azmini, haşyet sahiplerinin ciddiyetini rağbet eshabının niyazını, takva ehlinin ibadete çalışmalarını ve ilim sahiplerinin irfanını dilerim. Ta ki senden bihakkın haşyet üzere bulunayım.

Yarabbi! Ben senden öyle bir havf ve haşyete nâiliyet isterim ki, beni sana ma'siyette bulunmaktan men etsin. Ta ki senin taatine öyle bir iş işleyeyim ki onunla senin rızana lâıık olayım , ve ta ki, senden korkmaktan dolayı sana halis bir veçhile tevbe edeyim, ta ki sana muhabbetten naşi senin için hayırhablığımı halisane bir veçhile yapayım ve tâ ki her işde sana güzel zannımdan dolayı zatı ahadiyetine mütevekkil bulunayım, ey halıkı nur Seni! tesbih ve takdis edeyim.

(اللهم انى استخبرك بطمك و استقدرك بقدرتك و استثك من فضلك العظيم، فالك تقدر ولا اقدر و تعلم و لا اعلم و انت علام الغيوب. اللهم ان كنت تعلم ان هذا الامر خيرى فى دينى و معاشى و طابى امرى. او قال: - عاجل امرى و آجله فاقدملى و يسرلى ثم بارك فيه و ان كنت تعلم ان هذا الامر شرى فى دينى و معاشى و طابى امرى - او قال: - عاجل امرى و آجله فاصرفه عنى و اصرفنى عنه. فاقدملى الخير حيث كان ثم ارضنى به - قال: و يسمى حاجته. (1).

(14) (Katil namazı), şöyle ki: Her nasılsa kısasa, katle mahkûm olan bir müslüman, bu cezanın tatbikinden evvel iki rek'at nafîle namaz kılarak tâib ve müstağfir olmalı, bir takım hayırlı dualarda bulunmalıdır. Bu namaz, onun hakkında Rahmeti ilâhiyenin tecellisine vesile olabileceği cihetle müstahsen görülmüşür.

(15) (İstiska namazı), şöyle ki: Yağmurlar kesildiği zaman müslümanlar, yağmur duasına çıkar, kerîm olan halîk'ımızdan yağmur yağdırmasını niyaz ederler. İmamı A'zama göre istiskadan maksat yalnız duadır, istîğ-fardır, bunda cemaatla namaz mesnûn değildir, belki câizdir, nas isterlerse ayrı ayrı namaz kılabilirler. Fakat İmameyne göre istiska için veliyülemrin veya nâibinin Cuma namazı gibi cehren kıraatle iki rek'at namaz kıldırması menduptur. Bu namazı müteakip bayramlarda olduğu gibi hutbe okunur, Hatib minbere çıkamaz, yerde durur; kılıç, ok, veya asâ gibi bir şeye dayanır, böylece hutbelerini irad eder.

Üç gün birbirini peşine istiska duasına çıkılması müstahsendir. Rahmet nüzülû tehire uğrarsa eski libaslar giyinilerek ve başlar öne eğilerek mütevaziane bir halde yayan olarak sahraya çıkar, evvelce tevbeler yenilenir, fakirlere sadakalar verilir, haksız yere alınmış şeyler var ise sahiplerine geri verilir, müslümanlar için mağfiret istenilir.

(1) Alkähümme! inni estehürüke bi ilmike ve estak'dirüke bikudretike ve es'elüke min fazlikel'azmı, fe inneke takdirü ve lâ akdirü ve ta'lemü ve la a'lem ve entealkamül'gıyûb, Allahümme, in künte ta'lemü enne hâzel'emre hayrün li fi dîni, ve meâşî ve âkıbeti emri ve a'cili emri ve âcilihi fakdürhü live yessir huli sümme bârik li fihi. Veinkünte ta'lemü enne hazel'emre şerrün li fi dîni ve meâşî ve âkıbeti emri ve a'ciliemri ve âcilihi fasrühü anni vasrifni anhü fakdür lîhelhayre haystü kâne sümme ardîni bîhi.

Meali: Ya İlahî! Sen bildiğin için, senden hakkında hayırlısını bana bildirmeni dilerim. Ve kudretin yettiği için ben senden kuvvet ve takat isterim. Ve hayra ermemi senin büyük, fazl ve kereminden niyaz eylerim, çünkü sen her şeye kadırsın. Ben isem kadir değilim ve sen her şeyi bilirsin, halbuki ben bilemem, sen gayıplara da tamamen alimsin.

Yarabbi: Sen bilirsin, eğer bu iş; benim dinim, yaşayışım, akıbeti emrim, dünyam ve ahiretim hakkında hayırlı ise bunu bana nasip ve müyesser eyle. Sonra bunda benim için feyiz ve bereket vücuda getir. Ve eğer bu iş, benim dinim, hayatım, akıbeti emrim hakkında ve dünyevî uhrevî hususlarımda benim için bir şer ise bunu benden çevir, beni de bundan çevir. -- Bunun için gönümden bir meyil bırakma -- ve benim için hayrı nerede ise müyesser et, sonra da beni bu mukadder hayr ile hoşnut buyur. Ey kerîm olan Halîk'im.

Ve İmamı Muhammede göre hatip, hutbe esnasında libasının dört köşeli ise aşağısını yukarıya, yukarısını da aşağıya, değirmi ise sağını sol tarafına, solunu da sağ tarafa getirir ve kaba kaftan ise içini dışarıya, dışını da içeriye getirir, o veçhile giyer. Bu sıkıntılı halin tebeddülü için bir tefe'ül nişanesidir. Fakat cemaat, libaslarını böyle tersine giyinmezler.

Müslümanlar, yanlarına çocuklarını, ehli hayvanlar ile onların yavrularını beraber alırlar. Çocukları, yavruları bir müddet analarından uzaklaştırırlar, bu hazin tarzda zayıflara, ihtiyarlara dualar ettirerek kendileri de âmin derler.

Velhasıl: Hüzünlü, mütevaziane, rikkat ve huşua karin bir vaziyet ile Allah Tealânın rahmet ve inayeti niyaz edilir. Daha sahraya çıkmadan yağmurlar yağmağa başlarsa bunun şükranesi olmak için de yine sahraya çıkarlar ki, bu da menduptur.

Yağmurlar, lüzumundan çok yağmaya başlayınca da bunun kesilmesi başka taraflara dönmesi için dua edilmesinde bir beis yoktur.

Yağmur yağarken (اللهم! صبنا نافماً = Allahümme sayyiben nafian, yani: Yarabbi! Bunu hakkımızda faideli bir yağmur kıl) denir. Lüzumundan fazla yağınca da: (اللهم! حوالينا ولا علينا = Allahümme havaleyna ve lâ aley-na, yani: Yarabbi bunu zarar vermeyecek yerlere yağdır, bizim üzerimize yağdırma) diye dua edilir.

Dua eden, dilerse ellerini yukarıya kaldırır, dilerse iki şahadet parmağıyla işaret eder. Her duada ellerin iç yüzünü semaya doğru tutmak sünnettir.

İşte bu istiska da gafil beşeriyet için bir uyanma dersi demektir. Her vakit bînihaye rahmetlerine inayetlerine nâil olup durmakta bulunduğumuz kerîm, rahim olan Allahımızı hiç bir an unutmamak ve her vesile ile ona muhtaç olduğumuzu anlayarak azametli dergâhına yönelmek, niyazda bulunmak, bizim için bir kulluk borcudur.

Bir kerre düşünelim, vakit vakit bulutlardan topraklarımıza yağın o fâideli yağmurlar kesilse, bunun neticesi olarak da ırmaklar kurusa, su cedveleri bomboş kalarak yıkılıp gitse, acaba bu suları bize kim temin edebilecekler?

Kaynaklarından daima fıskırıp duran, hayatımıza hizmet eden o tatlı, berrak suları Hak Tealâ yerlerin dibine geçirirse acaba bunları bize kim getirebilecektir.

İşte: (قل أرأيتم ان اصبح ماؤكم غوراً فن يأتيكم بما آرمع من) (1) âyeti kerimesi de nazarlarımızı bu noktaya celp edip duruyor. Artık beşeriyet için gaflet, haktan istiğna, nankörlük asla câiz olmaz.

(1) De ki: Haber veriniz bakalım, eğer suyunuz – bir sabah – çekilip yerlerin altına gitmiş bulunsa size öyle akıp giden – kolaylıkla elde edilen – bu suyu – Allah Tealâdan başka – kim getirebilecektir?

Resulü Ekremden bize nakledilen yağmur duası şudur:

(اللهم! اسقنا غيثاً منيئاً مريئاً غدقاً مجلاً سيجاً عامطيقاً. اللهم! اسقنا الثبت ولا
تعملنا من الفا نظين .. اللهم!. ان بالبلاد والبلاد والخلق من الاواء والضنك مالانشكوا
الااليك! اللهم!. آبت لنا الزرع و ادزلنا الضرع واسقنا من بركات السماء و آبت لنا من
بركات الارض!. اللهم! انانستغرك انك كنت غفاراً فارسل السماء علينا مدراراً. (1)

(16) (Küsûf namazı), şöyle ki: Güneş tu tulduğu zaman cuma namazını kıldırın imam, ezansız ve ikametsiz olarak en az iki rek'at namaz kıldırır ve her rek'atta fazla miktar ve İmamı A'zama göre gizlice, imameyne göre de cehren kıraatte bulunur, meselâ: Her rek'atında bir kere rûkû, iki defa secde eder, namazdan sonra da güneş açılıncaya kadar kibleye doğru ayakta veya nâsa karşı oturarak dua eder. Cemaat da "âmin" der. Böyle bir imam bulunmazsa, nâs bu namazı kendi hânelerinde tek başlarına kılarlar.

Küsûf namazını büyük bir camide kılmak, mescitlerde kılmaktan ef-daldır. Sahrada da kılınabilir.

Küsûf namazlarında İmamı A'zama, İmam Mâlik ve İmam Ahmede göre hutbe irat edilmez. Çünkü Resulü Ekrem Efendimiz, küsûf hâdisesinden dolayı namaz kılınmasını, dua edilmesini, sadaka verilmesini tavsiye buyurmuş, hutbe okunmasını emretmemiştir. İmam Şafî ile İbni Hacere ve bir kısım Muhaddisilere göre ise namazdan sonra hutbe okunması müstehaptır.

(17) (Husûf namazı), şöyle ki: Ay tutulduğu zaman Müslümanların hanelerinde teker teker bir halde ve küsûf namazı suretinde cehren veya hafiyen kıraatla iki veya dört rek'at namaz kılmaları mendup, müstahsen bulunmuştur. Bu namazın cami'de cemaatla kılınması, İmamı A'zama göre mesnûn değildir, fakat câizdir.

(1) Allahümme!. eskina gaysen mugisen henien merien gadekan mücellilen seyhan âmmen tabeka, Allahümme! eskinal' gayse ve la tec'alna minel kanitin. Allahümme; inne bil'bilâdi vel'ibadi vel'halkı minel' le'vaî veddenki mâlâ neşku illâ ileyk. Allahümme!. enbit lenazzera' ve edirre lenaddara' ve eskina min berekâtissemâ'i ve enbit lena min berekâtil' arz. Allahümme! inna nestâğfirüke inneke künte gaffara, feersilissemae aleyna midrarâ.

Meali: Yarabbi!. Bize yardım eden, içimize sânen. Bol, faideli, her tarafı kaplayan, her tarafa akıp giden, her tarafı sulayan umumî bir yağmur ihsan buyur.

İlâhî!. Bizi yağmurla suvar, bizi ümidlerini kesmiş kimselerden etme. Ey Rabbimiz! Kollarda, illerde vesair yaratılmış şeylerde öyle bir güçlük, öyle bir darlık var ki senden başkasına arzedemeyiz.

Ey yüce halkımız!. bizim için ekinleri bitir, bizim için memeleri sütle doldur, bizi göğün bereketlerinden suvar, bize yeryüzünün bereketlerinden yetiştir. Ey kerim ma'budumuz! Biz senden mağfîret dileriz. Şüphesiz ki sen çok mağfîret edicisin.. Artık bize semadan bol bol yağmurlar yağdır. Ey gafur, rahim Rabbimiz!

* (İmam Şafî ile İmam Ahmet vesair bazı ehli hadis de cemaatle kılınmasına kâil olmuşlardır. İmam Mâlike göre ise cemaatla kılınmaz. Nâsın geceleyin her taraftan toplanıp bunu cemaatle kilmaları güçtür.)

Şiddetli rüzgâr, fazla zulmet, geceleyin fazla ışıklık, yer sarsıntıları, umumî hastalıklar gibi korkunç hâdiseler zamanında da kûsûf ve husuf namazları gibi namaz kılınması, müstahsendir.

Bu gibi ârızalar, hadiseler, bütün Allah Tealânın kudretine hikmetine azametine delâlet eden birer bediadır. (و ما رسل بالآيات المخوفات) âyeti celilesi mantukunca bu gibi alâmetler, insanları korkutmak için, insanları masiyetlerden kurtarıp taat ve istiğfara celb etmek için vakit vakit vücuda getirilen kudret nişaneleridir. Bunları gören müstait bir kimsenin ruhunda bir havf ve heyecan vücuda gelir, gözlerinin önünde Hak Tealânın celâl ve ceberrutu tecelli etmeğe başlar, artık o kimse azîm Halikımızın bu mükevvenatı ne kadar muntazam ve mükemmel bir surette yaratmış olduğunu anlar, daima o büyük yaratanın hıfz ve siyanetine muhtaç bulunduğunu idrak eder, bu anlayışile o kadim Hâlık'ına döner, ona ta'zim için namaz kılar, onun korumasına, inayetine nâîliyet için dua eder, gafletten uyanır, uyanık bir ruha sahip olmak için çalışmış olur.

Kûsûf ve hûsûfun ne gibi muntazam kanunlar dairesinde vücuda geldiği malûmdur. Mütefekkir bir insan için bu kanunları böyle muttarit, mükemmel bir tarzda vücuda getirmiş olan Hâlıkî Zîşam düşünmek en yüksek bir vazifedir.

Kûsuf ve hûsuf ile nur ni'meti zulmete tebeddül ediyor, iki parlak kürenin sîmasını bir kesif kasvet kaplıyor, bu hal devam edecek olsa hayatı varlığımızda kim bilir ne fecî değişiklikler vücûde gelir. Halbuki âlîm ve hakîm olan Sani'i âlem hazretlerinin vaz etmiş olduğu tekvin kanunları buna müsaade etmiyor, bu korkunç hüzüün verici hal, az sonra zâil oluyor. O iki kudret meş'alesi, yine olanca revnakile ziyalarını, nurlarını etrafa saçıp durmaya başlıyor. Artık bundan dolayı kerîm ve rahîm olan Halıkımıza binlerce, yüzbinlerce şükür etsek yine kulluk vazifemizi yerine getirmiş olmayız.

Hiçbir kimsenin doğmasından veya ölmesinden dolayı ay ile güneşin tutulmıyacağını Resulü Ekrem Efendimiz beyan buyurmuşlardır. Şöyle ki: Peygamber Efendimizin muhterem mahdumları İbrahim, bir buçuk yaşında iken hicretin onuncu senesinde vefat etmiş, onun vefatı gününde kûsuf vuku' bulmuştu. Nas, bu masum çocuğun vefatından dolayı güneşin tutulmuş olduğuna kaail olmakla Nebiyyi hikmet beyan efendimiz (ان الشمس والعمر لا ينكسفان لموت احد ولا حياة فاذا رأيتم فصلوا وادعوا لله عز وجل) diye buyurmuş tur.

Yani: "Güneş ile ay, şüphe yok ki bir kimsenin ne ölmesinden ve ne de hayat bulmasından dolayı tutulmaz. Bunların tutulduğunu gördüğümüz zaman namaz kılınız ve Allahü azimüşşana dua ediniz." Diğer bir hadisi şerifde de "Bunlar Allah Tealânın âyetlerinden iki âyettir" iki – kudret ve hikmet – alâmetidir diye buyurulmuş tur.

Resulü Ekrem Efendimizin mübarek lisanları daima böyle hakikatlara tercüman olmuş, insanları yanlış düşüncelerden, inanışlardan men'etmiştir. İslâmiyetin nezih sahası, akla hikmete uygun olmıyan akidelerden, hareketlerden her veçhile berî bulunmuştur. Artık böyle ulvî bir peygambere, mukaddes bir dine nâiliyetimizden dolayı ne kadar şükran secdelerine kapansak yine az değil mi dir?. (Sallâllâhü tealâ aleyhi vesellem.)

Mekruh Vakitler:

404 – Beş vakit vardır ki onlara (evkatı mekruha) denir.

Birincisi: Güneşin doğmasından bir mızrak boyu, yani: Beş derece – ki bizim memlekete göre kırk ile elli dakika arasında muhtelif bulunur – yükselmesine kadar olan vakittir.

İkincisi: Güneşin semti re'se gelip tam zeval anında bulunduğu vakittir.

Üçüncüsü: Güneşin sararmasından, gözleri kamaştırılmaz bir hale geldiğinden battığı zamana kadar olan vakittir.

Dördüncüsü: Fecri sadıkın doğmasından güneşin doğacağı zamana kadar olan vakittir.

Beşincisi: İkinci namazı kılındığından sonra güneşin batmasına kadar olan vakittir.

405– Evvelki üç kerahat vaktinde ne kazaya kalmış farz namazlar, ne vitir gibi vâcip namaz, ne de vaktile hazırlanmış olan bir cenaze namazı kılınabilir, ne de evvelce okunmuş bir secde âyetinden dolayı tilâvet secdesi yapılabilir. Aksi takdirde iadeleri lâzım gelir.

Bu üç vakitte nâfile namaz da kılınmaz. Şu kadar var ki kılınacak olsa ma'alkeha sahih olup iadesi lâzım gelmez. Çünkü bu kerahet, nâfile namazların sıhhatine mani' olmaz. Maahaza bu vakitlerden birine rastlayan bir nâfile namazı bozup kerahat vaktinden sonra kaza etmek efdaldır.

Bu üç vakit, ateşe tapanların ibadet zamanlarıdır. Onlara benzemekten kaçınmak, bir hikmeti diniye icabıdır.

Diğer iki kerahat vaktinde ise yalnız nâfile namaz mekruhtur. Farz ve vâcip bir namaz mekruh değildir. Cenaze namazı tilâvet secdesi de mekruh değildir. Bu iki vakitten birinde başlanılmış olan bir nâfile namazı, kerahattan kurtulması için bozulursa bilâhara kazası lâzım gelir.

406– Güneşin gurubu halinde yalnız o günün ikinci namazı kılınabilir. Fakat sair bir günün kazaya kalmış olan ikinci namazı kılınmaz. Çünkü kâmil bir halde vâcip olan bir ibadet, , nâkıs olarak kaza edilemez. Kerahat vakti ise ibadetin nâkisiyetine sebeptir.

Güneşin tuluuna müsadif olan her hangi bir namaz ise fasit olur.

Binaenaleyh bir kimse, daha ikinci namazını eda etmekte iken güneş batsa, namazı fasit olmaz. Fakat sabah namazını kılmakta iken güneş doğ-

sa namazı fasit olur. Çünkü birinci takdirde yeni bir namaz vakti girmiş olur. İkinci takdirde ise namaz vakti çıkmış, yeni bir namaz vakti girmemiş olur.

407— Tam zeval anına müsadif olan bir namaz, farz veya vâcip ise fasit, nafîle ise mekruh olmuş olur. Yalnız imam Ebû Yusuftan bir rivayete göre Cuma günü zeval vaktinde nâfile namaz kılınması câiz, kerahattan berîdir. Zeval vuku bulunca, yani güneş batı cihetine meyl edince artık bil icma kerahat vakti çıkmış olur. Zeval vakti için (102)'nci sahifeye de bakınız.

408— Mekruh olan bir vakitte okunan bir secde âyetinden dolayı o vakitte secde yapılabilir. Fakat bu secde kerahet vaktinden sonraya bırakmak efdaldır. Kezalik: Kerahat vakitlerinden birinde hazırlanmış olan bir cenaze namazı, o vakitte kılınabilir. Hattâ efdal olan da bu namazı tehir etmeyip hemen kılmaktır. Çünkü cenazelerde acele etmek matluptur.

409— Güneşin gurubundan sonra da daha akşam namazını kılmadan nafîle namazı kılmak mekruhtur. Zira akşam namazı te'hire kalmış olur. Halbuki akşam namazında acele etmek, efdaldır.

410— Cuma günü imam hutbeye çıktıktan veya ikamet getirildikten sonra da nâfile namaza başlamak mekruhtur.

411— İki bayram namazından evvelce ve bayram hutbeleri esnasında ve bu hutbelerden sonra bayram namazgâhında nâfile namaz kılmak mekruh olduğu gibi küsuf, istiska ve hac hutbeleri esnasında da mekruhtur. Bu hutbeleri dinlemek lâzımdır.

412— Mekruh olmayan bir vakitte başlanılmış olan nâfile bir namaz, meselâ: Sabah namazının sünneti bozulmuş olsa, ikinci namazından sonra guruba kadar ve fecrin tulûundan sonra, güneşin bir mızrak boyu yükselmesine kadar kaza edilemez mekruhtur.

Maahaza kaza edilse sahîh olur. Sair kerahat vakitleri de böyledir. Ancak bundan evvelki üç kerahat vakti müstesnadır. Onların birinde kaza edilmesi sahîh olmaz. Yeniden kazası icap eder.

413— Güneşin doğup görünüşüne nazaran bir veya iki mızrak boyu miktarı yükselince kerahat vakti çıkmış olur. Artık istenilen nâfile ve kaza namazları kılınabilir. Bu miktarı tayin hususunda başkaca basit bir usul de vardır. Şöyle ki: Çeneyi göğse dayayarak güneşe doğru bakmalı, eğer güneş ufuktan yükselmiş olmasından dolayı görülemezse kerahat vakti çıkmış bulunur. (152)'nci sahifeye de bakınız!

Namazlarda mekruh olup olmayan kıraatler:

414— Namazlarda yedi mütevatir kıraattan herhangi biri iltizam edilebilir. Ancak acaib, garip görülecek kıraatlar iltizam edilmemelidir. Çünkü

zevkine varamıyacak bazı kimselerin günaha girmelerine sebebiyet verilmiş olabilir.

Hanefî imamları, Ebu Amr ile Hafsın Asımdan olan kıraatlarını ihtiyar etmişlerdir.

415— Kur'anı Kerîmi namazda tertibi vech üzere okumakta bir beis yoktur. Fakat mukim için sünnet olan (mufassal) denilen sûreleri okumaktır. Şöyle ki: Kıraat miktarında müsafir için sünnet olan, fatihadan sonra dilediği sûreyi okumaktır, İmam olsun olmasın, mukim için sünnet olan ise sabah ve öğle namazlarında fatihadan sonra (Tıvali mufassal) denilen sûrelerden, ikindi ile yatsı namazlarında (Evsatı mufassal) denilen sûrelerden, akşam namazlarında da (Kısarı mufassal) denilen sûrelerden bir sûre okumaktır.

"Hücürat" sûresinden "Bürüc" sûresinin sonuna kadar olan sûreler tıvalı mufassaldır. "Tarık" sûresinden "Lemyekün" sûresinin sonuna kadar olan sûreler, evsatı mufassaldır. Bundan sonraki sûreler de kısarı mufassaldır. Bu sûrelere "mufassal" denilmesinin sebebi, bunların biri birinden sıkı sıkı besmelei şerife ile ayrılmış bulunmalarıdır.

416— Namazların fatihai şerifeden sonra bir miktar daha Kur'anı Kerîm okunması icap eden rek'atlarında tam bir sûre okunması efdaldır. Maahaza bir sûrenin bir kısmı bir rek'atta, mütebakisi de diğer bir rek'atta okunabilir, bunda kerahat yoktur.

417— Namazın bir rek'atında bir sûrenin ahirini, diğer rek'atında da başka bir sûrenin ahirini okumak, sahîh olan bir kavle göre mekruh değildir.

418— Namazın bir rek'atında bir sûrenin evvelinden veya ortasından, diğer rek'atında da başka bir sûrenin evvelinden veya ahirinden okumakta veya kısa bir süre tilâvet etmekte kerahat yoktur. Fakat evlâ olan, bir zaruret bulunmadıkça böyle okumamaktır.

419— Namazın bir rek'atında bir sûre, diğer bir rek'atında da aradaki iki veya daha ziyade sûre bulunmak üzere aşağıdan başka bir sûre okunması mekruh değildir. Fakat arada bir sûrenin bulunması mekruhtur. Meğer ki terk edilen bu sûre, evvelce okunan sûreden en az üç âyet miktarı uzun bulunmuş olsun.

420— Namazda bir sûrenin bir âyetinden arada en az iki âyet bulunmak üzere diğer âyetine geçmek mekruh değildir. Fakat evlâ olan, bir zaruret bulunmadıkça geçmemektir.

421— Bir rek'atta iki sûrenin arasını cem etmekte kerahat yoktur. Meğer ki arada bir veya müteaddit sûre bırakılmış olsun. Maamafih farz namazlarda böyle iki sûrenin cem edilmemesi evlâdır.

422— Bir rek'arta zaruret hasıl bulunmadıkça bir âyetten diğer âyete intikâl = geçmek, mekruhtur, velev ki aralarında üç âyet bulunsun. Şayet böyle bir intikâl, sehven vuku bulur da sonra hatırlanursa bu âyetler ter-tiplerine riayet için yeniden srasile okunur.

423— Namazda bir âyet yerinde başka bir âyet okunsa bakılır: Eğer tam bir vakf ile vakfedildikten sonra o başka âyete başlanılmış ise namaz fasit olmaz: (ان الإبرار لى نعيم) denildikten sonra (والمصر ان الانسان) âyeti celilesini okumak gibi.

Ama vakf edilmeyip vasıl edilmiş ise nazar olunur: Eğer mâ'na de-ğişmiş değilse namaz yine fasit olmaz: (ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات كانت لهم جنات الفردوس نزلا) yerine (ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات فلهم جزاء الحسنی) okumak gibi.

Fakat mâ'na de-ğişmiş ise âmmeyi fukahaya göre namaz fasit olur: Yukarıdaki âyeti celileyi (ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات هم شر البریه) diye okumak gibi.

424— Bir namazda bir âyeti celile tekrar edilse, meselâ bir sûre bir rek'atta iki defa okunsa veya bir sure her iki rek'atta kıraat olunsa bakılır: Eğer bu yalnızca kılınan bir nâfile namazı ise mekruh olmaz. Fakat farz namazı ise unutmak veya başka bir sûre bilmemek gibi bir özüre müstenit olmayınca mekruh olur.

425— Birinci rek'atta (قل اهوذ رب الناس) sûresi okunsa ikinci rek'atta da bu sûrei celilenin okunması münasip olur. Çünkü tekrar etmek, menku-sen kuraatten ehvendir, şu kadar var ki, hatm ile namaz kılan bir zat, birinci rek'atta muavvizeteyni okumuş olursa ikinci rek'atta Fatihadan sonra Ba-kara sûresinden bir miktar okur.

426— İkinci rek'atta birinci rek'atta okunan sûrenin üstündeki sûreyi okumak mekruhtur, meğer ki kasde mukarin olmasın. Maamafih okun-maya başlamış olunca terk edilmemelidir. Bunun nâfile namazlarda mekruh olmayacağına kâil olanlar da vardır.

427— Namazda süphaneke ile Eûzü ve besmeleyi ve amîn lâfzını ceh-ren okumak mekruhtur.

428— Ayakta okunan âyetleri rükû halinde bitirmek mekruhtur, oku-nan âyetleri, sûreleri namaz içinde parmak ile saymak da İmamı A'zama göre mekruhtur. İmameyne göre ise bunda bir beis yoktur.

429— Nâfile namazların birinci rek'atlarını ikinci rek'atlarından uzun kılmak mekruhtur. Meğer ki Resulü Ekrem Sallallahü aleyhi vesellem efendimizden kavlen veya fi'len bir rivayet bulunsun.

Meselâ bir rivayete göre Nebiyyi Efham efendimiz vitir namazının bi-rinci rek'atında (سبح اسم ربك الأعلى) sûresini, ikinci rek'atında (قل يا ايها الكافرون) sûresini, üçüncü rek'atında da (قل هو الله احد) sûresini kıraat buyurmuştur.

İmam Muhammedin ihtiyarına göre yalnız teravih namazlarında birinci rek'atlar, ikinci rek'atlardan daha uzun olabilir.

430— Farz namazlar ile nâfile namazlarda ikinci rek'atları birinci rek'atlardan uzun kılmak mekruhtur. Fakat nâfilelerde üçüncü rek'atları birinci ve ikinci rek'atlardan uzun kılmakta kerahat yoktur. Çünkü nâfileler her iki rek'at bir şef' müstakil bir kısım sayılır.

431— Farz namazlarda ve cemaatla kılınan namazlarda okunacak âyetler münasebetiyle namaz kılınan ; "Yarabbi. Beni ateşinden sakla" diye istiazede bulunması, veya Allah Tealâdan rahmet ve mağfiret dilemesi mekruhtur. Yalnız başına nâfile kılan kimsenin bu veçhile dua etmesinde bir beis görülmemektedir.

432— Namazda sünnet miktarı kıraatten sonra bir hasr = tutukluk vuku' bulursa hemen rükûa gidilmeli, başka bir âyete, sûreye intikâl edilmemelidir. Fakat henüz sünnet veçhile kıraat yapılmamış ise bu intikâlde kerahat bulunmaz.

433— Kur'anı Kerîm, farz namazlarda teenni ve tedebbür ile harf beharf okunmalı, teravih namazlarında teenni ile sür'at arasında okunmalı, sair gece nâfile namazlarda ise sür'atle okunabilir. Elverir ki mâ'nası anlaşılacak veçhile okunsun, tecvit hatası bulunmasın.

434— Namazda ve namaz dışında cehren kur'an okunurken mücerret sesi tahsin, kıraatı tezyin için elhan = negamat ile kıraatte bulunmak müstahsendir. Nitekim bir hadisi şerifte : (زينوا القرآن بأصواتكم) = Kur'anı Mübini seslerinizle bezeyiniz) buyurulmuştur. Elverir ki bununla mâna değişmesin, kelimelerin vaz'ı bozulmasın, harfler uzatılarak bir harf, iki harf gibi okunmasın. Bazı kimselerin tepliğ esnasında birer elif ziyadesile : (رابنا) demeleri bu kabildendir. «راب» ise üvey baba demektir. Mâna değiştiği cihetle namazın fesadını müstelzim olacağından bu gibi elhandan kaçınmak lâzımdır.

Velhasıl ; Elhan neticesinde kur'an kelimelerinin mâ'naları değişirse namaz fâsîd olur. Yalnız "Med" ve "Lin" denilen harflerde tagayyür vaki olup fahiş bir surette bulunmazsa namaz fasit olmaz, fahiş surette olursa namaz fasit olur, velev ki mâna değişmesin.(1)

Zelletül'kari'ye ait esaslar :

435— Bir namaz, içinde vuku bulan bir kıraat yanlışlığı ile fasit olur mu olmaz mı, meselesi pek mühimdir. Buna dikkat lâzımdır. Kur'anı kerîmi

(1) Hareketsiz olan bir () harfinin üstünde harf, üstün ve bir () harfinin üstündeki harf ötüre, ve bir (ي) harfinin üstündeki harf esire okunursa bu (ي، و) harfleri birer harfi med olmuş olur. (رَبنا، مؤمنون، مسلمين) kelimelerinde olduğu gibi, bir (ي) harfinin üstündeki harf üstün okunursa bu (ي، و) harflerinden her biri bir harfi lin bulunur. (خوف و غيب) kelimelerinde olduğu gibi.

tilâvetteki bir hataya, okuyanın sürçmesine (Zelletül'kari) denir. Bu husustaki başlıca esaslar şunlardır.

436— Kur'anı mübinin bir kelimesi kasten değiştirilir, mânada değiştirirse namaz, bilittifak fasit olur. Meğer ki senaya ait olup yerine yine senaya dair bir lâfız okunmuş olsun. Fakat böyle bir cür'et câiz görülmez.

Amma, sehven değiştirilmiş olunca bakılır : Eğer okunan lâfzın misli kur'anda bulunmaz, mânası da Kur'andaki kelimenin mâ'nasından uzak olup aralarında fazla bir ayrılık bulunarak iki mâ'na beyninde bir münasebet mevcut olmazsa bununla namaz bilittifak fasit olur (هذا التراب) yerine (هذا النبار) okumak gibi. Meğer ki okunan lâfız, tesbih, tahmit, veya zikir olsun.

Naziri Kur'anda bulunmadığı gibi mâ'nası da bulunmayan bir lâfız hakkında da hüküm böyledir. (يوم تلى السرائل) yerine (يوم تلى السرائل) okunması gibi.

437— Sehven okunan lâfzın misli Kur'anda bulunduğu ve bu lâfız ile Kur'andaki kelimenin mânası fahiş surette tegayyür etmemekle beraber ikisinin manası biri birinden uzak bulunduğu takdirde İmamı Â'zam ile Muhammed'e göre namaz fasit olur. Ahvat olan budur. Fakat İmam Ebû Yusuf ile sair bazı fukahaya göre fâsit olmaz. Çünkü bunda umumî belva vardır. Yâni : Bu, umumî bir derttir, nâsın en çoğu bundan kurtulamıyacak bir haldedir. Binaenaleyh müftabih olan da budur.

438— Sehven okunan lâfzın misli Kur'anda bulunmamakla beraber bununla mâ'na değişmiyecek olsa İmamı Â'zam ile İmam Muhammed'e göre namaz fasit olmaz. Çünkü mâ'na esastır, en ziyade mâ'na nazara alınır, fakat İmam Ebu Yusuf'a göre fasit olur. Zira bu hususta asıl olan, Kur'anda nazirinin bulunup bulunmamasıdır. (قوامين) yerine (قيامين) okunması gibi.

Demek oluyor ki, İmamı A'zam ile Muhammed, sehven yanlış okunan lâfız ile Kur'andaki mâ'nanın ziyade tegayyür edip etmemesini nazara almışlardır. Şöyle ki : Eğer mâ'na, ziyadece değişirse namaz fasit olur, ve illâ olmaz. Okunan lâfzın Kur'anda naziri bulunsun bulunmasın. İmam Ebû Yusuf ise okunan lâfzın Kur'anda naziri mevcut olup olmamasını esas tutmuştur. Binaenaleyh eğer Kur'anda naziri mevcut ise namaz fasit olmaz, velev ki, mâna, fahiş suretle tegayyür etsin, ve eğer naziri mevcut değilse namaz fasit olur, velevki mâ'na, fahiş surette tegayyür etmesin.

Yukarıda (436,437,438) rakamları ile gösterilen üç esas mütekaddimin denilen kadim müçtehitlere göredir. Aşağıdaki esaslar da müteahhirin denilen sonraki fukahaya göredir ki, bu hususta biraz daha vüs'at gösterilmiştir.

439— Kur'anı kerimin kıraatinde i'rab cihetiyle sehven vuku bulan hata, namazı mutlâka bozamaz. Velev ki itikadı, küfri müstelzim olacak kadar mâ'na değiştirilmiş olsun. Çünkü nasın bir çoğu i'rabın vecihlerini ayırmaya kadir olamaz. (و اذابتلى ابراهيم ربه) nazmı keriminde İbrahim'in mirmini ötür, rabbülhunun besini de üstün okumak gibi, (نميد) kelimesinin besini esire okumak da böyledir.

440– Kelimatı Kur'aniyeden şeddesiz bir harfi sehven şeddeli ve şeddeli bir harfi şeddesiz okumak, med edilecek bir harfi kasr ve kasr edilecek bir harfi med etmek, idğam edilecek harfleri fek ve fek edilecek harfleri idğam eylemek namazı ifsat etmez (اباك) kelimesini şeddesiz olarak okumak gibi, Mevziinin gayrinde yapılan imale de namazı bozmadır. (بسم الله) veya (مائة يوم الدين) nazmı şerifini imale ile okumak gibi.

İnce okunacak bir harfi kalın, kalın okunacak bir harfi ince okumak da bu mesabededir. Çünkü bu hususlarda da umumî belva vardır.

441– Kur'an okunurken mevziinin gayrisinde vakf veya iptida vuku bulsa bakılır : Eğer bununla mâ'na değişmezse namaz, bil-icma fasit olmaz, ve eğer mâ'na değişirse bunda ihtilâf vardır. Müftabih olan bununla da namazın fasit olmamasıdır. Ammei müteahhirinin kavli budur. Çünkü bunda da umumî belva vardır, herkes mâ'nayı bilip ona göre tilâvette bulunamaz. Ve unutmak, nefes kesilmek gibi arzılardan kurtulamaz. Binaenaleyh (لا اله) diye vakf edilip sonra (الامور) denilse veya (قاتل اليهود) diye vakfedilip ba'dehu (عزيز ابن الله) diye başlanılsa bununla – muhtar olan kavle göre – namaz fasit olmaz.

442– Kur'anda bir harf yerine sehven başka bir harf okunacak olsa bakılır : Eğer bu iki harfin arasında – kaf ile kâfta olduğu gibi – mahreç yakınlığı var ise veya bunlar "sin ile sat gibi" bir mahreçten olup aralarında ibdal caiz ise bununla namaz fasit olmaz. (فلاتقهر) yerine (فلاتكهر) ve (فتح قرب) yerine (الفتح) okunması gibi. (فتح غريب) yerine (ج. ي) harfleri bir mahreçten oldukları halde aralarında ibdal câiz değildir. Ya'ni : Bunlar biri birine kâlb edilmez.

443– İki harf arasında mahreç birliği veya yakınlığı olmadığı halde umumî belva bulunup bunların aralarını ayırmak müşkül bulursa bunlardan birinin yerine diğerinin telâffuz edilmesi, fukahadan bir çok zatlara göre namazı ifsat etmez. (ن) yerine (ذ), (د) veya (ط) harfinin okunması ve (ذ) yerine de (ن) veya (ط) harfinin telâffuz edilmesi gibi. (س) ile (ط) ile (ت) harfleri de böyledir. Bir çok fukaha ademi fesat ile fetva vermişlerdir. Meğer ki taammüden böyle okunsun.

Binaenaleyh : (ولا الضالين) yerine (ولا الضالين) veya (ولا الضالين) okunması namazın sıhhatına mânî olmaz. Maahaza bu hususta başka kaviller de vardır Bu harflerin aralarını ayırmağa gücü yetecek kimse için bunların böyle ibdaline meydan vermemek icap eder. Taammüden böyle okunursa namaz fasit olur.

444– Aralarını külfetsiz olarak ayırmak kabul olan iki harften birini diğerine ibdal etmek, meselâ م yerine ط harfini koymak, namazı bilittifak ifsat eder. (الصالحات) yerine (الطالحات) okunması gibi (الله احد) yerine (الله احد) ve (فطر الله التي فطره) yerine (فطر) okumak da böyledir.

445– Namazda Kur'andan bir kelimenin bir cüz'ü kesilse meselâ: (الحمد) yerinde unutmaktan veya nefesin kesilmesinden dolayı yalnız (ال) denilip ba'dehu (حمد) denilse veya okunacak bir kelime hatıra gel-

meyip başka bir kelimeye geçilse, fakahânın cumhuruna göre namaz fasit olmaz. Velew ki mâ'na tegayyür etmiş olsun. Çünkü unutmaya ve nefesin kesilmesi hususunda zarûret ve umumî belva vardır. Hattâ (مطلع الحجر) yerine nefesin kesilmesinden dolayı (مطلع الحج) denilerek rükû'a varılsa namaz bozulmuş olmaz.

Maahaza namazı bozacak bir lâfzın tamamını okumakla bir cüzünü okumak müsavidir. Her iki takdirde namaz fasit olur.

446— Kıraat esnasında bir kelimenin son harfi, diğer bir kelimeye vasledilecek olsa, ammei ulemaya göre namaz fasit olmaz. (انا اعطينا) ve (اياك نعبد) (انا اعطينا كالكور) ve (اياك نعبد) nazmi şerifin (انا اعطينا كالكور) kadar var ki bu gibi kelimelerde sekte yapılmamasına dikkat edilmelidir.

Kezâlik : (محسبونهم) yerinde (محسبونهم) diye vasledilse namaz fasit olmaz.

447— Kıraatta sehven bir harf ziyade edilecek olsa bakılır ; eğer mâna değişmezse namaz fasit olmaz. (يدخله ناراً) yerine (يدخلهم ناراً) okunması gibi, Fakat mâna değişirse bir kavle göre namaz fasit olur ; (انك لمن المرسلين) yerine (وانك لمن المرسلين) okumak gibi, çünkü bu halde kasemin cevabı kasem kılınmış oluyor. Maahaza bununla namazın fasit olmayacağına kail olanlar da vardır.

(ذرايب) okunduğu (ذرايب) yerine (متانين) ve (متانين) yerine (متانين) takdirde de namaz fasit olur.

448— Kur'anı Mübin'in kelimelerinden birinin bir harfi sehven noksan okunsa bakılır : Eğer bu harf, kelimenin usulünden olup mâna değişirse, İmamı A'zam ile İmam Muhammed'e göre namaz fasit olur. (مما رزقناهم) yerine (مما رزقنا) ve (مما رزقنا) yerine (مما رزقنا) okunması gibi.

Kezâlik : Usulden olmamakla beraber hazften dolayı itikadi küfri müstelzim olacak bir mâna husule gelirse yine namaz fasit olur. (وما خلق الذكر) yerine (وما خلق الذكر الا ترى) okunması gibi.

Fakat bu hafz terhîm suretiyle, ya'ni kelimenin son harfini hafz ile okursa namaz fasit olmaz. (ونادوا بايمانك) yerine (ونادوا بايمانك) okumak gibi.

449— Namazda Kur'anın bir kelimesi veya harfi sehven icaz edilerek okunmassa bakılır; Eğer mâna tegayyür etmezse namaz bozulmaz, (ولقد جاء) (وما تدرى نفس ما ذا تكسب غدا) (ولقد جاءهم رسنا) yerine (رسنا) Nazmı şerifinde (ذ) yi ve (جزاء سيئة سيئة مثاها) (ذ) ni okumamak da böyledir. Fakat mâ'na tegayyür ederse ammei fakahaya göre namaz bozulur; (فالهم لا يؤمنون) yerine (فالهم لا يؤمنون) okunması gibi.

Hafz edilen harf, usulden olmadığı veya usulden olmakla beraber mâna tegayyür etmediği takdirde namaz fasit olmaz. (الواقعة) kelimesini ha sız okumak gibi. (عال جدرنا) yi (عال جدرنا) okumak da böyledir.

450— Bir kelimeyi Kur'aniye namazda tekrar edilse bakılır: Eğer bunun-

la mâna değişmezse namaz fasit olmaz; değişirse bazı fukahaya göre yine fasit olmaz. Diğer bazılarına göre ise fasit olur, sahih görülen de budur: (رب العالمين) yerine (رب العالمين) okumak gibi. Bununla mânanın değişeceğini bilen kimsenin bunu böyle kasten okuması, şüphesiz namazı ifsat eder. Fakat mücerret bir sebkı lisan veya tashihî mahariç kasdiyle okunduğu takdirde namazın fasit olmayacağı daha muvafık görölmektedir.

Kezâlik: Bir kelimenin bir harfi tekrar edilse bakılır: Eğer şeddeli bir harfi izhar kabilinden ise namaz fasit olmaz (و من يرتد) yerinde (و من يرتد) okunması gibi. Fakat (الحمد لله) yerinde üç lam ile (الحمد لله) okunması kabilinden ise namaz fasit olur.

451- Âyetlerdeki kelimelerin harfleri sehven takdim ve tehir edilecek olsa bakılır: Eğer mâna değişir ise namaz fasit olur: (خسرة) ve (خسرة) yerine (غنى) ve (سرخ) okunması gibi. Fakat mâna değişmezse fasit olmaz: (غناء أخوى) yerine (غناء أوصى) okunması gibi. Muhtar olan budur.

452- Kur'anı Kerimin tilâvetinde bir kelime sehven ziyade edilecek olsa bakılır: Eğer o ziyade edilen kelime Kur'anda bulunmamakla beraber mânanı değiştirmezse namazı ifsat etmez. (لا تعبدون الا الله وبالوالدين احساناً) nazmi kerimin sonuna (وراً) kelimesini ilâve gibi.

Ziyade edilen kelime, Kur'anda bulunmamakla beraber mânanı değiştirdiği takdirde de hüküm böyledir (فيها فاكهة ونخل ورمان) nazmi şerifini (ونخل وتفاع ورمان) diye okumak gibi. Şu kadar ki (تفاع) kelimesi Kur'anda bulunmadığı için İmam Ebu Yusuf'a göre bununla namaz fasit olur.

Fakat ziyade edilen kelime, Kur'anda bulunduğu halde itikadı küfrü müstelzim olacak derecede mânanı değiştirirse namazı bozar. (من آمن بالله) (وكنفر) âyeti celilesine salihandan sonra (وكنفر) kelimesini ilâve etmek gibi.

453 - Kur'anı Mübinin kelimelerinden biri diğerine takdim edilip mâna tagayyür etmezse namaz fasit olmaz. (يهازيرو شهبق) yerine (فيها شهبق و زفيق) okunması gibi. Fakat mâna tegayyür ederse, ekseri fukahaya göre namaz fasit olur; (ان الابرار لني نعيم وان النجار لني جحيم) nazmı celilinde celîmi evvel, neîmi sonra okumak gibi.

454- Kur'anı kerimin iki kelimesi diğer iki kelimesi üzerine sehven takdim edilse bakılır: Eğer mâna değişmezse namaz fasit olmaz; (يوم نسو) (دوجوه وتبيض وجوه) okunması gibi. Fakat mâna değişirse namaz fasit olur; (فافقومم ولا تخافون) yerine (ولا تخافونم وخافون) okunması gibi.

455- Kur'anı Kerimde Allah Tealânın isimlerinden birine sehven te'nis harfi ilâve edilse bir kavle göre namaz fasit olur. Daha sahih görülen di-

ğer bir kavle göre fasit olmaz. (الا ان يأتينم الله) nazmi şerifini (الا ان يأتينم الله) okumakta bu kabildendir.

456— Bir ismin yerine sehven diğer bir isim okunarak onunla nisbet değişirse bakılır. Eğer mensubünileyh Kur'anda bulunmazsa namaz, bilâ hilâf fasit olur. (عيسى بن لقمان) okunması gibi. (صميم ابنه غيلان) okunmasıyla de namaz bozulur. Çünkü Hazreti İsa babasız olarak yaratılmıştır. Bu nisbet, Kur'ana muhaliftir. Ve eğer Kur'anda bulunursa ammei fukahaya göre namaz fasit olmaz. (موسى بن عيسى) okunması gibi. (صميم ابنه لقمان) ve (صميم ابنه غيلان) okunması gibi.

457— Âyeti rahmeti âyeti azab ile bil'âkis âyeti azabı âyeti rahmet ile hatm etmek veya (الرحمن على العرش استوى) yerinde (الشيطان) diye okumak ammei fukahaya göre namazı ifsat eder. İmam Ebu Yusuf tan bir rivayete göre ifsat etmez, diğer sahih görülen rivayete göre ifsat eder. Çünkü Allah Tealânın haber verdiğinin hilâfı haber verilmiş olur.

458— (الملت بربكم قالوا بلى) yerinde (نعم) okunsa, mesela (الملت بربكم قالوا بلى) yerine (نعم) denilse ammei fukahaya göre namaz fasit olur. Çünkü belâ nefyi red, isbatı tasdik içindir. Naam ise nefyi tasdik demektir. Şöyle ki: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" sualine "belâ" diye cevap verilince mâ'na, "Evet sen bizim rabbimizsin" demek olur. Halbuki naam denilince mâ'na, "Evet sen bizim rabbimiz değilsin" demek olur ki, bu bir inkârdır.

459— Okunan lâfız, Kur'anda bulunan halde Kur'andaki kelime ile aralarında mânaca yakınlık bulunmazsa bakılır, eğer itikadı küfrü mucip şeylerden olursa ammei fukahaya göre namazı ifsat eder. Bu hususta İmam Ebu Yusuf tan sahih görülen rivayette böyledir. (وعدا وعلينا انا كنا فاعلين) yerine (غافلين) okunması gibi.

460— Elseg = Peltek olan kimse, (ر) harfini (غ) veya (ل) yahut (ي) olarak telâffuz etse namazı bozulmaz. (رب العالمين) yerine (لب العالمين) demesi gibi. Maamafih böyle bir kimse için mümkün olduğu kadar dilini düzeltmeye çalışması lâzımdır. Doğru okuyamadığı harfi ihtiva etmeyen âyetleri bulup okumalıdır. Böyle bir kimse, (امى) mesabesinde dir. Kendisine güzel Kur'an okuyanların uymaları câiz olmaz.

461— (الحمد لله) kelimesini (الحمد لله) veya (الحمد لله) okuyanlar, veya (قل هو الله احد) nazmi şerifini (كل هو الله احد) diye telâffuz edenlerde başka türlü okuyamadıkları takdirde peltek hükmünde bulunurlar.

462— Bir kimse namaz kılariken fahiş bir hata ile kiraatte bulunduktan sonra dönüp sahih surette kiraat eylese namazı câiz olur.

Deniliyor ki: Bir namaz bir çok veçitlerden sahih olduğu halde bir vecihten fasit olsa ihtiyaten fesadına hükmedilir. Bundan kiraat hususu müs-

tesnadır. Çünkü bu hususta umumi belvâ vardır. Sıhhat ciheti tercih edilir. Maamafih bu hususta da namazı yeniden kılmak ihtiyata daha muvafıktır.

* (İmam Şafiîye göre fatihanın gayrisindeki hata, namazı ifsat etmez. Çünkü ona göre amden olmayan bir söz, namazı bozamaz. Bu hata ise amde mukarin değildir. Fatihadaki hata ile namazın bozulması ise, mezhebine göre fatahasız namazın câiz olmamasından dolayıdır) Kıraat bahsine müracaat.

Kur'anı Kerimi öğrenip okumak ve dinlemek vazifeleri:

463— Her müslüman için namazı câiz olacak miktar Kur'anı Kerimden ezber etmek bir farzı ayındır. Fatıha sûresiyle diğer bir sûreyi ezber etmek de vâciptir ki, bununla farz da yerine getirilmiş olur. Kur'anı mübinin sair kısımlarını hıfz etmek de ehli islâm için bir farzı kifayedir.

464— Kur'anı Kerimi namaz dışında Mushafı şeritten bakarak okumak, ezber okumaktan efdaldır. Çünkü bu takdirde tilâvet ibadetiyle Mushafı şerife nazar ibadeti cemedilmiş olur.

465— Kur'anı Âzimi namaz haricinde de kibleye yönelerek ve güzel libaslar giyinmiş bulunarak taharet üzere okumak müstehaptır. Evvelinde "euzü" ile "besmele"yi okumak da müstehaptır.

466— Kur'anı mübini ayda bir kerre hatm etmek evlâdır. Senede bir, kırk günde bir, haftada bir hatmedilmesini tercih edenler de vardır. Üç günden az bir müddette hatmedilmesi müstehap değildir. Çünkü böyle az bir müddette okunacak bir Kur'anı Azimin yüksek mânalarını düşünmek kabîl olamaz, tecvidine de belki riayet edilemez.

467— Kur'anı Kerimi dinlemek bir farzı kifayedir. Maahaza başka işler ile uğraşan kimselerin yanlarında Kur'an âyetlerinin âlenen okunması muvafık değildir. Bu halde Kur'anı zışanı dinlemeyenler değil, okuyanlar günaha girmiş olurlar.

468— Kur'anı hakimi tilâvet, nâfile ibadetten ve cehren okumak, hafıyyen okumaktan ve dinlemek kıraat etmekden efdaldır. Elverir ki riyadan hâli olsun.

469— Bir kimse, yürürken veya bir iş görürken Kur'anı kerimi okuyabilir. Elverir ki bu hal, Kur'anın gâfletle okunmasına sebebiyet vermesin.

470— Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde dua ile, tesbih ile, Peygamber Efendimize salât-ü selâm ile iştilal, Kur'anı kerimi tilâvetten efdaldır.

471— Kur'anı Kerimi güzel sesi ile tecvit dâiresinde okumak müstehaptır. Nitekim bir hâdisi şerifde: (لكل شئ حلية وحلية القرآن حسن الصوت)

buyurulmuştur. Yâni: Her şeyin bir bezeği vardır, Kur'anın bezeği de güzel sestir.

Fakat tecvide muhalif surette telhin ile, terci' ile, nağmeler ile okumak câiz değildir. Kelimeleri tağyir eden bir lâhn, bilâ hilâf haramdır. Lâhn ile Kur'an okuyan kimseye doğrusunu ihtar etmek, işiden zat için bir vecb'dir. Meğher ki bu yüzden aralarında bir adavet, bir kin zuhura geleceği bilinsin.

472— Kur'anı azımüşşanı okuyup öğrenmiş olan kimse, bilâhara Mus-hafı şeriften okuyamayacak derecede unutacak olsa günahkâr olur.

473— Kur'anı kerimi okumak gibi başkasına okutmak da pek büyük bir ibadettir. Bir hâdîsi şerifde; (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) buyurulmuştur. Yani: Sizin en faziletliniz, Kur'anı öğrenip başkalarına öğreteninizdir. Di-ğer bir hadîsi şerifte de : (القراء عرفاء، أهل الجنة) buyurulmuştur. Ya-ni: Güzel Kur'an okuyan müslümanlar, cennet ehlinin en arif olanlarıdır. Kur'anı Mübin; maddî, manevî, bedenî ve kalbî hastalıkların bir şifasıdır. Nitekim: (القرآن دواء) hadîsi şerifi de bunu bildirmektedir.

Artık her müslüman için icap etmez mi ki, Kur'anı Kerimi bellesin, onu okumakla şereflensin, birçok sevaplara nâil olsun!..

Namazların mekruhları:

474— Namazların mekruhları, yani: Namaz içinde yapılması veya yapılmaması mekruh olan şeyler, tahrimi ve tenzihî olmak üzere iki nevidir. Şöyle ki: Bir vâcibin terkinî mutazammın olan bir şey, tahrimen mekruhtur. Bir sünnetin terkinî mutazammın olan bir şey de tenzihen mekruhtur. Maamafih tenzihen mekruh olanlar da ehemmiyetleri ve tahrimen mekruh olanlara kurbiyetleri itibariyle mütefavittirler. Meselâ: Bir sünneti mük-kedeyi terk etmek bir vâcibi terk etmek derecesine yakın bir kerahatı mu-tazammındır. Nitekim farzların, vâciplerin müstehapların ve bunların zıt-larının dereceleri de mütefavittir.

Namazda mekruh olup (mekruhatı salât) diye yad edilen şeylerin baş-lıcalarını kaydediyoruz. Şöyle ki:

(1) Namaz kılarken bir özür bulunmaksızın, yere direğe, duvara veya asaya dayanmak mekruhtur.

(2) Namazda bir kerre sağa, bir kerre sola doğru meyl etmek mekruhtur. Çünkü böyle bir hareket, abestir ve huşua münafidir.

(3) Namazda özürsüz yere biribiri peşine olmamak üzere birkaç adım yürümek mekruhtur. Fakat görülen bir yılanı, bir akrebi öldürmek gibi bir

özre mebni atılacak birkaç adım, mekruh değildir. Maamafih bunları öldürmek, biraz yürümeğe ve birkaç kere çarpmağa muhtaç olursa bununla namaz fasit olur. Ancak bu halde namazı bozmak için şer'an ruhsat vardır. Çünkü herhangi bir zararı def için namazı bozmak caizdir. Meselâ bir kimseyi ölümden veya bir malı — velevki kıymeti bir dirhem miktarında olsun — zayi olmaktan kurtarmak için namaz bozulabilir. Bu mal namaz kılanı aît olsun olmasın müsavidir.

(4) Namazda bit veya pire tutmak, öldürmek ve kovalamak mekruhtur. Karınca ve pire gibi bir şeyin ısırmasından müteazzi olan bir musallinin bunları yalnız tutup atmasında kerahat yoktur.

(5) Namazda güzel bir şeyi koklamak veya tükrüğü atmak veya libas ile bir veya iki kere yelpazelenmek veya namazdan evvel veya namaz içinde bir erkek için kolları dirseklere doğru toplamak mekruhtur.

(6) Namazda kıyam, rükû ve sücut hallerinde elleri bir özür bulunmaksızın mesnûn olan uzuvlar üzerine koymamak mekruhtur. Kıyamda elleri yanlara salıvermek gibi.

(7) Namazda daha dizleri yere koymadan elleri yere koymak ve secdeden kalkarken dizleri ellerden evvel kaldırmak mekruhtur. Meğer ki bir özürden dolayı olsun.

(8) Namazda yanları yere koyup butları, incikleri yukarıya dikmek mekruhtur.

(9) Erkeklerin secde ederken kollarını tamamiyle yere döşemeleri mekruhtur.

(10) Rükû veya secde ederken iftitah tekbirinde olduğu gibi elleri yukarıya kaldırmak mekruhtur.

(11) Namaz içinde bir özür bulunmaksızın bağdaş kurup veya dizleri dikip oturmak mekruhtur.

(12) Rükûda, secdede, kavme ile celsede sükûneti, azanın sakin bir hale gelmesini terk etmek ve pek acele rükû ve sücût eder olmak mekruhtur.

(13) Namazda gerinmek veya esnemek ve el ile ağzı kapamak mekruhtur. Çünkü gerinmek, bir gaflet ve atalet eseridir. Esnemek de bir rehavet nişanesidir. Meğer ki esnemek halinde ağzı yummaya kudret bulunmasın. O halde namaz içinde sağ elin arkasıyla, namaz dışında da sol elin arkası ile ağız kapatılmalıdır.

(14) Namazda bir zaruret bulunmaksızın bil' ihtiyar öksürmek mekruhtur. Öksürüğü mümkün olduğu kadar gidermek edebe riayet bakımından pek güzeldir.

(15) Namazda sesi işitilmeyecek derecede üfürmek mekruhtur. Bu halde en az iki harften ibaret bir ses işitilecek olursa namaz fasit olur.

(16) Namaz içinde verilen selâmı el veya baş işaretiyle almak mekruhtur.

(17) Namazda okumaya mâni olmayacak miktarda ağza altın, gümüş, inci gibi erimez bir şey almak mekruhtur. Bunlar okumaya mâni olursa namaz fasit olur. Nitekim eriyen şeyler de böyledir.

(18) Namazda dişlerin arasında nohut tanesinden küçük bulunan bir yemek parçasını yutmak mekruhtur. Nohut tanesinden büyük olursa namazı bozar. Nohut miktarı da esahh olan kavle göre namazı ifsat eder.

(19) Mubah bir taam hazır olduğu halde namaza başlamak mekruhtur. Meğer ki vaktin çıkmasından korkulsun. Bu taama gerek iştiha mevcut olsun ve gerek olmasın müsavidir.

(20) Namazda gözleri yummak veya gözler ile gök tarafına veya sağa, sola bakmak veya bir tarafa boyun ile dönüp bakıvermek mekruhtur. Görünülmesi câiz olmayan bir şeyi görmemek için veya kemalî huşudan, haşyetül'lâhtan husule gelen bir hâletten veya ağyardan nazarı kesip Hak Tealânın canibi akdesine teveccüh kasdından dolayı gözleri yummakta kerahat yoktur. Bir hacet anında göz ucu ile bakmakta da kerahat yoktur.

(21) Namazda iki elin parmaklarını birbirine çatmak, parmak çıtlatmak veya çıtlayacak surette sıkıvermek ve elleri böğrüne koymak mekruhtur.

(22) Namazda daha selâm vermeden terleri veya yüze dokunmuş olan toprakları silmek mekruhtur. Meğer ki bu silmek, bir zararı def veya bir fâideyi celp için olsun. Göze girip zahmet veren bir teri gidermek gibi.

(23) Rükû halinde sünnet veçhiyle olan vaziyete muhalif bir surette başı yukarı tutmak veya aşağıya indirmek ve imamdan evvel rükûa veya secdeye gitmek ve ondan evvel rükûdan veya secdeden baş kaldırmak mekruhtur. Fakat imam daha rükû veya secdeye gitmeden muktedî, rükûa veya secdeye gidip başını kaldırırsa namazı fasit olur. Meğer ki daha imam selâm vermeden bu rükûü veya secdeyi imam ile veya ondan sonra iade etsin.

(24) Rükûda veya secdede tesbihleri terketmek veya üçten az okumak mekruhtur.

(25) Kıyamdan rükûa, rükûdan secdeye, secdeden kıyama intikâl hallerinde meşru olan tekbirleri, zikirleri bu intikâl hallerinden sonra okumak

mekruhtur. Kıyamdan rükûa vardıktan sonra (اللهُ اَكْبَرُ) demek ve rükûdan kıyama tam avdetten sonra (سَمِعَ اللهُ لِنِ حَمْدِهِ) demek gibi. Bu suretle bu zikirlerin mahalli fevt edilmiş olur.

(26) Kııda namaz kılariken çakıl taşlarını elile düzeltmek mekruhtur. Meğer ki üzerinde secde etmek kabil olmasın. Bu halde bir iki def'a düzeltmek câiz olur.

(27) Başkasının yerinde rızası olmaksızın kılınan namaz mekruhtur. Bir kavle göre böyle bir yer bir müslümana ait olup ekilmemiş ise üzerinde namaz kılmakta kerahat yoktur.

(28) Bir kimse, başkasına ait bir yer ile ammeye ait yoldan bir yer üzerinde namaz kılmak mecburiyetinde kalsa bakılır; Eğer şahsa ait yer, ekilmiş veya bir gayri müslime ait bulunmuş ise o yol üzerinde kılması evlâdır. Gayri müslimin bu namaza razı olmayacağı malûmdur.

(29) Namazı hatırı işgal,huşu'u ihlâl edecek şeylerin mevcut bulunduğu bir yerde kılmak mekruhtur. Zinete'lehv ve leabe müteallik şeylerin bulunduğu yer gibi. Hatta mescitlerde çalınmaları melhuz ise ayakkaplarını arka tarafa bırakmak da huzuru ihlâl edeceğinden mekruh sayılmıştır.

(30) Yanmakta olan sobaya, ocağa ve ateş dolu mangala karşı namaz kılmak mekruhtur. Muma, kandile, lâmbaya karşı namaz kılmak ise mekruh değildir.

Kezâlik: Asılı bulunan Mushafı şerif'e veya bir kılıca karşı namaz kılmak da mekruh değildir. Çünkü bunlara hiç bir kimse tarafından tapılmamıştır.

(31) Bir insanın yüzüne karşı bilâ hail namaz kılmak mekruhtur. Fakat bir insanın arkasına karşı namaz kılmak mekruh değildir. Meğer ki bu insanın, konuşmasından dolayı şaşırarak melhuz olsun.

(32) Temiz olmayan şeylere karşı ve temiz olmayan şeyler kurbünde namaz kılmak mekruhtur. Bunlar namaz hakkındaki ihtirama münafidir. Kabristanda, yol ortasında, hamamda, hayvan boğazlanan yerlerde namaz kılmak bu kabildendir. Meğer ki kabristanda veya hamam gibi bir yerde namaz için bir mevzi tayin edilmiş olsun.

(33) Namazda bir hacet bulunmaksızın bir çocuğu veya kendisini meşgul edecek herhangi bir şeyi yüklenmek mekruhtur.

(34) Helâya gitmek sıkıntısı bulunduğu halde namaza başlamak mekruhtur. Hattâ namaz esnasında böyle fazla bir sıkıntı görülüp kalbi meşgul edeceği takdirde, vakit müsait ise namazı bırakmalı, sıkıntıyı giderdikten

sonra abdest alıp tekrar namaza başlamalıdır ki namaz, kalb huzuriyle ve kemali vechile kılınmış olabilsin. Aksi takdirde namaz, sahih olsa da sahibi isaette bulunmuş, günaha girmiş olur.

(35) Namazın sıhhatına mâni olmayacak miktar az bulunan bir necasetin libasta, bedende veya namaz yerinde bulunması mekruhtur.

(36) Namazda kirli, ev işleri sırasında giyilen libasları giymek, mekruhtur. Çünkü namazda temiz, ziynetten sayılır libasların giyilmesi emir olunmuştur. Meğer ki başka libas bulunmasın.

(37) Namazda bir özre mebni olmaksızın libası giyinmeyip omuzlar üzerine alarak etrafını salıvermek mekruhtur.

(38) Namazda elleri çıkaracak bir aralık bırakmaksızın ihram gibi bir şeyin içine bürünmüş bulunmak mekruhtur.

(39) Bir özürden dolayı olmadıkça yalnız bir libas ile meselâ yalnız bir entari ile namaz kılmak mekruhtur. Erkeklerin sıcak yerlerde gömlek giymeyip yalnız şalvar ile namaz kılmaları da böyle mekruhtur.

(40) Erkeklerin namazı bir zaruret bulunmaksızın ipek libaslar ile kılmaları mekruhtur. Kerahiyet ve istihsan kısmına müracaat.

(41) Elbiseyi topraktan veya diz etmekten korumak için rükûa veya secdeye varırken yavaşcaz ameli kalil ile yukarıya çekmek mekruhtur.

(42) Namazı gasp edilmiş bir libas ile kılmak mekruhtur. Vele ki başka libas bulunmasın. Çünkü başkasının malından izni olmaksızın istifade etmek caiz değildir.

(43) Erkeklerin secde ederken yere değmesin diye bütün saçlarını arka taraflarına bir kordela veya saire ile toplamış bulunmaları mekruhtur.

(44) Erkeklerin uzatmış oldukları saçlarını kadınlar gibi toplayıp başlarının üzerinde bağlamış veya başlarının etrafına sarmış oldukları halde namaz kılmaları mekruhtur. Böyle bir şeyin namaz içinde kasden yapılması ise, ameli kesir olacağından namazı ifsat eder.

(45) Namaz içinde az bir amel ile uzatılmış bir libası çıkarmak, veya başındaki sarığı açmak veya böyle bir şeyi giyinmek veya başına sarmak mekruhtur. Fakat böyle bir şey, fazla bir amel ile yapılırsa namaz fasit olur. Namazda libas ile veya cesetten bir şey ile beyhude yere oynamak da mekruhtur.

(46) Namazda başın etrafına mendil gibi bir şey bağlayıp tepesini açık bırakmak mekruhtur.

(47) Namazda tekâsülden, tehâvünden dolayı başı açık bulundurmak mekruhtur. Tekâsülden maksat, baş örtmeyi bir ağırlık saymaktır. Tehâvünden maksat da namazda baş örtmeyi mühim bir şey saymamaktır. Halbuki bu bir sünnettir. Böyle olmayıp da bir özürden dolayı olursa başın açık bulunmasında bir kerahet yoktur. Mücerret sıcağın veya hafifletmeden dolayı başı açık bırakmak ise mekruh görülmüştür, bu bir özür sayılmaz.

Bir de namazda tezellül ve huşû maksadiyle başı açık bırakmakta "bir beis yoktur" denilmiştir. Maamafih deniliyor ki: Tezellül ve huşû, bir emri kalbidir, o halde kalben "tezellül ve huşû" da bulunup başı örtmek evlâdır. Vakıa "tezellül ve huşû maksadiyle başı açık bırakmak kalbdeki tezellül ve huşûun bir harici alâmetidir. Bu cihetle müstahsendir" diyenler de vardır. Şu kadar var ki namaza başlarken mücerret tezellül ve huşû maksadiyle başlarını açık bırakacak, uyanık zatlar, pek az bulunur.

Şunu da ilâve edelim ki: Biz namazlarımızı Resulü Ekrem Efendimizin kılmış olduğu veçhle kılmakla memuruz. Nitekim (صَلَاةُ كَمَا رَأَيْتُمُنِي أُصَلِّي) Hâdisi şerifi bunu natıktır. Nebiyyi zişan efendimiz ise namazlarını mübarek başları örtülü olarak kılmışlardır. Bu bir âdet işi değildir. Belki namazda Peygamberimizin sünneti fi'liyelerine ittiba, ve başkalarına teşebbühten tevakkî mes'elesidir. İhramda başların açık bulunması başka bir hikmete mebnidir, o bir mahşer hayatından nümunedir. Namaz buna kıyas edilemez. İbadetlerde kıyas cereyan etmez. Artık şüphe yok ki hakikî bir özür bulunmadıkça namazda başı güzel ve secdeye gayrı mâni' bir serpuş ile örtmek efdaldır. Hattâ secde esnasında baştan düşen serpuşu başa iade etmek efdal görülmüştür. Meğer ki iadesi, ameli Kesire muhtaç bulunsun.

Bu baptaki mekruhiyet ve efdaliyet, erkeklere göredir. Kadınlara göre ise başlarının namazda örtülü olması herhalde lâzımdır. Açık bulunması; namazlarını bozar, sıhhatına mâni olur.

Bu mes'ele, dinî kitaplarımızın bir çoğunda ve ezcümle Bahri raik ile Redül' muhtarda mufassalan yazılmıştır.

(48) Namaz kılanın başı üstünde veya kendisine yakın olarak ön tarafında veya kendisine yakın olmasa da sağ ve sol tarafından hizasındaki duvar veya tavan üzerine yapılmış veya asılmış mücessem veya mürtesem canlı mahluk tasvirinin bulunması mekruhtur. Arka cihetinde bulunması da azher olan mekruhtur. Fakat bunun kerahati binnisbe azdır.

Namaz kılanın ayakları altında veya oturduğu yerde bulunan veya karşıdan uzuvları seçilemeyecek derecede küçük olan veya başları kesilmiş veya yüzleri büsbütün silinmiş veya bir ip ile örtülüp mahvedilmiş olan bir suretin bulunması namaz bakımından kerahati müstelzim değildir.

Kezâlik: Kese, cüzdan gibi şeyler içindeki paralar üzerinde küçükçe mürtesem bulunan veya bir uzuvda döğme suretiyle resmedilip libas ile örtülen veya yüzük taşına nakşedilip belirsiz bir halde duran suretler namazın kerahatini istilzam etmez.

Zîruha ait olmayan tasvirlerde de kerahat yoktur. Ağaç, bina, ay, güneş tasvirleri bu cümledendir. Çünkü bunların timsaline taabbüt edilmemiştir. Meğer ki namaz kılanın zihnini meşgul kılacak bir vaziyette bulunsunlar.

Bir de kuştan daha küçük olan timsal veya bir yerde bulunduğu halde ayaktan bakılınca uzuvlarının tefası belirsiz olan resim, namaz kılanın yanında bulunsa kerahati müstelzim olmaz.

(49) Üzerinde zîruh suretleri bulunan bir libas ile namaz kılınması ve zîruha ait bir suret üzerinde secde edilmesi mekruhtur. Fakat böyle bir libasın üzerine başka bir libas giyilirse onunla namaz kılınmasında kerahat bulunmaz.

Bir de yere serili olup üzerinde böyle suretler bulunan bir serginin suretten hali olan kısmında namaz kılınması secde edilmesi mekruh değildir.

Malûmdur ki: Öteden beri birçok kavimler, vahdaniyeti ilâhiye akidesini bırakıp şirke düşmüş, muhayyel, canlı mabudlarının resimlerini heykellerini yaparak onlara tapınmakta, tâ'zim göstermekte bulunmuş, mabedlerini onlar ile doldurmuşlar.

Bugün maddeten pek yüksek görülen bir nice milletler de hâlâ kendilerini böyle putlara tapınmaktan kurtaramıyorlar.

Dini islâm ise insanlara tevhid akidesini tebliğ ve talim etmiş, müşrik kavimlerin bu putperestâne hallerini pek ziyade takbih eylemiştir. Artık kadîm, hakîm bir mabudun varlığına kani' ve yalnız ona ibadetle mubahi olan islâm milletinin bu putperestlere karşı bir muhalefet nişanesi göstermesi lâzımdır. Vahdaniyeti ilâhiyye akidesini daima tecelli ettirmek için mabedlerini, naz kılacakları yerleri bu gibi taklit ve ta'zimi işrab edecek şeylerden berî bulundurmaları bir vecibedir.

Vakıa hiçbir müslümanın bu gibi tasvirlere, heykellere tapınmak hatırından geçmez. Fakat şu putperest milletlere karşı bir muhalefet eseri göstermek, ve zihni az çok meşgul edecek şeylerden namazgâhımızı berî bulundurmak dinimizin yüksek hikmetleri muktezasıdır.

(50) Mekruh olan namazların bir kısmı imamet ve cemaat bahsinde, bir kısmı da kıraat ve evkatı salât bahsinde ve sair mebhaslerde bil'münasebe geçmiştir.

(51) Sehve müstenit ve sehv secdelerini müstelzim olmaksızın kerahati tahrimiye ile eda olunan namazların iade edilmesi vâcibdir. Fatihai şerife yerine kasden başka âyeti celîle okunarak kılınan namaz gibi.

Muhtar olan kavle göre kerahate mukarın olan evvelki namaz ile farz ve saire eda edilmiş, iadeten kılınan namaz da bir mükemmil mesabesinde bulunmuş olur.

Namazı bozup bozmayan şeyler:

475— Fesat, bozulma, ifsatta bozma demektir. Mukabilleri salah= sıhhat ile islâhtır. İbadetlerde fesat ile butlan birdir. Fasit olan bir ibadete batıl da denir. Bir şeyi bozan, salâh dairesinden çıkaran sıhhattan mahrum bırakan şey'e de "Müfsit" denir. Cem'ine de: "Müfsidat" denir.

Bir namaz; şartlarından veya rükünlerinden biri bulunmadığı takdirde fasit olacağı gibi bu şartlar ve rükünler dairesinde başlandıktan sonra bazı şeylere mukarenetinden dolayı da fasit olabilir. Namazı böyle ifsat eden şeylere "Müfsidatı salât" adı verilir. Bunların bir kısmı evvelce bil'münasebe yazılmıştır.

Biz burada şerait ve erkânı dahilinde başlanılmış bir namazı ifsat edecek şeylerin başlıcalarını kayd edeceğiz. Şöyle ki:

(1) Namazda velev iki harften ibaret olsun, söyleyenin işideceği derecede namaza münafi bir söz söylemek namazı bozar. Bu hususta kast ile sehiv, unutmak ile uyuklama ve hata halleri müsavidir.

(2) Bir hastalıktan veya bir malın veya arkadaşın ziyayı gibi bir musibetten dolayı harfler hasıl olacak halde, sesle ağlamak veya "ah, uh, eh" diye eninde, teevvühde bulunmak, yahut bir toza üfleme veya bir şeyden bezginlik göstermek için "uf, tuh" demek namazı bozar.

Allah Tealânın korkusundan veya cenneti, cehennemi hatırlamaktan dolayı ağlamak, ah ve eninde bulunmak ise namazı bozmaz. Kendi nefsinin zapt edemeyecek derecede şiddetli hastalıktan münbais bir ah ve enin de namazı ifsat etmez.

(3) Cemaattan biri, imamın okuduğu Kur'anı Kerim hoşuna giderek ağlasa veya "Evet" dese bakılır: Eğer bu, bir huşû eseri ise namazı bozulmaz. Fakat mücerret nağmenin güzelliğinden istilzâz eseri ise bozulur.

(4) Bir özüre, sahih bir garaza müstenit olmaksızın tenahnuhte bulunmak ya'ni: "eh" diye boğazı tahrik etmek, namazı bozar. Fakat tekellüfsüz olarak tabiattan neş'et eden bir tenahnuh; bir özür teşkil ettiğinden namazı bozmayacağı gibi savtı islâh ve güzelleştirmek için veya namazda bulunduğunu bildirmek için veya kendi imamının bir kiraat hâtasını düzeltmek için yapılan bir tenahnuhte, sahih bir garaza dayandığından – sahih olan kavle göre – namazı ifsat etmez.

(5) Aksıran kimseye namazda, "Yerhamükellah" denilmesi veya başkasının "Rahimekellah" demesi üzerine namazda "Amin" denilmesi,

namazı bozar, ama aksıranın kendi nefesine karşı "Yerhamükellah" demesi, namazı bozmaz.

Kezâlik: Aksıran kimseye hamd etmesini hatırlatmak için mamazda "Elhamdü lillâh" denilmesi, esahh olan kavle göre namazı bozmaz. Çünkü bunun bu hususta cevap olması mütearef değildir, bu yalnız bir zikirden ibaret kalmış olur.

(6) Namazda "Allah" ismi celfî işitilmekle "Celle celâlüh) denilse veya nebiyyi ekrem efendimizin ismi şerifi işitilmekle "Sallallahü aleyhi vesellem" denilse bakılır: Eğer bununla bir cevap kastedilmiş ise namaz fasit olur. Fakat mücerret bir senâ' bir salât kastedilmiş ise fasit olmaz. Çünkü, bu, namaza münafi olmayan bir zikir olmuş olur.

(7) Namazda vukubulan şeytanî bir vesveseden dolayı «لاحول ولا قوة» denilse bakılır: Eğer bu vesvese, uhrevî bir şey hakkında ise namaz fasit olmaz. Fakat dünyevî bir şey hakkında ise fasit olur. Çünkü vesvese bir elemdir. Bu halde dünyevî bir elemden dolayı bu "lâhavle" sözü söylenilmiş olur.

(8) Namaz kılan, kendisini çağırın veya içeriye girmek için müsaade isteyen bir kimseye namazda bulunduğunu anlatmak için "Elhamdü lillâh" veya "Sübhänallah" dese veya okuyuşunu aşikâr yapsa bununla namazı fasit olmaz.

(9) Kur'anı kerîm de veya hadîsi şerifte bulunan bir duayı namaz içinde okumak, namazı bozmaz. Namazda "Allahümme ekrimni" "Allahümme en'im aleyye" "Allahümme aslih emri" "Allahümmerzukni l'afiyete" "Allahümme magfirli velivâlideyye ve lilmü'minine ve l'müminat" denilmesi gibi. Fakat: "Allahümme gırlıamni" "Allahümme gırlı lıhalı" gibi bir dua, namazı ifsâ eder. Çünkü böyle bir dua Kur'anda ve hadîste mevcut değildir.

(10) Namazda nâsın lâkırdılarına benzer bir tarzda dua edilmesi ve halktan istenilmesi muhal bulunmayan bir şeyin Hak Tealâdan istenilmesi, namazı bozar: "Allahümme at'imni lahmen", "Allahümme makzi deyni" "Allahümme rızkı zevceten" diye dua edilmesi gibi.

(11) Namazda bir kimseye lisanen selâm vermek veya başkasının selâmını lisan ile almak veya musafeha suretiyle selâmlaşmak, namazı bozar. Velev ki, "Aleyküm" denilmesin, velev ki selâm sehven alınmış olsun.

(12) Namazda el ile veya baş ile selâm reddedilse veya sorulan veya istenilen bir şey için baş ile, göz ile veya kaş ile işarette bulunulsa namaz bozulmaz. Fakat bir namaz kılan: "İleri git" veya: "yanında namaz kılacak kimseye yer ver" denilip o da bu emre binaen harekette bulunsa namaz bozulur. Çünkü namaz içinde Allah Tealâdan başkasının emrine imtisal etmiş olur. Amma kendi kendisine biraz çekilerek saffa sokulacak kimseye yer vermesi namazı ifsâ etmez.

(13) Ameli keşir, namazı bozar, ameli kalil bozmaz. Şöyle ki: Namaza ve namazı islahaya ait olmayan ve ameli keşir sayılan her hareket namazı ifsat eder. Ameli keşir odur ki, onun failini hariçten gören, onun namazda olmadığından şekketmez. Mukabili ameli kalildir ki, sahibini gören, onun namazda olup olmadığına şekkeder.

Mesela: Bir namaz kılan, yerden bir taş alarak kuşa veya emsaline atacak olsa namazı bozulur. Çünkü bu hareketi bir ameli keşirdir. Fakat yanında bulunan bir taşı bir eliyle atacak olsa bozulmaz. Zira bu bir ameli kalildir. Şu kadar var ki namaz içinde başka bir şey ile uğraşmış olduğundan dolayı isâette bulunmuş olur.

(14) Bir kimse namazda kendi imamından başka bir zatın okuduğu Kur'andaki yanlışlığı düzeltse, kaldığı yeri açsa namazı bozulur. Çünkü bu, bir talim ve taallüm sayılır. Talim ve taallüm ise bir ameli keşirdir. Fakat kıraat kasdiyle okuyup da bunun neticesinde o zat için feth hasıl olsa namazı bozulmaz.

Kezâlik: Kendi imamı hakkında feth te bulunsa namazı bozulmaz. Vele ki imam, namaz câiz olacak miktar kıraatte bulunmuş olsun. Çünkü bunlar aynı namazı islahaya aittir. Halbuki bir musalli, kendisiyle beraber aynı namazda bulunmayan bir kimsenin fethini alırsa namazı fasit olur. Çünkü bu, bir taallüm sayılır.

(15) Bir kimse namazda vücudunu bir kere veya muttasıl iki kere veya başka başka rek'atlerde birer, ikişer kere kaşısa namazı bozulmaz. Fakat bir rek'atte birbiri ardınca üç def'a kaşısa bozulur. Şu kadar ki bir uzvunu elini tekrar kaldırmadan birkaç def'a kaşması bir def'a kaşıma sayılır.

(16) Namazda özürsüz yere birbiri ardınca hiç durmadan en az üç adım atmak, namazı bozar. Kezâlik: Bir şahsın çarpması üzerine namaz kılınan yerden bilâ ihtiyar üç adım kadar yürümek de namazı ifsat eder. Namaz kılınan yerden tutulup çıkarılmak takdirinde de hüküm böyledir.

(17) Namazda mükerrer def'a olmaksızın bir el ile baştan sarığı veya serpuşu kaldırıp yere koymak veya bunları yerden kaldırıp başa koymak, namazı bozmaz. Fakat bunları yerden kaldırıp başa konulması, ameli keşire muhtaç olursa namazı bozar.

(18) Namazı kılanın bir kimseye bir el veya bir kamçı ile vurması, namazı bozar. Çünkü bu, bir ameli keşirdir. Fakat hayvan üzerinde namaz kılanın bu hayvana mütevaliyen üç def'a vurması, namazını bozarsa da bir veya iki def'a vurması bozmaz. Esahh olan kavil, budur.

Kezâlik: Hayvanın yürümesi için bir ayağı iki kerre tahrik etmek, namazı bozmaz. Fakat iki ayağı tahrik etmek bozar. İki ayak iki el mesabesinde bulunmuş olur.

(19) Namazda iken hayvana binmek, namazı bozar, hayvandan inmek bozamaz.

(20) Namaz içinde bir ayakkabıyı iki el ile giyinmek, namazı bozar. Fakat ayakkaplarını ayaktan kolayca çıkarıvermek, namazı bozamaz.

(21) Bir kimse, namazda sehven veya âmden az çok bir şey, meselâ bir tane buğday yese veya bir katre su içse veya gözüne sürme çekse veya bedeninden bir uzvuna veya saçlarına bir yağ sürse veya başının veya sakalının tüylerini tarasa veya örse namazı fasit olur. Çünkü bunlar, birer ameli keşirdir. Fakat bir elinde bulunan bir yağı veya emsalini diğer eline almaksızın başına veya başka bir uzvuna sürse bununla namazı fasit olmaz. Zira, bu bir ameli kalıftır.

(22) Namazda çocuğu alıp süt vermek, namazı bozar. Çocuk namaz kılmakta bulunan bir kadının memesini kendi kendine tutup emecek olsa bakılır. Eğer süt çıkmaksızın bir iki def'a emmiş olursa namaz bozulmaz. Fakat süt çıkarsa veya süt çıkmaksızın iki def'adan ziyade emerse namaz fasit olur.

(23) Namaz içinde bulunan bir erkeğin namazı, kendisini zevcesinin öpmesile veya okşamasile bozulmaz. Meğer ki o erkeğin şehveti, husule gelsin. Fakat bir kadının namazı, kendisini kocasının şehvetle mess etmesile veya şehvetle olsun, olmasın öpmesile bozulur. Çünkü cinsî mükârenet hususunda kocanın faaliyeti asıldır.

(24) Bir kimse, namazda iken gözüne dokunan bir kitaba yalnız baksa veyahut ne yazılmış olduğunu anlamak için şöyle bir bakacak olsa – sahîh olan bir kavle göre – namazı fasit olmaz. Fakat karşısında bulunan bir mushafı şeriften yahut yazılı olan bir mihrabdan Kur'anı Kerîm âyetlerini okuyacak olsa bakılır: Eğer okuduğu âyetler, zaten ezberinde ise namazı bozulmaz, amma ezberinde değilse en az bir âyet okuyunca bozulur. Çünkü bu, bir taallüm demektir.

Bu mes'ele, İmamı A'zama göredir. İmameyne göre bununla da namaz bozulmaz. Şu kadar var ki böyle bir okuma mekruhtur, bunda ehli kitaba bir benzeyiş vardır.

(25) Mücerret kalbi olan kuruntular, fiiller, namazı bozamaz. Binaenaleyh, bir kimse, namaz içinde dilile söylemeksizin fikriyle bir şiir, bir hutbe tertip edecek olsa, isaette bulunmuş olur. Çünkü kalbi namazda başka şeyler ile uğraşmış bulunur. Maahaza bununla namazı fasit olmaz.

(26) Bir musalli, kaç rek'at namaz kıldığına dair olan bir suale cevaben bir elinin bir, iki veya üç parmağıyla işaret edecek olsa namazı bozulmaz.

Ve üç kelimeden az olmak üzere bir yazı yazsa namazı bozulmaz. Meğer ki bakanlara namazda bulunmadığı zannını verecek tarzda olsun.

(27) Cemaatle namaz kılan kimse: Bir özre mebni, diğer bir kavle nazaran özür bulunsun bulunmasın kible tarafına veya sağ veya sol tarafa yahut kibleden yüzünü çevirmeksizin arka tarafa bir rükün miktarı dura, dura birer saf kadar gitse mescitten çıkmadıkça veya kırdan ise saflardan ayrılmadıkça namazı bozulmaz. Çünkü mescitte ve sahrada safların bulunduğu mevzi bir yer hükmündedir. Binaenaleyh kırdan namaz kılanın ön tarafında saf bulunmazsa secde mevziini geçmesiyle namazı fasit olur. Nitekim münferiden namaz kılan kimsenin de secde mevziini geçmesi ile namazı bozulur. Kadınlar hakkında haneleri bir kavle göre mescit, diğer bir kavle göre de kır hükmündedir.

(28) Ağız dolusundan noksan olan bir kusuntu, tutulmasına imkân bulunmayıp da tekrar içeriye gitse bununla namaz bozulmaz.

(29) Bir musalli, göğsünü bilâ özür kibleden döndürse namazı bozulur. Fakat bir uzuvdan kan çıkmak gibi bir sebeple hades vuku bulduğunu, hilâfı hakikat olarak zannedip de kibleye arka çevirecek olsa, mescitten çıkmadıkça namazı bozulmaz. Meğer ki imam olup yerine başkasını halef bırakmış olsun.

(30) Namaz içinde bulunan kimseden burun kanaması veya kusuntu gibi ihtiyarî olmayan ve bu cihetle "hadesi semavî" denilen abdesti bozacak bir şey zuhur etse muhayyer olur. Dilerse abdest alıp namazı yeniden kılar, buna "istinâfı salât" denir. Efdal olan da budur. Ve dilerse namaza muhalif bir şey ile asla uğraşmaksızın en yakın yerdeki su ile abdest alır, münferit ise bu abdest aldığı yerde veya evvelce namaza başlamış bulunduğu yerde namazının kalan kısmını ikmal eder, muktedî ise evvelki yerine dönüp orada namazını tamamlar, iktidânın sıfhatine mâni olacak bir yerde durup orada imama tekrar uymaz. Meğer ki cemaatle namaz kılınıp bitmiş olsun, o halde münferit gibi hareket eder. Buna da "binâi salât" denilir.

Böyle bir kimse, abdest almak için yakın suyu bırakıp uzağa gitse veya gidip gelirken Kur'an okusa veya bu esnada avret mahalli açılsa artık namazı bina edemez, yeniden kılması lâzım gelir.

Lâhik bahsine de müracaat! (168)'inci sahifede.

(31) Namazı bozulan bir imamın yerine başkasını istihlâf etmesi bil' icma' câizdir. Şöyle ki: Bir imam, kendisine namaz esnasında burnu kanamak gibi semavî bir hades âriz olsa, cemaatten imamete salih bir zatı işaretle veya libasından tutarak mihraba geçirir, imam ile beraber yalnız bir kimse bulunmuş olsa bu kimse, imamete salih ise istihlâf için teayyün etmiş olur. İmam, böyle bir istihlâf bulunmaksızın mescitten çıkınca veya sahrada ise safları tecavüz edince cemaatin namazı bozulur. İmam münferit

hükümünde kalır, dilerse abdest alıp namazı bina eder, dilerse namazını yeniden kılar. Cemaatta vukufsuzluk galip olunca bu istihlâf cihetine gidilmeyip namazın yeniden kılınması efdaldır. Aksi takdirde fesadı mucip bazı yanlış hareketlerin zuhuru melhuzdur.

(32) Dişlerin arasında kalmış olan bir şey namaz içinde yutulsa bakılır: Eğer en az bir nohut miktarı ise namazı bozar, bundan noksan ise bozamaz.

(33) Ağızda bulunan bir şeker parçasının, namazda çiğnenmediği halde tadı boğaza gitse namazı bozar. Fakat namazdan evvel yiyilmiş bir taa-minin ağızda kalmış olan tadı, namaz içinde tükürikle boğaza gitse bununla namaz bozulmaz.

(34) Namazda sakız veya Hindistan cevizi gibi bir şey, mütevelliyen üç kerre çiğnenecek olsa namaz bozulur, velev ki yutulmasın. Fakat çiğnenmediği halde bunun pek küçük bir parçası boğaza gidecek olsa bundan namaz bozulmaz.

(35) Namaz içinde vuku bulacak bayılmak veya çıldırılmak ile namaz fasit olur.

(36) Dört rek'atlı bir namazı cehaleti dolayısıyla iki rek'at zan ederek birinci ka'deyi müteakip selâm veren kimsenin namazı bozulur. Yatsının farzını teravih, öğlenin farzını cuma veya sabah namazını zan ederek birinci ka'dede selâm verilmesi de böyledir. Fakat sehven böyle bir selâm ile namaz fasit olmaz.

İskâtı Salât Mes'elesi:

476— Kazaya kalmış beş vakit farz namazlarıyla vitir namazlarının afv, edilmesi ricasiyle yapılan bir tasadduk muamelesine "İskâtı salât" denilmektedir. Şöyle ki: Bir mükellef, bu namazları velev ima ile olsun eda ve kazaya kadir iken eda ve kaza etmeksizin vefat etse bunların ıskâtı için, yani: Bunların uhrevî mes'uliyetinden kurtulabilmesi ümidiyle namına tasadduk yapılabilmesi için malının sülüsünden vasiyette bulunmuş olması lâzımdır. Bu takdirde terekesinin üçte birinden fidyei salât verilerek kendisinin afvı ilâhîye nailiyeti cenabı hakdan niyaz edilir.

477— İskâtı salâtı için bir şey vasiyet etmemiş olan bir ölünün velisi, yani: Mükellef olan vârislerinden biri tarafından teberruan verilecek bir mal ile de bu ıskâtı salât muamelesi yapılabilir. Ölünün bu yüzden afva nâil olacağı inayeti ilâhîyeden rica olunur.

Yabancı bir kimse tarafından vuku bulacak böyle bir teberruan bu hususta kâfi olup olmadığında ihtilâf vardır. Her halde yabancı bir kimse tarafından ölü namına yapılacak bir tasaddukun da ölüye sevabı vasıl olur.

478— Bir kimse hastalığı zamanında olsa da kazaya kalmış namazlarını iskat için fidye, sadaka veremez. Çünkü bunları kaza etmesi muhtemeldir. Bu fidye hiçbir vakit namaz yerine kaim olamaz. Fakat bunu kazaya muvaffak olamayacağını nazara alarak vâsiyette bulunursa bu vâsiyeti vefatında vârisi var ise terekesinin sülüsü miktarından, vârisi yok ise tamamından tenfiz edilir.

479— Iskati salât hususunda ölünün senei şemsiye itibariyle hayatı nazara alınır. Şöyle ki: Ölü, erkek ise on iki, kadın ise dokuz yaşında sonraki yaşayış müddeti hesap edilir, bu müddet içinde namazlarını kılmış, muhafaza etmiş olsa da bunların ifasında noksanlar bulunması korkusu ve mülâhazasıyla bütün bu müddet için fidye verilmesi tercih edilir.

Meselâ: Bir erkek ölünün müddeti hayatı yetmiş sene olsa bunun elli sekiz senesi için her bir namaz mukabilinde bir fitre miktarı fidye verilir.

480— Fidyei salât için tahsis edilen para muayyen müddet için kifayet etmediği takdirde bu para alel'ekser on fakire devir suretiyle verilebilir. Bir fakire veya birkaç fakire de bu vechile verilebilir.

Meselâ: Altmış iki yaşında vefat eden bir zatın elli senelik hayatı için devr yapılmak istense, sadakai fitir miktarı, elli kuruş, tahsis edilen fidye parası da doksan lira olsa bir aylık devir yapılır. Şöyle ki:

Vitir ile beraber bir aylık namaz — Otuz gün itibarile — yüz seksen vakit eder. Bunun fidyesi de doksan lira eder. Elli senede ise 600 ay mevcuttur. Bu halde bu doksan lira on fakire veya birkaç fakire altı yüz def'a devredilir. Şayet bu para 180 lira olursa üç yüz def'a devr kifayet eder. 45 lira olduğu halde ise bin iki yüz def'a devre lüzum görülür. Hasılı devr miktarı tahsis edilen paranın miktarına göre değişir.

481— Fidyenin devri hususunda isticâl gösterilmemeli, tam usuli şer'isi dairesinde temlik ve temellük muamelesi yapılmalıdır. Şöyle ki, ölünün velisi, yani: Mükellef vârisi, fidyeyi fakire verirken "filânın oğlu filânın keffareti salâtı olmak üzere bunu al" deyip fakire — hakikaten mah olmak üzere vermeli, fakir de bunu "kabul ettim" deyip aldıktan sonra kendi rızasıyla o veliye hibe ve teslim etmeli, veli de hibeyi kabul edip aldıktan sonra yine bu minval üzere o fakire veya başka bir fakire vererek kazaya kalan namazlara tekabül edecek surette devri yapıp bitirmelidir.

Böyle bir paranın fakire bağışlanması, fakirin de âlicenaplık göstererek bunu bağışlayana hibe etmesi, artık mafatı telâfiye kudreti kalmamış olan bir din kardeşlerinin uhrevî mes'uliyetini azaltmak gibi pek hayırlı bir maksada müteveccih olduğundan bu büyük bir şefkat ve uhuvvet nişanesidir. "Bebehâ nedihend, Bebehâne dihend" vazifesini unutmamalıdır.

482— Devir muamelesini, ihtilâftan kurtulmak için ölünün bizzat velisi yapmalıdır. Bunu bizzat yapamazsa yerine bir zatı bu hususta daimî bir velâyet ve risalet yoluyla tayin etmelidir, artık o zat, verilecek parayı o veli

namına fakire vermeli, ve o parayı fakir tarafından o veli namına onun bir elçisi sıfatıyla hibe olarak kabul eylemelidir. Böyle olmazsa o zatın bu parayı temlike ve veli namına temellüke selâhiyeti olamaz.

Yabancıнын da ölü namına teberrüan fidyeyi salâttâ bulunabileceğine kail olan bazı fukahaya göre ise böyle daimî bir vekâlet ve risalete hacet yoktur. Bidayette fidyeyi vermeye veli tarafından tevkil edilen zat, bunu fakire temlik eder ve fakirin kendisine yapılan hibesini kabul ederek bunu kendi tarafından ölü namına fakire tekrar temlik eyler. Maamafih birinci vecih, müreccahtır. Devirden sonra velinin veya vekilinin eline hibe suretiyle avdet eden paradan kendileriyle devir yapılan fakire kalplerini tatyip edecek miktar bir şey verilir, geriye bir miktar kalırsa o da başka fakirlere tassadduk edilir. Şayet bu para yerine ziyet eşyasından, meselâ mücevherattan bir şey konulmuş olsa bunun kıymeti hakkında bu tassadduk muamelesi yapılır.

483— Fidyeyi salâttan sonra keffareti savum, sonra keffareti uhdiye, sonra keffareti yemin için tekrar devir yapılır. Bozulup kaza edilmemiş, nafîle namazlar ve nazredilip de eda edilmemiş nezir namazları ve kurbanları namına da bir miktar devir yapılır. Hattâ yapılmamış tilâvet secdesi de bir vakit namaz gibi sayılarak bundan dolayı da fidye verilir. Fidyeyi salâttın hepsini bir fakire bir günde vermek câizdir. Keffareti yemin ve keffareti savum fidyeleri ise böyle değildir. "Keffareti savum ve yemin bahislerine de muracaat."

484 — Fidyeyi salâttın vâsiyet edilmesi, bunun vârisler tarafından teberrüan yapılmasından evlâdır. Bir de bu fidye, daha ölü defnedilmeden yapılmalıdır. Lâyık olan budur. Maamafih defnedildikten sonra yapılması da câizdir. Ölüünün velisi onun namına kazaya kalmış namazlarını kılamaz, oruçlarını tutamaz. Fakat bu gibi ibadetlerin sevabından ölmüş bir müslümâna ihda edilebilir. Bundan meyyitin müstefit olacağı inayeti ilâhîyeden beklendir.

484— İma ile de namaz kılmadan âciz bulunan bir hasta bu hal üzere vefat edecek olsa bu hastalığı müddeti içinde kılamamış olduğu namazlar için vâsiyette bulunması icap etmez. Çünkü bunları kaza ile mükellef olacak bir zamana ermemiştir. Binaenaleyh bunlar, üzerine terettüp etmiş bir vecibe olmamıştır ki fidyeyi cihetine gidilsin.

486— Fidyeyi salât hakkında sarîh bir nass ve icma yoktur. Bu usul, nass ile sâbit olan "Fidyeyi savm"a kıyas tarîkile de kabul edilmiş değildir. Belki bu, bir ihtiyat eseridir ve Hanefî müçtehitleri bunu müstahsen görmüşlerdir. Bunun herhalde kazaya kalmış namazlar yerine kaim olacağı iddia edilemez. Şu kadar var ki böyle bir fidye vâsiyeti, bir nedamet eseridir, bir istiğfar nişanesidir, bunun vâris tarafından teberrüan yapılması da bir şefkat, bir hayırhahlık alâmetidir, kazaya da artık imkân kalmamıştır. Bu cihetle bunun kabulü inayeti süphaniyeden umulmaktadır.

Binaenaleyh bu usul, bazılarının zannettikleri gibi bilâhara Birgivi merhum tarafından ileri sürülmüş bir şey değildir. Belki mezhebi hanefiye dair yazılmış en eski kitaplarda da bu veçhile münderiç bulunmuştur.

Ezcümle deniliyor ki: Fidyeye ile oruç borcunun sakıt olacağı hakkında nass vardır. Namazda fukahai hanefiyenin istihsanına göre oruç gibidir ve oruçtan daha mühimdir. Binaenaleyh kazasına imkân kalmamış olan namazlardan dolayı da fidye verilerek afvı ilâhînin tecellisini niyazda bulunmak bir emri ihtiyatî olmak üzere muvafıktır.

487– İmam Muhammed'i Şeybanî (Rahmetullâhi aleyh), "Ziyadat" adındaki kitabında "fidyei salât", inşallahü tealâ kifayet eder, demiştir. Demek ki, bunun afv ve mağfirete bir vesile olacağı Allah Tealâdan umuluyor. Yoksa bu bapta kat'î bir nass yoktur. Eğer bu fidyenin namazlara kifayet edeceği bir nassa veya bir kıyasa müstenit olsaydı, böyle meşiyetullâha taliki cihetine gidilmezdi.

Fahrülislâm Pezdevînin usul kitabında da deniliyor ki: Namaz hakkında fidyenin cevazına – yani: Namaza tekabül ve kifayet edeceğine – oruç hakkında hükmettiğimiz misillü hükmedemeyiz. Ancak namaz hakkında fidyenin fazlan kabulünü Allah Tealâdan reca ederiz. İbnül'hümmam gibi içtihat mertebesini haiz bir zatın da Fethülkadirdeki ifadesine nazaran namaz, eimmei Hanefiyenin istihsanile oruç gibidir. Madem ki oruç ile fidye: itamı taam arasında bir mümaselet şeran sabit olmuştur. Binaenaleyh bu mümaselet, namaz ile fidye arasında da sabit olabilir. Eğer böyle bir mümaselet var ise matluup hasıl olmuş olur. Ve illâ fidyeyi salât, bir Birr-ü ihşandan ibaret kalır. Birr-ü ihşan ise siyyieleri izaleye salıktır. Nitekim bir âyet-i kerimede «ان الحسنات يذهبن السيئات» buyurulmuştur.

488– Kütübi fıkhîyemizden Kuhüstanîde deniliyor ki: Eğer ölü, fidyei salât ile vasiyette bulunmamış ise velisinin teberrüü câizdir. Bunun bir emri müstahsen olduğunda hilâf yoktur. Bunun sevabı-ölüye vasıl olur.

Filhakika hiç bir vakit fidyei salât ile namaz borçlarımızın ödenmiş olacağını iddia edemeyiz. Fakat acizâne verilecek sadakalardan dolayı da inayeti ilâhiyeye nâliyetten ümidimizi kesmeyiz. Hiç bir hayır ve ihşan, indî ilâhîde zayı olmaz, verilen sadakalardan ve yapılan vakıflardan dolayı mü'minin defteri âmelîne daima sevap yazılır durur.

489– Bir ölünün terekesinden vasiyeti bulunmadığı takdirde varisleri, fidye vermeye mecbur değildir. Hele vârisler fakir olurlarsa bir âdet veya bir mürüvvet telâkkisile bunları fidye vermeğe imale etmek muvafık olmaz. Bahusus vârisler arasında çocuklar, yetimler bulunursa bunların hisyelerinden fidye verilmesi asla câiz olmaz.

* Bir de kendileriyle devir yapılacak fakirler arasında çocuk, matuh, mecnun, zengin ve gayrimüslim bulunmamak lâzımdır. Bu cihetlere dikkat etmelidir.

Mescitlere ait hükümler:

490— Mescit, islâm mabedlerine verilen bir isimdir. Lûgatte: Secde edilecek yer demektir. Cem'i, Mesacittir. Mescitlerin büyüğüne "Cami" denir, Cem'i, Cevamidir.

Mescitler, Allah Tealâya ibadet için yapılmıştır. Bu cihetle her mescidin büyük bir şeref ve fazileti vardır. Bu şerefe işaret için her mescide "Beytullah" denilir.

Binaenaleyh mescitlere tazim edilir. Mescitlerde kimsenin dilediği gibi tasarrufa hakkı yoktur. Bir mescit kıyamete kadar mesciddir. Mescidlere hürmetsizlik, mescitlere tecavüz, Hak Tealânın hukukuna tecavüz demektir ki, uhrevî mes'uliyeti pek büyüktür.

491— Bir mescidin içerisi, arsası mescit olduğu gibi semaya kadar olan bütün üst tarafı da mescit hükmündedir. Binaenaleyh mescitlerin içlerinde yapılması mekruh, memnu olan şeyler, bunların üstlerinde de mekruhtur.

492— Mescitlerin "fınai mescit" denilen etrafı da, yani kendilerine bitişik olup aralarında yol bulunmayan sahalar da namaz hususunda mescit hükmündedir. Binaenaleyh oralardan imama iktida sahîhtir, velev ki saflar oralara kadar muttasıl bulunmuş olmasın. Fakat sair hususlarda mescit hükmünde değildirler, oralardan geçip gitmek, oralara abdestsiz olarak girmek câizdir.

Bayram ve cenaze musallaları=namazgâhları da yalnız namaz hususunda mescit hükmündedirler.

Bir kimsenin kendi evinde kendisi için mescit edindiği mevzi' hakkında ise mescit hükmü asla cari olmaz.

493— Mescitlerin eftali, evvelâ mescidi haram, yani: Kâbei muazzama ile çevresindeki mescit sahası, sonra Medineî Münevveredeki Mescidünnebf —Aleyhisselâm— sonra Beytülmağdis mescidi, sonra Kuba mescididir. Ba'dehu en kadim olan, daha sonra da en büyük olan mescittir.

* (Malikîlere göre mescitlerin eftalı, evvelâ mescidi nebevîdir, sonra Mescidi haram, sonra mescidi Aksadır, bunlardan sonra bütün mescitler müsavidir. Şu kadar var ki, yakın olan mescitte namaz kılınması, civar hakkına riayetten dolayı efdaldır.)

494 — Bir kimsenin kendi mahallesi veya kabilesi mescidinde namaz kılması, sair mescitlerde namaz kılmasından efdaldır. Velev ki sair mescitlerin cemaatları çok olsun. Şu kadar var ki imamı daha salih, daha fakih olan bir mescitte namaz kılınması daha faziletlidir. Bu hususta Mescidi haram ile Mescidi nebevide şüphe yok ki müstesna bir mümtaziyeti haizdirler. Bunlarda kılınan namazların sevapları kat kat ziyadedir.

495 – Bir mescit nâsa dar gelecek olsa yanındaki yer, sahibinden kıymetile satın alınarak mescide katılır. Veleve ki sahibi razı olmasın. Çünkü buna âmmenin ihtiyacı bulunmuş olur. Ve böyle bir mescit veya cami, bilâhare – Ebniye ahvalına vakıf ehli hibrenin tahmin ve ifadelerine nazaran – çok genişlemiş bir hale gelince içinde cuma ve bayram namazları kılınabilmesi için veliyül'emirden tekrar izin istihsalı lâzım gelir.

496– Bir kimse, Allah Tealânın rızası için yapmış olduğu mescidin idaresine, tamirine, tefriş ve tenvirine ve ehl ise müezzinliğine, imametine başkalarından daha haklıdır. Kendisinden sonra da evlâdı, aşireti başkalarından evlâdır. Bunlar müezzinliğe, imamete ehil olmayınca bu hususta rey; kendilerininindir, diledikleri münasip kimseleri müezzin ve imam tayin edebilirler. Şu kadar var ki, bu tayin cihetinde vakıf ile mahalle ahali arasında ihtilâf zuhur etse bakılır. Eğer vakfın ihtiyar ettiği zatlar, evlâ veya ahalinin ihtiyar ettiği zatlara müsavi ise vakfın ihtiyarı tercih olunur ve illâ ahalinin ihtiyarı müreccih olur

497– Bir mescidin duvarlarını, kubbesini bir takım nakışlar ile, yıldızlar ile süslemekte bir beis yoktur. Lâkin sade bir halde bulunması evlâdır. Bahusus kible cihetinin ince, nefîs, nazarı cazip nakışlar ile süslenmesi, namaz kılanların gözlerini celbederek kalblerinin huzuruna mani' olacağı cihetle mekruh görülmüştür.

Maahaza bir kimse, bir mescidi kendi malından tezyin edebilir. Fakat müteveli, bu gibi nakışları, süsleri vakfın malından yapamaz, yaparsa parasını zamin olur. Çünkü bunlar mescidin binasına, devamına ait şeyler değildir. Meğer ki galle fazlasının zaleme eline geçip zayi olacağından korkulsun.

498– Mescitlerin kandilleri, gecenin nihayet uçte birine kadar yakılabilir, bunlardan ziyade yakılamaz, vakfa tecavüz olur Meğer ki vakıf şart etmiş olsun veya yakılması mutad bulunsun.

499– Mescit içinde kuyu kazılmaz. Kadimden beri mevcut ise halı üzere bırakılır. Mescit içinde abdest de almamaz. Meğer ki abdest için hazırlanmış bir mahal bulunsun.

500– Mürettip imam ve müezzini bulunan bir mescitte namaz kılındıktan sonra tekrar cemaat halinde ezan ile, ikamet ile, namaz kılınması mekruhtur. Fakat tekrar ezan ve ikamet bulunmaksızın mescidin mihrabından başka bir tarafında mahdud kimselerin tekrar cemaatla namaz kılmaları –sahih olan kavle göre – mekruh değildir.

501– Bir mescidde ezan okunduktan sonra içinde bulunan kimsenin orayı bırakıp başka bir mescide gitmesi mekruhtur. Meğer ki başka bir mescidde müezzin veya imam bulunmuş olsun.

502— Namaz kılanın önünden geçmek bir günahdır. Fakat mescidde ileri saflarda yer var iken arkadaki safları işgal eden kimsenin önünden geçip ileri gidilmesi câizdir. Çünkü bu kimse, kendi nefsinin hürmetini iskat etmiş bulunur.

503— Mescit içinde mu'tekif olmayan kimsenin yemek yemesi, uyması mekruhtur. Yalnız bir kavle göre garibüddiyar olan kimsenin de yemesinde, uyumasında bir beis yoktur. Maamafih hilâftan kurtulmak için böyle bir garibin itikâfa niyet etmesi evlâdır.

504— Mescitlere abdestli olarak girilir. Mescitlere namaz için olmaksızın çocukları, mecnunları sokmak ve mescitlerden bir zaruret bulunmadıkça yol gibi geçip gitmek câiz değildir.

505— Bir mescidi şerife girerken evvelâ sağ ayağı atarak girmeli ve derhal Resulü Ekrem Sallallâhü aleyhi vesellem efendimize salâtü selâmda bulunmalı, "Allahümme f'tah aleyna ebvabe rahmetike=Ya ilâhî! Bizlere rahmetinin kapılarını aç" diye dua etmeli, çıkarken de evvelâ sol ayağı dışarıya atmalı, "Allahümme f'tah aleyna ebvabe fadlike=Yarabbi üzerimize îûtuf ve kereminin kapılarını aç" diye duada bulunmalıdır.

506— Mescitlere lâubali bir vaziyette girilemez. Meselâ: Kollar sıvalı, palto omuzlara atılmış bir tarzda girmek muvafık olmaz. Mescitlerde gelişigüzel oturulamaz. Meselâ: Bir mescidde bir zaruret bulunmadıkça dizleri dikmek veya ayakları uzatmak câiz görülmez.

Kezâlik: Mabedlerde sergiler üzerine kirli, ıslak ayaklarla basılamaz, mabedlerin nezafetini ihlâl eden şeyler yapılamaz. Bilâkis herkes mabedlere hâlince en temiz, en güzel libaslarını giyinerek gitmeli, cemaati tenfir edecek hallerden kaçınmalıdır. Nitekim bir âyeti celiledle: *خذوا زينتكم عند كل* (حد-•) buyurulmuştur.

507— Mescitlerde yüksek sesle konuşmak mekruhtur. Ancak cemaate duyurmak için hatiplerin, vaizlerin ve talebesine duyurmak için din dersleri talim eder üstadların seslerini kaldırmaları câizdir. Başkalarının namazlarını teşviş etmemek şartile Kur'an okuyanların veya zikrullahta bulunanların seslerini yükseltmeleri de caizdir.

508— Mescitlerde gürültü yapmak, lüzumsuz yere dünyevî sözlerle konuşmak, gaip şeyleri sorup araştırmak; zikirten, hikmetten hâli şiirler okumak, caiz değildir. Denilmiştir ki: "Mescitdeki lakırdılar, hasenatı yer, bitirir, ateşin odunları yakıp bitirdiği gibi."

509— Mescitlerde had cezalarını yerine getirmek, alışveriş yapmak câiz değildir. Yalnız mu'tekif olanlar, ticaret ve kazanç için olmaksızın mücerret ihtiyaçları kadar alışverişte bulunabilirler. "İtikâf bahsine müracaat!"

* (İmam Ahmede göre mescitlerde nikâh aktedilmesi mesnundur. İmamı Şafîye göre bu akit yalnız mu'teklif hakkında câizdir.)

510— Mescit içinde dilencilik etmek haramdır, Bu dilencilere para vermek de mekruhtur. Ahvat olan kavî budur. Fakat hediye, sadaka vermek mem'nu değildir.

511— Mescitleri pis, kötü kokulu şeylerden korumak bir vecfbedir. Binaenaleyh mescit kandillerinde temiz olmayan yağları kullanmak câiz değildir. Soğan, sarımsak gibi şeyleri yemiş olan kimselerin cemaat arasına sokulmaları da muvafık değildir. Çünkü bunların kokusu cemaata eziyyet verir.

512— Mescitlerde okunan Kur'anı Kerîmi, hutbeleri ve irat edilen mev'izeleri tam bir hürmet ile dinlemek lâzımdır ve mescitlerde oturup kalkma, gidip gelme âdabına hakkı ile riayet edilmesi bir vazifedir.

Bütün bunlar, mübarek mabedlere ait âdab cümlesindedir. Bunların hilâfına hareket, islâm âdabına muhaliftir. Böyle bir hareket; bir islâm mabedinin ne kadar kudsî bir makam olduğunu güzelce anlamamaktan ileri gelir. Kur'anı mübine ve sair ulvî şeylere karşı yapılması icap eden tazimâtı bilmemekten neş'et eder, içtimâî terbiyeye ve dindaşlara karşı gösterilmesi lâzım gelen hürmet ve nezakete muhalif bulunur. Artık bu gibi yolsuz hareketlerden kaçınılmalı, islâm âdabına bihakkın riayet etmelidir.

513— Mescit kapılarını namaz vakitlerinden sonra kapamak mekruhtur. Meğer ki içinde bulunan eşyanın çalınmasından korkulsun.

Lâhika.

514— Mescit, camı bina etmenin fazileti, sevabı pek çoktur. Bunları bina etmek, bunların inşaatına yardım etmek bir îman bir hayırhahlık nişanesidir. Nitekim Kur'anı kerîmde: "Allah Tealânın mescitlerini ancak Allah Tealâya ve ahiret gününe îman eden kimse bina eder, mamur kılar" diye buyurulmuştur. (1)

515— Mescitleri bina ve imar eden ehli îman hakkında büyük müjdeler vardır. Ezcümle bir hadisi şerifte: "Her kim, Allah Tealânın rızasını dileyerek bir mescit bina ederse Hak Tealâ da ona Cennette bir ev bina eder" buyurulmuştur. (2)

(1) أما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الآخر.

(2) من بنى مسجداً يتقى به وجه الله بنى الله له بيتاً في الجنة.

Diğer bir hadisi nebevîde de, "Her kim helâl malından, içinde Allahü Tealâya ibadet edilir bir bina yaparsa Allah Tealâ da onun için Cennette incidenten, yakuttan bir ev vücade getirir" buyurulmuştur. (1)

Hasılı malı helâl ile riyadan, sum'adan hali olarak vücade getirilen bir mabedin sevabı pek ziyadedir. Ne mutlu bu gibi hayrata muvaffak olanlara!

516— İnsanlar ölünce amelleri biter, amel defterleri kapanır, artık bu defterlere sevap yazılmaz. Ancak mescit yapmış olmak gibi sadakai cariye-leri bulunan ehli imanın amel defterleri kapanmaz, onlara daima sevaplar yazılır durur.

Nitekim bir hadisi şerifte buyurulmuştur ki: "Bir mü'mine, öldükten sonra amelinden ve hasenatından ulaşacak şeylerden biri öğrenip neşretmiş olduğu ilimdir veya geriye bırakmış olduğu salih evlâttır veya miras bırakmış olduğu Mushafı şeriftir veya yapmış olduğu mescittir veya yolcular için bina etmiş olduğu evdir veya akıtmış olduğu ırmaktır veyahut sıhhatında, hayatında malından çıkarmış olduğu sadakadır, bunlar vefatından sonra kendisine erişir." İşte bu mealdeki hadisi şerif de mescitleri yapan, medreseleri vücade getiren, çeşmeleri akıtan ve emsali vakıfları tesis etmiş olan zatlar hakkında ne büyük bir tebşiri muhtevi bulunuyor. (2)

517— Allah Tealânın rızası için yapılmış vakıflar, birer sadakai câriye-dir. Şöyle ki: Mükellef bir müslüman, bir malını menfaatı, galesi Allah Tealânın kullarına ait olacak bir veçhile temlik ve temellükten memnu bir hale getirirse onu vakfetmiş olur. Artık o mal sırf Hak Tealânın mülkü hükümünde bulunur, onda kimsenin mülkiyet hakkı kalmaz.

Herhangi bir vakfın lâzım bir hale gelmesi için usulü dairesinde mahkemede tescil edilmesi iktiza eder. Ancak bundan vakıf mescitler ile makbeler ve vasiyet suretile olan vakıflar müstesnadır. Şöyle ki:

Bir müslüman, bir mescit bina edip onu yolile beraber mülkünden çıkarır ve içerisinde namaz kılınması için nâsa izin vermekle nas da orada cemaatla namaz kılsa o mescidin vakfiyeti, tescile muhtaç olmaksızın tamam olmuş olur. Kezalik: Bir kimse, mülkünde bulunan bir arsayı makbere olmak üzere vakfedip içerisinde ölü defnedilmesine izin vermekle ölü defnedilse vakfiyesi tamam olmuş olur.

Kezalik: Bir kimse, bir malını bir ciheti hayra vakf olmak üzere vasiyet edip ba'dehû o vasiyet üzerine vefat etse bakılır: Eğer sülûsi malı kâfi ise veya varisi yok ise veya varisi olup vasiyetin tamamına icazet verirse o mal

(۱) من بنى بيتاً بعد الله فيه من مال حلال بحسب الله له بيتاً في الجنة من درو ياقوت.

(۲) ان مما يلحق المؤمن من عمله وحسناته بعد موته علماً ونسراً او ولداً صالحاً تركه

او مصحفاً ورثه او مسجداً بناه او بيتاً لا بن السبيل بناه او نهراً اجراه او صدقةً اخرجها من

ماله في صحته وحياته تلحقه من بعد موته.

o cihete tamamen vakfedilmiş olur. Eğer sülüsü mal kâfi olmayıp varisi de ziyade icazet vermezse terekisinin ancak üçte bir miktarı nisbetinde o cihete vakfı lâzımile vakf edilmiş bulunur. Bunun lüzumu tescile tavakkuf etmez. (Vakıflara dair) "Hukuku İslâmiye ve İstilâhatı Fıkhiye" adındaki eserimizin dördüncü cildinde tafsilât vardır.

518— Mescitlere ibadette bulunmak ve cemaatla namaz kılmak için devam etmek de mescitleri ihya ve imar mesabesinde olduğundan fazileti pek ziyadedir. Bir hadisi şerifte: "Bir kimse içinde cemaatla namaz kılınan bir mescide gidecek olsa gider gelirken atacağı hatvelerden her birile bir günahı mahvolur, diğer birile de kendisi için bir hasene yazılır." buyurulmuştur. (1)

Diğer bir hadisi nebevîde de: "Her kim evinde güzelce abdest alsın, sonra da bir mescide gitse Allah Tealânın zâiri=ziyaretçisi olmuş olur. Ziyaret edene ikram etmek ise her ziyaret edilen zat üzerine bir hakır" diye buyurulmuştur. (2)

Diğer bir hadisi şerifte de: "Gecenin karanlığında mescide yürüyecek kimse, kıyamet günü Allah Tealâya nurlar içinde kavuşacaktır" buyurulmuştur. (3)

Ne büyük tebşirat! Artık mescitlere devamı bir ganimet bilmeli, cemaatla namaz kılmak sevabını elden kaçırmamaya çalışmalıdır. Bu hususta muvaffak olmamızı Allah Tealâ Hazretlerinden niyaz eyleriz.

Cenaze hakkındaki vecîbeler, vazifeler:

519— Cenaze, ölü demektir. Ölmek üzere bulunan kimseye "muhtezar" denir. Muhtezarın yanında Kelimei Tevhidi, Kelimei Şahadetü okumaya ve ölünün kabrinde yapılacak muayyen hitabeye de "telkin" denir.

Ölünün yıkanılmasına "gaslimeyyit", ölünün yıkanmasından kabre defnedilmesine kadar lâzım gelen şeylere ve bu şeyleri tedarük etmeye de "teçhiz" namı verilir. Ölüyü kefenlemeye, yani: Mutad şeylere sarmaya da "tekin" denilmektedir.

520— Ölen bir müslümanı yıkamak, kefenlemek, üzerine namaz kılıp bir kabre defnetmek, müslümanlar için bir farzı kifayedir. Bu farızayı yapmadıkları takdirde bundan hepsi de indallah mesul olurlar. Meğer ki yapacak halde bulunmasınlar.

- (1) من راح مسجد الجماعة فخطوة تمحو سيئة وخطوة تكتب له حسنة ذاهباً وراجعاً.
 (2) من توضأ في بيته فاحسن الوضوء ثم أتى المسجد فهو زائر الله وحق على المزوان بكرم الزائر.
 (3) من مشى في مظلة الليل إلى المسجد لقي الله عز وجل بنور يوم القيامة.

521— İslâm ölülerini hayır ile anmak, onların güzel cihetlerini söylemek, fenalıklarını söylemekten çekinmek, müslümanlar için bir vazifedir. Nitekim bir hadisi şerifte: (اذكروا محاسن موتاكم وكفوا عن مساوئهم) buyurulmuştur. Yani: Ölülerinizin güzel hallerini yadediniz, kötülüklerini söylemekten çekininiz.

Hattâ bir islâm ölüsünde görülüp hüsnü haline delâlet eden güzel rayiha veya yüzünün nurlanması gibi şeyleri söylemek mustahaptır. Fakat fena rayiha veya yüzünün karaması gibi şeyleri söylemek haramdır, gybetten maduttur. Meğer ki ölü, bid'at, fisk-ü fücür sahibi olmakla tanılmış ve bu hal üzere ölmüş bulunsun. O halde başkalarına ibret olmak üzere söylenmesi câiz olabilir.

522— Muhtezarı bir güçlük yok ise Kibleye doğru sağ yanı üzerine çevirmek mustahaptır. Ayakları Kibleye doğru olarak ve başı biraz yükseltilerek arkası üstüne de yatırılabilir. Mutat olan da budur. Bu halde başı biraz yukarı kaldırılır, ta ki, yüzü kibleye yönelsin.

523— Muhtezara Kelime-i Tevhit telkin edilir. Bu bir sünnettir. Şöyle ki: Daha ruhu hulkume gelmeden yanında Kelime-i Tevhit veya Kelime-i Şehadet okunur, fakat "sen de oku" diye kendisine teklif edilmez. Muhtezar da bu mübarek kelimeyi bir kere okuyup başka bir şey söylemezse artık telkine nihayet verilir. Ta ki, son sözü Kelime-i Tevhit olmuş olsun. Bu telkini muhtezarın kendisinden nefret edeceği bir kimse yapmamalıdır.

Bu telkin, bir tövbeyi de mutazammın olmak üzere: (استغفرالله العظيم الذي لا آله الا هو الحي القيوم وآتوب اليه) demek gibi bir suretle de yapılabilir. Yâni: O şanı yüce Allah Tealâdan mağfiret diler ve ona tövbe ederim ki, ondan başka hak mabut yoktur, o haydır, kayyumdur.

Bir hadisi şerifte: (من كان آخر كلامه لا اله الا الله دخل الجنة) buyurulmuştur. Yani: Her kimin son sözü lâilâhe illâllah olursa cennete girer.

Muhtezarın yanında Yâsin suresiyle Rad suresinin okunması da müstehaptır.

524— Muhtezar, ölünce gözleri yumdurulur, çenesi iyice bir bez ile çekilip ağzı kapatılarak tepesinden bağlanır. Bunları yapan kimse, şöylece dua etmelidir: (بسم الله وعلى ملة رسول الله. اللهم يرحم عليه اسمه وسهل عليه ما بعده واسعه) (بسم الله وعلى ملة رسول الله. اللهم يرحم عليه اسمه وسهل عليه ما بعده واسعه) Yani: Allah Tealânın ismini zikir ile ve Resullullahın milleti üzerine ölmüş olsun. Ya ilâhî! buna işini kolay et, kendisine ilerisini asân et, onu cemalinle mes'ut et, Ona; yöneldiği âlemi içersinden çıkıdığı âlemden hayırlı buyur.

525— Ölünün üzerinden elbisesi çıkarılır, bir teneşir veya başka bir tahta üzerine konulur, üstüne örtü çekilir, şişmesine mâni olması için kar-

nının üstüne bir kılıç veya sair bir demir parçası konulur, elleri yanına uzatılır, kolları göğsünün üzerine konulmaz, yanında cünüp veya haiz veya nüfesa olan kimse bulunmaz.

526— Ölünün yanında güzel kokulu bir şey bulundurulur. Yıkanmadıkça yanında Kur'anı Kerim okunmaz, bu mekruhtur. Bu halde başka bir odada Kur'anı Kerim okunabilir. Ölünün bulunduğu yer geniş olup üzerinde de tam bir örtü bulunduğu takdirde kendisine yakın oturulmaksızın gizlice Kur'anı Kerim okunması da kerahatten hâli olabilir.

527— Ölünün komşuları, yakınları vefatından haberdar edilirler. Bunlar da ölüye karşı son vazifelerini ifaya koşar, sevap kazanırlar.

Cenazelerin gasledilmeleri:

528— Cenazelerin bir an evvel yıkanılması, teşhiz ve tekfinlerine bakılması kabirlerine konulması müstehaptır. Bu halde cenaze tenesir denilen bir sedir, bir tahta üzerine — ayakları kibleye doğru olarak— arka üstüne yatırılır. Tenesirin çevresi güzel kokulu bir şey ile üç, beş veya yedi def'a tek olarak tütsülendirilir, göbeğinden dizlerine kadar olan avret mahalli bir şey ile örtülüp rubası tamamen çıkarılmış bulunur.

529— Cenaze yıkayan: Gasil veya gasile, gasl farizesini yerine getirmeye niyet etmeli ve besmelei şerife ile başlamalı ve gasl bitinceye kadar: (تغفرانك يا رحمن!) : Er rahman olan mabudum! Mağfiretini dilerim''demelidir.

Yıkayıcı, eline bir bez sararak örtünün altından ölünün istincasını temin eder. Sonra abdest aldirmaya başlayarak evvelâ: Cenazenin yüzünü yıkar, ağzına burnuna su vermez, yalnız dudaklarının içini, dışlarını, burun deliklerini, göbeğinin çukurunu parmakla veya parmağına sardığı bir bez parçası ile mümkün mertebe mesheder. Ba'dehu ellerile kollarını yıkar — Salih olan kavle göre başını da meshedip ayaklarını da tehir etmeksizin hemen yıkar, böylece abdesti alınmış olur.

Namazın ne olduğunu henüz anlamıyacak bir yaşta bulunan bir çocuk ölünce böyle bir abdest aldırılması icap etmez.

530— Cenazenin abdesti tamamlanınca üzerine mümkünse ısıtılmış, tatlı su dökülür, saç ve sakalı var ise hatmi denilen güzel kokulu bir ot ile, mevcut değilse sabun ile taranmaksızın yıkanır. Sonra sol tarafına çevrilerek evvelâ: Sağ tarafı bir kerre yıkanır sonra sağ tarafına çevrilerek sol tarafı da bir kerre yıkanır ve böylece sağ ve sol tarafları üç def'a yıkanır. Daha fazla da yıkanabilirse de israfa mahal yoktur. Bundan sonra cenaze hafifçe kaldırılıp, meselâ: Yıkayanın göğsüne veya eline veya dizine yaslandırılarak karnı yavaşça sığanır, bir şey çıkarsa su dökülüp giderilir, yeniden abdeste ve yıkamaya lüzum görülmez. Fakat şişip dağılmak üzere bulunan bir ölünün üzerine yalnız su dökmekle iktifa olunur, abdesti ve üç kerre yıkanılması icabetmez.

531— Ölünün saçları ve tırnakları kesilmez, sünnet olmamış ise sünnet edilmez, yıkanılmasında pamuk kullanılmaz, yıkanma neticesinde havlu gibi bir şey ile kurulandırılır, ondan sonra kefen gömleği giydirilir, mütebaki kefenleri yayılarak başına ve sakalına hanut denilip kâfuru, sandal vesairden mürekkep olan güzel kokulu bir şey konulur, secde mevzileri olan alınına, burnuna, ellerine, dizlerine ve ayaklarına da kâfuru konulur.

532— Ölünün yıkanacağı yer, örtülü olup onu yıkayıcıdan ve ona yardım edecek kimselerden başkaları görmemelidir.

Bir ölüyü kendisine en yakın olan kimse veya mütteki, emanet ehli bulunan bir zat yıkamalıdır. Bu yıkamak meccanen olmalıdır. Çünkü bu, bir dinî vazifedir. Hattâ bir kimse, bu yıkamak vazifesi için taayyün edip kendisinden başkası bulunmazsa bunun mukabilinde bir ücret alması câiz olmaz. Fakat böyle taayyün etmeyip başka yıkayıcılar da bulunursa ücret almak câiz olur.

533— Erkek olan ölüyü erkek, kadını da kadın yıkar. Bu yıkayıcılar taharet üzere bulunmalıdırlar. Bunların cünüp veya hâyiz nüfesa bulunmaları ve gayrimüslim olmaları mekruhtur. Meğer ki müslim hakkında gayrimüslimden başka erkek ve müslime hakkında da gayrimüslimeden başka kadın bulunmasın.

534— Bir kadın, vefat eden kocasını yıkayabilir. Çünkü kadın, iddet bekliyecektir. Bu iddet çıkmadıkça zevciyat baki sayılır. Fakat bir erkek, ölmüş bulunan zevcesini yıkayamaz. Zira erkeğe iddet lâzım gelmez, zevcesi ölünce aralarındaki zevciyet zâil olmuş olur. Şu kadar var ki yıkayacak kadın bulunmazsa zevcesine teyemmüm ettirir.

(Eimmei selâseye göre zevcin de zevcesini yıkaması câizdir.)

535— Erkekler arasında ölmüş kadına mahremi var ise elile teyemmüm ettirir, mahremi yok ise yabancı olan bir erkek, eline bir bez sararak ve gözlerini kapayarak teyemmüm ettirir.

536— Su bulunmadığı takdirde de teyemmüm ile iktifa edilir. Bir cenaze hakkında teyemmüm yapıp namazı kılındıktan sonra su bulunacak olsa yeniden gâsh yapılır, namazın tekrar kılınıp kılınmayacağı hakkında ise imam Ebû Yusuf'tan iki kavil vardır.

537— Henüz müştehat olmayan bir kız çocuğunu erkek ve henüz mürahik olmayan bir erkek çocuğunu da kadın yıkayabilir. (1)

(1) Dokuz yaşındaki bir kız müştehattır. Bir erkek çocuğu on iki ve bir kız çocuğu da dokuz yaşını bitirdiği halde balığ olmasa balığ oluncaya kadar mürahik ve mürahika adını alır.

538— Tenasül âleti kesilmiş veya husyeleri çıkarılmış olan kimseler ile tam erkeklerin farkı yoktur. Binaenaleyh bunları da erkekler yıkarlar.

539— Suda boğulmuş bir müslüman, gasl niyetile üç def'a suda hareket ettirilerek yıkanır, mücerret su içinde kalmış olması, ber hayat olan müslümanlardan bu gasl vecibesinin sukutunu icap etmez.

540— Bir müslümin karibi veya zevcesi bulunan bir gayri müslim veya gayri müslime kendi dindaşlarına tevdi' edilir, tevdi' edilmediği takdirde sünnet veçhile olmaksızın yıkanır, onun hakkında yukarıdaki tarif veçhile hareket edilmez.

541— Vefat eden bir müslümin gayri müslimin akrabasından başka bir velisi bulunmazsa cenazesi bunlara verilmez. Çünkü onun teşhiz ve tekfini, namazı bütün müslümanlara müteveccih bir farzı kifayedir.

542— Ölü olarak düşen bir çocuk, bir bez parçasına sarılarak defnedilir, yıkanması lâzım gelmez.

543— Erkek mi, kadın mı olduğu anlaşılmayan, bu cihetle kendisine "Hünsayi müşkil" denilen kimse ölünce yıkanmaz. Belki teyemmüm ettirilir, kefen hususunda ise kadın sayılır.

544— Ölmüş olan bir müslimin başı ile beraber vücudunun ekserisi bulunacak olsa yıkanır, kefenlenir, namazı kılınır. Fakat başsız olarak yalnız yarısı bulunsa veya gövdesinin ekserisi gâib bulunmuş olsa yıkanmaz, kefenlenmez üzerine namaz kılınmaz, belki bir beze sarılarak defnedilir.

545— Kefene sarıldıktan sonra ölüden çıkacak bir mayi' vesaire artık yıkanmaz.

Cenazelerin kefenlenmeleri:

546— Vefat eden erkekler ile kadınlardan her birinin bedenini, onu örtecek bir libas ile kefenlemek farizadır. Bu farizayı yerine getirmeyen müslümanlar, günahkâr olurlar. Maahaza kefenler üç nev'e ayrılır. Birincisi: "Kefeni sünnet" dir ki erkeklere göre kamis ile izar ve lifafeden ibaret olmak üzere üç kattır. Kadınlara göre de bunlar ile beraber bir baş örtüsü ile bir göğüs örtüsünden ibaret olmak üzere beş kattır. İkincisi : "Kefeni kifayet" dir ki, erkeklere göre izar ile lifafeden, kadınlara göre de bunlar ile beraber bir baş örtüsünden ibarettir. Üçüncüsü : "Kefeni zaruret!" dir ki, gerek erkekler ve gerek kadınlar için yalnız bir kattır. Bu halde ölü, bulunabilen bir kat sebze sarılmış olur. Fakat bir zaruret bulunmadıkça böyle bir kat ile iktifa edilmemelidir.

547– Kamis, bir gömlek yerindedir ki boyun kökünden ayaklara kadar uzun bulunur, yen'i ve yakası olmaz, etrafı oyulmaz. İzarde bir don ve eteklik yerindedir ki, baştan ayağa kadar uzun bulunur. Lifafe ise bir sargı yerinde olup baştan ayağa kadar uzun bulunmakla beraber baş ve ayak tarafları düğümlenir, bu cihetle izardan daha boylu bulunmuş olur.

548– Kefenin beyaz pamuk bezinden olması efdaldır. Nitekim mutad olan da patiskadan yapılmasıdır. Kefenin yenisi ve yıkanmışı müsavidir. Kadınlar için ipekten ve zaferan ve usfur denilen boylar ile boyanmış bezlerden de kefen yapılabilir.

Kefenler, mümkün mertebe güzel ve her ölünün haline mütenasip olmalıdır. Meseîâ : Erkeklerin kefenleri cuma veya bayram günlerinde, kadınların kefenleri de babalarını ziyaret edecekleri günlerdeki libaslarına kıymetçe uygun bulunmalıdır. Bu bir mikyastır. Kefeni sünnetten ziyadesini iltizam ise mekruhtur, bhusus varisler arasında muhtaçlar veya çocuklar bulunursa.

549– Kefenler daha ölümlere sarılmadan bir, üç veya beş kere güzel kokulu şeyler ile tütsülenir. Eyvelâ: Lifafe, tabuta veya kilim, hasır gibi bir şey üzerine yayılır, onun üzerine de izar yayılır, sonra da ölü : kamis, yani kefen gömleği içinde olarak izarın üstüne konur, bu halde ölü erkek ise izar evvelâ soluna, sonra da sağına getirilerek sarılır. Ba'dehu lifafe de öylece sarılır, açılmasından korkulursa kefen bir kuşak ile de bağlanır.

Ölü kadın olunca saçları iki örük edilerek kefen gömleği üzerinden göğsü üzerine konur, onun üzerine başörtüsü yüzüyle beraber örtülür, üstüne de izar sarılır, izarın üzerinden de göğüs örtüsü bağlanır, daha sonra da lifafe sarılır, göğüs örtüsü lifafeden sonra da bağlanabilir.

550– Kefen hususunda mürahik ile mürahika, balığ ile balığa hükmündedir. Henüz mürahik ve mürahika olmıyanların kefenleri yalnız izar ile lifafeden, yahut yalnız bir kattan ibaret olabilir. Maahaza üç kat olması daha güzeldir.

551– Herkesin kefeni, kendi malından tedarik edilir. Kefen masrafı; borçtan, vasiyet ile mirastan öncedir. Fakat borç mukabilinde rehin bırakılmış olan mal, kefene sarfedilemez, mürtehinin hakkı mukaddemdir.

Malı bulunmayan bir ölünün kefeni, hayatta iken nafakasını vermekle mükellef olacak kimselere aittir. Böyle bir kimse bulunmazsa beytülmal tarafından temin edilir, bu da kabil olmazsa bunu müslümanların kendi aralarında tedarik etmeleri icap eder.

552– Kadınların kefenleri zengin olsalar da kocalarına aittir. Fetva bu veçhiledir. İmam Muhammede göre yalnız mal bırakmayan kadınların tec-hiz ve tekfinleri, nafakalarını vermekle mükellef bulunmuş olan kimselere aittir. Malları mevcut olunca ondan temin edilir.

(İmam Şafîye göre de böyledir.) {

553– Bir ölünün techiz ve tekfinini vârislerinden biri temin etse bununla rüçû edebilir. Fakat vârisi olmayan bir kimse, vevlki akrabasından bulunsun, vârislerin emirleri bulunmaksızın temin etse terekesine rüçû edemez. Gerek rüçû edeceğine işhatta bulunmuş olsun ve gerek olmasın.

554– Bir ölünün kabri açılıp kefeni çalınmış bulunsa bakılır : Eğer daha terütaze duruyorsa yeniden kefene sarılır. Bu kefen, terekesi, henüz taksim edilmemiş ise malından, edilmiş ise vârisleri tarafından temin edilir.

Cenaze namazları :

555– Temizlenmiş, ön tarafta hazırlanmış müslüman bir ölü için müslümanların abdestli ve kible cihetine yönelmiş olarak cenaze namazı kılmaları bir farzı kifayedir.

556– Cenaze namazının şartı niyettir. Bu niyette ölünün erkek veya kadın, sabiy veya sabiye olduğu tayin edilir. İmam olan zat, Allah Tealâ rızası için hazır olan cenaze namazını kılmaya ve o cenaze için dua etmeye niyet ederek namaza başlar, imamete niyet etmesi lâzım gelmez. Vevlki, cemaat arasında kadınlar da bulunsun.

Cemaattan her biri de Allah rızası için o cenaze namazını kılmaya ve onun için duaya ve imama iktidaya niyet eder.

Ölü, erkek ise: "Şu erkek için" kadın ise: "Şu kadın için" diye duaya niyet edilir. Çocuklar hakkında da o veçhile niyet edilir. Cemaattan biri, ölünün erkek mi kadın mı, büyük mü, küçük mü olduğunu bilmediği takdirde "Üzerine imamın namaz kılacağı ölüye imam ile beraber namaz kılmaya ve dua etmeye" niyet eder.

557– Cenaze namazının rükünleri, kıyam ile tekbirdir ; sünnetleri de senâ ile salât ve selâmdan ve ölü ile sair müslümanlara duadan ibarettir... Duanın rûkn olduğuna kail olanlar da vardır. Şöyle ki : Cenazeye karşı ve kibleye müteveccih olarak saf bağlanır, niyet edilir, imam olan zat, ellerini kaldırarak cehren (الله اكبر) diye tekbir alır, ellerini namazda olduğu gibi bağlar, cemaatte hafiyen tekbir alarak ellerini bağlarlar. Bu tekbir, min vechin bir rükün, min vechin bir şarttır. Bu tekbiri müteakip imam da cemaat da gizlice :

(سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك وجل ثناؤك ولا اله غيرك)

diye okurlar, nihayetinde ellerini kaldırmaksızın : (الله اكبر) diye cehren tekbir alır, cemaatta ellerini kaldırmaksızın hafiyen tekbir alırlar. Bu def'a da gizlice : (اللهم صل.. اللهم بارك) i okurlar, tekrar ayni veçhile (الله اكبر) diye tekbir alınır. Bu def'a da ölüye vesair mü'minlere hafiyen dua edilir, bunu müteakip de yine : (الله اكبر) denilip tekbir alınır, badehu evvelâ

560– Ölü dışı olunca müennes zamiri ile dua edilir, meselâ اللهم ان كانت
(وخص هذا الميت اللهم اجعلها لنا فرجة) yerine (وخص هذه الميت) ve denir
(احسانها وان كانت مسيئة فتجاوز عنها ولقها الامن اجعلها لنا اجرا اللهم طاللام
denir. اجعلها لنا شافة مشفمة).

561– Cenaze hakkında me'sûr duaları bilmeyenler, kolaylarına gelen başka münasip duaları okuyabilirler. Meselâ (ربنا آتنا في الدنيا حسنة) âyeti kerfemesini okusalar kifayet eder. (اللهم اغفر لي وللميت وللسائر المؤمنين والمؤمنات) diye de dua edebilirler. (1)

562– Cenaze namazının asıl rüknü olan tekbirler. – Tarif edildiği veçhile – üçtür. İlk tekbir ile beraber mecmuu dört etmiş olur. İmam bir beşinci tekbir daha alacak olsa cemaat buna iştirâk etmez.

563– Cenaze namazında cemaat şart değildir. Yalnız bir müslim erkeğin veya bir müslim kadının kılmasile de bu fariza ifa edilmiş olur. Cemaat ile kılındığı halde imamete evlâ olan, velâyeti âmmeyi haiz olan zatlardır. Bunlardan sonra Cuma namazını kıldırان imam, sonra da salâhı hal sahibi olan mahâlle veya kabile imamı, daha sonra da ölünün irs tertibi üzere velîsi bulunan kimselerdir.

564– Bir veli, namaz kıldırılmak için sıra kendisine gelmiş olunca başkasına izin verebilir. Dereceleri mukaddem zatlardan başkası velinin izni olmadıkça namazı kıldırılmaz, kıldırılmak olsa veli de yeniden namazı kılar ve başka bir cemaata kıldırabilir. Fakat başkası yeniden kıldırılmaz ve dereceleri müsavi velilerden biri kıldırınca veya kıldırılmasına izin verince diğerlerinin artık kıldırılmaya salâhiyetleri kalmaz, çünkü bu velâyet, her birine tam, müstakil olarak sabit bulunmuştur.

Vefat eden bir kadının velisi bulunmazsa namazını kıldırılmaya kocası, sonra da komşuları ahaktır.

İmamı A'zamdan bir kavle ve İmamı Ebû Yusufa göre ölünün namazını kıldırılmak hususunda velisi herkesten mukaddemdir.

(İmamı Şafiînin kavli de İmam Ebû Yusufun kavli gibidir.)

565– Bir ölünün namazını yalnız kadınlar kılacak olsalar câiz olup bununla bu fariza eda edilmiş olur.

Kadınların cenaze namazını cemaat ile kılmaları da câizdir. Fakat tek tek kılmaları müstehaptır.

566– Müteaddit cenaze toplansa her birine ayrı ayrı namaz kılmak evlâdır. Hangisi evvel getirilmiş ise onun namazı takdim edilir. Hep beraber

(1) Allahüm-mag'firü velî'miyyiti ve lisâirü'l müminine vel'müminat.

Meâlî: Ya ilâhî, Beni ve bu ölüyü ve sair mü'minler ile mümineleri yarlığa.

getirilmiş işe efdal takdim olunur. Maahaza hepsine bir namaz da kifayet eder. Bu halde imamın önünde erkek olan ölü bulundurulur, diğer ölüler de saf halinde veya birbiri hizasında göğüsleri imama karşı olarak sıraya konur. Şöyle ki :İmama karşı evvelâ erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra kadınlar daha sonra da kız çocukları konulmuş olur.

567— İmam, ölinün göğsü hizasında durur. Cemaat da hiç olmazsa üç saf bağlar. Bu safların efdal en geride bulunandır.

568— Cenaze musallaya konulup baş tarafı imamın sol tarafına gelmiş bulursa namaz câiz olur. Şu kadar ki bunun kasden yapılması bir isaettir.

569— Cenaze namazına başlanmış olduktan sonra gelip cemaata katılan kimse, derhal tekbir alır, noksan kalan tekbirleri de selâmdan sonra dua okumaksızın biri biri peşine alıp daha cenaze musalladan kaldırılmadan ikmal eder.

Kezalik : İmamın dördüncü tekbirinden sonra cemaata iltihak eden kimse, hemen tekbir alır, imamın selâmından sonra da üç tekbiri kaza eder. Fetva bu veçhiledir. Diğer bir kavle göre birinci tekbirde imamın tekbirine intizar edilir, imam tekbir almadıkça cemaata iltihak edilmez.

570— Şiddetli yağmur gibi bir özür, bir zaruret bulunmadıkça cenazeyi Camii şerif içine alarak namazını orada kılmak tenzihen mekruhtur. Cenaze mescidin ön tarafına konularak imam ile cemaatin bir kısmı cenaze ile beraber, bir kısmı da mescidin içinde durur, saflarda muttasıl bulunursa kılınacak namaz, mekruh olmaz. Nitekim bir çok büyük camilerde âdet bu veçhiledir. Bundan Mescidi Haram, müstesnadır. Onun içinde her türlü namaz kılınır. Cenaze namazını kabristanda kılmak da münasip görülmemektedir.

571— Cenaze namazında kadınlar, erkeklerin arkasında saf bağlarlar. Çünkü kadınlar için safların hayırlısı en geride bulunan saftır. Maamafih bir kadın, erkeğin yanında durarak cenaze namazını kılsalar, namazları fasit olmaz. Zira bu mutlâk bir namaz değildir.

572— Kible ciheti araştırılıp ona göre cenaze namazı kılındıktan sonra hata edilmiş olduğu anlaşılırsa namaz iade edilir. Fakat cemaatin abdestsiz bulunmuş olduğu anlaşılırsa namaz iade edilmez.Çünkü imamın namazı sahîh olunca bununla bu namaz farızası ifa edilmiş olur.

573— Güneşin doğması, batması ve zevale yaklaşması zamanında cenaze namazını kılmak mekruhtur. Maahaza kılınsa iadesi lâzım gelmez, bu vakitlerde defn ise mekruh değildir.

574— Gayıp bir ölü üzerine namaz kılmak câiz değildir. Çünkü kible cihetinden inhıraf vuku bulur. Meselâ ölü, şark canibinde olsa namaz da

kibleye teveccüh edilince ölü, arka tarafta kalır, ölü tarafına teveccüh edecek olunca da kible, arka tarafta kalmış olur.

(Malikilere göre de ölünün huzuru şarttır. Fakat Şafilere göre gayıp üzerine de namaz kılınabilir. Nitekim Resûlî Ekrem Efendimiz, Necâşinin namazını bu suretle kılmıştı. Buna cevaben deniliyor ki; bu, Resûlî Efham Hazretlerine mahsustur, onun için yerler toplanarak Necâşinin muvaceheyi nebeviyyelerine gelmiş olması kabildir.

Hanbelîlere göre de aradan bir aydan ziyade bir müddet geçmemiş olunca gayıp üzerine cenaze namazı kılınabilir.)

575— Namazı kılınmadan defnedilip üzerine toprak atılmış olan bir cenazenin tefessüh etmemiş olduğuna dair kuvvetli bir kanaat mevcut olunca hakkını ödemek için kabri üzerine namazı kılınır, velev ki yıkanmadan defnedilmiş olsun. Fakat tefessüh ettiğine dair galebei zan mevcut olunca artık namazı kılınamaz. Tefessüh edip etmemek hususunda zannı galibe itibar olunur.

(Cenaze namazının farziyeti icma ile sabittir. Bu icma'nın senedi de: (وصل عليهم) emri Kur'anîsi ile filî nebevîdir. Mâlikî fukahâsından Aliyyülâdevî, Haşiyesinde diyor ki: "Cenaze namazının Mekkei Mükerreremde mi, yoksa, Medinei Münevverede mi meşrû kılınmış olduğunda bazı fukaha, te-reddüt etmiştir.

Bazı ehadisî şerifenin zahirine nazaran Medinei Tahirede meşrû kılındığı anlaşılmaktadır." Filhakika Resûlî Ekrem'in Medinei Münevverede: (Bera ibni Ma'rur) un kabrini ziyaret ederek üzerine ilk cenaze namazını kılmış olduğu rivayet olunmaktadır.)

576— Diri olarak doğduğu bilinen veya ekserisi diri olarak çıkan bir çocuk yıkanıp namazı kılınır. Böyle olmayınca yalnız yıkanır, üzerine namaz kılınmaz.

577— Bir ölü yıkanmadan veya unutulmuş olarak yalnız bir uzvu yıkanmadan kefene sarılacak olsa kefen açılır, yıkanması tamamlanır, üzerine namaz kılınmış ise iade edilir. Kabre konulup da üzerine henüz toprak atılmamış olduğu takdirde de hüküm böyledir. Fakat toprak atılmış bulunursa artık kabirden çıkarılması haramdır. Yıkanılması sakıt olur, yalnız kabri üzerine tekrar namaz kılınır. Ezhar olan budur. Kefensiz olarak kabre konulmuş olduğu haide de artık kabri açılmaz.

578— Müntehir üzerine namaz kılınır. İmam Ebu Yusuf'a göre intihar, hata ile veya şiddetli bir ağrıdan dolayı olmadıkça müntehir üzerine namaz kılınmaz.

579— Anasını veya babasını haksız yere âmden öldüren kimsenin namazı kılınmaz.

580— Savaş halinde öldürülmüş olan bağiler ve yol kesiciler yıkanmaz

ve üzerlerine namaz kılınmaz. Fakat savaş bertaraf olduktan sonra öldürüldükleri takdirde yıkanılır, namazları da kılınır. Recm veya kısas yoluyla öldürülenlerin de yıkanıp namazları kılınır.

581— İrtidat ettiğiinden dolayı öldürülen bir şahsın namazı kılınamıyacağı gibi cesedi de ne islâm kabristanına, ne de döndüğü millet makberesine defnedilir. Belki boş bir yerde kazılacak bir çukura gömülür.

582— Bir müslimin nikâhında bulunan bir kitabiye, gebe olduğu halde vefat etse namazı kılınmaz, bunda icma vardır. Kabrine gelince onun için ayrıca bir makbere ittihaz etmek ahvattır. Bir kavle göre çocuğa tabi olarak islâm makberesine defnedilir. Diğer bir kavle göre de çocuk henüz andan bir cüz bulunduğu için ana tâbi olmayıp kendi milletine ait bir makbeye defnedilir.

583— Müslümanlar ile gayri müslimlerin cenazeleri birbirine karışık bir halde bulunsa bakılır : Eğer müslümanlara mahsus bir alâmet var ise ona göre amel olur. Bir alâmet bulunmadığı takdirde ise hepsi yıkanır ve müslümanlara niyet edilerek hepsinin üzerine namaz kılınır. Fakat gayri müslimler çok bulunursa yalnız yıkanılır, hiç birinin üzerine namaz kılınmaz. Çünkü ekser için hükümikül vardır. Müsavi görüldükleri takdirde ise bir kavle göre üzerlerine namaz kılınır, bir kavle göre kılınmaz.

Definleri cihetine gelince bunda da ihtilâf vardır, bir rivayete göre bunlar ayrıca bir makbeye defnedilirler, kabirleri yükseltilmez, düzeltilir.

585— Meçhul bir kimse, islâm yurdunda öldürülmüş bir halde bulunsa bakılır : Eğer bir alâmet var ise ona göre amel olunur, yok ise sahîh olan bir kavle nazaran islâm yurduna tebaiyetle yıkanıp üzerine namaz kılınır. Nitekim dar'ı harpte bulunan bir maktûl de islâmiyetine dair bir alâmet bulunmayınca bulunduğu yere tabean gayri müslim sayılır.

586— Cenaze namazını kıldırarak imamın, âkil olması şarttır. Sair namazları ifsad eden şeyler, cenaze namazını da ifsad eder.

587— "Ölünün alınına veya sargısına veya kefenine ahdname, yani: Kendisinin iman üzerine, ahdî ezeli üzerine sâbit bulunmuş olduğuna dair bazı mukaddes kelimeler yazılması takdirinde Allah Tealânın mağfiretine nail olacağı umulur." denilmiştir. Fakat bu mübarek kelimelerin, meselâ: Kelime-i Tevhidin kabir içinde kalıp bilâhare çiğnenmesi veya cenazeden akacak mayiler içinde kalması melhuzdur. Bu cihetle bunun mahzurdan hâli olmadığı nazara alınmaktadır.

Ölünün gaslinden sonra, tekfininden evvel cephesine mürekkeple değil, yalnız şahadet parmağı ile : (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ) göğsü üzerine de : (لا اله الا الله) yazılması daha muvafık görülmüştür.

Cenazeleri kabirlerine teşyi etmek :

588— Cenazeleri teşyi' etmek sünnettir. Bunda büyük sevaplar vardır Hattâ akrabadan veya komşulardan veyahut salâhı hal ile bilinmiş zatlardan olan bir cenazeyi takip etmek, nâfile ibadetten efdaldır, ve illâ nâfileler efdaldır.

589— Hazırlanmış olan cenazeleri bir an evvel götürüp kabirlerine defnetmek evlâdır. Meselâ: Cuma günü sabahleyin hazırlanmış olan bir cenazenin cemaati çok olsun diye Cuma namazından sonraya tehir edilmesi mekruhtur. Meğer ki Cuma namazının fevtinden korkulsun.

Bayram namazı vaktinde hazırlanmış olan, bir cenazenin namazı da bayram namazından sonra, hutbeden evvel kılınır.

590— Cenazeyi taşımakta sünnet olan, dört kimsenin dört taraftan yüklenmesidir. Her tarafından on adım miktarı yüklenmek müstehaptır ki, mecmuu kırk adım eder. Bunun büyük sevabı vardır. Şöyle ki: Bir müslüman, cenazeyi evvelâ ön tarafından sağ omuzuna, sonra ayak tarafından sağ omuzuna alır, ba'dehu ön tarafından sol omuzuna, daha sonra da ayak tarafından sol omuzuna yüklenir ve her birinde on adım yürür, lâyük olan budur.

591— Cenazeleri omuzlar üzerine yüklenerek kabirlerine kadar taşımak onların haklarında gösterilen en büyük hürmet ve tazîm nişanesidir. Böyle bir hareket, insaniyetin şeref ve kadrine büyük bir riayeti mutazammındır. Bir insanı eşya nakli gibi bir surette uhrevî meskenin kapısına kadar nakil etmek, insaniyetin hassas ruhunu rencide edebilir. Binaenaleyh bir zaruret bulunmadıkça cenazeyi arkaya almak veya hayvana, arabaya yüklemek mekruhtur. Cenaze kendisine ızdırap verilmeksizin omuzlar üzerinde sürathıca götürülmelidir. Çocuk olan bir cenazenin de el üstünde götürülmesi, hayvan üzerine yükletilmesinden evlâdır. Çocuk cenazesini yalnız bir kimsenin piyade veya rakip olarak eli üzerinde götürmesinde bir beis yoktur.

592— Cenazeyi teşyi' edenler, cenazenin arkasından yürümelidirler. Efdal olan budur. Maamafih önünden yürümeleri de mekruh değildir. Cenazeyi piyade olarak takip etmek de rakip olarak takip etmekten efdaldır. Rakip olan, cemaata eziyet vermemek için arkadan yürür. Meğer ki fazla ileriden gidecek olsun.

593— Cenazeyi takip edenler, hayatın âkıbetini tefekkür etmeli, haşiane bir vaziyet almalıdırlar, münasip olan budur. Bunların gülüp söylemeleri, dünya lâkırdılarına dalmaları doğru olmaz. Hattâ zikir ile veya Kur'anı mübinin kıraatile seslerini yükseltmeleri bile tahrimen mekruhtur.

594— Cenazeleri buhurlar ile, şem'alar ile gürültüler ile, nevhalar ile

teşyi' etmek mekruhtur. Teşyi' edenler, bu gibi şeyleri men'e çalışmalıdır- lar, men edenüyecekleri takdirde cenazeyi teşyiden geri dönmezler.

(Hanbelîlere göre cenaze ile beraber münker bir şey bulunur da teşyi, eden zat, bunu izaleden âciz kalırsa bu cenazeyi takip etmesi haram olur. Çünkü bunda ma'siyeti taktır vardır.)

595— Cenaze için göz yaşları dökerek ağlamakta, kalben mahzun ol- makta bir beis yoktur. Elverir ki lüzumsuz sözler söylenmesin. Cenaze için nevha etmek, yaka yırtmak, yüz tırmalamak, saç yolmak, dizlere vurmak gibi şeyler haramdır, takdire karşı isyandır.

Bir ölü, kabrinde ailesinin, akrabasının ağlamalarından dolayı muaz- zap olmaz. Meğer ki bunlara ağlamalarını tavsiye etmiş olsun.

596— Cenazeyi teşyi edenler, daha namazı kılınmadan geri dönme - melidirler. Dönmeğe lüzum görülürse cenaze sahibinin müsaadesini almalı- dırlar, evlâ olan budur.

Hele cenazeyi takip eden müslümanlardan bir kısmı, cenaze namazını kılarken diğer bir kısmının seyirci vaziyetinde durarak bu namaza iştirâk etmemeleri kadar acınacak, garip görülecek bir hareket olamaz.

597— Cenaze için ayağa kalkmak, başka milletlere teşebbühü muta- zammın olduğundan mekruhtur, memnudur. Bir mâni yok ise ayağa kal- kıp cenazeyi takip etmelidir. Kabirlerine götürülen cenazelere el kaldırıp selâm vermek de zâittir, bir esasa müstenit değildir.

598— Kadınların cenazeleri teşyi etmeleri tahrimen mekruhtur. Bun - dan dolayı sevaba değil, günaha girmiş olurlar.

Cenazelerin kabirlerine konulması:

599— Cenaze kabre götürülüp omuzlardan indirilince cemaat, bir mah- zur yok ise otururlar, bundan evvel oturmaları mekruh olduğu gibi bundan sonra ayakta durmaları da mekruhtur.

600— Kabrin bir boy miktarı derin ve yarım boy miktarı enli olması güzeldir, yarım boy miktarı derin olması da kifayet eder. Kabirlerde efdal olan lâhittir. Şöyle ki : Safâbetli olan bir kabrin içinde kible tarafı oyulur, ölü buraya konulur, önüne de tahta, karnış veya kerpiç gibi şeyler konur. Bu halde toprak tam ölünün üzerine değil, bu şeyler üzerine atılmış olur ki, bu ölüye karşı bir hürmet demektir.

Fakat kabir yeri yumuşak veya rutubetli olup ta lâhit kazması kabil olmazsa dere gibi çukur kazılır, buna "Şak = yarma" denir, iki tarafı

lüzum görülürse kerpiç, tuğla gibi bir şey ile örülür, ölü bunların arasına konulur, üzerine de kendisine dokunmayacak bir tarzda kerpiç veya tahtalar ile tavanımsı bir şey yapılır, bunun üzerine de toprak atılır.

601— Kabrin zemini rütubetli veya yumuşak olduğu takdirde cenaze tabut ile defn edilebilir. Hattâ bu halde tabutun taştan, demirden yapılmış olması da câizdir. Fakat böyle olmayınca tabut ile defn mekruhtur. Bazı fukahaya göre kadınların tabut ile defnedilmeleri müstahsendir, velev ki yumuşak olmasın...

Zemini rütubetli olan bir kabrin içine toprak döşenmesi mesnundur.

602— Cenaze kabre kible cihetinden konulur, sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür, bağı var ise çözülür, arkası üstüne yatırılmaz.

Cenazeyi kabre koyanlar ; (بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ) derler (1)

Bunların adedi muayyen değildir, kifayet miktarı olması aranır. Kadınları kabre koyacak kimselerin kendilerinin rahim cihetinden mahremleri olmaları evlâdır. Bunlar bulunmazsa yabancılardan salâhı hal sahibi olanlar tercih olunur. Kadınlar kabire yerleştirilinceye kadar kabirleri üstüne bir perde örtülür.

603— Bir kimsenin "filân zat, kendisini yıkasın veya namazını kılsın veya kabre koysun" diye yapmış olduğu vasiyetine riayet lâzım değildir. Meğer ki velileri bu vasiyete razı olsunlar.

604— Cenazeyi taşımak veya kabri kazmak için bazı kimseleri ücretle istihdam câizdir.

605— Bir makberede bir kimsenin hazırlamış olduğu bir kabre başka bir ölü defn edilecek olsa bakılır : Eğer makbere geniş ise bu mekruhtur, geniş değilse câizdir. Şu kadar varki o kimsenin masrafını vermek lâzım gelir.

606— Bir kimsenin kendisi için kabir kazdırıp hazırlaması, bir kavle göre mekruhtur. Çünkü hiç bir kimse kendisinin nerede öleceğini bilemez. Fakat kefen hazırlamakta kerahet yoktur, zira buna olan ihtiyaç, çok kere mütehakkaktır.

Ebubekris Sıddık (Radiyahü Tealâ anh) kendisine kabir kaztıyıp hazırlamak isteyen bir kimseye : "Nefsin için kabir hazırlama, kabir için nefsini hazırla" diye buyurmuştur.

(1) Allah Tealânın ismile ve Resulullahın milleti üzerine seni defnediyoruz.

Fukahayı hanefiyeden bir kavle göre definden sonra telkin yapılması ile ne emrolunur, ne de nehyolunur.

* (Malikîlere göre telkin, ihtizar halinde mendup, definden sonra mekruhtur. Şafîîler ile Hanbelîlere göre ise müstehaptır.)

609– Bir müslüman, kıldığı bir namazın veya tuttuğu bir orucun veya okuduğu bir Kur'anın veya verdiği bir sadakanın sevabını, gerek ber hayat olsun ve gerek olmasın sair bir müslümana veya bilumum müslümanlara hediye edebilir, bu câizdir. Bu sevap onlara verilir ve her birinin aynı sevaba nâil olacağı fazlî ilâhiden beklenir.

610– Kabirden çıkan topraktan fazlasını kabrin üzerine atmak mekruhtur. Fakat İmam Muhammede göre bunda bir beis yoktur. Hazır bulunanların kabir üzerine üçer avuç toprak atmaları ve ilk defasında (*منها لظنناكم*) ikincisinde : (*ومنهابعدكم*) üçüncüsünde de : (*نارة اخرى*) demeleri müstehaptır.

Kabir üzerine su serpmek te de bir beis yoktur.

Kabirler, birer karış miktarı veya az daha ziyade yükseltilir, deve örkücü gibi yapılır ki, bu menduptur. Düz bir şekilde yapılmaz ve kireçlenmez. Fakat harap olan bir kabir, çamur ile tamir edilebilir.

611– Cenazeleri gündüzün defn müstehaptır. Geceleyin definleri de mekruh değildir. Şu kadar var ki bir izdirar bulunmadıkça geceleyin defnetmemelidir.

612– Yakınında kara bulunmayan bir gemide ölen ve durdukça bozulmasından korkulan bir müslüman yıkanır, kefenlenir, üzerine namaz kılınır sağ tarafı üzerine kibleye karşı olarak denize bırakılır.

* (İmam Ahmetten nakledildiğine göre böyle ölüye ağır bir şey de bağlanırsa ki, denizin dibine gidebilsin. İmam Şafîînin beyanına göre de eğer

veçhile "Eşhedü en lâ ilâhe illâllâh ve enne Muhammeden Resulüllah" kelime-i şahadeti-ni zikret, şüphesiz Cennet hakkı "Yani sabittir", Cehennem hakkı, bası hakkı, kıyamet hakkı, bunda şüphe yoktur. Allah Tealâ kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Ve sen – yad et ki Allah Tealânın rubibiyetine, islâmın din oluşuna, Muhammed Aleyhisselâtü vesselâmın nübüvvetine, Kur'anın imam, Kâbe'nin kible ve mü'minlerin kardeşler oluşuna razı bulunmuş idin.

Ey Abdullah! de ki: Allah'tan başka ilâh yoktur. De ki : Rabbim Allah'tır. Dinim İslâmdır, Peygamberim Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâm'dır. Yarabbi!. Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen vârislerin hayırlısısın.

dâri harbe yakın değilse ölü iki tahta arasına sıkıca bağlanmalıdır ki, sular onu bir sahile atsın da müslümanlar tarafından elde edilerek defnolunsun. Bizce de böyle menkuldür.)

613— Ölmüş veya öldürülmüş kimseyi, ölü bulunduğu yerdeki makberlerden birine defnetmek müstehaptır. Daha defnedilmeden bir iki mil kadar uzak bulunan başka bir makbereye nakledilmesinde de bir beis yoktur. Daha uzak bir yere nakledilmesi hususunda ise ihtilâf vardır. Bir kavle göre sefer müddetinden daha uzak bir yere de defnedilebilir. Bunda kerahet yoktur. Fakat defnedildikten sonra artık çıkarılıp nakledilemez. Meğer ki başkasının yerini gasp gibi çıkarılması için bir zaruret bulunsun,

(Malikîlere göre bir ölü, defninden evvel de, sonra da başka bir yere nakledilebilir, şu şartla ki : Nakledilirken hali tegayyür etmemeli, hürmete münafi, tahkiri müstelzim bir halde nakledilmemeli ve naklindé bir maslahat bulunmalı. Meselâ : Kabrini deniz sularının basmasından korkulmalı veya bereketi umulur bir mekâna nakli istenilmeli veya ailesinin ziyaret edebilecekleri yakın bir yere nakli arzu edilmelidir. Bu üç şarttan hiç biri bulunmazsa nakli haram olur.

Hanbelîlere göre de sahîh bir garaza mebni cenazelerin definlerinden evvel de, sonra da nakilleri câizdir. Salih bir kimsenin yanına veya mübarek bir buk'aya nakil gibi. Elverir ki rayahasının tegayyür etmiyeceğine emniyet bulunsun. Şafilere göre cenazeleri nakil, esasen haramdır. Meğer ki ölülerini kendi beldelerinden başka bir yerde defnetmeleri âdet bulunsun. Bir de Mekkei Mükerrmeye, Medinei Münevvereye, Beyti Makdise ve salih bir kavmin makberelerine yakın bir yerde vefat edenler, bundan müstesnadırlar. Bunların rayihaları tegayyür etmemek şartıyla buralara nakledilmeleri sünnettir. Maahaza bunların naklinden evvel yıkanmış kefenlenmiş, üzerlerine namaz kılınmış olmalıdır, ve illâ nakilleri haramdır. Definden sonra nakle gelince bu da yalnız zaruret halinde münhasırdır. Gasbedilmiş bir yere defin gibi ki, sahibinin talebi halinde nakli câiz olur.

(Maverdinin beyanına göre yıkanmadan defnedilmek veya defnedilen yeri su basmak, rütubet almak da kabrin açılmasını, ölünün nakledilmesini tecviz eden sebeplerdendir.)

614— Ölünün velisi, definden sonra birinci günden yedinci güne kadar kolayına gelen şeyi fakirlere tesadduk ederek sevabını ölüye bağışlamalıdır. Bu bir sünnettir. Buna kadir olmazsa iki rek'at namaz kılarak sevabını bağışlamalıdır. Fakat ölü sahiplerinin birinci, üçüncü günlerde veya bir hafta sonra ziyafet vermeleri mekruhtur. Ancak ölünün komşularının veya uzak akrabasının taam hazırlayarak ölü sahiplerine ikram ve yemeleri için ilhah etmeleri müstehaptır. Çünkü onlar kendilerine yemek ihzar edemeyecek bir hâlde bulunabilirler.

615— Ölü sahiplerinin yapılacak ta'ziyeleri kabul için üç gün kadar hanelerinde oturmaları câizdir. Maamafih oturulmaması evlâdır. Cenazenin defninden sonra nihayet üç güne kadar bir def'aya mahsus olmak üzere ta'ziye yapılması müstehaptır. Meğer ki ta'ziye edilecek kimse, gayip bulunsun o halde üç günden sonra da ta'ziye edilebilir.

Ta'ziyelerin kabristanda veya ölünün kapısı önünde yapılması bid'at, mekruh görülmektedir. Ta'ziyenin tekrarı da mekruhtur. Böyle bir musibete uğrayana : "Allah Tealâ size sabrı cemil, ecri cezil ihsan buyursun" gibi sözlerle ta'ziye edilir, teselli verilir. Bir musibete uğrayan da : (اِنَّ اللّٰهَ وَاَنَا) (اليه راجعون) diye Hakka tevessül etmelidir.

Kabir ve Makbereler:

616— Kabirleri ve kabristanları güzelce muhafaza etmek, temiz tutmak ağaçlar ile tezyin etmek berhayat olanlar için birer vazifedir.

Kabirleri çiğneyip üzerlerinden geçmek mekruhtur. Böyle bir hareket, ölü hakkındaki hürmete münafidir, âdeta onların haklarına bir tecavüzdür. Binaenaleyh bundan mümkün olduğu kadar sakınmalıdır. Fakat kabristana mahsus başka bir yol bulunmadığı takdirde Kur'an okumak veya tesbihte, duada bulunmak şartile kabirlerin aralarından, üzerlerinden yürüyüp gitmekte ve kabirlerin kenarlarında oturmakta bir beis olmadığına kail olanlar vardır.

617— Bir kabristan, ne kadar kadim olursa olsun ve kendisinden ne kadar istiğna hasıl olmuş bulunursa bulunsun yine kabristan olarak korunmak lâzım gelir. Böyle bir kabristanı satıp veya üzerine her hangi bir müessese vücuda getirip içinde bulunan ölü kemiklerini, topraklarını başka bir makbereye nakletmek câiz görülmemektedir.

Ölülerin hakları da dirilerin hakları kadar, belki ondan daha ziyade mahfuzdur. Bu haklara riayet edilmesi insanîyet için bir vecibedir. Abâ ve ecdadının hukukuna riayet etmiyen bir nesil, kendi evlât ve ahfadından ne yüzle riayet bekleyebilir?.

618— Su basmakta olan veya ecnebi bir millet elinde kalan bir makbreyi başka yere nakletmek câiz görülmüştür. Böyle bir makbreyi mümkün mertebe muhafazaya çalışmak lâzımdır.

619— Bir cenaze kabrine konulup üzerine toprak atıldıktan sonra artık kabri açılmaz, kabrinden çıkarılamaz, bu câiz değildir. Çünkü artık Allah Tealâyâ teslim edilmiş, cemaatın ellerinden çıkmış olur. Meğer ki bir zaruret tahakkuk etsin. Şöyle ki : Bir cenaze gasbedilmiş bir yere veya mağsup bir libas ile defnedilse veya satın alınıp defnedildiği yere şuf'a yolile bir kimse temellük etse cenazenin çıkarılması câiz olur, çıkarılmadığı takdirde yer sahibi kabri düzelterek üzerine dilediğini ekebilir. Libas sahibi de dilerse libasın kıymetini almakla iktifa eder.

Kezalik : Cemaatten birinin bir meta kabre düşmüş olsa ölüye dokunmaksızın kabirin toprakları açılarak o meta çıkarılabilir. Bunda bir beis yoktur. Çünkü o malın bir hürmeti = değeri vardır. Resuli Ekrem, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, malları zayi etmekten nehi buyurmuştur. Bir meta'nın boş yere kabirde kalması ise muhterem bir mah zayi etmekten başka değildir.

İşte bu hikmete mübtenidir ki kabirlerin tezyin edilmesi, kabirlerde mum, kandil yakılması da muvafık görülmeyip israf sayılmaktadır. Meğer ki civarındaki yolu tenvir maksadına müstenit olsun.

İşte islâm dininin mala verdiği kıymet, işte her hareketin bir şuura, bir fâideye mukarin olmasını isteyen bu ilâhî dindeki büyük hikmet!.

620— Kabirlerin yanında uyumak, çevrelerini kirletmek, yaş otlarını, ağaçlarını koparmak mekruhtur. Kabristandaki otlar, ağaçlar yaş buldukça bir nev'i hayata sahip demektirler. Bunlar, hal lisaniyle Hak teâlâyâ tesbih ederler ; bu vesile ile orada yatan ölmüş iman sahiplerinin rahmeti ilâhîyeye nâil olacakları umulur.

Resulü Ekrem, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, bir kabristanda bulunan iki kabir sahibinin muazzep olduklarına muttali' olmuşlar, mübarek ellerine aldıkları yapraksız, yaş bir hurma fidanını ikiye bölüp birini bir kabrin, diğerini de diğer bir kabrin başına dikmişler, "umulur ki bunlar kuruyuncaya kadar bu kabir sahipleri hakkındaki azap hafiflesecektir" diye buyurmuşlardır. Bunun içindir ki, bazı yerlerde kabirlerin üzerlerine Mersin ağacı dalları koymak âdet olmuştur. Fakat bu hususta asıl olan, yaş ağaçların dikilmesidir. Buharî şerif şarihi Aynî merhumun dediği gibi : "Kabirlerin üzerlerine mücerret yaş, güzel kokulu çiçekleri, yeşillikleri koymak birşey değildir, sünnet olan ağaç dikmektir." Ağaçların sıhhi bakımdan da faydaları malûmdur.

Filvaki kabirlerin üzerine birkaç parça gül, reyhan gibi yaş çiçekler de konulabilir. Fakat bu hususta israf edilmesi, beyhude yere solup gidecek muvakkat çiçeklere bir çok paralar verilmesi muvafık görülemez. Bahusus başka milletleri taklit sâikasile olursa asla câiz olamaz.

621— Kabirleri haftada bir gün, bilhassa cuma ve cumartesi günleri gidip ziyaret etmek erkekler için menduptur. Salih zatların kabirleri tebernik için ziyaret edilir, velev ki uzak bir yerde bulunmuş olsun, bu hususta yolculuğu ihtiyar menduptur.

Yaşlı kadınlar da ibret almak, teberrükte bulunmak için kabirleri ziyaret edebilirler, bunda bir beis yoktur. Meğer ki bir fitne korkusu bulunsun.

Zâir, ayakta kibleye veya ölünün yüzüne karşı durarak dua etmeli,

(السلام عليكم دار قوم مؤمنين! وأنا إن شاء الله بكم لأخفون استئذ بالله و لكم العاقبة)

demelidir.(1) Nebiyyi Zışan Efendimiz, Beki' kabristanını ziyaret ederken böyle selâm verirlerdi.

622- Kur'an okuyacak kimsenin kabir kenarında oturmasında - muhtar olan kavle göre - kerahat yoktur. Oturup "Yâsin" sûrei celîlesini okumak da pek sevaptır, bu yüzden Allah Tealânın ölülerimize kolaylık vereceği, okuyana da ölüler adedince hasenat ihsan buyuracağı İmamı Ali'den ve Hazreti Enesden (Radiyallahü anhüma) rivayet olunmuştur.

623- Kabirlerin üzerine oda veya kubbe gibi şeylerin yapılması ve yazı yazılması İmam Ebu Yusuf'a göre tahrimen mekruhtur. Âmmeye vakfedilmiş olan veya ölüleri defn için terk edilip kimseye ait bulunmayan bir kabristanda ise kabirler üzerine bina yapıp başkaların definlerine yarayacak yerleri işgal etmek haramdır.

Maamafih ulemadan, sulehadan, sadattan bulunan zatların kabirleri kaybolmamak için yanlarına taş konulmasında ve isimlerinin yazılmasında bir beis yoktur.Sair ölenlerin de eserleri gâip, mezellete düçar olmamaları için başları ucuna birer taş dikip isimlerinin yazılmasında bir beis görmevenler vardır. Her halde bu taşlara âyeti kerîme yazmamalıdır. Bilâhare taşlar kırılarak yerlere düşmesi melhuzdur.

* (Malikîlere göre kabir üzerine Kur'an yazılması haram, ölünün adile ölüm tarihinin yazılması da mekruhtur. Şâfiîlere göre bunlara yazı yazmak mutlâka mekruhtur. Meğer ki bir âlimin, bir salihîn kabri olsun, o halde adını ve kendisini temyiz edecek vâsıtı yazmak menduptur. Hanbelîlere göre de kitabet, böyle tafsile tabi olmaksızın mekruhtur.)

624- Bir şahsı öldüğü ev içinde bir yere defnetmek mekruhtur. Çünkü böyle bir defn, enbiyayı izam hazeratına mahsustur. Yer altında mahzenler yapıp ölüleri oralara tabutlar ile koymak da bir çok mahzurlardan dolayı mekruh görülmüştür. Bu yerlere "Füseka" denilir.

625- Bir ölünün cesedi tamamen toprak kesilip kemikleri de kalmamış olmadıkça kabri açılarak yerine başkası defnedilemez. Meğer ki başka bir yer bulunmamak gibi bir zaruret bulunsun, bu halde kemikleri toplanır, kendisile diğer defnedilecek ölü arasına bir mania olmak üzere toprak veya kerpiç doldurulur.

626- Bir ölü, kabrine yanlış konulmuş olsa, meselâ Kibleye mütevec-

(1) Meali: Esselâmü aleyküm; ey mü'minler yurdunun sâkinleri! Bizler de inşallah sizlere kavuşacağız. Allah Tealâdan bizim ve sizin için afiyet, uhrevî hâlelerden siyanet ve selâmet dilerim.

cih konulmamış bulunsa veya sol tarafına yatırılıp başı ayak tarafına gelmiş olsa bundan dolayı kabri açılmaz. Çünkü cenazenin sağ tarafına yatırılarak kibleye müteveccih bulunması bir sünnettir, buna riayet edilmediğinden dolayı kabri açmak muvafık olamaz.

627– Bir zaruret bulunmadıkça iki üç cenazeyi bir kabire koymak caiz değildir. Zaruret halinde ise konulur, aralarında da bir haciz olmak üzere toprak doldurulur. Uhut Şehitleri bu suretle defnedilmişlerdir.

Câbir ibni Abdullah (Radyallahü anhüma) demiştir ki: Uhut gazasında ilk şehit olan zat, babam idi, diğer bir şehit ile – Amr ibnilcumuh ile – beraber bir kabirde bırakmaya gönlüm razı olmadı, altı ay sonra kabri açtım, babamı kulağından başka hemen hemen kabre koymuş olduğum gündeki gibi ter ve taze bir halde buldum, çıkardım, başka bir kabre yalnızca defn ettim.

628– İslâm yurdunda bulunan zimmilerin kabirlerine de tecavüz olunamaz. Çünkü onlara hayatlarında eziyet verilmesi haram olduğu gibi öldükten sonra da kabirlerine tecavüz etmek, kemiklerini kırmak, yerlerini dümdüz etmek haramdır. Zimmet, bir ahittir, bir mukaveledir, buna her halde riayet icap eder. Fakat yeni feth olunan bir yerde ihtiyaç görülürse ehli harbe ait kabirleri açmak, kemiklerini kaldırıp yerlerini başka bir şey'e tahsis etmekte bir beis yoktur.

Şehitler ve haklarındaki hükümler:

629– Şahadet, büyük bir mertebedir. Allah yolunda canını feda eden bir müslümana "Şehit" denir, cem'i ; Şühedadır.

Böyle bir zata şehit denilmesi ; ya Cennete gireceğine şahadet olunduğu veya vefat anında bir takım rahmet melekleri hazır bulunduğu ve yahut kendisi Hak Tealânın manevî huzurunda hazır olarak merzuk bulunacağı içindir

Şehit kelimesi, şahide muadil olup hazır manasını ifade eder : Şehitler ya hem dünya, hem de ahiret itibarıyla şehittirler. Bunlar birer şehidi hükümdirler. Veyahut yalnız dünya itibarıyla şehittirler. Bunlar da birer şehidi hükümdirler. Veyahut yalnız ahiret ahkâmı itibarıyla şehittirler. Bunlar da birer şehidi hakiki, şehidi uhrevîdirler. Bu cihetle şehitler üç kısma ayrılır.

(1) Mükellef ve tahir olduğu halde kendisine vuku bulduğu birinen bir tecavüz ile zulmen öldürülmüş olan ve bundan dolayı varislerine diyet olarak bir mal verilmesi lâzım gelmeyen her hangi bir müslümandır.

Binaenaleyh gayri müslimler ile veya yol kesiciler ile harp neticesinde öldürülüp cünüp bir halde bulunmamış olan âkil, balığ bir müslim, böyle bir şehittir.

Harp meydanında gözünden kan gelmiş olmak gibi üzerinde katil alâmeti olduğu halde ölmüş bulunan bir müslüman eri de böyle bir şehittir.

Kezalik: Malını, ırzını, nefsini, sair müslümanları veya müslümanların himayesinde bulunan zimmîleri müdafaa ederken kılıç, kama gibi bir âleti cariha ile haksız yere derhal öldürülmüş bulunan mükellef, tahir bir müslüman da böyledir.

Bu kısım şehitler, birer şehidi kâmilidir, hem dünya hem de ahiret itibariyle şehittirler. Bunlardan her birine "şehidi hükmî" denir. Bu kısım şehitlerin hükmü, yıkanılmaksızın yalnız namazları kılıp libaslarıyla defnedilmektedir.

Bu muhterem şehitlerin Allah Tealâ nezdinde kadirleri pek yücedir. Hak yolunda şehit olanlar, ebedî bir hayata maliktirler. Bunlar ebedî bir âlemde daima merzuk olacaklardır. Bunların bu meziyet ve mümtaziyetlerine mebnidir ki, ayrıca yıkanmaları icap etmemekte ve kanlı libasları kendileri için bir imtiyaz nişanesi bulunmaktadır. O kan, bir ibadet eseridir, izale edilemez. Şu kadar var ki kendilerine hariçten temiz olmayan bir şey isabet etmiş ise o izale edilir. Ve kefene elverişli olmayan kürk, palto, ayakkabı, baş örtüleri gibi şeyler üzerinden alınır, zırhları, silâhları da çıkarılır, baki kalan libası kefeni sünnetten fazla ise azaltılır, noksan ise münasip bir şey ilâvesile sünnet miktarına iblağ edilir.

Bu, İmamı A'zama göredir. İmameyne nazaran böyle öldürülmüş olan bir müslüman henüz, mükellef ve tahir bulunmamış olsa da hakkında böyle muamele yapılır. Harb halinde öldürülen gayri balığ bir müslüman çocuğu veya cünüp bulunmuş olan bir islam neferi gibi.

* (Eimmei selâseye göre böyle bir şehidi hükmî yıkanmayacağı gibi üzerine de namaz kılınmaz, münasip olan libası ile defnedilmesi icap eder.)

(2) Kalbinde nifak bulunduğu halde zahiren müslüman görünüp muharebede müslümanların saflarında bulunduğu halde düşman tarafından öldürülen her hangi şahıstır. Bu da bir "Şehidi hükmî" dir. Buna da dünya ahkâmı i'ubariyle şehit denir. Binaenaleyh zahiri haline nazaran yıkanmaz, üzerine namaz kılıp libası ile defnolunur.

* (Şafilere göre ganimet için veya gösteriş için harp eden veya ganimet mallarından çalan herhangi müslüman da harb esnasında öldürülünce yalnız "şehidi dünya" sayılır. Velew ki aynı zamanda kelime tullahı ilâ için de harb etmiş olsun. Binaenaleyh bunun hakkında da zahiri haline nazaran şehit muamelesi yapılır.)

(3) Şehidi kâmilde aranılan şartlardan bazılarını cami' olmayıp vefatı yalnız ahiret ahkâmı itibariyle şehadet sayılan her hangi müslümandır.

☞ Meselâ: Hata yoluyla öldürülüp varislerine "diyet" namile bir mal verilmesi lâzım gelen bir müslüman, ahirette sevaba nâiliyeti cihetile şehit sayılırsa da dünya ahkâmı itibariyle şehit sayılmaz. Binaenaleyh sair ölümler gibi yıkanır, kefene konur namazı kılındıktan sonra defnedilir.

Kezalik: Gayri müslimler ile veya yol kesiciler ile harb ederken mecruh olup harp bittikten sonra bir tarafa çekilip biraz yiyip içtikten veya konuşuktan veya uyuduktan veya ilâç kullandıktan veya akli başında olarak üzerinden bir namaz vakti geçtikten sonra vefat eden bir müslüman da bu hükümdedir. Bu veçhile vefat eden bir müslime "Mürtes" denir.

Suda boğulan, ateşte yanan, bina altında kalan, veba, taun, ishal, sıtma, zatülcenp hastalıklarından birile veya akrep sokmasile ölen, nifas halinde veya gurbet ilinde veya ilim yolunda veya cuma gecesinde vefat eden bir müslüman da aynı hükümdedir.

Sevabını haktan bekleyen bir müezzimin ve doğru muameleli müslüman bir tacirin, ailesinin nafakasını te'min için meşru bir çalışma neticesinde ölen her hangi bir müslimin vefatı da bu kabildendir.

Bütün bunlara ahiret ahkâmı itibarile "şehit" denir. Bu cihetle her birine "Şehidi hakikî" denilmektedir. Bunlar, dinî vazifelerine riayetkâr kimseler ise ahiret ahkâmı bakımından birer hakikî şehittirler. Fakat dünya ahkâmı itibarile şehit sayılmazlar. Binaenaleyh sair islâm ölümleri gibi yıkanır kefenlenir, namazları kılındıktan sonra kabirlerine tevdi olunurlar.

☞ Evinde veya başka bir yerde öldürülmüş bir halde bulunan bir müslim hakkında da böyle muamele yapılır. Çünkü onun zulmen öldürülmüş olduğu yakinen bilinemez.

Velhasıl : Şehadet, büyük bir nimettir. İnsanın said yaşayıp şehit olarak vefat etmesi, hakkında pek büyük bir saadettir. Bir hadisi şerifte : "Şehadete nâiliyetini Allah Tealâdan sıdk ile dileyen kimseyi Allah Tealâ şehitlerin mertebesine erİştirir velev ki döşeginde vefat etsin" diye buyurulmuştur. (1) Bütün bunlar ; ihlâsın, güzel niyetin, mealiye muhabbetin bir mükâfatıdır.

Allahü Azimüşşan Hazretleri, cümlemizi dinî vazifelerini lâyükile ifaya muvaffak, güzel niyetlerle muttasıf olan salih ve şühedadan madud kulları zümresine ilhak buyursun, amin. (والعاقة للمتقين والحمد لله رب العالمين .)

(1) من سأل الله تعالى الشهادة بصدق بلغه الله منازل الشهداء وان مات على فراه.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

ORUÇ, KEFFARET, YEMİN, NEZİR VE İTİKAF HAKKINDADIR.

İÇİNDEKİLER: Orucun mahiyeti, nevileri. / Oruçların farzıyetindeki, vücubundaki sebepler. / Orucun meşruiyetindeki hikmet. / Oruçlu için müstehap olan şeyler. / Orucun şartları, vakti Hilâlin sübutu. / Oruçlara ait niyetler. / Oruçlu kinse için mekruh olup olmayan şeyler. / Orucu bozup bozmayan şeyler. / Kazaları icap edip etmeyen oruçlar. / Keffareti icap edip etmeyen oruçlar. / Oruç tutmamayı mübah kılan özürler. / Keffaretin mahiyeti ve nevi'leri.

Yeminin mahiyeti ve yemin sayılıp sayılmayan şeyler. / Kasem suretile olan yeminin nevi'leri ve hükümleri. / Yemine dair müteferrik mes'eleler.

Nezrin mahiyeti, nevi'leri ve şartları. / Muayyen, gayri muayyen, mutlak ve muallâk nezirler.

İtikâfın mahiyeti, nevi'leri, hikmeti teşriyesi. / İtikâfın şartları, adabı. / İtikâfa dair bazı mes'eleler. / İtikâfı bozup bozmayan şeyler.

Orucun mahiyeti:

1— Oruç: "İkinci fecirden itibaren güneşin gurubuna kadar yemekten, içmekten ve cinsî mukarenetten nefsi men'etmek" demektir.

Orucun Arapçası : "Savm" ve "Siyam" dır ki imsak, yani: Nefsi men'etmek mânasındır. Siyam tabiri, savmın cem'i olarak da müsta'meldir.

Şer'an "müftirat" denilen şeylerden nefsi hakikaten veya hükmen men'etmek bir imsaktır. Sehven ve unutulmuş bir şey yiyilip içildiği takdirde

hükmen imsak mevcut bulunmuş olacağından oruç yine bozulmuş olmaz. Nitekim ileride izah olunacaktır.

2— İnsakin mukabili iftardır. Şöyle ki : Hiç oruç tutmamak bir iftar olduğu gibi güneşin batmasını müteakip orucu açmak da bir iftardır. Oruç esnasında orucu bozacak bir şeyin yapılması da bir iftardır. İftar eden kimseye "müftir" denildiği gibi orucu bozan şeylerden her birine de "müftir" denilir. Cemi'ne de: "müftirat" denir.

3— Ramazanı şerif ayma "Şehri sıyam", Ramazan Bayramına da imsaka nihayet verileceği için "İdi fitr" denilir. İdin cemi a'yaddır.

4— Ramazanı şerif orucu, hicreti nebeviyeden bir buçuk sene sonra Şabani şerifin onuncu günü farz kılınmıştır, bunun farziyeti kitap ile, sünnet ile, icma'ile sabittir ezcümle " كتب عليكم الصيام " âyeti kerfmesi bunu tanıktır.

Orucun nevi'leri:

5— Oruçlar ; farz, vacip, nâfile ve mekruh nevilerine ayrılır. Farz ve vacip oruçlar da muayyen ve gayri muayyen kısımlarına ayrılmıştır. Şöyle ki: Ramazanı şerif orucu, muayyen bir farzdır. Kazaya kalan Ramazanı şerif oruçlarile keffaret olarak tutulacak oruçlar da birer gayri muayyen farzdır, bunlar istenilen mübah günlerde tutulabilir.

Muayyen bir günde tutulması nezredilen bir oruç, muayyen bir vaciptir. Lâalettayin bir gün, bir hafta, bir ay gibi tutulması nezredilen bir oruç da gayri muayyen bir vaciptir.

Nezredilen itikâf oruçları da birer muayyen vacip demektir ki, itikâf zamanlarına mahsustur. Nitekim ileride izah edilecektir.

6— Hak Tealânın rızası için tutulacak nâfile oruçlar da müstakil bir nevi, teşkil etmektedir ki, bunlar sünnet, müstehap, mendup diye yadolunurlar. "Aşura" günüyle beraber ondan bir gün evvel, bir gün sonra tutulan oruçlar ve "eyyamı bıyz" denilen her ayın on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günü tutulan oruçlar gibi ki, bunlar müstehaptırlar.

"Eşhuri hurüm" denilen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarının perşembe, cuma ve cumartesi günlerinde ve Zilhiccenin evvelinden dokuz günde tutulacak oruçlar da müstehaptır.

7— Ramazanı şerif bayramının birinci gününde ve Kurban bayramının dört gününde tutulacak oruçlar tahrimen mekruhtur. Çünkü o günler, Allah Tealânın kullarına birer ziyafet günüdür. Bu ziyafetten kaçınmak mu-

vafık değildir. Maamafih bu günlerde tutulan oruçlar yine oruçtur. Şu kadar var ki, bozulursa kazası lâzım gelmez. Zira câiz görülmeyen bir şey iltizam edilmiştir. Diğer bir kavle göre ise kazası icabeder.

8— "Nevruz" denilen ilkbahar gününde ve "Mehrican" denilen sonbahar gününde kasten tutulan oruçlar tenzihen mekruhtur. Çünkü bu günlere tazim edilmiş gibi olur. Halbuki bunlara tazim haramdır. Meğer ki mutad olan bir oruç, bugünlerden birine tesadüf etsin, bu mekruh değildir.

9— Yalnız cuma veya yalnız cumartesi gününde ve bilhassa muharrem'in "yevmi aşura" denilen yalnız onuncu gününde tutulan oruç da tenzihan mekruhtur.

10— Geceleyin iftar edilmeyip iki üç gün muttasıl oruç tutulması da mekruhtur ki, buna "sevm-i visal" denir. Nâfilede memduh olan, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmektir ki, buna da "Savm-i davudî" denilir.

11— Hacılar için za'f vereceği takdirde "terviye" ve "arefe" günlerinde oruç tutmak mekruhtur. Çünkü sonra hac fiillerini ifadan âciz kalabilirler.

12— "Yevmi şek" de Ramazânı şerife veya bir vacibe niyet edilerek tutulan oruç da mekruhtur.

→ Yevmi şek, Şabanı şerifin otuzuncu günüdür. Velez ki havada bir arıza bulunmasın. Çünkü o gün başka bir beldede hilâlin görünmüş olması melhuzdur. Bu, metalî' ihtilâfına itibar olunmamasına göredir. Matla'ların ihtilâfını muteber sayan zatlara göre bir günün, "yevmişek" sayılabilmesi için hava bulutlu bulunmalıdır, veya gecenin otuzuncu gece olduğuna dair bir alâmet bulunmamalıdır, meselâ : Hilâlin görüldüğüne dair olan şehadet reddedilmiş olmalıdır.

13— Şek günü, Ramazânı şerife veya bir vacibe niyet edilerek oruç tutulsa bakılır : Eğer Ramazan olduğu anlaşılırsa bu oruç Ramazânı şerif orucundan olmuş olur. Ramazan olmadığı anlaşılırsa Ramazânı şerif orucuna niyet edilmiş olduğu takdirde bir nâfile olmuş olur, iftar edilirse kazası lâzım gelir. Fakat bir vacibe niyet edilmiş olduğu takdirde o vacip sahîh olur.

Şayet o günün Şabandan mı, yoksa Ramazandan mı olduğu anlaşılmazsa bir vacip namına niyet edilmiş olan oruç, o vacip namına sahîh olmaz. Çünkü o günün Ramazandan olmak ihtimali vardır.

14— Şek gününde tatavvua = nâfileye niyet edilse — sahîh olan kavle göre — bunda bir beis yoktur. Ramazânı şerif olduğu anlaşılırsa Ramazan orucu tutulmuş olur. Şaban olduğu tebeyyün ederse bu oruç bir nâfile

olmuş bulunur. Bu halde iftar edilse kazası lâzım gelir. Çünkü bunun tutulması, iltizam edilmiştir.

15— Şek gününde "Ramazan ise oruç tutmaya, değilse iftar etmeye" niyet etmiş olan bir kimse, oruç tutmuş olmaz. Zira oruca niyetle katiiyet lâzımdır, böyle tereddütle oruca karar verilmiş olamaz.

16— Yevmi şekte nasa işae etmeksizin oruç tutmak, havassı ümmet için afdaldır, avam hakkındaki ise "televüm" afdaldır. Ya'ni: Onlar ihtiyata riayet ederek zaval vaktine kadar muftirattan sakınır, bir şey yiyip içmezler beklerler ramazan olduğu anlaşılmayınca iftar ederler, ta ki ramazandan olmayan bir günü ramazan sanmış olmasınlar.

Bu hususta havas, yevmi şekte oruca nasıl niyet edileceğini bilen ve o günün ramazan olduğuna kat'î surette kani bulunmayan kimseler demektir. Bu suretle niyet etmesini bilmiyenler de "avam" sayılırlar.

17— Şabanı şerif ayını tamamen oruçlu geçiren veya son üç gününde oruçlu bulunan kimse için de yevmi şekte oruç tutmak afdaldır.

18— Sükût orucu tutmak, ya'ni: Oruç tutup bununla beraber bir ibadet itikadile bir şey söylemiyerek sükût etmek mekruhtur. Fakat tefekkür için veya lüzumsuz lâkırdılardan kaçınmak için sükut etmekte kerahat yoktur.

19— Bir kadın için kocasının izni olmaksızın nafilâ oruç tutmak mekruhtur. Kocasını bu orucu bozdurabilir. Kadın da bilâhere kocasını izin verince veya kocasından ayrı düşünce bunu kaza eder.

Maamafih bir erkek, hasta veya oruçlu olur veya haç için umre için ihrama girmiş bulunursa zevcesini nafilâ oruçtan menedemez. Çünkü bu vaziyette zevcesine mukareneti kabil değildir.

20— Ücretle hizmet eden kimse, hizmetine hâle verecek ise müste'cirinin rızası olmadıkça nafilâ oruç tutamaz. Fakat böyle bir zarara sebebiyet vermeyince müste'cirinin iznine bakmaksızın oruç tutabilir.

21— Üzerinde Ramazanı Şeriften kazaya kalmuş oruç bulunan kimse için nafilâ orucu tutması mekruh değildir.

22— Nehyedilen bayram günlerinde iftar edilmeksizin tam bir sene muttasıl oruç tutulması mekruhtur. Buna : "Savmi dehr" denir. Bayram günleri iftar edildiği takdirde ise böyle bir oruçta beis yoktur meğer ki sahibini zayıf düşürecek olsun veya sahibince bir âdet mahiyetini alsın. İbadet ise âdete muhalif olarak mahza Hak Tealânın rızası için yapılmak lâzım gelmez.

23— Şevval ayında müteferrik surette ya'ni: Haftada iki gün olmak üzere altı gün oruç tutmak müstehaptır. Maamafih muttasıl altı gün oruç tutulmasında, da — muhtar olan kavle göre — bir beis yoktur. Bazı zevata göre ise böyle muttasıl tutulması mekruhtur.

24— Şek gününde mütelevvim bulunan bir kimse, unutarak birşey yedikten sonra o günün ramazanı şerif olduğu anlaşılmağa oruca niyet etse bu kâfi olmaz, o günü kaza etmesi lâzım gelir. Şu kadar var ki o gün akşama kadar bir şey yiyip içmemesi de icap eder.

Diğer bir kavle göre bu halde niyet ederek tutacağı oruç, kifayet eder. Çünkü niyetten evvel vukubulan nisyan = unutmaya niyetten sonraki nisyan gibidir.

Oruçların farzîyetindeki, vücubundaki sebepler :

25— Ramazanı Şerif orucunun sebebi, Ramazanı Şerif günlerinden herhangi birinin oruca başlamaya müsait bir cüz'üne yetişmektir. Bu cüz'ü ikinci fecirden itibaren " ضحوة كبرا " denilen ve şerî neharm yarısı bulunan kaba kuşluk = İstiva zamanına kadar devam eder.

Binaenaleyh bu müddete yetişen veya bu müddet içinde oruca ehliyet kazanan her müslüman için o günün orucu bir farz olmuş olur.

Ramazanı Şerif orucunun kazasına sebep olan da yine Ramazan ayına evvelce yetişilmiş olmaktan başka değildir.

26— Keffareten oruçlarının sebepleri, mahiyetlerine göre değişir. Şöyle ki : Ramazan orucuna ait keffaretin sebebi, bu orucu bir isyan eseri olarak kasten bozmaktan ibarettir.

Keffareti zihârın sebebi, helâl olan bir vücudu veya bir uzvu, haram olan bir vücuda veya uzva benzetip sonra mukarenete azmetmektir.

Keffareti yeminin sebebi, yapılan bir yeminde hânis bulunmak o yemine riayet etmemektir.

Keffareti katlin sebebi de masumüdden bir insanı hata yoluyla öldürmektir. İlerde bunlar izah edilecektir.

27— Vacip oruçların sebebi, bunların nezir suretile iltizam edilmiş olmalarıdır. Bunların kazasının sebebi de iltizam edilmiş olan bir ibadetin ikmal edilmesi lüzumudur.

28— Nâfile oruçların tutulmalarını dînen mecburi kılacak bir sebep yoktur, bunlar yalnız sevaba nâîliyet için isteyenlerin tutacakları oruçlar-

dır. Şu kadar var ki bunlardan biri tutulduktan sonra bozulacak olursa kazası vacip olur. Bu kazanın sebebi de böyle bir ibadete hak rızası için başlanılmış olmasıdır ki, bunun yarıda bırakılması câiz olmayacağından kaza suretile ikmal edilmesi bir vecibe bulunur.

Orucun meşru'iyetindeki hikmet :

29— Orucun meşru'iyetindeki hikmet, pek aşikârdır. Bir kere şüphe yok ki Allah Tealâ Hazretleri, bir hâkimi mutlaktır, elbette onun kullarına emrettiği, tecviz buyurduğu şeylerde birçok maslahatlar, fâideler vardır, velev ki biz bunları hakkile tayin ve takdir edemiyelim.

Maahaza orucun dinî, uhrevî fâidelerinden başka sıhîî, içtimâî ahlâkî bir nice fâidelerini bizler de pek iyi takdir edebilmekteyiz. Bu hususta yazılmış bir hayli makaleler, risaleler vardır.

Bir hadisi şerifte: "Her şey için bir zekât vardır, cesedin zekâtı da oruçtur, oruç sabrın yarısıdır" diye buyurulmuştur. (1)

İnsan, oruç sayesinde behimf duygularını azaltır, ruhunu tasfiye eder; melekîyet sıfatıyla ittisafa başlamış olur.

Oruç sayesinde cemiyetin içtimâî, ahlâkî hayatından başka bir inkişaf, başka bir fazilet tecelli eder.

Oruç tutan kimse, nefsinin bir kısmı şiddetli arzuların savletine karşı mukavemete alıştırır, meşahime karşı idmanlı bulunmuş olur.

Oruç tutan zat, bir müddet mahrumiyete katlanır, bu mahrumiyet yiyecek içecek bulamayan herhangi bir zihayatın zelifâne bir halde olan mahrumiyeti kabilinden değildir. Belki bu, bil'ihityar il-tizam edilmiş, yüksek bir gayeye müteveccih bulunmuş bir mahrumiyettir, bir mücahededir. İnsan; bu mahrumiyet sayesinde yoksulların, mahrumların hallerine tecrübeli bir vukuf sahibi olur, kendisinde merhamet, şefkat, taavün duyguları artar, insaniyet için pek fâideli bir hale gelir, kendisinin duyacağı manevî neşveler ise her türlü tasavvurların fevkindedir.

Ma'budunun mukaddes emrine imtisal ederek kendisinin meşru' nimetlerinden bir müddet mahrumiyete katlanan bir insan, artık başkalarının nimetlerine göz diker mi? Başkalarının zararlarına çalışır mı?

Velhasıl: Böyle âmmenin salâhına hizmet eden kutsî bir ibadetin hikmeti teşriiyesi bedihîdir. Bunu takdir edememek için insanın düşünce hasasından büsbütün mahrum olması lâzım gelir.

Oruçlu için müstehap olan şeyler:

30— Oruç tutacak kimsenin sahur yemeği yemesi müstehaptır. Bunun vakti gecenin sonudur. Ebül'leyse göre gecenin son altıda biridir. Sahur yemeği oruç için insana kuvvet verir. Sahurun tehiri müstehap ise de ikinci

(۱) لكل شيء زكاة الجسد الصوم والصيام نصف العجر. « ابن ماجه »

fecrin tulû' edip etmediğinde şüpheli edilecek zamana kadar te'hir edilmesi mekruhtur.

"Sahur" seher vaktinde yiyecek taamdır. Bu taamı yemeğe "İseh-hur" denir. "Seher" de ikinci fecirden biraz evvel olan vakit demektir.

31— İftarı ta'cil yani akşam namazından evvel oruç açmak, müstehaptır. Ta ki oruç hali namazda kalbin huzuruna mani' olmasın. Fakat hava bulutlu olursa ta'cil edilemez, velev ki ezan okunsun. Yüksek bir yerde, mesela; pek murtefi' bir minarede bulunan kimse güneşin gurbunu gormedikçe iftar edemez. Velev ki aşağıda bulunanlar, kendilerince vukubulan guruba mebni iftar etsinler.

32— Akşamleyin iftar esnasında: ﴿اللهم لك صمت و لك آمنت و عليك توكلت و على رزقك﴾

﴿يا واسع المغفرة اغفر لي و لو ادى ولد مؤمنين يوم يقوم الحساب﴾ diye dua edilmesi sünnettir. (1)

﴿يا واسع المغفرة اغفر لي و لو ادى ولد مؤمنين يوم يقوم الحساب﴾ diye de dua edilir (2)

33— Orucu hurma gibi tatlı bir şey ile açmak menduptur.

34— Oruçlunun karıplıklarına, fakirlere fazla ihsanda, sadakada bulunması müstehaptır.

35— Oruçlunun mümkün olduğu kadar gece ve gündüz Kur'anı Kerimi tilâvetle, zikir ile, Resûlî Ekrem Efendimize salâ-tü selâm ile, ilim ile istigal etmesi müstehaptır.

36— Oruçlunun fuzuli kelâmdan, yani; Lüzumsuz fazla lakırdılardan dilini tutması da müstehaptır. Gıybetten, nemimeden kaçınmak ise her zaman bir vecibedir, bu vecibe ramazanı şerifde ise tekküt eder.

37— Oruçlu için itikaf da müstehaptır. Nitekim ileride bildirilecektir.

38— Ramazanı şerifte oruç tutmaya mani' olacak derecede vücude zafiyet verir işlerde bulunmak caiz değildir. Öğleye kadar iş görüp sonra dinlenmelidir ve mümkün ise bazı işleri başkasına ücreti nisli ile gördürmelidir.

(1) Allahumme, leke sümütü ve bike âmentü ve aleyke tevekkeltü ve âlâ rızıkke ef tartu ve savmel gadi min şehri remezane neviytu fagfirli ma kaddemtu ve ma ahhartu.

Meali: Ya ilahî, senin rızan için oruç tuttum, sana iman ettim, sana tevekkulde bulundum, senin rızanla orucumu açtım, ramazanı şerif ayının yarınki günü orucuna da niyet ettim. Artık benim geçmiş ve gelecek günahlarımı yarlığa.

(2) Yâ vâsial' magfireti igfirli veli vâlideyye ve lil' mümine yevme yekûmül hisab.

Meâli: Ey gufranı bol mabudum. Beni, anam ile babamı ve bütün mü'minleri hisab gününde magfiret buyur.

Velhasıl: Kat'i bir zaruret bulunmadıkça nefsini pek ağır işler ile yorarak oruç tutamaz bir hale getirmek caiz görülemez.

Orucun şartları:

39— Orucun farziyetine ve edasının farziyetile sıhhatına dair şartlar vardır. Şöyle ki:

(1) Oruç ile mükellefiyet için İslâm, akıl, bülûğ şarttır. Binaenaleyh bu vasıfları cami olmayan bir şahıs için oruç farz değildir. Şu kadar var ki âkil ve mümeyyiz olan bir İslâm çocuğunun orucu bir nâfile olarak sahih bulunur.

(2) Orucun edası farz olmak için sıhhat ve ikamet şarttır. Binaenaleyh hasta ve müsafir olanların bu halde oruç tutmaları icab etmez. Bunlar bilâhare kaza ederler.

Bir orucun edası sahih olmak için niyet ve hayz ile nifastan taharet şarttır.

Binaenaleyh niyet edilmeksizin tutulan bir oruç, muçtehitlerin cumhuru'na göre şer'an muteber değildir. Hayız veya nifas halinde bulunan bir kadının oruç tutması da sahih olmaz. Ramazanı şerif orucunu bilâhare kaza etmeleri lâzım gelir. Nitekim ileride izah edilecektir.

Orucun vakti:

40— Orucun vakti, ikinci fecirden güneşin gurubuna kadar olan müddettir. Maamafih bu ikinci fecrin ilk tulu'una mı, yoksa ziyasının ufukta uzanıp dağılmaya başladığı zamana mı itibar olunacaktır mes'elesinde ihtilâf vardır. Bazı zatlara göre fecrin ilk doğuşu anı muteberdir. Ahvet olan da budur. Diğer bazı zatlara göre de ziyanın biraz uzayıp dağılmaya başladığı zaman muteberdir. Oruç tutacaklar hakkında daha müsait olan da budur.

Binaenaleyh birinci kavle göre fecri sadığın ilk tulu'undan itibaren, ikinci kavle göre de fecrin zuhurile ziyasının dağılmaya başlamasından itibaren oruca başlamak icabeder.

41— Fecrin tulu'unda şek eden kimse için efdal olan yiyip içmeyi terk etmektir. Maamafih yiyip içecek olsa orucu yine tamamdır. Meğer ki fecirden sonra yemiş veya içmiş olduğu bilâhare anlaşılın. O halde kaza etmesi lâzım gelir. Fecirden sonra sahur yapılmış olduğunda zannı galip bulunan başka bir müeyyide bulunmazsa — zabırürriyaveye göre — buna itibar olunamaz. Fakat bu halde kaza edilmesi ihtiyata muvafıktır.

42— Oruçlu kimse, güneşin gurubunda şek etse iftar etmesi helal olmaz. İftar edip de hakikatı hal anlaşılmazsa üzerine kaza lâzım gelir. Keffaretin lüzumu hakkında ise iki rivayet vardır. Fakat guruptan evvel iftar etmiş olduğu anlaşılırsa üzerine keffaret de vâcib olur.

Güneşin gurup ettiği hakkında galebei zannı bulunduğu halde iftar eden kimse hakkında da hüküm böyledir. Guruptan evvel iftar etmiş olduğu bilâhare anlaşılın, anlaşılmasın müsavidir.

43— Taharri — araştırma ile sahur ve iftar etmek câizdir. Şöyle ki, Oruç tutacak kimse, başka vasıta bulunmayınca kendi zannı galibine göre sahur yemeği yer ve fecrin tulfuna kani olunca oruca başlar, güneşin gurubunu da araştırarak yine galebei zannına göre orucunu açabilir.

Maamafih fecrin doğup doğmadığını iyice kestiremeyen kimse için bir an evvel oruca başlamak ve güneşin battığını kestiremeyen için de hemen orucunu bozmamak ihtiyat icabıdır.

44— Davul veya top sesiyle veya kandil yakılmasıyla oruca başlamak veya oruçtan çıkabilmek için de bunların itimat edilebilecek veçhile muntazam olmasına ve her taraftan görülüp işidilir bir halde bulunmasına dikkat etmek lâzımdır. Saatlerin muntazam bir halde işlemekte olduğu da tecrübe ile malûm bulunmalıdır.

Ramazanı şerif vesair hilâllerinin sübu tu:

45— Ramazanı şerif, kamerî aylardandır. Bunların sübutu hilâllerin, ya'ni yeni ayların görülmesiledir. Binaenaleyh Şabanı şerifin yirmi dokuzuncu günü gurup vaktinde nâsın hilâli araştırmaları bir vecibedir. Hilâli görürlerse ertesi günü ramazan orucuna başlarlar. Hava mağmun, yani: Bulutlu, dumanlı bulunup ta hilâl görülemezse Şabanı şerif otuz gün olarak tamamlar, sonra oruca başlarlar.

Maahaza Şabanı şerifin hilâlini de Recebi şerifin yirmi dokuzunda araştırmak münasıptir. Bu veçhile Şabanın kaç gün olduğu daha iyi anlaşıl-mış olur.

46— Ramazanı şerifin yirmi dokuzuncu günü de gurubu müteakkip Şevval ayının hilâli araştırılır, görülürse bayram yapılır, görülmezse Ramazanı Şerif otuz gün tutulur.

47— Kamerî aylar, bazan otuz, bazan yirmi dokuz gün olur. Yay şeklinde görülen her yeni aya üçüncü gecesine kadar "Hilâl" denildiği gibi her ayın yirmi altıncı, yirmi yedinci geceliğine de "Hilâl" denir. Diğer günlerdekine de "Kamer=Ay" denilir:

48— Her kamerî ayın iptidası, ya hilâl görülmekle veya ondan evvelki ayın günleri otuza yetiştirilmekle tesbit edilir.

Hilâlin cem'i "Ahille"dir: Hilâl görüldüğü zaman; (Hilâl, Hilâl!) diye işaret etmek mekruhtur, bir cahiliyye âdetidir.

Hilâl görülünce üç kerre tekbir ve tehliden sonra üç kerre:

(الحمد لله الذى ذهب بشهر كذا و جاء بشهر كذا. اللهم اهله علينا بالا من والا يمازو السلامة والسلام) demeli sonra da; (هلال خير ورشد! آمنت بالله الذى خلقك) diye dua etmelidir. (1)

49– Hilâlin gurubu müteakip görünmesi muteberdir.

Binaenaleyh bir yerde hilâl, zeval vaktinden evvel veya sonra görülse bununla o gün ne oruca başlanır, ne de oruçtan çıkılır, belki bu hilâl gelecek geceye ait bulunmuş olur.

Bu, İmamı A'zam ile İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusufa göre zevalden sonra görülen hilâl, müstakbel geceye ait ise de zevalden evvel görülen bir hilâl, evvelki geceye ait bulunur. Binaenaleyh bununla ramazanı şerif veya bayram taayyün eder. Çünkü bir hilâl iki gecelik olmadıkça âdete nazaran zevalden evvel görülemez.

* (Eimmei selâseye göre gündüzün görülen hilâle itibar olunmaz, bu hilâl mutlaka müstakbel geceye aittir. Bu bapta münecimlerin sözleri de muteber değildir. Herhalde geceye ait görülmelidir.

50– Hava, mağmum olunca ramazanı şerif hilâline müslim, âkil, âdil baliğ bir kimsenin şahadeti kifayet eder, onun hilâli görmüş olduğunu ifade etmesine mebni oruca başlamak lâzım gelir. Bu kimsenin erkek veya kadın olması müsavidir. Bu halde böyle bir kimsenin şahadetine, yine böyle bir kimsenin şahadet etmesi de muteberdir.

Bu hususta âdilden maksat, hasenatı seyyiatına=iyiliği kötülüğüne galip olan kimse demektir. Bu bapta hali mastur olan kimsenin şahadeti de –sahîh olan kavle göre – kabul olunur.

Bu şahadet, bir haber demektir, bir emri dinîyi ihbardan ibarettir, bunda şahadet lâfzı, dâva, mahkeme, hâkimin hükmü şart değildir. İhtiyat bunu kabul etmektir.

51– Hilâli görenin bunu tefsir etmesi, yani: "Ben beldenin şu mevkiinden veya haricinden baktım, hilâli ufkun şu tarafında, bulutun hemen kenarında veya iki bulutun açık bulunan arasında şu veçhle gördüm" diye izah eylemesi lâzım mıdır, değil midir? Bazı zatlara göre lâzımdır. Fakat zahiri

(1) Hilâle hayrin ve rüşdin!. âmentü bil'lahil'lezi halekâk Elhamdü lil'lahillezi zehebe bişehrin keza, ve câe bişehrin keza. Allahümme ehlilhü aleynâ bilemni vel'iman, vesselâmeti vesselâm.

Meâli: Ey hayır ve salâh hilâli!. Seni yaratan Allah Tealâya iman ettim. Şu ayı – meselâ Şabanı– götürüp bu ayı – Ramazanı şerifi – getiren Allah Tealâya hamd olsun. İlahi! Bu ayı bizlere emniyetle, iman ile, selâmet ve selâm ile ihzar buyur.

rivayete göre lâzım değildir, böyle tefsir edilmeksizin de şehadet muteber olur, bu şehadeti işidenler için oruca başlamak icap eder.

52— Ramazanı şerif hilâlini gören bir müslüman için hemen o gece şehadette bulunmak lâzımdır. Hattâ bu, muhadderattan bir kadın bile olsa kocasının veya efendisinin izin vermesine bakmaksızın çıkıp gördüğü hilâl hakkında şehadet eder, çünkü bu, dinî bir vecîbedir.

53— Hilâli gören kimse, bir beldede ise hemen hâkimin huzuruna gider şehadette bulunur. Hâkim de keyfiyeti ilân eder. Hâkim bulunmayan bir yerde ise mescide gider, şehadette bulunur, âdil bir zat ise onun bu şehadetine mebnî nas oruca başlarlar.

* (Şafilere göre hâkimin hükmile umum nas üzerine oruç tutmak farz olur, velev ki bu hüküm, yalnız âdil bir şahsın hilâli gördüğüne dair olan şehadetine müstenit olsun. Hâkimin hükmü hilâfı kaldırır, oruç başka mezhep sahiplerine de lâzım gelir.)

54— Hilâlin görülmesi, bir ayın girmesi, re'sen değil, tebean hüküm altına alınabilir. Meselâ, Bir kimse, mahkemede bir şahıs muvacehesinde "benim bu şahısta ramazanı şerifin ilk gününde vermek üzere şu kadar kuruş alacağım vardır, şimdi ise ramazanı şerifin hilâli görülmüştür, binaenaleyh bu alacağımı bana vermesini isterim" diye dâva, o şahıs da: "Evet, o veçhle borcum vardır, fakat henüz ramazanı şerif ayı girmemiştir" diye inkâr etmekle hâkim, o dâvacının hilâli gördüklerine dair getireceği iki şahidin şehadeti üzerine o borcun verilmesine hüküm etse ramazan hilâline de tabaan hükmetmiş olur.

Hilâli ispat için bu veçhile dâva açılması, İmamı A'zama göre münasiptir. İmameyne göre böyle bir dâvaya lüzum yoktur.

55— Yalnız başına hilâli gören kimsenin şehadeti kabul edilmese de kendisinin oruç tutması lâzım gelir. Şayet o gün oruç tutmazsa kaza eder, bundan dolayı keffaret lâzım gelmez. Çünkü gördüğü şeyin hilâl değil, bir hayal olması melhuzdur. Şehadeti henüz hâkim tarafından red edilmeden iftar ettiği takdirde de yine keffaret icap etmez. Zira red etmek şüphesi vardır. Keffaretler ise şüphe ile bertaraf olur. Fakat şehadet kabul edildikten sonra iftar edecek olsa keffaret lâzım gelir. Çünkü bu takdirde şehadeti hâkimin hükmile kuvvet bulmuş olur.

* 56— Hava, mağmum olmayınca ramazan, şevval ve zilhicce hilâlleri hususunda bir iki kimsenin değil, haberleriyle galebei zan hasıl olacak miktarda çok kimselerin şehadetleri kabul edilir. Bunların miktarını tayin veliyül' emrin reyine bağlıdır. Bir kavle göre bunların elli erkek olması lazımdır.

’ Bu hususta şahitlerin belde haricinden olup olmamaları arasında – zahiri rivayete göre – fark yoktur. Bir kavle göre bu halde hariçten gelen iki âdil şahidin şehadeti kabul olunur. Onların daha müsait bir yerden hilâli görmüş olmaları melhuzdur.

İmamı A'zamdan bir rivayete göre de bu halde taşradan gelmiş olsun olmasın iki âdil şahidin şehadetiyle iktifa edilebilir.

Deniliyor ki, Zamanımızda herkes hilâli araştırma vecibesini ifaya çalışmaz olduğundan şimdi böyle iki şahidin şehadetine i'timat edilmesi münasiptir.

57– Hava, mağmum olunca şevval ve zilhicce hilâlleri hakkında âdil iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şehadetleri kabul olunur. Bu hususta adalet, hürriyet, adet şarttır. Şahitlerin tezkiyeleri de yapılmalıdır. Şehadet tabirinin ve dâvanın şart olup olmamasında ise ihtilâf vardır.

Hâkimi, valisi bulunmayan bir yerde hava, mağmum olduğu halde iki âdil kimse, şevval hilâlini gördüklerini haber verecek olsalar nasın iftar etmelerinde bir beis bulunmaz.

58– Kapalı bir havada ramazanı şerif hilâlini yalnız hâkim görecektir. İfâde edilirse yerine birini nâip tayin ederek onun huzurunda rü'yetine şehadet eder ve dilerse doğrudan doğruya nasa oruç tutmalarını ilân eyler. Fakat bayram hilâlinde böyle bir kişilik şehadet muteber olmaz. Çünkü bununla bir ibadete nihayet verilecektir. Maahaza bunda nasm hukukuna şehadet mânası da vardır. Zira oruçtan çıkacaklardır. Nasm hukukunda ise ikiden noksan kimsenin şehadeti muteber değildir.

Binaenaleyh veliyyül'emir veya hâkim, yalnız başına şevval hilâlini görecektir. İfâde edilirse ne musallaya çıkar, ne musallaya çıkmalarını nasa emreder, ne de aşikâr veya gizlice orucunu açar. Çünkü gördüğü hilâlin bir hayal olması muhtemeldir.

59– Şevval hilâli, ramazanı şerifin yirmi dokuzuncu günü gurubu müteakip araştırılır, bunu yalnız başına gören kimse, ibadet hususunda ihtiyata riayet ederek iftar etmez. Şayet iftar ederse yalnız kaza etmesi icap eder. Şehadeti kabul edilmediği halde iftar etse yine yalnız kaza lâzım gelir, kefareti lâzım gelmez.

60– Bir kimsenin şehadetine mebni – Ramazanı şerif orucuna başlamış olan kimseler, otuzuncu günü şevval hilâlini görmeseler de – esahh olan kavle göre – oruca nihayet verirler. Hava bulutlu, kapalı olduğu takdirde ise bilâ hilâf bayram yaparlar.

* (Şafilerce racih olan kavle göre şevval için de bir âdil şahidin şehadeti kifayet eder, hâkim bununla hükmedince bayram yapılır.)

61— Hava, mağmum olduğu halde iki kimsenin şahadetini hâkim kabul ederek otuz gün oruç tutulduktan sonra şevval hilâli görülme bakılır : Eğer hava yine mağmum ise ertesi gün iftar ederler. Bunda ittîfak vardır. Fakat hava açık ise bir kavle göre iftar etmezler. Ancak sahîh olan diğer bir kavle göre bu halde de iftar edip bayram yaparlar.

62— Bir belde ahâlisi, yirmi dokuz gün oruç tuttuktan sonra iki âdil kimse: "Biz ramazan hilâlini sizin oruca başlamanızdan bir gün evvel görmüşük" diye şahadette bulunsalar bakılır : Eğer bunlar, o belde ahâlisinden iseler lâıyk olan şahadetlerinin kabul edilmemesidir. Çünkü bunlar birer vecibe olan bu şahadeti hisbeyi vaktiyle terk etmiş bulunmuşlardır. Fakat uzak bir mahalden gelmiş iseler şahadetleri câiz olur. Zira bunlar bu şahadetlerinde töhmetten beridirler.

63— Ramazanı şeriften başka ayların sübutu için hava kapalı ise en az iki âdil erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şahadetleri lâzımdır. Hava açık ise büyük bir cemaatin şahadetleri icap eder. Bu cemaat, tevatür derecesinde olunca şahadetlerinin kabulü için islâmiyet şart bulunmaz...

Diğer bir kavle göre ramazanı şerif ile şevval ve zilhicceden başka dokuz ayın hilâlini ispat için hava, mağmum olsun olmasının iki âdil şahidinin şahadetleri kifayet eder. Çünkü bu ayların hilâlini görmek için büyük bir cemaat âlakadar bulunmaz.

64— Bir belde ahâlisi, hilâli görmeksizin yirmi sekiz gün oruç tutup da sonra şevval hilâlini görecek olsalar bakılır : Eğer şaban hilâlini görüp anı otuz gün saymışlar ise yalnız bir gün kaza ederler, ramazanı şerif yirmi dokuz gün bulunmuş olur. Fakat Şaban hilâlini görmeksizin anı otuz gün saymışlar ise iki gün kaza etmeleri lâzım gelir. Çünkü şabanın yirmi dokuz gün olması muhtemeldir.

Fakat bu belde ahâlisi, yirmi dokuz gün oruç tutup da sonra şevval hilâlini görseler üzerlerine kaza lâzım gelmez. Zira ramazanı şerif, yirmi dokuz gün olabilir.

65— Bir beldede ramazanı şerif orucu, hilâlin görülmesiyle yirmi dokuz gün tutulmuş olsa o beldedeki hastalar da ilerde bu ramazan orucunu yirmi dokuz gün olarak kaza ederler. Fakat böyle bir hasta, o belde ahâlisinin ne suretle hareket etmiş olduklarını bilemezse borcundan yakın bir halde kurtulması için tam otuz gün kaza orucu tutar.

66— Ayın ve güneşin metlaları=doğdukları yerler, beldelere ve kıt'lara göre muhtelif bulunur. Fakat oruç hususunda zahiri rivayete göre — matlaların ihtilâfına itibar olunmaz. Fetva bu vechiledir.

• Binaenaleyh mağrip ahali. ramazanı şerif hilâlini görecek olsa bundan haberdar olan maşrik ahali üzerine de oruç tutmak icap eder. Şu kadar var ki, bir beldedeki görünüş diğer bir belde ahali hakkında muteber olabilmesi için bu görünüş hakkında şahadetin hâkim huzurunda bir tasdika iktiran etmiş olması lâzımdır. Yoksa mücerret bir görüşü ihbar etmek, hilâli göremiyen belde ahali hakkında bir hüccet olamaz. Şöyle ki, bir belde hâkimine iki âdil kimse gelip : "Filân belde hilâli gördüklerine dair şahitlerin şahadetlerini o belde hakimi şeraiti dahilinde kabul edip hüküm verdi" tarzında şahadet etmelidirler. Hâkimin hükmü bir hüccettir. bunlar da bu hükme şahadet etmiş olurlar. artık bu belde hâkimi de şahadeti kabul ederek ona göre hüküm verebilir. Başka bir belde hilâlin görülmüş ve tahtı hükme alınmış olduğunu gelip haber verenler, tevatür mertebesinde olunca böyle bir hükme ihtiyaç görülmezsizin muktezasile amel olunur.

• 67— Oruç hususunda matlaların ihtilâfına, hisaba itibar olunmaması: (صوموا الرؤية و افطروا الرؤية) hadisi şerifine ve emsaline müstenittir. Bu hadisi şerifte oruç ve iftar, hilâlin görülmesine talik edilmiştir. Binaenaleyh müslümanlardan bir kısmının hilâli görmesiyle muallakun aleyh olan rüyeti hilâl vücuda gelmiş, artık oruç farizesi veya bayram yapmak lüzumu hepsine teveccüh etmiş bulunur.

Şârii hâkim, ihtilâfı metalia i' tibar edilmesini, veya ehli hisaptan sorulmasını emretmemiştir. Hilâlin fennen kabili rüyet olup olmadığını araştırmak da icap etmemektedir. Çünkü bu fennî tedkiki yapma, her yerde her vakit kabil olmaz ve şer'i şerifin gösterdiği sühulete de uymaz.

Kezalik : İki muhbirden birinin fenne müstenit haberini, diğerinin rüyete müstenit haberine tercih etmek de çok kere muvafık olamaz. Çünkü her ikisinin de — birinin hesabında, diğerinin de görmesinde — hataya maruz kalması muhtemeldir.

* (Malikîler ile Hanbelîlerin mezheplerine göre de ihtilâfı metalia itibar olunmaz. Şafîilere göre aralarında yirmi dört fersah veya daha ziyade bir mesafe bulunan iki belde matlaların ihtilâfına itibar olunur, birinde hilâlin görülmesi, diğeri için görülme sayılmaz.)

68— Matlaların ihtilâfına itibar olunmadığına nazaran bir belde ahali, Ramazanı şerif hilâlini görüp yirmi dokuz gün oruç tuttuktan ve bayram yaptıktan sonra diğer bir belde ahalisinin yine hilâli görerek otuz gün oruç tutmuş oldukları tebeyyün etse evvelki belde ahalisinin bayramdan sonra kaza olarak bir gün daha oruç tutmaları lâzım gelir. Çünkü ilk rüyete itibar olunur. Bu belde ahalisinin hilâli bir gün sonra görmüş olmaları muhtemeldir.

69— Hanefî fukahasından bazı zatlara göre matlaların ihtilâfı muteberdir.

Binaenaleyh Garpte hilâlin görünmesinden dolayı Şarkta bulunan müslümanlar için de o gün oruç tutmak veya iftar etmek icap etmez. Bu hususta her belde kendi rüyetine göre amel eder, oruç tutar, bayram yapar, kurban keser. Maamafih aralarında yirmi dört fersahtan az bir mesafe bulunan iki belde arasında bu ihtilâf mümkün olmaz. Binaenaleyh böyle biribirine yakın iki beldeden birinde görülen hilâl, diğerince de muteber olur.

70— Ramazanı şerif ve bayram yapılması için nücum ilmüne vakıf, adaletle muttasıf muvakkitlerin sözlerine müracaat edilip edilmeyeceği hususunda beynelfuhaka iki kaviil vardır. Ekseriyete ait ve esahh görülen bir kavle göre bunların bu husustaki sözleri kabul edilmez. Hattâ bir müneccim için bu bapta yaptığı hesap ile kendisinin de amel etmesi caiz değildir. Vakıa riyazî hesaplar kat'i ise de bu hesapları yapanların hatadan masuniyeti kat'î değildir. Bu cihettedir ki takvimler arasında daima ihtilâf görülmektedir.

Maahaza her yerde böyle ince hisaplara muktedir zatlar bulunamayacağından bunların sözlerine müracaat lüzumu, bilhassa badiyelerde ve müteferrik halde yaşayan müslümanlar için meşakkatî müşkilâtî mucip olur. Halbuki şer'î şerif, bu hususta kolaylık göstermiş, bir hadisi şerifte : "hilâli gördükten sonra oruç tutunuz, hilâli gördükten sonra iftar ediniz, bayram yapınız, size hava kapalı olunca da şabanı otuza ikmal ediniz" diye buyurulmuştur.

Demek ki şâr'i mübin, orucu ebediyen tegayyür etmiyecek sabit, basit, herkesce tafahhümü kabul bir emareye bağlamıştır ki, o da hilâlin görülmesidir. Müneccimlerin sözleri, vakıa riyazî kaidelere müstenittir, fakat aralarında çok kere ihtilâf bulunmakta, sözleri münzabıt görülmemektedir. Bir de hisaba nazaran kameri aylar mutlâka otuz veya yirmi dokuz gün olmayıp az çok kesirli bulunmaktadır. Şâr'i hakîm ise orucun ya tam otuz veya tam yirmi dokuz gün tutulmasını emretmiştir.

Ekalliyete ait diğer bir kavle gelince, buna göre bu bapta muvakkitlerin müneccimlerin sözlerine müracaat edilebilir, bu sözlere itimatta bir beis yoktur, Fukahadan "Muhammed ibni Mukatil" onların aralarında ittifak ettikleri sözlerine itimat eder, onlardan sualde bulunurdu. Şu kadar var ki bu hususta onlardan bir cemaatin ittifakı lâzımdır. "Kadı Abdülcebbar" da : "müneccimlerin sözlerine itimatta bir beis yoktur" demiştir.

Memleketimizde bir müddetten beri bu kavle uygun olarak kamerî aylar, rasathane tarafından bir cetvel halinde tayin edilmektedir.

* (Malikî ve Hanbelî fukahasına göre ehli nücumun sözlerine itimat olunmaz. Binaenaleyh bunların sözleriyle umum hakkında oruca başlamak vâcip olmaz. Yalnız Malikîlerce mutemet olan bir kavle göre ehli nücum, kendi,

hisabıyla amel ederek oruç tutabilir. Ehli nücumdan iştirip doğru olduğuna zannı galibi bulunan kimse de onun hesabına istinaden oruca başlayabilir.

Şafilerce de müneccimin sözü, kendi hakkında ve kendisini tasdik eden kimse hakkında muteber ise de – racih olan kavle göre umum nas hakkında muteber değildir. Binaenaleyh bu söz üzerine âmmenin oruca başlaması vâcib olmaz.

Şafililerden yalnız "İmam Sübkî" nin bu hususta bir eseri vardır. Bu zat, hesabın kat'î olduğunu nazara alarak müneccimlerin sözlerine itimat edileceğine kail olmuş, fakat diğer Şafililer tarafından reddedilmiştir.

Oruçlara ait niyetler :

71— Herhangi bir oruca kalben niyet kâfidir. Oruç için sahura kalkılması da bir niyet demektir. Fakat niyetin dil ile de yapılması menduptur.

72— Eda edilen ramazanı şerif ve muayyen nezir ve alehtlak nâfile oruçları için niyetin vakti, güneşin gurubundan, yani gecenin iptidasından istiva = kaba kuşluk zamanına kadar devam eder. Bu müddet içinde niyet edilebilir. Fakat gurutandan evvel veya tam istiva zamanında ve ondan sonra akşama kadar hiç bir oruca niyet edilemez. Bu hususta mukim ile müsafir, sahîh ile mariz arasında fark yoktur.

Maamafih istiva zamanına kadar böyle niyet edilebilmesi, ikinci fecir den itibaren yiyip içmek gibi oruca mâni bir şey bulunmadığı takdirdedir. Böyle bir şey âmnden veya sehven vuku bulmuş olunca artık niyet câiz olmaz.

Malikîlere göre nâfile oruç için böyle nisfünnehara kadar niyet edilemez. Çünkü sabahleyin niyet edilmeyince o gün iftar için taayyün etmiş olur. Bir günün ise hem oruc hem de iftara ihtimali olamaz.

* (Şafilere göre ise gurutandan evvele kadar niyet edilebilir. Elverir ki sabahtan beri oruca münafi bir şey bulunmamış olsun. Çünkü nâfile için şer'an mukadder bir zaman yoktur. Bu oruç, tutacak kimsenin neşatına bağlıdır, insan olabilir ki zevalden sonra oruç tutmak arzusunu duyar.)

73— Bil'umum kaza, keffaret ve mutlak nezir oruçları için niyyetin geceleyin veya ikinci fecr'in tam ilk cüz'ünde – başlangıcında – yapılması şarttır. Ve bunları niyyette tayin etmekte lâzımdır. Binaenaleyh bunlardan her hangi biri için fecr'den sonra niyyet edilirse veya bunlardan hangisinin tutulacağı kâlden olsun tayin edilmezse tutulmaları sahîh olmaz. Çünkü, bu oruçlar için muayyen bir mi'yar, yani muayyen bir gün yoktur.

Bunlara hangi günlerin tahsis edilmiş olması, ancak böyle tay'ine mukarın bir niyyet ile taayyün etmiş olur.

Ramazanı şerif, muayyen nezir ve her hangi bir nâfile orucu için alelittlak niyet kâfidir. Meselâ: "Yarınki günün orucunu tutmaya veya : Yarın oruç tutmaya, yahut yarınki gün nâfile oruç tutmaya" diye niyet yapılabilir. Maamafih bunlar için geceleyin niyet yapılması ve bu oruçların tayin edilmesi, meselâ : "Yarınki Ramazanı Şerif orucunu tutmaya niyet ettim" denilmesi efdaldır.

74— Ramazanı şerifin her günü için ayrıca bir niyet lâzımdır. Çünkü araya geceler girmektedir ve her günün orucu başlıca bir ibadet bulunmaktadır. Bunun içindir ki, bir günün orucundaki bir fesat, diğer günün orucundaki sıhhata mani olmaz.

75— Bir kaza orucuna fecrin tulû'undan sonra niyet edilecek olsa bununla kaza sahîh olmayacağından nâfile oruca başlanılmış olur. Şayet bozulacak olsa kazası lâzım gelir. Çünkü başlanılmış bir ibadeti yarım bırakmak câiz olamaz.

76— Bir kimse, daha güneş batmadan : "Yarın oruç tutayım" diye niyet edip de sonra yarınki günün istiva zamanına kadar uyusa ve gafil veya baygın bir halde bulunsa oruç tutmuş olmaz. Fakat güneşin batmasından sonra böyle niyet etmiş olursa orucu câiz bulunmuş olur.

77— Bir kimse Ramazanı şerifte Ramazan olduğunu bildiği halde ne oruca ne de iftara niyet etmemiş bulunsa — azheri rivayete göre — oruçlu bulunmuş olmaz.

78— Bir kimse, geceleyin herhangi bir oruç için niyet ettiği halde fecrin tulû'undan evvel bu niyetinden dönse bu dönmesi sahîh olur. Fakat oruçlu bir kimse, orucunu bozmaya niyet ettiği halde bozmasa mücerret bu niyetle orucu bozulmuş olmaz.

79— "İnşallah yarın oruç tutmaya niyet ettim" diye yapılan bir niyet sahîhtir. Fakat: "Yarın dâvete çağırılırsam iftar etmeye, çağırılmazsam oruç tutmaya" diye yapılan bir niyet muteber değildir. Böyle tereddütlü bir niyetle oruç tutulmuş olmaz.

80— İstiva zamanına kadar niyet câiz olan oruçlarda gündüzün niyet edileceği takdirde o günün iptidasından itibaren oruçlu bulunmuş olmaya niyet edilmesi icap eder, niyet edileceği andan itibaren oruç tutmaya niyet edilecek olsa bununla oruç tutulmuş olmaz.

81— Ramazanı şerif gecesinde veya gündüzünde bayılan veya cinnet getiren kimse, istiva zamanından evvel ifakat bulup oruca niyet edince oruçlu bulunmuş olur.

82— Bir kimse, ramazanı şerifte başka bir vacip oruca niyet edecek olsa bu ramazan orucuna niyet etmiş sayılır. Bu hususta İmameyne göre mukim ile müsafir arasında fark yoktur. İmamı A'zama göre müsafir olunca niyet ettiği vacip için oruçlu bulunmuş olur. Çünkü onun ramazan orucunu tutmaya mecburiyeti yoktur.

Nâfileye niyet edilecek olsa — esahh olan kavle göre — ramazan orucuna niyet edilmiş olur. Hastanın da bu veçhile olan niyetleri — sahîh olan kavle nazaran — ramazanı şerif namına vuku bulmuş olur.

Müsafir ile hastanın mutlak suretteki niyetleri de ramazanı şerif orucu namına sayılır.

83— Muayyen bir nezir gününde keffaret veya ramazan orucunu kaza gibi başka bir vacibe niyet edilerek oruç tutulmuş olsa bu oruç — esahh olan kavle göre — o vacip için sayılır, o muayyen nezir orucunun kazası lâzım gelir.

84— Bir oruç ile hem keffarete, hem de nâfileye niyet edilse keffaret olarak câiz olur Fakat bir oruç ile hem kazaya hemde keffareti yemine niyet edilecek olsa hiç birinden muteber olmaz. Çünkü bunların aralarında tearuz vardır. Bu halde o oruç, bir nâfile olmuş olur.

85— Bir veya müteaddit ramazanlardan orucu kazaya kalmış kimse için lâayık olan, bunları kaza ederken "üzerine kazası ilk icap etmiş olan oruca" niyet etmektir. Maamafih böyle tayin etmeksizin yalnız kazaya niyyet etmesi de kâfidir.

86— Bir kadın, henüz âdet içinde iken geceleyin oruca niyet edip fecirden evvel temiz olacak olsa orucu sahîh olmuş olur.

87— Esir bulunan bir kimse, ramazanşerif ayının girip girmediğini bilemezse araştırır, kanaatına göre oruç tutar, bilâhara bakılır : Eğer ramazanı şerife rastlamış ise veya ramazandan veya memnu olan günlerden sonra geceleyin niyet ederek tutmuş ise orucu ramazanı şerif namına câiz olur, ramazan günlerinden noksan tutmuş olunca bu noksanı kaza eder. Fakat ramazanı şeriften evvele tesadüf etmiş olursa câiz olmaz, yalnız nâfile bir oruç olmuş olur.

Oruçlu kimseler için mekruh olup olmayan şeyler :

88— Oruçlu kimse için su ile ıslatılmış bir misvakı isti'mal, İmam Ebu Yusuf'a göre mekruhtur. Fakat diğer zevata göre sabahleyin veya zevalden sonra yaş veya kuru misvakı kullanmakta kerahat yoktur.

(İmam Şafiîye göre zevalden sonra misvak istimali mekruhtur.)

89— Oruçlu kimsenin istincade veya abdest alırken ağzına ve burnuna su almakta mübalâğa göstermesi, meselâ : Ağzını su ile doldurup bu suyu ağzında fazla tutması mekruhtur.

90— Oruçlu kimse için bir özür bulunmaksızın pişirilen taamı yalnız ağzile tatmak mekruhtur. Bu hususta kocasının kötü huylu olması, kadın için bir özürdür, pişireceği yemeğin tuzuna, tadına yutmaksızın bakabilir.

91— Oruçlu kimsenin satın alacağı yağ, bal gibi bir şeyi iyi olup olmadığını anlamak için yalnız ağziyle tatması mekruhtur. Bir kavle göre her halde alınması lâzım ise veya aldanılmadan korkulursa boğaza gitmemek şartıyla tatmasında bir beis yoktur.

92— Oruçlu kimse için evvelce çiğnenmiş, beyaz, parçalanmaz bir sakızı çiğnemek mekruhtur. Yeni bir sakızı ağza alıp çiğnemek ise câiz değildir.

Erkekler için oruçlu bulunmadıkları zamanlarda da sakız çiğnemek kerih görülmüştür. Bir özüre mebni gizlice çiğnemeleri ise müstesnadır.

93— Oruçlunun kan aldırması, orucunu muhafaza edemeyecek halde zayıf düşmesinden korkulursa mekruhtur. Ve illâ mekruh değildir. Maama-fih lâyük olan, bunu gurubdan sonraya te'hir etmektir.

94— Ramazanı şerifte harareti azaltmak için ağza, burna su almak ve soğuk su ile yıkanmak, İmam A'zama göre mekruhtur. Çünkü böyle bir hareket, ibadet hususunda ızdırap göstermek demektir. Fakat İmam Ebu Yusufa göre bunda kerahat yoktur. Zira bu suretle ibadete yardım edilmiş, fitri olan ızdırap giderilmiş olur, fetva da bu veçhiledir.

95— Nefsinden emin olmayan bir oruçlunun zevcesini öpmesi, okşamaması mekruhtur.

96— Oruçlu kimsenin zevcesile çıplak oldukları halde boyun boyuna sarılmaları, nefsinden emin olsun olmasın her halde mekruhtur ki, buna "Fahiş mübaşeret" denir. Zevcesinin dudaklarını emmesi de her halde mekruhtur ki, buna da "Fahiş kuble" denilir.

97— Oruçlu kimsenin cünüp olarak sabahlaması veya gündüzün uyu-yup ihtilâm olması, orucuna zarar vermez. Fakat mümkün olduğu takdirde geceleyn yıkanmaması kerahattan hali olamaz.

98— Oruçlu kimsenin gül ve misk gibi bir şeyi koklaması da mekruh değildir. Sürme çekmesi, bıyık yağı kullanması da mekruh değildir.

Fakat erkeklerin ziynet kasdiyle sürme çekmeleri, bıyıklarına yağ sürmeleri kerahattan hali olamaz.

Orucu bozup bozmayan şeyler:

99— Amden yeyilip içilen ve oruca münafî oldukları halde yapılan şeyler, orucu bozarlar. Bunların bir kısmı yalnız kazayı, bir kısmı da kaza ile keffareti icap eder. Nitekim izah edilecektir.

100— Unutularak bir şeyi yemekle, içmekle veya cinsî mukarenetle oruç bozulmaz. Bu hususta farz ile vacip ve nâfile oruçlar arasında fark yoktur. Çünkü sehiv ile nisyan, ma'füvdür.

* (Malikîlere göre bunların her hangi biriyle farz olan bir oruç bozulur. Kazası lâzım gelir. Çünkü orucun rûknü olan imsak fevt olmuş olur.)

101— Sehven yemekte olan bir oruçluya tesadüf edilince bakılır : Eğer, orucunu tamamlamaya kudretli görülüyorsa kendisine oruçlu bulunduğu hatırlatmamak muhtar olan kavle göre tahrimen mekruhtur. Fakat bir şeyhi fani veya zayıf bir zat olup oruç ile daha zayıf düşeceği anlaşılırsa — sair ibadetleri edaya kuvvetli bulunması maksadile — sükût edilebilir.

Uykuya dalmış bir kimseyi vakti geçmeden namaz kılmak için uyandırmak da bir vazifedir. Uyuyan ma'zur olabilir, fakat uyandırmayan ma'zur olmayıp günaha girer.

102— Uyku halinde bir şeyi yemek veya içmek orucu bozar. Bu, sehiv mesabesinde değildir.

103— Oruçlu olduğu halde sehven yemek yiyen bir kimseye : "sen oruçlusun" denildiği halde hiç uyanmayarak yemesine devam etse. Sahfh olan kavle göre orucu bozulmuş, kendisine kaza lâzım gelmiş olur.

104— Hata tarikiyle olan yiyip içmekle de oruç bozulur.

Binaenaleyh bir kimse, oruçlu olduğunu bildiği halde kasde mukarîn olmaksızın hata ile bir şey yese veya içse, meselâ : Abdest alırken içerisine su kaçsa veya ağzına kar veya yağmur katreleri düşüp içersine gitse orucu bozulup üzerine kaza lâzım gelir. Fakat oruçlu olduğu hatırında bulunmazsa bunlardan dolayı orucu bozulmaz.

105— Mazmazadan sonra ağızda kalan yaşlığın tukrûk ile beraber yutulması orucu bozmaz.

Kezalik : Baştan burun içersine gelip âmden çekilmekle boğaza giden akıntı da oruca zarar vermez.

106— Dişlerin arasından çıkan kan, boğaza gidecek olsa bakılır : Eğer az olup cevfe = içeriye gitmezse orucu bozmaz. Çünkü âdete nazaran bundan kaçınmak mümkün değildir. Çok olmakla beraber tükürüğe mağ-

İup olduğu halde de hüküm böyledir. Meğer ki tadı hissolunsun. Fakat bu kan tükürüğe galip veya ona müsavi olduğu halde içeriye giderse orucu bozar.

Çıkarılan dişten akan kan hakkında da bu tafsilât carîdir.

107– Ağızdan kesilmeyip çeneye doğru iplik halinde akıp uzamış bulunan bir ağız yarı, geriye çekilerek yutulacak olsa bununla oruç bozulmaz, çünkü bu halde henüz ağızdan çıkması tamam olmamıştır.

Kezalik : Bir illete mebni ağızdan çıkıp yine ağıza girerek boğaza giden bir su ile de oruç bozulmaz.

108– Konuşmaktan veya sair bir şeyden dolayı tükürük ile ıslanmış olan dudakları sahibinin emmesi, orucunu bozmaz. Çünkü bunda bir zaruret vardır.

109– Göz yaşı veya yüz teri ağıza girecek olsa bakılır : Eğer bir iki katre gibi az bir şey ise orucu bozmaz. Çünkü bundan kaçınmak mümkün değildir. Fakat tuzluluğu bütün ağız içinde hissedilecek derecede fazla olup da oruç hatırda iken yutulacak olursa orucu bozar.

110– Yenilmesi maksud olmayan ve kendisinden kaçınmak mümkün bulunmayan bir şeyin içeriye gitmesi orucu bozmaz. Binaenaleyh ilâçların tadı, meselâ : Ağrıyan dişe konulan karanfilin tükürükle boğaza giden tadı ve havada dağılan bir duman, topraklardan veya öğütülen veya tokmakla döğülen şeylerden kalkan toz, orucu bozmaz. Uçan bir sineğin boğaza gitmesi de böyledir. Fakat ilâcın. meselâ: Dişe konulan karanfilin içeriye gitmesi orucu bozar.

Kezalik : Oruçlu olduğunu hatırladığı halde kokladığı bir buhurun dumanı içersine gitse veya bir sineği tutup yutacak olsa orucu bozulur, bunu kaza etmesi lâzım gelir.

111– Renkli bir ip parçasını defaat ile ağıza alıp çıkarmak orucu bozmaz. Fakat oruçlu olduğunu hatırlayan bir kimse, ağızına aldığı bir ipin siyah, yeşil, sarı veya kırmızı rengiyle boyanmış olan tükürüğünü yutacak olsa orucu bozulur.

112– Dişlerin arasında kalmış bir taam yutulsa bakılır : Eğer az bir şey ise orucu bozmaz, fakat çok bir şey ise bozar.

Nohut tanesinden ufak olan şey az, nohut tanesi kadar olan şey de çok sayılır. Bu, bir mikyastır.

113– Dişlerin arasında kalan pek az bir şey, meselâ: Bir susam veya bir buğday tanesini yutmak orucu bozmaz. Fakat böyle bir şey dışarıdan

alınıp yutulsa orucu bozar. Bu halde – muhtar olan kavle göre – keffaret de lâzım gelir. Şu kadar var ki böyle pek az bir şey ağza alınıp çiğnense oruca zarar vermez. Çünkü bu ağızda dağılır, birer zerre mesabesinde kalır. Meğer ki bunun tadı, boğaza gidecek olsun.

Nohut miktarından az olup dişler arasında bulunan bir şey ağızdan çıkarılıp ba'dehu yenildiği takdirde de orucu bozar, ancak – esahh olan kavle göre – bu halde keffaret lâzım gelmez. Çünkü böyle bir şeyi yemek, tabiat muktezasına münafidir.

114– Bir kay = kusuntu, kendi kendine gelince bakılır. Eğer ağız dolusu olmayıp kendi kendine içeriye giderse orucu bil'ittifak bozmadır. Fakat içeriye iade edilirse orucu, İmam Muhammede göre bozar. Çünkü imsak fevt olmuş olur. İmam Ebu Yusuf'a göre bozmadır. Zira bu az olduğundan, tahareti bozmayacağından orucu da bozmadır.

Fakat bu kay ağız dolusu olup içeriye binefsihi avdet edecek olursa, orucu İmamı Ebu Yusuf'a göre bozar. Çünkü bu taharete manidir. İmam Muhammede göre bozmadır. Zira imsâk kasden terkedilmiş değildir.

Amma içeriye kısmen veya tamamen iade edilirse orucu bil'ittifak bozar.

115– Bir kay, âmden getirilince bakılır : Eğer ağız dolusu ise orucu bil'ittifak bozar. Çünkü bu hal, taharete ve imsake manidir, bu halde içeriye az çok bir şey geri gider. Binaenaleyh orucun kazası lâzım gelir. Fakat ağız dolusundan noksan olup içeriye binefsihi avdet ederse orucu İmam Muhammede göre bozar. Çünkü bu imsake manidir. İmam Ebu Yusuf'a göre bozmadır. Zira az olduğundan taharete mani bulunmaz.

Bu kay, içeriye iade edildiği takdirde ise hem İmam Muhammede, hem de İmam Ebu Yusuftan bir rivayete göre orucu bozar. İmam Ebu Yusuftan diğer bir rivayete göre ise bozmadır.

Ağız dolusu kay hakkındaki bu tafsilât, kay'ın taam, su veya safra olduğuna göredir. Balgam olduğu takdirde İmam A'zam ile İmam Muhammede göre orucu aslâ bozmadır.

116– Yalnız tutmakla, öpmekle, oynamakla oruç bozulmayacağı gibi mücerret bakmak ve düşünmek neticesi olarak meni akmakla da bozulmaz. Binaenaleyh bir kimsenin orucu, refikasını mücerret öpmesile, okşamasiyle bozulmaz.

Kezalik: Refikasının veya başkasının yüzüne veya her hangi bir uzvuna velev mükerrer suretle bakışından veya bunları düşünüşünden dolayı menisinin şehvetle gelmesiyle de bozulmaz.

117– Medunel'fere, yani: İki yoldan başka herhangi bir uzva mukarenet neticesinde meni gelmezse oruç bozulmaz. Meni gelirse oruç bozulup yalnız kaza lâzım gelir. El ile meniye getirmek de bu kabildendir. Behimeye, ölüye mukarenet halinde de bu hüküm câridir.

118– Zevcesini elbisesi üstünden tutmakla menisi gelen kimse, zevcesinin cildinin hararetini his etmiş ise orucu bozulur. Ve illâ bozulmaz.

Kezâlik: Kadın, zevcinin menisi gelinceye kadar zevcini tutacak olsa zevcinin orucu bozulmaz. Fakat bu tutması, zevcinin teklifine mebni ise o halde orucunun bozulup bozulmamasında ihtilâf vardır.

119– Bir erkek zevcesini veya bir kadın kocasını öpüp de erkekden meni veya kadından bir yaşlık belirse orucu bozulmuş, kendisine kaza lâzım gelmiş olur. Kadın, bu öpme neticesinde bir yaşlık değil, bir lezzet duyacak olsa orucu İmam Ebu Yusuf'a göre bozulur, İmam Muhammede göre bozulmaz. Okşamak, el tutuşmak, boyna sarılmak da öpme hükmündedir.

120– Oruçlu olan kimse, istinca halinde teneffüs etmemelidir ki, içerisinde su nüfuz etmesin. Bu taharet hususunda mübalâğa iltizam edilir de su, hukne mevziine kadar erişirse orucu bozar.

Hukne, bir ilâçtır, hukne kullanmaya: "İhtikan" denir. Hukneye mahsus âlete de "Mihkine" Şırınga denilir. Bu şırınganın ucu, aşağıdan nereye kadar yetişirse oraya varacak derecede yapılacak bir istinca, orucu bozar. Maahaza böyle bir istinca, pek az yapılabilir. Bunun yapılması sihhata muzırdır.

121– İhtikan ve burna akıtılan ilâç, kulağa damlatılan yağ orucu bozar, kazayı icap eder. Fakat kulağa giren su, orucu bozmayacağı gibi kulağa dökülen su da – muhtar olan kavle göre – orucu bozmaz. Nitekim üzerinde kulak kiri bulunan bir hilâlin kulağa defeat ile sokulması da orucu ifsat etmez. (Şafiyyeye göre ifsat eder.)

122 – Erkeğin ihliline damlatılan su veya yağ, mesanesine kadar gitse de İmam A'zam ile İmam Muhammede göre orucunu bozmaz. Mesaneye kadar gitmeyip de ihlil içinde kalsa bil'ittifak bozmaz. Fakat tenasül cihazına damlatılan su veya yağ, orucu bozar. Bu bir hukne mesabesindedir. İçeriye kadar nüfuz eder, bunda hilâf yoktur.

123– Su veya yağ ile ıslanmış bir parmağın ön veya arka tarafa sokulması, hatırda bulunan bir orucu bozar, unutmada halinde ise bozmaz. Kuru bir parmağın sokulması ise her iki takdirde de orucu bozmaz.

124– Vücudun mesamatından içeriye nüfuz eden şeyler orucu bozmaz.

Binaenaleyh vücuda sürülen bir yağ veya yıkanılıp soğukluğu içeriye nüfuz eden bir su, orucu ifsat etmez.

Kezalik: Göze dökülen bir ilâç orucu bozmez, velev ki boğazda his edilsin. Göze sürülen bir sürme de böyledir, velev ki eseri ve rengi tükürükte görülsün. Çünkü bunların böyle içeriye nüfuzu, mesamat vasıtasıdır.

125— Oruçlunun kendi fi'liyle ağzından başka vücudunun herhangi bir kısmından içerisine tamamen girdirilip gâip olan veya başkası tarafından girdirilip vücudun selâhına yarayan her hangi bir şey orucu bozar. Bu hususta içeriye giden şeye itibar olunur, gittiği mesleke itibar olunmaz. Binaenaleyh bir kimse tarafından kendi vücudunun herhangi bir uzvundan saplanıp içerisinde tamamen gayıp olan şey, meselâ: Bir odun veya demir parçası, orucunu bozar. Fakat böyle bir şeyin bir tarafı dışarıda kalmış bulunursa orucunu bozmez, kısmen içeriye sokulmuş olan bir süngü, bir odun parçası gibi.

Kezalik: İçeriye veya dimağa kadar derin bulunan bir yaraya konulan yaş bir ilâç, içeriye veya dimağa kadar nüfuz edince orucu bozar, kazayı icap eder.

Bu mes'ele; 'Mebusatı Serahısîde beyan olduğuna nazaran' İmamı A'zama göredir. Bu esasa göre Ramazanı şerifte gündüzün vücuda yapılan iğne de orucu bozup kazayı müstelzim olur. Çünkü bu, bir kerre oruçlunun kendi rızasile yapılmaktadır; sonra da bu, vücudun selâhına elverişli bulunmaktadır. İğne vasıtasıyla vücutta bir menfez açılıyor, ilâç tam içeriye akıtılmış bulunuyor. Artık ilâcın bu suretle içeriye gitmesi, suyun mesamattan içeriye nüfuz etmesi kabilinden sayılmaz.

Binaenaleyh derhal hayatı bir tehlike, bir zaruret melhuz olmayınca iğneleri iftardan sonra yapmak gerekir. İhtiyata muvafık olan da budur.

Hatta bir kavle göre başkası tarafından sokulup vücudun içinde gayip olan bir demir parçası, meselâ: Bir ok temireni bile bedeninin selâhına yardım etmediği halde yine orucu bozar.

İmameyne gelince bu iki zata göre bir şey, hilkî bir meslekten içeriye gitmedikçe oruç bozulmaz. Çünkü oruç; 'Hilkaten, bir menfez, bir meslek olan bir uzuvdan bir şeyi içeriye götürmemek suretile olan imsak'dır. Biz böyle bir imsak ile memuruz. Bu hususta ârizî olan bir mesleğe, bir menfeze itibar olunmaz.

Binaenaleyh hariçteki bir yaraya konulan ilâç, cevfe kadar gitse de oruca zarar vermez. Vücudun cildini yırtarak içeriye gidip gayıp olan bir demir, bir kurşun parçası hakkında da hüküm böyledir. Bu halde iğne ile de orucun bozulmaması lâzım gelir. Vaktile fetvahanei âli tarafından da bu yolda fetva verilmiştir. Fakat her halde ihtiyata riayet edilmesi evlâdır.

126— Baştaki veya karındaki bir yaraya konulup yaranın rutubetile islanarak dimağa veya içeriye gitmeyen bir ilâçtan dolayı bil'ittifak oruç

bozulmaz. Fakat böyle bir yaraya konulup dimağa veya içeriye gidip gitmediğinde şüphe edilen mayi bir ilâç, İmamı A'zama göre orucu bozar. Çünkü böyle bir ilâç âdete nazaran içeriye nüfuz eder. İmameyne göre bununla oruç bozulmuş. Zira böyle şek ile oruç bozulmayacağı gibi hilkî olmayan bir yoldan giden bir ilâç ile de oruç bozulmuş olmaz.

Kaza edilmeleri icap edip etmeyen oruçlar:

127— Yolculuk veya hastalık özriyle ramazanı şerif orucunu tutmamış olan kimse, daha bunları kazaya müsait bir vakit bulmadan vefat etse üzerine ne kaza, ne de fidye lâzım gelmez. Şu kadar var ki fidye verilmesini vasiyet etse sülûsi malından verilmesi icap eder.

Fidye, fakir bir kimsenin sabahlı ve akşamlı bir günlük yiyeceğidir ki, bir sadakai fitre müsavidir.

128— Yolculuk veya hastalık sebeble ramazanı şerif orucunu tutmamış olan kimse, bunu tamamen veya kısmen kaza edebilecek bir müddet bulmuş olduğu halde kaza etmeden vefat edecek olsa — eğer malı var ise — kazası icap eden her gün için bir fidye verilmesini vasiyet etmesi lâzım gelir. Bu fidye, malının üçte birinden fakirlere verilir. Özürsüz yere ramazanı şerif orucunu âmden tutmayan kimse üzerine de — malı var ise— vefatı takdirinde fidye verilmesini vasiyet etmek bir vecibe olur. Velez ki kaza edecek vakit bulamamış olsun. Çünkü mümkün olan edayı terk etmiştir. Vasiyet bulunmadığı takdirde fidyeyi varislerinin vermeleri lâzım gelmez, isterlerse kendi mallarından bir teberru olarak verebilirler. Varisler veya başkaları, müteveffa namına orucu kaza edemezler. Bu gibi bedenî ibadetlerde niyabet carî değildir. Şu kadar var ki, kendileri için tuttıkları oruçların sevabını buna bağışlayabilirler.

* (İmam Şafîye göre böyle bir kimsenin terekesinin tamamından kazaya kalmış oruçlarının fidyesi verilir. Kendisi vasiyet etmiş olsun olmasın müsavidir ve böyle bir kimse namına velisi oruç tutabilir.)

129— Tutulamıyan oruçlardan dolayı fidye verilmesi, ramazanı şerif orucuyla bunun kazasına ve nezir oruçlarına mahsustur. Yemin ve katl keffaretleri için lâzım gelen oruçları tutmaktan âciz kalan kimsenin daha hayatta iken fidye vermesi câiz değildir. Fakat bunun için vasiyet etmesi câizdir.

130— Bozulan her hangi bir nâfile orucun kazası lâzım gelir. Bu bozulma, oruçlunun gerek kendi sun'i ile olsun ve gerek olmasın müsavidir. Binaenaleyh nâfile oruç tutmaya başlayan bir kadın, âdet göreceksin olsa-esahh olan kavle göre — bu orucu kaza etmesi icap eder. Çünkü bir ibadeti yarıda bırakmamak, deruhte edilen bir taati iptal etmemek bir vecibedir.

* (Şafilere göre böyle bir oruçlu muhayyerdir. Dilerse bunu kaza eder, dilerse etmez. Çünkü esasen müteberridir, itmam etmediği bir teberru kendisine lâzım gelmez.)

131— Bir kimse kaza orucuna fecrin tuluğundan sonra niyet etse bu oruç, kaza namına sahih olmayıp bir nâfile olmuş olur.

Binaenaleyh bunu bozacak olsa ayrıca kazası lâzım gelir.

132— Ramazanı şerifin evvelinden sonuna kadar baygın bir halde bulunmuş olan kimse, bilâhara ifakat bulunca kaza ile mükellef olur, bunda icma' vardır. Çünkü bayılma halî bir hastalıktır. Maahaza böyle bir halin bu kadar uzaması nadirdir. Nadir olan şeylerdeki meşakkat ise ruhsata medar olamaz.

133— Bir mecnun, ramazanı şerifin içinde ifakat bulsa geçmiş günleri kaza eder. Fakat bir kimsenin cinneti, ramazanı şerifin evvelinden nihayetine veya son gününün zevalinden sonraya kadar devam etse bilâhara ifakat bulmakla kendisine kaza lâzım gelmez. Çünkü bunda meşakkat vardır. Sahih olan da bu kavildir.

Böyle bir mecnun, ramazanı şerif gecelerinden birinde ifakat bulup da sonra fecirden itibaren yine mecnun olsa üzerine kaza lâzım gelmez.

Bir mecnunun ifakati, kendisindeki cinnetin tamamen zevaliyle tahakkuk eder.

* (Malikîlere göre cinnet de bayılma gibidir. Binaenaleyh kazası lâzım gelir.

134— Kazaya kalmış orucu bulunan kimse, bunu kaza etmeden tekrar ramazanı şerife yetişince bu ramazan orucunu kazaya takdim eder. Çünkü kaza için zaman müsaittir.

* (Şafilere göre bir ramazana mahsus kaza orucunu diğer ramazan gelmeden tutmak lâzımdır. Tutulmadan ikinci bir ramazanı şerif gelince hem kaza, hem de her gün için bir fidye lâzım gelir. Çünkü kaza vaktinden çıkarılmıştır. Kazayı vaktinden te'hîr ise edayı te'hîr gibidir.

Haneffyece kaza böyle tevkif edilmemiştir. Bu babdaki âyeti celîle muflaktır.

135— Bir gayri müslim, ramazanı şerif içinde müslüman olduğu halde mütebaki günlerde oruç tutmıyacak olsa bakılır : Eğer dari harpte ihtida etmiş ve ramazanı şerif çıkıncaya kadar orucun farzîyetini bilmemiş ise mazur sayılır, ihtidasından sonraki ramazan günlerini kaza etmesi lâzım gelmez. Fakat islâm yurdunda ihtida etmiş ise herhalde kaza etmesi lâzım gelir. Çünkü islâm ilinde bu gibi cehalet, bir özür sayılmaz.

136— Çocuklara nazaran oruç, namaz gibidir. Binaenaleyh on yaşında bulunan bir çocuğa oruç tutması emr olunur, tutmasa hafifçe döğülebilir. Maamafih tutmazsa kazası lâzım gelmez. Bir de çocuğun oruca gücü yetmelidir. Oruçtan mutazarrır olacak bir çocuğa "oruç tut" diye emrolunmaz

Keffareti icap etmeyen oruçlar:

137— Ramazanı şerif orucundan başka hiç bir orucun bozulmasından dolayı keffaret, yani : Bir ceza, bir cebri mafat olarak iki ay oruç tutmak lâzım gelmez. Çünkü bu keffaretin vücubu hakkındaki nassı Kur'anî, yalnız eda edilen bir ramazan orucunu bozmaya mahsustur.

138— Ramazanı şerif orucunun bozulmasından dolayı keffaret lâzım gelmek için hem suretten, hem de ma'nen iftar vuku bulmalıdır. Bu da adetten tegazzi, tedavi veya telezzüz kasdiyle yiyilip içilen şeylerden birini bir rıza âmden yutmakla veya diri bir insana ön veya arka tarafından birrıza âmden mukarenette bulunmakla vücuda gelir, velev ki inzal olmasın.

Binaenaleyh gıza sayılmayan, bedenın selâhına yaramıyan, tab'an murdar olup kendisinden nefret edilen bir şeyin birrıza âmden yiyilip içilmesinden veya bir ilâcın ağızdan başka bir taraftan içeriye akıtılmasından dolayı keffaret lâzım gelmez.

Kezalik : Diri bir insana başka bir taraftan veya ölü bir insana veya ölü veya diri bir hayvana herhangi bir tarafından birrıza vuku bulup inzale mukarin bulunan mukarenetler de bu hükümdedir. Yalnız kazayı icabeder. Ve gayrı meşrû mukarenetler ayrıca azabı ilâhîye sebep olur.

* (Şafillerce ölü veya behime hakkındaki mücamaat, keffareti müstelzimdir. Çünkü bu halde oruca mani'olan bir mukarenet bulunmuş olur.)

139— Keffaret, oruç tutmamanın değil, orucu bozmanın bir cezasıdır.

Binaenaleyh bir kimse, ramazanı şerifde oruca asla niyet etmediği gibi aslâ iftar da etmeyip imsak etmiş bulunsa üzerine yalnız kaza lâzım gelir.

Fakat İmam Züfere göre oruç için muflâka imsak, kâfidir. Binaenaleyh niyet bulunmasa da yalnız imsak ile oruç tutulmuş olur. Artık ne kaza, ne de yalnız keffaret lâzım gelir. Bu halde âmden vuku bulacak bir iftar, hem kazayı, hem de keffareti icabeder.

Kezalik : Oruca aslâ niyet edilmediği halde gündüzün âmden iftar edilse yalnız kaza lâzım gelir, bu cüretten dolayı ayrıca mes'uliyet yüz gösterir, taip ve müstağfir olmak icabeder. Fakat keffaret lâzım gelmez.

Kezalik : Geceleyn niyet edilmeyip sabahleyn zevalden, yani : Nihari

şer'inin yarısından evvel oruca niyet edilip de ba'dehu âmden iftar edilecek olsa yine yalnız kaza lâzım gelir, keffaret icabetmez.

Bu, İmamı A'zama göredir. İmameyne göre niyet bulunmaksızın im-sâk veya ba'dezzeval iftar edilse kaza lâzım gelip keffaret icabetmezse de kablezzeval iftar edilse hem kaza, hem de keffaret lâzım gelir. Çünkü zevalden evvel oruca niyet edilmesi mümkündür.

* (İmam Mâlike göre ma'zur olmadığı halde iftar eden her mükellef üzerine keffaret lâzım gelir.

İmam Şafiye göre yalnız mücamaattan dolayı keffaret icabeder ve mücamaat tekerrür edince keffaret de tekerrür eder. Çünkü keffaretlerde ibadet mânası galiptir. İbadetlerde ise tedahül cari olmaz.)

140— Ramazanı şerifde oruca niyet etmiş bir kimse için birrıza âmden yiyilmesi veya içilmesi keffareti icabeden şeylerden bir kısmı şunlardır: Ekmek, taam, yağ, peynir, buğday, kavrulmuş arpa, yağ ile yoğrulmuş darı otu, pişmiş veya çiy et, su, kar, dolu, sebze suları, karpuz; kavun; yaş ve kuru meyveler, yaş olup temiz bulunan karpuz kabuğu, üzüm tanesi, taze küçük üzüm yaprağı, yiyilen sair yapraklar, nebatlar, safran, misk, kâfuru, her hangi bir ilâç, yiyilmesi mutad olan çamur, kilermeni, gebenin canı isteyip yiyeceği çamur, bil'umum içkiler : Tütün, nargile, enfiye, emilen bir şekerin boğaza giden tadı.

Bunlar da yiyilip içilmek i'tibarile sureten iftar bulunduğu gibi beden salâhına yaramaları veya kendilerinden telezzüz olunması itibarile de mânen iftar vardır.

141— Âmden yutulacak bir taş, bir demir, bir kurşun, bir çekirdek, kuru kabuklu bir fındık veya badem orucu bozar, kazayı icap ederse de keffareti icap etmez. Çünkü bunlarda sureten bir iftar var ise de yiyilmeleri mutad olmadığından mânen iftar yoktur.

Kezalik: Yutulan bir kâğıt, bir pamuk, adî bir çamur, bir toprak, kuru bir ot, bir saman parçası, yetişmemiş ayva tanesi kuru veya yaş kabuklu ceviz tanesi, kabuklu yumurta kazayı mucip olursa da keffareti mucip olmaz. Çünkü bunlar ile adeten tegazzi veya tedavi kast edilmez. Kuru fıstık ise içerisi olduğu halde çiğnenir ise keffareti icap eder, çiğnemenen yutulursa keffareti icap etmez, velev ki başı yarılmış bulunsun.

142— Kuru pirinç, kuru darı, mercimek, fiy de keffareti müstelzim değildir. Çünkü bunlar ile bu halde tegazzi mutad değildir.

Buruna kaçan su veya akıtılan ilâç da böyledir. Zira bunlar da birrıza yutmak suretile iftar yoktur, mücerret bir menfaat ise yalnız kazayı muciptir.

143— Başkasının tükürüğünü veya başkasının ağzından çıkarılmış lokmasını veya kendisinin ağzından çıkarılıp biraz dışarıda kalmış olan lokma-

sını alıp yutmak da yalnız kazayı icap eder. Keffareti icap etmez. Çünkü bunlardan tabiat nefret eder. Zahirî rivayete nazaran kan da böyledir. Fakat dostun tükürüğünü alıp yutmak ramazanı şerif orucuna nazaran keffareti muciptir. Zira bununla telezzüz edilir. Afyon gibi sekir veren kuru otlar da bu cümledendir.

Velhasıl : Keffaret zecr içindir , zecr ise yiyilip içilmesi mutad olan, kendisine tab'an meyil edilen şeylerden dolayı tatbik edilir. Tabiatın kendisinden istikrah edeceği şeylerden ise insanlar zaten kaçınacakları cihetle bunlardan dolayı zecre hacet yoktur.

144- Yiyilmesi mutad olan bir şeyi ramazanı şerifte unutarak ağzına atan kimse, oruçlu olduğunu hatırlayınca hemen ağzından çıkarıp atması lâzımdır. Bu halde çıkarmayıp da yutarsa üzerine keffaret lâzım gelir. Fakat ağzından çıkarır da soğuduktan sonra yutacak olursa yalnız kaza icap eder. Çünkü böyle bir şey, teb'an müstekrehtir.

145- Bir kimse fecir tulû etmiş olduğu halde henüz tulû etmedi zannile sahur yapsa veya güneş batmamış olduğu halde battı zannile iftar etse üzerine kaza lâzım gelir, keffaret lâzım gelmez. Çünkü amden iftar etmiş değildir.

146- Bir kimse, ramazanı şerifte zevcesine hitaben : "Bak fecir tulû etmiş mi etmemiş mi?" demekle kadın, baktıktan sonra gelip henüz tulû etmemiş olduğunu haber vermekle o kimse, oruca münafî bir harekette bulunup da fecrin tulû' etmiş olduğu bilâhare anlaşılrsa kendisine yalnız kaza lâzım gelir, keffaret lâzım gelmez. Fakat kadın, fecrin tulûunu bilerek böyle bir harekette bulunmuş ise kendisine keffaret de lâzım gelir.

147- İki kimse, güneşin gurubuna, iki kimse de henüz gurup etmemiş olduğuna şahadet ettiği halde iftar edilecek olsa da güneşin gurup etmemiş olduğu müehharen anlaşılrsa bundan dolayı bil'ittifak yalnız kaza lâzım gelir, keffaret lâzım gelmez.

148- İnsanların haklarında olduğu gibi oruç hususunda da ispata şahadet ettiği halde ramazan orucunu tutacak kimse, yemek yiyip de fecrin tulû etmiş olduğu bilâhara zahir olsa üzerine hem kaza, hem de keffaret lâzım gelir. Bunda ittifak vardır. Bu bapta nefye olan şahadet, ispat hususundaki şahadete muarız olamaz.

Fakat bu hâdisede böyle şahadet edenler, birer kimse olsa yalnız kaza lâzım gelir, keffaret lâzım gelmez. Çünkü tulû hakkında bir kimsenin şahadeti tam bir hüccet değildir.

149— Unutarak bir şey yiyen veya fecir tulû etmiş iken henüz tulû etmedi zanniyle veya uyku halinde oruca münafi bir harekette bulunan kimse, artık orucunun bozulmuş olduğunu sanarak tekrar amden iftarda bulunsa üzerine keffaret lâzım gelmez. Orucunun bu unutma ile bozulmayacağını bildiği halde iftar etse İmam Â'zama göre yine keffaret icap etmez. Sahih olan da budur. Çünkü bu hal, orucun bozulması şüphesinden, işti-bahından halî değildir.

150— Kendisine kay galebe eden veya mazmaza ederken bir hata eseri olarak boğazına su kaçan veya bir kadının mehasisine bakan kimse, bununla orucun bozulduğunu sanarak ramazanda âmden iftar edecek olsa üzerine keffaret lâzım gelmez. Fakat bununla orucun bozulmayacağını bildiği halde iftar etse keffaret de lâzım gelir. Çünkü bu hususta hiç bir iştibaha mahal yoktur.

151— Bir kimse, ramazanı şerifte gündüzün misvak kullansa veya birisi gybet etse de bu yüzden orucun bozulduğunu zannetmiş ise üzerine keffaret lâzım gelmez. Fakat bununla orucunun bozulmayacağına muttali bulunmuş ise keffaret lâzım gelir.

152— Ramazan günü ihtilâm olan kimse, orucunu bozsa bakılır: Eğer bu ihtilâm ile orucunun bozulmuş olduğunu zannetmiş ise üzerine keffaret lâzım gelmez. Fakat bununla orucunun bozulmayacağına muttali bulunmuş ise keffaret lâzım gelir.

153 — Ramazanı şerifte oruçlu olduğunu unutarak mücameatte bulunan kimse, oruçlu olduğunu derhatır eder etmez kendini geri alsa orucu bozulmuş olmaz. Velew ki sonradan inzal vuku bulsun. Bu bir ihtilâm gibi olmuş olur. Fakat hiç hareket etneksizin inzal vukuuna kadar duracak olsa kendisine yalnız kaza lâzım gelir. Nefsini tahrik ettiği takdirde ise keffareti icap eder. Çünkü bu takdirde cinayet tekemmül etmiş olur. Nitekim kendisini geri alıp tekrar mücameata başlaması takdirinde de hüküm böyledir.

Böyle bir mücameatın ikinci fecir zamanına müsadif olması halinde de bu hüküm câridir.

154— Bir kadın, oruca niyet ettikten sonra uyuduğu veya muvakkaten cinnet getirdiği halde kendisine kocası mukarenette bulunsa orucu bozular. üzerine yalnız kaza lâzım gelir, keffaret lâzım gelmez.

155— Ramazan günü nefsinin bir çocuğa veya bir mecnuna temkin edip mücameatta bulunan oruçlu bir kadın hakkında bilittifak keffaret lâzım gelir.

156— Ramazan günü cebren, yani: İkrahi mülcıye binaen vukubulan mücamaat, mükreh hakkında yalnız kazayı icap eder, keffareti icap etmez.

İkrahi mülcı, nefsi itlâf, veya bir uzvu kesmek veya bunlardan birine sebebiyet verecek derecede şiddetli döğmek ile yapılan cebir ve ikrahtır. Yalnız gam ve elem verecek derecede olan döğmek veyahut yalnız hapsetmek de gayri mülcı olan bir ikrahtır ki bundan dolayı orucu bozmak, keffareti iskat etmez.

157— Bir yolcu, ramazan günü zevalden evvel beldesine dönmekle bir şey yememiş olduğu halde oruca niyet edip badehu âmden orucunu bozacak olsa üzerine keffaret lâzım gelmez.

Zevalden evvel ifakat bulup oruca niyet etmiş iken, sonra orucunu bozan bir mecnun hakkında da hüküm böyledir.

158— Orucunu bozan kimseye o gün oruç tutmamasını, mübah kılaçak bir hal âriz olsa kendisinden keffaret sakıt olur.

Meselâ: Sıhhatte bulunan bir kimse ramazanı şerifte oruca niyet etmiş iken gündüzün orucunu bozsa da aynı günde bayılsa veya âdet görmeğe başlasa, yahut oruç tutamayacak bir halde hastalansa üzerine yalnız kaza lâzım gelir, keffaret lâzım gelmez. Esahh olan kavil budur. Bunlar birer semavi özürdür.

Fakat böyle bir kimse, kendisini yaralayıp da oruç tutamaz bir hale gelse —sahih olan kavle göre— keffaret sakıt olmaz. Çünkü bu hale kendisi sebebiyet vermiştir.

Kezalik: Orucu açtıktan sonra tav'an veya kerhen sefere çıksa yine keffaret sakıt olmaz. Zira yolculuk semavi bir özür değildir.

Sefere çıktıktan sonra orucu bozmak ise yalnız kazayı mucip olur. Zira o gün esasen oruç tutmakla mükellef bulunmamıştır.

159— Ramazanı şerifte oruçlu olarak yolculuğa başlanmış bir kimse, unutmüş olduğu bir şeyi almak için ailesi arasına dönüp de hanesinde bir şey yedikten sonra tekrar yola çıksa üzerine keffaret lâzım gelir. Çünkü aile yanına dönmekle yolculuktan çıkmış, yemek yediği esnada mukim bulunmuş sayılır. Fakat beldenin evlerini geçtikten sonra bir şey yiyip de ba'dehu beldesine dönüp yine bir şey yiyecek olsa üzerine keffaret lâzım gelmez. Vele ki böyle yedikten sonra yolculuktan büsbütün sarfı nazar etsin. Çünkü bu yemesi, bir ruhsat haline müsadif bulunmuştur.

(Zahiriye mezhebine göre yolculuk halinde oruç tutmak, nassa muhalif olacağından esasen câiz değildir. Diğer mezheplere göre yolcu, muhayyerdir, dilerse orucunu tutar, dilerse tutmaz, bilâhare kaza eder. Hattâ kendisine zarar vermezse orucunu tutması bizce menduptur.)

Oruç tutmamayı mübah kılan özürlü:

160-- Aşağıdaki on türlü sebepten dolayı oruç tutmamak veya tutulmuş bir orucu açmak mübahtır.

(1) (Müsaferet = Yolculuk), şöyle ki: Ramazanı şerifte en az üç günlük yani on sekiz saatlik bir yere gidecek kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Binaenaleyh o gün yola çıkınca oruçlu bulunmamış olur. Fakat bir kimse oruç tuttuktan sonra gündüzün sefere çıksa bu yolculuk o ilk gün için bir özur sayılmaz, orucuna devam etmesi lâzım gelir. Şu kadar var ki o gün yola çıkar da ba'dehu orucunu açarsa, kendisine keffaret lâzım gelmez, yine yalnız kaza icap eder.

(2) (Hastalık), şöyle ki: Bir hasta, nefsinin telef olmasından veya aklının gitmesinden veya hastalığının artmasından veya uzamasından korkacak olursa oruç tutmayabilir veya tutmuş olduğu orucu açabilir. Bilâhara iyi olunca yalnız kaza ile mükellef olur. Artmasından korkulan göz ağrısı da böyledir. Çünkü bu bir hastalıktır.

Maahaza bu hususta mücerret, mevhûm bir korku kâfi değildir. Ya hastanın tecrübesinden veya görülen alâmetlerden dolayı kendisince bir zannı galip bulunmalıdır. Yahut fıski zahir olmayan bir müslim tabip tarafından haber verilmelidir.

Oruç tuttuğu takdirde hasta olacağından bu veçhile korkan yani: Hasta olacağı delilden neşet eden bir zannı galibe veya müslim bir tabibin haberine müstenit bulunan sahîh bir kimse de hasta hükmündedir.

Kezalik: Ağır sıtma nöbetine tutulan kimse, henüz sıtma zuhur etmeden orucunu bozacak olsa bunda bir beis yoktur. Fakat gün aşırı sıtmaya tutulan kimse, mutât gününde sıtmanın avdetiyle kendisini zayıf düşüreceğini tevehhüm ederek orucunu bozduğu halde sıtma zuhur etmese kendisine keffaret de lâzım gelir.

(3) (Düşman ile cihat), şöyle ki: Ramazanı şerifte düşman ile savaşta bulunacak bir islâm mücahidi, düşman karşısında zayıf düşeceğiinden korkarsa oruç tutmayabilir. Hattâ bilâhara savaş vuku bulmasa da kendisine kazadan başka bir şey lâzım gelmez.

(4) (İkrah hali), şöyle ki: Hayata te'sir veya bir uzvun ziyama sebep olacak surette yapılan bir cebir ve ikrahtan dolayı oruç açılabilir, bu caizdir. Maamafih müsafir veya mariz olınayan bir kimse, böyle bir ikraha rağmen ramazanı şerif orucunu açmaz da zulmen öldürülecek olursa günahkâr olmaz, belki büyük bir sevap kazanmış, dinindeki metaneti göstermiş olur. Fakat müsafir veya mariz olan kimse, bu icbara rağmen orucunu açmaz da öldürülecek olursa günaha girmiş olur. Çünkü bunlar için zaten oruçlarını açmak için şer'an ruhsat vardır, bundan da ikrah halinde istifade etmemeleri doğru olmaz.

(5) (Şiddetli açlık veya susuzluk), şöyle ki: Oruçlu bir kimse, açlıktan veya susuzluktan dolayı helâk olacağından veya aklına noksan geleceğinden bir tecrübeye veya alâmete veya müslim bir tabibin haberine mebni korkarsa orucunu bilâhara kaza etmek üzere açabilir.

(6) (Gebelik, süt analık), şöyle ki: Ramazanı şerifte gebe bulunan veya kendisinin veya başkasının çocuğuna süt veren bir kadın, nefsi veya çocuk hakkında bir zarar gelmesinden korkarsa orucunu açabilir, bilâhara kaza eder: Şu kadar var ki süt analığı taayyün etmiş bulunmalıdır. Yani: Çocuğa kendisinden başka süt veren bulunmamalı veya bulunduğu halde memesini çocuk emmemelidir.

(7) (Hayız ve nifas hali), şöyle ki: Bir kadın ramazanı şerifte gündüzün âdet görmeğe başlaması veya çocuk doğurursa orucu bozulmuş olur. Artık âdet günlerinde ve lohusa buldukça oruç tutması câiz olmaz.

Fakat bir kadın, âdet günü sanarak orucunu bozduğu halde o gün âdet görmese kendisine keffaret de lâzım gelir. Ezher olan budur.

Ramazanı şerifte âdet gören bir kadın, geceleyin temizlenecek yani: Âdeti kesilecek olsa bakılır: Eğer âdet günleri tam on gün ise ertesi günü ramazan orucuna başlar. Fakat on günden az ise âdeti kesildikten sonra imsâk vaktine kadar yıkanmasına kâfi, cüz'i bir miktarda fazla bir vakit bulunursa yine oruca başlar, bu kadar bir vakit bulunmasa, meselâ: Yıkanmasını müteakip hemen imsâk zamanı olursa o gün oruca başlamaz. Çünkü böyle on günden noksan âdet görenler hakkında yıkanma müddeti de âdet vakitinden sayılır.

(8) (Ziyafet), şöyle ki: Ziyafet vermek veya ziyafete davet olunmak, nafilâ oruçları açmak hususunda bir özür sayılabilir. Binaenaleyh bilâhara kaza edeceğinden emin olan kimse, vereceği veya çağırıldığı bir ziyafetten dolayı nafilâ olarak tutmuş olduğu orucunu bozabilir, çünkü orucuna devam ettiği takdirde bir müslüman kardeşini gücendirmesi melhuzdur.

Bir kavle göre nafilâ oruç, ziyafet için zevalden evvel açılabilirse de zevalden sonra artık açılmaz. Meğer ki bu orucun açılmaması, ananın veya babanın hukukuna riayetsizliği müstelzim olsun, o zaman yine açılabilir.

Ziyafet, ne farz ve ne de vacip oruçlar hakkında bir özür değildir.

(9) (Talâka yemin), şöyle ki: Nafilâ veya kaza orucuna başlamış olan bir kimseye orucunu açması için bir şahıs kendi refikasının boş olmasına yemin etse yani: Orucunu açmazsa karısının boş olacağını söylese bu kimse için o şahsı bir zarardan bir eziyetten kurtarmak maksadıyla orucunu açmak mendup bulunmuş olur.

Bazı zevata göre daha istiva zamanı olmamış ise bu menduptur ve il-

lâ mendup değildir. Meğer ki böyle yemin eden, o kimsenin babası bulunmuş olsun.

(10) (Yaş büyüklüğü), şöyle ki: Oruç tutmaya gücü yetmeden kendisine (şeyhi fani) denilen pek yaşlı bir kimse oruç tutmayabilir.

Şeyhi fani o ihtiyar kimsedir ki, ölünceye kadar vücuduna eksiklik gelmekte olup tekrar kuvvet bulmadan vefat eder. Böyle bir kimse için her ramazan gününün orucuna bedel olarak bir fidye vermek icap eder.

Bu fidye, ramazanı şerifin evvelinde verileceği gibi sonra da verilebilir. Bunda fakirlerin teaddüdü şart değildir. Binaenaleyh otuz günün fidyesi, müteaddit fakirlere verilebileceği gibi ibaha da caizdir. Şöyle ki: Her günün orucuna bedel bir fakire sabah ve akşam doycak kadar taam yedirilmesi de kifayet eder.

161— Kendi hayatında lâzım gelen fidyeleri vermemiş olan kimse —malı var ise— bunların verilmesini vasiyette bulunmak icap eder. Vasiyet edilen veya başkası tarafından teberruan verilen bir meblağ, ölünün uhdesinde kalmış olan farz ve vacip oruçların fidyelerine yetişemediği takdirde "devr" yapılır. Buna "İskatı savm" denilir. (218)'nci sahifedeki "İskatı salât"ta da müracaat!..

162— Kendisini Şeyhi Fâni sanıp fidye vermiş olan kimse, muahharan oruç tutmaya kadir olsa fidyenin hükmü kalmaz. Oruç tutması, geçmiş günleri kaza etmesi lâzım gelir.

163— Yolcu, hasta, hâiz, lohusa için kendilerini oruçlu gibi göstermek icap etmez. Yolcu ile hasta, âleni yiyebilirler. Ancak kendilerini misafir veya hasta tanımayan âmmeye karşı âlenen yiyip içmeleri mahzurdan hali değildir. Töhmekten korunmak ve oruçlu bulunan din kardeşlerine karşı saygı göstermek lâzımdır. Hâyiz ile lohusa için de gizlice yiyip içmek adâba daha uygundur.

164— Oruç tutması icap etmiyen bir kimse, oruç tutmasını müstelzim olan bir hali ramazanı şerif günlerinden biri esnasında hâiz olsa o günün bakiyesini imsak ile geçirmelidir.

Meselâ: İmsak vaktinden sonra temizlenen hâiz veya lohusa bir kadın, artık o günün akşamına kadar imsak etmelidir.

Kezalik: Bir yolcu, oruçlu olarak sabahlayıp da ba'dehu beldesine dönse veya başka bir beldeye girip ikamet etse veya oruçlu olmadığı halde imsak vaktinden sonra ikametgâhına avdet eylese artık o günün akşamına kadar imsak etmelidir. İftar etmesi kerih tir.

Kezalik: İmsak vaktinden sonra sıhhat bulan hasta, ifakat bulan mecnun, bûluğa eren çocuk, ihtida eden şahıs ve her ne sebeple orucu bozulan

kimse için gerektir ki o günün mütebaki saatlerinde oruçlu gibi bulunsun. Dini terbiye bunu âmirdir, hattâ böyle bir vaziyette bulunmak, sahîh olan kavle göre vacîptir. Diğer bir kavle göre de müstehaptır.

Buluğa eren çocuk ile ihtida eden şahsa o günün orucunu ayrıca kaza etmek icap etmez: Çünkü bunlar imsak anında mükellef bulunmamışlardır. Diğerlerine ise kaza etmek icap eder.

165— Bir yolcu için meşakkatli olmayacak ise ramazânı şerif orucunu tutması efdaldır. Fakat meşakkatli olacak ise veya arkadaşları oruçsuz bulunup yiyecekleri aralarında müşterek bulunmuş ise iftar etmesi efdaldır.

166— Nafakasını kazanmaya muhtaç olan bir işçi, bir san'at sahibi, bu işle uğraştığı takdirde orucunu bozmasını mübah kılacak bir hastalığa uğrayacağına bilecek olsa da daha hasta olmadan iftar etmesi helâl olmaz.

Keffaretin mahiyeti ve nev'ileri:

167— Keffaret, lûgatte mahv ile izale mânasındadır. Allah Tealâ Hazretleri bazı kusurları, günahları, bir takım vesilelerle afv ve setr buyurduğu cihetle bu vesilelerden her birine, (Keffaret) denilmiştir. Cem'i Keffarat'dır. Nitekim günahları afvetmeğe de (Takfiri zünup) denilir.

168— Keffaretler; (Keffareti savum), (keffareti zihar), (keffareti halk) (keffareti katil), (keffareti yemin) adıyla başlıca beş nevi'dir. Bu keffaretler, memnu olan şeyleri yapmaktan insanları men ve zecre hizmet eder, yapılan bir ma'siyete bir ukubet mahiyetinde bulunur, aynı zamanda bir ibadet mahiyetinde bulunduğundan günahların bağışlanmasına vesile olur. Bunları sırasıyla yazıyoruz:

* (Keffareti savum);

169— Keffareti savum, ramazânı şerifte bir özürlü bulunmaksızın muayyen şartlar dahilinde orucunu bozan bir mükellefin müslim veya gayri müslim bir köle veya cariye azat etmesinden, buna kadir değilse iki ay nuttasız oruç tutmasından, buna da kadir değilse altmış fakire yemek yedirmesinden ibarettir.

Keffareti savum, böyle ibahe suretile olabileceği gibi temlik suretile de olabilir.

(Keffareti savum hususunda bu terâbe riayet Hanefilerce ve Şafililerce lâzımdır. Malikilere göre lâzım değildir, mükellef muhayyerdür, bunu dilerse azat suretile ve dilerse oruç ile veya taam yedirmekle yapabilir.)

170— Aç, balığ veya mürahik altmış fakire sabahlı ve akşamli doya-
cıkları kadar yemek yedirmek bir ibahedir. Bu yedirilecek taamin yalnız
buğday ekmeği de olması kâfidir, herhalde katığa hacet yoktur. Fakat ka-
tıksız arpa ekmeği kâfi değildir.

171— Şayet yüz yirmi fakire yalnız bir vakit yemek yedirilecek olsa
bu ancak altmış fakire yedirilmiş gibi sayılır, bunlardan altmış fakire tek-
rar sabahleyin veya akşamleyin yemek yedirmek lâzım gelir. Böyle altmış
fakire bir def'a yemek yedirildikten sonra bunlar gaip olsalar hazır bulunan-
larına intizar edilmelidir veya tekrar altmış fakire sabahlı akşamli yemek ve-
rilmelidir.

172— Keffareti savmın temlik suretile yapılmasına gelince altmış fa-
kirden her birine yarım sâ' ya'ni beş yüz yirmi dirhem buğday, veya bir
sâ' ya'ni: Bin kırk dirhem arpa veya hurma veya kuru üzüm verilmesinden
ibaretür ki, bu tam bir sadaki fitir miktarıdır. Bunların kıymetlerini vermek
de câizdir.

173— Keffareti savumda bir fakire altmış gün sabah ve akşam veya yüz
yirmi sabah veya akşam yemek yedirmek de kâfidir.

Kezalik: Bir fakire iki ayda her gün ya aynen veya kıymetten birer-
den altmış sadakai fitir verilmesi de kifayet eder. Fakat bir fakire bir günde
birden veya altmış def'ada verilecek altmış fitre miktarı, yalnız bir günlük
fitre miktarı yerinde sahîh olur.

174— Keffareti savum sadakasının selâhi hal sahibi olan fakirlere ve-
rilmesi efdaldır. İmam Ebu Yusuf'a göre bu, gayri müslim fakirlere verile-
mez. Fetva bu veçhiledir.

175— Keffareti savum, oruç tutmak suretiyle olunca bunda tevali
şarttır. Binaenaleyh bu oruca başlamış olan kimse, muttasıl iki ay oruç tu-
tar, şayet daha iki ay tamam olmadan ya özürsüz yere veya yolculuk ve
hastalık gibi bir özre mebni bu oruca velev bir gün fasıla verecek olursa bu
keffaret orucuna yeniden başlaması lâzım gelir. Bundan kadınların lohusa
halleri değilse de âdet halleri müstesnadır. Bundan dolayı vukubulacak fası-
la, keffaretin devamına mâni olmaz. Çünkü bu halden kuşulmak müşkül-
dür.

Ramazani şerif orucunun veya muayyen bayram günlerinin araya gir-
mesi de keffaretin tevalisine mâni'dir.

176— Keffaret hususunda mükeffirin, ya'ni üzerine keffaret lâzım ge-
len şahsın keffaret zamanındaki haline i'tibar olunur.

Binaenaleyh bir mükeffir keffaretin lüzumu zamanında zengin iken

keffareti yerine getireceği zaman fakir düşmüş bulunsa keffaretini oruç ile yayar. Fakat daha orucunu bitirmeden tekrar zengin olup Rakabe azad etmeğe muktedir olsa bir köle veya cariye azad etmek suretile keffaretden bulunması icap eder.

177— Keffaret orucuna kameri aylardan birinin iptidasında başlanırsa gurreye i'tibar olunur, tam iki ayın oruçlu geçmesile keffaret de tamam olmuş olur. Fakat ayın iptidasında başlanılmazsa ilk ay, üçüncü aydan ikmal edilmek üzere otuz gün hesap edilir, ikinci ayda ise gurreye i'tibar olunur. Bu, imameyne göredir. İmamı A'zama göre bu takdirde tam altmış gün oruç tutulmak icap eder, gurreye bakılmaz.

178— Bir kimse, bir ramazanda veya iki üç ramazanı şerifte özürsüz yere bir kaç def'a orucunu âmden bozmuş bulunsa bunlardan dolayı yalnız bir keffaret lâzım gelir. Sahih olan kavi budur. Çünkü keffarete ukubet ciheti galiptir. Sebebi müttehit olan ukubetlerde ise tedahül caridir. Bu bir ukubet, hepsine kifayet eder. Fakat keffaret yapıldıktan sonra tekrar orucunu bu veçhile bozacak olursa bundan dolayı da ayrıca bir keffaret lâzım gelir. Birinci keffaret ile tam bir intibah hâsıl olmadığı anlaşılmalıdır.

* (Keffareti zihar) :

179— Keffareti zihar: karısının tamamını veya onun yarısı gibi şayi bir cüz'unü veya rekabe gibi şahsiyetinin tamamını mu'şir bulunan bir uzvunu kendisine nikâhı müebbeden haram olan bir kadının tamamına veya bakması haram olan bir uzvuna benzeten, meselâ: "Sen bana anam gibisin" veya "anamın arkası gibisin" veya "senin boynun validemin arkası gibidir" diyen bir mükellef müslime lâzım gelen keffarettten ibarettir ki, bu keffareti yerine getirmediği karısı ile cinsi mukarenette bulunması helâl olmaz. Bu kimse yalan söylemiş, helâl olan bir şeyi haram göstermiş olur.

Keffareti zihar da tamamen keffareti savm gibidir. Buna dair (Hukuk-ı İslâmiye ve İstîlâhat-ı Fıkhiye) adındaki eserimizde tafsilât vardır.

* (Keffareti halk):

180— Keffareti halk. Hac için ihrama girip de bir özre mebni saçlarını vaktinden evvel tıraş ettiren kimsenin tutacağı üç günlük oruçtan ibarettir. Bu oruçta tavali şart değildir. Bu oruç ayrı ayrı günlerde de tutulabilir. Hac mebhâsinde müracaat!.

* (Keffareti katil):

181— Keffareti katil, bir müslümanı veya bir zimmiyi âmden değil, bir hata neticesinde olarak öldüren bir müslümana lâzım gelen keffarettir ki,

muktedir ise bir mü'min köle veya cariye azat etmekten, buna muktedir değilse iki ay muttasıl oruç tutmaktan ibarettir. Ava atılan bir kurşun ile bir şahsın öldürülmesi, hata yolu ile katil cümlesindedir.

*(Keffareti yemin):

182— Keffareti yemin, yaptığı bir yemine riayet etmeyip hanis olan, ya'ni: Andını bozan bir müslümana lâzım gelen keffarettir ki, muktedir ise müslim veya gayri müslim bir köle veya cariye azat etmekten veya on fakiri akşamlı, sabahlı doyurmaktan veya on fakire orta halde birer parça libas = rüba giydirmekten, bu üç şeyden birine kadir olmayınca da üç gün muttasıl oruç tutmaktan ibarettir. Bu orucun arasına velev hayız sebebiyle bir fasıla girerse yeniden tutulması icap eder.

*(Şaflilere göre bu oruçta böyle tevali, ya'ni birbiri ardına tutmak şart değildir.)

183— Keffareti yemin için on fakire sadakai fitir miktar bir şey verilmesi de kifayet eder. Bir fakire on gün birer fitre verilmesi veya on gün sabahlı ve akşamlı yemek yedirilmesi de yetiştir. Çünkü bir fakir, müteferrik günlerde müteaddit fakir mesabesinde. Bir vakit yemek verip bir vakit de yemek bedeli vermek de caizdir.

184— Keffareti yemin için bir fakire on gün birer libas verilmesi de caiz'dir. Fakat on libas bir fakire bir günde verilse yalnız bir libas verilmiş gibi olur. Nitekim bu keffaret için on fitre miktar bir fakire bir günde verilse bir fitre verilmiş sayılır.

Keffaret için her fakire verilecek libas, onun hiç olmazsa vücudunun tamamını veya kısmı ekserisini örtecek bir halde bulunmalıdır. Boylu bir entari gibi. Binaenaleyh yalnız kısa bir gömlek veya yalnız bir don verilse kifayet etmez. Çünkü bunlardan yalnız birini giyinen kimse, örfen çıplak sayılır. Esahh olan kavil budur. Bu libasın iki üç parçadan ibaret olması ise daha iyidir. Maamafih bir libas kısa da olsa taam yerine bir bedel olarak da verilebilir.

185— Bir kimse, yemininde daha hanis olmadan keffarete bulunamaz. Çünkü keffaret, bir tövbe demektir. Tövbe ise günahattan sonra yapılır. Bir de keffaret yemininde barr=sadık olmanın bir halefidir. Asıl mümkün oldukça halefine = yerine kaim olacak şeye gidilemez.

186— Mal ile yapılan keffaretler, ölümlerin kefenlerine, borçlarına veya mescidlerin binalarına sarf edilemez. Çünkü bunların fakirlere ibaheesi veya temlik edilmesi şarttır. Bu sarfda ise ibahe ve temlik bulunmuş olamaz.

Yeminin mahiyeti ve yemin sayılıp sayılmayan şeyler:

187— Yemin; lügatte kuvvet manâsınadır. Şer'an: "bir işi yapmak

veya yapmamak hususunda azme veya iddiaya kuvvet vermek için ya Allah Tealâya kasem veya talâk veya itlak gibi bir şey'e talik suretile yapılan bir akîd'den ibarettir ki buna Türkçemizde "and" da denir.

Meselâ: "Vallahi filân işi yaptım" veya "yapmadım" demek kasem suretile bir yemin olduğu gibi "filân işi yaptımsa" veya "yaparsam kölem azat olsun" demek de talik suretile bir yemindir.

188— Yemin edene: "Halif=ant içen" denir. Yemini muhafaza etmeye "berr", yemini muhafaza edene de "barr" denir.

Bil'akis yemini bozmaya veya hakikate muhalif yemin etmeye: "hins" denildiği gibi yemini bozan veya hakikate aykırı ant içen kimseye de: "hanis" denilir.

189— Kasem suretile olan yemin, ya: "Vallahi Billahi Tallahi" denilmesi gibi Allah Tealânın ismi zatine veya üzerine yemin edilmesi mu'tad olan "Rahman, Rahîm" gibi mübarek isimlerinden birine, veya "izzeti ilâhiye, kudreti ilâhiye" gibi zati sıfatlarından birine ant içmekle yapılır.

Başkalarına, meselâ: Peygamberlere, Kâbe-i Muazzamaya yemin edilemez. Mahlukattan birinin başına veya hayatına yemin edilmesi de caiz olmaz.

190— "Kasem ederim", "yemin ederim", "şehadet ederim", "Allah Tealâ ile ahdolsun", "Allah Tealâ ile misakım olsun", "üzerime yemin olsun", "üzerime ahdolsun" sözleri de birer yemin sayılır.

191— Bir şahsa hitaben: "Sen vallahi bugün şöyle yapacaksın" veya "yapmayacaksın" tarzındaki sözler de birer yemindir.

Bineanaleyh o şahıs, buna muhalefet ederse bu sözü söylemiş olan kimse hanis olur. Meğr ki bu sözile o şahsa yemin verdirmek istemiş olsun, o halde ikisine de bir şey lâzım gelmez.

192— Helâhı haram kılmak da yemin sayılır. Meselâ: "Şu taamı yemek benim için haram olsun" demek bir yemindir. Binaenaleyh bu taamı bilâhare yemek, keffareti müstelzim olur.

193— Bir kimse "Şöyle yaparsam kâfir olayım" veya "yahudi veya nasraniyim" veya "Allahın kulu, peygamberin ümmeti olmayayım" veya "kıblem ahar tarafa olsun" veya "Allah ruhumu imansız kabzetsin" veya "Allaha iki demişlerden olayım" veya "Ümmeti Muhammetden olmayayım" veya "hâşâ Resulü Ekreme seb'etmiş olayım" dese itikadına maksadına bakılır. Eğer böyle bir sözü mücerret yemin itikadiyle iddiasına kuvvet vermek için söylemiş ise bu bir yemin olur. Hanis olunca üzerine keffaret lâzım gelir. Fakat bu sözü bununla kâfir olacağına mu'tekit olduğu halde söylemiş ise bu, yemin olmaz, kendine tövbe ve istiğfar ile imanını ve evli ise nikâhını tecdit etmek lâzım gelir. Hanis olsun olmasın müsavidir.

Dine, imana, — hâşâ, -cima'lâfzile söğmek de bu hükümdedir. İmanın, nikâhın tecdidini icap eder.

194— Bir kimse: "şöyle yaparsam Allah Tealânın azabına" veya "lâ-netine veya sahatına uğrayayım" veya "sarık, zani olayım" dese bununla yemin etmiş olmaz. "Namazım, orucum şu kâfirin olsun" demesi de böyledir.

Maamafih bir kavle göre namazın ve orucun bir ibadet ve kurbet olmak üzere kâfire aidiyeti kastedilirse bu, bir yemin olur, fakat yalnız sevapların aidiyeti kastedilirse yemin olmaz.

Bu gibi sözler, islâm terbiyesine, âdâbına mugayirdir, bunlardan sakınmalı, şayet bunlardan biri vuku bulursa hemen tâip ve müstağfir olmalıdır.

195— "Mushaf hakkıçün", "Kur'anı âzim hakkıçün", "okuduğum Kur'an hakkıçün filân işi işlemem" dediği halde o işi işleyen kimseye keffaret lâzım gelmez. Yani taip ve müstağfir olması lâzım gelir.

Maamafih Kur'anı kerim, kelâmı ilâhi olduğundan bir kavle göre Kur'ana olan yemin, muteberdir.

196— Yalan yere: "Allah bilir ki şu şöyledir" veya "şöyle değildir" denilmesi, bir kavle göre küfrü muciptir. Çünkü Allah Tealâya -hâşâ - celil! nisbet edilmiş olur. Diğer bir kavle göre ise küfrü mucip değildir. Zira bununla küfür değil, belki yalan bir şeyin tervici kastedilmiş olur. Şu kadar var ki bu, büyük bir günah olduğundan hemen tövbe edilmesi lâzım gelir.

Yalan yere: "Allah Tealâ şahittir ki" denilmesi de keffareti değil, tövbe ve istiğfarı icap eder.

Kasem suretiyle olan yeminin neveleri ve hükümleri:

197— Kasem suretiyle olan yeminler: Yemini lâğv, yemini gamus, yemini münakide nevi'lerine ayrılır. Şöyle ki:

(1) Yemini lâğv: yanlışlıkla veya doğru olduğu zanniyle yalan yere yapılan yemindir. Bir kimsenin kasdine mukarin olmaksızın başka bir şey söyleyecek iken: "Vallahı" diye yemin etmesi bu kabildendir.

Kezalik: Borcunu ödemiş olmadığı halde ödemiş olduğunu sanarak "Vallahı borcumu ödedim" diye yemin etmesi de böyledir.

Bu nevi' yeminden dolayı keffaret lâzım gelmez. Bunun bağışlanacağı umulur.

(2) Yemini gamus, yalan yere âmden yapılan yemindir. Meselâ: borcunu ödememiş olduğunu bilen bir şahsın: "Vallahı ben borcumu ödedim" diye kasem etmesi bu kabildendir. Bu pek büyük günahdır. Böyle yalan bir yemin yurtları viran, yalancıları mahv-u perişan eder. Bunun bağışlanması için keffaret kifayet etmez, bundan dolayı yalnız tâip ve müs-

tağfir olmak ve bu yüzden bir kimsenin bir hakkı zayi olmuş ise onu yerine getirip helâllik almak lâzım gelir.

* (İmam Şafîye göre yemini gamûstan dolayı da keffaret icap eder:)

(3) Yemini mün'akide, mümkün ve âtiye ait bir şey hakkında yapılan yemindir. "Vallahi ben yarın borcumu vereceğim" veya "Vallahi ben filân kimseyle konuşmıyacağım" denilmesi gibi.

Böyle bir yemine riayet edilirse keffaret lâzım gelmez. Fakat riayet edilmezse, meselâ: "yarınki gün borç ödenmezse" veya "o kimseyle konuşulursa" yemin bozulmuş, keffaret lâzım gelmiş olur.

İşte bizce yalnız bu nevi' yeminlere velev mükrehen veya sehven veya nisyanen riayet edilmemesinden dolayı keffaret icap eder, bunun hükmü, keffarettir.

Böyle bir yemine riayet etmek lâzımdır. Meğer ki buna riayet edildiği takdirde bir vecibe, bir âmme maslahatı fevt olsun veya bir musibet irtıkâp edilmiş bulunsun. O halde bu yemine riayet edilmemesi icap eder, bu yemin bozulur, ondan sonra keffaret verilir, Hak Tealâdan afüvler dilenilir.

Meselâ: Bir kimse borcunu vermemeğe veya babası ile konuşmamaya yemin etse buna riayet edemez, belki borcunu verir, babasıyla konuşur, sonra da keffaretini yerine getirir.

Yemine dair müteferrik mes'eleler:

198— Yemin, taaddüt edince keffaret de taaddüt eder. Velew ki yeminlerin meclisi müttelhit olsun. Binaenaleyh bir kimse şöyle yapacağına: "Vallahi ve Billâhi" diye yemin etse veya "Vallahi" diye bir yerde yemin edip sonra başka bir yerde yine "Vallahi" diye yeminde bulunsa yeminleri taaddüt etmiş olur. Bu halde hanis olunca her yeminden dolayı ayrıca keffaret lâzım gelir.

Fakat İmam Muhammede göre yemin keffaretleri çoğalmca tedahül eder, yâni: Bir keffaretle hepsinin uhdesinden çıkılmış olur. Muhtar görülen de budur.

199— "Vallahi filân ve filân ile konuşmıyacağım" veya filân ve filân yere gitmeyeceğim" gibi sözler bir yemin sayılır. Binaenaleyh o iki kimseden yalnız birisile konuşulsa veya o iki yerden yalnız birine gidilse yemin bozulmuş olmaz.

"Vallahi yemek ve su tatmam" denilmesi de bu kabildendir. Meğer ki bunlardan herhangi birini tatmaya niyet edilmiş olsun. O halde bunlardan yalnız birini yapmakla da yemin bozulmuş olur.

200— Nefiy edatı ilâvesiyle. "Vallahi ne filân ve ne de filân ile konu-

şurum" veya "Vallahi ne yemek ve ne de su tadarım" denilse bu iki yemin olmuş olur. Herhangi birile konuşulsa veya herhangi biri tadılsa yemin bozulmuş, keffaret icap etmiş olur.

201– Yeminlerin hükmü, örfde kullanılan sözlere göredir. Yoksa onu söyleyenin mücerret garazine niyetine göre değildir.

Binaenaleyh bir kimse, bir şahsa hiç bir şey vermemek maksadile: "Ben sana para vermiyeceğim" diye yemin etse başka bir şey vermekle hanis olmaz. Çünkü yemin, para lâfzile yapılmıştır, başka şeye örfen para denilmez.

Kezalik: Bir kimse, bir hanede oturup dışarıya çıkmam diye yemin etse o hanenin bacasından veya penceresinden çıkmakla hanis olmaz.

"Şu odaya girmem" diye yemin edildiği halde, onun harabesine girildiği takdirde de hüküm böyledir. Zira harabe örfen oda sayılmaz.

202– Yeminlerde yapıldıkları beldelerin örflerine itibar olunur.

Meselâ: Bir kimse "baş yemiyeceğine dair" yemin etse, bu yemini bulunduğu beldede satılan başlara masruf olur. Serçe ve çekirge gibi hayvanların başlarına şamil olmaz. Binaenaleyh bunları yemekle yemin bozulmaz.

Kezalik: "Meyve yemeyeceğine" yemin etse beldesinde örfen meyve sayılan şeylere masruf olur. Yaş üzüm gibi meyve sayılmayan şeylere şamil olmaz. Demek ki yeminde kullanılan bu gibi umumi tâbirler, örf ile tahsis ve takyit edilmiş oluyor.

203– Aklen mümkün ise de âdeten muhal olan bir şeye yemin, derhal hanis olmayı icap eder. Binaenaleyh bir kimse, "Ben göğe çıkacağım" veya "şu taşı altına çevireceğim" diye yemin etse hemen hanis olur. Fakat böyle bir yemin, bir vakit ile mukayyet olursa o vakit çıkmadıkça hanis olmaz.

"Vallahi on güne kadar şu demiri elmas edeceğim" diye yemin edilmesi gibi. Bu halde daha on gün çıkmadan yemin eden ölse hanis ve binaenaleyh üzerine keffaret vâcib olmuş olmaz.

204– Zaman tayin edilmeksizin yapılan yeminlerde yemin edilen husus, müteazzir olmadıkça hins vaki, keffaret lâzım olmaz.

Meselâ: Bir kimse, bir zata hitaben: "vallahi ben seni ziyaret edeceğim dediği halde uzun bir müddet ziyaret etmese hanis olmaz. Fakat ziyaret etmeden kendisi veya o zat vefat etse hanis olur.

Zaman tayin edildiği takdirde ise o zamanın sonuna itibar olunur. "Ben seni yarın ziyaret edeceğim" diye yemin edilmesi gibi ki, o günün gurup zamanına kadar devam eder, o gün ziyaret yapılmadan güneş batınca hanis olur.

205– Bir gaye ile mukayyet olan bir yemin o gayenin fevtile sâkıt

olur. Çünkü artık barr olmaya = Ant da gerçek çıkmaya imkân kalmamış olur.

Binaenaleyh bir kimse: "filân zat izin vermedikçe, ben şu kimse ile konuşmam" diye yemin ettiği halde o zat izin vermeden vefat etse artık yemin kalmamış olur da o kimse ile konuşmasından dolayı keffaret lâzım gelmez.

"Sen borcunu vermedikçe ben senden ayrılman" diye yemin yapıldıktan sonra borcun bağışlanması da bu kabildendir artık yemin bertaraf olmuş olur.

Fakat İmam Ebû Yusuf'a göre bu gibi hallerde yemin, teebbüt eder, artık her ne vakit şart, meselâ: Konuşmak vuku bulursa yemin bozulup keffaret veya muallekun aleyh olan ceza lâzım gelir.

206— Yemin edilen şeyin ademi veya zevali, yeminin inikadına mâni olur.

Binaenaleyh bir kimse: "filâna şu hakkını yarın veririm" diye yemin ettiği halde bu gün verecek olsa yeminde artık hanis olmaz.

Bu mes'ele, İmamı Â'zam ile İmam Muhammede göredir.
İmam Ebu Yusuf'a göre ertesi gün olunca hanis olur.

207— Yeminler, evvelce söylenilen bir kavil veya fiil ile takayyüt eder.

Binaenaleyh, bir kimse, muayyen bir taamı yemeğe dâvet edilmekle: "Vallahi ben yemem" diye yemin etse bu yemini bu muayyen taama masruf olur, başka bir taam yemekle hanis olmaz.

Kezalik: Bir kimse, gitmek üzere bulunan bir şahısa karşı: "Vallahi gitmiyeceksin" diye ant içse bu yemin o şahsın bu gitmesine ait olur, bilâhara gitmesiyle hanis olmaz.

208— Yeminler, mümkün olan mertebe ile takayyüt eder.

Binaenaleyh: "filân şahsı şu haneye gitmeye bırakmıyacağım" diye yemin edilse bakılır: Eğer yemin eden, o hanenin sahibi ise o şahsı haneye girmekten hem kavlen, hem de mümkün olduğu mertebe fi'len men'etmesi lâzım gelir, ve illâ haneye girdiği taktirde hanis olur. Amma hane başkasının ise yalnız kavlen men'etmesi kâfidir.

İcareye vermiş olduğu bir hane hakkında da böyle kavlen men'etmek kifayet eder. Meselâ: "Şu kiracıyı burada bırakmıyacağım" diye yemin eden kimsenin o kiracıya: "benim bu evimden çık" demesi kâfidir. Çünkü icareden dolayı onu bilfiil çıkarmak hakkına mâlik değildir. Kendisi için mümkün olan, ancak böyle söz ile çıkarmaya teşebbüsten ibarettir.

Kezalik: Bir şahsa hitaben: "Ben seni hapis ettirmem" diye yemin eden kimse, o şahsı alacaklıların hapis ettirmelerine söz ile çalıştığı halde mani olamazsa hanis olmaz. Kezalik: "filân şahıstaki alacağımı bugün onda bırakmıyacağım" diye yemin eden kimse o gün hâkime müracaat edip alacağımı dâva ve o şahsa inkârına mebni yemin tevcih edilmesini talep etse artık hanis olmaz. Çünkü kendisine mümkün olan bundan başka değildir.

209— Yeminler, nisbetin zevaliyle nihayet bulur. Şöyle ki: Meselâ: "filân şahsın hanesine girmem" veya "taamından yemem" veya "libasını giymem" veya "zevcesiyle veya dostuyla konuşmam" diye yemin eden kimse, satıldıktan o şahsın hanesine girse veya taamından yese veya rubasını giyinse veya kendisinden tamamen ayrılan zevcesiyle veya kendisine düşman kesilen dostuyla konuşsa yeminden hanis olmaz.

Fakat yeniden alacağı bir haneye girse veya taamından yese, veya rubasını giyse, veya alacağı yeni zevcesi ile veya edineceği yeni bir dostu ile konuşsa hanis olur.

Haneye, taama, libasa işaret edilmiş olsun olmasın müsavidir. Çünkü bunların şahıslarına adavet edilmez. Fakat zevceye veya dosta işaret ederek: "şu karısı ile" veya "şu dostu ile konuşmam" diye yemin edilirse yemin bunlara münhasır kalır, bunlara ait nisbetin zevaline zâil olmaz, bunlar ile nisbetin = zevciyet, dostluk ilgisinin zevalinden sonra da konuşulursa hanis olur. Zira bunların zatlarna adavetten dolayı böyle yemin edilmiş olması mümkündür.

210— Bir kimse, karısına veya borçlusuna, "benim iznim olmadıkça evimden veya şehirden bir tarafa çıkmayacaksın" diye yemin etse, bu zevciyetin ve alacağın bakası haline masruf olur. Binaenaleyh zevciyet zâil olduktan veya borç ödendikten sonra çıkarılacak olsa artık o kimse hanis olmaz.

211— Yeminin bir cümlesinde bulunan bir nekire = bir meçhul, aynı cümledeki diğer bir nekireye dahil olur. Fakat bir ma'rife = malûm, bir nekireye dahil olmaz.

Binaenaleyh bir kimse: "şu haneye her kimse girerse şöyle olsun" diye yemin etse o haneye kendisinin girmesiyle de hanis olur. O hane gerek kendisine ait olsun ve gerek olmasın müsavidir.

Fakat "şu haneme her kim girerse şöyle olsun" diye yemin etse oraya kendisinin girmesiyle hanis olmaz. Çünkü haneyi kendisine izafe etmekle, kendisi marife = malûm bulunmuş, artık aynı cümlede bulunup nekire = meçhul olan "her kim" mefhumuna dahil bulunmuş olamaz.

Başkasına hitaben: "senin şu hanene her kim girerse" veya "senin şu yemeğinden her kim yerse şöyle olsun" diye yapılan bir yeminde de muhatabın o haneye girmesiyle veya o yemekten yemesiyle yemin bozulmuş, ceza lâzım gelmiş olmaz.

212— Yemin ibaresinin bir cümlesindeki Marife=malûm, diğer bir cümlesindeki nekireye= meçhule dahil olur.

Meselâ: Bir kişi kölesine hitaben "bana şu hâdiseyi her kim tebşir ederse sen azat ol" diye talik suretiyle yemin ederse o hâdiseyi bizzat bu köle de tebşir edince azad olur. Demek ki ceza = ya'ni "sen azat ol" cümlesinde bulunup marife olan köle, şart cümlesinde bulunup nekire olan "her kim" mefhumuna dahil bulunmuş oluyor.

213— Bir kimse, adete nazaran bizzat kensinin de yapabileceği bir muameleyi yapmamaya yemin ettiği halde o muameleyi kendisi için başkasına vekâlet ve emir suretiyle yaptırrsa bakılır: Eğer o muamele, hukuku mübaşirine, ya'ni onu bizzat yapana ait muamelelerden ise bunun yapılmasından dolayı o kimse hanis olmaz. Alım, satım, kiraya vermek. Kiralamak bir maldan ikrar ile beraber sulh olmak, bir malı bölmek, bir dâvaya ikrar veya inkâr yolile cevap vermek, âkil ve balig olan evlâdı evlendirmek muameleleri bu kabildendir.

Meselâ: Bir kimse, "vallahi ben şu haneyi satın almayıacağım" diye yemin ettiği halde onu bir vekil vasıtasile satın alsa yemininde hanis olmaz.

↳ Fakat yemin edilen muamele, hukuku mübaşirine ait olmayıp da müvekkile, âmirine ait muamelelerden ise o kimse, bunu tevkil ve emir suretiyle yaptırmakla da hanis olur. Evlenme, boşanma, muhalea, hibe, sadaka, havale, vasiyet, vakf, vedia, iare, istiare, istikraz, kısastan sulh, emanet verme ve alma, borcu ödeme, borcu kabzetme, elbise dikmek, elbise giydirmek hayvan kesmek, hayvana bindirmek, çocuk bulunan evlâdı evlendirmek gibi.

Meselâ: "Vallahi filân kadını tezevvüç etmeyeceğim" diye yemin eden kimse, o kadını bir vekil vasıtasile tezevvüç etse yemininde hanis, binaenaleyh üzerine keffaret lâzım olur. Çünkü bu hususta vekil, bir nâkilden, bir elçiden başka değildir, bu muamelenin bütün hukuku o kimseye aittir.

214— "Şunu şu zata hibe edeceğim" diye yemin eden kimse, o şeyi bağışladığı halde o zat kabul etmese hanis olmaz. Ariyet, vasiyet, ikrar gibi sair teberru' suretile olan akitlerde de hüküm böyledir.

Fakat, "şu malı filân zata satacağım" diye yemin eden kimse o malı sattığı halde o zat kabul etmese hanis olur. Çünkü satma muamelesi kabul mütevakkıf olup yalnız satanın icabile = sattım demesiyle tam olmadığından satma muamelesi yapılmamış olur. İcare, nikâh, rehin gibi üç tarafın icap ve kabulile yapılan sair muamelelerde de hüküm böyledir.

↳ Bunların hakkındaki yemin, nefiy suretile olduğu takdirde de bu hüküm ceryan eder.

Meselâ: Bir kimse "şu malı filân zata hibe etmiyeceğim" diye yemin ettiği halde hibe edip te o zat kabul etmese hanis olur. Bilâkis "satmıyacağım" diye yemin ettiği halde satsa da o zat kabul etmese hanis olmaz.

Demek oluyor ki hibe gibi müteberreatta yalnız müteberriin= meccenen bağışlayan icabı kâfi oluyor. Fakat beyi' ve icare gibi muavezatta yalnız icap kâfi olmayıp kabule de hacet bulunuyor.

215- Yemin, sohbet ile ülfet, lezzet ile elem, gam ile sürur gibi hayat haline muhtaç olan fiillerde yalnız hayat ile takayyüt eder, ölünün diriye ortak olacağı fiillerde ise hem hayat, hem de mevt hallerinde masruf olur.

Binaenaleyh bir kimse, bir şahsa hitaben "seninle konuşur isem" veya "senin yanına girer isem" veya "seni öper isem" veya "seni döğer isem şöyle olsun" diye yemin ettikten sonra o şahıs vefat etse artık yemin nihayet bulmuş olur. O şahısa ölü halinde hitap etmekle, veya yanına girmekle veya onu öpmekle veya ona elbise vermekle veya onun cesedine vurmakla yemin bozulmuş ceza lâzım gelmiş olmaz.

Fakat "seni yıkar isem" veya "sana elbise giydirir isem" veya "seni messeder isem" veya "seni bir şeye bindirir isem" veya "seni taşır isem" diye yemin etse onu öldükten sonra yıkamakla veya kefenlemekle, veya vücudunu okşamakla veya bir şeye bindirmekle veya taşımakla da hanis olup ceza lâzım gelir.

216- Filân kimse ile konuşmayacağım, söz söylemiyeceğim" diye yapılan yemin o kimseye işaret etmekle mektup yazmakla veya bir haber göndermekle bozulmuş olmaz. Çünkü bunlar, konuşma söyleme sayılmaz.

217- "Tekellüm etmiyeceğim" diye yemin eden kimse, namazda kur'an okumak veya tesbih çekmekle hanis olmaz. Namaz haricinde ise bir kavle göre hanis olur, bir kavle göre hanis olmaz. Çünkü bu okuma, örfen tekellüm=konuşma sayılmaz.

Sair kitapları okumak hakkında da bu ihtilâf mevcuttur.

218- "Oruç tutmam" diye yemin eden kimse, oruca niyet edip başlamış olunca hanis olur. Çünkü orucun mahiyeti mutlaka imsaktan ibarettir, o da bununla tahakkuk etmiş olur.

"Namaz kılmamaya" yemin eden kimse de namaza başlayıp ilk rek'atta secdeye alını koymakla hanis olur. Zira böyle bir rek'at kılınmadıkça namaz mahiyeti tamamen bulunmuş olmaz.

"Hac etmemeğe" yemin eden de sahih bir hacca başlayıp farz olan tavafın ekserisini yapınca hânis olur.

219- "Refikasını döğmemeğe" yemin eden kimse, onun saçlarını çekse veya gerdanını ısırıp veya sıkıştırıp veya burnuna dokunup kanatsa

bakılır: Eğer bunları gazep halinde yapmış ise hânis olur. Mülacbe halinde yapmış ise, sahîh olan kavle göre hânis olmaz.

Maahaza bu döğmekte elem vermek şarttır. Kaste gelince bunda iki kavil vardır. Bir kavle göre kasit de şarttır. Diğer bir kavle göre şart değildir. Binaenaleyh böyle yemin eden kimse, başkasını dövmek isterken yanlışlıkla refikasına vuracak olsa, birinci kavle göre hânis olmaz. Çünkü bunda kasit olmadığı gibi buna örfen döğme de denilmez. İkinci kavle göre hânis olur. Zira döğme mefhumu tahakkuk etmiştir.

220— "Yer yüzünde oturmamaya" yemin eden kimse, yere bitişik olmayan bir sergi veya hasır veya deri veya tahta üzerine otursa kezalik: "şu döşek üzerinde uyumamaya" yemin eden kimse, onun üzerine konulan diğer bir döşek üzerinde uyusa, kezalik: "şu tahta üzerinde uyumamaya" yemin eden kimse, onun üzerine konulan diğer bir tahta üzerinde uyusa yemininde hânis olmaz. Fakat döşek üzerine bir yüz takılsa veya tahtanın üzerine bir sergi, bir hasır serilse bu, hânis olmamak için kifayet etmez.

221— "Yatağında" veya "şu yatakta uyumam" diye yemin eden kimse, bedeninin ekserisile o yatağa girip uyumadıkça hânis olmaz.

222— "Bir yere" meselâ: "Bir eve ayağını basmıyacağına" yemin eden kimse, o yere bilâhara yürüyerek veya bir şeye binerek girecek olsa hânis olur. Çünkü "bir yere ayak basmak, örfen girmekten ibarettir. Fakat böyle yemin ederken yürüyerek girmeyeceğini kasetmiş bulunursa râkiben girmekle hânis olmaz. Çünkü sözünün hakikatini dilemiş olur.

223— "Bir yere girmeyeceğine" yemin eden kimse, oraya tutulup girdirilse hânis olmaz, velev ki imtina'da bulunmuş olmasın. Çünkü yemini kendi fiiline, yani: Kendisinin bizzat girmesine aittir. Fakat bu yere bilâhare kendisi girecek olsa hânis olur.

224— Cebir ve ikrah, kastî izale etmediği cihetle yeminin akdini men' etmez. Binaenaleyh "şu muayyen şey'i yemiyeceğine" dair bir rıza veya mükrehen yemin eden kimse, o şeyi bil'ahara vukubulan cebir ve ikraha mebni yiyecek olsa hânis olur. Nitekim baygın veya mecnun olduğu halde yediği takdirde de hüküm böyledir.

Fakat "içmiyeceğine" yemin ettiği bir şeyi başkaları cebren boğazına akıtacak olsalar hânis olmaz. Çünkü kendi fiili bulunmamıştır. Bilâhara rizasile içerse hânis olur.

* (İmam Şafiye göre ikrah, yeminin in'ikadına mani'dir.)

225— "Vallahi yersen" veya "içersen" veya "giyersem şöyle olsun"

diye yemin eden kimse, her ne yese veya içse veya giyinse hânis olur. Ben şu taamı, şu suyu veya şu rubayı kasdetmişim dese, muhtar olan kavle göre ne kazaen ne de diyaneten tasdik olunmaz.

Fakat: "Vallahi bir şey yersen" veya "bir şey içersen" veya "bir şey giyersen şöyle olsun" diye yemin eden kimse bununla muayyen bir şeyi kasdetmiş olduğunu söylese kazaen değilse de diyaneten tasdik olunur.

226– "Filân şahsın kardeşleriyle" ve "zevceleriyle" veya "dostlarıyla konuşmayacağım" diye yemin eden kimse, bunların hepsile, meselâ: Bütün kardeşleriyle konuşmadıkça hânis olmaz. Velew ki birkaçıyla konuşacak olsun. Çünkü bu yemin, hepsile konuşmaktaki bir mahzurdan dolayı yapılmış olabilir. Fakat o şahsın yalnız bir kardeşi veya bir zevcesi veya bir dostu olduğunu bildiği halde böyle yemin etse yalnız bununla konuşmakla da hânis olur.

227– Bir kimse, başkasındaki bir alacağını müteferrik surette almıyacağına yemin ettiği halde ondan bir miktarını alacak olsa, ba'dehu mütebakisini de almadıkça hânis olmaz.

228– Bir kimse "malı bulunmadığına" dair yemin ettiği halde ticaret için olmayan eşyası, akarı veya arazisi bulursa bununla hânis olmaz. Çünkü bunlara örfen mal denilmez, denildiği takdirde hânis olur.

229– "Ben bu işi elbette yapacağım" meselâ: "Şu zatı elbette ziyaret edeceğim" tarzında yapılan yeminler, bir def'aya masruftur. Binaenaleyh bir kerre ziyaret vuku bulunca yemin yerine getirilmiş olur.

230 – Çocukların, mecnunların, uykuda bulunanların yeminleri muteber değildir. Fakat müskirattan birini kasden içmiş olan sarhoşun yemini ayık bir kimsenin yemini gibidir. Çünkü onun bu sarhoşluğu, kendisinin kast ve ihtiyarına müstenittir. Binaenaleyh yaptığı yemine riayet etmezse hânis olur.

231 – İstisnaya, yani: "İnşallah = Allah dilerse" diye meşiyeti ilâhiyeye mukarin olan yeminlerde, nezirlerde hânis olmak = yemine, nezre muhalefet etmiş bulunmak hali mu tasavver değildir.

Binaenaleyh bir kimse "Allaha kasem ederim ki yarın inşallah şu işi yaparım" diye yemin etse veya "filân işim olursa inşallah şu kadar gün oruç tutayım" diye nezir etse de yarınki gün o işi yapmazsa veya o işi olduğu halde oruç tutmаса hânis, günahkâr olmaz. Çünkü bu halde o işin yapılması veya orucun tutulması, Allah Tealânın dilemesine bağlanmıştır.

Hak Tealânın her hangi bir şeyi dileyip dilemediği ise o şeyin vukuundan evvel bizce meçhuldür.

Bu gibi istisnalar, İmamı A'zam ile İmam Muhammede göre sözün hükmünü iptal eder, o sözü azimkârane olmaktan çıkarır. İmam Ebû Yusuf'a göre de o bir şart mesabesindedir. Artık o şart bizce tahakkuk etmedikçe, yani: "Bu yemin anında onun muhakkakul' vücut olduğu bizce malum bulunmadıkça ceza lâzım gelmez.

* (İmam Mâlike göre bu istisna halinde de yeminin ve nezrin hükmü lâzım gelir. Çünkü her şey, Allah Tealânın mesiyetine muallâktır, onun söylenmesi yani: İnşallah denilmesi teberrük içindir. Binaenaleyh onu söylemekle sözün, yapılan yeminin veya nezrin hükmü değişmiş olmaz.)

Nezrin mahiyeti ve nevi'leri:

232 – Nezir, Allah Tealâya tâzim için mübah bir fiilin yapılmasını deruhte etmek, öyle bir işin yapılmasını kendi nefesine vâcip kılmaktır. Nezrin cem'i. "nüzur" dır. Nezir edene de "nâzir" denir. Nezrin Türkçesi adaktır.

233 – Mahza Hak Tealânın rızası için ibadet sayılacak bazı şeyleri nezir etmek makbuldür, sevaba vesiledir. Nezir olsun yarın Allah rızası için oruç tutayım veya fakirlere şu kadar para vereyim" denilmesi gibi.

Fakat dünyevi bir maksadın husulî için yapılacak nezirler, makbul değildir. "Filân işim yoluna girerse üç gün oruç tutayım" veya "fakirlere para vereyim" denilmesi gibi.

Böyle dünyevi bir gaye için yapılan bir ibadet ve taat, ulvi bir maksada değil, dünyevi bir matlaba, bir garaza müstenit bulunmuş olur. Bu ise ibadetlerde taatlarda aranılan ihlâsa münafidir. Böyle bir nezir, kaderi değiştirmez, mukadder ne ise yine o zuhura gelir. Şu kadar var ki, bazen böyle bir nezir için cimriden bir mal çıkmış olur.

Maamafih nezirlere riayet lâzımdır. Çünkü nezir eden, Allah Tealâ ile muahede yapmış demektir. Binaenaleyh nezrine vefa etmesi yani adak olarak yapacağını deruhte ettiği şeyi yerine getirmesi icap eder. Hak Tealâ hazretleri nezirlerine vefa edenleri Kur'anı Keriminde sena buyurmuştur.

234 – Nezirler, zaman, mekân, şahıs ve nezredilen şey itibarile muayyen ve gayri muayyen nevi'lerine ayrıldıkları gibi bir şarta bağlı olup olmak itibarile de mutlak, muallâk nevi'lerine ayrılır. Nitekim ileride görülecektir.

Nezrin şartları:

235 – Bir nezrin şer'an sahih, muteber lâzımmül'ifa olabilmesi için şu gibi şartları vardır:

(1) Nezredilen şeyin cinsinden bir farz veya vâcip bulunmalıdır. Binaenaleyh "bir gün oruç tutayım" diye yapılan bir nezir sahihtir. Fakat "Filân hastayı iyadette bulunayım" diye yapılacak bir nezir sahih, yani her halde lâzımül'ifa olmaz. Çünkü iyadet cinsinden bir farz veya vâcip yoktur.

(2) Nezir edilen şeyin cinsinden bulunan farz veya vâcip, bizzat maksut olmalıdır, başka bir farz veya vâcibe vesile bulunmamalıdır.

Binaenaleyh "iki rek'at namaz kılayım" diye yapılan bir nezir, sahihtir. Fakat "nezzim olsun abdest alayım" veya "tilâvet secdesinde bulunayım" diye yapılacak bir nezir, mu'teber değildir. Çünkü abdest ile tilâvet secdesi, bizzat maksut değil, belki bizzat, maksut olan ibadetlere birer vesiledir.

(3) Nezir edilen şey, zaten yapılması filhal veya atiyen lâzım bir farz veya vâcip bulunmamalıdır.

Binaenaleyh "nezzim olsun yarınki sabah namazını" veya "vitir namazını kılayım" tarzındaki nezirler sahih olmaz.

(4) Nezir edilen şey, haddi zatında bir ma'siyet olmamalıdır.

Binaenaleyh intihar gibi bir şeye nezir, meselâ: "Şu işim olursa nefsimi Hak yolunda kurban edeyim" diye yapılan bir adak sahih olmaz.

Fakat esasen meşru' iken başka bir sebepten dolayı nehiy edilmiş olan bir şey ile nezir sahihtir.

Meselâ: Bir kimse, Ramazanı şerif bayramının birinci gününde veya Kur'ban bayramının dört gününde oruç tutmayı nezir etse bu sahih olur. Şu kadar var ki o günlerde oruç tutulması, nehiy edilmiş bulunmakla o günlerde iftar edip bilâhara kaza eder. Maamafih iftar etmeyip oruç tutsa nezirini yerine getirmiş olur.

"Allah için evlâdını kurban edeceğini" nezr eden kimseye İmam Ebu Yusuf ile İmam Şafî'ye göre bir şey lâzım gelmez. Çünkü bu, câiz olmayan bir adaktır. Fakat İmamı A'zam ile İmam Muhammede göre bu halde bir koyun kurban edilmesi icap eder. Zira İbrahim Aleyhisselâm böyle bir kurban ile memur olmuştur.

(5) Nezir edilen şey, haddi zatında muhal olmamalıdır.

Binaenaleyh bir kimse: "geçen filân günde oruç tutayım" diye nezir etse sahih, üzerine bir şey lâzım olmaz.

Kezalik: "Filân zatın geleceği gün oruç tutayım" diye nezir ettiği halde kendisinden oruca münafi bir şey zuhur ettikten veya zeval vaktinden sonra o zat gelecek olsa nezir namına bir şey icap etmez. Çünkü o günde oruç tutulması artık muhal olmuştur.

Geceleyin geldiği takdirde de hüküm böyledir. Zira nezir, gündüz hakkındadır.

(6) Nezir edilen şey, nezr edenin mülkünden fazla veya başkasına ait bulunmamalıdır.

"Binænaleyh filhal bin kuruş tasadduk etmesini" nezir eden kimsenin yalnız yüz kuruşu bulursa ancak bu yüz kuruşu tasadduk etmesi icap eder. Veya başkasına ait bir malın verilmesini, meselâ: Başkasının koyununun kurban edilmesini nezir eden kimseye de bundan dolayı bir şey lâzım gelmez...

Muayyen, gayri muayyen, mutlak ve muallâk nezirler:

236 – "Nezrim olsun yarın oruç tutayım" gibi bir adak muayyen bir nezirdir. "Nezrim olsun bir gün oruç tutayım" denilmesi de gayri muayyen bir nezirdir. Bunlar aynı zamanda birer mutlak yani şarttan hali nezirlerdir.

"Filân kimse gelirse Allah için nezrim olsun bir gün oruç tutayım" veya "şu kadar sadaka vereyim" gibi şarta bağlı nezirler de birer muallâk nezirdir.

237 – Mutlak olan nezirleri yerine getirmek bir vecibedir. Muayyen gününde yapılmayan bir nezir, başka bir günde kaza edilir. Meselâ: Bugün fukaraya tasaddukta bulunması nezir edildiği halde bu tasadduk bugün yapılmazsa başka bir günde yapılması bir kaza mahiyetinde olarak icabeder.

238 – Vücudu matlup bir şarta muallâk olan bir nezir, o şartın tahakkuku takdirinde ifa edilmek icap eder. Vücudu matlup olmayan bir şarta bağlanmış olan bir nezre gelince bunda nezir eden muhayyerdir, şart tahakkuk edince dilerse nezirini yerine getirir, dilerse yalnız keffareti yeminde bulunur, sahih olan budur.

Meselâ: "Şu nimete nail olursam bir ay oruç tutayım" diye nezreden kimse, o ni'mete nail olunca bir ay oruç tutması vâcib olur. Çünkü şart olan nimet, onca matluptur.

Bil'akis: "Bir kimse, kendisini yalan söylemekten men için eğer yalan söylersem bir ay oruç tutmak nezrim olsun" diye nezrettiği halde yine yalan söylese muhayyer olur. Dilerse bu nezirini ifa eder, yani bir ay oruç tutar ve dilerse keffareti yeminde bulunur. Zira yalan söylemek şartı kendisince matlup bulunmamıştır, bu nezir bir nevi yemin demektir.

239 – Mutlak bir nezir, muayyen olsa bile zamana, mekâna, muayyen paraya, muayyen fakire inhisar etmez. Bu nezir, gerek oruç ile, namaz ile, i'tikâf ile olsun ve gerek para ve saire ile olsun müsavidir.

Binaenaleyh bir kimse "Cuma günü oruç tutayım" veya "Beytül makdiste şu kadar rek'at namaz kılayım" veya "bu parayı cuma günü filân

beldede filân fakire vereyim" diye nezrettiği halde buna muhalif olarak başka bir günde oruç tutsa veya başka bir mescitte o kadar rek'at namaz kılsa veya o miktarda başka bir parayı başka bir beldede başka bir fakire verse nezrini ifa etmiş olur.

240 – Bir şartta ta'lik edilmiş olan bu nezir, o şartın vücudundan evvel eda edilmez.

Meselâ: "Filân zat gelirse üç gün oruç tutayım" diye nezr eden kimse, daha o zat gelmeden üç gün oruç tutacak olsa nezrini ifa etmiş olmaz.

241 – Şarta ta'lik suretindeki bir nezir de zaman ile, mekân ile, muayyen para ve muayyen fakir ile takayyüt etmez.

Meselâ: "Filan işim olursa cuma günü oruç tutayım" veya "şu mahaldeki filân fakire şu elimdeki parayı vereyim" diye nezir eden kimse, o işi gördükten sonra her hangi bir günde o orucu tutabilir, veya her hangi yerdeki diğer bir fakire o paranın mislini verebilir.

242 – Bir vakte kadar izafe edilen bir oruç, o vaktin gelmesinden evvel tutulursa, İmamı A'zam ile Ebû Yusuf'a göre câiz olur. İmam Muhammede göre câiz olmaz. Recebi şerifte tutulması nezr edilen bir orucun rebiul-ahirde tutulması gibi.

243 – "Bir sene oruç tutayım" diye mutlak surette yapılan bir nezirden dolayı hilâller itibarile tam bir sene oruç tutulması lâzım gelir. Şöyle ki: Bu halde bakılır: Eğer muttasıl tutulması söylenmemiş ise bu oruç müteferrik günlerde tutulabilir. Şayet muttasıl bir halde tutulursa, otuz beş günün kazası lâzım gelir ki, bunların otuz günü ramazanı şerife, beş günü de, bayramlara müsadif günlere bedeldir. Böyle nezr eden kadın ise, bu sene içinde oruç tutamayacağı âdet günlerini de kaza eder.

Fakat böyle bir sene muttasıl oruç tutulması nezr edilmiş olursa ramazan günlerini kaza lâzım gelmez. Zira böyle bir sene, ramazanı şeriften halî olamayacağı için ramazan günleri bu nezirden istisna edilmiş gibi olur.

244 – Bir kimse: "Filân ayda, meselâ Recebi şerifte oruç tutayım" diye nezir ettiği halde o ayda hasta olsa iftar edip ba'dehu - ramazanı şerifte olduğu gibi - kaza eder.

245 – "Allah rızası için bir gün oruç tutayım" diye yapılan bir nezrin günü muayyen değildir. Nezr eden, dilediği gün bu orucu tutabilir. İki gün, üç gün... Denildiği taktirde de hüküm böyledir.

Bu günlerin oruçları, muttasıl surette tutulabileceği gibi müteferrik

olarak da tutulabilir. Meğer ki nezir anında muttasıl tutulmasına niyet edilmiş bulunulsun. O takdirde tetabû lâzım gelir, araya fasıla girerse yeniden tutulmaları icap eder.

Meselâ: "Muttasıl on gün oruç tutayım" diye nezir etmiş bulunan bir kadın, beş gün tuttuktan sonra âdet görmeğe başlasa tuttuğu oruçlar nezir namına sayılmaz. Temizlendikten sonra yeniden on gün oruç tutması lâzım gelir.

Fakat mütefferik günlerde şu kadar oruç tutmayı nezir eden kimse, o kadar gün muttasıl bir surette oruç tutsa nezirini ifa etmiş olur.

246 – "Üzerime oruç vâcip olsun" diye nezir eden kimseye yalnız bir gün oruç tutmak lâzım gelir. Miktarına niyet etmeksizin: "Bir çok günler oruç tutayım" diye nezir eden kimsenin de İmamı A'zama göre on, imameyne göre de yedi gün oruç tutması icabeder.

247 – "Nezrim olsun ki yalan söylemiyeyim" veya "nezrim olsun ki filân yere gitmiyeyim" gibi sözler "ahdım olsun" mesabesinde birer yemin sayılır. Binaenaleyh yalan söylense veya o yere gidilse yalnız keffareti yemin lâzım gelir. "Üzerime nezir olsun" tabiride böyledir. Meğer ki bunlar ile sadaka vermek, oruç tutmak veya hac etmek gibi bir kurbete niyet edilsin. O takdirde bu kurbet, icabeder.

Yalnız: "Nezrim olsun" denilmesi de böyledir. Bu halde bakılır: Eğer bununla bilâ adet oruca niyet edilmiş ise üç gün oruç lâzım gelir. Bilâ miktar sadakaya niyet edilmiş ise on fakire birer fitre miktarı vermek icabeder.

248 – Nezirde kast ile ademi kasit müsavidir.

Binaenaleyh "Allah için bir gün oruç tutayım" diyecek yerde "bir ay oruç tutayım" denilse bir ay oruç tutulması lâzım gelir. Bu ayı tayin, nezir edene aittir. Hemen nezri müteakip oruca başlanması bir günah değildir.

249 – "Allah Tealâ için şu gün, meselâ: Perşembe günü oruç tutayım" diye yapılan bir nezir, en yakın olan Perşembe gününe ait bulunmuş olur. Binaenaleyh yalnız o gün tutulacak oruç ile bu nezir yerine getirilmiş olur. Her Perşembe günü oruç tutulması icabetmez, meğer ki buna niyet edilmiş olsun.

250 – Nezir edilen günlerden birinde iftar edilirse kaza lâzım gelir.

Meselâ: Muayyen günlerde oruç tutmasını nezir eden kimse, o gün-

lerin şiddetinden, pek sıcak olmasından dolayı oruç tutmaya kadir olmazsa iftar eder, kazasını müsait günlere, meselâ kışa bırakır.

251 — Oruç tutmak üzere yaptığı nezirden dolayı üzerine kaza lâzım gelen kimse, bu kazayı te'hir edip de şeyhi fani olsa veya maişetini te'min için pek meşakkatli bir san'at ile meşgul bulunsa iftar eder, her gün için bir fidye verir. Fakirliğinden dolayı fidye vermeye gücü yetmezse Allah Tealâdan mağrifet diler. Çünkü Allahü Azimüşşan gafurdur, rahimdir.

252 — Bir kimse, meselâ: "Bir ay oruç tutayım" veya i'tikafta bulunayım diye nezrettiği halde henüz bir gün geçmeden vefat etse kendisine bir ay oruç tutmak veya i'tikafta bulunmak lâzım gelmiş olur. Ayın muayyen olmuş olması müsavidir. Bu halde her gün için bir fidye verilmesini vasiyet etmiş olması icap eder, vasiyeti bulunmadığı takdirde varislerinin icazetleriyle bu fidye, terekesinden verilebilir.

Fakat bir kimse, hasta olduğu halde böyle bir nezirde bulunup da ifakat bulmadan vefat etse kendisine bir şey lâzım gelmemiş olur. Amma arada velev bir gün olsun ifakat bulunmuş olsa bir aylık fidye vasiyet etmesi icap eder.

İmam Muhammede göre yalnız ifakat bulunduğu günler miktarı fidye vasiyet etmesi lâzım gelir.

253 — "Allah Tealânın rızası için kurban keseyim" veya "nezrim olsun kurban kesip etini fukaraya tasadduk edeyim" diye yapılan bir nezir mu'teberdir. Fakat: "Şu hastalıktan iyi olursam bir koyun keseyim" veya: "Filân türbe için bir kurban keseyim" gibi nezirler, vaidler, bir nezir mahiyetinde değildir. Ve Hak Tealânın rızasından başka bir kimse namına kurban kesilmesi caiz değildir.

254 — "Filân kimseye şu kadar para nezrettim" veya "filân türbeye" şu kadar mum nezrettim" veya filân zatın gelmesi için kurban keseceğim" gibi sözler câiz değildir. Hele bir ölü hakkında: "Ey mübarek zat! Sen benim şu işimi yoluna koyarsan meselâ: Şu hastama şifa verirsen" veya "şu gaip malımı bana iade ettirirsen senin türbene şu kadar şey sarfedeyim" tarzındaki adaklar batıldır, haramdır. Belki: "Allah rızası için şu fakire şu kadar para vermek nezrim olsun" veya: "Allah Tealâ hastama şifa verirse" veya: "şu gaibi bana iade ederse Hak rızası için tasadduk edeyim" veya: "Kurban kesip etini tasaddukta bulunayım" veya "onların mes-citlerine şu kadar hasır, zeytin yağı alayım" gibi bir tarzda nezredilebilir.

255 — Nezir kurbanın etini, nezreden yiyemeyeceği gibi zevcesile usul ve furuu da - ya'ni: Babası, anası dedeleri, evlâdı, torunları da - yiye-

mezler. Bunu fakirlere tasadduk etmek lâzımdır. Şayet yiyecek olursa yediklerinin kıymetini tasadduk etmeleri icab eder.

256 – Yapılan bir nezir veya keffareti yemin ifa edilmezse hâkim tarafından yapılmasına cebredilemez. Çünkü bunlar sırf diyanete müteallik, mükellefe müteveccih birer vecibedir.

İ'tikâfın mahiyeti nev'ileri hikmeti teşriyesi:

257 – İtikâf, lügatde bir şeye devam etmek, mânasındadır. Bir şeye müdâvim olan kimseye de "mu'tekif" denir. Şer'i şerifte ise i'tikâf: Bir mescidi şerifte veya o hükümdeki bir yerde itikâf niyetiyle ikamet etmek" den ibarettir.

258 – İtikâflar: vacip, sünneti müekkede ve müstehap nev'ilerine ayrılır. Şöyle ki: Lisan ile nezr edilen bir itikaf, vaciptir. Ramazanı şerifin son on gününde itikâf, kifaye yolile bir müekked sünnettir. Başka bir zamanda ibadet ve taat niyetiyle bir mescidi şerifde bir müddet yapılan itikâf da müstehaptır.

259 – Bir itikâfın en az müddeti, İmam Ebu Yusuf'a göre bir gündür. İmam Muhammede göre de bir saattir. Bir saat fukahaya göre zamanın lâalettayin az çok cüzi demektir. Yoksa bir günün yirmi dörtte bir cüz'i demek değildir.

(İtikâfın en az müddeti, Mâliklerce muhtar olan kavle göre bir gündüz kadar, bir gecedir. Şaff'lere göre de "Sübhanellâh" denilmesinden bir lâhza kadar fazla olan cüz'î bir zamandır.)

260 – İtikâfın meşruyetindeki hikmet ve faideye gelince, bu pek mühimdir. Resulü Ekrem, (Sallalahü Aleyhi Vesellem) Efendimiz Medinei Münevvereye hicretinden sonra ahirete irtihallerine kadar her Ramazanı şerifin son on gününü itikâf ile geçirirlerdi.

İhlâs ile olan bir itikâf, amellerin pek şerefli sayılmaktadır. Bu sayede kalpler, bir müddet olsun dünya işlerinden farig Hak'ka müteveccih olur, birer beytullah olan mescitlerden birine bu suretle mülâzemet eden bir mü'min, pek kuvvetli bir kal'aya sığınmış, kerim olan mabudunun feyiz ve inayeti kapısına iltica etmiş olur.

İslâm büyüklerinden Meşhur Atâ demiştir ki: "Mu'tekif, ihtiyacından dolayı büyük bir zatın kapısında oturup hacetimi kaza etmedikçe buradan ayrılmayıp gitmem, diye yalvaran bir kimseye benzer ki, Allah Tealânın bir mabedine sokulmuş, beni yarlıgamadıkça buradan ayrılmayıp gitmem demektir."

Bir mü'minin her gün azalmakta olan hayat günlerinden istifade ederek böyle kudsi bir mahalde bir müddet halıkı kadimine olanca varlığıyla yönelip saf bir kalp ile, nezih bir lisanla ibadet ve taatda bulunması, mânevi bir zevke dalması ne müstesna bir ganimettir.

Mutekif, bütün vakitlerini namaza tahsis etmiş demektir. Çünkü bilfiil namaz kılmadığı vakitlerde de mescit içinde namaza muntazır bir halindedir. Bu intizar ise namaz hükmündedir.

Velhasıl: İtikâf sayesinde insanın maneviyatı yükselir, kalb nurlanır, simasında kulluk nişaneleri parlar, ilâhi feyizlere mazhar olur. Ne mübarek, ne güzel bir hayat anı!

İ'tikâfın şartları:

261 – Bir i'tikâfın sıhhati, şu şartların vücuduna mütevakıftır:

(1) Mutekif: müslüman, akıllı ve temiz bulunmalıdır.

Binaenaleyh gayri müslimin, mecnunun, cünübün, hayz ile nifasdan temiz bulunmayanın i'tikâfı câiz olmaz.

Gayri müslim, ibadete: mecnun da niyete ehil değildir. Tâhir olmayanlar da mescitlere girmekten memnu'durlar.

(2) İ'tikâfa niyet edilmiş olmalıdır.

Binaenaleyh niyetsiz olarak yapılan bir i'tikâf, muteber değildir. Zira bunun bir tâat ve kurbet olabilmesi niyet mütevakıftır.

(3) İtikâf, mescitte veya o hükümdeki bir yerde yapılmalıdır.

Şöyle ki: İçinde cemaatla namaz kılınan her hangi bir mescitte i'tikâf yapılabilir. Büyük camilerde yapılması efdaldır.

Kadınlar da kendi evlerinde mescit ittihaz edilen veya edecekleri birer odada i'tikâfta bulunurlar. Buraları onların haklarında birer mescit sayılır. Kadınların hariç teki mescitlerde i'tikâf etmeleri câiz ise de kerahetten hâli değildir. Kadınların kendi evlerinde namaz kılmaları, mescitlerde namaz kılmalarından efdal olduğu gibi hanelerinde i'tikâfları da her türlü fitne ve fesat mülâhazasından beri olacağı cihetle mescitlerde i'tikâfta bulunmalarından efdaldır.

* (İmam Şafîye göre i'tikâf ta'zime lâayık bir mahalde yapılabilir ki o da mescitlerdir. Evlerde mescit ittihaz edilen yerler, bu ta'zime lâayık değildir.)

(4) Vâcib olan bir i'tikâfta mu'tekif, oruçlu bulunmalıdır. Bu halde orucun sehven bozulması i'tikâfa zarar vermez. Diğer i'tikâflar için oruç

şart değildir. Çünkü onlar için bir müddet yoktur. Hattâ camii şerifden bir iki saat içinde çıkıncaya kadar i'tikâfa niyet edilmesi de sahîh tir.

*(Şafi'lere göre vâcib olan bir i'tikâfta da oruç şart değildir.)

262– İtikâf için bülûğ, erkeklik, hürriyet şart değildir.

Binaenaleyh akıllı olan çocuğun, kadının kölenin i'tikâfları da sahîh tir. Şu kadar var ki kadının i'tikâfı, var ise kocasının, kölenin i'tikâfı da efendisinin iznine bağlıdır, velev ki i'tikâfa nezr etmiş bulunsunlar. İzin bulunmadığı takdirde kadın, nezr etmiş olduğu i'tikâfı kocasından ayrıldıktan sonra, köle de azat edildikten sonra kaza eder.

263 – Bir kimse, i'tikâf için refikasına izin verse, bundan dönemez, artık men'i sahîh olmaz. Efendi ise kölesine vermiş olduğu izninden dönebilir.

Mükâtep denilen bir köle ise efendisinin izni olmasa da i'tikâfta bulunabilir. Çünkü bu, kısmen hürriyetine sahiptir.

İ'tikâfın âdabı:

264 – İ'tikâfın şu gibi edepleri vardır:

(1) İ'tikâf, ramazanı şerifin son on gününde ve mescitlerin efdalında yapılmalıdır

(2) İ'tikâf esnasında hayırdan başka bir şey söylememelidir. Günahı müstelzim olmayan şeyleri konuşmakta bir beis yoktur. Bir ibadet i'tikâf ile sükut etmek ise mekruhtur. Ma'siyet sayılan şeylerden dili tutmak ise ibadetlerin büyüklerinden biridir.

(3) İ'tikâf esnasında Kur'anı Kerimi tilâvete, hadisi şerife, enbiyayı izamin siyeri seniyyelerine, dini mes'eleleri tedris ve kitabete mülâzemet etmemelidir.

(4) Mu'tekif, temiz libaslarını giymeli güzel kokular sürünmelidir. Başını da yağlayabilir.

(5) Nefsine i'tikâfı vâcib kılacak kimse, buna yalnız kalben niyet etmekle iktifa etmemeli, belki dili ile de söylemelidir.

İ'tikâfa dair bazı mes'eleler:

265 – Bir muayyen mescitte, meselâ: Mescidi Haramda i'tikâfa niyet eden kimse, başka bir mescitte mu'tekif olabilir.

266– Bir ay i'tikâf nezr edildiği halde bundan yalnız gecelere veya gündüzlere niyet edilse bu niyet, sahîh olmaz. Çünkü ay, muayyen miktardaki geceler ile gündüzlerden ibarettir. Binaenaleyh geceli, gündüzlü bir ay i'tikâf icap eder.

267 – Yalnız gündüzleri i'tikâfta bulunmaya niyet edilmesi sahîhtir. Bu halde her gün fecrin tulûundan evvel mescide girilip güneşin gurubundan sonra çıkılır ve tevaliye niyet edilmemiş ise istenilen günlerde i'tikâf yapılabilir. Bir gün için i'tikâfa niyet edildiği takdirde de gece dahil olmaz. Fakat muttasıl şu kadar gün i'tikâf edilmesi nevr edilse geceler de nevre dahil olur. Aksi de böyledir. Bu halde i'tikâf için güneşin gurubundan evvelce mescide gelinir, muayyen olan günler ve geceler mescitte kalınır, son günün gurubundan sonra mescitten çıkılır, i'tikâf nihayet bulmuş olur.

268 – Muayyen bir ramazanı şerif ayını i'tikâf ile geçirmeğe nevr edilse o ramazanı şerif orucu, bu i'tikâf orucu için de kifayet eder. Bu nevre rağmen o ramazanı şerifte oruç tutulup da i'tikâf yapılmassa başka bir zamanda oruçlu olarak muttasıl bir ay i'tikâf edilmesi iktiza eder. Şayet i'tikâf edilme sizin diğer bir ramazanı şerif girecek olsa artık bunda yapılacak i'tikâf kifayet etmez. Çünkü bu takdirde kazaya kalan i'tikâfın orucu zimmette binefsihi maksut bir borç olmuştur. Bu ikinci ramazanı şerif orucuyla ödenmiş olamaz.

269 – Lâalettayin bir ay i'tikâfa nezretmiş olan kimse, ramazanı şerifte bir ay i'tikâfta bulunmakla bu nevrini yerine getirmiş olamaz. Çünkü bu i'tikâf için bir ay oruç tutmayı da bu nevr ile iltizam etmiş bulunur. Ramazan orucu ise kendisine ayrıca farz olan bir ibadettir.

270 – Bir kimse, nevr ettiği bir i'tikâfi yapmadan vefat edecek olsa her günü için bir fidye verilmesini vasiyet etmiş olması lâzım gelir. Çünkü vâcip olan bir i'tikâf, orucun fer'idir. Binaenaleyh oruçtaki fidye, bunda da cari olur. Meğer ki fakir olsun, o halde Hak Tealâdan af'vü mağfiret dilemelidir.

i'tikâfı bozup bozmayan şeyler:

271 – Mu'tekif'in şer'î, tabii ve zarurî bir hacet için mescitten harice çıkması i'tikâfını bozmaz.

Meselâ: Mu'tekifin cuma namazını kılmak için çıkması, şer'î bir özür olduğundan i'tikâfına mâni değildir. Zaten Cuma namazı müddeti, ma'lûmiyetine mebni nezirden müstesna bulunmuş sayılır.

Kezalik: Haceti gidermek, abdest almak veya gusletmek için çıkması da tabii bir özür olduğundan i'tikâfa zarar vermez.

Kezalik: Bulunduğu mescidin yıkılmak üzere bulunması veya oradan cebren çıkarılması da zaruri bir özür olduğundan i'tikâfe hâlel vermez.

* (Şafilere göre Cuma namazı için başka bir mescid'e çıkılıp gidilmesi i'tikâfi bozar. İ'tikâf, bir hafta devam edecek ise Cuma namazı kılınır bir mescid'de yapılmalıdır.

272 – Cuma namazını kılmak veya haceti def etmek için en yakın olan yere kadar çıkılır, akibinde dönülür, mescid'i terketmek özründen dolayı da başka bir mescid'e gidilip orada i'tikâf ikmal edilir.

273 – Mu'tekifin mescid'den özürsüz yere çıkması i'tikâfını bozar. Binaenaleyh bir mu'tekif, geceleyin veya gündüzün bir özür bulunmaksızın bir müddet mescidden âmden veya sehven çıkacak olsa i'tikâfı bozulmuş olur. Bu müddet, İmameyne göre bir günün yarısından ziyade bir zamandır. Bir kavle göre bir sanatten, yani günün lâalettayin bir cüz'ünden ibarettir. Kadın da i'tikâf ettiği odadan özürsüz yere hanesi içerisine çıkarsa i'tikâfı bozulmuş olur.

274 – Hastayı iyadet için, cenaze için, cenaze namazı için, şehadette bulunmak için dışarıya çıkılması da i'tikâfa manidir. Hastalıktan dolayı bir saat kadar harice çıkılması da i'tikâfı bozar. Şu kadar var ki, i'tikâfa nezredilirken hastaları iyadet veya cenaze namazında hazır bulunmak şart edilmiş olursa bunlar için çıkılması i'tikâfı bozmaz.

275 – Vukuu galip olmayan bir özürden dolayı harice çıkmak da i'tikâfa mani'dir.

Meselâ: Bir garîkı veya harîkı kurtarmak için veya cemaatın dağılmasından dolayı dışarıya çıkılması da i'tikâfı bozar.

276 – Mu'tekife i'tikâfı esnasında birkaç gün baygınlık veya cinnet ârız olsa i'tikâfı bozulmuş olur. İfakat bulunca yeniden i'tikâfa başlar. Hattâ bu hal devam edip birkaç sene sonra zail olsa yine i'tikâfı kaza etmesi icap eder.

277 – Yukarıdaki mes'eleler, vâcip olan i'tikâflara göredir. Nâfile olan i'tikâflarda bir özre mebni olsun olmasın harice çıkmakla veya hastayı ziyarete gitmekle i'tikâf bozulmaz.

278 – Vâcip olan bir i'tikâf bozulunca kazası lâzım gelir. Meselâ: Muayyen bir ay için olan bir i'tikâf esnasında bir gün oruç bozulsa veya harice çıkılsa yalnız bir günlük i'tikâf için kaza lâzım gelir. Fakat gayri muayyen, muttasıl bir ay için nezredilmiş bir i'tikâf esnasında böyle bir gün oruç bozulacak veya harice çıkılacak olsa yeniden bir aylık bir i'tikâfa başlamak icap eder. Bu bozulma, gerek mu'tekifin yemesi, harice çıkması gibi kendi sun'ile olsun ve gerek cünun ve igma gibi kendi sun'i olmaksızın olsun müsavidir.

279 – Başlandıktan sonra terk edilen nâfile bir i'tikâfın – zahiri rivayete göre – kazası lâzım gelmez.

280 – Mu'tekif için refikasile mücamaat veya bunu davet edecek öpme, okşama gibi herhangi bir hareket, gerek gündüzün ve gerek geceleyin olsun haramdır. Mücamaat, ister âmden ve ister unutarak olsun i'tikâfı bozar, velev ki inzal vuku bulmasın. Diğerleri ise inzal vuku bulmadıkça bozmaz. Nitekim nazar ve tefekkür neticesinde vaki olacak inzal ve ihtilâm da i'tikâfı ifsat etmez.

281 – Mu'tekif, muhtaç olduğu şeyleri mescide ihzar etmeksizin mescide satın alabilir, mescidi işgal etmeyecek şeyleri mescide getirebilir, mescide yer içer, mescidin içinde hazırlanmış münasip bir mahal varsa orada abdest alıp gusl edebilir. Böyle yer yoksa harice çıkar, abdesti ve yıkanmayı müteakip hemen mescide döner.

282 – Mu'tekif, ezan okumak için minareye çıkabilir, velev ki minarenin kapısı mescidin içerisinden olmasın.

«اللهم اجعلنا من المتكفين والقانتين آمين والحمد لك يا رب العالمين»

BEŞİNCİ KİTAP

ZEKÂT VE SADAKAİ FITİR HAKKINDA

İÇİNDEKİLER: Zekâtın mahiyeti, hikmeti teşriyyesi. / Zekâtın farziyetinin şartları. / Zekâtın sıhhatinin şartı. / Zekâta tâbi olup olmayan mallar. / Ehli hayvanlara ait zekâtlar. / Ticaret mallarının zekâtı. / Altın ile gümüşün zekâtı. / Evrak-ı nakdiye ile banknotların zekâtı. / Matlup borç paraların zekâtı. / Arazi mahsulâtının zekâtı. / Madenlerin ve definelerin zekâtı. / Zekâtların ödeme yolları. / Zekâtın masrafı. / Kendilerine zekât verilmesi caiz olup olmayan kimseleer. / Sadakai fitra dair mes'eleler.

Zekâtın mahiyeti:

1 – Zekât lûgatte taharet, bereket, nema, zikricemîl manâsındadır. İstilâhta: "Bir malın muayyen bir miktarını muayyen bir zaman sonra müstahik olan bir kısım müslümanlara Allah Tealânın rızası için tamamen temlik" etmekten ibarettir.

Zekât, kulların kulluktaki sadakatlerine delâlet eder, bu cihetle zekâta "sadaka" da denilmiştir. Maahaza sadaka tabiri zekâttan eamdır, vâciplere, nâfilelere de şamildir.

Zekât vermeye: "tezkiye" zekât verene de: "müzekki" denilir. Şahitler hakkındaki senaya da "tezkiye" denildiği malumdur.

2 – Zekât, bir farizadır. Hicretî nebeviyye'nin ikinci senesinde oruçtan evvel farz kılınmıştır. İslâmın şartlarından birini teşkil etmektedir. Muayyen miktarda bulunan nakitlerin ve ticaret mallarının üzerinden bir sene geçtiği takdirde zekâtlarını alel'fevr. yani: Sene biter bitmez hemen vermek icabeder. Çünkü bu halde bunlara yoksulların hakları taalluk etmiş olur. Artık bunu özürsüz yere te'hire bırakmak câiz olmaz.

Diğer bir kavle göre zekâtın verilmesi, terahî üzere farzdır. Yani: Sene nihayetinde hemen verilmesi lâzım değildir. Mükellef, bunu berhayat buldukça eda edebilir. Eda etmeden ölürse o zaman günahkâr olur. Fakat esahh olan birinci kavildir.

3 – Zekâtın aleni olarak verilmesi efdaldır. Çünkü zekâtı bu veçhile veren, başkalarına bir imtisal nümunesi olmuş olur. Ve kendisini başkasının süizanından kurtarır. Zekât, bir fariza olduğundan bunun edasında riya cari olamaz. Nâfile sadakalarda ise böyle değildir. Onları gizlice verip gösteriş ihtimalinden kaçınmak efdaldır.

Zekâtın hikmeti teşriyesi:

4 -- Zekâtın meşruiyetindeki hikmet pek mühimdir ve herkesce âdeta bedihidir. Bir hadisi şerifte: "Mallarınızı zekât ile koruyunuz, hastalıklarınızı sadaka ile deva ediniz, belâ dalgalarını dua ile, niyaz ile karşılayınız" buyurulmuştur. (1)

Demek ki zekât sayesinde servet korunmuş olur. Sadakalar, maddi ve manevi hastalıklara birer ilâç mahiyetinde bulunur.

Filhakika zekât ve sadaka verenlerin mallarında, canlarında bir feyiz ve bereket, bir sıhhat ve afiyet yüz gösterir, bunun çok fevkinde olarak da kendileri Hak Tealânın rızasını kazanıp nice manevi mükâfâtlara nail olurlar, nice manevi mehlekelerden kurtulurlar.

5 – Zekâtın her bakımdan bir çok faideleri vardır. Bir kere ma'lumdur ki, kalblerde pek ziyade yer tutan bir mal ve servet mehabbeti, insanı meâliden mahrum eder, insanı bazan fena hareketlere sürükler. Zekât sayesinde ise kalbin bu zararlı duygusuna, meyalânına, mukavemet edilmiş, nefis cimrilikten temizlenmiş, mal başkasının hakkından tasfiye edilmiş, insanda şefkat, hayırhahlık, diğerkâmlık gibi yüksek duygular vücuda gelmiş olur.

Sonra zekât, ictimai hey'etin huzuruna, refahiyetine, tesanüdüne sebeptir. Yoksulları, âcizleri kendi servetinden müstefit eden bir zengin:

(۱) حصنوا أموالكم بالزكاة وداووا أمراضكم بالصدقة استقبلوا أمواج البلاء بالدعاء والنصرع.

cemiyetün en sevimli ve değerli uzvu sayılır, fakirlerin, muhtaçların elemelerini azalttığı cihetle onların senalarına, muhabbetlerine, dualarına nail olur, serveti de hain ve muhteris gözlerin dikilmesinden emin bulunur. Artık böyle birbiri hakkında hayır düşünen, âtufetli olan, duacı bulunan bir cemiyet arasında güzel bir ahenk vücuda gelmiş olmaz mı?

6 – Bir de zekât vermek, güzel bir akidenin = inancın eseridir. Böyle bir akideye sahip olan kimse, mensup olduğu cemiyet için zarardan beri bil'akis pek faydeli bir insan demektir. Çünkü kendi malından bir kısmını mücerret Allah Tealânın rızası için ayırıp fakir olan dindaşlarına veren ve mukabilinde onlardan hiç bir şey gözetmeyen böyle bir insan, artık muhitine faydeli olmaz mı?. Artık kendisine ait olmayan şeylere göz dikip başkalarının zararlarına hareket eder mi? Başkalarının ellerindeki mallara tecavüzde bulunur mu?

7 – Maahaza zekât, bir şükran vazifesidir. Zekât veren bir müslüman, düşünür ki, "Elde ettiğim bu servet, bana Hak Tealânın bir ihsanıdır. Bir nice insanlar daha güçlü, kuvvetli, daha malumatlı oldukları halde bu servetten mahrum bulunuyorlar. Binaenaleyh bana Feyyazı Kerîmin bir lütfü ve ihsanı olan bu servetin şükürünü ifa etmek lâzım gelir. İşte bu şükür vazifesi, bu zekât farizesiyle yerine getirilmiş olur.

8 – Şu da düşünülmalıdır ki bir zatın elde ettiği servette onun mensup olduğu muhitin bir çok tesiri vardır. Eğer o, böyle bir muhitte yaşamamış olsa idi bu servete nail olabilecek mi idi? İşte bu da bir ni'mettir. Bu ni'metin şükranesi de o muhitteki yoksul, perişan insanlara yardım etmekle tecelli eder. Zekât ve sadaka verilmesi ise böyle bir yardımdan ibarettir.

Velhasıl: Bu gün zekât, müslümanlığa has, fevkalâde insani bir vazifedir. Zekât verenler, Allah Tealânın sevgili, hayırlı kulları sayılmağa lâyıktır. Ne mutlu bu güzel farizayı ifa edenlere...

Zekâtın Farizyetinin Şartları:

9 – Bir kimsenin zekât vermekle mükellef olması için bâzı şartlar vardır. Bunları kaydediyoruz:

(1) Zekât verecek kimse: müslüman, hür, âkil, ve bâliğ olmalıdır. Binaenaleyh gayri müslimlere, köle ve cariyelere, mecnunlara, çocuklara zekât farz değildir. Şöyle ki: Bir gayri müslim, zekât ile mükellef değildir: Hattâ bir müslüman - neuzübillâh - bir müddet irtidat edip badehu tâlip ve müstağfir olsa irtidadı zamanında kendisine zekât farızası teveccüh etmiyeceği gibi irtidadından evvelki zamana ait zekât borçları da sakıt olmuş olur.

Çünkü islâmiyet, zekâtın farzîyetinde şart olduğu gibi bakasında da şarttır. Kölelerle cariyelere gelince onlar esasen bir şeye malik olamayacakları için zekât vermeğe ehil değildirler, velev ki ticarete mezun bulunmuş olsunlar.

Mecnunlara gelince: Bunlarda iki hal mutasevverdir. Birincisi: Çocukluktan beri mecnun bulunmaktır. Bunların bu hali devam ettikçe kendileri zekat ile mükellef olmazlar. Fakat bunlar baliğ olduktan sonra ifakat bulacak olsalar bu ifakatları tarihinden itibaren zekât ile mükellef olurlar. İkincisi: Baliğ olduktan sonra bir aralık mecnun bulunmaktır. Bu halde bunların, cinnetleri bütün bir sene devam ederse bu sene için kendilerine zekât farızası teveccüh etmez. Çünkü bu halde kendilerinden teklif sakıt olur. Fakat bu sene içinde bir aralık meselâ: Bir iki gün ifakat bulacak olsalar üzerlerine zekât lâzım gelir.

Bu mes'ele, İmam Muhammede göredir. İman Ebû Yusuf'a göre senenin ekserisinde ifakat bulmadıkça o senenin zekâtı icap etmez.

Baygınlık hali ise zekât ile mükellefiye te mani değildir.

Çocuklara gelince: Bunlarda âkil olarak baliğ olmadıkça zekât ile mükellef bulunmazlar. Binaenaleyh bunların mallarından velileri zekât veremez. Bunların zekâtları baliğ oldukları tarihten itibaren başlar, bir sene nihayetinde edası vâcip olur.

* (İmam Şafiîye göre çocuklar ile delilerin mallarından da zekât lâzım gelir, bunu mallarından velileri eda eder. Çünkü zekât bir hakkı malidir. Bu kasrıyet, bu hakkın vücuduna mani olmaz. Öşürde olduğu gibi. Bizce zekât, bir ibadeti maliyedir. Bunlar ise ibadetle mükellef değildirler.)

(2) Zekât verecek kimse, havaici asliyesinden ve borcundan başka nisap miktarı veya daha ziyade bir mala mâlik bulunmalıdır. Binaenaleyh bu kadar malı olmayan kimseye zekât farz olmaz.

"Nisap", şer'i şerifin bir şey hakkındaki miyar, âlâmet tayin etmiş olduğu miktardır. Şöyle ki: Zekât hususunda altının nisabı yirmi miskal, gümüşün nisabı iki yüz dirhem, koyun ile keçinin nisabı kırk, sığır ile mandanın nisabı otuz, devenin nisabı da beş tir.

"Havaici asliye"den maksat da, mesken ile haneye lüzumlu eşyadan ve kışlık, yazlık elbise ile lüzumlu silâhtan, âletten, kitaptan ve binek hayvanı ile hizmetçi, köle veya cariyeden ve bir aylık - sahih görülen diğer bir kavle göre bir senelik - nafakaya mahsus erzaktan ibarettir. Borcu mukabil elde bulunan nükut da bu hükümdedir.

(3) Zekatın lüzumu için mal, hakikaten veya hükmen nami = artıcı

bulunmalıdır. Binaenaleyh nami olmayan mallardan zekât lâzım gelmez. Velev ki nisap miktarından fazla olsun.

"Hakikaten nema", ticaret yoluyla veya tevalüt veya tenasül ile olur. Ticarete kullanılan herhangi bir eşya ve hayvan zekâta tâbi olduğu gibi dölünü veya sütünü almak için kırlarda otlatılan ve saime namını alan hayvanlar da zekâta tâbidir. Nitekim ileride bildirilecektir.

"Taktiren nema" da nemalandırmağa, arttırmaya temekkün ile vücude gelir ki, bu sahibinin veya naibinin elinde bulunan altın ile gümüşe mahsustur. Altın ile gümüşün maddeleriyle hacetler defedilemez. Belki bunlar ticarete kullanılmak, malların mübadelesine vasıta olmak yoluyla ihtiyaçları karşılar, bu cihetle bunlar hıskaten nemaya, ticarete mahsustur. Binaenaleyh elde bulunan altın veya gümüş nakitler, külçeler, ziynet takımları, kendileriyle ticarete niyet edilmese de veya bunlar nafakaya, ikametgâh iştirasına sarfedilmek üzere saklanmış olsa da nisap miktarına balığ olunca zekâta tâbi olurlar.

(4) Zekâtın lüzumu için tam bir mülk bulunmalı, yani bir malda mülkiyet ile vaz'iyed= elde bulundurma içtima etmelidir.

Binaenaleyh bir kadın, mehrini kabzetmedikçe bundan dolayı zekât ile mükellef olmaz. Çünkü o mehre malik ise de henüz vaz'iyed etmiş değildir.

Kezâlik: Mürtehinin elinde bulunan bir rehinden dolayı zekât lâzım gelmez. Zira bu, borca mukabildir. Bunda malikinin vaz'iyeti mevcut değildir.

Kezâlik: Borçlu olan kimse, borcuna karşılık olan bir malından dolayı zekât ile mükellef olmaz. Çünkü bu mala vaz'iyeti var ise de malikiyeti yok demektir.

Satın alınıp da henüz kabzedilmemiş bir mal ise makbuz hükmünde olarak zekâta tabidir. Bu, nisaba dahil olup bundan - sahih olan kavle nazaran - zekât vermek lâzım gelir.

Yolculukta bulunan kimse de malının zekâtiyle mükelleftir. Çünkü o, malına bilfiil vazul'yed değilse de o maldan naibi vasıtasıyla tasarrufa kadirdir.

(5) Zekâtın lüzumu için bir mal üzerinde tam bir sene geçmiş bulunmalıdır ki, buna (havli hevelan) denir. Çünkü bu müddet içinde nema = artmak, ziyadeleşmek tahakkuk eder. Tevellüt husule gelir. mevsimler, hacetler, fiatlar değişir.

Şöyle ki: En az nisap miktarı bir mali namı üzerinden tam bir kameri sene geçip sene nihayet bulmadıkça zekât gelmez. Nisap miktarı: hem senenin evvelinde, hem de sonunda bulunmalıdır. Bu miktarın sene esnasında eksilmesi zekâtın lüzumuna mâni olmaz. Bilâkis sene içinde artan mal da sene nihayetinde diğer mal ile beraber zekâta tabi olur.

Meselâ: Bir kimsenin (1364) senesi iptidasında haceti asliyesinden ziyade iki yüz dirhem gümüş miktarı bir mali namı olup bu mal sene

nihayetine kadar devam etse bundan beş dirhem zekât lâzım gelir. Bu mal, sene ortasında yüz dirhem miktarına indiği halde sene nihayetinde yine iki yüz dirhem miktarına çıkmış bulursa yine beş dirhem zekât icabeder.

Sene iptidasında en az iki yüz dirhem miktarı iken sene arasında kazanç, hibe veya miras gibi bir sebeple dört yüz dirhem miktarına çıkıp sene nihayetine kadar devam etse on dirhem miktarı zekâta tabi olur. Fakat böyle bir mal, sene iptidasında meselâ, yüz doksan dirhem miktarı iken sene nihayetinde iki yüz, üçyüz dirhem miktarına çıkmış bulursa veyahut sene bidayetinde iki, üçyüz dirhem miktarı iken sene nihayetinde yüz doksan dokuz dirhem miktarına düşse zekât lâzım gelmez. Belki iki yüz dirhem miktarı olduğu günden itibaren başlayacak bir senelik müddet nihayetinde yine aym miktarda veya daha ziyade bulunacak olursa zekâti lâzım gelir.

İmam Züfere göre nisap miktarı, senenin evvelinden âhiline kadar tamam bulunmalıdır.

* (İmam Şafiîye göre de saime denilen hayvanlarda hüküm böyledir. Fakat ticaret mallarında nisabın yalnız sene nihayetinde tam bulunması lâzımdır. Sene iptidasında veya esnasında noksan olması, zekâtın lüzumuna mani olmaz.)

10 – Zekâta tabi bir mal, üzerinden bir sene geçtikten sonra artacak olsa bu artan kısmı, arttığı günden itibaren bir sene geçmedikçe zekâta tabi olmaz.

Meselâ: 1363 senesi iptidasında üçyüz lira miktarında bulunan bir ticaret malı 1363 senesi nihayetinde yine üçyüz lira miktarı olup da 1364 senesi iptidasında üçyüz elli lira miktarına yükselse bu elli lira miktarı, zekât için üç yüz liraya zammedilmez. Bunun için ayrıca bir sene geçmesi lâzım gelir.

Zekâtın sıhhatinin şartı:

11 – Verilen bir zekâtın sahih olması için zekât niyetine mukarin olması şarttır. Bu esas üzerine şu mes'eleler teferru eder.

(1) Zekâtı fakire verirken veya zekât için bir mal ayırırken bunun zekât olduğuna kalben niyet edilmesi lâzımdır. Dil ile söylenmesi lâzım değildir. Hattâ bir malı fakire zekât niyetiyle verirken bunun bir hibe, veya bir borç olarak verildiğini söylemek bile zekât olmasına mani değildir.

(2) Bir mal, fakire niyetsiz olarak verildiği takdirde bakılır: Eğer hemüz fakirin elinde mevcut ise zekâta niyet edilmesi câizdir. Fakat elinden çıkmış ise niyet edilmesi kifayet etmez.

Kezalik: Bir şahıs, bir kimsenin malından onun adına zekâtını vermekle o kimse buna icazet verse bakılır: Eğer o mal, fakirin yanında mevcut ise bu zekât sahih olur ve illâ olmaz.

(3) Zekâta vekilin niyeti değil, müvekkilin niyeti muteberdir.

Binaenaleyh bir kimse, zekâtını vermek için birini vekil tayin etse

zekât olarak vereceği malı teslim ettiği zaman veya o malı vekilin fakire vereceği zaman zekâta niyet etmesi icap eder. Vekilin niyeti kifayet etmez. Bu vekil, bir müslüman olacağı gibi bir zimmî de olabilir.

(4) Zekât vermek niyetinde olan bir kimse, bunun için bir mal ayırmaksızın fakirlere vakit vakit birşeyler verdiği halde hatırına niyet gelmese bunlar, zekâta mahsup edilemez. Fakat fakire böyle bir mal verirken "bunu niçin veriyorsun?" gibi bir suale düşünmeksizin hemen "zekât olarak veriyorum" diyebilecek bir halde bulunursa bu, niyet mesabesinde olur.

(5) Bir kimse, fakirlere bir müddet tasaddukta bulunduktan sonra "Şu müddet içinde tasadduk ettiğim şeylerin zekâtından olmasına niyet ettim" demesi kifayet etmez.

(6) Bir kimse elinde bulunan bir malı zekâta niyet etmeksizin bütünü tasadduk etse bunun zekâtı kendisinden düşmüş olur. Gerek nâfile sadakaya niyet etmiş olsun ve gerek olmasın müsavidir. Fakat bununla bir nezre veya başka bir vecibeye niyet etmiş olursa bu mal, o niyete göre verilmiş olur, bu mala isabet eden zekât miktarını ayrıca borçlu olup ödemek icap eder.

(7) Bir kimse, zekâtı icap eden bir malın bir miktarını bir fakire hibe etse bu miktara isabet eden zekât, kendisinden sakit olur.

Meselâ: Bir zengin, bir fakirin zimmetinde olan on bin kuruş alacağını bu fakire bağışlasa, yalnız bu on bin kuruşa ait zekâtını vermiş olur. Bu hususta zekâta niyet edip etmemesi müsavidir. Bu on bin kuruşu diğer mallarının zekâta mahsup edemez.

Kezâlik: Fakir olmayan bir borçluya böyle bir mal bağışlansa bununla ne o malın, ne de başka mallarının zekâtı verilmiş olmaz. — Esahh olan kavle göre — bu bağışlanan mala isabet eden zekâtın da ayrıca verilmesi lâzım gelir.

Zekâta tâbi olan mallar:

12 — Mallar, "emvali batne" ve "emvali zahire" adıyla iki kısımdır. Nakit paralar ile evlerde, mağazalarda bulunan ticaret malları, emvali batnedir. Saim denilen hayvanlar ile bir kısım arazi mahsulâtı ve madenler yer altındaki hazineler ve gümrüklere uğrayan ticaret malları ile nukut da emvali zahiredendir. Bunların hepsi de birer muayyen nisbette zekâta tabidir.

13— Batnî mallarını zekâtlarını vermek, sahiplerinin diyanetine havale edilmiştir. Bunlar, bu malların zekâtlarını diledikleri fakirlere, muhtaçlara bizzat verebilirler.

Zahiri malların zekâtlarını, muayyen nisbetteki vergilerini ise veli-yül'emir, hususî me'murlar vasıtasile tahsil ederek şer'an muayyen yerlere sarf eder. Bu memurlara "âmil", "saf", "âşir" gibi adlar verilmiştir.

14 — Vaktile tacirleri yol kesicilerden ve saireden korumak ve mukabilinde bir kısım zekâtlarını almak için münasip mahallerde "âşir"

namile bir takım memurlar tayin edilmiş bulunuyordu. Bu memurlar, müslümanların nisap miktarına baliğ olan ve üzerlerinden birer sene geçmiş bulunan ticaret mallarından ve üzerlerinde bulunan paralardan kırkta bir nisbetinde zekât tahsil ederlerdi. Meğer ki bu malların sahipleri bunların zekâtlarını daha yola çıkmadan buldukları beldede vermiş olduklarını veya bunların mukabilinde borçlu olduklarını veya bu malların ticaret mah olmadığını veya zekâtlarının başka bir âşir tarafından alınmış olduğunu iddia etsinler. O halde bu iddianın hilâfı tebeyyün etmedikçe zekâtları alınmazdı.

Bu memurlar, tacirlerin yanlarında bulunup çabuk bozulacak sebzeler, yaş hurmalar, yaş üzümler gibi şeylerden de zekât almazlardı. Velew ki bunların kıymetleri nisap miktarından fazla olsun.

Zamanımızda tacirler islâm gümrüklerinde ticaret malları için verdikleri rüsumu bu malların zekâtına mahsup edebilirler.

Zekâta tâbi' olmayan mallar:

15 – Bir insanın gerek kendi şahsının ve gerek nafakalarıyla mükellef olduğu kimselerin ihtiyaçlarını karşılayan, bu cihetle "havaici asliye" adını alan şeylerden zekât lâzım gelmez. İkametgâhlar, hanelerin lüzumlu eşyası, giyinmeye, kuşanmaya mahsus lüzumlu libaslar, silâhlar, binmeğe mahsus hayvanlar, hizmete mahsus köleler, cariyeler, bir ayhk veya bir senelik taam = yenilecek ve içilecek şeyler, ilim sahiplerinin birer ciltten veya takımdan ibaret olan kitapları, sanat erbabının birer takım âletleri, havaici asliyeden sayılır.

Binaenaleyh bunlara malik olanlar, zengin nisaba malik sayılmazlar.

16 – Ticaret için olmayan fazla ev eşyasından, kitaplardan sanat âletlerinden fazla elbiseden, fazla yenilecek ve içilecek şeylerden, altın ve gümüşten olmayan ziynet takımlarından, yakut, zümrüt, inci, elmas gibi huliyyattan dolayı da zekât lâzım gelmez. Çünkü bunlar, nami değildir. Şu kadar var ki bunlar, havaici asliyeden hariç olup kıymetleri en az nisap miktarına baliğ olunca sahipleri zengin sayılır. Binaenaleyh zekât ile mükellef olmazlarsa da sadakai fıtır ile ve kurban ile mükellef olurlar. Kendilerinin zekât sadaka almaları da caiz olmaz.

17 – Bir kimsenin malik olduğu halde kendilerinden intifa etmesi kabil olmayan, başka bir tabir ile elinden çıkıp galibi hale nazaran bir daha eline girmeleri umulmayan mallarından zekât lâzım gelmez. Bu gibi mallara "mali zımar" denir. Bunlar, bu halde nami sayılmıyacakları cihetle zekâta tâbi olmazlar. İsbatı mümkün olmayıp inkâr edilen alacak paralar gasp ve müsadere edilip istirdadı umulmayan mallar, denize düşüp

çıkarılması mümkün görülmeyen mallar, kırdaki gömülüp yerleri unutulmuş nakitler, kaybolmuş sair mallar bu cümledendir. Bunlardan dolayı - elden çıkmış oldukları müddetçe istifade kabul olmadığından - zekât lâzım gelmez de tekrar elde edilince bakılır. Nisap miktarına balığ ve zekâta tâbi mallardan ise elde edildikleri tarihten itibaren bir sene nihayet bulunca zekâtları lâzım gelir.

Meselâ: Senelerce inkâr edilip beyyine ile ispatı mümkün bulunmayan şu kadar bin kuruştan ibaret bir alacaktan dolayı bu seneler için zekât lâzım gelmez. Fakat bilâhara ikrar ile veya beyyine ile sabit olup tahsil edilse bu sübut anından itibaren zekâta tâbi olup aradan bir sene geçince zekâtı lâzım gelir. Meğer ki sahibinin zekâta tâbi başka malı da bulunsun. O takdirde bunların zekâtı ile beraber o elde edilen malların da zekâtını vermek icap eder, bir sene geçmesi beklenilmez.

* (İmam Züfer ile İmam Şafîye göre bu kabil malların geçmiş seneleri için de zekât lâzım gelir. Çünkü mülkiyet mevcuttur.)

18 – İnsanlar tarafından istenilecek her hangi bir borca karşılık olacak bir mal, nakit olsun, saime veya ticaret malı olsun zekâta tâbi olmaz. Ödünç alınmış paralar, telef edilmiş şeylerin bedeli kadınlara verilecek mehir paraları, geçmiş senelere ait zekât paraları bu borç cümlesindedir. Binaenaleyh bir kimsenin haceti asliyesinden başka elinde nisap miktarı nukudu veya ticaret eşyası bulunduğu halde bu miktarda borcu bulursa kendisine zekât farz olmaz.

19 – Bir kimsenin nisaptan fazla bir malı olduğu halde bir miktar da borcu bulursa bakılır: Eğer bu maldan borcu çıktıktan sonra nisaptan noksan olmamak üzere bir şey kalırsa yalnız bu şeyin zekâtı lâzım gelir. Fakat nisap miktarından, ya'ni: İki yüz dirhem gümüş kıymetinden az bir şey kalırsa bundan da zekât lâzım gelmez.

20 – Bir kimsenin meselâ: Yüz lira fazla parası olduğu halde geçmiş senelerden uhdesinde kalmış yüz lira da zekâttan borcu bulursa kendisine bu yüz lira için ayrıca bir zekât lâzım gelmez. Fakat zekâttan borcu meselâ: kırk lira olsa mütebaki mevcut altmış liranın zekâtı lâzım gelir.

Zekât, vakia hukuki ilâhiyedir. Fakat verilmediği takdirde veliyyül'emir tarafından istenilip maşrafına sarfedilebilir. Bu cihetle bu da insanlar tarafından istenilecek borçlardan sayılır. Nezirden keffarettan, sadakai fıtrdan, farizai hactan dolayı olan borçlar ise böyle değildir. Bunlar insanlar tarafından istenilemez. Binaenaleyh bunların bulunması, eldeki mevcut malların zekâta tâbi olmasına mâni olamaz.

(İmam Şafîye göre nisap miktarı nami bir mal'a malik olan, bunun mukabilinde borcu olsa da zekât ile mükellef olur. Çünkü zekâtın vücubu,

nisap miktarı olan mali nami itibarıdır. Bu medyun ise buna maliktir. Hür bir kimsenin borcu ise zimmetine taalluk eder, hemen elindeki male taalluk etmez. Bunun içindir ki bu malda tasarrufu câizdir. Deyn ile zekât ise başka başka haklardır, birinin vücudu, diğerinin vücubuna mâni olmaz.)

Bizce borçlu fakirdir, nisap miktarı fazla malı yok ise kendisine zekât verilmesi bile caizdir. Zekât ise zengine farzdır.

21 – İnsanlar tarafından istenilecek bir borcun zekâta mâni olması hususunda bu borcun nukuttan veya sair eşyadan olması müsavi olduğu gibi müddeti hulul etmiş olup olmaması da müsavidir. Şu kadar var ki, bu borç, zekâtın vücubundan evvel zimmete taalluk etmiş bulunmalıdır. Yoksa bir malın zekâtı vacibül'eda olduktan sonra zimmete lâhık olacak bir borç, bu zekâtın sukutuna sebep olamaz.

Sene içinde zimmete terettüp eden bir borç ise İmam Ebû Yusuf'a göre zekâtın vücubuna mâni olmazsa da İmam Muhammede göre mâni olur.

22 – Bir borca kefil olan kimsenin malından da kefil olduğu borca muadil olan miktar hakkında zekât lâzım gelmez. Bu kefalet, borçlunun emriyle olsun olmasın müsavidir. Çünkü kefil de borçlu demektir.

23– Bir borç, her hangi bir suretle sakıt olunca ona muadil malın zekâtı için sene iptidası, bu sukut tarihinden başlar. Meselâ: Bir kimsenin hacceti asliyesinden başka nisap miktarı nami bir malı bulunduğu gibi o kadar da borcu bulursa kendisine zekât lâzım gelmez. Fakat bu borç kendisine bağışlansa bu bağışlama tarihinden itibaren bir sene geçince bu nisap miktarının zekâtı icap eder.

Bu mes'ele, İmamı A'zama göredir. İmam Muhammede göre bu halde, o malın üzerinden bir sene geçmiş olunca zekât lâzım gelir. Velez ki borcun sukutundan itibaren henüz bir sene geçmiş olmasın.

24 – Muhtelif nisaplara malik olan, yani, hem nisap miktarı nukudu, hem ticaret eşyası, hem de saine denilen muhtelif cins hayvanları bulunan bir kimsenin bir miktar da borcu bulursa bu borcuna havaici asliyesiden olan bir malı, meselâ, meskeni karşılık tutulamaz. Belki zekâta tâbi mallarından dilediğini karşılık tutup, diğerlerinin zekâtını verir. Meğer ki bu mallardan bazısının zekâtı, veliyyül'emir tarafından tahsil edilecek olsun. O takdirde borcuna evvelâ nukudu karşılık tutulur, nukudu yetişmezse ticaret eşyası da karşılık tutulur, bu da kifayet etmezse zekâtı binnisbe az olan hayvanları da karşılık tutulmak lâzım gelir. Nisap miktarı veya fazla bir şey kalırsa yalnız onun zekâtını verir.

25 – Ticaret için değil, yalnız kira bedellerini almak üzere elde bulunan hanelerden, dükkânlardan vesair akarlardan ve kaplar ile âletlerden, makineler ile nakil vasıtalarından zekât lâzım gelmez. Belki bunların kiralarından toplanan paralar, nisap miktarı olup mukabillerinde borç bulunmadığı ve üzerlerinden tam bir sene geçtiği veya zekâtu verilecek sair nukut ve emvale ilâve edildiği takdirde zekâta tâbi olurlar.

26 – Ticaret için olmayan atlar, imameyne göre saime olsunlar olmasınlar, dişilerile erkekleri karışık bulunsun bulunmasın zekâta tâbi değildirler. Fetva da bu veçhiledir. Fakat İmam A'zam ile İmam Züfere göre saime olup dişileri ile erkekleri karışık bulunan hergele at cinsi, zekâta tâbidir. Bunlarda nisap aranılmaz. Sahibi kıymetlerinin kırkta birini zekât olarak verir. Bir kavle göre de her at başına bir dinar veya on dirhem gümüş verir. Vaktiyle bir dinar altın, on dirhem gümüşe muadil bulunurdu. Bu zekâtu veliyyül'emir, cibayet etmez. Belki sahibi dilediği fakire verebilir.

27 – Ticaret için olmayan sade erkek atlar, saime olsunlar olmasınlar İmamı A'zama göre de zekâta tâbi değildirler. Fakat saime bulunan sade kısraklar için İmam A'zama göre zekât icap eder. Çünkü bunlara kaçak erkek atların karışmış olması muhtemeldir. Maahaza bu hususta İmam A'zamdaki başka bir kavil de mervidir.

28 – Merkep, katır, av için talim edilmiş köpek ve pars, ticaret için olmayınca zekâta tâbi olmazlar. Vele ki saime olsunlar. Çünkü bunların saime olmaları nadirdir. Nadire ise itibar olunmaz.

29 – Yük ve çift hayvanları ve kesilip etleri yenilmek için veya damızlık için ahırlarda veya kırlarda beslenen hayvanlar ve en az altı ay ahırlarda alef ile beslenen "alûfe" adını alan hayvanlar, zekâta tâbi değildirler.

* (İmam Malike göre bunlar da zekâta tâbidirler. Çünkü zekât, mülk ve maliyet itibarıyla ve bunların bu şükranesidir. Bunlarda da bir mülk ve maliyet vardır.)

30 – Haram mal için zekât verilemez. Böyle haram bir mal, sahibi mevcut ise ona iade edilir. Değilse fakirlere tasadduk edilmek lâzım gelir, fakat haram bir mal, helâl bir mala karışmış bulunup da aralarını ayırmak mümkün olmasa hepsinin zekâtını vermek icap eder.

31 – Zekât: zimmete değil, malın aynına taalluk eder.

Binaenaleyh bir mal, zekâtu, vacibül'eda olduktan sonra helâk olsa

zekâtı sakıt olur. Fakat istihlâk edilirse, meselâ başkasına bağışlanır veya onunla bir mesken alınırsa zekâtı sakıt olmaz, bunu tazmin etmek lâzım gelir.

32 – Zekât için ayrılmış olan bir mal, zayi olsa zekât sakıt olmaz. Fakat zekât için ayrılan bir mal, fakire verilmeden sahibi vefat etse varislerine mevrus olur.

34 – Zekâtın borcu olan kimse ölünce bu borcu, vasiyet etmemiş ise terekesinden alınamaz. Artık malı varislerine intikal etmiş olur. Varislerinden ehil olanlar, isterlerse bunu kendi hisselerinden teberrüan verebilirler.

35 – Müteaddit kimselerin zekâtlarını fukaraya vermeye vekil olan zatın, bunlardan aldığı zekât mallarını birbirine karıştırmaksızın fakirlere vermesi lâzım gelir. Karıştırdıktan sonra verirse kendi namına sadaka vermiş olur. o zekât mallarını ayrıca zamin olması icap eder.

Ehli hayvanlara ait zekâtlar:

36 – Ehli hayvanlar, koyun ile keçiden, sığır ile mandadan ve at ile deveden ibaret olmak üzere başlıca altı cinstir. Bunlardan senenin yarısından ziyade bir müddetle mubah meralarda, kırlarda mücerret sütleri alınmak veya üremeleri, veya semizlenmeleri temin edilmek maksadiyle otlayıp duranlara "saime" denir. Cem'i "sevaim"dir.

Mer'alarda, kırlarda bu maksatla altı ay kadar otlayan hayvanlar, saime sayılmadığı cihetle zekâta tâbi olmazlar. Kezalik mücerret binilmek, veya yük taşınmak veya kesilip etleri alınmak için mer'alarda az çok bir müddetle otlatılan hayvanlar da zekâta tâbi değildir. Ticaret için olan hayvanların hükmü ise aşağıda yazılıdır.

37 – Saime denilen hayvanlardan cinslerine göre senede bir defa birer muayyen zekât alınır. Şöyle ki:

(1) Koyunlar ile keçilerin zekâtı:

* Saime olan koyunlar ile keçilerin nisabı kırktır. Kırktan noksan ise zekât yoktur. Kırk koyun için ise bir koyun zekât verilir. Kırktan sonra yüz yirmi bir koyuna kadar ma'fuvdur. Ya'ni, bunlar zekâta tâbi değildir. Yüz yirmi bir koyundan iki yüz bir koyuna kadar zekât olarak iki koyun, iki yüz bir koyundan dört yüz koyuna kadar üç koyun, tam dört yüz koyun için de dört koyun zekât verilir. Sonra her yüzde bir koyun daha verilir. Aradaki miktar, bağışlanmış, zekâta tâbi değildir. Verilecek zekât koyunu bir yaşını doldurmuş olmalıdır, esahh olan kabil budur.

Keçi de koyun gibidir, bunlar bir cins sayılır, bunlar nisabı ikmal için birbirine ilâve edilir. Meselâ: otuz koyun ile on keçiden bir koyun zekât lâzım gelir. Bunların erkekleri ile dişileri müsavidir. Zekât için verilecek koyun erkek de dişi de olabilir.

* Koyunlar ile keçilerden hangisi galip ise zekâtın ondan verilmesi mesnundur. Müsavi iseler mal sahibi muhayyerdır, dilediğinden zekâtını verebilir. Fakat bunlar yalnız koyundan yahut yalnız keçiden ibaret bulunsa zekâtlarını eda hususunda birbirinin yerine kaim olamaz. Binaenaleyh koyun yerine keçi, veya keçi yerine koyun verilemez.

(2) Sığırlar ile mandaların zekâtı:

*Saime olan sığır hayvanlarının nisabı otuzdur. Bundan azı için zekât icap etmez. Otuz sığırdan kırk sığıra kadar zekât olarak iki yaşına girmiş erkek veya dişi bir buzağı verilir. Kırk sığırdan altmış sığıra kadar üç yaşına girmiş erkek veya dişi bir dana verilir. Altmış sığırdan ise birer yaşını bitirmiş iki buzağı verilir. Sonra her otuzda bir buzağı, ve her kırktabir daha hesabı üzere zekât verilir.

Meselâ: Yetmiş sığır için bir buzağı ile bir dana zekât verileceği gibi seksen sığır için de iki dana ve doksan sığır için de üç buzağı, yüz sığır için bir dana ile iki buzağı ve yüz on sığır için de dört buzağı veya üç dana vermek hususunda sahibi muhayyerdır. Çünkü bunda dört otuz, üç de kırk vardır. Daha ziyade adetler için de bu vechile muamele olunur.

*Zekât hususunda sığır ile manda arasında fark yoktur. Bunlar bir cins sayılır, bunlar karışık olduğu takdirde birbirine ilâve edilir. Meselâ: yirmi sığır ile on manda bulunsa bunlar için iki yaşına girmiş bir buzağı zekât verilir. Bu iki cinsten hangisi galip ise zekâtları o galip cinsinden çıkarılır. Müsavi oldukları takdirde zekât, ednanın alâsından veya alânın ednasından ödenir. Meselâ, sığırlar edna ise zekât onların alâ olan buzağılarından verilir, bu suretle bir itidal temin edilmiş olur.

(3) Develerin zekâtı:

* Saime olan develerin nisabı beştir. Beşten aşağısı için zekât lâzım gelmez. Birer yaşlarını bitirmiş beş deve için bir koyun verilir. Fazlası ona kadar muaftır. On deveden yirmi beş deveye kadar her beşte bir koyun verilmesi icap eder. Tam yirmi beş deve için de iki yaşına girmiş bir dişi deve yavrusu verilir. Otuz beş deveye kadar başka bir şey verilmez. Tam otuz altı deveden kırk beşe kadar da üç yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Kırk altı deveden altmışa kadar da dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir.

Tam altmış bir deveden yetmiş beş deveye kadar da beş yaşına ayak basmış bir dişi deve verilir. Yetmiş altı deveden doksana kadar da üçer yaşına girmiş iki dişi deve vermek icap eder. Tam doksan birden yüz yirmiye kadar da dört yaşına girmiş iki dişi deve verilir. Yüz yirmi deveden yüz kırk beşe kadar da böyle dört yaşında iki deveyle beraber her beş deve de bir koyun verilir. Yüz kırk beş deveden itibaren de mufassal fıkıh kitaplarımızda beyan olunduğu nisbette zekât vermek lâzım gelir.

* Zekât hususunda develerin erkekleriyle dişileri, karışık bulunup bulunmamaları ve Arap, Acem develeri müsavidir. Şu kadar var ki zekât için verilecek develerin orta halde dişi olması şarttır. Erkek deve verildiği takdirde kıymet itibariyle verilir.

36 – Sene iptidasında nisap miktarında bulunan saime hayvanlarına sene içinde hibe, miras, satın alma gibi sebeplerle aynı cinsten bir takım saime hayvanları da iltihak edecek olsa sene nihayetinde hepsinin zekâtı birden lâzım gelir.

* (İmam Şafîye göre bu iltihak eden takım, nisap miktarına baliğ olsun olmasın, temellük tarihinden itibaren bir sene geçmedikçe zekâta tâbi olmaz.)

37 – Saim hayvanları arasında bulunan kör, zayıf hayvanlar da nisaba dahil olur. Fakat bunlar zekât olarak verilmez.

38 – Saim bulunup henüz birer yaşını doldurmamış olan kuzulardan, sığır ve manda ve deve yavrularından dolayı İmamı A'zam ile Muhammed'e göre zekât lâzım gelmez. Velez ki adedleri nisap miktarından fazla olsun. Fakat aralarında kendi cinslerinden büyük hayvanlar bulunursa zekâtları lâzım gelir.

Meselâ: Sene iptidasından nihayetine kadar bir koyun ile otuz dokuz kuzu bulunsa sene sonunda bu koyun zekât olarak verilir. Bunlardan bir kuzu verilmesi kifayet etmez.

Kezalik: Yirmi dokuz, otuz sığır yavrusu ile bir tane de sığır bulunsa bir yaşını bitirmiş bir buzağı vermek icap eder.

Kezalik: Dört deve yavrusu ile bir tane de iki veya üç yaşına girmiş deve bulunsa bir koyun verilmesi lâzım gelir. Şayet sene içinde veya sene çıktuktan sonra bu yaşlı hayvanlar ölecek olsalar mütebakî kuzular ve yavrular için yine zekât icap etmez.

İmam Ebû Yusuf'a göre böyle yaşlarını daha doldurmamış hayvanlardan da nisap miktarında olunca zekât lâzım gelir. Meselâ: kırk kuzu için bir kuzu zekât verilir.

* (İmam Şafîî hazretlerinin kavli de böyledir.)

39 – Saimelere mahsus iki nisap arasındaki miktar, bil'ittifak zekât-tan muaf olduğundan bundan dolayı zekât lâzım gelmediği gibi bunun helâki de İmam A'zam ile İmam Ebu Yusuf'a göre zekâta tesir etmez. Fakat İmam Muhammed ile İmam Züfere göre helâki taktirinde zekât da o nispette sakıt olur.

Meselâ: Bir kimsenin altmış koyunu bulursa bundan kırk koyun için yalnız bir koyun zekât lâzım gelir. Bunlar yüz yirmi bir koyuna baliğ olmadıkça mütebaki yirmi koyun için zekât lâzım gelmez, bunlar zekât-tan müstesnadır.

Binaenaleyh bu altmış koyundan on veya yirmi koyun telef olsa yine geri kalan kırk koyun için İmamı A'zam ile İmam Ebu Yusuf'a göre bir koyun zekât verilmesi icap eder. Fakat İmam Muhammed ile İmam Züfere göre böyle altmış koyundan onu veya yirmisi telef olsa zekât de o nisbette azalır. Şöyle ki: on koyun telef olunca bir koyunun altında biri, yirmi koyun telef olunca da bir koyunun altında ikisi nisbetinde zekât miktarı azalmış olur.

Ticaret mallarının zekatları;

40—Her nev'i ticaret malları zekâta tâbidir. Ticaret malları, uruz denilene meta, kumaş gibi her çeşit eşyadan olabileceği gibi buğday, arpa, pirinç gibi hububattan, demir, bakır, kalay gibi mevzunattan, koyun, deve, at gibi hayvanattan, hane, han, dükkân gibi akarattan da olabilir.

Ticaret için, ya'ni: alıp satma için olan akarların kira bedelleri de ticaret malı sayılır. Velev ki ticaret niyetine mukarin olmasın.

41— Sene iptidasında nisaba baliğ olan, ya'ni, kıymetleri en az iki yüz dirhem gümüş veya yirmi miskal altın miktarında bulunan ticaret mallarının zekâtı için sene nihayetindeki kıymetlerine itibar olunur. Bu kıymetlere göre zekâtları verilir. Meğer ki bu kıymetler, nisap miktarından aşağıya düşmüş bulunsun. O halde zekâtları lâzım gelmez. Sene esnasında artıp eksilmeleri ise zekâta tesir etmez.

Ticaret için olan hayvanlardan da adede, saime olup olmamaya itibar olunmaz. Her halde kıymetlerine itibar olunur.

42— Ticaret mallarının sene nihayetindeki kıymetleri, buldukları yerdeki piyasaya göre taktir edilir. Bu hususta sahipleri muhayyerdirler. Bu kıymetleri dilerlerse altın ile ve dilerlerse gümüş ile takdir ve tayin edebilirler. Fakat bunlardan birine nazaran nisap miktarında, bulunduğu halde diğerine nazaran bulunmasa - Meselâ bir ticaret malının kıymeti ikiyüz dirhem gümüşe müsavi olduğu halde yirmi miskal altına müsavi olmayıp eksik bulursa nisap miktarında bulunduğuna göre takdir edilerek, zekâtı verilir.

43— Ticaret niyeti, ticaret ameline mukarin olmalıdır. Böyle bir amelden mutecerrit olan bir niyet ile bir mal, ticaret için olmuş olmaz.

Binaenaleyh bir kimse, bir malı satın alırken veya satmak için birine tevdi ederken ticarete niyet ederse o mal, ticaret için olur. Fakat bir kimse, kendisine miras, hibe veya vasiyet gibi bir tarik ile intikal eden bir mal hakkında ticarete niyet etse mücerret bununla o mal, ticaret için olmuş olmaz. Bu mes'ele, İmam Muhammed'e göredir. Fakat İmam Ebu Yusuf'a göre bir kimse kendisine hibe veya vasiyet edilen bir malı ticaret niyetiyle kabul etse o mal, ticaret için olmuş olur. Çünkü ticaret, mal kazanmak için yapılan bir akittir. Bir kimsenin kabulü bulunmadıkça mülküne girmiycek olan bir şey ise, onun kabulü takdirinde bir kazancı, bir kesbi olmuş olur. Artık kendisinin bu fi'line ticaret niyetinin iktiranı sahih bulunur.

44— Bidayetten ticaret niyetiyle satın alınmamış olan bir mal, meselâ: bir takım eşya veya bir miktar zahire, ileride satılmak üzere saklanırsa bu, bir ticaret malı sayılmaz. Binaenaleyh bunun üzerinden bir sene geçmekle zekâtı lâzım gelmez.

45— Ölçülür, tartılır veya sayılır şeylerden olan bir ticaret malının kıymeti, sene nihayetinden sonra artacak veya eksilecek olsa buna bakılmaz. Belki tam sene nihayetindeki kıymetine bakılır, ona göre zekâtı verilir.

Meselâ: sene iptidasından nihayetine kadar yüz lira kıymetinde bulunan kırk kilelik bir ticaret zahiresi, sene nihayetinden sonra yüzyirmi liraya çıksa veya seksen liraya düşse buna bakılmaz, tam sene nihayetindeki yüz liradan ibaret olan kıymetine itibar olunur.

Binaenaleyh zekâtı, kendi cinsinden kırkta bir nisbetinde verilmediği takdirde aynı nisbette olarak yüz liradan verilmek lâzım gelir.

46— Ticaret malları, bir sene içinde kendi cinsleriyle veya cinslerinin gayrisiyle değiştirilecek olsa "havl" müddeti, ya'ni: bir senelik müddeti kesilmiş olmaz. Belki yine sene nihayetinde zekâtlarını vermek icap eder. Nitekim nukut hakkında da hüküm böyledir.

Meselâ bir kimse, sene iptidasında en az iki yüz dirhem gümüş kıymetinde ticaret malı veya bu kadar nukudu varken sene ortasında bununla başka bir ticaret malı satın alsın bakılır; Eğer bu mal, sene nihayetinde yine iki yüz dirhem kıymetinde veya daha ziyade bir kıymette ise zekâta tâbi olur.

47— Ticaret için olmayan saime hayvanları, sene içinde gerek kendi cinsleriyle ve gerek başkasıyla, meselâ, nukut ile tebdil edilecek olsa sene iptidasından başlayan müddetin hükmü kalmaz, yeniden bir sene geçmedikçe zekâtı lâzım gelmez .

Meselâ: saime olan kırk koyun, sene içinde başkasına verilip yine saime olan kırk koyun veya beş deve alınacak olsa bunların alındıkları tarihten itibaren bir sene geçmedikçe zekâtları alınmaz. Çünkü saimelerden alınacak zekât, âyinleri itibariyledir. Alınan saime ise âyinleri itibariyle evvelkisai-

melerden başkadırlar. Maamafih saimelerde istibdal, bir gaye değildir. Ticaret mallarında ise ayniyet muteber değildir. Bunlarda muteber olan sade maliyettir. Bunların, tebeddülü ise esasen matlûb olup bu maliyete münafi değildir.

Şu kadar var ki, bu saime hayvanları, zekâtları verilmeden veya verildikten sonra nukut ile tebdil edilir, sahibinin başkaca da nisap miktarı nukudu bulunmuş olursa bu nakidler, birine zammedilir. Bu nisap miktarı nukudun senesi nihayetinde o bedel olan nukut da zekâta tâbi olur. Nisap miktarı ticaret mah bulunduğu takdirde de hüküm böyledir.

İmam Züfere göre bu saime hayvanları kendi cinsleriyle tebdil edilirse müddetin hükmüne mâni olmaz, yine aynı senenin nihayetinde zekâtları lâzım gelir.

* (İmam Şâfiî'nin kadim kavline göre de gerek kendi cinslerle ve gerek cinslerinin gayrisiyle tebdil edilsinler, müddet kesilmiş olmaz).

48— Ticaret için kırlarda, mübah mer'alarda beslenen ehli hayvanlar, saime zekâtına geçil, sair ticaret malları gibi kıymetlerinin kırkda biri nisbetinden zekâta tâbi olurlar. Meğer ki bilâhara mücerret sütleri veya döllerı alınmak üzere saime olmalarına niyet edilecek olsun. O taktirde saime zekâtına tabi olmaları, saime olmalarına niyet edildiği günden başlar, bu zekât tam bir sene sonunda lâzım gelir.

Mübah meralardan maksat, para ile kira edilmeyip halkın hayvanlarını meccanen otarmaya tahsis edilmiş olan otlak yerlerdir.

Altın ile gümüşün zekâtı:

49— Altın ile gümüş, sikke halinde olsun olmasın ve nafaka gibi, meslek gibi bir hacete sarfedilmesine niyet edilmiş olsun olmasın nisap miktarında olup üzerinden bir sene geçince zekâta tâbi olur.

Altının nisabı, yirmi miskal, gümüşün nisabı iki yüz dirhemdir. Bir miskal, yirmi kırattan, her kırat ta beş arpa miktarından ibarettir. Bir dirhemi şer'i ise on dört kırattır. Bu halde on dirhemi şer'i, yedi miskala veznen müsavidir.

Bir de dirhemi örfi vardır ki, on altı kırattır. O halde yirmi miskal, yirmi beş dirhemi örfiye müsavidir. Ve iki yüz dirhemi şer'i de yüz yetmiş beş dirhemi örfiye müsavidir.

Bazı fukahayı kirama göre zekât ve sadakai fıtır hususunda her belde-nin dirhemi örfisine itibar olunmak lâzım gelir. Buna göre gümüşün nisabı, ikiyüz dirhemi örfiden ibaret olmuş olur. Bu veçhile de fetva verilmiştir. Fitre bahsine de müracaat!...

50— Yirmi miskal altının zekâtı, yarım miskal altın olduğu gibi ikiyüz dirhem gümüşün zekâtı da beş dirhem gümüştür. Yirmi miskaldan fazla olan altın, dört miskala ve iki yüz dirhem gümüşten fazla olan miktar

kırk dirheme baliğ olmadıkça bu fazla için ayrıca zekât lâzım gelmez. Meğer ki bu fazla ile beraber başka bir ticaret malı da bulunsun. Fakat her ikisinden, yani altın ile gümüşten fazla olan miktar, kıymetçe dört miskala veya kırk dirheme müsavi olursa bu fazladan da zekât lâzım gelir.

Bu mes'ele, İmamı A'zama göredir. İmameyne göre ise böyle küsûrların da herhalde zekâtı icabeder.

Meselâ: Bir kimsenin yalnız iki yüz otuz dokuz dirhem gümüşü bulursa, İmamı A'zama göre yalnız ikiyüz dirhem için beş dirhem zekât lâzım gelir, küsur olan otuz dokuz dirhem için lâzım gelmez. Bu küsûrlar kırka baliğ olmadıkça zekâtтан muafır. İmameyne göre ise bunun için de kırk ta bir nisbetinde zekât icap eder.

Kezalik: Bir kimsenin yalnız iki yüz yetmiş dirhem gümüşü bulursa, İmamı A'zama göre iki yüz kırk dirhem için altı dirhem zekât vermesi icap eder, mütebaki otuz dirhem için icap etmez. Fakat İmameyne göre bunun için de zekât icap eder.

Altın hakkında da hüküm böyledir.

51 – Altın ile gümüşün nisaplarında - kendilerinden zekât verilmesi icap edip etmediğini tâyin için - kıymetlerine değil, vezinlerine bakılır. Bunda ittifak vardır.

Binaenaleyh altından yapılmış bir tablanın ağırlığı, nisap miktarından az, meselâ: on dokuz miskal olduğu halde kıymeti yirmi miskalden ziyade bulursa bil'icma zekâta tâbi bulunmuş olmaz. Meğer ki bununla beraber zekâta tâbi başka bir mal da bulunup mecmuu, nisap miktarına yetişsin.

Kezalik: İki yüz aded gümüş dirhemden biri vezince biraz noksan bulursa zekâtları icap etmez. Meğer ki başka bir zekât malı daha bulunmuş olsun.

52 – Kendilerinde riba cari olmayan, yani: Şer'an keyli ve vezni bulunmayan mallardan zekât verilmesinde kıymetlerine itibar olunur, vezinlerine, adetlerine i'tibâr olunmaz.

Binaenaleyh üzerine zekât olarak orta halli iki koyun farz olan kimse, bunların kıymetlerini nakten verebileceği gibi bu ikisinin kıymetine muadil âlâ bir koyun da vererek zekâtını ödeyebilir. Çünkü koyunlar, kıymiyattandır. Bunlarda riba cari değildir.

Fakat kendisinden riba cari olan şeylerde böyle kıymete değil, vezne itibar olunduğundan, meselâ: Zekât olarak verilmesi lâzım gelen beş kile âdi buğday mukabilinde dört kile âlâ buğday verilemez.

Kezalik: İki miskal altın yerine, bir miskal sikletinde olup üzerindeki san'attan dolayı iki miskal kıymetinde bulunan bir altın verilmez. Çünkü bu halde riba, tahakkuk eder.

Bu mes'ele, İmamı A'zam ile İmameyne göredir, İmam Züfere göre verilebilir. Zira kıymetleri müsavidir. Riba ise Allah Tealâ ile kulu arasında bulunamaz.

"Rıbevi mallar için kerahet ve istihsan mebhanisine müracaat."

53 – Altın veya gümüşten yapılmış olan ziynet takımları, hülliyyat, tablolar vesaire için de nisap miktarında olunca zekât lâzım gelir. Bu zekât, kendi cinslerinden olmayan bir mal ile ödeneceği takdirde vezinlerine değil, kıymetlerine itibar olunur. Bunda da ittifak vardır. Fakat kendi cinsleriyle ödeneceği takdirde İmamı A'zam ile İmam Ebû Yusufa göre vezinlerine, İmam Züfere göre kıymetlerine, İmam Muhammede göre de bunlardan fakirlere daha faydalı olanına itibar olunur.

Meselâ: Yirmi miskal ağırlığında bulunan bir altın bilezik, kendisindeki san'at itibariyle yirmi beş miskal kıymetinde bulursa bakılır. Eğer zekâtı başka cinsten, meselâ gümüşten verilecek ise vezni olan yirmi miskale göre değil, kıymeti olan yirmi beş miskale göre verilmek icabeder. Fakat kendi cinsi olan altından verilecek olsa, İmamı A'zam ile Ebu Yusufa göre veznine nazaran yirmi miskal altına göre verilmesi kifayet eder. İmam Muhammed ile İmam Züfere göre ise bu kifayet etmez. Belki kıymetine nazaran beş miskalin zekâtı da ayrıca verilmek lâzım gelir.

Kezalik: İki yüz dirhem halis gümüş için dört dirhem halis gümüş kıymetinde olan beş dirhem züyuf gümüşü verilse bu imamı A'zam ile İmam Ebu Yusufa göre kifayet eder. Çünkü vezin itibarile matluba müsavidir. Fakat İmam Züfer ile İmam Muhammede göre kifayet etmez. Çünkü kıymet itibarile matluptan aşağıdır.

Bilâkis: İki yüz dirhem züyuf gümüş için beş dirhem züyuf gümüş kıymetinde dört dirhem halis gümüş verilse bu, İmamı A'zam ile İmam Ebu Yusufa göre kifayet etmez. Zira veznen noksandır. Fakat İmam Züfere göre kifayet eder, çünkü kıymetçe müsavidir. Hak Tealâ ile kulu arasında rıba mutasavver değildir.

54 – Altın ile gümüşün ve ticaret mallarının nisabında bunların bir cinsten bulunmaları şart değildir.

Binaenaleyh bir kimsenin bir miktar altın ile gümüşü, bir miktar da ticaret malı bulunup da mecmuunun kıymeti bir nisap miktarına, yani: İki yüz dirhem gümüşe muadil bulursa kırkta bir nisbetinde zekâtları lâzım gelir.

55 – Her biri nisap miktarından noksan olan altın ile gümüş, birbirini İmamı A'zama göre kıymet itibariyle, İmameyne göre ecza itibariyle ikmal eder.

Binaenaleyh bir kimsenin meselâ: Yüz dirhem gümüşüyle yüz dirhem gümüş kıymetinde de on miskal altını bulursa bunun için bil'ittifak beş dirhem miktarı zekât lâzım gelir. Fakat yüz dirhem gümüş ile yüz dirhem gümüş kıymetinde beş miskal altını veya elli dirhem gümüş ile yüz elli dirhem gümüş kıymetinde on miskal altını bulursa İmamı A'zama göre beş dirhem miktarı zekât lâzım gelirse de İmameyne göre lâzım gelmez. Çünkü ecza itibariyle nisapları noksandır.

Amma yüz elli dirhem gümüş ile elli dirhem kıymetinde beş miskal altın bulursa zekâtları yine bil'ittifak lâzım gelir. Çünkü kıymetleri tam gümüş nisabına muadildir. Bundan başka birinin nisabı dörtte üç, diğerinin nisabı da dörtte bir nisbetinde mevcut olduğundan tamamı bir nisaba muadil bulunmuş olur.

56 – Yüz elli dirhem gümüş, altmış veya seksen dirhem gümüş kıymetinde de beş miskal altın bulursa İmamı A'zama göre iki yüz dirhem kırkta biri olarak beş dirhem zekât lâzım gelir, küsûrlar, kırka baliğ olmadığı için bunlardan zekât lâzım gelmez. İmameynin esasına göre ise bu küsûrlardan dolayı da kırkta bir nisbetinde zekât verilmesi icap eder. Küsûrların afvı, İmameyne göre yalnız saimeye mahsustur, nukut ile ticaret mallarına şamil değildir.

* (İmam Şafîye göre altın ile gümüş birbirine nisabı ikmal için ilâve edilemez, cinsleri muhtelifdir. Belki her birinde tam bir nisap muteberdir.

57 – Rayic olan mağşuş paraların altınları veya gümüşleri, karışık maddelere galip veya müsavi olsa altın veya gümüş gibi zekâta tâbi olurlar. Mağlup olsa ticaret malları hükmünde olup sene nihayetindeki kıymetlerine göre zekâtları verilmek icap eder. Bunlar da ticaret niyeti aranmaz, çünkü nukut yerinde bulunmaktadırlar.

58 – Rayic olan paralar veya ticaret malı, altın ile gümüşten mürekkep bulursa bakılır: Altınları galip ise altın hükmünde, gümüşleri galip ise gümüş hükmünde olurlar. Binaenaleyh nisap miktarına baliğ olunca ona göre zekatları verilir. Fakat böyle bir halita, rayic, akça ve ticaret malı olmayınca vezinleri nazara alınır, bunlar nisap miktarına baliğ olur veya olmadığı halde zekâta tâbi başka bir mal ile beraber bulunursa ona göre zekâtları icap eder ve illâ etmez

59 – Para halinde rayic olmayan altın veya gümüş, başka bir maden ile karışık bulununca galibine göre hükmolünür. Binaenaleyh bunların altını veya gümüşü galip veya müsavi ise mecmuunun zekâtı ona göre verilir. Mağlup ise bakılır: Altın veya gümüş kısmı, nisap miktarına baliğ veya baliğ olmayıp ayrıca da nukut veya ticaret malı mevcut ise ona göre zekâtı

hesap edilerek verilir. Bunlar ticaret mallarından ise diğer maden kısmı da ayrıca nazara alınır. Bunların altın veya gümüş kısmı, böyle nisap miktarına baliğ değilse mecmuu uruz kabilinden olmuş olur. Bu halde ticaret mallarından ise kıymetleri en az ikiyüz dirhem gümüşe muadil veya kendisiyle beraber başka ticaret malı veya nukut mevcut ise zekâta tâbi olur ve illâ olmaz.

60 – Altın ile gümüş, rayiç meskükât kabilinden olmamak üzere karışık bir halde bulunursa bakılır: Eğer altın müstakilen nisap miktarında ise veya ikisi bir nisap miktarında olup altın gümüşe vezin veya kıymetçe galip veya müsavi ise hepsi altın sayılır, ona göre zekâtı lâzım gelir. Fakat altın nisap miktarında olmayıp kendisine gümüş galip ise hepsi de gümüş sayılır.

Meselâ: Altın yirmi miskal olduğu halde gümüş iki üç yüz dirhem bulursa hepsi de altın sayılır. Kezalik altın on miskal olduğu halde iki üç yüz dirhem olan gümüş kısmından kıymetli bulursa yine hepsi altın sayılır. Fakat altın on miskal olduğu halde gümüş kısmı yüz veya iki üç yüz dirhem kadar olup kıymetçe on miskal altından yüksek bulursa hepsi de gümüş sayılır.

Evrakı nakdiye ile banknotların zekâtı:

61 – Kaime ve evrakı nakdiye denilen kâğıt paralar ve bankaların istenilen zaman nakte tahvil edilen ve bedeli alınabilen banknotları nukut hükmündedir. Çünkü bunların altın ve gümüş gibi tedavülü müteareftir. Bunların karşılıkları hakiki veya itibari olarak mevcut bulunmaktadır. Bunlar, hazır bir mal demektir ve âmmenin servetini teşkil etmektedir. Bunlardan kâfi miktara malik olanlar, fakir değil, zengin sayılmaktadır. Bunlar mücerret birer alacak senedi mesabesinde değildir. Bunların vasıtasıyla filhal, istifade kabildir. Bunlar birer nakit, birer mübadele vasıtası olarak kabul edilmiştir. Velhasıl bunlar, sair nukut gibi istenilen zaman sarf ve mübadele edilebilmekte ve birer kıymeti haiz olup ona göre muamele yapılmaktadır.

Binaenaleyh bunlar, nukut ve ticaret malları hükmünde olup kendi başlarına veya nukut veya ticaret mallarıyla beraber nisap miktarında olunca yani: En az iki yüz dirhem kıymetine muadil bulununca sene nihayetinde altın veya gümüş ile olan kıymetlerinin kırkda biri, nisbetinde zekâta tâbi olurlar ve bu zekât kendilerinden de verilebilir.

Meselâ: Kırk kaimenin zekâtı için bir kaime verilmesi caiz olur.

Nitekim mağşuş olup altını ve gümüşü mağşuş bulunan madeni paralar ile sırf bakırdan, demirden veya deriden yapılmış rayiç bulunmuş olan akçalar hakkında da hüküm böyledir.

Eğer bunlar, altın ve gümüş gibi nakit sayılmayıp ta zekâta tâbi olmasalar, fakirler zekât nimetinden mahrum olacak, bir çok zenginler de

servetlerini bu gibi kâğıt ve madeni paralara hasrederek zekât gibi yüksek bir vecibeyi ifa şerefinden sevabından nasipsiz kalacaktır ve zekâtın farziyetindeki hikmeti şer'îye, tecelli edemeyecektir.

62– Bankalara tevdi edilip muayyen müddetlerde alınabilen ve mukabilinde senetleri bulunup başkalarına devredilebilen asıl paralar da ikrar ile, beyyine ile sabit borç paralar hükmündedir. Binaenaleyh bunlar da nisap miktarında bulunup üzerlerinden birer sene geçtikçe zekâta tâbi olurlar.

Matlup borç paraların zekâtı:

63 – Başkalarının zimmetinde olup deyn= borç denilen ve nisap miktarına baliğ bulunan paralar, zekâta tâbi olup olmamak bakımından şöylece üç nevi'dir.

(1) Kuvvetli deyndir. Bu, borç verilmiş olan paralar ile ticaret mallarının bedelleri olan alacaklardır. Bunlar borçlular tarafından ikrar edilmekte olunca, tahsil edildiklerinde geçmiş senelere ait zekâtları da vermek lâzım gelir. Şöyle ki:

Meselâ: Bir kimsenin iki sene müddetle zimmetinde olup ikrar etmekte bulunduğu on bin kuruş borcu kendisinden tahsil edilince bu geçmiş iki seneye ait zekâtı verilmek icabeder. Bu halde bu on bin kuruş kıymetçe meselâ bin dirhem gümüşe müsavi olsa, bundan birinci sene için (250) kuruş veya (25) dirhem gümüş zekât verilir. Mütebaki (9750) kuruştan da ikinci sene için İmamı A'zama göre (240) kuruş veya (24) dirhem gümüş verilir ki: bu miktar küsur kalan on beş dirhem hariç kalmak üzere (9750) dirhem kırkda birine müsavidir. İmameyne göre ise (243) kuruş (30) para zekât verilmek icabeder. Çünkü küsur kalan on beş dirhem de kırk nisbetinde zekâta tâbi olur.

Böyle kuvvetli ve üzerinden sene geçmiş bir borçtan en az kırk dirhem miktarı tahsil edilirse bu miktarın zekâtı derhal verilir. Bundan az tahsil edilirse derhal verilmesi lâzım gelmez. Meğer ki sahibinin zekâta tâbi başka bir malı bulunsun, fakat böyle bir borç inkâr edilmekte ise tahsil edildiği zaman geçmiş senelere ait zekâtı İmam Muhammede göre lâzım gelmez. Velew ki sahibinin beyyinesi bulunmuş olsun. Çünkü her beyyine hakimce muteber olamaz ve herkes dava açarak beyyinesini ikame edemez. Sahih görülen kavil de budur.

(2) Vasat deyndir: Bu, ticaret için olmayan bir malın bedelinden, mese-lâ: Bir hane kirasından veya âdi bir libasın satış akçesinden birinin zimmetinde bulunan alacaktır. Bunun da zimmete geçtiği günden itibaren geçe-

cek seneler için zekâtı lâzım gelir. Fakat tam nisap miktarı, yani: En az ikiyüz dirhem gümüş miktarı tahsil edilmedikçe zekâtını derhal vermek icabetmez. Meğer ki sahibinin zekâta tâbi başka bir malı da bulunsun.

İmamı A'zamdandır - daha sahih görülen - bir rivayete göre bu kısım alacakların geçmiş senelere aid zekâtları lâzım gelmez. Belki: kabzedildikten sonra zekâta tâbi olurlar. Kabizden itibaren bir sene geçmedikçe zekâtları icab etmez. Meğer ki sahibinin zekâta tâbi başka bir malı bulunsun.

(3) Zayıf deyindir. Bu, bir şeyin bedeli olmaksızın bir kimsenin zimmetinde bulunan alacaktır. Varisin elinde kalmış olan vasiyet akçası gibi, ve henüz tahsil edilmemiş diyet bedeli, ve kadının kocasındaki mehrinden veya mühalea bedelinden alacağı gibi, bu nevi alacakların geçmiş seneleri için zekât lâzım gelmez ve nisap miktarı kabzedilip de üzerinden bir sene geçmedikçe, de zekâtları icabetmez. Meğer ki az çok tahsil edilip de zekâtı icabeden başka bir mala zam edilsin. O halde bu tahsil edilen miktarın bu mal ile beraber zekâtı verilmek icabeder. Bunlardan bir rivayete göre diyet ile kitabet bedeli müstesnadır. Bunlar kabız edilmelerinden itibaren zekâta tâbi olurlar.

* (İmam Şafîye göre borç, zekâtın edasını tehir edemez, kabz edilme de zekâtını vermek icabeder. Çünkü borç verilmesi: sahibinin ihtiyar ile tasarrufiyle vuku bulmuştur, fakirlerin haklarını tehir hususunda muteber olamaz.)

ARAZİ MAHSULÂTININ ZEKATI:

64 - Arazi mahsulâtından hükümetçe alınacak miktar, arazinin nevine göre değişir. Bu miktar, zekât, sadaka, haraç, veya bedeli icare mahiyetinde bulunur. Şöyle ki: Bu gün müslümanların ellerinde bulunan arazi, başlıca şu dört nev'e ayrılmıştır.

(1) Arazi'i öşriye, bu feth edilip kendi rızaları ile müslüman olan ahalisine veya kahren fethedilip islâm mücahitlerine mülkiyet üzere verilmiş olan topraklardır. Ceziretülarap arazisi bu kabildendir. Bu toprakların mahsulâtından onda veya yirmide bir nisbetinde "öşür" namıyla zekât alındığı için bunlara "Arazi'i öşriyye" denilmiştir.

(2) Arazii haraciye. Bu, sulh veya kahir yolile fethedilip eski gayri müslim ahalisine veya sair gayri müslimlere temlik edilmiş olan topraklardır. Irak köyleri ve havalisi bu kabildendir.

Bu nevi araziden ya mahsulâtına göre veya münasip görülecek muayyen bir miktarda (haraç) namile bir vergi alınır, bu, zekât kabilinden değildir.

(3) Sırf arazii memlûke. Bu, memleket arazisinden olup Beytülmale ait iken bilâhare bir bedel mukabilinde bazı kimselere satılmış olan topraklardır. Bunların mahsulâtı da malikleri müslüman bulununca zekât hususundaki arazii öşriye mahsulâtı gibidir.

Yalnız mülk evlerin etrafındaki mülk bahçeler, bu evlere tabi olduğundan bunların mahsulâtından ve ağaçlarının meyvelerinden öşür vesaire alınmaz.

(4) Arazii memleket. Bu, vaktiyle müslümanlar tarafından fethedilip bir kimseye temlik edilmeksizin umum müslümanlar için ibka edilmiş olan topraklardır. Bunlar, Amme namına hükûmete ait olup tasarrufu ahaliye tapu ile tefviz edile gelmiştir. Bunların yalnız tasarrufları, muayyen kimselere aittir. Bunların mutasarrıfları, müstecir mesabesinde. Hükûmete verecekleri muayyen hisseler veya vergiler de beledi icare hükmündedir.

Binaenaleyh bu nevi arazinin, mahsulâtından öşür ve saire namiyle zekât lâzım gelmez. Çünkü öşür ile haraç veya öşür ile bu hükümde bulunan bedeli icare bir arazide içtima etmez.

Türkiyedeki arazi, başlıca bu kabildendir.

65 – Arazi mahsulâtında İmamı A'zama göre nisap cari değildir.

Binaenaleyh Buğday, Arpa, Pirinç, darı, karpuz, hıyar, patlıcan, yonca, şeker kamışı gibi arazii öşriye mahsulâtında az olsa da çok olsa da "öşür" namiyle hisse alınır. İmameyne göre ise beş vask miktarı olmayan hububattan ve nasın ellerinde bir sene kadar kalmayacak sebzelerden öşür alınmaz. (1)

66 – Bir arazii öşriye, yağmur veya çay, ırmak sulariyle sulanırsa mahsulâtı onda bir nisbetinde: dalyalar ile, dolaplar ile, hayvanlar ile, satın alınacak sular ile bütün sene veya senenin yarısından ziyade sulanırsa yirmide bir nisbetinde "öşür" namiyle zekâta tâbi olur.

Tohumlar, veya amele ücretleriyle sair masraflar, bundan tenzil edilmez. Bu mahsulât üzerinden bir sene geçmesi de icap etmez. Bir senede müteaddit defa vücuda gelen mahsulâtın hepsinden aynı nisbette hisse alınır.

67 – Öşürde itibar: Araziyedir, mal sahibine değildir.

Binaenaleyh bir arazii öşriye vakf olsa da, çocuklara, mecnunlara ait bulunsa da yine hasılatından "öşür" namiyle muayyen hisse alınır.

68 – Arazii öşriyedeki ballardan ve kudret helvalarından da onda bir nisbetinde zekât alınır. Ekilmeden başka bir şeye yaramayan tohumlar ise zekâta tabi olmaz. Meğer ki ticaret için olsun.

69 – Zeytin ve susam tanelerinden öşür alındığı takdirde bilâhara yağlarından tekrar öşür alınmaz.

Kezalik: Öşrü verilen üzümler için muahheren tekrar zekât vâcip olmaz.

(1) Bir vask, altmış sa' yani (62400) dirhem miktardır.

70 – Arazii öşriye mahsulâtından alınacak muayyen hisseler tamamen yetişip elde edildiği zaman alınır, bundan evvel alınmaz. Hattâ daha bitmemiş olan mahsulâtın ve belirmemiş olan meyvelerin öşürlerini vermek câiz değildir. Fakat bunlar, bittiği ve belirmediği taktirde sahipleri dilerse öşürlerini verebilirler.

71 – Daha öşrü verilmemiş olan hububattan veya ağaç üstündeki meyvalardan yiyilmemelidir. Maamafih öşrünü bilhisap ödemek niyetiyle yiyilmesi helâl olup bunu tazmin icap eder.

72 – Arazii öşriye mahsulâtının öşrü veya arazii memleket, bedeli icaresi, vaktinde verilmeyip de bilâhare zayi olsa veya sahibi vefat etse bunu ödemek icap eder.

73 – Mer'alardan, biçilen otlardan ve "cibali mubaha" denilen dağlarda kesilen hüdayi nabit kerestelik ağaçlardan veya hüdayi nabit olan sair ağaçlardan, kamışlardan ve arazi içindeki çaylardan avlanılan balıklardan öşür alınmaz.

Fakat dağlardan toplanılan meyvelerden öşür alınacağı gibi ağaçlık veya kamışlık veya çayır ittihaz edilip suvarılan arazii öşriyeden ve müslümanlara ait arazii memlûkeden her sene kesilip satılacak ağaçlardan, kamışlar ile otlardan da öşür alınır.

Kezalik: Bu arazide bulunup kendisiyle ipek kurdu beslenen dut yapraklarından öşür alınır, ipeğinden alınmaz. Bu ipek, hayvana tâbidir. İpek kurdu, öşre tâbi olmadığından onun cüz'ü sayılan ipek de tabi olmaz.

74 – Arazii öşriye veya arazii memleket mahsulâtından bir miktar sahipleri tarafından ticaret maksadile olmaksızın anbarda saklanıp üzerinden bir sene geçtikten sonra satılmakla bedelleri olan paralar, nisap miktarına baliğ olsa bundan zekât verilmesi lâzım gelmez. Çünkü zekât, öşür ile veya bedeli icare ile içtima etmez. Meğer ki bedeller, üzerinden de ayrıca tam bir sene geçecek olsun.

Kezalik: Bu mahsulâtın sahibine bir ay veya bir sene nafaka olmak üzere kifayet edecek miktardan ziyadesi, nisap miktarına baliğ olup ticaret niyetiyle saklanılsa üzerinden bir sene geçince zekâta tâbi olur.

Madenlerin ve definelerin zekâtı,

75 – Yerlerin altında yaratılmış, veya koylanılmış olarak bulunan mallara "rikâz" denir. Bunlardan yaratılmış olan mallar, madenlerdir. Koylanılmış olan mallar da definelerdir ki bunlara "kenz" de denir.

76 – Madenler, şöylece üç nevi'dir.

(1) Muntabi olan, yani: Ateş ile yumuşayan, erimeğe kabiliyeti bulunan madenlerdir. Altın, gümüş, bakır, kalay, nikel, demir madenleri gibi. Civa da bu hükümdedir.

Arazi öşriyede, haraciyede veya sırf arazii memlûkede ve sahralarda bulunan bu kabil madenlerden beşte biri nisbetinde hükümet namına hisse alınır. Mütebakisi maliki var ise ona, yok ise bulana ait olur.

Bu halde arazii memleket içinde bulunan madenlerin de tamamen hükümete ait olması lâzım gelir. Çünkü bunların sahibi âmme namına hükümettir.

Fakat İmamı A'zamdan diğer bir rivayete göre arazii öşriye ve haraciye gibi bil'cümle arazii memlûkede bulunan madenler, maliklerine aittir, bunlardan hums = beşte biri alınmaz.

(2) Muntabi olmayan, yani: Ateş ile yumuşayıp erimeğe kabiliyeti bulunmayan madenlerdir. Kireç, alçı taşı, yakut, elmas, firuze gibi. Bu gibi madenlerden hisse alınmaz. Bunların tamamı sahibine ve sahibi yok ise bulana aittir.

(3) Mayi bir halde bulunan madenlerdir. Su, tuz, zift, petrol gibi. Bunlardan da bir şey alınmaz. Bunlar da tamamen arazi sahibine aittir.

77 – Definelere gelince bunlar da şöylece üç nevi'dir.

(1) Genzi islâmidir. Bu, üzerinde islâmiyet alâmeti bulunan meselâ: Kelime-i tevhit yazılı olan gömülmüş meskukat ile saireden ibarettir. Bunlar, lûkata hükmündedir. Bunları bulanlar, fakir iseler kendilerine, değil iseler fakirlere sarf veya hükümete tevdi ederler.

(2) Genzi cahilidir. Bu, üzerinde put resmi gibi cahiliye alâmeti bulunan gömülmüş sikkeler vesairedir. Bunların beşte biri hükümete verilir, geri kalanı arazi sahibine, sahibi yok ise bulana ait olur. Dağ, sahra gibi memlûk olmayan yerlerdeki bu kâbil definelerin de beşte biri hükümete, mütebakisi de bulan kimseye ait olur, velev ki zimmi olsun.

(3) Genzi müştebih tir. Bu da hususi alâmeti görülemeyip müslümanlara mı, gayri müslimlere mi aidiyeti anlaşılabilen gömülmüş meskûkât vesairedir. Bunlar, bir kavle göre "genzi cahili" hükmünde, diğer bir kavle göre de lukate mesabesindedir.

Denizlerden çıkarılan incilerden ve kuyulanmış nakitlerden ve balıklar ile anberlerden zekât namına bir şey alınmaz. Bu İmamı A'zam ile İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusuf'a göre denizden çıkarılan nuku ttan, inci ile anberden beşte bir nisbetinde bir hisse alınır.

* (İmam Şafîye göre altın ile gümüşten başka madenlerden zekât alınmaz. Altın ile gümüşten de nisap miktarından noksan olmaması şartıyla kırkta bir nisbetinde zekât alınır.)

Zekâtı ödeme yolları:

78 – Zekâta tâbi altın, gümüş, hububat ve ehli hayvanat ile ticaret mallarının zekâtları için ayrılarını vermek câiz olduğu gibi kıymetlerini vermekte câizdir. Bu hususta sahipleri muhayyerdir. Nitekim keffaretlerde, nezirlerde, fitrelerde de hüküm böyledir. Çünkü şeriatî İslâmiyede mal sahiplerine, kolaylık gösterilmesi nazarı i'tibara alınmıştır. Maamafih bunların vücubundaki hikmet, fakirleri ignadır. Bu hikmet ise bunların kıymetlerini vermekle de tahakkuk eder.

Binaenaleyh bir kimse, altının zekâtı için gümüş veya zahire veya kumaş verebilir. Saim hayvanları için veya ticaret malları için de nakden para verebilir. Şu kadar var ki bu hususta fakirler için daha faydalı, lüzumlu olan ciheti ihtiyar etmek evlâdır.

* (İmam Şafiye göre bunlardan mensusun aleyh olan şeylerin verilmesi lâzımdır. Kıymetleri verilemez.)

79 – Zekâtı icap eden bir ayın veya deyin mukabilinde diğer bir aynı zekât olarak vermek câiz olduğu gibi bir borcu da kabzedilmeyecek bir borç mukabilinde fakire bağışlama câizdir. Fakat bir borcu bir ayın veya kabzedilecek bir borcun mukabilinde zekât olarak bağışlama caiz değildir. Çünkü deyn = borç, maliyet itibarıyla ayinden noksandır. Artık tam olan bir şey mukabilinde noksan olan bir şey verilemez.

Kabzedilecek bir deyin de, ayın mesabesindedir.

Binaenaleyh bir kimse, elindeki meselâ: Üç lirasını veya üç lira kıymetindeki bir ticaret malını yüz yirmi liradan ibaret olan bir nakti mevcudu için veya birisinde alacağı olan bu miktar bir meblağ için zekât olarak verilebilir.

Kezalik: Bir fakirdeki alacağını o fakire tamamen bağışlasa, zekâta niyet etmiş olsun olmasın bu alacağın zekâtını vermiş olur. Fakat bu alacağının bir kısmını, meselâ: Yüz liradan elli lirasını zekâtına mahsuben bu fakire bağışlasa yalnız bu bağışlanan elli liranın zekâtı verilmiş olur. Kabzedeceği diğer elli liranın zekâtı verilmiş olmaz.

Kezalik: Bir kimse, bir fakirdeki alacağını kendi elindeki bir malın zekâtı için o fakire bağışlasa bununla o malın zekâtını vermiş olamaz.

Kezalik: Bir kimse, bir fakirin zimmetindeki alacağını diğer bir şahsın zimmetindeki alacağının zekâtı için o fakire bağışlasa bununla o şahstaki alacağının zekâtını vermiş olamaz.

80 – Bir kimse, fakir olan medyununu borcundan kurtarmak, kendisi de elindeki malların zekâtını kısmen olsun ödemek isterse med-

yununa borcu miktarı bir nakti zekât olarak verir Medyun'da bununla o borcunu bu kimseye öder.

81 – Zengin bir kimsenin zimmetindeki bir borç, üzerinden bir sene geçtikten sonra o zengine bağışlansa – esahh olan kavle nazaran – bu borcun zekâtı sakıt olmuş olmaz.

82 – Bir kimse, birisindeki alacağını elindeki bir malının zekâtına mahsup olmak üzere bir fakirin gidip almasına müsaade etse bununla o zekât, indelkabz ödenmiş olur.

83 – Toplanmış olan nisapları ayırmak caiz olmadığı gibi ayrılmış nisapları toplamak da câiz değildir. Şöyle ki:

Bir kimsenin meselâ: Seksen koyunu bulunsa yalnız bir koyun zekât vermesi lâzım gelir. Yoksa koyunlar iki nisap miktarına baliğ olduğu için iki koyun zekât vermek icap etmez.

Fakat iki kişinin müsavi surette müşterek seksen koyunları bulunsa iki koyun zekât vermeleri lâzım gelir. Çünkü her ortak, ayrı bir nisaba maliktir. Bunlar toplanamaz, bu koyunlar yalnız birisinin malı imiş gibi sayılamaz.

İki kişi arasında müşterek olan kırk koyun veya yirmi miskal altın için ise – başka zekâta tâbi malları bulunmayınca – zekât lâzım gelmez. Çünkü hiç bir nisap miktarına baliğ değildir.

İki ortaktan birinin hissesi nisap miktarına baliğ olduğu halde diğerinin hissesi baliğ olmasa, meselâ: Birisinin koyunları kırk, diğerinin koyunları ise yirmi bulunsa yalnız nisap miktarına malik olan ortağın zekât vermesi icap eder.

Nitekim mükellef ile gayri mükellef arasında müşterek olan mallar hakkında da hüküm böyledir. Yani: Mükellef olan, hissesi nisbetinde zekât verir, diğerinin hissesinden zekât lâzım gelmez.

84 – Nisap miktarında olan bir malın zekâtı daha sene dolmadan ta'cil edilerek fakirlere verilebilir. Çünkü vücubun sebebi olan nisap bulunmuştur. Müeccel olan bir borcu ta'cil ise esasen sahihtir. Fakirlerin lehine bir harekettir. Fakat nisap miktarında olmayan bir mal için böyle zekâtın ta'cil edilmesi câiz değildir. Binaenaleyh bu mal, bilâhare nisap miktarına yetişse bu andan itibaren bir sene sonunda ayrıca zekâta tâbi olur. Evvelce verilmiş olan miktar, bir sadaka yerine geçer.

* (İmam Malike göre zekât ta'cil edilerek vaktinden evvel verilemez. Nitekim ibadetler de vaktinden evvel eda edilemez.)

İmam Şafîye göre de yalnız bir senelik zekât ta'cil edilebilir. Fazlası edilemez.)

85 – Nisap miktarındaki bir malın bir kaç senelik zekâtı birden verilebilir. Sene nihayetinde bu miktar mevcut buldukça zekâtları verilmiş bulunur. Bu miktar azalmış olunca da verilmiş olan zekât, bir nâfile sadaka yerine geçer.

86 – Bir kimsenin meselâ: Yüz lirası olduğu halde muaccelen iki yüz liralık zekât verip de aynı senede malik olacağı diğer yüz liranın zekâtına ve malik olmadığı takdirde bu mevcut yüz liranın ertesi sene için olan zekâtına mahsup edilmesine niyet etse bu niyeti câiz olmuş olur.

87 – Bir kimsenin meselâ: Bin lirası olduğu halde iki bin lira zannederek ona göre zekât verecek olsa bu fazla verdiği zekâtı ertesi senenin zekâtına mahsup edebilir.

88 – Bir kimsenin her ikisi de birer nisap miktarında olan altın ve gümüşten ibaret malından yalnız birisinin namına zekâtını ta'cil ederek vermiş bulursa bu zekât, her ikisine de mahsuben verilmiş olur. Çünkü bunlar cinsce müttehit sayılıp birbirine zammedildiğinden böyle bir tayin, lağvıdır. Binaenaleyh bunlardan biri sene içinde telef olsa bu zekât, tamamen diğerine masruf olur.

Fakat hayvanat hakkında böyle değildir. Bu cins hayvanların zekâtını böyle ta'cil etmek, diğerlerinin zekâtına mahsup edilemez.

89 – Bir kimse, malının zekâtından bir fakirin borcunu emriyle ödeyecek olsa zekâtını vermiş olur. Fakat fakirin emri olmaksızın ödeyecek olsa borç sakıt olur, zekât verilmiş olmaz.

90 – Bir kimse, usul ve fûru'undan bulunmayıp yalnız karabet cihetiyle nafakası üzerine teveccüh eden bir yetime zekât niyetiyle elbise yaptırma veya bir yenilecek şey verse zekâtı yerine geçer. Fakat böyle bir yetimi kendi sofrasına alıp beraber yedikleri taamı zekâtına mahsup etmek isterse bu, İmam Ebu Yusuf'a göre câiz olursa da İmamı A'zam ile İmam Muhammede göre câiz olmaz. Çünkü bu halde temlik bulunmuş olmaz.

91 – Zekâtın ehil olan kimseye temlik edilmesi şarttır.

Binaenaleyh fakirlere ibahe suretiyle yedirilen taam, zekât sayılmaz.

Kezalik: Bir ciheti hayra sarfedilen bir para, zekâta mahsup edilemez.

Meselâ: Bir zekât parasıyla köle azat edilemez, veya bir zata hac yaptırılmaz, veya mescit, medrese, çeşme, yol, köprü yaptırılmaz, ölülerin kefenleri alınmaz veya borçları ödenemez.

Fakat bir fakir, aldığı bir zekât parasını kendi rızasıyla bu gibi bir ciheti hayra sarfetsse bundan hem o fakir, hem de ona zekâtı vermiş olan zat, sevap kazanmış olur.

Kezalik: Bir fakiri zekâta mahsup olmak üzere bir hanede oturtmakla zekât verilmiş olmaz. Çünkü bu bir temlik sayılmaz.

Zekâtın masrafı:

92 – Zekâtın masrafı, yani: Verileceği kimseler, müslüman fakirler, miskinler, borçlular, yolcular, mükâtepler, mücahitler ve âmillerden ibaret olmak üzere yedi kısımdır. Şöyle ki:

(1) Fakir, nisap miktarı fazla bir mala malik olmayan kimsedir. Vele ki haceti asliyesinden olmak üzere hanesi, hane eşyası ve borcuna muadil nükudu bulunsun.

(2) Miskin, hiç bir şeye malik olmayıp yiyeceği ve giyeceği şeyler için dilenmeye muhtaç olan yoksul kimseler.

(3) Borçlu, bundan maksat, borcundan fazla nisap miktarı mala malik olmayan veya kendisinin de başkasında malı var ise de alması mümkün bulunmayan kimsedir. Böyle borçlu bir kimseye zekât vermek, borçlu olmayan fakire vermekten efdaldır.

(4) Yolcu. Bundan maksat, malı beldesinde kalıp elinde bir şey bulunmayan garip kimsedir. Böyle bir kimse, yalnız ihtiyacı miktarında zekât alabilir. Fakat fazlası helâl değildir. Maama fi h böyle yolcular için mümkün olunca borç almak zekât almaktan hayırlıdır.

Kendi beldesinde bulunduğu halde malını gaip ederek muhtaç bir halde kalmış bir kimse böyle yolcu hükmündedir. Bunlar, bilâhare mallarını elde edince almış oldukları zekâttan geri kalan miktarı başkalarına tesadük etmeleri lâzım gelmez.

(5) Mükâtep. Bu bir bedel mukabilinde âzat edilmek üzere efendisiyle bir mukavele yapmış olan köle veya cariye demektir. Böyle kimseye biran evvel hürriyetine kavuşturmak için bir yardım olarak zekât verilebilir. Fakat bir kimse, kendi mükâbetine zekâtını veremez. Çünkü menfaati kendisine ait olmuş olur.

(6) Mücahit. Bundan maksat, Allah Tealâa yolunda gönüllü olarak cihadada iştirak etmek istediği halde nafakadan, silah ve saireden mahrum olan gazi demektir. Buna da noksanlarını tedarik etmesi için zekât verilebilir. Buna; « في سبيل الله اتعاق » denir.

(7) Amil, bundan maksat da veliyül'emir tarafından emvali zahirenin zekâtını toplamaya memur edilen kimsedir ki, buna "Sâi, tahsildar" da denir. Böyle bir memura bu hizmeti müddetince kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarına kafi miktarda zekât mallarından bir hisse verilir. Vele ki hattızında fakir bulunmasın.

93 – Yukarıda gösterilen yedi kısımdan her biri zekâtın bir masrafıdır. Bir kimse, zekâtını bunlardan herhangi birine verebileceği gibi ikisine, üçüne veya hepsine de tevzi edebilir. Maama fi h nisap miktarında olmayan bir zekâtın bunlardan yalnız birine verilmesi efdaldır. Tâki bir ihtiyaca tekâbül etsin.

94 – Bir fakire bir def'ada nisap miktar zekât verilmesi, câiz ise de kerahatten hali değildir. Meğer ki bu fakir borçlu olsun veya aile sahibi bulunsun da aldığı zekâttan ailesi efradına nisap miktarından az bir şey isabet etsin. O takdirde kerahet bulunmaz.

95 – Bir fakir bir zenginden malının zekâ tını mahkemede dâva edemez. Çünkü zekâ tın kendisine verilmesi her halde lâzım değildir. Ve bu, bir mali ibadet olduğundan sahibinin diyanetine muhavveldir.

Kendilerine zekâ t verilmesi câiz olup olmayanlar ;

96 – Bir kimse, kendi zekâ tını fakir bulunan zevcesine ve usul ve furuna, yani, Babasına, dedesine, anasına, ninesine, oğullarına, kızlarına, bunların çocuklarına, torunlarına veremez. Velevki zevcesi boşanıp henüz iddet beklemekte bulunsun. Çünkü verdiği zekâ tın menfaati kısmen kendisine ait bulunmuş olur. Halbuki bu menfaat kendisinden tamamen kesilmiş bulunmak lazımdır.

İmam-ı A'zama göre bir kadın da zekâ tını fakir bulunan kocasına veremez. Zira âdete nazaran aralarında bir menfaat ortaklığı vardır. İmameyne göre ise verebilir.

97 – Havaici asliyesinden başka nisap miktarı bir mala malik olan kimseye zengin sayılacağı cihetle zekâ t verilemez. O mal, gerek nukut ve ticaret eşyası gibi nami olsun ve gerek zait hane eşyası gibi gayri nami bulunsun müsavidir.

Fakat zengin bir kimseye nafile kabilinden olan bir sadakanın verilmesi caizdir. Bu cihettedir ki, vakıfların sadaka kabilinden olan gallelerini vakfiye mucibince zengin kimselerin almaları da helâl bulunmuştur. Bu, bir hibe, bir atıyye mesabesindedir.

98 – Beni Haşim ile onların azatlılarına zekâ t verilemeyeceği gibi öşür, nezr, keffaret gibi sair vâcip sadakalar da verilemez. Zekâ t ve emsali, nasın gusalesi sayılır. Beni Haşim'in kadr ve şerefi ise bunu kabulden âlidir. Kendilerine yalnız tatavvu ve atıyye tankiye sadaka verilebilir.

Beni Haşimden maksat, Resuli Ekrem, Sallallâhü Aleyhî Vesellem Efendimizin amcaları Hazreti Abbas ile Harisin evlât ve ahfaından ve Hazreti Ali ile kardaşları Akıl ve Caferin zürriyetinden ibarettir.

Bu zatların, ihtiyaçlarına göre beytülmalin ganayim kısmından hisseleri vardır. Bu hisselerini alamadıkları takdirde ihtiyaçtan kurtulmaları için kendilerine zekâ t verilebileceğine bazı fukaha, kail olmuştur.

99 – Kendisine zekâ t verilecek kimse, zekâ ta sarf zamanında yâni: Zekâ tın verildiği vakitte ehil bulunmalıdır. Bu ehliyetin müahharan zevali verilen peşin zekâ tın sıhhatına mani olmaz.

Binaenaleyh bir malın zekâ tı daha sene dolmadan bir fakire verilip de bu sene nihayet bulmadan o fakir zengin olsa veya vefat etse o malın zekâ tını yeniden vermek icabetmez ve böyle verilen bir zekâ t, istirdat da edilemez. Çünkü verilmesinden matlup olan sevap, hasıl olmuştur.

100— Bir kimse, zekâ tını zengin bir erkeğin küçük çocuğuna veremez. Çünkü bu çocuk babasının maliyle zengin sayılır. Fakat zengin bir kadının fakir, yetim ve babası müslim olan çocuğuna verebilir. Zira bu çocuğun ne-sebi babası cihetinden sabittir. Anasının servetile zengin sayılmaz.

Kezalik: Bir kimse zekâ tını, zengin bir şahsın fakir ve müslim olan ba-basına veya fakir ve müslim olan büyük oğluna veya kızına veya o şahsın fa-kir, müslim bulunan zevcesine verebilir. Çünkü, bunlar, müstakil velâyet sahipleridir. Birbirinin servetile zengin sayılmazlar.

101 — Zekât, gayri müslimlere verilemez. Çünkü bu, müslim olan fa-kirlerin hakkıdır. Bir hadisi şerifte: "Zekâ tı müslümanların zenginlerinden a-lıp fakirlerine veriniz" diye buyurulmuştur.

Maahaza zekât farizesile gayri müslimler mükellef değildirler. Bu, müs-lümanlara mahsus, iç tımai, dinî, bir vazifedir. Bu vazifeye iştirak etmeyen-lerin bundan müstefit olmaya hakları olamaz.

Yalnız İmam Züfer, zekâ tın zimmilere de verilmesini câiz görmüştür. Çünkü bundan maksat, bir takarrüp yol ile muhtaç şahısları ihtiyaçtan kur-tarmaktır. Bu maksat ise zekâ tı fakir zimmilere vermeklede hasil olur.

Maahaza nâfile kabilinden olan sadakalar, zimmilere de verilebilir. Bunda ittifak vardır.

102 — Zekâ tı akrabaya vermek efdaldır. Şöyle ki: Zekâ tı evvelâ muhtaç olan erkek veya kızkardeşlere, sonra bunların evlâdına, sonra amca-lara, halalara, sonra bunların evlâdına, sonra dayılara, teyzelere ve bunların evlâdına, daha sonra sair zevilerham denilen kariplere vermek efdaldır. Bunlardan sonra da sırasıyla fakir komşulara, meslektaşlara vermek efdal-dir.

103 — Zekât, malın bulunduğu yerdeki fakirlere verilmelidir. Sene ni-hayetinde başka beldedeki fakirlere gönderilmesi mekruhtur. Meğer ki ken-dilerine gönderilecek kimseler, akrabadan bulunsunlar veya malın bulundu-ğu yerdeki fakirler daha muhtaç olsunlar.

Maahaza zekâ tı daha senesi dolmadan başka bir beldeye göndermekte beis görülmemektedir.

104 — Bayramlarda vesair günlerde muhtaç olan hizmetçilere veya ço-cuklara veya bir sevinecek haber getiren fakir kimselere verilecek bahşişle-rin zekât niyetiyle verilmesi câizdir.

105 — Verilen bir zekât, fakir tarafından veya fakir olan çocuğun ve-ya mecnunun velisi veya vasisi tarafından kabzedilmedikçe tamam olmuş olmaz.

Fakir olan matuhun veya mürahikin veya paranın kadrini bilip aldan-mayacak bir yaşta bulunan çocuğun kabzi de kâfidir.

106 — Bir kimse, zekâ tını araştırıp zekâ ta mahal olduğunu zannettiği bir şahsa verir de o şahsın zekâ ta hakikaten mahal olduğu anlaşılırsa ze-kâ tı, bilittifak muteber olur. Bilâkis hali anlaşılabilir veya zengin olduğu bi-

ahare tebeyyün ederse İmam-ı Â'zam ile İmam Muhammede göre yine muteber olur.

Fakat araştırmaksızın zekâta ehil ve mahal olup olmadığını hiç düşünmeksizin verecek olsa zekâtı yine muteber olursa de zekâta mahal olmadığını müahheren anlaşılrsa zekâtı yeniden vermesi icabeder. Çünkü araştırmak hususunda kusur etmiş tir.

107 – Zekâta mahal olup olmadığından şekkedilen bir şahsa araştırmaksızın verilen zekât, muteber olmamak tehlikesinde bulunur. Meğer ki o şahsın zekâta mahal olduğu bilâhara tebeyyün etsin.

SADAKAI FITIR:

108 – Sadakai fitır, ramazanı şerifin sonuna yetişen ve havaici asliyesinden başka en az nisap miktarı bir mala malik bulunan her hür müslüman için verilmesi vacip olan bir sadakadır. Buna yalnız "Fıtra" da denir ki: fitret sadakası, yani: Sevap için verilen yaradılış atıyyesi demektir.

109 – Sadakai fitırın vücubu, zekâtın farz olmasından mukaddemdir, orucun farz kılındığı seneye müsadiftir. Bu, bir muaevenettir, orucun kabulüne, ölümün sekeratından ve kabrin azabından kurtuluşa bir vesiledir. Yoksulların ihtiyaçlarını gidermeye, Bayram gününün neşvesinden onların da istifade etmelerine bir yardımdır. Bu cihetle sadakai fitır, insani bir hayır, bir vazifedir.

110 – Sadakai fitır, ramazan bayramının birinci günü fecrin tulû'undan itibaren vacip olursa da bundan bir kaç gün, hattâ bir kaç ay veya sene evvel de, sonra da verilebilir. Taki fakirler, bununla bayram namazına çıkmadan evvel, noksanlarını tedarik edebilsinler.

* (Eimmei selâseye göre sadakai fitır ramazanı şerifin son akşamı güneşin batmasından itibaren vacip olur. Bayramdan sonraya tehiri ile sakıt olmaz, kazası lâzım gelir.)

111 – Sadakai fitır, nisap miktarı mala malik olan her hür müslüman için vaciptir. Velev ki çocuk veya mecnun bulunsun. Bunların velileri bunların mallarından bu sadakayı vermezlerse bunu kendileri balığ olduktan veya ifakat bulduktan sonra ödemekle mükellef bulunurlar. Bu mes'ele, İmam A'zam ile İmam Ebu Yusuf'a göredir. İmam Muhammed ile İmam Züfere göre, bunlara sadakai fitır vacip olmaz. Babaları, vasileri bunu onların mallarından verirlerse zamin olurlar. Belki bu sadakayı kendi mallarından vermek babalarına vacip olur.

Bu nisaptan murat, iki yüz dirhem gümüş veya yirmi miskal altın veya bunların kıymetlerine muadil bir maldır. Bu mal, havaici asliyeden, yani: Sahibinin borcundan, ikametgâhından evinin lüzumlu eşyasından, binip kuşanacağı at ile silâhından ve kendisiyle ıyalinin bir aylık veya – diğer bir kavle göre – bir senelik nafakalarından fazla bulunmalıdır. Velev ki bu faz-

la, haddizatında nutuk gibi, ticaret malları gibi namı sayılan bir mal olmasın. Bu fazla malın üzerinden bir sene geçmiş olması da şart değildir.

İşte bu miktar bir mala malik olan bir müslüman için zekât almak veya vâcip sadakaları almak haramdır, kurban kesmek vâciptir.

(Eimmei selâseye göre bayram günüyle gecesine mahsus kendisiyle ailesi efradının yiyeceklerinden vesair haceti asliyelerinden fazla fitre miktarı bir mala malik olan bir müslüman için sadakai fitır bir vecibedir.)

112 – Ramazanı şerif bayramının ilk günü fecrin tulû'undan evvel vefat eden veya fakir düşen veya tulû'undan sonra doğan veya ihtidâ eden bir müslümana sadakai fitır vâcip olmaz. Fakat tulû'dan sonra vefat eden bir müslümana vâcip olmuş olur. Binaenaleyh vasiyet etmiş ise terekesinin sü-lüsünden verilir. Varislerinin kendi mallarından vermeleri de câizdir.

113 – Nisap miktarı mal, sadakai fitırın vücubundan sonra telef olsa da fitre sakit olmaz. Çünkü verilmesi için evvelce bir kudreti mümekkinine bulunmuştur. Zekât ise böyle değildir. Onda kudreti müyessire lâzımdır.

114 – Ramazanı şerifte bir özüre mebni oruç tutmakla mükellef olmayan bir müslüman hakkında da sadakai fitır vâciptir. Meriz, müsafir ve şeyhi fani gibi.

115 – Nisaba malik olan hür bir müslim, hem kendi nefsi için, hem de fakir olan matûh veya mecnun veya sağır evlâdı için ve hizmetinde bulunan köle veya cariyeleri için sadakai fitır vermekle mükelleftir. Velevki köle veya cariyesi gayri müslim bulunsun. Bu hususta efendinin ehliyetine bakılır. Ticaret için olan köleler ve cariyeler için sadakai fitır icap etmez. Çünkü bunlar, zekâta tâbidirler. Bunlardan dolayı hem zekât, hem de sadakai fitır içtima etmez.

Yukarıda yazıldığı üzere İmam Muhammede göre zengin olan çocuklar için de sadakai fitır vermek, babalarının malına müteveccih bir vecibedir.

116 – Fakir bir çocuğun babası ölmüş veya fakir bulunmuş olursa babasının babası, – nisaba malik ise – babası yerine kaim olup sadakai fitır verir. Maamafih zahiri rivayete nazaran bu çocuk için fitre vermek dedesine müteveccih bir vecibe olmaz.

117 – Bir kimse, kendi zevcesinin ve büyük, akil olan evlâdının sadakai fitırını vermekle mükellef olmaz. Çünkü bunlardan her biri kendi nefsine tam bir velâyeti haiz, malında müstakilen tasarruf hakkına maliktir.

Binaenaleyh her biri nisaba malik ise zekâtını kendi malından vereceği gibi sadakai fitırını da kendi malından vermek lâzım gelir.

Bir de sadakalarda bir ibadet mahiyeti vardır. Zevce ise zevcesine ait bir ibadet vazifesini yüklenmek için evlenmemiştir.

118– Bir kimse, kendi malından zevcesinin veya büyük evlâdının fitrelerini izinleriyle verecek olsa kifayet eder. Ve bunlar kendi ıyalinde, idaresinde bulunduğu takdirde izinleri olmaksızın vermesi de kafidir. Çünkü bu halde âdeten izin vardır. Aile arasında bulunan sair şahıslar hakkında da hüküm böyledir. Bu, hususta hakikaten veya âdeten izne lüzum vardır. Zira sadakai fitrın verilmesi niyete mukarin olmalıdır, niyetsiz verilemez. Böyle bir izin ise niyet hükmündedir.

(İmam Şafîye göre kadının sadakai fitri zengin olsa da kocasına aittir. Kendilerine ücret tayin edilmemiş olan hizmetçiler hakkında da hüküm böyledir.)

119 – Bir kimse, kendi ıyalinde bulunsalar bile babasının, anasının sadakai fitrını vermekle mükellef değildir. Meğer ki babası fakir olduğu halde mecnun bulunsun.

120 – Sadakai fitır, dört cins şeyden muayyen miktarda verilir.

Şöyleki; buğdaydan yarım sa' İrakî, yâni: Beş yüz yirmi dirhem, verilir. Buğday unu ile kavudi da buğday hükmündedir. Arpadan, kuru üzümünden veya kuru hurmadan da bir sa' = kile yâni bin kırk dirhem verilir. Bunların yerlerine kıymetlerinin verilmesi de câizdir, hattâ efdaldır. Meğer ki fakirlerin ihtiyaçları bunların ayınlarına daha ziyade bulunsun. (1)

121 – Nisabı zekâtta olduğu gibi sadakai fitra hususunda da dirhemden maksat, dirhemi şer'îdir. Maamafih bu hususlar da her beldenin dirhemi örfisine riayet edileceğine kâil olanlar da vardır. Dirhemi örfi fazla olduğundan sadakai fitrı ona göre vermek ihtiyata muvafık ve ziyade sevaba bais olur.

* (Eimmei selâseye göre sadakai fitır, buğdaydan da bir sa'dır. Fakat bu sa'dan maksat, sa'ı İrakî değil, sa'ı Hicazîdir ki 693,1/3 dirhem miktarıdır.)

122 – Sadakai fitır için buğday arpa, üzüm ile hurma birer sâbit miyardır. Çünkü bundan maksat, fakirin bir günlük ihtiyacını olsun gidermektir ki, o da bunlar ile kabil olabilir. Halbuki muayyen bir para miyar olarak gösterilmiş olsa idi bu maksat temin edilmiş olamazdı. Zira erzakın fiyatları zaman zaman değişmekte olduğundan o muayyen para, bazı senelerde bu maksadı temin edebilirdi, bazı senelerde temin edemezdi.

(1) Bir sa'ı irakî (1040) dirhemi şer'î itibar olunur ki (910) dirhemi örfiye müsavidir. O halde (520) dirhemi şer'î de (455) dirhemi örfiye müsavî bulunur.

"Küsurlara bakılmazsa" (1040) dirheme şer'î (2.917) kilo gram; (1040) dirhemi örfi de (3.333) kilo gram eder. O halde (520) dirhemi şer'î (1.458) kilo gram, (520) dirhemi örfi de (1.667) gram demektir.

Bir kilo gram (357) dirhemi şer'îye ve (312) derhemi örfiye müsavidir. Bir kilo miktarındaki bir şeyin, meselâ buğdayın fiatı bîlfarz (50) kuruş olsa (1.667) kilo gram miktarının fiatı ne eder? Bunu bulmak için (50) kuruş, (1.667) ye zarb edilmelidir. Bunun fiatı anlaşılır.

Suret; (1,667X50=83,35) demek ki 83 kuruş 35 santim etmiş oluyor.

123 – Sadakai fıtır, zekât gibi niyete mukarin olarak fakirlere temlik suretiyle verilir, ibahe edilemez. Bu niyet, verilecek malı ayırmak zamanında yapılabileceği gibi verileceği zaman da yapılabilir, fakat fakire verilirken bunun bir fitra olduğunu söylemek lâzım değildir.

124 – Sadakai fıtır aralarında zevciyet veya vilât bulunan kimselerin birbirine vermeleri sahih değildir. Meselâ: Bir kimse kendi fitresini, fakir olan zevcesine veya babasına veya oğluna veremez.

Sadakai fıtır, İmam Ebu Yusuf ile İmam Şafîye göre fakir olan zimmiye de verilemez. Fetva bu veçhiledir. Çünkü bunun verilmesindeki maksat, bayram gününde fakir müslümanların ihtiyaçlarını gidererek onların da bayrama kalpleri rahat bir halde iştirak etmelerini ve dilenmekten kurtularak ibadet ile uğraşabilmelerini te'min gibi şeylerden ibarettir. Bu maksat ise bu sadakanın zimmiilere verilmesiyle vücade gelmez.

Muahaza bunun zimmiilere de verileceğine kail olan zatlar diyorlar ki;

Bu sadakadan asıl maksat, alel'ıtlak fakirlerin ihtiyaçlarını kurbet sayılabacak bir şey ile gidermektir. Bu maksat ile fakir olan zimmiilere verilmele de husule gelir, çünkü onlara verilecek sadakalar da birer kurbettir.

125 – Bir kimse, fıtrasını bir fakire vereceği gibi bir kaç fakire de dağıtabilir. Müteaddit kimseler de fıtralarını bir kaç fakire verebilecekleri gibi bir fakire de verebilirler.

Fakat bir kavle göre bir fitra müteaddit fakirlere verilemez.

126 – Müteaddit fıtralar, gerek aynen ve gerek kıymetten olsun sahiplerinin izinleriyle karıştırılmış bir halde fakirlere verilebilir. Her fıtrayı diğerinden ayırmaya lüzum yoktur.

Bununla beraber fıtraların ayrı ayrı verilmesi ihtiyata daha uygundur.

127 – Sadakai fıtır, mükellefin bulunduğu yerdeki fakirlere verilmelidir. Başka yerlere gönderilmesi mekruhtur.

(والله سبحانه وتعالى اعلم بالصواب ويرجى من كمال كرمه التوفيق والتواب)

ALTINCI KİTAP

FARİZAI HAC İLE UMRE HAKKINDA

İÇİNDEKİLER: Hac ile umrenin mahiyetleri Haccın nev'leri, rükünleri, Tavafın mahiyeti ve nevi'leri. / Haccın farziyetinin şartları. / Haccın vücut edasındaki şartlar. / Haccın sıhhatının şartları. / Mikate dair malûmat. / Haccın farziyetinin sebebi ve zamanı. / Haccın farziyyetindeki hikmet, Haccın vacipleri, sünnetleri ve âdabi. / Hac farizesi hakkında tatbikat. / Umre, hacci temettu ve hacci kıran hakkında tatbikat. / Hedyin mahiyeti ve hükümleri. / Hacca müteallik memnuat. / Bedel = niyabet suretiyle hac. / Hac hususundaki niyabete, vasiyete ve nezre müteallik mes'eleler. / İhsara ait mes'eleler. / Resuli Ekrem Efendimizin kabri saadetlerini ziyaret.

Hac ile Umrenin mahiyetleri:

1 – Hac, lûgatta tazim edilecek, makamları ve saireyi ziyaret kastında bulunmaktır. Şer'i şerife, "Arafatta vakti mahsusunda bir miktar durmaktan, badehu Kâbei Muazzamayı usulü dairesinde tavaf suretiyle ziyaret etmekten ibarettir." Hac eden zata Hâc = Hâcı denir. Cemi; hüccactır.

2 – Umre, lûgatta ziyaret manasıdır. İstilâhta: Kâbei Muazzamayı tavaftan ve safa ile Merve denilen iki mevki arasında sa'y etmekten ibarettir, ki bunun için muayyen bir zaman yoktur. Senenin her mevsiminde yapılabilir. Yalnız Arefe günü ile Kurban bayramının dört gününde yapılması mukruhtur. Ramazanı şerifte yapılması ise menduptur.

3 – Umre, bir sünneti müekkededir. Bunu yapan zata "mu temir" denilir. Farz olan Hacca "Haccı ekber" denildiği gibi umreye de "Haccı asgar" denilir. Maamafih arefe günü Cumaya tesaduf eden bir hacca da "Haccı ekber" denilmektedir.

* (Umre, İmam Malike göre de bir müekket sünnetidir. Fakat İmam Şafiye göre bir defaya mahsus olmak üzere fevri olmayan bir farzı ayindir, Hanbelilere göre Fevren farz olur.)

Haccın nevi'leri:

4 – Hac, farz, vâcip nâfile kısımlarına ayrıldığı gibi Haccı ifrat, Haccı temettu, Haccı kıran nevelerine de ayrılır. Şöyle ki:

(1) Farz olan hac şeraitini cami, olan bir müslümanın ömründe bir defa edasile mükellef olduğu haktır.

(2) Vâcip olan hac, nezredilen veya başlanılmışken bozulan nâfile bir hacca bedel kaza edilecek olan haktır.

(3) Nâfile olan hac, mürâhik gibi henüz mükellef olmayan bir kimsenin veya farizayı haccı ifa etmiş olan bir zatın hak rızası için tetavvu yol ile yapacağı haktır ki, tekrar tekrar yapılabilir. (1)

(4) Haccı ifrat, umreye mukarin olmaksızın yalnız başına yapılan farz, vâcip veya nâfile haktır ki, ihrama girerken yalnız hacca niyet edilmiş olur. Bunu yapana "müfrit" denir.

(5) Haccı temettu, hac mevsiminde evvelâ umre için ihram'a girilip umre yapıldıktan sonra aynı mevsimde daha yurda, aile ocağına dönülmeden tekrar ihrama girerek usulü dairesinde yapılan haktır. Bunu yapan zata "Mütemetti" denir. Bu haccı ifrattan efdaldır.

(6) Haccı kıran, hac aylarından evvel veya hac ayları içinde ve mikattan mukaddem veya mikatta umre ile arası bir ihram ile, bir niyet ile cemedelip umre yapıldıktan sonra usulü dairesinde ifa edilen haktır. Bu vechile hac yapılması haccı temetti'den efdaldır. Bunu yapan zata da "Karin" denir. Bunların tafsilâtı, tatbikatı ileride görülecektir.

5– Haccın farz, vâcip ve sünnet olan herhangi bir fiiline "Nüsük" denir. Cem'i "Menasik"tir. Bu tâbir esasen ibadet ve su ile bir şeyi temizlemek manasındır.

Haccın rükünleri:

6– Haccın rükünleri, yani: Mahiyetini teşkil eden farzları ikidir. Biri, Arafatta bir müddet vukuf, yani durmaktır, diğeri de Kâbei Muazzamayı tavaffi ziyarette bulunmaktır.

(1) On iki yaşını bitirip henüz balığ olmayan erkek çocuğuna mürâhik, dokuz yaşını ikmal edip de balığ olmayan kıza da mürâhika denir.

7- Arafat, Mekkei Mükerreremin cenubî şarkında altı saatlik bir mesafede bulunan bir mevkidir. Hac yapmak isteyenler için Arafatta durmak zamanı, Zilhiccenin dokuzuna müsadif Arefe gününün zeval vaktinden ilk kurban Bayramı gününün tülûi fechrine kadar olan müddetin herhangi bir cüzidir. Bu müddet içinde, Arafatta velev bir dakika durmakla bu vukuf farızası ifa edilmiş olur. Burada uyanık bir halde durmakla uyku halinde veya baygın bir halde durmak müsavidir.

8- Arafatta muayyen müddetten evvel veya sonra durmakla vukuf farizesi yerine getirilmiş olmaz. Meğer ki Zilhiccenin hilâlinde iştibah vaki olup Zilkade otuz gün olarak ikmal edilmiş, bilâhara Zilkadenin yirmi dokuz gün olduğu anlaşılmalı olsun. O halde Arafatta durmanın ilk Kurban Bayramı gününe müsadif olmuş bulunması, istihsanen câiz, kâfi olmuş olur.

9- Hacıların Arefe günü zannederek Arafatta durdukları günün "Ter-viye = ya'ni Zilhiccenin sekizinci günü" olduğu anlaşılmalı bu durma, kifayet etmez. Arefe günü tekrar durmaları lâzım gelir. Şu kadar var ki umum tarafından vukuf ve tavaf yapıldıktan sonra haccın sahih olmadığına, meselâ bir gün evvel yapılmış olduğuna dair vuku bulacak şehadetler, artık dinlenemez.

10- Arafatın ortasında "Cebeli rahmet" in yanında kibleye karşı Allah Tealâya dua edilmesi efdaldır. Burası muazzam bir mevkiftir. Dünyanın her tarafından akın edip gelen, yurtları, dilleri, renkleri başka fakat düşünceleri, gayeleri bir olan binlerce ehli islâm, Arafatta - kefenlere bürünmüş, kabirlerinden yeni hayat bulup mahşer sahasında toplanmış olacak - bir muhterem beşer kütlesini temsil eder. Bunların birer nezih lisan ile Haktealâ Hazretlerini birden tevhid ve tebcile başlamaları, bunların hazin, garibâne bir eda ile Allahü Azimüşşandan afivler, keremler niyaz etmeleri melekleri bile heyecana getirecek ulvî, ruhanî bir manzara vücade getirir.

Şüphe yok ki; Allah Tealâ Hazretleri, bu garip kullarına lütfedecek, meleklerine hitaben: "Şu uzak ülkelerden gelip tozlar, topraklar içinde kalmış, kıyafetleri perişan, rahmet ve inayeti niyaz edip duran kullarına bakınız!. Ben Azimüşşan, onları afiv ve mağfiretime nâil edeceğim" buyuracak, o Feyyezi kerimin rahmet ve inayet denizleri dalgaları duracaktır.

Ne kutsî bir tecelli, ne ulvî bir mazhariyet!..

* (İmam Mâlike göre Arafatta vukuf müddeti, Arefe günü güneşin zevalinden yevminahrin fechrine kadar devam eder. O gün güneşin zevalinden gurubuna kadar, velev bir lahza durulması vaciptir. Guruptan sonra da bir miktar durulmak lâzımdır, farzdır.)

11- Kâbei Muazzama, Mekkei Mükerreme şehrinde Allah Tealânın emriyle İbrahim Aleyhisselâmın ilk defa olarak veya yenilemek suretiyle yapmış olduğu dört köşeli, yüksek, mübarek bir binanın işgal ettiği mukaddes bir mevki'dir, burası, bütün ehli islâmın bir kiblegâhıdır. Bu kiblegâha

bir mabedi ilâhi, bir tecelligâhi süphanî olmasından dolayı "Beytullah", "Beyti muazzam" namı da verilmiştir.

Kâbei muazzama, "Haremîşerif" ve "Mecsidiharam" denilen büyük bir camii şerifin ortasında bulunmaktadır. Bu camii şerifin etrafında kubbe-ler vardır, mütebakisi açıktır. Yedi minaresi, bir çok kapıları ve içinde min-beri, zemzem kuyusu ve İbrahim Aleyhisselâmın makamı vardır.

12— Tavafi ziyarete gelince; bu Arafatta vukuftan sonra Kâbe-i Muazzamanın etrafında yedi defa dolaşmaktan ibarettir ki, bunun dört defası bir, rükündür, bir farizadır.

Tavafi ziyaretin vakti, Kurbân Bayramının ilk gününün tulû'ü fecrin-den başlayarak hayatın son gününe kadar uzayan bir müddetin her hangi bir cüz'idir ki, bu cüz'de yapılacak bir tavaf ile Hac farızası ikmal edilmiş olur.

Tavafın mahiyeti ve nevi'leri:

13— Tavaf, lûgatte: Ziyaret etmek, bir şeyin etrafında dolaşmak manasınadır. Tavaf edene "Taif" tavafa mahsus mahalle de "Metaf" denir. Tavaf istilâhda: "Kâbei Muazzamanın çevresinde yedi defa dolaşmaktan ibarettir." Şöyle ki;

Kâbei Muazzamanın cenup tarafındaki dıl'ın bir köşesine "rükni hacer", diğer köşesine de "rükni yemani" denir. Rükni Hacer "Haceri esvet = Haceri es'at" denilen mübarek bir taş vardır ki bu, tavafın başlan-gıcı için bir nişanedir.

İşte bu haceri Esvet'in bulunduğu köşeden tavafa başlanır. Beyti Muazzam sola alınarak Beyti Muazzam'ın kapısına doğru sağa gidilmek suretiyle devir yapılır, böylece her devir = dolaşma, Haceri Esvedin bulun-duğu köşeden başlar, orada nihayet bulur. Bu devirlerin her birine bir "şavt" denir. Bu halde yedi şavtta, bir tavaf olmuş olur.

14— Tavaf, bir nevi' namazdır; Allah Tealâya heyecan ile muhabbet ve tazimin bir nişanesidir, arşı ilâhî etrafında dolaşan kudsi meleklerin hallerine bir benzeyiş tarzıdır.

Kâbei Muazzama, bu şuhut âleminde, gayip ve melekut âlemindeki makamı rububiyetin bir zahirî misalidir. Bu maddî beytin çevresindeki be-denî hareketler, melekût âlemindeki arşı kudretin etrafında yapılan ruhanî hareketlerin birer rumuzudur.

15— Gerek tavafa başlarken ve gerek tavaf esnasında Haceri Esvedin önüne geldikçe ona istikbal edilir, namazda durur gibi tekbir ve tehlil ile bu mübarek taşa eller kaldırılıp sürülür ve mümkün ise öpülür. Bunlar mümkün olmayınca karşıdan el sürmek işareti yapılır. Buna "istilâm = selâmlamak" denilmektedir.

Haceri es'ada böyle el koymak, Hak Tealâ Hazretleriyle ibadet ve taat hususunda antlaşmanın ve bu ahta vefa edileceğinin bir remzi demektir.

16— Tavafın nevi'lerine gelince bunlar, aşağıda yazıldığı veçhile beştir.

(1) Tavafı kudûm, taşradan Mekkei Mükerreremeye varıldıkta yapılan tavafıdır. Bu tavaf, âfakî için, ya'ni mikat haricindeki başka beldeleden Mekkei Mükerreme'ye gelen zatlar için sünnettir. Buna "Tavafı lika" da denir.

* (Bu tavaf, İmam Mâlik'e göre vaciptir).

(2) Tavafı ziyaret, Arafattan inildikten sonra yapılan tavafıdır. Buna "Tavafı ifaza" da denir. İşte haccın iki rüknünden biri; bu tavafıdır ki, dört savtı farzdır.

(3) Tavaffı kader. Hac esnasında mina mevkiinden Mekkei Mükerre-meye inildiği vakit yapılan tavafıdır. Buna "tavaffı veda" da denir. Bu tavaf afakî hakkında vaciptir. Bununla haccın menasiki hitam bulur. Hacılar bu veçhile Kâbei Muazzama'ya veda ederek vatanlarına dönmek üzere bulurlar.

* (Bu tavaf, Şafililerce vacip veya Sünnettir.)

(4) Tavaffı tatavvu' Mekkei Mükerremede bulunan zevatın kâbei Muazzama etrafında vakit vakit yaptıkları nâfile tavafıdır. Böyle bir tavaf, Afakiler hakkında nâfile namaz kılmaktan efdaldır. Çünkü onlar, her vakit bu şerefe nail olamazlar.

(5) Tavaffı Umre, dört savtı, umrenin rüknünden ibaret olan tavafıdır ki, her halde lâzımdır, bunun yerine başka bir şey kaim olamaz.

Umrede tavaffı kudum, tavaffı kader yoktur. Umreye ihram ile başlanır, halk veya taksir ile = tıraş olma ile nihayet verilir.

17- Tavaf esnasında tekbir ve tehlil ile salaü selâm okunur.

Tavaflarda tevâlî şart değildir. Binaenaleyh bir tavaf daha ikmal edilmeden namaz için veya abdesti yenilemek için bırakılsa bozulmaz. Bakıyyesi sonra ikmal edilebilir. Tavafı kadınların erkeklerle muhazi = bir sırada bulunmaları da tavaflarını ifsat etmez.

Haccın farziyetinin şartları:

18- Bir zata hac etmek farz olması için sekiz şart vardır. Şöyle ki:

(1) Müslüman olmalıdır. Gayri müslimler, hac ile mükellef değildirler. Binaenaleyh bir gayri müslim, bilfarz hac yaptıktan sonra ihtida etse, diğer şartları mevcut olunca yeniden hac etmesi icap eder.

Kezalik: bir müslim, hac ettikten sonra - mazallah - irtidat edip de sonra tövbe ederek islâmiyete dönsün, şeraiti mevcut olunca tekrar hac etmesi lâzım gelir.

(2) Balığ olmalıdır. Bir çocuk, âkil, mümeyyiz olsa hac ile mükellef bulunmaz. Onun yapacağı hac, nâfileden ibaret bulunur. Binaenaleyh balığ ve şeraitini cami olunca tekrar hac etmesi iktiza eder.

Velisiyle beraber hatta bulunan çocuğa velisi, haccın menasikini atırır meselâ: Cemreleri taşlattırır, tâki bunları öğrenip büyüdükten sonra:

kolaylıkla yapabilsin. Maahaza bu taşlamayı terk etse kendisine bir şey lâzım gelmez. Çünkü bu, o çocuk hakkında bir vecibe değildir.

(3) Âkil olmalıdır. Deli olanlar, hac ile mükellef değildirler. İfakat bulduktan sonra hac şeraitini cami olunca hac etmeleri lâzım gelir.

(4) Hür olmalıdır. Köleler, cariyeler hac ile mükellef değildirler. Bunların yaptıkları haclar, birer nâfiledir. Azat edildikten sonra sair şartları da haiz olunca hac etmeleri icap eder.

(5) Haccın farziyyetine vakıf olmalıdır. Şöyle ki: Dari harpte gayri müslimlere ait bir beldede bulunup ihtida eden kimse, haccın farz olduğunu bilmedikçe hac ile mükellef olamaz. Fakat islâm ülkesinde böyle bir cehalet, bir mazeret teşkil etmez. Binaenaleyh islâm yurdunda bulunan bir gayri müslim, haccın farz olduğunu bilsin, bilmesin ihtida edip sair şartları da câmî olunca hac ile mükellef olur.

(6) Hac vazifesini meşakkatsiz bir surette gidip ifa edebilmeye kâfi bir vakit bulunmalıdır. Binaenaleyh bir kimse hac farizesi için sair şartları tamamen haiz olduğu tarihten itibaren bu vazifeyi ifaya müsait bir vakit bulmadan vefat etse bu fariza ile mükellef olmuş olmaz.

(7) Hicaza gidip gelinceye kadar kendisinin ve ailesi efradının mutat veçhile nafakaları bulunmalıdır. Haceti asliyeden sayılan malların bulunması ile hac farz olmaz. Fakat hacetten fazla bir mal, meselâ bir akar veya zait eşya bulursa bunları satıp hac etmek lâzım gelir. Bir hanede kira ile oturmak da haccm farz olmasına mani değildir.

Haceti asliye için zekât mebhâsinâ müracaat!.

(8) Kendi haline münasip nakil vasıtası ve yolda yapacağı masraflara mukabil parası bulunmalıdır. Buna "rahileye ve zaditarika = yol azığına kudret" denir. Şöyle ki;

Hac için zad ve rahileye kudret şarttır. Bu kudret, —hac için gitmeğe müsait ise — hac aylarında veya herkesin bulunduğu beldede hacıların mutat veçhile hacca gidecekleri zamanda bulunmak lâzımdır. Bu esnada hacca kâfi, haceti asliyeden hariç bir mala malik olan kimsenin, sair şeraitleri de cami olunca hac etmesi farz olur. Bu malı başka yere sarfedemez, ederse hac zimmetinde borç olmuş olur. Fakat bu vakitten evvel elde edilen bir mal, bundan evvel istenilen yere sarfedilebilir. Bundan dolayı kendisine hac farızası teveccüh etmiş olmaz.

Meselâ: Muharrem ayında hacca kâfi bir mala malik olan kimse, bunu bir iki ay içinde başka bir cihete sarfedip de beldesinden hacca gidilmesi mutat sırada elinde mal kalmamış olsa kendisine hac farz olmuş bulunmaz. İare ve ibahe suretiyle olan zat ve rahile kifayet etmez. Velevki minnet etmiyecek kimseler tarafından olsun. Meselâ: Hac etmek üzere hibe edilen bir malı kabul etmek her halde lâzım gelmez.

Maahaza Mekkei Mükerreremeye on sekiz saatten yakın bulunan yerlerdeki müslümanlar için yürümeye kudretleri olunca rahile bulunması şart değildir.

* (İmam Mâlike göre zade ve rahileye kudret her halde şart değildir. Bu hususta Mekkei Mükerrremeye gidip hac ef'alini yerine getirmeğe alel' âde imkân bulunması kâfidir. Binaenaleyh fazla meşakkat bulunmaksızın yayan olarak veya icare ile temin edilecek bir rahile ile hacca gitmeğe ve nafakasını san'atı sebebiyle yolda günden güne elde etmeğe kadir olan bir müslümana – canı ve malı hakkında bir tehlike yok ise – hac farz olur. Yurdunda kendisinin ve ailesinin nafakaları için bir şey terkedip etmemesi müsavidir. Meğerki nafakasız kalıp helâk olmalarından korkulacak olsun, o halde hac ile mükellef olmaz.)

Haccın vücubı edasındaki şartlar;

19– Haccın edası farz olmak için beş şart vardır. Şöyle ki;

(1) Vücut sıhhatte bulunmalıdır. Binaenaleyh bizzat hac edebilecek bir beden sıhhatine sahip olmayan kimseye hac etmesi farz olmaz. Kör veya kötürüm olanlar da bu hükümedir.

Fakat İmameyne ve İmamı A'zamdan bir rivayete göre kendisine rehberlik edecek kimsesi (kaidi) bulunan a'mâ, sair şartları haiz olunca hac ile mükellef olur.

(2) Haccın edası, hissî manialardan hâli bulunmalıdır.

Binaenaleyh bir kimse, mahpus veya cebren memnu bulundukça hac etmekle mükellef olmaz.

(3) Yolda emniyet bulunmalıdır.

Binaenaleyh yol tehlikeli bulundukça hacca gidilmesi farz olmaz.

(4) Hac için en az on sekiz saatlik bir yolculukta bulunacak kadının yanında kocası veya müebbeden mahremi olan bir erkek bulunmalıdır. Bunların akıl, balığ veya mürahik olmaları lâzımdır. Refakatinde böyle bir kimse bulunmayacak bir kadın için hac etmesi farz olmaz.

Kendisine hac farz olan bir kadını, yanında böyle bir mahremi bulunduğu takdirde hacca gitmekten kocası men'edemez. Çünkü böyle bir farızayı yerine getirmek, kocasının hakkından mukaddemdir. Genç bir kadının yalnız süt kardeşiyle veya damadıyla hacca gitmesi, fesadi zamana meb'ni müteahhirince gayri câiz görülmüştür.

(5) Hacca gidecek kadın, kocasından boşanmış veya kocası ölmüş ise iddeti bitmiş olmalıdır. Binaenaleyh böyle bir kadın iddet içinde bulundukça hacca gidemez. Hattâ yola çıktıktan sonra Mekkei Mükerrremeye en az on sekiz saat uzak bir yerde iken - Kocasının o sırada ölmesi gibi bir sebeple – iddet beklemesi icap etse bu iddeti bitirmedikçe oradan çıkmaması lâzım gelir.

Haccın sıhhatinin şartları :

20 – Bir hac vazifesinin sahîh bir surette yerine getirilmiş olması için şöylece dört şart vardır:

(1) İslâm, bu haccın farziyetinin şartı olduğu gibi sıhhatinin de şartıdır.

Binaenaleyh gayri müslimin haccı sahih olmaz, velevki bilâhara müslüman olsun.

(2) Mekânı mahsus. Bundan maksat, Arafat ile Kâbei Muazzamadır. Binâenaleyh Arafatta vukuf ile Beytullah tavaf edilmedikçe sahih bir hac vücade gelmiş olamaz.

(3) Vakti mahsus. Bundan maksat, Arafattaki vakfe zamanıdır ki, Arefe gününün zeval vaktinden kurban bayramının tülû'ü fecrine kadar devam eden bir müddettir. Tavaffi ziyaretin vakti ise – eyvelce de beya edildiği üzere – hayatın nihayetine kadardır. Fakat bu tavafın vâcip olan vakti, eyyamı nahr'dır. Yani: Kurban bayramının ilk üç günüdür.

Maahaza haccı ifradın ve nâcci temettu ile haccı Kıranın Menasikini ifa edebilmek için muayyen bir vakit vardır ki, o da Şevval, Zilka'de aylarıyla Zilhiccenin ilk on gününden ibarettir. Bu müddete eşhûri hac = hac ayları ve "mevsimi hac" denilir.

Bu hac ayları içinde en son vakti hac, Arefe günüyle ilk Kurban günüdür. Binaenaleyh Arefe günü zevalden sonra Arafatta az çok bulunup Bayramın ilk gününde de tevaffi ziyareti yapan bir zat, hac farızasını yapmış olur.

* Şafîlere göre de Arafatta vukuf vakti, zil'hiccenin dokuzuncu gününün zevalinden onuncu gününün fecrine kadardır. Bu vakitte velev bir lâhza vukuf kâfidir.

(4) Hac niyetiyle ihram. Şöyle ki: İhram, haccı veya umreyi veya her ikisini eda için mübah olan şeylerden bazılarını nefesine muvakkaten haram kılmak, yani onları yapmaktan sakınmaktır. Bu ihram, hacca veya umreye veya hac ile beraber umreye niyet etmekle ve "telbiye" de bulunmakla vücade gelir.

Telbiye: «لبيك اللهم لبيك لا شريك لك لبيك ان الحمد والتعظيم للملك لا شريك لك»

demektir. (1)

21 – İhramı yapana "Muhrim" denir. Muhrim olmayana da (Helâl) denilir. "İhlâl" da ihramdan çıkmak ve bir şeyi harem sahasından dışarıya çıkarmak manasına gelir.

İhram, Beytullah için bir tazim alâmetidir. Hattâ hariçten bir hacet, meselâ ticaret için gelen bir müslüman, hac veya umre kastinde bulunmasa da, yine ihramsız olarak Mekkei Mükerreme şehrine giremez. Bu, haramdır, hürmete münafidir.

(1) Lebbeykel' lahümme lebbeyk, lâ şerike leke lebbeyk, innel hamde venni' mete leke vel'mülke lâ şerike lek.

Meali: Allahım! Ben senin emrî fermanına her zaman itaat ederim. Senin için ortak yoktur. Dâvetine dâima hulus ve sadakatla icabet ederim. Şüphe yok ki hamd de, nimet te sana mahsustur, mülk de, senin şerikin yoktur mabudum!

22 – İhrama giren bir erkek, dikişli libaslarını çıkarır, bir peştimal kuşanır, üzerine bir omuz havlusu alır, başını ve ayaklarını açık bulundurur, temizlenir, yıkanır veya abdest alır, iki rekât namaz kılar, yüksekçe bir sesle (Lebbeyk Allahümme lebbeyk...) diye telbiyede bulunur, zevcesile cinsi mukareneti terkeder, zevcesini okşayıp öpmez, akıllı kimseler tarafından Tiyp = güzel kokulu" sayılan misk, anber, kâfur gibi şeyleri sürünmez, bunları yatağına da sürmez, av hayvanları avlamaz, ve avlayanlara işâret edip göstermez, Mekkei Mükerrereminin haremindeki yeşil ağaçları, yeşil otları kesip koparmaz, kendisinin saçlarını kesmez, tıraş etmez, hac veya umre işlerini bitirinceye kadar bu halde devam eder.

Rayıhasından telezzüz edilecek her şey "Tiyp" sayılır.

İhrama giren kadınlar ise libaslarını çıkarmazlar, başlarını ve ayaklarını, açık bulundurmazlar, telbiyede seslerini yükseltmezler.

23 – İhrama giren zatların çadır altına sokulmaları, şemsiye tutmaları, yüzük takmaları, bellerine kemerlerini bağlamaları ve omuzlarına giyinmek-sizin palto gibi şey almaları haram değildir.

24 – Yalnız hac için veya haccı temettü ile haccı kıran için Şevvalın birinci gününden Zilhiccenin dokuzuncu gününe kadar herhangi bir günde ihrama başlanılabileceği gibi bundan evvel de başlanılabılır. Çünkü ihram, haccın şartıdır. Şart ise meşrutun vaktine takaddüm edebilir, bu câizdir. Taharetin namaz vaktine takaddümü gibi. Şu kadar var ki, ihrama daha evvel başlanması, müddetin uzaması itibariyle muhataralı olduğundan mekruhtur, ihram sebebiyle memnu olan şeylerden uzun bir müddet korunmak kolay değildir.

*(Şafîlere göre hac için hac aylarından evvel ihrama girilmez. Girilirse umre için girilmiş olur.)

Mikate dair malûmat:

25 – Hac için afaktan yolculuk yapan zatlar için ihrama girmelerine mahsus beş mevki vardır ki, bunlardan herbirine "Mikat", hepsine birden "Mevakit" denir. Bunlar: "Zülhuleyfe", "Zati ırk", "Cuhfe", "Karn", "Yelemlem" denilen yerlerdir. Fakat bu mevkilere gelmeden evvel de ihrama girilebilir. Hattâ Süveyş yolile hacca giden zatlar, "Rabiğ" hizasında ihrama girerler ki, burası Şamlıların mikatı olan ve Mekkei Mükerrmeye üç merhale uzakta bulunup bugün eseri kalmamış bulunan "Cuhfe" kasabası yakınındadır.

26 – Bir hac yolcusu, mikatı ihramsız geçerse bakılır, eğer daha haccın menasikini ifaya başlamadan mikata döner, telbiyede bulunur, ihrama girse kendisine bir ceza lâzım gelmez. Fakat mikate dönmez de bilâhara ihrama niyet ederse veya haccın menasikinden birini yaptıktan sonra ihram

in mikate dönerse ceza olarak dem, yani: Bir koyun kurban etmesi lâzım
dır. Haccın fevt olmasından korkulmazsa mikate dönmek efdaldır.

27 – Mekkei Mükerrermede bulunan zatların hac için mikatı; Mekkei
Mükerrermedir. Tam oradan ihrama girerler, velevki ehalesinden bulunmuş
olmasınlar. Fakat umre için haremî Mekke dışında bulunan bir yere, bilhas-
sa "Ten'im" denilen mevzie çıkar, oradan umre için ihrama girerler. Bu ci-
hetle bu mevzie "umre" de denilmiştir.

28 – Mekkei Mükerrermenin etrafındaki bir miktar sahaya "Haremî
Mekke" denir. Bunun haricinde, ya'ni, Harem havzesi dışında da "Hill"
adı verilir.

Hill'in Mekkei Mükerrermeye en yakını, garp canibinden üç dört mil
mesafede bulunan "Tan'im" mevzii'dir.

Hill tabiri, ihrama nihayet vermek manasına da müsta'meldir.

29 – Haremî Mekke ile mikatlerden biri arasındaki yerlerde bulunan
zatlar da buldukları yerlerden veya Mekkei Mükerrermeden ihrama girer-
ler. Bunların yakınlık dolayısıyla Mekkei Mükerrermeye gidip gelmeleri çok
olacağından haklarında böyle bir kolaylık, bir müsaade gösterilmiştir.

Haccın farziyetinin sebebi ve edasının fevrî olup olmaması:

30 – Haccın farz olmasına sebep, Beytullahın mevcudiyetidir. Bu mu-
kaddes ma'bedi ziyaret için Hak Tealânın emriyle hac farz kılınmıştır. Bu
sebepten, tekerrür etmediği için haccın farziyeti de tekerrür etmez, mükellef
olan bir zatın ömründe bir defa hac etmesiyle bu fariza yerine getirilmiş
olur. Hattâ âkil ve baliğ olan bir müslüman, fakir iken yürüyerek hac etmiş
olsa bilâhare zengin olmakla yeniden hac etmesi icap etmez.

31 – Hac, Hicretî Nebeviyenin dokuzuncu senesinde farz kılınmıştır.
Bu sene Resulü Ekrem, Sallâllahu Aleyhi Vesellem Efendimiz tarafından
Ebubekir Sıddık Radiyallahü Anh Emirülhac tayin buyurulmuştu. Hicretin
onuncu senesinde bizzat Peygamberî Zîşan Efendimiz Mekkei Mükerrermeye
azimle hac farızasını ifa buyurmuşlardı.

32 – Haccın farziyeti edasına gelince bu, fevrî midir, ömrî midir? Ya-
ni; şartlarını cami olan bir zat için hemen o şartları haiz olduğu senede hac
yapılması lâzım mıdır, yoksa her hangi senede yapılması câiz, edadan ma'
dut mudur?

Bu hususta iki kavil vardır. Bir kavle göre hac farızası, ömrîdir, mükel-
lef, bunu berhayat oldukça dilediği senede yapabilir, sonraya bıraktığından
dolayı günahkâr olmaz. Meğer ki hac etmeden vefat edecek olsun.

Fakat daha sahih görülen diğer kavle göre haccın farziyeti edası, fev-
rîdir. Bununun tehire bırakılması bir günahıdır. Şöyle ki: Bir zat, bulunduğu
belde hacıların Hicaza gidecekleri mu'tat olan bir günde haccın şartlarını
camî bulursa hemen hacca gitmesi kendisine farz olur. Bu tarihte hacca git-

mezse âsim olur, hattâ bilâhara bu şartlardan mahrum kalsa da bu fariza, uhdesinde takarrür etmiş olduğundan sakıt olmaz. Bundan mes'ul bulunur.

33 – Hac aylarında = mevsimi hacda hac şartlarını cami ve hac yolculuğu için bu müddet kâfi bulunduğu takdirde de hac, farz olmuş olur. E haccin edasının farziyeti de bir kavle göre ömrü ise de daha sahih görülen diğer bir kavle göre fevrîdir. Hemen o mevsimde gitmek icap eder.

Haccın farziyetindeki hikmeti teşriyye:

34 – Malûmdur ki hac, islâmiyetin beş mühim esasından birini teşkil etmektedir. (Büniyelislâmü alâ hamsin. – islâm dini, beş esas üzerine kurulmuştur) hâdisi şerifi, bunu bildirmektedir.

Hac, şartlarını haiz olan her müslüman için pek mukaddes bir farizadır. Namaz, oruç, birer bedenî ibadettir. Zekât da bir malî ibadettir. Hac ise hem bedenî, hem de malî bir ibadettir. Bu fariza, hem bedence olan sıhhat ve selâmetin, hem de malî varlığın bir şükran vazifesi demektir.

Haccın yapılmasındaki muhtelif usul ve âdab, insanın kadim ve kerîm olan ma'buduna yapacağı tazimatın, göstereceği kulluk vaziyetinin, arzedeceği ihtiyaç ve iftikar tarzının en mükemmel şeklini ihtiva etmektedir.

35 – Alîm ve hâkim olan halikimizin kudsi bir ma'bedini mükerrerem bir beytini ziyaret ederek zati ülûhiyetine olanca safvetiyle, olanca samimî duygularıyla tazimatta, tazarruatta bulunan bir kulun bu dinî vazifesi, temiz ruhlara büyük inşirahlar verecek ulvî bir mahiyeti haizdir.

Bundan başka umum müslümanların kiblegâhı olan ve İbrahim Aley-hisselâm gibi büyük bir peygamberin makamını ihtiva eden muazzam bir ma'bet'te yapılacak ibadet ve taatin ulviyetine, vesile olacağı ecir ve mesûbate nihayet yoktur.

Resuli Efham Efendimizin içinde doğup büyüdüğü, islâm güneşinin ilk doğmaya başladığı ve islâmiyetin binlerce kudsi hatıraları sinesinde saklanmış bulunduğu mübarek bir beldeyi ziyaretteki feyiz ve bereket de her türlü tasavvurların fevkindedir.

36 – İslâm âleminin şark ve garbinden nezih bir heyecan ile akın edip gelen binlerce dindaşın böyle muhterem bir mekânda toplanmaları, aralarındaki din birliğini, din kardeşliğini, din sevgisini canlandırmaları ve birbirinin halinden haberdar olarak fikir teatisinde bulunmaları ne kadar takdirlerle şayan bir harekettir.

Seyahatin sıhhi, fikrî içtimâî faydalarını takdir eden yabancı milletler, dinen mecbur olmadıkları halde bir çok sıkıntılara katlanarak cihanın en hücre taraflarını gezip duruyorlar. İslâmiyet ise en faideli bir seyahate bir kudsiyet, bir mecburiyet vermiş, müslümanları böyle bir seyahatin nihayetsiz feyizlerinden müstefit etmek istemiştir.

37 – Hac farizasını şuurlu bir halde ifa edecek müslümanların bundan ne kadar istifade edecekleri pek aşikârdır. Bhusus bu farizayı yerine getirmek bahtıyarlığına nâil olan uyanık bir müslümanın bu sayede bir hayli bilgiler elde ederek tenevvür edeceği ve sonra dönüp kendi muhitini bir çok islâm şununundan haberdar ederek tenvire muvaffak olacağı da şüphesizdir.

38 – Velhasıl haccm farizyetindeki hikmet ve maslahat, pek büyüktür. Müslümanlığın intişanna, itilâsına müteveccihdir. Zaten dini islâmın emir ve tavsiye ettiği hangi bir ibadet ve taat vardır ki, müslümanların maddî ve manevî sahalardaki terakkisini, tefeyyüzünü temin etmesin? Elverir ki, müslümanlar, kendi mukaddes dinlerinin bu emirlerini tavsiyelerini bihakkın takdir ederek yerine getirmeğe çalışsınlar.

Ne muflu servete, sıhhate malik olup da bu gibi dinî vazifelerini ifaya muvaffak olanlara!...

Haccin vâcipleri:

39 – Hac farizesinin vâcipleri şunlardır:

(1) İhrama mikat denilen yerlerden başlanmak.

Binaenaleyh Medinei Münevvere tarafından hacca gidenler, Zülhuleyfedden, Iraklılar, Horasanlılar, Maverainehir ahalisi, zati ırktan; Şamlılar ile Mısırlılar ve Mağribîler, Cühfe muhazi bir yerden meselâ Rabig köyü hizasından, Necitliler, Kamdan, Yemenliler de Yelemlem'den ihrama girerler. Yolları bir mikatlardan birine tesadüf etmeyen hacılar da bunlardan birinin hizasında bulunacak bir yerden ihrama başlarlar.

(2) İhramın mahzurlarını, yani: İhrama giren kimse için yapılması haram olan şeyleri terk etmek.

Dikişli libas giyinilmesi, av avlanması, daha ihramda iken saçların kesilmesi veya fâhiş lâkirdilar söylenmesi gibi.

(3) Arafatta zevalden sonra gurup vuku buluncaya kadar durmak.

(4) Kurban bayramının birinci gününün fecrinden sonra ve güneşin doğmasından evvel, velev bir saat Müzdelife de durmak.

Müzdelife, Mekkei Mükerrermeye dört, Arafata iki saatlik bir mesafede bulunan bir mevkidir.

(5) Dört devresi farz olan tavaff ziyareti yedi devre ile tamamlamak.

(6) Tavaffi ziyareti eyyamı nehirden birinde, yani: Kurban bayramının birinci veya ikinci veya üçüncü gününde yapmak.

(7) Tavaffi saderde bulunmak. Bu, mekkî olmayan, yani: Mekkei Mükerreme ile civarı sakinlerinden olmayıp taşradan hacca gelip âfakî namını alan hacılara mahsustur ki, bir dönüş, veda tavafından ibarettir.

(8) Tavaf esnasında hadesten tahir, avret mahalleri tamamen kapalı olmak.

(9) Kâbei Muazzamayı tavafa daima Haceri Esvet cihetinden başlayıp, Beyti Muazzamı sola alarak tavaf etmek ve bunu yürüyerek yapmak.

Hasta olanlar tahtalar üzerinde tavaf ettirilir.

(10) Her tavaftan sonra iki rek'at namaz kılmak.

(11) Tavafi hatimin gerisinden yapmak.

Şöyle ki: Beytullahın şimale doğru olan dıl'ının bir köşesine "Rükni Şamî", diğer köşesine de "Rükni Irakî" denir. Kâbei Muazzamanın altın oluğu, bu iki rüknün arasında ve Hanefî makâmının önündedir. Bu oluğun akacağı yarım dairelik bir yer, bir yarım duvar ile çevrilmiştir. Bu duvara "Hatım = Hazreti İsmail", bunun kuşattığı o yere de "Hicrülka'be" denilir ve bu yerin bir kısmı, Kâbei Muazzamadan sayılır, orada namaz kılınır, dua edilir. Fakat bu yerin Kâbei Muazzamadan olduğu haberi ahat ile sabit olduğundan Beytullaha yüz tutmaksızın bu duvara karşı namaz kılınmaz. Bu duvarın iki tarafı açıktır.

İşte Haremi Şerif içinde bu duvarın arkasında tavaf edilir ki, bu vâcip-tir.

(12) Mevsimi hacda Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve bu Sa'ye Safadan başlamak ve özürleri olmayanların bu sa'yı piyade olarak yapmaları,

Safa ile Merve, Mekkei Mükerrermede Mescidi Haramın hemen civarında basamaklı iki tepedir. Bunlar, genişçe bir cadde ile birbirine bağlıdır. Safadan başlayıp Merveye dört, ve Merveden Safaya üç defa gidip gelmek bir vecibedir ki, bu yedi geliş gidişe "sa'y" denir. Her defa Kâ'bei Muazzama görülünceye kadar basamaklara çıkılır. Şimdi Merve tarafında yüksek binalar yapıldığından Kâbei Muazzamayı görmek kabil olmamaktadır.

Hac için yapılan Sa'y, tavaffi kudümden veya ziyaretten sonra, umre için yapılan sa'y de tavaffi umreden sonra yapılır.

Bu sa'y mahalline "mes'a" denir ki eni (35), uzunluğu da (750) arşındır. Elyevm iki tarafında dükkânlar bulunan bir caddedir.

(Sa'y, İmam Şafiye göre haccın ve umrenin bir rüknidir. Bunsuz hac ve umre tamam olmaz.)

Bu tarzı hareket, bütün kâinatın malik ve hakimi olan Allah Tealâ Hazretlerine tazimleri, ihtiyaçları arz için Beyti ülûhiyetinin mukaddes kapısı önünde bir şevk ve heyecan ile tekrar gidip gelmenin, kabule intizar edilmenin bir remzi demektir.

(13) Minada ufak taş yığınlarına ufacık taşları atmak ki, buna "Rem-yi cemerat" denir. Şöyle ki:

Mekkei Mükerrmeye iki saatlik bir mesafede bulunan Mina sahasında bir birine birer ok atımı kadar uzak üç mevzi'de üç taş yığını vardır ki, bunlara "cemrei ulâ", "cemrei vustâ", "cemrei akabe" adı verilmiştir. Bunlar-

dan her birine Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde "Bismillah, Allahüekber" denilerek yedişer taş atılır. Bu yedi taş birden atılsa kifayet etmez, bir taş yerine geçer.

Bu taşlar beş arşınlık bir mesafeden atılır. Cemrelerin yakınma düşmeleri de kifayet eder. Cemrelerden üç arşın kadar uzak bir yere düşen taşlar, kifayet etmez, yeniden atılması icap eder.

Taşları atacak zat hasta bulursa eline konulacak taşları atar veya bu taşları onun adına başkası atar. Nitekim baygın bulunduğu takdirde de bu taşları onun adına başkası atar. Haccın menasikinde bu gibi niyetler caridir.

Cemrei akabeye ilk taş atılmakla beraber "telbiye" ye nihayet verilir, artık (لِيك اللهم ليك) denilmez. Bu anda telbiyelere icabet hasıl olmuş bulunur.

* (İmam Mâlike göre Arefe gününün zevalinden itibaren telbiyelere nihayet verilir. Çünkü o gün Arafatta durmakla icabet husule gelmiş, haccin rükni azami yapılmış olur.)

Bu taşların atılmasındaki hikmet, Allah Tealânın ilmine muhavveldir. Bu bizce bir emri teabbüdidir. Biz bunu yapmakla Hak Tealânın emirlerine alelittlak olan itaat ve imtisalimizi göstermiş oluruz. Bir de, bu habis ruhlara şeytani vesveselere karşı olan nefretimizin bir remzi, bir tezahürü demektir. Hazreti İbrahim Aleyhisselâmın sünnetine imtisal nüktesini de haizdir.

(14) Minada taşları attuktan sonra kurban kesmek, daha sonra da Mekkei Mükerrerinin haremindedir ve kurban bayramının ilk üç gününden birinde saçları tıraş etmek veya kırmak. Şöyle ki:

Kurban kesmek, hac ile umreyi cem etmiş olanlara vâciptir. Bu vecibe, hac ile umreyi cem'e muvaffakiyetin bir şükranesidir. Yalnız hac etmiş olan âfakı, misafir olduğundan kendisine kurban kesmek vâcip değildir, dilerse bir, nâfile olmak üzere kurban kesebilir.

Kadınlar, saçlarının yalnız uçlarından biraz kırkverirler.

40 — Tıraş "halk", saçları biraz kesmeğe de "taksîr" denir. Bunlar, İmamı A'zama göre mekân ile zaman ile mukayyedir, yalnız haremi Mekke ve eyyamı nahrde yapılabilir.

Bunlar, İmam Ebu Yusufa göre böyle mukayyed değildir, bilâhare başka yerde de yapılabilir. İmam Muhammede göre zaman ile mukayyed değilse de mekân ile mukayyedir. Binaenaleyh eyyamı nahrden sonra yapılabilir. Fakat her halde Mekkei Mükerrerinin haremindedir yapılmalıdır, başka yerde yapılırsa ceza olarak bir koyun kurban edilmesi lâzım gelir.

Halk, taksîrden efdaldır. Saçsız olanlar, saçlarının üzerine usturayı gezdirmekle bu vecibeyi yerine getirmiş olurlar.

41 — Haccın vâciplerinden birini terk etmek, haccın sıhhatına mani olmaz. Bundan dolayı ceza olarak yalnız kurban kesmek lâzım gelir. Etî

Mekkei Mükerrerme fakirlerine dağıtılır. Maamafih terkedilen bir vâcip, yeniden yapılıncaya, ceza sakit olur. Abdestsiz yapılan bir tavafı iade gibi.

Haccın Sünnetleri.

42 – Hac farizesinin sünnetleri şunlardır:

(1) İhrama girerken tamamen yıkanmak veya abdest almak. Bu yıkanmak mücerret bir nezafet maksadıyledir. Binaenaleyh hac için ihrama girecek kadın, haiz veya lohusa olsa da yıkanması sünnettir.

(2) İhramın sünneti niyyetiyle iki rek'at namaz kılmak.

İlk rek'atında "Kâfirun" sûresini, ikinci rek'atında da "İhlâs" sûresini okumalıdır.

(3) İhram için beyaz ve yeni peştemal ile omuz havlusu tutmak. Bunların yenisi ve beyaz renklisi, yıkanmışından ve başka renklisinden efdaldır.

(4) İhramdan evvelce gül yağı gibi güzel kokulu bir şey sürünmek.

(5) İhramdan sonra her seher vaktinde, her namaz kılıştı, her yokuşa çıkıp inişte, her yolcu kafilesine rast gelince orta bir sesle üç kere: (Lebbeyk Allahümme Lebbeyk...) Diye telbiyede bulunmak.

(6) Telbiyelerden sonra Peygamberi Zîşan Efendimize çokça selâti selâmda bulunmak.

(6) Telbiyelerden sonra Peygamberi Zîşan Efendimize çokça selâti selâmda bulunmak.

(7) Salat-ü selâmdan sonra Allah Tealâya yalvarmak ve bilhassa:

(اللهم انى أسئلك رضاك والجنة واعوذ بك من غضبك و النار) diye dua okumaktır. (1)

İmam Muhammede göre duada tevkıyt, yani: Daima aynı dualara muvazebet, kalbin rikkatini giderir, samimiye te münafi bulunur, bir itiyat halini alarak tam bir şuura mukarin bulunmamış olur. Binaenaleyh herkes dileği veçhile dua etmelidir. Bu müstehaptır. Maahaza Resuli Ekremden menkûl ve masûr dualar ile teberrük edilmesi de müstehastır.

(8) Mekkei Mükerrermeye girmek için yıkanmak ve gündüzün girmek, Kâbe-i Muazzamayı görünce dua etmek, Beytullahın önünde tekbir ve tehlilde bulunmak.

(9) Afakî olanlar için tavafı kudurda bulunmak.

Geç kalıp da Mekkei Mükerrermeye girmeden Arafata çıkanlardan bu tavaffı kudum, sakit olur.

(10) Mekkei Mükerrermede buldukça vakit vakit nâfile olarak tavaf etmek.

(1) Meali: Ya İlahi! Ben senden rızanı ve cennetini dilerim, sana gazabından ve ateşten sığırım.

(11) Tavaffi ziyarette erkeklerin "iztiba" etmeleri.

Yani: Tavafa başlamadan evvel omuzlarına almış oldukları örtülerin birer ucunu sağ koltuklarının altından alarak sol omuzları üzerine atmaları.

(12) Tavaffi ziyaretin ilk üç şavtında = devrinde erkeklerin "remel" etmeleri. Yani: Adımlarını kısaltarak, omuzlarını silkerek çalınmış bir sür'at göstermeleri. Bu, hacıların şevkına, kuvvet ve salâbetine ait bir nişanedir.

Resûlî Ekrem Efendimiz, umretül'kazada eshabı kiramile beraber bu vaziyette tavaf ederek karşıdan seyir eden ve sahabe kiramın zayıf düşüklerini sanan Mekkelilere Ehli İslâmın kuvvet ve celâletini göstermek istemişti. Bu sünneti seniyyeye hâlâ riayet edilir.

Bu remel, tavaffi kudumde de yapılabilirse de tavaffi ziyarette yapılması efdaldır. Tavaffi sederde yapılmaz.

(13) Safa ile Merve arasında sa'y ederken oradaki iki yeşil direk arasını erkeklerin sür'atle geçip sonra yine yavaş yavaş yürümeleri.

Bu sür'atle yürüyüşe: "Hervele" denir.

(14) Zilhiccenin yedinci günü öğle namazından sonra Mekkei Mükerrerede tek bir hutbe okunup nasa hacın menasiki, yani: Yapılması lâzım gelen efali ta'lim edilmek.

(15) Zilhiccenin sekizinci günü güneşin doğmasından sonra Mekkei Mükerrerede "Mina" ya çıkmak ve o gece Minada kalmak; Mina, hareme dahildir.

(16) Zilhiccenin dokuzuncu günü, güneşin tulû'undan sonra Minadan Arafata çıkmak.

Arafatta veliyyülemir veya naibi, ikindi namazını öğle namazile beraber öğle vaktinde kıldırır. Namazdan evvel, zevalden sonra iki hutbe okur, nasa Arafatta ve müzdelifede durmalarına vesair hac fiillerine dair malûmat verir.

(17) Kurban bayramının ilk gününde bir hutbe okunarak hacın mütebaki menasiki beyan olunmak. Bununla hutbeler, üç def'a irat edilmiş olur.

(18) Arafatta ve müzdelifedeki namazlarda tazarru ve niyaz ile göz yaşları dökmek veya döker gibi bir vaziyet almak, kendi hakkında ve anası, babası, din kardeşleri hakkında hayırlı dualarda bulunmak.

Arafat, harem dairesinden hariç, sahradan maduttur. Burada hacıların duruşu, cuma gününe tesadüf etse cuma namazı kılınmaz.

(19) Güneşin gurubundan sonra Arafattan ağır ağır inmek ve müzdelife varıldığı vakit gelen gidenlere engel olmamak için vadiden yüksekçe bulunup « مشر حرام » Meş'ari haram" denilen "Kuzeh" tepesi yakınına konmak.

(20) Bayram gecesi Müzdelife'de kalıp bayram sabahı Minaya inmek ve eyyamı nahrde bütün y ol eşyasile beraber Mina'da kalmak.

(21) Mina'da taşlar atılırken Mina'yı sağa, Mekkei Mükerreremeyi sola almak, sırasıyla evvelâ Cemrei ulâyı, sonra Cemrei vüstayı piyade olarak, daha sonra da cemrei Akabe'yi rakip olarak taşlamak ve bu son Cemrede taşları aşağıdan yukarıya doğru atıvermek.

(22) Taşlamaya ilk gün güneşin doğmasıyla zevali arasında, diğer günlerde ise zeval ile gurup arasında başlamak.

(23) Mina'dan Mekkei Mükerreremeye acele inmek isteyen kimse için Zilhiccenin on ikinci günü güneşin gurubundan evvel yola çıkmak, guruba kadar durması bir isaettir.

(24) Mina'dan Mekkei Mükerreremeye gelirken "Muhassep" ve "Ebtah" denilen düz bir mevzie bir müddetçik inivermek.

(25) Tavaffi veda, dan ve iki rek'at namazdan sonra zezem suyundan Beytullaha bakarak ayakta kana kana içmek ve bu mübarek sudan başa ve bedene dökünmek.

(26) Haceri esvet ile Kâbei Muazzamanın kapısı arasında bulunup "Mültezem" denilen mevzie göğsü ve yüzü vaz ile sürüvermek.

(27) Kimseye zahmet vermeksizin Kâbei Muazzamanın estarına yapıp duada bulunmak ve içerisine girmek mümkün olunca kemali edep ve tazim ile girip iki rek'at namaz kılmak.

Kâbei Muazzamanın estarına = perdesine sarılmak, mültezeme temasla bulunmak, kurbiyyeti ilâhiyyeye olan şevk ve heyecanın bir remzidir. Beytullaha olan muhabbetin, Hak Tealânın mağfiretini ısrarla niyazın ve Mabudi Kerîm Hazretlerine sığınmanın bir nişanesidir.

(28) Medinei Münevvereye gidip Resuli Ekrem – Sallallahü Aleyhi Vesellem. – Efendimizi ziyaret etmek.

Haccın sünnetlerini terk eden faziletten mahrum, belki de âsim olursa da üzerine kurban kesmek gibi bir ceza lâzım gelmez.

* (Şafillere göre Arefe gecesi Mina'da kalmak sünnet, teşrik gecelerinde ise kalmak vâcip tir.)

Haccın âdabı:

43 – Hac yolculuğunda bulunacak zatların riayet edecekleri bir kısım âdap vardır. Başlıcaları şunlardır:

(1) Tam helâl bir mal ile hac etmelidir. Çünkü helâl olmayan bir mal ile hac edilmesi haramdır.

(2) Yola çıkmadan evvel kul borçları var ise ödenmelidir.

(3) Günahlardan tevbe etmeli, kazaya kalmış ibadetler var ise kaza edilmelidir.

(4) Riyadan, fahr-ü mübahattan, ziyet ve ihtişamdan sakınmalı, mütevaziane bir vaziyet almalıdır.

(5) Hac yolculuğu hakkında münasip zatlar ile müşaverede bulunmalıdır.

(6) Kimler ile arkadaş olacağına, hangi yoldan veya hangi vasıtalar ile yolculuk yapacağına dair istihare yapmalıdır.

(7) İcabında kendisini irşat edecek, kendisine muavenette, sabır ve sebat tavsiyesinde bulunacak salih bir refik edinmelidir.

(8) Yolda arkadaşlarıyla vesair yolcular ile çekişmekten, dövüşmekten sakınmalıdır.

(9) Düşmanları var ise haklarında, af'v ile, müsamaha ile muamele yapmaya çalışmalıdır.

(10) Hac yolculuğuna ay başında Perşembe günü, bu olmazsa Pazartesi günü sabahleyin çıkmalıdır.

(11) Aile etradı ile, dostlar ile veda etmeli onların dualarını dilemeli, bunun için ziyaretlerine gitmelidir. Onlar da kendisini hacdan gelirken istikbal etmelidir ki, bu da sünnettir.

(12) Hacca giderken ve hacdan dönüp gelince hanesinde iki rek'at namaz kılp dua etmelidir.

Hac farızası hakkında tatbikat:

44 – Bir hac vazifesini vâcipleri, sünnetleri, edepleri dairesinde yapacak bir zat şu veçhile hareket eder.

(1) Helâl, tıp bir mal tedarik eder, ödenmesi lâzım borçları var ise öder. Kazaya kalmış ibadetleri var ise mümkün mertebe kaza eder, taip ve müstağfir olur, nefsini kötü sözlerden korur, güzel hasletli olmağa çalışır, mütevaziane bir vaziyet alır, yola çıkacağı zaman hanesinde iki rek'at namaz kılar (بسم الله توكلت على الله لا حول ولا قوة الا بالله) diyerek hakka sığınır, ailesi efradiyle, dostlarıyla veda ederek yola çıkar.

(2) Mikat denilen yerlerden birine varınca yıkanır veya abdest alınır, giderilmesi lâzım gelen fazla tüyleri bedeninden giderir, tırnaklarını keser, elbisesini çıkarır, beyaz, temiz bir peştemal ile dikişsiz bir örtüye, meselâ: Bir iki havluya sarılır, güzel kokulu şeyler sürünür, başını açık, ayaklarını çorapsız bulundurur, üstü açık topukları kısa ayakkabı giyinir, iki rek'at ihram için namaz kılar, ihrama niyet edip اللهم اني اريد الحج فيسرته وتقبله مني = Ya-

rabbi! Ben hac etmek istiyorum, onu bana kolay kıl, ve anı benden kabul et) diye dua eder, sonra da (ليك اللهم ليك) diye telbiyede bulunur.

(3) Böyle ihrama girdikten sonra yanında ise zevcesile mücemeatta bulunmaz, zevcesini öpüp okşamaz, dikişli libas giyinmez, güzel kokulu şeyler sürünmez, saçlarını, tüylerini, tırnaklarını kesmez, güvercin, geyik gibi av hayvanlarını avlamaz, yeşil ağaçları, otları kesip koparmaz, kötü ve şehvani sözlerde bulunmaz, arkadaşlarıyla ve başkalarıyla çekişmez. Fakat yıkana bilir, para kesesini beline bağlayabilir.

(4) Her namaz kıldıkça ve yolcu kabilelerine rast geldikçe, yokuşları çıkıp inişlere indikçe; (ليك اللهم ليك) diye yüksekçe bir sesle telbiyede bu-

lunur. Mekkei Mükerreremeye varacağı zaman yıkanır, veya abdest alır, mekkei Mükerreremeye girince hemen mescidi harama koşar. Beytullahı görünce telbiyede (لا اله الا الله) diye tekbirde (الله اكبر) diye tehlilde bulunur. Salâ-tü selâm okuyarak: (اللهم زدني تقياً و تقياً و تكريماً و برأ مهابة) = Ya ilâhi! Beyti iz-zetine mahsus teşrifi, tazimi, tekrimi ihsan ve iclâli arttır.) diye dua eder. Hacer-i Esved tarafına yönelerek tekbir alır, Haceri Esvedî selâmlar, mümkün ise kimseye eziyet vermeksizin öper veya elile mesheder. Sonra da Kâbei Muazzamayı sola alarak hatfimin arkasından tavaffı kudume başlayıp Beytullahın etrafını yedi defa dolaşır, bu tavafın ilk üç devrinde "Remel" yapar, yani; adınlarını kısaltır, omuzlarını silkeleyerek çalılıca bir sür'at gösterir ve her dolaşmasında Haceri Esvede gelince anı selâmlar, bu tavafı müteakip te İbrahim Aleyhisselâmın makamında, kalabalık ise Haremi şerifin diğer yerinde iki rek'at namaz kılar, sonra Haceri Esvedî yine selâmlar, (istilâm eder.)

(5) Bundan sonra sa'y için Safa ile Merve caddesine çıkar, bu caddede evvelâ Safa tepesine Beyti Muazzam görülünceye kadar çıkıp Beytullaha yönelerek tekbir ve tehlilde, selâtü selâmda bulunur. Sonra buradan Merve tarafına gider, bu sahadaki iki yeşil direk arasında sür'at gösterir, bu suretle dört defa Safadan Merveye, üç defada Merveden Safaya gider gelir, Merve tepesinden de Kâbei Muazzamaya karşı tekbir ve tehlilde, selâtü selâmda bulunur ve böyle her geliş gidişte telbiye yapar, sürat ile yürüdüğü zaman (اللهم اغفر وارحم و تجاوز عما تعلم فانك انت العلى العظيم) = Yarabbi!.. Yarlığa, merhamet et, bildiğin kusurlarımıza bakma, çünkü sen şüphesiz en yüce en büyüksün) diye dua eder.

Bu geliş gidişin muttasıl bir halde olması efdaldir. Fasıla ile yapılması da câizdir.

(6) Yalnız hacca niyet etmiş olan bu zat, böyle sa'y ettikten sonra da Mekkei Mükerreremde yine ihramlı olarak kalır, dilediği zaman Beytullahı nâfile tavaf eder. Zilhiccenin sekizinci – Terviye – gününde sabah namazını Mekkei Mükerreremde kılar, sonra "Mina" mevkiine çıkar, orada Arefe gününün sabah namazını kılincaya kadar durur, sonra Arafata gider o gün güneş gurup edince de Müzdelifeye yönelip geceyi Müzdelifede geçirir, akşam namazını yolda kılmayıp yatsı namazıyla beraber imama uyarak Müzdelifede kılar. Kurban bayramı gününün fecri doğunca da hemen sabah namazını kılar, sonra Müzdelifede "Meş'ari haram" denilen mevkie gider, orada biraz durur, bütün bu yerlere gider gelirken vakit vakit telbiyede bulunur.

(7) Meş'ari haramda iken fecir, tamam aydınlanınca daha güneş doğmadan Mina tarafına vekar ve sekinet ile yönelir, Minada Cemretülakabe denilen taş kümesine yedi tane küçük taş atar bu taşları sağ elinin baş ve şehadet parmakları ucu ile tutarak atar ve her birini attıkça tekbir alır, bu atış bitince orada durmaz. Sonra dilerse kurban keser, badehu tıraş olur veya

saçlarının uçlarından parmak uçları kadar bir şey kırpar, bunları yapınca zevcesine mukarenetten başka ihramın bütün memnuları kendisine mübah olmuş olur.

(8) Bundan sonra aynı günde, yani: Bayramın birinci gününde veya ikinci veya üçüncü gününde Mekkei Mükerrmeye döner, tavaffı ziyareti yapar, tavaffı kudumde "Remel" yapmamış ise bunu tavafı ziyaretin ilk üç devresinde yapar bu tavafı bitirince iki rekât namaz kılar. Artık bu tavaftan sonra kendisi için zevcesine mukarenet de mübah olmuş olur.

Tavaffı ziyaret için Minadan Mekkei Mükerrmeye Bayramın birinci gününde inmek efdaldır.

(9) Tavaffı ziyaretten sonra tekrar Minaya gider, Cemreleri taşlamak için üç gün Minada oturur. Bayramın ikinci günü zeval vaktinden sonra Minada "Mescidi Hayf" kurbindeki Cemrei uladan başlayacak Cemrelerin üçünü de taşlar. Şöyle ki: Yayan yürüyerek evvelâ Cemrei ulâya, sonra Cemrei vüstaya yedişer taş atar ve her birinde tekbir alır, bu iki Cemreden her birinin yakınında ayrıca durup kendisine, anasına, babasına, din kardeşlerine dua eder, sonra süvari olarak Cemrei Akabe civarına gider, buna da yedi taş atar, fakat burada dua için durmaz.

Bayramın üçüncü gününde de zevalden sonra bu tertip üzere cemreleri, taşlar, şayet Minada iken bayramın dördüncü günü de girecek olsa o gün dahi böyle taş atar, bugünemahsus olmak üzere taşlar zevalden evvel de atılabilir.

(Bu halde atılan taşların sayısı yetmiş baliğ olmuş olur. Bu taşlar, Müzdelifede iken veya Minaya gelirken toplanır, ihtiyaten yıkanır, cemrelerde biriken taşlardan alıp atmamak mekruhtur.)

(10) Bundan sonra tekrar Mekkei Mükerrmeye döner yolda "Muhasap" denilen düzlükte biraz durup dinlenir. Badehu Mekkei Mükerrmeye giderek Haremi şerife varır, tavaffı vedayı yaparak iki rekât namaz kılar. Bundan sonra da Zemzem kuyusunun yanına gider, elinden gelirse suyunu kendisi çeker, Beytullah karşı durup kana kana içer, bununla yüzünü, başını yıkar ve kolayına gelirse bedenine de döker, içtikçe: **اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا** (اللهم! Ben senden faydalı bilgi, geniş rızık, ve her hastalıktan şifa dilerim) diye dua eder.

(11) Zemzem suyunu içtikten sonra Kâbei Muazzamanın en yüksek eşliğini öper ve mümkün olursa içerisine girip iki rekât namaz kılar, duvarına yüzünü sürüp Allah Tealâya hamdeder, istiğfarda bulunur, Kemali edep ile tekbir ve tehlil ederek, badehu Mültezeme gelir, yüzünü ve göğsünü vazeder, Kâbei Muazzamanın örtüsüne yapışarak duada bulunur. Artık Mekkei Mükerrmede kalmayacak ise yüzünü Beytullah cihetinden ayırmayıp ayrılışından münbahis bir hüznü ile ağlıya ağlıya veya ağılar gibi bir vaziyet alarak arka çekilir, Haremi şeriften çıkar, dilediği gün memleketine avdet eder.

* Bu hac menasikini ifa hususunda: kadınlar da erkekler gibidirler. Şu kadar var ki kadınlar; ihramda mu tat ve çhile giyinmiş ve başlariyle ayakları

örtülü bulunmuş olur. Maamafih yüzlerine dokunmamak üzere bir nikap ta kullanabilirler. Telbiyelerde seslerini kaldırmazlar, tavafta ve Safa ile Merve arasında sürat göstermezler, ihramdan çıkmak için de saçlarının uçlarından biraz kesmekle iktifa ederler. Haceri Esvedî selâmlamak için erkeklerin aralarına sıkışmazlar.

Adet görmeğe başlayan bir kadın, haccın bütün menasikinî yapabilir. Yalnız bu halde tavaffı ziyareti yapamaz, te'hire bırakır. Bute'hirinden dolayı kendisine kurban vesaire de lâzım gelmez.

Tavaffı ziyaretten sonra adet görmeğe başlayan bir kadından tavaffı ve da, vecibesî sakıt olur.

Umre hakkında tatbikat:

45 – Yukarıdaki tatbikat, yalnız haccı ifrat hakkındadır. Yalnız umre yapmak isteyen zat ise şu veçhile hareket eder.

(1) Bu zat, âfakî olduğuna göre mikatta, Mekkei Mükerrerme ahalisinden olduğu takdirde Mekkei Mükerrermenin haremî haricinde ihrama girer, evvelce beyan edildiği veçhile elbisesini çıkarır, peş temal ile örtüye bürünür.

(اللهم انى اريد العمرة فيسر هالى و تقبلها منى) = Yarabbi Ben! umre yapmak istiyorum, onu bana kolay et ve anı benden kabul buyur.) Diye yalnız umreye niyet eder ve (ليك اللهم ليك) diye telbiyede bulunur. Hac için ihrama giren bir zatın kaçınacağı şeylerden bu da kaçınır, yolculuğu esnasında telbiyeye devam eder.

(2) Mekkei Mükerrermeye girince umre için tavafta bulunup bildiğimiz veçhile Beytullahın etrafında yedi def'a dolaşır. Haceri Esvedî her def'asında selâmlar, ilk üç dolaşmasında sürat gösterir, tekbir ve tehlilde bulunur.

(3) Bu tavaftan sonra Safa ile Merve arasında evvelce yazıldığı veçhile sa'y eder, Ba'dehu başının saçlarını tıraş ettirmek veya kısmen kestirmek suretiyle umresini ikmal etmiş, ihramdan çıkmış olur. Artık Mekkei Mükerrermede kaldıkça Kâ'bei Muazzamayı dilediği vakit tavaf edebilir. Ve dilediği münasip elbiseyi giyebilir. Kendisine evvelce helâl olan şeyler yine helâl olmuş olur.

Tavafın dört şavti, umrenin rüknüdür. Mütebaki üç şavt = devir ile Safa ve Merve arasında yedi def'a yürümek, badehu saçları tıraş etmek veya kısmen kestirmek de umrenin vâciplerindendir.

Umrenin şartları da, vakit müstesna olmak üzere haccın şartları gibidir. Binaenaleyh ihram da umrenin bir şartıdır.

Umrenin sünnetleri, edepleri de haccın Safa ile Merve arasındaki sa'yinden itibaren nihayetine kadar olan sünnetleri ve edepleri gibidir.

Haccı temettu hakkında tatbikat:

46 – Evvelce de yazıldığı üzere haccı temettü, hac ile umre'yi başka iki

ihram ile cem etmektedir. Afaktan gelen hacılar, ihramda fazla kalmamak için en ziyade bu haccı temettu'u iltizam ederler. Şöyle ki:

(1) Bir âfaki, mikatta ihrama başladığı zaman: "Yarabbi! Ben umre etmek istiyorum, bu umreyi bana kolay kıl ve bunu benden kabul buyur" diye umreye niyet ederek telbiyede bulunur, iki rekât namaz kılar, sair hususlara da riayet eder.

(2) Mekkei Mükerreremeye girince umre için Kâbe-i Muazzamayı usulü veçhile yedi kere tavaf eder, sonra iki rek'at namaz kılar, sonra da çıkıp Safa ile Merve arasında "Sa'y" denilen hareketi yapar, bunu müteakip de saçlarını tıraş ettirir veya kısmen kestirir, umresini bitirmiş olur.

(3) Bu veçhile umresini yapmış olan zat, tehallül etmiş yani ihramdan çıkmış olur. Mekkei Mükerrerede hiç ihrama girmemiş zatlar gibi bir halde bulunur, mutat elbisesini giyinir. Mubah olan sair şeyleri yapabilir.

(4) Bu zat, Minaya çıkılacak gün veya daha evvel Mekkei Mükerrerede tekrar ihrama girip hacca niyet eder, telbiyede bulunur ve yalnız hac için niyet etmiş olan bir zat gibi – evvelce beyan ettiğimiz – menasiki haccı tamamıyla yerine getirmeğe çalışır, bundan başka Minada bir kurban da keser.

Bu kurban, hac ile umreyi Cem etmeye muvaffakiyetin bir şükranesidir. Cemrei akabe taşlandıktan sonra, tıraştan veya saçları kestirmekten evvel eyyam-ı nahrden birinde kesilir. Bu, bir koyun olabileceği gibi kurban kesilecek bir devenin veya sığırın yedide bir cüz'ü de olabilir. Böyle bir kurban kesmekten âciz ise üç gün Arefe gününde bitmiş olmak üzere hac esnasında, yedi günde Bayram günleri çıktıktan sonra veya beldesine döndükten sonra oruç tutar ki bu, bir vecibedir.

(5) Bu tatbikat, haccı temettu'de bulunup Mekkei Mükerreremeye "hedy" olarak beraberinde kurban götürmemiş veya göndermemiş olan bir zata göredir. Eğer böyle bir kurban bulunursa mücerret umreyi yapmakla ihramdan çıkmış olmaz. Belki umre için tavaf eder, sa'yde bulunur, bununla beraber terviye gününe, yani Zilhiccenin sekizinci gününe kadar ihramda kalır, bunu müteakip hac için ihrama niyet eder, baki menasiki ifaya devam ederek Kurban Bayramının ilk gününde bu şükran kurbanını keser, ba'dehu saçlarını tıraş ettirir veya kısmen kestirir, artık o anda iki ihramdan çıkmış olur.

Haccı kıran hakkında tatbikat:

47 – Malûm olduğu üzere haccı kıran hac ile umrenin ihramını cem etmek yani ikisi için birden ihrama girmektir. Şöyle ki:

(1) Haccı kıranda bulunacak zat, mikatta veya daha evvel umre ile hacca birlikte niyet edip iki rekât namaz kılar, sonra "ya ilâhi! Ben umre ile hac yapmak istiyorum. Bunları bana kolay kıl, bunları benden kabul

buyur" diye dua eder, telbiyede bulunur, muhrim için memnu olan hususlara tamamile riayete çalışır.

(2) Bu zat, Mekkei Mükerrmeye girince evvelâ umresini yapar, Beytullahı tavaf eder, Safa ile Merve arasında sa'y eder. Sonra haccin menasikini – evvelce yazıldığı veçhile – ifaya başlar. Bu hacci kırana muvaffakiyetinden dolayı hacci temettu'de olduğu gibi bir şükran olarak cemreleri veya yalnız cemrei akabeyi taşladıktan sonra, saçlarını traştan veya kestirmekten evvel bir kurban keser ki bu, vâciptir. Bunu bulup kesemiyeyse üç gün Arefe gününde bitmiş olmak üzere oruç tutar, yedi gün de Bayram günleri çıktıktan sonra dilediği vakit tutar ki mecmuu on gündür. Bunlar müteferrik günlerde de tutulabilir.

(3) Hacci kırana niyet eden zat, umresini yapmadan Arafata gidecek olsa umresini bozmuş olur. Artık kendisine bu şükran kurbanı vacip olmaz. Şu kadar var ki, umreyi kaza etmesi ve bunu bozmuş olmasından dolayı bir ceza olarak kurban kesmesi lâzım gelir.

* Hacci temettu, ile hacci kıran, afakilere mahsustur. Mekkei Mükerrmede veya Mekke ile Mikat arasında bulunanlar bunu yapmazlar. Çünkü bu hacları yaparken bir aralık ehil ve ıyalleri yanına dönüp gitmemeleri lâzımdır. Bunların ise bu esnada ehil ve ıyallerinden uzaklaşmaları müşküldür.

Hedyin mahiyeti ve hükümleri:

48 – Allah Tealâya ma'nen teraküp için veya bir cinayetten dolayı keffaret olarak kesilmek üzere Haremi Şerife götürülen veya kendisi veya parası gönderilen kurbanı "hedy" denir ki, en az bir yaşındaki koyun ile altı ayını doldurup bir yaşındaki koyun gibi görülen toklu ve beş yaşını tamamlamış deve ile iki yaşını bitirmiş olan sığır hayvanından olur. Bunların erkekleriyle dişileri müsavidir. Uzhiyedeki evsaf bunlarda da aranır.

Koyun cinsinden olan kurbanı "dem", diğerlerine de "bedene", denir. Hedyin âlâsı bedenedir.

49 – Bir hayvanın hedy olması ya sarahaten veya delâleten olur.

Meselâ: "hedy için" denilerek satın alınıp Mekkei Mükerrmeye gönderilen bir koyun sarahaten hedy olmuş olur. Hedy olmasına kalben niyet edilen bir koyun veya hedy olmasına niyet edilmeksizin kesilmek için Mekkei Mükerrmeye gönderilen bir koyun veya deve de delâleten hedy olmuş olur.

50 – Hedy hayvanına binilmesi, yük yükletilmesi, bir zaruret bulunmadıkça caiz değildir, ta'zime münafidir. Bu yüzden kıymetine noksan gelirse bu noksan miktarı tasadduk lâzım gelir.

51 – Hedy kurbanının sütünü sahibi içmez, velev ki etini yemesi kendisine caiz olan kısımdan olsun. Memelerini soğuk su ile yıkayarak sütünü kesmeye çalışır, meğer ki hayvana muzır olsun. O halde sütünü fakirlere ta-

sadduk eder. Sahibi, bundan istifade etse veya bu sütü zengin kimselere verse bedelini tasadduk etmesi lâzım gelir.

52 – Allah rızası için teberrü' edilen bir şeyin aynini tasadduk caiz olduğu gibi kıymetini ve bir rivayete göre mislini tasadduk da caizdir.

Binaenaleyh bir kimse, kendi koyunlarından muayyen birini hedy olmak üzere tayin etse bunun kıymetini veya mislini hedy olarak Haremi Şerife gönderebilir.

53 – Tetavvü olarak gönderilen hedy, yolda çalınsa veya telef olsa yerine başkasını göndermek icap etmez. Vacip olarak gönderilmiş olunca yerine başkasını ikame etmek icap eder. Fazla ayıplandığı takdirde de hüküm böyledir. Meğer ki sahibi zengin bulunmasın, o halde bu ayıplı hedy de kifayet eder.

Kezalik: Haremde kesilip de eti henüz tasadduk edilmeden çalınsa artık başkasını kesmek lâzım gelmez. Çünkü bu vecibe, yerinde yapılmıştır.

54 – Evvelce de yazıldığı üzere hacci temettü ile hacci kırandan dolayı hedy, vaciptir. Bunun koyun cinsinden olması da kâfidir. Bu kurban, Bayramının birinci, ikinci veya üçüncü gününde kesilebilir. Fakat birinci gününde kesilmesi efdaldır. Bu, bir şükran kurbanı olduğundan bunun etinden sahibi de yiyebilir. Mütebakisini Mekkei Mükerreme fakirlerine dağıtmak efdaldır.

55 – Hac mevsiminde nafîle olarak Haremi Şerifte kesilen her cins kurban da birer hedydir. Bunların etlerinden de sahipleri yiyebilirler.

56 – Hacca ait cinayetlerden ya'ni: yapılması memnu olan şeyleri yapmaktan dolayı birer ceza veya keffaret olarak kesilecek kurbanlar da hedy kabilindedir. Bunların etlerinden sahipleri ve sahiplerinin zevceleriyle usul ve fûru'u yiyemezler. Çünkü bunlar; zekât, nezr kurbanı ve sadakai fîtır meşabesindedirler. Yiyecek olsalar kıymetini fakirlere ödemek lâzım gelir.

57 – Bedene cinsinden olan kurbanların, tatavvu, veya nezr veya hacci temettü, ile hacci kıran için olunca taklit edilmeleri, ya'ni kendilerine birer kurbanlık alâmeti konulması müstehaptır. Bu başkaları için güzel bir imtisal nümunesi teşkil eder. Fakat ceza ve keffaret kurbanlarına böyle bir alâmet konulmamalıdır. Çünkü bunların teşhir edilmesi değil, gizli tutulması münasiptir.

58 – Hedy kurbanlarının kesilecekleri mahal, muflaka Mekkei Mükremenin haremidir. Bunların Minada kesilmesi şart değildir. Şu kadar var ki yolda sakatlanmış olan bir nafîle hedy, yolda kesilebilir. Bu halde etinden yemek sahibine helâl olmaz, tamamını tasadduk etmek lâzımdır. Çünkü bunun etinden sahibinin yiyebilmesi, bunun mahalline, yâni: Haremi Şerife kavuşmasıyla meşru ttur.

Hacca ve umreye müteallik memnuât:

59 – Hac veya umre için ihrama girmiş olan zatlar için yapılması, şe-

ran memnu olan şeylere: (Cinayetülhac) denir ki, bu hususta kast ile sehiv, hata, nısyan müsavidir.

* (Şafililerce hata ile nısyan mafıvdür.)

60 – Hac ve umreye ait memnuât – cinayetler şu beş kısma ayrılır:

(1) Yapılmalarından dolayı yalnız birer "dem" ya'ni: koyun veya keçi kurban edilmesi icap eden cinayetlerdir.

Baliğ bir muhrimin ya'ni: ihrama girmiş bir zatın bir uzvuna tamamen veya bir uzvu miktarı müteferrik yerlerine güzel kokulu bir şey sürmesi, başma kına yakması, yağ sürünmesi, tam bir gün akşama kadar dikişli bir libas giyinmesi veya başını örtülü bulundurması, başının en az dörtte birini traş ettirmesi, zait tüylerini gidermesi, tırnaklarını kesmesi, Haccın vaciplerinden birini, meselâ: Mikatta ihrama girmeyi terketmesi, cünüp veya haiz olarak tavafı kudumda veya tavaffı veda'da veya abdestsiz olarak tavaffı ziyarette bulunması gibi.

Hacci kıranda bu cinayetlerden biri vücade gelirse iki ihramın hürmetini korumak için iki "dem" icap eder.

* Böyle bil'ihthiyar yapılmalarından dolayı "dem" lâzım gelen şeylerden biri bir illet ve zaruret sâikasıyla yapılsa yapan muhayyer olur, dilerse haremde bir kurban keser, dilerse istediği yerde üç gün oruç tutar ve dilerse altı fakire yarımşar sa'dan üç sa' buğday miktarı tasadduk eder ki, (3120) dirhemi şer'i ağırlığına müsavi demektir.

Bu tasaddukun Mekkei Mükerrreme fakirlerine yapılması efdaldır. Bu tasaddukta temlik caiz olduğu gibi ibahe de caizdir. İmam Muhammede göre ibahe – it'am caiz değildir.

(2) Yapılmasından dolayı bedene, ya'ni: deve veya sığır kurban edilmesi icap eden cinayetlerdir.

Bunlar, Arafatta vukuftan sonra daha traş olmadan veya saçları kestirmeden evvel vuku bulan, mucameat ile tavaffı ziyareti cünüp olarak veya hayz nifas halinde yapmaktan ibarettir.

Maamafih her hangi tavaf, taharet halinde iade edilirse cezası sakıt olur.

* Arafatta vukuftan sonra halk veya taksirden evvel bir mecliste mucameat tekerrür etse yalnız bir bedene lâzım gelir. Meclis tebeddül etmiş bulunsa birinci mucameattan dolayı bedene, diğerleri için de "dem" lâzım gelir. Çünkü birinci mucameatla tavafa noksan âriz olmuştur. Böyle bir noksan tavaf için de "dem" kifayet eder. Fakat halk veya taksirden sonra tavaffı ziyaretin tamamından veya dört devrinden evvel mucameat bulunsa yalnız bir koyun kurban etmek kifayet eder. Bu halde tavaffı ziyaretin tamamından veya dört devrinden sonra vuku bulacak mucameat ile artık ne bedene, ne de "dem" lâzım gelmez.

(3) Her birinin yapılmasından dolayı yarım sa', ya'ni: beş yüz yirmi dirhem miktarı tasadduk edilmesi lâzım gelen cinayetlerdir.

Bunlar, bir muhrimin uzuvlarından birinin az bir miktarına güzel kokulu bir şey sürmesi, bir günden az dikişli bir şey giyinmesi veya başını örtmesi, başının dörtte birinden azını tıraş etmesi yalnız bir tırnağını kesmesi, başkasını tıraş etmesi, başkasının tırnağını kesmesi, abdestsiz olarak tavaffı kudumda veya tavaffı veda'da bulunması gibi şeylerdir.

* Tedavi için tıp = güzel rayihalı şey kullanılması, cezayı müstelzim ise de yağ kullanılması, meselâ: bir yaraya zeytinyağı sürülmesi cezayı müstelzim değildir.

Kırk bir tırnağı koparmak da caizdir. Çünkü bunda nema hassası kalmamıştır.

(4) Her birinin yapılmasından dolayı yarım sa'dan = beş yüz yirmi dirhem buğday miktarından noksanı tasadduk edilmesi lâzım gelen cinayetlerdir.

Bunlar, muhrimin çekirge öldürmesi, üzerindeki kehleyi öldürmesi veya ölçüğü yere atması, başkasının üzerindeki kehleyi öldürmesi için göstermesinden ibarettir. Bunlardan birini yapan bir muhrim, dilediği miktar bir şey tasadduk eder.

Öldürülen kehleler, üç ten ziyade olursa yarım sa' buğday miktarı tasadduk edilir. Hariçte, meselâ: Yolda görülen bir kehleyi öldürmek memnu değildir. Binaenaleyh cezayı müstelzim olmaz. Çünkü bu, eziyet veren bir hayvan olduğundan esasen öldürülmesi caizdir.

Bir muhrimin ihramdan çıkıncaya kadar hazin, perişan, mütevazi' bir vaziyet ile Hak Tealâya ihtiyacını arzetmesi lâzım geldiğinden bu halde üstüne başa intizam verilmesi, bir kulluk bir iftikar nişanesi bulunmuştur.

(5) Her birinin yapılmasından dolayı zaman = Bedelini iltizam lâzım gelen cinayetlerdir.

Bunlar da muhrimin av hayvanlarını öldürmesinden veya Mekkei Mükerreremenin haremindeki yaş ağaçları, yeşil otları kesip koparmasından ibarettir.

Binaenaleyh muhrim, gerek Haremi Şerifte ve gerek harem haricinde hiç bir hayvanı öldüremez ve öldürene delâlet edemez.

Kezalik: Bir muhrim, Mekkei Mükerreremenin haremindeki yaş ağaçları ve yeşil otları kesemez, Hilâfına harâket ederse bunların kıymetlerini zamin olur.

Şöyle ki: öldürülen hayvan, eti yenilmez hayvanlardan ise cezası, bir koyun veya keçi kurban etmekten ziyade olmaz. Fakat eti yenilir hayvanlardan ise öldürüldüğü yerdeki kıymeti iki âdil zat tarafından tayin edilerek tamamen tasadduk olunur. Bu yarım sa' buğday kıymetinden az ise mukabilinde muhrim için bir gün oruç tutmak da kifayet eder.

Maahaza, bu kıymet bir kurban kıymetine müsavi olursa muhrim muhayyerdir, dilerse bununla bir kurban alır, Harem dahilinde keser, fakirlere dağıtır, dilerse bununla satın alıp dilediği fakirlere yarımşar sa' buğday ve

ya birer sa' arpa veya hurma dağıtır, yahut yarımşar sa' buğday mukabilinde – velev müteferrik günlerde olsun – birer gün oruç tutar.

Öldürülen hayvan, doğan, kelp gibi muallem bir şey ise sahibine muallem olduğuna göre kıymeti, fakirlere de muallem olmadığına göre kıymeti verilmek lâzım gelir.

Ağaçlara, otlara gelince bunlar hudaı nabit olup kimseye ait değilse Haremi Şerifin hakkını korumak için kıymetleri tasadduk olunur. Fakat bir kimsenin mülküne dahil ise birer kıymetleri de sahiplerine verilmek lâzım gelir.

Haremi Şerifteki bir ağacın yalnız yapraklarını almak, ağaca zarar vermezse câizdir, bundan dolayı ceza olarak bir zaman lâzım gelmez.

Hac ile umrenin memnuaına ait müteferrik mes'eleler:

61 – Muhrim hakkında bir hayvanın bir ayağını kırmak veya bir kuşun kanadını kırıp kendisini kaçıp kurtaramayacak bir hale getirmek veya bir kuşun cılk olmayan yumurtasını kırmak, o hayvanı veya kuşu öldürmek hükmündedir.

62 – Bir hayvanın tüylerini, kıllarını kesmek veya kaçıp kurtulmasına ve kendisini müdafaa etmesini mani olmayacak bir uzvunu kesip kırmak, kıymetine ârız olan noksan nisbetinde tasadduku icap eder. Meğer ki iyi olup eseri kalmassın, o takdirde bir şey icap etmez.

63 – Muhrim'in avladığı hayvan, kendi kendine ölse yine cezayı müstelzim olur. Çünkü buna el koyması, hükmen, bir itlâf demektir.

64 – Muhrim'in av hayvanını satın alması da memnu'dur. Çünkü o, muhrim hakkında mütekavvim bir mal sayılmaz. Fakat muhrim olmayan kimsenin kendi nefsi için veya muhrimin emri olmaksızın muhrim için harem haricinden avlamış olduğu hayvanın etinden kendisi yiyebileceği gibi muhrim de yiyebilir.

65 – Muhrim, tavuk ve koyun gibi yaradılışı itibariyle mütevehhiş olmayan ehli hayvanları kesip etinden yiyebilir. Fakat karadaki av denilen mütevehhiş hayvanları kesecek olsa etinden kendisi de başkaları da yiyemez. Çünkü bu meyte mesabesindedir. Deniz kuşlarını da avlayamaz. Zira onlar aslen berrîdirler, onları öldürmek cezayı müstelzimidir.

66 – Mekkei Mükerreremin haremindedir öldürülen av, İmameyne göre meyte hükmündedir, bunu öldüren bir muhrim bunun etinden yese istiğfar etmesi lâzım gelir. İmam A'zama göre cezasını verdikten sonra yese yediği miktarın kıymetini zâmin olup tasadduk eder.

67 – Ne Haremi Şerifteki ava vurmak için bir şey atılır, ne de haremdeki bir kimse, harem haricindeki bir ava bir şey atabilir. İkisi de haramdır. Çünkü haremdeki av, âmindir, Haremdeki bir kimse de hariçteki ava bir şey atmaktan memnu'dur.

68— Mekkei Mükerrerme haremının av hayvanlarını avlamak, hüdayî nâbit yeşil otlarını koparmak, bir kısım hüdayî nâbit ağaçlarını kesmek yalnız muhrime değil, muhrim olmayana da helâl değildir. Binaenaleyh Mekkei Mükerrerme ahâlisinden muhrim olmayan bir zat, bunlardan birini avlasa veya koparıp kesse, her halde kıymetini zamîn olur. Bunun mukabilinde muhrim gibi oruç tutması kifayet etmez. Çünkü bu, muhrim olmayan mekkî hakkında bir garamettir. Bir keffaret değildir.

Gayri muhrimin böyle bir şeye delâlet etmesi de bir günahdır. Fakat bundan dolayı kendisine bir garamet = ödenecek bir şey lâzım gelmez.

69— Harem dahilinde hayvanları otarmak ve kendi kendine biten otları biçmek helâl değildir. Fakat Mekke samanı denilen ızdır otu ile mantarları kesip toplamakta bir hürmet yoktur.

Kezalik: kurumuş ağaçları kesmek, bir ağacın kırık bir dalını koparmak câiz olduğu gibi, ekilmiş ekinleri, sebzeleri ve nâsın yetiştiği cinsinden olduğu halde kendi kendine bitip yetişmiş olan ağaçları kesmek te helâldir.

Yalnız nâsın yetiştirdikleri cinsinden olmayıp hüdayî nâbit bulunan ağaçları kesmek cezayı müstelzimidir. Böyle bir ağacı müteaddit kimseler kesmeler hepsine yalnız bir ceza lâzım gelir ki, o da bunun kıymetini tazmin etmekten ibarettir.

70 — Bir kaç muhrim bir av hayvanını öldürecek olsalar İmam A'za göre her birine ayrıca tam bir ceza lâzım gelir.

*(İmam Şafîye göre, hepsine bir ceza icap eder. Nitekim muhrim olanların Haremi Mekke'de öldürecekleri bir av hayvanından dolayı da yalnız bir ceza lâzım gelmektedir.)

71 — Bir şahsın yaptığı cinayetlerin cinsleri ve meclisleri müttehit olunca, bir ceza kifayet eder, fakat cinsleri veya meclisleri taaddüt edince ceza da taaddüt eder.

Meselâ. Bir muhrim, bir zaruret olmaksızın bir mecliste bir kaç uzvuna güzel kokulu bir şey sürse, veya bir elinin veya bir ayağının veya iki eliyle iki ayağının tırnaklarını kesse hepsine bir dem kifayet eder. Şayet bir elinin veya bir ayağının iki veya üç tırnağını kesse her tırnak için yarım Sa' buğday veya bunun kıymetini tasadduk eder. Bunların kıymeti bir dem kıymetine muadil olursa muhrim bundan dilediği miktar noksan bir şey tasadduk edebilir.

Kezalik: bir elinin beş tırnağını kestikten sonra daha keffaret vermeden aynı mecliste diğer elinin beş tırnağını da kesecek olsa yine yalnız bir dem kafi gelir. Fakat bir mecliste veya başka başka meclislerde ellerinin, tırnaklarını kesip başını tıraş ettirse ve bir uzvuna güzel kokulu bir şey sürse her biri için ayrıca bir dem lâzım gelir.

72 — Bir muhrim, bir zarureten, meselâ: Aynı, hastalıktan dolayı bir bir müddet gündüzleri dikişli bir libas giyinip geceleri çıkaracak olsa bundan dolayı ceza olarak bir dem kifayet eder.

Fakat bu hastalık zâil olduktan sonra diğer bir hastalıktan, meselâ: Sıtmadan dolayı tekrar böyle bir libas giyinecek olsa bundan dolayı da ayrıca dem icap eder.

73 – İhramda bulunan bir kadının eline kına yakması, demi icabeder. Erkeklerin sakalına kına yakmasından dolayı da dem değil, sadaka vermesi lâzım gelir. Çünkü üzerindeki hayvanı öldüreceğinden korkulur.

74 – Arafatta vukuftan evvel zi hayat bir âdemî hakkında kubbülü veya dübürü cihetinden haşafenin tagayyübü derecesinde mücamaat vuku bulsa hac fasit olup bir ceza olarak ertesi sene kaza edilmesi icap eder. Bununla beraber bu fasit olup hac da noksan bırakılmayıp ikmal edilir ve bu memnu hareketten dolayı bir de dem lâzım gelir.

(İmamı Şafîye göre bedene icap eder.)

75 – Hac için ihrama girip aralarında Arafatta vukuftan evvel mücamaat vaki olan bir zevç ile zevceden her biri aynı veçhile mükellef olur. Her birine bir dem lâzım gelir. Ertesi sene ihrama girince birbirinden ayrılır, başka başka yollardan giderek arafatta durur, haclarını kaza ederler. Mukarenet korkusu olunca böyle biri birinden ayrı yürümeleri, mendup bulunmuş olur.

76 – Şehvetle bakmak, öpüp okşamak, veya iki sebilden biriyle olmaksızın cinsî mukarenet, haccı ifsat etmez velevki meni insin. El ile istimna neticesinde meni gelirse dem lâzım gelir. İhtilâmdan dolayı bir şey lâzım gelmez.

77 – Umre için ihrama giren kimsede, daha tavafın dört devrini yapmadan mücamaatta bulunsa umresi fasit olur. Maamafih bu umreyi ikmale devam eder, ceza olarak bir koyun kurban keser, sonra da bu umreyi bir vecibe olarak kaza eder. Tavafın dört devrinden sonra mücamaatta bulunsa umresi fasit olmaz, yalnız bir kurban kesmesi lâzım gelir.

78 – Muhrimin muzır: Karga, Çaylak; Akrep, Yılan, Fare, Sinek, Karınca, Pire, Kene, Arı, Kertenkele, Kelebek gibi av cinsinden olmayan ve insanın bedeninden doğmayan haşaratı ve üzerine saldıran köpeği ve kurt gibi tabiatında eza bulunan her hangi bir yırtıcı av hayvanını öldürmesi, hakkında cezayı müstelzim olmaz.

79 – Bir muhrim, ihramdan çıkmak kastıyla müteaddit av hayvanlarını vurup öldürecek olsa yalnız bir dem lâzım gelir. Çünkü bu, cinayet kastıyla değil, ihrama nihayet vermek maksadiyle yapılmış olur.

80 – Bir muhrimin yanındaki kafeste veya hanesinde bulunan av hayvanını salivermesi icap etmez. Çünkü bu hal, ava taarruz sayılmaz.

* (İmam Şafîye göre bunu azat etmesi lâzımdır. Zira avı mülkünde tutmak ava taarruz demektir.)

Bedel = niyabet suretiyle Hac:

81 – Hac için bedel, başka bir tâbir ile nâip tutmaya, "İhcac" denir.

Böyle kendi yerine başkasını hacca gönderen kimseye de "Âmir", "Menâp" "mahcücünan" denir.

Bir kimse bizzat hac etmeğe kadir olsun olmasın kendi yerine müslim ve âkıl olan bir zatı nafîle olmak üzere nâip tayin edebilir. Bu zat, o kimsenin tayin ettiği yerden gider. Onun adına niyet ederek hac eder.

82 – Kendi namına nafîle hac için bedel gösteren zat, bu haccm sevabına nail olur. Çünkü, bu hac yolunda Hak rızası için malı infak etmek demektir. Böyle bir infak ise bizzat olabileceği gibi binniyabe de olabilir.

83 – Bir zat, kendisine farz olan bir haccı, başkasına niyabet suretiyle yaptırabilmesi için aşağıdaki şartların bulunması lâzımdır. Aksi takdirde böyle bir niyabet kifayet etmez. Şöyle ki:

(1) Âmir için hac, farz olmuş bulunmalıdır. Farz olmadan niyabet yolile yapılan hac, bir nafîle olur. Bilâhare âmire hac farz olunca tekrar hac edilmesi lazım gelir.

(2) Âmir; bizzat hac etmeden âciz olup, bu aczi nâip tâyin ettiği vakitten, ölümüne kadar devam etmelidir. Binaenaleyh bir aralık aczi zâil olsa bizzat hac etmesi icap eder. Niyabet suretiyle olan hac, nafîle olmuş olur. Bundan âmalık ile yatalıklık halleri müstesnadır. Bunlar niyabetle hacdan sonra zail olsa da haccm kifayetine mâni olmaz.

İmam Ebu Yusuf'a göre hangi acz, nâibin haccı bitirmesinden sonra zail olsa artık yapılan haccm kifayetine zarar vermez.

(3) Âmir, kendi namına hac etmesini nâibine emr etmelidir. Binaenaleyh onun emri olmaksızın namına başkasının yapacağı hac kifayet etmez.

(4) Âmir, mutat veçhile yol masrafını vermelidir. Binaenaleyh nâip kendi, maliyle hac ederse kendi namına hac etmiş olur. Meğer ki kendi malından sarfettiği şey, binnisbe az bir miktarda bulunsun.

(5) Âmir, bu niyabet için bir ücret şart etmemiş olmalıdır. Bir ücret mukabilinde hac eden kimse, kendi namına hac etmiş olur, bu ücrete müstehik olamaz. Çünkü hac bir ibadeti mahza olduğundan ücret mukabilinde yapılamaz.

* Malikîlere göre, hac'da ibadeti bedeniye olmak ciheti galiptir. Binaenaleyh farz olan bir hac için niyabet = bedel tutmak caiz değildir. Bunun hakkındaki isti'car, fasittir. Fakat nafîle hac için niyabet maalkerahe câizdir.

Şafililer ile Hanbelîlere göre hac, niyabeti kabul eden ibadetlerdendir. (Binaenaleyh bizzat hac veya umre yapmaktan âciz olan kimsenin başkasına bir ücret mukabilinde veya nafakasını temin etmek suretiyle hac veya umre yaptırması sahihtir.)

(6) Âmirin verdiği mal, râkiben hacca müsait olunca nâib râkip olarak hacca gitmelidir. velev ki âmir, piyade olarak hac edilmesine izin vermiş bulunsun. Aksi takdirde, nâip, sarfedeceği malı âmire borçlu olup, râkiben

hac ettirilmesi lâzım gelir. Fakat verilen mal, rükûbe müsait değilse piyade olarak yapılan hac, kifayet eder.

(7) Amirin vasiyet etmiş olduğu mal, müsait ise vatanından hac edilmezdir, aksi takdirde müsait bulunacağı yerden hac edilir.

Bizzat veya binniyabe hac etmek üzere yola çıkan zat, yolda vefat edip tarafından hac edilmesi vasiyet edilmiş bulursa, İmamı A'zama göre vatanından, ya'ni: ikamet ettiği yerden, imameyne göre de vefat ettiği mahalden hac ettirilir.

Kezalik: Kendisi için beldesinden başka bir yerden hacca gidilmesini vasiyet eden kimsenin vasiyetine göre hac ettirilir.

Bir müteveffanın namına beldesinden hacca gidilmesi lâzım gelirken vasisi başka bir beldeden hac ettirecek olsa bu hac, vasi namına olur, müteveffa için ayrıca hac ettirmesi lâzım gelir. Meğer ki bu iki belde arasında bir günde gecelemeden gidip gelmek, kabil olsun. Bu takdirde hac, müteveffa namına sahih olmuş olur.

(8) Nâîp hac efaline başlamadan evvel veya ihramına girerken âmir namına hac etmeğe niyet etmeli, lisanile (... لبيك اللهم عن فلان ...) diye telbiyede bulunmalıdır., yalnız kalbiyle niyet de kâfidir.

(9) Nâîp, âmir namına bizzat hac etmelidir. Şayet bir arzaya mebni başkasına para verip hac ettirirse bu, âmir namına sahih olmaz, almış olduğu yol masrafını zamin olur. Meğer ki âmir, kendisine o yolda izin vermiş veya "dilediğini yap" demiş bulunsun. Çünkü bu takdirde vekili mutlak mesabesinde bulunmuş olur.

(10) Nâîp, haccını ifsat etmemiş olmalıdır. Şöyle ki: Nâîp, Arafatta durmadan evvel refikasıyla mücamaatta bulursa haccını bozmuş olur. Artık bil'ahara kaza edeceği hac, âmir namına olmamış olur. Binaenaleyh almış olduğu masrafı tazmin" etmesi lâzım gelir.

Şayet Nâîp, Arafatta durduktan sonra mücamaatta bulursa, masrafı zamin olmaz. Çünkü haccın rûkni aslîsini vücude getirmiş olur. Şu kadar var ki: Tavaffi ziyarete bulunmadan avdet ederse zevcesine karşı muhrim olarak kalır, kendi malile gidip tavaffi ziyareti yapmadıkça ihramdan tamamen çıkmış olmaz.

(11) Nâîp âmire muhalefet etmemiş olmalıdır. Meselâ: âmir, hacci ifradı emretmiş iken nâîp, umrede ve hacci kıran veya hacci temettu'de bulursa âmir namına hac etmiş olmaz. O halde aldığı yol masrafını za'min olur.

Fakat nâîp, âmirin emrini yerine getirmekle beraber kendisi için de kendi parasiyle ayrıca umrede bulunabilir. Nitekim yalnız umre yapmaya memur olan kimse de bunu yaptıktan sonra kendi masrafıyla kendi namına hac edebilir. Amma evvelâ kendisi için hac yapıp sonra âmir namına umre yapması câiz değildir.

(12) Nâip yalnız âmir namına hac için ihrama girmelidir. Biri kendi namına, diğeri de âmir namına olmak üzere iki ihrama niyet etse, âmir namına haccı câiz olmaz. Meğer ki kendi namına olan ihramı bırakıp âmir namına ihrama devam etsin.

(13) Nâip, telbiyeyi yalnız bir âmir namına yapmalıdır. İki kişinin niyabetini kabul edip namlarına telbiye ederse hiç biri namına câiz olmaz. Almış olduğu masrafları zamin olur. Fakat bunlardan yalnız birini tâyin ederek ihramda bulunursa onun hakkında câiz olup diğerrinin masrafını ödemesi lâzım gelir.

Bunlardan laalettayin birisi için ihrama girse, İmam Ebu Yusuf'a göre yine niyabet, sahîh olmaz. Kendi hakkında nâfile olarak hac yapmış olur. İmam'ı A'zama göre yapacağı haccı bunlardan birine sarfedebilir.

(14) Nâip, haccı fevt etmemiş olmalıdır. Binaenaleyh bir bedel, kendi işleriyle uğraşır da muayyen senede hac edemezse aldığı masrafı za'min olur. Fakat hastalık gibi elinde bulunmayan bir ârızaya mebni hac edemezse za'min olmaz, yeniden hac etmesi lâzım gelir.

(15) Âmirin tahsis ettiği nâip âmir namına hac etmiş bulunmalıdır.

Binaenaleyh âmir: "Benim tarafımdan başkası değil, filân zat hac etsin" dediği halde o zatın emriyle veya vefatiyle başkasına hac ettirilecek olsa bu hac âmir namına câiz olmaz.

Fakat âmir, böyle tensîs etmeyip de "benim tarafımdan filân zat hac etsin" demiş olduğu takdirde o zat vefat edince başkasına hac ettirilebilir.

Nitekim hiç bir zatı tâyin etmeksizin namına hac ettirilmesini vasiyet etmiş olan kimse için de vefatında vârisleri toplanarak diledikleri bir zatı nâip tâyin edebilirler.

(16) Âmir ile nâip, müslim, âkil olmalı ve nâip hac efalını mümeyyiz bulunmalıdır.

Binaenaleyh müslim, gayri müslimi ve gayri müslim, müslimi hac için bedel tâyin edemeyeceği gibi, âkilin mecnun için ve mecnunun âkil için hac etmesi de câiz değildir.

Haccm nasıl yapılabileceğini fark ve temyiz edemeyecek bir çocuk da nâip tâyin edilemez.

84 – Bir kimse, anası veya babası namına emirleri olmaksızın hac edebilir. Çünkü bu, bir velâyet ve niyabet değildir. Belki kendi ibadet ve taatının sevabını bunlara bağışlamak demektir.

Hac hususundaki niyabete, vasiyete, nezre müteallik bazı mes'eleler:

85 – Hac için bedel tâyin edilecek zatın evvelce kendi namına hac etmiş bulunması, İmamı Şafî'ye göre şart ise de biz Hanefilerce şart değildir.

Bu hilâftan kurtulunması için evvelce kendi namına, hac etmiş, haccin menasikine vakıf bulunmuş olan bir zatı bedel tâyin etmek efdaldır.

Maahaza efendilerinin izinleriyle kölelerin, kocalarının izinleriyle yanlarında mahremleri bulunacak kadınların da bedel tâyin edilmeleri câizdir. Şu kadar var ki, kadınların bu niyabeti mekruhtur. Çünkü onların hacları binnisbe noksandır. Telbiyelerde seslerini kaldıramazlar, "Remel", "Hervele" gibi bazı menasiki haccı yapamazlar.

86 – Nâîp râkip olarak gidip gelmek ve israftan ve pek sıkı davranmaktan sakınmak şartıyla âmirin parasını sarfeder, artan parayı da getirip kendisine veya vârisine verir. Meğer ki âmir veya mükellef olan vârisleri, bu parayı nâibe verirken "bundan artacak miktarı kendi nefesine hibe ve nefsin için kabzet" diye vekâlet vermiş olsunlar. O takdirde nâîp artacak parayı kendi namına bağışlayıp kabzedebilir.

87 – Nâîp hacdan sonra Mekkei Mükerremede kalabilir ve ikinci sene kendi parasiyle kendi nefsi için hac edebilir. Fakat hacdan sonra dönmek efdaldır.

88 – Nâibe masraf olarak verilen para; Mekkei Mükerremede veya yakınında zayi olsa veya bitip bir şey kalmasa da nâîp, kendi malından sarfedecek bulursa namına hac ettiği müteveffanın terekesine rücu' edebilir. Elverir ki kendi taksîri veya israfı bulunmasın.

89 – Hac ile mükellef olan kimse, hemen mükellef olduğu sene hac için yola çıkar da daha hac etmeden vefat ederse hac için vasiyet etmesi icap etmiş olmaz, niyetiyle me'cur olur. Fakat haccini tehire bırakmış bulunursa vasiyet etmesi icap eder, etmezse günahkâr olmuş olur.

90 – Bir kimsenin sülüsü malından hac için vasiyet ettiği para bir kaç hacca kâfi olunca bakılır: eğer bir defa hac edilmesini vasiyet etmiş ise bir kere hac ettirilir, artan mal varislerine verilir. Fakat böyle bir hac edilmesini sarahaten söylememiş ise bu paranın müsaadesine göre bir senede veya müteaddit senelerde bir kaç hac yaptırılır. Bu hususta vasi, muhayyerdir. Fakat ibadette müsaraat, matlup olduğundan bunların bir senede yaptırılması efdaldır.

91– Bir müteveffanın vârisi, terekesine müracaat etmek üzere kendi parasiyle o müteveffa namına hac etse bakılır: Eğer müteveffa onun böyle hac etmesini vasiyet etmiş ise bu hac, o müteveffa namına câiz olur. Fakat böyle bir vasiyette bulunmamış ise câiz olmaz. Binaenaleyh vâris bu parayı terekeden – Bu hac namına – alamaz .

92– Bir müteveffanın vârisi müteveffanın vasiyeti, bulunsun bulunmasın, terekesine müracaat etmemek üzere kendi parasiyle müteveffa namına hac etse, bu müteveffaya farz olmuş bulunan hac yerine kaim olmaz.

Fakat bazı zevata göre kaim olur. Bu, müteveffanın borcunu vârislerinden birinin kendi malından ödemesine benzer.

93 – Bir müteveffanın hac ettirmek için vasîsi olan zat, başkasına hac ettirmeyip kendisi binniyabe hac edebilir. Meğer ki müteveffa tarafından başkası tahsîs ve tensis edilmiş bulunsun.

94 – Bir kimse, vârislerinden birine terekesinden şu kadar masraf ile namına bedel olarak hac etmesini vasiyet etse vefatından sonra o vâris, diğer vârislerin icazetleri olmadıkça hac edemez. Vasiyet edilen mal mirasa dahil olur.

95 – Bir müteveffa için muayyen bir senede hac etmek üzere varisi tarafından nâip tâyin edilen zat, yol masrafını aldığı halde o sene hac etmeyip de ertesi sene hac edecek olsa müteveffa namına câiz olur, masrafı zamin olmaz.

96– Bir müteveffa namına vasîsi tarafından nâip tâyin edilen zat, yolda hastalanıp almış olduğu masraf parasını tamamen sarf etmiş olsa kendisine dönüp gelmesi için vasi tarafından yeniden masraf parası gönderilmek lâzım gelmez. Fakat vasi tarafından nâibe "eğer paran yetmezse borç al, ben öderim" denilmiş ise bu muteber olur.

97– Bir müteveffa, hali hayatında meselâ: On bin kuruş bir zata, on bin kuruş fakirlere, on bin kuruş da haccı için vasiyet etmiş olduğu halde terekesinin sülüsü yirmi bin kuruştan ibaret bulursa bu sülüs, bunların arasında esasen müsavat üzere taksim edilir. Fakirlere isabet eden miktar, hacca düşen miktara ilâve edilir. Hac yaptırıldıktan sonra bir şey artarsa o da fakirlere verilir. Çünkü farz olanı ilk evvel yerine getirmek evlâdır.

98 – Bir kimse mutlak veya muallak olarak hacca nezretse meselâ: "nezzrim olsun Allah için hac edeyim" veya "filân işim görülürse nezzrim olsun hac edeyim" dese birinci surette mutlaka ikinci surette işi görülünce hac etmesi icap eder. Çünkü bu gibi nezirler, vücup sebeplerindedir.

İmam A'zamdân zahiri rivayete göre mücerret keffareti yemin ile bu nezrin uhdesinden çıkılmaz.

(İmam Mâlike göre de hacca nezreden kimsenin bu nezrine vefa etmesi lâzımdır.)

İmam Şafînin bir kavline göre hacca nezir eden kimse, muhayyerdir, dilerse nezrine vefa edip hac eder ve dilerse keffareti yeminde bulunur. Diğer bir kavline göre de yalnız keffareti yemin lâzım gelir.

99 – Bir müteveffa, hayatında malının üçte birini zekâtına, haccına, nezrine vesaireye sarfedilmek üzere vasiyet edip de bu miktar bunların hepsini ifâya yetişmese bakılır; eğer bunlar zekât ve hacetül islâm gibi farz şeyler ise müteveffanın ilk söylemiş olduğu tercih edilir, o yerine getirilir. Fakat biri farz, diğeri nezr veya nafîle ise farz tercih olunur. Biri nezr, diğeri, nafîle ise nezr müreccah olur. Velez ki nezri farzdan evvel, nafileyi de nezirden evvel söylemiş olsun.

100 – "Allah için nezrim olsun Beytullah'a veya Kâbeyi muazzamaya veya Mekkei Mükerreremeye gideyim" diye adak yapıldığı takdirde hac veya umre lâzım gelir. Bunlardan birini tâyin hususunda bu adağı yapan muhayyer bulunur.

"Allah için hareme veya mescidi harama veya mescidi medineye veya mesidi Aksaya gideyim" diye nezir edilmesi, İmamı A'zama göre muteber değildir. Çünkü böyle bir takarrübi iltizam hususunda bir örf yoktur.

Fakat "Hareme" veya "mescidi harama gideyim" tarzındaki bir nezir İmameyne göre muteberdir, hac ile umreden birini ihtiyar etmek lâzım gelir.

101 – Yayan olarak hac etmeği nezir eden kimse – esahh olan kavle göre – evinden, diğer bir kavle göre ihrama gireceği yerden itibaren yayan olarak gidip hac eder. Daha tavaffı ziyareti yapmadan râkip olsa kurban kesmesi lâzım gelir.

102 – Nezirden kat'an nazar hac yolunda – nefsini korumak, uşançtan sakınmak için – râkip olmak, piyade olmaktan efdaldir.

Maamafih yürümeğe gücü yeten bir kimse için piyade olarak gidip hac etmenin efdaliyetine kail olanlar da vardır.

İhsara müteallik mes'eleler:

103 – İhsar, lûgatta, bir kimseyi matlubuna kavuşmaktan men ve hapsedmek mânasındadır. Şer'an "hac için ihrama girmiş bir zatın Arafatta vukuf ile tavaffı ziyaretten, umre için ihrama girmiş bir zatın da tavaftan men' edilmesi" demektir.

Böyle men'edilen zata "muhsar" denir.

Hac yolunda zevci veya mahremi vefat eden muhrim bir kadın da "muhsar" sayılır.

104 – İhsar, bir nev'i iztirârî cinayet sayılır. Binaenaleyh bundan dolayı kurban kesilmesi ve o suretle ihramdan çıkılması lâzım gelir. Bu kurbanı "demi ihsar" denilir.

Meselâ: Bir muhrim, bir hastalıktan veya düşmandan veya nafakasının tükenmesinden dolayı haccını ifaya muvaffak olamazsa Mekkei Mükerrerem'in haremünde kesilmek için Mekkei Mükerreremeye bir koyun veya parasını gönderir. Bunun kesileceği tekarrür eden saati müteakip ihramdan çıkarak tehallül etmiş bulunur.

105 – İhsardan dolayı ihrama nihayet vermek için. İmam A'zam ile İmam Muhammede göre yalnız kurban kesilmesi kâfidir, ayrıca halk veya taksîr = traş olmak veya saç kesmek icap etmez. İmam ebu Yusuf ile İmam Şafîye göre halk veya taksîr de lâzımdır. Bunlar haccın menasikindedir.

Bir kavle göre de harem dahilinde vukubulan bir ihsardan dolayı ihramdan çıkmak için, halk veya taksîr lâzımdır. Netekim Resulü Ekrem sallallahü aleyhi veşellem Efendimiz, Hu deybiyede böyle yapmıştır.

106 – Muhsara ait kurbanın eyyamı nehirden birinde kesilmesi, İmam A'zama göre şart değildir, daha evvel ve sonrada kesilebilir.

107 – Bir muhsar, fakir olsa da kurban kesmedikçe ihramdan çıkmış olamaz.

*(İmam Şafînin bir kavline göre fakir olan muhsar bir kurban yerine on gün oruç tutar. İmam Şafî'ye göre bu kurban, ihsar vukubulduğu yerde de kesilebilir.)

108 – Hactan men'edilen muhrim haccı kırana niyet etmiş olduğu takdirde Mekkei Mükerrerinin haremindedir kesilmek için iki kurban gönderir. Bunlardan biri haccı, diğeri de umresi içindir. Böyle iki kurban kesmedikçe ihramdan çıkmış olmaz.

109 – Hac veya umreden men'edilen muhrim gönderdiği kurban ile tehallül ettikten sonra aynı mevsimde hacca veya umreye imkân bulsa men' edildiği hacca veya umreye bedel hac veya umre etmesi icap eder... Bunları yapmadıkça ihramdan çıkmış olmaz. Çünkü bu muhrim, âdeta başlamış olduğu bir haccı veya umreyi fevt etmiş kimse mesabesinde bulunur.

110 – Haccı kırane niyet etmiş olan bir zat, hac ile umreden men' edildiği cihetle Mekkei Mükerrerinin haremine kurban göndermek suretiyle ihramdan çıkıp da ba'dehu mâniin zevaline mebni Haremi Şerife gidip umreyle haccını ifaya imkân bulsa üzerine bir hac ile iki umre lâzım gelir. Bunlardan bir hac ile bir umre kaza olarak icap eder. Çünkü bunlar, ihrama girmesiyle kendisine lâzım gelmiştir. Diğer bir umre de bunlara ait ihramdan çıkmak, tahallül etmek için lâzım gelmiş olur. Bu hac ile bu iki umre müteferrik zamanlarda da yapılabilir.

111 – Yalnız umre için ihrama giren bir zat, umrenin rükunleri olan tavaf ile saydan men'edilecek olsa ihramdan çıkmak için Mekkei Mükerrerinin haremine bir kurban gönderir ve bu umresini ileride imkân bulunca kaza eder. Buna "umretü'l-kaza" **عمرة القضاء** " deriz.

*(İmam malike göre mu'temir, ihsardan dolayı kurban ile ihramdan çıkmış olamaz, çünkü umrenin vak'ti muayyen değildir, fevtinden korkulmaz.)

112 – Bir muhrim, hactan men'edilmekle kurban göndermiş olup da ba'dehu men'in zevaline mebni haccı ifaya kudret bulsa hemen haccını ifaya yönelir, çünkü aslı yerine getirmeğe imkân bulunmuştur. Bu halde kurbanına daha kesilmeden yetişir ise malik olur. Onda dilediği gibi tasarruf edebilir. Zira artık ondan istiğna hasıl olmuştur.

113 – Bir zat, Arefe günü Arafatta durduktan sonra tavaffı ziyaretten vesair hac et'alinden men'edilse bununla muhsar olmuş olmaz. Çünkü artık haccını ikmaline imkân vardır, fevtinden korkulmaz, tavaffı ziyaret her zaman yapılabilir.

Bil'akis Arafatta vukuftan men' edildiği halde yalnız tavaffı ziyarete muvaffak olsa yine muhsar sayılmaz. Çünkü bu takdirde de hac fevt olmuş

olur. Bu tavaf ile beraber sayde ve halk veya taksirde bulununca ihramdan çıkmış olur. Bu tahallüle bedel olan kurbana artık hacet kalmaz.

114 – Mikattan farz, nezir veya nafile hac için ihrama giren zat, arefe günü zevalden sonra bayram gününün fecrine kadar, velev pek az bir miktar Arafatta vukufa muvaffak olmazsa hac fevt olmuş olur. Artık tahallül için kendisine umre yapılması ve bu haccı da gelecek sene kaza etmesi icap eder. Bu umre için ayrıca ihram icabetmez. Belki o fevt olan haccin ihramı buna da kifayet eder. Bu umreye başlayınca telbiyeye de nihayet verir.

Bu zat, eğer haccı kırana niyet etmiş ise iki def'a umre yapması lâzım gelir. Binaenaleyh iki defa tavaf eder, iki defa da Safa ile Merve arasında Sayde bulunur. Bunların birincileri niyet edilmiş olan hac ile umreye bedeldir, ikincileri de haccin ihramından çıkıp tahallül etmek içindir.

Bu ikinci umreye başlayıp Hacerisvedi selâmlaması anında telbiyeye nihayet verir.

115 – Hac için nâip olan muhrim hacdan men'edilse hareme gönderilecek kurban bedeli, âmirine lâzım gelir. Çünkü âmirinin namına bu uhdeye girmiştir. Bundan kurtulmak için âmirinin yardımına ihtiyaç vardır. Bu halde, nâip, âmirinin malından yapmış olduğu masrafları da zamin olmaz. Zira bu, bir siledir, bu menî'hususunu da kendisinin ihtiyariyle değildir.

Fakat bir nâip, hac cinayetlerinden birini bil'ihthiyar yapacak olursa icap eden kurbanın bedeli kendisine ait olur. Çünkü o memnu' olan şeyi kendi ihtiyariyle yapmıştır.

Resuli Ekrem Efendimizin kabrini ziyaret:

116– Hac yolculuğunda bulunan zatların Medinei Münevvereye giderek Resuli Ekrem – Sallâllâhü Tealâ Aleyhi Vesellem – Efendimizin Mescidi Şeriflerini, Kabri Saadetlerini ziyaret etmeleri pek mühim bir vazifedir.

Bazı zatların beyanlarına göre evvelâ hac vazifesini yerine getirmeli, o vesile ile Hak Tealânın mağfiretiyle günahlardan temizlenmeli de sonra Peygamberi Zışanın ziyaretine varmalıdır.

Maamafih hacdan evvel de Medinei Tahireye gidilebilir.

117 – Şam yolcuları gibi Mekkei Mükerreremeye gitmek üzere yolları Medinei Münevvereye uğrayan zevat için ilk evvel Resuli Ekrem Efendimizi ziyaret etmek bir vazifedir, kurbiyyete bir vesiledir. Bunu bir an evvel yapmamak bir kasvet eseri sayılır. Bu ziyaret, âdeta namazların evvelindeki sünnetler mesabesinde. Bu hal de hac ile umre için ihram, sonraya bırakılır. Mekkei Mükerreremeye gidileceği zaman Medinei Münevvereye ahalsinin mikatı olan Zülhuley feden ihrama girilir.

118– Resuli Ekrem – Sallâllâhü Tealâ Aleyhi Vesellem – Efendimizin pür nur olan Kabri Saadetlerini ziyaret kurbetlerin efdalidir eşrefidir. Nasil olmasın ki, bütün kâinat o Peygamberi Zışanın nurundan yaradılmış-

tır. Bütün beşeriyetin en büyük, en muhteşem rehberi odur. Bütün insanlara Hak Tealânın mukaddes dinini, mübarek kitabını tebliğ ederek insanları haktan, faziletten, hakikî medeniyetten haberdar eden odur.

119 – Hazreti Muhammed – Aleyhisselâtü vesselâm – Efendimiz, bir Peygamberi Zîşandır ki, nezîh hayatı, bütün akval, ve ef'ali, kudsîleri hayran edecek bir nezahati, bir fazilet ve hikmeti haiz bulunmuştur.

O bir nebiyyi âlikadirdir ki, bütün beşeriyetin selâmetine saadetine çağışarak yeryüzünde en mes'ut bir inkılâp vücude getirmiş tir.

O bir muazzam Peygamberdir ki, Kabri Saadetinde her an lâhutî nur-lar, parıldanıp durmaktadır.

O bir mübeccel varlıktır ki, Mescidi Saadeti bir darül'aman olup münevver kabriyle mübarek minberi arası, cennet bahçelerinden lâtif bir bağdır.

O bir mufahham Resuli Kibriyadır ki, mübarek vücudu topraklarına ebedî bir şeref ve ulviyet vermiş olduğu beldei tahire, vahyi ilâhînin son tcelligâhı olup sinesinde İslamiyetin binlerce mukaddes hâtıralarını, mefah-rini saklamaktadır. Artık o kudsî siyret Peygamberin Kabri Saadetlerini ziyaret etmek pek mühim bir vazife olmaz mı?

120 – Resuli Ekrem'in Kabri Saadetlerini ziyaret etmenin faziletine nihayet yoktur. Bir hâdisi şerifte: Beni ahirete irtihalimden sonra ziyaret eden, beni hayatımda ziyaret etmiş gibi olur. Kabrimi ziyaret edene şefa-âtim vaciptir buyurulmuştur. Binaenaleyh her müslümân ve bilhassa hacca giden her ehli iman büyük bir mania karşısında kalmadıkça her halde gidip Fahriâlem, Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimizi ziyaret etmelidir.

Bütün nebîlerin hatemi olan o büyük Peygamberin ulvî sayesinde hak ve hakikatten haberdar olup hidayet ve saadete eren bir müslüman nasıl olur da Hicaz kıt'ai mübarekesine kadar gitmiş iken o mukaddes Peygamberin, o bî nazir velîyyünniamin lâtif kabrini, pürmeali mescidini, mübarek beldesini ziyaret etmeksizin yurduna dönebilir?

Bahusus bir hadisi şerifte: "Beytullahı ziyaret edip de beni ziyaret etmeyen bana cefa etmiş olur" buyurulmuştur.

Diğer bir hadisi şerif de: "Hali müsait iken beni ziyaret etmeyen bana cefada bulunmuş olur" mealindedir.

121 – Medinei Münevvereye gidecek zevat için riayet edilmesi lâzım gelen bazı hususlar vardır. Şöyle ki:

(1) Medinei Tahireye gidecek bir zat, Resuli Ekrem Efendimizin kabri saadetini ve mescidi şerifini ziyaret niyetinde bulunmalı, yolda sık sık Sa-latü selâm okumalı, o mübarek beldeye yaklaşınca yıkanmalı, yeni libaslarını, yenisi yoksa yıkanmışlarını giyinmeli, bir zaruret yoksa piyade olarak kemali edep ve ihtiram ile yürümelî, o münevver beldeye girince de duaya başlamalı, Fahri kâinatın hicret buyurmuş, Cibriliemînin son vahyi alâhîyi indirmiş olduğu mukaddes bir beldede bulunmak şerefine nâil olduğunu düşünerek Salâtüsselâma devam etmelidir.

(2) Medinei Münevvereye girerken Besmelei şerife ile (وقل رب ادخلني) gibi bir âyeti ke-
 مدخل صدق واخرجني مخرج صدق واجعل لي من لدنك سلطاناً نصيراً (1)
 اللهم افتح لي ابواب رحمتك وارزقني زيارة رسولك صلى الله عليه وسلم كما رزقت اوليائك واهل طاعتك
 (اللهم افتح لي ابواب رحمتك وارزقني زيارة رسولك صلى الله عليه وسلم كما رزقت اوليائك واهل طاعتك)
 (2) diye Hak Tealâya yalvarmalıdır.

(3) Peygamber Efendimizin Mescidi saadetleri görülünce kemali te-
 vazu ile Salâtü selâmi arttırmalı, içerisine girince orada minberi şerifin ya-
 nındaki direk,sağ omuzuna muhazi olmak üzere Tahiyetülmescid olarak iki
 rekât namaz kılmalıdır. Çünkü orası, Resûli Ekrem Efendimizin mevkifi sa-
 adeti bulunmuştur. Ve bu minber ile kabri saadet arasındaki saha, bir cen-
 net bahçesi demektir.

Bu ni'mete nâiliyetten dolayı iki rekât ta şükür namazı, kılmalı, hatıra
 gelen hayırlı dualarda bulunmalı, kimse hakkında beddua etmemelidir.

(4) Sonra Resûli Efham Hazretlerinin kabri saadetlerine mübarek ayak-
 ları cihetinden gidip vechi şerifleri karşısında dört arşın kadar uzakta olarak
 gayet edep ve tevazu' ile, huşu ve hudu' ile durmalıdır. O büyük Nebiyyi
 âlişanın kudsî nazarlarının kendisine müteveccih olduğunu, selâmını ala-
 cağını, niyazlarını işiteceğini, dualarına "Amin" demek lûtfunda bulunaca-
 ğını mülâhaza ederek: (السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام عليك ياسيدي يا رسول الله)
 (السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام عليك ياسيدي يا رسول الله) gibi bir tarzda ta'zimlerini sunmalı, dilediği hayırlı
 şeyler hakkında dua etmelidir.

Resûli Ekrem Efendimize tebliğ edilmek üzere kendisine bazı zatlar
 tarafından tevdi edilmiş selâmlar var ise onları da o zatlar namına Fahri
 Âlem Efendimize arz etmelidir.

Kabri saadet önündeki duvara yaklaşip el sürmekten ve yüksek sesle
 dua etmekten sakınmalıdır. Çünkü bunlar tazîme münafidir.

(5) Bu ziyaretçi, bir arşın miktarı yürüyerek Ebubekr-i Sıddık Radiyal-
 lahü Tealâ Anhın mübarek başları hizasında durmalı.

(1) Meali âlisi: De ki; Yarabbi! Beni – Medinei Münevvereye veya her hangi bir
 yere girdirirken – doğru, mükemmel bir girişle girdir, ve beni – her nereden çıkarırken
 – doğru, makbul bir çıkarışla çıkar ve bana kendi tarafından hakkıyla yardımcı bir kuv-
 vet, bir hüccet nasip buyur.

(2) Meali münifi: Yarabbi! Bana rahmetinin kapılarını aç, bana Resulünün – Aley-
 hisalâtü Vesselâm – Ziyaretini nasip et, velilerine taatında bulunanlara nasip ettiğin gibi.
 Ey kendisine niyaz edilenlerin hayırlısı !... Beni yarlığa, bana merhamet buyur.

(السلام عليك يا خليفة رسول الله السلام عليك يا صاحب رسول الله واتيسه في الغار و ذفيقه في الاسفار و
امينه على الاسرار جزاك الله تعالى خيرا)

gibi hitabeleriyle ihtiramlarını sunmalıdır. (1)

Sonra bir arşın daha yürüyerek Ömerül Faruk, Radiyallahü Tealâ An-
hın mübarek başları hizasında durmalı (السلام عليك يا امير المؤمنين يا ناصر) gibi
bir tarzda (المسلمین. السلام عليك يا مننت شمل المشركين جزاك الله تعالى عننا خير الجزاء) say-
gılarını takdim etmeli, bâdehû yine dönüp Resulî Ekrem Hazretleri'nin müba-
rek muvacehelerinde bir miktar daha salatü selâm ile duada bulunmalıdır. (2)

(6) Bundan sonra da eshabı kiramdan "Ebülübabe" Radiyallahü Tealâ
Anhe nisbet edilip kabri saadet ile minberi şerif arasında bulunan direğin ya-
nına gelerek kerahet vakti haricinde dilediği kadar nâfile namaz kılmalı,
tövbeler edip Allah Tealâdan dilediğini istemelidir.

Rivayete göre Ebülübabe Hazretleri Tebük gazasına iştirak etmemiş,
bundan dolayı peşiman olup tövbesinin kabulüyle mübeşşer olacağı zamana
kadar kalmak üzere kendisini bu direğe bağlamış tövbesinin kabul edilme-
siyle bundan kurtulmuştur.

(7) Zâir, bâdehu mescidi saadete "ustuvanei hannane" denilen direğin
yanına varmalı, orada da namaz kılarak salâtüsselâmda bulunmalıdır.

Resulî Ekrem Efendimiz, mescidi saadette daha minber yapılmadan
mihrap civarında bulunan hurma ağacından bir direğe dayanarak hutbelerini
okurlardı. Hicretin sekizinci senesinde minber yapılıncaya hutbelerini min-
berden irat etmeğe başlamıştı. Hazreti Peygamberin bu mufarekatından
dolayı bu mübarek direk, bir hârika olarak inleyip ah ü enin etmekle Nebiy-
yi ra'fet penah efendimiz, minberden inerek kendisini kucaklamış, onun ha-
zin inleyişini, enînini teskin buyurmuştu. Hâlâ nişanesi mevcut olan bu di-
rek, Resulî Ekrem'in emriyle minberin altına defnedilmiştir.

(8) Zâir, bundan sonra da "Baki" kabristanına gitmei, Fatımatüzzehra,
Radiyallahü Tealâ Anhanın Baki'deki mescidinde namaz kılmalıdır. Bu
kabristandaki mübarek şehitlerin, islâm mücahitlerinin, birçok sahabei kira-
mın kabirlerini ziyaret etmeli, bhusus orada medfun bulunan Hazreti Ab-
basın, Hazreti Osmanın, Ezvacı Tahiratın ve Peygamber Efendimizin muhte-
rem mahdumu Hazreti İbrahimin, Hazreti Hasan ile Zeynül Abidin'in ve Mu-

(1) Sana selâm olsun ey Resulullahın Halifesi! Sana selâm olsun ey Resulullahın
sahibi, mağarada hemdemi, seferlerde yoldaşı, gizli işlerde emini; Hak Tealâ sana hayırlı
mükâfatlar versin.

(2) Sana selâm olsun ey mü'minlerin emri, ey müslümanların yardımcısı! Sana
selâm olsun ey müşriklerin cemiyetini dağıtıp perişan eden din mücahidi! Bizlere olan
iyiliklerinden dolayı Hak Tealâ sana hayırlı mükâfatlar versin.

hammed Bakır ile Caferi Sadık Hazretlerinin kabirlerini ziyaret edip onların fezail ve measirini düşünmeli, onların güzel amellerine, siretlerine nâiliyet temennisinde bulunmalıdır.

Fahri Kâinat Efendimizin âmmesi ve Zübeyr ibnil'avvam, Radiyallahü Anhın vâlidresi Hazreti Safiyye ile İmamı Ali Kerramahallahü vechenin vâlidresi Hazreti Fatmanın kabirleri de Bâki kabristanı yanındadır.

(9) Bundan sonra da Uhud dağı tarafına giderek Seyyidüşşüheda' Hazreti Hamza Radiyallahü Tealâ Anh ile Sair Uhud şehitlerinin mübarek kabirlerini ziyaret etmeli, badehu Cumartesi günü "Kubâ" mescidine gidip iki rekat namaz kılmalı, kapısının yanında bulunan "Eris" kuyusunun suyundan içmelidir. Daha sonra da "Selâ" dağının bir parçası üzerinde bulunan "Mescidife th"i ziyaret etmelidir.

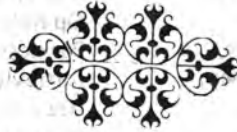
Resuli Ekrem Efendimiz, her Cumartesi günü Kubâ mescidine giderdi. Bu mübarek mescidin ilk taşlarını evvelâ Peygamber Efendimiz, sonra Hazreti Sıddık, sonra Hazreti Ömer, sonra da Hazreti Osman vaz'etmiştir.

Nebiyi Zîşan Efendimizin mübarek yüzükleri, Hazreti Osmanın elinden hilâfeti esnasında bu eris kuyusuna düşmüş, bir daha bulunamamıştır.

(10) Velhasıl: Bir hac yolcusu, Medinei Münverede buldukça buradaki mukaddes makamları ziyaret etmeli, bilhassa Mescidi Nebeviye müdâvim olup orada namazlarını kılmalı, Resuli Ekremın Kabri Saadetlerini ziyaret etmeyi büyük bir nimet, bir ganimet bilmelidir.

Fahrülmürselin Hazretlerinin komşularına atıyye olarak bir şeyler ithaf etmeli Mekkei Mükerrmeye gideceği veya beldesine döneceği zaman Mescidi Nebevîde iki rekât namaz kılarak vedada bulunmalı, dilediği hayırlı dualarda, niyazlarda bulunarak tekrar tekrar Salâtü selâm ile arzı ta'zimâta çalışmalıdır. Bunlar müstehab'dır, müstahsendir.

Feyiz ve inayetine nihayet bulunmayan Allahü Azîmüşşan Hazretlerinden sızlanarak niyaz ederiz ki bu ziyaret şerefine bizleri de nâil buyursun... Âmîn.

Ey nuri hüda! ziyayı kudret!
 Peygamberi bî nazîri haksın,
 Cismine verince dehre ziver,
 Bir mislini almamıştır elbet,
 Oldu sana münkeşif kemahî,
 Kudsiyyetin ey nebiyyi enver
 Vermekte bütün ukule hayret,
 Ey pertevi hak! Resuli efham!
 Allahtan ey nebiyyi muhtar!.

Yarab ne idi o devri fetret!
 Almıştı hazan, Muhîti yekser
 Dönmüştü zemin, harebe zare,
 Bulmuştu zevâl ehli iman,
 Etmişti ufûl mihrî hikmet,
 İcra edilirdi bi behane,
 Vakta ki nebiyyi kutsî tinet,
 Bir ruhi mealî etti ruşen,
 Etraf bütün müzeyyen oldu,
 Ahlâkı zaman, tebeddül etti,
 Mahvoldu dalâlet, en nihâye,
 Ashabı edep, muradın aldı,
 Yağdı yere bir lâtif baran
 Parlattı cihanı nuri iman,
 Mahvoldu o nuri müsteâni,
 Mahveyleyemez o nuru nâsût;

Ey badı nesim!. çık semaya,
 Sür ravzai feyzine cebinin,
 Ol hâke sarıl, tevessül eyle,
 Ol ravzai pâke her seher sen,
 Al halimi çeşme itinaya;
 Derdi dilime inayet etsin,
 Peygamberimiz, nasîrimizdir.
 Olsun o nebiyyi sidre makber,
 Ashabına ruhumuz fedadır.

Ey neyyiri âsımanı vahdet!
 Her türlü sîtayişe ehaksın.
 Eflâke tefevvuk etti yerler.
 Ağuşuna dayei meşîyyet
 Gencinei hikmeti ilâhî.
 Düşmanların itiraf ederler.
 Hülkunda olan mükemmeliyet.
 Nurunla hayat buldu âlem.
 Ettin beşeriyyeti haberdar.

Sarmıştı nasıl cihanı zülmet! .
 Solmuştu o dilnişin çiçekler.
 Hasretle bakardı yer mezare,
 Tutmuştu fezaı pütperestan.
 Sönmüştü çırağı âdemiyyet.
 Binlerce rusûmı vahşiyane.
 Birden bire dehre verdi ziyet!
 Afakı ceziretül arabdan.
 Eflâkü zemine nür doldu.
 Kibru azamet, fenaya gitti.
 Gark oldu gönüller incilâyeye
 Alem bütün inşirahе daldı.
 Her saha kesildi bir gülüstan.
 Ekvane hayat verdi Kur'an.
 Söndürmeğe say'eden edâni.
 Nasuta zebun olur mu lâhut

Var beldei pâki Mustafa'ya
 Öp hâkini fahri âleminin.
 Pür neşve kesil, tekemmül eyle.
 Lutfeyle, selâm söyle benden.
 Arz eyle Resuli kibriyaya.
 Ukbada bana şefaât etsin.
 Bir melcei bî nazirimizdir.
 Binlerce salâtı hakka mazher.
 Ashabı nücûmı ihtidadır.

اللهم استجب دعائنا آمين. والحمد لله رب العالمين.
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين.

YEDİNCİ KİTAP

KURBANLARA, ZEBİHELERE, AVLARA AİTTİR

İÇİNDEKİLER: Kurbanın mahiyeti, vücubu, hikmeti teşriiyesi. / Kurbanın cinsi ve ayıplı olup olmaması. / Kurbanın kesilecek vakti. / Kurbanın eti ve derisi hakkında yapılacak şeyler. / Akika kurbanı.

Zebh, zebihe ve tezkiyenin mahiyetleri. / Zebh = boğazlama ameliyesi, etleri yeyilip yeyilmeyen hayvanlar. / Kimlerin boğazlayacakları, hayvanların etleri yeyilip yeyilmeyeceği. / Meytenin mahiyeti ve hükmü. Sayd = avın mahiyeti ve cevazı. / Neler ile av yapılabileceği. / Av hususunda arandın şartlar.

Kurbanın mahiyeti, vücubu, hikmeti teşriiyesi:

1- Kurban, Allah Teâlâya takarrüp için kurban niyetiyle kesilen hususî hayvandır. Kurban bayramında böyle hak rızası için kesilen kurbanı udhiyye" bunu kesmeğe de "tazhiye" denilir.

2- Kurban bayramında kurbet niyetiyle kurban kesmek; hür, mukim müslim, zengin olan kimse için bir vecibedir. Zenginden maksat, haceti asliyesinden başka namî olsun olmasın en az iki yüz dirhem gümüş miktarı bir

mala malik olan, ya'ni: Sadakai fıtır ile mükellef bulunacak kimsedir. (Zekât bahsine de müracaat!..) Eyyamı nahirde kurban kesmeğe kadir olan kimse kurban kesmeyip te bilâhara fakir düşse bu bapdaki vücub, uhdesinden sakit olmaz.

3— Kurban kesmekle mükellefiyet için İmamı A'zam ile İmam Ebû Yusuf'a göre akıl ve bülûğ şart değildir. Binaenaleyh zengin olan çocuğun veya mecnunun malından velîsinin kurban kesmesi lâzımdır. Bu Çocuk veya mecnun, bu kurbanın etinden yer, mütebakisi de elbise gibi aynından istifade edecekleri bir şey ile mübadele edilir.

Fakat İmam Muhammede göre akıl ve bülûğ şarttır. Binaenaleyh çocukların ve mecnunların mallarından kurban kesilmesi icap etmez. Müftâbih görülen de budur. Velîleri kesecek olsalar parasını zemin olurlar. Şu kadar varki bir kimsenin kendi malından çocuğu namma kurban kesmesi menduptur.

(İmam Malik ile imam Şaffiye göre kurban, vâcip değil sünneti müekkededir.)

4— Kurban vecibesi, hak yolunda fedakârlığın bir nişanesi Allah Teâlânın verdiği ni'metlerin bir şükranesidir. Bunun neticesi de sevaba nâilîyet ve bir takım belâlardan masûniyettir.

Maahaza insanların ihtiyaçları için her gün yer yüzünde yüzbinlerce hayvan kesiliyor. Fakat bunlardan yalnız halleri, vakitleri yerinde olanlar müstefit oluyor. Kurban bayramında ise Hak rızası için bir kısım hayvanat kesiliyor, bunların etlerinden, derilerinden bir çok muhtaçlar da istifade ediyor, iktisadî bir mes'ele, dinî ve ahlâkî bir mahiyet alıyor, şahsî menfaat yerine âmme menfaati kaim oluyor. Binaenaleyh kurban kesilmesi, müslümanlığa has pek insanî, içtimai bir fedakârlık demektir.

5—Kurban kesilmekle kesilen hayvanların miktarı pek artmış olmaz. Belki kurban kesildiği günlerde kasaplar için kesilecek hayvanların sayısı azalır, o günlerde yine mutad veçhile kesilmiş olur.

Kendi zevkleri uğrunda her gün binlerce hayvanatın kesilmesini çok görmeyenlerin, senede bir def'a Allah rızası için bir kısım hayvanların fukara menfaatine olarak kurban namıyla kesilmesini çok görmeleri doğrusu büyük bir düşüncesizlik tir.

Velhasıl Kurban'ın meşru'iyyeti; dinî, ahlâkî, içtimaf bir takım hikmetlere, maslahatlara müstenittir. Bunu takdir etmiyecek bir akıl sahibi tasavvur olunamaz.

Kurbanın cinsi ve ayıplı olup olmaması:

6—Kurbanlar; yalnız koyun ve keçi ile deve, sığır hayvanlarından ke-

silebilir. Mandalar da sığır cinsinden sayılır. Bunların erkekleri ile dişileri müsavidir. Maamafih koyun cinsinin erkeğini kurban etmek efdaldır. (1)

7—Koyun ile keçi, ya birer yaşını bitirmiş bulunmalı ve, a koyunlar yedi sekiz aylık olduğu halde birer yaşında imiş gibi gösterişli olmalıdır. Deve, en az beş yaşını, sığır da iki yaşını bitirmiş bulunmalıdır.

8—Tavuk, horoz, kaz gibi ehli hayvanlar, kurban olamaz. Bunları kurban niyetiyle kesmek tahrimen mekruhtur. Çünkü bunda Mecusilere bir benzeyiş vardır. Etleri yenilen vahşi hayvanlarda kurban olamaz.

9—Bir koyun veya keçi, yalnız bir kişi namına kurban olabilir. Bir deve veya bir sığır ise birden yedi kişi namına kadar kurban olabilir. Elverir ki ortaklardan her biri, müslim olup bu hayvanın yedide birine malik olsun ve kendi hissesini hak rızası için kurban kesecek bulunsun.

Ortaklar, kesilen kurbandan hisselerini ayırmak isterlerse tartı ile ayırırlar, mücazefa, ya'ni: Gö türü suretiyle ayıramazlar.

* (İmam Mâlik'e göre bir sığır, bir manda veya deve bir aile efradından yedi ve daha ziyade kimse için kurban olabilir. Bu câizdir. Fakat başka başka aile efradı için yediden az olsalar da câiz olmaz.)

10—Kurbanlık hayvanın şaşı, total, uyuzlu ve deli olmasında, boynuzlu veya boynuzsuz veya boynuzunun biraz kırık bulunmasında ve kulaklarının delinmiş veya enine yarılmış olmasında kulaklarının uçlarından kesilip sarkık bir halde bulunmasında dişlerinin azı düşmüş olmasında, tenasül uzvu bulunmayıp mecbup, burma bir halde yaşamasında bir beis yoktur.

11—İki gözü veya bir gözü kör olan, dişlerinin ekserisi düşmüş veya kulakları kesilmiş olan, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırılmış olan, kulağının veya kuyruğunun yarısından ziyadesi veya memelerinin başları kopmuş bulunan, kulakları veya kuyruğu hilkaten bulunmayan bir hayvan, kurban olamaz.

12—Kurbanın semiz olması efdaldır. Kemikleri içinde iliği kalmamış derecede zayıf veya aksak ayağını yere basıp kesileceği yere kadar gidemeyecek halde total veya aşikâr bir halde hasta bulunan bir hayvan da kurban olamaz.

13—Kurban kesmekle mükellef bir kimsenin satın aldığı kurbanda yukarıdaki ayıplardan biri bilâhara vücade gelse yerine başkasını alıp kesmesi icabeder. Fakat fakir bir kimsenin aldığı kurban, böyle taayyüp etse yine kurban kesilmesi câiz olur, yerine başkasını alması icap etmez. Hattâ böyle

(1) Keçinin erkeği ile dişisi krymetçe müavi olsalar, dişisini kurban etmek efdal olur. Kezalik devenin veya sığırın, erkeği ile dişisi etçe veya krymetçe müsavi olsalar dişisinin kurban kesilmesi efdaldır.

ayıplı bir hayvanı satın alıp kurban kesmesi de kifayet eder. Çünkü bu kurban, onun hakkında bir nafileden ibarettir. Nafilerde ise vüs'at vardır.

* (Eimmei selâseye göre zengin hakkında da kifayet eder. Başkasını almaya hacet yoktur.)

14—Zengin kimsenin aldığı kurban, henüz kesilmeden ölse yerine başkasını alması icap eder. Fakir kimsenin aldığı kurban ölse başkasını alması lâzım gelmez.

15—Zengin kimsenin aldığı kurban, gaip olup veya çalınıp da yerine başkasını kestikten sonra bulunsa artık bunu da kesmesi lâzım gelmez. Çünkü vecibesini ifa etmiş bulunmaktadır. Fakat fakir kimsenin bu takdirde kesmesi lâzım gelir. Çünkü fakirin satın aldığı kurban, kurban olmak üzere taayyün etmiş, kendisine vâcip olmadığı halde bunun kurban olmasını iltizam eylemiştir.

16—Kurban için alınan hayvanın, çalındıktan veya gaip olduktan sonra yerine başka kurban alınıp da ba'dehu o da eyyamı nahrden bulunsa bakılır; Sahibi zengin ise bunlardan dilediğini kurban keser, şu kadar var ki sonradan aldığıнын kıymeti noksan olduğu halde onu kesse aradaki fazla miktarı tasadduk eder. Fakat fakir ise her ikisini de kesmesi lâzım gelir. Çünkü bunlar onun hakkında nezir kurbanı mesabesinde. Maamafih bir kavle göre yalnız birisini kesebilir.

17—Gaip olan kurbanlık hayvanı yerine alınan ikinci kurbanlık hayvanın henüz kesilmeyip de eyyamı nahrden sonra evvelki kurbanlık bulunsa sahibi bunlardan hiç birini kesmez, belki bunların en kıymetlisini tasadduk eder.

18—Bir kimse, kurbanlık hayvanı alıp, sonra onu satarak yerine mislini alsın İman Ebu Yusuf'a göre câiz olmaz. Çünkü bunun aynına hakkullah taallûk etmiş olur. Fakat İmamı A'zam ile İmam Muhammede göre maalke-rahe câiz olur.

19—Kurbanlık hayvan kesilmeden evvel doğursa yavrusu da kendisiyle beraber kesilir. Çünkü bu, anasına tâbi'dir. Şayet kesilmeyip te satılırsa parasının tasadduk edilmesi icap eder.

Kurbanın kesilecek vakti:

20—Kurbanın kesilecek zamanı, eyyamı nahrdir, yani: Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günüdür. Fakat birinci gününde kesilmesi efaldır.

21—Kurbanlar, şehirlerde veya bayram namazı kılınan sair yerlerde namazdan sonra, bayram namazı kılınmayan köylerde, göçebelikte de bayram gününün fecrinden sonra kesilir, ilk vakti budur. Kurbanı geceleyin kesmek tenzihen mekruhtur.

* (İmam Şafîye göre kurbanlar, bayramın dördüncü gününde de grup vaktine kadar kesilebilir.)

22–Kurbanlar, kıbleye karşı yatırılarak (**بِسْمِ اللَّهِ الْكَبِيرِ** Bismillâh Al-lahü ekber) diye kesilir. Bunu elinden gelirse sahibi kesmelidir, elinden gelmezse münasip bir müslümana emredip kestirmeli, kendisi de başında bulunmalı ve: (**إِنْ صَلَاتِي وَنَسْكَيَ وَحَيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ**) âyeti celîlesini okumalıdır. Yalnız kurban sahibinin besmelesi kifayet etmez, herhalde kesen, (**بِسْمِ اللَّهِ الْكَبِيرِ**) demelidir.

Kasten besmeleyi terk ederse kurbanın eti yenilemez. Kurban sahibinin elini kasabın eli üzerine koyarak kurbanı kesseler ikisinin de besmelede bulunmaları icap eder. Birisi terk etse kurbanın eti yenilemez.

23–Kurban bayramında kesilmek üzere satın alınmış olan kurban hayvanı, kesilmeyip de eyyamı nahr geçmiş bulursa o hayvanın mevcut ise ayını, müstehlek ise kıymetini fakirlere tasadduk etmek icap eder. Ertesi seneye bırakılmaz.

24–Kurbanın vücubunda eyyamı nahrın sonu mu'teberdir. Binaenaleyh kurban bayramının üçüncü günü güneşin gurubundan evvel zengin olan mükellef bir müslümana kurban vâcip olur. Velez ki ondan evvel fakir bulunmuş olsun. Bil'akis o günün gurubundan biraz evvel fakir düşen veya vefat eden müslümanlardan da kurban vücubu sakit olur.

25–Zilhiccenin onuncu günü olduğuna şehadet edilip te bayram namazı kılındıktan ve kurbanlar kesildikten sonra o günün henüz arefe günü olduğu tebeyyün etse müslümanların ibadet ve taatlarını siyanet için kılınan namaz ile kesilen kurbanlar, kifayet etmiş olur. Çünkü bu gibi hatalardan kaçınmak daima mümkün değildir.

26–Zilhiccenin onuncu günü olduğu zeval vaktinden evvel sâbit olsa bayram namazı kılınır. Bادهu kurbanlar kesilir. Fakat zeval vaktinden sonra sâbit olsa o gün bayram namazı kılınmaz kurbanlar kesilebilir. Ertesi gününde bayram namazı kılınır.

Hayvanı kesileceği yere nıfk ile götürmelidir ve keskin bıçak ile kesip kendisine zahmet vermemelidir. Fazla teellümüne sebebiyet vermemek için ıztırabı sükun bulduktan sonra soymalıdır. Kurban sahibi, kurban kesildiği gün ilk taamını kurbanın ciğerinden intihap etmelidir. Bu menduptur.

Kurbanın eti ve derisi hakkında yapılacak şeyler:

27– Nezr tarikile olmayan kurbanın etinden sahibi, zengin olsun olmasın yiyebileceği gibi fakir olmayan kimselere de yedirir ve dağıtabilir. Fetva bu veçhiledir. Maamafih hiç olmazsa üçte birini fakirlere tasadduk etmelidir. Meğer ki orta halli bulunan kurban sahibinin nafakasını te'min etmekle mükellef olduğu kimseler çok bulunsun, o halde kurbanın etini onların yemeleri için alıkoyabilir, bu menduptur.

Diğer bir kavle göre fakir kimse, kurban bayramında kurban olmak üzere satın alıp kestiği hayvanın etinden yiyemez. Çünkü kendisine vacip olmadığı halde böyle kurbanlık alıp kesmesi, bir nezr mesabesinde bulunur. Nezreden kimse ise nezr kurbanının etinden yiyemez. Onu zevcesine, usul ve fıruuna ve zengin kimselere yediremez. Yedirse kıymetini zamin olur.

28—Kurbanın sütünden istifade etmek, etini veya postunu satıp parasını almak, veya demirbaş olmayacak bir şey ile değiştirmek mekruhtur. Böyle bir şey yapılırsa kıymetini tasadduk etmek lâzım gelir. Bundan kasap ücreti de verilmez.

29—Kurbanın postu tasadduk olunur veya ondan seccade veya sofraya gibi evde kullanılacak bir şey yapılır. Kesilmeden evvel yünlerini kırmak mekruhtur. Kırılacak olursa tasadduk edilmelidir. Fakat kesildikten sonra yünü y olunup veya kırılıp kullanılabilir.

30—İki üç kimse, yanlışlıkla birbirinin kurbanını kesecek olsalar her kesilen hayvan, sahibinin kurbanı olmak üzere câiz olur, birbirine bir şey borçlu olmaz. Bu halde her biri, kendi hayvanının — mevcut ise — etini alır. Yenilmiş veya dağıtılmış ise birbirine aradaki farkı helâl eder. Şayet cimrilik gösterirler de helâl etmezlerse her biri diğerine ait kurban etinin kıymetini zamin olur. Bu halde bu kıymeti de tasadduk etmek lâzım gelir. Çünkü bu, kurban etinin bedelidir.

31—Bir kimse, kendisine tevdi olunan bir kurbanı, sahibinin izni olmaksızın bayram günü sahibi namına kesecek olsa bunu zamin olmaz. Sahibinin kurban veblesi sakit olur. Çünkü buna delâleten izin vardır.

32—Bir kimse, gasp etmiş olduğu bir hayvanı, meselâ: Bir koyunu kendi namına kurban kesecek olsa — diri olduğu haldeki kıymetini zamin olmak üzere — sahih olur.

Fakat kendisine emanet, meselâ: Vedia' bulunan bir hayvanı böyle kurban kesecek olsa sahih olmaz. Çünkü bu hayvana, kesmeden evvel zaman ile malik bulunmuş değildir. Merhûn olan hayvan, mürtehine nazaran kurban hususunda bir kavle göre mağsup, diğer bir kavle göre vedia hükmündedir.

33—Bir kimse, kendi malından alıp sevabını bir müteveffaya bağışlamak üzere bayram günü kestiği kurban etinden yiyebilir. Başkalarına da verebilir. Muhtar olan budur. Fakat bir kimse, müverrisinin emriyle müverrisi için keseceği kurbanın etini yiyemez. Bunu tamamen tasadduk etmesi lâzımdır.

34—Bir kimse, kendisi için müstakillen kurban kesmek için aldığı bir deve veya sığra bilâhara altı kimsenin iştirakine razı olarak bunu birlikte kurban olarak kesmeleri câiz olur. Şu kadar var ki bunda kerahat vardır. O kimse ahdine hulf etmiş sayılır. Şeriklerinden alacağı parayı tasadduk edilmelidir.

Maamafih o kimse, fakir olduğu takdirde bir kavle göre başkalarının bu iştirakine razı olamaz. Çünkü onun keseceği bu kurban, bir nezir mesabesindedir. O bu kurbanı satın almakla nefsine vâcip kılmış olur.

35—Udhiyenin rüknü, irakai demdir, yahî: Kurbanlık hayvanı boğazlayıp kanını akıtmaktır. Bu olmadıkça kurban vecibesi yerine getirilmiş olamaz. Binaenaleyh kurbanlık hayvanın kesilmeksizin tasadduk edilmesi câiz olamaz. Fakat alınan kurban, hayvanı her nasılsa kesilmeden eyyamı nahr çıkacak olsa bunun diri olarak tasadduk edilmesi lâzım gelir. Çünkü irakai dem, tasadduka intikal etmiş olur. Bunun etinden sahibi yiyemez.

36—Bir kurbanı, kitabî bulunan bir gayri müslimin kesmesi mekruhtur. Mecusinin ise aslâ câiz değildir. Fakat bir kurbanın etinden her hangi gayri müslime hibe yolu ile vermekte bir beis yoktur.

* Kurban, hicreti nebeviyyenin ikinci senesinde meşru' buyurulmuştur. Bunun meşru'iyeti kitap ile, sünnet ile, icma' ile sâbittir.

* (Kurban Şafilere göre, münferit bir şahıs için bir sünneti ayndır. Bir aile efradı için ise bir sünneti kifayedir. Ailenin nafakasını temin eden zat, kurban kesince artık diğerlerinden bu sünnet sakit olur.)

Akika Kurbanı:

37—Yeni doğan çocuğun başındaki ana tüyüne "akika" denir. Böyle bir çocuk için şükrane olarak kesilen kurbanı da "akika" adı verilmiştir. Bunun müslümanlarca asıl adı "nesike" dir.

Akika, bizce mübah ve nihayet menduptur. Eimmei selâseye göre sünnettir, zahiriyyeye göre de vâciptir.

38—Akika kurbanı, çocuğun doğduğu günden baliğ olacağı güne kadar kesilebilir. Fakat yedinci günü kesilmesi efdaldır. Çocuğun yedinci günü adı konulur ve başının saçları kesilip ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir ve aynı günde bu kurban kesilir ki, böyle yapılması, Eimmei selâsece müstahaptır.

39— Kurbanı elverişli olan her hayvan, akikaya da elverir. Oğlan çocuğu için kesileceği gibi kız çocuğu için de kesilir ve her biri için bir koyun kesilmesi kifayet eder. Oğlan çocuğu için iki koyun kesilmesine kail olanlar da vardır.

40—Akikanın kemikleri, çocuğun sıhhat ve selâmetine tefe'ül için kırılmayıp yalnız mafsallarından ayrılır, o suretle pişirilir. Bu müstehaptır. Diğer bir bakımdan da çocuğun tevazuuna, beşerî gilzattan, ihtirastan tecerrüdüne tefe'ül için kemiklerin kırılması müstehap görülmüştür.

Akikanın etinden kesen yiyebilir. Başkalarına da yedirebilir ve tasadduk eder.

Zebh, zebihâ ve tezkiyenin mahiyetleri:

41— Zebh, boğazlamak; hayvanın boğazına bıçak vurup damarlarını kesmek demektir. Boğazlanmış veya boğazlanacak hayvana da "zebiha" denir.

Tezkiye de boğazlamak mânasına olup şer'an iki türlü olur.

Birisi, hakikî ve ihtiyarî tezkiyedir ki: Bir hayvanı usulü dairesinde keskin bir âlet ile boğazlamaktır. Diğeri de hükmî ve ızdırarî tezkiyedir ki, bu da; Bir avın aldığı cerihadan ibarettir. Bir av, şeraiti dairesinde bu cerihadan ölünce boğazlanmış sayılır.

42—Bir hayvanın göğsü üstünden bıçak vurup boğaz damarlarını kesmeğe "Nahr" denilir. Deveyi zebh etmek mekruh olduğu gibi koyun sığır hayvanını da nahr mekruhtur.

Zebh = Boğazlama ameliyesi :

43—Meşru' surette boğazlanma, hayvanın hulkumunu yani: Nefes borusunu ve "meri" denilen yemek ve içmek borusunu ve bunların arasında bulunup "vedec" denilen iki damarını kesmek suretiyle yapılır. Bu dört şeyden üçünün kesilmesi, İmamı A'zama göre kâfidir. İmamı Ebu Yusuf'a göre her halde nefes borusu ile yemek borusu ve o iki damardan biri kesilmelidir. İmamı Muhammed'e göre de bu dört şeyden her birinin ekserisi kesilmiş bulunmalıdır.

44—Hayvanları boğazlamak hususunda damarlarını kesip kanlarını akıtacak herhangi bir âlet kâfidir. Meselâ: Bıçak kâfi olduğu gibi keskin kamış kabuğu, cam parçası da kâfidir. Şu kadar var ki, bu âlet, hayvana zahmet vermeyecek bir halde keskin olmalıdır. Hayvanı yere yatırdıktan sonra bu âleti keskinletmeye çalışmak mekruhtur. Hayvanı ayağından tutarak mezbahaya çekmek de mekruhtur. Hayvanı boynunun altından değil, üstünden kesmek ve daha soğumadan kafasını tamamen kesip derisini soyarak da mekruhtur.

45— Hayvanları boğazlarken "tesmiye"de bulunmak, ya'ni:(Bismillâh) demek lâzımdır. Bu hususta Hak Tealânın mübarek isimlerinden her hangi birini zikretmek te kifayet eder. Meselâ: Allahü Ekber, Allahü A'zam veya Allah denilmesi kifayet eder. Fakat Allah Tealânın ismini dua maksadıyla zikretmek kifayet etmez (اللهم اغفر لي = Allahümmeğfiri) denilmesi gibi.

(Bismillâhi, Allâhü Ekber) denilmesi müstehaptır.

Hayvanı kible cihetine tevcih ederek kesmek sünnet olduğundan terki mekruhtur.

46— Besmele kasten terk edilirse hayvanın eti yenilmez, haram olur, Fakat bir unutmaya neticesi olarak terk edilirse boğazlanan hayvanın yenilmesine mani' olmaz. Çünkü nisyan: unutmaya, ma'fudur.

* (İmam Şafîye göre yalnız boğazlama kâfidir, Besmele okunması, bir sünneti müekkededir, besmele bulunmasa, ya'ni: "Bismillâh" denilmese de hayvanın eti haram olmaz. Bu kâvil, Ebu Hüreyre ile İbni Abbas (Radıyalahü anhüm) den mervidir. Şu kadar varki bu kâvil, sair müçtehitlerin ittifa-kına muhaliftir, maamafih Şafîilerce de besmeleyi terk mekruhtur.)

Eteri yiyilip yiyilmeyen hayvanlar:

47—Tabiatında vahşet ve denaet olmayan ve tab'an iğrenç görülmeyen hayvanların etleri — şerai'ti dairesinde — helâldir, yiyilebilir. Tavuk, Kaz, Ördek, Zürafa, Deve kuşu, Bağırtlan kuşu, Güvercin, Bildırcın, Koyun, Keçi, Deve, Sığır, Manda, Ekin kargası, Tavus, Kırlangıç, Baykuş, Tavşan; Turna gibi hayvanlar bu cümledendir. Serçe ve sığırcık kuşlarını yemekte beis görülmemiştir.

Yarasanın yiyilip yiyilmemesinde, haram veya mekruh olup olmamasında ihtilâf vardır. Hüdühü yemek mekruh görülmüştür.

Saksağan, kumru, bülbül, keklik kuşlarının etleri esasen helaldir. Ancak bunların etlerini yiyenlere bir âfet isabet edeceğine dair nas arasında bir kanaat mevcut olduğundan bunları yemek müstahsen görülmemiştir.

* (Şafîilerce Kırlangıç, Tavus, Hüdüh, papağan kuşlarının etleri haramdır. Martı ve Balıkçıl kuşları ise helâldir.)

48—Azı dişleri ile kapıp avlayan, parçalayan ve kendisini müdafaa eden hayvanların etleri haramdır, yenilmez. Kurt, Ayı, Arslan, Kaplan, Pars, Sincap, Samur, Sansar, Maymun, Sırtlan, Fil, Kelp, Kedi, Keler; Telki; Gelinçik gibi hayvanlar bu kabildendir. Azı dişleri olduğu halde bununla başkasına saldırmayan bir hayvanın eti ise yiyilebilir. Deve gibi.

49—Tırnakları ile kapıp avlanan tırnalayan ve tab'an denî olan kuşların etleri de haramdır veya tahrimen mekruhtur. Kerkes, Çaylak, Kartal, Kuzgun, Akbaba, Alaca karga, Yarasa, Atmaca, Şahin gibi. Bunlar cife yemekten çekinmezler. Tırnaklı olduğu halde bununla hayvanları avlamayan bir kuş ise yiyilebilir. Güvercin gibi...

50— Habîs olan, ya'ni: Tab'an iğrenç bulunan bir takım hayvanların etleri de haramdır, yiyilemez. Fare, yaban faresi, akreb, yılan, kene, kurbağa, kara ve deniz kaplumbağası, arı, kara sinek, sivrisinek, köstebek, kirpi, bit, pire vesair haşarat gibi.

Görülüyor ki: Bu haram olan hayvanlardan bir kısmı yırtıcı bir tab'a maliktir, fitreten müzîdir, yaradılışında bir denaet mevcuttur. Bir kısmı ise iğrençtir, tab'an menfurdur. İnsan ise nezih, mükerrem bir mahlûktur.

Binaenaleyh insanlar bu gibi adi, muzır hayvanların etlerinden siyanet edilmiştir. Gıdaların insanlar üzerinde iyi ve fena tesiri inkâr edilemez. İnsan kendi faidesini ararsa, dini islâmın müsaade ettiği şeylerden istifade etmeli, men'etmiş olduğu şeylerden de kaçınmalıdır. Başka selâmet yolu yoktur.

51—Temiz olmayan şeyleri yemiş olan tavuk, koyun, sığır, deve gibi hayvanların etleri, bir müddet hapis edilmeksizin hemen kesildikleri takdirde mekruhtur. Çünkü bu halde etleri fena bir kokudan hali olmaz. Hapis müddeti, tavuklar için üç, koyunlar için dört sığırlar ile develer için de on gündür. Böyle pislikle taayyüş eden bir hayvana (cellâle) denir.

Bu hayvanlar, temiz olmayan şeylerden etleri kokmayacak miktarda yemiş oldukları takdirde hapisleri lâzım gelmez, etleri kerahatsiz olarak yiyebilir.

52—Hinzır sütüyle beslenmiş kuzuların yiyilmesi helâldir. Çünkü süt, müstehlek olur, eseri kalmaz.

Eti yiyilecek bir hayvan, şarap içirilip te akabinde boğazlanacak olsa yiyilmesi maalkerahe helâl olur.

53—Yalnız süt emip başka bir şey yemeye kadir olmayan küçük kuzuların öldükten sonra karınlarından çıkarılan peynir mayaları temizdir. Nitekim koyun, deve gibi ölmüş hayvanların memelerinden çıkacak sütler de temizdir. Bedenlerinin temiz olmaması, sütlerine tesir etmez.

54—Beygirler, cihada yarayan kıymetli hayvanlardır. Bu cihetle bunların etlerini yemek, İmamı A'zama göre tahrimen veya tenzihen mekruhtur. İmameyne göre de tenzihen mekruhtur.

55—Ehli merkeplerin ve anaları merkep olan katırların etleri haramdır veya tahrimen mekruhtur. Vahşi merkeplerin ve anaları sığır olan katırların etleri ise haram değildir. Hayvanlar analarına tâbi'dirler.

* (İmam Mâlikten bir rivayete göre ehli merkeplerin etleri mekruh, bir rivayete göre de haramdır. Meşhur olan kavle göre beygirlerin etleri de haramdır. İmam Şafii ile İmam Ahmede göre beygirlerin etleri mekruh değildir.)

56—Daima suda yaşayan, suda barınan : taayyüş eden hayvanlardan her nevi balık etleri yiyilebilir helâldir. Kalkan balığı, Sazan balığı, Yunus balığı, Yılan balığı bu cümledendir. Fakat diğer su hayvanları habaisten sayılır. Yiyilmeleri câiz olmaz. Meselâ: Yengeçler, midyeler, istiridyeler, istakozlar, helâl değildir, etleri yiyelemez.

Kezalik: Deniz insanı, deniz aygırı, deniz hunzırı gibi balık suretinde bulunmayan deniz hayvanlarının yiyilmeleri helâl olmadığı gibi saydedilmeleri de helâl görülmemektedir.

57—Suda kendi kendine zahiren sebepsiz olarak ölüp te suyun yüzüne çıkan balıklar yiyilemez. Fakat suyun açılıp kurumasından dolayı ölen, fazla sıcaktan veya soğuktan dolayı ölen veya kuşlar tarafından öldürülen, su içinde bağlı tutulmakla ölen, buz arasında sıkışarak ölen balıklar, yiyilebilirler. Balıklarda boğazlamak icap etmez. Nitekim çekirgenin yiyilebilmesi için de boğazlanmaya lüzum yoktur.

58—Göle veya denize atılan balık otunu yemekle göl veya deniz içinde ölen veya avlanıp da sudan çıkarılmadan başlarına tokmak ile vurulup öldürülen ve ağ içinde kurtulamayıp ölen balıkların yiyilmeleri de helâldir.

59–Balıklar, temiz olmayan suların içinde bulunmuş olsalar da etleri yiyilebilir.

Avlanan bir balığın içinden çıkan balık, sağlam ise o da yiyilebilir. Sağlam değilse yiyilemez.

60– Boğazlanan bir hayvanın karnından çıkan yavrusu, İmamı A'zama göre yiyilmez. Anasının bağazlanması yavrusu için kifayet etmez. Bir nefsin tezkiyesi, iki nefsin tezkiyesi olamaz. Binaenaleyh yavrusu yuyilemez. Bu yavru da müstakil bir hayat sahibidir. Onun hakkında da müstakil bir tezkiye şarttır.

İmameyne göre eğer hilkatı tamam olmuş ise ayrıca tezkiyeye lüzum yoktur. Eti yiyilebilir.

* (Eimmei selâsenin kavilleri de böyledir.)

61– Koyun, sığır gibi hasta bir hayvan, diri olup olmadığı bilinemeyip boğazlanırken harekette bulunsa veya kendisinden – diri hayvandan çıkarılmasına – kan çıksa eti yiyilebilir. Çünkü bunlar hayat alâmetidir. Şu kadar var ki yalnız gözünü veya ağzını açması veya ayağını uzatması bir hareket sayılmaz.

Böyle bir hayvanın kesilirken gözünü yumması, ayağını çekmesi, tüylerinin ürperip kalkması birer hareket sayılır; hayatına delâlet eder.

62–Hayvanların "demi mesfuh" denilen akar kanları temiz değildir. Besmele ile kesilmiş olup olmamaları bu hususta müsavidir.

Besmele ile kesilip etleri yiyilen hayvanların içerlerinde kalarak ceryan etmeyen kanları ise temizdir. Bunların karaciğerleri, dalâkları da temizdir. Bunlardaki kanlar pâktr.

Kesilen bir koyunun ödü, bezi, bevl torbası, tenasül uzvu, husyeleri ise mekruhtur, bunları yememelidir.

63–Hunzırın bütün eczası temizlikten mahrumdur, bunun hiç bir şeyi helâl değildir. Yalnız kıllarından istifade edilip edilemeyeceği hususunda ihtilâf vardır. İmameyn ile, İmam Şafiye göre hunzırın kıllarından badana fırçası yapılması ve bununla ayakakabı dikilmesi caizdir. Hatta bu kıldan bir miktar, az bir su içine düşecek olsa İmam Muhammede göre o suyu temizlikten çıkarmaz. Çünkü bu kılların alelflak istifadeye müsaade edilmesi, taharetine delildir. Fakat İmam Ebu Yusufa göre bu istimal hakkındaki müsaade, bir zarurete mebnidir. Suya düşmesi haline şâmil değildir. Binaenaleyh içine düştüğü az bir suyu bozar. Hunzırların yalnız darülharbe götürülüp orada harbilere satılması caizdir.

64–Bir misafir için besmele ile boğazlanan koyun sığır gibi bir hayvanın eti yiyilebilir, çünkü misafire ikram lâzımdır. Bu, hak rızası için boğazlanmış olur. Fakat her hangi bir zatın yemesi için de, mücerret kudumuna ta'zim için boğazlınırsa, besmeleye mukarin olsa da yiyilemez. Zira bu, Allah için ve misafire ikram için değil, o büyük görülen zata tâzim için kesilmiş sayılır. Binaenaleyh böyle bir hayvan, o zatın misafirliğine riayet, kendisine ikram ve it'am niyetiyle kesilmelidir.

Kezalik: Hangi bir ölüye tâzîm için kabri üzerinde kesilen kurbanın eti de helâl olmaz. Kurban rızayı Hak için kesilip sevabı istenilen bir müslümana bağışlanabilir.

Kimlerin boğazlayacakları hayvanların etleri yiyilip yiyilemeyeceği:

65—Müslümanların ve zimmi veya harbî bulunan kitabîlerin, yani: Yahudiler ile İsevîlerin velev kadın olsunlar besmele ile=Allah Tealânın ismini zikir ile boğazlayacakları koyun, sığır, deve gibi hayvanların etleri yiyilir. Tesmiye tam kesilme halinde bulunacaktır. Bu şarttır. Kesilmeden meclis değişirse meselâ bu arada bir şey yiyilirse başkası ile konuşulursa bu besmele kifayet etmez, kesmek meclisi değişmiş olur. Hattâ müslim veya kitabî bulunan ve Bismillâh demeye aklı erip hayvanı kesmeye kadir bulunan bir çocuğun veya mecnunun, dilsizin, sünnetsizin, veya sarhoşun besmele ile keseceği bu kabil hayvanların etleri de yiyilir.

66—Besmelenin unutulmak sebebi ile terkedilmiş olması, zarar vermez, Hattâ kitabîlerin tesmiyede bulunup bulunmadıkları bilinmediği takdirde de zebihaları yiyilebilir. Cumhuriyetin kavli böyledir.

67—Mecûsilerin, puta tapanların, murtetlerin Besmele Şerifeyi âmden terkedenden müslümanların veya kitabîlerin zebî halleri yiyilemez. Bunların etleri haram olmuş olur.

Meytenin Mahiyeti ve hükmü:

68—Kendi kendine ölmüş olan her hangi bir hayvana "meyte" denir ki, temiz değildir, yiyilemez. Boğazlanmayıp da boğulmuş, başı koparılma, başına tokmak vurulmak veya kulak tozuna şiş saplamak gibi gayri meşrû bir surette öldürülen bir hayvan da meyte hükmündedir.

69—Yüksek yerden düşüp ölen, başka bir hayvanın boynuz ile, kafası ile, veya tekmesiyle vurmasından dolayı ölen, bir taş veya kereste parçasının çarpması ile ölen bir yırtıcı hayvan tarafından parçalanmakla ölen her hangi bir hayvan da meytedir. Binaenaleyh eti yiyilemez.

Fakat esasen eti helâl olan böyle bir hayvan henüz kendisinde az çok bir hayat bulunduğu halde Besmele ile boğazlansa eti yiyilebilir. Bu, İmamı Â'zama göredir. İmam Ebu Yusuf'a göre eğer emsali yaşamayacak bir hale gelmiş ise boğazlanmakla eti helâl olmaz. İmam Muhammede göre de eğer henüz boğazlanan bir hayvanın yaşayabileceği cüz'i bir miktardan biraz daha ziyade yaşayabilecek bir halde ise boğazlanınca eti helâl olur ve illâ olmaz.

70—Eti yiyilen bir hayvanın etinden — daha kendisi hayatta iken kesilmeden — ayrılan, kopan, kulak gibi bir uzvu, bir parçası da meyte hükmündedir. Bundan yalnız balık ile çekirge müstesnadır. Bunlarda tezkiyeye hacet yoktur.

Bir de bir hayvanın kesildikten sonra kendisinde hayattan henüz eser var iken kopan parçası, meyte hükmünde değildir. Şu kadar var ki bu parçayı yemek mekruhtur.

Sayd=Avın mahiyeti ve cevâzı:

71— Sayd=Av, tab'an vahşî olup insandan kaçınan, eti yiyilsin yiyilmesin her hangi bir hayvandır ki, elde edilmesi ancak bir hile ile kabil olabilir. Böyle bir av hayvanını kaçamaz bir hale getirip elde etmeğe (ıstıyad=avlamak" denir.

72— Bir av hayvanına karşı bir hayvanı, meselâ: Bir köpeği salivermeğe "irsal" fıskırtağa da "iğra" denilir. İğra, irsalden sonra olur.

Ava kendiliğinden varan muallem bir hayvanın meselâ: köpeğin arkasından yapılacak iğra irsal hükmündedir.

73—Vahşi hayvanları avlamak câizdir. Bu mübah bir kazanç yoludur. Fakat diğer kazanç yolları bundan efdaldır. Telehhi =keyf, eğlence için av avlamak ise muvafık değildir. Kalbe kasvet, gaflet verir, mahlûkata karşı şefkat duygularını azaltır.

Maahaza Hak Tealâ Hazretleri, bu hayvanları insanlar için yaratmıştır. İnsanlar, ya bir ihtiyaca mebni veya kendi celâdetlerini denemek için veya bir teferrüç maksadiyle bazı hayvanları avlayabilirler. Çok kere yiyilecek hayvanlar, yiyilmek için, yiyilmeyecek hayvanlar da derileri, dişleri veya mazarratlarının defi edilmesi için avlanırlar.

Şu kadar var ki, bunları avlamak için başkalarının ekinlerini itlâf etmek veya kendilerini ikametgâhlarından iz'aç etmek câiz değildir.

Neler ile avlanılır?

74—Av, ya talim görmüş kelp, doğan, pars, atmaca, şahin gibi bir hayvan vasıtasıyla veya cerh edecek bir silâh ile ve tuzak kurmakla veya çukur kazmakla veya bıçak, kılıç, kamaş gibi keskin bir şeyi yere dikmekle yapılır. Bir hayvanın muallem bir hale geldiği, ya galip bir rey ile veya vukuf ehline müracaat ile sâbit olur. Çünkü bu gibi hayvanların talim müddetleri tabiatlerindeki ihtilâfa göre değişir. Bu hususta muayyen bir müddet yoktur. Bu, İmamı A'zama göredir. İmameyne ve imamı A'zamdandan bir rivayete göre de azı dişleri olan hayvanların muallem olmaları, muttasıl üç defa tuttukları av hayvanlarını yemeyip terketmeleriyle anlaşılır. Tırnaklı kuşların muallem olmaları da salıverildikten sonra çağrıldıkları zaman hemen koşup gelmeleriyle malûm olur.

Pars gibi hayvanların muallem bir hale gelmiş olmaları da hem yemeyi terk, hem de çağrılınca avdet etmeleriyle taayyün eder. Çünkü bunların tabiatlarında hem yırtıcılık, hem de nefret vardır.

75—Av hususunda talime kabiliyeti olmayan arslan, kaplan, ayı gibi hayvanlar ile ve necsi ayn olan hınzır ile av avlamak câiz değildir.

76—Bir av hayvanının mualllem olmadığı bil'ahare anlaşılrsa meselâ:Mualllem olduğuna hükmedilen azı dişli sahibi bir hayvan, avladığı bir avın etinden yese veya tırnaklı bir hayvan, çağrıldığı halde geri dönüp gelmese evvel ve âhir avladığı hayvanın eti haram olmuş olur. Çünkü bu takdirde henüz mualllem olmadığı anlaşılır. Tam mualllem olmadıkça da avlayacağı hayvanlar yiyilemez.

Av hususunda aranılan şartlar:

77—Bir av etinin yiyilebilmesi için şu şartlar lâzımdır.

(1) Av, şeran eti yiyilebilen hayvanlardan olmalıdır.

(2) Avcı, tezkiyeye ehil bir müslüman veya kitâbî olmalıdır. Bunlardan besmeleyi bilen ve av kasdinde bulunan gayrimümeyyiz bir çocuğun, bir mecnunun veya bir sarhoşun avladığı av, helâldir: Fakat hac veya umre için ihramda bulunan bir müslümanın ne harem dahilinde ve ne de haricinde avlayacağı av helâl olmaz.

Kezalik: Bir Mecusinin veya putperestin veya mürtedinin avladığı hayvanın eti de haramdır, bunlar yiyilemez.

(3) Avcı,ava silâh atarken veya hayvanı saldırırken hakikaten veya hükmen tesmiyede bulunmuş olmalıdır. Besmeleyi unuttuğundan dolayı terk eden bir avcı, hükmen tesmiyede bulunmuş olur. Besmele kasten terkedilirse avın eti yiyilemez. Haram olur.

* (İmam Şafîiye göre tesmiye şart değildir. Fakat bunu terk mekruhtur.)

(4) Avcı, henüz elde etmeden av, herhangi bir uzvuna isabet eden bir cerihadan dolayı ömelidir. Binaenaleyh, henüz ölmeden elde edilirse boğazlanması lâzım gelir. Boğazlanmaz da ölürse eti yiyilmez.

(5) Avcı, silâh ile vurduğu veya mualllem hayvan ile tutturup cerh ettirdiği av hayvanını durmaksızın elde etmek için hemen koşmalıdır. Çünkü bu halde avı daha ölmeden elde edip boğazlaması mümkündür. Bu mümkün oldukça hükmen tezkiye kifayet etmez. Binaenaleyh bir müddet durduktan veya başka bir şey ile uğraşıp av gözden kaybolduktan sonra gidip de avı ölmüş bulsa eti yiyilemez. Zira bu takdirde başka bir sebeple ölmüş olması melhuzdur. Fakat böyle durmaksızın hemen gidip de avcı mecruh bir halde ölmüş bulsa eti yiyilebilir. Bu seretle hükmen kafi bir tezkiye bulunmuş olur.

(6) Ava saldıran mualllem hayvan da bir müddet durmayıp hemen ava doğru yürümelidir. Kendisine de mualllem olmayan başka bir hayvan iştirak etmemiş olmalıdır.

Pars gibi mualllem bir hayvanın salıverdikten sonra istirahat için değil, avını avlamak için bir hile olarak bir yere saklanıp duruvermesi zarar vermez.

(7) Av köpekleri gibi dişli muallem av hayvanları, tuttıkları avların etinden kendi kendilerine az çok yememelidirler. Binaenaleyh bunlar, tuttıkları avları parçalayıp etlerinden yiyecek olsalar artık o avların etleri yiyilemez. Fakat tırnaklı muallem hayvanların tutup etlerinden yedikleri avlar yiyilebilir. Çünkü bu ikinci kısım hayvanların muallem olmaları, yeme-yi terk suretiyle değildir, belki çağrıldıkları zaman geriye dönüp gelmeleriyledir.

Aşağıdaki mes'eleler bu şerâit üzerineteferru' eden mesâildendir.

78—Muhtelif avlar için bir besmele kafidir. Şöyle ki: Avcı silâh atarken veya muallem hayvanı saldırırken bir defa (بِسْمِ اللَّهِ الْكَبِيرِ) dediği halde müteaddit avlar, aldıkları cerh neticesinde ölseler hepsinin etleri yiyilebilir.

Kezâlik: Bir kimsenin muayyen bir ava besmele ile attığı ok veya kurşun, diğer bir avı yaralayarak öldürse eti yiyilebilir. Çünkü bu suretle besmele, o muayyen ava değil, atılan alete, salınan hayvana aittir. Maahaza teklif, istitaate göredir. Avcının istitaatı ise yalnız atmayadır, yoksa dilediği ava isabet ettirmek değildir.

79—Bir ava karşı muallem bir köpeği veya doğan gibi sair bir hayvanı besmele ile saldırmak da bu hususta kurşun atmak hükmündedir.

Fakat avcı, bir alet üzerine besmele okuduğu halde diğer bir aleti atacak olsa isabet edeceği avın eti kesilmedikçe yiyilemez.

Nitekim bir kimse, boğazlamak üzere yatırmış olduğu bir hayvanı besmeleden sonra bırakıp da yerine o besmele ile başka bir hayvanı boğazlayacak olsa eti helâl olmaz. Çünkü bu ikinci hayvan üzerine besmelede bulunmamıştır.

80—Atılan bir kurşundan aldığı bir cerh neticesinde henüz elde edilmeden ölen veya bir av köpeğinin açtığı cerihadan dolayı derhal ölen bir av, yiyilebilir. Fakat atılan taşın ve sair bir merminin mücerret ağırlığından dolayı cerh bulunmaksızın ölen veya bir av köpeğinin mücerret çarpmasından veya boğmasından dolayı ölen bir av, yiyilemez. Çünkü cerh hükmen bir tezkiye: boğazlamadır. Cerh bulunmayınca tezkiye bulunmamış olur, müftabih olan kabil budur.

81—Av hayvanının yiyilebilmesi için mücerret cerh kâfi değildir, bununla beraber kan da akmış olmalıdır. Fakat bazı zevata göre kan akması şart değildir. Diğer bazı zevata göre de cerh, büyük ise kan çıkması lâzım gelmez. Ve illâ lâzım gelir.

İmam Ebu Yusuf ile İmam Şafîye göre ise esasen cerh lâzım değildir. Cerh bulunmasa da muallem hayvanların öldürdükleri avların etleri yiyilebilir.

82—Dişli muallem hayvanlar, tuttıkları avların kanlarını içseler veya sahiplerinin kendilerine atacağı et parçalarını yeseler veya sahipleri avı elde ettikten sonra bunun etinden yiyecek olsalar bu, o avların yiyilmesine mani' olmaz.

83—Mecruh olduğu halde henüz diri iken elde edilen bir av, boğazlanmazsa eti yiyilemez. Şu kadar var ki, bu avın hayatı henüz boğazlanmış bir hayvanın hayatı gibi hemen sönmeğe mahkûm bir halde ise boğazlanması icap etmez. Maamafih bu halde de boğazlanması evlâdır.

84—Muallem bir av hayvanı, avladığı avı meselâ: Bir geyiği tu tup yaradıktan sonra yere çarpıp tekrar yaralayarak öldürse eti helâl olur. Çünkü tu tacağı avı bir defa yaralayıp tekrar yaralamaması av hayvanına talim edilemez. Binaenaleyh bu, ma'fuvdur.

85— Avcı tarafından atılan bir şey ile yaralanan bir av, ilk evvel yere düşüp te hemen ölse eti yiyilebilir. Çünkü bundan kaçınmak kabil değildir. Fakat suya düşerek veya bir dam veya bir ağaç üzerine düşerek oradan da yüre düşerek ölse eti yiyilemez. Zira su ile veya o dama veya ağaca çarpması ile ölmüş olması melhuzdur.

Maahaza başka bir kavle göre eğer aldığı ilk yara filhal mühlik bir yara ise eti yiyilebilir ve illâ yiyilemez.

86 — İki avcıdan biri, silâh atarak bir avı yaraldığı halde diğeri de silâh atarak öldürse bakılır: Eğer bu iki avcıdan biri silâh atıp da avı kaçamaz bir hale getirdikten sonra, diğeri de silâh atarak öldürmüş ise eti yiyilemez. Çünkü bu takdirde o avı tutup boğazlamak imkânı bulunmuş olur, artık ikinci avcı, bu avın yaralı bir durumdaki kıymetini birinci avcıya borçlu bulunur.

Fakat bu av, ilk yaradan dolayı artık yaşaması umulmayacak bir hale gelmiş ise eti yiyebilir. Zira bu takdirde ölmesi, birinci avcının silâhına nisbet edilir, ikinci avcıya da zaman lâzım gelmez.

87 — Ünsiyet peyda etmiş olan av hayvanlarını da boğazlamak lâzımdır. Evde beslenen geyik gibi.

Bil'akis koyun, deve gibi ehli bir hayvan, tevehhüş edip de elde edilmesi müşkül bulunsa veya kuyuya düşüp te boğazlanması mümkün olmazsa cerh suretiyle meselâ: Kurşun ile yaralıyarak öldürülmesi câiz olur. Binaenaleyh eti yiyilebilir. Çünkü hakkında hakikaten tezkiye müteazzir olmuş demektir.

88 — Bir kimse, muallem hayvanı, Besmele ile bir ava gönderdiği halde o hayvan, müteaddit av hayvanlarını birbiri peşine avlayacak olsa hepsi de yiyilebilir.

Kezalik: Bir ava attığı ok veya kurşun, müteaddit avlara isabet ederek bunları cerh ve katletse hepsi de yiyilebilir.

* (İmam Mâlike göre evvelki av, yiyilebilir, diğeri yiyilemez. Çünkü müşarünileyhe göre ava hayvanı göndermek veya silâh atmak halinde avı ta'yin şarttır. Bu ta'yin ise yalnız birinci av hakkında bulunmuştur.)

(الله اعلم بالصواب والله عنده حسن المآب)

SEKİZİNCİ KİTAP

KERAHİYYET VE İSTİHSAN HAKKINDADIR.

İÇİNDEKİLER: Ba'zı dinî ta'birler. / Her müslim için ta'lim ve taallümün lüzumu. / Va'z ve nasihatın ehemmiyeti. / Mükaddesata hürmet ve tâ'zim. / Diyanet ve muamelât hususunda sözleri kabul edilecek kimseler. / Müslümanlıkta âile ve karabet münasebetleri. / Müslümanlıkta kazan-cın ehemmiyeti. / Muhtelif kazanç yollarının afdaliyetçe dereceleri. / Alış verişin nevi'leri ve kazanç miktarı, İhtikârın mahiyeti ve hükmü. / Ribanın mahiyeti ve nevi'leri. / İstikraz mes'elesi. / Müslümanlıkta yapılmaları câiz olup olmayan şeyler, yiyip içme miktarı ve bunların âdabı, giyilmeleri, kullanılmaları lâzım ve câiz olup olmayan şeyler. / Lükatelerin mahiyeti ve hükmü. / Müslümanlıkta eğlencelerin, müsabakaların hükmü. / Müslümanlıkta insanların hayatça ve azaca masuniyetleri. / Hayvanlara rıfk ile muamelenin lüzumu. / Müslümanlıkta maddî ve manevî nezafet.

* (Mübarek dinimizde helâl, haram, mübah, mekruh, müstahsen veya gayri müstahsen olan şeylerin bir kısmı, fıkıh kitaplarımızda: **کتاب الکراهية** (کتاب الحظر والاباحة) ، (کتاب الزهد والورع) (کتاب الاطعمة والاشربة) والاستحسان) ،

gibi ünvanlar altında yazılı bulunmaktadır. İşte İlmilahlîmizin bu sekizinci kitabı bu kısma ait ba'zı mes'eleleri ihtiva etmektedir.

Bazı dinî ta'birler:

1 – İstihsan, lûgatte bir şeyi güzel saymak, güzel sanmaktır. Usuli fıkıh istilâhınca. "Zahiren kıyası bırakıp nâsın ihtiyacına daha muvafık olanı almaktır." Diğer bir tâbir ile: "Kolaylık için güç olanı terketmek, herkesin müptelâ olduğu şeylerde – Bir şer'i müsaadeye mebnî – suhulet tarafını arayıp iltizam eylemek" demektir. Burada istihсандan maksat, pek lüzumlu,pek güzel bir kısım dinî mes'eleleri beyandan ibarettir.

Dinimizin güzel gördüğü, müstehap saydığı şeylerden her birine "Müstahsen" denir. Hilâfına da "gayri müstahsen" denir.

2 – Kerahiyet, lûgatte. Zahmet, Meşakkat, şiddet ve bir şeyi fena görmek mânâsıdır. Şer'an "Terkedilmesi evlâ olan bir şeyin terkedilmeyip yapılması" demektir ki, buna "kerahet" de denir. (43) cı sahifeye müracaat.

3– Hazr, lûgatte men'etmek demektir. Mahzur yerinde kullanılır ki: Memnu mânâsındadır. Şer'an yapılması memnu olan şeylerden ibarettir. Cem'i Mahzurat'tır.

4–İbahe: Mubah kılmak, ya'ni: Bir şeyin yapılmasını da yapılmamasını da caiz görmektir. Bir şeyin yapılmasına verilen izin, bir ibahedir. Bir tamedan bir kimsenin yemesine selâhiyetli zatın verdiği izine de "İbahe" denir. Mubah tabir için (43) üncü sahifeye müracaat.

5 – Zühd; bir şeye rağbet etmemek, bir şeyden kaçınmak mânâsıdır. Dünyaya meyl etmeyip ibadet ve taatla fazla meşgul olmak demektir.

6 – Vera', harama düşmek korkusuyla şüpheli şeylerden kaçınmak demektir. Buna (Takva) (İttika) da denir. Vera' ve takva sahibine de (Mütevverri' Mütteki) denir.

7– Met'umât; tadılan, yiyilen şeyler demektir. Her yenilen şeye: taam denir, cem'i et'imedir.

8– Meşrubât, içilen mayi şeylerdir: Lügatta her içilen mayie (Şerab) denir. Cemî eşribedir. İstilâhda ise şarab, sarhoşluk veren her hangi bir mayiden ibarettir. (Hamr) denilen içkiye de (Şarap) denile gelmiştir.

Helâl, haram, mubah, mekruh tabirleri içinde (43).sahifeye müracaat!...

Her müslüman için talim ve taallümün lüzumu:

9 – İlim tahsil etmek, esasen her müslüman erkek ve kadın için bir vazifedir. Şöyle ki: Her müslüman için mükellef olduğu dinî vecibeleri ifa, hak ile bâtılı, helâl ile haramı tefrik edebilecek mikdar bilgi sahibi olmak bir farizedir. (1) Başkalarına muhtaç oldukları şeyleri öğretmek için ilim tahsil etmek de bir sünnettir, bir ibadettir. Bundan ziyadesini bir kemal, bir zînet olmak üzere tahsil etmek te mübahtır. Başkalarına karşı mubâhatta bulunmak, başkalarıyle mücadelede, mükâberede bulunmak için ilim tahsil etmek ise mekruhtur.

(1) « طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة »: Hadîsi Şerîf.
dir.)

10 – İlim tahsil etmek, esasen gerek fertler için ve gerek cemiyet için lâzımdır. Bu bir zarurettir. Bu zaruret miktarı ilim tahsili bir islâm cemiyetinin bütün fertlerine teveccüh eden bir vecibedir. Şu kadar var ki ilimlerin bir kısmı, her fert için elzem olduğundan bu kısmın tahsili bir farzı ayn'dır, bununla her fert mükelleftir. Bir kısmı ise her fert için değil, cemiyet hayatı için elzem olduğundan bunun tahsili de bir farzı kifayedir. Tıp, hisap, harp ilimleri gibi. Bu ilimleri herkes tahsil edemez. Bunlar ile cemiyetin bazı fertleri meşgul olabilirler. Bu halde bunları bir kısım fertler tahsil edince bu farıza yerine getirilmiş olur. Fakat bunlar ile islâm cemiyetini teşkil eden fertlerin hiç biri meşgûl olmazsa o cemiyetin bütün fertleri indallah mes'ul olurlar.

11– Dini islâmda ilim, pek kıymetli bir şeydir. İlim, bir nurdur, bir hayattır, bir cemiyetin yaşamasına, yükselmesine sebeptir. Cehalet ise bir zülmektir, bir ölümdür, bir felâkettir.

Resulî Ekrem (صل الله عليه وسلم) Efendimiz, Lokman hekimin oğluna şöyle bir öğüt vermiş olduğunu hikâye buyurmuştur. "Oğulcağızım! Âlimlerin meclislerine devam et, hakîmlerin sözlerini dinle. Çünkü Allah Tealâ, yer yüzünü ince yağmur ile dirilttiği gibi ölü bir kalbi de şüphe yok ki hikmet nurile diriltir.. (1)

12 – Müslümanlıkta her meslek erbabı için o mesleğe müteallik dini meseleleri bilmek bir vecibedir, mühim bir vzfedir. Meselâ: Ticaretle uğraşacak kimseler için bu hususta dinen câiz, helâl olup olmayan şeyleri ilk evvel öğrenmek lâzımdır. Taki muamelelerinde gayrimeşru bir şey bulunmasın.

13 – İslâm kadınları, abdest, namaz, oruç gibi dinî hususlara ait bir kısım meseleleri ya kocaları, mahremleri, vasıtalarıyla öğrenirler veya kocalarının rızalarıyla arasına bir ilim meclisine giderek öğrenmeğe çalışırlar. Fakat kocalarının rızaları olmadıkça bir ilim meclisine çıkıp gidemezler. Şu kadar var ki, bir kadına dinî bir meseleyi öğretmek vecibesi yüz gösterdiği takdirde bakılır: Eğer kocası bu meseleyi çözer veya ehlinde öğrenip kendisine bildirirse maksat hasıl olmuş olur. Fakat kocası bunu halledemez ve sorup öğrenmekten de çekinir ise kadın, o meseleyi gidip ehlinde öğrenmek selâhiyetini hâiz bulunur. Elverir ki islâm âdabına uygun bir tarzda hareket etsin.

14– İlim sahasında hakka yardım için, bir hakkın açıklanmasına yardım için, ilmî bilgilerin artmasını temin için yapılan mübahaseler, münazaralar câizdir. Bunlar ibadetten sayılır. Fakat bir müslümanı kahretmek, mahcup bırakmak için, fazl furuşluk için bir male, bir teveccühe nailiyet için yapılacak mübahaseler, tenkitler haramdır, ahlâka muhaliftir.

(1) يا بني! ليك بمجالسته العلماء واسمع كلام الحكماء فان الله ليحيي القلب الميت بنور الحكمة كما يحيي الارض الميتة بوابل المطر.

15- İlim sâhasında "Mira" ve "mücadele" denilen şey aslâ câiz değildir. "Mira" başkasının lâkırdılarının lafzında veya manasında görülen bir noksandan dolayı hemen itiraz edivermektir, bu itiraz, kendini görmekten, kendini göstermekten ileri gelir. Binaenaleyh söylenen bir sözü hemen düzeltmeye kalkışmamalıdır. Meğer ki dinî bir fâide için olsun. O takdirde de rıfk ile, nezaketle hareket edilmelidir.

Bir hadisi şerifte: "Kul, muhik olduğu halde bile mirayı - fâidesiz cidali terketmedikçe, imanın hakikatını tamamlamış olmaz." Buyurulmuştur. (1)

Hak bir şeyde bile bile inat ve mukâbere göstermek de asla câiz değildir. Öyle bir hal, riyadan, kinden, hased ile tama'dan ileri gelir ki, insan için pek büyük bir nakisadır. الحق احمق ان يتبع Hak kabul edilmeğe elyaktır.)

Müslümanlıkta va'z ve nasihatın ehemmiyeti:

16-İslâm dininde vaaz ve nasihat pek mühim bir vazifedir, bir farzı kifayedir. Kürsülerde, minberlerde halka karşı öğüt maksadile irad edilen hitabeler, birer sünnettir, peygamberimizin yoludur. Şer'i şerife muvafık, ihtiyaca mutabık olarak hakimane bir tarzda irad edilen hutbelerden, mev'izalardan herkes istifade eder. Bunlar birer tezkirdir. Tezkir=vazifeleri hatırlatmak ise mü'minler için pek faydelidir.

17 - Nasihat: Esasen hayırhahlık demektir. Bir hadisi şerifte: "Şüpheli yok ki din, Allah için, Allahın kitabı için, Peygamberi için, müslümanların imamları için ve cümlesi için hayırhahlıktan ibarettir" diye buyurulmuştur. (2).

Filhakika hakkın dinine hizmet için çalışmak başkalarının hidayetine, diyanetine selâmet ve saadetine hizmet için çalışmak ne büyük bir hayırhahlıktır, ne ulvî bir harekettir!. Bunun içindir ki bir hadisi şerifte: "Allah Tealânın bir kimseyi senin ellerinle = vasıtanla hidayete erdirmesi, senin için güneşin üzerine doğduğu ve battığı şeylerin cümlesinden daha hayırlıdır" buyurulmuştur. (3)

18 - Nasihat, filhakika bir hayırhahlıktır, pek memduh bir hizmettir. Fakat mücerret riyaset sevdasıyla veya bir mala veya nasın teveccühüne nâiliyet maksadiyle yapılan öğütler, irad edilen hitabeler, sahipleri için birer vebaldır, güzel niyete mukarin olmadığı için Allah Tealâ nezdinde zayı'dır.

(۱) لا يستكمل العبد حقيقة الإيمان حتى يدع المرء وهو محق.

(۲) ان الدين النصيحة لله و لكتابه و لرسوله و لائمة المسلمين و عامتهم.

(۳) لان يهدى الله على يدك رجلاً خيراً مما طلعت عليه الشمس و غربت.

19 – Allah rızası için yapıp bir hayırhahlık eseri olan bir nasihatı kabul etmemek, mafevkin meşru' emirlerine, tavsiyelerine, itaattan kaçınmak ise "temerrüt" denilen fena bir haslettir ki, hasetten kendini görmekten, hevaya uymaktan ileri gelir.

20 – Müslümanlıkta maruf ile, emr, münkerden nehiy de bir öğütten, bir hayır dilemekten ibaret olup pek mühim bir vazifedir. Müslümanlar, bu vazifeyi lâıykile ifa etmek suretiyle başka milletlerden temayüz etmiş, Kur'anı Kerimde sena olunmuşlardır.

21 – Maruf, tab'a uygun, şeran güzel görülmüş olan şeydir. Münker de bilâkis tab'a aykırı, şer'an çirkin bulunan şeydir. Binaenaleyh her müslüman, kendi dindaşları hakkında ve bütün insanlık hakkında hayırhah bulunur, maruf ile emr ve tavsiyede bulunmayı, münkerden men'etmeyi dinî bir vazife bilir. Şu kadar var ki, bu vazifenin dereceleri vardır. Şöyle ki: Bu irşat vazifesi, yapılmasında bir fenalık zuhuru melhuz değilse fi'len yapılır, melhuz ise kavlen yapılır, bu da muhataralı ise yalnız kalben yapılır, yani: Marufun yapılması, münkerin terkedilmesi için kalben dua edilir.

22 – Bir müslüman, yapacağı emr ve nehyin bilâzarar kabul edilebileceğini zanni galibiyle bilirse bu vazife kendisine bir vecibe olur, bunu terkedemez. Fakat bu yüzden bir hâile zuhur edeceğini, meselâ: Kendisinin döğölüp söğüleceğini yine zanni galibiyle bilirse bunu terketmesi efdal olur. Kabul edilmemekle beraber böyle bir mahzur zuhur etmiyeceğini bildiği takdirde de muhayyerdir. Dilerse bu vazifeyi yapar, dilerse yapmaz. Şu kadar var ki, yapması efdaldır. Bu uğurda bazı sıkıntılara katlanmak ise bu mücahededir.

23 – Bir zatın emir veya nehy ettiği, şey: hakka ve maslahata muvafık ise kabul edilmelidir. Velev ki kendisi söziyle âmil olmasın. Maahaza bir emir ve nehyin ruhlara tesir edebilmesi için bu vazifeyi ifaya çalışan zat, bu beş vasfı haiz olmalıdır.

(1) Bilgi sahibi bulunmalıdır. Çünkü bilgisiz kimse, bu irşat vazifesini güzelce yapamaz.

(2) Söylediği şey ile kendisi de âmil bulunmalıdır. Aksi takdirde لم تقولون مالا تعملون =Niçin yapmadığınız şeyi söylersiniz! = tekdirine maruz kalır.

(3) Bütün sözleriyle Allah Tealânın rızasını, müslümanların yükselmelerini gözetmelidir. Bunu gaye bilmelidir.

(4) Muhatapları hakkında şefkat göstermeli, irşat vazifesini rifk ile, mülâyemetle yapmalıdır.

(5) Sabr ile, hilm ile muttasıf olmalı; hiddetten, şiddetten kaçınmalıdır.

Şunu da ilâve edelim ki: Avamdan bulunan kimselerin ilmi irfan ile şöhret bulmuş zatlara emir ve nehyde bulunmaları muvafık değildir.

Böyle bir hareket, sui edep sayılır, kendi haklarında bilmeksizin bir zarara sebep olabilir.

Mukaddesâta hürmet ve ta'zim:

24— Allah Tealâya mensub olan, dinen pâk, nezih, manevi bir büyüklüğü hâiz bulunan şeylere: "Mukaddesât=kutsal şeyler" denir.

Allah Tealâ Hazretleri, mukaddes olduğu gibi onun bütün mübarek isimleri de mukaddestir. Hattâ bir ismi Celîli de "Kuddûs"dur.

Kezalik: Allah Tealânın kitapları, Peygamberleri, velîleri birer kudsiyeti hâizdirler. İslâm ibadetleri birer mukaddes vazifedir. İslâm mabetleri de birer mukaddes, mübarek yerlerdir.

25 — Biz müslümanlar, bütün mukaddesâtâ son derece hürmet ve tâ'zim ile mükellefiz. Mukaddesâtâ hürmet ve tâ'zim etmeyen kimse, ruhu sönmeğe başlamış, yüksek duygulardan mahrum kalmış, gafil bir şahıs demektir, insanî kıymetini gaib etmiş bulunur.

26 — Mukaddesâtâ yapılacak hürmet ve tâ'zimin şekli, mukaddesâtın hüviyet ve mahiyetine göre tebeddül eder. Biz burada bunların bir kısmına işaret edeceğiz. Şöyle ki:

27 — Her hangi mukaddes bir ibadete veya hayırlı bir işe başlayacağımız zaman Besmelei şerifeyi, mabudumuzun namı akdesini okumamız lâzımdır. Bir hadisi şerifde: Her hangi ehemmiyetli bir iş, "Bismillâh" ile başlanılmazsa sonsuz kalır, hayırlı bir neticeye eremez, buyurulmuştur. (1)

28 — Biz mukaddes mabudumuzun mübarek isimlerini zikrederken "Taâlâ" gibi "Celle celâlühü" gibi bir ta'bir kullanırız. Meselâ "Allahü Tealâ" der "Hak celleveâlâ" deriz, veya "Rabbimiz Cellecélâlühü hazretleri" deriz. Bunlar birer islâm terbiyesi müktezasıdır.

29— Büyük Peygamberimizin yüksek isimlerinden biri zikredilince selât-ü selâm okuruz. Meselâ "Hazreti Muhammed Sallâllâhu Aleyhi Vesellem" deriz. Ve mübarek isimlerinden birini yazdığımız zaman "Aleyhisselâtü vesselâm", veya "Sallâllâhu Aleyhi Vesellem" gibi bir ibare yazanıza veya dilimizle okuruz.

Sâir Peygamberlerin mübarek adlarını da "Selâm" ile zikr ederiz. Meselâ: "Adem Aleyhisselâm", "İbrahim Aleyhisselâm" deriz. İki olursa "Aleyhimesselâm" daha ziyade olunca "Aleyhimüsselâm" denilir.

30— Peygamberanı zîşandan başkaları selât-ü selâm ile müstakillen yâd olunmaz. Ancak Peygamberler ile zikr edilince selât-ü selâma iştirak

(۱) كل امر ذي بال لم يبدأ بسم الله فهو اتر.

ettirilebilirler. Meselâ "Ebubekr aleyhisselât-ü vessalâm" veya yalnız, aleyhisselâm" demeliyiz, kezalik: Allah Tealâ Hazretleri "Ashabi kirama şalâtü selâm buyursun" demeyiz, belki "Allah Tealâ Hazreti Muhammed'e ve anın âl ve ashabına salât ve selâm buyursun" diye dua ederiz.

Peygamberler ile onlara tâbi olan ashabi kiramın aralarını tefrik ve tâ'zîmdeki farka işaret için bu cihet, âdabı islâmiyeden olarak cumhuri Ümmet arasında kabul edilmiştir.

31 – İsimleri yalnızca zikir edilen ashabi güzîn hakkında "Radiyal-lâhü anhüm" deriz. Bir olunca "Radiyallahü anh" iki olunca da "Radiyal-lahü anhüma" denilir.

Sair ulema hakkında "Rahmetullahi aleyh, Rahmetullahi aleyhima, Rahmettullahi aleyhim" denilir.

Evliyâi kiramdan tanılmış zatlar hakkında da: "Kaddesallahü esra-rehu, Esrarehüma, Esrarehüm" denilebilir. Bütün bunlar islâm âdabı icab-larındandır.

32 – Bütün ashabi kiramı, din büyüklerini hayır ile yâdetmek, hepsine karşı hürmet ve muhabbet göstermek, hiç birinin hakkında dil uzatmamak lâzımdır. Onların aralarındaki bazı maceraları ileri sürerek haklarında hürmete münafi lâkırıldarda bulunmak hiç bir müslümana yakışmaz, ve asla câiz olmaz.

33– Kur'anı âzimi tilâvete "Euzü" ile "Besmelei şerife" ile başlanır. Rabbimizin bu mukaddes kitabından hakkiyle istifade edebilmek için her halde zatı ulûhiyete sığınmamız, kendisinden yardım dilememiz lâzımdır.

34– Bir Mushafı şerif ele alınarak okunacağı zaman abdestli bulunmak lâzımdır. Bu esnada kıbleye yönelmeli, toplu hürmetli bir vaziyet almalıdır. Abdestsiz olan bir kimse, Mushafı şerifi gilafsız olarak eline alamaz. Kudüs bir kitabı ancak temiz, nezih olan eller tutabilir.

35 – Kur'anı âzîm, temiz yerlerde, avret mahalleri örtülü ve Kur'anı dinleyecek vaziyette bulunan kimselerin yanlarında açıkça okunabilir. Mülevves yerlerde veya avret mahalleri açık veya başka bir işle meşgul kimselerin yanlarında cehren okunamaz mekruh tur.

Dışarıda bulunup okunan Kur'anı Kerîme karşı hürmetli bir vaziyet almayacak kimselerin işitecekleri veçhile alenen Kur'an okunması muvafık değildir. Bu hal, Kur'anı Kerîm hakkında –hâşâ– ihaneti ve halk hakkında manevî mes'uliyeti câlip olacağından buna sebebiyet vermemelidir.

36 – Hattat olan zat, yazacağı bir Mushafı şerif evrakını yüksekçe tutup pek ince olmayan bir kalemle ve pâk bir mürekkep ile beyazkâğıt üzerine yazmalı, satırlarını seyrekçe bırakmalıdır. Mushaf nüshalarını pek küçük kıt'ada ince kalemler ile yazmak, tenzihen mekruhtur. Bu mübarek nüshaların altın ile veya gümüş ile tezyin edilmesi, tazîmi müşir olduğundan câiz görülmüştür.

37 — Mushafı Şerifi, Haceri Esvedî, Kâbei Muazzamanın eşîğini ta'zim için öpmek câizdir. Buna "diyanet öpmesi" denir. Nitekim mübarek bir zatın elini öpmeye de "tehiyye öpmesi" denilir.

* (İmam Şafîye göre ekmeği öpmek, mübah veya hasen olan bir bid'attır. Bu öpmek Hanefiyyece de mübah görülebilir.)

38 — Mushafı Şerif ile, sair dinî bir kitap ile veya taşında Kur'anı Kerimden bir şey yazılı bir yüzük parmakta iken — bir kat'î zaruret bulunmadıkça — helâyâ girilemez, hürmete münafidir. Bunları helâyâ girmeden evvel çıkarmalı, pâk bir yere bırakılmalıdır.

39— Bir mushafı Şerif, okunmayacak bir hale gelince temiz bez içine konup ayak basılmayacak temiz bir mahalle defnedilmelidir. Bu, Kur'ana ihanet değil, bir ikramdır. Maazaha tam üzerine toprak atılmaması için orada bir lâhd veya tahtalardan bir tavan yapılmalıdır. Bu gibi mus-hafları yakmak câiz değildir.

Sâir dinî kitaplar ise fersude olunca hem defnedilebilir, hem de akar suya bırakılabilir, hem de içlerindeki mukaddes isimler silindikten sonra yakılabilir. Bu gibi kitap kâğıtlarına bir şey sarmak, dine ilme karşı hiyaneti işrab edeceğinden câiz olamaz.

Kezalik: içlerinde Cenabı Hakkın veya Resuli Ekrem'in isimlerini yazılı kâğıt parçalarına da bu isimler silinmeksizin bir şey sarılması mekruhtur.

40 — Mabetlere karşı hürmette bulunmak da bir vecb'dir.

Bir camii Şerife, bir mescide hürmetle girilir, içinde tazimkârane bir vaziyette oturulur, lâubali hareketlerden, lüzumsuz sözlerden kaçınılır. (222) inci sahifeye müracaat!...

41 — Kur'anı Azîme, din ve imana, Peygamberlerden her hangi birine, bir sünneti nebeviyyeye, bir hadîsi şerife, bir islâm mabedine —hâşâ— sövmek, ihanette bulunmak veya bunlardan birini istihfaf etmek — eliyazû billâh — küfürdür, derhal tâip ve müstağfir olup iman ve nikâhı tazelemek icabeder.

Bir şahsın sarhoş bir halde böyle bir fazihada bulunması, küfrünü mucip olmaz. Çünkü küfür, itikat babındandır. Akıl zevaliyle beraber tahakkuk etmez. Böyle bir şahsa lâzımdır ki tâip ve müstağfir olsun, işrete nihayet versin, böyle haram bir şeye devam etmesin.

42 — İnsan, haddizatında en güzel surette yaratılmış mükemmel, muhterem bir mahluktur. Hiç bir kimseye şetmedilmesi câiz değildir. Bahusus ağza sebbedilmesi büyük bir günahdır, tazir cezasını ve tevbe'yi müstelzimdir. Hattâ bazı fukahaya göre bir mü'minin ağzına sövülmesi, küfrü müstelzimdir. Çünkü mü'minin ağzı iman ve Kur'an yeridir, onun ağzına söven, — hâşâ — Kur'ana sövmüş gibi olur. Binaenaleyh imanını ve nikâhını yenilemesi lâzım gelir.

43 — Kur'anı Kerimi veya her hangi bir din kitabını bilitizam temiz olmayan bir yere atmak, Kur'an âyetlerini, kelimelerini sihr=büyü gibi bir maksatla temiz olmayan şeyler ile yazmak ve yine bu maksatla tazime mü-

nafi sözler söylemek küfrü müstelzimdir. Binaenaleyh bu gibi şeylerden son derece kaçınmak lâzımdır.

44 – Sihir = Büyü; bedenlere, ruhlara, gönüllere tesir eden, insanı hasta bırakan, öldürüren, karı ile kocanın arasını açan, bir takım dökümlerden, yazılardan , dualar ile efsunlardan ibarettir ki, bütün müçtehitlerce kat'iyen haramdır. Böyle bir şey, fâsık kimselerin ellerinde zuhur edebilir. Hattâ bazı müçtehitlere göre sihri öğrenip başkalarına öğreten kimseler, dinden çıkmış olurlar, öldürülmeleri lâzım gelir. Şu kadar var ki, cevazına kail olmaksızın mücerret kendisini fenalığından korumak için sihir yapmayı öğrenen kimse, dinden çıkmış olmaz.

45 – "Büyücüler, şeytanlar her istediklerini yaparlar" diye itikat edilmesi de küfrü müstelzimdir.

Sihrin bir hakikati var mıdır, yoksa bir san'attan, bir göz bağcılıktan ibaret midir? Eimmei selâseye göre sihrin bir hakikati vardır. Bazı sihirler, Cenabı Hakkın dilemesiyle te'sir eder. Fakat İmamı A'zamdan rivayet edildiğine göre sihrin ne hakikati vardır, ne de cisimler üzerinde bir tesiri. Bazı hâdiseler, bir tesadüf eseri olabilir. Maamafih sihrin enva'ı vardır. Bir nev'i mücerret bir san'attan başka bir şey değildir. Bir fevkalâdeliği yoktur.

46– Sâhirlerin tövbeleri bazı müçtehitlere göre kabul olunur. Bazılarına göre kabul olunmaz. Her halde dünyada ceza görmeleri lâzım gelir. Çünkü bu, bir zındıklıktır.

47 – Kehanette bulunmak, yani: Gayipten haber vermek iddiasına kalkışmak, yıldızlardan bir takım hükümler çıkarmak, "remil" atmak da haramdır. Dini İslâm, bu gibi şeyleri kat'iyyen men'etmiştir. Bunlar ile vakitlerini zayi etmek münevver, mütefekkir insanlara asla yakışmaz.

Diyanet ve muamelât hususunda sözleri kabul edilip edilmeyecek kimseler:

48 – Diyaneti mahzda, yani: Yalnız Allah Tealâ ile kulu arasındaki bir ibadet hususunda âdil olan kimselerin sözleri kabul edilir. Fâsıkların, gayri müslimlerin sözleri kabul edilmez.

Mesalâ: Mevcut bir suyun temiz olmadığını bir âdil müslim, haber verip de başka su bulunmasa teyemmüm câiz olur. Fakat bunu fâsık veya halî mestur veya gayri müslim bir kimse haber verirse teharrî lâzım gelir. Yani: O suyun hakikaten temiz olup olmadığı araştırılır, zannı galibe göre amel olunur. Şöyle ki: Eğer bu muhbirin doğru söylediği hakkında zannı galip hasıl olursa yalnız teyemmüm yapılır, yalan söylediği hakkında zannı galip husule gelirse bu su ile abdest alınır, ihtiyaten teyemmüm de yapılır.

49 – Bir suyun temiz olduğunu bir âdil, temiz olmadığını da diğer bir âdil müslüman haber verse bunun temiz olduğuna hükmedilir. Çünkü suda asıl olan temiz olmaktır. Fakat ölü bir hayvanın boğazlanmış olduğunu bir âdil, boğazlanmamış olduğunu da diğer bir âdil kimse haber verince bu hususta en kuvvetli kanaate göre amel olunur...

50 – Bir gayri müslimin ihtida etmiş olduğunu bir müslüman haber verse üzerine cenaze namazı kılınması câiz olur.

51 – Alım satım ve benzerleri gibi muamelâta gelince bunlarda adalet şart değildir. Fâsıkların, gayri müslimlerin sözleri de kabul edilir. Hattâ bunların bu muameleler zımında hasıl olan hil ve hürmete ait sözleri de makbuldür.

Meselâ: Bir gayri müslim, yanında bulunan bir et hakkında: "Ben bunu bir müslümandan veya bir kitâbiden aldım" dese o eti bir müslümanın yemesi helâl olur. Bilâkis "Bir Mecusiden aldım" dese helâl olmaz.

Muamelât denilen işler, pek geniş, pek umumîdir. Binaenaleyh bu hususta gayri müslimlerin de sözlerini kabul etmek, içtimaî bir zarurettir.

Müslümanlıkta âile ve karabet münasebetleri:

52 – Müslümanların arasında bir din kardeşliği vardır. Bu umumî, dinî karabettir, en kuvvetli bir rabıttır. Bu cihetle müslümanlar, her hangi ırka, her hangi yurda mensûp olurlarsa olsunlar birbirine bağlıdırlar, birbirini severler, birbiri hakkında hayr isterler. Nitekim bir âyeti kerîmede: *انما المؤمنون اخوة* = Müslümanlar şüphe yok ki kardeşlerdir.) buyurulmuştur.

Bundan başka müslümanlar arasında mütefavit derecelerde bir neseb, bir rida, bir sıhriyyet karabeti de vardır. Bu bakımdan da aralarında bir takım vazifeler, haklar, hükümler cereyan eder, bunlara riayet edilmesi dinen lâzım gelir.

53 – Müslümanların artmaları, kuvvetlenmeleri, yurtlarını, varlıklarını müdafaa edebilmeleri aralarında âile teşkilâtının inkişafına bağlıdır. Bu cihetle âile teşkil etmek ve bu ailenin devamına çalışmak müslümanlıkta mühim vazifedir...

Şöyle ki: Aile teşkiline kadir ve kendisinde şiddetli bir meyelân mevcut olan bir müslüman için evlenip âile sahibi olmak vâcip veya farzdır. Nefsi itidal halinde bulunan bir müslüman için de bir sünneti müekkededir.

Bir hadisi şerifte: "Evleniniz, çoğalınız, evlât sahibi olunuz, çünkü ben kıyamette sizinle ümmetlere karşı iftiharında bulunurum" buyurulmuştur. (1).

Fakat zevciyet hukukuna riayet edilemeyeceği, meselâ: Alınacak kadına zulm ve cevr edileceği bilindiği takdirde evlenmek haramdır. Çünkü bu halde âile hayatından beklenen faydeler vücuda gelemez.

54 – Talak=boşama hâdisesine gelince, bu bir cihetten meşrû ise de diğer bir cihetten memnudur, mahzurdan hali değildir. Şöyle ki: Âile hayatından beklenen şeyler husule gelmediği veya iffet veya imtizac bakımından bir fenalık yüz gösterdiği takdirde talak, meşrûdur, müstahsendir. Fakat böyle bir hacet zaruret bulunmadıkça talak, mebgûzdur, müstahsen değildir. Nitekim bir hadisi şerifte: "Talak, helâl şeylerin en sevimsizidir" buyurulmuştur (1).

Binaenaleyh âile hayatını yaşatmaya çalışmalı, lüzumsuz yere ayrılma, boşanma hâdiselerine meydan vermemelidir, bunun mes'uliyetinden çekinmelidir.

55 – Her müslüman için âile hayatına müteallik dinî mes'eleleri kâfi derecede bilip bunlara riayet etmek de bir vazifedir. Kimlerin birbirile evlenip evlenmeyeceğini, kimlerin arasında mahremiyet mevcut olup olmadığını bilmek icabeder.

56 – Nikâh denilen evlenme muamelesi, müslümanlarca zevç ile zevce olacak kimseler veya bunların velîleri veya vekilleri arasında en az iki müslim erkeğin veya bir müslim erkek ile iki müslim kadının huzurlarında "Ben seni tezevvüç ettim" "ben de kabul eyledim" veya "ben fülânın kızı fülâneyi velisi veya vekili bulunduğum fülân için tezevvüç ettim" "ben de fülâneyi velisi veya vekili bulunduğum fülâne bilvelâye veya bilvekâle tezviç ettim" gibi bir icap ve kabul ile akdedilir. Ve kadına "mehr" namile emsaline göre bir miktar mal verilmesi de lâzım gelir. Bu mehr, iki tarafın rızasıyla evvelce de tayin edilebilir. Kadın bu mehrini sonra kocasına bağışlayabilir.

57 – Babalar, dedeler, analar, nineler, erkek ve kız kardeşler, amcalar, dayılar, halalar, teyzeler arasında bir nesep karabeti, bir ebedî mahremiyet vardır. Bunların arasında nikâh asla câiz değildir. Meselâ: Bir kimse, hiç bir vakit ne anasını, ne kızını de de halasını nikâh ile alamaz.

Kezalik: Bir kimse, kendi kardeşinin kızını veya torununu da alamaz. Fakat bir kimse, halasının veya teyzesinin kızını alabilir. Ve iki kardeş çocukları da birbirleriyle evlenebilirler. Bunlar arasında bir karabet var ise de bir mahremiyet yoktur.

58 – Süt itibariyle sâbit olan mahremiyet de nesebe sâbit olan mahremiyet gibidir. Binaenaleyh bir kimse ile süt babası, süt anası, süt dedesi, süt ninesi, süt kardeşi, süt kardeş evlâdı, süt halası, süt teyzesi arasındaki ebedî bir mahremiyet vardır. Bunlar, birbirleriyle evlenemezler.

Maamafih bu mahremiyetin sübutu için çocuk, südü en ziyade iki buçuk yaşına kadar – velev bir kere olsun – emmiş veya içmiş bulunma-

lıdır. Bu müddetten sonra emilen veya içilen bir süt ile süt evlâtlığı, süt kardeşliği sabit olamaz. Bu müddet, İmamı A'zama göredir. İmameyne göre süt müddeti iki senedir.

59 — Kadın ile kocasının bir kısım akrabası ile kendileri arasında "Sıhriyyet" itibariyle bir karabet vücade gelmiş olur ki, bu da bir mahremiyet vücade getirir, nikâhın cevazına mani' olur. Şöyle ki: Bir kimse, kendi karısının anasını, ninesini, başka kocasından olan kızını veya torununu asla nikâh edemez. Velevki aralarında zevciyet zâil olmuş olsun. Şayet bunlardan birine gayri meşru olarak takarrüp etse veya bunların bir uzvunu — hararetî duymaya mani' bir hâil bulunmaksızın — şehvetle tutsa veya öpse karısı kendisine ebediyen haram olur. Buna "Hürmeti musahare" denir.

60 — Bir kadın da kendi kocasının babasıyla veya başka zevcesinden olan oğlu ile, torunu ile asla evlenemez. Bunların arasında da ebedî bir hürmet vardır. Şayet aralarında gayri meşru' bir mukarenet veya şehvetli bir temas vuku' bulsa kocasına ebediyen haram olur.

61 — Bir erkekle kendi karısının kız kardeşi, halası veya teyzesi arasında bir muvakkat hürmet vardır. O erkek, zevciyet baki oldukça bunlardan birini alamaz. Fakat bu zevciyet tamamen zail olduktan, meselâ kadın öldükten veya boşanıp iddeti bittikten sonra alabilir.

62— Bir kimse, üvey anasıyla veya kendi oğlunun veya torununun karısı ile asla evlenemez. Velev ki zevciyet, zâil olmuş olsun. Bunlar arasında da "hürmeti musahare" vardır. Şayet bir kimse, oğlunun veya torunun veya babasının zevcesine gayri meşru mukarenette veya şehvetle temasta bulunsa bu kadın kocasına ebediyen haram olmuş olur.

63 — Hürmeti musahare, gayri meşru mukarenetle de sabit olur. Şöyle ki: Bir kimse, kendisine gayri meşru surette mukarenette bulunmuş veya bir uzvunu — bilâ hail — şehvetle tutmuş veya öpmüş veya cihazı tenasülüne şehvetle bakmış olduğu bir kadının neseb veya süt itibariyle anasını, ninesini, kızını, torununu asla alamaz, bunlar ile aralarında ebedî bir hürmet bulunmuş olur. Bu, yapmış olduğu gayrimeşru, hareketin bir nevi cezasıdır, neticesidir.

64 — Bir müslüman, başkasının nikâhında veya iddetinde bulunan bir kadını alamaz. Kezalik; bir müslüman, kitabiye denilen bir yahudî veya hıristiyan kadını nikâh edebilirse de bir müşrikeyi meselâ: Bir mecusiyeysi aslâ nikâh edemez. Meğer ki kadın, bu şirkini terk etsin.

Bir müslüman kadını ise hiç bir gayri müslim ile evlenemez. Bu, dinen katî surette haramdır. Böyle bir hal, İslâm şerefine, İslâm menfaatine ve bir müslimenin şahsî selâmet ve saadetine muhafiftir.

65 — Müslümanların münasebetlerinde karşılıklı bir hürmet bir nezahet vardır. Bir müslüman başkasının hanesine rızası olmadıkça giremez,

başkasının hanesi içine izni olmadıkça dışarıdan bakamaz, sözleriyle, kimseyi rahatsız edemez. Bunun haricinde olarak erkekler, göbekleri altından itibaren diz kapakları altına kadar olan uzuvları müstesna olmak üzere birbirlerini bütün uzuvlarına bakabilirler.

66 – Kadınların birbirlerine veya kendi kocaları olmayan erkeklere bakmaları da erkeklerin birbirine bakmaları gibidir. Binaenaleyh bir islâm kadını diğer bir kadının veya bir erkeğin göbeği altından diz kapakları altına kadar olan kısmına bakamaz, sair uzuvlarına bakabilir. Elverir ki bir şehvet, ya'ni: Kalben bir iştiha, temayül korkusu bulunmasın.

67 – Bir erkek, yabancı veya karibi olup nikâhı müebbeden haram olmayan bir kadının – ahlâki bir mahzur bulunmadığı takdirde – yalnız yüzüne, ellerine bakabilir. Ebeddiyyen mahremi olan bir kadının, meselâ: anasının veya kızının veya teyzesinin ise yüzüne, başına, göğsüne, kulaklarına, baldırlarına bakabilir ve bu uzuvları tutabilir. Elverir ki iki taraftan hiç birinde şehvet korkusu bulunmasın.

68 – Erkek ile zevcesi arasında her veçhile bir hususiyet mevcut olduğundan biri diğerinin bütün vücuduna bakabilir. Şehvetle olup olmaması müsavidir. Şu kadar var ki, tenasül uzuvlarına bakmamaları evlâdır, edebe muvafıktır.

69– Bir tabib, tedavisinde bulunduğu bir kadının marazlı olan her hangi mahrem bir uzvuna zaruret miktarı bakabilir. Şu kadar var ki, tedavisini bir kadına tarif ederek havale etmesi daha muvafıktır. Çünkü cinsin cinsine bakması daha hafiftir.

Müslümanlıkta kesb=Kazancın ehemmiyeti:

70– Müslümanlıkta kesb, ya'ni: Kazanç sahasına atılmak, esasen ilim gibi bütün müslümanlara ait, pek ehemmiyetli bir vazifedir. Hattâ bir hadisi şerifte: "Kazanç aramak müslüman olan her erkek ve kadın için bir farzdır" buyurulmuştur. (1) Çünkü her hangi bir müslüman, mükellef olduğu vecibeleri ancak kazanç sayesinde ifa edebilir. Bu vecibelerin yapılması; Kuvvetle, sıhhate bağlıdır. Kuvvet ve sıhhat ise gıdaya vesaireye mütevakıftır. Gıda vesaire ise ancak kazanç vasıtasıyla elde edilebilir. Binaenaleyh kazanç meydanına atılmak da mühim bir vazifedir, bir farizedir. Şöyle ki:

71 – Her hangi bir müslüman için kendi nefsinin ve nafakaları üzerine lâzım gelen kimseleri iâşeye ve borçlarını ödemeye yetiyecek miktar

(1) طلب الكسب فريضة على كل مسلم ومسلمة.

helâlından kespte bulunmak bir farzdır. Nitekim bir hadisi şerifte: "Her müslim üzerine helâli aramak vaciptir" buyurulmuştur. (1)

72 – Fakirlere yardım, gariplere iyilik yapmak için kifayet miktardan fazla kesb, memduhtur, müstahsendir. Böyle bir kazanç nafîle ibadetten efdaldır. Çünkü bunun faidesi başkalarına şamildir

73 – Geniş bir dirlige ermek fazla mütena'im olmak için daha ziyade miktarda kesb, mübahtr. Bir hadisi şerifte: "Salih insan için salih mal ne güzeldir" mealindedir. (2)

74– Halka karşı tekebbür ve tefahurda bulunmak için yapılan kesp haramdır. Vele ki helâl bir yolda yapılmış olsun. Nasa karşı servetiyle, mevkiyle çalım satan kimseler, yarın ahirette Hak Tealâ Hazretlerinin gazebine uğrayacaklardır.

Muhtelif kazanç yollarının afdaliyetce dereceleri:

75 – Başka başka kazanç yolları vardır. Bunların afdalı, evvelâ cihat yoludur. Sonra: Ticarettir, sonra: Ziraattir: Ba'zı zevata göre ziraat, ticaretten afdaldır. Daha sonra da: Sanattır. Şöyle ki:

76 – Müslümanlar için icap ettiğinde cihat meydanına atılıp İslâmiyeti yükseltmeye islâm yurdunu, islâm varlığını müdafaaya çalışmak bir farizadır. Bu farizanın dairesi lüzumuna göre genişler, eli silâh tutan müslümanların bir kısmına ve kifayet etmezse hepsine müteveccih bir vecibe olur. Bu uğurda düşman ile çarpışan, düşmanı tepeleyen İslâm mücahitleri gazi, hatırlarını feda edenler de şehit ünvanını alırlar.

Şehitlere ölü denilmesi doğru değildir. Onlar ebedî bir hayata maliktirler. Onlar, Allah Tealânın manevî huzurunda merzuk olup dururlar. Binaenaleyh şehadet büyük bir mürtebedir.

İşte bu cihat neticesinde müslümanların galip gelip ganimet malları elde etmeleri en faziletli bir kazançtır. Çünkü bununla düşman kahr edilmiş, din ile dünya cem'edilmiş olur. Bu mallar, veliyyülemir tarafından bir nisbet dahilinde mücahidlere taksim edilir. Bu malları mücahidlerin kendi kendilerine almaları, intizama mani, başka mücahitlerin ve beytülmalın hukukuna muhalif olduğu cihetle helâl değildir.

77– Müslümanlıkta ticaret de pek kıymetli bir kazanç yoludur. Ticaret cemiyetlerin refahına, terakkisine baidir. Bir hadisi şerifte: "Rızık onda dokuzu ticarettedir." buyurulmuştur. (3) diğeri bir hadisi şerifte de "Doğru muameleli, müslüman bir tacir Peygamberler ile, sıddıklar ile, şehidler ile haşır olur" buyurulmuştur. (4)

(۱) طلب الحلال واجب على كل مسلم. (۳) تسعة اعشار الرزق في التجارة.

(۲) نعم المال الصالح للرجل الصالح. (۴) التاجر الصدوق يحشر مع النبيين والصديقين والشهداء.

78 – Müslümanlıkta ziraat da pek mühim bir kazanç yoludur. Bunun faidesi pek umumîdir. Ekincilik, insanlıkla beraber doğmuştur. Bununla ilk uğraşan zat, Hazreti Âdem Aleyhisselâmdir. Bir hadîsi şerîfte: "Rız-kımızı yerin altında gizli bulunan şeylerde arayınız." buyurulmuştur. (1) Bu yüksek emir, ziraata da, madencilığe de şâmilidir.

79 – Müslümanlıkta smaat da pek makbul bir kazanç yoludur. Bir çok san'atlar vardır. Bunların bir kısmı, cemiyet hayatı için pek lâzımdır. İnsan, kendisine en faydeli, en seçilmiş sanatlardan birini ihtiyar etmelidir. Bir hadîsi şerîf "San'at fakirlikten emandır" mealindedir. (2)

80 – Müslümanlarca tese-ül = dilenme esasen bir kazanç yolu değildir. Az çok kesb'e kadir olan her müslüman için tese'ül haramdır. Bir müs-lüman yüksek himmet sahibi bulunur, onun ruhu dilencilığe tenezzül etmez. Şu kadar var ki kesbden tamamen âciz olan bir kimse için tese'ül lâzım gelir. Böyle aciz bir kimse, dilenmeyi bırakıp ta açlıktan ölecek olsa günaha girmiş olur. Çünkü nefisini tehlikeye atmış, bir nev'i intihar etmiş bulunur. Böyle bir halde dilenmek ise hayatın mukavemet kabil olmayan ihtiyaçlarından ileri geldiği için bir zillet sayılmaz. Bir hâdisi şerîfte: "Dilenme, kulun en son kazancıdır" diye buyurulmuştur. (3)

81 – Bir fakir, tese'ülden de âciz bir durumda bulunursa haline muttali olan her hangi bir müslim için ona bizzat veya bilvasıta yemek yedirmek, onun hayatını kurtarmak bir vecibe olur. Bu vecibe yapılmazsa bu hale vakıf olan müslümanlar günaha ortak olurlar.

Şunu da ilâve edelim ki, bir günlük nafakası olan bir fakir için dilenmek helâl değildir.

Alış verişin nevi'leri ve kazanç miktarı:

82 – Bey' = Satış muamelesi. "Malı mala değişmek" demektir. Bir kimse elindeki bir malını aza çoğa satabilir mi?. Bu mes'ele tafsile tâbidir. Şöyle ki, satış muamelesi başlıca şu dört nev'e ayrılır.

(1) Bir malı sermayesine = kaçta mal olmuş ise ona satmaktır. Buna, "Tevliye" denir. Bu, câizdir. Bir satıcı bazan elindeki bir malını hiç kâr gözetmeksizin aldığı fiata satar. Bu, kendi hakkıdır. Ancak bu hususta riayet edilecek şey, sermaye miktarını doğru söylemektir. Aksi takdirde satıcı indallah mes'ul olur. Alıcı da alış muamelesini dilerse bozdurur, dilerse fazla bedeli geri alabilir.

(2) Bir malı sermayesinden noksana satmaktır. Buna da "Vazi'a" denir. Bu hususta da sermayeyi doğru söylemek lâzımdır. Fakat burada alıcıya dü-

(۱) اطلبوا الرزق تحت خبايا الارض.

(۲) الحرفة امان من الفقر.

(۳) السؤال آخر كسب العبد.

şen ahlâki bir vazife vardır. Şöyle ki: Eğer fakir bir kimse, bir zaruret dolaşısıyla bir malını böyle noksanına satıyorsa onun zararına meydan vermemeli, o malı mümkün olduğu kadar değer behasiyle satın almalıdır. Bu, bir muavenet, bir sadaka mahiyetinde olmuş olur.

(3) Bir malı sermayesini ve lüzumlu masraflarını söyleyerek onlardan bir miktar fazlasıyla satmaktır. Buna da "Murabaha" denilir. Sermayenin ve zarurî masrafların yekûnunu tam bir sıhhat üzere ta'yin eder bir tacir, elindeki bir malı az çok bir kâr ile satabilir. Bu, câizdir. Şu kadar var ki alıcının o mala olan ihtiyacından istifadeye kalkışmamalı, insaf dairesini tecavüz etmemelidir. Aksi takdirde böyle bir muamele, kerahattan, uhrevî mes'uliyetten beri olmaz.

(4) Bir malı sermayesini söylemeksizin az çok bedel mukabilinde satmaktır. Buna da "Müsaveme" denilir. Böyle bir satış ta câizdir. Hattâ yalan söylemek ve sermayenin miktarını ta'yin hususunda hataya düşmek tehlikesinden sâlim olduğu için memduhtur. Şu kadar var ki, satıcı, alıcıyı aldatır, onun piyasayı bilmediğinden istifade ederek o malın başka bir yerde bulunmadığını ve pek kıymetli olduğunu söyleyerek onu "Gabni fahiş" ile satarsa bu hareketi helâl olmaz, kendisi indallah mes'ul olur, alıcı da böyle tağrirden – aldatıştan dolayı o malı geri verebilir.

Gabni fahiş; eşya ve emtia kabilinden bir şeyi kıymetinden yüzde yirmi, ve bir hayvanı yüzde on, bir âkarı da yüzde beş fazlasıyla veya daha ziyadesiyle satmak suretiyle tahakkuk eder. Fakat tağrir=aldatış bulunmayınca böyle bir muamele cebren fesh edilemez.

İhtikârın mahiyeti ve hükümleri:

83 → İhtikâr, lûgatta: "Bir şeyi azalıp kıymetlensin diye saklamak" mânâsıdır. İstilahta "İnsanların ve ehli hayvanların yiyeceklerine, içeceklerine aid şeyleri ehalisine muzır olacak bir beldeye satın alıp kıymetleri yükselsin diye kırk gün kadar haps" etmektir. Böyle yapan kimseye de "Muhtekir" denir.

İhtikârın kırk gün ile takyid edilmesi, dünyaca yapılacak muaheze itibariyledir, yoksa ihtikâre bir gün bile meydan veren kimse, günahkâr olup ahiret azabına istihkak kazanır.

84 – Bir beldeye hariçten gelecek şeyleri beldeye getirilerek serbest satılmasına meydan vermeyip belde haricinde karşılayarak satın almak ta bir nevi ihtikârdir.

85 – İhtikâr, İmamı A'zama göre – tarifinden de anlaşıldığı üzere – yalnız yiyecek ve içilecek maddelerde caridir. Fakat İmam Muhammede göre elbiselik mallarda da câri olur, İmam Ebu Yusuf'a göre ise âmîmeye zarar veren her hangi bir maddede cereyan eder. Altın gümüş, demir vesaire gibi.

86 – İhtikârın hükümlerine gelince: Âmmeye muzır olan bir ihtikâr, tahrîmen mekruhtur. Allah Tealâ indinde mes'uliyeti câlibdir.

İhtikârın sonu iflâstır. Muhtekir, kendi hasis menfaati için âmmeyi zarara, sıkıntıya sokuyor, binnetice cemiyetin hayatına kastedmiş oluyor. Binaenaleyh veliyyülemir veya selâhiyettâr olan hakim, muhtekirin – şahsi ve ailevî ihtiyaçlarını karşılayacak miktardan fazla olan – ihtikâr mallarını satmasına hükmedebilir. Şayet satmaz da muhalefette bulunursa münasip göreceği veçhile ta'zir eder ve o malları o muhtekir namına satabilir.

87 – İhtikâr vukuunda veliyyülemir, eşyaya kıymet takdir edebilir. Şöyle ki. Veliyyülemir veya salâhiyettâr olan hakim, ticaret mallarına bir zaruret görülmedikçe kıymet takdir edemez. Bu takdirde "tes'îr-narh koymak" mekruhtur. Çünkü ticaretin inkişafına engel olabilir. Bir hadîsi şerifte: "Müse'ir ancak Kabiz, Bâsit ve Razik olan Allah Tealâdır" buyurulmuştur. Fakat bu malların sahipleri haddi tecavüz eder, bunlar fâhiş bir fiatla, ya'ni: Lâakal iki kat fiatla satmaya başlarsa veliyyülemir veya hakim rey ehliyle istişare ederek kıymetleri takdir ve tayin edebilir. Bunda bir beis yoktur. Hattâ İmam Mâlîke göre kıtlık yıllarında fiatları tesbit etmek, vali bulunan zat üzerine bir vecibe olur, velev ki fiatlarda fâhiş bir ziyâdelik bulunmasın.

88 – Bir kimse, kendi arazisinin mahsûlatını hapsedmekle muhtekir sayılmaz. Çünkü, bu kendisinin halis bir hakkıdır, buna âmmenin hakları taalluk etmez. Bir kimse, kendi arazisini ekmeylebilir. Binaenaleyh mahsûlatını da satmayabilir. Şu kadar var ki pahalılık ve kıtlık zamanını beklediğinden dolayı günaha girer. Zira müslümanların hakkında fena bir niyette bulunmuş olur.

89 – Başka bir beldeden kendi beldesine celbetmiş olduğu bir malı hapseden kimse, İmam A'zama göre muhtekir sayılmaz. Çünkü âmmenin hakkı, buldukları beldeden ve o belde etrafından toplanan mallara taalluk eder, Maahaza bu celbedilen malları satmak müstehaptır. Bunları hapsedmek kerahetten hali olamaz.

İmam Ebu Yusuf'a göre bu kimse de muhtekir sayılır, hakkında muhtekir muamelesi cereyan eder. İmam Muhammede göre ise âdet veçhile haricîten celbedilen maddeleri hapsedmek mekruhtur. Fakat adete muhalif olarak pek uzak yerlerden celbedilen maddeleri hapsedmek mekruh değildir. Çünkü bunlara âmmenin hakkı taalluk etmez.

Velhasıl: İhtikârda hayır yoktur. Bu şefkat ve merhamet duygularına mâni, insaniyet hayırhahlık hasletine münafi olduğundan bundan kaçınmalıdır.

Ribâ'nın mahiyeti ve nevi'leri:

90 – Ribâ, lûgatte ziyade mânâsıdır. Şer'an alış verişte âkitlerden

birine verilmesi meşrut olup ivazdan hali bulunan fazla bir miktardan ibarettir. On dirhem gümüşü on bir dirhem gümüş mukabilinden satmak gibi.

91— Ribâ, altın ve gümüş gibi mevzunattan olan, ya'ni: Tartılan şeyler ile buğday, arpa, hurma, tuz, kuru üzüm gibi mekilâttan bulunan, ya'ni ölçü ile alınıp verilen şeylerden cereyan eder.

* (Ribâ, Mâlikilere göre yalnız altın ve gümüş ile maişeti te'min edip "kut = erzak" denilen şeylerde caridir. Şafiilere göre de yalnız altın ve gümüş ile mat'umatdan olan şeylerde câridir.)

92 — Ribâ, iki nevi'dir: Ribâi fazl, Ribâi nesie. Ribâi fazl, tartılan veya ölçülen bir cins eşyanın kendi cinsi mukabilinde peşin olarak ziyadesiyle satılması halinde vücade gelir.

Binaenaleyh altın, gümüş, bakır, buğday, arpa, ve tuz gibi bir şey, kendi cinsiyle derhal mübadele edilecek olsa miktarları müsavi olmak icap eder. Birinin miktarı biraz fazla olunca bu, bir ribâ olmuş olur ki, haramdır, indallah cezası pek büyüktür. Velevki aynı cinsten olan bu iki kısım eşyadan bir kısmı san'at itibariyle daha kıymetli veya bir kısmı âlâ, diğeri edna bulunsun.

Altın ile gümüş, san'at itibariyle veya sikke halinde bulunmakla veznî olmaktan çıkmış olmaz. Çünkü bunların veznî = tartılır şeylerden olmaları nassı şer'i ile sabittir. Meselâ: On miskal altın, yine on miskal altın mukabilinde peşin olarak satılabilir. Fakat on bir miskal mukabilinde satılamaz. Bu bir miskal fazla olduğundan riba olmuş olur.

Kezalik: On kile buğday, on kile buğday mukabilinde peşin olarak satılabilir. Fakat dokuz veya on bir kile buğday mukabilinde satılamaz. Ziyade miktar, ribâdır.

93 — Ribâi fazldan kurtulmak için bir cinsten olan ribevî mallardan her birini ya tamamen veya kısmen kendi einsinin gayriyle mübadele etmelidir.

Meselâ: On miskal altın, yüz dirhem gümüş mukabilinde ve on kile buğday on beş kile arpa mukabilinde peşin olarak mübadele edilebilir. Kezalik on miskal altın dokuz miskal altın ile şu kadar dirhem gümüş, mukabilinde ve on kile buğday da beş kile buğday ile şu kadar kile arpa mukabilinde peşin olarak değiş tirilebilir.

94 — Ribâi nesieye gelince: Bu da tartılan veya ölçülen şeyleri birbiri mukabilinde veresiye olarak mübadele etmektir. Velevki, miktarları müsavi olsun, bu da haramdır.

Meselâ: On dirhem gümüş veya bu sikletteki bir gümüş para, yine on dirhem gümüş veya gümüş sikke mukabilinde veresiye olarak satılamaz. Çünkü bunların cinsleri ve miktarları birdir. Biri peşin, diğeri veresiyedir. Bu suretle aralarında bir fark vardır. Binaenaleyh bu, bir ribâdır, bir günahıdır...

Kezalik: Elde edilen bir kilo buğday ile bil'âhara harman zamanında verilecek bir kile buğday satın alınmaz. Bunlar, âlâ ve edna olmak itibariyle mütefavüt bulunsunlar, bulunmasınlar, müsavidir. Çünkü cinsleri, miktarları müttehittir. Böyle olmakla beraber biri peşin diğeri veresiyedir. Veresiye ise peşine tekâbül edemez. Arada bir fazlalık bulunmuş olur.

95 – Mevzunattan olan şeyler, cinsleri muhtelif olsa da birbiriyle veresiye olarak mübadele edilemez. Meselâ: Şu kadar kilo demir mukabilinde o kadar kilo bakır veresiye olarak satılmaz. Çünkü bunlar, vezni olmak itibariyle müttehittirler.

Kezalik: Şu kadar kile buğday, o kadar kile arpa veya tuz mukabilinde veresiye olarak satılmaz. Zira bunlar da keyli olmakta müttehittirler.

Bu esastan yalnız nakitler müstesnadır. Şöyle ki: Nakit paralar mukabilinde nakit cinsinden olmamak üzere tartılan ve ölçülen şeyler peşin olarak alınabileceği gibi veresiye olarak da alınabilir. Çünkü alış veriş hakkında buna ihtiyac vardır.

İstikraz mes'eleleri:

96– İstikraz = Borç alıp verme muamelesi yalnız misliyatta, ya'ni: Altın ve gümüş gibi mevzumat ile buğday, arpa gibi me'kilatta ve yumurta, ceviz gibi taneleri arasında kıymetlerini değiştirecek derecede tefavüt bulunmayan adediyatta cereyan eder. Hayvan ve mensucat gibi kiyemiyatta cereyan etmez.

97 – Gerek altından, gümüşten vesairenden olan nakit paralar ve gerek sair tartılan veya ölçülen şeyler, bilâhara yalnız misilleri alınmak üzere borç olarak alınıp verilebilir. Buna, "karzı hasen" denir ki, içtimai bir yardım olduğundan büyük bir sevaptır. Amma bunun mukabilinde fazla bir şey verilmesi şart edilmiş olursa bu, bir faiz mes'elesi olur ki, bu da ribâ hükmündedir. Mukrizin=ya'ni: Borç verenin bir veya müteaddit şeriklerden ibaret olması arasında fark yoktur.

98 – Borç alınan şeyler, bilâhara kendi misilleriyle ödenir. Meselâ: Borç alınan bir altın akçe, yine bir altın akçe ile ve bir miktar buğday yine o miktar buğday ile fazla bir şey verilmeksizin tediye edilir. Şu kadar var ki borç alınan akçe meselâ: Varakai nakdiye, muahharan bulunmasa veya geçmez bir hale gelse - müftabih olan kavle göre - son râic olduğu tarihteki kıymeti ile ödenmek lâzım gelir.

99 – Bir kimse, borç verdiği para ve sairenin tamamını veya bir miktarını borçlusuna bağışlayabilir. Borç alan da aralarında bir şart bulunmaksızın kendisine borçlu olduğu kimseye hediye verebilir.

Velhasıl: İstikraz muamelelerinde iki taraftan birine meşrut olan bir menfaat, helâl değilse de meşrut olmayan bir menfaat helâldir. Binaena-

leyh bir borçlu, borcunu ödemekle beraber kendiliğinden şu kadar kurusu da — bir âdet neticesi olmaksızın — fazla verse bu, helâl olur.

100 — Bir kimsenin bir parayı başka bir yerde bulunan bir şahsa ödemek suretiyle borç alması mekruhtur. Fakat böyle bir parayı aralarında bir şart bulunmaksızın borç verenin izniyle başka bir yerde bulunan bir şahsa götürüp vermesi mekruh değildir. Hattâ böyle bir şart ve âdet bulunmaksızın biraz da fazla bir şey vermesinde bir hürmet yoktur. Bu, bir hibe olmuş olur.

101 — Bir kimsenin bir şahsa, meselâ: bir tacire "her ay veya her sene kendisine şu kadar meblağ vermek üzere" bir miktar para tevdi etmesi caiz değildir. O meblâğ bir ribâ olmuş olur. Fakat muayyen miktar parayı muayyen bir işte kullanıp hasıl olacak kârından kendisine muayyen bir miktarının, meselâ üçte birinin veya yarısının verilmesi şartıyla tevdi etmesi câizdir. Çünkü bu, şirket muamelesi demektir. Bu halde o kimsenin zarara da sermayesi nisbetinde iştirak etmesi lâzım gelir.

102 — Komşular arasında ekmekler, gerek sayı ve gerek tartı itibariyle borç alınıp verilebilir. Bu hususta teamül, mevcut müsamaha câridir. Bu, İmam Muhammedin kavlidir. Fetva da bu veçhiledir.

103 — Faizin dinen memnu'iyetinde bir çok hikmetler vardır. Bir kerre muhtaç bir kimseye verilen bir paradan bilâhara fazla bir şey alınması içtimâf yardım vazifesine muhaliftir. Sonrabir paranın bu veçhile tenmiye edilmesi, çok kerre şahsın iktisadî faaliyetini azaltır, kendisini atalete sevk edebilir. Bununla beraber borç alınan paradan borç alanın bir kazanç elde edip etmeyeceği muhakkak değildir, belki melhuz veya mevhumdur; çok kerre alınan borç paralar, lüzumsuz yere sarf edilerek mukabilinde bir çok zararlara katlanmak lâzım gelir. Rehin verilen nice kıymetli malların bu yüzden hiç behasına elden çıktığı daima görülür. Halbuki verilecek fazla miktar muhakkak, muayyen bir maldır. Binaenaleyh melhuz mevhum bir kazanç, muhakkak bir mala tekâbül edemez.

Esasen kat'i bir lüzum görülmedikçe borç almamalıdır. Borç huzuru, rahatı, hürriyeti ihlâl eder. Borç verecek bir halde bulunanlar da ellerinden gelen yardımı muhtaçlardan esirgememelidirler, mahza hak rızası için karzi hesen suretiyle borç verip mükâfatını Allah tealâdan beklemelidir. Yerine masruf olan bir borç para sadakadan efdâldir. Maamafih borç alacaklar da emin, sözünde durur, ilk fırsatta borçlarını vermeğe azimkâr bulunmalıdırlar. Bu gibi vasıflardan mahrumiyet, yardım vazifesini ihlâl etmektedir.

Müslümanlıkta yapılması caiz olmayan şeyler:

104 — Ferdlerin ve cemiye tlerin selâmetine, nezahetine, saade tine muhalif olan şeyler, dinî islâm da memnu'dur, haramdır. Bunların yapılması dünyevî veya uhrevî mes'uliyeti müstelzimidir. Bunlara "günah, ma'siyet, ism" denir.

105 – Günah olan şeyleri bizzat yapmak câiz değildir. O gibi şeylere razı olmak, ve bir cebre mukarın olmadıkça yardım etmek de caiz değildir.

Meselâ: Bir kimse, bir şey çalamaz. Bu haramdır, cezayı müstelzimidir. Bir şeyin çalınmasına razı da olamaz, yardım da edemez. Bu da haramdır, memnu'dur.

106 – Günah olan şeylere razı olmak veya yardım etmek yerine göre ya haram veya mekruh olur. Bu, şer'i şerifte bir asıdır. Buna binlerce mes'ele, teferru' edebilir.

Meselâ: Bir şahıs, her hangi bir haksızlığı terviç için bir kimseden bir mal alamaz. Bu, rişvet'tir, haramdır. Binaenaleyh bir haksızlığı terviç ettirmek için bir mal de veremez ve böyle bir malın verilmesine vasıta da olamaz. Bunlar da haramdır, memnu'dur. Çünkü böyle alınması memnu' olan bir şeyin verilmesi de, verilmesine delâlet edilmesi de haramdır, memnu'dur. Nitekim bir hadîsi şerif "Allah Tealâ rişvet alana da, rişvet verene de bunların arasında rişvete vasıta olana da lânet buyursun" mealindedir.

107 – Bir kimse, müverrisinin gayri meşru bir sebeple elde etmiş olduğu bir malından irs hissesi almamalıdır. Evlâ olan budur, bu bir vera' ve zühd faziletidir. O hisseyi almak meşru' olmayan bir harekete razı olmak demektir.

Binaenaleyh insan, helâl ve meşru' olan hisse ile ik tifa etmeli, o mal asıl sahibi malûm ise ona reddedilmelidir. Malûm değilse fakirlere sadaka olarak dağıtılmalıdır. Çünkü böyle habis bir maldan kurtulmanın çaresi, sahibine reddi müteazzır olunca tasadduk etmektir.

108 – Alacağı bir gıda maddesini gayri meşru' bir hale getireceği, veya alacağı genç bir köleye fena muamelede bulunacağı veya satın alacağı silâhı fesada âlet edeceği anlaşılan bir kimseye bunları satmamalıdır. Bu satış, tenzihen olsun kerahetten hali değildir.

Yiyilmeleri ve içilmeleri helâl olup olmayan şeyler:

109 – Eşyada yiyilip ve içilmek itibariyle asıl olan ibahedir. Bütün eşya, esasen insanların istifadeleri için yaratılmıştır. Binaenaleyh haddizatında, temiz olan, akla ve sıhhate muzır olmayan bir kısım hayvan etleri, buğday, arpa, pirinç gibi hububat denilen şeyler, sebzeler, meyveler, mayiler helâldir. Bunlar yiyilip içilebilirler.

Fakat bazı şeyleri yiyip içmek, insanlara muzır, hikmet ve maslahata münafi olduğu için müslümanlıkta haram bulunmuştur.

110 – Hayvanlardan tab'an habis olanların dişleriyle veya tırnaklarıyla kendilerini müdafaa edip başkalarına saldıranların etleri haramdır. (Yedinci kitaba müracaat.)

111 – Nebatlardan insanı öldüren veya aklını gideren vücudu zehirleyen veya herhangi bir suretle sıhhate muzır olan şeyleri yemek haramdır.

Meselâ: Afyon, haşhaş, peç gibi sarhoşluk veren, akli bozan şeyleri yemek câiz değildir. Bunlardan sarhoş olanlar hakkında – islâm ahkâmına göre – Ta'zir cezası lâzım gelir. Ta'zir ise selâhiyetli hakîm tarafından yapılacak hapis, darb, tekdir, tenbih gibi cezalardır.

112 – Mayi'lerden vücade zararlı olanları, insana sarhoşluk verenleri içmek haramdır. Çünkü sarhoşluk veren bir mayiin azı da çoğu da müçtehitlerin cümhuruna göre haramdır. Nitekim bir hadîsi şerifte: "Çoğu sarhoşluk veren bir şeyin azı da haramdır" buyurulmuştur. (1)

Bu gibi mayilerin içilmelerindeki mazarratlar, herkesçe malûmdur. Bu meşrubatın cemiyet bünyesinde açtığı rahneler pek elîmdir. Bunların uhrevî mes'uliyetleri ise pek şiddetlidir. Hele "hamr – şarap" denilen içkinin bir katresini bile içmek bilicma' haram olup şeran had denilen cezayı müstelzimdir. Velhasıl: Bu pek muzır olan şeylerden kaçınmalıdır. Bunlardan kaçınmak, gerek fertlerin ve gerek cemiyetin selâmeti için pek lâzımdır.

113 – Temiz meşrubat, mücerret bozulmakla haram olmaz. Meğer ki vücade muzır bir hale gelmiş olsun. Etler ise kokunca yiyilmeleri haram olur. Süt, tereyağı, zeytinyağı kokmakla haram olmaz. Taama gelince bozulup, şiddet peyda edince temizliğini kaybetmiş ve binaenaleyh yiyilmesi haram olmuş olur.

114 – Hamamların pis sularını ve emsalini sebze bostanlarına akıtmak mekruhtur. Fakat bu gibi pis sular ile sulanan bostanların sebzelerini yemek haram değildir. Bir çok fukahaya göre mekruh da değildir.

İnsan kazuratını satmak mekruhtur. Fakat başka maddeler ile karıştırılmış olan kazuratu ve alelittak hayvan gübrelerini satmak mekruh değildir.

115 – Pâk olmayan şeyleri, meselâ: Bozulup temizliğini kaybeden kokmuş etleri vesaireyi, etleri yiyilebilecek olan hayvanlara yedirmek câiz değildir.

116 – İçine temiz olmayan bir şey düşen veya akıtılan mahdut bir mayi, temizliğini kaybederek içilmesi haram olur. Geniş bir mayi dahi içine düşen na pâk bir şey ile rengini veya tadını veya kokusunu kaybedince temizlikten çıkmış, içilmesi haram olmuş olur. (İkinci kitaba müracaat.)

117 – Yukarıda haram oldukları yazılan şeylerden her biri liaynihi haramdır. Bir de ligayrihi haram olan şeyler vardır ki onlar da başkalarına aid olan mallardır. Şöyle ki: Bir kimse için başkasının bir malını rızası olmaksızın haksız yere almak, meselâ taamını veya suyunu yiyip içmek haramdır. Aksi takdirde mal hürriyeti kalmaz, insanların cemiyet halinde malikiyet ve tasarruf haklarına sahip olarak yaşamalarına imkân bulunmaz.

118 – Bir baba, muhtaç olmadıkça tab'an leim olan evlâdının malını kendi kendine alıp yiyemez. Fakat bir hacet bulunmasa da kerim olan evlâ-

dının malını alıp yiyebilir. Bir hadîsi şerîfte: "Sen de senin malın da babanıdır" diye buyurulmuştur. (1)

119 – Tedavi için temiz olan ilâçları yiyip içmek, kullanmak câizdir. Hattâ Peygamber Efendimiz: "Ey Allahın kulları! Tedavide bulununuz. Çünkü Allah Tealâ bir illet yaratmamıştır ki illâ onun için bir deva, bir ilâç da yaratmıştır. Yalnız bir illet müstesna ki, o da ihtiyarlıktır" diye buyurulmuştur. (2)

Binaenaleyh bir çok hastalıklar, tedavi sebebiyle zâil olur. Adetî ilâhi böyle câridir. Maahaza şifayı tedaviden değil, Allah Tealâdan bilmelidir.

120 – Helâl, temiz olmayan şeyler ile tedavide bulunmak esasen caiz değildir. Şu kadar var ki bazı fukahaya göre başka bir ilâç bulunmadığı takdirde müslim, âdil bir tabibin göstereceği lüzum üzerine câiz olabilir.

Şöyle ki: Bir hastalığın veya bir hastalığa sürükleyecek bir zafiyetin tedavisi için mübah bir ilâç bulunmazsa böyle bir tabibin "şifa ümidi vardır" diye tavsiyesi üzerine liaynihi haram bir şey ile zaruret miktarı tedavi caiz olur.

Fakat mücerret zâhiri bir menfaat mülâhazasıyla, meselâ: Yalnız semizlemek arzusuyla böyle bir ilâcı kullanmak caiz değildir. Bunda tedavi mahiyeti yoktur. Bunun haram olduğunda ittîfak vardır.

Görülen lüzum üzerine bir uzvunda ameliyat yapılacak bir kimseyi aklını giderecek temiz bir ilâç içirilmesinde de bir beis görülmemektedir.

Yiyip içme miktarı ve bunların âdabı:

121 – Ölmeyecek miktar yiyip içmek farzdır, ki insan bu sayede oruç tutmaya ve ayakta namaz kılmaya kâdir olur. Hatta insan, nefsini helâktan kurtaracak miktar helâl bir şey bulamazsa haram olan bir şeyden o miktar yiyip içebilir. Meselâ: böyle bir kimse, kendi kendine ölmüş bir hayvanın etinden yiyebilir. Kezalik: Boğazında kalan bir lokmayı gidermek için başka su bulamayınca kâfi miktar müskir bir mayiden içebilir. Fakat fazlasını yiyip içemez. Çünkü zaruretler, kendi miktarıyla takdir olunur.

122 – Bir insan için kuvvetini arttırmak için doyuncaya kadar yiyip içmek mubahtır. Bunun fevkinde yiyip içmek ise haramdır. Bunun mikyası; mideyi ifsat edeceğine zannı galip hasıl olacak miktardır.

Maahaza misafirlerine riayet için veya ertesi gün tu tacağı oruca kuvvetli bulunmak için biraz fazla yiyip içmekte bir beis yoktur.

123 – Misafir için veya her birinden bir miktar yemek suretiyle ihtiyaca kâfi gıda alabilmek için sofrada mütenevvi taam bulunmasında bir beis yoktur. Maamafih haddinden fazlası, israf sayılacağından muvafık olmaz.

(۱) انت و مالك لا يبيك.

(۲) تداووا يا عباد الله! فان الله تعالى لم يضع داء الاوضع دواء غير داء واحد اللهم.

Sofrada mütenevvi yemişlerin bulunmasında da bir beis yoktur. Fakat terki evlâdır. Müteaddit, mütenevvi şeyler, mideyi ifsad edebilir.

Velhasıl: Mubah olan şeyleri bir hacet bulunmaksızın çoğaltmak da israf sayılır, bundan kaçınmalıdır. Sofra üzerinde lüzumundan fazla ekmek koymak gibi.

124 – Ayakta su içmekte bir beis görülmeyebilir. Fakat yürürken su içilmesi, muzır olduğundan muvafık değildir. Suyu bir nefeste içmek de sıhhi bakımdan muvafık görülmemektedir.

125 – Farz olan ibadetleri eda için zayıf düşecek derecede yiyip içmeyi azaltmak suretiyle riyazette bulunmak câiz değildir. Fakat mutedil bir halde yapılacak bir riyazet mubahtır.

126 – Yiyip içmenin adabına gelince: Yemekten evvel ve sonra eller yıkanmalıdır. Bir hadisi şerif: "Yemekten evvel el yıkamak bir hasenedir, yemekten sonra ise iki hasenedir, iki kat sevabdır" mealindedir.

127 – Cünüp olan erkekler ve kadınlar için ellerini ve ağızlarını yıkamadan yiyip içmek mekruhtur. Âdet gören kadınlar için de yemekten evvel ağızlarını yıkamak evlâdır.

128 – Yemeklerin evvelinde "Besmelei şerife"yi okumalı, sonunda da "Elhamdü lillâh" demelidir. Bu ni'meti bize veren, bu ni'metten istifade kuvvetini bize ihsan buyuran kerîm ve rahîm olan Allah'ımızı bu vesile ile de takdis etmelidir. Yemeğin evvelinde besmele unutulursa sonunda: "Bismillahi âlâ evvelihi ve âhirihi" denilmelidir.

129 – Yemeğe başlarken besmeleyi sofraya başında bulunanların işitebilecekleri bir tarzda okumalıdır. Bu, bir telkin, bir hatırlatma demektir. Fakat yemek sonunda işitilecek bir sesle "Elhamdü lillâh" denilmesi lâıyk değildir. Meğer ki sofrada bulunanların hepsi de yemeklerini bırakmış olsunlar.

130 – Yemeklere cüz'i bir tuz ile başlamak, tuz ile nihayât vermek faideli, sünnettir. Ekmek parçalarına hürmet etmeli, bunların üzerine tuzluk vesaire gibi şeyleri koymamalıdır. Bunlara parmakları, ağzı, bıçakları silip atmamalıdır. Yemekler de pek sıcak olarak yiyilmemelidir, kokulanmamalıdır, yemeklere ve sulara üflenmemelidir. Bunlar âdaba münafidir.

131 – Yemek esnasında sükût edilmesi mekruhtur. Yemek yerken sâlih zatların menakıbı nakl edilmelidir, maruf veçhile konuşulmalıdır. Hele misafirlerin yanında hane sahibinin fazla sükût etmesi hiç muvafık değildir. Hane sahibi, misafirlerin yanından ayrılmamalı, onların yanlarında hizmetçisine darılmamalı ve misafirlerine bizzat hizmet etmek cemilesini de esirgememelidir. Yemek arasında misafirlerine ilham etmeksizin "buyurunuz" demeyi de unutmamalıdır. Bu, bir müstahabdır.

132 – Hane sahibi kendilerine ziyafet verdiği zatlar ile beraber onlara ağırlık verecek kimseleri bulundurmamalıdır. Misafirler de ev sahibinin rızası malûm olmadıkça başkalarını ziyafete beraberlerinde getirmemelidirler. Ve ziyafetten sonra hane sahibinden müsaade istemedikçe ve: "Allahas-

marladık'' veya ''Allaha emanet olunuz'' gibi bir duada bulunmaksızın çıkıp gitmemelidirler.

Giyilmeleri, kullanılmaları lâzım ve câiz olup olmayan şeyler:

133 – Her müslüman için avret mahallerini örtecek, kendisini sıcaktan, soğuktan koruyacak miktar elbise giymek farzdır. Bu elbisenin etekleri, erkeklerde bacakların yarısına kadar, kadınlarda ayaklarının yüzlerine kadar, uzamalı, kolları da parmak uçlarına kadar uzun bulunmalıdır.

Erkeklerin libası, kırmızı veya sarı renkli olmamalı, siyah veya beyaz renkte olmalıdır. Bu renkler, müstehabdır, yeşil renk de sünnete muvafıktır.

134– Elbise, ne fevkalâde nefis, ne de son derece hasis olmalı, belki orta bir halde bulunmalıdır. Çünkü her şeyin orta halde bulunması hayırlıdır. Maahaza Allah Tealânın verdiği ni'meti izhar için bir ziynet olmak üzere kâfi miktardan ziyade elbise edinmek müstehabdır. Peygamber Efendimiz: ''Allah Tealâ sana in'am ettiği gibi sen de nefisine in'am et'' buyurmuştur. (1)

Diğer bir hadîsi şerifte de: ''Şüphe yok ki Allah Tealâ ni'metinin eseri ni kulunun üzerinde görmeyi sever'' buyurulmuştur. (2)

135– Cum'a günlerinde, Bayramlarda, cemiyetlerde, tezeyyün için güzel elbise giyinmek mübahdır. Fakat böyle elbise ile muttasıl bezenip durmak muvafık değildir. Bu, bir gurur eseri olur ve çok kere muhtaç olanların gayzını celbeder. Tekebbür ve taazzum için elbise giyinmek ise mekruhtur.

136 – Kibirlemek maksadiyle yapılan her şey mekruhtur. İnsaniyete yakışmaz. Binaenaleyh başkalarına karşı böbürlenmek, cebabire tavır takınmak maksadiyle pek kıymetli libaslar giyilmesi veya pek yüksek binalar yaptırılması kerahetten hâli olamaz. Hele böyle bir hareket, israf derecesine varırsa harama dönmüş olur. Âkil olan kimse, mücerret bir gurur için, mücerret bir gösteriş için israfa düşmez, parasını lüzumsuz şeylere sarfederek iktisada, ihtiyata muhalefette bulunmaz. Başkalarına kötü örnek olarak cemiyet hayatında gedikler açılmasına sebâbiyet vermez.

137 – Fakirlerin veya orta halli kimselerin fazla zenginleri taklid ederek israfa düşmeleri câiz değildir. Bu, pek acınacak bir haldir. Bir zengin için giyinilmesi mubah olan bir libas, bir fakir hakkında mekruh, hatta haram olabilir. Herkes haline, servetine göre hareket etmeli, mukadderata razı olmalı, meşru' surette hayatını tanzime çalışmalıdır.

138 – İpek kumaşlardan ruba giyinmek, kadınlar için câizdir, erkekler için câiz değildir. Beden ile ruba arasında bir hail bulunsun bulunmasını

(1) انعم على نفسك كما انعم الله عليك.

(2) ان الله يحب ان يرى اثر نعمته على عبده.

müsavidir. Fakat yalnız uzatmaları ipek olan veya üzerinde dört parmak eninde ipek işlemeler, saçaklar, kenarlar bulunan kumaşlardan elbise giyinmek erkekler için de câizdir. Bir de erkeklerin harb halinde ipekli elbise giyinmeler, İmameyne göre câizdir. Bu gibi libaslar mücahidleri düşmana karşı heybetli gösterir ve kılıç darbelerine karşı mukavemetli bulunur.

139 – Erkekler için ipek kumaşlar, ipek takkeler mekruhtur. Erkek çocuklara da ipekli, altın sırmalı kumaşlar giydirmek kerahetten hali değildir. Fakat bir erkek, ağrıyan gözüne ipekli bir mendil bağlayabilir. Bunda bir beis yoktur.

140 – İpekli eşyadan başka suretle istifade câizdir. Meselâ: İbrişimden dokunmuş bir seccade üzerinde namaz kılınabilir, bunda bir kerahet yoktur. Kezalik: Ev için ipekli kumaşlar ile bezemek de câizdir. Elverir ki bir tefahur için olmasın.

Yüzleri ipek kumaştan yapılan minderler üzerinde oturmak, yataklarda yatmak da İmamı A'zama göre helâldir.

141 – Üzerinde: "Maşallah" veya "Elmülküllâh" gibi bir ibare işlenmiş bulunan bir seccadeyi veya her hangi bir döşemeyi yere sermek mekruhtur. Velevki harflerin araları açılmış, bazı harflerin üzerlerine örgü örülmüş olsun. Çünkü münferid harflere de hürmet lâzımdır. Harflerdeki bitişikliği gidermekle kerahet zail olmaz.

142 – Altın ile, gümüş ile vesair mücevherat ile kadınların bezenmeleri câizdir. Erkekler ise ziynet maksadiyle olmaksızın gümüşten halkalı mühür kullanabilirler. Ve ziynet için de olsa gümüşlü kemer, altın yıldızlı, işlemeli kılıç kuşanabilirler. Fakat altından, demirden, tunçtan, şişeden, taştan halkalı mühür kullanamazlar. Bu haramdır.

Mühürde itibar kaşa değil, halkayaadır. Kaşı taştan, akikten yakuttan vesairenden olabilir. Şu kadar var ki bir hacet görülmedikçe mühür kullanılmaması efdaldır.

143 – Mücerret bir ziynet için evde altın ve gümüş kaplar, tablalar vesaire bulundurmamak câizdir. Fakat altın veya gümüş kaplardan yemek yiyilmesi, su içilmesi, yağlanması, güzel kokulu bir şey sürülmesi erkeklerle de, kadınlara da mekruhtur. Gümüş veya altın kaşık ile yemek yiyilmesi de böyledir. Gümüş veya altın kalem, hokka kullanmak da kerahetten hali değildir. Şu kadar var ki altın veya gümüş kapdaki bir taamı vesaireyi başka bir kaba naklettikten sonra yemekte, içmekte, kullanmakta bir kerahet yoktur.

Kezalik: Gümüşle müzeyyen kaplardan su içilmesi de mekruh değildir. Elverir ki, gümüşlü tarafı ağza alınmasın.

144– Kalaysız bakır, tunç kaplardan yemek yiyilmesi mekruhtur. Evlâ olan saksı kabilinden olan kaplardır. Şişeden billurdan akikten yapılmış kapların kullanılmasında da bir kerahet yoktur. Bunların temizlenmesi kolaydır. Bunlar sılıh bakımdan madenî kaplara müreccaktır.

145 – Sallanan bir dişi gümüş bir tel ile bağlamak caizdir. Fakat altın bir tel ile bağlamak, İmamı A'zama göre caiz değildir. İmam Muhammede göre ise her ikisi ile de bağlamak câizdir, bunda bir beis yoktur. Bir kavle göre İmam Ebu Yusuf'un iç tihadı da böyledir.

Kezâlik: Çıkan bir dişi yerine iade ederek gümüş veya altın bir tel ile bağlamak, İmamı A'zandan bir rivayete göre mekruhtur. Bu diş, meytenin dişi hükmündedir. Bunun yerine besmele ile boğazlanmış bir koyun dişi gümüş bir tel ile bağlanabilir. Bunun yerine gümüştan bir diş de edinilebilir.

Fakat İmam Ebu Yusuf'a göre çıkan bir dişi yerine iade ederek gümüş veya altın bir tel ile bağlamakta veya onun yerine gümüştan bir diş edinilmesinde bir beis yoktur. Dişin iade edilmesine İmamı A'zamin da kail olduğu İmam Yusuf'tan mervıdır. İmam Muhammede göre ise çıkan dişin yerine gümüştan de, altında da diş itihaz edilebilir.

Düşmüş veya kesilmiş bir burun yerine altından burun yapılabilir. Fena koku yapacağı için gümüştan yapılmaz.

146 – Nazar değmesin diye çocukların elbisesine boncuk işlemesi, nazarlıklar takılması caiz değildir. Bunlar cihiliyyet devrine aid bir âdettir. Fakat ekin tarlalarında bostanlarda birer değnek üzerine hayvan kafası takılmasında bir mahzur yoktur. Bunlar, hem birer korkuluktur, bazı muzır kuşların, hayvanların buralarda gelip sokulmalarına mâni olur, hem de göz değmemesine bir sebep olabilir. Çünkü "isabeti ayn" denilen gözdeğmesi çok kerre vaki'dir. İnsana da, hayvana da, mala da isabet edebilir. Binaenaleyh tarlaya, bostana bakacak kimselerin gözleri ilk evvel bu yüksek korkuluklara dokunur. Artık ondan sonra ekinlere vesaireye dokunmasında bir zarar kalmayabilir.

147 – Nazardan Allah Tealâya sığınmalıdır. Resuli Ekrem (Sallahü Aleyhi Vesellem) efendimiz buyurmuştur ki: "Kendisinin veya kardeşinin bir şeyi bir kimsenin hoşuna gidince bereketle dua etsin. Çünkü göz hakdır." Bereketle dua ise şöyle yapılır. (تبارك الله احسن الخالقين اللهم بارك فيه) Bizlerce "Maşaallah, Tebarekâllah" denilmesi mu'tattır.

Bir hadisi şerifte de: "Her kim hoşuna giden bir şeyi görünce (ما شاء الله لا قوة الا بالله) derse ona göz zarar vermez" diye buyurmuştur.

Lukataların mahiyyeti ve hükümleri:

148 – Bir yerde bulunup sahibi bilinmeyen gâib bir mala "lukata" denir. Bunu o yerden alıp kaldırmaya "İltikat" bunu alıp kaldıran kimseye de "Mültekıt" denilir.

Başkalannın rızaları olmaksızın mallarını ellerinden haksız yere almak haram olduğu gibi lûkataları da alıp benimsemek haramdır.

149 – Bir kimse, bir yerde bir lukata, meselâ: Bir miktar para veya eşya bulsa bunu sahibine vermek üzere oradan alıp kaldırabilir. Fakat kendi nefesine mal edinmek için alıp kaldıramaz. Bu, bir gasb sayılır.

150 – Lukataları alıp kaldırmak hususunda şu gibi hükümler vardır:

(1) Görüldüğü yerde bırakıldığı takdirde zayi olmasından korkulmayan bir lukatayı alıp kaldırmak mübahtır.

(2) Terkedildiği takdirde zayi olması ihtimali bulunan bir lukatayı alıp sahibi için saklamak menduptur.

(3) Zayi olacağından korkulan bir lukatayı alıp saklamak vâciptir.

(4) Her hangi bir lukatayı sahibine vermeyip kendisine mal edinmek maksadi ile almak haramdır.

151 – Bir kimse, bir lukatayı bulunca bunu sahibine vermek üzere aldığına başkalarını şahid tutar, sonra sahibi zuhur eder de kendisine aidiyetini isbat edince ona teslim eder. Sahibine verilmek üzere bil'ışhad alınıp saklanılan bir lukata, mültekitin yanında bir taksiri olmaksızın zayi olsa sahibine bedelinin ödenmesi icab etmez.

152 – Lukataları hükümete teslim etmek te câiz olabilir. Hele zimmlere aid olduğu anlaşılan lukatalar, devlet hazinesine konmalıdır. Sahipleri zuhur ederse kendilerine aynen ve satılmışlar ise bedelen iade edilir. Zuhur etmezse âmme mesalihine sarf olunur.

153 – Mültekit, kendisindeki lukatayı münasip bir suretle ilan eder ve lukatanın kıymetine göre münasip bir müddet bekler. Sahibi zuhur etmezse fakirlere tasadduk eder, kendisi fakir ise bundan istifade edebilir. Fakat bilâhare sahibi zuhur ederse bedelini borçlu olur.

Sahibinin aramayacağı belli olan pek cüz'î şeylerde ise bir müddet beklemeye lüzum yoktur. Bir kuruş, bir meyve, bir âdi mendil gibi.

154 – Yollarda, bostanlarda, ağaçların altlarında bulunan başaklar, meyveler hakkında da lukata hükümleri câridir. Maamafih bu hususda tafsilât vardır. Şöyle ki.

* Yazın şehirlerde ağaçların altlarına dökülen meyveler, sahipleri tarafından serahaten veya âdet veçhile delâleten ibahe edilmiş ise alınıp yiyilebilir; ve illâ yiyilemez, haramdır.

* Şehirlerde bahçe ve bostan içinde bulunan meyveler, ceviz vesaire gibi bozulmayıp kalabilecek şeylerden ise sahiplerinin serahaten izinleri bulunmadıkça alınmaz. Çabuk bozulacak şeylerden ise – muhtar olan kavle göre – serahaten veya adeten men edilmemiş olunca alınıp yiyilebilir. Diğer bir kavle göre sahiplerinin rızaları bilinmedikçe alınıp yiyilemez.

* Bu vaziyet köylerde olunca bakılır: Eğer meyveler bozulmayıp kalabilecek şeylerden ise sahiplerinin izinleri bilinmedikçe alınıp yiyilemez. Fakat bozulacak şeylerden ise – muhtar olan kavle göre – men edildiği tebeyün etmedikçe alınıp yiyilebilir.

* Ağaç üzerinde bulunan meyvalara gelince bunlar, her nerede bulunurlarsa bulunsan sahiplerinin izinleri olmadıkça efdal olan alınıp yiyilmemesidir. Meğer ki pek mebzul olup da yiyilmeleri sahiplerine ağır gelmesin. O halde o meyvalardan bir miktar alınıp orada yiyilebilir. Fakat toplanıp başka bir yere götürülemez, bu câiz değildir.

155 – Akar ırmak suları üzerinde bulunan meyveleri çok olsa da toplayıp yemek câizdir. Çünkü bunlar, bu halde bırakırsa çabuk bozulurlar, bunları toplamaya delâleten izin vardır. Fakat böyle bir su üzerinde bulunan ağaçlara gelince bakılır. Eğer sudan çıkarılacakları zaman kıymetli bulunmayacak şeyler ise alınmaları helâl olur. Fakat kıymetli bulunacak şeyler ise helâl olmaz, haklarında lukate muamelesi yapılır.

156 – Bahçelerin, bostanların içinde, duvarların dibinde değil de, başka yerlerde dağınık veya toplu olarak bulunan meyvalar hakkında da lukata hükmü cereyan eder. Bunlar malûm ise sahibine, değilse fakirlere verilir. Bunları bulan fakir değilse bunlardan istifade edemez.

157 – Yollara dökülmüş olan ağaç yaprakları, eğer dut yaprakları gibi kendisi ile istifade olunacak şeyler ise bunları onun bunun toplayıp alması câiz değildir. Aksi takdirde kıymetini sahibine borçlu olurlar. Fakat istifade olunmayacak şeyler ise toplanıp alınabilirler, ödenmeleri lâzım gelmez.

158 – Ekin tarlalarında veya karpuz, hıyar bostanlarında ekinler alındıktan ve karpuzlar, hıyarlar toplandıktan sonra başkalarının toplamalarına âdeten izin verilmiş olan başak vesaire döküntülerini onun bunun toplamaları câizdir.

159 – Sünnet veya düğün cemiyetlerinde şeker veya para serpmekte bir beîs yoktur. Bu serpilene şeyleri hazır bulunanlar, alıp toplayabilirler ve bunları almak için avuçlarını veya eteklerini açan kimselerin avuçlarına veya eteklerine düşen şeyler kendilerine aid olur. Binaenaleyh bunları başkaları alamazlar, alırlarsa kendilerinden geri alınabilirler.

Müslümanlıkta eğlencelerin, müsabakaların hükmü:

160 – Dini islâmda meşru eğlenceler, mubahtır. Lehv ve leab denilen bir takım muzır, faidesiz eğlenceler ise caiz değildir. Bunların bir kısmı haramdır, bir kısmı dâ tahrîmen mekruhtur. Bunlar, haddi zatında abes şeylerdir. İnsanın hayatı ise pek kıymetlidir. daima faideli şeylere sarfedilmelidir. Zararlı, faideden hâli şeylere sarf edilmesi doğru olamaz.

Meselâ: Kumar oyunu haramdır. Çünkü bunun mazaratı herkesçe malumdur. Kumar yüzünden felâh bulmuş kimse gösterilemez, fakat kumar yüzünden mahvolmuş, perişan olmuş, kederler, elemeler içinde kalmış binlerce kimseler, âileler gösterilebilir.

Tavla, satranç gibi oyunlar da tahrimen mekruhtur. Bunlar, kıymetli vakitlerin ziyanına sebep ve kumara sâik olacağı cihetle iyi şeyler değildir. Yalnız İmam Şafî Hazretleri ve bir rivayete göre İmam Ebu Yusuf Hazretleri de satrancın mubah olduğuna kail olmuştur. Fakat bu ibahe, satrancın kumar yoluyla oynanmadığı ve bir vâcib vazifenin yapılmasına mâni olmadığı takdirdedir. Ve illâ bil' ittifak haramdır.

161 – Bir hadîsi şerîfe nazaran, müslümanın her oyunu haramdır, yalnız üç oyun müstesna, bunlar, âilesi ile eğlencesinden, atını terbiye ve te'dip etmesinden ve ok atma oyunundan ibarettir. (1)

Bunlar meşru, faideli birer eğlencedir. Aile ile eğlence, aile hayatının bir muhabbet ve neşve içinde devamına yardım eder. Binek hayvanlarını te'dip ve terbiye ve silâh oyunları da cihad bakımından pek lüzumlu olup islâm yurdunun müdafaasına hâdimdir. Binaenaleyh bunlar, bu kıymetli gayelerinden dolayı câiz bulunmuştur.

162 – Telehhi maksadiyle ve kumar şeklinde değil de, harb için idman ve kudret tedariki maksadiyle yapılan bir kısım müsabakalar, câizdir. Bunlar ile birer meşru' gaye takip edilebileceği cihetle bunlar, lehv ve leab kabilinden sayılmaz. Bunlar birer rizayettir, cihad için hazırlıktır. Güreşler, silâh atmalar, piyade ve at, deve gibi binek hayvanlarıyla süvari olarak yapılan yarışlar bu cümledendir. Bu müsabakalarda bulunanlara bahşış olarak bir para, bir atıyye verilmesi câizdir. Bunlar, cihad eshabını tedarik için bir teşvik mahiyetindedir.

Müslümanlıkta insanların hayatça ve âzâca mesûniyetleri:

163 – İnsanların zatlari ve uzuvlari hayatta olduğu gibi, öldükten sonra da tecavüzden mesûn, ihtirama lâyıktır. Binaenaleyh her hangi bir insanın hayatına haksız yere kastedilmesi haramdır, bir cinayettir. Kezalik; Bir insanın her hangi bir uzvunu, kendi hayatına ait bir zaruret bulunmaksızın haksız yere kesmek, yarmak da haramdır, bir cürümdür. Nitekim bir insanı hadım yapmak, haksız yere döğmek de câiz değildir.

164 – İnsan, muhterem bir mahlûk olduğundan onun âzâsından hiç biriyle kopararak intifa olunamaz. Onun her hangi bir cüz'ü: Meselâ: saçları, tırnakları veya çıkmış dişleri satılamaz, bunları defn etmek lâzım gelir. Binaenaleyh bir kadının saçları alınıp başka bir kadının saçlarına ilâve edilemez. Böyle bir hareket insanın şerefine bir tecavüzdür, bir nevi' tezvîrden ibarettir ve ademînin bir cüz'üyle intifa' mahiyetindedir. Hattâ bir kadın kendi saçlarına kendisinin dökülmüş olan saçlarını da ilâve edemez, bu kerahetten hâli değildir. Fakat başka temiz bir mahlûkun saçlarını ilâve edebilir.

(1) كل لهو المسلم حرام الا ثلاثة ملاعبته و تاديبه لفرسه و مناصلته بقوسه.

165 – Yiyecek bir şey bulamayıp muztar bir hale gelen bir insan, kendi vücudünden bir parça et koparıp yiyemez. Başka birisinin uzuvlarından birini de müsaadesiyle kesip yiyemez. Böyle bir emr ve müsaade sahih değildir. Fakat böyle muztar bir kimse, bulacağı bir meyteden, hayatını kurtarabilecek miktarda yer, eğer yemez de ölürse günaha girmiş olur. Nitekim oruç tu tan bir kimse de ölünceye kadar bir şey yemezse günahkâr olur. Kezâlik: Yiyilecek bir şey bulunduğu halde yemeyip açlıktan ölen kimse de âsim olur.

166 – Henüz vâlidesinin rahminde bulunan bir cenîni düşürmek de câiz değildir; kerih tir, bir nevi' cinayettir. Şu kadar var ki henüz hayat bulmamış bir cenin, sahih bir zarurete mebnî tıbbî bir müşavere neticesinde düşürülebilir.

Bir de gebe bulunan bir kadın, vücudunun sıhhatı için ilâç içebilir. Bunun tesiriyle vaki olacak sıkıttan dolayı mes'ul olmaz.

167 – Çocuk olmasın diye azilde bulunmak, ya'ni: Nutfeyi tenasül cihazı dışarısına akıtmak muvafık değildir. Zevcesinin muvafakati olmadıkça câiz olmaz. Meğer ki bir hastalıktan veya bir fesattan korkulsun. Hasılı islâm nüfusunu azaltacak şeylerden kıyam etmek doğru görülemez.

168 – Bir müslüman için intihar, kendi kendini öldürmek ahirette büyük azapları müstelzim bir cinayet olduğu gibi kendi ölümünü temenni de caiz değildir. Bir gazeb veya dar maişet yüzünden ölümü temenni mekruhtur. Bir hadîsi şerifte buyurulmuştur ki: "Sizden biri kendisine ariz olan bir zarardan, bir felâketten dolayı ölümünü her halde temenni edecek ise, ya-rabbi!.. Benim hakkında hayat hayırlı ise beni yaşat, ve eğer ölüm hayırlı ise beni öldür." diye dua etsin.

169 – Bazı hayatî zaruretlerden dolayı insanlar üzerinde amelîyyat icrası câizdir. Meselâ: İçinde taş bulunan bir mesaneyi usuli dairesinde yarmak, veya bütün vücade sirayet edecek bir illetten dolayı bir uzvu kesmek câizdir bunda beis yoktur.

170 – Ölen bir kadının rahminde diri bir çocuk bulunsa, bu çocuğu kurtarmak için o kadının karnını sol tarafından yarmak lâzım gelir.

Kezâlik: Bir çocuk, vâlidesinin karnında enine bir vaziyet alıp çıkarılması için parça parça edilmesinden başka bir yol bulunmazsa, bu vaziyet ise vâlidesi için bir tehlike teşkil etse bakılır. Eğer çocuk herhayat değilse parça parça edilerek çıkarılır. Berhayat ise bu suretle çıkarılması hakkında bir cevaz görülmemiştir. Çünkü bir hayat sahibini kurtarmak için diğer masum bir hayat sahibini parçalamak lâzım gelecektir.

171 – İnsanlara faydeli, nezafete hadım olduğundan dolayı "Hitan" amelîyesi, kadim bir sünnet bulunmuştur.

Malûm olduğu üzere erkek çocukların sünnet edilmelerine "hitan" denir. Bu, bir islâm alâmetidir. Bunun müstehap olan vakti çocuğun yedinci yaşından on ikinci yaşına kadardır. Daha evvel de sünnet yapılması câizdir.

Bâliğ bir kimse, sünnet edilmemiş ise ya bizzat kendisi veya muktedir ise zevcesi tarafından sünnet edilir. Bu kabil olmayınca bir sünnetçiye müracaat olunur.

172 – İhtida eden bir gayri müslimin ihtiyarlığına mebni sünnete tahammül edemeyeceği ehli vukuf tarafından haber verilirse bu sünnetten istisna edilebilir. Çünkü bir özüre mebni vâcibin bile terki câizdir. O halde sünnetin terki evleviyette kalır.

Hayvanlara rıfk ile muamelenin lüzumu:

173 – Dini islâmda bütün mahlûkata şefkatle muamele yapılması bir vazifedir. Bilhassa hayvanlara zulm edilmeyip iyi bakılması lâzımdır. Hayvanları, pek ziyade yormamalıdır, döğmemelidir. Hayvanlara zulmün cezası ağırdır. Çünkü hayvanların Hak Tealâdan başka yardımcı, müdafii yoktur.

"Allah Tealâdan başka yardımcı bulunmayanlara zulm edenler hakkında ise Hak Tealânın gazabı pek şiddetli olacaktır." diye buyurulmuştur.

174 – Hayvanların riayet edilecek hakları vardır. Ezcümle: Ehli hayvanların yiyeceklerini içeceklerini vaktinde vermek, tımarlarına bakmak, haklarında rıfk ile, merhamet ile muamelede bulunmak lâzımdır. Her cins başka bir hizmet için yaratılmıştır. Buna muhalefet etmemelidir.

Meselâ: Sığır hayvanları arabalara koşulmak, tarlalarda çalıştırılmak için yaratılmıştır, bunlara binilmemeli, bunların sırtlarına merkepler gibi yük yükletilmemelidir.

175 – Zararlı olmayan serçe, hüt hüt gibi küçük kuşları, hayvanları beyhude yere öldürmemelidir. Hiç bir hayvanın yüzüne vurmamalıdır. Ve yüzünü dağlamamalıdır. Hiç bir hayvanı nişan almak için hedef tu tnamalıdır, kuşların yuvalarına geceleyin gitmemelidir. Geceler onlar için bir eman, bir karar zamanıdır.

176 – Mazarratlarını def için yılan, akrep, fare, çaylak, kara karga, kudmuş köpek gibi hayvanlar öldürülür. Maahaza hiç bir hayvanı ne kadar muzır olursa olsun ateşe atmak suretiyle öldürmek câiz değildir.

177– "Öldürülecek bir yılanın veya akrebin eşi, intikam alır" diye söylenen sözlerin aslı yoktur. Bunların, intikamından korkmak, fazla bir korkaklık eseridir erkeklere yakışmaz.

Müslümanlıkta maddî ve manevî nezafet:

178– Dini islâm, gerek maddî ve manevî, ruhî taharet ve nezafete büyük bir ehemmiyet vermiştir. Bu iki kısım nezafet arasında büyük bir ilgi

vardır. Bunlardan biri diğ erinden ayrılmaz. Hattâ bunlardan her biri bir bakımdan maddî ise diğ er bir bakımdan da manevîdir. Abdest gibi.

179 – Müslümanlıkta maddî şeyler ile kirlenen bir vücudu, bir libası, bir mekânı temizlemek bir vazife oldu ğ u gibi masiyet denilen manevî fenâlıklarla mülevves olan bir ruhu temizlemek de bir vazifedir.

180 – Başlıca maddî nezafetler ş unlardır:

(1) Müslümanlıkta her ne sebeple kirlenen bir vücudu, bir libası, bir yeri vesaireyi su ile temizlemek bir esastır. Bu temizlik ameliyesi, temizlenecek, şeyin haline göre farz, sünnet veya müstehaptır.

(2) Müslümanlıkta namaz kılabilmek için abdest almak, ve icab edince gusl etmek farz olan bir nezafet vazifesidir.

(3) Müslümanlar için yüzde, kulakta, burunda, tırnaklarda saç ve sakal da bulunan kirleri gidermek, saçları tarayıp bağlamak, nasın nefretine meydan vermemek sünnet olan bir nezafet vazifesidir.

(4) Her müslüman için haftada bir kere olsun vücudunu yıkamak müstehabdır. Efdal olan Cuma gününde yıkanmaktır. Çünkü Cuma müslümanların bir bayramıdır, bir toplantı zamanıdır, o günde her veçhile temiz olmak pek müstehisendir.

(5) Müslümanlar için uzanan tırnakları ve fazla uzanan bıyıkları kesmek müstehabdır, sakalda sünnet olan bir kabze miktardır. Ondan fazlasını kemekte bir beis yoktur.

(6) Kol altındaki ve kasıklardaki tüyleri yolmak veya tıraş etmek müstehaptır. Bunlar haftada veya onbeş günde bir temizlenmelidir. Kırk gün kadar hali üzerine bırakmak tahrimen mekruhtur.

(7) Erkeklerin veya kadınların temizlenmek için kendilerine mahsus hamamlara gitmelerinde bir beis yoktur. Umumî bir ihtiyaçtan dolayı, bu tecviz edilmiştir. Elverir ki avret mahallerini örtsünler. Erkeklerin kendi aralarında, kadınların da kendi aralarında peştemal tutmayarak açık bir halde yıkanmaları haramdır. Hattâ bir kimse, yalnız başına bir yerde yıkanacağı zaman bile peştemal tutmalıdır. Edebe muvafık olan budur. Tenha bir mahalde peştemalı sıkmak veya temizlik yapmak için az bir müddet peştemalsız durmak, câiz olabilir.

(8) Hamamda vücudun baştan göbeğe ve dizlerden topuklara kadar olan kısmını tellaka öğdurmekte bir beis yoktur. Fakat bazı zevata göre bir zaruret bulunmadıkça bu öğdurmekte mekruhtur. Göbek ile dizler arasındaki kısmı öğdurmekte ise câiz görülemez. Ayakları öğdurmekte de müriyyete münafidir. İhtiyacından dolayı bu hizmeti gören bir şahsı o kadar tezlil etmemelidir.

181 – Başlıca manevî nezafetler de ş unlardır:

(1) Kalbleri güzel ahlâkile, güzel amel ile tathire, tezyine tenvire çalışmalıdır. Manevî nezafet bunlar ile tecelli eder.

(2) Günahlar ile kirlenen ruhları, kalpleri tövbe ile, istiğfar ile temizlemeğe çalışmalıdır. Malumdur ki: Günahlar: Kebair ve sağâir diye iki kısımdır. Kebâirin, ya'ni: Büyük günahların başlıcaları şunlardır: Allah Tealâyı inkâr etmek. Allah Tealâyâ şerik ittihaz etmek. Katiyyen sâbit olan bir dinî hükme inanmamak ki, bu üçü – Elayazübillâh – küfürdür. Allahın rahmetinden ümidini kesmek, Allahın azabından, mekrinden emin olmak. Günah üzerine ısrar etmek, ya'ni: Her hangi bir günahı muttasıl işleyip durmak. Namazı orucu terketmek. Allah yolunda cihaddan kaçınmak. Anaya, babaya asi olmak. Yalan yere şehadet ve yemin etmek. Bir kimseyi haksız yere öldürmek, Bir kimsenin bir uzvunu haksız yere kesmek veya muattal bir hale koymak. Ribâda ve sirkatta bulunmak Rüşvet almak. Yetimlerin mallarını yemek. Zina ve livata denilen feziheleri irtikâb etmek. İffetli kadınlara fuhuş isnad etmek.

İşte bunlar, dereceleri mütefavit birer kebiredir. Diğer bir çok günahlar da birer sağiredir.

(3) Günahların bir kısmı, yalnız Allah Tealâmn hakkına aiddir. Diğer bir kısmı da insanların haklarına mütaalliktir. Birinci kısımda insan, kalben peşiman olup Allah Tealâdan afûv'ler keremler dilemeli, bir daha öyle bir günah da bulunmamaya kat'iyen karar vermelidir. Ve o günah, küfrü mucip olacak bir mahiyette ise hemen tecdidi iman, tecdidi nikâhda bulunmalıdır. Namaz gibi, oruç gibi kazası lâzım gelen bir ibadetin terkinden ibaret ise hemen bunu kazaya çalışmalıdır.

Günahların insanlara mütaallik kısmında ise yine kalben bir nedamet duyarak hem Allah Tealâdan afûvler dilemeli, hem de hakkına tecavüz edilen kimseden, mümkün ise helâllük istemelidir, kendisini razı etmeye ve tecavüz edilen hakkı ödemeye çalışmalıdır. Ruhların Seyyiat denilen günah kirlenmeden temizlenmesi ancak bu sayede kabil olabilir.

182 – Görülüyor ki, mukaddes islâm' dini hem maddî hem de manevî nezafetleri birer dinî hükme bağlamış, bunları mücerret insanların keyiflerine bırakmamıştır. Resuli Ekrem Efendimiz de: (Nezafet imandandır) meâlindeki bir hadîsi şerîfile nezafete bir kudsiyet vermiş onun ehemmiyetini göstermiştir. Diğer bir hadîsi şerîfte de şöyle buyurulmuştur: "Şüphe yok ki Allah Tealâ temizdir, temizi sever, naziftir, nezafeti sever, kerîmdir, keremi sever, cevaddir, cömertliği sever. Artık evlerinizin çevresini temiz tutun, Yahudîlere benzemeye çalışmayınız.

183–Malumdur ki Allah Tealâ bizleri bir imtilan için yaratıp bu dünyaya getirmiş, bir takım vazifeler ile mükellef tutmuş tur. Bizim nezahetimiz saadetimiz ancak bu vazifelere riayete kaimdir. Bu vazifeleri yapmayanlar, Halikımızın kudsî emirlerine muhalefet etmiş olurlar. Böyle bir kimsenin kadri alçalmış, kalbi kararmış, ruhu kirlenmiş, kendisi azaba müstehk olmuş olur. Artık bu halde yapılacak şey tövbedir, istiğfardır, hayatın gayesine göre harekettir. Kirlenen bir ruhun nezafeti ancak bunlar ile kabildir.

184 – İnsan, pâk, ma'sum bir halde dünyaya getirilmiştir. Artık kirli, günahkâr bir halde ahirete gitmekten sıkılmalıdır. İnsan bir kerre düşünmelidir. Kendi halikının ma'budunun mukaddes emirlerine karşı nasıl isyan edebilir? İnsanın ruhu böyle bir isyandan dolayı sızlamalı değil midir? İnsan, kudret ve azametini nihayet olmayan büyük yaradanından korkmalı, onun her an nâil olduğu nimetlerini düşünerek utanmalı değil midir?

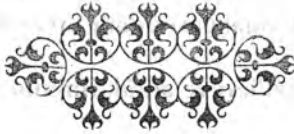
Maamafih, insan; beşeriyet hali, günahdan hali olmuyor. Elverir ki bu günahdan dolayı kalbi sızlasın, ruhunda pişmanlık duysun, hemen Allahına yönelsin, günahının afv-ü setr edilmesini dilesin, daha tövbe imkânları elde iken günahdan kurtulmaya çalışsın.

Allah Tealâ Hazretleri. "Ey mü'minler!.. Hepiniz Allaha tövbe ediniz ki kurtulabilesiniz" buyuruyor. Resuli Ekrem Efendimiz de: "Günahundan tövbe eden günah işlememiş kimse gibidir" buyurmuştur.

Artık bizim vazifemiz, günahlarımızdan dolayı için için yanıp yakılarak hakka rüçü etmektir. Ve seyyidi istiğfar denilen şu mübarek cümle ile Hak Tealâ Hazretlerinden – tâib ve müstağfir olarak – afvler, keremler dilemektir.

(استغفر الله العظيم الذي لا اله الا هو الحى القيوم واتوب اليه)

Yarabbi! Bizi uyandır, bizim dualarımızı, tövbelerimizi kabul buyur. Amîn velhamdüleke yarabbelâlemîn.

DOKUZUNCU KİTAP

AHLÂKI İSLÂMİYEME AİDDİR.

İÇİNDEKİLER: Ahlâkın mahiyeti, nevi'leri ve ahlâk ilminin kısımları. / Ahlâkın ehemmiyeti ve tehzibi kabil olması. / Vazifelerin mahiyetleri ve nevi'leri. / İlâhi vazifeler, şahsî vazifeler, ailevî vazifeler, içtimai vazifeler. / Müslümanlıkta muâşeret âdâbı. / Güzel ve çirkin huylar.

Ahlâkın mahiyeti, nevi'leri ve ahlâk ilminin kısımları:

1 – Ahlâk lâfzı, hulk lâfzının cem'idir. Hulk, insanın ruhundaki "huy" dediğimiz bir meleke, bir hassa demektir. Böyle bir meleke, ya hayırlı bir semere verir veya hayırsız, gayri meşru' bir semere verir. Bu itibar ile ahlâkî melekeler güzel ve çirkin nevi'lerine ayrılır. Şöyle ki: Güzel melekeler ve bunların güzel semerelerine, neticelerine (ahlâkı hasene = güzel huylar), (ahlâkı hamide) (mehasini ahlâk), (mekârimi ahlâk) adı verilir. Bîlâkis çirkin melekeler ve bunların çirkin mahsullerine de, (ahlâkı kabîha = çirkin huylar), (ahlâkı zemine), (mesaviyi ahlâk), (rezaili ahlâk) denilir.

Meselâ: edep, tevazu, kerem, birer güzel meleke eseridir. Sefahat, kibir, cimrilik de birer çirkin meleke mahsulüdür.

İşte bütün bu melekelerden bu semerelerden bahseden ilme de (ahlâk ilmi) denilmektedir.

2 – Ahlâk ilmi, (nazarî ahlâk), (amelî ahlâk) kısımlarına ayrılır. Nazarî ahlâk, ahlâkî esaslara, kanunlara ait nazariyeleri, fikirleri gösterir, amelî ahlâk ise ahlâkî vazifelerin nelerden ibaret olduğunu bildirir.

İnsanlar, hayatlarındaki tatbikat itibarıyla nazarî ahlâktan ziyade amelî ahlâka muhtaçtırlar. Biz de bu eserimizde bu amelî kısımdan biraz bahsedeceğiz.

Yalnız şunu arzedelim ki: Feylesofların bir takımı, ahlâk müesseselerini hazza, zevke, maddî bir menfaate kalbin duygularına veya vazife ve kemal esasına istinad ettirmek istemişlerdir. Halbuki bunların hiç biri ahlâk için kâfi bir istinadgâh olamaz. Bunlara dayanan ahlâk müesseseleri, insanların bu husustaki ihtiyaçlarını tatmin edemez. Ancak hakikî bir dine dayanan ve bu cihetle ilâhî ve mahiyeti hâiz olan bir ahlâk müessesesidir ki insanların ruhlarını tatmine, yükselmelerini te'mine kifayet eder. İşte lehülhamd bizler, dinî islâm sayesinde böyle yüksek bir ahlâk müessesesine nâil bulunmaktayız.

Ahlâkın ehemmiyeti ve tehzibi kabil olması:

3 – Müslümanlık: ahlâka pek büyük bir kıymet, bir ehemmiyet vermiş tir. Zaten müslümanlık; bir ahlâk, bir fazilet, bir hikmet dinidir. Hattâ Peygamber Efendimiz; "Ben ancak mekârımı ahlâkî tamamlamak için gönderildim" buyurmuştur. (1)

Müslümanlık nazarında insanların ma'nevi kıymetleri, muttasıf oldukları ahlâk ile mütenasiptir. Bir hadîsi şerifte: "Sizin imanca en güzeliniz, ahlâkça en güzel olanınızdır." diye buyurulmuştur. (2) Diğer bir hadîsi şerif de "Allah Tealâya kullarının en sevgilisi, ahlâkça en güzel olanıdır." meâlindedir. (3)

Resulü Ekrem Sallahü Aleyhi Vesselam Efendimiz: "Yarabbi! Ben senden sıhhat, âfiyet ve güzel ahlâk dilerim" diye dua buyururdu. (4)

4 – İnsanların ahlâkî değişebilir. Çirkin huyları güzel huylara tebdil etmeğe (tehzibi ahlâk) denir. Bu tebdil, her halde mümkündür. Mümkün olmasaydı Nebiyyi Zışan Efendimiz: "Ahlâkınızı güzelleştiriniz" diye emretmezdi. (5)

(۱) بشت لاتمم مكارم الا خلاق.

(۲) احسنكم ايماناً احسنكم خلقاً.

(۳) احب عباد الله الى الله احسنهم خلقاً.

(۴) اللهم انى استلك الصحة والعافية وحسن الخلق.

(۵) حسنوا اخلاقكم.

Nefisleriyle mücadele eden bir nice zatların ne güzel huylar kazandıkları daima görülmektedir. Riyazet – terbiye hayvanlara, otlara, çiçeklere, hattâ taşlara tesir edip dururken insanlara tesir etmez mi? "Huy canın altındadır, can çıkmadıkça huy çıkmaz" sözü her veçhile doğru değildir. Vakıa bazı huyları değiştirmek güçtür. Fakat muhal değildir. Tedavi sayesinde bazı illetler, tesirsiz bir hale geldiği gibi terbiye ve mücadele sayesinde de bazı huylar, hiç olmazsa tesirini gösteremez bir hale gelir, güzel huyların karşısında siner kalır.

Vazifelerin mahiyetleri ve nevi'leri:

5 – Vazife, yapması dinen mecburî olan veya tavsiye buyurulan her hangi bir hayır, bir kemal, bir güzel şey demektir. Bu ta'rifeye göre vazifeler iki nevi'dir. Bir nevi; dince mecburi olan vazifelerdir ki, bunları yapmamak herhalde mes'uliyetî azabı müstelzimidir. Namaz, oruç, zekat gibi. Diğer nevi ; dinen her halde mecburî olmamakla beraber mergup olup tavsiye buyurulan ahlâkî, ihtiyari vazîfelerdir ki bunlara riayet edilmesi, bir meziyettir, bir kemaldır, insanın sevaba ve senaya nâiliyetine bir vesiledir. Yapılmaması ise bir noksan olmakla beraber her halde bir sorguyu , bir azabı müstelzim değildir. Nâfile kılanan namazlar, fakirlere verilen sadakalar, insanlara karşı yapılan güzel, nazikâne muameleler gibi.

6 – İnsanlara ait bütün vazifeler, islâm dininin çerçevesi içinde bulunmaktadır. Bunlardan dinen mecburi olan vazifeleri, vecibeleri kitabımızın ibadetlere ait kısmında yazmış bulunuyoruz. Bu ahlâk kısmında ise en ziyade ahlâkî, ihtiyarî vazîfelerden bahsedeceğiz.

7 – Vazifeler, diğer bir bakımdan başka bir taksime tabi bulunmaktadır. Şöyle ki vazifeler, ya mücerret Allah Tealâ için yapılır, veya insanın kendi şahsına veya ailesine karşı yapılır, veyahut cemiyete karşı yapılır. Bu itibar ile de vazifeler, ilâhî, şahsî, ailevî ve içtimaî nevilerine ayrılır.

İlâhî vazifeler:

8 – Her âkil ve baliğ olan kimse Allah Tealâ Hazretlerini bilip ona kullukda bulunmakla mükelleftir. Bir insan için bu kullukdan daha büyük bir nimet, bir şeref olamaz. Biz evvelâ büyük yaradancımızın varlığını, birliğini, kudret ve azametini, mukaddes emirlerini ve nehi'lerini bilir tasdik ederiz. Bunlar bizim birer itikadî vâzîfelerimizdir. Sonra da namaz, oruç, zekât, hac gibi sırf bedenî veya sırf malî veya hem bedeni hem mali olan ibadetler ile mükellef bulunduğumuzu bilir, bunları seve seve yaparız, bunlardan feyiz alır, büyük zevkler duyarız. Bunlar da bizim birer amelî vazîfelerimizdir.

9 – İslâm yurdunu muhafaza ve müdafaa da ilâhi bir vazife demektir. Cihad, islâm vatanını müdafaa, bazan farzı kifaye, bazan da farzı ayın olur. Kat'î bir zaruret bulunmadığı halde islâm ordusuna iltihak ile cihada,

islâm vatanını muhafazaya gönüllü olarak iştirak etmek, ilâhî, vatanî bir ahlâk vazifesidir.

Dine, islâm varlığına hizmetten daha büyük ne olabilir? Bir hadisi şerifte: "Müşrikler ile mallarınızla, nefislerinizle ve dillerinizle cihad ediniz" diye buyurulmuştur. (1) Binaenaleyh Allah yolunda cihad, beden ile olacağı gibi para ile, dil ile de olabilir.

Bir hadisi şerifte de "Şüphe yok ki cennetin kapıları kılıçların gölgeleri altındadır" diye buyurulmuştur. (2) İşte bütün bunlar, müslümanlıkta askerliğin, dine, vatana hizmetin ne kadar kıymetli olduğunu göstermeğe kâfidir. Ne mutlu islâm erlerine, islâm kahraman mücahitlerine!.

10 – Nefs ile mücadele de en büyük bir cihaddır. Binaenaleyh en mühim ilâhî bir vazifedir. Nefsini islâmiyetin verdiği bir terbiye dairesinde korumayan kimse, ne kendisine ne yurduna hakkile hizmet edemez. Yüksek fedakârlıklar, yüksek bir islâm terbiyesi sayesinde vücade gelir. Buna âlem tarihi şahiddir. Bunun içindir ki, Resuli Ekrem Efendimiz bir gazadan avdet buyurduktan sonra ashabı kiramına hitaben: "Biz küçük bir cihaddan büyük bir cihada dönmüş bulunmaktayız" buyurarak nefis ile olan mücadeleye işaret buyurmuşlardı.

11 – Bir takım nâfile ibadetler de birer ilâhî vazifedir. Meselâ: Biz, Ailah Tealânın rızasını kazanmak için nâfile namaz kılar, oruçlar tutarız, kalblerimizin nurlanması için vakit vakit Kur'anı Kerim okuruz, imanımızın nurunu arttırmak için kadim mabudumuzun mukaddes isimlerini zikrederiz, uyanık bir ruha sahip olmak için âzim halikımızın büyüklüğünü, asarındaki yüksekliği düşünür, tefekküre dalarız. İşte bütün bunlar birer ilâhî vazifedir.

Şahsî vazifeler:

12 – İnsanlar kendi nefslerine karşı da bir takım vazifeler ile mükelleftirler. Bu vazifelerin bir kısmı bedenlerine bir kısmı da ruhlarına aittir. Başcaları şunlardır:

(1) Terbiyeyi bedeniye: Öyle ki: Her insan için taharet ve nezafete dikkat ederek zinde bir vücuda sahip olmak lâzımdır. Bir hadisi şerifte: "Kuvvetli olan mü'min, zayıf olan bir mü'minden hayırlıdır" buyurulmuştur.

(2) Sıhhatı muhafaza: Sıhhat büyük bir nimettir. Binaenaleyh sıhhata muzır şeylerden kaçınmak ve lüzum görüldükçe tedaviye ehemmiyet vermek lâzımdır. Bir hadisi şerife nazaran: Ölümünden başka hiç bir hastalık yoktur ki tedavisi kabil olmasın, elverir ki ilâcı elde edilsin.

(۱) جاهدوا المشركين بأموالكم وانفسكم والستكم.

(۲) ابواب الجنة تحت ظلال السيوف.

(3) Zararlı riyazetlerden kaçınmak: Müslümanlıkta ruhbanîyyet yoktur. Geceli ve gündüzlü aç durmak, helâl şeylerden nefsini büsbütün men'etmek câiz değildir .

İslâmiyetin emrettiği ibadetler, riyazetler, mutedil bir halde olup hayatın inkişafına pek ziyade elverişlidir. Bunların hilâfına olan riyazetler ise hayata tesir, ataleti dâvet edeceği cihetle câiz olamaz. Bir hadisi şerifte: "Nefsin senin metiyyen =bineğindir, artık ona nfk ile muamele yap" buyurulmuştur.

(4) Vücudu harap edecek şeylerden sakınmak: Müslümanlıkta içki haramdır. Her hangi bir uzvu katı bir lüzum bulunmaksızın kesmek haramdır. İntihar denilen cinayet de haramdır. Çünkü bunlar Hak Tealânın insana atiyesi, bir emaneti olan hayata suikast demektir. Binaenaleyh bu gibi haram olan şeylerden, kaçınmak şahsî bir vazifedir. Aksi takdirde insan bir çok nedametlerden, azaplardan kurtulamaz.

(5) İradeyi kuvvetlendirmek; İnsan metin bir irade sahibi olmalıdır. Faideli şeyleri bilip yapmalı, faidesiz şeyleri de mücerret onu bunu taklit etmek hevesile yapmamalıdır. İnsan bir kanaata, bir seciyeye mâlik bulunmalı, hakkı kabul etmeli, haksız zararlı bir şeyi de her hangi bir menfaat vasaire düşüncesiyle terviçe çalışmamalıdır. Böyle bir hafiflik insana yakışmaz.

(6) Aklı, zihni ilim ve irfan nurlariyle aydınlatmak, kalbde fâideli, yüksek duyguları uyandırmak; Müslümanlıkta ilim ve marifet tahsil ederek aklı ve zihni nurlandırmak pek mühim bir vazifedir. İnsan akilâne yaşamalı, daima hakikat arkasından koşmalıdır. Yanlış fikirlerden, aldatıcı sözlerden, yaldızlı muhakemelerden, zararlı türelerden, batıl akidelerden, hasis duygulardan kaçınmalıdır. Bir hadisi şerifte: "İnsanın dayanacağı şey aklardır, aklı olmayanın dini de yoktur" buyurulmuştur. (1)

Ailevî vazifeler:

(13) Aile hayatı, içtimaî varlığın başlangıcıdır. Müslümanlıkta aile teşkilâtı pek matlûbdur. Aile efradı başlıca zevç ile zevceden ve bunların çocuklarından ibarettir. Bunların karşılıklı vazifeleri ise şunlardır.

(1) Kocanın başlıca vazifeleri: Refikasile güzel geçinmek, onu himaye etmek, onun nafakasını tedarik ederek kendisine sadakattan ayrılmamaktır. Bir hadisi şerifte: "Sizin hayırlımanız, kadınları hakkında hayırlı olanlarınızdır" buyurulmuştur. (2)

Diğer bir hadisi şerifte de "kadınlara ancak kerîm olanlar ikram, leîm olanlar da ihanet eder" buyurulmuştur. (3)

(۱) قوام المرء عقله ولا دين لمن لا عقل له.

(۲) خياركم خياركم لنسائهم.

(۳) ما اسكرم النساء الا الكرم ولا اهانن الا اللئيم.

(2) Kadınların başlıca vazifeleri: Kocasının meşru emirlerini tutmak, onun namusunu, haysiyetini koruyup haline kanaat etmek, israftan kaçınmak, ev hanımı olacak bir vaziyette bulunmaktır. Mes'ud bir halde yaşamının birinci yolu budur.

(3) Çocukların babalarına, analarına karşı başlıca vazifeleri: Onlara hürmet ve itaat etmektir, kendilerinin hayatlarına vesile olan, kendilerini senelerce bir muhabbet ve şefkatla kucaklarında beslemiş bulunan babalarına, analarına karşı "of" demeleri bile câiz değildir. Babasına, anasına bakmayan, onların meşrû emirlerini dinlemiyen, onların ihtiyacı zamanlarında yardımlarına koşmayan bir çocuk hayırlı evlâd olmak şerefinden mahrum kalır, cemiyetin fertleri arasında kıymetli bir uzuv sayılamaz, Hak Tealânın azabına müstehkık olur.

Babalar hürmet, analar da muavenet bakımından mukaddemdir. Maa-mafih ananın hakkı babaya nazaran iki kattır. Bir hadisi şerifte: "Cennet anaların ayakları altındadır" buyurulmuştur. (1)

Hayırlı çocuklar, yalnız babalarına değil, belki onlardan sonra onların dostlarına, kabirlerine de hürmette kusur etmezler. Çünkü bu hürmet de babaya, anaya hürmet cümlesindedir.

(4) Babaların ve anaların çocuklarına karşı başlıca vazifeleri: Vücutlarına sebebiyet vermiş oldukları bu yavrularını güçleri yettiği nisbette beslemek, terbiye etmek, okutup bir kazanç yoluna sevk etmektir.

Baba ile, ana çocuklarına karşı müsavi muamelede bulunmalı, çocukları bakıp okşamak hususunda müsavi tutmalıdır ki, aralarında bir iğbirar, bir rekabet duygusu vücade gelmesin:

Ana ile baba, çocuklarına rıfk ile muamele yapmalı, kendilerini isyana sevk etmeyecek tarzda terbiyeye çalışmalı ve kendilerine karşı güzel bir fazilet örneği halinde bulunmalıdır. Dokuz yaşına giren çocuklarını yataklarından ayırmalı, on üç yaşına girdikleri halde namaz kılmayan çocuklarını hafifçe döğmeli, on altı yaşına giren çocuklarını da mahzur yok ise evlendirmeye çalışmalıdır. Salih çocuklar, hakkın birer kıymetli atıyyesi demektir.

(5) Kardeşlerin başlıca vazifeleri: Birbirini sevmek, birbirlerine yardım edip hürmet ve şefkatta bulunmaktır. Kardeşlerin aralarında pek kuvvetli bir bağlılık vardır. Bunu daima korumalıdır. Hele büyük kardeşler, baba ve ana yerindedirler. Bunlara karşı büyük bir saygı göstermelidir.

Maddî bir menfaat yüzünden birbirine düşman kesilen kardeşler, iyi ruhlu kimseler sayılmağa lâyık olamazlar. Birbirine tutkun olan kardeşler, hayatta daima muvaffak olurlar.

* Şunu da ilâve edelim ki: Hizmetçiler de aile efradından sayılırlar. Bunlara karşı da lûtuף ile, nevazişle muamelede bulunmalıdır, kendilerine güçleri yetmiyecek işleri yüklememelidir.

Hizmetçiler de insanlık bakımından efendilerine müsavidirler. Bunların da mümkün mertebe terbiyelerine, güzelce yaşamalarına bakmalıdır, kusurlarını afv ederek kendilerini güzel bir tarzda islâha çalışmalıdır.

İç timaî vazifeler:

14 – Malûmdur ki, insanlar yaratılış itibariyle medenîdirler, toplu bir halde yaşamak ihtiyacındadırlar. Bu cihetle aralarında karşılıklı bir takım vazifeler cereyan eder, bunlara riayet edilmedikçe cemiyet hayatı devam edemez; hiç bir işde intizam bulunamaz. Bunların başlıcaları şunlardır:

(1) Cemiyet efradının hayatına riayet: Her insan yaşamak hakkına mâlik tir. Hiç bir kimsenin hayatına haksız yere kasedilemez. Müslümanlık nazarında bir insanı haksız yere öldüren, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Bilâkis bir insanın yaşamasına yardım eden, bütün insanları yaşatmış gibi sayılır.

(2) Efradın hürriyetlerine riayet: Allah Tealâ, insanları esasen hür olarak yaratmıştır. Hiç bir kimse gayri meşrû bir sebeple esir edilemez. Şu kadar var ki hürriyetlerin dairesi muayyendir, her insan her istediğini yapmak selâhiyetine haiz olamaz.... O zaman cemiyetin hürriyeti mahvolur gider. Her hangi bir sebeple esarete düşmüş kimseleri hürriyetlerine kavuşturmak ise müslümanlıkta büyük bir hayır sayılmaktadır.

(3) Fertlerin vicdanlarına riayet: Vicdan, ilâhî bir kuvvettir, ruhun bir hassasıdır. İnsan bozulmayan bir vicdan sayesinde iyi şeyler ile kötü şeylerin aralarını ayırmaya kadir olabilir. Vicdanların kıymetleri dışardaki eserlerinden anlaşılır. Fena harekette bulunan bir insanın iyi bir vicdana sahip olduğunu iddiaya hakkı olamaz.

Müslümanlık, bütün insanların hidayetini, saadetini arzu eder, temiz vicdanlara büyük kıymet verir. Kirli vicdan sahiplerinin de hallerine acır, kendilerini irşada çalışır. Fakat hiç bir kimsenin vicdanına başkalarının musallat olmasına cevaz vermez. İnsanlar, birbirini hayırhane bir tarzda uyandırmaya, islâha çalışırlar. Birbirinin vicdanına tahakküm edemezler. Vicdanlara nazır olan, ancak Allah Tealâdır. Herkesi vicdanındaki duygularından dolayı taltif veya tazip edecek olan ancak Hak Tealâdır. Yalnız şunu da ilâve edelim ki, fena vicdanları islâh için yapılacak hakîmane ihtarları, tavsiyeleri vicdanlara birer tecavüz mahiyetinde saymak doğru değildir.

(4) Fertlerin ilmî kanaatlerine riayet: Müslümanlıkta onun bunun fikrine, ilmi kanaatine tecavüz edilmesi câiz değildir. Şu kadar var ki, her hangi fikrin veya kanaatin doğru olup olmadığına dair yine ilmî bir tarzda mütalea yürütülebilir. Çünkü bir hakkın inkişafı ancak bu sayede kabil olur, bir bâtılın şeametinden cemiyetin kurtarılabilmesi de yine bu sayede mümkün bulunur..

(5) Fertlerin namus ve haysiyetlerine riayet: Dini islâmında herkesin namusu haysiyeti tecavüzden masundur. Böylece bir tecavüz ağır bir cezayı

müstelzimdir. Bunun içindir ki, müslümanlıkta gıybet, iftira, istihza, sebb ve şetm kat'iyen haramdır. Başkalarının namusuna, haysiyetine hürmet etmeyen kimse namus ve haysiyet duygusundan mahrum, cemiyetin mukaddesâtına musallat bir canavar demektir.

(6) Ferdlerin mülkiyet haklarına riayet: Müslümanlıkta her hangi kimşenin mülküne, tasarruf hakkına tecavüz etmek haramdır. Herkesin kazancı kendine aiddir. Herkesin meşru malları tecavüzden masundur. Cemiyetin ilerlemesi, medenî bir halde yaşayabilmesi, ancak bu masuniyet sayesinde kabil olur. Bir cemiyeti teşkil eden fertlerin servet ve meslek itibariyle mütefavit derecelerde bulunmaları, hikmet ve maslahat muktezasıdır. Herkes hakkın kısmetine razı olmalıdır. Herkes meşru surette çalışıp servet tedarik etmelidir. Nezih bir cemiyet hayatının başka suretle devamına imkân yoktur.

Müslümanlıkta muâşeret âdâbı:

15— İslâm dini, insanların muâşeretine, ya'ni: Birbiriyle görüşüp konuşmalarına, medenî içtimaî bir halde yaşamalarına büyük bir ehemmiyet vermiş tir.

Müslümanların muâşeretlerinde samimiyet, tevazu, sadelik, tekellüf-den azâdelik, karşılıklı muavenet, nezaket, hürmet, muhabbet, hayırhahlık bir esastır.

16 — Müslümanlıkta halk ile muâşeretin muhtelif safhaları, mertebeleri vardır. Bir kısmı şunlardır:

(1) Herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü, açık kalbli olmak. Bir müslüman, daima beşûş bulunur, hiç bir kimseyi dökülü bir çehre ile karşılamaz. Bir hadisi şerifte: "Şüphe yok ki Allah Telaâ mülâyim huylu, açık yüzlü kimseyi sever" buyurulmuştur. (1)

(2) Herkes ile güzelce görüşmek, halka eziyet vermekten kaçınmak. Bir hadisi şerifte: "Müslüman odur ki; dilinden, elinden müslümanlar selâmette bulunur" buyurulmuştur. (2)

(3) Halkın eziyetlerine katlanmak, kötülüğe karşı iyilikle muamelede bulunmak. Bir hadisi şerifte: "Sıddiklerin mertebelerine geçmek istersen senden kesilene sen bağlan, senden esirgeyene sen esirgeme ver, sana zulmedeni de sen afvet" buyurulmuştur. (3)

(4) Dargınlığa hemen nihayet vermek: Müslümanlar, aralarında bir dargınlık yüz gösterirse hemen barışrlar, birbirini üç günden ziyade terketmezler. Müslümanların gönüllerinde düşmanlık, kin duyguları yaşayamaz. Bir hadisi şerifte: "Bir müslüman için helâl olmaz ki, kardeşini üç günden ziyade terkede" buyurulmuştur. (4)

(۱) ان الله يحب السهل الطلق الوجه.

(۲) المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده.

(۳) ان اردت ان تسبق الصديقين فصل من قطمك واعط من حرمك واعف عن ظلمك.

(۴) لا يحل للمسلم ان يهجر اخاه فوق ثلاث.

(5) İslâhı beyne gayret. Bir müslüman, iki dindaş arasında her nasılsa bir dargınlık yüz göstermiş olduğunu görünce aralarını bulmaya, o münafereti giderecek çare aramaya çalışır. Bir hadisi nebevî "Sadakanın efdali, dargın kimselerin aralarını bulup islâh etmektir" meâlinedir. (1)

(6) Nâsın kusurlarını araştırmamak, ifşa etmemek, bilâkis örtmeğe çalışmak. Müslümanlar, kimsenin ayıplarını tecessüs etmezler, kimsenin şahsına aid kusurlarını meydana çıkarıp teşhîre çalışmazlar. Bunun hilâfına hareket, dinen memnu'dur. Bir hadisi şerifte: "Bir kul, bir kulu setrederse Allah Tealâ da onu kıyamet gününde setreder" buyurulmuştur.(2)

(7) Dostları arkalarından müdafaa. Bir müslüman, lüzum görüldükçe dostlarını, dindaşlarını giyaplarında müdafaa eder, onların haklarında yanlış fikirleri tashihe çalışır. Bir hadisi şerifte: "Bir kul kardeşine yardımda bulunduğça kendisine de Allah Tealâ daima yardım eder" buyurulmuştur. (3)

(8) Nâsın kalblerini kötü zandan korumak için töhmetli yerlerden uzak bulunmak. Bunun hilâfına hareket, bir çok kimselerin günaha girmesine sebep olur, nâs arasında dedikoduya, münaferet vukuuna meydan verir, Bir hadisi nebevîde: "Töhmet yerlerinden kaçınız" buyurulmuştur.(4)

(9) Muhtelif halk sınıflarıyla, mevkilerine göre sohbet, münasebette bulunmak. Meselâ: Herkese kabiliyetine göre hitap etmeli, bir âlimden, bir zahidden, bir zenginden beklenen vasıfları bir câhilden, bir fasıktan, bir fakirden beklememelidir.

(10) İhtiyarlara hürmet, çocuklara, düşkünlere merhamet ve şefkat göstermek. Müslümanlıkta büyüklere karşı saygı, küçüklere karşı sevgi bir esastır. Bu esas, aile arasında bir kat daha ehemmiyetli bulunur. Meselâ: Anaya, babaya pek ziyade hürmet lâzımdır. Bunları adlariyle çağırarak edebe münafidir. Bir kadının kocasını adıyla çağırması da edebe münafi olduğundan mekruhtur.

Bir hadisi şerif şu meâledir: "Bir genç, bir ihtiyara mücerret yaşından dolayı hürmet etti mi, Allah Tealâ da ona bir mükâfat olmak üzere ihtiyarlığı çağında hürmet edecek bir kimseyi mutlaka yaratır." (5)

Bu mübarek hadis, ihtiyarlara saygı gösteren gençlerin sevap kazanacaklarını, çok yaşayacaklarını müjdelemektedir. Artık ihtiyarları istiskal eden bazı gençler, bunu biraz düşünmelidirler.

(۱) افضل الصدقة اصلاح ذات البين.

(۲) لا يستر عبده عبداً الا ستره الله يوم القيامة.

(۳) الله في عون العبد مادام العبد في عون اخيه.

(۴) اتقوا مواضع التهم.

(۵) ما قرش اب شيخاً الا فيض الله له في شيبته من يوقره.

(11) Hayırhah olmak, muavenet ve müzaheretle bulunmak. Şöyle ki: Müslümanlar, herkesin hakkında hayır diler, herkese karşı yardımında bulunmaktan bir zevk duyarlar. Müslümanların meşru bir sahada birbirine yardım etmesi şefaatte bulunması aralarındaki din kardeşliği icabıdır. Kendi nefsi hakkında hayırlı görüp istediği bir şeyi başkaları hakkında da istemeyen kimse, islâm muâşeretinin nezih esaslarına riayet etmemiş olur. Bir hâdisi şerifte: "Sizden biri kendi nefsi için sevip istediği bir şeyi kardeşi veya – Komşusu – için de sevip istemedikçe bihakkın mü'min olamaz" buyurulmuştur. (1)

(12) Selâm vermek. Şöyle ki: Müslümanlar arasında selâm vermek bir sünnettir, bir dostluk, bir hayırhahlık alâmetidir. Selâm almak da bir farzdır. Bir hadisi şerifte: "Siz îman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de îman etmiş olamazsınız, yaptığımız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şeye delâlet edeyim mi? Aranızda selâmı yayınız, ya'ni: Birbirinizi selâmlayınız" buyurulmuştur. (2)

* Selâm vermenin bazı âdabı vardır. Ezcümle: Bir meclise girilirken konuşulmadan evvel (السلام عليكم = Esselâmü aleyküm) diye selâm verilir.

Boş bir yere giren müslüman (السلام علينا وعلى عباد الصالحين = Esselâmü âleyna ve âlâ ibadillâhissalihin) der.

Gençler, ihtiyarlara, süvariler piyadelere, yürüyenler oturanlara, arkadan gelenler önden gidenlere selâm verirler. Bir cemaate verilen selâma içlerinden birisi (Vealeykümüsselâm) diye mukabelede bulununca diğerlerinden selâm vazifesi sakıt olur. Hiç birisi böyle bir mukabelede bulunmazsa hepsi de günaha girer.

Bir meclisten ayrılırken de selâm ile ayrılmak efdaldır.

Kendisine selâm verilen kimsenin daha güzel bir mukabelede bulunmak için: (Vealeykümüsselâmü ve rahmetül'lâhi veberekâtüh) demesi, yerine göre pek müstahsendir.

Bir kimsenin selâmını getirip tebliğ edene (عليك و عليه السلام = aleyke ve aleyhis selâm) diye karşılık verilir. Bir mektupla selâm yazılmış olunca ya tisan ile veya yazılacak mektupla yazı ile (عليك السلام = ve aleykesselâm) denilir.

Selâmı iade etmekten hakikaten veya hükmen âciz olan kimseye selâm vermek mekruhtur. Binaenaleyh yemek yiyen veya Kur'an okuyan

(۱) لا يؤمن أحدكم حتى يحب لآخيه أو قال لجاره ما يحب لنفسه.

(۲) لا تدخلوا الجنة حتى تؤمنوا ولا تؤمنوا حتى تحابوا. أولادكم على شيء إذا ضلتموه

يخابتم أنفسكم.

veya hutbe dinleyen veya namaz kılan bir kimseye selâm vermemelidir. Verilirse reddi her halde lâzım gelmez. Fıskını ilân etmekten çekinmeyen kimselere de selâm vermek mekruhtur.

Velhâsıl: Selâm verip almak bir dostluk nişanesidir, muhabbete vesiledir. Fakat selâm verirken rükû'a gidercesine eğilmek mekruhtur. Hattâ bazı zevata göre selâm verirken rükûn'a yakın bir halde eğilmek secde etmek gibidir. Mahlûkata ta'zim için yapılacak bir secde ise îmana muhaliftir.

(13) Musafeha = El tutuşmada bulunmak. Şöyle ki iki müslüman bir araya gelince birbirinin elini tutar. Selâtü selâm okur, birbirinin hatırını sorarlar. Bu da sevgi, dostluk nişanesidir. Bir hadisi şerifte: "Birbirine rast gelen iki müslim; müsafâhada bulundu mu daha birbirinden ayrılmadan mağfîret olunurlar" buyurulmuştur. (1)

(14) Teşmiyet=aksırana karşı hayır ve bereketle dua etmek. Şöyle ki; Bir müslüman aksırınca: (الحمد لله = Elhamdülillâh) der, yanındaki müslüman kardeşi de: رحمة الله = yerhamükümül'lâh) Allah size rahmet etsin diye dua eder, aksıran zat da: (يهدينا و يهديكم الله = yehdinâ ve yehdiyekümül'lâh: Allah Tealâ bizleri de sizleri de hidayette daim buyursun) diye mukabelede bulunur.

(15) Meclislerde temiz ve adaba riayetkâr bir halde bulunmak. Şöyle ki: Müslümanlar meclislerde yıkanmış, temiz ve hattâ abdestli bir halde toplanırlar, hey'etleri temiz, libasları temiz bulunur.

Meclislerde bilgili veya yaşlı zatlar üste geçirilirler, lüzum görülmedikçe söze atılmayıp söylenilen faydeli şeyleri dinlerler, meclise sonradan gelenlere yer verirler, birbirine karşı beşuş bulunurlar.

Müslümanlar, kendi kendilerine meclisin üst başına geçmezler, kendilerine hürmet için kalkarak yerlerini vermek isteyenlerin hemen yerlerine geçip oturmazlar, rızaları olmadıkça iki kimsenin arasına sokulup oturmak istemezler, bir meclisdeki üç müslümandan ikisi baş başa verip gizlice konuşmazlar, üçüncü arkadaşlarının müteessir olmasına, yanlış zanna düşmesine meydan vermezler.

Müslümanlar, buldukları meclisten arkadaşlarından müsaade alarak ayrılırlar. Ve meclisten muvakkaten ayrılan arkadaşlarının yerine hemen geçip oturmazlar.

(16) Dostları ziyaret: Müslümanlar münasip zamanlarda gidip din kardeşlerini, büyüklerini veya kariplerini ziyaret ederler. Bu ziyaret de bir muhabbet ve vefa nişanesidir. Şu kadar var ki ziyaret, usandıracak derecede pek sık sık olmamalıdır. Ziyarete gelenlere mümkün olduğu kadar ikram edilmesi lâzımdır. Bir hadisi şerifte: "Sizi ziyarete gelenlere ikram ediniz" buyurulmuştur. (2)

(۱) ما من مسلمين يلتقيان فيصافحان الاغفر لهما قبل ان يترقا.

(۲) اذا اتاكم الزائر فاكرموه.

(17) Ziyafetlere icabet; Bir müslüman, din kardeşinin dâvetine icabet edêr. Ziyafetinde bulunur. Bu suretle aralarındaki muhabbet ve mürüvvet artmış olur. Bir hadisi şerifte: "Sizden birinizi kardeşi düğün yemeğine veya öyle bir şeye dâvet edince icabet etsin" buyurulmuştur. (1) Elverir ki ziyafette menahîden bir şey bulunmasın. Çünkü bir müslüman, gayri meşru eğlenceler, içkiler bulunduğunu bildiği bir ziyafete gidemez. Meğer ki gittiği takdirde menine kadir olsun veya kendisine hürmeten o menahînin terk edileceğini bilsin.

* Ziyafette müsafirlere ağırlık verecek kimseleri bulundurmamalıdır. Misafirler gitmek isteyince ev sahibi ilhah etmeksizin biraz daha oturmalarını dilemelidir. Her halde merasim, sade, tabîi teküllüften beri bulunmalıdır.

(18) Hürmet için ayağa kalkmak: Müslümanlar yanlarına gelen dindaşlarına kıyam edebilirler. Bu bir hürmet âlâmetidir. Mescidde bulunan veya Kur'an okuyan bir müslümanın ta'zime müstehik bir zata kıyam etmesi mekruh değildir. Bir meclise gelenler için ayağa kalkılması âdet olan yerlerde kıyam edilmesi müstehaptır. Çünkü aksi takdirde adavete, münafere-te sebebiyet verilmiş olabilir.

(19) Değerli zatların ellerini öpmek. Müslümanlar, âlimlerin, mütteki zatların, âdil hakimlerin ellerini teberrük için öperler, kendileriyle müsafahada bulunurlar, bunda bir beis yoktur. Bunlardan başka büyüklerin ellerini müslümanlıklarına ta'zim ve ikram için öpmek de câizdir. Amma dünyevî bir emel için öpmek mekruhtur. Bir de bir müslümanın başkasına mü-lâki olduğu zaman kendi elini öpmesi tahrimen mekruhtur. Âlimlerin ve sair büyüklerin huzurlarında yerleri öpmek de haramdır. Bunu yapanlar ve buna razı olanlar günaha girmiş olurlar. Bu bir nev'i putlara yapılan ibadetleri andırır. Bir müslüman için aslâ câiz değildir.

(20) Komşuluk haklarına riayet etmek, şöyle ki: Müslümanlıkta komşu luğun büyük ehemmiyeti vardır. Bir hadisi şerifde: "Ev almadan evvel komşu, yola çıkmadan evvel arkadaş araştırmaz" buyurulmuştur. (2)

Komşulara ikram bir sünnettir. Bir müslüman, komşusuna fazla riayet eder, güler yüz gösterir, lüzumuna göre ödünç verir, bir kederi olunca teselli verir, taziyede bulunur, komşusuna eziyet verecek şeylerden sakınır, hanelerinin akıntı sulariyle, çerçöpleriyle komşularını mutazarır etmez. Gece ve gündüz yüksek perdeden devam eden çalgularının, radyolarının sesleriyle komşularını rahatsız edenler, komşularının huzurlarını, hastalarını, okur yazarlarını düşünmeyenler, komşuluk haklarına riayet etmemiş, en mühim içtimai bir vazifeyi ayaklar altına almış bulunurlar.

Bir hadisi şerifde: "Köüllüklerinden komşusu emin olmayan kimse, Allaha – lâyıkiyle – iman etmiş olmaz" buyurulmuştur. (3)

(۱) اذا دعا احدكم انااه فليجب عرساً كان او نحوه

(۲) التمسوا الجار قبل شريكه الدار والرفيق قبل الطريق. (۳) ما آمن بالله من لا يأمن جاره بوائقه.

Velhasıl; İnsan komşularının muhabbetini, senasını kazanmalıdır. Hazreti Ömer (Raddiyallahü anh) demiştir ki: "Komşusu, karibi ve yoldaşı tarafından sena olunan kimsenin güzel hal sahibi olduğundan şüphe etmeyiniz."

(21) Hastaları ziyarette bulunmak. Müslümanlar, hasta olan dostlarını, komşularını münasip zamanlarda giderek ziyaret eder. Afiyetlerine duada bulunurlar. Bu da meveddeti te'yide, kalbleri tatyibe hizmet eden bir vazifedir. Maamafih bunun bir takım âdabı vardır. Ezcümle bu ziyaret, pek sık sık yapılmamalıdır, hastanın yanında çok oturulmamalıdır, canını sıkacak sözler söylememelidir.

Bir hadisi şerifte: "Beş şey vardır ki, kardeşine karşı müslümana vâcip olur. Bunlar da verilen selâmi iade, aksırana hayır ile dua, davete icabet, hastayı ziyaret ve cenazeleri teşyi' etmektir." (1) diye buyurulmuştur.

(22) Cenazeleri teşyi' etmek. Bu da mühim, sevabı çok olan bir kardeşlik vazifesidir. Müslümanlar, vefat eden dindaşlarının cenazelerini kabirlerine kadar mahzun, mütefekkir bir halde götürür, rahmet toprağına tevdi' ederler, haklarında rahmetle duada bulunurlar. Bir hadisi şerifte: "Bir cenaze üzerine namaz kılana bir kırat, defninde hazır bulunana da iki kırat –sevap– vardır. Bir kırat ise Ühud dağı kadardır" buyurulmuştur. (2)

(23) Müslümanların makberlerini ziyaret etmek. Müslümanlar kendi aralarında âhirete gitmiş olan zatların, bilhassa yüksek âlimlerin, salihlerin kabirlerini vakit vakit ziyaret eder, kendilerini rahmetle anarlar. Bu da bir vefa ve kadirşinâlık vazifesidir. Maamafih bir hadisi şerifte beyan olduğu üzere kabirleri ziyaret ölümü hatırlatır, uyanmaya vesile olur. Binaenaleyh kabirleri hürmetle, ibretle ziyaret etmeli, beşeriyetin elîm akibetini düşünerek gafilâne bir halde yaşamaktan kaçınmalıdır.

Güzel ve çirkin huylar:

16-(اقا = İttika): Allah Tealâdan korkmak, haramdan ve şüpheli şeylerden sakınmaktır. Böyle bir hale (takva) da denir. Sahibine de (müttaki) denilir. Müttaki olan bir zat emîn, itimada lâayık bir insan demektir ki, kendisinden hiç bir kimseye zarar gelmez.

Müslümanlık nazarında insanlar, esasen birbirine müsavi olup imtiyazları ancak takva itibariyledir. Kur'anı Kerimde: "Şüphe yok ki, Allah indinde en keriminiz, en ziyade müttaki olanınızdır" diye buyurulmuştur. (3)

(1) خمس تجب للمسلم على اخيه رد السلام و تشييت العاطس واجابة الدعوة و عيادة

المرضى و اتباع الجنائز.

(2) من صلى على جنازة فله قيراط فان شهد دفنه فله قيراطان القيراط مثل احد.

(3) ان اكرمكم عند الله اتقاكم.

İttikânın mukabili; fısktır, fücurdur, ya'ni: Doğru yoldan çıkmak, Hak Tealâya âsi olmak, haramdan, şüpheli şeylerden kaçınmamaktır. Böyle bir halin neticesi ise felâkettir, azaptır.

17 - (ادب = Edep): Güzel terbiye, güzel huylar ile ittisaf ve utanılacak şeylerden insanı koruyan bir meleke demektir.

Edep, insan için en büyük bir şereftir. Edebin mukabili isâettir ki, köfüllükten, terbiyeye ve fazilete aykırı hareketten ibarettir.

Edep insanın zinetidir. Edep, insanı nefsinin hevasına uymaktan korur, kurtarır, "İnsanın edebi, altunundan hayırlıdır" denilmiştir. (1) edep den mahrum bir insan, bir cemiyet için muzır mikroplardan daha tehlikeli bir mahlûktur.

18 - (احسان = İhsan): Bağışlama, iyilik etme, atıyye verme hayır namına yapılması münasip olanı yapma demektir. İhsan, adaletin üstünde bir fazilettir. Bir âyeti kerimede: "İhsan ediniz, şüphe yok ki Allah Tealâ muhsin olanları sever" buyurulmuştur. Diğer bir âyeti celîle de: "Allah Tealâ sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et" mealindedir. (2)

19 - (اِخْلَاص = İhlâs): Her hangi bir işi güzel bir niyetle saf bir kalb ile yapmak, o işe başka bir şey karıştırmamaktır. Böyle bir hale "Hulûs" da denir. Yapılan vazifelerin kıymetleri, ihlâsa göre artar. İhlâsın mukabili, riyadır. Bir vazifeyi mücerred bir gösteriş için veya maddi bir faide için yapmaktır.

Riyakâr bir insan, temiz ruhlu bir insan değildir, yaptığı amellerin mükâfatını Haktan dilemeğe yüzü olamaz. Bir hadisi şerifte: "Şüphe yok ki Allah Tealâ sade kendisi için ve kendisinin rızası istenilerek yapılan âmelden başkasını kabul buyurmaz" buyurulmuştur. (3)

20 - (استقامت = İstikamet): Her işte itidal üzere bulunmak, adaletten, doğruluktan ayrılmayıp diyanet ve akıl dairesinde yürümek demektir. Dinî ve dünyevî vazifelerini olduğu gibi yapmaya çalışan bir müslüman, tam müstakim bir insandır. Böyle bir insan ise cemiyetin en kıymetli bir uzvu sayılır.

İstikametın mukabili, hiyanettir ki, doğruluğu bırakıp emanete ahde riayet etmemek, verilen sözde durmamak, nâsın haklarına tecavüzden çekinmek demektir.

Bir âyeti kerimede Resuli Ekrem Efendimize hitaben "Emrolunduğun gibi istikamette bulun" (4) buyurulmuştur ki, istikametın ne kadar lâzım ve mühim olduğunu göstermeğe kâfidir.

(۱) لادب المرء خير من ذمبه.

(۲) واحسنو اذاعة يحب المحسنين، واحسن كما احسن الله اليك.

(۳) اذاعة لا يقبل من العمل الا ما كان له خالصاً وابتنى به وجهه.

(۴) فاستم كما امرت.

21 - (اطاعت) İtaat): Mafevkin meşru emirlerini dinleyip ona göre yürümektir. Allah Tealânın buyurdıklarını dinleyip tutmak bir taattır. İnsanın saadeti de bu taata bağlıdır. Bunun mukabili, isyandır. Hak Tealânın yüksek emirlerini dinlemeyen bir insan, günahkâr hayırsız bir kimsedir ki kendisini tehlikeye atmış olur. Artık böyle bir şahıstan insaniyet ne bekle-yebilir?

Kur'anı Mübinde şöyle buyurulmuştur: "Allaha itaat ediniz, Allahın Peygamberine ve sizden olan emir sahiplerine itaat ediniz" (1)

22 - (اعتماد = İtimad): Güvenme, emniyet, bir şeye kalben güvenip dayanmak demektir. Halkın itimadını kazanmak bir muvaffakiyet eseridir. İktisadî ve iç tîmaî hayatın devamı, itimadın vücuduna bağlıdır. Binaenaleyh insan güzel, müstekimâne hareketleriyle herkesin itimadını kazanmaya çalışmalıdır. İtimade münafî olan şey, hiyanettir, sûüstimaldir ki neticesi pek korkunçtur.

23 - (اقتصاد = İktisad): Her hususta itidal üzere bulunmak, lüzumundan fazla ve noksan sarfiyattan kaçınmaktır. İnsan, iktisade riayet sayesinde rahat yaşar. Bir hadisi şerifte: "İktisade riayet eden fakir olamaz" buyurulmuştur. (2)

İktisadın mukabili, israftır, takdirdir. İsrâf; yemek, içmek ve giyinip gezmek gibi hususlarda maruf olan dereceyi aşmaktır ki haramdır, ferdlerin ve cemiyetlerin yıkılmasına sebeptir. Bunun içindir ki Kur'anı Hakûmde: Şüphesiz yok ki "Allah Tealâ israf edenleri sevmez" buyurulmuştur. (3) Takdir de yemek, içmekte vesair hususlarda lüzumundan fazla kısmaktır ki bu da lââyık değildir.

24 - (الئ = Ülfet): Münasip kimseler ile güzel bir suretle görüşüp konuşmak demektir. İnsanlar, daima münzevi bir halde yaşayamazlar. Birbirleriyle görüşmek mecburiye ünedirler. Güzel ahlâk sahibi olan bir kimse, herkes ile güzel görüşür, herkesin sevgisini kazanır. Bu hale "ünsiyet" de denir. Mukabili; uzlet, nefret, inzivadır ki, kimse ile görüşmeyip kendi başına bir yerde yaşamak, herkesten uzaklaşmaktır. Herkes ile görüşmek muvafık olmadığı gibi herkesten kaçınmak da muvafık olmaz. Bir hadisi şerifte: "Mü'min, ülfet eder ve ülfet olunur. Ülfet etmeyen, ülfet olunmayan kimse de ise hayır yoktur. Nâsın hayırlısı da nasa faideli olanıdır" buyurulmuştur. (4)

25 - (امنيت = Emniyet): Bir şeye itimat etmek mânasına geldiği gibi insanda doğruluktan ileri gelen yüksek bir meleke mânasına da gelir. Nâsın

- (۱) لطيموا لله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم.
 (۲) ما عال من القصد.
 (۳) ان الله لا يحب المرفين.
 (۴) المؤمن يألف ويؤلف ولا خير فيمن لا يألف ولا يؤلف وخير الناس انفسهم للناس.

sırlarını ve emanet bıraktıkları mallarını güzelce saklamak da bir emniyet halidir. Emniyet mukabili, hiyanettir, sözde durmamaktır.

Ferdleri arasında emniyet bulunmayan bir cemiyet, âtisinden emin olamaz. Emniyeti suiistîmâl, münafıklık alâmetidir. Bir hadisi şerifte şöyle buyurulmuştur, Münafığın alâmeti üçtür: Söyleyince yalan söyler, vadedince hülfeder, emniyet edilince hiyanette bulunur. (1)

26- (انصاف = İnsaf): Adalet dairesinde hareket ve hakikatı itiraf demektir: İnsaf, ciddi ve seciyeli bir insanın nişanesidir. Bunun mukabili zulümdür, gadirdir, hakkı inkârdır. Bir hadisi şerifte: "İnsaf, dinin yarısıdır" buyurulmuştur. (2) Çünkü hakiki bir din, itiraf edilmesi lazım gelen sabit şeyler ile yapılması icap eden faideli şeylerin bir mecmuasıdır. Munsıf olan bir kimse ise dinin yarısını teşkil eden o sabit şeyleri her halde itiraf eder. Bu cihetle kendisindeki insaf, dinin âdeta yarısı bulunmuş olur.

27- (بشاشت = Beşâset): Güler yüzlü, hoş halli olmaktır. Beşâset, ruhta safiyetin neşvenin yüzde parlıtısı demektir. Mukibili, ubusettir ki yüz ekşiliğinden ibarettir. İnsan daima beşûş olmalı, hiç bir kimseye karşı çatık çehreli bulunmamalıdır. Beşâset: bir sadaka, bir atıyye sayılır. Bir hadisi şerifte: "Şüphe yok ki Allah Teala yumuşak huylu, açık yüzlü kulunu sever" buyurulmuştur.

28- (تاديب = Te'dip): Terbiye etmek, edepli, türeli bir halde yetiştirmek demektir. Mukabili terbiyeyi terk ve ihmal etmektir. Tedib vazifesinde asla müsamaha etmemelidir. Kendi çocuklarını güzelce te'dibe çalışmak, her aile reisi için bir vecibedir. Bu husustaki dikkatsizliğin zararları, yalnız bir ferde bir aileye değil, koca bir cemiyete aittir. "Baba ile ananın te'dip etmediğini gece ile gündüz, yani zaman te'dip eder. Gece ile gündüzün te'dip etmediğini de cehennem te'dip eder" buyurulmuştur. (3)

29 - (تأنى = Teenni): Bir işde acele etmeyip bir düşünce dairesinde hareket etmektir. Böyle bir harekete "teüde" de denir. Vakti gelip çatmış olan hayırlı bir işte teenniye mahal yoktur. Fakat henüz vakti gelmeyen bir iş hakkında acele hareket etmek de mahrumiyete sebep olacağından doğru değildir.

Teenninin mukabili, isticaldır, ya'ni: Bir şeyi vaktinden evvel elde etmeğe koşmaktır. Bir hadisi şerifte: "Teenni rahmandan, acele işte şeytandandır" buyurulmuştur. (4) Diğer bir hadisi şerif de şu mealdedir: "Her işte teenni hayırlıdır, ahiret işi müstesna." (5)

(۱) الانصاف نصف الدين.

(۲) ازالة يحب السهل الطلق.

(۳) من لم يادبه الابوان يادبه الملوان ومن لم يادبه الملوان يادبه النيران.

(۴) التانى من الرحمن والمجلة من الشيطان. (۵) التؤدة فى كل شئ خير الا فى عمل الاخرة.

30 – (تعظيم =Ta'zim): Hürmet, riayet bir zat hakkında büyük sayıldığına delâlet edecek surette güzel muamelede bulunmak demektir. Mukabili tahkirdir, ya'ni: Bir kimseye karşı kadrini tenzil edecek tarzda muamele yapmak demektir ki asla câiz değildir.

İlim, edeb, yaş itibariyle bizden büyük olanlara hallerine göre saygı göstermek, bizden genç olanlar hakkında da sevgi ile muamelede bulunmak bizim için insanî bir vazifedir. Bir hadisi şerifte: "Bizim büyüklerimize ta'zim, küçüklerimize merhamet etmeyen bizden değildir" buyurulmuştur. (1)

31 – (تامل = Tefe'ül): Bir şeyi uğur saymak, bir hâdiseyi bir hayır mukaddimesi görmektir. Bu, güzel bir zan meselesi olduğundan memduhtur. Mukabili, teşe'üm, tetayyüddür ki bu da bir şeyi uğursuz görmek, nefsin kendisinden nefret duyduğu bir hâdiseyi, meselâ, bir kuşun ötüşünü veya bir tarafa uçuşunu bir uğursuzluğa alâmet saymak demektir. Bu ise bir kötü zan=fena kuruntu eseri olduğundan caiz değildir.

İnsan için her hangi bir hadiseden bir uğursuzluk hükmü çıkararak kendisini ye's veya vehm içinde bırakmak doğru değildir. Bazı günlere, vakitlere şeamet isnat edilmesi de muvafık görülmez.

Peygamber efendimiz: "Fal, ya'ni: Güzel söz, temiz lâkırdı hoşuma gider." buyurmuştur. (2) İnsan hayırlı söz söylemeli, fena meş'um lâkırdılardan dilini sakındırmalıdır.

32 – (تفكير = Tefekkür): Düşünmek, bir mesele hakkında fikri harekete getirmek demektir. Büyük yaradancımızın kudretine şahadet eden varlıkların tefekküre dalmak bir ibadettir. Maddî ve manevî bir çok keşifler, yükselişler, bütün tefekkür mahsulüdür.

Tefekkürün mukabili, gaffettir, düşünmeden mahrumiyettir ki insana asla yakışmaz. Bir hadisi şerifte: "Allah Tealânın yaratmış olduğu şeyler hakkında tefekküre dalmız, fakat Allah Tealânın zatında tefekküre dalmayınız, sonra helak olursunuz" buyurulmuştur. (3)

33 – (تواضع = Tevazu): Mahviyet göstermek, müstahık olduğu mertebenin aşağısına tefeddülen razı olarak, o veçhile muamelede bulunmaktır. Mukabili, tekebbürdür, tecebbürdür, gururdur. Bunlar, kendisini büyük görmek, kendisini lâıyk olduğu mertebenin üstünde göstermeğe çalışmak, fani şeylere güvenerek ona buna karşı çalım satmaktır ki, pek ziyade kötü bir huydur. Bir hadisi şerif: "Allah Tealâ, muktesit olanı zengin eder, israf edenî de fakir düşürür, tevazu göstereni yükseltir, kibirlenen kimseyi de kırar geçirir" mealindedir. (4)

(۱) من لم يوقر كبيرنا ولم يرحم صغيرنا فليس منا.

(۲) يعجبني الفال: الكلمة الحسنة الكلمة الطيبة.

(۳) تفكروا في خلق الله ولا تفكروا في الله فتهلكوا.

(۴) من اتصد اغناه الله ومن بذر اقره الله ومن تواضع رحمه الله ومن تجبر قصمه الله.

34 - (توکل = Tevekkül): Hakka güvenmek, esbaba sarıldıktan sonra muvaffakiyeti Haktan beklemek ve insanların güçleri yetişemediği, şeyleri Allah Tealâya bırakıp ye's ve kederden beri olmaktır. Tevekkülden mahrumiyet büyük bir nakisadır. Bir mü'min bilir ki: Her hangi bir hadisenin husulü için her halde sebeplerin mevcudiyeti kâfi değildir. Yaradımızın dilemediği bir hâdise hiç bir vakit vücuda gelemez. Ve hâlikımızın dilediği bir şeye de hiç bir kuvvet mani olamaz. Maahaza tevekkül sebeplere sarılmaya mani' değildir. Allah Tealâ bir çok hâdiseleri birer sebebe raptetmiştir. Bu husustaki âdeti ilâhiyeye riayet lâzımdır. Resuli Ekrem efendimiz devesini bir şeye bağlamaksızın dışarda bırakıp huzuru nebevîlerine giren Amr ibni Ümeyye'ye: (قيد و توکل = Bağla da tevekkül et) diye tenbih buyurmuştu.

35 - (نيات = Sebat) sözde durmak, ahde vefa etmek, bir meslekte, bir kanaatte veya bir fikirde berkarar bulunmak demektir. "Sabit olanlar nâbit olurlar" sözü meşhurdur. Sebat, muvaffakiyetin bir şartıdır. Maamafih hayırlı ve hakka mukarin olan şeylerde sebat göstermek bir fazilettir. Faydasız, batıl şeylerde sebat göstermek ise aklın zafına, insafın yokluğuna delâlet edeceği cihetle büyük bir kusurdur.

36 - (جود = Cûd): Cömertlik, nâsa ihtiyaçlarını bildirmelerine meydan vermeksizin lütufta, ihsanda bulunmak halidir. Verilmesi lâyük olan şeyleri münasip olan mahallere sühuletle vermek melekesinden ibaret olan seha de bu kabildendir.

Cûd ve seha, insana layık bir meziyettir. Bunların mukabilleri ise hisset, tama', cimriliktir ki, insanlara asla yakışmaz. Bir hadisi şerifde: "Cömert kimsenin taamı, şifadır, hasis kimsenin taamı da marazdır" buyurulmuştur. (1)

37 - (حزم = Hazm): Basiretle yürümek, ihtiyatlı bir tarzda davranmak, neticesi bilinmeyen şeylere hemen atılmamaktır. Mukabili, ihtiyatsızlıktır. Hazme riayet edenler, nedamete uğramazlar. Maamafih hazm, bazan kötü bir kuruntudan ileri gelir. Binaenaleyh hazm diye vehme düşmemek lazımdır. Bunun içindir ki bir hadisi şerifde (الحزم سوء الظن = Hazm bir kötü düşüncedir) buyurulmuştur.

38 - (حسن ظن = Hüsni zam): Güzel sanma, bir kimsenin veya hâdisenin iyiliği hakkındaki vicdanî kanaat demektir. Mukabili, suizandır. İnsan suizanda itidal dairesini geçmemeli, hiç bir kimse hakkında da yok vere suizanda bulunmamalıdır.

Filhakika her hangi bir kimse hakkında körü körüne "pek iyi bir zattır" diye hükmetmek, hüsni zannı, suiistimal etmek olacağından mezmumdur. Onun bunun ahvalini araştırmak, kusurlarına muttali' olmak arzusu da jecessüs denilen ve suizandan neş'et eden gayri ahlâkî bir hareket olduğu cihetle haramdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Şüphe yok ki zannın bazıları bir günahdır." buyurulmuştur.

39 - (حنظ لسان = Hıf zı lisan): Dili lüzumsuz lâkırdılardan koruyup hacet miktarından fazla söz söylememek halidir ki, pek memduhtur. Mukabili "Mâlâ ya'ni" denilen şeyler ile uğraşmak ağıza her geleni söylemektir. Akıllı kimseler, çok kere sükût ederler. Lüzum görülmedikçe söz söylemek istemezler. Sükût pek müstahsendir. Elverir ki bir hakkın ziyana, bir hakikatin yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermesin.

Aleyhisselâ tu Vesselâm Efendimiz: "Her kim Allah'a ve âhuret gününe inanmakta ise hayır söylesin veya sussun" buyurmuştur. (1)

40 - (حق = Hak) Allah Tealânın bir mübarek ismidir. Her sabit, doğru olan şeye de hak denir ki mukabili, batıldır. Herkesin meşru olan salahiyetine, iktidarına, bir şey üzerindeki malikiyetine de hak denilmiştir ki cem'i: Hukuktur.

Her hak mukabilinde bir vazife vardır. Meselâ: Bir insan hayat hakkına, şeref ve haysiyet hakkına mâliktir. Bunlara kimsenin tecavüzü câiz değildir. Binaenaleyh o insan da bu hak mukabilinde başkalarının hayat hakkına şeref haysiyet hakkına riayetle muvazzaftır. Bunlara da kendisi tecavüz edemez. Böyle bir tecavüz haramdır, cezayı müstelzimdir, âlemin intizamına mani'dir.

Hak, daima haktır. Hakka kuvvet vesaire galebe edemez. Muvakkaten mahvolan bir hak, bir gün dünyada, dünyada olmasa bile yarın ahirette zahir olacaktır.

41 - (حكمت = Hikmet) İlim ve âmelin birleşmesinden husule gelen yüksek bir sıfattır. Bilmeyen veya bilgisi ile âmel etmeyen bir kimse, hakîm ünvanını alamaz. Her şeyin hakikatine bilgi edinmeye de hikmet denir. Adaba, ahlâka, mevzılara ait belîğ sözlere, fıkralara da hikmet denilir.

Hakîm olan zatta, zekâ, hıfz, güzel tasavvur, kolaylıkla taallüm, sefai zihin, cevdeti fehim, mafuzatı istihzar hassaları tecelli eder. Bir âyeti kerimede: "Kendisine hikmet verilmiş olan kimseye muhakkak bir çok hayır verilmiş olur." Buyurulmuştur. (2) Bir hadisi şerif de şu mealdedir. "Hikmet mü'minin itiğidir. Binaenaleyh onu nerede bulursa alır." (3)

42 - (حلم = Hilm) Şiddete tahammül, gazap ateşini söndürmek, nefsini heyecandan korumak demektir ki, yerinde gösterilmek şartıyla büyük bir fazilettir. Mukabili hiddettir, tehevürdür ki, bu da öfkeden, titizlikten hoşça gitmeyen bir hâdiseden dolayı gazap kuvvetinin parlamasından ibarettir.

(۱) من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيراً أو ليصمت.

(۲) ومن يؤت الحكمة فقد أوتي خيراً كثيراً.

(۳) الحكمة ضالة المؤمن فإبنا وجدها أخذها.

Gazap, darılma halleri, kalp kanının galeyanı zamanında nefsin vücade gelen bir tegayyürüdür ki, haksız yere olunca bir kusur sayılır, nedamete sebep olur. Fakat akla tabi ve haksızlığa karşı olan bir gazap, memduhtur. Çünkü mukaddesat, bu sayede müdafaa edilebilir.

Hilm, ilme ve hikmete mukarin olmalıdır. Bir hadisi şerifte: "Hiç bir şey, diğer bir şey ile ilim ile hilmden efdal olarak toplanmış değildir" buyurulmuştur. (1)

43 - (حمت = Hamiyet): Mukaddes şeyleri milletin haklarını korumak ve namusu, haysiyeti töhmetten vikaye etmek hususlarında gösterilen bir gayret ve ihtimam hassasıdır. Bu pek memduh bir haslettir. Fakat batıl fikirleri, akideleri korumak yolunda gösterilen gayrete "Hamiyeti câhilâne" denir ki bu pek mezmumdur.

44 - (حیا = Haya) Utanma, hicab, ar, namus manâlarına gelir. Çirkin şeylerden nefsin darlanması, edebe muhalif bir hadisenin zuhurundan dolayı kalbin bir rikkat ve ızdırap içinde kalması demektir ki, eseri hemen yüzde belirmeye başlar.

Haya, pek güzel bir haslettir. Mukabili, vekahatdır ki, utanmazlıktan, batılı hak suretinde görüp çekinmeksizin irtikâb etmekten ibarettir.

Hayasızlık, insanı insanlıktan çıkarır, hayvanlardan aşağı bir hale düşürür. Bir hadisi şerifde: "Haya imandan bir bölümdür" buyurulmuştur. Diğer bir hadisi şerif de. "Nâsdan utanmayan, Allah Tealâdan da utanmaz, mealindedir. (2)

45 - (خشوع = Huşu) Tevazu göstermek, hakka boyun eğmek, korku ile sevgiden mümtezic edibane bir vaziyet almak demektir. Mukabili, gaflet istikbar, kalp huzurundan mahrumiyettir. Bir ibadetin kıymeti huşua mukareneti nisbetinde artar. Haşyet de ta'zimle karışık, kalbe aid bir korku demektir. Allah korkusuna "haşyetullah" denir.

Kalbinde haşyetullah bulunmayan bir kimseden her türlü fenalık zuhur edebilir. Bir hadisi şerifde: "Hikmetin başı Allah korkusudur" buyurulmuştur. (3)

Allah Tealânın kudretini, azametini düşünen her mütefekkir mü'minin kalbinde Allah korkusu parlar, kendisini daima iyiliğe sevkeder durur.

46 - (خير = Hayır) İyilik demektir. Her meşrû olan mal ve menfaat da bir hayırdır, hakkın ihsanıdır. Allah Tealânın rızasını kazanmaya vesile olan her güzel âmel bir hayırdır, asıl "hayrı ahlâkî" de bundan ibarettir.

Hayrın mukabili, şerdir. Hakka, tab'a gayri mülâyim ve fena bir neticeyi müstelzim olan her şey, bir şerden ibarettir.

(۱) ما جمع شئ الى شئ افضل من علم الى علم.

(۲) الحياء شعبة من الايمان. من لا يستحي من الناس لا يستحي من الله.

(۳) رأس الحكمة مخافة الله.

Herkesin hakkında iyilik dilemeye "hayırhahlık" denir ki, ruhun saf-fetinden ileri gelir. Bütün hayır müesseseleri, hayırhahlığın bir eseridir. Başkasının fenalığını istemek de "bethahlık" denilen ruhî bir hastalıktır ki, sahibinin şerir olduğuna bir âlâmettir.

İşte "hased" denilen pek kötü bir ruh, bu bethahlıktan başka değıl-dir...

Evet... Başkasının bil'istihkak nail olduğu nimetlerden bî huzur olup da o nimetlerin zevalini istemek bir hasedden ibarettir. Bu pek fena bir has-let olduğu cihetle bundan pek sakınmalıdır. Bir hadisi şerifde: "Hasedden kaçınız. Çünkü ateş kuru odunları yakıp bitirdiğı gibi hased de güzel a-melleri yer bitirir." buyurulmuştur. (1)

Şerre âlet olan bir nimetin zevalini istemek haset sayılmaz. Kezalik: Baş-kasının nail olduğu bir ni'metin mislinâ nail olmak arzusu da haset de-ğildir. Bu arzuya "Gıbte" ve "Münafese" denir ki bazı hallerde câizdir. Yük-sek bir âlimin bilgisine faziletine gıbte edilmesi gibi.

47 - (دوستلى = Dostluk) İki veya daha ziyade kimse arasında husule gelen samimî bir sevgi ve bağıllık demektir. Allah için olan dostluk devam eder, dünya için olan dostluk da bir şihap gibi parlar parlamaz söner gider.

Dostluğun mukabil; düşmanlıktır, adavettir, garezkârlıktır. Bütün müs-lümanlar birbirinin dostudur, çünkü aralarında ebedî olan bir din kardeşliği vardır.

Peygamberi zişan Efendimiz, ümmeti merhumesine şöyle emretmiş-tir: "Birbirinize buğz etmeyiniz, haset etmeyiniz, arka çevirmeyiniz, ey Al-lahın kulları!.. Kardeş olunuz, bir müslümana helâl olmaz ki kardeşini üç günden ziyade terk ede" (2) Başkasının bir kederinden sevinmek de bir düş-manlık eseri olduğundan câiz değildir. Buna "Şematet" denir ki bir hadisi şerifde "Kardeşin için şematat izhar etme, sonra Allah Teâlâ ona merhamet eder de seni mübtelâ kılar." buyurulmuştur. (3)

48 - (ديانت = Diyanet) Dindarlık, dinin mukaddes hükümlerine riayet muktezasınca hareket etmektir. Mukabili, dinsizlik, dinin ahkâmına riayetsizliktir ki, bütün fenalıkların en büyük kaynağıdır.

İnsanların kurtuluşu, temiz bir halde yaşayışı, saadete ermesi ancak di-yanet sayesinde. Diyanet, fıtrîdir, gerek ferdler için ve gerek cemiyetler için zarurîdir. Binaenaleyh diyanete sınıksız sarılmalıdır. Bu, beşeriyetin menfaat ve selâmeti bakımından son derece lâzımdır.

49 - (ذكر = Zikr) Anmak hatırlamak mânâsınadır. Allah Teâlâ-nın mukaddes isimlerini anmak bir vecîbedir, en ulvi bir zikirdir.

(۱) اياكم والحسد فان الحسد يأكل الحسنات كما تأكل النار الحطب..

(۲) لاتباغضوا ولاتحسدوا ولاتباؤوا وكونوا عبادالله اخواناً لايتحل لمسلم ان يهجر اخاه فوق ثلاث.

(۳) لانظهر العيامة لاختك فيرحهالله وبتليك.

Hak Tealâ hazretlerini zikretmek, ya azametini düşünmekle olur. Bundan heybet ve iclâl husule gelir. Yu kudretini mülâhaza ile olur. Bundan havf ve hüzn tevellüt eder. Veya nimetlerini anmakla olur, bundan şükür ve hamd vücude gelir. Veya pek bedi' olan eserlerini tefekkür ile olur, bundan da ibret ve intibah yüz gösterir.

Zikrin mukabili, nisyandır, hakkı unutmaktır. Allahü azimüşşanın mübarek isimleri ile lisanı ubudiyeti tezyin etmemektir. Bu pek acınacak bir gaflet eseridir. Bir âyeti kerimede: "Allah Tealâyı çok zikrediniz ki felâh bulabilesiniz" buyurulmuştur. (1)

Bir hadisi şerifde: "Zikrin efdalı Lâilâhe illallâhdır, duanın efdalı da Elhamdülillâh" diye varid olmuştur.

50 - (رضا = Rıza) Hoşnut olmak, muvafakat göstermek, herhangi bir hükmü veya hâdiseyi kalben hoş görüp kabul etmektir. Mukabili: Muhalefettir, reddir, itirazdır.

Allah Tealânın her hükmüne, her takdirine razı olmak bir kulluk vazifesidir. Hak bir şeye razı olmamak bir hamakat alâmeti olduğu gibi bâtil bir şeye razı olmak da bir tuğyan, bir isyan eseridir.

Bir hadisi şerifde: "Allah Teala bir kulu severe imtihan eder, bazı sıkıntılara mübtelâ kılar, ta ki duasını, niyazını işitsin" buyurulmuştur. (2)

51 - (رفق = Rifk) Yavaşlık, mülâyemet, nezaket ve nevazişle muamele, neticesi güzel olan bir şeye güzelce inkiyat manasınadır. Mukabili de unftür, huşunettir, gıltettir ki, sertlik göstermekten, katı yürekli olmaktan, nezakete muhalif muamelede bulunmaktan ibarettir. İnsan, rıfk sayesinde en müşkül neticeleri elde edebilir. Huşunetle muamele yüzünden de husulü pek yakın olan şeyleri muhal bir hale getirmiş olur.

Bir hadisi şerifde. "Şüphe yok ki Allah tealâ refiktir, rıfkı sever ve unft üzerine vermediğini rıfk üzerine verir" buyurulmuştur. (3) Diğer bir hadisi şerif de: "rıfkıtan mahrum olan, hayırdan mahrum bulunur" mealindedir. (4)

52 - (سى = Sa'y) Çalışmak, bir maksadın husulü için elden gelen gayreti sarfetmektir. Mukabili, atalettir, bataettir, meskenettir ki, islâm ruhuna aslâ uygun değildir. İnsan, meşru şeyleri elde etmek için muntazaman bir sa'y ve gayret sahibi olmalıdır. Bütün terakkiler, sa'y ve gayretin birer semeresidir. Kur'an-ı Kerim'de: "İnsan için sa'yettiği şeyden başkası yoktur" buyurulmuştur. (5).

(۱) واذكروا الله كثيراً لعلكم تفلحون.

(۲) اذا احب الله عبداً ابتلاه ليعلم نضرته.

(۳) ان الله رفيق يحب الرفق و يعطى عليه ما لا على العنف.

(۴) من حرم الرفق حرم الخير.

(۵) وان ليس للانسان الا ما سعى.

53 - (استر عيوب = Setri uyub) Onun bunun ayıplarını kusurlarını örtmek, görmemezlikten gelmek, başkalarına ifşa etmemek demektir. Mukabili, ifşayı uyubtur.

Başkalarının kusurlarını arkalarından söylemek gıybettir. Hattâ bir kimsenin arkasından boyuna, libasına, yiyip içmesine, gezip yürümesine dair bir noksanını dil ile, göz ile veya el ile işaret ederek göstermek de bir gıybettir. Çünkü bunları haber alınca müteessir olacağı şüphesizdir.

Başkalarına yapmadıkları kusurları isnat etmek de iftiradır, büh tandır. Bunlar, islâm terbiyesine muhaliftir, kat'iyen haramdır.

Bir hadîsi şerif de: "Ne mutlu o kimseye ki kendi kusuru, kendisini başkalarının kusurlarını görmekten meşgûl kılmıştır" buyurulmuştur. (1)

Binaenaleyh insan, kendi kusurunu görüp onu islâha çalışmalıdır. Şu kadar var ki, gayri meşru şeyleri hiç çekinmeksizin yapıp duran fasık kimselerin bu çirkin hallerini arkalarından söylemek, gıybet sayılmaz. Bu söyleyiş ile fena haller takbih edilmiş, başkaları bundan korunulmuş olur. Bir islâm cemaatine karşı lâübaliyane bir vaziyet alarak gayri ahlâkî şeyleri alenen yapıp duran kimselerin bu fezahtlerini söylemek, efkârı umumiyenin güzel bir tezahürü demektir. Elverir ki bu söyleyiş, şahsî bir iğbirar neticesi olmasın

Gıybetin mes'uliyetinden kurtulmak için mümkün ise gıybet edilen kimseden helâllik dilemeli, itizarda bulunmalıdır. Bazı zevata göre yapılmış olan bir gıybetten dolayı peşiman olup istiğfarda bulunmak kâfidir. Keyfiyeti haber verip gıybet edilen kimseden helâllik dilemek bir teessüre, bir dargınlığa sebebiyet verebilir. Şu kadar var ki o kimse bu gıybetten haberdar olmuş ise o halde kendisinden özür dileyerek istihlâlde bulunmak lâzımdır.

İki dargın kimsenin özür dilemek için müsafahada bulunması istihlâl sayılır.

54 - (شجاعت = Şecaat) Yiğitlik, bahadırılık, kalb metaneti, lüzumu halinde mehlekelerle atılabilmek hassası demektir. Mukabili, cebanettir, korkaklıktır. Hak yolunda mükaddesatı müdafaa uğrunda gösterilen şecaat, pek kıymetli bir haslettir.

55 - (شفت = Şefkat) Acıyıp esirgeme, korku ile karışık merhametten ileri gelen ruhî bir halettir ki, başkalarına ârız olan veya olması melhuz bulunan nahoş bir hal karşısında tecelli eder. Mukabili, rahmet ve rikkat duygusundan mahrumiyettir ki pek fena bir haslettir.

Şefkat. Temiz,saf kalblerin bir hassasıdır. Müslümanlıkta: "Allah Teâlânın emirlerine tazim , mahlukatına şefkat" büyük bir esastır.

56 - (شكر = Şükr): Görülen iyiliğe karşı söz ile, iş ile memnuniyet ve kıymetsinazlık göstermektir. Görülen bir iyiliği sena ile anmak da bir şükürdür. Mukabili küfranı ni'mettir.

Biz, her dakika binlerce nimetlerine nail olduğumuz Allah Tealâya şükür etmeğe borçlu bulunduğumuz gibi, iyiliğini gördüğümüz zatlara karşı da teşekkür borçluyuz. Bir hadisi şerifde: "Nâsa şükretmeyen Allah Tealâya da şükretmez" buyurulmuştur. (1)

57 - (شهوت = Şehvet) İstek, tab'a mülayim olan bir şeyi istemek için nefsin hareketi hayat sahiplerinin birbirine karşı olan tabû meyilleri demektir. Meşru' bir şey hakkındaki mutedil bir şehvet, bir meyl, memduhtur. Meşru olmayan bir şey hakkındaki şehvet ise behimî bir hal olduğundan pek kötüdür. Pek zararlıdır, bundan kaçınmak lâzımdır.

Heva, beyhude arzu ve nefsin bir lezzetten dolayı bir şeye meşru bir sâik olmaksızın meyelâni demektir. Heves de bir şey hakkında gösterilen noksan ve ham bir aşkdan, sevdadan başka değildir. Şüphe yok ki bunların ikisi de mezmumdur. İnsanın feyzine, şerefine manidir. Peygamber Efendimiz: "Yarabbi beni ahlâkın çirkin olanlarından ve hevalardan uzak bulundur" diye dua ederdi. (2)

58 - (صبر = Sabr) Acıya katlanmak, tab'a mülâyim gelmeyen hallere telâş göstermeksizin mukavemet etmektir. Mukabili ceze'dir, sabırsızlıktır. İnsan yaşadıkça bir takım acı hadiseler karşısında kalır. İşte bunlara karşı sabr etmek lâzımdır. Bir âyeti kerimede de "Şüphe yok ki Allah Tealâ, sabr edenlerle beraberdir" buyurulmuştur. (3) Sabrın sonu selâmettir. Muvaffakiyettir. Sabır acıdır, fakat semeresi tatlıdır.

Sabırsızlık ruhun za'fından ileri gelir. Şu kadar var ki, meşru' olmayan şeyler hakkında sabır caiz değildir. Bunlara karşı kalben bir elem duyulması ve mümkün ise mücadele yapılması icab eder. Def'i kabil olan kötülöklere veya ihtiyaçlara katlanmak sabır değil, bir acıdır, bir meskenettir. Resülü Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: "İlâhi! Ben sana acizden ve tenbellikten sığınırım" (4) diye dua buyururdu.

59 - (صدق، صداق = Sıdk, sadakat) Hakikata muvafık olan doğru söz, sıdktır. Garaz şâibesinden beri ve her veçhile halis olan bir dostluk da sadakattir. Her hangi bir doğruluğa da sadakat denir. Sıdkın mukabili, Kizb =yalandır. Sadakatin mukabili de hiyanettir, istikametten mahrumiyettir.

(۱) من لا يشكر الناس لا يشكر الله.

(۲) اللهم جنبني منكرات الاخلاق والاهراء.

(۳) ان الله مع الصابرين.

(۴) اللهم انى اعوذ بك من المعز والكسل.

İnsanlara sıdk ve sadakat yakıştır. Yalancı bir kimseyi ne Allah Tealâ sever, ne de başkaları. Yalan haramdır. Yalancı bir kimsenin insanlık bakımından hiç bir kıymeti olamaz.

Söylediği yalan sözleriyle halkı aldatan, yaptığı hud'alar, desiseler ile ötekini berikini iğfale çalışan kimse, pek büyük bir günahkârdır. Bir hadisi şerifte buyurulmuştur ki: "Bize hıyanet eden bizden değildir. Mekr ve hud'a denilen şeyleri yapanlar cehennemdedirler." (1) Hasılı insanın sözü de, özü de doğru olmalıdır. Doğru olmayanlar için saadet kapıları kapalıdır. İslâmiyet gibi hikmet ve hakikat esasları üzerine kurulmuş bir dinde doğru luğa aykırı bir şey, asla yer bulamaz.

60- (صلاح =Salâh): İyi hal, her hayrı camî faziletlerin toplanmasından hasıl olan yüksek bir sıfattır. Mukabili: Fesattır, fücurdur. Bir millet, kendi efradının salâhına çalışmalıdır, çalışmazsa fesat erbabının elinde esir olur. Bir müslüman, dinî, ve dünyevî vazifelerini bilip güzelce tatbik etmedikçe salâhı hal sahibi olamaz.

61- (صلة رحم =Silei rahim): Akribayı arayıp sormak, akribanın kusurlarını afvetmek, muhtaç olanlarına yardımda bulunmaktır. Akriba ile görüşmek, müsârabede bulunmak, kendilerine selâm ve hediye göndermek, silei rahim sayılır. Yakın olan akribayı mümkün ise buldukları beldelelere gidip görmek, uzak akriba ile de mektuplaşmak lâzımdır. Mukabili kat'i rahimdir ki akribayı unutup terketmektir. Böyle bir hareket müslümanlığın tavsiye ettiği ailevi, içtimai vazifelere muhaliftir. Bir hadisi şerif: "silei rahim, ömrü uzatır, artırır" mealindedir. (2)

62 - (صلات = Salâbet): Metanet, mukaddesatı korumak hususunda insanın muttasif olduğu kâlb kuvveti demektir. Mukabili, lâübalilik, akide gevşeklîğidir.

Salâbet, pek kıymetli bir haslettir. Bazen salâbet yerinde "taassub" manâsında da kullanılır. Taassup, esasen âdetlerde, türelerde, maddi ve manevi sair hususlarda fazla sebat ve taraftarlık göstermek demektir. Bu cihetle iki türlüdür. Biri, meşru' taassubtur ki ma'kul âdetlere, akidelere karşı gösterilen sebatdır. Bu pek memduhtur. Diğeri ise batıl, faidesiz türeler, modalar, fikirler ve yapıpı yapılmamasında difî bir mahzur bulunmayan hususlar hakkında gösterilen taassubdur ki, bu pek mezmumdur. Yazık ki bir takım kimseler; bu ikinci kısma dahil bir çok esassız şeylere dört ellerile sarıldıkları halde mukaddesata, dinî şeaire sarılan zatlara bir kusur olmak üzere taassub isnat etmekten kendilerini alamazlar. Bu bir tersine görüş neticesidir. Bundan kaçınılmalıdır. Hakkı hak, batılı da batıl görmeye çalışmalıdır.

(۱) من غشنا فليس منا والمنكر والحداع في النار.

(۲) صلاة الرحم تزيد العمر.

63- (ظرافت =Zarafet): İncelik, kibarlık, zekâyâ mukarin, hoş âyende sözler ile işler ile ittisaf melekesi demektir. Mukabili, kabalık denilen bir halettir ki ruhlar üzerinde pek fena tesir yapacağı cihetle mezmumdur. Fıtrî zarafetler, esasen haddi tecavüz etmemek şartıyla memduhdur. Fakat her işte, her sözde bir zarafet göstermeye çalışmak, vakara da ciddiyete de münafidir, hafiflikten ibarettir. Binaenaleyh bu hususta itidalden ayrılmamalıdır.

64- (عدل، عدالت =Adl, adalet): Hakka yönelmek, haksızlıktan kaçınmak, her hakkı müstehkûkına vermeye çalışmaktır. Mukabili zulüm'dür gadr'dır, insafsızlıktır.

Dünyanın bütün nizam ve intizamı adaletle kaimdir. Allah Tealâ Hazretleri bize adaletle emrediyor. Binaenaleyh insan, her hareketini bir itidal, bir adalet dairesinde yapmağa çalışmalıdır. Vazifesinde adaletle riayet etmeyen bir insan; kendisine de vatanına da, bütün insaniyete de fenalık etmiş olur. Her hangi bir hakkın ziyana veya tehirine sebebiyet vermek bir zulümdür. Herhangi kimseden haksız yere bir şey almak zulümdür. Her hangi insana veya hayvana haksız yere eziyet vermek de bir zulümdür. Zulmün neticesi ise azaptır, felâkettir. Bir hadisi şerifte: "Mazlumun duasından sakın. Çünkü o dua ile Hak Tealâ arasında perde yoktur" buyurulmuştur. (1)

65- (عزم =Azm): Bir işe kat'î surette niyet etmek, bir işi yapmağa kalbi bağlayarak yönelmektir. Mukabili, tereddüt ve tarahidir. Meşru gayeler uğrunda azimli olmak bir meziyettir. Bir âyeti kerîme şu meâldedir, "Azm edince de Allaha tevekkül et, artık tereddüt etme - şüphe yok ki Allah Tealâ, mütevekkil olanları sever." (2)

66- (عشق =Aşk): Fazla sevgiden, ilgiden bir şey hakkında kalbin pek ziyade alâka ve incizab göstermesinden ibarettir. İnsanlar, maddeten veya ma'nen güzel, lezzetli buldukları şeylere karşı kalblerinde bir meyil duyarlar. Bu meyil, mutedil olursa "muhabbet" pek kuvvetli olursa "aşk" adını alır. İnsanlar, hoşlarına gitmeyen şeylere karşı da bir "nefret" duyarlar. Bu nefret mu'tedil olunca "buğz" pek kuvvetli olunca da "makt" adıyla anılır.

Mukaddesata karşı olan meylin bir aşk derecesinde bulunması pek memduhtur. Fakat fani varlıklara, güzelliklere karşı aşk derecesinde olan meyil, kalbin za'fımdan, düşüncenin noksanlığından ileri geldiği için mezmumdur.

Mukaddesat hakkındaki aşka: "aşkı hakiki: "Aşkî rahmanî" denir. Fâni, havâfî şeyler hakkındaki aşk da "aşkı mecâzî", "aşkı himarî" denilir. Binaenaleyh bu ikinci kısımdan kaçınmak her mütefekkir, yüksek himmetli insan için bir vazifedir.

(۱) اتق دعوة المظلوم فانه ليس بينها وبين الله حجاب

(۲) فاذا عزمتم فتوكل على الله ان الله يحب المتوكلين.

67- (عصمت = İsmet): Ma'sumluk günahlardan kaçınmak melekesine mâlik olmak. Hak Tealânın korkusuyla bütün çirkin şeylerden beri bulunmak demektir. Fena şeylerden uzak bir durumda bulunmak da Allah Tealânın bir koruması olduğundan bir ismet sayılır.

İsmet mukabîli, mücrimlik, ganahkârlık halidir. İnsanın asıl güzelliği şerefi haiz olduğu ismet sayesinde.

68- (عفت = İffet): Namus, Perhizkârlık, nefsi behimi temayüllerden men'etmek melekesi demektir. Mukabîli: fuhştur. Namusa muhalif hareketlerdir.

Ruhların temizliği iffet ile. İffetsiz bir şahıs, zehirli mikroplardan daha muzir bir mahluktur, kendisinden herhalde uzaklaşmak lâzımdır. Nebiyyi Zîşan Efendimiz: Yarabbi!. Ben senden dünyam, dinim ehlim ve malım hakkında iffet dilerim'' diye dua buyurmuştur. (1)

69- (عفو = Afv): Bağışlamak, suçtan geçmek, günahkâr kimse hakkında lâyük olduğu muahezeyi bir lûtf olarak terketmek mânâsındadır. "Safh'' da bir mes'eleden dolayı göz yummak, başa kakmamaktır ki. avf ile beraber kullanılır.

Afv ve safh'ın mukabîli, intikamdır, muahezedir. İntikam ki, acı çıkarmak, fena bir muameleye karşı teşeffii sadr için diğer bir fena muamelede bulunmaktan ibarettir, bazı şartlar dairesinde câiz olabilir. Fakat avf ile muamele yapmak şüphe yok ki daha iyidir. Afvin zevki, intikamın zevkinden daha ziyadedir. Bir hadisi şerifde: "Allah Tealâ, bir kula avf sebebiyle izzetten başka bir şey artırmaz" buyurulmuştur. (2)

Bir şahsa karşı kalben tutulan bir buğz ve gayze ve mazarrat arzusuna da "kin" denilir ki, bu da çok kere insanlığa lâyük olmaz... Yalnız mukaddesata düşman olanlara karşı kalbde ebedî bir kin ve adavet beslemesi icabeder...

70 - (عهد = Ahd): Söz vermektir. Riayet edilmesi lâzım gelen muameleye de ahd denir. Ahde riayet, bir vecibedir. Ahde vefa etmemek bir zulümdür. İnsanlar ahdlerinde, sözlerinde durmalıdırlar, bunlardan mes'ûldürler. Verilen bir sözde meşru bir sebep olmaksızın durmamak, insanın kıymetini ayaklar altına alacak derecede bir nakîsedir. Bir hadisi şerifde. "Ahdin güzelliği, ya'ni: Ahde lâyüküyle riayet edilmesi imandandır" buyurulmuştur. (3)

71- (فضل، فضيلت = Fazl, fazilet): Faikiyete, kerem ve ihsana, ilim ve ma'rifete "fazl" denir. İlim ve İrfan itibariyle olan yüksek dereceye ve ahlâkî vazifelere riayet melekesine de "fazilet" denilir. Fazlın mukabîli,

(۱) اللهم انى اسئلك العفة فى دنياى ودينى واهلى ومالى.

(۲) ماذا لله عبداً بغير الاعزاز.

(۳) ان حسن العهد من الايمان.

isâet, hasaset, cehâlettir. Faziletin mukabili de rezilet, denaettir. Faziletin cem'i "fezail"dir. Hikmet, adalet, şecaat ve iffet sıfatlarına (fezaili asliye), adı verilmiştir ki bunlardan bir çok faziletler, teşe'ub eder. İnsan fazl ile fazilet ile muttasıf olmalıdır. İnsanın şerefi ancak bu sayede te'min edilmiş olur.

72- (فتوت = Fütüvvet): Yiğitlik, şerefi nefis, kerem ve seha dostların kusurlarına karşı afv-ü saflı ile muamele demektir. Mukabili, cebanet, zillet, hisset, gayzdır. Fütüvvet, sahibini dine ve mürüvve te aykırı hallerden korur, fedakârlığa, âlicenaplığa sevkeder. Binaenaleyh fütüvvetle ittüsafa çalışmalıdır.

73 - (فراست = Firaset): Zihin uyanıklığı, bir şeyi çabukça anlayış kabiliyeti, bir insanın ahlâkını, istidadını yüzünden anlamak melekesi demektir.

Firaset, iki türdür. Biri, bir nev'i ilham eseridir ki sebebi bilinmeksiz husule gelir. Diğeri, kesbîdir ki muhtelif tabiatlere vukuf sebebiyle hâsıl olur.

Firasetin mukabili, belâhettir, zekâdan mahrumiyettir. Firasetli zatların huzurlarında uyanık bulunmalı, edebe, fazilete muhalif şeylerden kaçınmalıdır. "Mü'minin firasetinden sakınınız. Çünkü o, Allahın nuriyle bakar" bu yurulmuştur.

74- (قدردانلق = Kadirdanlık: Herkesin mertebesini bilip hakkında ona göre muamele yapmaktır. Mukabili: Kadirnâşınashlıktır. İçtimaî hayatta kadirdanlığın büyük bir ehemmiyeti vardır. Kadir bilen milletler arasında ilim ve hüner sahipleri çoğalır, kadir bilmeyen milletler de bilgiden, marifetten mahrum kalırlar. Bir hadisi şerifde: "Nâsı mertebelerine indiriniz, ya'ni: Herkese mevkiine göre muamele yapınız" buyurulmuştur. (1)

75 - (قناعت = Kanaat): Kısmete razı olmak, yemek, içmek, gibi hususlarda iktisad, itidal dairesinde hareket etmektir. Mukabili, israftır, telbizdir, ihtirastır, tama' ile âdi bir hırstan ibarettir.

Kanaati yanlış anlamamalıdır. Kanaat, mutlaka az ile iktifa edip atalet içinde yaşamak değildir. Belki harisane hareketlerden kaçınmak, başkalarının ni'metlerine göz dikmeyip hakkına razı olmak, bir gönül huzuriyle yaşamaktır. Birçok hırsızlıklar, cinayetler kanaatsizliğin bir neticesidir. Bir hadisi şerifde: "Kanaat tükenmez bir hazinedir" buyurulmuştur. (2)

Filhakika kanatli bir künse, işini yoluna kor, başkalarından müstağni olur, hazinelere malikmiş gibi müreffeh, şerefli bir halde yaşar. Diğeri bir hadisi şerif de: "Kanaat eden azîz, tama'kâr olan da zelil olur" mealindedir. (3)

(۱) أنزلوا الناس منازلهم.

(۲) القناعة كنز لا يفنى.

(۳) عز من قنع وذل من طمع.

Herhangi bir hususta ma'ruf miktarı geçmek bir "israf"tır. Bir şeyi beyhude yere dağıtmak, lâıyk olmayan yerlere sarfetmek bir "tebzir"dir. Bir şeyin husulünü hissettle, hasasetle karışık bir tarzda isteyip durmak da bir "tama"dır, ki bunlar mutlaka kötü hasletlerdir. "Hırs"a gelince bu da bir şey hakkında gösterilen ziyade bir rağbet ve meyelândan ibarettir ki iki türlü olur. Biri, âdi şeyler hakkındaki hırsdır ki mezmumdur, kalbin fakrından, za'fından ileri gelir. Diğeri ise yüksek, müstahsen şeyler hakkındaki hırs'dır ki, meıduhtur. Ruhun himmetine, ulviyetine, delâlet eder.

76- (كرم = Kerem): Seha, me'cd ve şeref, kıymetli şeyleri kolaylıkla, nefis hoşnutluğuyla vermek demektir. Mukabili, hasasettir.

Kerem, yüksek fıtratta yaratılmış insanlara has bir meziyettir.

77 - (لطف = Lûtf): İyilik, güzellik, rıfk ile, okşayışla muamele demektir ki insaniyet nişanesidir. Mukabili, cevrdır, düriştâne muameledir ki insanlığa yakışmaz.

Yaradılanlar hakkında gösterilen lûtuf ve kerem, yaradanın tevfikine, inayetına kavuşmaya bir vesîledir.

78- (لطفه، مزاح = Lâtime, mizah): Şaka ve hoş nükteli söz demektir. Mukabili, ciddiyettir. Mahza bir eğlence, bir iltifat olmak için yapılan ve hiç bir kimsenin hatırına dokunmıyan lâtifeler câizdir. Elverir ki latif olsun, lüzumundan fazla olmasın.

Lâtifenin çokluğu, gülmeyi artırır, kalbi öldürür, mehabeti giderir, düşmanlığa sebep olur. Bir hadisi şerifde şöyle buyurulmuştur; "İnsan, bir söz söylerken bununla yanında bulunanlar gülüşür de kendisi Süreyyadan daha uzağa uçar gider" ya'ni, şeref ve mehabeti berhava olur. Binaenaleyh o göü lâtifelerden çekinmelidir.

79- (مباحة = Mübahat): Öğünme, tefahur, maddi veya manevi bazı sebeplere vasıflara me'ni iftiharında bulunmak demektir. Taktire lâıyk, ulvi şeylere intisabtan dolayı mübahatta bulunmak câizdir. Fakat herhangi fani bir varlıktan dolayı mübahatta bulunmak, kendisini görmek, aslâ câiz değildir. Böyle bir hale "ucb", "gurur", "cahilâne tefahur" denilir ki pek mezmumdur.

Bir hadisi şerifde: "Üç şey mühliktir, fazla cimrilik, uyulmuş heva, insanın kendisini görüp beğenmesi" buyurulmuştur. (1)

80- (متانت = Metanet): Esasen sağlamlık, dayanıklılık mânasındır. İstilâhda: "İnsanın fikrinde sabit, azminde kavi, akidesinde rûsuh sahibi olması" demektir. Mukabili za'ftır, rehavettir, hak uğrunda metanet göstermek kıymetli bir seciyye işidir.

81- (مدح = Medh): Öğmek, ihtiyar ile yapılan güzel işlerden dolayı dil ile yapılan sena demektir. Mukabili zemdir, ya'ni: Birinin aleyhinde fena lâkırdılar söylemek, onun kötü hallerini meydana koymaktır.

Medhe lâıyk kimseleri medhetmek, cemiyet arasında faziletin kemalin artmasına sebep olabileceği cihetle memduhtur. Fakat medhe seza olmayanları medhetmek; hakikata muhalif, seciyyeye münafi, başkalarını iğfale sebep olacağı cihetle pek mezmumdur. Bir hadisi şerifde: "Onu bunu medhedip duranları görünce yüzlerine toprak saçınız" buyurulmuştur. (1) Filhakika şahsî bir menfaat düşüncesiyle lâıyk olmayanları medhe kalkışanlar, böyle bir muameleye müstahıktırlar. Herhangi bir kimseyi haksız yere zemmetmek de haramdır.

82- (مدارا-مماشات =Müdarâ, Mümaşat): Yüze gülmek, Zahirî dostluk göstermek, nâsa karşı güzel muamelede bulunmak başkalarının fikirlerine uyarçasına hareket etmek ve suluh-u salâh üzere durmaktır. Meşru' surette yapılan müdarâ, memduhtur, muvaffakiyete sebeptir. Bir hadisi şerifde; "Nâsa müdarâ, bir sadakadır" buyurulmuştur. (2) Diğer bir hadisi şerifde: "Ben farzlar ile emrolunduğum gibi nâsa müdarâ ile de memur oldum" mealindedir. (3)

Fakat güzel bir akibet düşüncesiyle olmaksızın herhangi bir kimsenin mücerret mevkiinden veya servefinden dolayı yüzüne gülmek, kendisine müdarâda bulunmak pek mazmumdur. Böyle bir hale temelluk, tabasbus, müdahâne, yaltaklanmak dalkavukluk denir ki insaniyete asla yakışmaz, dinen memnu, aklen makduhtur.

83- (محبته =Muhabbet): Sevgi, dostluk ve kendisinden lezzet duyduğu şeye ruhun meyletmesi demektir. Mukabili buğzdur, adavettir.

Muhabbetler, iki türdür. Biri tabiî ve cibilli muhabbettir. İnsanın evlâdına karşı olan sevgisi gibi. Diğerî kesbîdir. İnsanın kendisinde kemal gördüğü bir insanı sevmesi gibi.

Muhabbetler diğer bir bakımdan da iki türdür. Biri sebebi zail olan muhabbedlerdir. Bir kimseyi mücerred dünyalığından dolayı sevmek ki, o dünyalık aradan kalkınca muhabbet de aradan kalkar. Diğerî, sebebi zail olmayan muhabbetlerdir. Herhangi bir zatı mücerret Allah için sevmek gibi. Bu türlü muhabbetler devam eder. İşte ahlâkça bir fazilet sayılan muhabbetlerden maksad da bu türlü sevgilerdir. Bir hadisi şerifde: "Allah Tealâya âmellerin en sevgilisi, Allah için muhabbed, Allah için buğzdur" buyurulmuştur. (4) Binaenaleyh insan, Allah Tealânın sevdiği şeyleri sevmeli sevmediği şeyleri de sevmemelidir.

84- (رحمة، رحمة =Merhamet, Rahm): Esirgemek, acımak, şefkat göstermek, biçarelerin hallerine kalben acıyarak kendilerine yardımda bulun-

(١) اذا رأيتم المداحين فاحشوا في وجوههم التراب.

(٢) مدارات الناس صدقة.

(٣) امرت بمدارة الناس كما امرت بالفرائض.

(٤) احب الاعمال الى الله الحب في الله والبغض في الله.

mak demektir. Merhamet, temiz ruhların bir ziyne tidir. Yalnız insanlara değil, hayvanlara da merhamet etmelidir. Bir hadisi şerifde: "Yerde olanlara merhamet, ediniz ki, size de gökte olanlar merhamet etsinler" buyurulmuştur. (1)

85-- (صوت =Mürüvvet): Erkeklik, insanlığa uygun olan şey'i yapmak, güzel görünen şeyleri alıp mezemmeti müstelzim olan hallerden kaçınmak demektir. Mukabili namerdlik tir. Açıkça yapılmasından utanılacak bir şeyi gizlice de yapmamak bir mürüvvet eseridir. Görülen bir iyiliği unutmamak ve fırsat düşünce mukabilinde iyilik yapmak da bir mürüvvet eseridir.

86-- (مشاوره =Müşavere): Danışma, bir hususun hayırlı olup olmadığını anlamak için münasip görülen kimse ile fikir müdavelesinde bulunmak demektir. Mukabili hodreylik tir.

Müşavere bir sünnettir. İnsan, müşavere neticesinde tenevvür eder, hatınna gelmeyen şeyleri hatırlar, ihtiyatlı bir tarzda hareket etmiş olur. Hodrey olan yani yalnız kendi rey ve fikriyle iş gören kimse çok kerre nedamet çeker.

Bir hadisi şerif: "Müşavere eden zarar görmemiştir" mealindedir. (2) Şu kadar var ki kendisiyle müşavere edilecek zat, doğru sözlü, tecrübeli, televvünden, gururdan berî düşünceden kederden hali bulunmalı ve kanaatini olduğu gibi söylemekten çekinmemelidir.

87-- (معاونة، تعاون = Muavenet, taavün): İnsanların birbirine yardımda, hizmette bulunmaları demektir. İnsanlar, daima birbirinin yardımına muhtaçtırlar. İnsan, elinden gelen yardımı akrabasından, dostlarından vatandaşlarından esirgememelidir: Şu kadar var ki yardımlar, meşru hususlarda olmalıdır. Meşru olmayan hususlardaki yardımlar birer günah tir, birer zarardır. Nitekim Kur'anı Kerimde: "Birbirinize ihsan ve takva üzere yardım ediniz, günah ve düşmanlık üzere yardım etmeyiniz" diye buyurulmuştur. (3)

88-- (منة =Minnet): İyilik etmek mânasına geldiği gibi yapılan iyilikleri birer birer sayarak başa kakmak mânasına da gelir. Bu ikinci mânaya olan minnet, fena bir haslettir, yapılan iyilikleri mahveder. Nitekim bir âyeti kerimde: "Ey mü'minler sadakalarınızı minnetle, eziyet vermekle ibtal etmeyiniz" Buyurulmuştur. (4) Meğer ki iyilik edilen kimse nankör olsun. O halde ona karşı minnet etmek, uyanmasına nankörlüğe nihayet vermesine belki sebep olur diye câiz görülebilir.

(۱) ارحموا من في الارض يرحمكم من في السماء.

(۲) ماخاب من استشاره.

(۳) وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم والعدوان.

(۴) يا ايها الذين آمنوا لا تبطلوا صدقاتكم بالبن والاذى.

89 - (ناموس = Namus): Irz, iffet, edeb.haya, emniyet ve istikamet gibi faziletlerin muhassalası olan pek kıymetli bir haslettir. Şeriata, kanuna da namus denir. Cibrili emine: "Namusî ekber" denilmiştir. Namusun mukabli: İffetten, istikametten mahrum bulunmaktır.

Namus, sabit bir hakikattir, onun bunun telâkkisine tabi değildir. İslâm ahlâkına âdabına aykırı olan her hangi bir şeyin namus vasfıyla ilgisi yoktur. Binaenaleyh o gibi şeylerden kaçınmak lâzımdır.

90 - (نفاق = Nifak): İki yüzlü olmak, dil ile imanlı veya dost görünüp kalbte küfürü veya düşmanlığı gizlemek mânâsınadır. Böyle bir insana "münafık" ve "zülvecheyn" denir. Bir hadisi şerifte "iki yüzlü olan kimse Allah indinde bir mevki sahibi olamaz" buyurulmuştur. Binaenaleyh insan, samimi olmalı, dili kalbine, sözü özüne uygun bulunmalıdır. (1)

91- (نيمه = Nemime): Söz götürme, koğuculuk, yapma, bir kimse aleyhine söylenen sözleri bir ifsat maksadiyle kendisine eriş tirme demektir. ki, pek kötü bir huydur. Bu yüzden nice dostların arası açılır, nice düşmanlıklar yüz gösterir. Bir hadisi şerifde: "Nemmam, koğucu olan, cennete giremez" buyurulmuştur. Ya'ni: Öyle bir müslüman, azaba müstahık olur, doğrudan doğruya cennete girmeğe lâyık olmaz. Ne büyük tehdid!. Böyle çirkin bir hasletten Allah Tealâya sığınırız.

92- (وعد Va'd): Söz vermek, söz verilen şey, bir kimsenin yapacağına dair söz vermiş olduğu husus demektir. İnsan, lüzum görülmedikçe bir şeyi vadetmemeli, vadedeceği takdirde "İnşallah" demelidir. Çünkü bilâhara vaadini yerine getirmese mes'ul bir durumda kalmış olur.

Bir hadisi şerifde: " الوعددين = va'd borç tur" buyurulmuştur. Binaenaleyh va'di yerine getirmek bir insanlık vecibesidir.

93- (وفا = Vefa): Verilen sözü yerine getirmek, borcu ödemek, dince ve akılca lâzım gelen şeyi yerine getirip uhdesinden çıkmak demektir. Bu pek şerefli bir vazifedir. Mukabili olan "hulf" yani: Sözde durmamak, ahde riayet etmemek ise haramdır. Eski dostluğu muhafaza etmeğe de "vefakârlık" denir. İnsan, vefalı olmalı, dostlarını eski hukuku unutmamalıdır.

94 - (وکار = Vekar): Ağırbaşlı olmak, yapılacak işlerde bir temkin, bir teenni göstermektir. Mukabili, "tıştır, hiffettir." Samimî olan vekar insanın kadrini yükseltir. Bunun alâmeti, dışarıda ve tenhada müsavi bir hal üzere bulunmaktır. Hiffet ise insanın şerefini mahveder.

Vekar, bir tekebbür hali değildir. Belki tefekkürden, şerefi muhafaza duygusundan, ilm ile hümin kuvvetinden ileri gelir. Hiffet ise sefihlik ve az akıllılık nişanesidir. Lüzumsuz yere öteye beriye bakıp durmak veya gidip gelmek, bazı uzuvları oynatmak, her söze bir ehemmiyetle kulak vermek lüzumsuz sualler sormak, sualde ve cevapta acüllük göstermek, elbiseye, en-

dama lüzumundan fazla çeki düzen vermek bütün hiffet eseridir. Binaenaleyh insan, bu gibi hiffet sayılacak şeylerden kendisini korumalıdır.

95 (همت = Himmet): Yüksek bir irade, kalbin bütün ruhanî kuvvetleriyle Allah Tealâya vesair mukaddes gayelere yönelmesi demektir. Mukabili, tab'ın denaeti, âdî şeylere rağbet göstermesidir. İnsan himmetine göre yükselir, "Himmetin yüksekliği imandandır." Yüksek gayelere yetişmek arzusu, ulvî bir himmetin nişanesidir.

Dâima mir'at-ı ulviyyata nasb-ı dikkat et,
Gözlerinden in'ikâs-ı nur-i himmet parlasm.

96 - (يسر = Yüsr): Kolaylık, zenginlik, bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususundaki sühulet demektir. Mukabili, usrdur, çetinlik tir.

Müslümanlıkta kolaylık, bir esastır. Resuli Ekrem, Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: "Müjdeleyiniz, nefret vermeyiniz; kolaylık gösteriniz güçleştirmeyiniz" diye emretmiştir. (1) Binaenaleyh nâsın kalblerini sevindirmek, nâsın nefretini celbedecek şeylerden kaçınmak, nâsa her işde kolaylık göstermek bir esastır.

Bir hadisi şerif de: "Din kolaylıktan ibarettir, din ile galebe yarışına çıkan herhangi bir kimseye din, behemehal galip gelir" mealindedir. (2) Artık mukaddes islâm dininin bütün beşeriyet için rahmet olan bu mübarek mahiyetini güzelce bilmeli, onun her veçhile tatbiki kabul ve kolay olan emirlerine, hükümlerine hakkiyle riayet etmeli, onun gösterdiği açık, geniş nurani yolu takibe çalışmalıdır. İnsan, ancak bu sayede selâmete, hidayete, saadete kavuşur. Bizleri böyle ulvî bir dine nâil etmiş olan kadîm ma'budumuza, kerîm hâlikimize ne kadar şükredecek olsak yine kulluk vazifemizin yüz binde birini yerine getirmiş olamayız. Ancak, onun ezefi ebedî olan dergahı izzetine sığınarak kusurlarımızın, günahlarımızın bizlere bağışlanmasını hazîn bir kalb ile, nâçiz bir lisan ile istirham eder, afiüvlerine, keremlerine mazhariyeti şu naçiz, müznibane tazarruatımızla niyaz eyleriz.

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين.

(۱) يسروا ولا تنفروا ويسروا ولا تنفروا.

(۲) الدين يسر وان يتال الدين احد الاغلبه.

Müzniâne Bir Niyaz

Afvet ilâhi! Sen beni: muhtacı rahmetim.
Gelmekteyim huzuruna yaklaştı rihletim.

Geçmektedir vatanı garîbane günlerim.
Ben şimdi öz evimde gıfıtarı gurbetim.

Erdir beni visaline ma'budi ekdasim!
Döndüm hilâle kalmadı hicrana takatim.

Mahveyledi hayatımı gafletle rûzgâr.
Geçti bütün heva ile ömri muvakkatim.

Andıkça seyyiatimi, muzlim hayatımı,
Yakmaktadır derûnumu ahı nedametim.

Ben müznibim, bu belli, fakat bir muvahlidim.
Bir dilfikâr kendei şahı risaletim.

Lûtfen beni bağışla habibi nezîhine,
Lâhu'î bir saadete dönsün şekavetim.

Olsun ilâhî!. bir edebî feyze cilvegâh,
Zikrinle son nefeste lisanı sadakatim.

Nuruyla ruşen eyle karanlık mezarımı,
Dönsün riyazı cennete hâki mezelletim.

ONUNCU KİTAP

SİYER-İ ENBİYA'YA AİDDİR.

İÇİNDEKİLER: Siyeri Enbiyanın mahiyeti, faideleri ve me'hazleri. / Mübarek adları Kur'anı Mübinde zikrolunan Peygamberanı zışan. / Hatemülenbiya Efendimizin dünyayı teşrifleri ve nesebi şerifleri, Sabavet, gençlik zamanları, vahyi ilâhîye, nübüvvet ve risalete nailiyetleri. / İslâmiyetin zuhuru sıralarında Arabistanın dinî ve içtimaî hali. / Müslümanlığı ilk kabul eden zatlar. / Müslümanların çektikleri eziyetler ve Habeşeye mühaceretleri. / Peygamberimizin kabileleri dine dâ'veti ve Akabe bey'atı. / İnşıkakı Kamer ve Mi'rac mucizeleri. / Ebu Talip ile Hazreti Hatice'nin vefatları. / Medinei Münevvereye hicret ve ba'zı icraatı nebeviye. / Peygamberimizin cihada me'zuniyeti ve karşısında bulunan başlıca gayri müslimler. / Vuku'bulan başlıca gazveler. / Resuli Ekrem Efendimizin ahirete irtihalleri ve bundan münbais teessürler. / Peygamber Efendimizde tecelli eden pek yüksek vasıflar, kemaller.

Siyari Enbiyanın mahiyeti, faideleri ve me'hazleri

1 – Siyeri Enbiya, mübarek peygamberlerin yüksek hayatlarına ait olup umumî tarihin pek kıymetli bir şubesi bulunmuştur.

Malûm olduğu üzere Allah Tealâ Hazretleri, evvelce insanlara kendi aralarından vakit vakit Peygamberler göndermiştir. İnsanların bir kısmı bu mukaddes Peygamberlere tâbi' olarak dünyaya ve ahirete aid vazifelerini öğrenmiş, ifaya çalışmış, muntazam cemiyetler vücade getirmiş, medeniyete ve fazilete nâil olmuşlardır. Diğer bir kısmı da bu mübarek zatlara muhalefet ederek hakikî insanlıktan mahrum kalmış, küfrü imana, fezahe ti fazilete tercih etmiş, nihayet bu yüzden nice felâketlere uğrayarak sönüp gitmişlerdir.

İşte "Siyeri Enbiya" dediğimiz toplu, tarihi bilgiler, bizlere o muhterem Peygamberlerin hayatlarını güzel vasıflarını, bildirir, onların ümmetlerini ne suretle irşada çalıştıklarını gösterir, onlar ile bazı kavimler arasında vuku bulan bir kısım hâdiseleri, savaşları kaydeder, bizler için ibret alınacak, istifade edilecek bir çok malûmat verir.

2 – Siyeri Enbiyanın bir çok faydaları vardır. Ezcümle insan, Siyeri Enbiyayı okuyunca; bir kısım mukaddes Peygamberlerin yüksek varlıklarını, nezih hallerini öğrenir. Onların Hak yolunda ne kadar çalışmış, insaniyeti ve medeniyeti ne kadar yükselmiş olduklarını anlar. Bu sayede fikri açılır, zekâsı artar kendisinde bir uyanıklık zuhure gelir, kalbinde diyanet duygusu kuvvet bulur, din büyükleri hakkında hürmeti ziyadeleşir, onların güzel ahlâkiyle ittisafe çalışır.

3 – Siyeri Enbiyanın me'hazlerine gelince bunların başlıcası Kur'anı Kerim ile hadisi şerif kitaplarıdır. Bunlar iki kudsî menba'dır. En doğru malûmat ancak bu iki hakikat kaynağından alınır. Vakıta bir kısım Peygamberlere dair Tevratta, İncilde ve sair eski din kitaplarında bazı malûmat var ise de bu kitaplar asıllarını gaib etmiş bir çok değişikliklere uğramış olduklarından kendilerine asla itimat edilemez.

Tarih kitaplarına gelince bunların bildirdikleri şeylerin bir çoğu da birer sağlam vesikaya dayanmadığından kabule lâıyk görülemez. Zaten asrı saadetten, ya'ni: Peygamber Efendimizin mübarek zamanlarından evvelki çağlara "Kurunu ulâ= ilk çağlar" denir ki bu çağlara ait olan tarihî bilgiler pek noksandır. Bunun içindir ki birçok Peygamberlerin hayatları bizce malûm değildir.

4 – Büyük Peygamberler arasında bütün tarihî hayatı malûm olan zat, ancak bizim Peygamberi Zışanımız, Hazreti Muhammed Mustafa Aleyhisselâti Vesselâm Efendimizdir. Evet Peygamberimiz, Fahriâlem Efendimizin bütün kudsî hayatı olanca teferruatına kadar tamamen mazbuttur ki, bu şeref ve meziyyet dünyada başka hiç bir zata nasip olmamıştır.

5 – Peygamberanı Âlişanın mübarek siyretlerine dair yazılmış bir hayli kitaplar vardır. Fakat bunların en müfassal ve mükemmelleri, bizim peygamberimizin mübeccel siyretlerine dair olanlardır.

Peygamber Efendimize dair olan ilk siyer kitabını yazan zat, tâbiinden, ya'ni: Ashabı kiramı görmüş olanlardan "Urve" ile talebesinden "Zührî"dir. Diğer bir rivayete göre Resuli Ekrem Efendimizin mukaddes siyretlerini ilk yazan zat, (150) tarihinde Bağdad'da vefat etmiş olan "Muhammed İbni İshak"tır.

6- Bugün eldeki Siyer kitaplarının en eskisi ve mu'teberi üçtür. Birincisi: (207) tarihinde Bağdad'da vefat etmiş olan "Vakidî"nin Siyer kitabıdır. İkincisi: (313) de vefat eden Basra'lı "İbni Hişam"ın Siyer kitabıdır. Üçüncüsü de (315) senesinde Bağdad'da vefat etmiş olan "Muhammed Taberî"nin yazmış olduğu Siyer kitabıdır.

İslâm Âlimleri Resuli Ekrem Efendimize dair daha bir çok kitaplar yazmış oldukları gibi Avrupalı, Amerikalı müsteşrikler de bu hususta hayli kitaplar yazmışlardır.

Mübarek isimleri Kur'anı Kerimde zikrolunan Peygamberanı Zışan:

7 - Allah Tealâ Hazretleri vaktiyle insanlara bir çok Peygamber göndermiştir. Fakat bunlardan yalnız yirmi beşinin mübarek adlarını Kur'anı mübinde beyan etmiş, bizlere ibret ve intibah dersi olmak üzere o kudsi zatların yüksek hallerinden haber vermiştir. Biz kendilerine iman etmekle mükellef bulunduğumuz o muhterem zatlara dair bu kitabımızda kısaca malûmat vereceğiz.

(1) Âdem Aleyhisselâm):

8 - Bütün insanların ilk babası ve ilk Peygamberi Âdem Aleyhisselâmdır. Şöyle ki: Allah Tealâ Hazretleri, bu âlemi yoktan var etmiş, bir çok zamanlar geçtikten sonra da yer yüzünde insan cinsinin ilk babası olmak üzere bir hilkat harikası olarak Hazreti Âdem'in cesedini topraktan yaratmış, kendisini ruh ile, ilim ile mümtaz kılmış, ve ona eş olmak için de Hazreti Havvayı vücade getirmiştir.

Bütün melekler, Allah Tealânın emriyle Hazreti Âdem'e secde ettiler, yalnız meleklerin arasında yaşayan ve esasen cin taifesinden bulunan iblis = şeytan, kendisinin ateşten yaratılmış ve binaenaleyh Ademden yüksek bulunmuş olduğunu iddia ederek bu secdeden kaçınmakla melekler arasından kovulmuş, kibrinin cezasına kavuşmuştur.

9 - Allah Tealâ, hususî bir lûtuף olarak Hazreti Âdem ile Havvayı Cennete koymuş, Cennette bulunan bir ağacın meyvesini yemekten kendilerini lihikmetin men'etmişti. Halbuki şeytan, bir yolunu bularak Cennete girmiş, bunlara vesvese vermiş, bu meyveden yerseniz. Cennette ebedî olarak kalırsınız, diye yalan yere yemin etmekle Hazreti Âdem ile Havva, bu memnuiyeti unutarak o meyveden yemişler, bunun üzerine Cennetten çıkarılarak tekrar yer yüzüne indirilmişlerdir. Rivayete göre Adem Aleyhisselâm Serendip adasına, Hazreti Havva da Cidde'ye indirilmiş, bilâhare Mekkei Mükerrreme civarında "Müzdelife" denilen yerde buluşmuşlardır.

Hazreti Âdem ile Havva, derhal peşiman olup tevbe ve istigfar'da bulunmakla Hak Tealâ tevbelerini kabul etmiş, Hazreti Âdemi kendi evlâd

ve ahfadına Peygamber ta'yin ederek kendisine (10) sahifelik bir kitap ihsan buyurmuştur.

10— Rivayete nazaran Adem Aleyhisselâm, bin sene veya dokuzyüz otuz Sene yaşamış, vefat edince Serendip adasında veya Mekkei Mükerrreme'de "Ebukubeys" dağında defnedilmiştir. Nuh Aleyhisselâm tarafmdan gemiye alınmış olan na'şi mübareklerinin bilâhare Beyti Makdisde defnedilmiş olduğu da mervidir.

Hazreti Ademden bir sene sonra da Hazreti Havva vefat edip Cidde'de veya Hazreti Âdem'in yanında defnedilmiştir.

11 — Malûm olduğu üzere Allah Tealâ Hazretleri, kudret ve hikmet sahibidir, dilediğini dilediği veçhile yaratabilir. Binaenaleyh Âdem Aleyhisselâmı da insanların ilk babası olmak üzere mükemmel bir halde yaratmıştır, yoksa başka bir mahlûktan tekâmül suretiyle vücûde getirmiş değildir. Bunun hilâfına olan sözler, birer kuru nazariyeden ibarettir, insanların kadrini, şanını ihlâl ettiği ve dinî bilgilere muhalif bulunduğu için bizce hiç bir kıymeti yoktur.

12— Âdem Aleyhisselâmdan sonra Peygamberlik, tarafı ilâhîden Hazreti Şit'e verilmiştir. Şit Aleyhisselâm, Hazreti Âdem'in en güzel ve en sevgili oğludur. Rivayete nazaran Hazreti Âdem'in yaradılışından yüz yirmi sene sonra doğmuş (912) sene yaşamış, vefat edince Ebukubesy dağında Hazreti Âdem'in yanına defnedilmiştir.

Hazreti Şit'e Peygamberliği ve tehlil ve tesbihi muhtevi olmak üzere (50) sahifelik bir kitap verilmiş ve Hazreti Âdem'in vasiyeti üzerine kardeşlerinin reisi bulunmuştur. Kâbei Muazzamayı bir rivayete göre Hazreti Âdem, diğer bir rivayete göre de Hazreti Şit, ilk def'a olarak taştan bina etmiştir.

Şit'in ma'nası "Hibetullah"dır. Hazreti Âdem'e şehit edilen Habil adındaki oğluna bedel olarak tarafı ilâhîden hibe ve ihsan buyurulmuş demektir. Bu zata (Şis) de denilmektedir.

(2) (İdris Aleyhisselâm):

13 — Hazreti İdris, büyük bir Peygamberdir. Hazreti Şit'ten sonra Peygamberliğe nail olmuştur. Bir çok ilimlere, hikmetlere, göklerin esrarına vakıf idi. Bir rivayete göre ilk yazı yazan ve ilk elbise giyen Hazreti İdris'tir. Yer yüzünde üç yüz altmış sene yaşadığı mervidir. Nihayet Hak Tealâ tarafından yüksek bir makama kaldırılmıştır.

(3) (Nuh Aleyhisselâm):

14— Hazreti Âdemden sonra insanlar çoğalmış, bir çok yerleri imar etmiş, fakat hakikî dini Allah Tealânın birliği ve ma'budiyeti hakkındaki vahit akidesini bırakmış, putlara tapınmaya başlamışlardı. Kendilerine

kırk veya elli yaşında bulunan Nuh Aleyhisselâm, Peygamber gönderildi. Bu muhterem zatın dokuzyüz elli sene süren öğütlerini dinlemediler. Niha-yet Hazreti Nuh, Allah Tealânın emrile bir gemi yapmağa çalıştı, bu gemi yapılıp bitince gökten yağmurlar yağmağa yerlerden sular fışkıрмаğa, denizler kaynayıp taşmağa başladı, sular bütün yeryüzünü kapladı, dağ-ların tepelerini bile aştı. Buna "tufan hâdisesi" denir ki, rivayete göre Haz-reti Âdemin yaradılışından (2242) sene sonra vukubulmuş, beş veya yedi ay devam etmiştir.

15 – Nuh Aleyhisselâm, Sâm, Hâm Yafes adındaki üç oğlu ile sair müminleri ve münasip gördüğü hayvanlardan birer çift gemiye almış, bunun dışında kalanlar, suların içinde boğulup gitmişlerdir. Hazreti Nuh'un Yam veya Ken'an adındaki oğlu da kendisine inanmayıp bu günahkâr kavim arasında mahvolup gitmiştir.

Bilâhara yağmurlar kesilmiş, sular çekilmeğe başlamış, Hazreti Nu-hun gemisi de Musul civarında "Cudi" denilen dağın üzerine Muharrem'in onuna rastlıyan "Aşûrâ" gününde oturmuş, rivayete göre kırkı erkek, kırkı da dişi olmak üzere seksen kişiden ibaret bulunan gemi halkı karaya çıkmış, Allah Tealânın dinine sarıldıkları için selâmete ermişlerdir.

16 – Hazreti Nuha ikinci Âdem denir. Çünkü yer yüzündeki insanlar tufandan sonra bütün onun neslinden türeyip yer yüzüne dağılmış, arala-rında başka başka diller meydana gelmiştir.

Rivayete nazaran Hazreti Nuhun oğlu bulunan Sâm, Arapların, Farsların, Rumların, Hâm da Südan kavminin, Yafes de Türklerin ilk babasıdır.

Hazreti Nuh, tufandan sonra altmış sene veya üçyüz elli sene kadar daha yaşamıştır.

17 – Nuh Aleyhisselâmın vesair bazı kimselerin uzun bir müddet yaşamış oldukları çok görülemez. Hak Tealâ Hazretleri ilk insanları li-hikmetin çok yaşatmıştır. Allah Tealânın kudretine göre güçlük yoktur. Zaten hayatımızın her lâhzası onun kudretiyle kaimdir. Yoksa bir dakika bile yaşamak kabil değildir. Binaenaleyh Hak Tealâ dilediği kulunu uzun bir ömre nail edebilir. Artık bu seneleri aylar ile veya mevsimler ile te'vile lüzum yoktur.

Tufan hâdisesine gelince bu, cumhura göre umumîdir, bütün yer yüzüne şamildir, en yüksek dağların tepelerinde görülen deniz hayvanları müstehaseleri de bunu te'yit ediyor. Bazı zevata göre de hususîdir, yalnız Hazreti Nuhun bulunduğu Babil iklimine ve civarına aittir. Hakikatini Allah Tealâ bilir.

(4) (Hud Aleyhisselâm):

18 – Hazreti Hud, Yemen'de "Hazremut" civarında "Ahkaf" denilen mahalde yaşayan "Ad" kavmine peygamber gönderilmiştir. Şöyle ki:

İnsanlar, tufan beliyyesinden sonra yine azıtmışlar, yollarını sapıtmışlar, Hak Tealânın dinine aykırı hareketlere cür'et göstermişlerdi. Bunlardan bir kısmı da Ad kavmi idi. Bunlar, bir çok nimetlere, kuvvetlere nâil olmuş, muhteşem binalar yapmış, fakat Allah Tealânın birliğini inkâr ederek putlara topmmakta bulunmuşlardı. Kendilerine Hud Aleyhisselâm gönderildi. Bu muhterem Peygamber, bir çok mucizeler gösterdi. Fakat inanmadılar, nihayet yedi gece, sekiz gün devam eden şiddetli bir rüzgâr ile helâk oldular. Hazreti Hud da kendisine iman edenler ile beraber başka bir tarafa çıkıp gitti. Yüz elli sene yaşadığı ve Mekkei Mükerrerme'de veya Hazremut'ta medfun olduğu rivayet olunmuştur.

(5) (Salih Aleyhisselâm):

19 – Hazreti Salih, Şam ile Hicaz arasında "Hicr" denilen mahalde yaşayan "Semud" kavmine Peygamber gönderilmiştir. Bu kavim de dağları delmiş, taşları oymuş, kendilerine pek sağlam binalar yapmışlardı. Fakat, bunlar da doğru yoldan çıkmış bulunuyorlardı. Hazreti Salihin yirmi sene devam eden emirlerine, nasihatlerine muhalefet ettiler "Kendisine sakın dokunmayınız" diye tenbih ettiği harikulâde bir deveyi boğazladılar. Nihayet dehşetli bir sayha ile yerlere serilip helâk oldular. Salih Aleyhisselâm da kendisine iman edenler ile beraber çıkıp evvelâ Şama, Filistine, sonra da Mekkei Mükerrermeye gitti. Seksen beş sene veya iki yüz sene yaşadığı ve Mekkei Mükerrerme'de Rûkn ile Makam arasında medfun bulunduğu mervûdir.

(6) (İbrahim Aleyhisselâm):

20 – Hazreti İbrahim, ulûl'azm = azm sahipleri denilen büyük Peygamberlerden biridir. Bunlar, bizim Peygamberimizle Hazreti Nuh'tan ve Hazreti İbrahim ile Hazreti Musa ve Hazreti İsadan ibarettir.

Nuh Aleyhisselâmın çocukları yeryüzüne dağıldıkları zaman Hâm'ın neslinden "Nümrud" adında birisi bir çok kabileleri başına toplayarak Babilde, şimdiki Musul şehrinin bulunduğu yerlerde Babil hükûmetini kurmuştu. Bâbil ülkesine "Geldanistan" denildiği gibi hükümdarlarına da "Nümrud" denilir.

Babil ahalisi arasında "Saibe" denilen batıl bir din türemişti. Bunlar, güneşe, aya, yıldızlara, putlara, hükümdarlarına tapmakta idiler. Allah Tealâ Hazretleri, Nümrud İbni Ken'an zamanında Babil ahalisine İbrahim Aleyhisselâmı Peygamber gönderdi ve ona on sahifelik bir kitap verdi.

21 – Hazreti İbrahim, Babil ahalisine hak ve hakikati bildirmeye çalıştı kendilerine Hak dinine davet etti, doğan, ölen, sönüp giden şeylerin tapılmaya lâyık olmadığını kendilerine söyledi. Fakat bunlar aldırmadılar,

bir yortu günü halk, şehir haricine çıkmışlardı. İbrahim Aleyhisselâm, şehirde kaldı, puthaneye giderek bir takım putları kırdı, elindeki baltayı da büyük bir putun boynuna asdı. Halk, şehre dönüp bu hali görünce bunu Hazreti İbrahim'in yaptığına hükmettiler. Hazreti İbrahim de: "Eğer söyleyebilirse sorunuz, bakalım, belki bunu bu büyük put yapmıştır" dedi, "hiç cansız bir put böyle bir şey yapabilir mi?" dediler. Hazreti İbrahim de: "Mademki bunlar cansız, ellerinden birşey gelmez şeylerdir, artık ne için bunlara tapıyorsunuz?" dedi. İbrahim Aleyhisselâm, bu cahil kavme ne kadar gaflet ve dalalet içinde kalmış olduklarını bu suretle de anlatmak istemişti. Bunun üzerine hepsi de biraz sustular, cehaletlerini sezer gibi oldular. Hayfa ki cahilâne gururları tekrar baş gösterdi. Sapıklıklarında ısrar ettiler, Hazreti İbrahimi yaktıkları büyük bir ateş içine attılar. Fakat ateş, Allah Tealânın emriyle bir gülüstan kesildi, o mübarek zatı yakmadı. Bu bir mü'cize idi. Bunu görenlerden bazıları iman ettiler, Hazreti İbrahim de bu mü'minleri ve kendi ehli beytini alarak Şam diyarına hicret etti. Bir aralık kıtlık zuhur etmekle Mısra gitti, sonra da dönüp Ken'an ilinde, ya'ni: Kudsi şerif havalisinde ikâmet buyurdu.

22— İbrahim Aleyhisselâm, rivayete nazaran Âdem Aleyhisselâmın yaradılışından üçbin üçyüz otuz yedi sene sonra Babilde doğmuş ve yüz yetmiş beş veya ikiyüz sene yaşamıştır. Kudsi şerife tâbi "Halilurrehman" kasabasından bir mağara içinde refikası Sâre ile beraber medfundur.

Hazreti İbrahime "Halilullah" denir ve kendisine bütün milletler hürmet eder. Son derece müsafirperver idi. Minberde hutbe okumak, misvak kullanmak, sünnet olmak, tınak kesmek Hazreti İbrahim'in sünnetleri cümlesindedir. Kâbei Muazzamayı oğlu İsmail Aleyhisselâm ile beraber bidayetten veya iadeten bina kılmıştır.

(7) (Lût Aleyhisselâm):

23 — Hazreti Lût, İbrahim Aleyhisselâmın kardeşi Haranın oğludur. Onunla beraber Şama hicret etmişti, sonra Filistin'de "Sedum" nahiyesine Peygamber gönderildi. Bu nahiyenin ahalisi, dinden çıkmış, o zamana kadar hiç bir kavmin yapmadığı fenalıklara cüret göstermişlerdi. Hazreti Lût'un öğütlerini dinlemediler, nihayet başlarına taşlar yağdı, yurtları gönderilen melekler vasıtasıyla alt üst edildi, Lût Aleyhisselâm da İbrahim'in yanına çıkıp gitti. Halilürrahman kasabasında medfundur.

(8) (İsmail Aleyhisselâm):

24 — Hazreti İsmail, İbrahim Aleyhisselâmın oğludur.. "Hacer" adındaki zevcesinden dünyaya gelmiştir. Bu muhterem Hacer, bir cariye idi, bunu Mısır hükümdarı, İbrahim Aleyhisselâmın refikası "Sâre"ye bağış-

lamıştı. Sâre de bunu mübarek kocası Hazreti İbrahime vermişti. Sahih görülen bir rivayete göre Hacer, Sâre'den evvel vefat etmiştir.

25 – İbrahim Aleyhisselâm, Hak Tealânın emriyle Haceri ve oğlu İsmaili alıp Hicazda Kâbei Mükerreremenin bulunduğu mahalle kadar götürdü, orada bıraktı. Yemenden gelmekte bulunan "Cürhüm" kabileleri de bunlara refakat eyledi. O zamana kadar ıssız ve susuz bulunan Mekkei Mükerreme vadisini bunlar i'mar ettiler, hattâ bunların ayakları berekâtiyle "Zemzem" denilen su meydana çıktı, artık oralar şenlenmişti.

26 – Hazreti İbrahim, bir aralık bir rüya gördü. Bu Allah Tealânın bir vahyi idi. Oğlu İsmaili kurban etmesi emrolunmuştu. Bunun üzerine henüz on iki yaşında bulunan Hazreti İsmaili Mekkei Mükerremede "sebiyr" dağının eteğinde تنها bir mevkie götürdü, onu ma'buduna kurban etmek istiyordu. Bu sevgili yavru da: "Babacağım!. Emrolunduğün şeyi yap, inşaallah beni sabredenlerden bulursun" diyordu. Bu Allah yolunda olan fedakârlığın en yüksek bir nişanesi idi. Fakat Allah Tealâ, lûtfetti, baba ile oğlun şu fedakârlığına mükâfat olarak Hazreti İsmail'e bedel bir koç ihсан buyurdu da bu lâtif, ma'sum çocuk kurban olmaktan kurtuldu.

27– İsmail Aleyhisselâm, bübüyüp Cürhümîlerden kız aldı ve on iki çocuğu doğdu. İbrahim Aleyhisselâm arasına gelir, oğlunu görürdü. Sonra Hazreti İsmailin oğulları ve torunları çağalıp etrafa hakim olmuşlardır.

Hazreti İsmail, İbrahim Aleyhisselâmın şeriatıyla âmel etmek üzere Yemen kabilelerine ve "Amalika" denilen eski bir kavme Peygamber gönderilmişti. Hazreti İbrahîmden kırk sene sonra yüz otuz yedi yaşında irtihal ettiği ve anası Hâcerin "Hicr" deki kabri civarında medfun bulunduğu mervîdir.

(9) (İshak Aleyhisselâm):

28 – Hazreti İshak, İbrahim Aleyhisselâmın ikinci oğludur. Sârenin çocuğu olmuyordu. Hazreti İsmail doğduğu zaman mahzun olmuştu. Hak Tealâ Hazretleri lûtfetti, Sâre de ihtiyarlığı zamanında Hazreti İshakı doğurdu. İshak Aleyhisselâm, daha Hazreti İbrahim hayatta iken Şam ahalisine tarafı ilâhîden Peygamber gönderildi. İbrahim Aleyhisselâmın irtihalinden sonra da yerine geçti, neslinden bir çok Peygamberler gelmiştir.

29 – Bazı rivayetlere göre İbrahim Aleyhisselâm, Hazreti İsmaili değil, Hazreti İshaki kurban etmekle memur olunmuştu.

İshak Aleyhisselâm, rivayete nazaran yüz altmış yaşında iken vefat etmiş. Hazreti İbrahîmin yattığı mağarada medfun bulunmuştur. Validesi Sâre de yüz yirmi yedi yaşında olarak Şamda vefat etmiştir.

(10) (Ya'kub Aleyhisselâm):

30 – Hazreti Ya'kub, İshak Aleyhisselâmın oğludur. Lâkabı "İsrail" olduğundan oğullarına, torunlarına "Beni İsrail" denilmiştir. Hazreti İshaktan sonra yerine Peygamber olarak Ken'an ilinde kalmıştı. Bilâhara Mısıra teşrif etmiş, orada vefat etmekle vasiyetine mebni muhterem dedesi Hazreti İbrahimin medfun bulunduğu Halilürrahman kasabasındaki mağaraya nakledilmiştir.

(11) (Yusüf Aleyhisselâm):

31 – Hazreti Yusuf, Ya'kub Aleyhisselâmın oğludur. Hazreti Ya'kubun on iki oğlu vardı, fakat hepsinden ziyade Hazreti Yusufu sevdi. Onda başka bir güzellik, başka bir zekâ ve istidat tecelli etmişti. Daha on iki yaşında iken bir gece rüyasında on bir yıldız ile güneşin ve ayın kendisine secde ettiklerini görmüştü. Bu rüyasını Hazreti Ya'kuba söyledi, o da hasetlerini celbetmesin diye "çocuğum! bu rüyayı kardeşlerine söyleme" diye tenbih etti.

Hazreti Yusüfün kardeşleri, babalarının Yusüf hakkındaki muhabbetlerini kıskanıyorlardı. Nihayet bir gün onu tenezzüh bahanesiyle kıra götürüp kör kuyuya attılar, sonra da onu kuyudan çıkaran bir kafileye "kölemizdir" diye sattılar, babalarına da: "Yusüf kurt yedi" diye yalan söylediler.

Kafile henüz on yedi yaşında bulunan Hazreti Yusüf alıp Mısıra götürdü, orada Azizi Mısra, yani: Mısırın maliye nazırını yerinde bulunan Kıtfir'e sattı.

32 – Yusüf Aleyhisselâm, pek güzel idi, yüzünden gözünden nurlar akardı, kendisine evvelâ ilm-ü hikmet, sonra da nübüvvet verilmiştir. Aziz'in zevcesi Zeliha'nın bir temayülünü kemali iffet ve nezahatinden dolayı reddetti, bunun üzerine iftiraya uğrayarak yedi sene zindanda kaldı, bilâhare ma'sumiyeti anlaşılacak zindandan çıkarıldı, Mısra maliye nazırını oldu, iffet ve ismetinin mükâfatına erdi.

33 – Hazreti Yusüf, zindanda iken Amalika kavminden olan Reyyan İbnil'velid adındaki Fir'avunun yani: Mısır hükümdarının aşçısıyla şerbetçisi de zindana atılmışlardı, bunlar gördükleri bir rüyayı Hazreti Yusüfe anlatarak tabir etmesini dilediler. Hazreti Yusüf de bunlara evvelâ biraz nasihat verdi, sonra da rüyalarının neye delâlet ettiğini anlattı. Bunlar bir müddet sonra Hazreti Yusüfün tabiri veçhile zindandan çıkarıldı, biri Firavuna yine şerbetçi oldu, diğeri de asıldı. Hazreti Yusüf bir müddet daha zindanda kaldı. Nihayet Mısır hükümdarı da bir rüya gördü, bunu kimse tabir edemedi, şerbetçinin ihtarı üzerine Hazreti Yusüfe müracaat edildi. Bu rüyaya nazaran yer yüzünde yedi sene bolluk, müteakiben yedi senede kıtlık olacak, sonra bir sene de halk pek ziyade varlık görecek. Hazreti

Yusüf'ü zindandan çıkardılar, Azizi Mısır vefat etmişti. Hazreti Yusüf'ü Mısıra maliye nazırı tayin ettiler, Zeliha'yı da nikâh ile Hazreti Yusüfe verdiler. Rivayete nazaran bu hükümdar, Hazreti Yusüfe iman etmiştir.

34— Yusuf Alehisselâmin emrile bolluk senelerindeki fazla ekinler, başaklariyle beraber anbarlarda biriktirildi, sonra kıtlık seneleri başladı. Artık halk bu anbarlara koşup duruyordu.

Hazretü Yusüf, bu esnada birkaç günler aç kalırdı. "elinin altında bu kadar hazineler bulunduğu halde neden aç kalıyorsun?" diyenlere: "Aç kalanların hallerinden gafil bulunmamak için" derdi. Yusüf Aleyhisselâmın kardeşleri de zahire almak için bir iki def'a Ken'an ilinden Mısıra çıkıp geldiler. Nihayet Hazreti Yusüf kendisini kardeşlerine tanıttı ve "Allah Tealâ Erhamürrahîmîndir, sizi afveder, bana yapmış olduğunuz şeyden dolayı siz bugün muaheze olunmayacaksınız" diyerek haklarında pek büyüklük gösterdi ve muhterem babası Ya'kub Aleyhisselâm ile validesini ve bütün kardeşlerini Mısır'a davet etti.

35 — Ya'kub Aleyhisselâmın artık sevgili Yusüf'üne kavuşacağı zaman gelmişti. Refikasıyla, oğullarıyla beraber Mısır'a teşrif ettiler. Hazreti Yusüf'un sarayında hepsi birden secdei şükrana kapandılar. Yusüf Aleyhisselâmın evvelce görmüş olduğu rüya, bu veçhile çıkmış oldu. Bu tarihten itibaren Beni İsrail, Mısır'da yerleşip kaldılar.

Rivayete nazaran Hazreti Ya'kub, Mısır'da on yedi sene kadar kalmıştır. Hazreti Yusüf de muazzez b' basından sonra elli dört sene kadar daha yaşayıp yüz on yaşında irtihal buyurmuştur. Bilâhare Hazreti Musa, Mısır'dan çıkarken Hazreti Yusüf'ün mermer tabut içinde bulunan mübarek na'shini de beraber çıkarmıştır. Kabri Hazreti İbrahimin medfun bulunduğu mağaradadır.

(12) (Eyyûb Aleyhisselâm):

36 — Hazreti Eyyûp, İshak Aleyhisselâm'ın "İys" adındaki oğlunun neslinden Hazreti Yusüf'e muasır büyük bir Peygamberdir. Bir çok çocukları ve Şam havalisinde bir çok malları vardı. Hak Tealâ tarafından bir imtihan olmak üzere bütün malları elinden çıktı, çocukları öldü, kendisi de ağırca bir hastalığa tutuldu, refikası "Rahme" veya "Liyya" hizmetine bakıyordu. Rivayete nazaran Rahme, Yakub Aleyhisselâmın kızıdır, Liyya da Yusüf Aleyhisselâmın oğlu Afrayim'in kızıdır.

Eyyûb Aleyhisselâm, bütün musibetlere sabretti. Nihayet Allah Tealâ kendisine şifa verdi ve yeniden bir çok mallar, çocuklar ihsan buyurdu.

37 — Hazreti Eyyûb'un doksan üç yaşında vefat ettiği ve kendisinden sonra "Bişr" adındaki oğlunun da Şamda Peygamber olduğu mervidir. Bu zata "Zülkifl" denilmiştir.

Eyyûb Aleyhisselâm'ın hastalığı, halkın kendisinden nefretine tevehhuşuna sebep olacak derecede değildi. Ba'zı tarihçilerin bu husustaki sözleri hakikate muhaliftir. Peygamberanı Zîşan, nâsın kendilerinden kaçınmalarına sebebiyet verecek ârizalardan masundurlar. Haiz oldukları nübevvat vazifesi, bunu müstelzimidir.

(13) (Şuayb Aleyhisselâm):

38— Hazreti Şuayib, İbrahim Aleyhisselâmın torunlarından veya onunla beraber Şam diyarına hicret etmiş olan bir kabiledendir. Büyük validesi, Lût Aleyhisselâmın kızıdır. Kendisi "Medyen" ve "Eyke" şehirlerinin putperest ahalisine Peygamber gönderilmişti. Bunlara pek güzel, pek te'sirli mev'izeler de bulundu. Fakat dînsiz, ahlâksız, hırsız bulunan bu ahali, o mev'izeleri dinlemediler, kötü gidişlerini terk etmediler. Nihayet Eyke Halkı yedigün devam eden pek şiddetli bir sıcağı müteakip üzerlerine bir bulut'tan yağın ateş yağmurlarıyla helâk oldu. Medyen halkı da bir azab sayhasıyla, bir yer sarsıntısı ile yerlere serilerek bitip gitti.

Şuayib Aleyhisselâm (Arapça konuşurdu, pek fasih, belîğ idi, pek müessir, hikmet karîm nutuklar verirdi. Bu cihetle Peygamber Efendimiz, ona "Hatîbülenbiya" ünvanını vermiş tir.

Hazreti Şuayib'in Mekkei Mükerreremeye hicret ettiği ve üçyüz yaşında vefat edip Rûkn ile Mekam arasında defnedildiği rivayet olunmuştur.

(14) (Musa Aleyhisselâm):

39 — Hazreti Musa, Beni İsrail'den "İmran" adındaki bir zatın oğludur. Mısırda doğmuştur. İsrail oğulları, Mısırda artarak on iki kabileye ayrılmıştı. Bunlara "Benî İsrail Esbatı" denirdi. Bunların böyle artmaları Mısırın eski ahalisi olan Kıptilerin hoşuna gitmiyordu. Bunlara zahmet veriyorlar, dedelerinin yurdu olan Ken'an iline çıkıp gitmelerine de mani oluyorlardı.

Bir gün Mısır Kâhinlerinden biri, "Beni İsrailden gelecek bir çocuk Mısır devletinin batmasına sebep olacak" diye Firavuna ya'ni: Kabûs İbni Mus'ab adındaki Mısır hükümdarına haber vermiş, Fir'avun da Benî İsrailin yeni doğan çocuklarını öldürmeye başlamıştı. İşte bu sırada Hazreti Musa, doğdu, validesi onu cellât eline vermekten ise bir sandık içine koyarak Nil ırmağına atmaya muvafık gördü. Nilin sahiline attığı bu sandığı Fir'avunun zevcesi Asiye elde edip açtı, içinden mücessem bir güzellik, bir letafet nuru halinde çıkan ma'sum çocuğu pek sevip kendisine evlât edindi. Hazreti Musanın validesi de bir yolunu bularak kendisine bu güzîde yavrusuna süt anne tayin ettirdi.

40– Hazreti Musa, kendi düşmanı hayatının sarayında besleniyordu. Bu pek garip, ibret alınacak ilâhî bir cilve idi.

Hazreti Musa, büyüdü, birgün sokakta Benî İsrâilden biriyle kavga eden bir Kıbtîye bir tokat attı. Kıptinin son günleri imiş, kazara canı çıktı. Hazreti Musa yaptığına pişman oldu. Fir'avundan korkarak Medyen şehrine çıkıp gitti. Orada Şuayib Ayelhisselâmın kızı "Safura" ile evlendi, bir müddet sonra Mısır'a dönüp gitmek üzere refikasıyla beraber yola çıktı, giderken Tur dağına uğradı, orada Allah Tealânın tecellisine mazhar oldu, kendisine Peygamberlik verildi. Büyük kardeşi Harun Ayeyhisselâm ile beraber Fir'avunu dine da'vete memur oldular.

41 – Hazreti Musa'nın eli ay gibi parladı, elindeki asa da dilediği vakit büyük bir ejderha kesilirdi. Bunlar birer mucize idi. O zaman Mısır taraflarında sihr = büyücülük pek ilerlemişti. Fir'avun, bu mucizeleri sihr sandı, sahirleri topladı, Hazreti Musaya meydan okudular. Fakat Hazreti Musa'nın asa mu'cizesini görünce Sahirlerin hepsi de iman ettiler, bunun bir sihir olmadığını derhal anladılar. Çünkü bu a'sa, bir ejder kesilerek büyücülerin meydanda birer yılan, çıyan gibi gösterdikleri ipleri, değnekleri yuttu, silip süpürdü. Eğer Hazreti Musanın gösterdiği şey, bir göz bağcılık olsa idi böyle imha harikası vücude gelemezdi.

42 – Sıkılmadan rububiyet iddiasında bulunan Fir'avun ile Mısır Kadim ahalisi olan Kıbtîler, Hazreti Musanın bu mu'cizelerini gördükleri halde ne yazık ki yine iman etmediler. Nihayet Musa Aleyhisselâm, bir gece Beni İsrâili alıp Mısırdan çıktı, Süveyş denizi bir mu'cize olarak yarıldı, on iki yola ayrıldı. Beni İsrâil'in on iki kabilesi bu yollardan karşı yakaya geçtiler, bunları ta'kip eden Fir'avun ile ordusu ise suların tekrar kapanması üzerine boğulup gittiler. Yalnız Firavun'un cesedi suların çarpmasıyla sahile atılmış idi. Kendi fani varlığına güvenerek yaradanını unutan, Tanrılık da'vasında bulunmaktan utanmayan gafil, muğfil bir şahsiyetin şu elim akibeti büyük bir ibret levhası teşkil ediyordu.

43 – Musa Aleyhisselâm, Fir'avundan kurtulmuş, Beni İsrâil ile beraber denizi selâmetle geçerek Tiyh sahrasına gelmişti. Onları burada bırakarak "Turisina" denilen Tur dağına gitti, orada kırk gün kadar Hak Tealâya ibadette, münacatta bulundu, mekândan ve zamandan münezzeh olan Allah Tealâ ile tekellüm şerefine nail oldu, kendisine Tevrat kitabı verildi.

44 – Hazreti Musa, Turisina'dan Tiyh sahrasına dönünce kavminin bir kısmını Samirî namında birinin altundan yapmış olduğu bir buzağıya tapar bir halde bulmuş, bundan pek müteessir olmuş idi. Bunlar, Harun Aleyhisselâmın nasihatlarını dinlemiyerek böyle bir cehalette bulunmuşlardı, tevbe edüp yaptıklarına pişman oldular.

45 – Musa Aleyhisselâm, Ken'an topraklarını, Arzı mukaddesi almak

için Amalika ile harp etmek istiyordu. Beni İsrail ise savaştan kaçındılar, o mübarek Peygamberin bedduasına uğrayarak kırk sene Tiyh sahrasında kaldılar, aradan bir hayli zaman geçti, Beni İsrail arasında çölde büyümüş yiğitler yetişti. Hazreti Musa, bunları alıp Lût denizinin Cenup taraflarına götürdü, daha ileriye giderek A malika'dan "Avc ibni Unk" adındaki hükümdar ile harp etti, Şeria nehrinin Şark taraflarındaki beldeleri elde etti.

46– Hazreti Musa, bir aralık gidip İbrahim Aleyhisselâmın zamanından beri ber hayat olan veya Hazreti İbrahim ile beraber hicret eden zatların zürriyetinden bulunan Hızır Aleyhisselâm ile görüşmüş, onun mazhar olduğu ledunnî ilmine şahit bulunmuştur.

Hazır Aleyhisselâmın bir Peygamber olduğuna ve kıyamete kadar berhayat bulunacağına kail olanlar vardır. Zülkarney ile beraber seyahatta bulunmuş, hayat menbana varıp abıhayattan içmekle böyle uzun bir ömre nail olmuş olduğu menkuldür, bir kısım zatlarla göre de vaktiyle vefat etmiştir. Zaten bu gibi eazım'ın hayatı ile mematı müsavidir, onlar ebedî ve ulvî bir hayata mazhardırlar.

47– Musa Aleyhisselâm, rivayete nazaran Ken'an hududuna yakın bir mahalde yüz yirmiyâşında olduğu halde vefat etmiştir ki Hazreti Adem devrinin üçbinsekizyüz altmışsekizinci yılma ve Mısırdan çıkmalarının kırkinci senesine müsadiftir.

Hazreti Musa'ya "Kelimullah" denir. Pek büyük bir Peygamberdir. Dağmık bir halde yaşayan İsrail oğullarını bir araya toplamış, onları esaretten kurtarmış, hakimiyete nail etmişti. Hayfa ki Beni İsrail, bilâhara vakit vakit yoldan çıkmış dinlerini gaibetmiş, tekrar esaretten esarete düşmüşlerdir.

(15) (Harun Aleyhisselâm):

48– Hazreti Harun, Musa Aleyhisselâmın ana baba bir büyük kardeşi, veziri ve Peygamberlik işlerinde ortağı idi. Pek güzel ve beyaz yüzlü fasih, halim bir zat idi. Hazreti Musa Tura gittiği zaman kendisi Beni İsraille nezarete bulunmuş, buzağıya tapanlara: "Siz bu yüzden bir fitneye düşmüş bulunuyorsunuz, sizin rabbiniz rahman ve rahîm olan Allah Tealâdan başka değildir, bana tâbi olunuz, benim emrime itaat ediniz, Samirî gibi bir manafığın sözüne bakmayınız" diye müessir öğütler vermiş ise de kabul etmedikleri cihetle kendisi bir tarafa çekilerek Hazreti Musanın avdetini beklemiş, Beni İsrail'i tefrikaya, mücadeleye düşürmemek için daha ilerisine gidememişti. Rivayete nazaran Hazreti Musadan yedi ay veya üç sene evvel, yüz yirmi üç yaşında olarak Tiyh sahrasında vefat etmiş, Turisina civarında "Mürnan" dağındaki bir mağaraya defnedilmiştir. Kabri meşhurdur.

49– Harun ve Musa Aleyhisselâmdan sonra Hazreti Musa'nın halifesi bulunan ve kendisine bilâhare Peygamberlik verilmiş olan Yûşa' Aleyhisselâm, Beni İsraili alıp çölden çıkarmış, Ken'an ilini Ken'anilerden almış. Şam diyarını fethetmiştir.

Yûşa Aleyhisselâm, yirmi sekiz sene kadar Beni İsraille hâkim olup yüz on yaşında vefat etmiş, kendisinden sonra on altı kadar daha hâkimler gelip Beni İsraille riyasette bulunmuşlardır. Bunların sonuncusu "İşmüi" Aleyhisselâmdır. Bu zatların idareleri (493) sene kadar sürmüştür. Bu müddete "Hâkimler devri" denir. Sonra Beni İsrail, kendilerine "Talût" adındaki bir zatı hükümdar ta'yin etmişlerdir. Bu tarihten sonra da İsrail oğulları arasında "Melikler devri" başlamıştı.

(16) (Davut Aleyhisselâm):

50 – Hazreti Davut, Yakub Aleyhisselâmın oğlu Yehûda'nın neslindedir. İşmuil Aleyhisselâmın irtihalinden sonra kendisine Peygamberlik verilmiş, kain pederi Talut'un vefatından sonra da İsrail oğullarına hükümdar olmuştur.

Hazreti Davuda' verilen "Zebur" kitabı, hep mevizelerden, ilâhiyattan, münacattan ibaretti. Şer'i hükümleri ihtiva etmiyordu, kendisi de Musa Aleyhisselâmın şeriatıyla âmel etmiştir.

51 – Davut Aleyhisselâm, pek güzel bir sedaya malik idi, Zeburu okudukça işidenler pek ruhani zevkler içinde kalırdı, bir mu'cize olmak üzere mübarek elleriyle demirleri mum gibi yumuşatır, bunlardan zırh yapar, kendi elinin emeğiyle yiyeceğini te'mine çalışır, devlet hazinesinden para almak istemezdi. Nâsa daima öğütler verir, adaletle hükme çalışır dururdu. Kudsi şerif'i fethederek Payitaht yapmış, Umman beldelerini, Halebi, Nusaybin'i, Ermenistan'ı zapt etmiş kırk sene hükûmette bulunduktan sonra yetmiş yaşında olarak irtihal buyurmuştur.

(17) (Süleyman Aleyhisselâm):

52 – Hazreti Süleyman, Davud Aleyhisselâmın oğludur. Onun irtihalinden sonra on üç yaşında olarak yerine geçmiştir, sonra kendisine Peygamberlik de verilmiştir. Bu cihetle muhterem babası gibi nübüvvetle hükûmeti cem'etmiştir.

Hazreti Süleyman'a Şark ve Garpteki hükümdarlar, itaat göstererek kıymetli hediyeler göndermiş, Yemen Melikesi Belkis dahi kendisiyle görüşmeğe gelmiştir. Kızıl denizde hazırlattığı donanmayı muhit denizi sahillerine göndermişti. "Tetmür", Bâ'lebek" şehirlerini ve yedi senede Mes-cidilaksa'yı yaptırıp ikmal etmiştir.

53 – Süleyman Aleyhisselâm, bir mu'cize olmak üzere kuşların dillerini, maksatlarını anlardı. Hükümü ins ve cinne, hattâ rüzgârlara geçerdi. Ahlâka, hikemiyata dair yazıları vardır. Kırk sene pek ihtişamlı bir hüküm sürdükten sonra elli üç veya altmış yaşında irtihal etmiştir.

Hazreti Süleymandan sonra İsrail oğulları, iki devlete ayrıldı. Biri "Ye-hûda" devletidir ki, paytahtı Kudsi şerif idi, ve bu devlet, nas nazarında daha mu'teber bulunuyordu. Diğeri de "İsrail" devletidir ki, idare merkezi Nablus, ba'dehu "Samire" şehri olmuştur.

Bu devletler, muahheren doğru yoldan çıktılar. İsrail devleti Asûri-ler tarafından mahvedildi. Yahûda devleti de "Buhti Nassar"ın hücumuna uğradı. Bir çok Yahûdiler Babil esaretine düştü, daha sonraları İsrail oğulları, İranlıların, Yunanlıların ve Romalıların hakimiyetleri altına düşerek kendi hakimiyetlerini elden çıkardılar:

54 – Buhti Nassar, Kudsi şerifi zaptettiği zaman Beyti Makdisi yıkmış, Tevrat nushalarını yakmış, Üzeyr Aleyhisselâm ile Daniyel Aleyhisselâmı da sair Benî İsrail âlimleriyle beraber Babile götürmüştü. Bilâhara İrandaki "Kiyaniyan" Hükûmeti Babili zapt ile Geldaniye hükûmetini mahvedince Benî İsrail, Babil esaretinden kurtulup vatanlarına dönmüşler. Beyti Makdisi yeniden yapmışlar, Hazreti Üzeyr de Tevratı ezber okuyup yeniden yazdırmış, çoktanberi unutulmuş olan Musa Aleyhisselâmın şeriatı yeniden meydana çıkmıştır.

55 – Kur'anı Kerim, Hazreti Üzeyr'e dair malûmat vermektedir. Fakat Peygamber olup olmadığı beyan buyurmamaktadır. İslâm âlimlerinden bir kısmına göre Hazreti Üzeyr, bir Peygamber değildir, belki evliyadan büyük bir zattır. Vaktiyle Yahudilerden bazıları Hazreti Üzeyre, Haşâ Allahın oğludur, diyerek şirke düşmüşlerdi.

56 – Kur'anı mübinde isimleri zikrolunan Zülkarneyn ile Lokman'ın Peygamberliğinde de ihtilâf vardır. Zülkarneyn'in adı bir rivayete göre "Mus'ab" dır. İbrahim Aleyhisselâmın zamanında yaşamış olduğu mervîdir. Dünyanın şark ve garbına seyahat etmiş, ye'cüc ve me'cüc denilen bir kabileye karşı bir sed yapmış, pek büyük muvaffakiyetler göstermiştir. Her halde "İskenderi Yunanı"den başka bir zattır. Tarihî hayatı bizce tamamen malum değildir.

Hazreti Lokmana gelince bu da rivayete nazaran Davut Aleyhisselâmın zamanında yaşamış, Hazreti Davuda mülâki olmuş, salih ve hakim bir zattır. Yunus Aleyhisselâmın zamanına kadar yaşamış olduğu mervîdir. Oğluna olan pek hakimâne öğütleri Kur'anı Kerimde mezkûrdur.

(18) (İlyas Aleyhisselâm):

57 – Hazreti İlyas, Beni İsraille gönderilmiş mübarek bir peygamberdir. İsrail oğulları, Süleyman Aleyhisselâmdan sonra ihtilâfa düşmüş, içlerinden bazıları Ba'lebek hakiminin yaptırmış olduğu "Be'al" adındaki puta tapmaya başlamışlardı. Kendilerine ilâhî bir lutûf olarak gönderilen Hazreti İlyasın nasihatlerini dinlemediler, o mukaddes zati beldelerinden

bile çıkardılar. Fakat bunun üzerine pek fena bir kıtlığa tutuldular, yaptıklarına pişman olarak İlyas Aleyhisselâmı arayıp buldular, bir müddet onun öğütlerini tuttular ise de sonra yine isyana başladılar. Hazreti İlyas da onların aralarından çekilerek bir yerde kudsiyâne bir tarzda uzlet ihtiyar buyurdu.

(19) (Elyesa' Aleyhisselâm):

58 – Hazreti Elyesa, Beni İsrail Peygamberlerindedir. İsrail oğulları, İlyas Aleyhisselâmdan sonra bu zatın da nasihatlerini kabul etmediler, Hazreti Musanın şeriatını bırakarak birbirleriyle uğraştılar, nihayet üzerlerine Asuriye devleti musallat oldu.

Hazreti Elyesa', İsrail oğullarının bu yolsuz hareketlerinden usanarak hilâfeti Zülkifl Aleyhisselâma terkettikten sonra ahirete irtihal etmiştir.

(20) (Zülkifl Aleyhisselâm):

59 – Zülkifl Hazretleri, muhterem bir Peygamberdir. Elyesa, Hazretlerine halife olduktan sonra Peygamberliğe de nail olmuştur. Kavmini dini tevhide davet etmiş, kendilerine bir çok müessir nasihatlerde bulunmuştur. Bitlis şehri yakınında medfun olduğu mervîdir. Şamda vesair yerlerde de makamları vardır.

(21) (Yunüs Aleyhisselâm):

60 – Hazreti Yunüs, Benî İsrailden mübarek bir Peygamberdir. Validesine nisbetle "Yunüsbni Metta" diye yad olunur. Asuriye devletinin paytahtı olan elyevm Musul şehrinin karşısında harabesi görülen "Ninüva" ahalisine Peygamber gönderilmiştir. Putlara tapmakta bulunan Ninüva ahalisi, Hazreti Yunüsün otuz üç sene devam eden nasihatlerini dinlemediler. Hazreti Yunüs da kendisine tarafı ilâhîden daha mezuniyet verilmeden Ninüva'yı bıraktı, Dicle kenarına gitti, bir gemiye binip bir tarafa gitmek istedi, fakat gemi yürümedi, içinde bulunanlar, "Aramızda bir suçlu kul var" demeğe ve kur'a atmağa başladılar, Hazreti Yunüs "O suçlu kul benim, Rabbimden daha müsaade almadan kavmimi terkettim" diye kendisini suya attı. Derhal büyük bir balık tarafından yutuldu. Bereket versin ki hemen tövbeye, istiğfara başladı. (لا آله الا انت سبحانك انى كنت من الظالمين) diye Allah Tealâyı tesbihe devam etti de bir müddet sonra balık kendisini çıkarıp sahile attı.

Bu tesbih, şu meâldedir: "Yarabbi!. Senden başka ma'bud yoktur. Seni noksanlardan tenzih ederim, ben şüphesiz zalimlerden oldum."

61-- Yunüs Aleyhisselâmdan sonra Ninüva şehrini korkunç bir kara duman kaplamıştı. Ahali, derhal Allah Tealâya yalvararak tevbe ettiler, yaptıklarına pişmanlık gösterdiler. O duman da üzerlerinden açılıp gitti, başlarına gelecek beliyyelerden kurtulmuş oldular.

Hazreti Yunüs, tekrar Ninüvaya gelip bir mâddet daha mukaddes vazifesine çalıştı, ba'dehu bu şehri terk ederek uzlet buyurduğu bir mahalde irtihal etti.

62 – Asuriye devleti bilâhara münkariz olmuştur. Şöyle ki: Medye hükümdarı ile Babil valisi, Ninüva şehrini muhasara ederek yakıp yıktılar. Asûrilerin son hükümdarı bu halden müteessir oldu, ailesi efradiyle beraber yakırdığı büyük bir ateşin içine atılarak yanıp gittiler. Bu suretle sona eren Asuriye devletinin yerine de "Medye" ve "Geldan" devletleri kaim oldu.

(22) (Zekeriya Aleyhisselâm):

63 – Hazreti Zekeriya, Süleyman Aleyhisselâmın neslinden pek büyük bir zattır. Beytül Makdiste reis idi, kendisine Peygamberlik ihsan olunmuştur.

Hazreti Zekeriya'nın refikası "İşa'nın kızkardeşi "Hanne" kocası "İmran" dan "Meryem" adında bir kız doğurmuştu. Evvelce yapmış olduğu nezre mebni bu kızını Beytül Makdis'in hizmetine vakfetti. Zekeriya Aleyhisselâm da bunu alıp teyzesi İşa'nın yanına götürdü. Meryem, teyzesinin yanında büyüdüktan sonra Beytülmakdiste kendisine tahsis edilen bir hücrede ibadet ile meşgûl oluyordu. Bu pek nezih, afif olan kız, koca yüzü görmediği halde Allah Tealânın bir kudret ve hikmeti eseri olarak gebe kaldı, Hazreti İsayı doğurdu.

64 – Hazreti İsa'nın babasız olarak doğmasından dolayı Yahudiler şüpheye düştüler, babasız çocuk olamaz diyorlardı. Halbuki Âdem Aleyhisselâmın hem babasız hemde anasız olarak yaratılmış olduğunu mu'tekit idiler. Hazreti İsa'nın da bir harikai hilkat olduğunu görüp duruyorlardı.

Nihayet Zekeriya Aleyhisselâm gibi kadri pek âli bir pire, ma'sum bir Peygambere iftira ederek yüz yaşında bulunan o ihtiyar zatı şehid ettiler.

Bir rivayete nazaran Zekeriya Aleyhisselâm, oğlu Yahya Aleyhisselâmın şehid edilmesini müteakip şehid edilmiştir.

(23) (Yahya Aleyhisselâm):

Hazreti Yahya, Zekeriya Aleyhisselâmın oğludur. Onun ihtiyarlığı zamanında zevcesi (İşa') dan dünyaya gelmiştir. Allah Tealânın azabından

son derece korkar, günleri ah ve enin ile geçerdi. Daha genç iken kendisine Peygamberlik ihsan olundu. Rivayete nazaran Hazreti İsa'dan üç sene veya altı ay evvel doğmuştur. İlk evvel Hazreti Musa'nın şeriatıyla âmel ederdi, sonra İncili şerifin Hazreti İsa'ya verilmesi üzerine İsa Aleyhisselâmın şeriatıyla âmele memur olmuştu.

66 – Yahya Aleyhisselâm, Hazreti İsa'nın şeriatıyla âmele başladığı bir sırada idi ki, Benî İsrail'in reisi olan "Hiredus" Musa Aleyhisselâmın şeriatı üzere kendi kardeşinin kızını almak istedi. Fakat Hazreti Yahya, İsa Aleyhisselâmın şeriatına mebni bu nikâhın artık câiz olmayacağını bildirdi. Bunun üzerine muhteris reis, gücenip o masum Peygamberi henüz otuz yaşlarında iken şehid etti. Bu şehadet, rivayete nazaran Hazreti İsa'nın semaya kaldırılmasından bir sene evvel vuku bulmuştur. Bu cinayete cür'et edenler, bunun cezasını çekmiş, yurtları harab olmuş, nesilleri kesilip gitmiştir. Ahirette görecekları azap ise her türlü korkunç tasavvurların fevkindedir.

(24) (İsa Aleyhisselâm):

67 – Hazreti İsa, Hazreti Meryem'in oğludur. Onun doğuşu harikulâde bir hâdise bulunmuştur. Yahudiler, bunu anlayamadılar, kötü zanna düşerek Hazreti Meryem'i cezalandırmak istediler, fakat Hazreti İsa, daha beşikte yatar bir çocuk iken Allah Tealânın kudretiyle söze başladı: "Ben Allahın kuluym, bana kitap verdi, bana Peygamberlik verdi, beni her nerede bulunursam bulunayım mübarek kıldı" dedi. Bu harikayı gören Yahudiler, Hazreti Meryem'e taarruzdan el çektiler.

Rivayete nazaran Hazreti İsa, Beyti Makdis'e bir kaç mil mesafede bulunan "Beyti Lahm" köyünde Birinci Kânunun yirmi dördüne müsadir Çarşamba gecesı doğmuştur.

68. – Hazreti Meryem, kocaya varmamış, melekler kadar nezih, afif bir halde yaşarken mahza kudreti ilâhiye ile Hazreti İsa'ya gebe kalmıştı. Kur'anı Kerim, bunu sarahaten beyan buyurmaktadır. Bütün ehli islâm, buna kani bulunmaktadır. Muazzam hâlikimizin kudretini düşünenler, onun nice hârikaları vücade getirmiş olduğunu hatırlayanlar, Hazreti Âdem'in babasız ve anasız olarak yaratılmış olduğunu mülâhaza edenler, artık Hazreti İsa'nın bu yaradılışını uzak göremezler, bunu asla inkâr edemezler. Hazreti İsa'nın bu harikulâde yaradılışını inkâr etmek, Kur'anı mübinin şahadetini tezkib demektir ki buna hiç bir mü'min cür'et edemez.

Evet... Hazreti İsa'nın böyle babasız yaradılmış olduğunu inkâr etmek, Allah Tealânın kudret ve âzametini tahdit etmek Kur'anın sarıh beyanatını te'vil ve tağ'yir etmek, milyolarca ehli islâmın asırlardan beri devam eden sahih itikadını tahdit etmek demektir ki böyle yanlış bir iddiadan, düşünmeden Allah Tealâya sığmırız.

69— İsa Aleyhisselâm, otuz yaşına girince Peygamberliğe ve İncili şerife nail olmuş, Yahudileri irşada çalışmış, kendilerine güzel güzel öğütler vermiş, büyük büyük mucizeler göstermişti. Fakat kendisine pek az kimse iman etmiştir ki, onlara "Havariyyun" denilir, rivayete nazaran on iki zattan ibarettirler.

Hazreti İsa'nın bir müddet validesiyle beraber Ürdüne tâbi "Nasire" karyesinde ikamet etmiş olduğunu, bu cihetle kendisine tâbi olanlara "Nasara" Dinlerine de "Nesraniyyet" denilmiş bulunduğu mervidir.

Yahudiler nihayet Hazreti İsa'nın hayatına kasdettiler, ona benzettikleri bir şahsı tutup Kudsi şerifde siyaset meydanında dar ağacına asdılar, İsa Aleyhisselâm ise Hak Tealânın emriyle, kudretiyle göğe kaldırıldı, orada melekiyyet kisvesine büründü. Kendisine "Ruhullah" denir. Babasız olarak bir nefhâi kudretle vücade gelmiş olduğu için bu mümtaz unvana mazhar olmuştur.

70— Neseranın iddialarına göre Hazreti İsa, İskenderin Babile galebesinden üçyüz altmış sene sonra doğmuştur. Bu sırada validesi Hazreti Meryem, henüz on üç on beş veyahut yirmi yaşında bulunuyordu. Hazreti İsa, otuz yaşında Peygamber olmuş, doğduğundan otuz iki sene bir kaç gün sonra semaya kaldırılmıştır. Hazreti Meryem de bundan sonra altı sene daha yaşamıştır.

Fakat İslâm âlimlerinden, Muhaddislerinden bir kısım zatlara göre İsa Aleyhisselâm, kırk yaşında iken peygamberliğe nail olmuş, yüz yirmi yaşında iken de semaya ref' olunmuştur.

71— Hazreti İsa'nın hayatına kestetmiş olan Yahudiler, bilahare cezalarını buldular. Şöyle ki: Romalılar, Kudsi şerifi zaptederek Beyti Makdisi yıktılar, kitapları yaktılar, Yahudilerin bir takımını öldürdüler, bir takımını da esir ettiler. Bunun neticesinde ne hakikî Museviyetten, ne de hakikî İseviyetten eser kalmadı.

Filhakika Museviyet gibi İseviyet de asıl kendi mahiyetini gâib etmiş, hiç de yer yüzüne yayılamamıştır.

Vakıa Hazret İsanın vasiyeti üzerine Havarilerden bazıları öteye beriye dağılıp Hazreti İsanın bildirdiği ilâhî dini neşre çalışmak istediler. Fakat o zaman dünyanın her tarafı cehalet içinde, küfr ve şirk içinde kalmış bulunuyordu. Yahudiler ile putperest olan Romalılar ise İsevilerin en büyük düşmanları kesilmişlerdi. İseviyeti kabul edenler, dinlerini gizliyor, gizlice ibadette bulunuyorlardı. Binaenaleyh Hasraniyyet, üç yüz sene kadar genişleyemedi, bu müddet içinde de mahiyetini büsbütün gâib etmiş, ilâhî bir din olmaktan çıkmış oldu.

72 — Yahudiler, Hazreti İsanın hayatına suikastte buldukları gibi tebliğ ettiği dinine de pek fena kasitte bulunmuşlar, içlerinden bazıları İseviyeti zahiren kabul ederek dost görünmüş, halkın bilgisizliğinden is-

tifade ederek Hazreti İsanın tebliğatını, talimatını değiştirmiş, nasraniyyeti muharref, akıl ve hikmete muhalif bir hale getirmişlerdi.

Romalılar ise İseviyyete karşı açık bir düşman kesilmişlerdi. Fakat ne olursa olsun din duygusu fitredir, bundan kalbleri, dimağları büsbütün mahrum bırakacak bir kuvvet yoktur. Romalılar, zahiren hâkim mevkiinde iken İseviyyetin ma'nen mağlubu oldular, söndürmek istedikleri bir dini parlatmaya hizmet ettiler. Şu kadar var ki hakikî bir din yerine, onun adını taşıyan, hıristiyanlık ta denilen muharref, aslını gâib etmiş bir din kaim olmuş oldu.

73 – Roma imparatoru Kostantin, Hazreti İsanın milâdından üç yüz on sene sonra siyâsî bir maksada mebni Hazreti İsaye nisbet edilen bozulmuş bir dini kabul etti, bayraklarına haç alâmeti koydu, mağlup ordusuna kuvvet vermek istedi, hıristiyanlığın yayılmasına bir çok gayretler gösterdi.

Konstantin, eski Bizans kasabasının bulunduğu yerde "Kostantiniye = İstanbul" şehrini yapıtıp paytahtını Romadan buraya nakletmişti: Bu tarihe kadar İncili şerifin asıl nüshaları gaib olmuş, İncil namına havariler ile onların şakirtleri tarafından bir çok risaleler, tarihî-kitaplar yazılmıştı. Bu cihetle hıristiyanların arasında büyük bir ihtilâf vardı. Kostantin'in emriyle "İznik" şehrinde ruhanî bir meclis toplandı. Bu meclisin binden ziyade azası vardı, bir çoğu birbirinin dilini anlıyamıyordu. Yüzlerce risalelerden, kitaplardan yalnız dördü ve âzanın birazı tarafından intihap olunarak İncil adı ancak bunlara verildi.

74 – Roma imparatorluğu, bilâhara şark ve garp imparatorluğu adıyla ikiye ayrılmıştır. Bu hükümetler, birbirini kıskanıyordu. Nihayet mezhebce de ikiye ayrıldı. Romada "Rimpapa" ya tâbi olanlara "Katolik" denildi, İstanbul patriğine tâbi olanlara da "Ortodoks" adı verildi. Daha sonra bir de "Protestanlık" meydana çıkmıştır. Binaenaleyh bugün İsevîlerin başlıca mezhepleri üçtür. Bunların da bir takım şubeleri vardır. Velhasıl: İsa Aleyhisselâmın bildirmiş olduğu "vahdeti ilâhiye" akidesine dayanan bir din, bilâhara aslını gaibe etmiş, renkten renge girmiş, bu dinin salikleri Hazreti İsaye vesair mahlûkata – hâşâ – uluhiyet payesi, vermişler, ma'betlerini suretler ile doldurmuşlar, müşrikerin ibadethanelerine benzer bir hale getirmişlerdir.

75 – Milâttan itibaren altı asır geçmiş, cihanın her tarafı cehalet ve dâlâlet içinde kalmıştı. Gerek Roma hükümeti ve gerek İran'daki "Sasaniyan" devleti ahlâk bozukluğu yüzünden çözülmeye yüz tutmuştu. Bütün milletler arasında dinsizlik, ahlâksızlık revaç bulmuş idi. Bu, bir "devri fetret" idi. Artık dünyayı hak ve hakikate davet için, dünyayı islâh için en büyük ve en son bir Peygamberi Zışanın zuhuruna ihtiyaç vardı. Bunun üzerine Allah Tealâ beşeriyete lûtfetti, kendilerine en büyük Peygamberi ve Habibi olan Hatemül'enbiya, Muhammed Mustafa (Sallallahü Aleyhi Vesselem) Efendimiz Hazretlerini gönderdi. Artık insaniyet ufuklarını yeni bir hidayet

nuru, o ana kadar görülmemiş bir azemette, bir letafetle aydınlatmaya başlamış oldu.

Hakkın en şa'şaalı nuru tecelli etti,
Doğdu Kur'an güneşi, leylei fetret bitti.

(25) (Hazreti Muhammed Mustafa, Aleyhi Ekmelüt'tehaya):

76 – Allahımızın bütün insanlara son Peygamberi olan Hazreti Muhammed (Aleyhisselâtü Vesselâm) Efendimiz, Arabistanda Mekkei Mukerreme şehrinde milâdın (571) inci yılında dünyayı teşrif buyurmuştur.

Müslümanlığın ilk yayıldığı yer Arabistandır ki buraya "Ceziretülarab"da denir.

Ceziretülarab, Asya kıtasının cenubî batısında büyük bir yarım adadır. Hicaz, Yemen, Umman, Hazremut, Necd arazisine ayrılır. İşte Mekkei Mukerreme ile Medinei Münevvere şehirleri, Mübarek araziden olan bu Hicaz bölgesindedir.

77 – Arabistanda oturanlar ötedenberi Arab kabileleridir. Bunlar şu dört kısma ayrılmıştır:

(1) "Arabi baide" bunlar, Arabistanın en eski ahalisidir. Ad ve Semud kavimleri bunlardandı. Bunların tarihleri meçhuldür, kendileri bitip gitmişlerdir.

(2) "Arabi aribe = mütearibe" bunlar, Yemende hükûmet kurmuş olan Kahtane mensupturlar. Kahtanın asıl dili Süryani idi, bunun evlâdı, Arabi Baideye karıştığundan iş bu Arabi âribe türemiş, Arapça konuşmaya başlamıştır. Cürhüm kabilesi bunlardan idi. Bu Araplar da nesilleri kesilerek sönüp gitmişlerdir.

(3) "Arabi müsta'ribe" bunlar, İsmail Aleyhisselâma mensupturlar. Hazreti İsmail'in evlâdı, Arabi âribe arasına karışmış olduğundan iş bu Arabi müsta'ribe vücade gelmiştir. Hazreti İsmail'in asıl dili İbranî iken cürhüm kabilesi arasında yaşamakla Arapça konuşmuş ve bu lisanı evlâdına nakletmiştir.

Arabi müsta'ribe, bir çok kabilelere ayrılmıştır. Peygamberimizin zamanında Arabistanın ahalisi de bu Arabi müsta'ribeden başka değildi. Bunların en müm tazı kureyş kabilesidir.

(4) "Arabi müsta'cime" bunlar, müslümanlığın zuhurundan sonra islâmiyeti kabul edip Araplaşmış olan kavimlerdir. Suriye, Irak, Mısır, Mağrip ahalisi bunlardandır. Bunlar da kendi dillerini bırakarak Arapça konuşmaya başlamışlardır.

Peygamberimizin mübarek nesebleri:

78 – Resuli Ekrem (Sallallahü Aleyhi vesellem) Efendimiz, Kureyş kabilesinden ve Âli Haşim'den (Haşim Ailesinden) Zuhur etmiştir. Muhterem

pederinin adı "Abdullah", dedesinin adı "Abdülmüttalib" validesinin adı da "Amine" dir.

Fahriâlem Efendimizin baba cihetinden mübarek nesepleri şöyledir:

Hazreti Muhammed (Sallallahü Aleyhi vesellem) ibni Abdillâh, ibni abdilmuttalib, Haşim, Abdi Menaf, Kusey, Hekim, Mürre Keab, Lüey, Galib, Fihri, Mâlik, Nazr, Kinane, Huzeyme, Müdrike, İlyas, Mudar, Nirar, Mead; Adnan, Adnan da İsmail Aleyhisselâmın oğlu "Kıyzar" ın neslindedir. Adlarını yazdığımız bu zatlardan her birinin evladı bir çok kabilelere ayrılmış, Mâlikin oğlu Fihri'nin evladından da Kureyş kabilesi teşekkül etmiştir.

79 — Resuli Ekrem Efendimizin validesi cihetinden yüksek nesepleri de şu veçhiledir: Hazreti Muhammed (Aleyhisselâtü vesselâm) ibni Amine, Binti Vehb, ibni Abdi Menaf, ibni Zühre, ibni Hâkim.

Demek ki Peygamber Efendimizin babası tarafından mübarek nesebiyle anası cihetinden nesebi şerifleri Mürre oğlu Hakim'de birleşiyor.

80 — Peygamber Efendimizin dedesi ve zamanında Kureyş kabilesinin reisi bulunan Abdülmuttalib, Kâ'bei Muazzama'nın mütevellisi idi. Ebu Talib, ebu Leheb, Hâris, Zübeyr, Hamza, Abbâs, Abdullah vesaire adında on üç oğlu var idi. Fakat bunlardan en ziyade Abdullah'ı severdi. Çünkü onda başka bir güzellik, başka bir nuraniyet vardı. Abdülmuttalib, bu sevgili oğluna Beni Zühre Reisi Vehbin kızı olup Kureyş kızları içinde her veçhile mümtaz bulunan Hazreti Amine'yi nikâhla aldı. İşte bu iki kudsi fitretin evlenmesinden de Peygamberi Zîşan Efendimiz dünyaya teşrif buyurdu.

Abdullah Hazretleri, Peygamber Efendimizin doğmalarından iki ay evvel bir ticaret kafilesiyle Medinei Münevvereye gidip orada vefat etti ki, daha yirmi beş yaşında bulunuyordu. Bu cihetle Fahriâlem Efendimiz yetim kalmıştı.

Resuli Ekremin sabavet hayatı ve ilk evlenmeleri:

81 — Nebiyyi Âlişan Efendimizin sabavet çağı pek kudsi bir halde geçmiştir. Daha doğar doğmaz bir takım hârikalar belirmiş, kavm ve kabilesi arasında bir feyz ve bereket vücade gelmiş. Kâbei Muazzama içinde müşrikler tarafından konulmuş olan putlar yüzleri üzerine yerlere düşmüş, ateşe tapanların ateşleri sönmüş, garip rüyalar görülmüş idi.

Peygamber Efendimizin dedeleri arasında evlâdan evlâda geçen bir nur, bir letafet vardı. Bu nûr, nihayet Peygamber Efendimize intikal ederek onun mübarek yüzünde parlamaya başlamıştır.

82— Mekkei Mükerrreme ahali, yeni doğan çocukları havası lâtif yerlerde yaşayan, dilleri pek fesih bulunan aşiretlerden birer süt anaya verirler-

di. Hazreti Muhammed'i (Aleyhisselâm) de Beni Sad' kabilesinden "Haris" adındaki zatın refİKası "Halime"ye verdiler. Halime, bu meleklerden daha güzel, daha nezih çocuğu bağrına bastı yurduna alıp götürdü, dört sene besledi. Bu müddet içinde Hazreti Muhammed'de gördüğü harikulâde hallere ve yurdunda beliren feyz ve berekete nihayet yoktu. Artık onu getirip validesi muhterem Amine hazretlerine teslim etti. Hazreti Amine de bu masum yavrusunu alıp dayı zadelere bulunan Neccar oğullarını ziyaret için Medinei Münevvereye götürdü. Bir müddet orada kaldılar, sonra Mekkei Mükerreme'ye avdet ederken Hazreti Amine, "Ebva" denilen mahalde daha yimi yaşında olduğu halde vefat etti. Peygamber Efendimizi, henüz altı yaşlarında iken validesini de gaib ederek öksüz kalmış oldu. "Ümmieymen" adındaki dadısı, kendisini alıp Mekkei Mükerremeye getirdi. Dedesi Hazreti Abdülmuttalibe teslim etti... İki sene sonra da Abdülmuttalib Hazretleri vefat etmekle Fahri Âlem Efendimiz amcası Ebu Talib'in yanında kaldı.

83— Ebu Talib, birader zadesi Hazreti Muhammed'i pek çok sever, pek ziyade korurdu. Bir aralık ticaret için Şam tarafına kabile ile gidiyordu, henüz on iki yaşında bulunan Hazreti Muhammedi de beraber götürdü. "Busra" denilen beldeye kadar gittiler, alış verişini bitirip bir kaç gün sonra geri döndüler.

Peygamber Efendimiz on yedi yaşında iken de diğer amcası Zübeyr ile beraber Yemen'e gidip az sonra dönmüşlerdi.

84 — Hazreti Muhammed (Aleyhisselâti vesselâm) Efendimiz artık Kureyş kabilesi arasında büyük bir şeref ve şanı haiz bulunuyordu. Kendisine "Muhammedül'emîn deniliyordu. Kureyş'in pek şerefli ailesinden "Huveylid kızı Hadice" adında pek muhterem, zengin bir hatun var idi. Daha genç iken dul kalmışdı, bazı zatlara sermaye vererek ticaret yapıyordu.

Fahriâlem Efendimize de sermaye verdi, kölesi "Meysere"yi maiyetine verip Şam tarafına beraber gitmelerini reca etti. Efendimiz de bunu kabul ederek Busra'ya kadar gittiler. Orada işlerini görüp bir kaç gün içinde geri döndüler.

İşte Peygamber Efendimizin gençliğindeki seyahatleri bunlardan ibarettir. Bu seyahatler esnasında kendisinden bazı harikalar zuhur etmiş, kendisinin büyüklüğünü bazı zatlar görüp anlamışlardı. Fakat yazdığımız gibi bu seyahatler uzun bir müddet devam etmediği cihetle Peygamber Efendimiz bir takım zatlar ile uzun boylu görüşüp, konuşması vak'i olmamıştır.

85 — Mefhari kâinat Efendimiz henüz yirmi beş yaşında idi. Hazreti Hadice de kırk yaşını geçmişti. Pek yüksek bir ruha malik, pek şerefli bir hanedana mensup olan Hazreti Hatice Peygamber Efendimizin muhterem refİKası olmak şerefine her veçhile lâyık idi. Binaenaleyh Nebiyyi Zışan Efendimiz, Hazreti Hatice ile evlenmiş, o mübarek validemizi ilk refİKası olmak şerefine mazhar buyurmuştur.

86 — Peygamber Efendimizin cariyesi "Mariye"den doğan İbrahim adındaki muhterem oğlundan başka bütün erkek ve kız evlâdı Hadiceülkübra Hazretlerinden dünyaya gelmiştir. Evvelce "Kasım" adındaki mübarek oğlu doğmuş bunun üzerine Hazreti Peygambere künye olarak "Ebülkasım — Kasım'ın babası" denilmiştir. Sonra da Abdullah adındaki muhterem oğlu ile Zeynep, Rukiye, Ümmügülsüm, Fatimetüzzehra adındaki kızları dünyaya gelmiştir. Kasım, İbrahim, Abdullah Hazretleri daha çocuk iken vefat etmişlerdir. Resuli Ekremden sonra yalnız Hazreti Fatıma kalıp o da altı ay geçmeden ahirete irtihal ederek muhterem oğulları Hazreti Hasan ile Hazreti Hüseyini öksüz bırakmıştır. Allah Tealâ cümlesinden razı olsun.

Peygamber Efendimizin vahyi ilâhiye ve nübüvvet ve risalete nailiyeti:

87 — Hazreti Muhammed (Aleyhisselâtu vesselâm) Efendimiz, sabave-tinden beri fevkalâde bir fazilet ve nezahat içinde yaşamıştı. Kavminin cahilâne türelerinden tamamen beri idi. Kimseden bir şey okumamıştı, bir şey yazmamıştı, kimse ile dini mevzu'lara dair bir şey konuşmamıştı, onun üzerinde kimsenin muallimlik hakkı olamazdı. O, bütün cihanın en büyük muallimi, en yüksek müşidi olmaya namzed idi. Onu Allah Tealâ, bir hülkat hârikası olarak yaratmıştı. Onun kalbine bütün ilimleri, irfanları bizzat Hak Tealâ Hazretleri ifaze edecekti. O, tam bir masumiyet içinde kırk yaşlarına yaklaşmıştı. O sıralarda mübarek gözlerine melekler görünür, "Ya Muhammed!" diye hatıftan nida olunurdu. Kendisine taşlardan, ağaçlardan selam sesleri gelirdi. Aklı, zekâsı, maddî ve ma'nevî sıhhat ve kemali fevkalâde bir surette mükemmeldi.

88 — Hazreti Muhammed (Sallallahü Aleyhi Vesellem) Efendimiz tam kırk yaşlarına girince Peygamberlik şerefine nail oldu. Şöyle ki:

Fahriâlem Hazretleri, Mekkei Mükerrreme ahâlisinden bazı büyüklerin âdetleri veçhile kırk yaşlarına yakın senede bir ay kadar gider, "Hıra" dağında bir mağarada eyleşir, orada Allah Tealânın kudretini, azametini, tefekkürü dalar ve oradan geçen yolculara yiyecek ve içecek verirdi. Tam kırk yaşlarına girince ilk evvel altı ay kadar rüyasında gördüğü şeyler, birer sabah aydınlığı ile açık bir surette meydana çıkardı. Bu peygamberliğin bir mukaddimesi idi. Allahü Azimüşşamın vahyini ya'ni kendisine vereceği emirleri, indireceği Kur'an âyetlerini güzelce kavrayabilmesi için bir alıştırma demekti. Bu altı aydan sonra yine Hirada iken bir gün cibriîlî emin geldi. (İkra') surei celilesinin ilk âyetini getirdi, kendisini Peygamberlikle müjdeledi.

89 — Resuli Ekrem Efendimiz, Kur'an-ı Kerim'in nuzule başlaması suretiyle tecelli eden vahyi ilâhînin mehabetinden titremiş; kimi bir ne büyük ne ma'nevî zevkler heyecanlar içinde kalmıştı. Hemen muhterem refikası Haticeülkübranın yanına giderek keyfiyeti anlatmış, artık Nübüvve'te nail olduğu tahakkuk etmişti.

Bundan sonra bir müddet vahyi ilâhi kesildi, Kur'an'ı Mübinin âyetleri inmedi. Pek şiddetli olan vahyi Sübhanî'yi telâkkiye tam bir isti'dat ve iştiyak hasıl olması için böyle bir müddet beklemeye lihikmetin lüzüm var idi. Bu müddet rivayete göre üç sene kadardır. Bunu müteakip tekrar Cibrili Emîn göründü. Kur'an-ı Azimin âyetlerini getirmeğe başladı. Hazreti Muhammed (Aleyhisselâtu Vesselâm) da gerek kendi kavmini ve gerek sair bütün insanları dini hakka davete me'mur olmuş oldu.

90 – Hazreti Muhammed (Aleyhisselâm) Efendimiz, tarafı ilâhîden haiz olduğu me'muriyete: Nübüvvet, Risalet denildiği gibi Bi'set, Meb'usiyet de denir. Binaenaleyh Hazreti Muhammed, Allah Tealânın bir Nebisidir, bir Resulüdür. Bir Meb'usudur. Ve o, bütün Peygamberlerin hatimidir, efdalıdır.

Resuli Ekrem Efendimize tarafı ilâhîden Kur'an-ı Kerim âyetlerinin gelmesine "Nüzuli Kur'an" denir. Bu âyetleri Cibrili Emînin getirip tebliğ etmesine de: "İnzal", "Tenzil" denilir. Bu cihetle Kur'an-ı mübine "Kitabi münzel" denilmektedir.

İslâmiyetin zuhuru sıralarında Arabistanın dinî ve iç timâf ahvalı:

91 – Peygamber Efendimizin doğduğu ve bilahara risalete nail olup islâm dinini her tarafa yaymağa başladığı zaman bütün dünya gibi, Arabistan da büyük bir cehalet, dalâlet içinde kalmış bulunuyordu. Araplar, o zaman başka başka batıl dinlere, mezheplere tâbi idiler. Bir çoğu yıldızlara, ağaç, lara, taşlara, heykellere tapmakta idi, hepsi de cahil idi. Aralarında okur yazar kimseler hemen hemen bulunmaz gibi idi. Medeniyetten mahrum idiler, dağınık bir halde bulunup birbirleriyle uğraşır, başka milletlerin hakimiyetleri altında yaşarlardı. Bazı kabileler, yeni doğan kız çocuklarını diri diri topraklara gömer de bundan acı bile duymazlardı.

92 – Arablar, vaktiyle böyle acınacak bir gaflet ve cehalet içinde yaşar bulunmakla beraber bedevîlik sayesinde asıl fitratlarını bir dereceye kadar saklayabilmişlerdir. Yaradılış itibariyle zeki idiler, şecaatli idiler. Müsafire hürmet, emanete riayet ederlerdi. Yalan söylemekten kaçınırlardı. Hele aralarında fesahat, belâgat pek ziyade yükselmişti, bir çok şairler türemişti, pek parîak kasideler manzumeler vücade getirmişlerdi. Artık bunlar da bütün insanîyet âlemi gibi ilâhî bir dine muhtaç idiler, hakiki bir din sayesinde yüksek, temiz bir hayata nail olmaya muhtaç idiler. Hak Tealâ Hazretleri, kendilerine lütfetti, dini islâm sayesinde bu ihtiyaçtan kurtuldular, cihanda bir müsli daha görülmemiş bir itilâyâ nâil oldular, az bir zaman içinde cihanın şarkına, garbına hâkim kesilerek bütün beşeriyeti uyandırmaya, haktan hakikatten, fazilet üzerine kurulmuş bir medeniyetten haberdar etmeğe çalıştılar, muvaffak da oldular. Evet... İslâmiyetin yüksek esaslarına düsturlarına sarıldıkça terakkiden terakkiye, muvaffakiyetten muvaffakiyete nail olup durdular.

İslâmiyeti ilk kabul eden zatlar:

93 – Resûlî Ekrem Efendimiz, kendisine Peygamberlik verilince ilk evvel çevresinde bulunan bazı zatları hususî surette islâm dinine dâvet buyurmuştu. Bu dâveti ilk önce Hazreti Hatice validemiz kabul edip islâmiyet şerefine nâil oldu. Sonra Kureyş'in büyüklerinden olan Ebubekrisiddık ile Peygamberimizin azatısı olan Zeyd ibni Harise ve Peygamberimizin amcası Ebu Talib'in oğlu olup henüz dokuz, on yaşında bulunan Hazreti Ali kabul ettiler. Biraz sonra da Hazreti Ebubekirin delâletiyle Osman ibni Affan, Abdürrahman ibni Avf, Sa'd indi Ebu Vekkas, Zübeyr ibnilavvam, Talhatüb-nü Übeydillah hazeratı islâmiyetle müşerref oldular.

94 – Nebiyyi, Âlişan Efendimiz, daha sonra nâsı alenen dine dâvete başlamış, herkese Allah Tealânın varlığını, birliğini, büyüklüğünü anlatarak ondan başkasına tapılmamasını ihtar etmekte bulunmuş olduğundan müstaid olan zatlar müslümanlığa can atıyor, cehaletten kurtulup saadete eriyordu. Bir müddet sonra Peygamberimizin amicalarından Hazreti Hamza islâmiyeti kabul etti. Bundan biraz sonra da Ömer ibni Hattab müslüman olarak islâm dininin yayılmasına çalıştı. Artık müslümanların sayısı, günden güne artıyordu.

95– Peygamberi Zişan Efendimizi görüp müslüman olan zatlara "Sahabe", "Eshab" denir. Müfredi "Sahabi" dir. Bu şerefa nâil olan kadınlara da "Sahabiyyat" denir ki müfredi "Sahabiyye"dir.

Ashabı kiramın en büyüklerinden olan Ebubekir, Ömer, Osman, Ali hazeratına "Hulefai Raşidîn", Çaryarı Güzîn" denir ki, bunlar, Resuli Ekremden sonra sırasıyle hilafet ve riyaset makamlarında bulunmuş, islâm dinine pek çok hizmetler etmişlerdir. Bu dört zat ile Abdurrahman ibni Avf, Sa'd ibni Vekkas, Zübeyr ibni Avvam, Talhatüb-nü Ubeydillah, Sa'id ibni Zeyd ve Ebu Ubeydetibni Cerrah Hazeratına da "Aşerei mübeşşere" denir ki, bu on zatın cennete girecekleri kendilerine bir hadisi şerif ile tebşir buyurulmuştur.

96– Peygamber efendimiz Hazretlerini görüp ona iman eden zatlardan hepsi de mübarektir, mukaddestir, her veçhile hürmete lâyıktır. Onların kadr ve şerefleri sair bütün efradı ümmetten pek yüksektir. Bu da Resuli Ekrem efendimize mülâkat şerefine nâiliyetlerinin ve dini islâma ilk evvel hizmet etmiş bulunmalarının bir semeresidir, bir mükafatıdır.

Binaenaleyh biz o yüksek zatlardan hepsine de – Bilâistisna – hürmet ve muhabbet ederiz. Onlardan bazılarının aralarında vukubulmuş olan bazı hâdiseler, birer iç tihada, birer hikmeti ilahiyyeye müstenid olduğundan biz o hadiseleri kurcalamayız, o hadiselerden dolayı hiçbirine – hâşâ – dil uzatamayız. Resulullahın vesair eazımını dinin bizlere emirleri, tavsiyeleri bu veçhiledir.

Lehülhamd ehli sünnetten olan bütün müslümanlar, bu veçhile hareket eder, bütün ashabı kiramı (Radyallahü Tealâ anhum) diye terziye ile, hürmetle yad eyler (1) Allahü Azîmüştan Hazretleri bilcümle ashabı kiramdan razı olsun. Amin...

İlk müslümanların çektikleri eziyetler, habeseye muhaceretleri ve mahsur kalmaları:

97 — Resuli Ekrem Efendimizi tasdik edip islâm dinini kabul eden ashabı kiramdan bir çokları bu uğurda pek çok eziyetler çekmiş, bir çok maddî mahrumiyetlere katlanmış, dinleri uğrunda mallarını, canlarını fedadan çekinmemişlerdi. Hattâ bizzat Nebiyyi Alişan Efendimizi dahi bir çok eziyetlere maruz kalmış, hiç bir peygamberin görmediği eza ve cefaya uğrayarak bunlara sabr ile, metanet ile katlanmış, yüksek Peygamberlik vazifesini harikulâde bir azm ile ifaya çalışmış, bihakkın muvaffak da olmuştur.

98— Kölelerden ilk evvel müslüman olan "Bilâli Habeşî" idi. Bu zat müslüman olunca görmediği eziyet kalmamıştır. Müşrikler, bu muhterem zatın boynuna ip takmışlar. Onu çocukların ellerine vererek sokaklarda, kızgın, kumların üzerinde dolaştırmışlar, kendisini bayılıncaya kadar döğmeğe devam etmişlerdi. Fakat Hazreti Bilâl: "Allah birdir, Allah bir" diye dininde sebat ediyor, bu eziyetlere katlanıyordu. Kendisini nihayet Ebubekir Hazretleri satın alarak azat etmiştir. Dinindeki bu sebat ve metanetin mükâfatıdır ki, onun mübarek ismi asırlardan beri bütün ümmet tarafından bir hürmetle yad olunup durmaktadır. (Radyallahü Tealâ anh.)

99 — İslâmiyeti kabul eden zatlardan bir kısmı da gördükleri eziyet yüzünden vatanlarını terkederek Habeşîştana hicrete mecbur kalmışlardı.

Şöyle ki, Bunlardan evvelâ on bir erkek ile dört kadın, sonra da seksen iki erkek ile yirmi kadın hicret etmiştir. Peygamberimizin muhterem kerimeleri Hazreti Rukiye ile Kocası Hazreti Osman da bu ilk hicret edenlerdendir.

Habeşîştan hükümdarı Necaşi, bu muhacirlere çok hürmet etmiş, yer göstermiş, sonra da islâmiyeti kabul eylemişti.

100— Bi'seti Nebeviyyenin, ya'ni: Hazreti Muhammede Peygamberlik verildiğinin yedinci senesi idi ki, Mekkei Mükerrermedeki müşrikler, müslümanların günden güne artıp kuvvet bulduklarını görerek, haklarındaki eziyetlerini bir kat daha arttırmaya başlamışlardı. Peygamber Efendimizin mensup olduğu beni Hâşim ile alışverişi kesmişler, onlara fâideli şeyleri haber vermemeğe karar vermişler, onların ihtiyaç içinde yaşamaları için kendileriyle her türlü münasebeti kesip durmuşlar, hattâ bu hususta bir ahidname

(1) Bu hususa dair (Eshabı kiram hakkında müslümanların nezih itikadları) adındaki eserimizde tafsilât vardır.

de yazıp Kâ'bei Muazzamanın bir duvarına asmışlardı. Artık beni Hâşim'den olanlar, gerek müslüman olsunlar ve gerek olmasınlar, "Şa'bi ebi Talib" denilen bir mahallede âdeta mahsur = çevreleri kuşatılmış bir durumda kalmış, son derece bir sıkıntı içinde vakit geçirmekte bulunmuşlardı. Sair müslümanlar da gelip bu mahallede toplanmışlardı. Fakat bu ahidnamenin evvelindeki (Bismikel'lahümme) ibaresinden başka bütün yazılarını güvelerin yemiş olduğunu Peygamber Efendimiz, bir mu'cize olarak haber verdi. Gidip baktılar, bu hakikati anlayınca müşrikler, biraz utandılar, Hâşimîler, aleyhindeki ittifakları bozdular, beni Hâşim de sair müslümanlar ile beraber bu mahsuriyetten kurtulup biraz nefes aldılar.

Peygamberimizin amcası Ebu Talib ile refikası Haticetülkübra'nın vefatları:

101 — Ebu Talib, Peygamber Efendimizi pek çok severdi, pek ziyade korurdu. Efendimizin pek muhterem, pek doğru sözlü bir zat olduğunu bildirdi. Fakat kavminin dedikodusundan korkarak zahiren iman etmiş bulunmuyordu. Kalben iman etmiş olduğu, kendisine isnat edilen bazı manzumelerden anlaşılmaktadır. Hakikati ancak Allah Tealâ bilir.., Bi'setin onuncu yılında seksen yaşında olduğu halde vefat etmiştir.

102 — Ebu Talib vefatına yakın Kureyş büyükleri yanına çağırarak kendilerine şöyle bir vasiyette bulunmuş: "Ey Arabın güzideleri! Karıblere meveddet, fakirlere muavenet, namusa, fazilete riayet ediniz. Daima ittifak ve ittihat dairesinde hareket ediniz. Bahusus Muhammedül'emine riayet ve itaat ediniz. İyi biliniz ki Hazreti Muhammed, her sözünde sâdıraktır. Hazreti Muhammed, Allah Tealânın tevfikine, hidayetüne nâildir. Bütün Kureyş oymakları, bütün dünya tarafları onun emirlerine itaat, onun davetine icabet edecekler. Eğer daha yaşayacak olsaydım her türlü müşkillere katlanarak ona yardıma devam ederdim."

103 — Ebu Talib'den üç gün sonra da Haticetülkübra'nın vefatı olmuştu. Bunların vefatları Resulî Ekrem Efendimizi çok mahzun bırakmıştı. Peygamber Efendimiz, Hazreti Haticeden çok memnun idi, onun üzerine başkasiyle evlenmemişti ve onun hakkında buyurmuştur ki: "Hayır.. Bana ondan daha hayırlı bir zevce nasip olmadı, beni kimseler tasdik etmediği bir zamanda o tasdik etti, benden herkes malını esirgerken, o, mallarını bana bezletti, benim dünyada bir dostum vardı, o Hatice idi."

Fahriâlem Efendimiz, bilâhara Zem'anın kerimesi "Sevde" validemizle Hazreti Ebubekir'in kerimesi "Aişei Sıddika" validemizi, daha sonra da Hazreti Ömerin kerimesi, Hafse ile Hazreti Ebi Süfyanın kerimesi "Ümmi Habibe" validemizi de zevciyet şerefine nail buyurmuştur. Allah Tealâ cümlesinden razı olsun.

Peygamberimizin kabileleri dine daveti ve akabe bey'ati:

104 – Mekkei Mükerrermedeki müşrikler, Ebu Talibin nasihatlerini dinlemediler, onun vefatından sonra Resuli Ekreme daha ziyade düşmanlık göstermeğe, eziyet vermeğe kalkıştılar. Resuli Efham Efendimiz de azatlısı Zeyd ile beraber, Mekke'den çıkıp Taif, taraflarını teşrif buyurdu. Evvelâ civarda bulunan "Bekribni Vail" kabilesiyle Kahtan kabilelerinden birini dine davet etti, fakat bunlar, bu daveti kabul etmediler, sonra da Taife vardılar, orada "Benî Sakif" kabilesini dine davet buyurdu, onlar da kabul etmediler, müasip olmayacak sözler söylediler. Resuli Ekrem Hazretleri Mekkei Mükerrmeye döndü, oraya bir konaklık bir mesafede bulunan "Batni Nahle" vadisine gelince bir gece orada kalıp ibadetle meşgûl oldu "Errahman" sûrei celillesini okurken cin taifesinden bazıları gelip okunan âyetleri dinlediler ve Peygamber Efendimize iman ettiler, işittiklerini gidip sair cinlere de anlattılar. Bu bir hakikattir. Bunu, Kur'anı mübîn bildirmektedir.

105 – Resuli Ekrem Efendimiz, yalnız insanlara değil, cinlere de Peygamber gönderilmiş bulunmaktadır. Bunun içindir ki kendisine "Resülüsse-kaleyn = ins ve cinn'in Peygamberi" denilmiştir. Meleklerle de Peygamber gönderilmiş olduğuna kail olanlar vardır. Her halde onun vücudu, bütün mahlûkata bir rahmeti ilâhiyedir.

106 – Peygamber Efendimiz Taiften Mekkei Mükerrmeye dönünce yine her türlü eziyetlere katlanarak halkı dini islâma dâvete devam buyurdu. Her sene Hac mevsiminde etraftan Mekkei Mükerrme'ye gelen ve "Sûkî ukâz" denilen panayırda toplanan kabileler ile görüşüp kendilerini müslumanlığa davet buyurmakta idi. Bunlardan bir kısmı da bu dâveti kabul etmekle islâm dini ceziretül araba yavaş yavaş yayılmaya başlamıştı. Mekkei Mükerrme müşrikleri ise bu cereyanın önünü almak için çalışıyor, Peygamber Efendimiz hakkında iftiralarda bulunuyor, o mukaddes zata – hâşâ – kâhin, mecnun, şair, sahir demeğe cür'et gösteriyorlardı.

Garibdir ki, içlerinden "Velid ibni Mugire" gibi cin fikirli adamlar, şöyle diyorlardı: "Biz Muhammed Aleyhisselâm'a nasıl kâhin diyebiliriz ki, onun sözleri kâhinin sözlerine asla benzemiyor. Biz ona nasıl cünun isnad edebiliriz ki onda asla cinnet alâmeti yoktur. Biz ona şair de diyemeyiz, çünkü biz şiirin bütün aksamını biliriz, onun sözleri bu kısımlardan hiç birine benzemiyor. Ona sahir de diyemeyeceğiz, zira o ne okuyup üfürüyor, ne de düğüm bağıyor. Onun sahire neresi benziyor? Doğrusu bu dediklerimiz şeylerden hiç biri onun hakkında yakışık almıyor.

107 – Bir takım bedbahtlar, Resulullahta tecelli eden lahûtî nurları kemalleri görmekten âciz kimseler, kendi aralarında parlayan o hidayet güneşinden kendileri istifade etmedikleri gibi başkalarının istifade etmelerine

de engel olmak istiyorlardı. Fakat zavallılar bilmiyorlardı ki, Hak Tealânın güneşini hiç bir kimse setredemez. Allahu Azimüşşanın nurunu hiç bir ferd söndüremez. Böyle vâhi hareketlerde, emellerde bulunanlar, mahv olur giderler, nuru ilâhî yine olanca şa'şasıyla parlar durur. Tarihî âlem buna şahittir.

108— Bi'setin on birinci senesi idi. Resuli Ekrem Efendimiz, yine Hac mevsiminde kabileleri dine davet ediyordu. Medinei Münevvere ahalisinden ve "Hazreç" kabilesinden bu cemaate "Akaba" denilen bir tepede rast geldi, kendilerine müslümanlığı anlattı, ulvî manasiyle, lâtif nazmiyle kalbleri tashir eden Kur'anı Kerimin âyetlerinden bir miktar okudu, o muhterem cemaat ta müslümanlığın ne yüksek bir din olduğunu anlayarak Resulullahu tasdik ettiler. Bir sene sonra bunlardan beş zat ile yine Medinei Münevvere ehalisinden diğer yedi zat gelip "Akebe" mahallinde Resuli Ekrem ile görüştüler, "Badema Allah Tealâya şerik ittihaz etmeyeceklerine, hırsızlıkta zinada bulunmayacaklarına, hiç bir kimseye iftira etmeyeceklerine ve kız çocuklarını öldürmeyeceklerine" dair Peygamber Efendimize söz verdiler. İşte bu veçhile yapılan ahde "Birinci Akabe bey'atı" denir.

109— Birinci Akabe bey'atını yapan zatlar, Medinei Tahireye döndüler, orada islâmiyeti yaymağa çalıştılar, bi'setin on üçüncü senesinde Medinei Münevvere'deki "Evs" ve "Hazreç" kabilesinden yetmiş üç erkek ile iki hatun yeniden geldiler, "Ebu Eyyubi Ensarî"de bunların arasında idi. Resuli Ekrem Efendimizle Akabe mevkiinde görüştüler, islâmiyeti kabul ettiler ve Peygamber Efendimizi Medinei Münevvere'ye dâvette bulundular ve: Medinei Münevvereyi teşrif ettiği zaman onu kendi nefisleri gibi muhafaza edeceklerine, emirlerine uyacaklarına, her türlü tehlike karşısında İslâm dinini müdafaaya çalışacaklarına ve müslümanların fakirlerine, zayıflarına yardımda bulunacaklarına, dair yemin ederek söz verdiler. İşte bununla da "İkinci Akabe bey'atı" vücuda gelmiştir.

İnşikakı Kamer ve Miraç Mucizeleri:

110— Ayın iki parçaya ayrılması, bi'setin sekizinci senesinde vukubulmuştu. Şöyle ki: Müşriklerden bir takımı mehtaplı bir gecede ayın ikiye ayrılıp sonra birleşmesini Resuli Ekrem Efendimizden istediler. Böyle bir mucize gösterilmedikçe îman edemeyeceklerini söylediler. Resuli Efham Hazretleri de Hak Tealâya dua buyurdu. Allahü Azimüşşanın kudretiyle ay, iki parçaya ayrıldı. Bir parçası Hıra "şimdiki adı Nur" dağının bir tarafında, diğer parçası da öbür tarafında yüksekte görüldü sonra birleşip evvelki halini aldı. Bu mucizeyi o gece bazı yolcular da görmüşlerdi. Mekkei Mükerrmeye gelince hikâye ettiler. Yazık ki, müşrikler yine iman etmediler, bunu bir sihir sandılar. Halbuki Allah Tealânın kudreti her şeye kâfidir. Bir büyük Peygamber, için bir mucize olmak üzere böyle bir şeyi vücade getirmesine ne mani vardır? Bir çok nuranî kürelerin güneşten veya sair yıldız-

lardan ayrılarak çevresinde birer manzume teşkil etmiş olduklarını fen sahipleri iddia edip duruyorlar. Artık bu bedi manzumeleri yaratan yaşatan Hallâki Hakim Hazretleri, böyle bir mucizeyi yaratmaya –hâşâ– kadir değil midir? Hayfaki gafil, münkir insanlar, Hak Tealânın nihayetsiz kudretini tahdit etmek istemiş oluyorlar da hiç haberleri olmuyor!. Doğrusu bu gibi mucizatı kevnîyi inkâra imkân, teville ihtiyaç asla yoktur. Yazıklar olsun bunun hilâfına düşüncelerde bulunanlara!

III – Bi seti Nebeviyyenin on üçüncü senesinde de "Mi'raç mucizesi" vuku bulmuştur. Söyle ki: Resuli Ekrem (Sallallahü Vesellem) Efendimizin Medinei Münevvereye hicretlerinden sekiz ay evvel, Recep ayının yirmi yedinci gecesi idi ki Cibrîli Emin geldi, "Bürak" adında bir binit getirdi, Peygamber Efendimizi alıp Kudsi şerifteki "Mescidi Aksa"ya götürdü, oradan göklere çıkardı, Fahri Kâinat Efendimiz bir nice âlemler gördü, Peygamberanı Zîşan'ın temessül eden ruhlarıyla görüştü, "Sidretülmünteha" denilen makama kadar vardı, Allahü Azimüşşanın nice nice tecellilerine mazhar oldu. Kendisine ve ümmetine beş vakit namaz farz kıldı ve yine o mübarek gecede hanei saadetine iade buyuruldu. Sabahleyin bu harikulâde hâdiseyi nasa haber verince müslümanlar, kendisini tebrik ettiler, müşrikler ise "böyle bir şey olamaz" diye inkâra yel tendiler.

O bilgisiz, düşüncesiz insanlar, hayvanlara ağaçlara, taşlara tapıyorlardı. Allah Tealânın kudretini de bu taptıkları şeylerin kudretine, kuvvetine benzeterek böyle bir harikanın vucuduna imkân göremiyorlardı. Eğer bunlar bu mükevvenatı yaratanın nasıl bir hâliki zîşan olduğunu biraz bilselerdi, eğer o Hallâki Hakîmin şu üstümüzdeki nihayetsiz fezada binlerce, milyarlarca büyük, büyük küreleri tutup fevkalâde birer sür'atle hareket ettirmektedir olduğunu düşünse idiler böyle bir mu'cizeyi inkâra lüzum görmezlerdi. Zavallı insanlar! Kendi yapacakları nakil vasıtalarıyla tayyareler ile Merihlere, Zührelere yükselip çıkabileceklerini tasavvur ettikleri halde Miraç hadisesinin mahza kudreti illhiye ile vaki olmuş olacağını nasıl istib'ad edebilirler?

Allah Tealâ şüphe yok ki her şeye kadirdir.

İslâmiyetin Medinei Münevverede yayılması ve müslümanların oraya hicretleri:

112 – Medinei Tahirenin eski adı "Yesrib" idi. Oraya Yemenin "Azd" kabilesinden bir cemaat gelip yerleşmişlerdi. Bu cemaatin Reisi olan "Harris" vefat edince "Evs" ve "Hazrec" adındaki iki oğlunu bırakmıştı. Bu cemaat efradı ikiye ayrıldı. Bir takımı "Evse" diğer bir takımı da "Hacrec" e tabi oldu. Bu suretle Medinei Münevverede "Evs." ve "Hazrec" namile iki kabile türemişti. Bil'ahare bunların aralarına şiddetli bir düşmanlık düştü. Daima birbirleriyle çarpışıp dururlardı, dünyayı verseler aralarını bulmak, kalblerini birleştirmek kabil olmazdı. Fakat vakta ki aralarında İslâmiyet

nurları parlamaya başladı derhal o eski düşmanlığı unuttular, bu düşmanlık yerine bir sevgi bir kardeşlik kaim oldu, birbirine bir din rabıtasıyla bağlandılar, birbirlerinin selâmetine, saadetine çalıştılar, eski müşterek düşmanları olan Yahudilere galebe çaldılar.

İşte müslümanlık, Medinei Münevverede bu iki kabile arasında günden güne sıratle yayılıyordu. Ashabı Kiramdan "Umeyr oğlu Mus'ab" bunlara Kur'an-ı Kerimi ve islâm adabını ta'lim için Medinei Tahireye gönderilmişti. Nihayet Reislerinden "Sa'dibni Muaz" ile "Üseyyid ibni Huzeyr" de müslüman olunca bu iki kabile arasında müslümanlık nî'metine nail olmayan hemen kalmadı.

113 — Mekkei Mükerrermedeki müslümanlar, müşriklerden tahammül edilemeyecek derecede eziyet görüyorlardı. İkinci Akabe bey'atından sonra azar azar Medinei Münevvereye gizlice hicrete başladılar. Yalnız Hazreti Ömer Mekkei Mükerrermededen çıkacağı zaman Kâbei Muazzamayı ziyaret edip orada toplanmış olan müşriklere hitaben: "Siz ne akılsız kimselersiniz ki, taştan ağaçtan yapılmış şeyleri ma'bud tanıyorsunuz!.. İşte ben gidiyorum, babasını evlâdsız, evlâdını babasız, karısını, kocasız bırakmak isteyenler varsa beni ta'kip etsinler" diyerek alenen çıkıp gitmişti.

* Medinei Münevvereye hicret eden ashabı kirama "Muhacirîn" denir, Medinei Tahire ahâlisinden bulunan Ashabı Kirama da "Ensar" denilir. Bu zatlar, muhacirlere pek çok yardım etmiş oldukları için bu "Ensar" ünvanını almışlardır. Hak Tealâ hepsinden razı olsun.

Peygamber Efendimizin Medinei Münevvereye hicretleri ve oradaki bazı icraati seniyyeleri:

114 — Bi'setin on dördüncü senesi idi, Mekkei Mükerrermedeki müslümanlar, Medinei Münevvere'ye hicret etmişlerdi. Mekke şehrinde yalnız Resuli Ekrem ile mübarek ehli beyti ve Hazreti Ebubekir ile Hazreti Ali kalmışlardı.

Ashabı kiramın böyle Medinei Münevvereye gidip orada bir kuvvet teşkil etmeleri, Mekkei Mükerrermedeki gayri müslimleri, düşündürüyordu, "Dürünnedve" denilen bir hanede toplandılar, müslümanların, en büyük düşmanı olan "Ebu Cehl" namındaki bir şahsın sözüne uydular, Resuli Ekremi öldürmeğe karar verdiler. Her kabileden bir şahıs ayrılarak Hazreti Peygamberin hanei saadeti etrafını geceleyin kuşattılar, uyumalarını bekliyorlardı, suikastte bulunacaklardı.

İşte o gece, Cibriîlî Emîn geldi, keyfiyeti Resuli Ekreme haber verdi ve Medinei Münevvereye hicret için mezun olduğunu bildirdi. Nebiyyi Zîşan Hazretleri de kendi yatağına Hazreti Ali'yi yatırdı, yerden bir avuç toprak alıp dışarıda bekleyen müşriklerin üzerlerine saçtı; Hiç birisi görmeksizin

aralarından çıkıp gitti. O gece bir yerde kaldı, gündüzün öğle vakti Ebu Bekri siddıkın hanesini teşrif etti, ve beraberce hicrete mezun olduklarını müjdeledi.

115 – Rebiulevvel ayının ilk günleri idi, Peygamber Efendimiz, Hazreti Ebu Bekr ile beraber geceleyin Mekkei Mükerrermeden çıktılar, oraya bir saatlik mesafede bulunan "Sevr" dağına gittiler, orada "Athai" denilen bir mağarada saklandılar ve o gece orada kaldılar. Mekke müşrikleri, işden haberdar olunca Resuli Ekremi takibe koyuldular, her tarafa başvurdular, hatâ bu mağaranın yanına bile geldiler. Fakat mağaranın kapısına örümcekler derhal ağlarını germiş, güvercinler de geüp oraya yuva yapmış, yumurtlamış olduğundan orada kimsenin bulunmayacağına kani olup geri döndüler. Bu da bir mu'ize demektir. Nihayet Peygamber Efendimiz, muhterem refikiyle beraber mağaradan çıktı. Evvelce "Abdullah ibni Ureykit" adında birisi vasıtasıyla hazırlamış oldukları iki deveden birine Resuli Ekrem ile Hazreti Ebu Bekir, diğerine de Hazreti Ebubekirin oğlu Abdullah ile azatlısı "Âmir ibni Führeyre" binerek Medinei Münevvere tarafına yöneldiler yolda bir çok harikalar zuhur etti.

116 – Resuli Ekrem (Sallallahü Aleyhi Vesellem) Efendimizin Mekkei Mükerrermeden çıkmış olduğunu haber alan müşrikler, Hazreti Peygamber ile Ebu Bekrissiddıkı tutup getirecek kimselere yüz deve vereceklerini ilan etmişlerdi. Bu develeri elde etmek için "Beni Müdlic" aşiretinden "Süraka" adında birisi Fahri âlem Efendimizi takibe çıkmıştı. "Kudeyd" denilen mahalde Resulüllaha yetişti, fakat atının ayakları dizlerine kadar yere battı, hareketinin fenalığını anladı. Peygamberi Zışandan aman diledi ve Lir "amanname" aldı, bu suretle kurtuldu, Mekkei Mükerreme'nin fethinde de İslâmiyeti kabul etti.

Benî Eslem kabilesinden "Büreydetübül huseyb" adındaki bir zat da yetmiş kadar atlı ile Hazreti Peygamberi tutmak sevdasına düşti. Lâkin Resuli Ekreme kavuşunca fikri değişti, kalbinde iman parlamaya başladı, başından beyaz sarığını çözdü, "Ya Resulâllah!.. Sizin böyle bayraksız yürümenize gönlüm razı olmuyor, müsaade buyurunuz da âlemdarımız olmak şerefine nail olayım" dedi ve aldığı müsaade üzerine sarığını gargısının ucuna bağladı. Medinei Münevvereye bir saatlik mesafede bulunan "kuba" köyüne kadar Resulüllahın yanından ayrılmadı. İslâmın ilk bayrağı, bu mübarek sarıktır.

117 – Fahri Kâinat Efendimizin Medinei Münevvereye teşrif edeceğini Medineliler işitmişlerdi.. Her sabah Medine haricine çıkar, sıcaklar basınca kadar beklerlerdi. Bir Pazartesi günü idi. Resuli Ekrem ile mağara refiki olan Hazreti Ebu Bekir'in teşrifleri görüldü. Hemen istikbaline koştu, "Kuba" karyesinde kendilerine mülâki oldular.

Fahriâlem Efendimiz, Kuba'da üç gün kaldı ve meşhur "Kuba" Mescidi'ni yaptırdı, müslüman cemaati için ilk yapılan Mescidi Şerif budur.

Sonra Hazreti Ali de arkadan gelip Kubada Resuli Ekreme kavuştu, Ashabı kiramdan meşhur "Selmanı Farisi" de Kuba'ya gelip islâm ile müşerref oldu.

118— Resuli Ekrem Hazretleri, Rebiulevvelin on altısına müsadif bir Cuma günü idi ki, sabahleyin müslümanlardan yüz kişi ile Kuba'dan ayrılıp Medinei Tahireye yürüdüler, yolda "Ranona" denilen derenin üst tarafına indiler. Nebiyyi Alishan Efendimiz, orada pek beligâne bir hutbe okuyup Cuma namazlarını kıldırdı. Peygamber Efendimizin ilk kıldırıldığı Cuma namazı, budur.

Resuli Ekrem Efendimiz, o gün Medinei Münevvereyi teşrif buyurdular. O gün müslümanlar için bayram olmuştu, her ağızdan: "Ya Resullallah... Safa geldiniz." nidası yükseliyor, her yüzde bir sevinç lem'ası parlıyor, parlak manzumeler okunuyor, Ensarı kiramdan her biri: "Ya Resullallah!... Benim hanemi şereflendir" diye niyaz ediyordu. Fakat Peygamberi Alishan Efendimiz, hiç birinin hatırı kalmasın diye" devemi bırakmız, Allah Teâlâ canibinden memur olduğu tarafa gidiyor, bakalım nerede duracak" buyurdu, mübarek deve de evvelâ "Malik ibni Neccar'ın hanesi önündeki boş arsada çöktü, sonra kalkıp benî Neccar'dan "Halid Ebu Eyyubilensari'nin hanesi önünde çöktü, oradan da kalkıp yine evvelki çöktüğü yere giderek orada durdu.

Resuli Ekrem Efendimiz: "İnşallah, konağımız burasıdır" diyerek Hazreti Halidin hanesini şereflendirdi ve yedi ay kadar o hanede ikamet buyurdu.

119 — Ensarı kiram, her gün Resuli Ekremi ziyaret eder,nevet ile taam getirir, hizmette bulunurlardı. O müddet içinde mezkur boş arsa on miskal altına satın alınarak üzerinde bir mescidi şerif yapıldı. Elyevm pek ma'mur olan "Mescidi Nebevî" işte bu mübarek mescittir. Bunun çevresinde yapılan hücreler hitam bulunca Resuli Ekrem Hazretleri bunlara nakil buyurdu, Mekkei Mükerrermede kalmış olan Ümmülmü'mînin Hazreti Seve ile Peygamberimizin sair ehli beyti de Medinei Münevvereye celbedildi. Artık Medinei Tahire bu mübarek zatların ikinci vatanları olmuştu.

* Müslümanlarca kabul edilmiş olan "hicri tarih" Peygamber Efendimizin Medinei Münevvereye hicret buyurdıkları senenin Muharreminden başlar. Bu tarihten itibaren müslümanlar için pek parlak bir terakki ve inkişaf devresi başlamış oldu.

120 — Mescidi Nebevî yapıldıktan sonra Ashabı kiram toplanıp beş vakit namazı cemaatle kılmaya başlamışlardı. Fakat namaz vakitlerini ilân lâzım geliyordu. Başka milletlerin boru çalmak, çan çalmak, yüksek bir yerde ateş yakmak gibi kabul etmiş oldukları mânasız alâmetler, islâmiyete yakışmazdı. Bir aralık Hazreti Ömerin teklifiyle: "Essalâte cami' aten" diye nida olundu, nihayet Ensarı kiramdan "Abdullah ibni Zeyd"e rüyastında bildiğimiz veçhile ezan talim edildi. Hazreti Ömer de böyle bir

rüya gördü, Resuli Ekrem Efendimiz, bunu işitince: "İnşallah bu rüya hak'tır, namaza böyle davet olunmalıdır" diye emretti, sonra bu rüya, vahyi ilâhî ile de teyit buyuruldu. Artık namaz vakitleri bu veçhile ilân edilir oldu.

Yer yüzünde namaz vakitleri başka başka saatlere tesadüf ettiğinden hiçbir saat yoktur ki, Ezanı Muhammedî okunmasın, bu vesile ile Allahü Tealânın birliği, büyüklüğü, Peygamberimizin risaleti, namazın felâh ve necata sebep olduğu bütün insanlık âlemine yüksek bir sesle ilân edilmiş olmasın.

Resulü Ekrem, Sallallahü Aleyhi Vessem Efendimizin ilk müezzini Bilâlî Habeşîdir. Ebu Mahzûre Semûre ile Amribni Ümmi Mektum, ve Sa' dülkaraz da Efendimizin müezzinlerindedir. (Radyallahü anhüm.)

Resuli Ekrem Efendimizin cihade mezuniyeti ve karşısında bulunan başlıca gayrimüslimler:

121 – Malûmdur ki, Peygamber Efendimiz, bütün âlemlere rahmettir. O, insanlık âlemini bir kardeşlik dairesinde yaşatmak, yükseltmek isterdi. Zulmetler içinde kalmış muhitleri hidayet nurlarıyla aydınlatmaya çalışırdı. Bunun için kavmine pek güzel nasihatler verdi. Onuç seneden ziyade rıfk ve mülâyemet gösterdi. Hayfa ki onlardan birçokları bu saade'ti takdir edemediler. Müslümanların hayatlarına kasdetmekten geri durmadılar. Nihayet onları yurtlarından çıkmaya da mecbur ettiler. Fakat bununla da kanaat etmediler, sair Arap kabilelerini de ehli islâm aleyhine harekete geçirmeğe çalıştılar. Bir takım şairler vasıtasile müslümanların izzetinefiserlerini rencide etmekten sıkılmadılar. Artık yalnız nasihatle mülâyemetle hareket zamanı geçmiş, müslümanlar kuvvet bulmuş, islam faziletini, medeniyetini bütün dünyaya yaymak zamanı gelmişti.

122– Hicreti Nebevîyenin birinci senesi idi ki, Hak Tealâ tarafından cihad için müslümanlara me'zuniyet verildi, islâm dinini söndürmek isteyenlere karşı kuvvet istimaline müsaade olundu. Bunun üzerine bir çok gazveler yapıldı, seriyeler tertip edildi. Bütün bunlar, Islâm hayatını müdafaa yolunda vukubulmuş tur.

Resuli Ekrem Efendimizin bizzat bulunduğu savaşlara "Gazve" denilmiştir. Cem'i "Gazavat" dır. Ashabı kiramandan bir zatın kumandasıyla savaşa giden az bir kuvvete de "seriyye" adı verilmiştir. Bir seriyye beş ten nihayet dört yüze kadar gizfde erlerden müteşekkil bir askeri müfreze demektir.

Gazvelerin adedi, yirmi yedidir. Seriyelerin adedi de kırk dört veya elli altıdır. Biz bunların meşhurlarına dair biraz malûmat vereceğiz.

123 – Resuli Ekrem Efendimizin karşısında bulunan başlıca gayri müslimlere gelince, bunlar, üç sınıf idiler. Şöyle ki:

Birinci sınıf: Mekkei Mükerrermede bulunup henüz iman etmemiş olan Kureyş kabilesi idi. Bunlar, bidayeten ehli islâmın en büyük düşmanı kesilmişlerdi. Peygamber Efendimiz Mekke'de buldukça bunları rıfk ve mülâyemetle, güzel hekimane öğütlerle yola getirmeğe çalıştı. Fakat bunların bu fenalıkları hicretten sonra da devam ettiğinden artık kendilerine karşı silâh istimaline mecburiyet görülmüştür.

İkinci sınıf: Bîtarafklar idi ki, bunlar işin sonunu gözlüyorlardı. Bunların bir takımı müslümanları severlerdi. "Benî Hızı'a" gibi. Diğer bir takımı da müslümanların ilerlemelerini istemezlerdi. "Benî Bekr" kabilesi gibi.

Üçüncü sınıf: da müttefik ve muahidler idi ki bunlar yahudilerden "Benî Kureyza" ile "Benî Nadir" ve "Benî Kaynüka" kabileleri idi. Bunlar, hicretin birinci senesinde Hazreti Peygamber ile muahede yapmışlardı. Bunlar, müslümanlara asla taarruz etmiyeceklerdi. Buna mukabil kendileri de dinî âyinlerini serbestçe yapabilecekler, malları canları ma'sun bulunacaktı. Fakat bunlar verdikleri sözde durmayıp müslümanların aleyhinde bulunmuşlardır.

124 – Yukarıdaki üç sınıftan başka bir de "Münafıklar" gurûhu zuhur etmişti. Bunlar, zahiren müslüman görünüyor, fakat kalben müslümanlığın aleyhinde bulunuyor, fesada çalışmaktan geri kalmıyorlardı. Hazrec kabilesinden "Abdullah ibni Übeyyibni Selül" ve Eys kabilesinden "Hârisibni Süheyf" gibi.

Bir de bir takım şairler vardı ki bunlar vaktiyle kabilelerinin en büyük adamları sayılıyorlardı. Yazdıkları manzumelerle nasîh fikirlerine hakim bulunurlardı. Bunlar, cahilâne bir gayret ile müslümanlığın aleyhinde şiirler söylerler, putperestliği tervice çalışırlardı. "Übeyyetübnü ebi Sal" bunlardandı.

Bu gayri müslim şairlere karşı müslümanların da pek güzide şairleri vardı. Bu zatlar, dini islâmı müdafaa eder, gayri müslim şairlere cezap verirdiler. Ensarı kiramdan "Hassan ibni Sabit", "Ke'ab ibni Malik" ve "Abdullah ibni Revahe" gibi.

Müslümanların ilk sancaktarı ve ilk seriyesi:

125 – Mekkei Mükerrerdeki gayri müslimler, müslümanları bu mübarek yurtlarından çıkarıp mallarını ellerinden almış, canlarına da düşman kesilmişti. Hak Tealâ Hazretleri de buna mukabil cihada me'zuniyet vererek bunların mallarını, canlarını, yurtlarını ehli islâma helâl kılmıştır.

Binaenaleyh hicreti nebevîyyenin ikinci senesi idi ki, Mekkelilerin Şama gönderdikleri bir ticaret kafilesine taarruz edilmesine karar verildi. Bu suretle düşmanların müslümanlar aleyhine tasarlamış oldukları tecavüz hareketi sonsuz kalacak, kuvvetleri kırılacaktı.

Fahriâlem Efendimiz, altmış süvari ile bu kafiye takibe çıktı, "Benî Damre" kabilesinin yurduna kadar teşrif etti. Fakat kafiye rastgelinemedi.

Benî Damre ile karşılıklı bir muavenet esasî üzerine bir muhade yapılarak Medinei Münevvereye avdet buyuruldu.

Bu sefer esnasında Peygamber Efendimizin amcası Hazreti Hamza sancaktar tayin edilmiştir. Kendisine bir beyaz sancak verilmişti. İşte müslümanların ilk sancaktan Hazreti Hamza'dır. İlk sancağı da bu beyaz sancaktır.

126 – Yine Hicreti Seniyyenin ikinci senesi idi ki: Ebu Cehilin idaresi altında Şamdan Mekkei Mükerrmeye bir Kureyş kervanı dönmüş bulunuyordu. Bunu vurmak üzere Hazreti Hamzanın kumandası altında otuz kişiden müteşekkil bir kuvvet tertip edildi. Bu kuvvet, üç yüz kişiden mürekkep olan Kureyş kafilesine ansızın rast geldi. Aralarında harp olacağı sırada iki tarafla da barışık bulunan "Cüheyne" kabilesinden Amr oğlu Mecdi ortaya atıldı, hakîmane sözleriyle bunların arasını sulh etti İslâm kuvveti, bir ganimete nâil olamadı. Fakat kendisinden sayıca on defa büyük bir düşmanı korkutup sulha mecbur etti. Bu itibar ile ma'nen büyük bir muzaf-feriyet kazanmış oldu.

İşte ilk İslâm seriyesi de bu otuz kişilik kuvvettir.

Birinci ve ikinci Bedr gazveleri:

127– Kureyş kabilesinden bir seriyye=çete, Medinef Münevvere civarına kadar sokulup ahalinin hayvanlarını vurmuşlardı. Resuli Ekrem Efendimiz, bunu haber alınca Hazreti Aliyi sancaktar tayin ederek muhacirlerden bir fırka ile bu çeteyi takibe çıktı. "Bedr" denilen nahiyeye kadar gittiler. Fakat çete savuşup gitmiş olduğundan avdet buyurdular.

İşte buna "Birinci Bedr Gazvesi" denilmiştir.

128 – İkinci Bedr gazvesine gelince bu da Hicreti Nebeviyenin ikinci senesi Ramazanı şerifinde vuku'bulmuştur. Buna "Bedri Kübra" da denir. Söyle ki: Peygamberi Zîşan Efendimiz, Mekkelilere ait olup Şamdan geri dönmüş bulunan bir ticaret kafilesini elde etmek üzere üç yüz beş zat ile Medinei Münevvereden "Revha" denilen mahalle çıkmıştı. Bu zatlardan altmış dördü muhacirlerden, mütebakisi de ensardan idi.

İşte müslümanların ilk ordusunu teşkil eden de bu zatlardır. Kafile, bunu haber alıp başka bir yoldan savuşup gitmiş, vaziyet hakkında Mekkelilere haber göndermişti. Mekkeliler, dokuz yüz elli kişilik bir ordu ile kafileyi kurtarmaya koştu. Kafilenin Bedr hizasında savuşup kurtulmuş olduğunu haber aldıkları halde mücerret Ebu Cehl'in teşvikiyle geri dönmədiler. Bedre kadar geldiler, Müslümanlar ile savaşta bulunmak istiyorlardı.

129 – Peygamber Efendimiz, düşmanın bu hareketini haber aldı. Ashabı Kiramiyle müşavere etti, "Kafileyi mi ta'kip edelim, Kureyş ordusuna mı karşı çıkalım? Hak Tealâ Hazretleri bunlardan birini bana va'd buyurmuştur" dedi. Ashabi Kiramdan ba'zıları: "Biz böyle bir kuvvetle harb

edeceğimizi bilmiyorduk, yoksa daha tedarüklü bulunurduk" diyerek kafileyi ta'kip etmek istediler. Fakat Resulî Alişan Efendimizin harbe mütemayil olduğunu anlayınca: "Ya Resullallah! Biz sana tabiiz, sen ne tarafa yürüsen biz de seninle beraberiz, denizlere atılacak olsan biz de beraber atılırız" yollu sözleriyle dinlerindeki metaneti; Resulî Ekreme olan bağlılıklarını isbat ettiler. Artık islâm kuvveti Bedre doğru yürüdü, Resulî Efhem Efendimiz, mübarek ellerile: "Burası Kureyşten filânın, şurası da felânın ve felânın öldürüleceği yerdir" diyerek işaret buyurdu, sonra da hep öyle oldu.

130 – Düşman ordusu, Bedr suyunu evvelce tutmuş, İslâm kuvveti, susuz kalmıştı. Allah Tealâ Hazretleri, o gece müslümanlara tatlı bir uyku verdi, karşılarında düşman yokmuş gibi korkusuz bir halde uyuyup yorgunluktan kurtuldular, ertesi gün de yağmurlar yağdı, dereler aktı, Müslümanlar su sıkıntısından da kurtuldular, buldukları yer, askeri harekete elverişli bir hale geldi. Nihayet savaş başlamıştı. Düşman tarafından atılan bir ok ile Hazreti Ömerin azatlısı olan "Mihca" şehit düştü, Peygamber Efendimiz: "Mihca' şehitlerin seyyididir" buyurmuştur. Müslümanlardan cihad meydanında ilk şehid olan, bu zattır. (Radiyallahü Tealâ anh.)

131 – Nebiyyi Zışan Efendimiz; "Yarabbi!.. İslâma nusret et. Eğer bu gün bu islâm cemaatini helâk edersen yer yüzünde sana ibadet edecek kimseler kalmıyacaktır" mealinde dua etti ve yerden bir avuç ufacak taşlar alıp "Yüzleri kara olsun" diye düşmanların üzerine saçtı, bu taşlardan her biri, bir mucize olarak müşriklerden birinin gözüne veya kulağına isabet etti. Nihayet düşman ordusu fena halde bozuldu. Ebu Cehil haini iki genç islâm mücahidi tarafından öldürüldü. Düşmandan yetmiş er öldürülmüş, yetmiş kadar da esir alınmış idi. Müslümanlar ise on dört şehit vermişlerdi.

Düşmandan alınan esirlerin bir kısmı para ile, bir kısmı parasız azad edilmiştir. Bazıları da Ensari kiramdan on çocuğu yazı öğretmek şartıyla azat edildi. Esirleri öldürmeğe Peygamber Efendimizin şefkatleri razı olmamıştı.

132 – Bedr muharebesinin islâm tarihinde ehemmiyeti pek büyüktür. Bu gazveye bir takım melekler iştirâk etmiş, ashabı Kiramın ma'nevi kuvvetlerini arttırmışlardı.

Bedr muharebesinde düşman ordusu, islâm kuvvetinin üç mislinden fazla idi. Fakat yine islâm kuvvetine mağlûp oldular. Çünkü düşmanların arasında kavmiyet duygusundan, cahilce bir gururdan başka bir rabıta yok idi. Müslümanlar ise diyanete ve insaniyete hizmet etmek arzusunda idiler. Aralarında bir din bağlılığı var idi. Mânevî kuvvetleri pek yüksekti. Şahadetin pek büyük bir rütbe olduğuna mu'tekid idiler. Baş kumandanları olan Resulî Ekrem (Sallallahü Tealâ Aleyhi Vesselam) Efendimizin her emrine itaat ediyorlardı, din yolunda can vermeyi bir saadet biliyorlardı. İşte bu sayede parlak bir muzafferiyete erdiler. Müslümanlar kuvvet buldu. Bir çok kimseler gelip islam ile müşerref oldular.

Bedr gazvesinde hazır bulunan Ashabı Kiram ile ma'zaretlerine mebni hazır bulunmayan sekiz zata "Ashabı Bedr" denir ki mecmu'u üç yüz on üç zattır. Bunların mertebeleri, ashabı güzîn arasında pek yüksektir. Allah Tealâ Hazretleri cümlesinden razı olsun.

Benî Kaynûka' ve Uhud Gazveleri:

133 — Resuli Ekrem Efendimiz ile Medinei Münevverenin "Aliye" denilen nahiyesi civarında oturan "Benî Kaynûka'" yahudileri muahede yapmışlardı. Sonra bir müslümanı haksız yere öldürerek vermiş oldukları sözü bozdular, islâmiyetin terakkisinden telâşa düşmüş idiler, müslümanların aleyhinde gizlice fesada çalışıyorlardı.

Nebiyi Âlişan Efendimiz onların reislerini celbederek: "Ey Kaynûka" oğulları! Benim bir hakikî Peygamber olduğumu biliyorsunuz. Bana iman ediniz ki, Kureyşin uğradığı felâkete uğramayasınız." dedi, onlar da: "Sen bizi Kureyş gibi savaş ne demek olduğunu bilmez mi sanıyorsun?. Biz savaşa hazırız" diye cevap verdiler. Bunun üzerine islâm ordusu, hicretin ikinci senesi onların pek müstahkem olan kal'elerini on beş gün muhasara etti. Teslime mecbur oldular ve aldıkları bir müsaadeye mebni yedi yüz nefes oldukları halde Şam tarafına çıkıp gittiler. Kendilerinden alınan ganimet mallarını beşte biri ilk defa olarak Bey tülmal=devlet hazinesi namına alıp mütebakisi gaziler arasında taksim edilmiştir.

134 — Uhud gazvesine gelince: Bu da Hicreti Seniyyenin üçüncü senesinde vuku bulmuştur. Şöyle ki: Mekkei Mükerremedeki gayri müslimler, toplanmışlar, üç bin erden müteşekkil bir ordu ile Medinei Münevvereye yakın bulunan "Uhud" dağının civarına kadar gelip yerleşmişler. Bedr gazvesinin acısını çıkarmak istemişlerdi, yanlarında on beş kadar da kadın vardı.

Peygamberi Âlişan Efendimiz bu sırada bir rüya görmüştü. Bu rüyasında bir sığırın boğazlandığını, Zülfikâr adındaki kılıcının ucu kırılıp bir gedik açıldığı ve arkasına muhkem bir zırh giyip mübarek elini o zırhın yakasına sokmuş olduğunu gördü. Ve bu rüyayı tabir ederek; Boğazlanan sığır, ashabından bazılarının şehit olacaklarına, kılıcındaki gedikte ehli beyt'îmden birinin şehadetine, muhkem zırh da Medineye işaretidir, dedi ve binaenaleyh "Medineden çıkmayalım, düşman hücum ederse tedafûf bir vaziyet alalım" diye tavsiye buyurdu.

Vakia Medinei Münevverenin her tarafı binalar ve duvarlarla çevrilmiş bir kal'e halinde bulunduğundan bu yolda hareket pek muvafık olacaktı. Fakat Bedr gazvesinde bulunmamış olan gençler bu def'a düşman ile çarpışarak cihad şerefine nâil olmak istediler. Hakkın aslanı olan Hamza da Medinei Münevverede kapanıp kalmıya tahammül edemiyordu. Bunun üzerine Seyyidülenbiya, Aleyhi Ekmelüttehaya Efendimiz Medinei Tahirenin dışarısına çıkmaya karar verdi ve birbiri üzerine iki zırh giydi, kılıcını kuşandı.

135– Resuli Ekrem Hazretlerinin tavsiyesi hilâfına mü talea yürütenler pişman olup: "Ya Resulullah!. Biz senin emrine tabiiz, nasıl münasip görürsen öyle yapalım" dediler. Fakat Nebiyyi Efham hazretleri: "Silâhlarını kuşandıktan sonra savaş yapmadan geri dönmek bir peygambere yakışmaz" buyurdu ve bin erden ibaret bir kuvvetle şehir haricine çıktı.

Münafıkların reisi olan Übeyyibni Selûl'un oğlu Abdullah, "Resulallah gençlerin sözlerine uydu, şehirden harice çıktı" diyerek başlarında bulunduğu üçyüz münafık ile geri döndü. İslâm ordusundaki kuvvetin miktarı yedi yüze indi.

136 – Nihayet iki ordu, karşılaşmıştı. Resuli Ekrem Efendimiz, Ashabı Kiramdan "Cübeyr oğlu Abdullah"ı elli kadar ok atıcı ile bir derenin ağzına me'mur etti "Buradan düşmanın hücumu beklenir, sakın benden emr almadıkça ayrılmayınız" diye tenbih buyurdu.

Savaş neticesinde düşman ordusu fena halde bozularak firara yüz tutmuştu. Abdullah'ın maiyetindeki erler, düşmanın tamamen bozulmuş olduğunu sanarak arkalarına düşmek, ganimet malı almak istediler. Amirlerinin emrini dinlemiyerek dağıldılar. Düşman, bunu görünce o dereden İslâm ordusunun sol cehanına hücum etti. İslâm ordusunda ansızın bir mağlubiyet yüz gösterdi. Bu esnada Hazreti Hamze ile daha bir çok sahabeî güzün şehid düşmüşü.

Fahri Alem Efendimiz, harp meydanında yalnız kalmıştı, yanlarında bir kaç zat bulunuyordu. Mübarek dudağı yarılmış, bir mübarek diş kırılmış, zırhının iki halkası kırılıp güllerden daha lâtif olan nezih vücuduna saplanmıştı. Hattâ biraralık Peygamber Efendimizin şehit olduğuna dair bir şayia da çıktı. Bu esnada Resuli Ekrem'in üzerine saldıran düşman kollarını, Hazreti Ali geri dönmeye mecbur ediyordu. Sa'd ibni Ebi Vakkas da düşmana ok atıp duruyordu. Ümmi Umare denilen "Nesibe" adındaki muhterem bir kadın da vücudu kanlar içinde kaldığı halde savaşa devam ediyordu. Hazreti Peygamberi düşmanlarına karşı müdafaaya çalışıyordu.

137 – Fahriâlem Efendimizin şehid edildiğine dair olan haberden dolayı Ashabı Kiram, büsbütün perişan olmuş, her biri kendi başının derdine düşmüş, merkezlerini gaibetmiş yıldızlar gibi hareketlerini şaşırarak dağılmışlardı. Halbuki Resuli Ekrem Hazretleri Hak Tealânın hıfzında olarak harp meydanında sabit kadem bulunuyordu. Bunu ilk def'a Sahabeî güzünden (Kâ'b ibni Malik) Hazretleri gördü, "İşte Resulallah! Lehülhamd sağ ve selâmet!." diye nida, etti, bunun üzerine Ashabı Kiram, tekrar toplanmaya başladılar, düşmanların hücumlarını kırdılar.

Düşmanlar, daha ziyade savaşa cesaret edemeyip yurdlarına döndüler. Yirmi iki kadar maktûlları vardı. Müslümanların şehidler ise yetmiş iki kadardı. Bu mübarek şehidler, ikişer, üçer olarak defnedildi. (Rıdvanullahi Aleyhin Ecmain).

138– Müslümanlar, uhud gazvesinde lihikmetin galip olmayıp Medineî Münevvereye mahzun bir halde dönmüşlerdi. Fakat bu savaş, kendileri için bir uyanma dersi oldu. Çünkü içlerinden bir takımı, Resuli Ekrem Hazretlerinin arzusu hilâfına olarak şehir dışarısına çıkmak istemişti, bir takımı da muhafazasına memur oldukları noktayı bırakıp ganimet peşine düşmüştü. Sonra harbin neticesi, Hazreti Peygambere muhalefetin, vazifeye riayetsizliğin ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu gösterdi, istikbaldeki müslümanlar için de bir ibret levhası, bir intibah dersi teşkil etti. Bir de bu savaş neticesinde hakikî müslümanlar seçildi, münafık olanlar anlaşıldı, yâr ile ağyar teayyün etmiş oldu.

Beni Nadîr, Handek ve Beni Kureyza gazveleri:

139 – Benî Nadîr yahudileri, Medineî Münevvereye iki saatlik bir mesafede bulunan "Zühre" köyünde oturlardı. Müslümanların aleyhinde bulunmamak üzere yapmış oldukları muahedeye muhalefete başladılar. Uhud gazvesinden sonra ise fikirlerini büsbütün bozdular, vaki olan ihtarı dinlemediler, Hicreti Nebeviyyenin dördüncü senesi Rebülevvel ayında idi ki, tarafı nebevîden kal'aleri on beş gün muhasara edildi, aldıkları müsaade üzerine bir kısmı Haybere bir kısmı da Şam ile Filistine çıkıp gitti.

140 – Handek gazvesine gelince bu da hicreti seniyyenin beşinci senesinde vuku'bulmuştur. Şöyle ki: Kureyş tairesi yahudilerin teşvikiyle bir takım kabileleri ittifaqları altına alarak on bin kişiden fazla bir ordu ile Medineî Münevvereye doğru yürüdüler.

Resuli Ekrem (Sallallahü Aleyhi Vesselem) Efendimiz, ashabı kiramiyle istişarede bulundu. Selmanı Farişnin tavsiyesi üzerine Medineî Tahirenin düşman gelecek tarafına hendek kazdılar, müdafaa vaziyeti aldılar. Hendek işinde Fahriâlem efendimiz de ashabı güzîniyle beraber çalışıyordu. O esnada büyük bir kaya çıkmış, külünklerin işlemesine engel olmuştu. Keyfiyeti

Resuli Ekreme arzettiler. Nebiyyi Alişan Hazretleri, mübarek eline aldığı bir külünkü "Bismillâh" diye kayaya indirdi. Kayanın üçte birini kopardı. Kayadan bir kıvılcım çıkıp Yemen tarafına sıçradı. Peygamber Efendimiz: "Allahü Ekber, bana Yemenin anahtarları verildi, şu anda San'anın kapılarını görüyorum" dedi. Sonra "Bismillâh" diyerek bir daha vurdu. Kayanın bir parçası daha koptu, bu defa da çıkan kıvılcım, Şam cihetine sıçradı. Resuli Ekrem Hazretleri: "Allahü Ekber, bana Şamın anahtarları verildi, Şamın kırmızı köşkerini görüyorum" dedi. Bir daha vurunca kaya büsbütün parçalandı. Bu defa da çıkan kıvılcım, İran tarafına sıçradı. Fahriâlem Efendimiz, "Allahü Ekber, bana Fariş ikliminin anahtarları verildi, Medayinde Kisranın beyaz köşkerini görüyorum" diye buyurdu ve Selmanı Farişî Hazretlerine hitaben: "Ya Selman! bu fütihat benden sonra ümmetime nasip olacaktır" diye müjde verdi, filhakika öyle de oldu.

Halbuki münafıklar, "Muhammet (Sallallahü Aleyhi Vesellem) bize Kayserin, Kisranın şehirlerinin hazinelerini vadediyor, biz ise Medinenin dışarisına çıkamayıp hendek kazmakla uğraşyoruz" diye mırıldanıyordular.

141 – İki hafta içinde hendek işleri bitmiş ü, düşman da görünmeye başladı. Fakat önlerine çıkan hendeği görünce şaşırıp kaldılar. O zamana kadar Arabistanda bu usul görülmemişti. Hendeği geçmek isteyenler, beri yandan atılan oklar ve taşlar ile men'ediliyordu. Hendeği atlayarak beri tarafa geçen ve bir bölük süvariye denk tutulan (Amr İbni Abdi Vüd) adındaki bir düşman eri, ehli islâma meydan okumaya mübareze talebine cür'et göstermişti. Karşısına çıkan Aliyyül Mürteza (Kerremellahü vecheh) tarafından bir mübareze neticesinde tepelendi.

Muhasara on beş gün kadar uzadı. Mevsim soğuk idi. Düşmana usaç gelmeğe başlamıştı. Bir gece çıkan şiddetli bir fırtına ile çadırları altüst oldu. Artık ertesi gün dağılıp gittiler. Bıraktıkları zahireleri, develeri, müslümanlar elde ederek kıtlık sıkıntısından kurtuldular.

Bu hendek gazvesinde müslümanlar, beş şehid vermişlerdi. Düşmanın da dört neferi ölmüştü.

Bu def'a, düşman bir çok kabilelerden müteşekkildi, Necd diyarında bulunan Gaffan ve Beni Eslem gibi kabileler de düşman ile beraber idiler. Bu tibetle bu hendek gazvesine "Ahzab gazvesi" de denilmiştir. Bundan sonra meydan artık müslümanlara kalmıştı.

142 – Beni Kureyza Gazvesine gelince: Bu da onların hiyanetlerinden ileri gelmişti. Şöyle ki: Medinei Münevvereye yakın bir köyde oturan "Beni Kureyza" Yahudileri, Hendek gazvesinde düşmanlar ile birleşmiş, Peygamberi Zışan Efendimizle evvelce yapmış oldukları muahedeyi bozmuş, Ehli İslâmı pek müşkül bir durumda bırakmışlardı. Resuli Ekrem, henüz Hendek gazvesinden dönerek silâhlarını çıkarmıştı ki Cibrili Emîn geldi. Beni Kurayza üzerine yürünmesi için Hak Tealâ Hazretleri tarafından emir getirdi. Fahriâlem Efendimiz, tekrar silâhlarını kuşandı, üç bin kadar Ashabı Kiramiyle Beni Kurayza kal'asini on beş gün muhasara etti. Kal'ade bulunanlar, Ashabı Güzinden Sa'd İbni Muaz (Radiyahü anh) ın vereceği hükme razı olacaklarını bildirdiler. O da hükmetti, eli silâh tutan erkekleri idam edildi, toprakları Ensarı Kiramın rızasıyla muhacirini kirama verdiler. Artık Beni Kurayzanın pek hainane olan Nakzı ahd hâdisesi de böyle muvafık bir ceza ile nihayet bulup tarihin ibretli sahifelerine karışmış oldu.

Hudeybiye müsahesi ve Hayber gazvesi:

143 – Hicreti nebiviyenin altıncı senesi idi. Resuli Ekrem Efendimiz Beytullahı ziyaret için Zilkade ayının iptidasında bin beş yüz kadar Ashabı kiramiyle Medineyi Münevvereden çıktı. Mekkei Mükerreme tarafına yöneldi. Mübarek maksatları savaş olmadığı için ashabı Kiram, yanlarına mükemmel harp âletleri almayıp yalnız birer kılıç kuşanmışlardı.

Mekkei Mükerrermedeki gayri müslimler, Hazreti Peygamberin teşrifini haber alınca bir ordu halinde Mekkei Mükerreme dışarısına çıkıp "Hudeybiye" denilen mevki tutmuşlar, Resuli Ekrem'in Mekkei Mükerrmeye girmesine mani' olmaya karar vermişlerdi. Resuli Ekrem Efendimiz, kendilerine Hazreti Osmanı gönderdi, yüksek maksatlarını bildirdi. Fakat onlar yine razı olmadılar.

144 – Mes'udi Sekafin'in oğlu Urve, yolda Resuli Zısan Efendimize tesadüf ederek Ashabı Kiramın hareketlerine dikkat etmişti. Ashabı Kiram ise Resuli Ekrem'in çevresinde pervane gibi dolaşiyor, bütün emirlerini hemen yerine getiriyor, huzurlarında son derece ta'zim ile hareket ederek yavaşça konuşuyor, abdest alırken serpilken katreleri alıp yüzlerine gözlerine sürüyorlardı.

Urve, Mekkelilerin yanlarına gidince: "Ey cemaat!. Ben Kayser'in, Kira ile Necaşin'in divanlarında bulundum, bir çok hükümdarlarla görüştim, vallahi ben, Muhammed (Sallallâhü Aleyhi Vesselem) in hakkında Ashabının yaptığı hürmet ve itaatının mislini hiç birinde görmedim, bunlar öyle kolay kolay dağıtılacak bir cemiyet değil" diyerek kendilerini uzlaşmaya teşvik etti. Mekkeliler, fusahı Arabdan "Amr oğlu Süheyli"i Huzurı Nebevî'ye gönderdiler, nihayet on sene müdde ile sulha karar verildi ki buna "Hudeybiye müsalehası" denir.

145 – Hudeybiye müsalehası esnasında Hazreti Osman'ın Mekkei Mükerrmede şehid edilmiş olduğuna dair bir şayiye çıktı. Bunun üzerine Resuli Ekrem Hazretleri, bir ağacın altına oturdu, bütün ashabı Kiram toplandı, ölünceye kadar mukavemet gösterip savaştan kaçınmıyacaklarına dair Resuli Zısan Hazretlerine söz verdiler. Buna "Bey'atürırdvan" denilmiştir. Çünkü bu ahd ve bey'ati yapan Ashabı Kiramdan Allah Tealâ Hazretleri razı olduğunu lisan Kur'an ile haber vermiş tir.

Fakat bu şayanın doğru olmadığı anlaşıldı. Düşmanlar, ashabı kiramın bu kararını duyunca korktular, Hazreti Osman (Radiyallâhü Tealâ anı) serbest bıraktılar, müsaleha imzalandı. Resuli Ekrem ile ashabı güzîni, kurbanlarını keserek Medinei Münevvereye avdet buyurdular.

146 – Hudeybiye müsalehasının başlıca şartları şunlardır:

(1) Müslümanlar ile diğer taraf arasında on sene harp olmayacak, iki tarafın hiç biri diğerinin malına, canına taarruz etmeyecek.

(2) Müslümanlar, bu sene Beytullahı ziyaret etmeksizin geri dönecekler, gelecek sene üç günden ziyade olmamak üzere Mekkei Mükerrmeye gelip Kâ'bei Muazzamayı ziyaret edebilecekler, bu üç gün içinde Mekkeliler şehir haricine çıkacaklar.

(3) Müslümanlardan Kureyşe sığınacaklar olursa geri döndürülmeyecek fakat onlardan müslümanlara sığınanlar geriye döndürülecek.

(4) Müslümanlardan hac ve umre veya ticaret için Mekkei Mâkerremeye geleceklerin canları, malları emniyet altında olacak, Kureyş tarafından Mısır'a, Şam'a geçip gitmek ve ticarete bulunmak üzere Medinei Münevvereye gelenlerin dahi canları ve malları tahtı emniyette bulunacak.

(5) Kureyşten başka kabileler, isterlerse müslümanların ve isterlerse Kureyşin himayesine girebilecek.

Bu müsaleha üzerine Huza'a kabilesi, müslümanların, Benî Bekr kabilesi de Kureyş kabilesinin himayesine girdi.

147 – Hudeybiye müsalehasının ehemmiyeti, İslâm tarihinde pek büyüktür. Bunun çok faydeleri görülmüştür. Bu büyük bir muzafferiyet demektir. Fakat bunu ilk evvel takdir eden yalnız Peygamberi Alişan Efendimiz bulunmuştu.

Bu faydelerin bir kısmı şunlardır:

(1) Ashabı kiram, harbe hazırlanmamışlardı, silâhları noksandı. Düşman ise çok mücehhezdi, âdete nazaran harp edilmesi, muvafık değildi. Bu müsaleha ile bu harbin önü alınmış oldu.

(2) Müslümanlar, mükemmel talim ve terbiye görmüş oldukları cihetle belki düşmanlarına galebe edeceklerdi. Fakat Mekkei Mükerrremeye kat'î bir lüzum olmadığı halde harp ile girilseydi Kâ'bei Muazzamaya hükmetsizlik edilmiş olurdu. Bahusus Mekkei Mükerrremede bulunup da müslüman olduklarını korkularından saklayan bir kısım zayıf zatlar vardı, bunlar ayaklar altında kalabilirdi. Bu müsaleha ise bunlara meydan bırakmamıştır.

(3) Mekkeliler, Medinei Münevverde kurulan islâm hükûmetini o zamana kadar tanımıyorlardı, bu müsaleha sayesinde ise müslümanlar kendi hükûmetlerini onlara tanıtmış oldular.

(4) Müslümanlar, bu müsaleha sebebiyle Kureyşin taarruzundan emin olarak başka düşmanlarıyla uğraşmaya vakit buldular, başka taraflarda fütihat elde ettiler.

(5) Bu müsaleha sayesinde bir çok kabileler, müslümanlar ile serbetçe görüşerek müslümanlığın yüksekliğini anlamış oldu. Müslümanlığı kabul edenlerin sayıları birden bire pek ziyade arttı.

Velhasıl. Hudeybiye müsalehası, birfeth-i mübîn idi.

148 – Hayber gazvesine gelince: Bu da hicreti Nebeviyenin yedinci senesinde vuku bulmuştur. Şöyle ki: Hayber, Medinei Münevverenin Şam cihetinde dört günlük bir mesafede bir şehir idi. Çevresinde bir çok kal'alar, hurmalıklar, tarlalar vardı. Burada yahudiler otururlardı, bir çok islâm düşmanları da gelip bunlara iltihak ediyordu, bunlar Müslümanlara karşı tehlike teşkil ediyorlardı.

Hicreti seniyyenin yedinci senesi muharreminde idi ki, Resuli Ekrem (Sallâllahü Aleyhi Veselem) Efendimiz, dört yüz piyade, iki yüz süvari ile burasını muhasara etti.

149 – İslâm ordusunun Haybere muvasalatı geceye tesadüf etmişti. Fakat bir kavmi habersiz basmak, Peygamberi Alişan Efendimizin âdetleri değildi, sabaha kadar bekledi, sabahleyin muhasara başladı. Hayber kal'eleri, pek müstahkem idi. İslâm sancağı her gün Ashabı Kiramdan büyük bir zata tevdi olunuyordu. Fakat tam fütuhat nasip olmuyordu. Nihayet bir gece Fahriâlem hazretleri buyurdu ki: "Yarın livayı islâmi öyle bir zata teslim edeceğim ki, o düşmana muttasıl hücum eder, asla kaçınmaz, o Cenabı Allahu ve Resulünü sever, Cenabı Hak ile Resülü de onu sever, Allah onun ellerile feth nasîb buyuracaktır."

Ertesi gün Hazreti Ali, Medinei Münevvereden gelip orduya yetişti. Göz ağrısından rahatsız olduğu için geride kalmıştı. Resuli Ekrem Hazretleri islâm sancağını Hazreti Ali'ye verdi, o da hemen Kamus kal'esi üzerine yürüyüp önünde sancağı dikti, bir çok Yahudiler ile mübarezede bulunup hepsini tepeledi ve en nihayet Kamus kal'esini fethetti, diğer kal'eler de birer birer zaptedildi.

150 – Hayber arazisi beytülmal namına kaydedildi. Ahalisi de bu araziye ekip hasılatının yansını beytülmale vermek üzere yerlerine bırakıldı.

O tarihe kadar İslâm ordusunda yalnız reislerle mahsus olmak üzere bir sancak bulunurdu. Hayber gazvesinde ise askerlere de bayraklar verilmişti.

Hayber gazvesinde ehli İslâmdan on beş şehit vardı. Düşmanın telefâtı da doksan üç kişi idi.

Hayberin fethinden sonra Haris kızı Zeynep adında bir Yahudi kadını, Peygamber efendimize hediye olarak kızartılmış bir koyun tak'dim etti. Resuli Ekrem Hazretleri, bundan bir lokma alır almaz; "Bu zehirlidir, sakın yemeyiniz!." Diye emretti, mübarek omuzları arasından kan aldırdı, bu kadını da kendi namına muahaze buyurmayıp afv buyurdu. Fakat Bera oğlu Bişr adındaki muhterem Sabahî, bundan yediği bir lokma yüzünden derhal vefat etmiş, Zeynep de cürümünü itiraf eylemiş olduğundan Bişrin varislerinin talebi üzerine Zeynep kısas olmak üzere öldürüldü. Yaptığı cinayetin cezasına kavuştu.

Resuli Ekrem'in hükümdarları dini islâma dâveti:

151 – Fahriâlem, (Sallâllahu Aleyhi Vesellem) Efendimiz, bütün milletlere Peygamber gönderilmiş olduğundan dini islâma dâvet için Hicreti seniyelerinin yedinci senesi muharreminde birer namei hümayun yazdırıp onları mühürledikten sonra birer elçi ile etraftaki hükümdarlara göndermiştir. Bu mübarek nameler, Necaşi denilen Habeş hükümdarı "Ashame"ye, Mısır hükümdarı "Mukavkıs'e, Şarkî Roma İmparatoru "Hirakl'e, Şam Meliki olup Hirakl'in bir valisi hükmünde bulunan "Haris'e Yemame Meliki Hristiyan "Ali oğlu Hevze"ye, İran Hükümdarı "Husrev Perviz"e vesaireye hitaben yazılmıştı.

152 – Necâşi, Namei Risaletpenahiyi alır almaz, öpüp yüzüne, gözüne sürmüş, Habeşeye muhaceret etmiş bulunan Hazreti Ca'ferin huzurunda islâmiyeti kabul eylemişti.

Mısır hükümdarı da Hazreti Peygamber'in elçisine hürmette bulunmuş, Resuli Ekrem Efendimize dört cariye ile düldül adındaki meşhur esteri hediye olarak göndermişti. Bu cariyelerden biri "Mariye" (Radiyahü anha)dır ki, Fahri kâinat Efendimizin İbrahim adındaki muhterem oğlu, bundan dünyaya gelmişti.

Kayseri rum dahi bir çok hediyeler göndermiş, fakat kavminden korktuğu, saltanatına düşkün olduğu cihetle müslüman olamamıştır.

Haris ise Resuli Ekrem'in Namei saadetini yere atmış olduğundan Hazreti Peygamberin duasıyla az sonra kahrolup cehenneme gitmiştir.

Yemame Maliki de "Hazreti Muhammed, beni kendisine veliyyiahd ederse Müslüman olurum, ve illâ kendisiyle harbederim" diye sui edebde bulunduğu az sonra helâk olmuştur.

Acem hükümdarı ise Namei Saadeti alır almaz parçalamış olduğundan Resuli Ekrem Efendimiz. Yarabbi!. O benim mektubumu parçaladı, sen de onun mülkünü parçala" diye dua buyurmuştu. Filvaki az sonra İran hükümeti parçalandı, büsbütün sönüp İran ülkesi müslümanların eline geçti.

Bunlar, Hazreti Peygambere ve onun mukaddes dinine ihanet edenlerin dünyevî cezaları, uhrevî cezalarını ise artık düşünmeli!.

Umretülkaza ve mü'te muharebesi:

153 – Fahrülmürselîn Efendimiz, hicretin yedinci senesi Zilka'desinde Umre = Kâbei Muazzamayı tavaf ve sa'y niyyetiyle Medinei Münevvereden çıktı, iki bin kadar Ashabı Kiramı yanında bulunuyordu. Ashabı Güzinden meşhur şair Abdullah ibni Revahe de önünde yürüyerek güzel güzel manzumeler okuyordu. Resuli Ekrem Hazretleri; Hudeybiye müsahehasına mebni Mekkei Mürerremede yalnız üç gün kaldı, sonra Medinei Münevvereye avdet buyurdu.

Bu umre, Hicretin altıncı senesinde yapılması istenilip Hudeybiye hâdisesi sebebiyle yapılamamış olan Umreye bedel olduğundan buna "Umrei kaza" denilmiştir.

154 – Mü'te muharebesine gelince: Bu da, Hicreti Nebeviyenin sekizinci senesinde vuku bulmuştur. Şöyle ki: Resuli Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Busra valisine "Haris ibni Umeyr" ile bir namei saadetlerini göndermişti. Haris, Şam diyarında "Mü'te" denilen mahalle varınca elçi olduğu bilindiği halde Rum Kayserinin kumandanlarından "Şürahbil" tarafından şehid edildi. Binaenaleyh Şürahbil üzerine üç bin erden müteşekkil bir islâm ordusu gönderildi."Vadilkıra"da düşman ile

savaş yapıldı, ilk muhacemede düşman bozuldu. İslâm ordusu "Maan"'a vardı. Kayser'in yüz bin neferden ziyade bir ordu çıkardığı işitildi, fakat islâm ordusu, geri dönmeyip Mü'teye kadar yürüdü, bu mevkide şiddetli bir harbe tuştu.

155 – Mü'te savaşında islâm sancağını tutan "Zeyid ibni Harise" sonra "Cafer ibni Ebi Talib" daha sonra "Abdullah ibni Ravahe" Hazretleri şehid düştüler. Nihayet orada bulunan "Seyfullah = Allahın kılıncı" ünvanını haiz bulunan meşhur "Halid ibni Velid" İslâm askerini başına topladı, o gün muvaffakiyetle harbetti. Ertesi gün yine arslanca harbe başladı, ordunun iki koluna mevkilerini değiştirdi, Müslümanlara imdat gelmiş zanniyle düşmanın gözü yıld, ve en nihayet düşman ordusu bozulup geri çekildi. Hazreti Halid de bunu fırsat bilip islâm ordusu ile Medinei Münevvereye döndü.

156 – Müslümanların Romalılar ile yaptıkları ilk harp, Mü'temuharebesidir. Bu savaşta üç bin müslüman, yüz bin Ruma galebe çalmıştı ki bu vak'a ashâbı kiramın en yüksek ma'nevî bir kuvvete malik bulunmuş olduklarını ispata kifayet eder.

Bu harb, Mü'tede cereyan ederken resuli Ekrem Efendimiz, harb sahasında neler olduğunu, gözleri önünde oluyormuş gibi görüp biliyordu. İslâm sancakdarlarının şehid düştüklerini mübarek gözleri yaşlar akarak nezdi saadetindeki ashâbı kiramına haber veriyordu. Hazreti Cafer kesilen iki koluna bedel tarafı ilâhîden iki kanat verildiğini de beyan buyurdu. Bu cihetle bu muhterem şehide "Caferi Tayyar" denilmiştir. Allah Tealâ bütün ashâbı kiramdan razı olsun, âmin.

Mekkel Mükerrereminin fethi:

157 – Hicreti Nebeviyenin sekizinci senesi idi ki, Beni Bekr kabilesi, müslümanların himayesinde bulunan Huza'a kabilesi üzerine ansızın hücum etmiş Kureys reislerinden bazıları da Benî Bekr'e yardımda bulunmuş, neticesinde Huza'adan yirmi üç kişi öldürülmüştü. Mekkei Mükerreredeki Kureys taifesi, bu suretle Hudeybiye müsâlehasını bozmuş oldular.

Huza'adan bir cemaat, Medinei Münevvereye gelerek başlarına gelmiş olan felâketi, anlattılar, yardım dilediler. Resuli Ekrem Efendimiz, Ramazanı şerifin onuncu gününden sonra on bin kişilik bir ordu ile Medinei Münevvereden hareket etti, yolda "Benî Süleym" kabilesi de orduya iltihak etti, Mekkei Mükerreme tarafına yürüdüler.

158– Fahriâlem Efendimizin muhterem amcası "Abbas" (Radiyahü Tealâ anh) evvelce müslüman olmuştu, fakat Mekkei Mükerrerede durduğu için müslümanlığını gizlemişti, bu kere islâmiyetini ilân ederek Medinei Tahireye gelmekte iken islâm ordusuna rastgeldi bu kudsî ordu ile tekrar

Mekkei Mükerreremeye döndü. Peygamberi Alişan Efendimiz, bundan çok mahzuz oldu, "Ya Abbas!. Sen muhacirlerin hâtime si oldun" diye buyurdu.

159- Resuli Ekrem Hazretleri: "Kureyş tarafından taarruz olunmadıkça harp etmeyiniz" diye emretmişti. İslâm ordusu, harbetmeksizin Mekkei Mükerreremeye girdi. Tekbir sadaları dağları, taşları titretiyordu. Yalnız Halid ibni Velidin idaresindeki firka i slâmiye, "Handeme" denilen mahalde düşmanın taarruzuna uğradığından savaşa mecbur olmuş ve bir hücumda düşmanı dağıtıp o suretle Mekkei Mükerreremeye girmişti.

160 - Resuli Efham Efendimiz, Mekkei Mükerreremeye girecekleri sırada islâm ordusunu gözden geçirdi, bir kere Mekkei Mükerrermeden yalnızca hicret buyurmuş oldukları zamanı hatırladı, bir kere de şimdiki bu büyük muvaffakiyeti düşündü, hemen Hak Tealâ Hazretlerinin lûtfü ihsanına teşekkür için mübarek başlarını üzerine şeref vermiş olduğu devesinin boynu üzerine doğru uzatarak secdeye kapandı. Ne ulvî manzarai ubudiyet!. Bir levhai şükran!.

161 - Cuma günü idi, halk Haremi Şerifte toplanmıştı. Vaktiyle Resulullâha vermiş oldukları eziyetleri anarak bugün kendilerinden nasıl bir intikam alınacağını düşünüyorlardı. Halbuki o Ra'fetpenah, o Peygamberi Alişan Hazretleri hepsini afvetti. Hepsinin hakkında merhamet ve şefkat gösterdi, "haydi gidiniz, hepiniz azatsınız, hürsünüz" diye buyurdu.

Beytullahın etrafında üç yüz altmış kadar put vardı. Bunların hepsini kırdırıp Kâ'bei Muazzamayı temizletti. Ötede beride bulunan putları da kırdırıldı. Mekkei Mükerreremedeki erkekler, kadınlar akın akın gelip müslüman oldular. Artık pek büyük, pek ulvî bir inkilâp vücade gelmişti. O zamana kadar taşlara, ağaçlara, insanlara tapanlar şimdi yalnız Allah Tealâ Hazretlerine tapmaya başlamışlardı. Şimdiye kadar Resuli Ekreme düşman olanlar, şimdi onu kendi canlarından ziyade seviyorlardı. Yer yüzünün bu mübarek parçasından tabaka tabaka zulmetler kalkıp açılmış, onların yerine hidayet, diyanet, fazilet, hakikî medeniyet nurları kaim olmuştu.

Resuli Zışan Efendimiz, Mekkei Mükerreremeye henüz pek genç bulunan, fakat dirayet ve kifayetli takdirlere şayan olan Esid oğlu Attab (Radiyallahü Tealâ anh)ı vali tayin etti. Zilkade ayının son günlerinde Medinei Münevvereye avdet buyurdu.

Huneyn gazvesi, Evtas hâdisesi:

162- Mekke-i Mükerreremenin fethi üzerine bir çok kabileler, müslüman oldular. Ancak en büyük kabilelerden olan "Benî Hevazın" ile "Benî Sakif" kabileleri harbe kalkıştılar. Taif ile Mekkei mükerre me arasında "Huneyn" denilen mahalde toplandılar. Resuli Ekrem Efendimiz henüz Mekkei Mükerreremde idi. Şevvalin yedinci günü on bin erden müteşekkil bir ordu ile Huneyn'e doğru yürüdü.

Müslümanlardan bazıları: "Bu ordu, hiç bir zaman azlıktan dolayı mağlûp olmaz" demişti. Bu, yanlış bir düşünce idi. Çünkü nusrat, ancak Allah Taalâdandır, askerın çokluğu ise zahiri sebeplerdendir. İnsan, bu sebepleri hazırlamalı, fakat muvaffakiyeti Hak Tealâdan beklemelidir. İşte kendilerine bir uyanma dersi olmak üzere müslümanlar, bu gazvede bidayeten bozulduklar, fakat sonra Hakkın lûtfıyla yine galip oldular. Şöyle ki: Büyük kahraman Halid ibni Velid Hazretleri, yanındaki erler ile beraber ihtiyatsızca yürürken pusuda bulunan düşmanın hücumuna uğrayarak bozuldu, bunların arkasındaki Mekkeli islâm erleri de bozulup dağıldı. Nihayet bozgunluk bütün islâm ordusuna sirayet etti. Hap meydanında yalnız Peygamberi Alişan Efendimizle ashabi güzînden birkaç zat kalmıştı. Resuli Ekremın gösterdiği metanet ve şecaat, fevkalâde idi. "Ey Allahın dinine ve resuline yardım edenler!. Nereye gidiyorsunuz!. Geliniz, ben Allahın kulu ve resuliyim" diye nida ediyordu. Nihayet ashabi kiram, uykudan uyanırcasına uyanırlar, tekrar toplanmaya başladılar, düşmana şiddetli bir hücum ederek şanlı bir galebe kazandılar.

163 – Evtas hâdisesine gelince: Huneyn gazvesi neticesinde "Beni Hevazin" kabilesi, islâmiyeti kabul ettiği için azat edilmişti. Düşman firarîlerinden bazıları ise "Evtas" denilen vadide toplanmışlardı. Gönderilen bir müfrezeyi islâmiye tarafından esir edildiler. İçlerinden "Beni Sa'd kabilesinden Harisin kızı "Şeyma" da vardı. Şeyma, Fahriâlemin süt kız kardeşiydi. Resuli Ekrem Efendimiz, onun esir düşüğünü haber alınca müteessir oldu, mübarek gözlerinden yaşlar aktı. Hakkında bir çok lû tuf ve nevaziş te bulunduktan sonra kendisini kabilesi arasına gönderdi.

Savaştan firar eden "Benî Sakif" kabilesi de gidip Taife kapanmışlardı. Islâm ordusu tarafından Taif şehri on sekiz gün kadar muhasara edildi. Fakat o sırada feth müyesser olmadı, muhasara kaldırıldı, bir sene sonra Taif ahalişi gelip islâm ile şeref buldular.

Tebük gazvesi:

164 – Hicreti nebeviyenin dokuzuncu senesi idi. Romalıların Şamda islâm aleyhine büyük bir ordu hazırlamış oldukları haber alındı, bunun üzerine Resuli Ekrem Efendimiz otuz bin kişilik bir ordu ile Medinei Münevvereden çıktı. "Tebük" denilen mahalle kadar vardı, yirmi gün kadar orada kaldı, fakat düşmandan hiç bir hareket görülmedi, artık Şama kadar gidilmesini muvafık görmeyip Medinei Münevvereye avdet buyuruldu.

165 – Tebük seferi esnasında Medinei Tahirede kıtlık vardı. Islâm ordusu güçlkle teçhiz edildiği bu cihetle bu orduya "Ceyşul'usre" denilmiştir. Bu orduya islâm zenginleri, hattâ fakirleri bile yardıma koşmuşlardı. Bir çok kadınlar; küpelerini bileziklerini mücevherlerini teberru' ettiler.

Hazreti Siddik, bütün servetini getirip Resuli Ekreme teslim etti, Hazreti Faruk, malının yarısını verdi, Hazreti Zinnureyn, Şama göndermek üzere hazırlanmış olduğu bir ticaret kafilesini tamamen bağışladı. İşte bunlar, bizler için hak yolunda birer fedakârlık nümunesidir.

166 — Tebük seferi esnasında bazı kabileler ile münafıklardan bir çokları birer bahane ile geri kalmışlardı. Münafıklardan bir takımı, "Böyle sıcak bir mevsimde yola çıkılır mı? Muhammed (Aleyhissalâtü Vesselâm) Roma devletini oyuncak mı sanıyor? diye nasa korku, dehşet veriyorlardı. Hattâ sefer esnasında Hazreti Peygamberin devesi gaip olmuştu. Münafıklardan biri "Muhammed (Sâllallahü Aleyhi Vesellem) Peygamberim diyor, yerden gökten haber veriyor, halbuki devesinin nerede olduğunu bilmiyor" demişti.

Zaten münafıkların, islâmîyet düşmanlarının âdetleri böyledir. Her hâdiseden istifade ederek müslümanları şüpheye düşürmek, müslümanların temiz akidelerini sarsmak, neticesinde de onların kutsal varlığını perişan etmek isterler. Fakat uyanık kalbli müslümanlar, düşmanlarının mahiyetlerini gazezlerini, demeyan ettikleri mütalealarının ne gibi bozuk fikirlere dayandığını pek güzel bilir, takdir ederler.

Velhasıl: Nebiyyi Alişan Efendimiz, o münafığın cahilâne sözlerini Hak Tealânın bildirmesiyle bilip Ashabı güzinine hikâye buyurdu "Vallahi ben Hak Tealânın bildirdiği şeylerden başkasını bilmem, şimdi Allah Tealâ bana bildirdi, deve felan derededir, yuları bir ağacın dalına ilişik kalmıştır. Gidip getirin" diye emretti. Onlar da koşup gittiler, deveyi o hal üzere buldular, oradan alıp getirdiler.

167 — Tebük seferinden harp edilmeksizin dönülmüştü. Fakat bu seferin bir çok faideleri görülmüştür. Ezcümle: Müslümanların koca bir Roma İmparatorluğuna böyle meydan okuması, herkese dehşet verdi. İslâm ruhundaki şehameti gösterdi, bir çok beldeler hâkimleri, müslümanlara cizye namiyle vergi vermeyi kabul ettiler. Yemen'den, Necid'den vesair taraflardan bir çok kabileler, müslüman olmak üzere Medinei Münevvereye elçiler gönderdiler. Artık Ceziretülarapta ehli İslâma karşı durabilecek bir kuvvet kalmamıştı. Müslümanlığın etrafa yayılması, adet fevkinde bir genişlik almıştır.

Hiccetül'veda:

168 — Hicreti Nebeviyenin onuncu senesinde Hacci veda vuku' bulmuştur. Şöyle ki: Zilhicce ayına on gün vardı. Resuli Ekrem (Sallâllahü Aleyhi veslelem) Efendimiz, Hac farızasını yerine getirmek için Ashabı Kiramından kırk bin zat ile Mekkei Mükerreremeye azimet buyurdu. Arefe, Cuma gününe tesadüf etmişti. Nebiyyi Alişan Efendimiz, yüz binden ziyade

de müslüman ile birlikte Haccı Ekber yaptı ve o gün gayet müessir bir hutbe okudu, ümmetlerine nasihat verdi, ve ezcümle şöyle buyurdu: "Ey nas! dinleyiniz, anlayınız, biliniz ki, müslümanlar hep birbirinin kardeşidir. Bir kimseye kardeşinin malı helâl olmaz, meğer ki gönül rızasıyla vermiş ola. Sakın nefislerinize zulmetmeyiniz! Ey nas! Kadınlarınızın üstünde sizin hakkınız vardır, fakat sizin üzerinizde de onların hakları vardır. Onlar sizin hukuku-nuza riayet etmelidir. Siz de onlara güzel muamele yapmalısınız. Ey nas!.. Ben size lâzım olan dini hükümleri tebliğ ettim ve size bir şey bıraktım ki, ona sarıldıkça hiç bir vakit dalâlette kalmazsınız. O da Allahın kitabıyla Peygamberinin sünnetidir.

Daha bir çok yüksek beyanattan sonra: "Ey nas! Kıyamet gününde Muhammed (Aleyhisselâm), size risaletini tebliğ etti mi? Diye sorulur, o vakit siz ne cevap verirsiniz?" Diye sordu. Onlar da: "Evet tebliğ etti" diye şahadet ederiz, dediler. Bunun üzerine üç def'a "Şahid ol Allahım!" dedi.

169 – O gün akşam üstü: (اليوم اكلت لكم دينكم) Âyeti kerimesi nazil oldu ki: "Bugün size dininizi ikmal ettim, nimetimi de size tamamladım sizin için din olmak üzere islâmı ihtiyar eyledim" meâlinindedir.

Bu âyeti kerime, din-i islâmın en mükemmel ve en son bir din-i ilâhî olduğunu gösteriyor, bu din sayesinde müslümanlara en büyük ilâhî ni'metlerin tamamıyla ihsan buyurulmuş olduğunu müjdeliyor. Ve İslâm dininden başka Hakkın rızasına mukarin, indi ilâhîde kabule karin bir din olmadığını da sarahaten beyan buyuruyor.

Her müslüman; nâil olduğu bu büyük ni'met ve saadeti bilir. Takdir eder, bunun hilâfını asla iddia edemez, hatırına getiremez.

Bu âyeti celile, Resuli Ekrem, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin ahiret âlemine teşrif edeceklerine de işaret ediyordu. Çünkü artık onun mukaddes vazifesi tamamen yapılmış nâs takım takım islâm dinine girmiş ve girmekte bulunmuştu. Artık onun kâdîm ma'buduna vuslat edeceğini en ulvî ebedî mükâfatlara nâil olacağı zaman gelmişti.

170– Peygamberi Alişan Efendimiz "Mina" mevkiinde bir hutbe daha okudu ve hüzzara hitaben: "Ey nas! her birinizin canı, malı diğerine haramdır. – Ya'ni bunlara haksız yere tecavüz olunamaz – Kıyamet gününde Rabbinizin huzuruna çıkacaksınız, o da amellerinizden soracak ve amellerinize göre mücazat edecektir. Sakın benden sonra gayri müslimler gibi teferruk ederek birbirinizin boynunu vurmayınız." Ey cemaat! haccin menasikini, âdab ve erkânını benden öğreniniz bilmem ama, belki bundan sonra benimle bir daha burada buluşamazsınız" diye buyurdu.

Bu, Fahri Kâinat, Aleyhi Ekmeltüttehiyyat Efendimizin son haccı idi. Bunu Mekkei Mükerremede on gün içinde bitirdi, oradaki ehli iman ile veda etti. Medinei Münevvereye avdet buyurdu. Bu cihetle bu hacca "Hiccetül-veda" denilmiştir.

Resuli Ekrem Efendimizin ahirete irtihalleri:

171 – Hatemül'enbiya, Aleyhi Ekmelüttehayya, Efendimiz, hacci ve da'dan sonra ahiret tedarikiyle meşgûl olmaya başlamıştı. Hicreti seniyyelerinin on birinci senesi Sefer ayının son günlerinde idi ki şiddetli bir baş ağrısıyla hummaya tutuldu, hastalığı ağırca idi, buna rağmen Mescidi Saadete varıp minbere çıktı, bir hutbe okudu, ashabı kiramına pek ulvî beyanatta bulundu, onlara pek yüksek bir adalet ve fazilet, bir müsavat ve hakkaniyet dersi vermek için "Ey nâs! her kimin arkasına vurmuş isem işte arkam, o da kalksın bana vursun ve her kimin bende alacağı varsa işte malım, gelsin alsın" dedi. Kendisinden sonra Cezireül'araptan müşriklerin çıkarılmasını emretti. Etraftan gelecek elçilere ikram edilmesini tavsiyede bulundu, sonra "Allah Tealâ bir kulunu dünya ile kendi vuslatı arasında muhayyer kıldı, o kul da onun vuslatını ihtiyar etti" diyerek bununla ahiret âlemine irtihal edeceğine işaret buyurdu.

172 – Resuli Ekrem Efendimizin hastalığı ağırlaşınca Ensarı kiram, "acaba halimiz ne olacak?" diye endişe içinde kalmışlardı. Bunu haber alan Nebiyyi Ziyşan Efendimiz, Hazreti Ali ile amıcası Hazreti Abbasın oğlu Fadl'ın kollarına dayanarak tekrar Mescidi Şerife çıktı, müessir bir hutbe okudu, ve ezümle şu mealde tavsiyelerde bulundu:

"Ey nâs! benim vefat edeceğimi düşünüp telâş etmekte imişsiniz. Hiç bir Peygamber ümmeti arasında ebedi kalmadı ki ben de sizin aranızda ebedî kalayım?. Ey ensar!. size nasihatim şudur ki: İlk muhacirlere hürmet ve riayet ediniz. Ey muhacirin!. size de vasiyetim şudur ki: Ensara güzel muamele yapasınız. Ey nâs! günah ni'metin zevaline sebep olur. Eğer halk, hakkın emirlerine mu'tî olursa onların âmirleri de öyle olur ve eğer halk âsî olursa onların âmirleri de öyle olur."

173 – Peygamberi Âlişan Efendimiz, hasta olmakla beraber her ezan okundukça Mescidi Şerife çıkıyor,ashabı kiramına imam olup namaz kıldırıyordu. Fakat irtihallerine üç gün kala hastalığı arttı,artık mescide çıkmaz oldu. "Ebubekire söyleyiniz, imamet etsin" diye buyurdu.

Rebiülevvelin on ikinci Pazartesi günü idi. Ebubekri siddik Hazretleri ashabı kirama sabah namazını kıldırıyordu. Resuli Ekrem Efendimiz kendisinde bir kuvvet gördü. Mescidi Saadete çıktı. Ashabının saf saf olup ibadet ettiklerini görünce pek mahzuz oldu ve Hazreti Sıddık'a uyup namaz kıldı.

174 – Ashabı kiram, Peygamber Efendimizin ifakat bulmuş olduğunu sanarak pek sevinmişlerdi. Halbuki Fahriâlem Hazretleri namazdan sonra Hücrei Saadetine dönüp rahat döşegine yattı. Artık kadîm, kerîm ma'budunun ma'nevi huzuruna kavuşacağı zaman geldi. O güllerden lâtif olan mübarek şıması, bazan kızarıyor, bazan sararıyordu. Alnından jaleler gibi ter katreleri serpililiyordu. Nihayet zeval vakti idi ki,birer hidayet yıldızı gibi par-

layan o güzel ilâhi gözlerini semaya dikti. "Allahümmerrefikal alâ = Allahum Beni refiki alâya kavuştur" diye dua etti, sonra da mübarek başları aşağıya doğru meylediverdi. Artık mukaddes ruhu, âlâyı iliyine uçup gitmişti. Sallâllahü Tealâ Aleyhi Vesellem.

Peygamber Efendimizin irtihallerinden münba'is teessürler:

175 – Resuli Ekrem Hazretlerinin irtihalleri, ashabı kiram arasında pek büyük teessürler uyandırdı. O nebiyyi zışan muazzez ehli beyti, ah u enine başlamıştı. Fatime tüzzehra Hazretleri, "Vâ ebetah" diye ağlıyordu. Aişei Sıddıka validemizi, Fahriâlem Efendimizin mehasin ve kemalâtını yadederek: "Eyvah!, o Peygamberi Âlişana ki, dünyaya asla iltifat etmedi, ümmetinin günahlarını düşünerek bir gece olsun döşeğinde rahat uyumadı. Müşriklerin her türlü eziyetlerine katlanarak asla ye'se düşmedi, yoksulları, zayıfları lûtf'ü ihsanından mahrum bırakmadı" diye hazin hazin ağlıyordu. Sair ashabı kiram ise meb'hut bir halde kalmışlardı.

176 – Hazreti Ömer, Resulullahın irtihaline asla ihtimal vermiyordu. Nihayet Hazreti Sıddikî Âzam gelip Hücrei saadete girdi, Resuli Ekrem lâtif cismini örten sütre yi kaldırdı, o nezih vücudu öptü. "Vâ Nebiyyah!. Senin memaun da hayatın gibi güzel" diye ağladı, ehli beyte tesliyet vermeğe çalıştı, sonra Mescidi şerife gidip minbere çıktı, cemaata hitaben: "Ey nas! Kim ki Hazreti Muhammede tapıyor ise bilsin ki o vefat etti. Her kim ki Allahü Azimüşşana tapıyor ise bilsin ki Allah Tealâ hayyilâ yemuttur!" dedi. Ve hiç bir Peygamberin dünyada müebbed kalmadığını söyledi, dinlerinden döneceklerin Cenabı Hakka bir zarar veremeyeceklerini bilâkis nail oldukları dini islâmda sebat edenlerin mükafata ereceklerini beyan ederek Ashabı Kiramın hayretlerini giderdi.

177 – Ashabı Güzin, Beni Sâidenin suffasında toplandılar. Biraz münakaşadan sonra Sıddiki Âzam Hazretlerini bil'ittifak Resuli Ekreme halife intihap ettiler. Bادهu Peygamberi Zışan Efendimizin mübarek teçhiz ve takfinini ikmal ederek hastalığı zamanında yatmış olduğu hücrei saadetine defnedilmesine karar verdiler. İlk evvel ehl-i beyti nübüvvet, sonra da sair erkekler, kadımlar gençler köleler takım takım gelip teker teker namazını kıldılar. Vakit uzadı, ancak Çarşamba gecesı seher vaktinde mübarek kabrine, ravzai saadetına tevdi ettiler.

Etsin afaka ravzamı teyzin,
Salevatı güzîni kudsiyyin.

L Â H İ K A

Resuli Ekrem Efendimizde tecelli etmiş olan kemalât ve mehasin hakkındadır.

178 – Ma'lûm olduğu üzere insanlara mahsus kemaller başlıca iki kısımdır. Bir kısmı, "gayri ihtiyarî"dir ki, bunlar, insanların kesb ve ihtiyarları olmaksızın mevcut olan kemallerdir. Asalet, güzel suret, akıl ve zekâvet gibi, Diğer kısmı da "İhtiyarî"dir ki, insanların tamamen kesb ve ihtiyarıyla vücutta gelen kemallerdir. İlim, irfan, gibi bilgiler, meziyetler ve sadakat, emanet, tevazu, zühdü takva gibi güzel huylar, siretler bu cümledendir.

Bu iki kısım kemallerden yalnız biri veya bir kaçını bir insanda bulunursa kendisine büyük bir şeref verir, kendisi için iftihara vesile olur. Ya bu kemallerin hepsi bir zatta toplanmış olursa artık onun ne kadar büyük bir şerefe yüksek bir mevkie nâil bulunmuş olacağını düşünmelidir.

İşte Peygamberi Âlişan Efendimizde bu iki kısım kemalât ve mehasinin hepsi de pek yüksek bir surette tamamiyle toplanmıştır. Bunlardan başka da nübüvvet ve risalet şerefine mazhar bulunmuşlardı. Onun pek yüksek mehasininden bazılarına mahza teberrük için pek kısaca işaret edeceğiz.

Resuli Ekrem Efendimizin asaleti:

179 – Malûmdur ki "Fahriâlem" (Aleyhisselâtu Vesselâm) Efendimiz, Kureyş kabilesinden ve Ali Haşimden zuhur etmiştir. Kureyşiler ise İsmail Aleyhisselâmın zürriyetinden buldukları cihetle pek büyük bir asalet ve necabet şerefine hâiz idiler. Bununla beraber, Mekkei Mükerrerde öteden beri Kâbei Muazzama'nın hizmetine, tevliyetiyle müşerref olup daima riyaset mevkiinde bulunmuşlardı. İşte Peygamber Efendimiz, böyle şerefli bir kavma, mümtaz bir hanedana mensuptur. Bu mensubiyeti de kendisinin muvaffakiyetine yardım etmiştir.

Resuli Ekrem'in güzel sureti = Hil'iyet Saadeti:

180 – Peygamber Efendimiz Hazretleri, bütün yaratılmış olanların en güzeli idi. Bütün azası uygun idi. Mu'tedil idi, yakışıklı idi. Mübarek vücudu, güçlü kuvvetli idi. Zayıf ve semiz olmayıp orta halde idi, etleri sıkıca idi. Münevver cildi ipeklerden yumuşaktı. Lâtif cisminin kokusu fevkalâde güzeldi. Okşadığı şeylerden günlerce güzel kokular duyulurdu. Nezih cismi beyazdı, nurani idi. Bu beyazlık içinde lâtif bir penbelik parıldardı... Pek sevimli olan mübarek boyu ne kısa, ne de uzun idi. Bununla beraber yanında bulunanlardan daima uzun görünürdü. Berrak göğsü ve iki mübarek omuzlarının arası geniş idi ve nurlu omuzlarının arasında güvercin yumurtası gibi bir kırmızı ben nişanesi var idi ki bu bir "Hatemi Nübüvvet" idi.

O Nebiyyi Zışanın bilekleri elleri parmakları uzunca ve kalınca idi. Mübarek başı ve ağzı pek mu'tedil ve pek güzel sayılacak veçhile büyükçe

idi. Ön dişleri seyrekçe idi. Söz söyledikçe inci danelerinden daha berrak olan dişlerinin parıltısı görülürdü. Parlak alını genişti. Hilâl kaşları uzunca idi. Kaşlarının arası açıkça idi. İki kaşının arasında gazep ettiği zaman kabarıp beliren lâtif bir damar vardı. Letafet nişanesi olan kirpikleri, uzun ve siyah idi. Saadetli sakalı sıkça idi, bir tutam boyunca bulunurdu. İrtihalleri sırasında mübarek başıyla sakalının beyaz saçları henüz yirmi kadar bulunuyordu. Sünbüllerden daha zarif, daha güzel kokulu bulunan başının saçları ne pek kıvrıkcık, ne de pek düz idi, kulaklarının yumuşaklarını geçmezdi.

Ashabı güzînden Hazreti Enes demiştir ki: "Ben Resulullahtan daha güzel bir zat görmedim, mübarek yüzünden sanki güneşin nurları akardı, o güzel yüzünde parlayan letafet nurları lâtif dişlerinden gülümsedikçe saçılan saffet lem'aları, karşısında bulunan duvarlara aksederdi."

Evet... Resuli Ekrem Efendimizin bütün âzâsı, bütün havassü kuvası pek mükemmeldi. Başkalarının göremeyecekleri, işidemiyecekleri kadar uzak yerlerde bulunan şeyleri görür, sesleri işitirdi. Pek vekarlı olan yürüyüşü, inişten aşağıya doğru akar gider gibi, süratlice idi. Kendinden her veçhile bir mükemmeliyet, bir fevkalâdelik tecelli ederdi. Kendisini ilk gören bir kimse mehabbet içinde kalırdı, kendisiyle görüşüp konuşmak şerefine nâil olan kimse, ona karşı derin bir muhabbet duyardı. Onun yüksek evsafını görüp yadedenler. Onun bir mislini ne ondan evvel ne de ondan sonra görüp bilmediklerini itiraf ederlerdi. Hasılı O: Bir letafet ve mükemmeliyet hârikası idi. Sallâllahü Aleyhi Vesselem.

Resuli Ekrem'in pek yüksek akıl ve zekâsı:

181 — Peygamberi Alişan Efendimiz mübarek akıl ve zekâsı, her türlü tasavvurların üstündedir. Onun pek yüksek akli, zekâsı yanında en büyük dâhîlerin, en parlak fikirli hakîm'lerin akılları, dehaları pek sönük kalırdı. Bu hakikate onun muazzam tarihi hayatı pek güzel şahittir. Cezi-retül'arabın bise'ti nebeviyeden evvelki haliyle bi'seti seniyyeden sonraki halini düşünmek kifayet eder. Allahımızın o büyük, o son peygamberi kadar nâsın ruh hallerini anlamış, âlemin siyasetini güzelce idare etmiş, nâsı irşada, islâha muvaffak olmuş, bu hususlarda icap eder esasları hazırlamış bir akıl ve hikmet sahibi gösterilemez.

Resuli Ekrem'in fesahat ve belâgati:

182 — Nebiyyi mu'ciz beyan Efendimiz, fıtraten pek fasih idi. Yüksek maksatlarını açık açık, parlak bir surette ifade ederdi. Huzuruna gelen elçilerin verdikleri nutuklara pek belîğ bir tarzda mukabelede bulunurdu. Onun mübarek sözleri arasında bir çok mânaları toplayan öyle yüksek parçalar vardır ki, onlara "Cevamiülkelim" denir. Yine onun mübarek sözleri arasında öyle bedî', pürhikmet parçalar vardır ki, bunlara "Bedayi-

ülhükem" denilir. Biz, bunların bir kısmını ahlâk bahsinde yazmış bulunuyoruz. (Hikmetin başı Allah korsudur.) (İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibidir), (Nâs tarak dişleri gibi birbirine – hukukan – müsavidir). (Kendi miktarını bilen kişi helâk olmaz), (Kendi hakkında istediğini sünin hakkında istemiyen kimsenin sohbetinden hayır yoktur), (Kendi nefsi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe kişinin imanı kâmil olmaz), (Yalan yere yemin, yurtları harap bir halde bırakır), (Emaneti seni emîn ittihaz edene teslim et, sana hiyanet edene sen hiyanet etme), (Kadım hukuka riayet=eski dostluğu muhafaza, imandandır), (Alışverişinde en ziyade ziyan eden o kimsedir ki, başkasının dünyası uğrunda kendi ahiretini feda eder), (Kardeşinin uğradığı musibetten dolayı sevinç gösterme, sonra Hak Tealâ, onu kurtarır da seni müptelâ eder), (Cezası en çabuk olan şey, zulümdür), (Nâsa kendini sevdirmek, akhn yarısıdır), (Kanaat tükenmez bir mal, fena bulmaz bir hazinedir), (Peşimanlık bir tövbedir) meâlinde bulunan mübarek hadisler de bu cümledendir.

Resuli Ekremin mübarek ahlâkı:

183 – Peygamberi Alişanımızın ahlâkı, tamamen Kur'anı Kerime muvafık idi. Ya'ni: Kur'anı Mübinin gösterdiği güzel huyların mükemmel bir mecmuasından ibaret bulunuyordu. Onun kadar güzel ahlâka malik bir zat görülmemiştir. Bunun içindir ki hakkında lisani Kur'an ile: (والله على خلق عظيم)

Şüphe yok ki sen pek büyük ahlâk üzere yaratılmış bulunuyorsun) buyurulmuştur. Bir hadisi şerifte de: "Ben mekânımı ahlâkı tamamlamak için gönderildim" buyurulmuştur.

Filhakika Peygamber Efendimiz Hazretleri, mekânım ve mehasini ahlâk denilen pek güzel huylar ile tamamen muttasıf bulunmuş, bunları ümmetine de tavsiye etmiş, kendisine uyanları ahlâkça melekler derecesine yükseltmiştir.

Resuli Ekremin pek yüksek ilm-ü irfanı:

184 – Hacei kâinat Efendimiz mahza Allah Tealânın vahy ve ilhamıyla pek çok hakikatlere muttali idi. Hiç bir kimse ilmü irfanca onun mertebesine yetişmemiştir ve yetişemez. Semavî kitapların şariatlerin hükümlerine, geçmiş ümmetlerin tarihine, her kavmin siyasetine, hikemiyatına, içtimaiyyatına, harp fenlerine ve daha bir çok yüksek ilimlere vakıf idi. Vücade getirmiş olduğu dinî müessesenin azameti buna şahittir. Halbuki kendisi ümmî idi, ya'ni: Hiç bir mektebe, medreseye gitmemiş, hiç bir muallimden bir şey okuyup yazmamış, âlimler ile, hekimler ile düşüp kalkmamışdı. Bunun böyle olduğunu bütün kavim ve kabilesi de biliyordu. Bu hali, onun hakkında bir mu'cize idi. Artık onun vahyi ilâhiye mazhar, pek büyük bir peygamber olduğunda nasıl şüphe edilir?

Resuli Ekrem'in fevkalâde nezafeti:

185 – Peygamberi Ziyşan Efendimiz nezafete, teharete pek çok riayet ederdi. Onun cismen nezafetleri fevkalâde olduğu gibi şîreten nezafetleri de her türlü tasavvurun fevkindeydi. Hattâ "nezafete ziyadesiyle riayet ediniz. Hak Tealâ islâm dinini nezafet üzerine bina kılmıştır, cennete ancak nezafeti olanlar girecektir" diye buyurmuştur. Mübarek vücutları pek güzel bir rayihaya malikti. Bu lâtif rayiha, fıtrî idi. Maamafih bazan ıtıriyyat da isti'mal buyurdu.

Resuli Ekrem'in hârikulâde sehaveti:

186 – Efdalül'enbiya Efendimiz, son derece kerem ve sehaya malikti. Hiç bir sâile "yok" diye cevap vermezdi. Eğer yanlarında verilecek bir şey bulunmazsa ya ashabından ödünç alarak verir veyahut "yarım gel" gibi bir şey derdi.

Huneyn gazvesinde ganimet mallarından bir vadide toplanmış olan yüz deve hakkında Safvan ibni Ümeyye: "Ne âlâ develer!" demekle Resuli Ekrem Efendimiz: "Öyle ise onlar senin olsunlar" deyip bu yüz deveyi Safvana bağışlamıştı. Safvan, bu lûtfu görünce: "Bu kadar seha ve kerem ancak Peygamberlerde bulunur" diyerek hemen müslüman olmuştu. Halbuki müslüman olmak için evvelce dört ay mühlet almış bulunuyordu.

Resuli Ekrem'in bînazir şecaati:

187 – Peygamberi Âlişan Efendimiz, fevkalâde bir şecaate bir kuvvet ve şehamete malikti. Bir çok savaşlarda bir nice zırh giymiş kahramanlar, firara mecburiyet gördükleri halde Resuli Efham Efendimiz sebat eder dururdu. Ezcümle Uhud ve Huneyn gazvelerinde gösterdiği metanet ve şecaat her türlü tasavvurların fevkindedir.

Bir def'a Medinei Tahirenin haricinden bir korkunç gürültü işitilmiş, düşman tarafından hücum vuku'bulduğu sanılmıştı. Herkesten evvel Fahri-âlem Hazretleri kılıcını kuşanarak gürültü tarafına koşmuş ve henüz başkaları azimete hazırlanırken kendisi avdet buyurup "korkacak bir şey yok" diye halkı teskin etmişti.

Hazreti Ali der ki: "Muharebelerde Resuli Ekrem kadar düşmana yaklaşan bir kimse bulunmazdı. Birçok defalar harp kızışıp başımız sıkıntıya geçince Resuli Ekrem, Sallallahü Aleyhi Vesellem'e sığınır'dık'..

Resuli Ekrem'in yüksek hilmi ve afvü keremi:

188 – Fahri kâinat Efendimiz, son derece hilm ile, afv-ü kerem ile muttasıf idi. Gazap edilecek yerlerde sükûneti muhafaza eder, mübarek

hayatına kasedenleri bile afveyleydi. Uhud gazvesinde mübarek bir dışı şehid edilmiş, lâtif çehresi kanlar içinde kalmış olduğu halde yine düşmanlarına beddua etmemiş "Yarabbi!. Kavmime hidayet et, çünkü onlar bilmiyorlar" diye niyazda bulunmuştu. "Ne için bunların aleyhine dua etmiyorsun?" diyenlere: "Ben le'an olarak gönderilmedim, nası Hak yolunda, Allahın rahmetine davet için gönderildim" diye cevap vermişti.

Mekkei Mükeremeyi feth buyurdukları gün Kureyş hakkında tecelli eden lûtfü nebevî de Resuli Ekremin ne kadar afüvkâr olduğuna şahiddir.

Resuli Ekremin ulvî hayası:

189 – Seyyidülmürselin Efendimiz, gerek fitrî ve gerek dinî haya ve edep bakımından da bütün insanların fevkinde idi. Kendisinde tecelli eden hayanın kemalinden dolayı hiç bir kimsenin sözünü kesmez,yüzüne itâlei nazarda bulunarak uzun uzadıya bakmazdı. Utanılacak veya çirkin görülecek şeyleri açıkça söylemeyip kinaye yoliyle beyân buyururdu. Hoşuna gitmeyen bir şeyin bir kimseden sudurunu işitince: "Filân kimse neden şöyle yapmış?" demezdi. Belki "bazı kimseler neden şöyle yapıyormuş" demekle iktifa buyururdu.

Ashabı kirandan bir zat, pek ziyade hayâlî olduğundan bazı arkadaşları kendine itab etmek istemişler. Resuli Ekrem Hazretleri, bunu haber alınca: "Onu haline bırakınız, çünkü haya imandandır" buyurmuş. Diğer bir hadisi şerifte de. "Haya insan için bir ziyettir" buyurulmuştur.

Resuli Ekremin emsalsiz vefası:

190 – Fahriâlem Efendimiz, son derece vefakâr idi. Ashabını,akribasını, ehli beytine mensup olanları unutmaz, daima kendilerini arar, sorar taltif buyururdu. Bir defa Habeş hükümdarı Necâşi tarafından huzuru saadetine elçiler gelmişti. Bunlara bizzat hizmet lûtfunda bulundu. Ashabı kirandan bazıları: "Ya Resulâllah!. biz hizmete yetişiriz" dediler. Cevaben buyurdu ki: "Bunlar Habeşeye hicret etmiş olan ashabıma yer göstermiş, ikram etmişlerdi, şimdi ben de bunlara bil'mukabele hizmet etmek isterim"

Bazen hanei saadetlerine hediyeler gelince:"Bunu filân hatunun evine gönderiniz, çünkü o, Haticenin dostu idi, onu severdi" diye emreder, merhum refikasına riayette bulunurdu.

Bir defa hanei saadetlerine gelen bir hatunun hatırını kemali lûtuf ile sormuş sonra buyurmuştu ki: "Bu hatun, Hatice zamanında hanemize gelir giderdi, eski ahidlere riayet imandandır."

Resuli Ekremin şefkat ve merhameti:

191 – Re'fetpenah olan Peygamberimiz, ümmeti hakkında son derece şefkatli, merhametli idi. Ümmeti hakkında daima kolaylık cihetini ihtiyar

buyururdu. Namazda iken bir çocuğun ağladığını işitse ona merhameten namazını hafifçe kılar, çocuğun sesini durdurmak isterdi. Hele haktan kaçınanların hallerine pek acır, salahlarına dua ederdi.

O büyük Peygamberin, o kudsi siyretin merhameti yalnız insanlara değil, hayvanlara, ağaçlara, ekinlere de şamil idi. Mü'te muharebesinde bulunacak olan islâm ordusuna hitaben şu mealde öğütler vermişti: "Allah Tealânın adına sığınarak onun ve sizin düşmanlarınızda harb ediniz. Fakat gideceğiniz yerlerde dünyadan soyulmuş rahipler göreceksiniz onlara asla dokunmayınız. Kadınlar ile çocuklara şefkafle muamele yapınız, hurma ağaçlarını kesmeyiniz, evleri yıkmayınız."

Hicreti seniyyenin onuncu senesinde idi, muhterem oğlu Hazreti İbrahim, henüz on altı aylık bir ma'sum olduğu halde vefat etmiş, kerimesi Fatimetüzzehradan başka evlâdı kalmamıştı. Bir gülgonce gibi açılmadan solan o masumun haline acıyarak ağlamış mübarek gözlelerinden şebnemler gibi yaşlar serpilmişti. Orada bulunan İbni Avf: "Ya Resulâllah! sen de mi ağlıyorsun?" Demekle Peygamberi Alişan Efendimiz: "Gözümüz ağlar, kalbimiz mahzun olur. Fakat bizden rızayı ilâhiye muhalif bir söz sadır olmaz" diyerek ruhundaki ulvî hassasiyetini göstermiştir.

Velhasıl: O Peygamberi Ziyşanın mukaddes vücudu, bütün kâinat için bir mücessem rahmeti ilâhiyedir. Bunun içindir ki hakkında: (وما أرسلناك إلا رحمةً) (وما أرسلناك إلا رحمةً) âyeti kerimesi nâzil olmuştur.

Resuli Ekremin hüsnî muâşeretî:

192 – Seyyidi kâinat Efendimiz, muâşeret hususunda da nâsın en kerîmi idi. Herkes ile güzel görüşür, dâima güler yüzlü bulunurdu, sohbet esnasında kimsenin sözünü kesmezdi. Meğer ki münasebetsiz bir lâkırdı olsun. Ve her kavmin büyüklerine dâima ikram eder, onları kendi kabilelerinin riyasetine tayin buyururdu. Vuku'bulan davetlere icabet eder, verilen hediyeleri kabul buyurur, mukabilinde de hediyeler verirdi. Şer'i şerîfe muhalif olmıyan hususlarda nas'a muhalefet etmek istemezdi. Hoşuna gitmeyen bir şey görünce görmemezlikten gelirdi. Meğer ki o şey, günahı müstelzim olsun.

Hele ashâbı kirâmı hakkında pek nevazişkâr idi. Kendilerine rastgeline selâm verir, ellerini tutar musafaha eder, içlerinden görünmeyenleri araştırır, hasta olanları ziyarete gider, hatırlarını tatyib buyururdu. Hattâ ashâbı güzîniyle bazan lâtifeler de yapardı. Maamafih lâtifelerinde de birer hakikat parlardı.

Hazreti Enes diyor ki: "Ben Resulâllaha on sene hizmet ettim. Hiç bir gün bana darılarak: Of!. demedi. Ve yaptığım hiç bir şey için "Neden yaptın?" Yapmadığım bir şey için de "Neden Yapmadın?" diye buyurmadı.

Resuli Ekremin yüksek tavazuu:

193 – Peygamber Efendimiz, halâikın eşrefidir. O kadar yüksek mertebisile beraber pek ziyade mütevazi idi. Fakirleri, zayıfları daima okşar, misafirlerinin altlarına kendi mübarek libaslarını döşeyecek kadar lûtufta bulunurdu. Bir meclise girince nerede boş yer bulursa orada oturmak ister, bulunduğu meclislerde libasını toplu tutup etrafa yaymazdı. Bununla beraber bulunduğu meclislerde herkesten ziyade vakarını korurdu. Söze lüzum görmedikçe sükût ederdi. Gülmek icap edince tebessüm ile iktifa buyurdu... Huzuru şaadetinde bulunanlar da son derece edebe riayet eder, başlarını aşağıya eğerdiler. Konuşurken seslerini ziyade kaldırmazlardı, gülmeleri de tebessüm derecesini geçmezdi. Risaletneap Efendimiz, âcizlere, yoksullara o kadar iltifat ve tevazu gösterdiği halde, kendileriyle muhaberede bulunduğu hükümdarlara karşı asla tezellül göstermez, risalet mansıbının ulviyyetini muhafazadan asla geri durmazdı. Kayserlere, Kisralara gönderdiği namei humayunlarında daima mübarek ismini takdim eder, meselâ: "Allahın kulu ve Resuli Muhammed (Sallallahü Aleyhi Vesellem) tarafından Rum büyüğü Hirakle" diye yazdırırdı. Ve kendilerini hiç perva etmezsiniz islâm dinine davet ederdi, kabul etmedikleri takdirde azaba uğrayacaklarını, saltanatlarının ellerinden çıkacağını kendilerine açıktan açığa ihtar buyururdu.

Resuli Ekremin pek nezih zühd ve takvası:

194– Hatemül'enbiya, Aleyhi ekmelüttahaya Efendimiz, daima ibadetle meşgul olur, daima Hak Tealânın rızası için ümmetinin hidayet ve saadetine çalışırdı. Hattâ geceleri o kadar namaz kılardı ki, çokca kıyamda durmaktan mübarek ayakları şişirdi. "Ya Resulallah!. Neden kendine bu kadar zahmet veriyorsun?. Allah Tealâ seni evvel ve ahır yargılamış değil mi?" diyenlere. "Ben Rabbimin çok şükür eder bir kulu olmayayım mı?" diye cevap verirdi.

Peygamberi Zişan Efendimiz, dünyada buldukça bu yoldan asla ayrılmadı. Zamani Saadetlerinde Ceziretü'l'arab fethedildi, Medinei Münevvereye her taraftan ganimet malları gelmeğe başladı. hükümdarlar tarafından kıymetli hediyeler gönderildi. Hasılı dünya olanca varlığıyla yüz gösterdi. Fakat o Peygamberi Aşıhan, bunların hiç birine iltifat etmedi. Bütün bunları, fakirlere, gazilere, müslümanların yükselmelerine sarfetti. Hattâ bir gün kendisine bir kese altın gelmişti, onu ashabine dağıtmıştı, hane saadetinde yalnız altı altın kalmıştı, gece uyumadı, kalkıp bunları da dağıttı, şimdi rahat ettim buyurdu.

Aişei Siddika validemiz diyor ki: "Resulullah, irtihallerine kadar mutasıl üç gün doyunca miktarı yemek yememişti. Halbuki isteseydi Hak Tealâ ona hatır ve hayale gelmedik ni'metler verirler. Ba'zan bir ay kadar biz ezvacı tahiratın hücrelerimizde yemek pişirmek için ocak yanmazdı.

Yiyip içtiğimiz yalnız hurma ile sudan ibaret bulunurdu. Ba'zan Resuli Ekremin haline acır, ağlardım. Bir gün:"Canım sana feda olsun dünya dirliğinden kâfi miktarı kabul buyursan olmaz mı?.." diye sordum. Buyurdular ki: "Ben nerede dünya nerede!. Kardeşlerim olan ülü'azm peygamberler, bundan daha şiddetli hallere sabrettiler, öylece gidip Hak Tealâya kavuştular. Allah Tealâ'da onlara büyük sevaplar, makamlar verdi. Şimdi ben geniş bir maişete erersem Hak Tealâ'dan utanırım, benim mertebemin onların mertebelerinden aşağıya kalmasından sıkılırım, benim en özlediğim şey, o kardeşlerim olan Peygamberlere kavuşmaktır.

Mukaddes, muazzam Peygamberimiz, bu mübarek sözlerinden sonra dünyada ancak bir ay daha yaşamışlardı. Ahirete irtihal buyurdıkları zaman ehli beytine ne bir altın, ne de bir deve veya bir koyun bırakmamıştı. Terk ettiği şey, yalnız silâhlariyle bindikleri esterden ve hasulâtını vakfetmiş olduğu araziden ibaretti.

İşte Resuli Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz, bu kadar refağı kalbe mâlikti. Hak yolunda bu kadar samimî, bu kadar fedakâr idi. Onun yüksek maksadı; yalnız Allahına kulluk etmek, islâm dinini yaymak, insanları cehaletten kurtarmak, yeryüzünü insanîyet ve medenîyet nurları içinde bırakmaktı.

Resuli Ekremin nazırsız muvaffakiyetleri:

195 – Nebiyyi Zîşan Efendimiz, muttasıf olduğu yüksek evsaf ve tecelliyat sayesinde neşrine, muvaffak olduğu ulvî, ilâhî din sayesinde istihdaf ettiği pek mukaddes gayeye erdi. Dünya tarihinde hiçbir zâta nasib olmayan pem muazzam muvaffakiyetlere nâil oldu.

Evet.. O Peygamberi Alişan, Hak Tealânın kitabını, beşeriyete maddî ve manevî saadet yollarını gösteren Kur'anı mübini, o ebedî mucizeyi bütün insanlara tebliğ etti. Bütün hükümleri akla, hikmete, maslahata muvafık ve her asrın ihtiyacına maaziyadetin kâfi olan şeriatı islâmiyyeti neşre muvaffak oldu. Kendisine tâbi olan insanları hakikî hürriyete kavuşturdu. İnsanların arasında bir müsavat tesis etti. İnsanlık bakımından, hukuk bakımından, Hak Tealâya kulluk bakımından insanlar arasında fark olmadığını ilân ederek mütekebbirlerin burunlarını kırdı. Zatı kibriyanın manevî huzurunda yerlere kapanarak ubudiyette bulunmak şerefinden bütün insanların aynı tarzda müstefid olmaları lüzumunu bildirdi. Hakikî münevverliğin tam bir tavazu ile hakka inkiyat ve ibadetten, fazilet ve nezahet dairesinde yaşamaktan, sair insanlara karşı bir mümtaziyet iddiasında bulunmaksızın ubudiyet vazifesini herkesle beraber aynı veçhile yerine getirmeye çalışmaktan ibaret olduğunu ilân etti. Fanî, maddî bilgilere, servetlere güvenerek ona buna karşı cahilâne bir gurura tabi olanların: Hak Tealânın fakir, zaif kullarıyla beraber bulunarak kulluk vecibesini

aynı suretle ifadan kaçınanların münevver değil, ma'nen zulmetler içinde kalmış zavallı kimseler olduğunu beyan buyurdu, Ruhlarında isti'dat olan Bahtiyar zevat, onun bu ulvî beyanatını takdir ettiler, onun cenabı saadeti altına can attılar, saadete erdiler.

196 – Resuli Ekrem Hazretleri, daha ahiret âlemine teşrif etmeden müslümanların sayısı, bir milyonu geçmiş ve kendisi yüz yirmi bin islâm ile Haccı Ekber eylemişti. Bugünkü gün yer yüzündeki müslümanların miktarı üç yüz elli milyondan ziyadedir. Bu miktarın günden gine artacağı da pek umulmaktadır.

Velhasıl. O kudsi Peygamberin mübarek ismi, bin üç yüz altmış şu kadar seneden beridir ki daima milyonlarca lisanları tezyin edip durmaktadır. Neşretmiş olduğu mukaddes dini islâmda yüzlerce milyon insanın nezih ruhlarına hâkim bulunmaktadır.

Artık sabavet zamanları meleklerin fevkinde bir safvet ve nezahetle geçmiş, kırk yaşlarından itibaren nübüvvet ve risalete mazhariyetle cihanı zulmetten nura çıkarmış, almış üç senelik mübarek dünyevî hayatları bütün şeref ve kudsiyyet hâleleriyle çevrilmiş olan o büyük, o en son Peygamberi Zîşana ümmet olduğumuzdan dolayı ne kadar sevinsek, ne kadar iftihar etsek, Hak Tealâ hazretlerine ne kadar şükr eylesek yine azdır.

Ya İlahî!. Sen bizi o kudsi Peygamberin sayei himayesinden uzak düşürme. Sen o mübarek Peygamberine vesair muazzez Peygamberlerine ve hepsinin muhterem Al ve Ashabına nihayetsiz salât ve selâm buyur. Amîn. Velhamdü leke Yarabbel'âlemin.

*
* *

Bu eserin başlıca me'hazları:

* Kur'anı mübîn. Sahihi Buharî. Sahihi Müslim. Camiüssağır. Kitâbüttargîb. Vetterhîb. Şemâili Tirmizi. Şifai şerif. Mevâhibi ledünniye.

* Akaidi Nesefiye. Şerhi Mekasid. Şerhi Mevakıf.

* Mabsûti Serehsî, Elbedaî. Elhidaye. Elbahrürrik. Eddürer ve Elgurer. Mülteka. Halebî. Merakıl'felâh. Haşiyei Tahtavî. Eddürül'muhtar. Reddül'muhtar. Mecmuai ibni Abidîn.

* Hindiyye, Feyziyye, Behce, Netice, Ali Efendi, Abdürrahim fetvaları ve Mecmuai cedide.

* Muhtesarı Ebizziya. Şerhi Ebil'Berâkât. Haşiyei Düsukf. Kitâbü'l'üm. Tuhfetül muhtac. Neylül' meârib. Keşşafül'kına. Kitâbü'l' Muhalla. Bidaye-tül' müctehid, Nihayetül' muktasid. Elmizanül kübra.

* İhyaül'ulum. Tarikatı Muhammediyye. Şerhi Şir'atül'islâm.

* Siyeri ibni Hişam. Tarihi ibni Esîr, Siyeri Halebî.

NA'TI ŞERİF

Vücudumdur senin timsali hikmet Yaresulâllah!
Kudumun kâinata verdi nüzhet Yaresulâllah!

Mukaddessin, bütün esrara vakıfsın ki zahirdir,
Senin her bir sözünden bin hakikat Yaresulâllah!

Cihana verdiğin feyzi düşündükçe sıkılmaz mı,
Seni inkâr eden ehli cehalet Yaresulâllah?.

Senin nuri zuhurunla ne ulvi mazhariyet ki!
Ufuklardan açıldı gitti zulmet Yaresulâllah!

Tecelliyâb olunca tal'atın evci risaletden,
Münevver etti ekvanı hidayet Yaresulâllah!

Meşami âşıkını her seher etmektedir ta'tır,
Nesîm ettikçe dergâhım ziyaret Yaresulâllah!

Zülâli vuslatınla âlemi ihyâ ederken sen,
Dili pür vecdimi yaksın mı fırkat Yaresulâllah!

Muattar ravzanı pür feyzine ben iştiyakımdan,
Enîn etmekteyim, artık inayet Yaresulâllah!

Günahkârım peşiman bir kulum, gayet perişanım,
Niyaz etmekteyim senden şefaât Yaresulâllah!

Bu Eseri Teşkil Eden Kitaplar

İlk Sahife Kitap

5	1 Akâide	dairdir
34	2 Taharetlere, sulara	"
94	3 Namazlara	"
251	4 Oruçlara, yeminlere, adaklara ve keffaretlere	"
311	5 Zekât, sadakâi fitra	"
347	6 Haclara	"
389	7 Kurbana, vesair kesilen hayvanlara, avlara	"
405	8 Kerahiyet ve istihsane, ya'ni, Helâl, haram mübah ve mekruh olan şeylere	"
440	9 İslâm ahlâkına	"
474	10 İsimleri Kur'anı Kerimde zikredilen büyük Peygamberlerin mübarek sıyretlerine, tarihçelerine	"

F İ H R İ S T

Birinci Kitap

Sahife

3	Ön söz
5	Hakiki bir dinin mahiyeti ve başlıca dinler
6	Hakiki bir dinin vasıfları ve faideleri
7	İslâm dininin umumuyyeti ve mes'ut neticeleri
8	İman ile islâmın mahiyyetleri
8	İman ile islâmın şartları
9	Allah Tealâya ve sıfatlarına iman
16	Peygamberlere iman
17	Peygamberlerin mübarek vasıfları
18	Peygamberlere olan ihtiyaç
20	Semavi kitaplara iman
21	Semavi kitaplara olan ihtiyaç
22	Kur'anı Kerimin nasıl bir kitabı ilâhi olduğu
23	Kur'anı mübinin ihtiva ettiği hakikatler
24	Meleklerle iman

Sahife

- 25 Meleklerin varlığındaki hikmet.
 26 Kıyametin mahiyeti ve mukaddimatı.
 28 Ahire te ait hâdiseler.
 30 Ahire tin varlığında ve ebediyetindeki hikmet.
 31 Kaza ve kadere iman.
 31 Kaza ile kader, insanların mes'uliyetine mâni değildir.
 32 İ'tikatta ehli sünnetin imamları.
 33 İ'tikadın mânası.
 33 İmamı Matüridi ve İmamı Eş'ari.

İkinci Kitap

- 34 Mukaddime: Büyük Müç tehitlerimiz.
 39 İkici kitap: Taharetler ve sular.
 40 Bir kısım dini ta'birler: İstılahlar
 45 Suların kısımları: Mutlak ve mukayyed sular
 47 Mukayyed suların hükümleri.
 48 Su artıkları hakkında hükümler.
 49 Kuyular hakkında hükümler.
 51 Şer'an temiz sayılan şeyler.
 53 Şer'an temiz sayılmayan şeyler.
 54 Temiz olmayan şeylerin hükümleri.
 55 Tathîr = Temizleme yolları.
 61 Özür sahiplerine dair ba'zı mes'eleler Özüün hükmü
 62 Kadınlara mahsus hayız, nifas, istihâze halleri.
 63 Hayız haline ait mes'eleler.
 65 Nifas haline ait mes'eleler
 66 Hayız ve nifas hallerine dair ba'zı hükümler.
 68 İstihza haline ait mes'eleler.
 69 Abdestin mahiyeti.
 69 Abdestin farzları.
 70 Abdestin sünnetleri.
 72 Abdestin âdabı.
 73 Abdestin duaları.
 74 Abdestin vasıfları itibarile neveleri.
 75 Abdestin sıhhatine mâni olmayan şeyler.
 76 Mestler üzerine mesh verilmesi.
 76 Meshin cevazındaki şartlar.
 77 Mesh müddeti.
 78 Sargı üzerine mesh

78	Meshi bozan şeyler
78	Abdesti bozan şeyler.
80	Abdesti bozmayan şeyler
81	Gusül ve guslü icap eden haller.
84	Guslün farzları
85	Guslün sünnetleri
86	Guslün vasıfları
87	Gusl etmeleri farz olanlara haram veya mekruh olan şeyler
88	Teyemmümün mahiyet ve farzları.
89	Teyemmümün sünnet ve çhile yapılması
89	Teyemmümüm şartları.
91	Teyemmümü mübah kılmayan ba'zı haller
93	Teyemmümü bozan haller

Üçüncü Kitap

Sahife

94	Namazın ehemmiyeti ve fazileti
96	Namaza dair bazı tâbirler.
98	Namazların farzları, şartları ve rükünleri.
102	Namaz vakitleri.
118	Namazın vâcipleri.
120	Namazın sünnetleri.
124	Namazın âdabı.
124	Ezan ve ikamet.
129	İmamet ve Cemaat.
136	Kadınların muhazatı.
138	Namazların sureti tatbikiyesi, yalnızca nasıl kılınacağı.
143	Namazların Cemaatla kılınması sureti.
145	Cuma namazı.
146	Cumanın vücubunun şartları.
146	Cumanın edasının şartları.
150	Cuma namazına müteallik mes'eleler.
151	Bayram ve bayram namazları.
155	Teravih namazı.
156	Hastaların namazı.
157	Seferin mahiyeti ve müddeti.
159	Seferin hükümleri.
161	Musafere tin ruhayet bulup bulunmaması.
163	Eda ile kazanın mahiyeti ve kaza namazlar.

- 167 Müdrik hakkında mes'eleler.
 168 Lâhik hakkında mes'eleler.
 169 Mesbuk hakkındaki mes'eleler.
 172 Sehiv secdelerine müteallik mes'eleler.
 179 Secdei tilâve te müteallik mes'eleler.
 184 Secdei şükür.
 185 Salâvatı havfe dair bilgi.
 186 Tatavvu' = Nâfile namazlar.
 186 Tahiyetülmescit.
 186 Abdesti veya guslü, müteakip namaz.
 186 Duha = Kuşluk namazı.
 187 Teheccüt namazı.
 187 Regaip gecesi namazı.
 188 Miraç gecesi namazı.
 188 Beraat gecesi namazı.
 188 Kadir gecesi namazı.
 188 Yolculuk namazı.
 189 Tesbih namazı.
 189 Tevbe namazı.
 189 Hacet namazı.
 190 İstihare namazı.
 191 Katil namazı.
 191 İstiska namazı.
 193 Küsuf namazı.
 193 Husuf namazı.
 195 Mekruh vakitler.
 196 Namazlarda mekruh olup olmayan kıraetler.
 199 Zelle tülkari'e ait esaslar.
 206 Namazların mekruhları
 213 Namazları bozup bozmayan şeyler.
 218 İskatisalâ t mes'elesi.
 222 Mescitlere ait hükümler.
 225 Lâhika Mescitleri binanın fazileti.
 227 Cenazeler hakkında vâcipler, vazifeler.
 229 Cenazelerin gasl edilmeleri.
 231 Cenazelerin kefenlenmeleri.
 233 Cenaze namazları
 239 Cenazeleri kabirlerine teşyi etmek.
 240 Cenazelerin kabirlerine konulması.
 245 Kabirler ve makberler.
 248 Şehitler ve haklarındaki hükümler.

Sahife

Dördüncü Kitap

- 251 Orucun mahiyeti.
 252 Orucun nevileri.
 255 Orucun farziyetindeki, vücubundaki sebepler.
 256 Orucun meşruiyetindeki hikmet.
 256 Oruçlu için müstehap olan şeyler.
 258 Orucun şartları
 258 Orucun vakti
 259 Ramazanı şerif ve sair hilâllerinin sübu ti
 266 Oruçlara ait niyetler
 268 Oruçlu kimseler için mekruh olup olmayan şeyler
 270 Orucu bozup bozmayan şeyler
 275 Kaza edilmeleri icap edip edilmeyen oruçlar.
 277 Keffareti icap edip etmeyen oruçlar
 282 Oruç tutmamayı mübah kılan özürler.
 285 Keffaretin mahiyeti ve nevileri.
 285 Keffareti savum.
 287 Keffareti zıhar.
 287 Keffareti halk.
 287 Keffareti katil.
 288 Keffareti yemin.
 288 Yeminin mahiyeti ve yemin sayılıp sayılmayan şeyler.
 290 Kasem suretile olan yeminin nevileri ve hükümleri.
 291 Yemine dair müteferrik meseleler
 299 Nezrin şartları.
 301 Muayyen, gayri muayyen, mu tlak ve muallâk nezirler.
 305 İ'tikafın mahiyeti, nevileri, hikmeti, teşriyesi.
 306 İ'tikafın şartları
 307 İ'tikafın adabı.
 307 İ'tikafa dair bazı mes'eleler.
 308 İ'tikafı bozup bozmayan şeyler.

Beşinci Kitap

- 311 Zekâ tın mahiyeti ve hikmeti teşriyesi.
 313 Zekâ tın farziyyetinin şartları.
 316 Zekatın sıhhatının şartı.
 317 Zekâ ta tâbi olan mallar.
 318 Zekâ ta tâbi olmayan mallar.
 322 Ehli hayvanlara ait zekâ tlar
 325 Ticaret mallarının zekâ tı.

- 327 Altın ile gümüşün zekâtı.
 331 Evrakı nakdiye ile banknotların zekâtı
 332 Matlup borç paranın zekatı.
 334 Arazi mahsullerinin zekâtı.
 335 Madenlerin ve definelerin zekâtı.
 337 Zekâtı ödeme yolları.
 339 Zekâtın masrafı.
 341 Kendilerine zekâat verilmesi câiz olup olmayanlar.
 343 Sadakai fıtır.

Sahife

Altıncı Kitap

- 347 Hac ile umrenin mahiyetleri.
 348 Haccın nevi'leri.
 348 Haccın rükünleri.
 350 Tavafın mahiyeti ve nevi'leri.
 351 Haccın farziyetinin şartları.
 353 Haccın vücubu edasının şartları.
 353 Haccın sıhhatının şartları.
 355 Mikata dair malumat.
 356 Haccın farziyetinin sebebi ve edasının fevri olup
 357 Haccın farziyetindeki hikmeti teşriiye. olmaması.
 358 Haccın vâcipleri.
 361 Haccın sünnetleri.
 363 Haccın âdabı.
 364 Hac farizesi hakkında tatbikat.
 367 Umre hakkında tatbikat.
 368 Haccı kıran hakkında tatbikat.
 369 Hedyın mahiyeti ve hükümleri.
 370 Hacca ve umreye müteallik memnunat.
 375 Bedel = niyabet sureti ile hac.
 378 Hac hususunda niyabet, vasiyet ve nezre müteallik
 381 İhsara aid mes'eleler. mes'eleler.
 383 Resuli Ekrem Efendimizin kabri saadetlerini ziyaret.
 388 Na'tı Şerif.

Sahife

Yedinci Kitap

- 389 Kurbanın mahiyeti, vücubu, hikmeti teşriiyesi.
 390 Kurbanın cinsi ve ayıplı olmaması.
 392 Kurbanın kesilecek vakti.
 393 Kurbanın eti ve derisi hakkında yapılacak şeyler.
 393 Akika kurbanı.

- 396 Zebh, zebiha ve tezkiyenin mahiyetleri.
 396 Zebh = boğazlama ameliyesi.
 397 Etleri yiyilip yiyilmeyen hayvanlar.
 400 Kimlerin boğazlayacakları hayvanların etleri yiyilip yiyilmeyeceği
 400 Mey tenin mahiyyeti ve hükmü.
 401 Sayd = avın mahiyyeti ve cevazı.
 401 Neler ile av yapılabilirliği.
 402 Av hususunda aranan şartlar.

Sekizinci Kitap

- 405 Kerahiyet ve istihsan.
 406 Ba'zı dinî ta'birler.
 406 Her müslüman için ta'lim ve taallümün lüzumu.
 408 Müslümanlıkta va'z ve nasihatın ehemmiyeti.
 410 Mukaddesata hürmet ve ta'zim.
 413 Diyanet ve muamelât hususunda sözleri kabul edilip edilmeyecek kimseler.
 414 Müslümanlıkta aile ve karabet münasebetleri.
 417 Müslümanlıkta kesp = kazancın ehemmiyeti.
 418 Muhtelif kazanç yollarının afdaliyetçe dereceleri.
 419 Alışverişin nevi'leri ve kazanç miktarı.
 420 İhtikân mahiyyeti.
 421 Ribanın mahiyyeti ve nevi'leri.
 423 İstikraz mes'eleleri.
 424 Müslümanlıkta yapılmaları caiz olmayan şeyler.
 425 Yiyilmeleri ve içilmeleri helâl olup olmayan şeyler.
 427 Yiyip içme miktarı ve bunların âdabı.
 429 Giyilmeleri, kullanılmaları lâzım ve câiz olup olmayan şeyler.
 431 Lukataların mahiyyeti ve hükümleri.
 433 Müslümanlıkta eğlencelerin ve müsabakaların hükmü.
 434 Müslümanlıkta insanların, hayatça ve azaca masu niyetleri.
 436 Hayvanlara rıfk ile muamelenin lüzumu.
 437 Müslümanlıkta madđi ve ma'nevi nezafet.

Sahife

Dokuzuncu Kitap

- 440 Ahlâki İslâmiye.
 440 Ahlâkın mahiyyeti, nevi'leri ve ahlâk ilminin kısımları.
 441 Ahlâkın ehemmiyeti ve tehzihi kabil olması.
 442 Vazifelerin mahiyetleri ve nevi'leri.
 442 İlâhi vazifeler. 443 Şahsi vazifeler.

444	Ailevi vazifeler	452	Güzel ve çirkin huylar.
446	İç timâî vazifeler.	473	Müznıbâne bir niyaz.
447	Müslümanlıkta muâşeret âdabı.		

Sahife

Onuncu Kitap

474	Sıyeri Enbiyanın mahiyyeti, faidesi ve me'hazları.
476	Mübarek isimler Kur'anı Kerimde zikrolunan Peygamberanı Ziy şan
494	Hazreti Muhammed Mustafa Aleyhissalat-ü Vesselâm.
494	Peygamberimizin mübarek nesebleri.
495	Resuli Ekrem'in sebaveti ve ilk evlenmeleri.
497	Peygamber Efendimizin vahyi ilâhîye ve nübüvve ve risale te nailiyeti.
498	İslâmiyetin zuhuru sıralarında Arabistanın dinî ve içtimâî ahvalı.
499	İslâmiyeti ilk kabul eden zatlar.
500	İlk müslümanların çıktıkları eziyetler, Habeşeye muhaceret ve mahsür kalmaları.
501	Peygamberimizin amcası Ebu Talip ile refikası Hatice'tül'kübra'nın vefatları.
502	Peygamberimizin, kabileleri dine daveti ve Akabe
503	İnşikakı kamer ve Mi'raç mu'cizeleri. bey'ati.
504	İslâmiyetin Medinei Münevverede yayılması ve müslümanların oraya hicreti.
505	Peygamber Efendimizin Medinei Münevvereye hic- retleri ve oradaki icraatı seniyyeleri.
508	Resul Ekrem'in cihada mezuniyeti ve karşısında bulunan başlıca gayrimüslimler.
509	Müslümanların ilk sancakları ve ilk seriyyesi.
510	Birinci ve İkinci Bedr gazveleri.
512	Beni Kaynûka ve Uhud gazveleri.
514	Beni Nadir Hendek ve Beni Kureyze gazveleri.
515	Hudeybiye musalehası, Hayber gazvesi.
518	Resuli Ekrem'in hükümdarları dini islâma daveti.
520	Mekkei Mükerrerinin fethi, Hüneyn gazvesi.
522	Tebük gazvesi. 523 Haccı veda'
525	Resuli Ekrem Efendimizin âhirete irtihalleri.
526	Peygamber Efendimizin irtihallerinden münbais teessürler.
527	Resuli Ekrem Efendimizde tecelli eden kemalât ve mehasın
531	Resuli Ekrem Efendimizin nazirsiz muvaffakiyetleri.
535	Me'hazlar 536 Na'ti Şerif.

LÜGATÇE

A

AB: 1. Su, 2. Sıvı, 3. Şarap.
ABA: 1. Abla. Kalın, kaba kumaş, 2. Bu kumaştan yapılmış bol, geniş üstlük.
ABD: 1. Tanrı yaratığı, 2. "Tanrı Kulu" anlamıyla Tanrı adlarından her hangi biriyle bileşik kelime halinde birçok adlar meydana getirilmiştir.
ABDEST: 1. Apte. Namaz için vücudun belli yerlerini yıkama.
ABDİYYET: Kulluk, Tanrı kulluğu.
ABES: 1. Faydasız iş, 2. Boş, saçma şey.
ABİHAYAT: 1. Hayat suyu.
ABİD: Tapan, ibadet eden.
ÂCAR: Ecirler, sevaplar.
ACEZE: Düşkünler, güçsüzler.
ACİN: Kirli, pis su.
ACİZ: 1. Eli yetip gücü yetmez. 2. Beceriksiz.
ACUL: 1. İçi dar, 2. Çok acele eden.
ADAB: 1. Göz önünde bulundurulması gerekli kurallar, yollar. 2. Görgü ve gelenekler.
ADALET: Doğrudan ayrılmama, haktan yana olma. Hakkı yerine getirme ve hakkı gözetme.
ADAVET: 1. Düşmanlık. 2. Hınc, kin.
ÂDEM: İlk yaratılan insan, insanların babası.
ADEM: Yokluk, olmama.
ADET: Alışılmış şey. Olagelmiş, görenek.
ADİL, ADİLE: Adalet sahibi, hakkı hakeden.
ADL: Adalet, âdillik.
ADN: Cennet.
AFAF, AFAFET: 1. Temiz olma. 2. Namus, 3. Günahattan veya kötülükten çekinme.
ÂFAKI: 1. Mekke'ye yalnız hac için gidip oturmıyan veya Mekke'den ayrılan kimse, yabancı.
ÂFET: Sakınılacak hal, belâ.
AFİF: 1. Temiz, doğru, çekingen. 2. Namuslu.
AFV, AFUV: Affetme, birinin suçunu bağışlama, 2. Özur dileme, 3. Çalışan birinin işine son verme.
AGNİYA: Zenginler.
AGYAR: Gaynlar, yabancılar. Yar ü agyar, dost, düşman.
AHADİS: Hadisler.
AHADİYYET: Tanrının birliği.
AHAR, AHER: Başka, diğer.
AHAT: Belâlar, âfetler.
AHD: 1. Bir işi üstüne alıp söz verme. 2. Ant, yemin. 3. Sözleşme, anlaşma.
Ahd-i Atik: Tevrat: - Cedit, İncil, - karip, yakın zaman.

ÂHFAZ: Kuvvetli hafız. Kuran'ı en iyi bellemiş (kimse).
AHİR: Son sonraki.
AHIR ZAMAN: Son zaman.
ÂHIR, ÂHİRE: En son, en sonra. İş'ar-i ahîr: sonra yapılacak bildirme; kurun-i ahîre, son zamanlar.
AHİREN: En sonra, şimdiden biraz önce, son zamanda.
AHKAM: 1. Emirler, buyruklar, 2. Kanunlar. 3. Yıldızlardan ve başka görüntülerden çıkarılan mânalar.
AHKEM: Pek çok hükümlü, en kuvvetli. Ahkemül-hâkimin, Tanrı.
AHSEN: Çok, pek, en güzel.
AHSENT: Pek iyi, alâ.
AHU: 1. Ceylân, ceyran, Karaca, maral. 2. Güzel genç, kız.
AHVAT: 1. İhtiyatlı. 2. Çok lâyıf, pek uygun.
AKAİD: İtikat olunan şeyler. Akaid-i diniyye, dinin, Tanrı ve ibadetle ilgili hususlarını konu yapan bilgi.
AKALİ, EKALL: Daha veya pek ve en az. Akall-i kalil, en az, azın azı, lâakall, en az, hiç olmazsa, ondan aşağı olmamak şartıyla.
AKAR: Gelir sağlayan mal ve yapı.
ÂKİBET: 1. Son, bitim. 2. Sonuç.
AKİDE: İnanılan şey.
AKIL: Akıllı, aklı çok olan.
AKİK: Yüziük taşı, mühür olarak da kullanılan değerli süs taşı.
AKİLE: Akil olan. Kemirici ülser, kanser.
AKSAM: Bökükler, parçalar.
AKVAM: Kavimler.
ÂLÂF: Binler.
ALAMET: 1. İşaret. 2. İz. 3. Sembol.
ÂLÂNÎ: Açıkta olan, meydana, herkesin gözü önünde.
ALEF: 1. Ot, saman, 2. Hayvan yemi.
ALELADE: Adet olduğu üzere, âdeta.
ALELEKSER: Çok kere, sık sık.
ALELİCMAL: İcmal yoluyla, topluca.
ALELİSTİCAL: Çabuklukla. Acele ile.
ALELİSTİMRAR: Aralıksız.
ALELİŞTİRÂK: İştirâk yoluyla, ortaklıkla.
ALELİTLAK: Genel olarak.
ALELİTTİFAK: İttifakla, oy birliği ile.
ALELİTTİSAL: Aralarında aralık olmamak üzere, bir biri peşince.
A'LEM: Daha veya pek, bilgin.
ALEM: 1. İz, işaret; 2. Bayrak; 3. Minare, bayrak direkleri tepesindeki ay.

ÂLEM: 1. Bütün yaratıklar, 2. Dünya, yeryüzü, 3. İnsanlar, halk; 4. Varlıkların bir sınıfı, 5. Hayatın bir devri.

ALENEN: Açık olarak, meydanda.

ALENİ: Açık, saklanmıyan.

ALEYH, ALEYHA: Onun üzerine olsun.

ALEYK, ALEYKE: Senin üzerine olsun. Eselâmü aleyk, aleyk-is-selâm, aleyke avnillah, Tanrı yardımı senin üzerine olsun anlamında dua ve alkış sözü.

ALEYKÜM: Sizin üzerinize olsun. Selâmün aleyküm, ve aleykümüsselâm.

ÂLİ: Yüce, yüksek.

ÂLİCENAB: Onurunu koruyup pintilik veya bayağılık etmiyerek iyilik ve cömertlikte bulunan.

ÂLİKADR: (Ali-kadr) Değer ve derecesi yüce olan.

ÂLİM: Bilgin, bilen.

ÂLİŞAN: Şan ve şerefi yüce olan.

ALLAH: Tanrı, Allahü â'lem, Tanrı daha iyi bilir, Allahü ekber, Tanrı uludur.

AMADE: Hazır.

A'MAL: 1. İşler; 2. Yapılan, uygulanan şeyler. A'mal-i erbaa Dört işlev; â'mal-ü Rüsûl, Havarilerin hareketleri; a'mal-i salihâ, (ahiret için) hayırlı işler; defter-i a'mal, bütün yapılanların defteri; kâtib-i a'mal, insanın dünyada işlediklerini yazan melek.

ÂMAL: Emeller, istekler. Ashab-ı âmal, emel sahipleri.

Â'MAR: Ömürler. A'mar-i beşer, insanların ömürleri.

AMDEN: Bilerek, isteyerek. Hesaplıyarak.

AMEL: 1. Uygulama, meydana çıkarma; 2. Din emirlerini yerine getirme işi.

AMELİ, AMELİYYE: 1. Pratik, iş olarak. 2. Yapma, yapılma.

AMİL: 1. Yapan, işleyen; 2. Yapan, yapıcı, 3. Vali. 4. Bir kelimenin hareketini idare eden kelime.

ÂMİN!: Öyle olsun, Tanrım, kabul et!

ÂMİR: Buyuran buyurucu.

ÂMİRZİŞ: Tanrı bağıışı. Bağış.

AMME: Genel, umuma ait.

AN'ANE: Hadis ve buna benzer yolda din buyruklarının "an filân, an filân" (filândan, filândan) diye kimlerden geldiğini soralama.

ANH, ANHA, ANHÜM, ANHÜMA: Ondandır, onlardan, ona, onlara

ANSAR, ENSAR: 1. Yardımcılar. 2. Hazreti Muhammed'i Medine'ye çağırıp onun hizmetinde bulunanlar

AR: 1. Utanılacak şey, ayıp; 2. Utanma

ARAB: Arap yarımadası halkı ve o soydan olan.

ARABİ: 1. Araplara ait, araplarla ilgili. 2. Arapça, Arap dili.

ARABİ ARİBE: Kökten ve katıksız arab neslinden.

ARABI MUSTARİBE: Başka cinsten iken arablanmış arab.

A'RAF: 1. Örfler, âdetler. 2. Sırt, tepe, yükselti. 3. Cennet ile Cehennem arasında bir sırt, tepe. Ashab-ı a'raf, ashab-ül-a'raf, arafta duran ruhlar; sure-i â'raf, suret-ül-a'raf, Kuran'ın 7. suresi.

ARAFAT: 1. Adem ile Havva'nın cennetten çıkarıldıktan sonra ilk buldukları ve Mekke doğusunda bulunan tepe. 2. Hacca gidenlerin arife günü toplandıkları yer.

ARASAT, ARESAT: Kıyamet günü toplanılacak meydan.

ARAZ: Asıldan olmayıp sonradan olan hal ve nitelik.

ARAZİ, ERAZİ: 1. Ekilen veya ekilebilen yerler. 2. Bir kimsenin malı olan toprak. 3. Yerler. Arazi-i haliye, sahihsiz toprak; arazi-i haraciye, haraca bağlanmış toprak; arazi-i emiriye, beylik toprak; arazi-i memluke, mülk, timar toprağı; arazi-i metruke, ekimi bırakılmış toprak; arazi-i mevat, işlenmemiş toprak; arazi-i mevkufe, vakıf toprak; arazi-i mübareke, Hicaz; arazi-i mülkiyye, hükümet toprağı.

ARBEDE: Kavga, gürültü.

AREFE, ARİFE: Bayramdan, en çok da kurban bayramından önceki gün.

ÂRİZ: 1. Kendiliğinden olmayıp sonradan olan. 2. Yapışan, takılan.

ÂRİZA: 1. Sonradan gelip yapışan şey, 2. Şakatlık, bozukluk.

ÂRİZİ: Gelip geçici, asılda olmıyan.

ÂRİ: 1. Çıplak, 2. Boş. 3. Soyunmuş, kurtulmuş.

ÂRİB: Arap cinsinden. Arab-ı âribe, kökten ve katıksız arap cinsinden olan.

ÂRİF: Unlü, tanınmış.

ARİFİN: Arif kimseler.

ARİYET: 1. Ödünç, 2. İğreti.

ARŞ: 1. Çardak, çatı, kubbe, 2. Taht; 3. Dokuzuncu ve en sonuncu gök tabakası; 4. Tanrının dokuzuncu tabaka gökte var sayılan kudret ve ululuğunun tecelli yeri, tahtı, Arş-i âlâ, arş-i â'zam, arş-i ilâhî, arş-i rahman, arş-i yezdani, Tanrının cevher-i evvelî bakışından vücuda gelen âlem meleklerin kiblesi; arş ü ferş, dokuzuncu gökle yeryüzü.

ARZ: Bir büyüğe sunma, önüne koma.

Hürmet, saygı sunma.

ARZI UBUDİYET: Bağlılık bildirmek.

ARZİYYAT: (Jeoloji) Toprakla ilgili, topraktan olan.

ASA: 1. Uzun el sopası, baston. 2. Sopa. 3. Hükümdar, din başkanı, bazı din adamlarının resmî ve üzerinde işaretler bulunan sopası.

ASAHH, ESAHH: Daha veya pek, en gerçek.

ÂSAN: Kolay.

ASBAH: Sabahlar.

ASGAR; ESGAR; Daha veya pek, en küçük.

ASHAB: 1. Arkadaşlar. Hazreti Muhammed'e gerek Mekke'de uyan (Muhacirîn), gerek onu Medine'ye çağırın (Ansar) kimseler. Kıram, Hazreti Muhammed'i görmüş, konuşmuş olanlar.

ÂSİM: Günah işlemiş, suçlu.

ASMANİYAN: Melekler.

ASR: Devir, zaman, vakit. -saadet, Hazreti Muhammed zamanı: bâ'd-el-asr, ikindiden sonra salat-i asr, ikindi namazı.

ASRÎ: Zamanla ilgili, zamana ait.

ASUDEDİL: Gönlü rahat.

A'ŞAR: 1. Onda birler. 2. Uründen alınan vergi, ürün vergisi. 3. Kuran'dan okunan onar ayet miktarı parçalar.

AŞERE: Aşere-i mübeşşire, Hazreti Muhammed'in cennetlik olduklarını müjdelediği on kimse.

AŞİKÂR, AŞİKARA, AŞİKARE: Açık, belli, meydanda.

AŞİR: Onuncu.

AŞİR: Onda bir

ATALET: İşsizlik, boş durma; işlememe.

ATIFET: 1. Sevgi, acıma, 2. Tarafhlık ile esirgeme, koruma.

ÂTÎ: 1. Gelecek. 2. Önde, aşağıda.

ATİK, ATIKA: 1. Eski, 2. Azat edilmiş köle. 3. Genç kız.

ATİYYAT: İhsanlar.

ATİYYE: Büyük bir kimsenin küçüğe verdiği bahşış, armağan.

ATUF: Çok esirgeyici, acıyıcı.

AVAİD: 1. Mal ve akçe olarak gelirler. 2. Bahşışlar.

AVAM: Halkın büyük kısmı, bavas karşıda.

AVDET: Geri dönme.

AVRET: 1. Kadın, 2. Dince görünmesi haram sayılan beden yerleri. Setr-i avret, bu gibi yerleri örtme.

A'YAD: Bayramlar. a'yad-i müslimîn, müslüman bayramları.

A'YAL: Çoluklar çocuklar.

ÂYÂN, AYAN: 1. Gözler. 2. Gözle görünen şeyler. *

ÂYÂT: Ayetler.

AYET: 1. Kuran surelerini meydana getiren cümlelerden her biri. 2. İz, işaret Ayet-i kerime, kutsal ayet, Kuran ayeti.

ÂYİN: 1. Gelenek, kanun, eski usul. 2. Din merasimi. 3. Yol, davranış.

AYN: 1. Göz, 2. Pınar, kaynak. Aynel yakın, görmüş gibi; kesin.

AZAB: 1. Ceza, 2. Günahlara karşı ahirette çekilecek ceza. Azab-ı ahiret, cehennem azabı. ÂZADE: Her türlü bağdan kurtulmuş.

ÂZAM: Pek ulu. En büyük.

AZAMET: 1. Ululuk, büyüklük, 2. Kibirlilik.

AZER: Ateş.

AZHAR: Daha veya pek, en açık, meydanda.

ÂZİM: 1. Kesin olarak karar veren.

ÂZİM, AZİME: 1. Büyük, ulu. 2. Yüce, derecesi yüksek. 3. Önemli

AZİMET: Yola çıkma, gidiş.

ÂZİNE: 1. Bayram günü. 2. Cuma.

AZİZ: 1. Değerli, 2. Ermiş, Eren, 3. Yüksek dereceli, çok değerli. 4. Kuvvet, kudret sahibi.

AZM: 1. Kesin karar. 2. Yola çıkma.

AZRAİL: Ölüm meleği.

AZZE: Aziz olsun. kadri yüce olsun. Azze ve celle, aziz ve celil olan (Allah).

B

BAB: 1. Kapı. 2. Sığınılacak, başvurulacak yer.

BAB: Bap.

BAB: Bap. 1. Bir kitabın bölümlerinden her biri. 2. İş, husus, madde.

BÂ'DE: "Sonra" anlamıyla tamlamalar yapmada kullanılır.

BADEL'ASR: İkindiden sonra.

BADELYEVM: Bugünden sonra. Bundan sonra.

BADEMA: Bundan sonra.

BAHTİYAR: Kutlu, mutlu.

BAHUSUS: Helce, en ziyade.

BÂİD: Uzak, uzak.

BAKİ: 1. Tanrı, 2. Kalan, artık.

BALA: Yüksek, yukarı, yüce.

BALİG: 1. Erişen erişmiş, 2. Ergin, 3. Varan.

4. Olgunluğun son basamağına ulaşan.

BAR.: Yük, ağırlık.

BASAR: 1. Görme, 2. Göz. 3. Kalb gözü.

BATAET: Ağırlık, yavaşlık. Ağır davranma.

BÂTİL: 1. Boş, 2. Çürük, 3. Doğru ve gerçeğe karşıt.

BÂTINAN: İçten olarak, İçyüzünden.

BÂTİNÎ: 1. İç, 2. Aşıkâr, belli olmayıp gizlilik bulunan şeylere ait. 3. Batıniyyeden olan.

BEDAHETEN: İspat ve tank istemez derecede açık ve meydanda olarak.

BEDAVÎ: 1. Bedevi, 2. Çölde, kırdan, çayırdan dağ tepe dolaşan.

BADHAH: Herkesin kötülüğünü isteyen.

BEDÎ: Kelâmın lâfız ve anlamca sarat ve süslerinden bahseden bilim

BEDİA: Görülmedik ve beğenilebilecek yeni bulunma şey.
BEHA: Değer, fiat, paha. Bibeha, değeri biçilemeyecek yükseklikte.
BEHA': 1. Alışmak, dadanmak. 2. Güzellik, süs, parıltı.
BEHİME: Dört ayaklı hayvan.
BEHİMİ, BEHİMİYYE: Hayvanca.
BEİS: Azap, sıkıntı, zarar, korku, fenalık.
BEKA: Bulunduğu halde kalma. Kalım.
BELÂGAT: Meramın düzgün olarak süslü sözlerle anlatılması. Fenn-i belâgat, lâfız ve kelimelerin hale uygun olarak kullanışından bahseden bilim.
BELÂHET: Bönlük.
BELDE: Şehir, kasaba.
BELİYYE: Zorluk, sıkıntı.
BERAT: Nişan, rütbe, memurluk, maaş ve buna benzer şeyler hakkında devletçe verilen resmi kâğıt.
BERİ: 1. Kurtulmuş, 2. Temiz, 3. Hiçbir işe karışmamış, işte eli olmayan.
BERİYYE: Halk, insanlar.
BERKİ, BERKİYYE: Şimşek gibi.
BERKİ HATİF: Göz kamaştırıcı.
BERTARAF: Bir yana. Ortadan çıkmış, yok edilmiş.
BERZAH:' İki şey arasındaki aralık. 2. Ruhların kıyamet zamanına kadar bekliyecekleri dünya ile ahiret arasındaki yer. 3. Çok sıkıntılı yer.
 Ruhların kıyamet zamanına kadar bekliyecekleri, dünya ile ahiret arasındaki yer.
BE'S, BEİS: 1. Azap, sıkıntı. 2. Zarar, korku, fenalık, 3. Şiddet.
BEŞAŞET: Güler yüzlülük.
BEŞERİ, BEŞERİYYE: İnsanla ilgili, insan.
BEŞERİĞİLZAT: İnsan topluluğu.
BEŞERİYYAT: Antropoloji.
BEŞERİYET: İnsanlık. İnsanın tabî hali.
BEŞÜŞ: Güler yüzlü.
BEVL: 1. İşeme, 2. Çiş.
BEY': Satma. Bey ü şıra, alım satım; Bey-i men yerid, arttırma ile satış bey-i bât, kesin satış.
BEYAN: 1. Anlatma, açık söyleme, 2. Tanıt ve kanıtla fikrini ispatlama.
BEYYİN: Açık, aşikâr.
BEYYİNE: Kanıt, burhan.
BEZL: Kendiliğinden verme, esirgemenen bol bol harcama.

CAHİD: Çahşıp çabalyan.
CAHİL: 1. Bilmeyen, habersiz, 2. Okumamış.
CAHİLİYYE: Cahiliyyet devri adamları, puta tapanlar.

BİAT: Birinin hâkimliğini kabul etme, el sıkışma, saçak öpme.
BİD'AT: 1. Sonradan, yeniden çıkmış şey. 2. Peygamber zamanından sonra dinde olan şey.
BİDAYETEN: İlk olarak.
BİDAYE, BİDAYET: 1. Başlama, 2. Ön, başlangıç, ilk.
BİHAKKIN: Hakkiyle, tamamıyla.
BİL-: "İle, için"
BİL-İCMA: Söz birliğiyle.
BİLAİSTİSNA: İstisnasız, ayırt olamadan.
BİLAKİS: Aksine, Tam tersine.
BİLFARZ: Diyelim ki, tutalım ki.
BİLFİİL: Gerçek olarak, lâfla değil işle.
BİLHASSA: Mahsus, özel olarak, hele.
BİLİHTİYAR: Dileğiyle, isteğiyle
BİLİLTİZAM: İş edinerek, mahsus; bile bile. İnadına.
BİLİTTİFAK: İttifak ederek, birleşerek.
BİLKÜLLİYE: Bütün bütüne. Bütübütün.
BİLMUKABELE: Karşılık olarak.
BİLVEKALE: Vekil olarak, vekaleten.
BİL VELALE: Veli olarak
BİNA: 1. Yapı, 2. Yapma.
BİNABENİR: Bunun üzerine.
BİNAEN: Dayanarak, yapılarak, dolayısıyla binaenaleyh, bundan dolayı, bunun üzerine.
BİNNİSBE: Nisbetle. Bir dereceye kadar.
BİR-: "ile, ederek" anlamı katar.
BİRRIZA: İstek ile, razı olarak.
Bİ'SET: Gönderme. Bir peygamber göndererek halkın dine çağırılması.
BİZ-: Arapça zel, ze, dad harfleriyle lâmelifli kelimelerin bi edatiyle birleştiği zamanki hali olup kelimeyi -e, -ile haline koyar. Bizzat, kendi kendisi: bizzecr, zorla; bizziyare, ziyaretle; bizzikri, zikrederek; söyleyerek, tekrar ederek.
BİZZARURE: Çaresiz, ister istemez.

BUĞZ: Sevmemeye, gizli yürekle düşmanlık duyma.
BURAK: Hazreti Muhammet'in Miraç'ta bindiği binek. Cennetin olağanüstü bineği.
BUTLÂN: 1. Haksızlık. Boş olma. 2. Hükümsüz olma.

BÜHTAN: sırine yalandan bir şey kondurma, iftira.
BÜLEND: Yüce, yüksek.
BULUĞ: Erginlik.

C

CAHİLİYYET: Hazreti Muhammed'den evvelki Arap yarımadasındaki puta tapma zamanı, devri.

CAİZ, CAYİZ: 1. İşlenmesinde bir suç olmayan, izin verilmiş sayılabilen, 2. Olabilir, olur.
 CALİB, CALİBE: Kendine doğru çeken, çekip alıcı, çekici. Calib-i dikkat, dikkati çeken; çalib-i merhamet, acındıran.
 CAMİ, CAMİA: 1. Derliyen, tophyan, 2. İçine alan, içinde bulunduran.
 CÂMİD, CAMİDE: Donmuş, donuk.
 CANİB: Yan. Taraf. Yön.
 CARİ: 1. Akar, akıcı, 2. Geçmekte olan, 3. Geçer olan.
 CARİYE: 1. Para ile satılıp alınan hizmetçi kız, 2. Savaşta esir olmuş veya odalık diye alınmış kız.
 CEBANET: Korkaklık, yüreksizlik.
 CEBBAR: 1. Kudret, ululuk sahibi. Tanrı, 2. Zor kullanan, zorba. 3. Giriştiği işi mutlaka başaran.
 CEBELÎ, Dağa ait, dağsal.
 CEBERUT: 1. Aşırı ululuk, 2. Tanrı ululuğu. 3. Tanrıya varmanın üçüncü basamağı.
 CEBR: 1. Zor, zorlama, 2. Düzeltme, onarma.
 CEBRÎ: 1. Cebir ile ilgili, 2. Zorla, sıkı altında yaptırılan.
 CEDİD, CEDİDE: 1. Yeni, 2. Yeni çıkma.
 CEDVEL: Ark, su kanalı.
 CEHALET: Bilmezlik.
 CEHIR: Yüksek sesle, açık olarak söylenen
 CEHL: Bilmezlik.
 CEHREN: Yüksek sesle, aşikâr olarak.
 CELÂL: 1. Büyüklük, ululuk, 2. Hışım, kızgınlık.
 CELB: 1. Getirme, kendine çekme. 2. Getirtme.
 CELİL: Büyük, ulu. Resmî yazılarda vezir veya müşür rütbeli kimselere ve onların dairelerine hitap olarak yazılır.
 CELLE: "Celil ve aziz olsun" anlamında dua sözü. Celle ve alâ, celle şanuhu, celle celâluhu, azze ve celle, şekilleriyle Tanrı hakkında kulanılır.
 CELSE: Bir defa oturma, oturum Celse-i hafife, hafif oturma, ilişme -hafıyye, gizli oturum.
 CEMAAT: 1. Bir yere toplanmış insanlar. 2. Bir imama uyup namaz kılanlar. 3. Bir mezhepten olan topluca ahali. 4. Yeniçeri teşkilâtında birkaç odanın meydana getirdiği kısım.
 CEM'Î: Topluma ait, toplumla ilgili.
 CEREYAN: 1. Akma, akım 2. Geçme, 3. Olma
 CERİH: 1. Yaralama, 2. Çürütme, kabul etmeme
 CERİH: Yaralı.

CERİHA: Yara.
 CEVAP: 1. Soruya karşı söylenen söz. 2. Kabul etmeme, 3. Bir yazıya karşılık.
 CEVAİB: Halk arasında doluşan sözler. Haberler.
 CEVAMÎ: 1. Camiler, 2. Toplu şeyler.
 CEVAZ: Yasak olmama. İzin. Olurluk.
 CEVF: 1. İç, orta, 2. Kof, oyuk. Cevf-i leyl, yarı gece, geceyarısı.
 CEVHER: 1. Yaradılış, asıl maya, 2. Özellik, yaratıştaki değer, 3. Değerli süs taşı.
 CEVR: Haksızlık edip incitme. (Tas.) Tarikat adamanın ruh yolunda ilerlemesine engel olan nesne.
 CEZA: Sabırsızlık gösterip acı acı telâşlanma. Ceza ü feza', telâş ve figan, ağlayıp sızlama.
 CEZA: 1. İyi veya kötü karşılık, 2. Suç işleyene dünyada veya ahirette yapılan karşılık.
 CEZİRETÜLARAP: Arab yarımadası.
 CEZB: Kendine doğru çekme.
 CEZBE: Hal ehlinin Tanrı hatırlamalarıyla dâlip kendinden geçme hali.
 CEZEL: Doğru olan lâfiz.
 CEZİL, CEZİLE: Bol, çok. Ecr-i cezil çok sevap hayrat-ı cezil.
 CEZM: 1. Kesme, 2. Kesin karar verme.
 CEZR: Kök.

CİFE: Leş. (ç. Cüyuf, ecyaf).
 CİHAD: 1. Din uğrunda savaş, 2. Dini yaymak için uğraşma, 3. (Tas.) Nefisle savaş.
 CİHAT: 1. Yanlar, taraflar, yönler, 2. Yerler, semtler, 3. Bakımlar, görüşler.
 CİHET: 1. Yan, 2. Yön, 3. İlgî, ilişik, 4. Sebep, bahane.
 CİZYE: Vergi, haraç.

CÛD: El açıklığı, cömertlik.
 CUMHUR: 1. Halk kalabalığı, halk, 2. Başsız kalabalık, 3. Belli bir sınıf insan.
 CUMLE: Bütün, top hep.
 CUNÛB: Dince yıkanmayı gerektiren durum.
 CÜR'ET: Korkmıyarak ileri atılma, yiğitlik.
 CÛSSE: Gövde, kalıp, beden.
 CÛZ': 1. Bölük, parça, 2. Bir bütün parçalarından her biri, Kuranın otuz bölümünden her biri.
 CÛZ'Î CÛZİYYE: Bir şeyin bütününe ait olmayıp özel olan.

D

DALÂLET: Azma. Doğru yoldan çıkma.
 DÂR: 1. Ev, 2. Yapı, 3. Yer, 4. Yurt, Dâr-i ahîret, ahîret, öbür dünya.
 DÂRÜCCAİM (Dâr-üc-caim) Cehennem.
 DÂRÜCCENAN: (Dâr-üc-cenan) Cennet.

DÂRÜLBEKA: (Dâr-ül-beka) Beka yeri, ahîret.
 DÂRÜLHADİS: (Dâr-ül-hadis) Hadis ve bilgilerini öğretme yeri.
 DARÜLHARB: (Dâr-ül-harb) 1. Kavga meydanı Savaş yeri, 2. İslâm elinde olmayan, her zaman savaş yeri olabilecek yer..

DÂRÜLKARAR: (Dâr-ül-karar) Kıyametten sonra kalınacak yer.

DEFTER-İ A'MAL: İnsanların iyilik ve kötülüklerinin yazıldığı mânevî defter.

DELÂLET: 1. Yol gösterme, kılavuzluk, 2. Delil ve alâmet olma, 3. İz, işaret.

DELİL: 1. Kılavuz, Yol gösterici, 2. Bilinmiyen nesneyi bilmeye, bildirmeye, bilinen şeyin aslını faslına ispatlamağa yarayan madde.

DELK: El sürme, uğuşturma.

DEM: Kan.

DEM: Soluk, nefes.

DEMEVÎ, DEMEVİYYE: Kana ait, kan ile ilgili.

DEM'Î, DEM İYYE: Gözyaşı ile ilgili.

DEMİ'MESFUH: Akan, akıtılan gözyaşı

DENAET: Alçaklık. Aşağılık.

DENİ: Alçak.

DERGÂH, DERGEH: Kapı, kapı önü.

DESİSE: Gizli hile, oyun.

DEYN: Belli bir zaman sonunda ödenmek üzere alınmış borç.

DİL', DILI': Ege kemiği.

DİBAGAT, DEBAGAT: Tabaklık. Sepicilik. Deriyi sepileyip meşin kösele, sahtiyan haline getirme.

DİRHEM 1. Gümüş para, 2. Okkanın 400 de biri. Şeriat bakımından 70 tane orta boy arpa ağırlığı, 3. Gram. Dirhem ü dinar, gümüş ve altın para; dirhem-i aşarı, gram.

DİYANET: Dindarlık. Din buyruklarına uyma, başeğme.

DUA': 1. Tanrıya yalvarma, 2. Yakarış.

DÜN. 1. Alçak, 2. Aşağı, 3. Altta, aşağıda olan.

DÜNYEVÎ, DÜNYEVİYYE: Dünya ile ilgili. Dünyaya ait.

DÜRÜST: Sağlam, doğru, gerçek. Bütün, tam.

DÜRÜŞÜ: Kaba. Sert.

DÜRÜSTİ: Kabalık, hoyratlık.

DÜSTUR: Kanun. Kanun ve nizam dergisi.

E

EAZİM: Büyükler. Eazım-i millet, millet uluları.

EBEDÎ, EBEDİYYE: Hiç son olmayacak şekilde süren.

EBVAB: Baplar. 1. Kapılar, 2. Başvurulacak büyük kapılar.

ECNEBÎ: 1. Yabancı, garip, 2. Sert başlı at.

ECR: 1. Bir iş karşılığı verilen şey, ücret, 2. Ahiret mükâfâtı, sevap. Ecr-i misil, bir iş için bilirkişi tarafından belirtilen ücret.

ECRAM. Ruh olumyan cisimler. —ulviyye, gök cisimleri, yıldızlar.

ECSAD: 1. Gövdeler, taneler, 2. Cismiler, Ecrad-i seb'a: Yeni Cisim.

ECZA': 1. Cüzler. Bölümler. Parçalar.

EDA': 1. Ödemek, 2. Yapma, kılma, yerine getirme, 3. Üslup, tarz.

EBED: 1. Terbiye, güzel ahlâk, iyi davranış. 2. İncelik, kibarlık, 3. Utanma.

EDİLLE: Kanıtlar, deliller. —erbaa, şeriatın dört kamtı.

ED'İYE, ED'İYYE: Dualar.

EDNA: 1. Daha veya pek aşağı, 2. Daha veya pek alçak.

EDVAR: Devirler, zamanlar.

EDYAN: Dinler.

EF'AL: Fiiller. İşler. El'al-i hasene, iyi işler, ef'al-i muzırza zararlı işler.

EFDAL: Pek faziletli. Derecesi yüksek.

EFDALİYYET: Daha faziletli olma, üstünlük.

EPSUN, FUSUN Afsun, büyü. Üfürük.

EHADİYYET, AHADİYYET: Birlik. Bargâh-i ehadiyyet, Tanrı kapısı.

EHEMM Daha veya pek önemli.

EHLÎ, EHLİYYE: Ahşık, yabani olmayan. Evcil

EİMME: İmamlar. Eimme-i din, din konularında sözü geçer kimseler; eimme-i erbaa (Dört imam), imam-i Â'zam Ebu Hanife, imam Şafî, imam Malik, imam Hanbel eimme-i isna aşer, (on iki imam) Alevî imamlar, eimme-i izam, din imamları; eimme-i nuhat, nahv (sintaks) bilginleri.

EKABİR: Pek ulular.

EKBER: En veya pek çok büyük.

EKELE: Yiyiciler. Oburlar.

EKMEL: Daha ve pek kâmil, en olgun. Hiç eksigi olmayan.

EKSER: En çok.

EL'AN: 1. Şimdi 2. Hâlâ.

ELİM, ELİME: 1. Ağrıtan, ağrı veren, 2. Şiddetli, çok acı veren.

ELYAK: Daha veya pek uygun; en liyakatlı.

ELYEVM: Bugün, hâlâ.

EMAN: 1. Korkusuzluk, eminlik, 2. Bağış, izin, 3. Sığınma, yardım dileme.

EMANET: 1. Bir kimsede inanınp birşey bırakma, 2. İnainp bırakılan şey.

EMARE: Nişan, iz.

EMNİYYET: 1. Emn, korkusuzluk, 2. Güvenme, inanma.

EMR: 1. Buyruk. Buyurma, 2. İş.

EMSAL: Eşler, benzerler.
EMTİA: Emtia, mal, mallar.
ENCAM: Son.
ENDER: Daha veya pek seyrek, çok az.
ENİK: Güzel, ince şey.
ENİN: İnceleme, inilti.
ENSAR: Bk. Ansar.
ENVA': Neviler. Çeşitler, türlüfer.
ERBAP: Sahipler, efendiler. Becerekli, bilgiç.
ERKAN: 1. Direkler sütunlar, 2. Adetler, kaideler, 3. Bir kurulun ileri gelenleri.
erkân-i salat, kıyam, kıraat, rüku, sücud, ka'de-i ahire
ESAHH: En veya pek sahih, gerçek.
ESBAB: 1. Sebepler, 2. Araçlar, gerekler.
ESER: 1. Varlığa delâlet eden şey. Bir insanın meydana getirdiği şey. 2. İş, etki, 3. İz, kalıntı.
ESHAB: Bak, ashab
EŞRİBE, EŞRUBE: İçilecek şeyler.
ETİME: Yemekler.
EVCEH: Çok lâyik olan.

F

FAHİŞ, FAHİŞE: 1. Ahlâka uymaz, edep ve terbiye dışı, 2. Çok yolsuz, aşırı çirkin veya uygunsuz.
FAİK FAİKA: 1. Üstün, 2. Başkalarından ileri.
FAİKİYYET: Üstünlük. Esbab-i faikiyet, üstünlük sebepleri.
FAİTE: Kazaya kalmış namaz.
FAKİH: Fıkıh bilgini.
FANİ: 1. Sonu olan, 2. Ölümlü, baki olmıyan, 3. Çok yaşlı.
FARİG: 1. Boş, 2. Vazgeçmiş.
FARİZA: 1. Farz olan şey, 2. Mirasçılardan her birine düşen pay, 3. Yapılması gerekli olan ödev
FARZ: 1. Tutma, sayma, gerçek diye bakma, 2. Esaslı şey, 3. Dinde mutlaka yapılması gereken şey. Farz-i ayn, her müslümanın tek tek yapması gerekli farz -kifaye, şartları haiz olanın yapmaları gerekli, bazı kimselerin yapmalarıyla başka kimselerin de yapmış sayıldıkları farz; -muhal, olamayacak, olması imkânsız şey; bilfarz, tutalım ki...
farzen: Faraza. Tutalım ki...
FASAHAH: Bir dilin doğru olarak, kolay ve düzgün söylenişi, yazılışı. Yabancı ve az kullanılan kelimeler bulunmaması, bağlaçların kurala uygun bulunması başlıca nitelikleridir.
FASİD, FASİDE: 1. Bozuk, bozulmuş, 2. Bozan, bozulmuş.
FASİH: 1. Fesahatle söyleyen, 2. Hatasız söz.
FÂSİK: Günah işlemiş, kabahat yapmış.
FAZAHAT, FADAHAH: Rezalet, ayıp.
FAZAIL: Faziletler.
FAZİH, FAZİHA: 1. Rezil, rüsva, çirkin, 2. Rezilce.

EVKAT: Vakitler. Evkat-i hamse, beş vakit (namaz).
EVLA: Birinci.
EVLEVİYYET: Daha lâyik, üstün.
EVLİYA: 1. Büyükler, ulular, 2. Ermişler. Evliyay-i umur, iş başındakiler.
EVSAF: Vasıflar, nitelikler.
EYYAM: Günler.
eyyam-ül-ma'dudat eyyam üt-teşrik, Kurban bayramının ilk üç günü.
EZ: Başına eklendiği kelimeyi -den hali ne getirir. Ez an cümle, o cümleden olarak. ez kaza, kazara.
EZEL: Başlangıcı olmıyan geçmiş zaman.
EZHAN: Zihinler.
EZHAR: Çiçekler.
EZHER: Pek beyaz ve parlak.
EZKAR: 1. Anmalar, hatıra getirmeler, 2. Tesbihle belli duaları tekrar etmeler.
EZCÜMLE: Birçok örneklerden biri.

FAZİHA: 1. Rezalet, 2. Ayıp, 3. Alçaklık, edepsizlik.
FAZİHAH: Ayıp, rezalet.
FAZİLET: 1. Değer, 2. Bilgi, hüner, 3. İyi ahlâk.
FAZL: 1. Artıklık, üstünlük, 2. Kerem, 3. Olgunluk, bilgi.
FECR: Sabahın çok erken vakti, tan zamanı
Fecr-i âti, (gelecek zamanın fecri) -kâzib, (yalancı tan) çok erkenden doğu tarafında görülen aydınlık -sâdik, (gerçek tan) güneşin doğmasından biraz önce doğu tarafında beîren aydınlık; salât-i fecr, sabah namazı.
FELÂ: O halde, o zaman.
FELÂH: 1. Kurtuluş, 2. Mutluluk.
FELEK: 1. Zaman, 3. Talih, baht, 4. Dünya
FERASET, FİRASET: Hemen anlama, çabuk kavrama.
FER'I: Kökten olmayan, dallara, kollara ait olan.
FERSAH: Dört saatlik (12000 adımlık) yol.
FERSUDE: Eskimiş, aşınmış, yıpranmış, örselelenmiş.
FESAD: 1. Bozukluk, 2. Karışıklık, 3. Çürüme, çürüklük.
FESAHAT: Bak fesahat
FESH: Bozma, kaldırma, hükümsüz bırakma.
FETA: Delikanlı, genç, yiğit, cömert.

FETRET, FİTRET: 1. İki peygamber arasında geçen zaman. 2. Bir hükümetin zayıflığı zamanı.
FETVA: Bir mesele ve dâva için şeriatın ne dediğini anlatmak üzere müftü tarafından ad söylenmeden yazılan karşılık. Müftü hükmü.

FEVK: Üst.
 FEVR: Hemen, birdenbire olma. Aleffevr, vakit geçirmeden...
 FEVRİ, FEVRİYYE: Birdenbire gelen zorlu bir duygu etkisiyle düşünülmeden yapılan (hareket).
 FEVT: Bir daha bulamayacak şekilde kaybetme, elden kaçırma.
 FEYZ: 1. Bolluk, bereket, 2. Bağış, ihsan Feyz-i ilâhî, 3. İlerleme, olgunlaşma, 4. Mutluluk. Tanrının verdiği iç saadeti.
 FEZÂİL, FAZÂİL: Bk. Fazail.
 FIKH: 1. İyice bilmek, 2. Şeriat bilgisi. Şeriat meselerinin uygulanmış kısmının bilgisi. Kitap, sünnet, icma-i ümmet, kıyas-i fukaha ile şeriat meselelerini çözümleme bilgisi, Fikh-i Hanefî, -Malikî, Safîi.
 FIRKA: İnsan kalabalığı, grupu. -naciye, müslüman grubu.
 FISK: Günah işleme. Dinin yasak ettiği şeyleri yapma.
 FITNAT: Zihin açıklığı, Çabuk kavrayış.
 FITR: Oruç açma.
 FITRA: "Sadaka-i fitr" da denilen oruç bozma sadakası.
 FITRAT: 1. Yaradılış, 2. Yaradıcı kuvvet, kudret.
 FITRATEN: Yaradılıştan olarak.
 FITRİ, FITRİYYE: Yaradılıştan olan.
 Fİ: Katıldığı kelimelerin sonlarını i okutur. fi-l-hakika

-FİH, "Onda, içinde" anlamıyla söze katılır. Ma nahnüfih, konuştuğumuz, münaziün fin hakkında tartışma, çekişme olan kavgalı, mef'ul-in fih, -de hali.
 FİLHAKİKA: Gerçekten, doğrusu, hakikaten
 FİİL, Fİ'L: İş, Fil'i hayr, hayırlı iş, -şeni', çok kötü iş, bilfiil, sözle değil, işle.
 FİLHAL: Şimdi, hemen.
 FİNA: Avlu, ev dolayı, etraf.
 FİRASET, FERASET: Bk. Feraset.
 FİSK: 1. Günah işleme, 2. Dinin yasak ettiği şeyleri yapma. Fisk ü fücür.
 FİTNE: 1. Azdırma, baştan çıkarma, 2. Karışıklık, 3. Ara bozan, 4. Fitne ve fesat çıkaracak derecede güzel kimse.
 FİTRET, FETRET: Karışıklık, aralık.
 FUHŞİYYAT: Ayrı davranışlar.
 FUKAHA. Fıkıh bilgileri. Fukaha-i Hanefiye, -şafiye, hanefî, şafîi din bilgileri.
 FUZALÂ: Fâzıllar, olgun, bilgin, fazilet sahipleri.
 FÜCÜR: 1. Günah, 2. Zina.
 FÜRÜ': 1. Dallar, budaklar, 2. Bir kökten ayrılmış bölükler, bir atadan gelen çoluk çocuk, torunlar.
 FÜRÜAT: Dallar budaklar.
 -FÜRÜŞ: "Satan" anlamıyla kelimelere takılır.
 FÜTÜR: Gevşeklik, usanç, bezginlik. Bilâ-fütür, fütursuzca, usanmadan.
 FÜTÜVVET: 1. Gençlik, delikanlılık, 2. Cömertlik, 3. Yiğitlik.

G

GABN: 1. Alışverişte aldatma, 2. Ziyade kazanma.
 GAFİL, GAAFİL: 1. Habersiz, dikkatsiz, 2. Önceden yapacağını ve başına geleceği düşünmeyip aldırış etmeyen.
 GAFLET: 1. Habersizlik. Boş bulunma. Dalgınlık, 2. Uyku basma.
 GAFUR: Acıması, bağışlaması çok olan (Tanrı)
 GAİB: Hazır bulunmayan, görünmeyen.
 GAİT, GAİTA: 1. İnsan pisliği, çıkartı, 2. Çukur yer.
 GALİZ, GALİZA: Kaba. Terbiye dışı.
 GALLE: 1. Tahıl, zahire, 3. Ürün, 3. Gelir.
 GANAİM: Ganimetler. Düşmandan alınan şeyler.
 GANİ: 1. Elindekenden fazlasını istemeyen, 2. Zengin, 3. Bol, fazla, 4. Tanrı adlarından olup özel isim yapılır.
 GARAZ, GAREZ: 1. Niyet, maksat, 2. Kötü niyet, 3. Gizli düşmanlık.
 GARAZKÂR: 1. Gizli bir düşmanlığı olan, 2. Kötülük isteyen.

GARİB: 1. Yabancı, 2. Kimsesiz.
 GARİM: Alacaklı.
 GARRA: Parlak, Ak
 GASB: 1. Zorla alma, 2. Üstüne oturma.
 GÂSL: 1. Yıkama, temizleme, 2. Ölümün yıkaması.
 GASSAL: Ölü yıkayan adam.
 GASSALE: Ölü yıkayan kadın.
 GAŞİYE, GAAŞİYE: Örtü, perde.
 GAŞY: 1. Bayılıp yuvarlanma, 2. Bayılıp kendinden geçme.
 GAYR: Başına katıldığı kelimelerin anlamını olumsuzlaştırır.
 GAYRİ MÜEKKED: Sağlatılmamış, tekrar edilmemiş.
 GAYS: Yağmur, rahmet.
 GAYZ: 1. Dargınlık, 2. Kızgınlık.
 GAZAB, GAZEB: Öfke, darılma.
 GAZVE: 1. Arap kabilelerinin birbiriyle savaşı. 2. Gaza. Din uğruna savaş.
 GIBTA: Başkasının iyi şeyini kendi için dileme. İmrepe. Ağzı suyu akma.

GILÂF: Kılıf.
GILZAT: 1. Kalabalık, 2. Kalınlık.
GIYBET, GAYBET: Bir kimseyi arkadan çekiştirme. Yermeye, kınama.
GUFİRAN: Tanrı bağıışı, acıması. Rahmet, günahıtan geçme.
GULFE, GULAFE: Sünnet derisi.
GURRE: 1. Parlaklık, ışıldama, 2. At alındaki

beyaz akıtma, 3. Aym ilk görünmesi, 4. Arabi ayının ilk günü.
GURUB: 1. (Bir gök cisminin) batı tarafında görünmez olması, 2. Batma, görünmez olma.
GURUR: 1. Boş, beyhude şeye güvenip aldanma, 2. Boş şeylerle övünme.
GUSL: Şeriate uygun şekilde yıkanma, 2. Yıkama, yıkanma.

H

HABES: Mundarlaşıma. Kötüleşme.
HÂBİS, HAABİS: Tutucu, hapsedici.
HABİS: Kötü. Fesatçı. Ervah-ı habise, Kötü ruhlar, cinler.
HACET, HACE: 1. İnsanın muhtaç olduğı şey, 2. Gereklik, 3. Maddi, gerekli şey, 4. Muhtaçlık, boynunu eğri olma.
HADD: 1. Sınır, kenar. 2. Derece, 3. Gerçek değer, 4. Şeriatçe verilen ceza, dayak. -zatında, aslında, yaradılıştan;
HADES: insan pislığı. Abdest ve guslün tazelenmesi gereken hal.
HADES: 1. Yeni çıkma, yeni şey. Yeni olma. 2. (Dinde) eskiden olmayıp sonradan görölme. 3. Aptes tazelemeyi gerektiren hal.
HÂDİM: Hizmet gören.
HÂDİS: Yeni çıkan. Eskiden olmayıp, sonradan olan.
HADİS: 1. Fıkra, hikâye, haber. 2. Hazreti Muhammed'in sözleri veya yaptığı iş, davranış.
HADRA, HAZRA: Bitki, yeşillik. Gökyüzü
LADRA, HAZRA: Yeşil, Taze.
HAFAZA: 1. Hafızlar. 2. Bekçiler. 3. İnsanın yaptıklarını yazan melekler. Bunlara kiramen kâtibin de denir.
HAFİZ: Koruyan, koruyucu.
HAFİ: Gizli. Hafi vü celi, gizli ve aşikâr.
HAFİYYAT: Gizli işler, sırlar.
HAFİYYEN: Gizli olarak, gizliden.
HÂİL: İki şey arasında bulunup birinden ötekinin buluşmasına, görünmesine engel olan Ekran.
HÂİL, HAİLE: Korkunç.
HAİZ: 1. Mafik, sahip, 2. Taşıyan.
HAK, HAKK: Tannı.
HAK, HAKK: 1. Doğruluk. 2. Doğru, gerçek şey, 2. Adalet, insaf, 3. Bir kimseye ait şey, alacak, 4. Bir iş karşılığı verilen şey, 5. Pay.
HAK: Toprak.
HAKİKAT: Gerçek.
HAKİKİ, HAKİKİYYE: 1. Gerçek, sahici, 2. Asıl, tam, 3. Candan, 4. Olmuş.
HAKİM: Tannı. Çok bilgili.
Hak-i mutlak, Tanrı; emr-i hakim, Tanrı buyruğı; kitab-i hakim, Kuran

HÂKİM: 1. Yargıç, 2. Kanun uygulayan kimse, 3. Şeriat işlerini yürüten, hükümlerini uygulayan kimse, 4. Vali, 5. Hükümdar. hayr-ül-hâkimin, Tanrı.
HÂKİMİYYET: 1. Hâkimlik. 2. Amirlik. 3. Üstünlük.
HAKİR: 1. Küçük, önemsiz, 2. Değersiz. Adi, bayağı.
HAKKANİYYET: Hakka uygun iş yapma. Doğruluk, adâlet.
HAL: 1. Durum, 2. Oluş, bulunuş, 3. Şimdiki zaman, 4. Güç, kudret.
Hal-i hazır, şimdiki durum; -ihtizar (can çekişme) ölüm hali; -intizar, bekleme hali.
HAL, HALL: Bk. Hall.
HAL': 1. Soyma, 2. Boşanma, 3. Tahttan indirme.
HALET: Takdir.
HALİ', HALİA: Boşanmış erkek, kadın.
HALİF: 1. Peşten gelen, 2. Birinin yerine geçen. 3. Andiçen.
HÂLİF: 1. Birleşen kimseler, 2. Birleşmiş olan kimse.
HALİF: Sonradan, arkadan gelen. Birinin yerine geçen.
HÂLİK: Yaratıcı. Tanrı.
HALİK: Helâk olan. Ölebilen. Ölmüş.
HALİS, HALİSE: 1. Karışık olmıyan, katıksız, 2. Temiz, arı, 3. Duru, 4. Gerçek.
HALK: 1. Yaratma, 2. İcat.
HALL: 1. Çözme, 2. Karışık bir işi sona erdirmeye. 3. Şüphe edilmeyecek şekilde açıklama, 4. Eritme.
HAMAKAT: Beyinsizlik. Anlamamak hali. Ahmaklık.
HAMD: Tanrının ululuğunu söyleyerek teşekkür için övme. Elhamdüillâh, Tanrıya şükrolsun. Elhamd cüzü, elifbeden sonra okunan ve kısa namaz sureleri bulunan okuma kitabı; bihamdihî tâlâ, bihamdillâh, Tanrının inayetiyle.
HAMR: Şarap
HAMRİ: Şarapla ilgili. Şaraba ait.
HAMSE: Beş.
HAMSİN: Elli.

HANE: 1. Ev, 2. Bir bütünün küçük parçalarından her biri, 3. Basamak.

HÂNİS: Andını bozan, sözünde durmayan.

HARAM: Dinin yasak ettiği şey. Yasak yer. Beled-i haram, Mekke şehri ile dolayları (müslümanlardan başkasına yasak bölge)

HARBİ: Düşman, islâm olmıyan kimse.

HARİK: Yapının tutuşup yanması, yangın.

HARİK: Derin olmıyan su arkı, çayırılı düz aralık yer.

HASAİS: Hasiseler. Nitelikler.

HASBE—L—BEŞERİYE: İnsanlık yüzünden.

HASB—BE—L—KADER: Kaderden.

HASED: Başkasının iyi hallerini kıskanma.

HASEN, HASENE: Güzel, İyi. Hoş.

Amal-i hasene, güzel işler; vech-i hasen, güzel yüz.

HÂSİL: 1. Meydana gelen, 2. Elde edilen, 3. Fayda kazanç.

HÂSİL: Sonuç olarak

HÂSİM: Düşmanlık gösteren.

HASLET: Tabiat, huy.

HASNÂ: Güzel kadın.

HASSATEN: Bilhassa. Hele, yalnız.

HAŞÂ: "Tanrı korusun, olmıya ki" anlamlarında berileme sözü.

HAŞMET: Ululuk, büyüklük gösterisi.

HAŞR: 1.Toplanma. Bir yere biriktirme,

2. Kıyamet gününde ölülerin dirilip yaptıklarının hesabı görülmek için bir yere toplanmaları.

HAŞV: Fazla, gereksiz söz.

HAŞYE, HAŞYET: Korku. Haşyet-ul-lah, Tanrı korkusu.

HATA: 1.Yanlıştır. Yanlışlık. Yanılma, 2.Suç, günah.

HATEM: 1.Mühür. Üstünde yazı olan ve mühür gibi kullanılan yüzük, 2.Son En son Hatem-ül-enbiya. Peygamberlerin en sonu (Hazreti Muhammed).

HATİR: Avaz edici, seslenici, vicdan.

HATİME: Son. Sonsöz.

HATT: 1.Çizgi, 2. Satır, 3. Yol

HATTIZATINDA: Ashında, yaradılışında

HATTÂ: Ve dahi, bile, bir de gibi.

HAVADİS: Olaylar, yeni olaylar.

HAVAMİL: Gebe kadınlar.

HAVARİ: Peygamberlerin fikirlerini yaymada yardımcı dokunan kimselerden her biri. İsa peygamberin on iki yardımcısından beheri.

HAVF: Korku, Hekimlik terimleri için kullanılmıştır. Meydan korkusu.

HAVFEN: Korkudan, korkarak. Havfen min Allah, Tanrıdan korkarak.

HAVZ: Özel olarak yapılmış su çukuru, havuz.

HAYIRHAH: Hayır isteyen, iyilik dileyen.

HAYR: İyilik. İyi iş. Fayda.

HAYRHAH: İyilik isteyen.

HAYIRHAHANE: İyilik ister kimseye yakışır volda.

HAYY: 1.Diri. Sağ. Canlı, 2. Tanrı sıfatlarındandır.

HAYZ: Kadınların aybaşı.

HAZA: Bu, şu. Fi yevmina haza, bugünkü günde; ilâ yevmina haza, günümüze kadar, hâlâ lîhaza, bunun için maahaza, bununla beraber.

HÂZİK:1. Keskin, 2.Usta, 3.Usta, keskin hekim.

HÂZM:1. Sağlam ve doğru oy ve istek..2. Keskin karar, 3. Sağlam kazığa bağlama.

HELÂK: 1.Ölme, 2. Geberme, 3. Harcanma, çok yorulma.

HELÂL: 1.Din bakımından günah olmayan, 2. Yasak olmıyan, 3. Nikâhlı eş.

HESAP, HİSAP: 1.Sayma, 2. Sayı, 3. Sayı bilgisi, aritmetik.

HEYBET: 1.Ululuk, 2. Korkunçluk, 3. Korku uyandıran hal, durum.

HEYET: 1.Şekil suret, 2. Görünüş.

HIFZ: 1.Saklama, koruma, 2. Ezberleme, hatırdı tutma. Hıfz-i Kuran, Kuran'ı ezberleme.

HİNZİR: 1.Domuz. 2.Pis ve katı yürekli kimse.

HIYANET: Kendine olan inanı, güveni kötüye kullanma. Sözüni tutmayıp oyun etme. Hayınlık.

HİBE: Bağışlama. Bağışlanan şey. Bahşış.

HİCRET: 1. Kendi yurdunu bırakma, 2. Göçme Hicret-i nebeviyye, Hazreti Muhammed'in Mekken'den Medine'ye göçmesi. Hicret tarih başı olmuştur ki 15 Temmuz 622 tarihine rastlar.

HİDAYET: 1. Yol gösterme. 2. Doğru yolu arama, 3. Doğru yola girme, 4. Tanrı tarafından birinin kalbine ilham olunan doğru yol aramak isteği.

HİFFET: Hafiflik.

HİKMET: 1. Gizli, bilinmeyen nokta. Sebep, 2. Gerçeğe, ahlâka ait kısa söz.

-ilâhiye, (ancak) Tanrının bileceği iş;

HİKMETAMUZ: Hikmet öğretici.

HİKMETEN: Hikmet bakımından.

HİLÂF: Karşı. Karşıt.

HİLÂFET: 1.Birinin yerini tutma, 2.Peygambere vekil olarak islâmları ve islâmlığı koruma ödevi, 3. Halifelik zamanı ve hüküm sürdüğü çevre. Dâr-ül-hilâfe, İstanbul.

HİLKAT: 1.Yaratma, yaratış, 2.Yaradılıştaki hal, tabiat.

HİLKATEN: Yaradılıştan.

HİLL: 1.Helâl, 2. Şeriatçe yapılmasına izin verilmiş, 3. Mekke'de Harem sınırı dışındaki yer.

HİLM. Tabiat, huy yavaşlığı. Yumuşaklık. Sabır.

HİMMET: 1.Çalışma. Çabalama, 2. Ermiş kimse etkisi, tesiri.

HİNS: Yeminini bozup altından çıkmama.
HİSAB, HESAB: Bk. Hesab.
HİTAB: 1. Birine söz söyleme. Sözü biri üzerine çevirme, 2. Bir topluluğa söyleme. Hitab-i izzet, Tanrı sözü, fesi-ül-hitab, bir kitabın başında besmele ve dualardan sonra amma badün sözüyle asıl maksada giriş.
HİTAM. Son. Bitim.
HİTAN: Sünnet.
HİTAN: Duvarlar.
HİTANET: Sünnetçilik.
HİTET: Tanrı korumasına bırakma.
HİYAZ: Aybaşı.
HUBS: 1. Kötülük, 2. Fenalık, 3. Mundarlık, pislik.
HUC CET, HÜCCET: 1. Kanıt, 2. Şeriat muhakemesinden verilen bir hak veya bir sahiplik gösteren resmi belge.
HUD'A: Aldatma, düzen, dek. Oyun, dalavere. Hiile.
HUKUK: 1. Haklar, 2. Gerçekler, 3. Kanunların verdiği haklar.
HULEFA: Halifeler. Hulefa-i raşidin, ilk 4 halife: Ebubekir, Ömer, Osman, Ali.
HULF: Sözde durmama, sözünü tutmama. Aksine gitme, karşıt olma.
HULK: 1. Yaradılıştan olan huy, 2. Mânevi nitelik, iyi veya kötü huy. 3. Yaradılıştan olan tabiat veya karakter. Hüsn-i hulk, iyi huy.
HULÛL: 1. Konma, 2. Girme, 3. Gelip çatma, 4. Geçişme, 5. Tenasihe inananlarca bir ruhun bir güzel cisme girmesi.
HULÛS: 1. Halislik. Sâflık. Doğruluk, 2. Samimilik.
HUMS: Beşte bir.
HURUC: 1. Dışarı çıkma, 2. Ayaklanma, isyan.
HUSUF: Ay tutulması.
HUSUL: 1. Vücuda gelme, 2. Meydana çıkma, 3. Peyda olma. Üreme. Türeme.
HUSUMET: 1. Düşmanlık, 2. Dâvacılık, 3. Karşıtlık, 4. Kıskaçlık.
HUSUN: Kaleler.

IKBAR: Mezara koyma.
IKNA: 1. Kanaat ettirme, 2. Kandırma, razı etme.
IMKIDA: Uyma. Örnek tutma. Ardından gitme.
IKTİFA: Arkasından gitme. Ardına düşme.
IKTİSAR: Zorlama.
IRDA: Süt emzirme.
IRZ: 1. Irz, 2. Namus, 3. Perde, 4. Temizlik.
IS'AB: Güçleştirme. Zora salma.
ISLAH: İyileştirme, düzeltme.
ISLAHAT: Düzeltmeler. İyileştirmeler.
ISTILAH: 1. Bir bilim veya sanata mahsus kelime, 2. Genel bilinen anlamından başka özel bir anlamda kullanılan kelime, 3. Terim.

HUŞU: Aşağıdan alma, alçakgönüllülük etme. Tanrıya karşı boyun eğme, yireceği korku içinde bulunma.
HUŞUNET: 1. Sertlik, 2. Kabalık, 3. Katılık.
HUTBE: Cuma namazlarında hatiplerin okudukları Arapça dua ve öğütler.
HUZUR: 1. Hazır olma, hazır bulunma, 2. Ön. Büyük kimselerin yanı, 3. Rahat.
HÜDHÜD: Çavuşkuşu. Süleyman Peygamber ile Saba kraliçesi Belkis arasında haber getiren götüren kuş.
HÜKM: Hüküm, yargı.
HÜKMEN: Hüküm cihetinden, hükmede, derecesinde olan.
HÜKUMDAR: Hüküm ve emir sahibi kimse. Padişah, Şah, vb...
HÜCCET: Bak, Huccet.
HÜNER: 1. Bilme, biliş, 2. Ustalık, 3. El ustalığı, el beceriği, 4. Sanat.
HÜRRE: Cariye veya tutsak olmıyan kadın.
HÜSN: 1. Güzellik, 2. İyilik, 3. Tamlık. Olgunluk, 4. Düzen, düzgünlük, Hüsn ü ân, güzellik; hüsn ü aşk, güzellik ve sevgi, hüsn ü kubh, güzellik ve çirkinlik, hüsn ü letafet, güzellik ve hoşluk; hüsn-i âdab, güzel terbiye, görgü; -ahlâk, huy güzelliği, -beyan, iyi, yolunda anlatış, -hal, iyi davranış, iyi gidiş; hareket, iyi muamelede bulunma, -hat, iyi yazı, -hitam, iyi sona erme; -idare, iyi idare; -iptida yazıya iyi başlama; -kâbul, iyi karşılama; -imtizac, iyi geçinme; -mânevi, iç güzelliği; -muâşeret, iyi geçim; -muamele güzel davranma, iyi muamele etme, -nazar, iyi gözle görme, -niyet, iyi niyet, -suret, iyi bir surette; -surî, görünüşteki güzellik; -şöhret, ün güzelliği; -tabiat, zevk güzelliği; -tâbir, soğuk veya kötü bir şeyi uygun bir suretle anlatma, -tahallus, -tâllil, iyi, uygun bir sebep bulma, -teveccüh, sevgi ile karışık beğenme; -telâkki, iyiye alma, iyiye çekme; -tedbir, yerinde ve yolunda tedbir; -zan, iyi fikir besleme.
HÜSNA: Daha güzel.

I

ISTILAHAT: Terimler.
ISTIRAB, İZTIRAB: Sıkıntı, büyük üzüntü.
İSTİYAD: Avlama, ava gitme.
İT'AM: Yemek yedirme. İt'am-i muhtacın, yoksullara yemek yedirme, doyurma.
İTLAK: 1. Salıverme, koyverme, 2. Bağışlama, cezadan kurtarma, 3. (Koca, karısı) boşama, 4. Genleştirme, 5. Adlandırma. Alehtlak, genel olarak, itlak-i inan, dizginini bırakma, yönelme; -lisan, ağzına geleni söyleme; -yed, bağış yapma, hayır işleme.
İTTİLÂ': Haberi olma, bilgisi bulunma.
İZRAR: Zarara uğratma. Zarar verme.

I

İADE: Geri çevirme, geri döndürme.
İADETEN: Geri çevrilmek üzere.
İANE: Yardım için toplanan yardım parası.
İAŞE: Yaşatma, Geçindirme, Besleme.
İBAD: 1.Kullar, 2. İbadet edenler.
İBADET: Allahın buyruklarını yerine getirme.
İBADETKAR: İbadetini yapan. İbadete düşkün
İBAHAT, İBAHE: Bir şeyin haramlığının kaldırılarak yapılıp yapılmamasının serbest bırakılması.
İBAHİ: Her şeyi mubah sayan.
İBARET: 1. Meydana gelmiş, 2. Bir şeyin aynı; başkası değil, 3. İbare.
İBTAL: Boş, hükümsüz bırakma. Bozma.
İBTİDA': 1. Başlama, 2. Başlangıç, 3. İlk, en önce.
İBTİZAL: 1.Yıpranma, 2. Hep kullanılma, 3. Kuvvetini kaybetme, 4. Ucuzlama.
İCABET: Kabul etme. Kabul edilme, Razi olma, uyma.
İCARE, İCARET: İrat, gelir, kira.
İCLÂL: 1. Büyütme, ağırlama. İkram, 2. Büyük-lük, ululuk.
İCMA: Dağınık şeyleri toplama, bir araya getirme. İcma-i ümmet (ictihat devrinde) imamlarla fakihlerin ve ileri gelenlerin din konu-lu bir işte birlik olmaları, söz birliği.
İCMAEN: İcma-i ümmet yoluyla.
İCTİHAD: 1. Güç yettiği kadar çalışma, 2. Din imamlarının ayet, hadis, kıyas ile şeriat işlerini belirtmede olan çalışmaları, 3. Bir iş hakkında bir kimsenin fikri.
İCTİMA: 1.Toplanma, bir araya gelme, 2. Toplanma, toplantı.
İCTİMAİ, İCTİMAİYE: Sosyal.
İCTİMAİ NEZAHET: Temiz toplum, sosyal temizlik.
İDDET: 1. Kocadan ayrılan kadının tekrar başkasıyla evlenmek için kanun bakımından bekleme zorunda olduğu zaman, 2. Sayma.
İFA': 1. Ödeme, yerine getirme, 2. Bir işi yapma. İfay-i vazife, ödevini yapma.
İFAKAT: Hastalıktan kalkma, iyileşme.
İFATE: Kaybetme. Elden kaçırma. İfate-i fırsat, fırsatı kaçırma,
İFAZA: 1. Feyizlendirme, feyz ve nur verme.
İFFET: 1. Namus, 2. Temizlik.
İFK: Olmamış bir şeyi bir kimse için yaptı deme. İftira.
İFLÂS: Tüccarın ödeyemeyecek duruma düşmesi. Top atma.
İFRAD: 1. Ayırma, 2. Elçi gönderme.
İFRAT: 1. Pek ileri varma, 2. Aşırı gitme.

İFRAZ: 1. Bir bütünden bir parça ayırma, 2. (Bir yaradan akan şey veya bir şey akma, salgı.
İFRAZ: Verme. Fırsat verme.
İFRAZAT: Vücuttan çıkan, akan, kan, cera-hat...
İFSAD: 1. Bozma, 2. Düzensizlik yaratma. Kargaşalık çıkarma.
İFŞA: Meydana çıkarma. Açığa vurma, 2. Gizli bir şeyi yayma.
İFTİHAR: 1. Haklı olarak övünme. Koltuk kabartma, Şeref, şan.
İFTİKAR: Büyük ihtiyaç, çok ihtiyacı olma.
İFTİRA: Birine yalandan bir suç yükletme.
İFTİRAK: 1. Ayrılma, 2. Dağılma, perişan olma.
İFTİTAH: 1. Açma, 2. Başlama.
İGBİRAR: 1. Tozlanma, toz konma, 2. Gücüne, kırılma.
İGNA: 1. Zenginleştirme, 2. Muhtaç bırakmama.
İGRA: Rağbetlendirme. Hırsını uyandırma. Sıkı olarak teşvik etme.
İGTİSAL: Yıkama.
İHATA: 1.Kuşatma, etrafını çevirme. 2. Geniş bilgi, tam kavrayış.
İHLÂS: 1. Doğru, temiz sevgi, 2. İçten gelen bağlılık. Sure-i ihlâs, "Kul hüvallahî ehadd..." suresi.
İHRAM: Hacıların giydikleri dikişsiz elbise.
İHSAN: 1. İyilik etme, 2. Bağış, bağışlama, 3. Bağışlanan şey, 4. Lutuf, iyilik.
İHTİDA': 1. Doğru yola girme, 2. İslâmlığa kabul etme.
İHTİKAR: 1. Hakarete katlanma, 2. Hakaretle bakma. Göz tutmama.
İHTİKÂR: Madrabazlık, vurgunculuk.
İHTİLÂ': Tenha yere, halvete çekilme.
İHTİLÂ: Kadın nîkâhından vazgeçip boşanma.
İHTİLÂF: Uymayış. Uyuşmama.
İHTİLÂM: 1. Düş azma, 2. Ergen olma.
İHTİMAL: 1. Yüklenme, 2. Mümkün olma. Akla yakın olma.
İHTİRAS: Ekme.
İHTİRAZ: Sakınma, çekinme.
İHTİSAS: Hissetme. Duygulanma.
İHTİŞAM: Etrafında insan ve taraflı çokluğu. Gürültülü gösteriş.
İHTİVA. İçine alma.
İHTİYAR: 1. Seçme, 2. Katlanma, kabul etme, 3. Kendi isteğiyle davranma.
İHTİYARİ, İHTİYARİYYE: Zor olmayan, insanın isteğine bırakılmış.
İHTİYARİYYAT: İnsanın yapmak elinde olan şeyler.
İHTİYAT: İleriyi düşünme. İlerisini düşünerek davranma.

İHTİYATEN: İhtiyat ederek, ilerisini düşünerek.

İHYA:1. Diriltme, canlandırma, 2. Taze can vericisine şenlendirme, 3. Yeniden kuvvetlendirme, 4. Uyandırma. Canlandırma, 5. Sabaha kadar Tanrıya ibadet etme.

İKAB: Azap, eziyet.

İKAME: 1. Oturma, 2. Kaldırma. Ayakta durdurma, 3. Meydana koma.

İKAMET: 1. Oturma, 2. Namaz kılınacağı zaman meyzinin cami içinde ayağa kalkma çağırısı.

İKAMETGÂH: Oturacak yer. Oturulan yer.

İKMAL: Kemale erdirmeye. Tamamlama, bitirme.

İKRAH: 1. Zorla bir iş yaptırma, 2. İğrenme. Tiksinme.

İKRAM: 1. Ağır lama. Saygı gösterme, 2. İltifat için bir şeyler verme.

İKRAMEN: İkrâm olarak.

İKRAR: 1. Kararlaştırma, 2. Dil ile söyleme, 3. Kabul etme, 4. Saklamayıp açıktan söyleme.

İKTİBAS: 1. Ödünç alma, 2. Bir fıkra veya sözü olduğu gibi veya anlamını aktarma.

İKTİDA: Uyuma

İKTİDAR: Güç yetme, yapabilme.

İKTİDARİ: Güç va iktidara mensup.

İKTİHAL: Yaşılanma. Kır saçlı ve sakallı olma.

İKTİSAD: 1. Aşırı davranmama, 2. Tutma, tutum. 3. Biriktirme. Artırma, esirgeme, 4. Ekonomi.

İKTİSADİ: Tutumla ilgili, ekonomik.

İKTİZA: 1. Lâzım gelme, gerekme. 2. İşe yarama, yararlık.

İLÂ: 1. Yükseltme. Yüceltme. Yukarı kaldırma, 2. Bir şeyin ününü artırma.

İLÂHİ, İLÂHİYYE: Tanrıya mensup. Tanrı ile ilgili. Tanrısal.

İLÂHİ: Tanrım! Ey Tanrı.

İLBAH: Bir şeyin kabulü için son derece direnme. Üste düşme. Sıkma, zorlama.

İLHAK: Katma. Katıştırma.

İLLÂ: 1. -den başka, meğer. 2. Aksi halde, 3. İlle, mutlaka.

İLLET: 1. Hastalık, 2. Sakatlık, 3. Her vakit tepen hastalık, 4. Sebep, bir şeyin sebebi.

İLMİHAL: Din kurallarını öğretmek için yazılmış kitap.

İLM-İ KELÂM: Allahın birliğini ve Allah ile ilgili bahisleri akıl ve mantık ile ispat eden ilim.

İLTİCA: Koşup, kaçıp birine sığınma.

İLTİFAT: Bırınma.

İLTİFAF: 1. Yüz çevirip bakma, 2. Dikkat 3. Hakır sorma, gönül alma, 4. Sözü başka bir şahsa çevirme.

İLTİHAK: Katılma, barışma.

İLTİKA: Birleşme. Kavuşma.

İLTİKA': Renk değiştirmeye. Beniz atma.

İLTİKAT: Devşirip toplama. Kitaplardan toplama.

İLTİZAM: 1. Kendi için gerekli sayma, 2. Birinin tarafını tutma, 3. Gerektirme.

İLTİZAZ: Hoş bulma, lezzet duyma.

İLZAM: Cevap veremez hale getirme. Susturma.

İMA: 1. İşaret, 2. İşazetle, açıktan olmayarak anlatma.

İMAD: Direk. Kolon İmad-üd-din, dinin direği.

İMAL: 1. Yapma, 2. İşleme, 3. Kullanma. Meydana getirme.

İMAM: 1. Namazda kendisine uyulan kimse, 2. Önde bulunan kimse.

İMAMET: İmamlık.

İMAMEYN: İki İmam.

İMAN: 1. İnanma, inanç, 2. İslâmlığı kabul etme.

İMATE: Ölü haline koma. Öldürme, öldürülme.

İMSAK: 1. Bir şeyden el çekme, perhiz, 2. Belirli vaktinde oruca başlama. Oruç başlama zamanı, 3. Yemez içmez adamın hali, cimlilik.

İMTİSAL: 1. Bir örneğe göre davranma, 2. Alınan emre tam uyarak davranma.

İMTİYAZ: 1. Başkalarından ayrılma. Farklı olma, 2. Ayrıcalık.

İMTİZAC: 1. Karışabilme, 2. Birbirini tutma, uygunluk, 3. İyi geçinme. Uyuşma.

İNAYÂT: İna-yetler. İyilikler.

İNAYET: 1. Dikkat, gayret, 2. Lütuf, iyilik.

İNCİL: İsa Peygamberin kutsal kitabı.

İNCİZAB: 1. Çekme, çekilme, 2. Gök cisimlerinin birbirini çekmeleri.

İND: 1. Yanında, göre fikrinde, 2. Olunca, olduğu halde. İnd-allah, Tanrı yanında;

İNFİRAD: Ayrılıp tek kalma. Alelfirad, ayrı olarak, tek tek.

İNHİRAF: 1. Dönme, sapma. Doğru yoldan çıkma, 2. Değişme, bozulma.

İNİKAD: 1. Bağlanma, 2. Kurulma, toplanma.

İNKÂR: 1. Tanımama, 2. Ne yapıp ettiğini gizleme. Yapmadım deme ve ayak direme.

İNKİLÂB: Değişme, bir halden başka bir hale dönme.

İNKİLÂBAT: Değişmeler.

İNKİTA: Kesilme. Arası kesilme.

İNKİYAD: Boyun eğme. Kendini teslim etme.

İNKİSAF: 1. Güneşin tutulması, 2. Parlaklığı sönmeye.

İNSAF: Adalet ve hak düşünerek davranma. Ortalama davranış.

İNŞALLAH: Tanrı isterse, Tanrı nasip ettiyse

İNŞİRAH: Açılma. Açıklık, ferahlık.

İNTİBAH: 1. Uyanma, uyanıklık, 2. Göz açıklığı.

İNTİFA: Faydalanma. İntifaat.

İNTİFA: Bir şey ortadan yok olma.

İNTİHA: 1. Sona erme, 2. Tükenme, bitme, 3. Son.

İNTİHAB: 1. Seçme, 2. Seçilme, 3. En güzel. İntahabat.

İNTİKAL: 1. Bir yerden başka yere geçme. Göçme, 2. Geçme, bulaşma. 3. Babadan kalma, miras, 4. Ölme, ahrete göçme.

İNTİSAB: Bir kimseye mensupluk, çatkinlik. Birinin adamı olma.

İNTİŞAR: 1. Yayılma, dağılma. Üreme, 2. Gizli bir şeyin ağızlara düşmesi, 3. Genelleşme.

İNTİZAM: Düzgün dizilme. Düzgünlük.

İNTİZAR: Bekleme. Gözleme.

İNZAL: İndirme.

İRAD: Getirme. Söyleme.

İRADE: İsteme, dileme. iradei cüz'iyeye, Tanrı tarafından insanın elinde bırakılmış istek; elindelik;

İRAKA: Dökme, akıtma. İraka-i dem. kan dökme.

İRCA': Geri çevirme, geri döndürme.

İRFAN: Bilme, biliş, anlayış.

İRS: Ölen bir kimseden kalan mal veya paraya konma. Miras yeme. Miras olarak düşen mal veya para.

İRSAD: Hazır etme.

İRSAL: 1. Gönderme, yollama, 2. Koyverme, salıverme.

İRŞAD: Doğru yolu gösterme, uyarma.

İRTİCAL: Düşünmeden ve birdenbire içe doğduğu gibi şir veya söz söyleme.

İRTİDAD: İslâmı terkle başka bir dine geçme.

İRTİHAL: 1. Bir yerden başka bir yere gitme. Göç etme, 2. Ölme.

İRTİHA: Katılma, karışma.

İRTİKAB: Fena bir iş işleme. Rüşvet alma.

İRTİZA': 1. Razi olma, uygun bulma, 2. Beğenme, seçme.

İSABET: Rasgelme, doğru varma, yerini bulma. İsabət-i ayn, göz değme; isabət-i re'y, fikir doğruluğu, yerinde fikir.

İSAET: Kötülük etme, kötü iş işleme.

İSBAT: 1. Sağlamaştırma, 2. Kanıt ve tanıt göstererek doğrusunu meydana çıkarma, 3. Var etme.

İSEVİ: İsa peygamber dininde olan.

İSFAR: Sabah namazının aydınlıkta kılınması, yani ortağın açılmasına tehir edilmesi.

İSHAR: Gece uyutmayıp, uyanık durdurma.

İSKÂT: 1. Susturma, 2. Tartışmada cevap veremiycek duruma düşme, 3. Kandırıp razı etme. Ağzını kapatma.

İSMET: 1. Haramdan ve kötülükten çekinme, 2. Namus, 3. Günahsızlık, temizlik.

İSNEYN: Pazartesi günü.

İSRAF: Gereksiz yere harcama.

İSRAFİL: Dört büyük melekten biri olup kıyamet gününe kadar Levh-i Mahfuz'un bakıcısı ve kıyamet olacağını öttüreceği boru ile bildirecek olan melek. Suri İsrafil, İsrafil'in kıyamet günü üfureceği boru.

İSTİARE: Ödünç alma.

İSTİBAHA: Mübah ve helâl sayma.

İSTİBDAL: 1. Değiştirme, Bir şey verip yerine bir şey isteme, 2. Zamanı gelince yeni asker alıp eskilerine izin verme, koyverme.

İSTİBRA: 1. İşedikten sonra temizlenme, 2. Hayız gören kadına yanaşma.

İSTİCAL: Acele etme. Çabuklandırma.

İSTİDRAC: 1. Derece derece arttırma, ilerleme, 2. Değeri ve hakkı olmadığı halde talihi, kaderi düzgün, uygun gitme.

İSTİFAZA: Feyz alma.

İSTİFHAM: Sorup anlama. Anlamak için sorma. Soru.

İSTİGFAR: Tanrıdan günahın bağışlanmasını dileme.

İSTİGNA: 1. Eldekini yeter bulma, 2. Tok-gözlülük.

İSTİHAL: İshal olup iç sürme.

İSTİHALE: 1. Olamazlık, 2. Bir halden başka bir hale geçiş.

İSTİHARE: Bir işin sonunu anlamak için ap-tes alıp dua ile uykuya yatma.

İSTİHAZE: Aybaşı halinde fazla kan gelme.

İSTİHFAF: Hafifseme. Önem vermeme. Küçük görme.

İSTİHKAK: 1. Haklı olma, hakketme, 2. Hak-kedilen şey, iş karşılığı.

İSTİHLÂF: Birini kendi yerine geçirme. Birinin yerine geçme.

İSTİHSAN: Güzel bulma. Beğenme.

İSTİHSAN: Sağlam bir yere kapanma, kalelenme. Korunma.

İSTİHSANEN: Beğenerek, güzel sayılarak.

İSTİHZA: Eğelenceye alma. Biriyle eğlenme.

İSTİHZA': Kendini alçak tutma, alçakgönüllülük gösterme.

İSTİKAMET: 1. Doğruluk, 2. Doğru davranış, 3. Bir şeyin bir yöne doğrulması, uzanması, 4. Tanrıya kullukta bulunma.

İSTİKBAL: 1. Gelecek zaman, 2. Karşılama. İstikbal-i kible, kibleye yönelme.

İSTİKBAR: 1. Büyütme, önem verme, 2. Kibir. Kibir satma.

İSTİKRAH: 1. Bir şeyi istemiyerek zorla yapma. 2. Beğenmeyip tiksınme.

İSTİKRAR: Tekrarlatma.

İSTİKRAZ: Borç alma.

İSTİLÂM: Öpme veya el sürme.

İSTİLZAZ: Hoşa gitme. Lezzet alma.

İSTİMAL: Kullanma. Hüsn-i istimal, güzel kullanma, yerinde kullanma; su-i istimal, yer-siz, yolsuz kullanma.

İSTİMNNA: Abaza.

İSTİMNAN: İhsan isteme.

İSTİMTA: Faydalanma.

İSTİNADGÂH: Dayanacak, güvencek yer.

İSTİNCA: Fislükten temizlenme.

İSTİNKÂF: Kabul etmeme. Çekimsiz kalma.

İSTİNŞAK: Aptes alırken buruna su çekme.

İSTİSKA: 1. Su isteme, 2. Yağmur duasına çıkma.
İSTİSKAL: 1. Ağır bulup hoşlanmama, 2. Hoşlanılmadığını soğuk muamele ile anlatma. Yüz vermeme.
İSTİSNA: 1. Ayırma. Ayrıntutma, 2. Kural dışı olma. Bilâ istisna, ayrılıksız.
İSTİŞARE: Danışma. Fikir sorma.
İSTİTAA, İSTİTAAT: Güc. Güc yeterlik. Alâ kader il istitaa, gücün eyttiği kadar.
İSTİTABE: Tövbe teklif etme.
İSTİVA: 1. Denk eşit olma, 2. Düz olma, düzlük, 3. Ortada ve tam bir derecede bulunma.
İSTİYA': Kötü davranma.
İSTİYÂK: Misvak kullanma.
İSTİYAK: Sürme, gütmeye.

İŞHAD: Tanık getirme. Tanık diye gösterme.
İŞRAK: 1. Parlatma, ışıklandırma, 2 (Güneş) doğma.
İŞRET: Keyif veren içki kullanma. İçki içme.
İŞTİBAH: Şüphe etme, şüphelenme.
İŞTİGAL: İş işleme. Bir şeyle uğraşma.
İŞTİRA: Satın alma.
İŞTİRAK: 1. Ortak olma, 2. Aynı halde bulunma.

İTAAT: Dinleme. Ahnan emre göre davranma.
İTAB: Pavlama, azarlama, tersleme. Darılma.
İT'AM: Bak. It'am.
İTİBAR: 1. Önem verme, 2. Saygı gösterme, 3. Şeref, haysiyet, 4. Bir şeyin gerçek değil kararlaştırılan değeri, 5. İbret alma, 6. Ticarette söz veya imzaya olan inanç, kredi.
İTİBARAT: Var saymalar, öyle zannetmeler.
İTİBAREN: Başlıyarak.
İTİBARI, İTİBARİYE: Gerçek olmayan, varsayılan.
İTİDAL: 1. Eşitlik, 2. Orta oluş, ortalama, 3. Yavaşlık, yumuşaklık, 4. Uygunluk, 5. Günüün eşitliği.
İTİKAD: 1. İnanma, 2. Bir din veya mezhebin inanma tarafını, temelini meydana getiren inanç.
İTİKÂF: Bir yere kapanıp ibadetle vakit geçirme.

İTİLÂ: 1. Yükselme. Yukarı çıkma, 2. Yüksek rütbelere çıkma.
İTİMAD: 1. Dayanma, 2. Güvenme. Güven.
İTİZAM: Ululunma, büyüme.
İTİZAR: Özur dileme.
İTLÂF: 1. Öldürme, 2. Boş yere harcama, 3. Bozma. Yoketme.
İTMAM: Bitirme, tamamlama.
İTTİBA: Uyuma, arkasından gitme.
İTTİFAK: 1. Uyuşma. Söz bir etme, 2. Beraber davranma için sözleşme.
İTTİHAD: 1. Birleşme. Bir olma, 2. Aynı fikirde olma.
İTTİHAZ: 1. Kabul etme. Kabullenme, 2. Sayma, öyle diye bakma, 3. Kullanma, 4. Düşünme, kurma.
İTTİKA: 1. Sakınma, 2. Tanrıdan korkma. Bu korku ile : kendini tutma.
İTTİKÂ: Dayanma, yaslanma.
İTTİSAF: Nitelenme.
İTTİSAL: 1. Ulaşma, bitişme, 2. Birbirine dokunma, 3. Yakınlık.
İTYAN: Getirme.

İVAZ: Bir şeye karşılık olarak verilen veya alınan şey. Bilâ ivaz, karşılıksız, Tanrı için.

İYAS: Ümitsizlenme.
İZ'AC: 1. Yerinden koparıp ayırma, 2. Rahatsız etme, can sıkma.
İZ'AC: Zor etme, zorlama.
İZAFE: Katma. Karıştırma.
İZAKA: Tattırma.
İZALE: Giderme, yoketme.
İZAR: Bele bağlanıp bedeninin alt tarafını örten şey. Peştemal.
İZAZ: Ağırlama, saygı gösterme.
İZDİHAM: Kalabalık.
İZDİRA': Ekin ekme.
İZDİVAÇ: 1. Çiftleşme, 2. Evlenme.
İZHAR: 1. Gösterme, meydana çıkarma, 2. Yalandan gösterme, satış.
İZZET: 1. Değer, 2. Yücelik, 3. Kudret, kuvvet, 4. Saygı, ikram. İzzet-i nefis, onur, özsaygısı.

K

KAABİL: Olan, olabilir.
KAADİR: Güç kuvvet sahibi.
KABİH: 1. Çirkin, 2. Yakışıksız, ayıp.
KÂBİHA: Çirkin davranış, ayıp iş.
KÂBİL: Soy, türlü, sınıf.
KABİL, KAABİL: Bk. Kaabil.
KÂBİR: Büyük, ulu.

KABL: Ön. Önde. İleride. Kabl-el-mifâd, İsa'dan önce; Kabl-el-vürud, gelmeden önce; kabl-et-taam, yemekten önce, kabl-et-tarih, tarihten önce, kab-et-tecrübe, deney öncesi; kabl-et-telâki, buluşmazdan önce; kabl-et-tufan, Tufan'dan önce; kabl-ez-zeval, öğleden önce; kabl-ez-zuhur, öğleden önce, mâkabl, önceki.

KABR: Mezar.

KABZ: 1.El ile tutma. Ele alma. Kavrama, 2. Alma. Teslim alma, 3. Bir kimsenin ruhu Azrail tarafından alınma. Ölme.

KA'DE: Oturuş.

KADEM: 1. Ayak, 2. Adım, 3. Seksen santim uzunluk ölçüsü, 4 (İngiliz ölçüsü) otuz santimden biraz fazla ölçü, 5. Uğur.

KADEME: 1. Basamak, 2. Merdiven ayağı.

KADER: Alınyazısı. Tanrının ezelde bütün yaratıklar için olmasını buyurduğu şeyler. Kader-i ilâhî, Tanrı takdiri, alınyazısı. Çoğu defa kaza vü kader şeklinde kullanılır.

KADERİYYE: İnsan yaptıklarının yaratıcısıdır, inancında olan mütezile tarikati.

KADİM: 1. Eski. 2. Başlangıcı olmayan, 3. İlk zamanlarını, öncesini bilir kimse olmayan, 4. Eski zaman.

Kelâm-i kadîm, Kuran.

KADİR: Kudret sahibi, her şeye gücü yeten.

KADR: 1. Değer, 2. İtibar, onur, 3. Rütbe, 4. Niceelik, derece.

KA'Fİ: Birine uyup ardınca giden.

KÂFİR. 1. Tanımayan, bilmiyen, 2. Tanrı ve Tanrı birliğine inanmayan.

KAHİRİN Zorla. Ezerek.

KAIL: 1. Diyen, söyleyen, 2. Başka birinden duyarak söylenen, 3. Razi, boyun eğmiş.

KAIL OLMAZ: Razi olmaz, akli yazmaz.

KAİM: 1. Ayakta duran. Ayağa kalkan, 2. Duran, sürüp giden, 3. Birinin yerini tutan.

KAİME: 1. Uzun kâğıt üstüne yazılan buyruk, 2. Kitap yaprağı, 3. Ufak kâğıt, 4. Kâğıt para.

KÂİN: Bulunan, varolan, mevcut olan.

KÂİNAT: Her ne var ise hepsi. Yaratıklar. Yer gök.

KALİL: Az.

KAMERÎ: Ay ile ilgili.

KÂMİL: 1. Bütün. Tam. Eksiksiz, 2. Kemale ermiş, olgun.

KAMİS: 1. Gömlek, 2. Dölyatağını kaphyan ince deri.

KANAAT: Bir şeyi yeter bulup fazlasını istememe.

KÂNİ: Dokunaklı söz söyleyen.

KANİDİR: İnanmıştır.

KARABET: Soyca yakınlık.

KARİ: 1. Okuyan, okuyucu, 2. Kuranı usulüne uygun okuyan.

KARİB: 1. Yakın, 2. Yer ve zamanca yakın, 3. Soyca yakın.

KARİN: 1. Yakın, 2. Bir şeyi elde eden, nail olan.

KARİNE: Karışık ve belirsiz bir şeyin anlaşılmasına, çözülmesine yarıyan hal. İp ucu.

KARN: 1. Boynuz, 2. Yüz yıllık zaman, 3. Zaman, devir.

KARYE: Köy.

KARZ: Ödünç. Borç. Karz-i hasen, faizsiz olarak verilen borç para.

KASAİD: Kasideler.

KASAVET: 1. Sertlik, katılık, 2. Acımazlık, duymazlık. 3. Tasa, kaygı.

KASD: 1. Kurma, niyet, 2. İstiyerek, bilerek bir işe girme. Bile bile yapma.

KASEM: And.

KASİR: Kısa. Kasîr-ül akl, akh kısa ermez; kasîr-ül-basar, miyop; kasîr-ül-kame, boyu kısa.

KASR: 1. Kısmı. Kısaltma. Kısa kesme, 2. Kesme, azaltma. Özetleme.

KASR. 1. Zor ile iş gördürme.

KASRI: Zorla.

KÂST: Eksiklik.

KASVET: 1. Katılık. Sertlik, 2. Acımazlık, 3. Sıkıntı. İç darlığı.

KAT: 1. Kesme, biçme, 2. Ayırma, ilgi kesme, 3. Yok etme.

KATL: Üdürme.

KATRE: Damla.

KAVİ: 1.Kuvvetli, güçlü, 2. Sağlam, inanılır.

KAVL: 1. Söz, 2. Davranma, iş karşılığı. Lâfta kalan şey, 3. Söz bir etme. Sözleşme. Kavl ile fiil, söz ile iş.

KAVLEN: Sözle, sözlü olarak.

KAVLİ: Sözle ilgili, söz niteliğinde.

KAVLİYYAT: Boş sözler, kuru lâflar.

KAVM: 1. İnsan topluluğu, 2. Bir peygamberin gönderildiği topluluk.

KAVME: Boy

KAY: Kusma.

KAZA. 1. Tanrı yazdıklarının oluşu, olması. 2. Kadının hükmü. Kadılık görevi.

KÂZİB: Yalancı.

KAZİR: Mundar olan.

KAZİYYE: 1. İş, mesele, dâva 2.Cümlecik.

KEFİR, KEBİRE: 1. Büyük, ulu, 2. Yaşça büyük. Yaşlı.

KEBİRE: Öldürme ve zina gibi büyük günah.

KEBİSE: Bir gün fazlası olan yıl. Artık yıl.

KEFARET, KEFFARET: Bir günaha karşı tutulmak üzere yapılan şey veya verilen nesne.

KEHANET, KİHANET: Bk. Kihanet.

KEHENE: Kâhinler.

KEHF: Mağara. Sığınak

KELÂM: 1. Söz. Lâkırdı, 2. Tanrı ve Tanrı birliğinden bahseden ilim, 3. Kuran. Kelâmullah, kelâm-i kadîm, Kuran, Kelâm-i arap,

arap dili veya lehçesi, -resul, Hazreti Muhammed'in sözü; hulâsa-i kelâm, sözün kısası;

ilm-i kelâm, Tanrı birliğini ve Tanrı ile ilgili bahisleri ispatlayan bilim;

KELÂMÎ: Söze ait, sözle ilgili.

KELB: Köpek.

KELİME: 1. Mânası olan lâfız, 2. Söz, lâkırdı. ilâ-yi kelimetullah, islâmîliği yükseltme, yayma.

-i şehadet: islâmîliğin şartlarından olan eşhedü cümlesi.

KEMAL: 1. Olgunluk, olma, 2. Tanrılık, eksiksizlik, 3. Değer, baha, 4. Bilgi, fazilet.
KENZ: Hazine. Define. Yeraltında saklı değerli eşya.
KERAHET: 1. İğrenme, 2. İstemiyerek, zor altında yapma, 3. Şeriatın kesin olarak yasak etmediği fakat harama yakınlığı ve ihtimali çok olduğu için çekinilmesi gereken şeyin hali. Maalkerahe, istemiye istemiye.
KERAHETEN: İstemiyeye istemiye.
KERAHİYYET: Bk. Kerahet.
KERAMÂT: Ermişlerin olağanüstü sözleri ve halleri.
KERAMET: 1. Kerem, bağış, 2. İkrâm, ağrılama.
KERBEİÂ: Irak'ta Bağdat dolaylarında İmam Hüseyin'in şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu yer, kutsal ziyaret yerlerindedir.
KEREM: 1. Soyluluk, soyluluğun şartlarından cömertlik, 2. Lütuf, bağış, bahşiş.
KERH: Bk. Kerahet.
KERHEN: 1. İğrenerek, 2. İstemiyerek, zorla.
KERİH: İğrenç, pis kokan.
KERİM, KERİME: 1. Kerem sahibi, 2. Cömert vergili, 3. Ulu, büyük. Allah kerim, Tanrı kerem ve ihsan sahibidir. Tanrı verir; Kur'an-ı kerim, Kuran.
KERRE: Kez, defa.
KESB, KİSB: 1. Kazanma, kazanç, 2. Edinme, peydahlama.
KESİR, KESİRE: 1. Çok, bol, 2. Çeşitli, türlü 3. Çok olan, sık.
KESR: 1. Kurma, paralama, 2. Bozma.
KEVSER: Cennette bir akar suyun adıdır. Ab-i Kevser, şarab-i kevser, kevser suyu, şarabı. Havz-i kevser, Sırat-ı Müstakimden geçenler ondan içip yıkanır Cennet'e girerler.
KEYFÎ, KEYFİYYE: İsteğe bağlı. Bir düzen, veya kanuna bağlı değil.
KEYFİYYET: 1. Nitelik, 2. Bir şeyin nasıl olması ciheti.
KEYL: Tahıl ölçüsü, kile.
KEYLİ: Killeme. Kile ile ölçme.
KEZA: Böyle. Böylece. Bu dahi öyle.
KEZALİK: Keza. Bu da öyle.
KIBLE: Mekke yönü.
KIDEM: 1. Eskilik. Eski zamandan kalmış olma, 2. Başkasından daha eski olma. Zamanca ileri bulunma. Memurluğa daha evvel girme.
KIRAÂT: Okumalar.
KİŞAR: Kısalar.
KİŞÂS: Öldürenin öldürme, yarayanın yaralama cezası.
KISM: 1. Parçalara ayrılmış şeyin her parçası. 2. Çeşitli, tür. 3. Parça, 4. Bölük.
KİTAL: 1. Vuruşma. 2. Savaş.
KIYAM: 1. Kalkma, ayakta durma, 2. Ayağa kalkma, 3. Namazın ayakta olan kısmı, 4. Namaz, 5. Bir işe kalkışma, 6. Karşı koma, ayaklanma.

KIYAMET: Dünyanın sonunda bütün ölülerin tekrar dirilip toplanacakları zaman.
KIYAS: 1. Bir şeyi başka bir şeye benzeterek veya ona göre tutarak hüküm verme, 2. Benzetme.
KIYEM: Kıymetler.
KIYMET: 1. Değer, 2. Baha, bedel, tutar, 3. Onur, itibar. Kıymet-i hakikiye, gerçek değer
KİBR, KİBİR: 1. Büyüklük. Büyük olma. 2. Büyüklük taslama. Yüksekten bakma.
KİBRİYA: 1. Büyüklük, ululuk, 2. Tanrı.
KİFAYET: 1. Yeter, yetişme, 2. Bir işe yetecek kadar olup, başkasına lüzum olmama, 3. İktidar, yararlık...
KİHANET: Kayıptan haber verme. Falcılık.
KİLE: Kile. Öçü.
KİTAB: 1. Kitap. Kitabullah, Kuran. Ümm-ül-kitab, Kuran'ın buyruklarıyla ilgili ayetleri; ehli kitab, hristiyanlarla yahudiler, 2. Yazılı emir, mektup.
KİTÂBE: 1. Kazılı yazı, 2. Mezartaşı yazısı.
KİTÂBÎ: 1. Kitapla ilgili, kitapta yazılı. 2. Kutsal kitaplardan birine inanan.
KİYAN: 1. Yıldız, 2. Merkez.
KİYANİYYAT: Kozmogoni
KİZB: Yalan.
KUDDUS: Hiçbir eksiği olmayan Tanrı.
KUDRET: 1. Güç, 2. Tanrının bütün varlığı kaplamış olan ezeli gücü. 3. Varlık, zenginlik. Yed-i kudret, 1. İnsanın gücü, 2. Yaradandan eli.
KUDS, KUDÜS: 1. Temizlik, arılık, 2. Kutsallık, mübareklük. Hazret-ül-kuds, cennet bahçesi ruh-ül-kuds, 1. Cebrail; 2. Peygamber İsa'ya üfürülen ruh.
KUDSÎ, KUDSİYYE: Kutsal. Tanrı, melek ve lahut âlemine mensup o âlemle ilgili. Alem-i kudsî, bu dünya ve canlılardan gayri olan âlem; hadis-i kudsî, Tanrı tarafından ilham olunup Hazreti Muhammed tarafından söylenmiş hadis, kuvve-i kudsiyye, kutsal güc.
KUDSİYYAT: Tanrıya, meleklerle, lahut âlemine mensup, o âlemle ilgili işler.
KUDSİYYET: 1. Temizlik, arılık, 2. Kutsallık.
KUDUM: Uzak bir yerden, uzun bir yoldan gelme. Ayak basma.
KUNUT: 1. İbadet, 2. Yatsı namazından sonra kılınan üç rekât namaz; bu namazda okunan dua.
KUNUT: Ümit kesme. Ümitsizlik.
KURBİYYET: Yakınlık.
KURUN: 1. Zamanlar, devirler, 2. Büyük tarih bölümleri. Kurun-i ahire, İstanbul'un zaptından sonraki tarih zamanı; -ulâ, tarih zamanından başlayıp Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesine kadar olan devir, ilkçağlar; -vusta, Ortaçağ.
KUT: 1. Yaşamak için yenen şey, 2. Yiyecek.

KUZAT, KUDAT: Kadılar.
KÜBRA: 1. Büyük, ulu, 2. Büyük önerme.
Hadicet-ül-kübra, Hazreti Muhammed'in ilk karısı.

KÜNH: 1. Bir şeyin ash, temeli. 2. Dip, kök.
KUSUF: Güneş tutulması.
KUŞAYİŞ, GUŞAYİŞ: Açıklık. Ferahlık.
Kuşayiş-i hâtur, iç açıklığı.

L

LÂAKAL: En azdan, ondan aşağı olmaz. .
LÂALETAYİN: Gelişi güzel, kim olursa, ne olursa.
LÂANE: Lânet olsun.
LÂF: Lâkırdı, söz.
LÂFZ: Ağızdan çıkan söz.
LAFZAN: Mânasına değil de o kelimenin söylenişine, yapısına göre, o bakımdan.
LÂFZÎ, LÂFZİYE: Kelimenin söyleniş ve yapısına ait, onlarla ilgili.

LAG: Şaka, lâtife.
LAĞV: 1. Boş, 2. Yanılma, atlama, 3. Kaldırma, hükümsüz bırakma.
LÂHK: 1. Yetişip ulaşan, 2. Eklenen, 3. Şimdiki.
LÂHİN: Okurken pek yanlış yapma.
LÂHT: Bir şeyin parçası.
LÂHUT: Tanrı âlemi.
LÂHUTÎ: Lâhuta mensup, Lâhut ile ilgili. İlahî alem.
LÂHUTİYAN: Lâhutiler, melekler.
LÂHZ: 1. Bir bakış, bir göz atma, 2. Göz kırpacak kadar zaman, an.
LÂKAB: Asıl addan başkaca bir kimseye takılan ad, lâğap.
LÂŞE: Leş.
LÂTİFE: Güldürecek güzel ve tuhaf söz, hik âye, Şaka.
LÂYEZAL: Zevalsiz. Bitimsiz.
LÂYİK: Yakışan. Yakışık.

LÂZİM: Gerek. Lâzım-i gayr-i müfarik, onsuz olmaz, çok gerekli; lâzım melzum, biri olunca öbürünün de olması şart olan.
LÂZİM, LÂZİME: 1. Gerekli şey, 2. Gerekçe.
LEÂL: İnciler.
LEHV: Oyun. Faydasız ve yaramaz iş.
LEİM: Alçak, cimri adam.
LEMS: Dokunma, el ile tutma. Dokunma ile duyulan.
LETAFET: 1. Lâtiflik, hoşluk, yumuşaklık, 2. Güzellik.
LÂTİF: Güzel.
LEVME: Çekiştirme, paylama, başakakma. Levme-i lâim, çekiştiricinin kınaması.
Lİ-: "İçin, yüzünden ötürü" anlamlarıyla kullanılan örnek.
LİBAS: Giyilecek şey, elbise.
LİFAFE: 1. Sargı, 2. Kefen, ölünün sarıldığı bez katlarından biri.
LİHKMETİN: Bir hikmete mebni.
LİLLAH, LİLLAHİ: "Allah için. Allaha"
LİVATA: Erkekler arasındaki cins münasebeti, lâtüük.
LÜAB: Salya.
LÜKATA: Yer atılmış, yerden alınmış değer-siz şey.
LÜKATE: Sokakta bulunup alınan sahibi belli olmayan şey. Buluntu.
LÜTF: Hoşluk, güzellik. İyi muamele.
LÜZUCET: 1. Yapışkanlık, 2. Yapışıp uzayan şeyin hali.

M

MAAB, MAABET: Ayıp, eksiklik; ayıp şey, utanılacak nesne.
MAAD, MEAD: 1. Dönülen, dönüp gidilecek yer, 2. Ahret, 3. Dönüş, geri gidiş, Amaç, ulaşılacak yer, 4. Dünyadan sonraki hayat.
MAADA: Geçen, başka, fazla.
MAADİN: Madenler. Maadin-i seb'a, altın, gümüş, bakır, kalay, demir, kurşun; yedi ana maden.
MAAHAZA: Böyle iken, bununla beraber.
MAALKERAHE: Kerahatle, istemeyerek, zorla.
MAALKERAHE: İstemiyerek.

MAAMAFİH: Bununla beraber, böyle iken, böyle ise de.
MABA'D: Sonraki, alttaki.
MA'BED: İbadet edilecek yer. Tapınak.
MABGUZ: Sevilmemiş, nefret edilmiş.
MABUD: Allah, 2. İbadet edilen nesne.
MÂDİH, MEDH: Öven.
MADEMÜL HAYAT: Hayat boyu.
MADUN: Alt, aşağı.
MAFAT: Elden çıkan, kaybolan şey.
MAFEVK: 1. Üstte, yukarı, 2. Üstet bulunan adam, baş.

MA'FUVV: Suçu bağışlanmış.
MAGFİRET: Tanrının kullarının günahını bağışlaması.
MAGLÛB: Yenilmiş. Zor altında bulunan.
MAGLÛBİYYET: Yenilme. Bir güclünün emri altında bulunma.
MAGRİB: 1. Batı, 2. Akşam. Salât-ül-magrib, akşam namazı.
MAGRİB: Batı taraflarında olan memleketler, kuzey batı Afrika, İspanya, Portekiz.
MAGSUB, MAGSUBE: Gasbolunmuş, zorla alınmış.
MAGSUL, MAGSULE: Yıkanmış.
MAGŞİYEN: Bayılmış olarak, baygın halde.
MAGŞUŞ, MAGŞUŞE: Halis ve sâf olmıyan, karışık katışık.
MAHAFFE, MAHAFET: Kokma. Korku, Mahafetullah, Allah korkusa
MAHALLÎ, MAHALLİYYE. Bir yere mahsus. Yerli. Bir yerin malı veya ürünü olan.
MAHAMİD: 1. Şükürler, şükür edilmiye değer davranışlar. 2. İyi huylar.
MAHASİN: 1. Güzellikler, 2. İnsanın yüzüne güzellik veren sakal, bıyık.
MAHASİNİ AHLAK: Güzel huyluluk.
MAHCUC: Kanut getirilmiş. Huccet gösterilmiş.
MAHCUCUNANH: Kanut getirilmiş olduğundan.
MAHFUZ: 1. Saklanmış, 2. Korunup gözetilmiş, 3. Gizlenmiş, 4. Ezber edilmiş.
MAHİYYET: Bir şeyin neden ibaret olduğu, aslı iç yüzü.
MAHLÛK: Yaratılmış. Yaratık.
MAHLÛKAT: Yaratılmış şeyler. Canlılar, yaratıklar.
MAHMİL: 1. İki kişinin oturabileceği şekilde deve üstüne konan sepet. 2. Her yıl Haremeyn'e hacı kafilesiyle gönderilen armağanlar.
MAHREC: Çıkılacak yer, çıkılacak kapı, 2. Sada ve harflarin ağızdan çıktıkları yer, 3. İlmiye rütbelerinden İstanbul tariki mevleviyetinin ilk basamağı.
MAHREM: 1.Şeriatın yasak ettiği, haram, 2. Evlenmeyi şeriatın yasak ettiği, nikâh düşmıyen, 3. Yakın akrabadan olduğu için kadınların kendisinden kaçmadığı.
MAHRUM MAHRUME: 1. Nasıpsız, payı olmıyan, 2. İstedığı, diledığı şeyi elde edemıyen.
MAHSUB: Hesap edilmiş, hesaba geçirilmiş. Hesapta dahil.
MAHSULÂT: 1. Elde edilen şeyler, 2. Toprağın yetiştirdiği şeyler, 3. Evcil hayvanlardan elde edilen maddeler.
MAHSUR: 1. Görmesi zayıf, 2. Yoksul, muhtaç.
MAHSUR: 1. Eksik, 2. Ziyanda olan, 3. Doğru yoldan şaşmış olan.

MAHSUS, MAHSUSA: 1.Başkasında bulunmıyan; yalnız bir kimseye ait olan, 2. Birine ayrılmış olan.
MAHŞER: 1. Kiyamet günü ölülerin diriliş toplanaacakları zaman ve yer. 2. Pek kalabalık.
MAHŞUD: Yığılmış.
MAHŞUR: Toplanmış.
MAHVİYYET: Mahv sözünden Türkçede yapılmış alçakgönüllülük, kendine önem vermeyiş, hiçe sayma.
MAHZÂ, MAHZA: Sırf, sade, katıksız, halis.
MAHZÂ: Sade, sırf. Ancak.
MAHZUR: Sakımacak, korkacak şey. Engel.
MAHZURAT: Dince yasak edilmiş şeyler. Ezzarurat tühb-ül-mahzurat, zaruretler yasak ve haram edilmiş şeyleri mubah kılar.
MAHZUZ: Hazzeden, hoşlanan. Hoşa gitme, hoşlanma.
MAİŞET: 1.Yaşayış, yaşama, 2. Yaşamak için gereken şeyler, dirlik.
MAK'AD: 1. Oturulacak yer, 2. Oturak yeri, geri, kıç.
MAKBUL: 1. Alınan, kabul olunan, 2. Genel olarak istenilen, geçen, 3. Beğenilen.
MAKSAD: Kasdolunan şey, istenilen şey.
MAKSUD: Meram olunan, dilenilen şey.
MAKZİ: 1. Ödenmiş, 2. Tamamlanmış, 3. Gerekli sayılmış.
MÂLÂ: Yani.
MALİK, MALİKE: 1. Sahip, efendi, 2. Bir şeye sahip; Malik-ül-mülk, Tanrı.
MALİK: Yedi Cehennemın hâkimi ve kapıcısı, zebanileri idare eden melek.
MA'ÛL: İlletli. Sakat.
MA'LUM, MA'LUME. Bilinen, belli.
MALUMAT: 1. Bilinen şeyler, öğrenilmiş çerçekler, 2. Bilgi.
MA'NEN: 1. Mâna bakımından, anlamca, 2. Doğrudan ve açıktan olmıyarak, 3. İçten.
MÂNİ': Geri bırakan, alıkoyan, engel olan.
MANİA: 1. Engiel, özür, 2. Zorluk.
MANTUK: 1. Söz. Kelâm Nutuk, 2. Anlam, Kavram.
MARİFE Anlam ve kavramı befertilmiş söz.
MARİFET: 1. Bilme, biliş. 2. Ustalık, 3. Ustalıkla yapılmış olan şey.
MARİZ: Hasta, hastalıklı.
MARUF: 1. Bilinen, tanınmış, 2. Ünlü, 3. Şeriatın emrettiği, iyi bulup beğendiği. Emri bil-maruf neyhil an-il-mümker, Şeriatın emirlerini ve yasaklarını halka bildirme. Kavli-maruf, ünlü söz.
MA'RUZ, MARUZE: Arz olunmuş, arz olunan.
MA'RUZAT: Küçükten büyüğe bildirilen, sunulan şeyler.
MASİVA: Bir şeyden gayri olan şeylerin hepsi. Yaradandan, Tanrıdan gayri bütün varlıklar. Dünya ilgileri.
MA'SİYET: 1. İsyân, 2. Günah.

MASLAHAT: Barış, rahatlık, iyilik yolu.
MASRAF: Cepten çıkan para.
MASUN: Korunmuş, korunan.
MASUNİYYET: Sağlamlık, emninlik. Korunma. Dokunulmazlık.
MA'SUR: Güç veya çaparizli iş.
MA'SUR: Sıkılmış, suyu veya yağı çıkarılma.
MAŞRIK: Güneşin doğduğu yer veya yön.
MATLA': 1. Güneş veya başka bir yıldızın doğması, tulu, 2. Bunların doğdukları yer.
MATLUB: İstenilen aranan şey.
MATRAH: 1. Tarh edilecek yer, 2. Tarh olunacak nesne, 3. Tarha esas olacak miktar.
MATRUD: Kovulmuş.
MA'TUF: 1. Eğilmiş, bir tarafa doğru dönmüş. Çevrilmiş, 2. Birine isnat olunmuş, birinindir denilmiş.
MA'TUH: Bunamış, bunak.
MA'TUM: Yenecek olan.
MA'TUMAT: Yenecek şeyler.
MAVERAİ: Öteye, öteki âleme mensup.
MAYİ: Sıvı. Su gibi akan. Su halinde bulunan.
MAZALİM: Zulümler. Haksızlıklar. Can yaf-malar.
MAZARRÂT: Zararlar.
MAZARRAT: Zarar verme, dokunma.
MA'ZERET, MA'ZİRET: 1. Elde olmadan suç, kabahat işleme. 2. Zorlu sebeplerini söyliyerek bağış dileme.
MAZHAR: 1. Bir şeyin çıktığı, görüldüğü yer, böyle bir kimse, 2. Nail olma, şereflenme.
MAZHARİYYET: Elde etme, nail olma.
MAZMAZA: Abdest alırken ağza su alma, ağız çalkalama.
MEAD: Bk. Maad.
MEAL: Anlam, kavram. Bimeal, mânasız, anlamsız; hakikatmeal, gerçek, içten. Hulâsâ-i meal, anlamın özü.
MEALEN: Kavram cihetiyle, harfi harfine olmayarak.
MEALİNİ: Anlamı.
MEBNİY: 1. Yapılmış, kurulmuş, 2. Bir şeye dayanan, 3... den ötürü.
MEBZUL: Bol.
MECAL: 1. Güç, kuvvet, 2. İmkân, fırsat
MECAZ: Gerçek anlamıyla kullanılmayıp benzerlik ve benzetme ile başka bir anlamda kullanılan söz.
MECAZEN: Gerçek değil de mecaz yolu ile
MECAZİ: Mecaz ve addeğişimine ait olan, ruhl veya tasavvur olan.
MECBUR: 1. Zor görmüş, zorla bir işe girişmiş. 2. Hattı yapılması, gönü almış.
MECBURİ, MECBURİYYE: Zor altında, yapma zorunda.
MECCANEN: Bedava olarak, parasız.
MECCANİ: Bedavacı, parasız.
MECD: Büyüklük, ululuk. Şan, şeref.
MECHUL, MECHULE: Bilinmeyen meçhul.

MECLİS: Oturacak, toplanılacak yer.
MECMU, MECMUA: Toplanmış, bir araya getirilmiş şey, tüm, top.
MECNUN: 1. CİN tutmuş, çıldırmış, deli divane. 2. Ziyade tutkun, aşk yüzünden kendini kaybetmiş.
MECNUNANE: Delice. Divanelere yakışır surette.
MECNUNİYET: Delilik.
MECRUH, MECRUHA: 1. Yaralı, yaralanmış, 2. Kanıtlarla reddolunmuş, battal edilmiş.
MECUSİ: Mecus dininde bulunan. Ateşe tapan veya bunlara mensup, bunlarla ilgili.
MEDFUN: Gömülmüş. Toprağın içine konulup örtülü kalmış.
MEFHUM: Anlaşılan, anlaşılmiş, davranmış. Kavram.
MEFLÛC: İnmeli. Kimıldamaz, oynamaz halde.
MEGER: Meğer. Ancak, şu kadar ki.
MEHCUR, MEHCURE: 1. Bırakılmış, unutulmuş. Kullanılmaz, 2. Uzaklaşmış, ayrılmış.
MEHCURİYYET: Uzaklık, ayrılık.
MEHR: Mihir. Evlenirken erkek tarafından verilen para. Mehr-i muaccel, nikâhta verilen ağırlık -müccel, boşanma veya ölüm halinde verilmesi kararlaştırılan para.
MEKÂRİM Keremler, cömertlikler. Beğenilen ahlâklar.
MEKİL: Kile ile ölçülen.
MEKR: Hile, düzen. Bir kimseyi hile ile aldatmak, maksadından caydırmak.
MEKRUH, MEKRUHE: 1. İğrenç, tiksinti veren. 2. Şeriatın haram etmediği, fakat çok zorda kalmıyınca da yapılmasına izin vermediği.
MELEKE İnsanda tekrarlarla meydana gelen alışıklık, beceriklilik, ustalık.
MELHUZ, MELHUZE Düşünülebilen, akla gelen, olabilir.
MENDUB: Şeriatçe yapılması iyi görülen.
MEMDUH, MEMDUHA: 1. Övülmüş, 2. Övülmeğe değer.
MEMNU, MEMNUA: Yasak, yasak edilmiş.
MEMNUIYYET: Memnu olma, yasak edilme.
MENAHİ: Haram olmuş.
MENAM: 1. Uyku, 2. Rüya, 3. Düş.
MENASİK: Hicaz'a hacı olma gidenlerin uya-cakları davranışlar, yapacakları haller.
MENDUB: 1. Şeriatın ne yap ne yapma dediği işlerden olmayıp, yalnız işlenmesi beğenilebilir olan, 2. İyilikleri sayılarak üzerine ağ-lanan ölü.
MENFES: Nefes alacak yer, nefes deliği.
MENFEZ: Bir şeyin nüfuz edecek yeri. Delik, ağız.
MENİY: Erkeklik tohumu.
MENKUR: Delinmiş, oyulmuş.
MENKÛR: İnkâr olunmuş.

MENSUB, MENSUBE. Bir şahıs veya şeye nisbeti olan, ilgisi bulunan.

MERGUB, MERGUBE: 1. İstenilen, sevilen, 2. Herkes tarafından sevilip aranan.

MERHUN: 1. Ödünç alınan bir şeye karşılık garanti olarak verilmiş, 2. Belirli zaman, bir şeye bağlı.

MER'İ, MER'İYYE: 1. Sayılan, saygı gösterilen 2. Gözetilen, yürürlükte ve geçer olan.

MER'İ, MER'İYYE. Gözle görünen.

MERKŪZ, MERKŪZE: Dikilmiş, saplanmış. Tabiatta, yaradılıştaki olan.

MERRE: Defa, kere. Merre-i vâhide, bir defa merreten ba'de uhra, birbiri ardında birkaç defa.

MERTEBE: 1. Basamak, derece, 2. Rütbe, Pâye 3. Miktar, derece.

MERVİ: Başka birinden alınarak, sağlamca bilmiyerek söylenmiş, rivayet olunmuş.

MERZUK: Rızkı verilmiş. Rızkı çok.

MESA': Akşam Subh ü mesa, sabah akşam.

MESABE: Derece, kadar.

MESALİH: Sınırlar, geçit yerler.

MESAMAT, MESAMMAT: Deri üzerindeki delikler.

MESBUK: 1. Başkaları ilerlemekle geri kalmış, arkada bırakılmış, 2. Önde bulunan. Ondan evvel geçmiş.

MESELÂ: Misal olarak, söz gelişi.

MESERRET: Sevinç. Sevinilecek şey.

MESFUH: Dökülüp akıtılmış olan.

MESH: El sürme, el ile sığama.

MESKENET: 1. Miskinlik, fakirlik, yoksulluk, 2. Beceriksizlik, elden bir şey gelmezlik.

MESKŪKÂT: Sikke haline getirilmiş akçalar, madenden paralar.

MESMU': 1. İştirilmiş, duyulmuş, 2. Dinlenilir, dinlenmiye değer.

MESNUN, MESNUNE: 1. Gelenek olmuş, 2. Peygamberin yapmasına uyularak, sünnet olarak.

MESTUR, MESTURE: 1. Örtülü, kapalı, perdeli 2. Namuslu, açık gezmiyen (kadın).

MESTUR: Çizilmiş, yazılmış.

MESTURTIYET: 1. Örtülülük. Kapalılık, 2. Gizlilik, meydanda gözükmemeye.

MES'UL, MES'ULE: 1. Sorulan, 2. İstenilen. 3. Sorumlu. bilmal, para ile sorumlu ve kefil, -binnefes, şahsan sorumlu ve kefil, müdir-i mes ul, sorumlu müdür mes'ul, istenilen şeyi yerine getirme.

MES'ULİYYET: Sorumluluk.

ME'SUM. Suçlu ve günahkâr sayılan.

ME'SUR, ME'SURE: Gelenek olarak gelen ve ünlü, itibarlı, beğenilir olan.

ME'SUR: Esir edilmiş olan.

MEŞAKKAT: 1. Güçlük, sıkıntı, 2. Zahmetli iş.

MEŞ'AR: 1. Hacı olurken durulan yerlerden her biri, 2. Duyu.

MEŞHURAT: Genel olarak bilinen, geçer şey.

MEŞİYYET: 1. İsteme, istek, 2. Yürüyüş, Yürütme,

MEŞKŪK, MEŞKŪKE: Şüpheli.

MEŞRU, MEŞRUA: 1. Şeriatın izin verdiği; şeriate uygun, 2. Kanunun izin verdiği, kanuna uygun: Emr-i meşru, şeriate, kanuna uygun iş gayr-i meşru, şeriatın, kanunun yasak ettiği; mazaret-i meşrua, dince veya haklı özür; nameşru, şeriate, kanuna uymayan; veled-i meşru, kanunca da tanınan evlât veled-i gayr-i meşru, hiç.

MEŞRUAT: 1. Meşru olan şeyler, hak olan şeyler. 2. Şeriatle ilgili şeyler

MEŞRUB: İçilecek şey.

MEŞRUBAT: İçilecek şeyler. Meşrubat-i küliyye, alkollü içkiler.

MEŞRŪİYYET: Meşru olma. Kanuna uygun bulunma.

MEŞRUT, MEŞRUTA: Şartlı, bir şarta bağlı.

MEŞ'UM MEŞ'UME. Uğursuz.

METALİ': Matlâlar.

METANET: Dayanma. Kuvvetli, sağlam olma.

METBU', METBUA: Kendisine uyulan. Methu-i müfahham, hükümdar.

MEUNET MUUNET: Ölmeyecek kadar yiyecek ve içecek.

MEVADD: Bir cismin cevherleri, yapısını meydana getiren şeyer.

MEVAİZ: Din öğütleri

MEVAKİT: Mikatlar. Evvelden belirtilmiş yerler. Hacıların ehrama girdikleri yerler.

MEVALİ. Mevleviyet rütbesine ulaşmış ilmiyye adamları.

MEVALİD: Mevlutlar. Doğulan yerler.

MEVEDDET: Sevgi, sevmeye.

MEVHUM, MEVHUME Ashı, vücudu olmadan zihinde vücut bulan.

MEV'IZA: Öğüt. Mev'iza-i diniyye, dine ait öğüt.

MEVKİ': 1. Mevki, Yer. 2. Bir şeyin olduğu, bulunduğu yer.

MEVLÂ: 1. Sahip efendi, 2. Tanrı.

MEVLÂNA: Efendimiz anlamında olup bazı sarıklı ulemaya lâkap.

MEVTA: Ölümler, ölmüşler.

MEV'UD, MEV'UDE: Vâdolanmış, söz verilmiş.

MEVZİ: Yer. Bir şey konacak yer.

MEVZİİ, MEVZİİYYE: Bir yere mahsus olan. Genel olmayan

MEVZU, MEVZUA. 1. (Bir yere) Konulmuş, 2. Kurulmuş, işlemekte geçer olan, 3. Gerçek olmayan, uydurma.

MEY: Şarap.

MEYAZİB: Su yolları, oluklar.

MEYELÂN: 1. Doğru durmayıp bir tarafa eğilmiş olma, 2. Taraflardan birine fazla sevgi gösterme, onu tutma.

MEYL: 1. Eğilme. Bir tarafa eğilmiş olma, 3. Sevgi, sempati.

MEYT, MEYYİT: Bk. Meyyit.
MEYYİT, MEYYİT: Ölü, ölmüş. 2. Ölmüş insan ölü, 3. Çok mayıf.
MEZELLE: Alçaklık, itibarsızlık. Horluk.
MEZHEB: 1. Gidilen, tutulan yol, 2. İnanç ve felsefede tutulan yol.
MEZMUM, MEZMUME: 1. Zemmolunmuş, 2. Beğenilmemiş. Ayp.
ME'ZUN, MEZUNE: İzinli, izin almış.
MISR: Şehir, Ülke.
MİKAIL: Yaratıkların rızıklarını sağlamağa memur melek .
MİKAT: Belirtilmiş yer ve vakit.
MİKAT: Mekke yolu üzerinde, haclığa gidenlerin ihrama büründükleri yer.
MİKİYAS: 1. Ölçü aleti, ölçü. Uzunluk ölçeği 2. Ölçek.
MİN: —eden, —den beri.
MİNARE, MENARE: Camilerde ezan okunan yüksek kule.
MİNBER: Camilerin içinde hatiplerin çıkıp hutbe okuyacakları merdivenli kürsü.
MİN GAYRİ: Olmıyarak.
MİNVAL: Davranış. Yol, usul.
MIRA': 1. Riya etme, ikiyüzlü olma, 2. İçindekinin aksini söyleme, 3. Başkasının sözüne itiraz ve mücadele etme.
MİRAC: 1. Merdiven, 2. Hazreti Muhammed'in Tanrı huzuruna çıktığı gece.
MİRFAK: Dirsek.
MİSKAL: Bir buçuk dirhem ağırlık ölçüsü.
MİSL: 1. Benzer, eş, 2. Miktar. Mukabele bilmiş, tıpkısını yaparak karşılık verme.
MİSVAK: Özel ağaçtan yapılmış bir çeşit diş fırçası.
Mİ'YAR: Ölçü.
MİZAN: Yarın ahrette işlediklerimizin tartılaçağı terazi.
MUACCELEN: Cabuk olarak. Peşin olarak.
MUADDİL: Tâdil eden, düzelten, denekleş-tiren.
MUADİL: Beraber. Eşit. Eşdeğer. eşsiz, benzeri olmıyan.
MUAHAZE: 1. Başka birinin davranışını beğenmediğini söyleme, çıkışma. 2. Tenkid.
MUAHHAR: Geride bulunan, sonraya ve geriye kalmış olan. Sonraki.
MUAHHAREN: Sonradan.
MUAHİD: 1. Antlaşma yapanlardan her biri, 2. İslâm hükümetine bir para ödeyerek kendini korutmakta olan.
MUALLEL: İletli İlet gösterilerek kusurlandırılmış.
MUALLEM Talim görmüş, talimli.
MUAMELÂT: Muameleler.
MUAMELE: 1. Birbiriyle iş yapma, aksata etme, 2. Birine karşı davranış, tutum.
MUARİZ: Karşı gelen. Karşıt bulunan.
MUATTAL: Bırakılmış, kullanılmaz, battal.

MUAVENET: Yardım etme. Yardımcılık.
MUAVVİZETEYN Kuran'da "Kul euzu" ile başlıyan iki surenin adı.
MUAYEDE: Bayramlaşma.
MUAYYEN: 1. Tâyin ve tahsis olunmuş, 2. Çevrelenmiş, çevresi belli edilmiş.
MUAZZEB: Azap içinde bulunan, içten rahatsız olan.
MUBAH, MÜBAH: Şeriatın yap veya yapma diye bir hükmü altında olmıyan nesne, hareket. Yapılmasıyla yapılmaması aynı olan.
MUBASSİR. Gözetici, bekleyici, bakıcı.
MUCEB: Bir söz veya emrin icabettiği şey, sonuç.
MU'CİZ: Başkalarını, yapmada, geri bırakan.
MU'CİZE: Peygamber tarafından yapılmış, olağanüstü haller, ve sözlerin her biri.
MUFASSAL, MUFASSALA Uzun uzadıya anlatılan.
MUFİRİT: Aşırı, aşkın.
MUFTİR: İftar eden, oruç açan.
MUGAYİR: Başka türlü. Uymaz, karşıt.

MUHABBET, MAHABBET: 1. Sevme, sevgi, 2. Dostluk, 3. Dostça konuşma.
MUHACAT: Karşılıklı bilmece sorularak yarışma.
MUHACİRİN: 1. Göçmenler, 2. Hazreti Muhammed ile Mekke'den Medineye göç edenler.

MUHAKAT: Hikâye söyleşme.
MUHAKKA: Hak iddia etme.
MUHAL: Mümkün olmıyan. Olmıyacak.
MUHALEFET: 1. Uymama, başka türlü olma., 2. Karşıtlık.
MUHALİF 1. Uymaz. Karşı, 2. Karşıt. Aksi taraf veya fikirde olan.
MUHARREF: Harf veya ibaresi değiştirilmiş; asıl mânasından başka bir mâna ile anlamı değiştirilmiş.
MUHARREFAT: Değiştirilmiş şeyler.

MUHARREM: 1. Haram hükmüne konulmuş. Şeriatçe haram edilmiş. 2. Hicret yılı aylarının, arabi ayların ilki. İslâmdan evvelki zamanlarda bu ay içinde savaş haram olduğu için bu ad verilmiştir. Muharrem'in ilk on günü, Kerbelâ vakasının yıldönümü olarak matem yapılır, onuncu günü aşure pişirilir.

MUHARRİF: Bozan, silen. Hilecilik yapan.
MUHATARA: Zarar, ziyan veya can korkusu.
MUHAYYEL: Hayal edilmiş, zihinde kurulmuş sanı ve karuntu çeşidinden.

MUHAYYER: İki şeyden birinin seçimi arasında serbest bırakılmış. Beğenilirse almak, beğenilmezse geri vermek şartıyla alınan şey.
MUHAZAT: 1. Karşı olma, 2.Karşı durma, 3. Yüz yüze gelme.
MUHAZİ: Birbirinin karşısında ve bir hizada bulunan.

MUHBİR, Haber veren, haberci.
MUHİKK, **MUHİKKA**: 1.Hakkı yerine getiren. Doğrudan ayrılmıyan, 2. Haklı, doğru.
MUHTAC: 1. Bir eksiği olup tamamlanma isteyen, 2. Gereği olan, 3. Yoksul olan.
MUHTAR, **MUHTARE**: 1.Seçilmiş, seçkin (Peygamber hakkında kullanılır) 2. İsteddiği gibi davranabilen, 3. İdaresi kendinde olan, 4. Köy veya mahallede işlere bakmak üzere seçilen, muhtar.
MUHTEKİR: Vurguncu. Gerekli yiyecek, içeceği, eşyayı ucuza alıp sıkıntı zamanlarında fazla kârla satan insafsız.
MUHTEVÎ: 1. Bir yere tophyan, 2. İçinde bulunan.
MUKABELE: 1. Karşılık, karşılama, 2. Karşı gelme. Karşılık verme.
MUKABİL: 1. Karşı karşıya gelen, 2. Bir şeye karşı yapılan, 3. Karşılık, 4. Karşılığında.
MUKADDEM 1. Önde olan, önden giden. 2. Zamanca eski olan, önceki, 3. Üstün olan.
MUKADDEMAT: Önceler. Başlangıçlar, ilkler.
MUKADDER: 1. Niceliği belirtilmiş, 2. Tanrının önceden bir iş için belirttiği.
MUKADDES, **MUKADDESE**: Kutsal. Temiz. Mübarek.
MAKADDESAT: Kutsal şeyler.
MUKADDİM **MUKADDİME**: Sunan. Bir büyüğe veren.
MUKARENET: Bitişiklik. Yakınlaşıp ulaşma. Bir yere gelme, kavuşma.
MUKARREB: Yaklaşmış, yakın.
MUKATİL: Birbirine vuruşan, savaşeden.
MUKATTA': Kesilmiş, kesik, ayrı.
MUKATELE: 1. Birbirini öldürme. Vuruşma, 2. Savaş, kavga.
MUKATTAR, **MUKATTARA**: İmbikten çekilmiş. Damıtılmış.
MUKAVELE: 1.Sözleşme, söz edişme, 2. İki taraflı kararların yazılı şekli.
MUKAVEMET: 1. Karşı durma, dayanma 2. Direngi.
MUKAYYED, **MUKAYYEDE**: 1. Bağlı, bağlanmış, 2. Zincirle bağlı, 3. Kayıt ve şartla bağlı. 4. İşine önem verip bakan.
MUKİM Sürekli veya geçici olarak bir yerde oturan.
MUKNİ, **MUKNİA**: Kanaat getirten, kandıran.
MUKRİ: Okuyan.
MUKRİZ: Borç veren.
MUKTAZA: İktiza eden, gereken.
MUKTEDA: 1. Uyulan. Örnek tutulan, 2. Önde bulunan. Herkesin uyduğu.
MUKTEDİ: Uyan, arkadan gelen.
MUKTEDİR: 1. Güçlü, kuvvetli, 2. Bir işi yapabilen. Becerebilen.
MUKTESİD: Tutumlu,
MULAKİ: Buluşan, kavuşma, görüşme.
MUNHASİR: 1. Her tarafı kuşatılmış, çevrili 2. Yalnız bir şey veya bir kimseye mahsus olan.

MUNKATI 1. Kesilmiş, kesik. Aralıklı, 2. Arkası gelmiyen. Son bulan.
MUNSİF: İnsaflı.
MUNSİFANE: İnsaflıca, insafa uygun.
MUHTABI: 1. Yaradılıştan olan, 2. Basılmış, damgalanmış, 3. Hoş görünen, güzel.
MURAHİM Kısaltılmış kelime.
MURAHİK: Yeniyetme. Büluğ çağına yani 12 yaşına basmamış çocuk.
MURDAR: Mundar. Pis.
MUSAFAHA: El ele tutuşma, selâm ve dostluk için el ele verme.
MUSALLA: 1. Namaz kılma mahsus açık yer. Namazgâh. 2. Camilerde cenazeyi koyup önünde namaz kılınacak yer.
MUSALLİ: Beş vakit namazını hep kılan.
MUSİBET: Ansızın gelen belâ sıkıntı.
MUSİRR, **MUSİRRRA**: İsrar eden, ayak direyen
MUSİRRANE: İnat ve israr eden surette, ayak direyerek.
MUSTAHSAN: Kuvvetlendirilmiş sağlamlaştırılmış.
MUSTAFA: Seçilmiş mânasına olup Hazreti Muhammed'in adlarındandır.
MUSTARİB: Bk. Muztarib.
MUSTATİL: Uzunca, boyuna. Dik dörtgen.
MUTAASSİB: 1. Kendi tarafını aşırılıkla tutan, savunan, 2. Kendi dinini eski gelenek ve görenekleri aşırı tutan, onların dışındakilere düşman olan, hiçbir yenilik kabul etmiyen.
MUTABİK: Birbirine uyan. Uygun.
MUTAD, **MUTADE**: 1. Alışılmış, âdet olmuş, 2. Her vakit yapılan şey.
MUTAHİR: Temizleyici.
MUTAVASSİL **MUTAVASSILA**: Eren, kavuşan.
MUTAVASSİT, **MUTAVASSITA**. 1. Araya giren. Aracı, 2. Orta halli, ikisi ortası.
MUTAZAMİN: 1. İçine alan, kapsıyan, 2. Üstüne alma, kefil olma.
MUTAZARRİ: Alçalarak yalvaran, kendisini aşağı tutarak diliyen.
MUTAZARRİANE: Mutazarrî olana yakışır surette.
MUTAZARRİR: Zarar gören.
MUTEBER **MUTEBERE**: 1. Geçer, sayılır, kullanılır, 2. İtibarı olan, sözü geçen.
MUTEDİL, **MUTEDİLE**: 1.Orta halde bulunan, 2. Yavaş. Pek ileriye varmamış olan.
MUTEKAD: İnanılan, itikat olunan şey.
MUTEKİD: 1. İnanan, bir şeye inanmış olan, 2. İnanç sahibi, dinine bağlı.
MUTEKİF: Bir tapınak veya türbe yanına çekilip ibadetle uğraşan.
MUTEMED: Güvenilen, güvenilir. Emin kimse.
MUTLAK, **MUTLAKA**: Kayıtsız, şartsız. Genel olarak. Salverilmiş, başı boş, Salt, saltlık.
MUTMAİN: Zihnini bir şeye yatırıp rahatlamış, şüphesi kalmayıp kanmış.

MUTTALİ: Bir işin başlama ve yapılmasına uygun yer.

MUTTALİ: Bir işten haberli, bilgili olan.

MUTTARİD, MUTTARİDE: Sıralı, düzgün, bir düzüye giden.

MUTTASIF, MUTTASIFA: Bir hal veya sıfatla vasıflanmış, kendisinde bir hal ve sıfat bulunan.

MÜTTASİL, MUTTASILA 1. Bitişik. Başka bir şeye ulaşmış, 2. Ara vermiyen, aralıksız.

MUVAFFAK: 1. Tanrı yardımına uğrayan, işi rastgelen, 2. Başaran, beceren.

MUVAFFAKİYYET: 1. Tanrı yardımıyla başarı gösterme, 2. Ele geçirme, başarma.

MUVAFFIK: 1. Uygun, uyar, 2. Taraflı.

MUVAKKAT, MUVAKKATE: Belirli bir vakte mahsus. Sürekli olmıyan, geçici.

MUVAKKATEN: Az bir zaman için, şimdilik.

MUVAZABAT: Bir işe ara vermeden çalışma. Bir düzüye uğraşma.

MUVAZZAF, MUVAZZAFA: 1. Bir işi görmekle ödevli, 2. Maaş ve tâyini olan.

MUVAZZAH, MUVAZZAHA Açıklanmış. Açık açık gösterilmiş.

MUZAHİ: Benziyen, benzeyici.

MUZİRR, MUZİRRA: Zararlı, zarar veren, zararı dokunan.

MUZİ: İnciten, eziyet veren.

MUZTAR: Zorlanmış, yapma zorunda kalmış. Çaresiz kalmış.

MÜBADELE: Bir şeyin başka bir şeyle değiş-tirilmesi, trampa, değiş tokuş.

MÜBAH: Bk. Mubah.

MÜBAHASE: 1. Bir iş hakkında iki kişi arasında edilen söz, 2. Bir iş hakkında görüşme, 3. İddialı konuşma, tartışma.

MÜBAHAT: Övünme.

MÜBAHİ: Övünen.

MÜBALAGA: 1. Mübalağa. Bir işte çok ileri varma. 2. Artık, fazla, çok aşırı.

MÜBAREK: 1. Bereketli olan, 2. Saygıya değer, 3. Uğurlu, mutlu.

MÜBAŞERET: Başlama, girişme, tutuşma.

MÜBAŞİR: Geçici bir ödev olarak merkezden bâzı emirleri götüren icra yetkisi de olan kimse, denetçi.

MÜBECCEL: Ululanmış, büyütilmiş.

MÜBEŞŞER, MÜBEŞŞERE: Müjdelenmiş. aşere-i mübeşşere, cennetlik oldukları sağ-hıklarında peygamber tarafından müjdelenmiş olan o kişi.

MÜBİN, MÜBİNE: 1. İyi kötüyü, hayrı ve şerri ayırt eden, 2. Açık, besbelli. Din-i Mübîn, Ku'ran-i mübîn.

MÜBTEDİ: Yeni başlıyan, acemi. Müptedi.

MÜBTELA: 1. Bir şeye düşkün ve tutulmuş olan, 2. Düşkün, tutkun.

MÜCAHEDE: 1. Uğraşma, savaşıma, 2. Nefsi yenmiye olan çalışma, 3. Din uğrunda savaşıma.

MÜCAHİD, MÜCAHİDE: Savaşıyan, uğraşıyan. Savaşçı.

MÜCAMAA, MÜCAMAAT: Cıma etme. Çiftleşme.

MÜCAZAT: 1. Karşılık, 2. Bir suça karşı ceza verme.

MÜCAZEFE: Götürü satma.

MÜCEHHEZ: Hazırlanmış, gerekli şeyleri tamam.

MÜCERRED, MÜCERREDE: 1. Çıplak, soyulmuş, 2. Tek, yalnız. Bekâr, 3. Karışık ve katışık olmıyan.

MÜCESSEM, MÜCESSEME: 1. Cismi olan, 2. Cisimlendirilmiş, görünür şekle konulmuş, 3. Uzunluğu, enliği, kalınlığı olan cisim.

MÜCTEHİD: Kuran âyetleriyle peygamber sözleri olan hadislerden hüküm çıkarmak kudretinde olan bilgin.

MÜDAFAA: 1. Bir saldırıya karşı durma, 2. Koruma, korunma, 3. Savunma.

MÜDARA: Yüze gülmek. Yalandan dostluk gösterme.

MÜDAVEMET: Bir işe aralıksız sürekli çalışma. Bir yere her vakit gidip gelme. Devamlılık.

MÜDRİK: 1. Yetişen, ulaşan, 2. Anlayış vaktine gelen, olgunlaşan, 3. Ergin.

MÜEKKED, MÜEKKEDE: 1. Sağlamlaştırılmış, 2. Tekrar edilmiş. Bir daha emir veya ihtar olunmuş.

MÜENNES: 1. Dişi, 2. Gerçek veya lâfızca, yahut öyle olarak dişi olan veya tutulan.

MÜEYYİD: 1. Kuvvetlendiren, 2. Yardım eden.

MÜFARAKAT: 1. Ayrılma, uzaklaşma, 2. Bir yeri bırakıp gitme, 3. Karı koca arasında ayrılma, boşanma.

MÜFESSİR, MÜFESSİRE: 1. Kapalı ve kısa bir şeyi genişletip anlam ve kavramını meydana çıkararak, açıklayan.

MÜFSİD, MÜFSİDE: 1. Bozan, fenalaştırıcı, 2. Fesat koyan, ara açan.

MÜFTADİH, MÜFTAZİH: Rezil, rüsva olan.

MÜFTİ: Şeriat işlerinde kendisine meseleler sorulan, islâmların din işleriyle uğraşıyan kimse.

MÜHİMM, MÜHİMME: 1. Önemli, 2. Düşündürücü, 3. Gerekli.

MÜHLİK: Öldüren, öldürücü.

MÜKABERE: Tartışmada kurala aykırı olarak ağız kalabalığıyla karşısındakini alt etmeye çalışma.

MÜKÂFAT: Bir hizmet veya iyiliğe karşı edilen iyilik.

MÜKÂTEBE: Birbirine yazma. Yazışma.

MÜKEFFEN: Kefene sarılmış.

MÜKELLEF: Bir işi yapmaya, veya bir vergiyi vermeye mecbur olan.

MÜKEMMEL, MÜKEMMELE: Tam. Olgun. Kemal bulmuş.

MÜKEMMİL: Tamlayan. Tamlayıcı.

MÜKERREM, MÜKERREME: Saygı değer. Sayılan, ulandırılan.

MÜKERRER, MÜKERRERE: Tekrar olunmuş. Birbiri üstüne iki veya daha ziyade defa olmuş.
MÜKREHEN: Zorla.
MULÂABA: Oynaşma.
MULÂHAZA: 1. Dikkatle bakma, 2. İyice düşünme.
MULÂKİ: Buluşan, kavuşan. Görüşen.
MULÂYEMET: 1. Uygunluk, 2. Yumuşaklık, 3. Bağırsakların yumuşaklığı.
MULÂYİM, MULÂİM: 1. Uygun, uyar. 2. Yavaş, yumuşak, 3. Pekliği olmayan.
MULCÎ: Zorhıyan, zorla yaptıran.
MÜLEVVE: 1. Pis. Bulaşık, 2. Karmakarışık.
MÜLTEKA: Kavuşma, buluşma, birleşme yeri.
MÜLTEKI: Kavuşan. Birleşen. Buluşan.
MÜLTEKİM: Tutan.
MÜLTEKIT: Yerde bulunan şeyi kaldırıp alan. Derliyen.
MÜLTEZEM, MÜLTEZEME: Gerekli sayılarak olmasına çalışılan.
MÜLTEZİM: 1. Bir şey veya bir kimseyi gerekli sayıp taraflılık gösteren.
MUMANAAT: Engel olma.
MUMARAT: Çekişme, tartışma.
MUMASELET: 1. Benzeyiş, 2. Benzeşim,
MÜMEYYİZ, MÜMEYYİZE: İyiyi kötüyü, eğriyi doğruyu ayırdeden.
MUMİN, MUMİNE: Tanrı birliğine Hazreti Muhammed ve İslâm dininin öteki temellerine inanan. İslâm, müslüman.
MUMKİN: Mümkün olabilen. Olağan.
MUMTAZ, MUMZATE: 1. Başkasından ayrılmış, 2. Ayrı tutulan.
MUMTAZİYYET: Mümtazlık.
MUMTED, MUMTEDDE: Uzayan. Süren, süreklili.
MUMTEZİC, MUMTEZÂCE: 1. Karışık, 2. Birbirine çok uygun, 3. Tamamiyle kapanan, aralık bırakmayan, 3. Herkesle iyi geçinir.
MUNACAT: 1. Tanrıya dua etme, yalvarma, 2. Tanrıya dua konulu manzume.
MUNAFERET: Nefret etme. Sevişmeme.
MUNAFESE, MUNAFESET: Birbirine kin, gizli düşmanlık gösterip çekememe.
MUNAFİ: Karşıt, uymaz. Uyuşamaz.
MUN'AKİD: 1. Bağlanmış bağlı, düğümlü. 2. İki taraf arasında resmî olarak kabul edilmiş.
MUNAZAA: Ağız kavgası.
MUNAZARA: Kurala uygun olarak karşılıklı konuşma, tartışma.
MUNBAİS: 1. Gönderilmiş, 2. Bir şeyden ileri gelmiş. Bir şeyin çıkardığı.
MUNCÎ: Kurtaran.
MUNEZZEH, MUNEZZEHE: Arı, temiz. Bir sıfatla itellenmeyen veya bir şeye muhtaç olmıyan.
MUNFERİD: Yalnız, tek. Kendi başına. Ayrı.
MUNHASİR: İntisar eden, sınırlanmış, heryeri çevrili.

MUNİM: Nimet veren, yedirip içirten.
MUNKAD: Bağlı, boyun eğmiş.
MUNKALİ: Kökünden koparılmış olan.
MUNKARİZ. Tükenip bitmiş. Arkası kesilmiş, sönmüş.
MUNKASEM: Bulunmuş, kısım kısım edilmiş.
MUNKAZİ: Bitmiş, tükenmiş, ardı kesilmiş.
MUNKER: 1. Kabul olunmayan, 2. Beğenilmeyen, inkâr olunan, 3. Şeriatçe yapılmış hoş görülmemeyen.
MUNKERAT: Şeriatın yasak ettiği, caiz görmediği şeyler.

MUNKİR: İnkâr eden, Kabul etmeyen. 2. Mezarda soru soracak iki melekten biri.

MUNTAKIZ: Bozulan, nakzedilen.
MUNTESİB: Birine çatmış, birinin adamı olmuş. Bir şeye ilgili.
MUNTEŞİR, MUNTEŞİRE: 1. Yayılmış. Açılmış, dağılık, 2. Duyulmuş. Etrafa yayılmış.
MUNZEL: İndirilmiş, gökten inmmiş.
MURABAA: Yazılığa ikralama.
MURAHİK: Bk. Murahık.
MURECCAĞ, MURACCAHA: Üstün tutulan.
MÜREVVİH: 1. Korkulandıran, 2. Rahatlandıran.
MURTEDİ: Önlennmiş bir şeyden çekinmiş.
MURTEHİL: 1. Göç eden, 2. Ölen.
MURTESEM, MURTESEME: Resmedilmiş. Resimlenmiş.
MUSADİF: Tesadüf eden.
MUSAFAAAT: Birbirinin boynuna sarılma.
MUSAFEHA, MUSAFEHAT: Kanunsuz birleşme, zina.
MUSAFERET: 1. Yolculuk, seyahat, 2. Konukluk.
MUSAFİR: 1. Yolculuk eden, yolcu, 2. Yolculuk sırasında birinin evine konan, konuk.
MUSAHELE: 1. Kolaylık ve yumuşaklık gösterme, 2. Aksilik çıkarmama, 3. Kolay sanma.
MUSAHERET: Gece uyanık durma.
MUSAİD: 1. Yardım eden, 2. İzin veren. Uygun. Gayr-i müsait, namüsait, bir işi olmayacak veya zor bir hale koyan.
MUSARAAT: Sürat ve acele etme. İvme.
MUSARAATEN: Süratli, acele olunarak. İvedilikte.
MUSAVAT: Aym hal ve derecede olma. Eşitlik.
MUSAVEME: Pazarlaşma.
MUSELLEM: Teslim olunmuş, kimse tarafından inkâr veya reddedilemeyen.
MUSELLES: 1. Uçlu. Uç bölükten ibaret, 2. Uçgen, 3. Kaynatılarak üçte ikisi buharlaştırılan içki.. Trigonomi.
MÜSKİR: Sarhoş eden, sarhoşluk veren.
MUSTA'CELEN: Çabuk olarak.
MÜSTAGFİR: Günahlarının bağışlanmasını Tanrıdan dileyen.
MÜSTAGİS: Yardım dileyen.

MUSTAĞNİ: 1. Müstağni, gözli tok. 2. Çekinen, nazlanan, 3. Gerekli bulmıyan.
MUSTAGRAK: Dalmış, daldırılmış. Batmış.
MUSTAHIK: Hak kazanmış, İâyık.
MUSTAHSEN: Herkesin güzel bulup beğendiği.
MUSTAİD: 1. Bir şeye yeteneği olan, 2. Uyanık akıllı.
MUSTAKBEL, MUSTAKBELE: Önde bulunan, ilerdeki, gelecek zaman.
MUSTAKİL, MUSTAKİLLE: 1. Kendi başına. Bir yere bağlı olmıyan, 2. Ayrıca, kendi kendine. Bağımsız.
MUSTAKİLLEN: 1. Kendi başına olarak, 2. Ancak, sırf.
MUSTAKİM, MUSTAKİME: 1 Doğru, düz, 2. Temiz, namuslu.
MUSTA'MEL: Kullanılmış.
MUSTA'RİB: Araplaşmış. Arab-i müsta'ribe, başka cinsten iken araplaşmış arap.
MUSTECAB: Kabul edildiği cevabını alan. İsteddiği kabul olunan.
MUSTE'CEL: Ertelenmiş olan.
MUSTE'CİR: Bir şeyi kira ile tutan, 2. Kiracı.
MUSTEFAD: 1 Kazanılmış, 2. Anlaşılmış.
MUSTEFİD: Fayda gören, faydalanan.
MUSTEHABB: 1. Sevilen, beğenilen, 2. Farz ve vacipten gayri sevaplı hareket.
MUSTEHAZA: Aybaşı gören kadın.
MUSTEHLEK: Yenip içilerek bitirilen.
MUSTEHLİK, MUSTEHLİKE: Yiyip içerek bitiren. Tüketen.
MUSTEKREH, MUSTEKREHE: İğrenç.
MUSTELZİM: Gereken, gerektiren.
MUSTEMİRREN: Sürekli, aralıksız.
MUSTENİD: Bir şeye dayanar.
MUSTENİDEN: Dayanarak, güvenerek.
MUSTERİH, MUSTERİHA: Rahat eden, rahatlanan.
MUSTESNA, MUSTESNAİYYE: 1. Kuraldan dış. Başkalarına benzemiyen, 2. Üstün. Benzerlerinden baskın, 3. Ayrık.
MUSTEŞRİK: Doğu ülkeleri ve en çok da dil ve edebiyatları ile uğraşan batılı.
MUŞAL, MUŞALE: Kaldırılmış, yükseltilmiş. Yapılmış, edilmiş, meydana getirilmiş.
MUŞARUNİLEYH: İşaret olunan, adı geçen.
MUŞAVERE: İki veya daha fazla kişi arasında bir iş üzerinde konuşma, danışma.
MUŞ'İR, MUŞ'İRE: Bildiren, haber veren.
MUŞTEHAT: Erkeklik hissini tahrik edecek hale gelmiş olan kız.
MUŞRİK: Tanrıya ortak koşan. Birden fazla Tanrı inancında olan.
MUŞTEHİB: Ak ve kara karışık kuralmış olan.
MUŞTEHİR: Ünlü. Adlı sanlı.
MUŞTEKİ: Şikâyet eden.
MUTAADDİD, MUTAADDİDE: Birkaç tane olan. Türlü türlü, birçok, birkaç.
MUTA'AFFİN: Korkmuş. Bozulup fena kokan, çürük.

MUTAALIK, MUTAALLIKA: 1. Asılı, bağlı, 2. İlgili, dair.
MUTAAZZI: Organlaşmış.
MUTAAZZİR: 1. Özürlü, özrü olan, 2. Güç, zor. Meydana gelmesi kolay olmıyan.
MUTABAAT: Birine tâbi olma, arkası sıra gitme. Uyuma.
MUTALİ': Okuyan.
MÜTEADİD: Birbirine yardım eden. Yardımlaşan.
MÜTEAL, MUTAAL: Yüce, yüksek.
MÜTEAMMİM, MÜTEAMMİME: Yaygın, yayılmış.
MÜTEAREF: Herkesin bildiği, ünlü.
MÜTEAZİL: Birbirinden ayrılıp başkaca olan.
MÜTEAKİP: Arkadan takip eden, ardı ardına gelen.
MÜTEBAKİ: Geri kalan. artan.
MÜTEBAKİ: Ağlar gibi olan, yalandan ağlıyan.
MÜTEBERRİ': Vermeye mecbur olmadığı şeyi ihsan eden, veren.
MÜTEBERRİR: Tanrıya itaat eden.
MÜTEBERRİK, MÜTEBERRİKE: Uğurlu, mübarek.
MÜTECAVİZ: 1. Geçen, aşan, 2. Sarkıntılık eden, 3. Saldırgan, 4. Fazla, artık.
MÜTECELLİ: 1. Görünen. Meydana çıkan, 2. Parlak.
MÜTEDARİK: Tedarik eden, hazırlıyan.
MÜTEDAVİL: Tedavül eden. Geçen, kullanılan. Alınıp verilen.
MÜTEELLİM: 1. Elemli, acılı, 2. Acıyan. Ağrıyan.
MÜTEZZİ: İncinen, sıkılan.
MÜTEFAVİT, MÜTEFAVİTE: Farklı, çeşitli. Aralarında fark olan.
MÜTEFEKKİR: 1. Düşünen, dalgın, 2. Düşünceli.
MÜTEFENNİN: Bilgin, Teknik bilgisi olan, teknikle uğraşan.
MÜTEFERRİK: Ayrılmış, dağılmış.
MÜTEHASSİL: Vücut bulan, husule gelen.
MÜTEHAYYİLE: (Hayal den) Muhayyile.
MÜTEKEBBİR: Kibirli, ululuk satan.
MÜTEMADİ: 1. Uzanan, süren, 2. Arasız, her zaman.
MÜTEMADİYEN: Arasız olarak, sürekli olarak.
MÜTEMAYİL: Bir tarafa eğilmiş.
MÜTEMERRİD: Kötü bir yolda direnerek devam eden. İnatçı.
MÜTEMERRİDANE: Kötülükte direnerek. İnatla.
MÜTEMMİM, MÜTEMMİME: Bitiren, tamamlayan.
MÜTENEVVİ', MÜTENEVVİA: Türlü türlü, çeşit çeşit.
MÜTESAVVER: Tasarlanmış, düşünülmüş.
MÜTESELLİ, MÜTESELLİYYE: Avunan, acıyı unuttur gibi olan.
MÜTEVAKKI: Sakınan, kendini gözetin.

MÜTEVAKKIF: 1. Duran. Kımdamıyan, 2. Bir şeye bağı olan. Onunla iş görecek olan.
MÜTEVALİYEN: Aralık vermeden. Bir düziye.
MÜTEVATİR, MÜTEVATİRE: Ağzdan ağza yayılan. Halk arasında söylenen.
MÜTEVAZIANE: Kibirsizce, alçakgönüllülikle.
MÜTEVECCİH: 1. Bir yere doğru gitmeye kalkan, yola çıkan, 2. Birine karşı iyi düşüncesi ve sevgisi olan.
MÜTEVEFFA: Ölü, ölmüş.
MÜTEVEHHİM: Kuruntulu.
MÜTEVEKKİL: Her işi Tanrıya, Tanrı iradesine bırakıp Tanrıdan gelene razı olan.
MÜTEVELLİ: Bir vakfın idaresine memur olan kimse.
MÜTEVERRİ: Din emirlerini sıkıca tutan.

MÜTEYYAKIN: Kesin olarak bilen.
MÜTTAKİ: Günah ve haramdan sakınan.
MÜTEBİ: İttiba eden, uyan. Peşi sıra giden.
MÜTEFİK, MÜTEFİKA: 1. Uyuşmuş, birleşmiş. 2. Aynı fikirde, uygun.
MÜTEHİD, MÜTEHİDE: Birleşmiş, birlik olan.
MÜVESVİS, MÜVESVİSE: Kuruntucu. Kuruntulu.
MÜYESSER: Kolay bulunup yapılan. Kolay gelen. Kolaylıkla olan.
MÜZAHERET: Arka, yardım.
MÜZELİFE: Kâbe'de Arafat ile Mina arasında bir hac durağı.
MÜZEYYEN: Sislenmiş, donanmış.
MÜZNİB: Günah işlemiş, suçlu.

N

NABİT: Yerden çıkıp büyüyen, biten.
NAÇİZ: Hiç hükmünde olan. Çok küçük, önemsiz.
NADİR: Az bulunur. Bulunmaz. Seyrek.
NAFİ, NAFİA: 1. Yarar. Kârlı, 2. Tanrı adlandırandır.
NAFİLE: Zaman ve mükellefiyet dışı sevap için kılınan namaz.
NAFİZ: 1. Delip geçen, 2. İçeriye giren, işliyen, 3. Etki yapan, sözü dinlenen.
NAHIR: Boğazlanmış, kesilmiş.
NAHLBEND: Ağaç budayıp düzelten kimse.
NAHLİYYE: Hurmalar, Arılar.
NAHR: Boğazlama, kesme.
NAİ: Vekil. Birinin yerine geçici bir zaman için oturan.
NAİL: Ele geçiren. Murada eren.
NAİLİYYET: Ele geçirme.
NAİM: Uyuyan. Uykuda olan.
NAKİS: 1. Eksik. Noksan. Tam olmıyan. 2. Kusuru olan, kusurlu.
NAKİSA: Eksiklik. Kusur, ayıp.
NAKS: Noksan, eksiklik.
NÂMAHREM: 1. Şeriat bakımından düşüp kalkılması haram olan, 2. Yabancı.
NAMUS: 1. Kanun, nizam, 2. İrz, 3. Temizlik, doğruluk.
NAMUSKAR: Namuslu, Doğru.
NAMZED: 1. Nişanlı, 2. Aday.
NAR: 1. Ateş, 2. Cehennem.
NAS: İnsanlar.
NASIYE: Alın.
NAŞİ: 1. İleri gelen, 2. Dolayı, ötürü. Sebibiyle.
NAT: 1. Överek anlatma ve niteleme, 2. Hazreti Muhammed'in üzerine yazılmış kaside.
NATİK, NATİKA: 1. Söyliyen. Lâkırdı eden, 2. Fikir ederek düşünen, 3. Bir ifadesi olan.
NAZARAN: 1. Gören, bakılırsa, 2. Kıyasharak

NAZARİ, NAZARİYYE: 1. Bakışa ait, bakışla ilgili, 2. Yalnız bilgi halinde olan. Uygulanmamış.
NAZİL, NAZİLE: 1. Yukarıdan aşağıya inen, 2. Bir yere konan, konaklıyan.
NAZİR: Benzer.
NAZM: 1. Sıra, tertip, 2. Vezinli, kafiyeli söz, 4. Kuran ayeti.
NAZMEN: Manzum olarak.

NEBZE: Az şey.
NECABET: Soyululuk.
NECASET: Pislik.
NECAŞİ: Haber hükümdarı.
NECAT: Kurtulma.
NECİS: Pis, mundar.
NECS: Pis, mundar olma.
NEDAMETKAR: Pişman olan.
NEFASET: Değerlilik.
NEFH: 1. Güzel koku yayılma, 2. Rüzgâr esme.
NEFH: 1. Üfleme, şişirme, 2. Boru çalma.
Nef-i Sur, İsrâfil'in kıyamette çalacağı borunun üflenmesi, kıyamet kopması.
NEFHA: Güzel koku. Yelin bir işi.
NEFHA: 1. Üfirme, 2. Şişme.
NEFİS NEFİSE: Çok hoş giden. En beğenilen. Çok güzel.
NEFL: Vacip olmıyan ibadet. Fazladan ibadet.
NEFRET: 1. Urküp kaçma, 2. İğrenç bulup tikslenme.
NEFS, NEFİS: 1. Ruh, can, hayat, 2. İnsanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları, 3. Kişi, kendi, 4. Asıl, maya.
NEFSA: Loğusa. Yeni doğurmuş kadın.
NEFSİ, NEFİYYE: 1. Nefisten doğan şeyle ilgili, 2. Kişiyekendisine ait, onunla ilgili.
NEHAR: Gündüz. Yeyl ü nehar, gece gündüz; nısfınnehar, meridyen.
NEHC: Yol, usul.

MEHY: 1. Yasak etme, 2. Emir kipinin olumsuzu, emrin karşıtı.
 NEKİR: Mezarda ölüleri sorguya çekecek olan meleklerden birinin adı.
 NEKİR: İnkâr etme.
 NEKR: Akıllı, zeki.
 NEMİME Koğuculuk. Ağzıkararlık.
 NEMMAM: Koğucu, ara bozan. Münafık.
 NESEB: Atalar zinciri.
 NESİC NESİCE Dokunmuş şey.
 NESL: 1. Nesil, kuşak, 2. Soy döl, döş.
 NEŞ'ET: 1. Yetişme, meydana gelme, 2. İleri gelme, kaynak olma.
 NEŞR: 1. Dağıtma, yayma, 2. Herkese duyurma, 3. Gazeteye yazma, yazdırma.
 NEŞV: Bitki ve canlım bitmesi, büyümesi, büyüme, boy atma. Yeniden peyda olup hayata gelme.
 NEŞVE: 1. Sevinç 2. Hafif sarhoşluk.
 NEUZUBİLLAH: "Tanrıya sığındık" anlamındadır.
 NEVBET, NÖVBET: Bk. Növbet.
 NEVM 1. Uyku, 2. Rüya.
 NEZAFET: Temizlik, paklık.
 NEZD: 1. Yan, 2. Göre, Fikrince.
 NEZH: Temizlik, saflık. Hiçbir kötü şeyi olmama.
 NEZİH, NEZİHE: Temiz, pak.
 NEZİR: Adama.
 NEZR: Adama.

NİAM: Nimetler. Veliy-ün-niam nimetler veren.
 NİDA': Çağırma, seslenme. Ses verme.
 NİFAK: 1. Müslüman görünüp de kâfir olma, 2. İki yüzlülük, 3. Bozuşukluk.
 NİFAS: Loğusalık.
 NİFASI: Loğusalığa ait, loğusalıkla ilgili.
 NİKAT: Noktalar. Benekler.
 NİKBİN: İyimsen. işleri iyi tarafından alan, öyle gören.
 NİMET: 1. İyilik. Bahşiş, 2. Yaşama için gerekli şeyler. 3. Tanrı vergisi olan yiyecek, içecek.
 NİSAB: 1. Asıl, esas, 2. Bir malm zekâtı vermek için varması gerekli miktar. Nisab-i ekseriyet, çoğunluk derecesi: kitab-i hikmet-nisab, asıl ve esası hikmet olan kitap.
 NİSBET: 1. Bağlılık, ilgili, 2. Kıyaslama, 3. Orantı.
 NİSYAN: Unutma. Hatırdan çıkarma.
 NİŞANE: İz, alâmet.
 NİYABET: 1. Naiplik, vekillik, 2. Kadı vekilliği, kadılık.
 NİYAZ: 1. Yarvarma, 2. Dua, 3. Bazı tarikatlarda küçüğün büyüğe selâm ve duası, 4. İhtiyaç muhtaçlık.
 NÖVBET, NEVBET: 1. Kere, kez, 2. Sıra ile güdülen işte herkese düşen bölüm.
 NUKUD: Nakitler, paralar.
 NUR: 1. Aydınlık, ışık, 2. Parlaklık. Nur-i ayn, -çerşm -dide, pek sevgili kimse, en çok evlât için kullanılırdı -iman, iman parlaklığı

-mübin, -nuhustın, Muhammet peygamber; nurun alâ nur, daha iyi, daha alâ; cebel-i Nur, Cebel-ün-nur.
 NURANI: 1. Nurlu, ışıklı, 2. Görünüşi saygı uyandırır, saygı değer.
 NUSH: Öğüt.
 NUTFE: Dölsuyu.
 NUTUF: Dölsuları.
 NÜBÜVVET: Peygamberlik.
 NÜFESA: Loğsa kadın.
 NÜFUZ: 1. İçe geçme, işleme, 2. Sözü dinlenme, sözü geçer olma.
 NÜSHA: 1. Yazılı bir şeyden çıkarılan suret, 2. Muska.
 NÜZHET: 1. Eğlenme, gönül açacak yere gidip gezme, 2. Tazelik. Sevinç.
 NÜZUL: Aşağı inme.

Ö

ÖMR: Yaşama. Hayat.
 ÖRF: Şeriat ve kanunca olmayıp yerine ve zamanına göre olan gelenek ve hüküm.
 ÖRFİ, ÖRFİYE: Vaktin gereğine göre sivil idare yerine asker idaresi konma.
 ÜŞR, UŞR: 1. Üşür. Onda bir, 2. Esası şeriatın alınan, ürünlerden onda bir olan vergi. Ondalık, 3. Kuran'dan 10 ayet miktarı.
 ÖZR: 1. Suçunu söyleyerek bağışlanması için ileri sürülen sebep, 2. Suçun bağışlanması, 3. Engel.

P

PAK: Temiz, pak. Arık.
 PAYAN: 1. Son, bitim, 2. Uc, kenar.
 PAYDAR: İyice yerleşmiş, sağlam, süreklî.
 PAYE: 1. Rütbe, derece.
 PEDEK: Baba.
 PENA: 1. Sığınma, 2. Sığınacak yer.
 PENC: Beş. Penc erkân, İslâmlığın (tevhit, namaz, oruç, hac, zekât) beş şartı.
 PERESTARİ: Kulluk. Hizmet.
 PERHİZ: Dinin yasak ettiği şeylerden sıkı surette uzak durma.
 PERHİZKAR: 1. Nefsini tutan, 2. Sofu.
 PERİ: Cın tafesinin pek güzel varsayılan kadın kısmı.
 PERİŞAN: 1. Dağınık, 2. Karışık, 3. Kederli, kaygılı.
 PERTEV: Işık, parlaklık.
 PERVA: 1. Korku, 2. Çekinme, 3. İlgî, bağ.
 -PERVER: "Besleyen, besleyici, yetiştiren, eğiten" anlamlarıyla bileşik kelimeler yapılmada kullanılır.
 PEYAM: Haber, başkası tarafından gelen bilgi.
 PEYGAMBER: Tanrı tarafından haber getirip insanlara tanrı buyruklarını haber veren kimse.
 PEYGAMBERAN: Peygamberler.
 PEYKER: Yüz, surat.
 PİR: Yaşlı, ihtiyar, koca. PİRİ: Yaşlılık.
 -PÜR: Dolu. Bununla "çokluk, fazlalık, bolluk, doluluk" bildiren bileşikler yapılır.

lah, Tanrı rızası için bir karşılık için değil de sevap için rıza-i tarafeyn, iki tarafın razılığı, hoşnutluğu.

RIZK: 1. Yiyecek içecek şey. Azık, 2. Tanrının herkese nasip kıldığı nimet.

RİA YET: 1. Gözetme 2. Sayma, 3. Ağırılama.

RİA YETKAR: Sayan, Saygı gösteren.

RİBA: Faiz.

RİBA': 1. Bahar evleri, çadırlar, 2. Yaz yağmur-ları.

RİBH: Faiz, fayda, kâr.

RİDA: Belden yukarıya örtülen örtü.

RİKDAN: Rıh hokkası.

RİKKAT: 1. İncecik. Yufkalık, 2. Acıma, yürek etkilenme.

RİND: Dünya işlerini hoşgörür, aldırış etmez kimse.

RİSALET RESALET: 1. Elçilik, 2. Peygamberlik, 3. Haber ulaştırma, habercilik

RİŞVET, RÜŞVET: Bk. Rüşvet.

RİVAYET: 1. Bir söz veya olay hikâyesi, 2. Hikâye olunan söz veya olay. 3. Halk ağzına düşmüş söz.

RİYA': İki yüzlülük. Yalandan gösteriş.

RİYASET: 1. Baş olma, 2. Başlık, başkanlık.

RİYAZAT: Sofuların nefis eğitimi için kendilerine yaptıkları eziyetler.

RİYAZET: Nefsi kırma. Dünya rahat ve lezzetlerinden çekip perhizle kanaat içinde yaşama.

RUHANİ: Ruhtan ibaret olan, melek.

RUHANİYYAT: Madde âleminden gayrı âlemler.

RUHBAN: Rahipler.

RUHBANİYYET: Rahiplik, keşişlik. Dünyayı bırakarak bekâr yaşama.

RUHİYYAT: Psikoloji.

RUHSAT: İzin.

RUŞEN: 1. Aydın, parlak, 2. Belli, meydanda.

-RÜBA: "Kapan, kapıcı" anlamıyla kelimelere ulanır. Dilrûba, hoşrûba, kehrûba.

RÜBUBUYET: 1. Efendilik, 2. Tanrılık.

RÜCU': 1. Geri dönme, 2. Cayma, sözü, fikri değiştirme.

RÜKN: 1. Bir şeyin en sağlam tarafı. Temel direği 2. Kolon, direk, 3. Önemli kimse.

RÜKU': Namazda elleri dizlere dayıyarak eğilme hareketi.

RÜKUN: Bir şeye samimi olarak meyl etme.

RUYET: 1. Görme, 2. Bakma, idare etme, çevirme.

SAADE, SAADET: Mutluluk. vakt-i saadet, zaman-i saadet, Hazreti Muhammet zamanı.

SABAVET: Çocukluk.

SABİ, SABİY: Bülüğ çağına gelmemiş çocuk.

SABİT, SABİTE. 1. Yerinde duran, kımlıdarmıyan. 2. İspatlanmış, kanıt ve kanıtla belli edilmiş.

R

RABB, RABBİ: Tanrı, Yarabb, Yarabbi! Tanrım, Allahım.

RABBANİ, RABBANİYYE: Tanrıya mensup, Tanrı ile ilgili.

RABT: Bağlama, ilâştirme.

RACİH, RACİHA: Diğerinden üstün, daha evvel RAGAİB: Hazreti Muhammed'in ana rahmine doğtuğu, recep ayının ıkk cumma gecesi.

RAGBET: 1. İstek, arzu, 2. İyi kabul edilme, iyi sayılma.

RAGİBE: 1. İstenilecek şey, 2. Büyük ve pek beğenilen ihsan.

RAHİM, RAHİME: Acıyan.

RAHİM Esirgiyen, acıyan.

RAHMAN: Kullarına acıması çok olan Tanrı.

RAHMET: 1. Esirgeme, merhamet, 2. Yağmur.

RAİC, RAYİÇ: Bk. Rayic.

RAKÂBE: 1. Boyun, 2. Bir malın sahipliği, 3. Köle.

RAKİB, RAKİBE: 1. Binen, binici, 2. Taşıta binen, binmiş olan.

RAKİBEN: Binerek, binmiş olduğu halde.

RAKİD, RAKİDE: Durgun, kımlıdayıp oynamaz.

RA'NA: Râna. Güzel. Hoş görünen.

RAYİC, RAİC: Revaçta olan, sürümü olan.

RAZİK: Rızık veren.

REF': Yukarı kaldırma, yüceltme.

REFAKAT: Yoldaşlık, arkadaşlık.

RE'FET: Ziyade esirgeme, çok acıma.

REFİK: REFİKA: 1. Arkada, yoldaş, 2. Ortak. 4. Erkek eş.

REFİKA: Kadın eş.

REHAVET: 1. Gevşeklik, 2. Tembellik.

REK'AT: 1. Bel eğilmek, yüz üstü kapanmak, 2. Namazda secdeye varmazdan önce eğilmek.

REMİL, REML: Bazı işaretlerle kayıptan haber çıkarma.

RENCİDE: İncinmiş, kırılmış.

REVNAK: Parlaklık, güzellik. Tazelik, süs.

REZÂİL: Alçakça ve utanılacak işler.

REZAN: Ağır, vekarlı.

REZANET: Ağırılık, ciddilik.

REZİL, REZİLE: 1. Alçak, 2. Maskara.

REZİLE REZİLET: Kötü, fena huy.

REZZAK: Bütün yaratıkların rızkını veren Tanrı.

RİFK: Yavaşıklık. Yumuşaklık.

RİZA: 1. Hoşnutluk, memnunluk, 2. Razi olma, pekiy deme, 3. İstek, kendi isteği, 4. Tanrının yazdığına boyun eğme. Rızaen lil-

S

SABİY SABİ: Bülüğa ermemiş çocuk.

SABİYYE: Bülüğa ermemiş kız çocuğu.

SABR: Başa gelen acı şeye diş sıkıp dayanma. Sabr-i cemil, Tanrıdan gelen bir acıya sabretme sabr-i Eyyüp, eyüp peygamberin dillere destan olan sabrı.

SADAKA: 1. Tanrı hoşnutluğu, için fakirlere verilen şey, 2. (Peygamber zamanında) zekât, Sadaka-i fitr, fitre, şeker bayramında verilen para.

SÂDAT: 1. Seyyitler, ulular. 2. Hazreti Muhammet soyundan olanlar.

SADIK, SADİKA: 1. Doğru, gerçek, 2. Sadakati olan. Sadık-ul-vaad, sözünde duran; kavli sadık, gerçek söz subh-i sadık, gerçek sabah. ŞADIR, SADIRA Çıkan.

SADİR: Şaşan.

SADR: 1. Göğüs, 2. Yürek, 3. Her şeyin önü, başı, ilerisi, 4. Yüce yer.

SAFA: 1. Saflık, berraklık, 2. Rahat.

SAFFET: Bk. Safvet.

SAFH: 1. Yüz çevirme, 2. Suç bağışlama.

SAFVET: Saffet. Sâflık, temizlik, arılık.

ŞAGIR, ŞAGIRE: 1. Küçük. Ufak, 2. Büluğa ermemiş çocuk.

SAGİRE: (Öldürme veya zina etme çeşidinden olmıyan) küçük günah.

SAHÂ: Elaçıklığı, cömertlik.

SAHABE: Ashab. Sahipler, sahip çıkanlar, tutanlar.

SAHABİ: Hazretî Muhammetin kendisine görmüş olan kimse.

SAHABİYYE: Hazreti Muhammeti görmüş olan kadın.

SÂHÂT: Sahalar, alanlar.

SAHAVET: Elaçıklığı, cömertlik.

SAHB: Peygamberi görmüş kimseler.

SAHİ, SAHİY Cömert, eli açık.

SAHİB: Konuşulan, arkadaşı.

SAHİH, SAHİHA: 1. Gerçek, 2. Sağ, sağlam, 3. Tam eksiksiz.

SAHİR, SAHİRE: 1. Büyücü, 2. Büyüler gibi etki yapan güzel.

SAHRA: 1. Ova, kır, 2. Çöl. Yaban.

SAHUR: Temcit yemeği.

SAHUR: Uykusuzluk. Gece uyuyamama.

SAHV, SAHVE: Ayıklık. Akli başında uyanık olma.

SAİ: 1. Çalışan. 2. Haber götüren. Haberci.

SAİM, SAİME: Oruç tutan. Oruçlu.

SAİME: Otlığa başı boş salıverilmiş hayvan.

SÂKİT: 1. Düşen, düşmüş, 2. Yürürlükten kalkmış, önemi kalmamış.

SALÂ: 1. Cuma namazına veya cenazeye çağırarak için minarelerde okunan salavat, SALABET: 1. Katılık. Peklik, 2. Dayanma, kuvvet.

SALÂH: 1. İyilik, 2. Barış, rahatlık, 3. İyi davranış, dine bağlılık.

SALAHİYYET: 1. Bir işi yapmaya veya ona karışmaya haklı olma. Vazife dolayısıyla haklı olma, 2. Bir dâvaya bakabilme.

SALÂT: 1. Namaz, 2. Hazreti Muhammet "aleyhisselâat vesselâm, -salâvatullahi aleyh, sallâllahü aleyhi ve sellem" dualarından birini okuma.

SALÂVAT: 1. Namazlar, 2. Hazreti Muhammete dua okumalar.

SALİH, SALİHA 1. İyi, yarar, 2. Salâhiyetli, hakkı olan, 3. Din buyruklarına uygun davranış SALİM, SALİME: 1. Sağ. Sağlam, 2. Noksansız, 3. Korkusuz, emin olan.

SAMİ, SAMİYYE: Yüksek, yüce.

SAMİ: 1. İşiden, 2. Dinliyen, 3. Dinleyici.

SAMİİN: Dinleyiciler.

SAMİMİ, SAMİMİYYE: Yüreğin içinden gelen. Ciddî, gerçek.

SANİ: Yapan, işliyen. Yaradan. Sanî-i hakikî Tanrı.

SANİH SANİHA: Zihin ve fikirde olup çıkan, fikre doğan.

SARAHAT: Açıklık. Açık anlatım.

SARAHATEN: Açık açık. Açıktan açığa.

SARİH: 1. Açık, 2. Belli, 3. Sade, halis.

SATH: 1. Bir şeyin dış tarafı, yüz. 2. Üstten görünen kısım.

SATHAN' Dıştan, dış yüzden.

SATHI SATHİYYE: 1. Dış yüzle ilgili, 2. Derinden değil, üstünlük.

SAVM Oruç.

ŞAVT: 1. Ses, 2. Bağırma.

SÂY: 1. Çalışma, çabalama, emek, 2. Geçinmek için iş işleme.

SAYD: Av.

SEBAT: Yerinde durma. Kimıldamama. Bisebat sebatsız, bir şey ve bir yerde durmaz, geçici.

SEBB: Sövm. Sövip sayma.

SEBT: Bir yere yazma. Yazı halinde tutma.

SECDE: Namazda eğilip yere kapanma, yüzünü yere sürme. Secde-i sehv, namaz sırasında yapılan bir yanlış için secdeye varma; secde-i şükran, büyük bir sevince karşılık yapılan secde.

SECİYYE: Tabiat. Huy, yaradılış,

SEFAHET: 1. Sonunu düşünmeden gereksiz yere elindeki harcama, 2. Yasak şeylere, eğlence ve zevke düşkünlük.

SEFER: 1. Yolculuk, 2. Savaşa gitme. Savaş, 3. Askerin savaşa hazır bulunma hali.

SEFERİ: 1. Yolculukla ilgili, 2. Savaş ile ilgili, 3. Bazı din buyruklarını hafifletici yolculuk ile ilgili.

SEHA: Beyin zarı.

SEHA, SAHA: Bk. Saha.

SEHV: Yanlış. Sehvi kalem, yanlışlıkla yazma -mürettip, dizgici yanlış, -tertip dizme yanlış

SEHVEN: Yanlışlıkla. Yanılarak.

SEKERAT: Sarhoşluk.

SEKTE: 1. Durgunluk, kesilme, 2. Bozukluk, zarar, 3. Kanın birdenbire durması. Damla.

SELAM 1. Barış, rahatlık, 2. Son, iyi ve hayırlı olma.

SELAMET, SELAME: 1. Salim olma, 2. Emin olma, 3. İyi son, 4. Kurtulma, 5. İbarenen düzgün ve doğru olması.

SELÂSE: Uç.

SELBİ SELBİYYE: Olumsuzlukla ilgili.

SELEF: 1. Bir yerde başka birinden önce bulunmuş olan kimse, 2. Eski adam.
 SELİM, SELİME: Kusursuz. Sağlam.
 SEMA'İ, SEMAİ: 1. Gökle ilgili, 2. Tanrıdan olan, Tanrı işi.
 SEMERE: 1. Yemiş, 2. Fayda. Kâr, 3. Sonuç, elde edilen şey.
 SEM'İ, SEMİYYE: İştirmekle ilgili.
 SENA': Överek ve ululuyarak niteleme.
 SERİYYE: Düşman üzerine yollanan asker takımı.
 SETR: Örtme, kapama. Setr-i avret, ayıp yerlerin kapama.
 SETRİ UYUB: Ayrıları örtme.
 SEVAİM Başı boş otlayan hayvanlar.
 SEYYİAT: 1. Kötülükler. 2. Suçlar, günahlar, 3. Kötülük karşılığı çekilenler.
 SİDDİK, SİDDİKA: Pek doğru, hiç yalan söylemez.
 SİDDİKİYYET: Aşırı doğruluk.
 SİDK 1. Doğruluk. Gerçeklik, 2. Yürek temizliği.
 SİLA: 1. Ulaşma, 2. Yurdu, hısım akrabayı gidip görme, 3. Bahşiş, armağan.
 SİRRAN: Gizli olarak, gizlice.
 ŞİHR: 1. Büyü, 2. Büyü kadar etkili şey, fetanlık.
 SİNN, SİN: 1. Diş, 2. Yaş.
 SİRAYET: 1. Geçme. Bulaşma, 2. Geçme, yayılma. Dağılma.
 SİRET, SİYRET: Bk. Siyret.
 SİRKA, SİRKAT: Hırsızlık. Çalma.
 SİYANET: Koruma
 SİYER: 1. Yollar, gidisler, 2. Konusu Hazreti Muhammetin hayatı olan kitap.
 SİYERİ ENBİYA: Peygamberler tarihi.
 SİYRET: 1. Bir kimsenin içi, tabiatı. 2. Hal tercümesi.
 SÜ: Kötülük. Fenalık. Sü-i ahlâk, ahlâk kötülüğü, kötü ahlâk; -hal, hal; durum kötülüğü, istimal, kötüye kullanış; -kast, cana kıymaya hazırlanma, -muamele, fena muamele; -niyet, kötü, bozuk niyet; -telâkki, kötüye çekme, -zan, kötü sanma.

SUDUR: Meydana çıkma. Olma.
 SUGRA: Küçük önerme.
 SUGRA: Daha veya pek küçük.
 SUKUT: 1. Aşağı inme, düşme, 2. Sarkma, 3. Büyük bir mevkiden ayrılmış olma.
 SULB: 1. Omurga kemiği, 2. Döl.
 SULEHA: Salih insanlar.
 SULH: 1. Barış, 2. Rahatlık, 3. Uyuşma, uzlaşma.
 SULHAN: Barış yoluyle.
 SUN': İş yapma.
 SUR 1. Büyük boynuzdan boru, 2. Kıyamet günü İsrâfilin üfleceği boru.
 SURETA Görünüşte.
 SUVAR: Sula.
 SÜBBUH: Tanrı.
 SÜBHA: 1. Doksan dokuzlu tespih, 2. Tespih tanesi.
 SÜBHADAR: Tespihli.
 SÜBHAN: Tanrı. Sübhanallah, Tanrıyı takdis ve tenzih edirim.
 SÜBHANİ, SÜBHANİYYE: Tanrı ile ilgili.
 SÜBUT: Meydana çıkma. Kesin ve aydın olarak belirme.
 SÜCUD: Namazda veya kulluk göstermek için yüzü yere sürme, vere kapanma.
 SÜFEHA: Sefihler.
 SÜFERA: Elçiler.
 SÜHULET: 1. Kolaylık, 2. Kolaylık aracı, 3. Yavaşlık,
 SÜKNA: Oturulan yer.
 SÜKÜN: 1. Durma, 2. Rahat, 3. Durgunluk, 4. Dinme, kesilme.
 SÜKÜNET: 1. Durgunluk, 2. Rahat.
 SÜKÜNETGAH: Dinlenme yeri.
 SÜKÛT: Susma. Lâkırdı söylememe.
 SÜLÛS: Üçte bir.
 SÜNEN: Sünnetler.
 SÜNNET: Hazreti Muhammetin yaptıklarıyla söylediklerinden her biri.
 SÜNNİ: Ehl-i sünnetten olan.
 SÜNÜ': Taze, boy ve biçimi güzel olan.
 SÜRUR: Sevinç.
 SÜTRE: Perde, örtü.

Ş

ŞAHADET: 1. Şahitlik, tanıklık, 2. Bir şeyin gerçekliğine inanma.
 ŞAİBE: Leke. Eksiklik.
 ŞAM: Akşam Şam ü seher, akşam sabah.
 ŞAMİ, ŞAMİYYE: Şam şehriden olan. Şam şehri ile ilgili.
 ŞAMİH: 1. Yüksek, yüce, 2. Kibirli, azametli,
 ŞAMİL, ŞAMİLE: 1. Kaphyan, çevreliyen, 2. Genel. Herkese ait.
 ŞARAB: Şarap.
 ŞARIK, ŞARIKA: Doğup parlayan.

ŞÂRİ': 1. Kanun koyan, 2. Şariat koyan.
 ŞAVT: Hacı olmak töreninde Hacer-i Esved'i dolaşma.
 ŞAYİ', ŞAYİA: 1. Duyulmuş, işidilmiş, 2. Ortaklar arasında pay edilmemiş.
 ŞAYİA: Yayılmış haber.
 ŞE'ÂİR: Âdetler törenler.
 ŞEB: Gece.
 ŞECAAT: Yiğitlik, yüreklilik.
 ŞEDD: 1. Sıkı bağlama, sıkma, 2. Hızlı, çabuk gitme.

ŞEFAAT: Bağışlanmasını dileme. Birine arka olma, sahip çıkma.
ŞEFFAF: Bakıldığı zaman arkasındaki cisim görülen. Saydam
ŞEFİ: 1. Fıç bağışlanması için araya giren, 2. Satılacak bir mal için almada üstünlük hakkı olan.
ŞEFİK, ŞEFİKA: Şefkatli, acıyıp esirgiyen.
ŞEFKAT: Acıyarak ve esirgiyerek sevmek.
ŞEFKATNİSAR: Şefkat saçan, şefkat dağıtan.
ŞEHAMET: Akıllıklıkla birlikte olan yiğitlik.
ŞEHVAT: 1. Kuvvetli istekler, 2. Nefis düşkünlükleri.
ŞEHVET: 1. Şehvet. Bir şeyi sevip ziyade isteme, 2. Nefis, 3. Cinsel istek.
ŞEK, ŞEKK: Sanı, zan. Bişek şüphesiz.
ŞEMATET: Şamata. Kuru gürlüğü.
ŞER: Tanrı buyruğu, ayet, hadis icma-i ümmet esaslarıyla kurulmuş din kuralları.
ŞER'AN: Şeriat bakımından. Şeriate göre.
ŞER'İ, ŞER'İYYE: Şeriate ait, şeriatle ilgili. Hükmi-şer'i şeriate uygun hüküm.

ŞERİAT: 1. Doğru yol, 2. Tanrı buyruğu, 3. Ayetler, hadisler, icma-i ümmet, imamların içtihadı ile kurulmuş temel.
ŞERİF, ŞERİFE: 1. Kutsal, mübarek, 2. Soylu, 3. Peygamber soyundan olan.
ŞETM: Sövme Sebb ü şetm, sövüp sayma.
ŞEVK: 1. Şiddetli istek, 2. Keyif, istek, neşe. 3. Işık.
ŞEVVAL: Arabi ayların onuncusu olup ilk üç günü ramazan (şeker) bayramıdır.
ŞİAR: 1. İz, işaret, 2. Ayrıcı, işaret, 3. Adet. İyi ve ayırdedici âdet.
-ŞİAR: "İyi, üstünlük veren işaret, âdet" anlamıyla kelimelere katılır.
ŞİHAB, ŞEHAB: Kıvılcım
ŞİRK: Tanrıya ortak koşma.
ŞUUR: Anlama, anlayış.
ŞUFEA: Şefaathçiler, tarafı çıkanlar.
ŞUHEDA: Şehitler.
ŞUHUR: Aylar.
ŞUKRAN: İyilik bilme.

TAABBÜD: Kulluk etme, ibadet etme. Tapma, tapınma.
TAACCÜL: Acele etme, Acelecilik.
TAAM: Yemek.
TAAKKUL: Zihin yorarak anlama. Akıl erdirmesi.
TAALLÜK: 1. Asılı olma, asılma, 2. İlişik, ilgi, 3. Dünya ilgisi.
TAALLÜM: Öğrenme, belleme. Okuyarak ders alarak elde etme.
TAAM: Yemek. Bâ'd-et-taam, yemekten sonra; esna-yi taamda, yemek sırasında, kabl-et-taam, yemekten önce.
TAASSUB: 1. Birine taraflı olma, 2. Din işlerinde aşırı tarafsızlık edip başka dinde olanlara düşman oluş.
TAAT: 1. Tanrı buyruklarına uymak, 2. İbadet.
TAAVVÜD: Hasta ziyaretine gitme.
TAAYYÜN: Meydana çıkma. Belli olma.
TAAYYÜŞ: Yaşama. Geçinme.
TAB': 1. Tabiat huy, 2. Mühür ve damga basma.
TAB'AN: Tabii olarak, kendiliğinden. Yaradılıştan.
TABASBUS: Alçakça yalvarma, yaltaklanma.
TÂBİ: 1. Birinin arkası sıra giden, ona uyan, 2. Birine bağlı olan emri altında bulunan.
TÂBİF: Hazretî Muhammedi görmüş olanlar zamanında yetişmiş olan ikinci nesil. Müslümanı.
TABİİN: Hazretî Muhammedi görmüş olanları görüp onlardan hadis dinlemiş olanlar. Tebe-i tâbiin, tâbinden birinden, yani ikinci derecede olarak, hadis nakletmiş olan.

TÂBİR: 1. İfade, anlatım, 2. Bir anlamı olan söz, 3. Deyim, 4. Terim, 5. Rüya yorumu.
TA'CİL: Acele ettirme, çabuklaştırma, sıkıştırma.
TA'DİL: 1. Doğrultma, doğrulaştırma, doğrulama, 2. Değiştirip hafifletme.
TAFDİL: Birini öbüründen üstün tutma.
TAFSİL: Geniş olarak ve her yanını ayrı ayrı bildirme. Uzun uzadıya açıklama.
TAGLİZ: 1. Kabalaştırma, 2. Kaba söyleme.
TAGRİR: Müşteriyi aldatma.
TAGYİR: 1. Başkalaştırma, Değiştirme, 2. Bozma.
TAHAKKUD: Kinlenme.
TAHAKKUK: Gerçek olduğu belli olma. Meydana çıkma.
TAHARET: 1. Temizlik, 2. Temizlenme.
TAHARRİ: Araştırma, Seçme için inceleme.
TAHAVVUN: Hain olma. Hiyanet etme.
TAHDİ: Hile edip aldatma.
TAHİR, TAHİRE: 1. Temiz, 2. Aptes bozan şeylerden biri bulunmayan,
TAHİYYE, TAHİYYE: Birine "Tanrı ömür versin" diyen selâm.
TAHİYYE, TAHİYYE: Birine "Allah ömür versin" diyen selâm
TAHKİR: Hor ve hakır görme. Horlama, alçaltma.
TAHMİD: Şükretme.
TAHRİK: 1. Oynatma, kımıldatma, 2. Harekete getirme, etki yapma, 3. Kışkırtma, 4. Hareketleme, harekete ile okuma,

TAHRİM: 1. Din bakımından kutsal sayıp yaklaşmayı yasak etme, 2. Haram kılma. Kerahat-i tahrimiyeye, sıkı olarak mekruh (Tahrimat).

TAHRİME: 1. Namazda başlarken söylenen tekbir.

TAHRİMİ, TAHRİMİYYE: Harama ait, haram ile ilgili.

TAHRİR: 1. Yazma, 2. Yazı olarak meydana getirme, 3. Kaydetme, kayde geçirme. 4. Hür kılma, azat etme Tahrir-i rakaba, köle veya cariye azat etme.

TAHSİN: Beğenip alkışlama.

TAHSİN: Kale gibi sağlamlaştırma.

TAHSİS: Bir şeyi birinin veya bir yerin kılma. Bir şey için ayırma.

TAHUR, TAHURE: Pek temiz. Temizleyici.

TAHVİF: Korkutma, ürkütme.

TAİB, TAİBE: Tövbe eden.

TAİF, TAİFE: 1. Tavaf eden, 2. Dönen, dolaşan **TAİF:** Arabistan yarımadasında, Mekke yakınında bir kasaba.

TAKABBÜL: Kabul etme. Üstüne alma.

TAKADDUM 1. İleri geçme, ileride bulunma, 2. Zamanca, mevkiye ileri bulunma, önde bulunma.

TAKARRUBAT: Kurbanlar, kurban kesmeler. **TAKARRÜB:** 1. Yaklaşma, yanaşma, 2. Vakıti yakın gelme.

TAKARRÜR: 1. Yerleşme, 2. Kararı verilme.

TAKDİM 1. Öne geçirme, ileri sürme, 2. Bir büyüğün önüne bir şey götürme, bir şey verme, 3. Sunma, 4. Birini başka birine tanıtmak. Takdim ü tehir, bir ibaredeki sözlerin yerlerini değiştirerek düzeltilme.

TAKDİR: 1. Kader. Tanrının yaratıkları hakkında olan ezeldeki kararı, 2. Değer biçme, 3. Değer tanıma, 4. Beğenme, 5. Sayma, öyle sanma. **TAKDİS:** 1. Kutsal sayma, 2. Tanrıya şükretme, 3. Ululama, büyük saygı gösterme.

TAKSİR: 1. Kısaltma, 2. Bir işi eksik yapma. Kusur etme. Pürtaksir, çok kusurlu, kabahatli.

TAKVA: Tanrıdan korkup dinin yasak ettiği şeylerden çekinme.

TAKYİD: 1. Kayıtlama, 2. Bağlama, 3. Bukaya yurma, vurulma.

TALÂK: Boşama, Nikâhlı eşten ayrılma.

TALEB: 1. İsteme, dileme, 2. İstek.

FALİ: 1. Sonradan gelen, 2. İkinci derece.

TA'LİM: 1. Öğretme, belletme, 2. Okutma, ders verme.

TA'LİMAT: Bir iş hakkında nasıl davranılacağı gösteren emir.

TAMA': Doymazlık. Çok isteme. Aç gözlülük. **TANZİF:** Temizleme.

TANZİM. 1. Suralama, sıraya koma, dizme, 2. Düzen verme.

TANZİR: 1. Benzetme, 2. Benzerini meydana getirme.

TÂRİK: Sabah yıldızı. Venüs.

TARZİYE: 1. Razi ve hoşnut etme, 2. Bir kusura karşı özür dileme.

TASADDUK: Sadaka verme.

TASARRUF: 1. Sahip olma, 2. İdare ile kullanma, tutum, 3. Bir kadın eş alma.

TASAVVUR: 1. Zihinde şekillendirme, kurma, 2. Zihne, hayale getirme, 3. İstek, dilek, kurma.

TASDİK: Gerçek olduğunu söyleme.

TASRİH: Açık açık anlatma.

TASVİR: 1. Resmini yapma, 2. Resmini yapar gibi anlatma, 3. Resim

TATAVVU': Nafile namazı kılma.

TATHİR: Temizleme, paklama.

TAVAF: 1. Etrafını dolaşma, 2. Hacı olmak için Kâbe'nin etrafını dolaşma.

TAVATTUN: Yerleşme. Yurt tutma, yurtlanma.

TA'YİN: Ayırma, belli etme.

TAYYİB, TAYYİBE: İyi, hoş.

TAZARRU': Kendini alçaltarak yalvarma.

TA'ZİM: Tâzim 1. Büyütme, ağırlama, 2. İkrâm etme. Saygı gösterme.

TA'ZİMAT: Hürmetler, saygılar.

TAZİM KARANE: Saygı gösterir bir vaziyette.

TA'ZİR: Tekdir etme. Azarlama.

TAZYİK: 1. Sıkıştırma, 2. Zorlama, 3. Sıkıntı verme.

TEADUD: Kol kola tutunma. Birbirini tutma, karşılıklı yardımda bulunma.

TEAHHUR 1. Geri kalma, 2. Gecikme.

TEALA: "Yüksek olsun" anlamında fiildir. Tanrı adıyla kullanılır, Allahüteâlâ, Hak tealâ ve takaddes.

TEALÜM: Bir şeyi herkes bilme. Bir şey herkesçe bilinme.

TEAMÜL: 1. İş. Muamele, 2. Bir işin oluşu.

TEAVÜN: Birbirine yardım etme, yardımlaşma.

TEB'A: Uyruk.

TEBAREKE: "Mübârek etsin" anlamıyla dua deyimidir. Tebarekâllah, Tanrı mübarek etsin.

TEBAŞİR: 1. Müjde, 2. Her şeyin ilk zamanı.

TEBÇİL: Ululama, ağırlama.

TEBDİL: Değiştirme. Başka kılığa koyma.

TEBDİLEN: Değiştirerek.

TEBEAN. Uyararak, uymak suretiyle.

TEBEDDU: Ehl-i sünnetten iken başka mezhebe girme.

TEBEDDÜL: Değişme. Başkalaşma.

TEBERRU: Bağış.

TEBERRÜK: Uğur sayma.

TEBERRUKEN Uğur sayarak.

TEBEYYÜN: Meydana çıkma. Görülüp anlaşılma.

TEBİD: Ebedileştirme.

TEBŞİR: Müjde verme. Müjdeleme.

TEBZİR 1. Dağıtma, serpmek, 2. İsrâf.

TECAVUZ: 1. Ötesine geçme, aşma, atlama.

TECDİD: Yeni etme. Yenileme. Yenileme.

TECEDDÜD: Yenilenme. Tazelenme.

TECELLİ: 1. Görünme, 2. Tanrı kudret ve sırrının kişilerde ve eşyada eserinin görünmesi. 3. Tanrı lutfuna uğrama.

TECERRÜD: 1. Soyunma, 2. Her şeyden boş olma, 3. Bütün ilgilerden geçip Tanrıya bağlanma, 4. Evlenmeyip bekâr olarak yaşama.

TECEVVÜZ: 1. Caiz olmayı caiz görme, 2. Sözü mecaz olarak söyleme.

TECEZZİ, TECEZZÜ: Eczaya ayrılma, parça parça bölünme. Ufalanma.

TECHİZ: Gerekli şeyleri tamamlama. Donatma, donatım.

TECVİD: Kuran'ı okuma kurallarını yazan kitabın adı. Bu okumayı öğreten bilim.

TECVİZ: İzin verme. Yapılmasına razı olma.

TEDAHÜL: 1. Birbiri içine girme, 2. Bir takstitin ödenmeden öbürünün gelmesi. Ödenmede gecikme.

TEDBİR: 1. Bir işin sonunu düşünerek başarısını sağlama çaresine başvurma, 2. Bir işin başarısı için düşünülen yol.

TE DİB: 1. Terbiye verme, eğitime, 2. Edeplendirme, Terbiyesini verme.

TEEDDÜB: Edeplenme. Çekinme.

TEEFFÜF: Öf öf diye sıkıntıyı belli etme.

TEEHHÜL: Evlenme.

TEELLÜM: Kederlenme. Eseflenme.

TEENNİ: Yavaş davranma. Yavaşlık. Gecikme.

TEFAHHUR: Övünme, kurulma.

TEFAHUR: Övünme.

TEFAVÜT: İki şey arasındaki fark.

TEFECCÜR: Tan yeri atma, fecir zamanı olma.

TEFEDDÜTEN: Tamâ.

TEFEKKÜR: Düşünme. Akıl yorma.

TEFERRU': 1. Dallanıp budaklanma, 2. Birçok bölüme ayrılma.

TEFE'ÜL: 1. Uğur sayma, 2. Fala bakma, fal açma.

TEFRİK: 1. Ayırma, 2. Ayı tutma, seçme.

TEFRİŞ: 1. Yayma. 2. Döşeme.

TEGAYÜR: Birbirine karşı olma.

TEGAYYÜR: Başkalaşma. Karşıt olma.

TEHALÜK: İstekle atılma. Tehlikeye aldırma. Birbirini çiğneyecek gibi koşuşma.

TEHAVÜN: Aldırış etmeme. Önemsiz görme. Hafifseme.

TEHECCİ: Heceleme.

TEHİ, TEHİY: Boş Tehidest, eli boş, züğürt.

TEHİR: Geriye bırakma. Geciktirme.

TEHİNİYET: Kutlama, mübarekleme.

TEHZİB: Düzeltme. Temizleme. İslah etme.

TEKABÜL: 1. Karşı karşıya gelme. Yüzleşme, 2. Karşılık olma, bir şeye karşılık olma veya yerini tutma.

TEKÂMÜL: Olgunlaşma.

TEKARÜB: Birbirine yakın gelme, yaklaşma.

TEKASÜL: Uşenme, kayıtsızlık.

TEKBİR: "Allahü ekber" (Tanrı uludur) sözünü söyleme.

TEKDİR: 1. Bulandırma, 2. Kederlendirme, Keder verme, 3. Azarlama.

TEKEBBÜR: Kibirlenme, ululuk satma.

TEKELLÜF: 1. Güçlüğe katlanma, 2. Özenme, gösterişe kapılma, 3. Gösteriş, üzenti. Yapmacık davranış. Bilâ tekellüf, bî tekellüf, külfetsiz, sıkıntısız, üzenmeden.

TEKELLÜM: Söyleme. Lâkırdı etme.

TEKEMMÜL: Olgunlaşma. Kemale gelme.

TEKESSÜR: Çoğalma.

TEKESSÜR: Kırılma.

TEKEVVÜN: Var olma. Meydana gelme.

TEKFİN: Kefene sarma. Kefenlenme.

TEKLİF: Eziyetli bir şey isteme.

TEKRİM: Ululama, saygı gösterme.

TEKRİMEN: Saygı göstererek. Saygı olarak.

TEKSİR: Kırma.

TEKVİN: 1. Var etme, 2. Yaratma. Alem-i tekvin, vücut ve hudus âlemi.

TELÂFFUZ: Bir harf veya kelimeyi seslerini iyi çıkararak söyleme.

TELAFİ: Elden çıkmış bir şeyin veya o değerde olanın yerine getirilmesi.

TELAKİ: Birbirine ulaşma. Kavuşup birleşme.

TELBİYE: Hacıların ziyaret sırasında "Leb-beyk" diye selennemeleri.

TELEF: 1. Yok etme, öldürme, 2. Bozma.

TELEHHİ: Oynama. Oyunla vakit geçirme.

TELEVVÜN: Renkten renge girme. Renk değiştirme, 2. Döneklik. Kararsızlık.

TELEZZÜZ: Tat alma. Zevke gitme. Hazzetme.

TELİFAT: Yazılmış eserler.

TEMAŞA: 1. Bakıp seyretme, 2. Gezme.

TEMAYÜL: Bir tarafa eğilme, çarpılma.

TEMAYÜZ: Yükselme, üstün olma.

TEMELLÜK: Yaltaklanma.

TEMETTU': Kâr etme, kazanma.

TEMLİK: Birine mülk kazandırma. Mülkü ona verme, onun üstüne etme.

TEMYİZ: 1. Ayırma, seçme, 2. İyiyi kötüden ayırdetme.

TENAHNUH: Boğazını tekrar tekrar hırıltatıp soluma.

TENASÜL: 1. Birbirinden doğuş üreme. 2. Türeme, nesil yetiştirme.

TENBİH: 1. Uyandırma, 2. Sıkı emir verme.

TENCİS: Mundarlaştırma.

TENEŞŞÜR: 1. Haber yayılıp duyulma, 2. Cenaze yıkanma.

TENEVVU': Birkaç çeşit olma, çeşit çeşit.

TENEVVÜR: Parlama, ışıldama.

TENFİR: İğrendirme, tiksindirme.

TENFİS: Soluklandırma.

TENKIT: Kötüsünü çıkarma, temizleme.

TENKİD: Tenkid.

TENMİYE: Nemalandırma.

TENNUR: 1. Fırın, 2. Fransızcadan etuve karışığı.

TENVİR: Aydınlandırma.

TENZİH: 1. Kabahat ve eksigi yok etme, 2. Tanrının hiçbir eksikligi ve insan niteligi bulunmadigina inanip bunu soyleme.

TENZİL: 1. İndirme, aşağılama, 2. Azar azar indirme.

TERAKKİ: 1. Yukarı kalkma, yükselme, 2. Çoğalma, artma, 3. İlerleme. İleri gitme, 4. Bilgi ve medeniyette ilerleme.

TERAVİH Ramazan geceleri yatısı namazından sonra kılınan yirmi rekâtlık namaz.

TERCİH: Bir şeyi ötekinden üstün tutma, daha ziyade beğenme. Tercih bilâ müreccah, sebep-siz bir üstün tutma.

TEREKE TERİKE: Bir ölünün bıraktığı malların hepsi. Tereke.

TEREKKÜB: Birkaç parçadan meydana gelme.

TERESSÜL: Acele etmeden yavaş yavaş yapma

TERETTÜB: 1. Sıralanma. Sırası gelme, 2. Gerekme, 3. Sonuç olarak çıkma.

TERGİB: İstek verme, isteklendirme.

TERK: 1. Bırakma, koyverme, salıverme, 2. Vazgeçme.

TERTİB: 1. Sıralama. Sıraya koyma. 2. Hazırlama, 3. Düzen.

TERVİC: 1. Değerini artırma, 2. Geçirme, yaptırma.

TERVİHA: Ramazan geceleri kılınan namazın her dört rekâtı.

TERVİYE: Sulama. Su verme.

TESANÜD: Dayanışma.

TESBİH: 1. Süphanallah' sözünü soyleme. 2. Tespih..

TESBİHAT: 1. Tespihler, 2. Dualar.

TESEHHÜR: Gece uyuyamama. Uyanık kalma.

TESETTÜR: Örtünme, gizlenme.

TESE'ÜL: Dilenme.

TESHİR: Zaptetme, ele geçirme.

TESHİR: Büyü yapma. Büyüleme.

TESİR 1. Narh koyma, 2. Ateşi yakıp alevlendirme.

TESLİHAT: Kolaylık.

TESKİYE: 1. Su verme, suvarma, 2. Sulama.

TESLİMİYYET: Boyun eğme. Teslim olma.

TESMİ': İŝittirme, duyurma.

TEŞEFFİ: 1. İyi olma, 2. Rahatlanma. Üc alma.

TEŞEHHÜD: Namazda oturulduğu zaman "ettehiyyat" suresini okuma.

TEŞETTÜT: Birçok dallara ayrılma. Ayrılaşma, çatallaşma.

TEŞE'UM: Uğursuz gözüyle bakma.

TEŞHİR 1. Ŝöhretlendirme, 2. Bir şeyi herkesin göreceği gibi yayıp gösterme, 3. Silâh çekme, 4. Bir suç sahibine verilen ibret olmak üzere, herkese gösterilme cezası.

TEŞKİL: 1. Bir şeye şekil, suret verme, 2. Vücut verme, meydana getirme.

TEŞMİ': Balmumuna baturma. Mumlama.

TEŞMİL: 1. Ehrama bürünme, 2. Genişletme, ŝümüllendirme.

TEŞRİ': 1. Peygamberin şeriate dair buyrukları.

TEŞRİH: 1. Açma, yayma, inceden inceye didikleme. 2. Bir ölü gövdesini kesip parçalara ayırma, otopsi. 3. Anatomi, 4. İskelet.

TEŞRİK: 1. Ortak etme, 2. (Tanrıya) ortak koşma. Teşrik-i mesai, işbirliği.

TEŞRİK: Pastırmanın güneşte kurutulması Eyyam-üt-teşrik, çöl Araplarının kurban etlerini kuruttukları zilhicrenin on bir, on iki ve on üçüncü günleri.

TEŞVİK. Ŝevklendirme.

TEŞYİ': Uğurlama, Selâmetleme.

TETAVVU': Nafile namazı kılma.

TETAYÜR: 1. Uçuşma, uçuşup dağılma.

TEVAFUK: Uyma. Uygun gelme.

TEVAFÜR: Çoğalma, artma.

TEVAKKİ: Sakınma, çekinme.

TEVAKKUF: 1. Durma, 2. Olması bir şeye bağlı. O olmadıkça öteki olamaz

TEVALİ: Arası kesilmeden sürüp gelme. Bir-biri arkasından gelme.

TEVARİ: Bir şeyin arkasına gizlenip görünmez olma.

TEVARÜD: Birbiri arkasından gelme. Her taraftan gelip birikme.

TEVASUL: Ulaşma. Birleşme.

TEVATÜR: Bir haberin ağızdan ağıza geçerek yayılması.

TEVAZU': Alçakgönüllülük.

TEVBE, TÖVBE: Bk. Tövbe.

TEVCİH: 1. Yönetme. Döndürme, 2. Bir kimseye bakma veya söz atma, 3. Mâna verme, yorumlama.

TEVDİ': 1. Bırakma, emanet etme. 2. Vedalaşma.

TEVECCÜH: 1. Yönelme. Doğrulma. Bir yöne doğru gitme. 2. Gelme, yanaşma, 3. Sevgi, hoşlanma. İyi gözle görme.

TEVEHHÜM. Kurma, sanma. Asılsız şüpheye düşme.

TEVEHHÜS: Bir işe dikkatle koyulma.

TEVEKKÜL: İşi Tanrıya bırakıp kadere razı olma, güvenme.

TEVELLÜD: Doğma.

TEVERRUK: Yapraklanma.

TEVEYYÜL: Vaveyla etme. Bağırıp, ah etme.

TEVFİK: 1. Uydurma. Uygunlaştırma. 2. Tanrı yardımı.

TEVHİD: 1. Bırak şeyi bir etme, birleştirme, 2. Birliğine inanma, bir sayma, 3. Lâilâhe sözünü tekrarlama.

TE'VİL: Bilinen anlamından başka bir anlamla yorumlama. Başka mâna verme.

TEVKİL: Birini vekil etme.

TEVKİD: 1. Doğurma. 2. Doğurtma.

TEVLİYET: Vakıf işine bakma görevi. Mütvellilik.

TEVVAB: Kullarının tövbesini kabul eden Tanrı.

TEYAKKUN: Tam ve iyiden iyi bilme.
TEYAKKUZ: 1. Uyanma. Uykudan kalkma, 2. Uyanıklık, göz açıklığı.
TEYEMMÜM: Su bulunmadığı yerde temiz toprak ve başka şeylere ellerini sürerek aptes almak.
TEZELLÜL: Zillete katlanma. Kendini alçak tutma. Alçalma.
TEZEVVÜC: Evlenme. Kadın eş alma.
TEZKİR: Hatıra getirme, hatırlatma.
TEZKİYE: Temize çıkarma. Açıktan temizlenme, 2. Birinin halini tanımayanlardan soruşturma, 3. Malın zekâtını verme.
TEZVİR: 1. Yalan karıştırma, 2. Dolandırma. Hile kullanma.
TEZYİN: Süsleme.
TİLAVET: Güzellik, güzel olma. Sevimli olma.
TİYNET: Yaradılış.
TİLAVET: Güzel sesle ve kuralla (Kuran) okuma.

TÖHMET: İşlenildiği sanılan henüz gerçekliği meydana çıkmamış suç.
TÖVBE, TEVBE: Tövbe.
TÖVBEGÜZAR: Tevbe edici olan.
TÖVBEKAR: Tövbeli, tövbe etmiş.
TÖVBEKARİ: Tevbe etme.
TÖVBEŞİKEN: 1. Tövbesini bozan, 2. Herkesin tövbelerini bozduran.

TUGYAN: 1. Taşma, taşkınlık, 2. Azgınlık.
TUHFİ: 1. Armağan, 2. Yeni çıkma, görülmemiş güzel şey.
TUL: 1. Uzunluk, boy. 2. Zaman çokluğu
TULANİ: Boyuna.
TULU: 1. Doğma. Bir gök cisminin doğudan görünmesi. 2. Görümce, meydana çıkma. Zihne gelme.
TUHR: Kadının iki aybaşı arasındaki temizlik devresi.

U

UBUDİYYET: 1. Kulluk, kölelik, 2. Bağlılık, aşırı mensupluk.
UBUSET: Yüz ekşiliği. Çehre çatıklığı, somurtkanlık.
UCB: Kendini beğenmişlik. Kibir gurur.
UHDE: 1. Söz verme. Bir işi üzerine alma, 2. Bir kimsenin üstünde olan iş. 3. Becerme, yapma, 4. Sorumluluk.
UHDELERİNE DÜŞEN: Üzerine aldıkları.
UHREVI, UHREVİYYE: Ahirete ait, ahiretle ilgili.
ÜKAD: Düşümler.
ÜKUBÂT: Cezalar, azaplar.
ULUHİYYET, ULUHİYYET: Tanrılık, Allahlık
ULÜLAZM: Azim sahipleri. Peygamberliklerini büyük bir dikkatle yerine getirmiş olan Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammet.
ULÜLELBAB: Akıl sahipleri.
ULÛM İlimler, bilimler.
ULVİ, ULVİYYE: 1. Yüce, 2. Göğe veya mânevî âleme mensup.
ULVİYYAT: Mânevî yücelikler.
ULVİYYET: Yücelik, yükseklik. Büyüklük.
UMRE: Hacılık için belli olan vaktin dışında

Kâabe'yi Mekke ile öteki kutsal yerleri ziyaret etme.
UMÛM: 1. Genel olma, 2. Hep, herkes. Alelumum, genel olarak, bütün; bilumum, hep, herkes, ayrıntı olmadan.
UMUMÎ, UMUMİYYE: Umuma, herkese müteallik, herkesle ilgili.
UMUMİYYET: Umumilik, genel oluş.
UNF: Sertlik, kabalık.
URUZ: 1. Arzlar, 2. Bildirmeler, 3. Enlemler.
URVE: Kova kulpu. Kulp.
USR: 1. Güçlük. Zor iş, 2. Sıkıntı, kıtlık.
USUL: 1. Bir ilim veya tekniğin asıl konusundan önce öğrenilmesi gereken başlangıç bilgileri, 2. Başlangıç, 3. Tertip, düzen. Usul ve furu, bir kimsenin ataları ve çocukları kendinden evvelkilerle sonrakilere.
USULİ, USULİYYE: Usule ait, usulle ilgili.
UYUB: Ayıplar, utanacak haller. Setri uyub, ayıpları örtme, gizlemek.
UZLET: Bir tarafa çekilip kendi kendine تنها oturma.
UZMA: Büyük. Ulu.
UZV: 1. Canlıyı meydana getiren parçaları beheri. Üye, organ.

Ü

ÜLFET: 1. Alışma, kaynaşma, 2. Görüşme, konuşma, 3. Dostluk.
ÜLUHİYYET: Tanrılık.
ÜMEM: Ümmetler, insanlar, insan toplulukları.
ÜMMET: 1. Bir dille konuşan insanların hepsi, 2. Bir peygamberin hak dine çağırıldığı insan

topluluğu.
ÜMMÎ, ÜMMİYYE: Anasından doğduğu gibi öyle kalıp okuyup yazma öğrenmemiş kimse. Ümmi-i sadık, Hazreti Muhammed.
ÜNSİYYET: Alışkanlık sokulganlık. Düşüp kalkma.

V

VACİB: 1. Bırakılması caiz ve mümkün olmayan, yapılması gerekli. 2. Dince yapılması gerekli olan, farzdan sonra gelen emir derecesi.

VACİBE: Din bakımından vacip olma derecesinde gerekli şey.

VA'D: Söz verme, üste alma.

VAHİ, VAHİYE: Boş, mânasız önemsiz.

VAHİD, VAHİDE: Tek, bir.

VAHİD: 1. Yalnız, tek, 2. Benzeri olmayan.

VAHY: Bir fikir veya buyruğun Tanrı tarafından bir peygambere duyurulması. Evliyanın ki keşf'tir. Vahy-i münzel, Kuran. Emin-ül-vahy, Tanrı tarafından peygambere vahy getirmeye memur Cebrail.

VAKAHAT, VİKAHAT: Arsızlık, utanmazlık, küstahlık.

VAKAR, VEKAR: Ağırılık, onuru koruma. Onurlu olma.

VAKF: Duruş, durma. Kıymandanmama.

VAKIA: 1. Olan madde, düşkü, 2. Rüya, düş.

VAKIYYE Dört yüz dirhemlik tartı.

VAKT: 1. Zaman, vakit, 2. Saat, günün muhtelif saatleri 3. Mevsim, 4. Uygun zaman.

VAKTA Kİ: O vakit ki, ne zaman ki, olduğu vakit.

VASF: Bir kimse veya nesnenin hali, sıfatı.

VASIL: 1. Erişen, ulaşan, 2. Kavuşan.

VATAN: Bir kimsenin doğup büyüdüğü yer. Vatan-i sani (ikinci vatan) sonradan yerleşilen yer.

VA'Z, VAİZ: Din öğütlemek.

VAZ': 1. Koma, bırakma, 2. Tâyin etme, 3. Kurma, icat etme, 4. Duruş, davranış.

VÂZİ': 1. Koyan, 2. Kuran, temel koyan.

VEBA'L: Bir davranışın ahiretçe olan sorumluluğu günah.

VECD: Kendinden geçecek derecede dalgınlık. Kendinden geçecek derecede Tanrı seçisine dalma. Yüksek heyecan.

VECH: 1. Yüz, surat, 2. Üst taraf, 3. Ön, alın, 4. Tarz, üslup, 5. Sebep, 6. Vasıta.

VECHİLE: Sebep, vesileyle, noktayı nazar.

VECHE: Yüz, Yan, taraf.

VE'ÇİBE: Gerek ve vacip olan şey. Borç hükmünde olan görev, ödev. Yapılması gereken şey.

VEDD, VUDD: Sevgi.

VEDİA Emanet. Saklanılmak üzere bırakılan şey. Veditat-ullah, 1. Tanrı emaneti olan halk, 2. Ruh, can.

VEDUD: Pek ziyade muhabbetli, pek şefkatli.

VEFA': 1. Sözde durma, 2. Sevgi ve dostlukla durma, 3. Yetişme, yetme, 4. Ödeme.

VEFK: 1. Uyuma, uygun gelme.

VEHHAB: Çok çok ihsan eden ziyade bağışlayan. (Tanrı sıfatlarındadır).

VEHM: 1. Esassız, bâtil fikir, 2. Şüphe, kuruntu, 3. Yersiz korku.

VE İLLA: Yoksa.

VEKÂLET: Başkasının işini görmiye memur olma, vekillik.

VELAYÂ: Veliler. Ermişler.

VELEV: Olsa da, hattâ bile.

VELHASİL: Sözüün özü, sonuç, kısaca.

VELİ, VELİYYE: 1. Sahip, 2. Küçük çocuğun işlerine karışan, halinden sorumlu olan kimse, 3. Ermiş Velîyy-ül-emr, emir sahibi, âmir.

VERA' VERAAT: Korkak olma. Sakınma, çekinme.

VERA: 1. Arka, 2. Öte.

VERA': Haramdan kaçınma. Din hüyüklerine bağlılık.

VERA: 1. Halk, âlem, '2. Yaratıklar. hyr-ül-vera (yaratıkların hayırlısı). Hazreti

VEŞİLE 1. Yol, vasıta, 2. Fırsat, ara, 3. Bahane, sebep.

VESVESE: Şüphe, tereddüt. İç rahat etmeme, kuruntu.

VİLA': 1. Birbirinin ardı sıra gelmek. 2. Ahbablık, dostluk.

VİLÂD: Doğurma.

VİRAN: Yıkık.

VİRANE: 1. Yıkılmış yapı kalıntısı, 2. Eski.

VİTR: Tek olan şey. Salât-i vitr, yatsı namazından sonra kılınan üç rekât namaz.

VUKU: 1. Düşme, olma, 2. Raslama, gelip çatma, 3. Geçme, olma Vuku-i-hal, bir olayın çıkış ve geçişi; adım-ül-vuku, hiç olmayan, olması imkânsız; kesir-ül-vuku, çok, sık sık olan, nadir-ül-vuku, seyrek raslanan.

VUKUF: 1. Durma, duruş. 2. Bir halde durma, artıp eksilmeme.

VUSTA: Orta.

VUZU': Abdest alma.

VUCUB: Vacip ve gerekli olma. Bırakılması mümkün olmama.

VUCUBÎ, VUCUBİYYE: Vücuba ait, onunla ilgili.

VUCUD: 1. Bulanma, var olma, varlık, 2. Vücut, cisim gövde, beden.

Y

YAKIN: Kesin olarak bilme. uzak olmayan. Hakk-el-yakın, gerçekliğine hiç şüphe olmayan; ilm-el-yakın, kesin olarak edinilmiş bilgi, kesb-i yakın, kesin olarak öğrenme, bilme.

YARLIGANMAK: Esirgenmek.

YE'S: Ümitsizlik. Ümit kesme.

YEVN: 1. Yirmi dört saatlik zaman gün. 2. Gündüz. Yevm-i kameri, ayın; -nücumî, bir yıldızın; -şemsî, güneşin meridyene ilk defa gelmesi arasındaki zaman; -şekk, ramazan ayının ispatlanamayan günü. yevm-iş-sual, kıyamet günü.

YEVNÎ, YEVNİYYE: Gündelik.

YUSR 1. Kolaylık, rahat, 2. Zenginlik. 37

Z

ZABT: 1. Sıkı tutma, 2. İdaresi altına alma, kendine mal etme.

ZA'F: Hemen öldürme.

ZA'FERAN: Safran.

ZAHİB: 1. Gidici, giden, 2. Bir fikir veya sanrıya uyan, kapılan.

ZAHİD, ZAHİDE: Din emirlerine aşırı bağlı bütün düşüncesi bu emirlerin yerine getirilmesi olan.

ZAHİR Parlak, parlak yıldızlar.

ZAHİR Dolu ve taşkın.

ZÂHİR, ZÂHİRE: Meydanda olan. Açık, belli, görünümlü.

ZÂHİR: Bir şeyin dış görünüşü, Meydanda olan suret.

ZAHİR: Arka çıkan, yardımcı.

ZAHİR ZUHAR: İç sürgünü, dizanteri.

ZÂHİREN: Meydanda olarak, görünüşte.

ZAHİRİ ZAHİRİYYE: Dıştan görünen, Meydanda olan.

ZAHMET: 1. Sıkıntı, rahatsızlık, 2. Zor, güç, 3. Yorgunluk.

ZÂİD ZÂİDE: 1. Artan, artıran, 2. Fazla, gereksiz.

ZÂİL, ZÂİLE: 1. Sona eren, süreklili olmıyan, 2. Geçen, geçmiş olan.

ZÂİR, ZÂİRE: Ziyaret eden, görmeye, hatır sormaya giden.

ZAM, ZAMM: 1. Katma, ekleme, 2. Artırma fazla olarak verme.

ZAMAN, ZEMAN: Zaman.

ZAMÂNİ: Zamanla ilgili.

ZAMİN: Kefil olan.

ZAMİN Tazmin eden, kefil olan.

ZAN, ZANN: 1. Sanma, sanı, 2. Şüphce, kesin bilmeme, 3. Şüphce, işkil.

ZÂNİ, ZÂNİYE: Zina eden erkek veya kadın.

ZANNI: Zanna ait, zan ile ilgili.

ZARAFET: Naziklik, incelik. Davranış ve söyleyiş, giyim kuşam inceliği.

ZARURAT: Zaruretler.

ZARURE, ZARURET: 1. Çaresizlik, 2. Yoksulluk, fakirlik, 3. (Dince) Yasak bir şeyin yapılmadığı halde ölüm veya ölüme yakın durumda onun işlenmesi. Bizzarure, çaresiz ister iştemez.

ZARÜRÎ, ZARÜRİYYE: İster istemez olacak olan mecburi iş.

ZATİ, ZATİYYE: 1. Cevhere, asla ait olan, sonradan olmıyan, 2. Bir kimsenin kendine, şahsına mahsus olan, özel.

ZATİYYAT: Zata, şahsa ait işler.

ZEBH: 1. Boğazlama, kesme, 2. Kurban kesme, 3. Baş ile boyun arasındaki eklemi kesme, ayırma.

ZEBİH: Kesilmiş veya kesilecek kurban.

ZEBİHA: 1. Kurbanlık hayvan, 2. Boğazlanan hayvan.

ZEBR: 1.Kitap, cüz. 2. Kitap yaprağı, 3. Yazı yazma.

ZEBUN: Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz.

ZECR: 1. Yasak etme, yaptırmama, 2. Zorlama, zorla yaptıрма, 3. Angarya işletme, 4. Eziyet. Sıkma.

ZEBAH 1. Gitme, 2. Bir fikir ve sanrıya uyma. Sapma, 3. Bir fikir veya sanıda bulunma.

ZEKÂT: İslâmın beş şartından biri, mal ve paranın paklığını ve helâllliğini sağlamak için kırkta birinin her yıl sadaka olarak dağıtılması.

ZEKÂVET: Dindarlık.

ZEKAVET: Zekâ. Zekilik.

ZELİL: 1. Ayağı kayan, 2. Sözünde hata eden, 3. Tatlı, hafif, sâfi su.

ZELİL: Hor, hakir, alçak.

ZELİLÂNE: Zelil bir surette. Alçakça, aşağılaşarak.

ZEMM, ZEM Birinin kötülüğünü söyleme. Ayıplama, yermce, çekiştirme.

ZEMZEM: Kâabe yanında ünlü bir kuyu. Ab-i Zemzem Zemzem kuyusu suyu.

ZERRE: Pek küçük parça.

ZEVAL: 1. Zail olma, sona erme, 2. Aşağılama, inme. 3. Bir nesne yerinden ayrılıp geçme. 4. Güneşin başucunda bulunma zamanı.

ZEVALİ: Zeval ile ilgili, zevale ait. Saat-i zevali, öğle vaktini esas alan saat.

ZEVAL: Zatlar, kimseler.

ZEVC: 1. Çift. İki şeyden meydana gelen takım. 2. Bir çiftin beheri, eş, 3. Koca ve karının beheri.

ZEVCAT: Kadın eşler.

ZEVCCE Kadın eş.

ZEVCYİN: Kadın ile erkek çift.

ZEVCİYYET: Kocalık, karılık. Karı koca halî.

ZİMN: 1. İç taraf, 2. Açıkta anlatılamayıp, öteki sözlerden çıkarılan gizli maksat, 3. Maksat, istek.

ZİMNEN: Açıkta olmıyarak, dolayısıyla.

ZİMNI, ZİMNİYYE: Açıkta olmıyarak dolayısıyla anlatılan.

ZİNDİK: Tanrıya ve ahirete inanmıyan.

ZİFAF: Gerdeğe girme.

ZİHAYAT: Yaşar, canlı.

ZİKR: 1. Anma, hatıra getirme, 2. Ağıza alma, adını söyleme, 3. Anlatma, ifade etme, 4. Övmce iyilikle anma, 5. Tanrı adlarını anma, böylece gerçeğe doğru yönelme, Zikr bilhayr, hayırla anma zikr-i cemil, güzelliğini, iyiliğini anma.

ZİLAL: Zeliller. Hor ve hakir olanlar.

ZİLHİCCE: Arabî ayların on ikincisi olup onuncu günü Kurban bayramıdır, hacı olma töreni bu ayda yapılır.
ZİLKADE: Arabî ayların on birincisi.
ZİLLET: Alçaklık, aşağılık.
ZİMMET: 1. Sahip çıkma, koruma, zorunda kalma, 2. Üst, üstte olan şey. 3. Borç.
ZİMMÎ: 1. İslâm devleti uyruğu olan hıristiyan, 2. Haraç veren.
ZİNA': Kanunsuz çiftleşme.
ZİRA: "Çünkü, şundan ötürü" anlamlı edat.
ZİYNET, ZİNET: Süs.
ZUHR, ZUHUR: Öğle. Öğle zamanı. Bâd-ez-zuhr, öğleden sonra; kabl-ez-zuhur, öğleden

önce, salat-üz-zuhr, öğle namazı; vakt-i zuhur, öğle zamanı.
ZUHUR: 1. Görünme, meydana çıkma, 2. Bel-li olma.
ZULM: Zulüm Haksızlık. Eziyet.
ZULMET: Karanlık.
ZUHD: Her türlü hazdan kendini alıkoyarak perhiz etme. Kendini ibadete verme.
ZÜKÛR: Erkekler.
ZÜKÛRET: Erkeklik. Zükûret ve ünüset, erkeklik ve dişilik.
ZÛMRE: 1. Cemaat, 2. Topluluk, 3. Sınıf, 4. Cins, 5. Grup.
ZÛRRİYET: Kuşak, soy, nesil.

MÜELLİFİN BASILMIŞ OLAN ESERLERİNDEN BAZILARI

- 1- MUVAZZAH İLMİ KELAM DERSLERİ
- 2- NESAYİHİ KUR'ANİYE
(Kur'andan Dersler ve öğütler) (30 Mevize)
- 3- AHLAKİ İSLAMİYE
- 4- SÛREYİ FETH TEFSİRİ
- 5- BÜYÜK İSLÂM İLMİHALİ
- 6- ESHABI KİRAM HAKKINDA MÜSLÜMANLARIN NEZİH İTİKATLARI
- 7- HUKUKU İSLAMİYE VE İSTİLAHATİ FİKRİYE KAMUSU (8 Cilt)
- 8- TEFSİR TARİHİ VE TABAKATÜL MÜFESSİRİN
- 9- HİKMET GONCALARI = 500 Hadisi Şerif
- 10- İSLAM HUKUKUNDA MANEVİ ZARARLARIN TAZMİNİ
- 11- DİNİ BİLGİLER (Sekiz fenne ait imtehan rehberi)
- 12- BİR AMERİKALININ SUALLERİNE CEVAPLAR
- 13- İLMİ TEVHİD (Akaidi İslamiyye)
- 14- KUR'ANI KERİMİN TÜRKÇE MEALİ ALİSİ VE TEFSİRİ

TR
BÜYÜK
İSLÂM
İLMİHA

